ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1914

ΑΘΗΝΗΣΙ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Περιεχόμενα

(τοῦ 1ου καὶ 2ου τεύχους)

Ἀγγελίαι

(τοῦ 3ου καὶ 4ου τεύχους)

Πρόγραμμα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος

Τῆς ἐκδόσεως ἐπιμελεῖται ἐπιτροπεία πέντε μελῶν τοῦ συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Τὰς ἐπιστολὰς καὶ πᾶσαν σχετικὴν αἴτησιν ἀπευθυντέον: Παναγιώτῃ Καστριώτῃ ἐφόρῳ τοῦ Ἐθν. ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. ὁδὸς Ἀβέρωφ 9.

Δημοσιεύονται ἀρχαιολογικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἀγγελίαι, μάλιστα δὲ περὶ εὑρημάτων καὶ πορισμάτων τῶν τῆς ἑταιρείας ἀνασκαφῶν, πᾶσαι διὰ βραχέων συντεταγμέναι.

Ἐκδίδονται κατ' ἔτος τέσσαρα τεύχη σχήματος τετάρτου μετ' εἰκόνων καὶ πινάκων. Τιμὴ ἑκάστου τόμου δραχμαὶ εἴκοσι πέντε.

Οἱ συγγραφεῖς λαμβάνουσιν ἑπτὰ καὶ ἥμισυ δραχμῆς τῆς σελίδος ἑκάστης, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν εἰκόνων καὶ πινάκων, καὶ ἀντίτυπα τῶν ἑαυτῶν πραγματειῶν εἴκοσι πέντε.

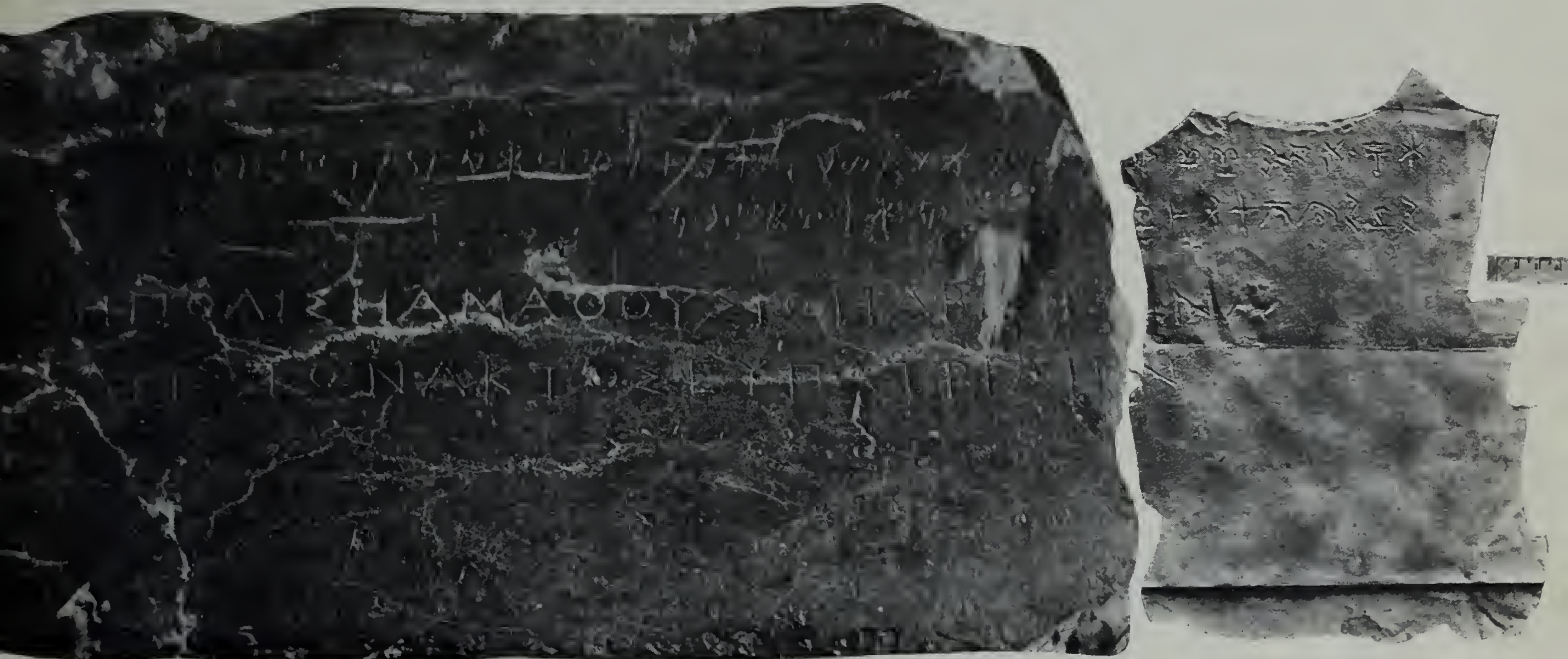
Τὰ χειρόγραφα τῶν δημοσιευομένων κατατίθενται ἐν τῷ ἀρχείῳ.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς ἀνταλλάσσεται πρὸς ἀρχαιολογικὰ περιοδικά.

Ἀμαθοῦντος δίγλωσσος ἐπιγραφὴ

ὑπὸ

Ernst Sittig.

α (λίθου φωτογράφημα) β (ἐκμάγματος προσθία ὄψις).

1: δίγλωσσος ἐπιγραφή.

a na | ma to ri | u mi e sa i mu ku la i la sa na | a ri si to no se | a ra to ra na ka so ko o se
ke ra ke re tu lo se ta ka na o mu so ti | a lo | ka i li po ti

Ἡ πόλις ἡ Ἀμαθουσίων Ἀρίστωνα
Ἀριστώνακτος εὐπατρίδην.

Δὲν εἶναι ἄγνωστον ὅτι ἡ ἐν τῇ νοτίᾳ ἀκτῇ τῆς Κύπρου κειμένη πόλις Ἀμαθοῦς εἶναι τῶν ἀρχαιοτάτων ἁπάσης τῆς νήσου. Τοῦτο ἔδειξαν οὐ μόνον αἱ πρὸ ἐνιαυτῶν γενόμεναι ἀνασκαφαὶ τοῦ Cesnola καὶ Murray καὶ οἱ τότε εὑρεθέντες προελληνικῶν χρόνων τάφοι, ἀλλὰ καὶ προτοῦ ἐμαρτύρουν περὶ τούτου αἱ ὑπὸ πολλῶν συγγραφέων τῷ Ἀμαθοῦντι ἀποδιδόμεναι ἀρχαῖαι λατρεῖαι καὶ μῦθοι. Διότι οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀμαθοῦντος, τοῦτο μὲν αὐτόχθονες ὄντες, τοῦτο δὲ Μυκηναῖοι τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος μείναντες ἐκεῖ, ἔθυον μὲν ἐν περιφημοτάτῳ ναῷ τῇ Ἀφροδίτῃ πώγωνα ἐχούσῃ, εὑρισκομένῃ καὶ ἐν τῇ Παμφυλίᾳ, ἔσφαζον δὲ τῷ Κρόνῳ ἀνθρώπους, εἶχον δὲ καὶ παραδόσεις περὶ τοῦ βασιλέως Κινύρα καὶ περὶ τοῦ Θησέως καὶ τῆς Ἀριάδνης, τῆς «ἁριάγνου» θεοῦ τῶν Κρητῶν, ὃν μῦθον καὶ παρίστησιν ἡ γεγλυμμένη λίθος τοῦ ΔιϜειθέμιδος, πρῶτον ἑρμηνευθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐν Λάρνακι κ. Γ. Δ. Πιερίδου. Ὑπῆρχον δὲ ἐν Ἀμαθοῦντι, ὥς φησι Παίων ὁ Ἀμαθούσιος, καὶ ὁ τάφος καὶ ἰδία λατρεία τῆς ἡρωΐνης ἐκείνης (Πλουτάρχ. Θησ. Κ΄). Πρὸς δ' ἔτι ἔλεγον ὅτι ἐν τῷ τῆς Ἀμαθουσίας Ἀφροδίτης ἱερῷ ἐδεικνύετο ὁ ὅρμος τῆς Ἁρμονίας [1], μυθολογοῦσι δὲ καὶ περὶ

[1] Ὅρα τὸ ἄρθρον τοῦ Bethe «Eriphyle» καὶ τὸ ἐμὸν «Harmonia» ἐν *Pauly-Wissowa* Realencyclopädie ἐν λ.

τοῦ βασιλέως Ὀνησίλου, ὃν ἐτίμων οἱ Ἀμαθούσιοι ὡς ἥρωα, ἐπειδὴ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τεθνηκότος εἰσδὺς εἰς αὐτὴν ἑσμὸς μελισσῶν ἐνέπλησε κηρίων, ᾧ ὁμοιότατον λόγον εἶχον καὶ οἱ Κυρηναῖοι [1] καὶ οἱ Σημῖται Ἑβραῖοι. Ἐνῴκησαν δὲ τὸν Ἀμαθοῦντα ὕστερον ὡς καὶ τὸ Κίτιον πολλοὶ μέτοικοι, ἐν οἷς Ἕλληνές τε τῆς ἄλλης Ἑλλάδος (τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου) καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀλλ' οὔτε ὁ Ἀμαθοῦς οὔτε τὸ Κίτιον ἦσάν ποτε Φοινικικαὶ πόλεις, ὡς ἔδειξα περὶ τοῦ Κιτίου ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, τῆς ἀναφερούσης τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀμυκλαίου Ἀπόλλωνος κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν τοῦ μηνὸς Ξανδικοῦ (ἐν τῇ «Φωνῇ τῆς Κύπρου» 7/25 φεβρουαρίου 1914). Ἀναμνηστέον δ' ἔτι ὅτι ἐν τῇ Κύπρῳ ηὑρέθησαν οὐ μόνον γεγραμμέναι διὰ τῆς ἐπιχωρίας κυπριακῆς γραφῆς ἐπιγραφαὶ τῆς Ἀρκαδοκυπριακῆς διαλέκτου, ἀλλὰ καὶ τέσσαρες ἀγνώστου γλώσσης· νῦν δὲ δημοσιεύω τὴν ἑπομένην ἐξ Ἀμαθοῦντος ἐπιγραφήν, ἣν τελευταίως εἶδον.

Εἶναι μέλας ἀσβεστόλιθος, ὕψ. ἔχων ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ 0 256-0 31, πλ. δὲ 0 75, πάχ. 0 16, τεθλασμένος εἰς δύο τεμάχια, ὧν τὸ μὲν ἀριστερὸν εἶναι ὀλίγον τι, τὸ δὲ δεξιόν, πλ. 0 20, ἐν τῷ ἐπάνω τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τεθραυσμένον, τὸ δὲ κάτω μέρος τοῦ λίθου ἀπεκόπη. Τῶν γραμμάτων, πολὺ ὡραίων καὶ εὐμόρφων κυπριακῶν καὶ ἑλληνικῶν ὄντων (ὕψ. 0 015, βάθ. 0 001-0 002), εἶναι νῦν μόνον δύο ἐφθαρμένα, ἀναγινώσκω δὲ τὴν κυπριακὴν ἐπιγραφὴν ἀπὸ τῶν δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά.

Οὐ μόνον καταλήξεις τινὰς ἀνευρίσκομεν τὰς αὐτὰς καὶ ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ R. Meister δεδημοσιευμέναις ἐπιγραφαῖς τῆς ἀγνώστου γλώσσης, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν πρώτην λέξιν, ἐν τῇ ἀρχῇ οὖσαν καὶ ἐν μιᾷ τῶν τεσσάρων ἐκείνων. Ὃ δέ μοι φαίνεται πρὸ πάντων σπουδαῖον, εἶναι ὅτι τὸ πρῶτον διὰ τῆς Κυπριακῆς γραφῆς γεγραμμένον μέρος, καίπερ μὴ ὂν ἀκριβὴς μετάφρασις τοῦ ἑλληνικοῦ, ὅμως δεικνύει τὸ αὐτὸ ὄνομα ***Ἀρίστωνα***, ὥστε ἀναγκαζόμεθα νὰ θῶμεν τὴν Κυπριακὴν ἐπιγραφὴν εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὡς τὴν ἄλλην, τουτέστιν εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ τετάρτου π.Χ αἰῶνος.

Μανθάνομεν ἄρα ἐκ τῆς τοῦ Ἀρίστωνος ἐπιγραφῆς ὅτι καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ αἰῶνι ὡμίλουν οἱ αὐτόχθονες Ἀμαθούσιοι ἐκείνην τὴν ἄγνωστον, εἰκότως προελληνικήν, ἴσως τῇ Μινωικῇ συγγενῆ γλῶσσαν, ὅπερ, ὡς νομίζω, εἶναι πρᾶγμα τῆς μεγίστης σπουδαιότητος τῇ τῆς Κύπρου ἱστορίᾳ.

Ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου.

Dr Ernst Sittig.
Berlin-Westend.

[1] Ὅρα τὸ σπουδαῖον βιβλίον τοῦ **L. Malten: Kyrene**, καὶ τὴν ἐμὴν ἐν **Deutsche Literaturzeitung 1910** κρίσιν.

Ἡ ἁγία Θέκλα

ὑπὸ

Ernst Sittig.

Εἰς τὸ ἀντικρὺ τῆς νήσου Κύπρου μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἰς τὸ Ἰκόνιον τῆς Λυκαονίας, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας καὶ εἰς τὴν Σελεύκειαν τῆς Κιλικίας τίθησιν ἡ τῆς ἐκκλησίας παράδοσις τὴν σκηνὴν τῆς δράσεως τῆς μάρτυρος Θέκλης, τῆς μαθητρίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἧς τοῦ βίου μνείαν ποιοῦνται αἱ «Πράξεις τοῦ Παύλου» (Acta Pauli). Ὁ K. Schmidt ἐνόμισεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου ἁπλῶς ἐπενόησε τὸ πρόσωπον τῆς Θέκλης. Ἀλλὰ τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἀντεῖπεν ὁ Adolf Harnack (Mission und Ausbreitung des Christentums II 58· ὅρα καὶ *P. Wendland* Die hellenistisch-römische Kultur 337), ὅσπερ πάλιν μόνον ὑποτίθησιν ὡς πιθανὴν

τὴν ὕπαρξιν τῆς χριστιανῆς ταύτης.

Τὴν Ἁγίαν Θέκλαν οὐ μόνον ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Κύπρῳ πολὺ ἐσεβάσθησαν οἱ χριστιανοί, ὥστε καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὑπάρχουσιν ἐπὶ μὲν τῷ νοτίῳ μέρει τῶν Ἐνετικῶν τειχῶν τῆς Λευκωσίας παρεκκλήσιον τῇ Θέκλῃ καθιερωμένον, ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Κάτω-Λακκατάμιας (κειμένῳ πρὸς ΝΔ τῆς Λευκωσίας δέκα περίπου χιλιόμετρα, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣ φέρει εἰς τοὺς βασιλικοὺς τάφους τῆς Ταμασοῦ) ἐκκλησία τῆς ἁγίας Θέκλης, τὰ δὲ ἐρείπια τριῶν ἄλλων ἐν τῷ Ριζοκαρπάσῳ, παρεκκλήσιον ἐν Λεμεσῷ καὶ μοναστήριον μεταξὺ τῆς Λάρνακος καὶ τοῦ Σταυροβουνίου.

Ἀλλ' ὅτε κατὰ τὸν φεβρουάριον τοῦ ἔτους τούτου ἐπεσκεψάμην τὴν πόλιν Λάπηθον ἐν τῇ βορείῳ ἀκτῇ τῆς Κύπρου, ἵνα ἐρευνήσω χάριν ἐπιγραφῶν, ἦλθον δὲ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, κειμένην ὀλίγα λεπτὰ πρὸς μεσημβρίαν τῆς ὁδοῦ, ἣ ἄγει ἐκ τῆς Κερυνείας εἰς Μύρτου, ηὐτύχησα νὰ εὕρω ἔξωθεν τοῦ βορείου μέρους τοῦ τείχους τοῦ ναοῦ ἐν τῇ χλόῃ παρερριμμένον τεμάχιον ὑπολεύκου μαρμάρου τεθραυσμένον ἀριστερὰ καὶ δεξιά, ὕψ. 0 085, πλ. 0 37, πάχ. 0 093. Νῦν δ' ὁ λίθος φυλάσσεται ἐν τῷ εἰρημένῳ ναῷ. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε·

1 (ἐκμάγματος προσθία ὄψις): ἁγίας Θέκλης ἐπιγραφὴ ἐν Κύπρῳ.

μάρτυρος Θέκλης μνήσ[θητι.

Δυστυχῶς μακρὰν ὤν, τό γε νῦν ἔχον, πάσης βιβλιοθήκης, δὲν δύναμαι νὰ ποιήσωμαι ἐπιστημονικὴν ἔκδοσιν τῆς ἐπιγραφῆς πρὸ τῆς εἰς τὴν Γερμανίαν ἐπανόδου, ἀλλ' ἐλπίζω νὰ ἀσχοληθῶ βραδύτερον περὶ αὐτῆς. Ὁ τύπος τῶν γραμμάτων (ὕψ. 0 03-0 033, βάθ. 0 001-0 0015) συγκριθεὶς τοῖς γράμμασι τῆς γνωστῆς ἐκ Λαμπούσης ἐπιγραφῆς, τῆς ἀρχομένης διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Καίσαρος Τιβερίου, ὡς καὶ τοῖς γράμμασι τῆς ἐκ Σόλων ἐν τῷ Κυπριακῷ μουσείῳ ἐπιγραφῆς, τῆς ἀναφερούσης τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθυπάτου Σεργίου Παύλου, δεικνύει ὅτι δεῖ τὴν ὑπ' ἐμοῦ εὑρεθεῖσαν, λαμπρότατον δὲ ἐπιχέουσαν φῶς, ἐπιγραφὴν νὰ θῶμεν εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ πρώτου μΧ αἰῶνος.

Ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου.

Dr Ernst Sittig,
Berlin-Westend.

Νισύρου ἐπιγραφὴ

ὑπὸ

Ἀχιλλέως Διαμαντάρα.

Μεταβὰς περὶ τὰ μέσα αὐγούστου τοῦ παρελθόντος ἔτους εἰς Νίσυρον, προσεκλήθην παρά τινος τῶν κατοίκων, ἵνα ἴδω ἀρχαιολογήματά τινα. Ἐν τούτοις ἦτο καὶ πλὰξ μαρμάρου ὑπολεύκου, ὕψ. 0 23, πλ. 0 12, πάχ. 0 09.

Ἐπὶ τῆς πλακὸς ταύτης εἶνε κεχαραγμένη ἡ ἑξῆς ἐπιγραφὴ (ὕψ. γρ. 0 015)·

ΟΔΑΜΟϹΟΙϹΘΜΙΩΙΤΑΝ
ΚΑΘΙΕΡΩϹΕΝ
ΚΑΙϹΑΡΑΒΡΕΤΑΝΙΚΟΝ

Ὁ δᾶμος ὁ Ἰσθμιωιτᾶν
καθιέρωσεν
Καίσαρα Βρετανικόν.

Ἰσθμιῶται θὰ ἐκαλοῦντο οἱ ἐν τῷ Ἰσθμῷ τῆς γείτονος τῇ Νισύρῳ Δωρικῆς πόλεως τῆς Καρίας Κνίδου μετοικήσαντες ξένοι.

Πολὺ δὲ πιθανὸν ὅτι ἡ πλὰξ μετηνέχθη εἰς Νίσυρον ἐκ Κνίδου.

Ὁ χαρακτὴρ τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς εἶνε καλός.

Ἐν Μεγίστῃ

Ἀχιλλεὺς Σ. Διαμαντάρας.

Θεσσαλικαὶ ἐπιγραφαὶ

(συνέχεια· ὅρα ΑΕ 1913 25)

ὑπὸ

Ἀποστόλου Ἀρβανιτοπούλου.

Γ´) Ἐπιγραφαὶ Γόννων (συνέχεια).

ζ´). Ἐπιτύμβιοι ἐπιγραφαί.

Ἀριθ. 182 (εἰκ. 1· καταλ. ἀριθ. 208). Στήλη μαλακοῦ κυανολίθου, κοινοῦ σχίστου, σχήματος πυραμιδοειδοῦς, ἀκατέργαστος ὅλως πλὴν ἴσως ἔμπροσθεν καὶ προχείρως εἰς τὰ πλάγια. Ὕψ. 0·175, πλ. 0·65, πάχ. ἀριστερὰ 0·085, δεξιὰ 0·245.

Εὑρέθη ἐντετειχισμένη ἐπὶ τῆς ἐν Δερελὶ οἰκίας τοῦ ἰατροῦ Πήλια.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθύτατα καὶ λίαν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·034-0·06, διάστ. 0·012·

1 (ἐπιγρ. ἀριθ. 182): ἐπιτύμβιος λίθος τῆς Δικαιοπάτρας.

(Αἱ εἰκόνες ἐγένοντο ἐκ τῆς ὀπισθίας ὄψεως ἐκμαγμάτων.)

Δικαιοπάτρα
Χρυσάπα παῖ.

Φέρεται βεβαίως ἐν κλητικῇ, ὑπονοουμένου τοῦ *χαῖρε*· ἧττον πιθανὴ θὰ ἦτο ἡ ἀνάγνωσις *Δικαιοπάτρα | χρυσᾶ· παπαί!*, ὡς προσφώνησις ἀπευθυνομένη δῆθεν ὑπὸ τῶν γονέων ἢ συγγενῶν πρὸς τὴν ἀποθανοῦσαν, ἐκφραζόντων οὕτω βαθύτερον τὴν ἑαυτῶν θλῖψιν. Τὸ σχῆμα τοῦ λίθου ἴσως δὲν εἶναι τυχαῖον, ἀλλ᾽ ὁμοίωμά τι *βαιτυλικὸν* (πρβ. ΠΑΕ 1910 258).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐγράφη κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς Δ´ πΧ ἑκατονταετηρίδος καὶ εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη τῶν ἄχρι τοῦδε ἐν Γόννοις εὑρεθεισῶν μετὰ τὴν κάτω ὑπ᾽ ἀριθ. 231 Α δημοσιευομένην· τὸ δὲ ὄνομα *Χρυσάπας* (ἄγνωστον παρὰ Pape) εἶναι νέον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς· ἡ σύνθεσις αὐτοῦ ἐκ τοῦ *χρυσὸς* καὶ *ἅπας* δὲν φαίνεται πιθανή· ἴσως εἶναί τις διαλεκτικὴ ἐκφορὰ τοῦ **Χρύσαφος*, **Χρυσάφας* (πρβ. *Χρύσαφα, Χρυσάφιος* μεταγ. ὄνομα καὶ τὸ νῦν ἐπώνυμον *Χρυσάφης*, τοῦ γνωστοτάτου διαπρεποῦς συγγραφέως περὶ Γυμναστικῆς).

Ἐπὶ πλακῶν ὁμοίας ὕλης δὲν εὑρέθησαν ἐπιγραφαί· διότι δύο μεγάλαι πλάκες, κείμεναι ἐν Δερελὶ ἐπί τινος φρέατος, καλουμένου **Πηγάδι Σαμαρντζούκη**, φέρουσιν ἀπατηλὰ ἴχνη χονδροειδῶς κεχαραγμένων οἱονεὶ μεγάλων γραμμάτων (ἐπὶ τῆς μιᾶς φαίνονταί τινα π. χ.

ΔΡ..Τ.Ι
..Π...

ἅτινα ὅμως εἶναι βέβαιον ὅτι ἐσχηματίσθησαν ἐκ σφυρηλατήσεων, παρεχουσῶν ἐνιαχοῦ ἔμφασιν γραμμάτων).

Ἀριθ. 183. Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς ἀνθέμιον λεῖον, οὗ τὰ συνήθη κοσμήματα ἀπεδίδοντό ποτε γραπτῶς, καθ᾽ ἃ διδάσκουσιν αἱ στῆλαι τῶν Παγασῶν. Ὕψ. 1·443, πλ. 0·37, πάχ. 0·10.

Εὕρηται νῦν ἐντετειχισμένη ἐπὶ τοῦ φρέατος *Νούτσια* ἐν Δερελί.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·017-0·03, διάστιχ. 0·012·

ΡΑΡΜΕΝΑΡΙΣΤΑ
ΚΑΛΛΙΚΛΕΟΥ

Παρμεναρίστα
Καλλικλέου.

Τὸ ὑπ᾽ αὐτὴν διάστημα εἶναι λεῖον, σχὸν ποτε

γραπτὴν παράστασιν ἢ ταινίαν, γενομένην ἐξίτηλον· ὑπ' αὐτὴν ὑπάρχει ἐγχάρακτος ἑρμῆς Ἑρμοῦ Χθονίου, γραπτῶν ποτε λεπτομερειῶν, ὑφ' ὃν ἀβαθῶς καὶ ἀμελέστερον εἶναι ἐπικλινῶς κεχαραγμένη ἐπιγραφὴ

ΕΡΜΗΙ ΧΘΟΝ'ΩΙ
Ἑρμῆι Χθονίωι.

Ὕψ. γραμμ. 0·014-0·022.

Τὸ ὄνομα **Παρμεναρίστα** (= **Παρμενίσκα** + **Ἀρίστα** κατά τινα συμφυρμὸν) εἶναι νέον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς· τὸ ὄνομα **Καλλικλῆς** (**Καλλικλέας**) ἀπαντᾷ κάτω ἐν ἀριθ. 186· 206· 207· ἴσως οὗτοι εἶναι συγγενεῖς.

Ἀριθ. 184 (*κατάλ. ἀριθ. 145*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος ἢ σχίστου ἁπλοῦ, ἐκ τῶν πλευρῶν ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς λεῖον, γραπτόν ποτε ἀνθέμιον, τὸ ἄνω ἥμισυ ἀποκοπέν. Ὕψ. 0·44, πλ. 0·40, πάχ. 0·10.

Εὑρέθη ἐν ταῖς δοκιμαστικαῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Δυσμικοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου τῶν Γόννων (βλ. ΠΑΕ 1910 248).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·008-0·017·

ΝΙΚΟΔΙΚΑΛΕΛΝΤΟΓΕΝΟΥΣ
Νικοδίκα Λε(ο)ντογένους.

Τὸ πρῶτον Ο τοῦ πατρικοῦ ἦτο Ω καὶ φαίνεται διορθωθὲν ὑπὸ τοῦ χαράκτου.

Τὸ ὄνομα **Νικοδίκα**, ἄχρι τοῦ νῦν ἄγνωστον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς, ἀπηντήσαμεν ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ **Μοψίου** Revue de Phil. 1911 130 ἀριθ. 33. **Λεοντογένης** δὲ ἀπαντᾷ ὡς πατρικὸν ταγοῦ ἄνω ἀριθ. 132.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν διετηρήθη κενὸν διάστημα, ἔνθα ποτὲ θὰ ὑπῆρχε γραπτή τις παράστασις.

Ἀριθ. 185 (*κατάλ. ἀριθ. 144*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς ὅμοιον τῷ τῆς προηγουμένης ἀνθέμιον. Ὕψ. 0·42, πλ. 0·462, πάχ. 0·095.

Εὑρέθη ὅπου ἡ προηγουμένη, ἀλλὰ πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·021-0·038, διάστιχ. 0·027·

ΛΙΚΑΙΑ
ΞΝΙΟΥ
Δ]ικαία
- - - - - - - έ]νου.

Ἀριθ. 186 (*κατάλ. ἀριθ. 139*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς ὅμοιον τῷ τῆς προηγουμένης ἀνθέμιον. Ὕψ. 0·90, πλ. 0·532, πάχ. 0·16.

Εὑρέθη μετὰ τῆς προηγουμένης.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·005-0·012, διάστιχ. 0·007·

ΦΙΛΟΚΡΑΤΕΙΑΚΡΙΤΟΛΑΟΥ
ΚΡΙΤΟΛΑΟΣΚΑΛΛΙΚΛΕΟΥΣ

Φιλοκράτεια Κριτολάου
Κριτόλαος Καλλικλέους.

Ἡ σχέσις αὐτῶν εἶναι ἐμφανῶς θυγατρὸς καὶ πατρός· ἡ δὲ **Παρμεναρίστα** ἄνω ἀριθ. 183 φαίνεται οὖσα ἀδελφὴ τοῦ **Κριτολάου** (πρβ. κάτω ἀρ. 206· 207).

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχουσι δύο διπλοῖ ῥόδακες, ὡς κύκλοι διὰ χαραγῶν ἀποδεδομένοι, καὶ ὑπ' αὐτοὺς ὁμοίωμα στήλης ἐν εἴδει ναΐσκου μετὰ βαθύσματος λείου, ἐφ' οὗ θὰ ὑπῆρχέ ποτε γραπτὴ παράστασις.

Ἀριθ. 187 (*κατάλ. ἀριθ. 218*). Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς ἠπίως προεξέχον τριγωνικὸν ἁπλοῦν ἀέτωμα, οὗ τὰ κοσμήματα θὰ ἀπεδίδοντό ποτε γραπτῶς. Ὕψ. 0·36, πλ. 0·40, πάχ. 0·10.

Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ φύλακος ἔν τινι οἰκίᾳ τοῦ χωρίου Δερελὶ κατὰ τὸν μῆνα μάρτιον τοῦ ἔτους 1912.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ὑπὸ τὸ ἀέτωμα βαθέως καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·014-0·02, διάστιχ. 0·008·

ΙΠΠΟΔΑΜΑ Ἱππο[δ]άμα
ΜΕΝΑΡΧΙΔΟΥ Μεναρχίδου.

Μεναρχίδης ἀπαντᾷ ὡς κριτὴς ἄνω ἀριθ. 79 καὶ ὡς ταγὸς ἐν ἀριθ. 108 (πρβ. 113· 139 κτλ.)· εἶναι δυνατὸν νὰ ἦτο σχετικὴ τούτῳ ἡ **Ἱπποδάμα**, ἧς τὸ

ὄνομα εἶναι νέον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχει τὸ σύνηθες κενὸν διάστημα πρὸς ὑποδοχὴν γραπτῆς παραστάσεως ἢ ταινίας.

Ἀριθ. 188 (*καταλ. ἀριθ. 149*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἧς τὸ κάτω ἥμισυ περίπου ἐλλείπει ἀποκοπέν· ἄνω λήγει εἰς ἀνθέμιον γλυπτῶν, ἀλλ᾽ οὐχὶ ἐντέχνως ἀποδεδομένων λεπτομερειῶν, ἔτι δὲ ἱκανῶς ἀποτετριμμένον. Ὕψ. 0·875, πλάτ. 0·455, πάχ. 0·11.

Εὑρέθη μετὰ τῶν ἄνω ἀριθ. 185· 186.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ οὐχὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·012-0·02, διάστ. 0·01·

– ΜωΝΑΣΚΛΗΠΙΑΔΟ(
– ,ΝΤΟΧΑΑΣΚΛΗΠΙΔΟΥ

Τί]μων Ἀσκληπιάδου
Πα]ντόχα Ἀσκληπι[[ά]]δου.

Ὁ χαράκτης ἐν στίχ. 2 ἔγραψε λίαν ἀβαθῶς τὰς ἔσω κεραίας τοῦ πρώτου Α, ἴσως διότι ἐνίσχυσε τὰ γράμματα καὶ διὰ βαφῆς, ὅλον δὲ Α περαιτέρω παρέλιπε, μὴ γράψας.

Ἡ σχέσις τούτων εἶναι ἐμφανῶς ἀδελφῶν· ἀπαντᾷ δὲ τὸ μὲν ***Τίμων*** σπανίως π. χ. ἄνω ἀριθ. 57, τὸ δὲ ***Παντόχα*** εἶναι νέον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχουσι δύο ἔκτυποι ῥόδακες, διὰ χαράξεως ἀποδιδόμενοι ὡς κύκλοι ἁπλοῖ, γραπτῶν ποτε λεπτομερειῶν, ὑπ᾽ αὐτοὺς δὲ βάθυσμα παρέχον μίμησιν στήλης ἐν εἴδει ναΐσκου· ἐν τῷ λείῳ αὐτῆς ἔνδον διαστήματι θὰ ὑπῆρχέ ποτε γραπτὴ παράστασις, ἐξαφανισθεῖσα. Ἀλλ᾽ ὑπάρχει νῦν ἄνω ἀριστερὰ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἁδρῶς καὶ βαθέως κεχαραγμένη ἐπιγραφή· ὕψ. γραμμ. 0·011-0·037·

ΓΑΙΟΧ - -   Γαιόχ[ωι;

ἣν δυνάμεθα νὰ ἑρμηνεύσωμεν ἢ ὡς ἀναφερομένην εἴς τινα χθονίαν θεότητα, ἢ κατόπιν ὑπ᾽ ἄλλης χειρὸς χαραχθεῖσαν ὡς ἀναθηματικὴν τῷ ***Γαιαόχῳ*** = Ποσειδῶνι· ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ περιπτώσει ὁ τύπος θὰ εἶναι διαλεκτικὸς καὶ ἡ λέξις ἀθησαύριστος.

Ἀριθ. 189 (*καταλ. ἀριθ. 198*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἐκ δύο τμημάτων συναρμοσθεῖσα, ἄνω μόνον καὶ δεξιὰ ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς ἠπίως προεξέχον πλατὺ μέτωπον καὶ ἀνθέμιον λεῖον, οὗ αἱ λεπτομέρειαι θὰ ἀπεδίδοντό ποτε διὰ βαφῶν γραπτῶς. Ὕψ. 0·40, πλ. 0·18, πάχ. 0·08.

Εὑρέθη ἐπὶ τοῦ νῦν ἐδάφους, ὀλίγον ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως πρὸς τὴν πεδιάδα καὶ τὸν Πηνειόν (βλ. ΠΑΕ 1911 319)· ἐνταῦθα θὰ ὑπῆρχε πιθανῶς ἀρχαῖον νεκροταφεῖον.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ ἐπιμελῶς, εὐθὺς ὑπὸ τὸ μέτωπον τοῦ ἀνθεμίου· ὕψ. γραμμ. 0·012-0·027, διάστιχ. 0·01·

ΙΝΧΟΣ   Μάν]ιγχος
ϽΛΑΟΥ   Φιλ]ολάου.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ στήλη ἀνήκει τῷ ταγῷ τῆς ἄνω ἀριθ. 132 (πρβ. καὶ ἀρ. 105· 133· 150· 177) ἐπιγραφῆς καὶ οὕτω καθίσταται ἄξιον σημειώσεως τὸ ὅτι καὶ ἄρχοντες σημαντικοὶ τῆς πόλεως μετεχειρίζοντο ἐπὶ τῶν τάφων ὅλως ἁπλᾶς στήλας, οἵας οἱ λοιποὶ τῶν κοινῶν πολιτῶν.

Ἀριθ. 190 (*καταλ. ἀριθ. 138*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς ἀνθέμιον λεῖον, ἀπεσχισμένον τὰ πολλά, γραπτόν ποτε, ὡς ἐν ἀριθ. 189 κτλ. Ὕψ. 0·30, πλ. 0·32, πάχ. 0·09.

Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ φύλακος ἐγγὺς τῶν ἄνω ἀριθ. 185 κέ..

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν ἐπιμελῶς·

ΦΙΛΙΝΙΑΣΔΙΚΑΙΟΥ   Φιλινίας Δικαίου

Τὸ πρῶτον ὄνομα ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς τῶν Γόννων, κάτω ἀριθ. 221, καὶ ἐν ψηφίσματι· εἶναι δὲ νέον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Ἀριθ. 191 (*καταλ. ἀριθ. 162*). Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, ἄνω καὶ δεξιὰ ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς λεῖον ἀνθέμιον, ὡς ἡ προηγουμένη, μεθ᾽ ἧς εὑρέθη. Ὕψ. 0·47, πλ. 0·235, πάχ. 0·09.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·012-0·02, διάστιχ. 0·013·

ΑΝΤΙΜΑΧΟΣ 'Αντίμαχος
ΓΥΗΟΙΔΟΥ Ε]ύη(θ)ίδου.

Ὁ χαράκτης παρέλιπεν, ἢ ἀπέδωκε γραπτῶς, τὴν ἔσω στιγμὴν τοῦ Θ.

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων, ἀνηκόντων τῷ πρώτῳ τοὐλάχιστον ἡμίσει τῆς Γ' πΧ ἑκατονταετηρίδος, καθίσταται πιθανὸν ὅτι ὁ ἐν τῷ ἄνω ψηφίσματι ἀριθ. 124 ταγὸς ***Εὐηθίδης 'Αντιμάχου*** δύναται νὰ εἶναι υἱὸς τοῦ ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος στήλῃ ἐμφανιζομένου.

'Αριθ. 192 (*καταλ. ἀριθ. 143*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν ἀκέραιος· ἄνω σῴζεται μέρος τοῦ λείου γραπτοῦ ποτε ἀνθεμίου, ἀποσχισθέντος τὰ πολλά. Ὕψ. 0·57, πλ. 0·29, πάχ. 0·095.

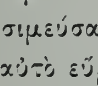
Εὑρέθη μετὰ τῶν ἄνω ἀριθ. 190-191 ὑπὸ τοῦ φύλακος.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη μετρίως βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς· ὕψ. γρ. 0·014-0·032 διάστ. 0·013·

ΠΕΙΣΙΣ Πεῖσις
ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΥ Φιλεταίρου.

Τὸ ὄνομα ***Πεῖσις*** (πρβ. ***Πεισίας***) εἶναι νέον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς. Ὑπ' αὐτὴν ὑπάρχει τὸ σύνηθες διὰ γραπτὴν παράστασιν κενὸν διάστημα.

'Αριθ. 193. Τμῆμα βράχου, ἀποσχισθὲν ἐκ τῶν ὑπερκειμένων ὑπὸ τῶν νεωτέρων καὶ εὑρισκόμενον νῦν ὀλίγον ἔνδον τοῦ τείχους τοῦ μεσαίου βραχώδους λόφου τῆς πόλεως τῶν Γόννων, ὅστις φαίνεται χρησιμεύσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὡς λατομεῖον. Παρ' αὐτὸ εὕρηνται ἐπί τινος μάνδρας βάθρα στηλῶν καὶ ἀνθέμιον καὶ τμήματα ὁμοίων (βλ. κάτω ἀριθ. 198).

Ἐπὶ τοῦ βράχου ἐχαράχθη ὁμοίωμα στήλης μετὰ γόμφου , ἐφ' οὗ τοῦ μέσου ἀπεδόθη διὰ χαραγῆς ἐπίσης σχῆμα ἀνθρώπου, ὀρθοῦ ἱσταμένου κατενώπιον, ἐκτείνοντος τὰς χεῖρας, βεβαίως ἑρμοῦ Ἑρμοῦ Χθονίου· ὑπὸ τὴν στήλην ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν καλῶς ἐπιγραφή, φθαρεῖσα ἱκανῶς·

ΗΡΑΚΛΗCΗΓ ◡C Ἡρακλ[ῆ]ς Ἡ[ρ](ο)σ-
..ΑΤΟ τρ]άτο[υ.

Δύναταί τις νὰ ἀναγνῷ καὶ *Ἡρακλῆς ἥρως* (*Δημο-* κττ.) *στρ[άτο]υ.*

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ἐμφαίνεται ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἀνῆκε τοῖς ὀλίγον πΧ ἢ μΧ χρόνοις. Τὸ δὲ ὄνομα ***Ἡρόστρατος*** θὰ ἦτο νέον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

'Αριθ. 194 (*εἰκ.* **2**· *καταλ. ἀριθ. 150*). Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, ἐκ δύο τμημάτων συναρμοσθεῖσα ἀκέραιος, πλὴν ἄνω κατὰ τὸ μέσον ἀποκοπῆς· κατωτάτω σῴζονται ἐκχύματα μολύβδου, ὑπόλοιπα τῆς ἁρμογῆς αὐτῆς **ἐν** τόρμῳ βάθρου· ἐποιήθη δ' ἐν εἴδει ναΐσκου κατὰ μίμησιν στενῆς πλευρᾶς ναοῦ· διότι ἄνω λήγει εἰς ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, ἀποκοπέντων τὰ ἄκρα· ἐπὶ τοῦ μέσου τοῦ τυμπάνου ὑπάρχει ἐκτύπως ἀναγεγλυμμένη ἀσπίς· ἀνέχουσι δὲ τὸ ἀέτωμα δύο κίονες ἄνευ αὐλάκων μετὰ βραχέων κιονοκράνων. Ὕψ. 1·06, πλ. 0·87, πάχ. 0·09.

Εὑρέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Τριανταφύλλου Γουγουλᾶ ἐν Δερελί, ὅστις λέγει ὅτι εὗρεν αὐτὴν Βορειοδυσμικῶς ἔξω τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως παρὰ τὸ Τουρκικὸν νεκροταφεῖον.

Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐχαράχθη βαθέως καὶ ἐπιμελῶς ἡ ἐπιγραφή· ὕψ. γραμμ. 0·023-0·05·

ΔΑΦΝΑΙΛΥΣΙΟΥΗ ΓΧΡΗΣΤΕΧΑΙΡΕ
Δαφνᾶι Λυσίου· ἥ[ρως] χρηστὲ χαῖρε.

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ὀνομάτων παρέχει δυσχερείας· ὅτι δὲν ἦτο ἡ ***Δάφνα***, ἀποδεικνύουσι τὰ ἐπιφερόμενα· ὅτι δὲν εἶναι ἀπαραίτητον, ἀλλὰ λίαν πιθανόν, νὰ ὑπονοήσωμεν σφάλμα τι τοῦ χαράκτου π. χ. ***Δαφναῖ[[ε]] Λυσίου***, ἀποδεικνύει ἡ ἐπιμελὴς χάραξις· ὄνομα ***Δαφναῖος*** ἀπαντᾷ ὄντως ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν Γόννων ἄνω ἀριθ. 132· 177 κά.· ἐκ τούτου ἠδύνατο νὰ σχηματισθῇ ***Δαφνᾶς*** (πρβ. ***Δάφνος***).

Ἀλλ' ὄνομα ***Ἰλύσιος*** ἢ ***Ἰλυσίας*** θὰ ἦτο δυσχερὲς νὰ ἑρμηνευθῇ, προκειμένης ἑτέρας ἀναγνώσεως, ἣν παρεθέσαμεν· κατ' αὐτὴν τὸ ὄνομα ἐκφέρεται διὰ δοτικῆς ***Δαφνᾶι Λυσίου*** (*τόδε ἀνετέθη*· ὑπονόησον) καὶ ἡ ὅλη προσφώνησις ἔχει τύπον ἀναθέσεως τῷ ἀφηρωϊσθέντι νεκρῷ, ὡς εἰς θεὸν ὁ ἀφη-

2 (ἐπιγρ. ἀριθ. 194): ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον τῷ Δαφνᾷ.

ρωϊσμὸς ἐνδείκνυται ἤδη καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῆς στήλης.

Ἔσω τὸ βάθυσμα τοῦ ναΐσκου ἐξειργάσθη ἄνω μὲν κυκλοτερῶς πρὸς ἔνδειξιν ἀνηρτημένου κλάδου ἀμπέλου μετὰ σταφυλῶν· φαίνεται δ' ὅτι δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ κόσμημα, ἀλλ' ἐκ μιμήσεως κοσμήσεως ναοῦ ἢ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου (πρβ. AM 1912 88), περιβεβλημένου δι' ἐμφυτεύσεως μεγάλων κλημάτων (κοινῶς *κλιματαριά*), δι' ὧν καὶ σήμερον ἐν τοῖς χωρίοις περιβάλλονται συχνότατα οἱ ναοί.

Ὑπὸ δὲ τὸ κόσμημα τοῦτο παρίσταται ἐν μετρίως βαθεῖ ἀναγλύφῳ κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον ἱππεύς, χωροῦντος βάδην τοῦ ἵππου· φορεῖ βραχὺν χιτῶνα καὶ χλαμύδα, καταπίπτουσαν ὀπίσω· ἴσως ἐφόρει καὶ κράνος βραχύ· τὰ φάλαρα τοῦ ἵππου παρεστάθησαν γλυπτῶς, θὰ ἐνισχύοντο δὲ καὶ αἱ μορφαὶ ἅπασαι καὶ αἱ λεπτομέρειαι τῆς ὅλης στήλης διὰ βαφῶν, ὡς δεικνύει νεωστὶ εὑρεθὲν ἐν Παγασαῖς ἀνάγλυφον ἱππέως.

Πρὸ αὐτοῦ παρίσταται παιδίον, ὀρθὸν ἱστάμενον κατενώπιον, γυμνὸν ἢ ἐν βραχεῖ χιτῶνι, καὶ περαιτέρω ἀριστερὰ τῷ θεατῇ ἀνήρ, ὀρθὸς ἱστάμενος ἐπίσης κατενώπιον, φορῶν χιτῶνα ἡμιχειρίδωτον καὶ ἱμάτιον· αἱ κεφαλαὶ τῶν μορφῶν ἀπεξέσθησαν βαναύσως ἐπίτηδες ὑπὸ τῶν νεωτέρων.

Ἡ τέχνη τοῦ ἀναγλύφου εἶναι ἀρκούντως καλή· φαίνεται δ' ἡ στήλη ποιηθεῖσα οὐχὶ βραδύτερον τῶν ἀρχῶν τῆς Β' πΧ ἑκατονταετηρίδος.

Τὴν ἐπιγραφὴν ἐξέδωκεν ὁ Pringsheim ἐν AM 1909 82 ἀριθ. 1, ἀναγνοὺς *Δάφναι*, ὅπερ εἶναι ἄγνωστον, ἂν λαμβάνηται ὑπ' αὐτοῦ ἀρσενικῶς ἢ θηλυκῶς· ὁ τύπος *Δάφνας* φαίνεται ὢν ἐσφαλμένος.

***Ἀριθ. 195** (καταλ. ἀριθ. 140)*. Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἄνω κατὰ τὴν δεξιὰν γωνίαν μόνον ἀποκεκομμένη· ἐποιήθη ἐν εἴδει ναΐσκου, καταλήγουσα εἰς γόμφον· ἄνω φέρει ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, ἀποκοπέντων τὰ πολλά, ὅπερ ἀνέχουσι κίονες ἄνευ αὐλάκων μετὰ κιονοκράνων. Ὕψ. μετὰ τοῦ γόμφου 0·76, πλ. 0·62, πάχ. 0·10.

Εὑρέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἀθανασίου Βλαχογιαννίτου ἐν Δερελί, ὅστις οὐδὲν σαφὲς λέγει περὶ εὑρέσεως αὐτῆς, διατεινόμενος ὅτι ἐξήχθη πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἔκ τινος φρέατος ἡ στήλη αὐτή.

Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐχαράχθη μετρίως βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς ἡ ἐπιγραφή· ὕψ. γραμμ. 0·015-0·022·

ΑΝΤΙΓΟΝΟΣΚΑΙΛΕ.. Ἀντίγονος καὶ Λέω[ν δεῖνος.

5 7 14

Ἡ ἐπιγραφή, κατέχουσα μῆκος 0·37, ἦτο μονόστιχος, ὡς ἡ τῆς προηγουμένης στήλης καὶ τῶν ὁμοίων (πρβ. ἄνω ἀριθ. 63)· γνωστοῦ δὲ ὄντος τοῦ πλάτους, ὑπολογίζομεν ὅτι δεξιὰ ἐλλείπει χῶρος 0·22, δυνάμενος νὰ περιλάβῃ 10-12 τὸ πολὺ γράμματα· οὕτως ὑποχρεούμεθα νὰ συμπληρώσωμεν δύο ὀνόματα ἀδελφῶν καὶ ἐν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ὅπερ δυσχερῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐλλείπῃ.

Ἂν ἡ ἐπιγραφὴ ἦτο ἀναθηματικὴ εἰς ἀφηρωϊσθέντας νεκρούς, ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ ***Ἀντίγονος καὶ Λέω|ν ἀνέθηκαν***· ἀλλά, παραλειπομένων τῶν ὀνομάτων τῶν νεκρῶν καὶ τιθεμένων τῶν ἀναθέντων τὴν στήλην ζώντων, λίαν δυσχερῶς θὰ ἡρμηνεύετο ἡ ὅλη στήλη, ἥτις πάντως εἶναι ἐπιτύμβιος.

Ἐν δὲ τῷ βαθύσματι παρίσταται ἐν ἀβαθεῖ ἀναγλύφῳ ἀριστερὰ τῷ θεατῇ γυνή, καθημένη ἐπὶ θρόνου κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον, φοροῦσα χιτῶνα ποδήρη καὶ ἱμάτιον, ἠρμένον ὄπισθεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν εἴδει πέπλου, ὅπερ κρατεῖ διὰ τῆς ὑψωμένης ἀριστερᾶς πρὸ τοῦ ὁμωνύμου ὤμου· πατεῖ δ' ἐπὶ ὑψηλοῦ ὑποποδίου.

Τὴν δεξιὰν προεκτείνει ἠπίως καὶ συνάπτει πρὸς χαιρετισμὸν τῇ ὁμωνύμῳ ἀνδρὸς ἐνώπιον αὐτῆς ἱσταμένου κατενώπιον, φοροῦντος χιτῶνα καὶ ἱμάτιον· περαιτέρω παρίστανται δύο ἔτι ὅμοιοι ἄνδρες ὡς προσερχόμενοι, καὶ περαιτέρω κατὰ τὸ δεξιὸν τέρμα τῆς στήλης ἀπεδόθη κορμὸς δένδρου, περὶ ὃν εἶναι εἱλιγμένος ὄφις, τὰ συνηθέστατα σύμβολα ἐν ἐπιτυμβίοις παραστάσεσι τῆς Θεσσαλίας.

Περίεργον φαίνεται ὅτι τὸ κύριον πρόσωπον τῆς παραστάσεως εἶναι γυνή, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς δὲν ἀνεφέρετο πιθανώτατα, ἐκτὸς ἂν συμπληρώσωμεν τὸ *Λεων*... δι' ὀνόματος γυναικός, ὡς προτείνει ὁ Pringsheim, ὅπερ ὅμως εἶναι δυσχερές· ἴσως παρίσταται ἡ μήτηρ τῶν ὀνομαζομένων· οὕτω δυνάμεθα μετὰ πιθανότητος νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι οἱ χαιρετιζόμενοι εἶναι οἱ γονεῖς τῶν δύο προσερχομένων καὶ κατονομαζομένων διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἀδελφῶν· θὰ εἴχομεν λοιπὸν ἐνταῦθα ἐν τῶν ἀρίστων παραδειγμάτων τοῦ ὅτι οἱ χαιρετιζόμενοι ἐν ταῖς ἐπιτυμβίοις παραστάσεσι δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ λογίζωνται ἀμφότεροι ἢ ὁ ἕτερος, μάλιστα ὁ καθήμενος, ὡς οἱ ἀποθανόντες· διότι ἐνταῦθα φαίνεται ὅτι οὐδέτερος τῶν χαιρετιζομένων εἶναι ἀποθανών, τῆς γνώμης τοῦ Pringsheim ὅτι ἀναγράφονται καὶ παρίστανται ***σύζυγοι*** μὴ οὔσης πιθανῆς.

Ἐξέδωκε δ' αὐτὴν ὁ Pringsheim ἐν AM 1909 83 ἀριθ. 2, ἔνθα ἐπιχειρεῖ νὰ ἑρμηνεύσῃ τὸν ***Ἀντίγονον*** ὡς ὄντα στρατηγόν, καθ' ἃ ἀναγράφεται ἐν μεταγενεστέρᾳ ἀπελευθερωτικῇ ἐπιγραφῇ IG IX² 1044· ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι κοινότατον καί, ἐλλείποντος τοῦ πατρικοῦ τοῦ τε στρατηγοῦ Ἀντιγόνου καὶ τοῦ ἐνταῦθα, δὲν εἶναι εὔλογον οὐδὲ νὰ εἰκάσωμεν ὁμοιότητά τινα ἢ σχέσιν τούτων· καὶ κατὰ τοὺς χρόνους δὲ διαφέρουσιν ἱκανῶς αἱ ἐπιγραφαί· διότι οἱ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος εἶναι οὐχὶ νεώτεροι τῆς Β' πΧ ἑκατονταετηρίδος, ἐν ᾧ τῆς ἀπελευθερωτικῆς μεταγενέστεροι τοῦ 30 πΧ.

Ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι ἐν 1044 δὲν πρόκειται κἂν περὶ στρατηγοῦ, ὡς ἀπεδείξαμεν ἐν ΑΕ 1913 182, συμπληρώσαντες ὀρθότερον τοῦ Kern ὡς ἑξῆς· «ταγευόντων τῆς πόλεως Στράτ[ου | τ]οῦ Ἀντιγόνου» κτλ., οὐχὶ «στρατ[η|γ]οῦ».

Οὕτω δέονται ἐπανορθώσεως καὶ τὰ τοῦ *Kroog*, de Thessalorum praetoribus σελ. 41-42 καὶ σημ. 2· 3 καὶ τὰ παρὰ A. I. Reinach ἐν RÉG 1911 318, μὴ ὄντος παραδεκτοῦ τοῦ συνδυασμοῦ ἀρχῆς ἀνωτάτης τοῦ κοινοῦ τῶν Θεσσαλῶν τῆς ***στρατηγίας*** μετ' ἄλλης ὁμοίας μιᾶς πόλεως αὐτοῦ, τῆς ***ταγείας***· ἀπαλλάσσονται δὲ καὶ οἱ *Jardé-Laurent* τῆς ἐπιρριφθείσης αὐτοῖς δῆθεν πλάνης ἐν τοῖς περὶ τοῦ στρατηγοῦ ***Ἀντιγόνου*** ἐν γένει λεχθεῖσιν ἐν BCH 1902 370.

Ἀριθ. 196 *(καταλ. ἀριθ. 169)*. Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω εἶναι εὐθέως ἐσχηματισμένη, ὡς εἰς ἀνθέμιον λήγουσα, ἐφ' οὗ τοῦ μέσου ὑπάρχει προστύπως ἐγγεγλυμμένος ῥόδαξ ἐξ φύλλων ὁμοίων ἐλαίας, ὧν τὰ τρία φέρουσι πλαστικῶς ἀποδεδομένας τὰς λεπτομερείας, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ καὶ τὸ λεῖον τοῦ δῆθεν ἀνθεμίου θὰ ἐκοσμοῦντό ποτε γραπτῶς· κατωτάτω δεξιὰ φαίνεται ὡς εἰς γόμφον ἐσχηματισμένη. Ὕψ. 0·95, πλάτ. 0·39, πάχ. 0·05.

Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ φύλακος ἔξω τῶν τειχῶν ἐγγύς που τῶν ἄνω ἀριθ. 190-192.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς στήλης βαθέως καὶ καλῶς μετὰ πλουσίων ἀκρεμόνων. Ὕψ. γραμμ. 0·021-0·029, διάστιχ. 0·01·

ΞΩΠΑΤΡΑΚΛΕ	Σωπάτρα Κλε-
ΟΚΑΗΡΩΙΣΣΑ	όκα ἡρώισσα
ΧΡΗΣΣΤΗΧΑΙΡΣ	χρησστὴ χαῖρ(ε).

Ἐν τέλει τοῦ στίχ. 3 ἔγραψεν ἐσφαλμένως ὁ χαράκτης Σ ἀντὶ Ε· ἐνεσφήνωσε δὲ αὐτὸ διὰ τὴν στενοχωρίαν μικρότατον ὑπεράνω καὶ δεξιὰ τοῦ Ρ.

Τὸ ὄνομα **Σωπάτρα** δὲν ἀπαντᾷ ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ τῶν Γόννων· ὁ δὲ **Κλεόκας** (μᾶλλον Κλεόκκας) ἐσχηματίσθη παρὰ τὸ **Κλεοκράτης**, ὡς ὁ **Φιλόκκας, Δαμόκκας, Νεικόκκας, Μενέκκας** κττ., περὶ ὧν βλ. Revue de Phil. 1911 282 καὶ ΑΕ 1913 164 καὶ κάτω ἀριθ. 262· εἶναι δὲ νέον ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς· τὸ δὲ **χρησστὴ** εἶναι βεβαίως ὑπόλειμμα κοινοτέρας προφορᾶς τοῦ Σ ἐν τοιαύτῃ θέσει, οἷα ἱκανὰ ἀπηντήσαμεν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν Γόννων ἄνω ἀριθ. 64 κττ..

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν παρίσταται ἐγχάρακτος ἑρμῆς Ἑρμοῦ Χθονίου κατενώπιον.

Ἀριθ. 197 (καταλ. ἀριθ. 214). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς λεῖον ἀνθέμιον γραπτόν ποτε. Ὕψ. 0·325, οὗ 0·255 τοῦ ἀνθεμίου, πλ. 0·355, πάχ. 0·075.

Εὑρέθη ἔξω τῶν τειχῶν Βορείως ἐπὶ τῆς εἰς Μπαλαμούτι ἀτραποῦ.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη εὐθὺς ὑπὸ τὸ ἐλάχιστα προέχον γεῖσον, σχεδὸν ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·013-0·015, διάστιχ. 0·015·

ΣΤΡ - - - -	Στρ[άτων (ἤ τι ὅμοιον)
Σ - - - - -	Σ[- - (πατρικόν).

Τὸ ἴχνος τοῦ πάντως πρώτου γράμματος τοῦ δευτέρου στίχου δὲν εἶναι ἐντελῶς βέβαιον.

Ἀριθ. 198 (καταλ. ἀριθ. 134). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν μόνον ἀκέραιος. Ὕψ. 0·34, πλ. 0·315, πάχ. 0·118.

Εὑρέθη μετὰ τῆς ἄνω ἀριθ. 193.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη σχεδὸν βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς δι' ἀσυνήθως μικροτάτων γραμμάτων, ὧν ὕψ. 0·005-0·007·

ΜΜΗΙ (κενὸν 0·009) ΧΘΩΝΙΟΙ
Ἑρ]μμῆι Χθ(ο)νί(ω)ι.

Τὸ τελικὸν γράμμα τῆς πρώτης λέξεως δὲν εἶναι ἐντελῶς βέβαιον, διότι δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐκ φθορᾶς ἢ προστριβῆς προελθόν· τὸ μεταξὺ τῶν δύο λέξεων κενὸν διάστημα θὰ κατεῖχε γραπτὸς ἑρμῆς Ἑρμοῦ Χθονίου.

Περίεργα εἶναι τοσαῦτα σφάλματα ἐν τοσούτοις ὀλίγοις γράμμασιν· ὁ διπλασιασμὸς τοῦ Μ δύναται νὰ ἀποδοθῇ ὑπολείμματι διαλεκτικῷ, ἀφ' οὗ ἀπαντᾷ ἐν ὁμοίᾳ θέσει ὅμοιος π. χ. **Δαμμάτερι** κττ. ἐν ΑΕ 1913 166· ἐν δὲ τῷ **χθονίωι** φαίνεται ὅτι ὁ χαράκτης ἐνήλλαξε τὴν θέσιν τοῦ Ο καὶ Ω· οὕτω δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ τὸ ἄνω ἀριθ. 63 (πρβ. καὶ ΑΕ 1911 244 Α') **Ἀσκληπιοῖ** ἀντὶ τοῦ **Ἀσκληπιῶι** γραφέν· διότι, ἂν ἦτο διαλεκτικὴ ἐκφορά, θὰ ἐγράφετο **Χθονίου**, **Ἀσκληπιοῦ**.

Ἀριθ. 199. Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἄνω μόνον ἀποκεκομμένη, φέρουσα πολλαχοῦ αὔλακας ἐκ τῆς τριβῆς σχοινίων ἐπ' αὐτῆς. Ὕψ. 0·745, πλ. 0·46, πάχ. 0·11.

Εὕρηται ἐπὶ φρέατος τοῦ Δερελί, καλουμένου *Πηγάδι Σαμαρντζούκη*.

Διετηρήθη ἀβαθῶς καὶ ἐκτύπως ἀναγεγλυμμένος ἑρμῆς Ἑρμοῦ Χθονίου, οὗ δεξιὰ ἴχνη ἐπιγραφῆς·

ΕΙΛ - - - Ἑ[ρ]μ[ῆι Χθονίωι ἢ -άου Χθονίου.

Ἀριθ. 200 (εἰκ. 3· καταλ. ἀριθ. 210). Κιονίσκος κυλινδρικὸς ἐλλειψοειδῶν τομῶν, λίθου φαιοῦ πυριτοειδοῦς σκληροτάτου, ἀκέραιος πλὴν κάτω ἀποκοπῆς καὶ μικρῶν ἀποσχίσεων· τὰ κάτω ἐποιήθη ὀλίγον ὀγκωδέστερος· ἄνω λήγει εἰς ἐλάχιστα προεξέχον δακτυλιοειδὲς γεῖσον, ἀποσχισθὲν τὰ πολλά· ὑποκάτω δ' ἐκοιλάνθη ὑπὸ τῶν νεωτέρων μεταποιηθὲν εἰς εἶδος ἰγδίου (κοινῶς *ντουμπέκι*) πρὸς τριβὴν ξηρῶν καρπῶν. Ὕψ. 0·34, διάμετρ. ἄνω 0·16, κάτω 0·17.

Εὑρέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἰωάννου Κλωτσίδα ἐν Δερελί, ὅστις λέγει ὅτι εὗρεν αὐτὸ ἐν τῷ παρὰ τὴν πλατεῖαν τῆς κωμοπόλεως ταύτης κατεδαφισθέντι πρό τινων ἐτῶν τζαμίῳ.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἄρχεται μετὰ κενὸν ἐκ τοῦ γείσου διάστημα 0·027· ἐχαράχθη δὲ ἀβαθῶς καὶ οὐχὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·01-0·015, διάστ. 0·005·

3 (ἐπιγρ. ἀριθ. 200): ἐπιτύμβιον ἐπίγραμμα τοῦ Ἀριστογένους.

Οὐ γ[άμον] οὐδ' ὑ²μέν[αιον] ἐσέδ[ρ]ακ[ο]ν, ³ἀλλά με Μοῖρα
ἤγα⁴(γ)ε τὴν πάντως [ο]ἶ⁵μον ὀφειλομένην·
⁶[εἰ]κοσέτης μὲν ἐὼν τὸν ⁷ἀ[λ]άμπετον ἤλυθον ⁸Ἅ[δη]ν,
οὔνομ⟨α⟩ Ἀριστο⁹γένης, Ἁρμέου ἐγ[γ]ε[γ]α¹⁰ὼς
πατρός· Κλειοπά¹¹[τ]ρα μήτηρ δέ μοι ¹²[ἦ]δ' ὁμάδελφοι
δισσοί, ¹³τοῖς ἄδικον πένθος ¹⁴[ἐ]π[ηγαγ]όμ[ην·
α]ὐ[τί]κα ¹⁵[-⏑⏑, -⏑⏑, -⏑⏑, -⏑⏑, -⏑].

Σφάλμα τοῦ χαράκτου ὑπάρχει ἐν στίχ. 2 ἐν τέλει, ἔνθα ἔγραψεν ΩΝ καὶ ἐν μέρει διώρθωσεν εἰς ΟΝ· εν στίχ. 4 φαίνεται γράψας F ἀντὶ Γ· ἐν δὲ στίχ. 8 τὸ τελευταῖον Α τοῦ *οὔνομα* ἦτο βεβαίως περιττόν, ἀλλ' ἐγράφη, ὡς πολλάκις καὶ ἐν πολλοῖς ἐλεγείοις τῶν Παγασῶν (πρβ. τῶν ἐμῶν *Θεσσαλικῶν Μνημείων* Ι σελ. 156· 216 κλ.). Τὴν συμπλήρωσιν *ἐ[π]ηγαγ[όμ]ην* θεώρησον πιθανήν, ἐκ περισωθέντων ἰχνῶν συλλεχθεῖσαν.

Τὸ τέρμα τοῦ στίχ. 14, ἀποτελοῦν ἀρχὴν τετάρτου διστίχου, ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ ἢ *θ αὖ[μα] κα[- -*, καίτοι δὲν θὰ ἐδηλοῦτο οὕτω σύνδεσμός τις πρὸς τὰ προειρημένα, ἢ *α[ὐ]τί[κα] - - -*, καίτοι ἡ πρὸ τοῦ ΑΥ ὕπαρξις ἑνὸς ἔτι γράμματος μετὰ τὸ ΗΝ τοῦ *ἐπηγαγόμην* εἶναι δυνατή· ἴσως ἐπερατοῦτο μετὰ τοῦ τρίτου στίχου τὸ ποίημα καὶ ἐγράφη τι τοῦ τὰ ἔπη ποιήσαντος, ἢ ἄλλο ὄνομα *Αὐ[τό]κα[- - -*.

Τὸ ποίημα [1] εἶναι μετρικῶς ἄρτιον 1
καὶ ἀρκούντως καλὸν εἰς εἰκόνας· ἰδίως αἱ παραστάσεις τοῦ ὅτι ἡ Μοῖρα ὡδήγησε τὸν νέον εἰς τὴν πάντως ὀφειλομένην ὁδὸν [2], ὅτι αὐτὸς μετέβη εἰς τὸν 2
ἀλαμπῆ Ἅδην, ἐπενεγκὼν ὡς ἀποθανὼν εἰκοσέτης ἄδικον πένθος τοῖς γονεῦσι καὶ ἀδελφοῖς, δεικνύουσιν ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν ἦτο ἄμοιρος εὐμουσίας οὐδὲ δεινότητός τινος. Ἡ λέξις *ὁμάδελφος* ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ Δελφικῆς ἐπιγραφῆς· βλ. *Herwerden* Lexicum ἐν λ..

Εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι ὁ ἀποθανὼν κατήγετο ἔκ τινος σπουδαίας οἰκογενείας τῶν Γόννων· διότι τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ***Ἁρμέας***, οὐχὶ κοινὸν οὐδὲ σύνηθες, ἀπαντᾷ ὡς πατρικὸν ταγῶν ἄνω ἀριθ. 64 καὶ ταμίου ἀριθ. 93 κἀ..

Οἱ χρόνοι τοῦ ἐπιγράμματος φαίνονται οὐχὶ παλαιότεροι τῆς Α' πΧ ἑκατονταετηρίδος.

Ἀριθ. 201 (καταλ. ἀριθ. 135). Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, ὀλίγον ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν ἀκέραιος· ἄνω διετηρήθησαν δύο ἐγχάρακτοι ῥόδακες ὡς κύκλοι ἁπλοῖ καὶ ὑπ' αὐτοὺς ἀναγεγλυμμένον ἐκτύπως ὁμοίωμα στήλης ἐν εἴδει να-

[1] Ἐνθυμίζει τινὰ τῆς ***Ἀνθολογίας***, ἧς μὴ ἔχων ἐν Ἐλασσόνι ἀντίτυπον, δὲν δύναμαι ἐν τῷ παρόντι νὰ παραθέσω τὰ ὅμοια ἐπιγράμματα.

[2] Τὸ ἐκ Πειραιῶς περιπύστως ταλαιπωρηθὲν ἐπίγραμμα ΑΕ 1910 73 399· πρβ. 1911 207 211, 1912 256 264 καὶ 1913 103 κἑ., ἔχον ἀρχὴν ***οὐ τὸ χρεὼν εἵμαρται***, ἐκφράζει ἀνάλογον νοῦν τῷ ἐνταῦθα τὴν ***πάντως οἶμον ὀφειλομένην***· νοητέον δὲ τὸ ***οὗ*** ὡς ἀντωνυμίαν ἀναφερομένην τῷ ἀναγινώσκοντι παροδοιπόρῳ, οὗ τὸ ***οὐ*** ἐξάγεται εὐχερῶς ἐκ τοῦ ἀμέσως ἐπιφερομένου ***ὅρα***· ἡ ἑρμηνεία αὕτη, ἣν προέτεινεν ὁ ἀοίδιμος καθηγητὴς Βάσης, φαίνεταί μοι ἡ μόνη ὀρθή, αἱ δὲ λοιπαὶ πᾶσαι βεβιασμέναι ἢ ἐξεζητημέναι· ὁ ποιητὴς λέγει ἐν γένει ὅτι παντὸς θνητοῦ εἶναι ἐπιβεβλημένον ὑπὸ τῆς Μοίρας τὸ τέλος ἢ ὁ ἄφευκτος θάνατος (= ***τὸ χρεὼν***), τοιοῦτον ***ἢ τοιοῦτον ἀναλόγως ἑκάστῳ***, ἤτοι πάντως ὀφείλεται παντὶ ἡ οἶμος εἰς Ἅδου ἐκ τοιαύτης ἢ τοιαύτης αἰτίας.

ίσκου (πρβ. ἄνω ἀριθ. 186· 188), ἐχούσης ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, ὧν τὸ μέσον λίαν ὑψηλὸν καὶ ἰδιόρρυθμον, καθ' ἃ τὸ τῆς ἐν Revue de Philol. 1911 282 δημοσιευθείσης στήλης. Ὕψ. 0·215, πλάτ. 0·423, πάχ. 0·11.

Εὑρέθη ἐπί τινος μάνδρας ἔξω τῶν τειχῶν, κατὰ τὸ σημεῖον ΡΟ τῆς εἰκ. 14 τῶν ΠΑΕ 1910 245.

Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ὑπάρχουσι μόλις διακρινόμενα ἴχνη ἐπιγραφῆς, ἀβαθῶς κεχαραγμένης, πλήρους σφυρηλασιῶν νεωτέρων· ὕψ. γραμμ. 0·015·

- - - ΣΑΜ\/Ι ΑΙΣ ΥΡΟΥ

- - - ς, Ἀμ[υνέ;α] [Ἰ]σ[χ]ύρου.

Ἡ ἀνάγνωσις εἶναι λίαν πιθανή· ἀμφότερα τὰ ὀνόματα εἶναι νέα ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς (*Ἀμυνέας* ἀπαντᾷ ἐν IG IX² 66 b· 259)· ἐμνημονεύοντο δ' ἐπὶ τῆς στήλης ἐμφανῶς δύο ἀδελφοί, ὧν τοῦ πρώτου ἐσώθη μόνον τὸ τελικὸν Σ.

Ἀριθ 202 (*καταλ. ἀριθ. 137*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἄνω καὶ ἀριστερὰ ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς ἀνθέμιον λεῖον, γραπτόν ποτε. Ὕψ. 0·555, πλάτ. 0·402, πάχ. 0·085.

Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ φύλακος μετὰ τῆς ἄνω ἀριθ. 197 ἐγγὺς τῆς ἐκ Δερελὶ εἰς Μπαλαμούτι ἀτραποῦ, ἐπὶ τῶν κρασπέδων τοῦ ἔξω τῆς Ὀλυμπικῆς πύλης τῶν Γόννων βουνοῦ, ἔνθα καὶ τάφον θολωτὸν κεκονιαμένον εὑρόντες ἀνεσκάψαμεν, μηδὲν ἐνέχοντα.

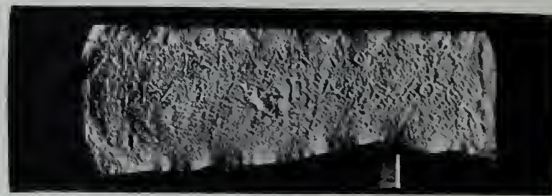
Ὑπὸ τὸ πλατὺ γεῖσον ἐχαράχθη σχεδὸν βαθέως καὶ καλῶς ἡ ἐπιγραφή, ἥτις ἀπετρίβη ἰσχυρῶς· ὕψ. γραμμ. 0·022, διάστιχ. 0·025·

. ΣΝΟ Ι Λ Ι	Ξ]εν[οφ]ά[νης
ΑΡΙΣΣΤΟΚ/	Ἀρισστοκ[λέους.

Εἶναι ἀσφαλὲς ὅτι ὑπάρχει διπλασιασμὸς τοῦ Σ (πρὸ τοῦ Τ βεβαίως), περὶ οὗ βλ. ἄνω ἀριθ. 196. Τῶν γραμμάτων τοῦ πρώτου στίχου τὰ ἴχνη εἶναι ἀσφαλῆ, εἰ καὶ ἰσχυρότερον ἀποτετριμμένα.

Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ἀπαντῶσιν ὡς ἀρχόντων ἢ πατρικὰ αὐτῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν Γόννων· ἀνήκει δ' ἡ ἐπιγραφὴ τῇ Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδι περὶ τὸ τέρμα.

Ἀριθ. 203· (εἰκ. 4 καταλ. ἀριθ. 219). Στήλη

4 (ἐπιγρ. ἀριθ. 203): ἐπιτύμβιος λίθος τῆς Ἀντιγόνας καὶ Ἐργα(ι)νοῦς.

μαρμάρου λίαν ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς ἠπίως προεξέχον πλατὺ μέτωπον καὶ ἀνθέμιον λεῖον, ἀποκοπὲν τὰ πολλὰ ἄνω, οὗ τὰ κοσμήματα ἀπεδίδοντό ποτε γραπτῶς. Ὕψ. 0·61, πλ. 0·33, πάχ. 0·09.

Εὑρέθη ὑπὸ τοῦ φύλακος τῷ 1912 ἔξω τῶν τειχῶν τῶν Γόννων βορείως.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·009-0·015, διάστ. 0·07·

Ἀντιγόνα Δικαίου·
Ἐρ[γ]α⟨ι⟩[ν]ὼ Δικαιάρχου.

Τὸ πρῶτον ὄνομα τοῦ στίχ. 2 δὲν δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ ἄλλως ἢ ***Ἐργαινὼ*** ἢ ***Ἐρπαινώ***, ἂν θεωρηθῇ τὸ Γ ἀποτριβὲν ἐκ τοῦ Π· ἀλλ' εἶναι πιθανώτερον ὅτι τὸ πρῶτον Ι ἐγράφη περισσῶς καὶ ὅτι ἄρα ἐκ τοῦ ***Ἐργάνη*** ἐγένετο ***Ἐργανώ***· διακρίνονται δὲ πρὸ τοῦ Ν χαράξεις τινὲς περισσαί. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχει τὸ σύνηθες κενὸν διάστημα πρὸς ὑποδοχὴν γραπτῆς παραστάσεως ἢ ταινίας.

Ἀριθ. 204 (*καταλ. ἀριθ. 224*). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς ἁπλοῦν γεῖσον καὶ ἀνθέμιον λεῖον, ἀποκοπὲν παρὰ τὴν κορυφήν, οὗ τὰ κοσμήματα θὰ ἀπεδίδοντό ποτε γραπτῶς· κάτω δεξιὰ ἀπεσχίσθη ἱκανῶς, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἕδρα ἀπεκόπη καὶ ἀπεσχίσθη τὰ πολλά. Ὕψ. 0·72, πλάτ. 0·325, πάχ. 0·08.

Εὑρέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κώστα Ζαχεῖλα ἐν Δερελί, ὅστις λέγει ὅτι εὗρεν αὐτὴν ἔξω καὶ Ἀνατολικῶς τῆς ἀρχαίας πόλεως (βλ. ἄνω ἀριθ. 189).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ὑπὸ τὸ γεῖσον βαθέως καὶ καλῶς· ὕψ. γρ. 0·011-0·022, διάστ. 0·007·

- - - Ι ΙΚΗ	- - - ν]ίκη
- - - -)ΣΟΕΝΟΥ	- - -]οσ(θ)έν[ο]υ.

Ὑπ' αὐτὴν ὑπάρχει κενὸν διάστημα διὰ γραπτὴν παράστασιν ὕψ. 0·315, μεθ' ὃ διὰ μικροτάτων γραμμάτων καὶ λίαν ἀβαθῶς ἐχαράχθη τὸ σύνηθες

ΕΡΜΗΙ - - - - -

Ἑρμ[ῆι Χθονίωι.

Ἀριθ. 205. Ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον περιλαμβάνομεν στήλας ἐπιτυμβίους, ἃς εἶδον ἀπὸ τοῦ 1881 χωρικοὶ τῶν Γόννων καὶ μνημονεύουσι σαφῶς καὶ ἀξιοπίστως· λέγουσι δὲ ὅτι τινῶν τούτων ἔλαβεν ἔκτυπον ἢ σημείωσιν ὁ μακαρίτης ἔφορος Δημήτριος Φίλιος· τὴν πρώτην μόνον εἴδομεν καὶ ἡμεῖς.

Α. Στήλη λευκοῦ μαρμάρου ἐκ τῶν πλευρῶν ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς πλατὺ γεῖσον, ὑφ' ὃ ὑπάρχουσιν ἴχνη ὅλως ἀποτετριμμένης ἐπιγραφῆς. Εὕρηται τετειχισμένη ἐπὶ τῆς λιθίνης κλίμακος τῆς οἰκίας Τσούκα ἐν Δερελί[1].

Β. Παρὰ τὸ ῥεῦμα, τὸ κείμενον ἔξω τῶν τειχῶν τῶν Γόννων Βορείως, ἔνθα εὑρέθη ἡ ἐπιγραφὴ IG IX² 1049, λέγεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐγγὺς ἑτέρα, περιγραφομένη ὑπὸ τῶν χωρικῶν ὡς ἑξῆς: «ἀπανωθὲ εἶχε περικεφαλαία (ἐνν. *ἀνθέμιον*) 'ς τὴ μέση ἀπογραφὴ ΛΑΟΚΡΙΤΑΑΣΚΛΗΠΙΑΔΟΥ (*Λαοκρίτα Ἀσκληπιάδου*) καὶ παρὰ κάτου εἶχ' ἕνα σημαντρόξυλο (ἐνν. *ἑρμῆν Ἑρμοῦ Χθονίου*) μὲ ἄλλη ἀπογραφὴ ΕΡΜΑΟΥΧΘΟΝΙΟΥ (*Ἑρμάου Χθονίου*)».

Γ. Ἐν τῷ Τουρκικῷ νεκροταφείῳ λέγουσιν ὅτι ὑπῆρχεν ἀνάγλυφον ὡς ἑξῆς: «παρίστανε νιὰ γυναῖκα καὶ εἶχ' ἕνα λαγὼ καὶ πίσω ἕνα παιδὶ ποὺ τὴν κράταε ἀπὸ τὴ γιούρντα καὶ 'ς τὸ ἄλλο χέρι βάσταε ἕνα χαρμπί· ἀπανωθὲ εἶχ' ἕν' ἄλλο κομμάτι μὲ ἀπογραφὴ ποὺ δὲν διαβάζουνταν».

Δ. Ἐν τῷ αὐτῷ λέγεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐμπεπηγμένη μεγάλη στήλη μετὰ μακρᾶς ἐπιγραφῆς.

Ε. Ἐν τῇ οἰκίᾳ Ἰω. Μπαρμπιτσιώτη ἐν Δερελὶ λέγεται ὅτι ὑπῆρχε στήλη ἐπιγεγραμμένη.

F. Ἐν τῇ οἰκίᾳ Κ. Ῥιζούλλη λέγεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς κλίμακος στήλη μετ' ἐπιγραφῆς καὶ ὅτι «εἶχε ἀπανωθὲ τρίγκωνο (ἐνν. *ἀέτωμα*)».

[1] Φαίνεται ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ὑπὸ Pringsheim ἐν AM 1909 84 δημοσιευθεῖσα ἀναθηματικὴ τῷ Ἀσκληπιῷ καὶ τῇ Ὑγιείᾳ.

η'). Ἕτεραι ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαὶ

(βλ. ἄνω ἀριθ. 51-63).

Πλὴν τῶν ἄνω ἀριθ. 51-63 δημοσιευθεισῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ἔκ τε τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1910 διευκρινηθεῖσαι ὡς ἀναθηματικαὶ καὶ ἕτεραι νέαι ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς καὶ ἐρεύναις τοῦ 1911 καὶ 1913 εὑρεθεῖσαι.

Ἀριθ. 206 (καταλ. ἀριθ. 1). Βάθρον μαρμάρου ὑπομέλανος, ἄνω καὶ δεξιὰ ἀκέραιον, εἰργασμένον πανταχοῦ λεῖον διὰ τῆς σφύρας. Ὕψ. 0·09, πλάτ. 0·28, πάχ. 0·40.

Εὑρέθη ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνασκαφῶν, ἐκτεθειμένον ἀνωτάτω ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ πλῆρες λειχήνων· βεβαίως δὲν ἀνήκει τῷ κάτω ἀριθ. 207.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ ἐπιμελῶς, ἀλλ' ἀπετρίβη ἱκανῶς· ὕψ. γραμμ. 0·013-0·019, διάστιχ. 0·003·

ΛΙΚΛΕΑΣ	- - - Καλλι]κλέας [ὀνέθει-
ΙΕΙΟΙΕΥΔ	κεν - - -]εί[ο]ι ὁ Εὐδάμοι
ΝΑΡΧΕ	καὶ οἱ σ]υναρχε[ίσα-
`	ντες - - - - -]υ[- - -

Ὑπὲρ τὸν πρῶτον στίχον οὐδὲν βέβαιον ἴχνος γράμματος διεκρίναμεν· τὸ πρῶτον ὄνομα θεώρησον ἀσφαλῶς συμπληρωθέν· ἐν ἀρχῇ τοῦ δευτέρου στίχου ὑπάρχει ἴχνος καθέτου κεραίας· τὸ μετὰ τὸ Ι ἴχνος φαίνεται Ο ἀλλ' ἴσως προῆλθεν ἐκ τριβῆς τοῦ Α· ἐνταῦθα φαίνεται ὂν ὄνομα θεότητος· ἐν ἀρχῇ τοῦ τρίτου στίχου ὑπάρχει λοξὸν ἴχνος ⁄ (ἐξ Υ ἢ Σ).

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι βεβαίως ἀναθηματικὴ καὶ ἐξεφέρετο διαλεκτικῶς.

Ὄνομα ***Καλλικλέας*** εὕρομεν ἄνω ἀριθ. 183· 186 τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων· ἀντὶ τοῦ ***Εὐδάμοι*** ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ ***Εὐδάμειος***· εἶναι δὲ τὸ ὄνομα ***Εὔδημος*** συχνὸν ἐν Γόννοις. Τὸ ἀξίωμα ἐν στίχ. 3 δὲν δύναται νὰ νοηθῇ πιθανώτερον ἢ ὡς ἐτέθη ἄνω.

Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ὁ ***Καλλικλέας*** οὗτος δὲν εἶναι ἄσχετος τῷ ἐν ταῖς ἐπιφερομέναις δυσὶν ἐπιγραφαῖς 207· 208.

Ἀριθ. 207 (καταλ. ἀριθ. 55). Βάθρον κυβι-

κὸν μαρμάρου λευκοφαίου, ὀλίγον ὑπομέλανος, συμπαγοῦς, ἀκέραιον πλὴν ἀποσχίσεων καὶ ἀποτριβῶν κατὰ τὰς ἀκμάς, ἄνω μάλιστα, γενομένων ὑπὸ χωρικῶν, ἀποπειραθέντων νὰ ἀνατρέψωσιν αὐτό· τοῦτο λέγει τις τῶν γερόντων Τούρκων ὅτι συνέβη πρὸ 40-50 ἐτῶν ὑπό τινος Εὐρωπαίου, πειραθέντος δι' ἐργατῶν νὰ ἐξαγάγῃ αὐτὸ (πρβ. *Heuzey*, Mont Olympe σελ. 14, ἔνθα ὁ Heuzey ἀναφέρει τὸ βάθρον τοῦτο ἀκριβῶς)· φέρει κατὰ πάσας τὰς πλευρὰς ἠπίως προεξέχον γεῖσον, ἀποσχισθὲν τὰ πολλά, ἄνω δὲ βάθυσμα ἐλλειψοειδὲς μετὰ κυκλικοῦ τόρμου ἐν μέσῳ πρὸς ἁρμογὴν πλίνθου μαρμαρίνου ἀγάλματος, τοῦ τῆς λατρείας πιθανώτατα, τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος, οὗ τμήματα εὑρέθησαν (βλ. ΠΑΕ 1910 252-253· 257)· τόρμον φέρει καὶ κατὰ τὴν ὄπισθεν ἕδραν μικρὸν ἐπίσης πρὸς στερέωσιν τοῦ ἀγάλματος, ἔτι δὲ λαβὴν ἐξέχουσαν κατὰ τὸ μέσον τῆς δεξιᾶς ἕδρας πρὸς μεταφορὰν καὶ ἵδρυσιν αὐτοῦ τοῦ βάθρου. Ὕψ. 0·60, πλάτ. 1·04, πάχ. 0·91· τοῦ βαθύσματος διάμετροι κάθετοι 0·72 καὶ 0·45, βάθ. 0·08· τὸ ἄγαλμα ἄρα θὰ ἦτο ὀλίγον ἔλασσον τοῦ τελείου γυναικείου μεγέθους.

Εὑρέθη ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ καὶ ὡς δυσμετακόμιστον ἀφείθη κατὰ χώραν, ἀλλὰ χάριν τοῦ κάτω ἀριθ. 208 σημειοῦται ὑπ' ***ἀριθ. Εὑρετ.*** *55* κατὰ συνθήκην.

Ἐπὶ τῆς προσθίας, ἐπιμελέστερον εἰργασμένης ἕδρας, ἐχαράχθη μετρίως βαθέως καὶ λίαν ἐπιμελῶς ἡ ἐπιγραφή, ἀλλ' ἀπετρίβη καὶ ἐφθάρη ἱκανῶς ἔκ τε τῶν μετακινήσεων καὶ τῆς ἐν ὑπαίθρῳ πάλαι ἐκθέσεως· ὕψ. γραμμ. 0·012-0·017, διάστιχ. 0·005· διεκρίναμεν τάδε τῆς τετραστίχου οὔσης ἐπιγραφῆς (βλ. κάτω ἀριθ. 208)·

1
2 - - - - - - - - -
3 ΑΝ ← 0·185 → ΙΛ ΑΣΞΕΙ - - - -
4 ← 0·365 → Λ ← 0·063 → ΙΟ Λ Ι ΞΕΝΟΚΛΕΑΣ ← (κενὸν 0·08) →
(κενὸν ὕψ. 0·27) (τέρμα)

1\. -
2\. - - - - - - - - - - - - - -]σ[- - - - - - - - - -
3\. - - - - ἀνέθηκ]αν [Καλλικ]λ[έ]ας Ξε[- - - - -
4\. - - - -]λ[- - - -]ο[- - - κ]α[ὶ] Ξενοκλέας.

Σημαντικωτάτη καὶ ἐξαιρετικὴ θὰ ἦτο ἡ ἀνάθεσις αὕτη ἐντὸς ἱερωτάτου χώρου θεᾶς πολιούχου, σπουδαῖοι δὲ λόγοι θὰ συνετέλεσαν, ὅπως συγχωρηθῇ τοῖς ἀναθεῖσι τοιοῦτό τι.

Πληρέστερον δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη τῇ ἐπικουρίᾳ τοῦ εὐθὺς κάτω ἐπιφερομένου ἀριθμοῦ 208, ὃν βλέπε.

Ἀριθ. 208 ***(καταλ. ἀριθ.*** *55 α)*. Τμῆμα βάθρου τῆς αὐτῆς τῷ προηγουμένῳ ὕλης, δεξιὰ μόνον ἀκέραιον καὶ ἀποτετριμμένον πανταχοῦ τὴν ἐπιφάνειαν· δοκιμάσαντες πρὸς τὸ προηγούμενον, θεωροῦμεν πιθανώτατον ὅτι ἀνήκει ἄνω δεξιὰ αὐτοῦ καὶ σχεδὸν ἁρμόττει παρὰ πάσας τὰς ἀποτριβὰς καὶ ἀποσχίσεις. Ὕψ. 0·028, πλάτ. 0·09, πάχ. 0·10.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ καὶ τὰ γράμματα καὶ τὸ διάστιχον ἔχουσι τὰς αὐτὰς διαστάσεις·

- - - - - Λ - -
- - - - - - ΑΜΙ (τέρμα)
- - - - - - - - - Ι (»)

1) - - - - - - - - - - - - - - Ἀθηνᾶι Πολι]ά[δι
2) - - - - - - - - - -]σ[- - - - - - - - - τ]αμι-
3) εὔσαντες ἀνέθηκ]αν [Καλλικ]λ[έ]ας Ξε[νοκλέα]ι-
4) ος καὶ δεῖνα Καλ]λ[ικλέαι]ο[ς κ]α[ὶ] Ξενοκλέας
[5] [δεῖνος;].

Αἱ ἀναγνώσεις ἐγένοντο παραληφθέντων καὶ τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἀριθμῷ περισωθέντων γραμμάτων. Οὕτως ἀποτελεῖταί πως εὐνόητος ἀνάθεσις τριῶν πιθανῶς μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας.

Τὸ ἐν στίχ. 2 ἠδύνατό τις νὰ ἀναπληρώσῃ κατὰ τὸν κάτω δημοσιευόμενον ἀριθ. 224 - - *Ἀρτ*[*ά*]*μι*[*δι*], ἀλλ' ἧττον πιθανῶς.

Περὶ τοῦ ὀνόματος ***Καλλικλέας*** βλ. τὰ λεχθέντα ἐν ἀριθ. 206· τὸ δὲ *Ξενοκλέας* δὲν εὑρέθη ἄχρι τοῦδε ἐν ἑτέρᾳ ἐπιγραφῇ τῶν Γόννων.

Ἀριθ. 209 ***(καταλ. ἀριθ. 60)***. Βάθρον λευ-

κοῦ χονδροκόκκου μαρμάρου, ἄνω καὶ δεξιὰ ἀκέραιον· ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας διατηρεῖται ἴχνος τοῦ τόρμου, ὄντος σχήματος ἀβεβαίου. Ὕψ. 0·06, πλάτ. 0·118, πάχ. 0·11.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ λίαν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·019·

- - -)Σ (τέρμα)	[- - - δεῖνα δεῖνος]
(τέρμα)	Ἀθηνᾶι Πολιάδι εὐξάμεν]ος.

Φαίνεται πιθανὸν τὸ ὅτι ἀνήκει που τῷ μεγάλῳ βάθρῳ ἀριθ. 207 καὶ τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐργασίας ἕνεκα· ἀλλ' οἱ χρόνοι εἶναι οἱ αὐτοὶ τοῖς τοῦ 207·208.

***Ἀριθ. 210** (καταλ. ἀριθ. 66).* Βάθρον μαρμάρου λευκοφαίου, ἀριστερὰ μόνον καὶ κατὰ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν ἀκέραιον, ἀλλ' ἀπεσχισμένον. Ὕψ. 0·03, πλάτ. 0·16, πάχ. 0·165.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη σχεδὸν βαθέως καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·018, διάστιχ. 0·002· ἴσως δύναται νὰ ἀνήκῃ τῷ ἄνω μεγάλῳ βάθρῳ ἀριθ. 207 μετὰ τοῦ κάτω ἀριθ. 211, καίτοι δὲν ἁρμόττει που αὐτοῦ·

	[δεῖνα Νικ - (ἤ τι ὅμοιον)]
ΔΑΜΕΙΟ - - -	δάμειο[ς ἀνέθηκεν Ἀθη-
Λ - - - - - -	ν]ᾶ[ι Πολιάδι.

Τὸ κάτω ἀριθ. 211 δύναται νὰ ἀνήκῃ τούτῳ, καίτοι δὲν ἁρμόττει που αὐτοῦ.

***Ἀριθ. 211** (καταλ. ἀριθ. 68).* Τμῆμα βάθρου πιθανῶς, μαρμάρου ὑπομέλανος, ἐκ δύο τμημάτων, κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν θραυσθέντων, συναρμοσθέν, πανταχόθεν ἀποκεκομμένον. Ὕψ. 0·035, πλ. 0·182, πάχ. 0·08.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη σχεδὸν βαθέως καὶ ἐπιμελῶς, ὁμοιάζουσα πολὺ τῇ ἄνω ἀριθ. 210 καὶ τῇ κάτω 212· ὕψ. γραμμ. 0·018, διάστ. 0·008·

	[Ἀρτέμι-
ΕΥ⌐Ι - - - - -	δι] Εὐ[ωνύμωι; ἀνέθηκεν
ΡΙΑΣΙ- - - - -	Εὐ]ρ[ία;]ς ἱ[ερητεύσας.

Περὶ τῆς *Ἀρτέμιδος Εὐωνύμου* βλ. κάτω ἀριθ. 225· τὸ δὲ ὄνομα *Εὐρίας*, σύμφωνον πρὸς τὰ ἴχνη, ἀπαντᾷ παρὰ Περραιβοῖς· βλ. IG IX² 1228 (*Εὐρέας*).

Τὸ τελευταῖον γράμμα τοῦ δευτέρου στίχου εἶναι ἀμφίβολον, ἂν προέρχηται ἐκ φθορᾶς ἢ ἐκ γράμματος ὄντως.

***Ἀριθ. 212** (καταλ. ἀριθ. 67).* Τμῆμα βάθρου πιθανῶς, μαρμάρου λευκοφαίου, πανταχόθεν ἀποκεκομμένον· ἄνω διατηρεῖταί τι τῆς ἐπιφανείας διὰ τῆς σφύρας ἁδρῶς εἰργασμένης. Ὕψ. 0·047, πλ. 0·187, πάχ. 0·103.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη σχεδὸν βαθέως καὶ ἐπιμελῶς· ὑπέρκειται κενὸν ὑπὲρ τὸν πρῶτον στίχ. 0·045· ὕψ. γραμμ. 0·018·

- - - ΝΚΛ.Ι - - - - -	- - ν Κλ[ε]ί[του; ἀνέθηκεν.

Ἴσως καὶ αἱ τρεῖς ἐπιγραφαὶ ἀριθ. 210-212 ἀνήκουσιν ἀλλήλαις, καίτοι οὐδαμοῦ ἁρμόττουσιν.

***Ἀριθ. 213** (καταλ. ἀριθ. 119).* Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἀκέραιος πλὴν ἄνω ἀριστερὰ μικρᾶς ἀποκοπῆς· ἄνω λήγει εἰς ἠπίως προεξέχον ὁριζόντιον γεῖσον· ὑπ' αὐτὸ ἐπὶ τοῦ λείου διαστήματος θὰ ὑπῆρχέ ποτε γραπτὴ ἀναθηματικὴ παράστασις, γενομένη ἐξίτηλος· κάτω ἐν μέσῳ λήγει εἰς γόμφον, ὕψους 0·035· τὸ σχῆμα τοῦτο τῶν στηλῶν ἀπαντᾷ ἐν Ὁμολίῳ καὶ ἐπὶ τοῦ ἄντρου τῶν Ὀρειάδων Νυμφῶν τῆς Ὄσσης (βλ. ΠΑΕ 1910 183 καὶ κάτω ἀριθ. 254). Ὕψ. μετὰ τοῦ γόμφου 0·255, πλ. 0·263, πάχ. 0·04.

Εὑρέθη Βορείως ὑπὸ τὸν ναὸν ἐπὶ τοῦ νῦν ἐδάφους ὑπό τινος χωρικοῦ, ὀλίγον πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ γείσου ἀβαθῶς καὶ ἐπιμελῶς, ἀλλ' ἀπετρίβη ἰσχυρῶς· ὕψ. γραμμ. 0·007-0·01, διάστιχ. 0·003·

ΛΟΖΑΙ·	Ἀθηνᾶι Πολιάδι - - -]μος [Ἀπ-
ΛΜΕΝΟΣ	- - - - - εὐξά]μ[ε]νος.

Τὰ ἴχνη τοῦ στίχ. 1 μόλις εἰκάζονται, τῆς ἀποτριβῆς οὔσης μείζονος, ἢ ὥστε νὰ ἐξαχθῇ τι ὅλως ἀσφαλές.

***Ἀριθ. 214** (καταλ. ἀριθ. 130).* Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς ἁπλοῦν ἀέτωμα μετὰ μέσου ἀκρωτηρίου.

Ὕψ. 0·37, πλάτ. 0·27, πάχ. 0·098.

Ὑπὸ τὸ γεῖσον ἐχαράχθη ἐπιγραφή, σχεδὸν τελείως ἐξαφανισθεῖσα· ἐνομίσαμεν ὅτι διεκρίναμεν τάδε:

- - - - Ι Ο - - -	Ἀθηνᾶι Π]ο[λιάδι
- - - - - - - - -	[δεῖνα δεῖνος]
/ Ͱ - - - - - - -	ἀ]ρ[χιφρουρήσας
	[καὶ οἱ σύνφρουροι.]

Εἶναι πιθανὸν ὅτι κατωνομάζοντο καὶ οἱ φρουροὶ καὶ ὅτι ἄρα ἔχομεν ὅμοιον καθ' ὅλα παράδειγμα τῇ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 51 δημοσιευθείσῃ ἐπιγραφῇ·

Ἀριθ. 215 (*καταλ. ἀριθ. 131*). Στήλη λευκοῦ εὐθρύπτου μαρμάρου, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς γεῖσον διπλοῦ κυματίου καὶ ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, ὧν μόνον τὸ ἀριστερὸν διετηρήθη· ἐπὶ τοῦ μέσου τοῦ τυμπάνου ὑπάρχει ἐκτύπως ἀναγεγλυμμένη κυκλικὴ ἀσπὶς μετ' ἄντυγος. Ὕψ 0·215, πλ. 0·26, πάχ. 0·07.

Ὑπὸ τὸ γεῖσον ὑπῆρχεν ἐπιγραφή, ἀποτριβεῖσα ὅλως· μόλις διακρίνεται δεξιὰ κατὰ τὸ τέρμα τῆς στήλης ἴχνος

- - - - - - - - Λ - - - - Ἀθηνᾶι Πο]λ[ιάδι·

ἕνεκα τοῦ σχήματος (πρβ. ἄνω ἀριθ. 51· 214 καὶ κάτω ἀριθ. 218) φαίνεται οὖσα ἀναθηματικὴ τῇ *Ἀθηνᾶι Πολιάδι* κατὰ τὸ σύνηθες.

Ἀριθ. 216 (*καταλ. ἀριθ. 106*). Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, ἀκέραιος· ἄνω λήγει εἰς λίαν ἠπίως προεξέχον ὁριζόντιον γεῖσον, κάτω δ' ἐν μέσῳ εἰς γόμφον ὕψους 0·04· τὸ μεταξὺ λεῖον κενὸν διάστημα θὰ κατείχετό ποτε ὑπὸ γραπτῆς παραστάσεως (πρβ. ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τὰ ἄνω ἐν ἀριθ. 213 εἰρημένα). Ὕψ. μετὰ τοῦ γόμφου 0·335, πλ. 0·30, πάχ. 0·045.

Ἐπὶ τοῦ γείσου ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ καλῶς μονόστιχος πιθανῶς ἐπιγραφή, ἐξαφανισθεῖσα ὅλως· ὕψ. γραμμ. 0·012· μόλις διακρίνονται σκιαί τινες γραμμάτων.

- - Ι ΙΝΑ - - - - - - - Ἀθ]ην[ᾶι Πολιάδι.

Τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέντος ἐλλείπει βεβαίως· τῶν δύο πρώτων γραμμάτων τὰ ἴχνη θεώρησον πιθανώτατα.

Ἀριθ. 217 (*καταλ. ἀριθ. 29 β*). Σχίζα μαρμάρου ὑπομέλανος, πανταχόθεν ἀποκεκομμένη. Ὕψ. 0·02, πλ. 0·085, πάχ. 0·05.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·01·

ϹΙ ΙΝ - - - - -

Μεταξὺ τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου γράμματος ὑπάρχει διάστημα μεῖζον, ἢ ἵνα ὑποδεχθῇ ὁριζόντιον κεραίαν τοῦ Η· οὕτως ἡ ἀνάγνωσις *Ἀ]θη[ν ᾶι Πολιάδι* δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ πιθανωτέρα τῆς ὡς ψηφίσματος τοιᾶσδε τινὸς ἀναγνώσεως:

- - - -]οι· ἵν[α οὖν καὶ ἡ πόλις ἡμῶν κτλ..

Ἀριθ. 218 (*καταλ. ἀριθ. 187*). Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, ἐνιαχοῦ ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη οὐχὶ πολύ· ἄνω λήγει εἰς ἠπίως προεξέχον ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, ἀποκοπέντων τὰς κορυφὰς καὶ ἀποσχισθέντων. Ὕψ. 0·62, πλ. 0·255, πάχ. 0·07.

Εὐθὺς ὑπὸ τὸ γεῖσον ἐχαράχθη βαθέως καὶ σχεδὸν καλῶς ἡ ἐπιγραφή· ὕψ. γρ. 0·006-0·015, διάστιχ. 0·004·

ΑΘΗΝΑΙΠΟΛΙΑΔΙΟΑΡ
ΧΙΠΡΟΥΡΟΣΚΑΙΟΙΠΡΟΥΡΟΙ

Αθηνᾶι Πολιάδι· ὁ ἀρ-
χιπρουρὸς καὶ οἱ προυροί.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχει λεῖον κενὸν διάστημα, ἔνθα διὰ βαφῆς θὰ εἶχόν ποτε ἀποδοθῇ τὰ ὀνόματα τῶν ἀναθέντων ἢ παράστασίς τις ἢ σύμβολον, ἢ ἀμφότερα, γενόμενα ἐξίτηλα· διακρίνονται δέ τινες κάθετοι καὶ ὁριζόντιοι χαραγαὶ ἀμελεῖς, πρὸς ὑπολογισμὸν ἴσως τοῦ χώρου καὶ τοῦ διαγράμματος τῶν γραπτῶς παρασταθέντων.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἡ μόνη εὑρεθεῖσα ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Γόννων ἄχρι τοῦδε ἀσφαλῶς διαλεκτικῶς ἐξενηνεγμένη, ἀνήκει τοῖς περὶ τὰ μέσα τῆς Γ' πΧ ἑκατονταετηρίδος χρόνοις.

Ἀριθ. 219 (*καταλ. ἀριθ. 188*). Στήλη λευκοῦ μαρμάρου, ἐκ τῆς ἐν ὑπαίθρῳ ἐκθέσεως φαινομένου μέλανος, ἄνω καὶ δεξιὰ ἀκέραιος· ἄνω λήγει

εἰς ἠπίως προεξέχον ὁριζόντιον ἁπλοῦν μέτωπον. Ὕψ. 0·18, πλ. 0·183, πάχ. 0·05.

Ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν καλῶς μονόστιχος ἐπιγραφή· ὕψ. γρ. 0·009-0·013·

ΛΑΥΚΙΟΥΑΘΗΝΑ   δεῖνα Γλ]αυκίου Ἀθηνᾶ.

Ἡ ἀνάθεσις οὕτως ἐξηνέχθη ἁπλῶς ἄνευ τοῦ ***Πολιάδι, ἀνέθηκε*** κττ., ὑπονοουμένων (πρβ. ἄνω ἀριθ. 52· 53).

Τὸ λεῖον ὑπὸ τὸ μέτωπον διάστημα τῆς στήλης θὰ περιεῖχέ ποτε γραπτὴν παράστασιν κατὰ τὸ σύνηθες, γενομένην ἐξίτηλον. Οἱ χρόνοι τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι οἱ αὐτοὶ τοῖς τῆς προηγουμένης.

Ἀριθ. 220 (καταλ. ἀριθ. 191). Στήλη λευκοῦ, ὀλίγον ὑπομέλανος μαρμάρου, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς ἰσχυρῶς προεξέχον ὁριζόντιον μέτωπον, ἀποκοπὲν τὰ πολλὰ μεθ' ἱκανοῦ τῆς ἀκτηρίδος ἄνω δεξιά. Ὕψ. 0·29, πλ. 0·26, πάχ. 0·075.

Ἐπὶ τοῦ μετώπου ὑπῆρχεν ἐπιγραφή, ἀβαθῶς καὶ καλῶς κεχαραγμένη, ἧς ἐσώθη ἴχνος ἑνὸς μόνον γράμματος, περίπου

- - - - ‒ - - - -   Ἀθ]η[νᾶι (Πολιάδι).

Ὑπ' αὐτὸ ὑπῆρχε γραπτὴ παράστασις, ἧς μάλιστα ἐσώθησαν ἴχνη ἐρυθρῶν βαφῶν, πεπωρωμένων μετὰ χωμάτων, περὶ δὲ τὸ τέρμα ὁριζόντιος χαραγή, δι' ἧς φαίνεται ὅτι διῃρεῖτο ἡ παράστασις εἰς δύο ζώνας, καθ' ἃ συμβαίνει ἐπὶ ἐνίων τῶν στηλῶν Παγασῶν.

Ἀριθ. 221 (εἰκ. 5· καταλ. ἀριθ. 180). Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, ἐκ τῶν πλευρῶν ἀκέραιος. Ὕψ. 0·29, πλ. 0·205, πάχ. 0·095.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη λίαν βαθέως καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·015-0·023, διάστιχ. 0·006.

Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐπωνυμίαν ἐτιμᾶτο ὁ Ἀπόλλων ἐν ***Μητροπόλει*** τῆς ***ἄνω Θετταλίας·*** IG IX² 332 (= ΑΕ 1913 144). Ἡ δ' εὕρεσις ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος ἀναθήματος ἑτέρῳ θεῷ δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἐκ τοῦ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ταύτης θὰ ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος

5 (ἐπιγρ. ἀριθ. 221): ἀνάθεσις τῷ Ἀπόλλωνι Ἀγρεῖ.

[- - οἱ δαιδ-]
οῦ]χοι [Ἀπόλ-
λωνι Ἀγρε[ῖ·
Ἀντίμαχος
Φιλινίου·
Σίμων Ἀρ[ι-
στομήδο[υς·
Κριτόδημο[ς
Ξάνθου·
Σκύθα[ς Παυ-
σ[ανίου; κτλ..

Ἀγρέως, ἴσως καὶ ἄλλων θεοτήτων.

Τοῦ στίχ. 1 διεκρίναμεν ἴχνη καὶ προσαρμοζόμενα ἀσφαλῶς τῇ συλλαβῇ *χοι*, ἐξ ἧς δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ *δήμαρ*]*χοι, πολέμαρ*]*χοι, ῥαβδοῦ*]*χοι, γυμνασίαρ*]*χοι, δαιδοῦ*]*χοι σύναρ*]*χοι* (; = συνάρχοντες) κττ.· ἄριστον πάντων θεωροῦμεν τὸ ἄνω τεθέν· οἱ *σύνσιτοι* τῆς ἐν ***Μητροπόλει*** ἀναθέσεως δὲν ἁρμόττουσι τοῖς ἴχνεσι τοῦ πρώτου σωθέντος γράμματος.

Ἐν στίχ. 9 δὲν εἶναι βέβαια ἴχνη γραμμάτων ἐν τέλει, ἐπειδὴ ἀπεκόπη λοξῶς ὁ λίθος· ἀλλ' ἐκ τῶν ἰχνῶν τοῦ στίχ. 10 εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ ἐν τέλει τοῦ 9 ὑπῆρχον, ὁπότε διὰ τὴν σχετικὴν συμ-

μετρίαν τῶν στίχων θὰ ἀπητεῖτο ὄνομα προσόμοιον τῷ τεθέντι.

Τῶν ἀναθέντων οὐδεὶς ἐμφανίζεται κατ' ἀμφότερα ὁμώνυμος ἔν τινι τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν τῶν Γόννων· τὰ δὲ ὀνόματα *Ἀριστομήδης* καὶ *Σκύθας* εἶναι νέα ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Ἀριθ. 222 (εἰκ. 6· καταλ. ἀριθ. 194). Στήλη μελανοφαίου μαρμάρου ἀριστερὰ μόνον ἀκέραιος. Ὕψ. 0·38, πλ. 0·40, πάχ. 0·085. Εὑρέθη κατὰ τὴν Νοτανατολικὴν κλίσιν τῆς ἀκροπόλεως, ἐκ τῆς κορυφῆς αὐτῆς πιθανώτατα κατακυλισθεῖσα εἰς οὐχὶ μακρὰν ἀπόστασιν.

Ἄνω ἐσώθη βάθυσμα, ἔνθα διετηρήθη δεξιὰ τῷ θεατῇ ἀνάγλυφος μορφὴ τὰ κάτω σωθεῖσα ἀπὸ τοῦ μέσου που τῶν κνημῶν· παρίστατο δὲ ὀρθὴ ἱσταμένη κατενώπιον, φέρουσα τὸ βάρος τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους, ἐν ᾧ τὸ ἀριστερὸν ἀποσύρει παραπλεύρως κεκαμμένον ἐν ἀναπαύσει· φορεῖ ποδήρη χιτῶνα καθέτων πτυχῶν, ἀλλὰ δὲν φαίνεται οὖσα γυναικεία· πιθανώτατον ἄρα εἶναι ὅτι παρίσταται ὁ *Ἀπόλλων* (κιθαρῳδός), ᾧ ἀνάθημα εἴδομεν τὸ προηγούμενον.

Δεξιὰ αὐτοῦ κατὰ τὸ τέρμα τῆς στήλης ὑπάρχει μικρότατος βωμὸς κυβικός, ἐξ οὗ τοῦ μέσου φαίνεται ὅτι παρεστάθη ἀναθρώσκουσα φλόξ.

Ὑπὸ τὴν παράστασιν ὑπῆρχε μακρὰ ἐπιγραφή, ἀβαθῶς καὶ καλῶς κεχαραγμένη, ἀλλ' ἀπετρίβη τὰ πολλὰ ἐκ τοῦ χρόνου καὶ τῆς πάλαι ἐν ὑπαίθρῳ ἐκθέσεως· παρέχομεν εἰκόνα αὐτῆς καί τινα ἴχνη τῶν μόλις διακρινομένων γραμμάτων, ὧν ὕψ. 0·018, διάστιχ. 0·009·

6 (ἐπιγρ. ἀριθ. 222): ἀνάθεσις τῷ Ἀπόλλωνι (;).

- - -]θε[ὸν - - Ἀπό-	- - - - - - ΟΣ - - - -
λ]λ[ωνα; - - - - - - -	- - - - - Λ - - - - - - -
- - -]μη[δ - - - - - -	- - - - - - ΜΗΑ - - - -
- - - - ν]υ[- - - - - -	- - - - - I Ν - - - - - -
- - - - -]ο[- - - - - -	- - - - - Ο - - - - - - -
- - - - -]υ[ρ]σ[- - - -	I Υ I - - - - - - - - - -
Θ]οδ[ώρου - - - - - -	ΘΕΟΔΟ Υ - - -
Φ]ερεκ[ράτους - - - -	ΦΕΡΕΚ - - - - - - - - -
μ[υστ - - - - - - - -	ΜΥ - - - - - - - - - -
- -]ν[- - - - - - - -	- Ν - - - - - - - - - - -

Τῶν πρώτων πέντε στίχων καὶ τοῦ δεκάτου οὐδὲν ὅλως σαφὲς καὶ βέβαιον ἴχνος συγκομίζεται· ἀλλὰ δι' ἐπιμονωτέρας ἀναγνώσεως καὶ πολλῶν ἐκτύπων, ἴσως θὰ δυνηθῇ τις νὰ ἐξακριβώσῃ ὀλίγα ἔτι γράμματα· τῶν λοιπῶν στίχων τὰ ἴχνη ἁρμόττουσιν ἀσφαλῶς πρὸς τὰ τεθέντα κύρια ὀνόματα τῶν ἀναθέντων βεβαίως· τὰ δὲ τοῦ στίχ. 6 φαίνονται ἀνήκοντα λέξει τινὶ *πυρσ|ὸς* ἢ ὁμοίᾳ, καὶ τὰ τοῦ στίχ. 9 λέξει τινὶ *μύσ|της* ἢ ὁμοίᾳ.

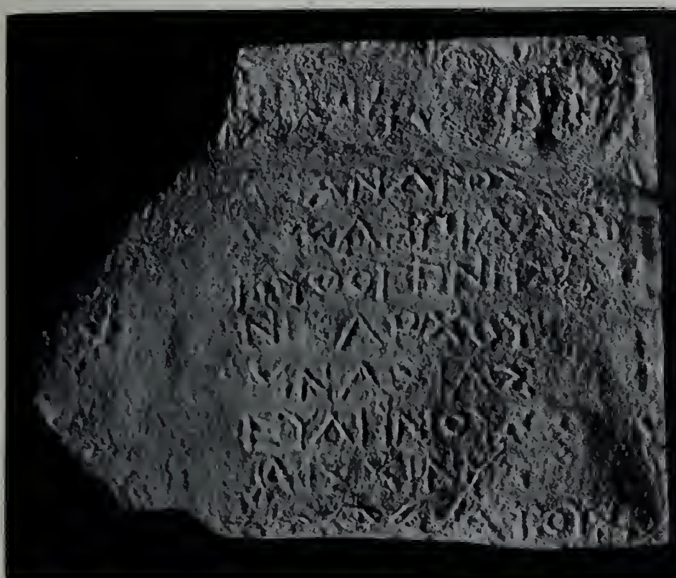
Ἐπειδὴ θὰ ἦτο μακρὰ ἡ ἐπιγραφή, δὲν εἶναι ἄτοπον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὑπῆρχεν ἐνταῦθα ἔμμετρός τις ἀνάθεσις.

Ἀριθ. 223 (εἰκ. 7· καταλ. ἀριθ. 192). Στήλη λευκοῦ, ὀλίγον ὑπομέλανος μαρμάρου, ἄνω καὶ δεξιὰ ἀκέραιος· ἄνω ἔληγεν εἰς ἠπίως προεξέχον αέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, ὧν τοῦ δεξιοῦ ἐσώθη ἴχνος. Ὕψ. 0·225, πλ. 0·285, πάχ. 0·10.

Εὑρέθη ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν ἐγγὺς τῆς Ὀλυμπικῆς πύλης τοῦ Βορείου τμήματος τῆς κάτω πόλεως τῶν Γόννων· ἐπειδὴ ἐγγὺς τῆς θέσεως ταύτης εὑρέθη ἐπιγραφὴ ἀναθηματικὴ τῇ *Ἀρτέμιδι* (βλ. κάτω ἀριθ. 224), δὲν δύναται νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἡ στήλη εἶχεν ἀνατεθῇ τῇ Ἀθηνᾷ Πολιάδι καὶ κατεκυλίσθη ἐκεῖθεν, ἢ τῇ Ἀρτέμιδι ταύτῃ, ἧς φαίνεται ὅτι ὑπῆρχε παρὰ τῇ πύλῃ ἱερὸν ἢ ναός· πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἡ στήλη ἀνετέθη τῇ *Ἀρτέμιδι*, διότι εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόστασις ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐπιπροσθεῖ τὸ ἔσω τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως πρὸς τὴν κάτω πόλιν.

Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐχαράχθησαν ἀβαθῶς καὶ καλῶς οἱ δύο πρῶτοι στίχοι τῆς ἐπιγραφῆς, συνεχιζομένης μὲν ἐπὶ τῆς ἀκτηρίδος, ἀλλὰ κατὰ τὸ δεξιὸν ἥμισυ· τούτου ἕνεκα φαίνεται ὅτι ἢ διῃρεῖτο εἰς δύο σελίδας, ἢ ὅτι ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἡμίσεος

ὑπῆρχε γραπτή τις παράστασις ἢ σύμβολον· τὸ δεύτερον εἶναι πιθανώτερον, διότι ἐν ᾧ ἐσώθη πολὺ τῆς στήλης ἐνταῦθα, οὐδὲν ἴχνος γράμματος διακρίνεται· ἔχει δ' ἀποτριβῆ ἡ ἐπιγραφὴ ἐκ τῆς πάλαι ἐν ὑπαίθρῳ ἐκθέσεως ἱκανῶς· ὕψ. γραμμ. 0·009-0·017, διάστιχ. 0·009·

7 (ἐπιγρ. ἀριθ. 223): ἀνάθεσις ὑπὸ φρουρῶν (;).

[1] [- - - - - - - - - - - - - ὁ ἀρχι-]
1 φρουρὸς καὶ οἱ φρουρ;]οὶ ἀ[νέ]θηκ[αν·
Ἄσανδρος
Ἀ[σ]κληπιάδου·
Πυθογένης
5 Νικάρχου·
Μνασίας
Εὐδήμου·
Αἰσχίν[ης
- - - κρ]άτου.

Εἶναι πιθανὸν ὅτι οἱ ἀναθέντες ἦσαν ἢ οἱ πέντε ταγοί, ἢ μᾶλλον ὁ ἀρχιφρουρὸς καὶ οἱ φρουροί, καίτοι οὗτοι φέρονται ἀνατιθέντες τῇ Ἀθηνᾷ Πολιάδι πάντοτε· ἀλλὰ τὰ σκιώδη ἴχνη τοῦ στίχ. 1 εὐνοοῦσι μᾶλλον τὴν συμπλήρωσιν ταύτην, χωρίς, ἐννοεῖται, νὰ ἀποκλείωσι καὶ ἄλλους ἄρχοντας. Ἐν τῷ ἄνω ἀριθ. 51 ἀναθήματι ἐμφανίζονται ὁ ἀρχιφρουρὸς μετὰ δέκα συμφρούρων.

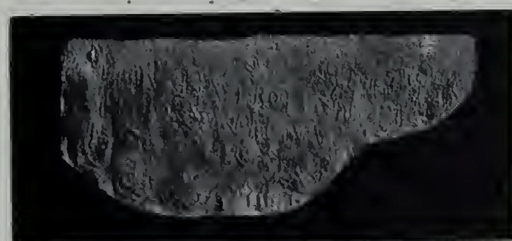
Ἴχνη ἀβέβαια γραμμάτων διακρίνονται ὑπὲρ τὸν πρῶτον στίχον ἐν τέλει. Ἴχνος δὲ Κ τοῦ πατρικοῦ τοῦ τελευταίου ὀνόματος διακρίνεται ἀσφαλῶς.

Τῶν ἀναθέντων οὐδεὶς εὑρέθη ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ ὁμώνυμος κατ' ἀμφότερα, πολλοὶ ὅμως ἄλλων πατρικῶν ἢ πατέρες ἀρχόντων.

Ἀριθ. 224 (*εἰκ. 8· καταλ. ἀριθ. 190*). Στήλη λευκοῦ μαρμάρου, λίαν λεπτή, ἄνω μόνον ἀκέραιος, ἔνθα φαίνεται λήγουσα ἁπλῶς ὁριζοντίως ἄνευ γείσου. Ὕψ. 0·06, πλ. 0·14, πάχ. 0·025.

Εὑρέθη ἐγγὺς τῆς πύλης, ὅπου ἡ προηγουμένη· διὰ τῶν ἐκεῖ ἀνασκαφῶν εὑρέθη κτίσμα τι καὶ πλῆθος θραυσμάτων ἀγγείων ποικιλωτάτων (βλ. ΠΑΕ 1911 318-319).

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη λίαν ἀβαθῶς καὶ ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·006-0·016, διάστ. 0·004·

8 (ἐπιγρ. ἀριθ. 224): ἀνάθεσις τῇ Ἀρτάμιδι.

- - - τ]ῷ Πατρ[ο-
κλεία] Ἀρτ[άμιδι.

Τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ πρώτου στίχου ἦτο Τ· κατὰ ταῦτα δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναγνῶμεν *Σ*]*ωπάτρ*[*α* ἤ τι ὅμοιον· τοῦ δευτέρου στίχου τὸ πρῶτον γράμμα ἦτο Α, τελικὸν ἄρα τοῦ διαλεκτικῶς ὡς ἐπιθέτου ἐκφερομένου πατρικοῦ, ὅπερ συνεπληρώσαμεν παραδείγματος ἕνεκα. Τὸ δὲ τελευταῖον γράμμα τοῦ αὐτοῦ στίχου ἦτο ἐπίσης Α· οὕτως ὁ διαλεκτικὸς τύπος τῆς θεᾶς ἦτο *Ἄρταμις*, οἷος καὶ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Φαρσάλου IG IX² 239 ἐμφανίζεται.

Ἀριθ. 225 (*καταλ. ἀριθ. 216*). Στήλη φαιοῦ μαρμάρου, ἀριστερὰ μόνον ἀκέραιος· δεξιὰ καὶ κάτω ἐλλείπει ἐλάχιστον, ἀποκοπέν. Ὕψ. 0·69, πλ. 0·42 (τὸ ὁλικόν), πάχ. 0·13.

Εὕρομεν αὐτὴν κατὰ μῆνα σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 1911 ἐντετειχισμένην ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παραστάδος τῆς θύρας τῆς ἐν Δερελὶ οἰκίας τοῦ ἱερέως Παππαδημήτρη, ὅστις λέγει ὅτι εὗρεν αὐτὴν «'ς τὰ ντουβάρια» ἤτοι ἐπὶ τῶν σωρῶν λίθων, τῶν ἐγ-

γύτατα τῆς Ὀλυμπικῆς πύλης, ἔνθα καὶ αἱ δύο προηγούμεναι εὑρέθησαν· ἀποτειχίσαντες δὲ αὐτὴν μετεκομίσαμεν εἰς τὸ μουσεῖον τῷ 1913.

Παρίσταται ἐν ἀρκούντως βαθεῖ ἀναγλύφῳ, οὗ ἑκατέρωθεν ἀφίνεται μικρὸν πλαίσιον, δεξιὰ τῷ θεατῇ ἡ *Ἄρτεμις* ἀκέραιος πλὴν τῆς κεφαλῆς, ἥτις θὰ ἐνεδείκνυτο κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον, τὸ λοιπὸν σῶμα σωθεῖσα, σχεδὸν κατενώπιον ὀρθὴ ἱσταμένη, φέρουσα τὸ βάρος τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, ἐν ᾧ ἀποσύρει παραπλεύρως τὸ δεξιόν· φορεῖ χιτῶνα ποδήρη ἀχειρίδωτον καὶ παχὺ ἱμάτιον, ἐν εἴδει σημερινῆς «*γιούρντας*» (πρβ. ἄνω ἀριθ. 205 Γ) τῶν ἐκεῖ χωρικῶν, διῆκον μέχρι τῶν γονάτων καὶ καταλῆγον εἰς πλατὺ κράσπεδον μετὰ παρυφῆς κατὰ τὴν τότε ἐπιχώριον βεβαίως ἀμφίεσιν τῶν Θεσσαλῶν γυναικῶν· φορεῖ δ' ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἕτερον λεπτὸν ἱματίδιον, διῆκον μέχρι τοῦ μέσου τοῦ σώματος, ἔνθα παρίσταται συνεστραμμένον, συγκρατεῖται δ' ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου· τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ὑψοῖ κρατοῦσαν μεγάλην δᾷδα ἐν εἴδει σκήπτρου, τὴν δὲ δεξιὰν γυμνὴν καταβιβάζει φυσικῶς καὶ ἠπίως παρὰ τὸ πλευρόν· ἡ ἄκρα χεὶρ ἀπεσχίσθη, φαίνεται δ' ὅτι ἐκράτει τι, ἴσως φιάλην σπονδικήν.

Κατὰ τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τῆς θεᾶς παρίσταται ὑψηλή, μεγάλη καὶ ὡραία ἔλαφος, λίαν ἀβαθῶς ἀποδοθεῖσα, κατὰ τὸν δεξιὸν κρόταφον, τὸ πρόσθιον ἥμισυ μόνον τοῦ σώματος φαινομένη, ὡς καλυπτομένου τοῦ ἑτέρου ὑπὸ τῆς ἐπιπροσθούσης θεᾶς.

Ἀριστερὰ δὲ παρίσταται γυνή, ἡ *Λαοδίκη*, κατὰ τὸν δεξιὸν καί τι πλέον κρόταφον, φέρουσα ὁμοίως τῇ Ἀρτέμιδι τὸ βάρος τοῦ σώματος καὶ τὰ δύο μόνον ὅμοια τῇ θεᾷ ἐνδεδυμένη χονδρὰ ἐνδύματα· τὸ ἱμάτιον εἶναι ἐζωσμένον περὶ τὴν ὀσφῦν· τὴν δεξιὰν χεῖρα καταβιβάζει, κρατοῦσα οἰνοχόην, τὴν δ' ἀριστερὰν ὑψοῖ, ὡς ἵνα στεφανώσῃ τὴν θεὰν ἢ κρατήσῃ τι ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τῆς θεᾶς (σκιάδιον π. χ.)· τῆς χειρὸς ταύτης ἐσώθησαν τὰ ἄνω μέχρι τοῦ καρποῦ.

Τὸ ἔργον εἶναι μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἐν τέχνῃ πεποιημένον, τῶν περὶ τὸ 300 πΧ χρόνων.

Ὑπὸ τὴν παράστασιν ταύτην μετὰ κενὸν διάστημα 0·11 ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφὴ ἀβαθῶς καὶ λίαν ἐπιμελῶς· ὕψ. γραμμ. 0·013-0·021, διάστ. 0·009·

ΛΑΟΔΙΚΗΑΡΤΕ	Λαοδίκη Ἀρτέ-
ΜΙΔΙΕΥΩΝΥΜΩΙ	μιδι Εὐωνύμωι
ΙΕΡΕΙΑ	ἱέρεια.

Ὑπονοεῖται τὸ *ἀνέθηκε* βεβαίως· ἠδύνατό τις νὰ ἀναγνῷ *ἱερεῖα* οὐδετέρως, ἀλλ' ἐκ τῆς παραστάσεως καὶ τῆς ἄνευ πατρικοῦ ἐκφορᾶς τοῦ ὀνόματος πειθόμεθα ὅτι ἡ Λαοδίκη ἦτο *ἱέρεια* τῆς θεᾶς· συνήθως ἐκφέρεται ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς *ἱερητεύσα(ν)σα*.

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο τῆς θεᾶς, ὑπὸ πολλὰ ἄλλα ἐν Θεσσαλίᾳ λατρευομένης, ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ· φαίνεται δ' ὅτι ὑποδηλοῖ λατρείαν αὐτῆς ὡς Χθονίας θεότητος ἕνεκα τῆς ἀμφιέσεως καὶ τῆς δᾳδός· ἀλλὰ καὶ ὡς προστάτις τῶν εἰς γάμον ἐρχομένων ἢ μᾶλλον τῶν τικτουσῶν γυναικῶν ἠδύνατο νὰ ὀνομάζηται ἐπίσης εὐφήμως οὕτω.

Τῆς δὲ ἱερείας τὸ ὄνομα ἐνταῦθα ἐπίσης τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ τῶν Θεσσαλικῶν ἐπιγραφῶν (πρβ. ἄνω ἀριθ. 205· συνηρημένως *Λαδίκα* ἀπαντᾷ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ὑπάτης IG IX² 19).

Περίεργος εἶναι ἡ ἐν τῇ Κοινῇ ἐκφορὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἐν τοιούτοις χρόνοις.

***Ἀριθ. 226** (καταλ. ἀριθ. 196)*. Στήλη λευκοῦ, ὀλίγον ὑπομέλανος μαρμάρου, ἄνω καὶ δεξιὰ ἀκέραιος καὶ πλήρης λειχήνων ἐκ τῆς πάλαι ἐν ὑπαίθρῳ ἐκθέσεως· ἄνω λήγει εἰς μετρίως προεξέχον ὁριζόντιον μέτωπον. Ὕψ. 0·135, πλάτ. 0·307, πάχ. 0·057.

Εὑρέθη μετὰ τῆς ἄνω ἀριθ. 222 καὶ φαίνεται οὖσα τούτου ἕνεκα ὁμοίως ἀναθηματική, τῷ αὐτῷ θεῷ ἴσως.

Ἐπὶ τοῦ μετώπου ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ ἐπιμελῶς ἡ πιθανώτατα δίστιχος ἐπιγραφή, ἀποτριβεῖσα τὰ πολλά· ὕψ. γραμμ. 0·016, διάστιχ. 0·005·

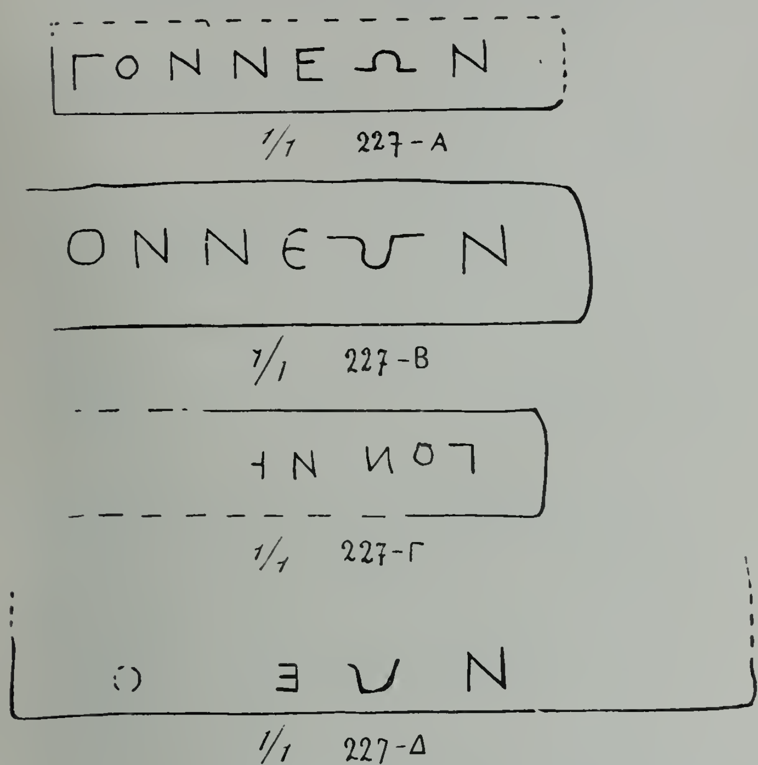
- - - - - ΥΡΥ/ Α - - -
- - - - - ΟΙ< - - - - -

ὁ ἀρχιφρουρὸς Ε]ὐρυ[δ]ά[μας δεῖ-
νος καὶ] οἱ σ[ύνφρουροι ἀνέθηκαν.

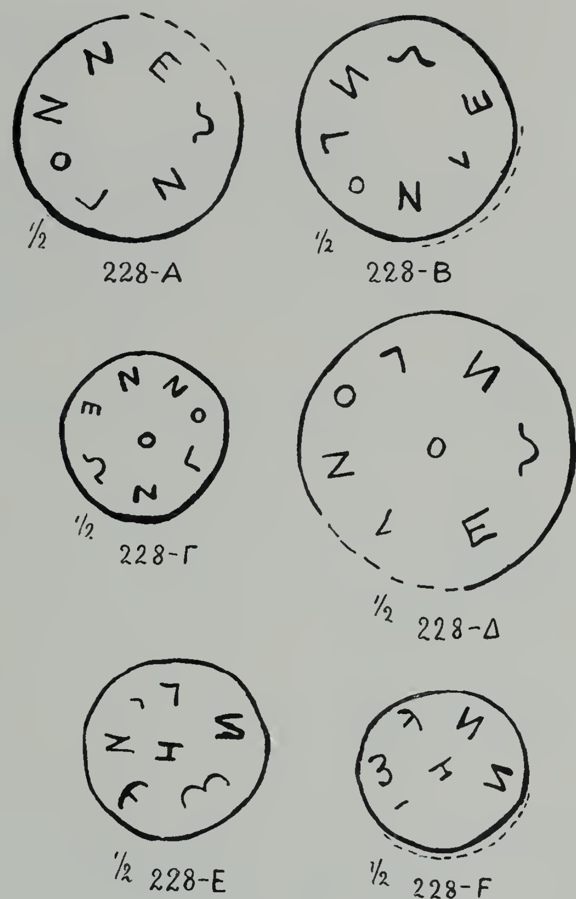
Τὸ ὑπ' αὐτὴν λεῖον κενὸν διάστημα θὰ κατείχετο κατὰ τὸ σύνηθες ὑπὸ γραπτῆς παραστάσεως, ἐξιτήλου γενομένης.

Ἐν στ. 1 ἠδύνατό τις νὰ ἀναγνῷ ***Ε**]ὐρυ[λ]ά[ου*· τὰ ἴχνη τοῦ στίχ. 2 εἶναι σχεδὸν ἀναμφισβήτητα.

***Ἀριθ. 227** (εἰκ. 9· καταλ. ἀριθ. 206· 153·*

9: κεραμίδες ἐπιγεγραμμέναι τῶν Γοννέων.

10: κεραμίδες ἐπιγεγραμμέναι τῶν Γοννέων.

159· 203). Κέραμοι τῶν τοῦ ναοῦ, ὑπερύθρου χρώματος, πηλοῦ ἐκλεκτοῦ πάχ. 0·023, σφραγίσεως ἱκανῶς προστύπου ἐπὶ τοῦ κοίλου.

Τούτων αἱ σχήματος ὀρθογωνίου εἶναι τριτταί· ἡ 227-Α, τοῦ ἀρχαιοτέρου βεβαίως ῥυθμοῦ, φέρει ἐπιμελῶς τετυπωμένον τὸ ***Γοννέων***, σχήματος γραμμάτων ὡραίου τῶν περὶ τὸ 300 πΧ χρόνων καὶ ἐπέκεινα· τούτων εὑρέθησαν τέσσαρες, ὧν μία ἀκέραιος.

Αἱ τοῦ σχήματος 227-Β ἔχουσιν ἀμελεστέραν τὴν ἐπιγραφὴν καὶ εἶναι ῥυθμοῦ νεωτέρου μέν, ἀλλὰ τῶν ἀρκούντως πΧ ἔτι χρόνων· τούτων εὑρέθησαν τρεῖς μὲν μήκ. 0·071, ὕψ. 0·018 ***Γ]οννέων***, τριάκοντα δὲ μήκ. 0·066, ὕψ. 0·014· τὸ πρῶτον γράμμα συνήθως δὲν προστυποῦται καλῶς.

Αἱ δὲ τοῦ σχήματος 227-Γ εἶναι διαμέσων τοῦ Α-Β χρόνων· εὑρέθη μία ***Γοννέ[ων***.

Μεγίστη πασῶν καὶ χονδροτάτη εὑρέθη μία ἡ 227-Δ, οὖσα παραλλαγὴ τῆς Γ, φέρουσα ἀρρύθμως τετυπωμένον τὸ ***Γ]ο[νν]έων***, χρόνων ὁμοίων τῇ Γ.

***Ἀριθ. 228** (εἰκ. 10· καταλ. ἀριθ. 204-204β 156· 205· 154-154 α· 155)*. Κέραμοι τῶν τοῦ ναοῦ ὁμοίου πηλοῦ καὶ χρώματος ταῖς προηγουμέναις, ποικίλου πάχους (0·02-0·037), σφραγίσεως προστύπου ἐπὶ τοῦ κοίλου ἢ τοῦ κυρτοῦ.

Αἱ σχήματος κυκλικοῦ ἢ ἐλλειψοειδοῦς εἶναι πολλαπλαῖ· τούτων αἱ φέρουσαι τὴν ἐπιγραφὴν τῆς πόλεως εἶναι τριτταί. Ἡ 228-Α εἶναι χονδρὴ μετ' ἐρυθρᾶς ἀλοιφῆς καὶ μετὰ σφραγίσεως ἐπὶ τοῦ κυρτοῦ, διαμέτρου 0·06· ὑπάρχουσι δύο διαμέτρου 0·066 μετὰ σφραγῖδος ἐπὶ τοῦ κυρτοῦ· πασῶν ἡ γραφὴ ***Γοννέων*** μηνύει ὅτι εἶναι ἱκανῶς ἀρχαῖαι, ὡς αἱ ἄνω 227-Α.

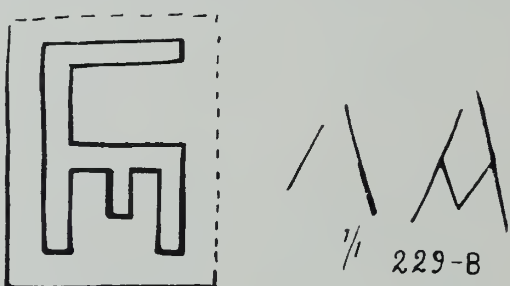
Αἱ τοῦ ἀριθ. 228-Β οὐδεμίαν οὐσιώδη διαφορὰν παρουσιάζουσιν, εἰ μὴ ὅτι ἔχουσι διάμετρον 0·061· ἐσώθησαν δὲ τέσσαρες· τὸ δεύτερον Ν ἐν αὐταῖς ἐσώθη, ἀργῆθεν οὕτω τυπωθέν, ὡς ἐπὶ τοῦ σχήματος, ἤτοι ὅμοιον τῷ νῦν.

Ἐν ταῖς τοῦ ἀριθ. 228-Γ ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ κέντρου ἓν Ο, ὅπερ δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ *ὁ* ***Γοννέων*** (*δῆμος* ἐνν.)· ἐσώθησαν δύο, φέρουσαι τὴν σφράγισιν ἐπὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας· ἡ 228-Δ οὐδεμίαν διαφορὰν παρουσιάζει πλὴν τοῦ μεγέθους (διάμ.

0·074) καὶ τῆς ἀποδόσεως τοῦ Ν ἀτελῶς. Καὶ αὗται εἶναι τῶν περὶ τὸ 300 πΧ χρόνων καὶ ἐπέκεινα.

Αἱ τοῦ ἀριθ. 228-Ε καὶ 228F εἶναι ἐμφανῶς μεταγενέστεραι· ὁ πηλὸς ἔχει ῥοδίζον ὑπέρυθρον χρῶμα· ἀναγνωστέον *ἡ Γοννέων* (*πόλις* ἐνν.) ἀμφοτέρας· ἡ δευτέρα τούτων ἔχει σχῆμα ἐλλειψοειδὲς διαμ. 0·045 καὶ εἶναι ἐλλιπής, ἤτοι *ἡ* [*Γο*]*ννέω*[*ν* (πόλις).

Ἀριθ. 229 (εἰκ. 11· *καταλ. ἀριθ. 201· 160*).

½ 229-A

½ 229-B

11: κεραμίδες ἐπιγεγραμμέναι τῶν Γόννων.

Κεραμὶς (229-Α) λεπτή, ὀλίγον κοίλη· ἄνω ἐπὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας φέρει μέγα τι ἐνσφράγιστον μονογράφημα ὀρθογώνιον, ὅπερ ποικίλως δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ, ἴσως ΓΕ ἢ ΠΕ (= Πε[ρραιβῶν;).

Τὸ ὑπ' ἀριθ. 229-Β εἶναι τμῆμα κεραμίδος, φέρον ἐπὶ ὀπτοῦ ἤδη τοῦ πηλοῦ ἀμελῶς κεχαραγμένον δι' ὀξέος ὀργάνου ὄνομά τι - - - *λα* - - -.

Ἀριθ. 230. (εἰκ. 12· *καταλ. ἀριθ. 158· 202· 209β*). Μεγάλη κεραμίς, ἡ μεγίστη τῶν εὑρεθεισῶν (230-Α), ἐκ δύο τμημάτων συναρμοσθεῖσα, πάχ. 0·037, διαμ. 0·107· φέρει ἐνσφράγιστον ἐπιγραφὴν τοῦ κεραμουργοῦ πιθανῶς, ***Θεοφ*[*άν*]*ης Δεί*(*νωνος;*)**.

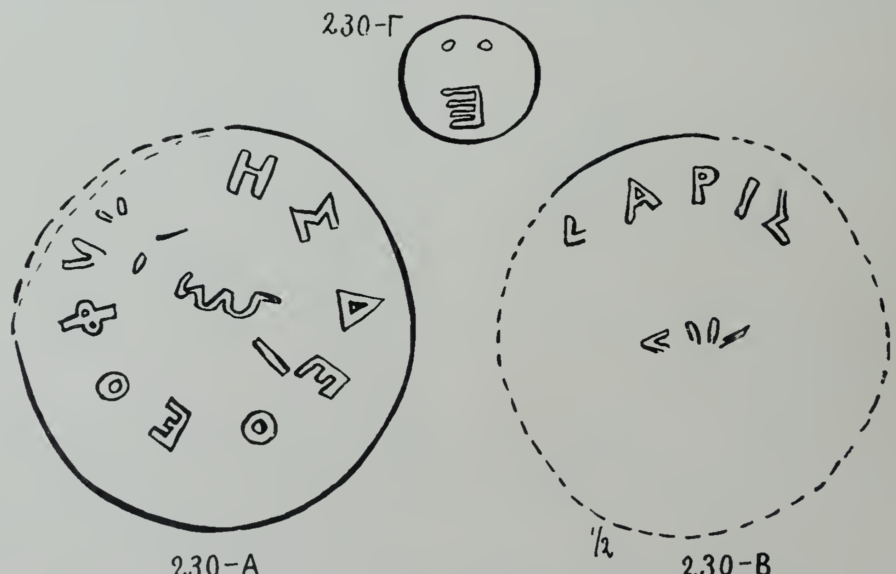
Ἡ ὑπ' ἀριθ. 230-Β εἶναι τμῆμα λεπτῆς κεραμίδος μετ' ἐνσφραγίστου ἐπὶ τοῦ κυρτώματος ἐπιγραφῆς δεῖνα - - *ς* ***Ἀρισ*** - - - |*ς ψ*(*ήφισμα;*)· ἔχει διάμ. 0·105 καὶ ὕψ. γραμμ. 0·019-0·024.

Ἡ δὲ ὑπ' ἀριθ. 230-Γ εἶναι στάθμη ἐν εἴδει πλακοῦντος, φέρουσα δύο τρήματα ἄνω καὶ ὑπ' αὐτὰ διὰ σφραγῖδος πρόστυπον ἐν Ǝ ἢ ὅμοιον τῷ 229Α.

Ἀριθ. 231 (εἰκ. 13· *καταλ. ἀριθ. 209α· 209α¹· 209β-209δ*). Λύχνος (231-Α) ἐρυθροῦ πηλοῦ, μονόμυξος, ἀκέραιος πλὴν τῆς λαβῆς, ἀποκοπείσης τὰ πολλά, λίαν ἀνοικτὸς τὸ στόμα, τὰ ἔσω καὶ ἐπὶ τῆς στεφάνης βεβαμμένος μέλας καὶ γεγανωμένος οὐχὶ ἐπιμελῶς· μῆκ. 0·091· ἐπὶ τῆς στεφάνης φέρει λεπτῶς ἐγχάρακτον ἐπιγραφὴν ***Χσενὼ*** [***ἀνέθηκεν***· τῆς δευτέρας λέξεως διακρίνονται μόλις ἴχνη τῶν δύο ἢ τριῶν πρώτων γραμμάτων, τῶν λοιπῶν ἀποτριβέντων· ὕψ. αὐτῶν 0·009. Εἶναι ἡ μόνη ἐπιγραφή, τῶν πρὸ Εὐκλείδου ἄρχοντος χρόνων εὑρεθεῖσα ἐν Γόννοις.

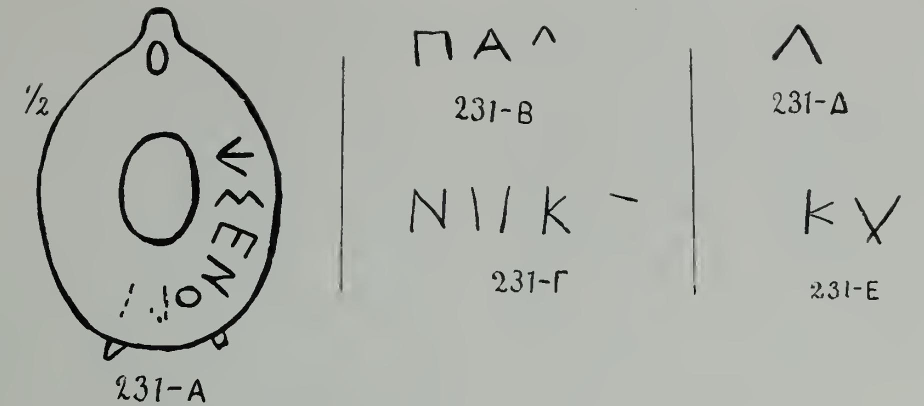
Τὸ 231-Β εἶναι κυρτὸν τμῆμα κοιλίας λεπτοῦ ἀγγείου, ἔσω τε καὶ ἔξω γεγανωμένου λαμπρῶς μέλανος, πανταχόθεν ἀποκεκομμένον· χάραξις ἰσχυρά· *δεῖνα* | *Πα*[*λλάδι* (*ἀνέθηκεν*)· ὕψ. γρ. 0·004.

230-Γ

230-A ½ 230-B

12: στάθμη καὶ κεραμίδες ἐπιγεγραμμέναι ὑπὸ τῶν κεραμέων· ἐν Γόννοις.

13: λύχνος καὶ ἀγγεῖα ἐπιγεγραμμένα ὡς ἀναθήματα τῇ Ἀθηνᾷ Πολιάδι Γόννων.

Τὸ 232-Γ ἀποτελεῖ ἥμισυ πυθμένος λεπτοῦ μικροῦ ἀγγείου, ὁμοίως τῷ ἄνω βεβαμμένου· ἐπὶ τῆς ἔξω ὄψεως φέρει ἀβαθὲς καὶ ἀμελὲς χάραγμα *νυκ*[*τ*-- ἢ μᾶλλον *Νι*⟨*ι*⟩*κ*[*ίας* (-ὼ κτλ.) *Ἀθηνᾶι*, τοῦ V θεωρουμένου διττογραφίας τοῦ Ι.

Τὸ 231-Δ εἶναι ὁμοίου ἀγγείου τμῆμα πυθμένος ἐπίσης· τὸ Λ ἀποτελεῖ πιθανῶς ἀρχὴν ὀνόματος. ὕψ. γραμμ. 0·005.

Τέλος τὸ 231-Ε εἶναι ὅμοιον τμῆμα πυθμένος, φέρον ὄνομά τι, *Κυ*[*ν*---· ὕψ. γραμμ. 0·004.

Ἐν Ὀλοοσσόνι, 1913.

Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλλος.

Περὶ βεβαιώσεως τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἔκειτο τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους

ὑπὸ

Γεωργίου Μιστριώτου.

Ἴσως φανήσηται παράδοξον ἐνίοις τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ὅτι φιλόλογος ὢν γράφω περὶ ἀρχαιολογικοῦ ζητήματος. Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀρχαιολογία ἀπεχωρίσθη τῆς φιλολογίας, ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐν Γερμανίᾳ· διότι ἐκεῖ οἱ φιλόλογοι εἶναι καὶ ἀρχαιολόγοι, διότι ἐν τῇ σοφῇ τῶν Γερμανῶν χώρᾳ ἐκράτησεν ὁ ὁρισμὸς τοῦ Βοικχίου, καθ' ὃν ἡ ἀρχαιολογία εἶναι κλάδος τῆς φιλολογίας. Κατὰ τούτους ἠδυνάμην νὰ νομισθῶ ὡς ἐρασιτέχνης τῆς ἀρχαιολογίας, ἀλλὰ δὲν λυποῦμαι διὰ τοῦτο, διότι ὁ σοφὸς τῶν Γερμανῶν αὐτοκράτωρ ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων ἀνεκήρυξεν, ὅτι οἱ ἐρασιτέχναι εἶναι οἱ ὠθοῦντες τοὺς εἰδικοὺς εἰς πρόοδον τῆς ἐπιστήμης. Τοῦτ' αὐτὸ κατεῖδον καὶ ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστήμῃ· συνήθως οἱ ἀρχαιολόγοι τιμῶσι τοὺς γλύπτας κατὰ τὴν ἀμφίεσιν τῶν εἰκονιζομένων προσώπων, ὅπερ δὲν εἶναι ὀρθόν. Διότι ἡ ἀμφίεσις ὀφείλεται τῇ σχολῇ τῆς τεχνοτροπίας (ὡς ἦτο ὁ οἶκος τῆς Σαπφοῦς) καὶ οὐχὶ τῷ γλύπτῃ, ὡς ἐδείξαμεν ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (ἐν σελ. 21 τοῦ ἔτους 1913). Ἐνταῦθα ἐποίησα γνωστόν, ὅτι ὁ οἶκος τῆς Σαπφοῦς ἦτο καὶ Ὠδεῖον.

Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι κατέδειξα, ὅτι ὁ μουσοπόλος οἶκος τῆς Σαπφοῦς εἶναι ὁ προπάτωρ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτης ἐφοίτησαν Ἰάδες καὶ ἐδίδαξαν τὴν μελικὴν ποίησιν ἐν τῇ Ἰωνίᾳ. Ὁ δὲ Ξέρξης κατὰ συμβουλήν, ὡς φαίνεται, τῆς Θαργηλίας, ἥτις ἦτο φίλη αὐτοῦ, συνέλεξεν Ἰάδας, αἵτινες ᾖδον ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ. Ἡ δὲ Ἀσπασία ἡ ἔχουσα ὡς ὑπόδειγμα τῆς δράσεως αὐτῆς τὴν Θαργηλίαν εἰσηγήσατο παρὰ τῷ Περικλεῖ, ἵνα ποιήσῃ ἐν Ἀθήναις Ὠδεῖον. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐν Ἀθήναις ἀρχιτέκτονες ἠγνόουν τὴν κατασκευὴν τοιούτου οἰκοδομήμα-

τος, ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ Περικλῆς τὴν ἐπιστασίαν αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς μελέτης τοῦ μουσοπόλου οἴκου τῆς Σαπφοῦς ἐγεννήθη ἐν ἡμῖν ἡ ἐπιθυμία, ἵνα ἀκριβέστερον μελετήσωμεν τὰ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους. Ἀλλ' ἴσως ἡ ἐπιθυμία αὕτη ἔμελλε νὰ μὴ πληρωθῇ, εἰ μὴ ὁ σύμβουλος τῆς Ἑταιρείας κ. Ἀλέξανδρος Φιλαδελφεὺς ὑπεδείκνυέ μοι, ὅτι αἱ οἰκίαι τοῦ κ. Μουστοπούλου, ἐν αἷς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὑπάρχει τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους, πωλοῦνται. Διὰ τὴν ἐνέργειαν ταύτην καὶ τὴν εὔστοχον εἰκασίαν ὀφείλομεν τούτῳ πολλὰς χάριτας. Τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους παρὰ τοῖς ἀρχαίοις εἶναι πολυθρύλητον καὶ οἱ νεώτεροι ἀρχαιολόγοι πολλάκις διενοήθησαν ἢ ἐπειράθησαν, ὅπως ἀνακαλύψωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον. Διὰ τοῦτο χαίρομεν, ὅτι δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, ὅτι ὑπάρχει μεγίστη πιθανότης, ὅτι τέλος πάντων ἀνευρέθη.

Κατ' ἐμὴν λοιπὸν εἰσήγησιν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἠγόρασε δύο οἰκίας τοῦ κ. Μουστοπούλου κειμένας κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου καὶ κατὰ τὴν βορειανατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως. Ταύτας κατεδαφίσαντες ἐποιήσαμεν ἀνασκαφάς. Ἀλλ' ὁ διαπρεπὴς ἀρχαιολόγος κ. Καστριώτης ἐν τῷ προσήκοντι χρόνῳ πραγματευθήσεται περὶ τῶν εὑρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς. Ἐγὼ δὲ λίαν ἐχάρην, ὅτι εὑρέθησαν πλεῖστα τμήματα τοῦ Παρθενῶνος, ἅπερ ἐξεσφενδονίσθησαν διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Μοριζίνη, ὡς εἴκασεν ὁ ἐπόπτης τῆς ἀνασκααῆς κ. Χρ. Ἡλιόπουλος. Οὕτω τμήματα τοῦ ναοῦ τῆς Σοφίας, ὃν ἵδρυσεν ἡ διάνοια τοῦ Περικλέους, ἡ ἐπιστασία τοῦ Καλλικράτους καὶ ἡ καρδία τῆς Πεντέλης, φυγόντα τὴν πυρίτιδα τοῦ ἀγρίου πολιορκητοῦ εὗρον ἀδελφικὴν φιλοξενίαν παρὰ τῷ ἑτέρῳ τέκνῳ τοῦ περικλεοῦς πολιτευτοῦ.

Ἀλλ' εἶναι ἆρά γε τὸ ἀνασκαφὲν μέρος ὄντως τὸ Ὠιδεῖον τοῦ Περικλέους; Κακῇ μοίρᾳ δὲν εὕρομεν σπουδαῖα τεκμήρια, ἐξ ὧν ἠδυνάμεσα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὄντως εἶναι τὸ ζητούμενον καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρωμεν διότι ἐνταῦθα οὔτε μάρμαρα ὑπῆρχον, ὡς ἐν τῷ Διανυσιακῷ θεάτρῳ, οὔτε κοῖλον οὔτε κερκίδες οὔτε ἑδώλια, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ξύλα, ἅπερ ἔκαυσεν ὁ κοῦφος δημαγωγὸς Ἀριστίων. Καὶ ὅμως ἐγὼ πείθομαι, ὅτι δὲν ἀπετύχομεν τοῦ ζητουμένου, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς.

Ὁ Βιτρούβιος μνημονεύει, ὅτι ἡ ὀροφὴ κατεσκευάσθη ἐκ Περσικῶν ἱστῶν (φαίνεται ὅτι τοῦτο ἐγένετο πρὸς τιμήν, ὡς νῦν κατασκευάζομεν ἀνδριάντας ἐκ τηλεβόλων). Εἰ ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρωμεν ἡμίκαυστον ἄνθρακα ἐκ τῆς μεγάλης ἐκείνης πυρκαϊᾶς, ἥτις ἀπετέφρωσε τὸ Ὠδεῖον, τὸ τεκμήριον ἤθελεν ἀγάγει ἡμᾶς εἰς τὸ ζητούμενον. Κατὰ κακὴν ὅμως μοῖραν εὑρέθη στρῶμα ἀνθράκων, ἀλλ' οἱ ἄνθρακες εἶναι μεταβεβλημένοι εἰς κόνιν, ἥτις ἐνίοτε ἐκ τῆς πιέσεως εἶναι μεταβεβλημένη εἰς μάζας. Ἐν ταύταις εἰδικοὶ ἄνδρες παρετήρησαν ὅτι τὰ ξύλα, ἐξ ὧν οἱ ἄνθρακες, ἦσαν ῥητινοφόρα, ὅπερ ὑποδεικνύει ἴσως τοὺς ἱστοὺς τῶν Περσῶν· διότι οἱ ναυπηγοὶ προτιμῶσι τὰ ῥητινοφόρα δένδρα πρὸς ναυπήγησιν. Ἔχομεν ὅμως ἄλλο τεκμήριον πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος· ὁ Ἀππιανὸς (κεφ. 38) μνημονεύει, ὅτι, ὅτε ὁ Σύλλας κατέλαβε τὰς Ἀθήνας, ὁ δημαγωγὸς Ἀριστίων φεύγων εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἐνέπρησε τὸ Ὠδεῖον· «καὶ Ἀριστίων αὐτοῖς συνέφευγεν, ἐμπρήσας τὸ Ὠδεῖον, ἵνα μὴ ἑτοίμοις ξύλοις αὐτίκα ὁ Σύλλας ἔχοι τὴν Ἀκρόπολιν ἐνοχλεῖν». Ὁ ἱστορικὸς ἐννοεῖ, ὅτι οἱ στρατιῶται τοῦ Σύλλα λαμβάνοντες προχείρως ἐκ τοῦ Ὠιδείου τοὺς ἱστοὺς τῶν Περσικῶν πλοίων ἠδύναντο οὐχὶ νὰ φονεύωσιν, ἀλλὰ νὰ ἐνοχλῶσι τοὺς στρατιώτας τοῦ Ἀριστίωνος τοὺς φρουροῦντας ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐάν τις ἀπίδῃ εἰς ὁλόκληρον τὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως τὴν ἐστραμμένην πρὸς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον (διότι κατὰ τὸν Βιτρούβιον ἐνταῦθα πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους) δὲν ὑπάρχει ἄλλη θέσις, ἐξ ἧς οἱ πολέμιοι δύνανται νὰ ἐνοχλῶσι τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει φρουροῦντας, διότι ἐνταῦθα τὸ τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι χθαμαλὸν καὶ ἡ γωνία παρέχει πολλὰς ἀνωμαλίας, ἐφ' ὧν οἱ πολιορκηταὶ ἀναβαίνοντες ἠδύναντο νὰ ἐνοχλῶσι τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει φρουροῦντας. Ἐάν τις θέσῃ ἀλλαχοῦ τὸ Ὠδεῖον, πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει, ὅτι καὶ πολλαπλάσιον μῆκος εἰ εἶχον οἱ ἱστοὶ τῶν Περσικῶν πλοίων, δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνοχλῶσι τοὺς φρουρούς. Μή τις εἴπῃ, ὅτι οἱ πολιορκηταὶ ἠδύναντο νὰ μεταφέρωσι τοὺς ἱστούς· διότι ὁ Ἀππιανὸς λέγει *ἑτοίμοις ξύλοις*. Ἡ ἀπόδειξις αὕτη ἐξαναγκάζει ἡμᾶς, ἵνα δεχθῶμεν, ὅτι ἐνταῦθα κεῖται τὸ ᾠδεῖον τοῦ Περικλέους.

29 7 14

Ἐνταῦθα δύναμαι νὰ προσθέσω καὶ ἄλλας ἀποδείξεις. Εὑρέθη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς θραῦσμα μουσικοῦ ὀργάνου πήλινον, ὅπερ νομίζω ὅτι εἶναι ἡ μάγαδις τῆς Σαπφοῦς. Τεκμαίρομαι δὲ τοῦτο παραβαλὼν πρὸς τὸ μουσικὸν ὄργανον τῆς Σαπφοῦς, ὅπερ αὕτη φέρει πίπτουσα ἐκ τοῦ Λευκάτου τῆς Λευκάδος. Ἡ εἰκὼν αὕτη ὑπάρχει ἐν τῷ μουσείῳ Νεαπόλεως. Ἡ εὕρεσις ἐνταῦθα τῆς μαγάδιδος ὑπεμφαίνει σαφῶς, ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχε τὸ Ὠδεῖον. Ἐν τέλει μνημονεύω, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς ἀνασκαφῆς ἔχει ἐξομαλυνθῇ ἐν μεγάλῃ ἐκτάσει, ὅπερ ὑποδεικνύει, ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχε δημόσιον κατάστημα καὶ οὐχὶ ἰδιωτικὴ οἰκία. Μόνον δ' ὁ Περικλῆς ἐγίνωσκε νὰ δαπανᾷ ἀφειδῶς πρὸς τοιούτους σκοπούς. Ἐκ πάντων τούτων συνάγομεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει μεγάλη πιθανότης, ὅτι ἐν τῇ ἀνασκαφείσῃ θέσει ὑπάρχει τὸ ζητούμενον Ὠδεῖον.

Γεώργιος Μιστριώτης.

Τὸ ἐν τῇ τέχνῃ τετράγωνον

ὑπὸ

Φριδερίκου Βερσάκη.

Διὰ τῶν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ὀρθείας Ἀρτέμιδος τῆς Σπάρτης ἐνεργηθεισῶν ἀνασκαφῶν ἀπεκαλύφθησαν, πλὴν ἄλλων, καὶ πλεῖστα ὀστέϊνα καὶ πώρινα ἀναθήματα, ὧν τινα δημοσιεύονται καὶ ἐνθάδε.

Τὰ εὑρήματα ταῦτα ἐγνώριζον ἤδη ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τῶν Ἄγγλων (*Dawkins* BSA 1905/6 320 κέ., 1906/7 60 κέ.), ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐξ αὐτοψίας ἐξέτασιν αὐτῶν ἐγεννήθη ἐν ἐμοὶ ἡ πεποίθησις ὅτι συστηματικωτέρα μελέτη τῶν μικρῶν τούτων ἀντικειμένων ἤθελε παράσχῃ σημαντικὴν συμβολὴν πρὸς διευκρίνησιν τοῦ σκοτεινοῦ εἰσέτι προβλήματος τῆς ἀρχῆς τῆς γλυπτῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης ἐν Ἑλλάδι καὶ τῶν ἀφορμῶν τοῦ ἐν αὐτῇ παρατηρουμένου τετραγώνου φαινομένου.

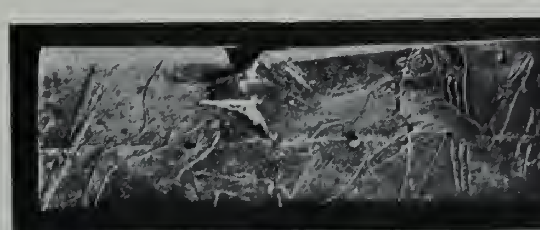
Διεξερχόμενοι τὰ ἀπεικάσματα τῆς ἐνθάδε δημοσιευομένης μικρᾶς ἐκλογῆς τῶν εὑρημάτων, διακρίνομεν ἀμέσως ποιάν τινα ἀνέλιξιν τῶν ἀναπαρισταμένων μορφῶν, ἀρχομένης τῆς ἀναπαραστάσεως ἀπὸ μιᾶς ἁπλῆς γραμμικῆς μορφῆς καὶ προβαινούσης βαθμιαίως μέχρι τῆς ἀποδόσεως πλήρους πλαστικῆς εἰκόνος.

Ὁ τεχνίτης ὁρμᾶται ἐκ τῆς ἐπὶ λελεασμένου καὶ ἰσοπεδωμένου ὀστοῦ ἁπλῆς ἐγχαράξεως τοῦ περιγράμματος τοῦ σώματος, παρεμβάλλων καί τινας ἐγχαράκτους ἀνατομικὰς λεπτομερείας (***εἰκ. 1-3***). Μετὰ δὲ ταῦτα προβαίνει εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐκτύπου, παράγων αὐτὸ ἐκ τῆς προηγουμένης ἐγχαράκτου μορφῆς διὰ τῆς ἀποξέσεως τοῦ περὶ τὸ περίγραμμα ταύτης χώρου.

1: ὀστέϊνον· ἐγχάρακτος μορφή.

(Αἱ εἰκόνες ἐγένοντο ἐκ τῶν ἀρχαίων.)

2: ὀστέϊνον· ἐγχάρακτος μορφή.

Προκύπτει ἐκ τούτου νέα βαθυτέρα ἐπιφάνεια, παράλληλος πρὸς τὴν φέρουσαν τὴν ἐγχάρακτον παράστασιν, καὶ περίγραμμα τῆς μορφῆς κατακό-

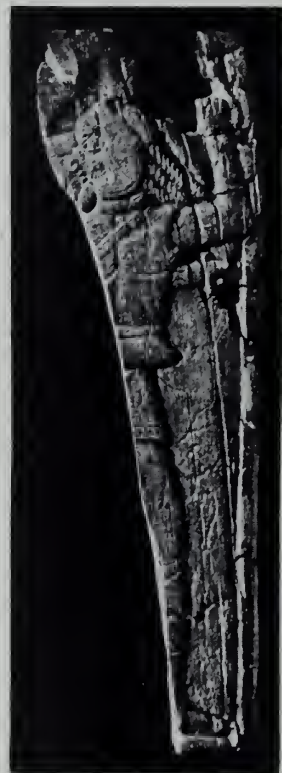

3: ὀστέϊνον· ἐγχάρακτος μορφή.

ρυφον πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ἐπιφανείας **(εἰκ. 4)**.

Βραδύτερον ἀποστρογγυλοῦται ὀλίγον ἡ ἀκμὴ τῆς ἐξεχούσης μορφῆς τοῦ ἐκτύπου, τῆς ὄψεως ταύτης παραμενούσης κατὰ τὰ ἄλλα ἐντελῶς ἐπιπέδου **(εἰκ. 5-9)**. Αἱ ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι δηλοῦνται καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ περιπτώσει δι' ἐγχαράκτου ἐπὶ τοῦ σώματος γραμμῆς ὡς ἐν τῇ πρώτῃ.

Βαθμηδὸν ἀποστρογγυλοῦνται ἔτι μᾶλλον αἱ ἀκμαὶ τῆς μορφῆς καὶ τμῆμα τῆς ὄψεως, διατηρούσης εἰσέτι κατὰ τὸ λοιπὸν τὸν ἐπίπεδον αὐτῆς χαρακτῆρα **(εἰκ. 10-17)**.

5: ὀστέϊνον· ἔκτυπον.

6: ὀστέϊνον· ἔκτυπον

4: ὀστέϊνον· ἔκτυπον.

Ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης περιόδου ὁ τεχνίτης προβαίνει κατ' ὀλίγον μέχρι τῆς ἐν ἀναγλύφῳ τελειοτέρας πλαστικῆς ἀναπαραστάσεως τῶν ἀντικειμένων. Ἐν τῇ εἰκόνι 17 διακρίνομεν τὸν τελευταῖον πλαστικὸν τύπον τῆς σειρᾶς ταύτης.

Πλὴν τῶν μικρῶν ὀστεΐνων ἀντικειμένων ἀνευρέθησαν ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ καὶ πώρινα ἀναθήματα, ὡς εἶπον, ἐξειργασμένα καθ' ὅμοιόν πως τρόπον πρὸς τὰ προηγούμενα καὶ παρουσιάζοντα τὴν αὐτὴν ἀνέλιξιν. Παρατηροῦμεν δηλ. καὶ ἐπὶ τούτων τὴν ἁπλῆν ἐγχάραξιν τοῦ περιγράμματος **(εἰκ. 18-21)** τῆς μορφῆς μετὰ τῶν ἐσωτερικῶν ἐγχαράκτων λεπτομερειῶν· τὸ ἔκτυπον μετὰ τῶν ἐντελῶς γωνιωδῶν ἀκμῶν **(εἰκ. 22)**· τὸ ὀλίγον κατὰ

7: ὀστέϊνον· ἔκτυπον.

8: ὀστέϊνον· ἔκτυπον.

9 (BSA 1906/7 80 fig. 18 b): ὀστέϊνον ἔκτυπον.

13 (BSA 1906/7 328 fig. 5 c): ὀστέϊνον· ἔκτυπον.

10: ὀστέϊνον ἔκτυπον.

14: ὀστέϊνον ἔκτυπον.

15: ὀστέϊνον· ἔκτυπον.

11 (BSA 1906/7 106 fig. 32): ὀστέϊνον ἔκτυπον.

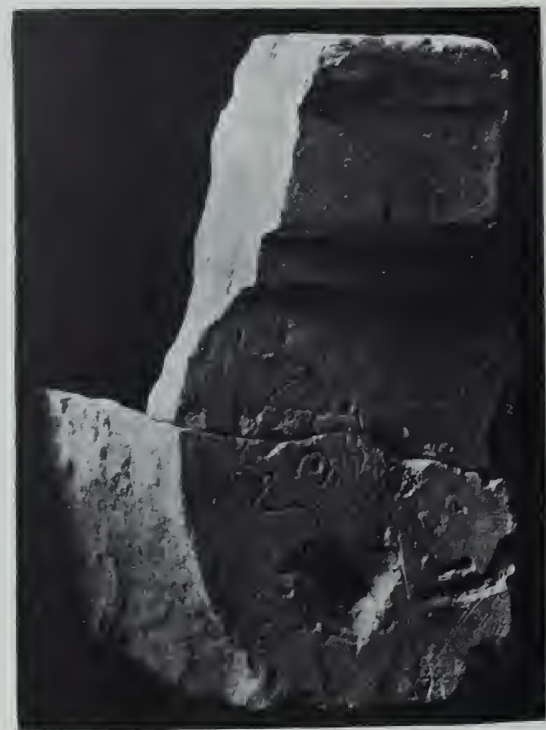
12: ὀστέϊνον ἔκτυπον.

16: ὀστέϊνον ἔκτυπον.

17: ὀστέϊνον· ἔκτυπον.

18: πώρινον· ἐγχάρακτος μορφή.

19: πώρινον ἐγχάρακτος μορφή.

20: πώρινον· ἐγχάρακτος μορφή.

21: πώρινον· ἀρχὴ ἐκτύπου.

22: πώρινον· ἔκτυπον.

τὸ περίγραμμα ἀπεστρογγυλωμένον ἀνάγλυφον **(εἰκ. 23-24)** καὶ τὴν τελειότερον πασῶν ἐξειρ-

23: πώρινον· ἔκτυπον.

24 (BSA 1905/6 334 fig. 1): πώρινον· ἔκτυπον.

γασμένην πλαστικὴν μορφὴν **(εἰκ. 25).**

25: πώρινον ἔκτυπον.

Τὰ ἀναθήματα ταῦτα φαίνονται ἐκ πρώτης ὄψεως ὡς ἡμιτελῆ ἢ ὡς χειρωνακτικὰ προϊόντα τέχνης. Ἡ πρώτη περίπτωσις ἀναιρεῖται ἐν μέρει ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ πλεῖστα πώρινα ἀναθήματα φέρουσι μίαν ἢ δύο ὀπὰς πρὸς ἀνάρτησιν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι ἐθεωρήθησαν, ἂν καὶ κακοτέχνως ἐξειργασμένα, ὡς περατωθέντα καὶ ἕτοιμα πρὸς ἀνάρτησιν (εἰκ. 18 23 24). Ἡ δευτέρα ἀντίρρησις ἐκπίπτει ἐκ τῆς παρατηρουμένης μεγάλης δεξιότητος καὶ ἐλευθερίας, μεθ' ἧς ἐχαράχθη τὸ περίγραμμα τῶν μορφῶν τοῦ πρώτου εἴδους (εἰκ. 18-21).

Καταλήγομεν λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἐξεργασάμενος τὰ πώρινα ἀντικείμενα δὲν ἦτο χειρῶναξ, ἀλλὰ τεχνίτης ἔχων πρὸ αὐτοῦ παρελθὸν ὁλόκληρον δοκιμῶν καὶ παρατηρήσεων, ὥστε νὰ ἀποκτήσηται μεγάλην οἰκειότητα περὶ τὴν ἐγχάραξιν ἁπλῶν περιγραμμάτων. Παραπαίει ὅμως, οὕτως εἰπεῖν, ἐκ τῆς ἀπειρίας, ὅταν ἀποφασίσας νὰ ἐξέλθῃ τοῦ στοιχειώδους τούτου σταδίου πειρᾶται νὰ διαπλάσῃ νέα εἴδη ἐκτὸς τῆς ἐγχαράκτου γραμμικῆς μορφῆς.

Ἡ πρώτη ἀπόπειρα πρὸς διαμόρφωσιν τοῦ ἐκτύπου ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς πλακὸς εἰκ. 21, ἐφ' ἧς τὴν ἁπλῆν ἐγχάρακτον μορφὴν τοῦ ἰχθύος διαδέχεται ἡ προσπάθεια τῆς ἀφαιρέσεως δι' ὁμοίας πρὸς αὔλακα λαξεύσεως τοῦ περιβάλλοντος ἀμέσως τὸ περίγραμμα χώρου. Ἐν τῷ τεμαχίῳ τούτῳ ἡ ἐργασία ἐξετελέσθη κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον.

Ἡ περαιτέρω πρόοδος τῆς ἐργασίας παρατηρεῖται ἐπὶ τοῦ τεμαχίου εἰκ. 22. Ἐπὶ τούτου ταπεινοῦται μετὰ τὴν αὐλάκωσιν ὁλόκληρος ὁ παρὰ τὴν μορφὴν χῶρος, αἱ δὲ ἀκμαὶ ταύτης παραμένουσι γωνιώδεις.

Ἡ ἐμβάθυνσις τοῦ περιβάλλοντος τὴν μορφὴν χώρου, ***τοῦ βάθους***, ἐκτελεῖται ἐν ἀρχῇ λοξῶς πρὸς τὰ ἔσω. Μετὰ διαφόρους δὲ διαβαθμίσεις γίνεται αὕτη βαθμηδὸν κανονική, ὥστε τὸ βάθος νὰ σχηματίσῃ ἀκριβὲς παράλληλον ἐπίπεδον πρὸς τὴν ὄψιν τῆς μορφῆς (εἰκ. 24).

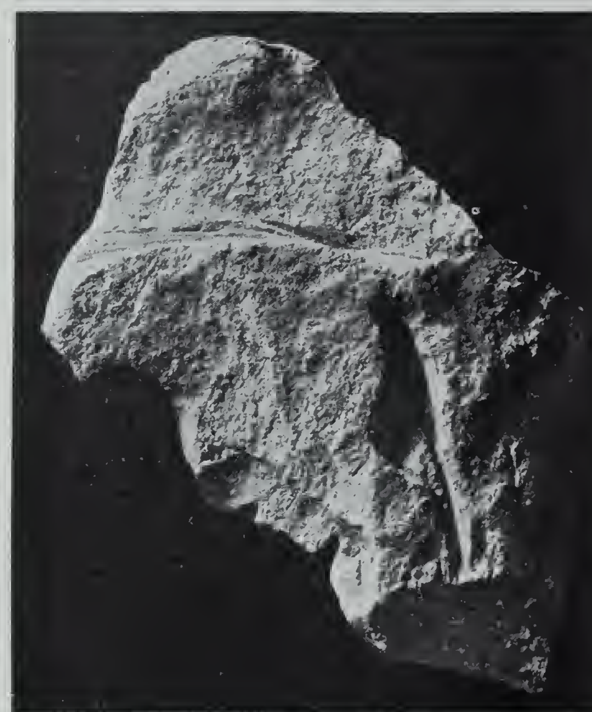
Ἡ τρίτη περίοδος δηλοῦται διὰ τῶν τεμαχίων εἰκ. 23 καὶ 24, παρουσιαζόντων μορφὴν μετὰ ἀπεστρογγυλωμένων κατά τι ἀκμῶν, καὶ ἡ τετάρτη διὰ τοῦ τεμαχίου εἰκ. 25, δεικνύοντος μορφὴν ἔχουσαν λελαξευμένον καὶ μέρος τι τῆς ὄψεως τοῦ ἐκτύπου.

Ἐντεῦθεν μικρὸν μόνον ἅλμα ὑπολείπεται, ὅπως φθάσῃ ὁ τεχνίτης μέχρι τῆς κατασκευῆς πλήρους πλαστικῆς μορφῆς, τοῦ ἀγάλματος. Ἀντὶ δηλ. νὰ ἐμβαθύνῃ τὸν περὶ τὴν ἐγχάρακτον μορφὴν χῶρον ὀλίγον μόνον, ὥστε νὰ γεννηθῇ τὸ ἔκτυπον, ἐμβαθύνει ἐπὶ μᾶλλον αὐτὸν μέχρι τελείας ἀφαιρέσεως διατηρῶν κατακόρυφον τὸ περίγραμμα τῆς μορφῆς πρὸς τὴν ὄψιν αὐτῆς.

Θὰ σχηματισθῶσιν οὕτω τέσσαρες πλευραί, ἡ ὄψις καὶ ἡ παράλληλος πρὸς αὐτὴν ὀπισθία ἐπιφάνεια καὶ αἱ δύο ἑκατέρωθεν πλάγιαι. Μετὰ ταῦτα

ἀποστρογγυλοῦνται αἱ ἀκμαὶ ὡς ἐν τοῖς ἐκτύποις τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου εἴδους.

Ἀντιλαμβανόμεθα σαφέστερον τὰ ἀνωτέρω παρατηροῦντες τὰ τεμάχια **εἰκ. 26** καὶ **27.** Τὸ

26: πώρινον· ἀρχὴ ἐκτύπου.

πρῶτον ἦτο προωρισμένον νὰ ἐπεξεργασθῇ πανταχόθεν ὡς τελεία πλαστικὴ μορφή, ἀλλὰ θραυσθέντος τοῦ λίθου κατὰ τὴν ἐργασίαν ἐματαιώθη ὁ σκοπὸς τοῦ τεχνίτου. Μετὰ τὴν ἐγχάραξιν τοῦ περιγράμματος τοῦ ἵππου ἤρξατο ὁ τεχνίτης νὰ ἀφαιρῇ τὸν περιβάλλοντα χῶρον, καθ' ὃν τρόπον εἰργάζετο ἐν τῷ ἐκτύπῳ. Πρὸς ἀφαίρεσιν δὲ τοῦ μεταξὺ τῆς κοιλίας, τῶν ποδῶν καί τινος βάσεως τούτων χώρου, ἀκολουθῶν ὁ τεχνίτης ἕξιν ἐφαρμοζομένην ἐπὶ ἑτέρου ὑλικοῦ, διέτρησε διὰ τρυπάνου τὴν πλάκα, ἵνα διὰ τῆς σμίλης ἀποσπάσῃ μετὰ μείζονος εὐχερείας τὸ ὑλικόν. Τὸ τελευταῖον ὅμως ἐπήνεγκε τὴν θραῦσιν τοῦ κατασκευαζομένου γλυπτοῦ, δι' ὃ καὶ δὲν ἐπερατώθη.

Ἐπέτυχεν ὅμως ἐν τῷ δευτέρῳ (εἰκ. 27), ἀποπερατώσας πᾶσαν τὴν ἐργασίαν. Καὶ ἐν τούτῳ ὁ τεχνίτης ἐτήρησε τὴν αὐτὴν μέθοδον ἐργασίας. Ἐνεχαράχθη δηλονότι ἡ μορφὴ τῆς σφιγγὸς ἐπὶ λελεασμένης πλακός, ἀφῃρέθη ὡς ἐν τῷ ἐκτύπῳ ὁ περὶ τὸ περίγραμμα χῶρος, διετρήθη τὸ μεταξὺ

27 (BSA 1907/8 25 fig. 10): πώρινον· Σφίγξ.

κοιλίας, ποδῶν καὶ βάσεως μέρος διὰ τρυπάνου καὶ ἀπελαξεύθη ἀκολούθως τὸ ὑλικὸν δι' ὀξείας σμίλης πλάτους ἑνὸς περίπου ὑφεκατοστομέτρου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπεστρογγυλώθησαν ὀλίγον αἱ ἀκμαὶ τοῦ προσώπου, τοῦ προσθίου σώματος, τῆς ράχεως καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πτερύγων. Κατὰ τὰ ἄλλα παρέμειναν τέσσαρες ἐπίπεδοι πλευραὶ κάθετοι πρὸς ἀλλήλας.

Ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν δύο τούτων τεμαχίων προκύπτει ὅτι ὁ τεχνίτης ἐτήρησεν ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ αὐτῶν μέθοδον ἐργασίας καὶ ἕξιν ἐφαρμοζομένην μόνον ἐν τοῖς ἐκ ξύλου γλυπτοῖς. Ἐὰν δηλονότι ἤθελε νὰ κατασκευάσῃ τὴν σφίγγα ἐκ ξύλου, θὰ ἐλάμβανε μίαν ὁμοιόμορφον ξυλίνην πλάκα, ἐφ' ἧς ἐγχαράξας δι' ὀξέος ὀργάνου, συρομένου περὶ τύπον, τὴν μορφήν, θὰ ἀπέσπα τὸ περὶ τὸ ἐξωτερικὸν περίγραμμα ὑλικὸν διὰ πρίονος, ἐνεργοῦντος κατακορύφως πρὸς τὴν ὄψιν, ἢ διὰ βαθμιαίας ἀπολαξεύσεως ὡς ἐν τῷ ἐκτύπῳ. Τὸ δὲ ὑλικὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ περιγράμματος τῆς σφιγγὸς θὰ ἀπεσπᾶτο διὰ διατρήσεως διαδοχικῶν περὶ τὴν

γραμμὴν τοῦ περιγράμματος ὀπῶν καὶ ἀπολαξεύσεως αὐτοῦ διὰ πρίονος λεπτοῦ μετὰ μιᾶς λαβῆς ἢ διὰ σμίλης.

Οἱοσδήποτε καὶ ἂν ἦτο ὁ βαθμὸς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τεχνίτου ἡ μόνη δυνατὴ καὶ φυσικὴ μέθοδος τῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐκ ξύλου γλυπτῶν εἶναι ἡ περιγραφεῖσα. Ὁ ἔχων πρακτικήν τινα ἐμπειρίαν τῆς ξυλουργίας δύναται νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ἀνωτέρω.

Ἡ ἐπὶ τοῦ ξύλου μέθοδος ἐργασίας ἐφηρμόσθη καὶ ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς πωρίνοις ἐκτύποις. Καθιστᾷ δὲ τοῦτο εὐκρινὲς ἡ παρατηρουμένη καθόλου πορεία τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐκτύπου ἀπὸ τῆς ἁπλουστέρας μορφῆς, τῆς ἐγχαράξεως.

Προκειμένου περὶ ξυλογλύφου, θὰ ἐτήρει οὗτος πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἐκτύπου τὴν προκαταρκτικὴν ἐργασίαν, ἣν ἠκολούθησεν ὁ ἐπεξεργασθεὶς τὴν σφίγγα τεχνίτης, ἀποσπῶν ὅμως ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τὴν μορφὴν χώρου τόσον, ὅσον ἦτο ἀναγκαῖον πρὸς σχηματισμὸν ἱκανοῦ βάθους. Πρὸς ἀφαίρεσιν δὲ τοῦ περὶ τὸ περίγραμμα ὑλικοῦ θὰ ἐλάμβανεν οὗτος σμίλην ὀξεῖαν πλάτους ἑνὸς ὑφεκατοστομέτρου περίπου καὶ κρατῶν ταύτην κατακόρυφον παρὰ τὴν ἐγχάραξιν θὰ ἔτυπτεν ἐπ' αὐτῆς διὰ τῆς σφύρας, μεταφέρων διαδοχικῶς τὴν σμίλην περὶ τὴν ὅλην μορφήν.

Βυθιζομένου τοῦ ὀργάνου ὀλίγον ἐν τῷ ξύλῳ θὰ ἐσχηματίζετο ἐκ τούτου συνεχὴς ἐντομή, ἀπέχουσα ἐλάχιστα τοῦ ἐγχαραχθέντος περιγράμματος, ἵνα μή, τούτου καταστρεφομένου, ἀπολεσθῶσι τὰ ἴχνη τῆς εἰκόνος. Μετὰ ταῦτα κρατῶν τὴν σμίλην κεκλιμένην πρὸς τὰ ἔσω ἔτυπτεν ἐκ νέου ἐπ' αὐτῆς, ὥστε νὰ σχηματισθῇ ἄλλη ἐντομή, συναντῶσα τὴν πρώτην κατ' ὀξεῖαν ἢ ἀμβλεῖαν γωνίαν. Αἱ δύο ἐντομαὶ συναντώμεναι ἐσχημάτιζον αὔλακα διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ ὑλικοῦ, ἧς ἡ μία πλευρά, ἀποτελοῦσα καὶ τὸ περίγραμμα τῆς κατασκευαζομένης μορφῆς, ἦτο κατακόρυφος. Τὰ ἴχνη ὀρθογωνίου αὔλακος διακρίνονται εἰσέτι ἐπὶ τῆς μορφῆς εἰκ. 9.

Ἐὰν τὸ γλυπτὸν προωρίζετο νὰ λάβῃ μορφὴν ἐκτύπου, ἐταπεινοῦτο ὁ περιβάλλων τὴν ἐγχάρακτον παράστασιν χῶρος τόσον, ὅσον ἦτο βαθεῖα ἡ αὖλαξ. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ὁ τεχνίτης ἐξηκολούθει μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ὡς ἄνω ὑλικοῦ νὰ λαξεύῃ νέαν αὔλακα καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι τελείας ἀποσπάσεως τοῦ περὶ τὸ περίγραμμα περιττεύοντος ξύλου, βαίνων ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, ἐφ' ἧς ἡ ὄψις τῆς εἰκόνος, πρὸς τὴν ἑτέραν παράλληλον. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἠδύνατο νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ κύκλῳ τῆς μορφῆς ξύλον καὶ διὰ πρίονος, ἐξομαλύνων μετὰ ταῦτα τὸ περίγραμμα διὰ τῆς ῥίνης.

Ἀνάλογος σχεδὸν μέθοδος τηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν ὀστεΐνων, ὁ δὲ ἐργαζόμενος τὸ ξύλον τεχνίτης δύναται ὡς ἐκ τῆς συγγενείας ταύτης νὰ ἐκτελῇ ἔργα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὑλικῶν, λαμβανομένου πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐκ τοῦ εὐθρύπτου τοῦ ὀστοῦ καὶ τῆς λεπτότητος εἶναι ἀναγκαῖαι μικραὶ παρεκβάσεις.

Ἡ φυσικὴ λοιπὸν καὶ μόνη δυνατὴ αὕτη μέθοδος ἐργασίας τοῦ ξύλου καὶ τοῦ ὀστοῦ ἐφηρμόσθη καὶ ἐπὶ τοῦ πώρου. Τὰ δὲ διάφορα στάδια ταύτης, ἀπὸ τῆς ἐγχαράξεως (εἰκ. 19, 20) τῆς περὶ τὸ περίγραμμα λαξευομένης αὔλακος καὶ τῆς ταπεινώσεως τοῦ περὶ αὐτὴν ὑλικοῦ δι' ὀργάνου ὀξέος καὶ στενοῦ (εἰκ. 21, 22), τῆς βαθμιαίας ἀπολαξεύσεως τοῦ περιβάλλοντος τὴν εἰκόνα χώρου καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους δι' ὀπῶν (εἰκ. 26), καθιστῶσι τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ξύλου καὶ τοῦ ὀστοῦ ἐπὶ τοῦ τρυφεροῦ κατ' ἀρχὰς λίθου κατάδηλον.

Ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τῆς εἰκόνος 1 μέχρι τῆς εἰκόνος 27 μεσολαβεῖ ὁλόκληρος ἀνέλιξις, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τελευταίας εἰκόνος εἰσερχόμεθα πλέον εἰς τὸ ἀκανθωδέστερον τῶν ἀρχαιολογικῶν προβλημάτων, εἰς τὰς ἀφορμὰς τῆς γενέσεως τοῦ τετραγώνου ἐν τῇ Ἑλληνικῇ τέχνῃ.

Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου διάφοροι ὑπεβλήθησαν θεωρίαι. Κατὰ τὴν μὲν ἐξενεχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ *Brunn* (Geschich. d. Griech. Künstler I, 16 καὶ 83· πρβ. καὶ *Milchhöfer* AM 1877 443 κἑ.· *Deonna* Les Apollons archaïques etc. 6 καὶ 33 κἑ.) ὑπεστηρίχθη ὅτι τὰ πρῶτα γλυπτὰ ἔργα, τὰ ξόανα, ἦσαν ἐκ ξύλου καί, ἐπειδὴ ταῦτα κατεσκευάσθησαν ἐκ μιᾶς σανίδος, μιᾶς δοκοῦ ἢ ἑνὸς κορμοῦ δένδρου, διετήρησαν τὴν πρώτην αὐτῶν μορφὴν καὶ μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ σκληροτέρου ὑλικοῦ, τοῦ πώρου κατ' ἀρχὰς καὶ εἶτα τοῦ μαρμάρου. Παρεδέξαντο δηλ. ὅτι, ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ ξύλου δὲν ἐπιτρέπει τὴν κατὰ βούλησιν διά-

πλασιν μιᾶς πλαστικῆς μορφῆς, τὰ ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τούτου κατασκευασθέντα γλυπτὰ διεφύλαξαν κατ' ἀνάγκην τὴν ἐκ τῶν προτέρων δεδομένην διαμόρφωσιν τῆς σανίδος, τῆς δοκοῦ καὶ τοῦ κορμοῦ. Καὶ ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ ὑλικὸν τοῦτο ἀντικατεστάθη δι' ἄλλου σκληροτέρου, τὰ φυσικὰ τοῦ πρώτου φαινόμενα μετεβιβάσθησαν καθ' ἕξιν καὶ εἰς τὸ δεύτερον.

Ἡ νεωτέρα θεωρία ἐκπροσωπουμένη ὑπὸ τοῦ *Loewy* (Die Naturwiedergabe etc. 20 κἑ. καὶ Jh 1909 243 κἑ. καὶ 1911 1 κἑ.· πρβ. καὶ *Deonna* ἔ. ἄ. 33) ἀρνεῖται ἐντελῶς τὴν ἐκ τῶν γλυπτῶν ἐκ ξύλου ἐπίδρασιν καὶ ἐξηγεῖ τὸ φαινόμενον τοῦ τετραγώνου ὡς προερχόμενον ἐκ μιᾶς ἀφῃρημένης ἀντιλήψεως, καθ' ἣν πάντα τὰ ἐν τῇ φύσει ἀντικείμενα δὲν φαίνονται διὰ τῆς μακρόθεν παρατηρήσεως ὡς πραγματικῶς εἶναι, ἀλλ' ὡς ἁπλαῖ γεωμετρικαὶ παραστάσεις (ἔ. ἄ. 29 κἑ.) ἢ ἐπίπεδα. Ἐκ τούτου προέκυψεν ἡ ἕξις νὰ θεωρῶνται τὰ ἐν τῇ φύσει ὡς ἐπιφάνειαι καὶ νὰ λείψῃ ἡ ἀντίληψις τοῦ στερεομετρικοῦ αὐτῶν. Ὥστε ἡ κατασκευὴ τῶν τετραγώνων καὶ ἐπιπέδων ἀρχαϊκῶν ἔργων ὀφείλεται εἰς τὴν ἀντίληψιν ταύτην καὶ τὴν ἕξιν νὰ θεῶνται τὰς διαφόρους πλευρὰς ἑνὸς ἀγάλματος ὡς διακεκριμένας ἐπιφανείας.

Πρὸ πάσης συζητήσεως τῶν διαμαχομένων θεωριῶν δέον νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὰς ὑπὸ τῶν γραπτῶν πηγῶν παρεχομένας πληροφορίας. Ἐκ τούτων δὲ ἐξάγεται σαφῶς ὅτι ἐν τῇ ἀρχαϊκωτάτῃ περιόδῳ τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης κατεσκευάσθησαν καὶ ξύλινα ἀγάλματα (Παυσανίας Α΄ 27 1 *κεῖται δ' ἐν τῷ ναῷ τῆς Πολιάδος Ἑρμῆς ξύλου . . .* Ε΄ 13 7 *. . . διαβάντι δὲ Ἕρμον ποταμὸν Ἀφροδίτης ἄγαλμα ἐν Τήμνῳ πεποιημένον ἐκ μυρσίνης τεθηλυίας.* Θ΄ 16 3 *Ἀφροδίτης δὲ Θηβαίοις ξόανά ἐστιν οὕτω δὴ ἀρχαῖα, ὥστε καὶ ἀναθήματα Ἁρμονίας εἶναί φασιν, ἐργασθῆναι δὲ αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἀκροστολίων, ταῖς Κάδμου ναυσὶν ἦν ξύλου πεποιημένα·* Β΄ 22 5 *. . . μετὰ δὲ ταῦτα Διοσκούρων ναός. Ἀγάλματα δὲ αὐτοί τε καὶ οἱ παῖδές εἰσιν . . . τέχνη μὲν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος, ξύλου δὲ ἐβένου· τοῖς δ' ἵπποις τὰ μὲν πολλὰ ἐβένου καὶ τούτοις . . .*· πρβ. καὶ F΄ 19 8 19 12 Ε΄ 17 1).

Ἐν ἄλλῳ χωρίῳ ἀναφέρει ὁ Παυσανίας καὶ τὰ εἴδη ἁπλῶς τοῦ ξύλου, ἐξ οὗ κατεσκευάσθησαν τὰ ξόανα (Η΄ 17 1 *τοῖς δὲ ἀνθρώποις τὸ ἀρχαῖον, ὁπόσα καὶ ἡμεῖς καταμαθεῖν ἐδυνήθημεν, τοσάδε ἦν, ἀφ' ὧν τὰ ξόανα ἐποιοῦντο, ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ κέδροι, τὰ δρύϊνα, ἡ μῖλαξ, ὁ λωτός· τῷ δὲ Ἑρμῇ τῷ Κυλληνίῳ . . . θύου δὲ πεποιημένον τὸ ἄγαλμά ἐστιν.*

Ἐκ τῶν πλείστων χωρίων τοῦ Παυσανίου προκύπτει ἀναμφισβητήτως ὅτι οὗτος εἶδε πραγματικῶς τὰ ξύλινα ταῦτα ἀγάλματα, σῳζόμενα μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὥστε ἀποκλείεται ἡ ὑπόνοια περὶ τῶν ἐξ ἀρχαιοτέρων πηγῶν ἢ ἄλλοθεν πληροφοριῶν αὐτοῦ.

Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅμως τοῦ *Brunn* καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ ὅτι, ἐπειδὴ τὰ γλυπτὰ ταῦτα θὰ κατεσκευάσθησαν ἐκ μιᾶς σανίδος, μιᾶς δοκοῦ ἢ ἑνὸς κορμοῦ δένδρου, δὲν ἠδύναντο νὰ διαμορφωθῶσι κατὰ βούλησιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δεδομένην μορφὴν τοῦ ξύλου, δὲν εἶναι ὀρθός. Διότι, καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ ἀγάλματα κατεσκευάσθησαν ἐκ τοιαύτης μορφῆς ξύλου, ἠδύνατο ὁ τεχνίτης νὰ διαπλάσῃ ἐξ αὐτῶν τέλεια γλυπτά. Ὁ βαθμὸς δὲ τῆς τελειότητος γλυπτοῦ τινος ἐκ ξύλου ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος δεξιότητος τοῦ τεχνίτου. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν πολλὰ εἴδη ξύλου ἔχοντα διάφορον ἀντοχὴν καὶ παρέχοντα τῷ τεχνίτῃ πλείονας ἢ ὀλιγωτέρας δυσχερείας ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ, ἀλλ' οὗτος γνωρίζων ἐξ ἐμπειρίας τὰς διαφόρους ἰδιότητας τοῦ ξύλου, ἐκλέγει βεβαίως τὸ κατάλληλον πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ ἁρμόζον πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦ ἐκτελεστέου ἔργου. Τοὺς μὴ ἔχοντας οἰκειότητα πρὸς τὰς τεχνικὰς ἰδιότητας τοῦ ξύλου ὑπομιμνήσκω τὰ ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τούτου σῳζόμενα Αἰγυπτιακὰ γλυπτὰ ἔργα καὶ ἄλλα τῶν νεωτέρων χρόνων, κατασκευασθέντα μετὰ πάσης ἐλευθερίας.

Ἀλλαχοῦ λοιπὸν καὶ οὐχὶ ἐν τῇ φύσει τοῦ ξύλου δέον νὰ ἀναζητήσωμεν τὰς αἰτίας τοῦ τετραγώνου, ἄλλως ὅμως ἢ ὡς ὑποστηρίζουσιν οἱ τῆς ἀντιθέτου πρὸς τὸν *Brunn* θεωρίας.

Συμφωνῶν τις κατά τι πρὸς τούτους δύναται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι παρατηροῦντες ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως τὰ ἐν τῇ φύσει ἀντικείμενα ἔχομεν καὶ τὴν ἀντίληψιν ὅτι στεροῦνται ταῦτα τοῦ σωματώδους, τῆς στερεομετρικῆς δηλονότι αὐτῶν φύσεως, καὶ ὅτι φαίνονται ὡς ἁπλᾶ ἐπίπεδα, ὡς γεωμετρικαὶ παραστάσεις. Ἐλαττουμένης ὅμως τῆς ἀπο-

στάσεως καὶ μεταβαλλομένης καὶ τῆς θέσεως τοῦ παρατηρητοῦ, τροποποιεῖται οὐσιωδῶς ἡ παραγομένη ἐντύπωσις τῆς μορφῆς τῶν ἀντικειμένων τόσον, ὥστε μεταξὺ τοῦ πλησιεστέρου καὶ τοῦ ἀπωτέρου σημείου τῆς παρατηρήσεως καὶ τῶν διαφόρων θέσεων τοῦ παρατηρητοῦ προκύπτουσι πλεῖσται διαβαθμίσεις καὶ ἀποχρώσεις τῆς μορφῆς.

Ἡ γνῶσις πασῶν τῶν ἐκ τῶν διαφόρων παρατηρήσεων παραγομένων ἐντυπώσεων καὶ ἡ ἐκ τῆς ὕλης ἀναπαράστασις τῶν ποικίλων διαβαθμίσεων καὶ ἀποχρώσεων τῆς μορφῆς εἶναι ἔργον μεγίστης ἐμπειρίας τεχνίτου, κατέχοντος καὶ ἅπαντα τὰ πρὸς τὸν κατὰ βούλησιν χειρισμὸν τῆς ὕλης στοιχεῖα.

Ὅπως ὑπάρχουσι πολλαὶ παραλλαγαὶ τῆς φαινομενικῆς μορφῆς τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, ἀπὸ τῆς ἁπλουστέρας μέχρι τῆς πολυσυνθέτου, οὕτω καὶ αἱ δυσχέρειαι τῆς ἀναπαραστάσεως αὐτοῦ γίνονται μείζονες ἢ ἐλάσσονες ἀναλόγως τῆς ἑκάστοτε ἐπιδιωκομένης στιγμιαίας μορφῆς. Εὐχερεστέρα λ.χ. εἶναι ἡ κατενώπιον καὶ ἐν ἠρεμίᾳ ἀναπαράστασις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐν ἀναγλύφῳ ἢ ἡ ἀπεικόνισις αὐτῆς ἱσταμένης κατὰ κρόταφον ἢ καθημένης ἢ κινουμένης. Καὶ τῆς τελευταίας μορφῆς ἡ ἀναπαράστασις εἶναι δυσχερεστέρα τῆς προηγουμένης· καὶ ταύτης ἡ ἀπεικόνισις δυσκολωτέρα τῆς ἀμέσως προμνημονευθείσης.

Ἡ ἀπεικόνισις ἀγγείου τινὸς ἢ ἄλλου ἀψύχου ἀντικειμένου εἶναι εὐχερεστέρα τῆς ἀναπαραστάσεως ζώντων ὀργανισμῶν καὶ ταύτης δυσχερεστέρα εἶναι ἡ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ἡ ἀναπαράστασις πάλιν μεμονωμένων μορφῶν παρέχει ἥσσονας δυσχερείας τῆς ἀπεικονίσεως πολλῶν συνδυαζομένων εἰς σύνθεσιν.

Οὐ μόνον λοιπὸν μεταξὺ τῶν ποικίλων φαινομενικῶν μορφῶν τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ὑπάρχουσι βαθμοὶ δυσχερείας, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων ἢ ζώντων ὀργανισμῶν πρὸς ἀλλήλους. Αἱ τελευταῖαι δυσχέρειαι εἶναι τεχνικῆς ἁπλῶς φύσεως, ὀπτικῆς δὲ αἱ ἐκ τῆς παρατηρήσεως πηγάζουσαι διάφοροι παραλλαγαὶ τῆς μορφῆς καὶ ἀνάγονται εἰς τοὺς κανόνας τῆς αἰσθητικῆς.

Ἕνεκα τῶν ὀπτικῶν φαινομένων ἀντικείμενόν τι κυβικὸν μεταβάλλει τὴν πραγματικὴν αὐτοῦ ὄψιν, ὑποπῖπτον εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ παρατηρητοῦ ὡς ἔχον οὐχὶ τετραγώνους πλευράς, ἀλλὰ πλευρὰς σχήματος τραπεζίου, οὕτως, ὥστε, ἂν αἱ ἀκμαὶ τοῦ κύβου ἤθελον προεκταθῇ, θὰ συνηντῶντο ἅπασαι εἰς ἓν κοινὸν νοητὸν σημεῖον, κείμενον ἀπέναντι τοῦ βλέποντος.

Κατ᾽ ἀναλογίαν δὲ ἅπαντα τὰ ἐν τῇ φύσει ἀντικείμενα παρουσιάζονται πρὸ τοῦ παρατηρητοῦ ὑπὸ μίαν φαινομενικὴν καὶ ἀπατηλὴν ὄψιν.

Οὐδέποτε ὅμως ἀποβάλλει ὁ παρατηρητὴς τὴν ἀντίληψιν τοῦ σωματώδους τῶν ἀντικειμένων. Πᾶσα ἀντίθετος γνώμη μόνον κατ᾽ ἐπιείκειαν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ, ἀναλόγως τῆς προδιαθέσεως καὶ τῆς μείζονος ἢ ἐλάσσονος φανταστικῆς ζωηρότητος τοῦ βλέποντος.

Τοὺς νόμους τῆς ἀναπαραστάσεως τῶν κατὰ τὴν φύσιν ἀντικειμένων, ὑπὸ τὴν φαινομενικὴν αὐτῶν μορφήν, διδάσκει νῦν ἡ προοπτική.

Ὁ ἐκπαιδευόμενος τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐκμανθάνει πρῶτον νὰ σύρῃ μίαν ἁπλῆν γραμμήν, μετὰ δὲ ταῦτα σχηματίζει σύνθετα ἐκ γραμμῶν σχήματα, ἐπίπεδα ὅμως. Θὰ σχεδιογραφήσῃ δηλονότι μίαν γεωμετρικὴν παράστασιν ἢ τὴν μίαν ὄψιν ἀντικειμένου ἢ οἰκοδομήματος ὡς τοῦτο πραγματικῶς εἶναι.

Διδαχθεὶς βραδύτερον καταλλήλως θὰ σχεδιογραφήσῃ τὸ οἰκοδόμημα ἢ τὸ ἀντικείμενον μετὰ πασῶν τῶν πλευρῶν ἐν ταυτῷ, κατὰ συνθήκην κατ᾽ ἀρχάς, καὶ ἔπειτα ὡς αὐτὸ φαίνεται ἀκριβῶς ἐν τῇ φύσει. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει κατέχων πλέον τὴν ὑφίστην δύναμιν τοῦ σχεδιογραφεῖν, ἀναπαριστᾷ τὰ ἀντικείμενα κατὰ τοὺς νόμους τῆς προοπτικῆς.

Κατ᾽ ἀναλογίαν προβαίνει καὶ ὁ ἐκπαιδευόμενος τὴν γραφικὴν ζωγράφος. Ἐν ἀρχῇ διδάσκεται νὰ γράφῃ ἀπὸ τῶν ἁπλῶν γραμμῶν τὸ περίγραμμα μόνον τῶν μορφῶν, ἔπειτα τὴν ἐπ᾽ αὐτῶν ἔνθεσιν τῶν χρωμάτων καὶ τῶν ἀνατομικῶν λεπτομερειῶν, τὴν φωτοσκίασιν καὶ τὴν προοπτικὴν καὶ εἶτα τὴν σύνθεσιν πολλῶν μορφῶν.

Πρὸς ἐκμάθησιν πάντων τούτων τῶν κανόνων ἔχομεν νῦν ἄπειρα βιβλία, σχολὰς καὶ ἀκαδημείας ποικιλωνύμους, πολυαρίθμους δὲ διδασκάλους. Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τέχνης διδάσκαλος ἦτο ἡ φύσις, σχολὴ δὲ τὸ ἐργαστήριον τοῦ τεχνίτου καὶ σὺν τῷ

χρόνῳ ἡ ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε ἔργων προγενεστέρων τεχνιτῶν ἀποκομιζομένη ἐμπειρία.

Ἀφιέμενος εἰς τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις ὁ τότε τεχνίτης δὲν εἶχεν ἢ νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν φυσικωτάτην πορείαν τοῦ σήμερον ἐκπαιδευομένου τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἢ τὴν γραφικήν. Εἶναι ὅμως εὐνόητον ὅτι ἐλλειπούσης τῆς ἔξωθεν ὑποδείξεως ἢ διδασκαλίας καὶ τῆς ἐμπειρίας, ἡ πορεία αὕτη καθίστατο κατ' ἀνάγκην μακροχρόνιος, διαρκέσασα δεκαετηρίδας, αἰῶνας ὁλοκλήρους. Διότι οὐ μόνον ὤφειλεν ὁ τεχνίτης νὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς τὴν μορφὴν τῶν ἀντικειμένων καὶ τὴν φαινομενικὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς τὴν ἀπείθειαν τῆς ὕλης καὶ ἐκ τούτου πρὸς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν καταλλήλων ἐργαλείων καὶ τὴν βαθμιαίαν αὐτῶν βελτίωσιν.

Ἡ ἐπισκόπησις λοιπὸν τῆς φυσικῆς καὶ λογικῆς ἀνελίξεως τῆς τέχνης ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀναπαραστάσεως ἀντικειμένου τινὸς ἐγένετο ἐπὶ τρυφερᾶς ὕλης, τοῦ πηλοῦ, τοῦ ξύλου καὶ τοῦ ὀστοῦ, βραδύτερον δὲ καὶ τοῦ πώρου καὶ ὅτι ἑκάστης μορφῆς ἀπεικονίσθη ἡ ἁπλουστάτη καὶ στοιχειωδεστάτη αὐτῆς παράστασις, *ἡ γραμμικὴ* ἢ *γεωμετρική*. Διότι τεχνίτης στοιχειώδους μόνον τεχνικῆς ἀνατροφῆς συλλαμβάνει ἐκ τῆς μορφῆς τὰ κυριώτερα αὐτῆς σημεῖα, ἅτινα πάντα ἀνάγει ἐπὶ ἐπιπέδου. Παρατηρεῖται δηλονότι ὡς νὰ προεκβάλλῃ τὰς περὶ τὴν περίμετρον καὶ τὰς ἐξ ἄλλων σημείων τοῦ σώματος καθέτους ἐπὶ ἐπιπέδου καὶ νὰ συνδέῃ τὰ σημεῖα ἐπαφῆς διὰ γραμμῆς, ὥστε νὰ παράγηται ἡ γραμμικὴ ἐπὶ ἐπιπέδου παράστασις. Οὐχὶ ὅμως, διότι φαντάζεται ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς διακρίνει τὴν σκιὰν τῆς μορφῆς ὡς τὴν πραγματικὴν αὐτῆς οὐσίαν, ἀλλὰ διότι οὕτω δύναται νὰ ἀναπαραστήσῃ αὐτὴν κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ τεχνικὴν βαθμίδα.

Ἡ σύγκρισις, ἥτις γίνεται μεταξὺ τοῦ πρώτου τεχνίτου καὶ τοῦ νηπίου ἢ τῶν ἀγρίων δὲν εἶναι φυσική. Συγκριτέον μᾶλλον πρός τινα τῶν νῦν τεχνοκριτῶν, ὧν ἡ χεὶρ ἀγνοεῖ τὸν χειρισμὸν τῆς γραφίδος τοῦ τεχνίτου. Οὐδὲν πλειότερον θὰ δυνηθῇ νὰ παραγάγῃ ὁ τεχνοκρίτης οὗτος ἢ μίαν κακότεχνον γραμμικὴν παράστασιν, Καὶ ὅμως θὰ ἔχῃ οὗτος πληρεστάτην ἀντίληψιν τῆς μορφῆς!

Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἐν τοῖς περὶ τέχνης ἐγχειριδίοις γίνεται ἀείποτε σύγχυσις μεταξὺ *ὁρᾶν* καὶ *δύνασθαι*. Ὁρμώμεθα ἀπὸ τῆς νῦν ἀντιλήψεως, ἵνα κρίνωμεν φαινόμενα, ἅτινα ἐν ἄλλοις χρόνοις παρῆγον αἴτια ἄσχετα πρὸς τὴν γενικὴν ἀντίληψιν ἡμῶν. Παραβλέπομεν τὴν λογικὴν ἀρχὴν τῶν πρώτων τεχνικῶν δοκιμῶν καὶ κρίνομεν τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν κατὰ νόμους ἀπορρέοντας ἐκ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος τέχνης ἀκμῆς ἢ σχετικῆς ἢ ἀπολύτου τελειότητος. Παραγνωρίζεται ἡ πάλη τοῦ πρώτου τεχνίτου πρὸς ἱκανοποίησιν ἐσωτερικῶν τάσεων καὶ παρανοοῦνται τελείως τὰ αἴτια, ἅτινα ἤγαγον αὐτὸν εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ συμπέρασμα.

Ἡ ἐξοικείωσις πρὸς τὰς ἰδιότητας τῆς ὕλης εἶναι ταχυτέρα τῆς ἐξευρέσεως τῶν καταλλήλων ἐργαλείων καὶ τῆς καταλλήλου μεθόδου πρὸς καθυπόταξιν τοῦ ὑλικοῦ. Ἡ δύναμις του ἀνθρωπίνου παραστατικοῦ εἰσέρχεται ταχύτερον εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ποικιλομόρφων φαινομενικῶν ἢ πραγματικῶν ἐμφανίσεων τῶν ἐν τῇ φύσει δημιουργημάτων, ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς ἐν τῇ ὕλῃ ἀποδόσεως τῶν ἐντυπώσεων τούτων βαίνει βραδέως, βαίνει παράλληλος δηλαδὴ πρὸς τὴν προσπάθειαν τοῦ ἐλευθέρου χειρισμοῦ τῆς ὕλης.

Ὅταν δεόντως ἐπισκοπήσωμεν τὰς δύο ταύτας παραλλήλους καὶ τὰς δύο πρὸς αὐτὰς ἀντιδρώσας τάσεις, τότε θέλομεν κατανοήσῃ καὶ τὰ φαινόμενα τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀρχαϊκῆς τέχνης.

Ἡ ἰχνογραφικὴ ἐγχάραξις τῆς μορφῆς εἶναι ἡ πρώτη βαθμὶς τῆς περαιτέρω πλαστικῆς ἀνελίξεως (*Hildebrand* Das Problem d. Form etc. 1910 99). Ἐν Ἑλλάδι τοὐλάχιστον γενικῶς, ἴσως καὶ ἐν ἄλλοις τόποις (*Loewy* ἔ. ἀ. 41, 3). Ἐν τοῖς μυκηναϊκοῖς χρόνοις ἀνευρίσκομεν ἤδη τὸ ἐπιπεδόμορφον ἔκτυπον ἐν ταῖς στήλαις τῶν τάφων τῆς ἀκροπόλεως. Κατὰ τὴν κατασκευὴν τούτων ἐπεκράτησεν ἡ ἀρχή, ἥτις ἐπεκράτησε καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκτύπου εἰκ. 3. Τὴν ἐγχάρακτον δηλαδὴ παράστασιν διεδέξατο τὸ γωνιῶδες καὶ ἐπίπεδον ἐντελῶς ἔκτυπον. Ἡ αὐτὴ ἀρχὴ προσηρμόσθη καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ ἀναγλύφου τῆς πύλης τῶν λεόντων. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται ἐκ τῆς παρατηρουμένης κατακορύφου τοῦ περιγράμματος, ἥτις ὑψοῦται ἀπὸ τοῦ βάθους μέχρι ὕψους τινός, μεθ' ὃ ἄρχεται ἡ πλαστικὴ ἐξεργασία τῆς ὄψεως. Διῆλθε

λοιπὸν καὶ τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο τὰ δύο στάδια τοῦ πρώτου καὶ κατέληξεν εἰς πλαστικὴν διαμόρφωσιν τῆς ὄψεως, διάφορον μὲν τῶν ὀστεΐνων καὶ πωρίνων τῆς Σπάρτης, φυσικωτέραν δηλ. καὶ ἁπαλωτέραν, ἀλλὰ διατηρήσασαν τὴν ἀναλογίαν κατὰ τὴν μὴ μέχρι τοῦ βάθους ἀποστρογγύλωσιν τοῦ περιγράμματος καὶ τῆς ὄψεως.

Τὸ τελευταῖον ἀκριβῶς καθιστᾷ ἐμφανῆ τὴν ἀφετηρίαν τοῦ ἀναγλύφου.

Ἡ πλαστικότης τοῦ ἀναγλύφου τῆς πύλης τῶν λεόντων καὶ τὸ ἐπιπεδόμορφον τῶν στηλῶν, κατ' οὐσίαν διάφορα, δεικνύουσιν ἢ ὅτι ὑπῆρχον διάφοροι τάσεις ἐν τῇ τέχνῃ ἢ ὅτι ἡ ἀναλογία τῆς πλαστικῆς ἀνελίξεως ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ δευτέρου μόνον σταδίου τοῦ ἀναγλύφου, τοῦ γωνιώδους ἐπιπεδομόρφου ἐκτύπου, μεθ' ὃ ἡ τέχνη ἄλλην ἐτρέπετο κατεύθυνσιν. Νομίζω ὅμως ὅτι συνέβη τὸ πρῶτον· τοὺς λόγους πειράσομαι νὰ ἐξηγήσω κατωτέρω.

Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι ἐν τῇ μυκηναϊκῇ τέχνῃ παρατηροῦνται δύο πλαστικαὶ ἐκφάνσεις καὶ κατ' ἀκολουθίαν θεωροῦντες ἀπολύτως, μεταφέροντες δηλ. καὶ ἐφαρμόζοντες τὴν θεωρίαν τοῦ Loewy καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων, ἠθέλομεν διακρίνῃ δύο ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὴν φαινομενικὴν μορφὴν τῶν ἀντικειμένων, τὴν ἐπίπεδον καὶ τὴν πλαστικὴν ἐν ταὐτῷ!

Διότι ἐπὶ τῶν λοιπῶν γλυπτῶν τῆς τέχνης ταύτης, πλὴν τινων ἐγχαράκτων ὀστεΐνων, οὐδὲ ἴχνος παρατηρεῖται τῆς ἐπιπέδου ἀντιλήψεως.

Ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἠθέλομεν εὕρῃ ἐσφαλμένην καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ Hildebrand ἐφ' ἧς στηρίζεται ἡ ὅλη ἀντίληψις τοῦ Loewy, καθ' ἣν τὸ ἀνάγλυφον βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐντυπώσεως τοῦ μακρόθεν ὁρωμένου ἀντικειμένου (ἔ. ἄ. 62). Καὶ τοῦτο (λέγει ὁ Η.), διότι ὁ ἐπίπεδος αὐτοῦ χαρακτὴρ εἶναι ἀπόρροια τῆς ἐντυπώσεως, ἣν ἔχομεν παρατηροῦντες μακρόθεν τὰ ἀντικείμενα· καί, ἐπειδὴ τὸ πλῆρες Ἑλληνικὸν γλυπτὸν διατηρεῖ ἐπίπεδον μορφὴν καθ' ὅλας τὰς ὄψεις, ἀνάγει δηλ. εἰς ἐπίπεδον συγκεντρούμενα πολλὰ σημεῖα, ἐρείδεται καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀναγλύφου (ἔ.ἄ. 58). Ἡ οὐσιώδης ὅμως διαφορὰ τῶν διττοῦ τρόπου μυκηναϊκῶν ἀναγλύφων καὶ τῶν πανταχόθεν γλυπτῶν πρὸς τὰ ἀρχαϊκὰ καταρρίπτει παντελῶς τὴν δευτέραν θεωρίαν καί, ταύτης καταπεσούσης, καθίσταται, καὶ ἄνευ τῶν ἄλλων λόγων, προβληματικὴ ἡ ἀλήθεια τῆς πρώτης.

Ἂν ἡ απομάκρυνσις τοῦ ἀντικειμένου προκαλεῖ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἐπιπεδώσεως αὐτοῦ, προκαλεῖ οὐχ ἧττον καὶ τὴν σμίκρυνσιν συγχρόνως. Αἱ δύο δὲ αὗται φαινομενικῶς πηγάζουσαι ὀπτικαὶ ἰδιότητες εἶναι ἀδιάσπαστοι ἀπ' ἀλλήλων, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ Hildebrand (ἔ. ἄ. 61*). Ἡ σμίκρυνσις ὅμως οὐδόλως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἀναγλύφῳ ὡς ὀπτικὸν φαινόμενον, δηλ. τὸ μέγεθος εἶναι ἄσχετον πρὸς τὴν ἔννοιαν ταύτην (τὴν ἀπόστασιν), κατὰ λογικὸν δὲ συμπέρασμα καὶ ἡ ἀδιαίρετος ἑτέρα ἰδιότης (τὸ ἐπίπεδον). Καὶ κατὰ ταῦτα καὶ τὸ ἀνάγλυφον δὲν ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ μακρόθεν ὁρωμένου.

Ὁ Hildebrand ὅμως παραδέχεται ὅτι ἡ συνείδησις μόνον τὸ πρῶτον ὀπτικὸν φαινόμενον δέχεται (τὸ ἐπίπεδον) καὶ ὅτι δὲν διατηρεῖ τὸ δεύτερον (τὴν σμίκρυνσιν). Τοῦτο δὲ μόνον ἀνεπτυγμένη συνείδησις συλλαμβάνει, ἀλλὰ δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν. Πάλη, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, κατὰ παντὸς λογικοῦ νόμου! Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς νηπιώδους ἢ ἀγρίας διαθέσεως τοῦ τεχνίτου καὶ τοῦ θεατοῦ. Τὰ πράγματα ὅμως ἀποδεικνύουσι τὰ ἀντίθετα.

Ἡ ἔννοια τοῦ ἀναγλύφου πηγάζει τοὐναντίον ἐκ τῆς ἀντιλήψεως, καθ' ἣν μέρος τῶν ὁρωμένων ἀντικειμένων καθίσταται ἀφανές, ὅταν ἡ παρατήρησις ὁρμᾶται ἐξ ἑνὸς σταθεροῦ σημείου. Ὁ περιβάλλων τὸ ἀντικείμενον πραγματικὸς χῶρος δύναται τότε νὰ παράσχῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ βάθους.

Πρὸς τοῦτον δὲ ἀκριβῶς συμπίπτει καὶ ὁ περιβάλλων τὰς μορφὰς τοῦ ἀναγλύφου χῶρος, τὸ βάθος δηλονότι, ἐφ' οὗ ταῦτα ἐρείδονται, ἐν ᾧ ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ ἀναγλύφῳ καὶ τοῖς τούτῳ ὁμοίοις τὸ βάθος εἶναι ἰδεατὸς χῶρος ὡς καὶ αἱ μορφαὶ (*Lipps* Ästhetik 1906, 222 κέ.).

Ἡ ἐπὶ ἐπιπέδου λοιπὸν εἰς γεωμετρικὴν γραμμικὴν παράστασιν ἁπλοποίησις τῆς μορφῆς δὲν προκύπτει ἐκ τῆς τότε διὰ τῆς παρατηρήσεως σχηματισθείσης ἀντιλήψεως περὶ τοῦ φαινομενικοῦ ἢ πραγματικοῦ σχήματος τῶν ἀντικειμένων, ἀλλὰ προκύπτει διότι αὕτη εἶναι φυσικῶς ἡ στοιχειώδης ἀρχὴ πάσης ἀναπαραστάσεως. Ἀπορρέει δηλονότι

ἐκ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου νὰ παραγάγῃ τι τελειότερον. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τοῦ τετραγώνου.

Ὁ μέγιστος τῶν νεωτέρων καλλιτεχνῶν, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, προτείνει ὡς τὴν ἀρίστην μέθοδον διαπλάσεως ἐκ τοῦ λίθου πλαστικῆς μορφῆς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διαδοχικῆς σειρᾶς, ἣν ὁ Ἕλλην τεχνίτης ἠκολούθησεν ἀπὸ τῆς μορφῆς εἰκ. 1 μέχρι τῆς μορφῆς 27, τὸν τρόπον δηλαδὴ καθ' ὃν κατεσκευάσθη ἡ τελευταία (Hildebrand ἔ. ἀ. 101-104 καὶ 112). Ἡ καλλιτεχνικὴ ψυχὴ τοῦ δαιμονίου ἀνδρὸς διεῖδεν ἐν τοῖς σῳζομένοις Ἑλληνικοῖς ἔργοις ἢ ἀντιγράφοις τὴν ἐφαρμοσθεῖσαν τεχνικὴν μέθοδον. Τὰ ἐλατήρια ὅμως τῆς τοιαύτης μεθόδου παρενοήθησαν παντελῶς.

Κατορθώσας ὁ τεχνίτης μετὰ πολυχρονίους δοκιμασίας καὶ βασάνους νὰ προσκτήσηται πλήρη ἐλευθερίαν περὶ τὴν ἐγχάραξιν τῶν περιγραμμάτων τῶν μορφῶν καὶ μάλιστα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ζωηρότητος καὶ ἐκ τῆς εὐγραμμίας τῶν εἰκόνων 1 καὶ 2, ἐπειράθη νὰ ἐξεύρῃ τι τελειότερον καὶ πλησιάζον ἔτι πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἡ παρόρμησις ἐδίδετο ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ περιβάλλοντος, ἐν ᾧ τὰ διάφορα ἀντικείμενα κεῖνται πρὸ τοῦ ὁρίζοντος ὡς ἐν ἀναγλύφῳ.

Ἀποκαλύπτων λοιπὸν ὁ τεχνίτης νέας μεθόδους καὶ τρόπους πρὸς εὐχερεστέραν καθυπόταξιν τῆς ἀτιθάσσου ὕλης, εἰσάγει, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τοῦ μεγάλου πρωτοτύπου, τῆς φύσεως, τὸ ἔκτυπον.

Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος διατελεῖ ἐν νηπιώδει καταστάσει, φυσικὸν εἶναι, ὡς διδάσκει ἡ πεῖρα καὶ ἡ ἀναλογία, νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι δὲν κατέχει οὗτος σαφῆ καὶ συγκεκριμένην εἰκόνα τῆς πραγματικῆς ὑποστάσεως τῶν ἀντικειμένων. *Ἀφ' ἧς ὅμως στιγμῆς ὁ ἄνθρωπος φθάνει εἰς τὸ σημεῖον νὰ διαπλάττῃ τόσον ἐλευθέρως, ἔστω καὶ τὴν ἁπλουστάτην γεωμετρικὴν μορφὴν εἰκ. 1 καὶ 2, ἡ θεωρία τοῦ Loewy ἄρχεται καταρρέουσα, καταπίπτει δ' ἐντελῶς μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἐκτύπου εἰκ. 4.*

Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐκτύπου ἀποδεικνύει ἀναντιρρήτως ἤδη ὅτι ὁ ἐκτελέσας αὐτὸ τεχνίτης εἶχε πλήρη συναίσθησιν τοῦ σωματώδους, τῆς στερεομετρικῆς φύσεως τῶν ἀντικειμένων. Ἡ δὲ ἀτελὴς διάπλασις τοῦ ἀναγλύφου ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἀπειρίαν αὐτοῦ. Ὅταν βραδύτερον ἀναπτυχθῇ, θὰ κατασκευάσῃ ἀνάγλυφον διαφόρου μορφῆς.

Μόνον λοιπὸν ἐν τῷ τρόπῳ, δι' οὗ ἐγένετο ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἀναπαραστάσεως φυσικοῦ τινος ἀντικειμένου, πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ τὸ αἴτιον τῆς τετραγώνου ἐργασίας ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ τέχνῃ.

*Διότι τὴν ἐπὶ ὁμαλοῦ ἐπιπέδου ἐγχάραξιν τῆς μορφῆς, ἐξ ἧς ὡρμήθη ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη, διετήρησεν ὁ τεχνίτης καὶ κατὰ τὰ μετέπειτα αὐτῆς εἴδη ὡς ἀπαρχὴν πάσης ἐργασίας (*εἰκ. *27,* καὶ Hildebrand ἔ. ἀ. 101-104 109). Ἐκ τούτου δὲ ὁ τεχνίτης ἦτο ἐκ τῶν προτέρων δεδεμένος πρὸς τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἐπιπέδου καί, μὴ δυνάμενος νὰ ἀπαλλαγῇ ταύτης, ἐξῳκειώθη ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἐργασίας, ὥστε μόνον κατ' ἐπιφανείας ἠδύνατο νὰ ἐργασθῇ. Ἡ ἕξις αὕτη ἐρριζώθη τόσον βαθέως παρὰ τοῖς τεχνίταις, διαβιβασθεῖσα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, εἰς τὸ ἑκάστοτε ἐργαστήριον ὡς παράδοσις, ὥστε ἐπί τινας δεκαετηρίδας νὰ διακρίνηται ζωηρῶς ἔτι ἡ παλαιὰ αὕτη ἐπίδρασις. Ἡ ἀνάμνησις αὕτη διετηρήθη πιστότερον ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ Δωρικῇ τέχνῃ, ἐν δὲ τῇ Λακωνικῇ ἰδίᾳ καὶ ἐφ' ὅσον ὑπῆρχε τέχνη.

Οὕτω νομίζω ὅτι ἐξηγεῖται ἐπαρκῶς τὸ φαινόμενον τοῦ τετραγώνου· διότι μόνον διὰ τῆς ἑρμηνείας ταύτης εὑρισκόμεθα ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τοὺς φυσιολογικοὺς νόμους καὶ πρὸς πᾶσαν γραπτὴν μαρτυρίαν περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης.

Γενομένης παραδεκτῆς τῆς ἀντιθέτου θεωρίας, ὅτι ἡ ἐπὶ ἐπιπέδου γεωμετρικὴ παράστασις τοῦ ἀντικειμένου ἢ τὸ τετράγωνον προέκυψαν ἐκ τῆς διὰ παρατηρήσεως γεννηθείσης ἀντιλήψεως, προβάλλουσι δυσχέρειαι μεγάλαι πρὸς ἐξήγησιν φαινομένων τινῶν τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης· τοῦ τρόπου δηλονότι, καθ' ὃν ἀναπαρίσταντο αἱ κατὰ γραφὴν ὁρώμεναι μορφαί. Βεβαίως ὁ τεχνίτης δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁρώμενος ἐκ τῶν πλαγίων εἶχε τὴν μὲν κεφαλὴν καὶ τὰ κάτω ἄκρα ἐστραμμένα κατὰ γραφήν, τὰ δ' ἄνω ἄκρα, τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κατενώπιον, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο ἐξ ἀπειρίας τεχνικῆς νὰ ἀναπαραστήσῃ αὐτὸν κατ' ἄλλον τρόπον φυσικώτερον.

Ἐφ' ὅσον ἤθελε νὰ ἀπεικονίσῃ τὴν μορφὴν ἐντελῶς κατενώπιον καὶ ἤρεμον, ἡ δυσχέρεια ἦτο

μικρά· ὅταν ὅμως ἐδοκίμασε νὰ ἀναπαραστήσῃ αὐτὴν κατὰ γραφήν, ἐγεννήθησαν ἀμέσως μεγάλαι δυσκολίαι. Διότι τὸ μὲν ἐπεθύμει νὰ δείξῃ ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ σώματος ἐν ταὐτῷ πρὸς ἐντονωτέραν ἀναπαράστασιν τοῦ ἀνθρώπου, τὸ δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξοικονομήσῃ τὴν θέσιν τῶν μελῶν ὡς μὴ κατέχων τοὺς νόμους τῆς προοπτικῆς.

Ἀπεικονιζομένης τῆς μορφῆς ἠρέμου καὶ ἐντελῶς κατὰ γραφὴν καὶ ἄνευ προοπτικῆς, τὰ ἄκρα τοῦ ἑτέρου ἡμίσεος τοῦ σώματος καὶ ἄλλα μέλη θὰ ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τῶν ἐπιπροσθούντων. Ἐκ τούτου ἔλυσε τὰς δυσχερείας ταύτας κατὰ τὸν ἄνω μνημονευθέντα τρόπον δημιουργήσας τὴν κατὰ συνθήκην σταθερὰν παράστασιν τῆς κατὰ κρόταφον μορφῆς ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ τέχνῃ.

Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ ἐντελῶς ἤρεμος καὶ κατενώπιον στάσις τῶν ἀρχαϊκωτάτων ἀγαλμάτων μετὰ τῶν συγκεκολλημένων ποδῶν καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ σώματος συμπεφυκυιῶν χειρῶν προέκυψεν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως τῆς μορφῆς τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἐξ ἀδυναμίας; Τὸ φαινόμενον τοῦ ἰσοκεφαλισμοῦ καὶ ἡ ἐν ζωηρᾷ κινήσει παράστασις τῶν μορφῶν προέκυψαν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀντιλήψεως ἢ ἐξ ἀνικανότητος τοῦ τεχνίτου, μὴ δυνηθέντος νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα τῆς φυσικῆς ἀναπαραστάσεως τῶν τύπων τούτων ἢ κατὰ συνθηματικὴν ἀπεικόνισιν;

Εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις ὅτι ὁ μέχρι τοῦ σημείου τούτου ἀναπτυχθεὶς τεχνίτης, ὁ ἔχων ὡς πρότυπον ἑαυτὸν τοῦτον, ἠδύνατο νὰ σχηματίσῃ τοσοῦτον τραγελαφικὴν ἀντίληψιν τῆς ἰδίας μορφῆς. Μόνον, ἂν ὑποβιβασθῇ ὁ τεχνίτης εἰς τὸ διανοητικὸν ἐπίπεδον τῶν νηπίων καὶ ἀγρίων τινῶν φυλῶν, δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τοιαύτην ἀντίληψιν. Ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ὅσον κακότεχνα καὶ ἂν εἶναι, μαρτυροῦσιν ἤδη ἱκανὴν ἀνάπτυξιν καὶ πολιτισμόν.

Ἡ ἐγχάρακτος μορφὴ 1 καὶ 2 ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν δυνατὴν ἀνάπτυξιν τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐγχαρακτικῆς. Πρὸ ταύτης κεῖται βεβαίως σειρὰ ὁλόκληρος ἀποπειρῶν καὶ κακοτέχνων ἀναπαραστάσεων τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς καὶ ἄλλων μυθολογικῶν ὄντων. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς πρώτης ἀποπείρας ἀναπαραστάσεως τῆς ἀνθρωπίνην μορφῆς προηγοῦνται φυσιολογικῶς ἀπεικονίσεις ἁπλουστέρων μορφῶν καὶ ἁπλῶν γραμμικῶν συμπλεγμάτων ἢ σχημάτων.

Ἡ ἐγχάραξις ἁπλῶν γραμμῶν ἢ σημείων εἶναι τὸ πρῶτον ἀνθρώπινον διακοσμητικὸν δημιούργημα. Τὸ πρὸς διάσπασιν τοῦ μονοτόνου ὁρμέμφυτον ἤγαγε τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐφαρμόσῃ πρὸς διακόσμησιν τὸ προχειρότερον καὶ εὐχερέστερον, τὸ μηδεμίαν ἰδιαιτέραν γνῶσιν καὶ χρῆσιν εἰδικῶν ὀργάνων ἀπαιτοῦν κόσμημα, τὴν ἐγχάρακτον γραμμήν.

Ἡ δ' ἔμφυτος νεωτερίζουσα ὁρμὴ κατέδειξεν αὐτῷ ἐνωρὶς τὰς πρὸς χρῆσιν αὐτοῦ ἰδιότητας τῆς μιᾶς ὕλης ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἑτέραν, καὶ ἐν τῇ ἀνάγκῃ τῆς οἰκειοποιήσεως τῆς τρυφερωτέρας πρὸς τὴν στοιχειώδη αὐτοῦ χρείαν, ἡ σκληροτέρα ὕλη ἐχρησίμευσεν αὐτῷ ὡς ἐργαλεῖον. Ἀλλ' ἐκ τῆς προστριβῆς τῆς δευτέρας πρὸς τὴν πρώτην, πολλάκις δὲ ἐκ τυχαίας ἐπαφῆς σώματός τινος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως δεδομένων σχημάτων, παράγονται ἀνεπαισθήτως σημεῖα καὶ γραμμαὶ διαφόρων διευθύνσεων, ἢ γεννῶνται κατὰ τὴν τελευταίαν περίπτωσιν ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ ἀνθρώπου αἱ πρὸς διακόσμησιν στοιχειώδεις παροτρύνσεις.

Ἡ ἐγχάρακτος γραμμὴ ὡς ἁπλουστάτη ἐμφάνισις τῆς διακοσμήσεως ἐπέδρασε φυσικῶς εὐαρέστως ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, μεταβαλὼν δὲ ὁ ἄνθρωπος τὸ τυχαίως καὶ ἀσυνειδήτως γεννηθὲν προϊὸν εἰς σκόπιμον, μετεβίβασε τὴν γραμμὴν ὡς κόσμον ἤδη ἐπὶ τοῦ ἐμπράκτου πεδίου τῆς αἰσθητικῆς, δημιουργήσας διὰ τῆς ἐγχαράκτου γραμμῆς τὴν ἀρχὴν πάσης διακοσμήσεως.

Ἡ ἐξ ἁπλῶν γραμμῶν σύνθεσις καὶ παραγωγὴ διαφόρων σχημάτων ἀπὸ τοῦ ἁπλουστέρου μέχρι τοῦ πολυσυθέτου βαίνει παραλλήλως πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ τεχνικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τεχνίτου καὶ τὴν ἔξωθεν ἔμπνευσιν.

Ἡ ἐγχάρακτος γραμμικὴ ἢ γεωμετρικὴ διακόσμησις, ἁπλῆ ἢ σύνθετος, εἶναι τὸ προϊὸν τῆς νηπιώδους τέχνης παντὸς χρόνου. Ἡ διακόσμησις αὕτη μένει καί, ὅταν παρὰ τὴν στοιχειώδη ταύτην τεχνικὴν ἔκφανσιν, ἀναπτύσσεται, εἴτε ἔξωθεν εἰσαγομένη, εἴτε ἄλλως πως γεννηθεῖσα, ἑτέρα ὑπερτέρα τεχνικὴ ἐκδήλωσις, ἡ ἔγχρωμος γραμμικὴ διακόσμησις· ἀπορρέει αὕτη ἀναρτιρρήτως ἐκ τῆς

πρώτης, ἧς ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν, δεχομένη κατ' ἀρχὰς τὸ γραμμικὸν σύστημα καὶ διαφυλάξασα αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ὑπέρβασιν ἀκόμη τῆς στοιχειώδους βαθμίδος τῆς διακοσμήσεως.

Αἱ πολλαπλαῖ σκαφικαὶ ἔρευναι ἐν τῇ κυρίως Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ καὶ ἐν ταῖς νήσοις αὐτῆς, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀπέδειξαν ὅτι παρὰ τὴν ἔγχρωμον διακόσμησιν ἡ πρωτογενὴς ἐγχάρακτος διακόσμησις ἐξηκολούθει νὰ διάγῃ βίον ἀφανῆ μέν, ἀλλ' ἀνεκτόν. Καθ' ὅλους τοὺς προμυκηναϊκούς, τοὺς μυκηναϊκοὺς καὶ τοὺς μεταμυκηναϊκοὺς χρόνους ἀνευρίσκομεν ἀγγεῖα μετὰ ἐγχαράκτων γεωμετρικῶν κοσμημάτων (πρβ. *Schmidt* παρὰ Dörpfeld, Ilion u. Troia I σ. 251 275 εἰκ. 163· σ. 279 εἰκ. 165-167 καὶ Beilage 37 I-VIII, Beilage 38 (σ. 280) I-IX· σ. 296 εἰκ. 214· Beilage 40 III· σ. 302 303 εἰκ. 217-219· *Τσούντας* ΑΕ 1898 πίν. *9* 1 4-6 8 10 16 18 27 28 31 34· ΑΕ 1899 πίν. *8* 1 2 9 12· πίν. *9* 2 4 15 20 24· *G. G. Edgar* JHS IV (1904) πίν. IV 1-8 καὶ πίν. V 1-18, σ. 84 εἰκ. 70 καὶ 91· *G. Schuchhardt*, Ausgrabungen 1891 153 εἰκ. 119. *Καστριώτης - Φιλαδελφεὺς* ΠΑΕ 1912 124 εἰκ. 24 26 28 σ. 125 εἰκ. 29· *Wide* AM 1896 385 πίν. XIV, XV· Jhb 1900 49· *Dörpfeld* AM 1906 207· 1907 V· 1908 185 κέ.). Τὰ ἐν AM 1896 1907 1908 καὶ ἐν ΠΑΕ 1912 ἀναφερόμενα ἀγγεῖα θεωρῶ σύγχρονα πρὸς ἄλλα ἔγχρωμα ἀγγεῖα τῆς γεωμετρικῆς περιόδου (τοῦ Διπύλου) καὶ παραλλήλως πρὸς ταῦτα κατασκευασθέντα ὡς ἐν παντὶ χρόνῳ συνέβη (πρβ. *Furtwängler* BMA 1907 476-478).

Ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου ηὔξησε καὶ τὰ εἴδη τῶν ἀντικειμένων τῆς οἰκιακῆς χρήσεως. Μετὰ τῆς αὐξήσεως ταύτης ἐμφανίζεται καὶ ἀνέρχεται ὕστερον εἰς ἀκμὴν ἡ ξυλουργία καὶ ἡ ὀστουργία. Ἡ πρώτη δὲ καὶ φυσικὴ διακόσμησις τῶν τελευταίων τούτων εἰδῶν τῆς χειροτεχνίας ἦτο ἡ ἐγχάρακτος γραμμική.

Ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἀσσυρίᾳ ἀνευρίσκομεν ἀκμάζουσαν τὴν ξυλογλυφικὴν καὶ τὴν ὀστογλυφικήν. Ἀλλ' ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις κατασκευάζονται καὶ ἐν Ἑλλάδι ὀστέϊνα καὶ φυσικῶς καὶ ξύλινα γραμμικῶς διακεκοσμημένα ἀντικείμενα (πρβ. *Müller* AM 1909 283 κέ., εἰκ. 1 3-11 καὶ πίν. XII 1 4· πίν. XIV 15 18 22 17 2). Ἐν τοῖς μυκηναϊκοῖς χρόνοις ἀνευρέθησαν ἐν Ἑλλάδι καὶ γλυπτὰ ὀστέϊνα, δεικνύοντα ὅμως ἰσχυρὰν ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν ἢ πιθανώτερον προέλευσιν (πρβ. Tsountas-Manatt εἰκ. 82-84).

Ἐπὶ πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ *Müller* περιγραφομένων ἀντικειμένων ἡ ἐγχάρακτος διακόσμησις σύγκειται ἐξ εὐθειῶν καὶ ἐκ κυρτῶν γραμμῶν ἢ ἐκ σχημάτων συνθέτων ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἐκ τῶν δευτέρων. Πᾶν κόσμημα ἀποτελούμενον ἐκ κυρτῶν γραμμῶν σύγκειται ἐκ κύκλων καὶ ἐκ τμημάτων τούτων. Ἐνεχαράχθησαν δηλονότι διὰ τοῦ διαβήτου κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἕξιν, ὡς συνέβη καὶ ἐπὶ τῆς ἀναλόγου διακοσμήσεως τῶν ὀστεΐνων τῆς Σπάρτης.

Ὅπως διετηρήθη ἡ ἐπὶ τῶν ἀγγείων ἐγχάρακτος γεωμετρικὴ διακόσμησις καὶ ἐν τῇ μεταμυκηναϊκῇ περιόδῳ, φυσικὸν ἦτο νὰ διατηρηθῇ καὶ ἐπὶ τῶν ξυλίνων καὶ ὀστεΐνων ἀντικειμένων. Ἐκλιπόντος ὅμως τοῦ πιέζοντος τὴν τεχνικὴν ταύτην ἔκφρασιν περιορισμοῦ ἐκ τῆς ὑπερτέρας πραγματικῆς τέχνης, ἡ μέχρι τοῦδε ἀφανὴς σχεδὸν ζήσασα χειροτεχνία διανοίγεται νέους ὁρίζοντας, παραγαγοῦσα ὅ,τι πολυσύνθετον δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ἐν τῇ γεωμετρικῇ διακοσμήσει.

Ἡ μακροχρόνιος ἐξάσκησις ἐν τῷ εἴδει τούτῳ κατέστησε τὸν τεχνίτην τελείως κάτοχον πάντων τῶν πολυπλόκων σχημάτων τῆς γεωμετρικῆς διακοσμήσεως καὶ κατὰ πάντα δεξιώτατον ἐν τῷ χειρισμῷ τῶν ἐργαλείων αὐτοῦ. Ἐλεύθερον δ' ἔχων τὸ πεδίον τῆς δράσεως, ἐπεζήτησε, μετὰ τὴν ἐξάντλησιν πάσης ἐπινοήσεως ἐν τῇ ἀνωτέρω διακοσμήσει, νὰ ἀναπαραστήσῃ γραφικῶς ζῶντας ὀργανισμοὺς καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον. Μετὰ πολλὰς δὲ δοκιμασίας κατέληξε νὰ παραγάγῃ μορφὰς τῆς τελειότητος τῆς εἰκόνος 1.

Ἀπὸ τῆς μορφῆς ταύτης πειρᾶται νὰ πλησιάσῃ ἔτι μᾶλλον πρὸς τὴν φύσιν καί, ἔχων ὡς πρότυπον τὸ παρὰ ταύτης διὰ τοῦ ὁρίζοντος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ δημιουργημάτων διδόμενον ἀνάγλυφον, κατασκευάζει τὸ ἔκτυπον. Ἀναπτυσσόμενος ὁ τεχνίτης παράγει, ἐκ τοῦ πρώτου ὁρμηθεὶς καὶ τὴν ὁλόγλυφον μορφὴν εἰκ. 27.

Ἐὰν ζωγράφος ἤθελεν ἀναπαραστήσῃ τὰς ἐν ταῖς εἰκ. 1-3 μορφάς, θὰ ἔγραφεν ἀκριβῶς διὰ τῶν

χρωμάτων πάσας τὰς ἐν αὐταῖς ἐγχαράκτους γραμμάς. Τὸ τρίχωμα τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου, τὰς λεπτομερείας τοῦ προσώπου καὶ τὴν γραμμὴν τοῦ στέρνου τῶν μορφῶν 1 καὶ 2 θὰ ἐξεδήλου δι' ὁμοίων λεπτῶν ἐγχρώμων γραμμῶν. Ὁμοίως θὰ ἐγράφετο καὶ ἡ κόμη τῆς μορφῆς 3, ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πόλος, τὸ πρόσωπον μετὰ τοῦ κυκλικοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ὑφάσματος.

Ὅ,τι λοιπὸν θὰ ἔγραφεν ὁ ζωγράφος, ἐνεχάραξεν ὁ ὀστογλύφος καὶ ὁ ξυλογλύφος καὶ ἐκ τούτου αἱ μορφαὶ 1-3 κατ' οὐδὲν διαφέρουσιν ἰχνογραφήματος ἢ τῶν ἐπὶ τῶν ἐρυθρομόρφων ἀγγείων γραμμικῶν ἀπεικασμάτων.

Ἡ ἐν ταῖς μορφαῖς 1-3 ἐπιβαλλομένη, ὡς ἐκ τοῦ εἴδους τοῦ τεχνικοῦ προϊόντος καὶ τῆς ὕλης, ἰχνογραφικὴ ἀναπαράστασις πάσης ἀνατομικῆς καὶ ἄλλης λεπτομερείας, διαφυλάττεται καθ' ἕξιν καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα σταδίοις τῆς ὀστογλυφικῆς καὶ ξυλογλυφικῆς, ἔνθα καὶ ἄλλως, πλαστικῶς λ. χ., ἠδύναντό που νὰ ἐκδηλωθῶσιν αὗται.

Ἐν τῷ ἐκτύπῳ εἰκ. 5 ἐγχάρακτος γραμμὴ ἐμφαίνει τὸ ἄκρον τῶν παραγναθίδων τοῦ κράνους καὶ τὸ περιλαίμιον τοῦ θώρακος, τὸ στέρνον καὶ τὴν ζώνην. Λεπταὶ ὁριζόντιαι γραμμαὶ δεικνύουσι τὰς διακοσμητικὰς λεπτομερείας τοῦ χιτῶνος. Πλαστικῶς ὀλίγον ἐξειργασμένη ταινία παρέχει τὴν εἰκόνα τοῦ τελαμῶνος καὶ ἐγχάρακτοι λοξαὶ γραμμαὶ ἀναπαριστῶσι τὰς τρίχας τῶν θυσάνων τῆς κόμης. Δι' ἁπλῶν ἐγχαράκτων γραμμῶν ἐξειργάσθησαν καὶ οἱ δάκτυλοι.

Δι' ὁμοίων γραμμῶν ἐκδηλοῦνται τὸ κράσπεδον, ἡ ζώνη καὶ ἄλλαι λεπτομέρειαι τῆς ὑφάνσεως ἐν τῷ χιτῶνι τῆς μορφῆς 6, ἡ γραμμὴ τῶν σανδάλων καὶ ὁ στέφανος.

Ἐγχάρακτοι ρόμβοι μετὰ κεντρικῶν στιγμῶν, κάθετοι γραμμαὶ μετὰ σειρῶν στιγμῶν ἢ κύκλων, ὁριζόντιαι γραμμαί, ἁπλαῖ ἢ μετὰ περιεχομένων κύκλων, πλαστικῶς ἐναλλασσόμενα τετραγωνίδια καὶ κάθετοι λεπταὶ γραμμαὶ δεικνύουσι τὰς ποικιλίας τοῦ ὑφάσματος τῶν μορφῶν 7 καὶ 11 ὡς καὶ τὸ πλαίσιον τῆς πρώτης.

Λοξαὶ ἐγχάρακτοι γραμμαὶ δηλοῦσι τὴν κόμην τῆς εἰκόνος 7 καὶ τὸ τρίχωμα τῆς μορφῆς 8. Δι' ἐγχαράκτων γραμμῶν παρίσταται ὡσαύτως τὸ τρίχωμα τῆς κόμης τῶν μορφῶν 9 10 καὶ τὰ πτερὰ τῆς πρώτης. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐργάζεται ὁ τεχνίτης καὶ ἐν ταῖς μορφαῖς **εἰκ. 28, 29.**

28: ὀστέϊνον· ἔκτυπον.

29: ὀστέϊνον· ἔκτυπον (BSA *1906/7 78* fig. *17*b).

Ἡ μορφὴ 12 ἐξειργάσθη ἤδη μεθ' ἱκανῆς πλαστικότητος, ἀλλὰ τὸ τρίχωμα τῶν ἵππων ἐκδηλοῦται εἰσέτι κατὰ συνθήκην δι' ἐγχαράκτων γραμμῶν. Τὸ κράσπεδον τῶν πρὸς τὰ ἄνω τῆς μορφῆς πτερύγων ἢ φύλλων φυτικοῦ κοσμήματος παρίσταται διὰ πλαστικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον παρυφῆς, παραγομένης διὰ μιᾶς κύκλῳ περιφερομένης ἐγχαράκτου γραμμῆς. Ἡ οὕτω ἐκδηλουμένη μορφὴ τῶν πτερύγων ἢ φύλλων φυτικοῦ κοσμήματος παραμένει τὸ πλεῖστον σταθερά, ἐπαναλαμβανομένη κατὰ συνθήκην.

Γραμμαὶ ἐγχάρακτοι δεικνύουσι τὸ κράσπεδον τοῦ χιτῶνος ἐν ταῖς μορφαῖς 13 καὶ στιγμαὶ καὶ ἐγχάρακτοι μαίανδροι τὰς ἐσωτερικὰς λεπτομερείας. Τμήματα ἐγχαράκτων κύκλων ἐμφαίνουσι τὸ πτέρωμα τῶν γυπαετῶν καὶ γραμμαὶ ἐγχάρακτοι τὰς πτέρυγας.

Οὗτος εἶναι δεύτερος τρόπος τῆς κατὰ συνθήκην ἀναπαραστάσεως τῶν πτερύγων καὶ ἡ σταθερὰ ἔκφρασις τοῦ πτερώματος.

Παρὰ τὴν πλαστικὴν πρόοδον τῆς ὀστογλυφικῆς καὶ τῆς ξυλογλυφικῆς ἡ ἀναπαράστασις τῶν λεπτομερειῶν στηρίζεται ἔτι ἐπὶ τῆς παλαιᾶς διακοσμητικῆς μεθόδου, τῆς πρὸ τῆς ἐμφανίσεως ζώντων ὀργανισμῶν ἐφαρμοζομένης. Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην περίοδον ὁ τεχνίτης ἐνεχάραττε γεωμετρικὰ ἁπλῶς σχήματα ἐκ γραμμῶν καὶ κύκλων. Κυριώτερα δὲ ἐργαλεῖα τῆς ἐργασίας ταύτης ἦσαν *ὁ διαβήτης* καὶ ὀξύ τι ὄργανον πρὸς ἐγχάραξιν τῶν γραμμῶν. Διὰ τῶν δύο λοιπὸν τούτων ὀργάνων ἐξετελεῖτο ἀείποτε πᾶσα ἡ ἐπὶ τῶν ὀστείνων καὶ

τῶν ξυλίνων ἀντικειμένων διακόσμησις, προσαρμοζομένων τῶν δι᾽αὐτῶν παραγομένων σχημάτων.

Καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς μυκηναϊκοῖς χρόνοις ἡ ἐγχάρακτος διακόσμησις τῶν ὀστῶν οὐδόλως διέφερε τῆς ἐν τῇ ἱστορικῇ περιόδῳ (πρβ. *Müller* AM 1909 283 κέ. εἰκ. 3-11 καὶ πίν. XII 2 4). Σπειροειδῆ κοσμήματα γράφονται διὰ τοῦ διαβήτου, χαρασσομένων ἀπὸ διαφόρων κέντρων κύκλων ἢ τμημάτων τούτων καὶ προσαπτομένων καταλλήλως (ἔ.ἀ. εἰκ. 3-9). Πᾶσα δὲ ἄλλη κυρτὴ γραμμὴ εἶναι καὶ αὕτη τμῆμα κύκλου, παραγομένου ἐγχαράκτως διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐργαλείου (ἔ. ἀ. εἰκ. 10 11 καὶ πίν. XII). Καὶ αὐτὸ τὸ πλέγμα παρήχθη διὰ τοῦ διαβήτου, διακρίνονται δὲ πανταχοῦ καὶ τῶν κύκλων τὰ κέντρα ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ὀξέος σκέλους τοῦ ὀργάνου τούτου γεννηθείσης στιγμῆς.

Ἡ μακροχρόνιος αὕτη ἕξις τῆς διακοσμητικῆς ἐγχαράξεως ἐπηρεάζει φυσικῶς, κατέχει δέσμιον μᾶλλον τὸν τεχνίτην, ἐν ᾧ χρόνῳ ἤθελεν οὗτος νὰ παραγάγῃ νέον τι. Ἐξῳκειώθη πρὸς τὸν διαβήτην καὶ τὸ ἕτερον ἐργαλεῖόν καὶ πρὸς τὴν δι᾽ αὐτῶν παραγομένην ἐργασίαν καὶ δὲν δύναται νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς συνηθείας ταύτης. Συνείθισεν ἐκ παραδόσεως νὰ ἐξεργάζηται μίαν κατὰ συνθήκην διακοσμητικὴν καὶ διαβιβάζει τὴν ἕξιν ταύτην ἀναλλοίωτον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Καί, ὅτε ἐμφανίζεται ἡ πρώτη μορφὴ ζώντων ὀργανισμῶν, ἡ στερεότυπος διακόσμησις κοσμεῖ πᾶσαν λεπτομέρειαν τῶν μορφῶν, τῶν ὑφασμάτων δηλονότι καὶ τῶν πλαισίων τῶν μικρῶν ἀναθημάτων, ἃς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ ἄλλως, καὶ τὰς ἄλλας ὀργανικὰς λεπτομερείας, ἃς καὶ κατὰ διάφορον τρόπον ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναπαραστήσῃ.

Ἡ διακοσμητικὴ αὕτη ἀνατροφὴ τοῦ τεχνίτου διατηρεῖται ἀμετάβλητος καὶ καθ᾽ ὃν χρόνον ἐξέρχεται οὗτος τοῦ στενοῦ κύκλου τῆς ὀστογλυφικῆς καὶ τῆς ξυλογλυφικῆς. Διατηρεῖ τὴν κατὰ συνθήκην ἐγχάρακτον διακόσμησιν καὶ πάσας τὰς συνηθείας καὶ τρόπους ἐργασίας τῶν δύο τούτων ὑλικῶν καὶ ἐπὶ τοῦ ὕστερον εἰσαχθέντος λίθου.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν ἐκ Σπάρτης εὑρημάτων εἰκ. 18-27 ἀποδεικνύεται, νομίζω, ἐπαρκῶς ἡ ἐκ τῆς ξυλογλυφικῆς καὶ τῆς ὀστογλυφικῆς μετάβασις εἰς τὸν πῶρον καὶ ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐν ταῖς πρώταις τηρουμένων τεχνικῶν ἕξεων.

Σπουδαιοτάτην συμβολὴν πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου παρέχουσιν ἐκ τῶν νεωτέρων εὑρημάτων τὰ πώρινα γλυπτὰ τῆς Κερκύρας (πρβ. *Βερσάκης* ΠΑΕ 1911 164 κέ.). Ἐπὶ τούτων διακρίνονται εὐχερέστερον καὶ αὐτῶν τῶν Λακωνικῶν ἀναγλύφων τὰ ἴχνη τῆς παραγωγῆς αὐτῶν ὑπὸ ἐργαστηρίου τεχνίτου ἐργασθέντος πρότερον ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ τοῦ ὀστοῦ ἢ παραλαβόντος ἄλλοθεν τὴν συνήθειαν τῆς ἐπὶ τῶν δύο ὑλικῶν ἐργασίας, ἣν προσήρμοσεν ὕστερον ἐπὶ τοῦ πώρου (ἔ. ἀ. 202 κέ.· ἐν σελ. 204 ἀνάγνωθι τὸ Ε΄ τοῦ τελευταίου στίχου ὡς F΄).

Ὅπως ἐν τοῖ Λακωνικοῖς ἀναγλύφοις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς γλυπτοῖς τῆς Κερκύρας τὸ μέχρι ὑπερβολῆς ἐπίπεδον εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῆς ἐπιδράσεως ταύτης. Ἡ Γοργὼ καὶ οἱ λέοντες (ἔ. ἀ 168 κέ. εἰκ. 3-11) κατεσκευάσθησαν ὡς ἡ εἰκὼν 27 τῆς Σπάρτης καὶ δύνανται νὰ ταχθῶσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν μορφῶν εἰκ. 5-17 καὶ 25 τῆς παρούσης ἐργασίας.

Ἡ σπειροειδὴς διαμόρφωσις τῶν πλοκάμων τῆς κόμης τῆς Γοργοῦς πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν συστρεφομένων τριχῶν, ἡ ἐγχάρακτος διακόσμησις τῶν κρασπέδων τοῦ χιτῶνος, αἱ ἐγχάρακτοι φολίδες τῶν ὄφεων καὶ ἡ κατὰ συνθήκην διακοσμητικὴ αὐτῶν ὄψις, τὸ ἐγχάρακτον λεπτὸν τρίχωμα τῆς κεφαλῆς, τὰ ὀξέα βλέφαρα καὶ τὰ χείλη, ἡ λεπτὴ καὶ ἐπιμεμελημένη ἐξεργασία τῶν ὤτων καὶ τῶν κεφαλῶν τῶν ὄφεων εἶναι ἴδια τοῦ ξυλογλύφου μόνον. Μόνον ἡ τεχνικὴ συνήθεια τοῦ τελευταίου ἠδύνατο νὰ διαμορφώσῃ τὰς πτέρυγας τῆς Γοργοῦς μετὰ τῆς ἐγχαράκτου παρυφῆς ὡς ἐν τῇ ἐκ Σπάρτης εἰκ. 12 ἄνω. Τὰ πτίλα τῶν ἐκ τῶν ἄνω ἀναφυομένων πτερύγων διεπλάσθησαν διὰ τοῦ διαβήτου ὡς τμήματα κύκλων. Οὕτω ἐσχηματίσθησαν καὶ αἱ φολίδες τῶν κατὰ τὴν ὀσφὺν ὄφεων. Ἡ ἐπίδρασις τῆς στερεοτύπου ταύτης διαμορφώσεως τοῦ πτερώματος διαφαίνεται ἐκ τῆς εἰκ. 13 (ἐνθάδε), ἔνθα μόνον οὕτω ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναπαρασταθῇ.

Καὶ ἡ ἐγχάρακτος διακόσμησις τοῦ χιτῶνος δὲν ὑπομιμνήσκει τὴν ἐν ταῖς εἰκ. 7 13 28 καὶ 29 παρατηρουμένην ἐκ τῆς ὕλης ἀπορρέουσαν ἕξιν; Ἡ διάπλασις τοῦ τριχώματος τῆς κόμης δὲν ἀνα-

πολεῖ τὰς εἰκ. 7 καὶ 9, τὰ κατὰ τετραγωνίδια λέπια τῶν ἐν τῷ βάθει ὄφεων τὴν εἰκ. 14; Τί μαρτυρεῖ τὸ ὀξὺ πάσης ἀκμῆς καὶ ἡ ἀπότομος μετάβασις ἑκάστης ἐπιφανείας εἰς τὴν ἑτέραν ἢ τὴν ἀλλαχοῦ κτηθεῖσαν ἕξιν καὶ ἐφαρμογὴν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ πώρου, ἔνθα ἡ τεχνικὴ αὕτη ἰδιότης ξένη παντελῶς εἶναι πρὸς τὴν φύσιν τοῦ λίθου; Μόνον τὰ ἐκ ξύλου καὶ ὀστοῦ γλυπτὰ ἀντικείμενα παρέχουσι τοιαύτας ὀξείας ἀκμὰς καὶ ἀποτόμους μεταβάσεις. Καί, ἐπειδὴ ὁ τεχνίτης διεφύλαξε καὶ διεβίβασε σὺν τῇ συνηθείᾳ καὶ τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἐργαλεῖα, πρίονα, διαβήτην, στενὴν καὶ ὀξυτάτην σμίλην, ὀξὺν χάρακα καὶ ρίνην καὶ ἄλλα, τὰ ἐπὶ τοῦ πώρου παρατηρούμενα φαινόμενα εἶναι τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς ξυλογλυφικῆς καὶ ὀστογλυφικῆς διακρινόμενα.

Ζωηρότερον διαφαίνεται ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἐπὶ τῶν λεόντων (ἔ. ἄ. εἰκ. 8-11), ἔνθα ἁπλαῖ ἐγχάρακτοι γραμμαὶ ἢ διαυλακώσεις δεικνύουσι τὰς ἀνατομικὰς λεπτομερείας τῆς κεφαλῆς, ὡς δηλοῦται ὁ θῶραξ τῆς εἰκ. 5 (ἐνθάδε) καὶ ὁ μηρὸς τῆς εἰκ. 25. Λεπτὴ ἐγχάραξις ἐμφαίνει τὸ τρίχωμα τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς χαίτης, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν εἰκ. 8 (ἐνθάδε) καὶ 17. Καὶ αὐτὸ τὸ λοιπὸν τρίχωμα τοῦ σώματος ἐξεδηλώθη διὰ τῆς μᾶλλον χαρακτηριστικῆς ἐσχηματοποιημένης ἀποδόσεως τῆς ἐγχαρακτικῆς, διὰ διακοσμητικῶν κύκλων, οὓς παρήγαγε τὸ κυριώτερον ἐργαλεῖον τοῦ ὀστογλύφου ἢ ξυλογλύφου, ὁ διαβήτης. Ἔτι μᾶλλον χαρακτηριστικὴ τῆς τελευταίας τεχνοτροπίας εἶναι καὶ ἡ δι᾽ ἐγχαράκτων γραμμῶν ἀναπαράστασις τῶν ἀνατομικῶν γραμμῶν τῶν μηρῶν τῶν λεόντων (ἔ.ἄ. εἰκ. 9 10 11) καὶ ἡ διὰ ξηρῶν πλαστικῶν ταινιῶν τρόπον τινὰ διαμόρφωσις τῶν μυϊκῶν λεπτομερειῶν τῶν ποδῶν. Ταῦτα πάντα ὑπομιμνήσκουσι τὴν ἰδιαιτέραν τεχνοτροπίαν τῆς εἰκ. 15 (ἐνθάδε), καὶ αὕτη πάλιν τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀσσυριακῆς τέχνης ἐν γένει καὶ τῆς ὀστογλυφικῆς εἰδικῶς. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς τελευταίας τέχνης διαυλακοῦται τὸ σῶμα τῶν λεόντων πρὸς ἐκδήλωσιν ἴσως τῶν πλευρῶν καὶ τῶν μυῶν τῶν μηρῶν.

Ἡ ἐκ τῆς ὀστογλυφικῆς κτηθεῖσα ἕξις τῆς μετ᾽ ἐπιμελείας ἐπεξεργασίας μερῶν τινων ἀναγκάζει τὸν τεχνίτην νὰ διαπλάττῃ τὰς ὀξείας ἀκμὰς τῶν βλεφάρων καὶ τὴν καθ᾽ ἕκαστον ἐπιμεμελημένην διαμόρφωσιν τῶν ποδῶν καὶ τῶν ὀνύχων, ἰδιότητας, ἃς ἐγέννησαν πλὴν τῆς ἐπιμελοῦς συνηθείας καὶ ἡ φύσις τοῦ ξύλου καὶ τοῦ ὀστοῦ. Καὶ ἡ ἀπότομος μετάβασις ἀπὸ ἐπιφανείας εἰς ἐπιφάνειαν καὶ τὸ ἐντελῶς ἐπίπεδον τῆς ὅλης μορφῆς, ὃ διαφαίνεται ἐπὶ τῶν δύο ζῴων ζωηρότερον πάσης ἄλλης εἰκόνος, εἶναι ἀποτελέσματα τῆς ἀπὸ τῆς ἐγχαράκτου μορφῆς διὰ τῆς ἀνελίξεως γεννηθείσης πλαστικῆς ἀναπαραστάσεως.

Αἱ ἰδιότητες αὗται καὶ αἱ ἐκ τῆς πρώτης ὕλης ἀναμνήσεις διαφυλάττονται κατ᾽ ἀναλογίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων εἰκόνων· εὑρεῖαι ἐπιφάνειαι καὶ ἀπότομοι μεταβάσεις, λεπτὴ καὶ ὡς ἐν τῷ ὀστῷ διαμόρφωσις παντὸς τριχώματος. Πρὸς κατανόησιν τούτου παρατήρησον τὴν οὐρὰν τοῦ ἵππου εἰκ. 8 ἔ. ἄ., τὴν κόμην πάσης μορφῆς καὶ τὸ γένειον τοῦ δαίμονος εἰκ. 12. Ἴδε καὶ τὴν ἐγχάρακτον διάπλασιν τοῦ παρὰ τὸν γίγαντα δένδρου εἰκ. 2 καὶ τοῦ ἄνω πλαισίου, ὡς καὶ τὴν πλαστικὴν ὀξεῖαν μορφὴν τοῦ μαιάνδρου. Ἐπὶ πάντων διαγιγνώσκεται ἡ ὑπὸ τῆς εἰκ. 1 (ἐνθάδε) μέχρι τῆς εἰκ. 27 διαρρεύσασα ἀνέλιξις καὶ αἱ γεννήσασαι τὸ ἐπίπεδον ἢ τετράγωνον ἀφορμαί. Ἡ σταθερὰ χρῆσις τῶν ἐργαλείων τοῦ ὀστογλύφου ἢ ξυλογλύφου καὶ αἱ ἕξεις διακρίνονται ἐπ᾽ αὐτῶν ὡς ἐν κατόπτρῳ.

Τὴν ἐπίδρασιν τῆς ξυλογλυφικῆς ἐπὶ τῶν γλυπτῶν τῆς Κερκύρας διακρίνει καὶ ὁ *Κάρω* ἐν Jb 1911 Anz. 137, ἀλλὰ πάντως κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ *Lechat* ἐξενεχθεῖσαν θεωρίαν. Καὶ εἶναι μὲν ὀρθαὶ ἐν πολλοῖς αἱ ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἀναφερόμεναι παρατηρήσεις περὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ξύλου ἐπὶ τῶν λιθίνων γλυπτῶν (Musée de l'Acropole 1-32), ἀλλ᾽ ὁρμᾶται οὗτος ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως τοῦ *Brunn*. Δεσμεύεται βεβαίως ὁ τεχνίτης ἐκ τῆς κτηθείσης ἕξεως τῆς ἐργασίας τοῦ ξύλου, ἀλλὰ τὰ ἐπὶ τῶν λιθίνων γλυπτῶν παρατηρούμενα φαινόμενα προέρχονται ἐκ τοῦ τρόπου, καθ᾽ ὃν ἔφθασεν οὗτος εἰς τὴν πλαστικὴν μορφήν.

Ἡ διανυθεῖσα ἀπὸ τῆς εἰκόνος 1 μέχρι τῆς 27 (ἐνθάδε) πορεία συνετελέσθη ἐν χρόνῳ ἱκανῶς μακρῷ, καὶ τὰ ἑκάστοτε ἐπιτυγχανόμενα νέα ἀποτελέσματα προσετέθησαν εἰς τὴν τεχνικὴν παρακαταθήκην τοῦ τεχνίτου. Γενόμενος οὗτος κάτοχος τῶν ἑκάστοτε ἐξευρισκομένων νέων μεθόδων πρὸς διάπλασιν μορφῆς πλησιαζούσης ἔτι μᾶλλον πρὸς

τὴν ἀλήθειαν, ἐπανελάμβανεν ἐπὶ ἑκάστου νέου ἔργου κατὰ τὴν αὐτὴν διαδοχικὴν σειράν, ἀλλ' ἐφ' ἅπαξ πλέον, ὅσα διὰ χρόνου μακροῦ καὶ βαθμιαίως ἐπετεύχθησαν. Καὶ ἡ μέθοδος αὕτη διεφυλάχθη καθ' ὅλους τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς νῦν ἐφαρμοζομένους τεχνικοὺς τρόπους (*Hildebrand* ἔ.ἄ. 98 κε.). Καὶ ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ *Gardner* (JHS 1890 132) δημοσιευομένων ἡμιτελῶν γλυπτῶν πάντως ἡ αὐτή πως ἐφηρμόσθη μέθοδος. Οὕτω δὲ ἐξηγεῖται καὶ τὸ φαινόμενον τοῦ μέχρι τῆς Δ' πΧ ἑκατονταετηρίδος παρατηρουμένου γωνιώδους ἢ τετραγώνου τῶν γλυπτῶν, καὶ οὐχὶ ὡς ἐκθέτει ὁ Loewy (ἔ.ἄ. 30).

Ἡ καταγωγὴ τῶν ἀρχαϊκῶν γλυπτῶν ἐκ τῆς κατὰ τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἐξενεχθεῖσαν ἐνθάδε θεωρίαν ἐγχαράκτου μορφῆς διακρίνεται κυρίως ἐπὶ πάντων τῶν πρὸ τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος ἔργων τῆς 'Ακροπόλεως, τῆς Μικρᾶς 'Ασίας καὶ ἄλλων μερῶν, πρὸς δὲ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν Λακωνικῶν γλυπτῶν.

Πλὴν τῶν λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ Lechat (ἔ. ἄ.) ἀναφερομένων τεχνικῶν ἰδιοτήτων, καὶ ἡ ἐγχάρακτος διακόσμησις μερῶν τοῦ ὑφάσματος καὶ ἄλλων τινῶν σημείων τῶν ἀγαλμάτων καὶ λοιπῶν γλυπτῶν, τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μερῶν τοῦ (γείσου) Ἑκατομπέδου κτλ. ἐπικυροῖ τὴν προέλευσιν τῆς ἐγχαράξεως καὶ ἐνισχύει τὴν ὑπ' ἐμοῦ προτεινομένην θεωρίαν.

Τὸ ἐκ τῆς ἀρχικῆς ἐγχαράκτου μορφῆς καταγόμενον ἐπίπεδον διατηρεῖται καὶ διαφαίνεται εὐκρινῶς καὶ ἐπὶ τῶν γλυπτῶν τῆς 'Ακροπόλεως καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἀλλ' ἡ 'Αττικὴ καὶ ἡ 'Ιωνικὴ τέχνη κατώρθωσαν νὰ ἐπιβάλωσιν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν τὴν σφραγῖδα ἐλευθερωτέρας καὶ μᾶλλον φυσικωτέρας τεχνοτροπίας. 'Επὶ τῶν γλυπτῶν ὅμως τῆς Κερκύρας καὶ ἐπὶ πάντων τῶν Λακωνικῶν ἡ ἐπίδρασις τῆς πρώτης τέχνης παραμένει εἰσέτι ζωηρά, ἐπὶ τῶν δευτέρων ἰδίᾳ διαφυλάττεται καθ' ὅλους τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἐγλύφησαν ἀνάγλυφα.

'Αρκεῖ νὰ ἐπισκοπήσῃ τις ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν Λακωνικῶν ἀναγλύφων καὶ γλυπτῶν παντὸς χρόνου, ἵνα διακρίνῃ τὴν πιστῶς διαφυλαττομένην καὶ ὡς ἐκ παραδόσεως διαβιβαζομένην τεχνικὴν ἕξιν τοῦ ἐπιπέδου. Ἡ τεχνικὴ μέθοδος τῶν ἀναγλύφων τούτων (AM 1877 443 κέ. καὶ πίν. I-XV), ὧν ἡ ὄψις εἶναι μία συνεχὴς ἢ διάφοροι ὑπερκείμεναι ἐπίπεδοι ἐπιφάνειαι μετὰ γωνιωδῶν ἢ ὀλίγον ἀπεστρογγυλωμένων ἀκμῶν καὶ ἐγχαράκτων τὸ πλεῖστον ἐσωτερικῶν λεπτομερειῶν, εἶναι ἀπόρροια τῆς πρώτης ἐγχαράκτου μορφῆς καὶ τῆς κατ' ὀλίγον γεννηθείσης ἀνελίξεως πρὸς τὸ δίκην ἰχνογραφήματος ἔκτυπον. Καὶ ἡ μέθοδος αὕτη διατηρεῖται ἐν πολλοῖς σχεδὸν ἀναλλοίωτος ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ἀλλαχοῦ παράγονται τὰ τελειότερα γλυπτὰ ἔργα.

'Αναφέρω κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τινὰ τῶν ἐν τῷ μουσείῳ Σπάρτης Λακωνικῶν ἀναγλύφων πρὸς εὐχερεστέραν κατάληψιν τῶν γραφομένων.

'Εν τῷ ἀναγλύφῳ τῆς Χρυσάφας ἀριθ. 3 (*Tod-Wace* Catalogue of the Sparta Museum ἀριθ. 3 εἰκ. 2) αἱ χεῖρες καὶ τὸ σῶμα, πλὴν τῆς κεφαλῆς, εἶναι εὐθεῖαι ἐντελῶς ἐπιφάνειαι, τὸ δὲ περίγραμμα σχηματίζει πρὸς τὸ βάθος μίαν ἀμβλεῖαν γωνίαν, ὡς τὸ κάτω μέρος πως τῆς μορφῆς εἰκ. 23 (ἐνθάδε· πρβ. καὶ εἰκ. 4) καὶ ἡ ράχις τῆς εἰκ. 22. Μόνον τὸ κάτω περίγραμμα τοῦ προσώπου τῆς γυναικός, τὸ περίγραμμα τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἀνδρὸς καί τι τοῦ στήθους ἀπεστρογγυλώθησαν ὀλίγον καθ' ὁμοιότητα πρὸς τὴν γραμμὴν τοῦ ἵππου εἰκ. 24 (ἐνθάδε), τὴν κάτω τοῦ ἑτέρου εἰκ. 22 καὶ τὴν ράχιν τῆς εἰκ. 23 (πρβ. καὶ εἰκ. 9), τὰ δὲ πρόσωπα ἐξειργάσθησαν πλαστικῶς, ἀλλὰ μετ' ἐπιπέδου μορφῆς (πρβ. πρόσωπον σφιγγὸς εἰκ. 27 ἐνθάδε).

Αἱ λεπτομέρειαι ἢ πτυχώσεις τοῦ ὑφάσματος δηλοῦνται διὰ παραλλήλων ἐγχαράκτων γραμμῶν καὶ διὰ μιᾶς ἑτέρας ἡ θέσις τῆς κόμης, ὡς καὶ ἐν τοῖς ὀστεΐνοις ἀναθήμασι.

Τὸ περίγραμμα τῆς ἕδρας εἶναι γωνιῶδες ὡς ἐν ἐν ταῖς μορφαῖς, αἱ δὲ φολίδες τῶν ὄφεων ὡς ἐν τοῖς γλυπτοῖς τῆς Κερκύρας καὶ οἱ δάκτυλοι τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἀνδρὸς εἶναι σχεδὸν ἐγχάρακτοι.

Κατὰ φυσικὴν ἰδιότητα τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ξυλογλυφικῆς τὰ διάφορα μέλη τῶν μορφῶν, ὡς καὶ πλείονες ἐν ταὐτῷ μορφαὶ ἐξεργάζονται ἐνίοτε ὡς ὑπερκείμεναι ἐπίπεδα. Οὕτω καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ μορφῇ (πρβ. ὑπερκειμένας πτέρυγας σφιγγὸς εἰκ. 27).

'Αβαθὲς καὶ ἐπίπεδον εἶναι καὶ τὸ ἕτερον ἐκ Χρυσάφας ἀνάγλυφον ἀριθ. 505 εἰκ. 10). Αἱ ἀνατο-

μικαὶ λεπτομέρειαι τοῦ προσώπου ἐξεδηλώθησαν ἐλάχιστα, αἱ δὲ ἀκμαὶ τοῦ προσώπου, τοῦ γενείου, τοῦ λαιμοῦ, τοῦ στήθους καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος ἀπεστρογγυλώθησαν ὀλίγον. Αἱ δὲ λεπτομέρειαι τοῦ ὑφάσματος εἶναι ἐγχάρακτοι (πρβ. εἰκ. 5 ἐνθάδε, 11 καὶ 25).

Ἐπίπεδον καὶ ἀβαθὲς ἔκτυπον εἶναι τὸ 575 (ἔ. ἄ. ἀριθ. 575 εἰκ. 65) μετὰ τῶν ἀκμῶν τοῦ περιγράμματος ἐλαφρῶς ἀπεστρογγυλωμένων. Οἱ ὀφθαλμοί, ἡ κόμη καὶ οἱ βόστρυχοι ἐκδηλοῦνται δι' ἐγχαράκτων γραμμῶν. Ἐγχάρακτος ἀπὸ τοῦ ὤμου τῆς ἀριστερᾶς μορφῆς μέχρι τοῦ μηροῦ γραμμή, διερχομένη καὶ διὰ τῆς χειρός, δεικνύει τὸ ὄπισθεν μέρος τοῦ σώματος, χωρίζουσα τοῦτο καὶ ἀπὸ τοῦ ὑφάσματος. Ὁμοία γραμμὴ χωρίζει τοῦ ὤμου καὶ τοῦ ὑφάσματος τὸν δεξιὸν βραχίονα τῆς δεξιᾶς μορφῆς, τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἀμφοτέρων ἀπὸ τοῦ ὤμου καὶ τὰς ἀριστερὰς χεῖρας ἀπὸ τοῦ σώματος. Ἐγχάρακτοι εἶναι καὶ αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ἄνω σώματος ἐν τῇ ἀριστερᾷ μορφῇ. Τὸ δὲ διὰ τοῦ σώματος τῆς δεξιᾶς μορφῆς διερχόμενον δόρυ δὲν εἶναι ἢ δύο παράλληλοι ἐγχάρακτοι γραμμαί.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο κατ' οὐδὲν διαφέρον τῶν μορφῶν 5 καὶ 25 (ἐνθάδε), δεικνύει εὐκρινέστερον παντὸς ἄλλου τὴν ἐκ τῆς ἐγκεχαραγμένης μορφῆς προέλευσιν τοῦ ἐκτύπου καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐπὶ τοῦ ξύλου ἢ ὀστοῦ ἐγχαρακτικῆς. Τὸ ἐντελῶς ἐπίπεδον τῶν ὄψεων καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ σώματος παραμείνασαι ὡς ὑπόλειμμα ἰχνογραφήματος ἐγχάρακτοι γραμμαὶ τῶν βραχιόνων καὶ τοῦ δόρατος ἀποδεικνύουσι σαφῶς ὅτι αἱ δύο μορφαὶ ἐνεχαράχθησαν πρῶτον ἐπὶ ἐπιπέδου καὶ ἔπειτα ἐταπεινώθη ὁ περιβάλλων τὰ περιγράμματα αὐτῶν χῶρος. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιδράσεως προέρχονται καὲ αἱ ἐγχάρακτοι λεπτομέρειαι τῶν προηγουμένων ἀναγλύφων καὶ τὸ ὑπερκείμενον διαφόρων ἐπιπέδων ἐπιφανειῶν, ὡς εἶπον. Εἶναι ἡ ἕξις τοῦ ξυλογλύφου νὰ ἐμβαθύνῃ διαδοχικῶς διαφόρους ἐπιφανείας καθ' ὁριζοντίαν διεύθυνσιν πρὸς βαθμιαίαν παραγωγὴν τοῦ ἐκτύπου καὶ τοῦ ὁλογλύφου γλυπτοῦ.

Χαρακτηριστικώτερον παντὸς ἄλλου εἶναι τὸ ἐκ τοῦ ξύλου ἢ τοῦ ὀστοῦ ἀπορρέον καὶ ἐπὶ τοῦ λίθου διαφυλαττόμενον φαινόμενον τῆς μὴ μέχρι τοῦ βάθους τοῦ ἀναγλύφου ἀποστρογγυλώσεως τοῦ περιγράμματος, ἀλλὰ μόνον μέχρι ὕψους τινὸς ἀπὸ τοῦ βάθους. Τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ περιγράμματος παραμένει κατακόρυφον. Ἡ λεπτομέρεια αὕτη ἦτο φυσικὴ ἐν τῷ ὀστῷ ἕνεκα τῆς σμικρότητος καὶ τῆς λεπτότητος τοῦ ὑλικοῦ, οὗ ἕνεκα τὸ ἐργαλεῖον δὲν ἠδύνατο τότε νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ βάθους, παρατηρεῖται δὲ ἐπὶ πάντων τῶν ὀστείνων τῆς Σπάρτης. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ τεχνικὴ ἀνάγκη ἐγένετο ἀσυνειδήτως ἕξις μεταβιβασθεῖσα μετὰ τῶν ἄλλων συνηθειῶν καὶ ἐπὶ τοῦ λίθου· διακρίνεται δὲ πολλαχῶς ἐν τοῖς γλυπτοῖς τῆς Κερκύρας, κυρίως δὲ ἐν τοῖς Λακωνικοῖς ἀναγλύφοις γενικῶς. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἰδίᾳ καθιστᾷ τυφλοῖς ὄμμασιν εὐδιάκριτον καὶ τὸ Λακωνικὸν ἀνάγλυφον τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Διότι τὸ φαινόμενον τοῦτο διατηρεῖται ἀμετάβλητον καθ' ὅλους τοὺς χρόνους.

Ἀναλλοίωτοι παραμένουσιν ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ αἱ λοιπαὶ πατροπαράδοτοι ἕξεις τῆς Λακωνικῆς τέχνης (πρβ. ἔ. ἄ. ἀριθ. 655 εἰκ. 71 καὶ ἀριθ. 4 εἰκ. 3). Ἐπὶ ἀναγλύφου τοῦ Δ' π.Χ αἰῶνος ἀριθ. 683 (ἔ, ἄ. ἀριθ. 683 εἰκ, 11) διακρίνονται ἔτι εὐρεῖαι καὶ ἐπίπεδοι ἐπιφάνειαι ἰδίᾳ ἐν τῷ πήχει τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ ἐν τῷ στήθει. Τὸ περίγραμμα παραμένει ὀρθογώνιον πρὸς τὸ ἔδαφος μέχρι ὕψους τινὸς καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς ὠμοπλάτης μέχρι τοῦ καρποῦ ἐξωτερικῶς καὶ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος μέχρι τῆς χειρὸς ἐσωτερικῶς. Οἱ δάκτυλοι εἶναι γωνιώδεις, τὸ δὲ ὕφασμα, ἀπὸ τοῦ ὤμου πρὸς τὸ στῆθος καὶ πέραν, σχηματίζει καὶ αὐτὸ γωνιῶδες περίγραμμα, ἐν ᾧ αἱ πτυχαὶ εἶναι ἀβαθεῖς καὶ τριγωνοειδεῖς.

Ἐπίπεδον εἶναι καὶ τὸ ὀλίγον νεώτερον ἀνάγλυφον ἀριθ. 257 (ἔ. ἄ. εἰκ. 40), ἐντελῶς εὐθὺ τὸ στέρνον, ὁ δὲ ἀριστερὸς βραχίων ἔχει τετράγωνον περίπου τομήν. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ καρποῦ γωνιοῦται πρὸς τὴν ὁρατὴν ἐπιφάνειαν τῶν τριγωνοειδῶν τὴν τομὴν δακτύλων, ὡς καὶ ἡ δεξιὰ ὠμοπλάτη πρὸς τὸ στέρνον. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι ἀβαθεῖς ὡς καὶ ἐν τῇ προηγουμένῃ μορφῇ, τῶν βολβῶν καὶ τῶν βλεφάρων κειμένων ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιπέδῳ. Τριγωνοειδεῖς ὡσαύτως καὶ ἀβαθεῖς εἶναι αἱ πτυχαὶ τοῦ ὑφάσματος.

Τὰς αὐτὰς ἰδιότητας δεικνύει καὶ τὸ μεταγενέστερον ἀνάγλυφον ἀριθ. 717 (ἔ. ἄ. εἰκ. 74). Ἡ δεξιὰ χεὶρ τῆς φονευθείσης ἀμαζόνος συνδέεται πρὸς τὸ ἔδαφος τοῦ ἀναγλύφου, ὥστε τὸ περί-

γραμμα νὰ ἀποτελῇ γωνίαν μετ' αὐτοῦ. Γωνιῶδες εἶναι καὶ τὸ περίγραμμα τῆς κεφαλῆς πρὸς τὸ ἔδαφος ὡς καὶ τὸ παρὰ τὴν ἕδραν ὄπισθεν μέρος. Τὰ λοιπὰ μέρη ἀπεστρογγυλώθησαν ὀλίγον, ἀλλὰ διετήρησαν τὸ γωνιῶδες καὶ ἐπίπεδον τῶν ὄψεων. Τὸ ὕφασμα καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐξειργάσθησαν ὡς ἐν ταῖς δύο προηγουμέναις μορφαῖς.

Παρομοίαν ἐξεργασίαν παρουσιάζουσι καὶ αἱ λοιπαὶ μορφαὶ τοῦ ἀναγλύφου.

Ὁ Λάκων τεχνίτης ζῇ ἐπὶ σειρὰν αἰώνων ἐντὸς περιβάλλοντος διατηροῦντος ἀναλλοίωτον τὴν τεχνικὴν ἕξιν τῆς πρώτης πλαστικῆς ἐμφανίσεως. Οἱ τρόποι ἐργασίας καὶ αἱ δυσχέρειαι, ἃς ἡ πρώτη ὕλη ἐπέβαλλεν εἰς τὸν παλαιὸν τεχνίτην, δεσμεύουσιν ἔτι κατὰ πάντας τοὺς χρόνους τὸν Λάκωνα τεχνίτην ὡς δόγμα, τρόπον τινά, ἐξ οὗ εἶναι ἀνίκανος νὰ ἐξέλθῃ. Τὸ ἐπίπεδον, αἱ εὐρεῖαι καὶ αἱ εὐθεῖαι ἐπιφάνειαι, αἱ ἀπὸ μιᾶς ἐπιφανείας εἰς τὴν ἑτέραν ἀπότομοι καὶ γωνιώδεις μεταβάσεις, τὸ ἀπὸ σημείου τινὸς τοῦ ὕψους κατακόρυφον τὸ πλεῖστον περίγραμμα τοῦ ἀναγλύφου πρὸς τὸ ἔδαφος, τὸ ἀβαθὲς ἀνάγλυφον, αἱ στερεοτύπως ἀβαθεῖς καὶ τριγωνοειδεῖς τὴν τομὴν πτυχαὶ τοῦ ὑφάσματος, τὸ ἐπίπεδον τῶν ὀφθαλμῶν, τὸ ἐλαφρῶς λελαξευμένον τρίχωμα τῆς κόμης, ταῦτα πάντα μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ τεχνίτης διετέλει ἔτι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐκείνην, ἣν ἡ ἄμεσος μετάβασις ἀπὸ τῆς ὀστογλυφικῆς καὶ τῆς ξυλογλυφικῆς εἰς τὸν πῶρον ἐπέβαλε τότε τῷ τεχνίτῃ τὴν γνωστὴν κατασκευὴν τῶν ἐνθάδε ἀπεικονισθέντων μικρῶν πωρίνων ἀναθημάτων. Καὶ ὡς νὰ ἔζῃ ἐν τοῖς πρώτοις ἐκείνοις χρόνοις διατηρεῖ ἔτι τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἐγχαράξεως ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ τῆς τριγωνοειδοῦς πτυχώσεως, τῆς κόμης καὶ τῶν ὀφθαλμῶν.

Ἐλάχιστα ἐπηρεασθεὶς ὑπὸ τῶν ἔξωθι τοῦ τόπου αὐτοῦ ἐργαστηρίων, ἀποβάλλει βραδύτερον πᾶσαν ἀντίληψιν αἰσθητικοῦ νόμου, διατηρεῖ ἀτελεῖς καὶ στασίμους τὰς ἀνατομικὰς αὐτοῦ γνώσεις καὶ τὴν πλαστικὴν ἐμπειρίαν, ὥστε νὰ παραγάγῃ κακότεχνα ἔργα, σκληρὰ καὶ ἄκαμπτα, ἐλλειπῆ ἀπὸ σχεδιογραφικῆς ἀπόψεως. καθ' ὃν χρόνον ἀλλαχοῦ κατασκευάζονται τὰ ἄριστα τῶν γλυπτῶν.

Ἡ ὡς ἐκ παραδόσεως στερρὰ ἐμμονὴ τοῦ Λάκωνος τεχνίτου πρὸς τὴν ἀρχήν, ἐξ ἧς ὡρμήθη παραμένει ἀδιάσπαστος μέχρις αὐτῶν τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Τὸ ἐν τῷ χριστιανικῷ μουσίῳ τοῦ Μιστρᾶ ἀποκείμενον ἀνάγλυφον τοῦ Χριστοῦ ὁμοιάζει καθ' ὅλα πρὸς τὴν παλαιὰν τεχνοτροπίαν τῆς μορφῆς εἰκ. 4 (ἐνθάδε· πρβ. διὰ τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Χριστοῦ *Millet*, Monuments byzantins de Mistra Pl. 31 11).

Ἡ ἐπίδρασις τῆς ὀστογλυφικῆς ἐξικνεῖται ἐν τῇ Λακωνικῇ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν πηλίνων ἀναγλύφων. Διακρίνεται δὲ αὕτη, ἂν συγκρίνωμεν τὰς ὀστεΐνας μορφὰς **εἰκ. 30** *α β γ* καὶ τὰς πηλίνας

α *β* *γ*

30: ὀστεΐνα εἰδώλια (BSA 1907/8 23 fig.8 a b).

εἰκ. 31 *α β* καὶ **32.** Ἡ διαμόρφωσις τῶν πρώτων εἶναι δεδομένη ἐκ τῆς ἡμικυκλικῆς τὴν τομὴν μορφῆς τοῦ ὀστοῦ. Ἐκ τούτου ὁ τεχνίτης ἐξειργάσθη τὸ ἀνάγλυφον ἐπὶ τῆς κυρτῆς ὄψεως, καταλιπὼν τὴν ἑτέραν ἀκατέργαστον, εὐθεῖαν καὶ λείαν.

Καθ' ὅμοιον τρόπον κατεσκευάσθη ἡ μορφὴ 30 *γ*, ἱσταμένη κατὰ κρόταφον, καὶ ἡ ἑτέρα **εἰκ.33.**

Ἐκεῖνο λοιπόν, ὃ ἐν τοῖς τρισὶν ἀνωτέρω ἐπέβαλεν ἡ φυσικὴ μορφὴ τοῦ ὑλικοῦ, ἐξ οὗ ὁ τεχνίτης δὲν ἠδύνατο νὰ ἀπομακρυνθῇ, προσήρμοσε καὶ ὁ κεραμεὺς ἐπὶ τῶν πηλίνων εἰκ. 31 *α β* καὶ 32, ἃς ἠδύνατο βεβαίως νὰ διαμορφώσῃ κατὰ βούλησιν καὶ ἐλευθέρως. Ἀντιγράφων ὅμως τὸν ὀστογλύφον ἐξειργάσθη τὴν μίαν μόνον πλευρὰν τῶν πηλίνων, καταλιπὼν εὐθεῖαν καὶ λείαν τὴν ὀπισθίαν ὄψιν, καὶ διεκόσμησε τὸν χιτῶνα τῶν μορφῶν 31

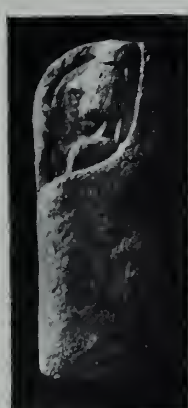

α *β*

31: πήλινα εἰδώλια.

32: (πήλινον εἰδώλιον).

33: (BSA 1906/7 99 fig. 308).

α β μετὰ λεπτῶν ἐξεχόντων ἐνταῦθα, ἐγκεχαραγμένων δὲ ἐν τῷ τύπῳ τοῦ πηλίνου ἀναγλύφου, γραμμικῶν σχημάτων ὡς ἐν τοῖς ὀστεΐνοις. Ἡ ἐγχάρακτος δηλ. διακόσμησις τῶν τελευταίων ἐφηρμόσθη ἐπὶ τῶν πηλίνων ἀρνητικῶς.

Εἰς παραπλήσια συμπεράσματα ἐδύνατό τις νὰ καταλήξῃ ἐξετάζων τὴν καθόλου ἐξωτερικὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ Δωρικῆς τέχνης μέχρι τῶν γλυπτῶν τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός.

Δὲν θέλω ἐπεκταθῇ εἰς λεπτομερῆ ἔρευναν τῶν κατὰ τὴν Δωρικὴν καθόλου τέχνην σημείων, ὑπερβαινούσης τῆς ἐρεύνης ταύτης τὰ στενῶς διαγεγραμμένα ὅρια τῆς παρούσης διατριβῆς, ἀλλὰ θὰ ἀναφέρω χαρακτηριστικά τινα μόνον τῶν γλυπτῶν τῆς Ὀλυμπίας πρὸς ζωηροτέραν ἀντίληψιν τῆς σχέσεως τούτων πρὸς τὴν πηγήν, ἐξ ἧς προῆλθον καὶ τὰ πώρινα τῆς Κερκύρας καὶ τὰ ἄλλα Λακωνικὰ γλυπτά.

Παρὰ τὴν μακρὰν λοιπὸν χρονικὴν ἀπόστασιν τῶν τελευταίων ἀπὸ τῶν ἀετωμάτων τῆς Ὀλυμπίας, ὁ δυνάμενος ὁρᾶν θέλει εὐχερῶς ἀντιληφθῇ ὅτι τὰ γλυπτὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἀντανακλῶσιν εὐκρινῶς τὴν ὁμοίαν καταγωγὴν τῶν πωρίνων τῆς Κερκύρας καὶ τῶν ἔργων τῆς Λακωνικῆς. Αἱ εὐρεῖαι καὶ σχεδὸν ἐπίπεδοι ἐπιφάνειαι, αἱ ἀπότομοι μεταβάσεις ἀπὸ ἐπιφανείας εἰς τὴν ἑτέραν, τὸ σκληρὸν καὶ ἄκαμπτον, ἡ ἄψυχος καὶ ἀβαθὴς πτύχωσις, αἱ τριγωνοειδεῖς πτυχαὶ ἔχουσι καὶ ἐνταῦθα ἀφορμὴν τὴν ἔτι λανθάνουσαν ἀνάμνησιν τῆς καταγωγῆς αὐτῶν ἐκ τοῦ σημείου, ἐξ οὗ παρήχθησαν καὶ τὰ Λακωνικὰ ἀνάγλυφα καὶ τὰ πώρινα τῆς Κερκύρας.

Ὅμοια πορίσματα θέλει παραγάγῃ ἡ ἐπισκόπησις καὶ τῶν λοιπῶν γλυπτῶν τῶν μετοπῶν τοῦ ναοῦ ὡς καὶ τῶν Δωρικῶν ἔργων τῆς Σικελίας καὶ ἄλλων μερῶν.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων προκύπτει εὐκρινῶς, κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου, ὅτι οἱ ἐργασθέντες ἐπὶ μακρὸν τὸ ξύλον καὶ τὸ ὀστοῦν τεχνῖται ἐκαινοτόμησαν ἡμέραν τινὰ εἰσαγαγόντες εἰς τὴν τέχνην νέον καὶ σκληρότερον ὑλικόν, εἰς ὃ προσήρμοσαν τὰς αὐτὰς τεχνικὰς ἕξεις, ἃς ἐτήρουν καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύναντο ἐκ τῶν ἀτελῶν τεχνικῶν γνώσεων καὶ ἐργαλείων νὰ μεταβῶσιν ἀμέσως εἰς πολὺ σκληρὰν ὕλην, ἐξέλεξαν φυσικῶς τὸ μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ ξύλου μεσάζον κατὰ τὴν σκληρότητα ὑλικόν, τὸν πῶρον. Ἐπὶ τούτου αἱ παλαιαὶ τεχνικαὶ συνήθειαι ἐδύναντο νὰ

προσαρμοσθῶσιν ἄνευ μεγάλης δυσχερείας.

Σὺν τῇ τεχνικῇ ἀναπτύξει τοῦ τεχνίτου καὶ τῇ βελτιώσει καὶ ἀνακαλύψει καταλλήλων ἐργαλείων εἰσάγεται τέλος τὸ μάρμαρον. Ἡ τεχνικὴ ὅμως μέθοδος τῶν πρώτων ἔργων παραμένει ἀμετάβλητος σχεδὸν καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀπὸ τῆς ἐγχαράκτου μορφῆς καταγωγῆς διαφαίνεται ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν.

Ἡ μακρὰ ἐμμονὴ τῆς Λακωνικῆς τέχνης ἐν τῇ παλαιᾷ τεχνοτροπίᾳ καὶ ταῖς ἕξεσι τοῦ ξυλογλύφου ἢ ὀστογλύφου καὶ ἡ ἰσχυροτέρα διαφύλαξις τῶν φαινομένων τοῦ τετραγώνου ἢ ἐπιπέδου ἐν τῇ Δωρικῇ τῆς Κερκύρας, τῆς Πελοποννήσου καὶ ἄλλων μερῶν τέχνῃ καταδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἑστία τῆς ἀναπτύξεως τῆς καθ' ὃν περιέγραψα τρόπον ξυλογλυφικῆς καὶ ὀστογλυφικῆς ἔκειτο ἐν Δωρικῇ χώρᾳ.

Ἡ λάρναξ τοῦ Κυψέλου εἶναι, διὰ τὴν φύσιν τοῦ ἔργου καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀποδειχθεῖσαν ἤδη ἀντανάκλασιν καὶ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἄλλων τῆς τέχνης διακλαδώσεων, τὸ τρανότερον τεκμήριον τῆς ἀνωτέρω γνώμης, ἀλλὰ καὶ ἡ μείζων ἀπόδειξις τῆς μᾶλλον στενῆς ἐντοπίσεως τῆς ἑστίας τῆς ξυλογλυφικῆς καὶ ὀστογλυφικῆς ἐν Κορίνθῳ. Ἐνισχύεται δὲ ἡ γνώμη αὕτη ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ γλυπτὰ τῆς Κερκύρας, ἀντανακλῶντα ἀμέσως τὴν ἐπίδρασιν τῆς λάρνακος, κατεσκευάσθησαν ἐν Κορινθιακῇ ἀποικίᾳ.

Τὴν ἀκριβῆ ἀναπαράστασιν τῶν κατὰ ζώνας ἐπὶ τῆς λάρνακος ἐξεργασθέντων γλυπτῶν ζῳδίων ἔχομεν ἐν τοῖς ἐν Σπάρτῃ ὀστείνοις ἀναθήμασιν. Ἡ σχέσις δὲ τοῦ ἐκ Σπάρτης ὀστογλύφου ἢ ξυλογλύφου πρὸς τὸν τῆς Κορίνθου, ἀποδεικνύεται, πλὴν ἐκ τῶν γραπτῶν πηγῶν, καὶ ἐκ τοῦ μικροῦ ὀστοῦ εἰκ. 2, ἀνευρεθέντος, ὡς ὄπισθεν αὐτοῦ ἀναφέρεται, ἐν Κορίνθῳ.

Ἐκ τῆς λάρνακος ἐξάγεται ὅτι οἱ ἐργασθέντες τὸ ξύλον τεχνῖται, εἰργάζοντο καὶ τὸ ὀστοῦν καὶ τὸν χρυσὸν (Παυσαν. Ε' 17 5 . . . *λάρναξ κέδρου μὲν πεποίηται, ζῴδια δὲ ἐλέφαντος ἐπ' αὐτῆς, τὰ δὲ χρυσοῦ, τὰ δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς ἐστιν εἰργασμένα τῆς κέδρου.* Ἐξ ἄλλου πάλιν χωρίου ἐξάγεται ὅτι ὑπὸ τῶν τεχνιτῶν τῆς σχολῆς ταύτης κατεσκευάζοντο καὶ ἔργα ἐκ χαλκοῦ κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνᾶς (*καταλ. ἀριθ. 6448·* πρβ. *Στάης Guide* κτλ. Α σ. 235· πρβ. καὶ σ. 249 *καταλ. ἀριθ. 6444·* Παυσαν. Γ' 17 6 *τῆς χαλκιοίκου* [δηλ. ἐν Σπάρτῃ] *δὲ ἐν δεξιᾷ Διὸς ἄγαλμα Ὑπάτου πεποίηται παλαιότατον πάντων ὁπόσα ἐστὶ χαλκοῦ· δι' ὅλου γὰρ οὐκ ἔστιν εἰργασμένον, ἐληλασμένον δὲ ἰδίᾳ τῶν μερῶν καθ' αὑτὸ ἑκάστου συνήρμοσται πρὸς ἄλληλα, καὶ ἧλοι συνέχουσιν αὐτὰ μὴ διαλυθῆναι. Κλέαρχον δὲ ἄνδρα Ῥηγῖνον τὸ ἄγαλμα ποιῆσαι λέγουσιν, ὃν Διποίνου καὶ Σκύλλιδος, οἱ δὲ αὐτοῦ Δαιδάλου φασὶν εἶναι μαθητήν).*

Καταφαίνεται δὲ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καὶ ἐκ τῆς χαλκῆς Ἀθηνᾶς τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ὅτι τὰ οὕτω κατασκευαζόμενα χαλκᾶ ἔργα παρεῖχον σαφῶς τὰ ἴχνη τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ξυλογλύφου. Ἐπὶ τούτων ἡ μορφὴ ἐνεχαράσσετο ἐπὶ λεπτοῦ χαλκίνου ἐλάσματος, μεθ' ὃ ἐξήγετο διὰ σφυρηλατήσεως ἐκ τῆς ἀντιθέτου ὄψεως ἡ ἔκτυπος περιοχή, ἥτις ἦτο ἐπίπεδος ὡς τὰ περιγραφέντα ὀστεῖνα καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Κερκύρας γλυπτά. Πᾶσα διακόσμησις εἶχε καὶ ἐνταῦθα ὁμοίαν μορφήν· ἀλλ' ἡ ἐγχάρακτος γραμμὴ ἦτο ἀρνητικῶς πλαστικὴ (διὰ σφυρηλατήσεως), ὡς ἐν τῷ πηλίνῳ εἰδωλίῳ εἰκ. 31.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ παραγωγὴ αὕτη τῆς γραμμῆς δὲν εἶναι φυσική, ὡς δὲν εἶναι φυσικὴ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν χυτῶν χαλκῶν ἀντικειμένων ἐγχάρακτος συμπληρωματικὴ γραμμή. Ὅ,τι ἦτο φύσει δυνατὸν καὶ ἀναπόφευκτον ἐν τῇ ἐγχαράξει τοῦ ὀστοῦ καὶ τοῦ ξύλου, εἶναι ἐν τῷ χαλκῷ τεχνητὸν ἢ δευτερεῦον συμπλήρωμα. Ἀστοχοῦσι λοιπόν, νομίζω, ὅσοι δέχονται ὅτι ἡ ἐπὶ τῶν Κορινθιακῶν ἀγγείων ἐγχάρακτος συμπληρωματικὴ διακόσμησις προέρχεται ἐξ ἐπιδράσεως τῆς χαλκουργίας. Μόνον ἡ ὀστογλυφικὴ δύναται νὰ διεκδικήσῃ τὴν θέσιν τοῦ προτύπου, ἐξ οὗ ἐπηρεάζονται οἱ Κορίνθιοι ἀγγειοπλάσται. Ἀποδεικνύεται τοῦτο ἐκ τοῦ λόγου ὅτι ἡ ἐγχάρακτος διακόσμησις τῶν ἀγγείων ἐφαρμόζει τὸ πλεῖστον τὴν γραμμικὴν ἢ κυκλικὴν διακόσμησιν τῆς ὀστογλυφικῆς, ἣν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν ἤδη χρόνων παρατηροῦμεν. Οἱ κύκλοι ἐγχαράσσονται διὰ τοῦ διαβήτου, ὅπου δὲ ἀναπαρίστανται λέπια ἢ φολίδες, ἀκολουθεῖται τὸ σύστημα τῆς δι' ἐφαπτομένων τμημάτων κύκλων παραστάσεως αὐτῶν ὡς ἐν τοῖς ὀστείνοις. Αἱ πτέρυγες πτερωτῶν ὄντων, τὸ πλέγμα καὶ ἐνίοτε αἱ λεπτομέρειαι

τῶν ὑφασμάτων ἀναπαρίστανται δι' ἐγχαράκτων γραμμῶν ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ὀστεΐνων ἀναθημάτων. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὁμοιότης τῆς σωματικῆς ἀναπαραστάσεως τοῦ κάπρου παρὰ *Pottier*-Vases du Louvre E 612 (¹) πρὸς τὴν ἐνθάδε εἰκ.15 ἀπεικονιζομένην ἔλαφον μετὰ τῶν ἐγχαράκτων γραμμῶν καὶ στιγμῶν πρὸς ἐκδήλωσιν τῶν ἀνατομικῶν λεπτομερειῶν καὶ τοῦ τριχώματος.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐγχαράξεως παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν χυτῶν χαλκίνων ἀντικειμένων, ἀλλ' αἱ γραμμαὶ εἶναι ἐνταῦθα τόσον ἀβέβαιοι, βεβιασμέναι καὶ κακότεχνοι τὸ πλεῖστον, ὥστε ἀποκλείεται ἡ πιθανότης τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τῆς Κορινθιακῆς ἀγγειοπλαστικῆς. Ἡ ἐκ τῆς λάρνακος ὅμως τοῦ Κυψέλου ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς καθ'ὅλου γραφικῆς τῶν ἀγγείων, εἶναι ἤδη ἀρκούντως ἀποδεδειγμένη. ἐνισχύεται δ' ἔτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν ἐπὶ τῶν ἀγγείων τῆς Κορίνθου μορφικῶν τύπων πρὸς ἐκείνους τῶν ὀστεΐνων ἀναθημάτων τῆς Σπάρτης, ἀντανακλῶντας τὰ ζῴδια τῆς λάρνακος. Ἀφ'οὗ λοιπὸν ὑπάρχει ὁμοιότης τύπων, εἶναι φυσικὸν νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι, ἂν τὰ ζῴδια τῆς λάρνακος ἦσαν τὰ πρότυπα τῶν ἀγγειοπλαστῶν, ἡ ἀναπαράστασις αὐτῶν δὲν θὰ περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἀπομίμησιν τοῦ τύπου, ἀλλὰ θὰ παρέλαβε καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν καὶ οὐσιώδη ἐγχάρακτον παράστασιν σημαντικῶν λεπτομερειῶν καὶ τὴν λοιπὴν διακόσμησιν τῶν ὀστεΐνων ἢ ξυλίνων ζῳδίων.

Λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἀκμήν, εἰς ἣν πρέπει νὰ ἀνῆλθεν ἡ ὀστογραφικὴ καὶ πρὸ τῆς κατασκευῆς τῆς λάρνακος καὶ τὴν εὐχερῆ διάδοσιν τῶν μικρῶν ὀστεΐνων ἀντικειμένων ἐν παντὶ τόπῳ, τείνει νὰ πιστεύσῃ ὅτι οὐ μικρὰν ἐπίδρασιν ἐξήσκησαν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν διακλαδώσεων τῆς τέχνης. Κατ' ἀκολουθίαν εὑρίσκω λογικώτερον καὶ φυσικωτερον νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι μᾶλλον ἡ γεωμετρικὴ γραμμικὴ διακόσμησις τῶν ὀστεΐνων ἢ ἄλλα εἴδη τέχνης, ὡς ἡ ὑφαντουργία κτλ., παρέσχεν ἄμεσον ἀφορμὴν νὰ ἀναπαρασταθῶσιν ἐπὶ τῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου τὰ πολυσύνθετα καὶ τὰ ἁπλᾶ γεωμετρικὰ κοσμήματα.

Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπον, ἡ γραμμικὴ διακόσμησις εἶναι μοναδικὴ καὶ φυσικὴ ἐν τῇ ὀστογλυφικῇ καὶ τῇ ξυλογλυφικῇ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐν τῇ ὑφαντουργίᾳ, ἔνθα κατ' ἀνάγκην ἀπομίμησις γίνεται τῶν τῇ ἑτέρᾳ τέχνῃ φυσικῶν κοσμημάτων.

Τὸ κατ' ἐναλλασσόμενα μέλανα καὶ ἄχροα τετραγωνίδια κόσμημα (Schachbrettmuster) εἶναι μία τῶν χαρακτηριστικωτέρων διακοσμήσεων τῆς ξυλογλυφικῆς παντὸς χρόνου, ἥτις παριστᾷ τὰ διάφορα τετραγωνίδια διὰ ξύλων διαφόρων χρωμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὀστογλυφικὴ στερεῖται τῆς ἰδιότητος ταύτης, τὰ ἀνομοίου χρώματος τετραγωνίδια ἀναπαρίστανται δι' ἐναλλασσομένων ἐγγεγλυμμένων καὶ μὴ τετραγωνιδίων ὡς ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν μορφῶν 7, 9 καὶ 11 καὶ ἐν τῷ τῆς κλίνης σκεπάσματι τῆς πρώτης. Τὸ δὲ σκέπασμα τοῦτο ἀναπαριστᾷ βεβαίως διὰ τετραγωνιδίων ὑφανθὲν ὕφασμα, ἀλλ' ἡ διακόσμησις αὕτη, ἐπαναλαμβάνω, εἶναι φυσικωτέρα ἐν τῷ ξύλῳ, καὶ χαρακτηριστικὴ σχεδόν, ὡς δεικνύει τὸ πλαίσιον, τῶν ἑτέρων δύο μορφῶν.

Τὸ κόσμημα λοιπὸν τοῦτο ἐπανέρχεται κατ' ἐπανάληψιν ἐπὶ τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου, κατ' ἐπίδρασιν, φρονῶ, τῆς ξυλογλυφικῆς. Τὴν δὲ διακόσμησιν τῆς ὑφαντουργίας πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς προέλευσιν αὐτῆς ὡς μᾶλλον φυσικὴν καὶ πραγματικήν, μὴ ἀφισταμένην πολὺ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζῳϊκοῦ κόσμου, καὶ οὐχὶ κατὰ συνθήκην καὶ διὰ σταθερῶν καὶ ἐσχηματοποιημένων μορφῶν δρῶσαν ὡς ἡ ὀστογλυφικὴ πρὸ τῆς λάρνακος καὶ ἡ ἀγγειοπλαστικὴ τοῦ Διπύλου.

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον, φαίνεται συνείδησιν τῆς ἐπὶ σειρὰς γενεῶν συντελεσθείσης ἀνελίξεως ἐν τῇ τέχνῃ. Ἡ ὡς παράδοσις διαβιβαζομένη ἀνάμνησις τῶν ὑπὸ τῶν τεχνιτῶν διανυθέντων βημάτων καθίστα αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ διίδωσι διὰ τῆς ἀνελισσομένης ἁλύσεως τὸν πρῶτον κρίκον. Καὶ ὡς πρῶτος κρῖκος διεφαίνετο αὐτοῖς τὸ ξύλον. Ἐγνώριζον δὲ ἐκ παραδόσεως ἢ ἐξ αὐτοψίας τῶν μέχρι τῶν μεταγενεστέρων αὐτῶν χρόνων σῳζομένων ἀρχαϊκῶν ἔργων ὅτι οἱ ἐργασθέντες τὸ ξύλον τεχνῖται εἰργάσθησαν καὶ τὸ ὀστοῦν καὶ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν χαλκὸν (Παυσαν. Ε' 17 5· Γ' 17 6). Διέγνωσαν ὅμως ὅτι οἱ τεχνῖται οὗτοι μετεπήδησαν ἡμέραν τινὰ ἐκ τῶν ὑλικῶν τούτων εἰς νέον ὑλικόν, τὸν λίθον (Πλίνιος XXXVI 9 10 14).

Ἐφ' ὅσον ἡ συστηματικὴ ἐπισκόπησις καὶ ἔρευνα

τῶν πρώτων βαθμίδων τῆς ἀρχαϊκῆς Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς συμφωνεῖ πρὸς τὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις περὶ ταύτης ἐπικρατοῦσαν συνείδησιν καὶ ἄγει εἰς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα, ἡ σημασία ὡρισμένων σχολῶν καὶ ὀνομάτων τεχνιτῶν κατέρχεται εἰς δευτερεύουσαν κλίμακα. Ἡ ὑπόνοια ὅτι ὁ Δαίδαλος καὶ οἱ μετ᾽αὐτὸν ὑπῆρξαν ἱστορικὰ πρόσωπα ἢ οὔ, ἐλαχίστην δύναται νὰ ἐξασκήσῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἔργων προκυπτόντων πορισμάτων. Θεωροῦντες τὰ ὀνόματα ταῦτα ὡς ἀντανάκλασιν μᾶλλον μιᾶς ἐν τῇ τέχνῃ παρατηρουμένης πραγματικῆς πορείας καὶ ἀνελίξεως, συμβιβάζομεν καθόλου τά που διιστάμενα.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ θεωρῶμεν ἀμφίβολον τὴν ὕπαρξιν τῶν ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀναφερομένων πρώτων ἀρχαϊκῶν ἔργων, ἀλλὰ τοὐναντίον νὰ παραδεχθῶμεν ταῦτα πραγματικὰ καὶ συντελεστικὰ τῆς ἐξευρέσεως τοῦ κέντρου καὶ τῆς περιοχῆς, ἐν οἷς ταῦτα κατεσκευάσθησαν τὸ πρῶτον καὶ ἐξ ὧν διεδόθησαν ἀλλαχοῦ. Ἐξάγεται δὲ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων ὅτι ἡ Κορινθία, ἡ Ἀργολὶς καὶ ἡ Σικυωνία ὑπῆρξαν ἡ κυριωτέρα περιοχή, ἐν ᾗ τὰ *δαίδαλα* ἢ *ξόανα* καὶ κατ᾽ἀκολουθίαν ἡ ὀστογλυφικὴ καὶ ἡ ξυλογλυφικὴ ἔσχον τὴν πρώτην κοιτίδα. Καὶ ἡ μαρτυρία τῶν ἀρχαίων (Παυσαν. Ε′ 17 1-2· F′ 19 14· Β′ 15 1· 22 5· 22 5) καὶ αὐτὰ τὰ ἐκ τῶν εὑρημάτων ἐξαγόμενα φέρουσι τὴν Λακωνικὴν εἰς στενὴν συνάφειαν πρὸς τὸ κατασκευάσαν τὴν λάρνακα τοῦ Κυψέλου καὶ ἄλλα *δαιδάλεα ἔργα* ἐργαστήριον τῆς Κορίνθου.

Ἡ λάρναξ τοῦ Κυψέλου ὡς ἀποτελοῦσα τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα καὶ ἀκμὴν τῆς ὀστογλυφικῆς καὶ τῆς ξυλογλυφικῆς, τὰ ἐκ Κορίνθου ἕλκοντα τὴν καταγωγὴν γλυπτὰ τῆς Κερκύρας, ἡ ἐκ τῆς ἱστορίας ποριζομένη γνῶσις τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῆς Κορίνθου ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις καὶ αἱ πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἐμπορικαὶ αὐτῆς σχέσεις, ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς πάντας νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐκ τῆς πόλεως ταύτης διεθόθη ὡς ἀπὸ κέντρου τὸ πρῶτον δίδαγμα τῆς Ἑλληνικῆς πλαστικῆς

Ἐκ τῆς Δωρικῆς προελεύσεως τῶν τεχνικῶν τούτων διδαγμάτων ἐξηγεῖται καὶ ἡ μείζων ἐμμονὴ τῆς Δωρικῆς τέχνης ἐν τῇ ἕξει τοῦ τετραγώνου καὶ ἐπιπέδου.

Ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Ἰωνικὴ τέχνη παρέλαβον ἐκ τῆς Κορίνθου τὰ πρῶτα στοιχεῖα καὶ τὰς ἀμέσως γεννηθείσας βελτιώσεις, ἀλλὰ τὸ εὐτράπελον καὶ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν τεχνιτῶν τούτων ἐθεράπευσε τῇ τετραγώνῳ ἕξει μετὰ ποιᾶς τινος αὐθυπαρξίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ἀπαλλασσομένων ταχύτερον τῆς ἕξεως ταύτης. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνεξαρτήτου τούτου πνεύματος κατασκευάζει ὁ τεχνίτης καὶ τὴν Ἥραν τῆς Σάμου οὕτω, ὥστε πολλοὶ θὰ ἐνόμιζον ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει σύνδεσμος αὐτῆς πρὸς τὸ Δωρικὸν ἐργαστήριον. Ἡ διαφορὰ ὅμως εἶναι ἐξωτερική, κατ᾽ οὐσίαν δὲ τὸ τετράγωνον παραμένει καὶ ἐν τῷ προσώπῳ καὶ ἐν τῷ ἄνω μέρει τοῦ σώματος, πολλαχῶς δὲ καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐγχαρακτικῆς.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο οὐδόλως διασείει τὴν ἐξενεχθεῖσαν θεωρίαν τοσούτῳ μᾶλλον, καθ᾽ ὅσον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Δωρικῇ περιοχῇ ἀναγκάζεται ὁ τεχνίτης νὰ κατασκευάσῃ τὰ στρογγύλα κατὰ τὸ φαινόμενον γλυπτὰ εἰκ. 31 *α*. Ἡ στρογγυλότης ὅμως ἐπεβλήθη ἐνταῦθα ἐκ τοῦ δεδομένου σχήματος τοῦ ὀστοῦ, ἀλλ᾽ ἡ βάσις τῆς ἐργασίας ἔμεινεν ἡ αὐτὴ ὡς ἐν τοῖς λοιποῖς ἔργοις, ἡ ἐγχάραξις δηλαδὴ καὶ ἡ ἐγχάρακτος ἀρχή.

Ἓν ἔτι γεγονὸς πρέπει νὰ τύχῃ εὐρυτέρας πως συζητήσεως. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τοῖς μυκηναϊκοῖς ἤδη χρόνοις κατασκευάζεται τὸ ἀνάγλυφον τῶν στηλῶν τῆς Ἀκροπόλεως ὡς τὸ ἐκ Σπάρτης ὀστέϊνον εἰκ. 3, καὶ ὅτι τὸ ἀνάγλυφον τῆς πύλης τῶν λεόντων παρέχει τὸ χαρακτηριστικὸν περίγραμμα τῶν Λακωνικῶν ἀναγλύφων, τὸ μέχρι ὕψους τινὸς κατακόρυφον δηλονότι.

Ἡ ὁμοιότης ὅμως τοῦ ἀναγλύφου τῶν στηλῶν πρὸς τὸ τῆς Σπάρτης εἶναι ἐξωτερικὴ μόνον. Ὁ τύπος τῶν μορφῶν διαφέρει κατ᾽ οὐσίαν ριζικῶς τῆς σκληρᾶς καὶ ἐσχηματοποιημένης διαπλάσεως τῶν Σπαρτιατικῶν τύπων. Εἶναι ὁ φυσικώτερος, πραγματικώτερος, ζωηρότερος, σφριγῶν τύπος τοῦ μυκηναϊκοῦ κόσμου, συγγενὴς οὐσιωδῶς πρὸς τὸν τύπον τῆς πύλης τῶν λεόντων καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν μυκηναϊκὴν ἀντίληψιν διαπλασθείς.

Τὸ μόνον, ὅπερ ὁ μυκηναῖος τεχνίτης ἠκολούθησε κατ᾽ ἀναλογίαν τοῦ τεχνίτου τῆς Σπάρτης, ἦτο ἡ τεχνικὴ μέθοδος πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἀναγλύφου. Ἀλλ᾽ ἡ ἀνάλογος τεχνικὴ ἐφαρμογὴ ἐξαφανίζεται εὐθὺς ὡς ὁ μυκηναῖος φθάσῃ εἰς τὸ ση-

μεῖον τῆς πλαστικῆς ἀποδόσεως τῶν λεόντων. Ἐντεῦθεν πλέον ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἀντίληψιν, ἥτις ὑπηγόρευσε τὴν ἐσωτερικὴν διαμόρφωσιν τῶν τύπων, εἰς τὴν περιοχὴν δηλαδὴ τῆς μυκηναϊκῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἄλλη τεχνικὴ ἕξις ἔχει καὶ αὐτὴ τὴν ἀφορμήν της, παρήχθη καὶ αὕτη που. Συνήθεια, ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ μεταπίπτει εἰς σταθερὰν αἰσθητικὴν ἀντίληψιν. Ἡ ἀντίληψις ὅμως αὕτη εἶναι οὐσιωδῶς διάφορος τῆς μυκηναϊκῆς, οὐδαμῶς διακρινομένη ἐν ταῖς ἄλλαις τῆς τέχνης ταύτης ἐκφάνσεσι. Κατ' ἀκολουθίαν εἶναι λογικῶς ἀδύνατον νὰ παράγωνται καὶ αἱ δύο ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς. Εἶναι δύο ἀντιλήψεις ἐκ δύο διαφόρων ὁδῶν ὁρμηθεῖσαι καὶ πρὸς ἓν σημεῖον συγκλίνασαι, τόσον ὅμως, ὥστε νὰ μὴ ἐπέλθῃ τελεία συγχώνευσις, ἀλλ' ἀμοιβαία ἐπίδρασις.

Ἡ μία ὁδὸς εἶναι ἐκείνη, ἐξ ἧς ὡρμήθη ἡ ξηρά, ἄκαμπτος, ἐσχηματοποιημένη γεωμετρικὴ ἀντίληψις, ἡ δ' ἑτέρα ἐκείνη, ἐξ ἧς ἐκίνησεν ἡ φυσικωτέρα καὶ πραγματικωτέρα μυκηναϊκή. Ἡ πρώτη εἶναι ἐκείνη, ἣν παραδέχομαι ὡς πρώτην λογικὴν τεχνικὴν ἔκφανσιν, πραγματικῶς δὲ ὡς τὴν πρώτην τεχνικὴν ἐκδήλωσιν μεγίστου μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ δὴ τῆς Πελοποννήσου. Εἶναι δηλαδὴ ἡ γηγενὴς τεχνικὴ ἐκδήλωσις τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ ἄλλων ὁμόρων χερσαίων καὶ παραλίων μερῶν.

Ἡ τεχνικὴ αὕτη ἔκφανσις ἀποτελεῖ ἀδιάσπαστον αὔξουσαν ἅλυσιν μέχρι τῆς γνωστῆς γεωμετρικῆς περιόδου. Ἡ ἔκφανσις, ἐξ ἧς ὡρμήθη ἡ ἐγχάρακτος διακόσμησις τῶν ὀστῶν καὶ τοῦ ξύλου καὶ τὰ ἐκ τούτων γλυπτά, ἐκείνη, παρ' ἧς ἡ μυκηναϊκὴ τέχνη παρέλαβε τὴν ἔγχρωμον γραμμικὴν διακόσμησιν καὶ τὰς τεχνικὰς ἰδιότητας τῆς ὀστογραφικῆς καὶ τῆς ξυλογλυφικῆς.

Αἱ λύο ἀντιλήψεις λοιπὸν ἔχουσιν αὐθύπαρκτον ὑπόστασιν ἐν τοῖς μυκηναϊκοῖς χρόνοις, ἡ δὲ μυκηναϊκὴ δὲν ἀπορροφᾷ, ἀλλὰ μόνον στοιχεῖα τινὰ παραλαμβάνει, ἅτινα υἱοθετεῖ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑτέρα δανείζεται ἐκ τῆς ἄλλης μέρος τῆς ἀντιλήψεώς της. Ἡ ἐγχάρακτος διακόσμησις τῶν μυκηναϊκῶν ὀστῶν καὶ ἄλλων πηλίνων προγενεστέρων ἀντικειμένων ὁρμᾶται βεβαίως ἐκ τῆς πρώτης, ἀλλ' αἱ μορφαὶ τῶν ἐγχαράκτων γραμμικῶν καὶ κυκλικῶν κοσμημάτων ἐκτελοῦνται τὸ πλεῖστον κατὰ τὸ μυκηναϊκὸν πνεῦμα. Ἡ ἐπίδρασις εἶναι λοιπὸν ἀμοιβαία, ἀλλ' ἡ αὐτοτέλεια ἑκάστων ἐξακολουθεῖ ἀείποτε σταθερά.

Εἷς τῶν τελευταίων σταθμῶν τῆς ἑτέρας τεχνοτροπίας εἶναι ἡ λάρναξ τῆς Κορίνθου καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς προκύψαντα ἄμεσα τεχνικὰ φαινόμενα. Ἐν τῇ περαιτέρω πορείᾳ διετήρησεν ἡ τεχνοτροπία αὕτη ὅσα στοιχεῖα προσέλαβεν ἄλλοτε ἐξ ἐπιδράσεως τῆς ἄλλης. Ἀλλ' ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ πράγματα οὐδέποτε κατώρθωσεν ἡ τελευταία νὰ ἀπορροφήσῃ τὴν πρώτην. Οὐδὲ εἶναι πάλιν παραδεκτὴ ἡ θεωρία ὅτι ἡ μυκηναϊκὴ τέχνη κατέληξε μετὰ ἐσωτερικὴν ἐξάντλησιν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐσχηματοποιημένην τεχνοτροπίαν. Διότι αὕτη ὑφίστατο ἤδη, καθ' ὃν χρόνον ἡ μυκηναϊκὴ τέχνη εὑρίσκετο ἐν ἀκμῇ, καὶ διῆγε βίον ἀνεκτόν. Τοὐναντίον πρέπει νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ἡ μυκηναϊκὴ τέχνη, ἧς ἡ ἐξέτασις τῆς γενέσεως καὶ προελεύσεως δὲν εἶναι ἔργον τῆς παρούσης πραγματείας, μετὰ μακροχρόνιον συμβίωσιν κατέληξεν ἐκ λόγων μεταναστεύσεων νὰ ἐντοπισθῇ μετά τινος ἀλλοιώσεως ἀλλαχοῦ, ἴσως ἐν Ἰωνίᾳ. Καὶ ὅτι ἐν ταύτῃ διατηρήσασα ὅσα ἄλλοτε εἶχε προσλάβῃ ἐκ τῆς ἑτέρας στοιχεῖα μετεμορφώθη εἰς τὴν Ἰωνικὴν τεχνοτροπίαν. Πρὸς τὰ ἄλλοτε σπέρματα τῆς γηγενοῦς τεχνοτροπίας τῆς Πελοποννήσου προσετέθησαν βραδύτερον καὶ αἱ ἐκ τῆς λάρνακος προκύψασαι ἐπιδράσεις, ὡς καὶ ἐπὶ ταύτης αἱ ἐκ τῆς Ἰωνίας. Ἡ ἐπίδρασις δηλονότι διατηρεῖται ἔτι ἀμείωτος.

Ἐν δὲ τῇ Πελοποννήσῳ ἡ γηγενὴς τέχνη μείνασα πλέον ἐλευθέρα πάσης ἄλλης καταπιέσεως ἠδυνήθη νὰ ἀνέλθῃ εἰς ἀκμὴν καταλήξασα εἰς τὴν λάρνακα τοῦ Κυψέλου καὶ εἰς τὰς ἐκ ταύτης ἐκφάνσεις. Ἐκ τῆς ἀκμῆς ταύτης ἐσχηματίσθη ἰσχυρὰ ὡς ἀπὸ κέντρου ἐπίδρασις, ἥτις διεσπάρη πολλαχοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Δὲν δύναται δὲ νὰ εἶναι τυχαῖον τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀκμὴ αὕτη συνετελέσθη ἐν τῇ περιοχῇ, ἐν ᾗ κατεσκευάσθησαν αἱ στῆλαι τῶν Μυκηνῶν καὶ οἱ λέοντες, οἵτινες τόσα ὑπομιμνήσκουσι τῆς τεχνοτροπίας, ἐξ ἧς ὡρμήθησαν τὰ Λακωνικὰ ἀνάγλυφα καὶ τὰ γλυπτὰ τῆς Κερκύρας.

Ἀθήνησι, τῇ 4ῃ ἰουλίου 1913.

Φριδερῖκος Βερσάκης.

Βοιωτίας σκύφος έκτυπος έπιγεγραμμένος

(πίναξ 1)

ύπό

Φριδερίκου Βερσάκη.

Ύπό τής Άρχαιολογικής εταιρείας παρά τινος Παπαδήμα τώ 198 άγορασθείς άπόκειται νύν έν τώ Εθνικώ μουσείω ό ύπ' άριθ. 11797 Βοιωτικός σκύφος. Πρό τεσσάρων ήδη περίπου έτών έπετράπη μοι φιλοφρόνως ύπό τού Διευθυντού τού μουσείου κ. Β. Στάη ή μελέτη καί δημοσίευσις τού σκύφου, άλλ' έκ τής έλλείψεως άναγκαίου γραφικού άπεικάσματος ή δημοσίευσις άνεβλήθη. Εύαρεστηθείσης νύν τής Άρχαιολογικής εταιρείας νά παράσχη μοι τήν σχετικήν δαπάνην, άνετέθη τώ κ. Ε. Gilliéron ή έκπόνησις τού άπεικάσματος, όπερ δημοσιεύεται ένθάδε μετά 6 φωτογραφιών. Ένεκα τής εύτελούς κατασκευής τών τοιούτων σκύφων ή άκρίβεια τού άπεικάσματος πρός τό πρωτότυπον δέν δύναται βεβαίως νά είναι μαθηματική, άλλ' ώς ένεστι πιστοτέρα ***(πίν. 1)***.

Ό σκύφος έχων διάμετρον 0·13 περιθέεται άνω καί κάτω ύπό άναγλύπτου πλέγματος, κάτωθεν δέ τούτου φέρει παρά τήν βάσιν καί σειράν κυματίων καί έντός ταύτης δύο ρόδακας, ών ό είς έλάσσων κατά τό ήμισυ καί συνήθους σχήματος περιέχεται έν τώ ώς κέντρω μείζονι συγκειμένω έξ έναλλασσομένων όξέων καί άπεστρογγυλωμένων κατά τό άκρον φύλλων ***(είκ. 1-2)***.

Μεταξύ τών δύο πλεγματοφόρων ταινιών άνελίσσονται καθ' όλην τήν έπιφάνειαν τού άγγείου πέντε άνάγλυπτοι παραστάσεις, ών αί τέσσαρες άναπαριστώσι διαφόρους σκηνάς τής έν τώ μυλώνι έργασίας, ή δ' άλλη άναφέρεται είς τόν βίον τών κιναίδων (είκ. 1).

Τρείς παραστάσεις τού *μυλώνος* (Σουΐδας έν λ. *μυλωθρός· **ό μυλώνα** κεκτημένος* . . . . Εύστάθ. είς Όδύσσ. η 104, 1571, 39 *άλετρίδες . . . αί καί μυλωθροί καί μυλωθρίδες, παρά **τό μύλον** αίθρεϊν έν συναιρέσει ή περί **μύλωνα** θορεϊν έν συγκοπή*. Λουκ. Όν. 28 καί 42 *είσάγει μέ είς τόν*

1: Κάτω όψις σκύφου.

2: Μυλωθροί.

μυλῶνα) ἀναφέρονται εἰς τὸν *ἀλετὸν* (Εὐστάθ. ἔ.ἀ. 1571 38 *καὶ ἀλεθρεύειν μὲν τὸ ἀλήθειν καὶ* ***ἀλετὸν*** *ποιεῖν)* καὶ δηλοῦνται διὰ τῶν εἰκ. 1 *3 4 5*,

3: Μυλωθροί.

4: Μυλωθροί.

ἡ δὲ τετάρτη ***(εἰκ. 6)*** παριστᾷ τὴν (κοσκίνισιν) *διάττησιν* (*διαττᾶν ἢ διάττειν*· Πολυδεύκ. F' 91, Ζ' 22. ΜΕτυμ. 271 36· 710 45· 757 5. Πλάτ. Σοφ. 226 Β. Εὐστάθ. εἰς Ἰλ. Θ 217 749 13. Πλουτ. Περὶ συμποσ. F' 7 2 693 Ε. Καὶ *σήθειν, διασήθειν*. Πολυδεύκ. F' 74. Φώτ. 177 26 ἐν λ. *κρησέρα* Ἡσύχ. ἐν λ. *ἀλευρότησις)*.

Αἱ εἰκ. 2 3 4 5 δεικνύουσι τὴν ἐκτελουμένην ἐργασίαν καὶ τὰ ὄργανα, δι' ὧν ἐξετελεῖτο ὁ ἀλετός, τὰς *μύλας* ἢ τοὺς *μύλους* ἢ *μυλῶνας* καὶ *μύλωνας* (Ἡσύχ. ἐν λ. *μύλη· καὶ οὕτω λέγεται καὶ ὁ κάτω τῆς* ***μύλης*** *λίθος· τὸ δὲ ἄνω ὄνος*. Ὁ αὐτὸς ἐν λ. *ὄνος· ὁ ἀνώτερος λίθος τοῦ* ***μύλου.*** Σουίδας ἐν λ. *μύλη· ὄνος γὰρ τοῦ* ***μύλωνος*** *τὸ κινούμενον καὶ αἱ τοιαῦται μηχαναὶ ὄνοι*. Λουκ. ὄν. 42. Φώτ. 279 22 ἐν λ. *μύλη*. Θεόκρ. 4 58 *ἀπὸ τῶν ἀλούντων καὶ τῇ κώπῃ* ***τοὺς μύλους*** *ὠθούντων)*.

Αἱ μύλαι ἦσαν διαφόρου μορφῆς ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις καὶ ἐκινοῦντο κατὰ διάφορον τρόπον. Ἐνθάδε παρίστανται δύο εἴδη αὐτῶν, ὧν ἡ μία προσνέμεται τῇ κατηγορίᾳ τῶν διὰ τῶν ὑποζυγίων στρεφομένων (εἰκ. 2), αἱ δὲ δύο ἄλλαι τῇ κατηγορίᾳ τῶν ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς περιαγομένων (εἰκ. 4 5).

Τὸ ταπεινὸν ὕψος καὶ ἡ ὅλη μορφὴ τοῦ ὑποζυγίου τῆς εἰκ. 2 δεικνύουσιν ὅτι τὸ ἐν τῇ μύλῃ ταύτῃ ἐργαζόμενον ζῷον εἶναι ὁ ὄνος (Λουκ. ὄν. 28-42 *εἰσάγει μὲ εἰς τὸν μυλῶνα καὶ ὁρῶ πλῆθος ἔνδον* ***ὁμοδούλων κτηνῶν****, καὶ μύλαι πολλαὶ ἦσαν καὶ πᾶσαι τούτοις ἐστρέφοντο καὶ πάντα ἐκεῖνα μεστὰ ἦν ἀλεύρων . . . τῇ δ' ὑστεραίᾳ ὀθόνῃ τὰ ὄμματά μου σκεπάσαντες ὑποζευγνύουσί με τῇ κώπῃ τῆς μύλης, εἶτα ἤλαυνον)*.

Αἱ μύλαι τῆς μορφῆς εἰκ. 2 ἀπετελοῦντο ἐκ δύο κωνικῶν λίθων, ὧν ὁ κάτω (πρβ. *Blümner* Terminologie κτλ. Β' ἔκδ. Α' τόμ. σ. 27 εἰκ. 12), ἡ *μύλη* (Ἡσύχ. ἐν λ. *μύλη*. Φώτ. 279 22 ἐν λ. *μύλη*. Πολυδεύκ. Ζ' 19) ἐστερεοῦτο διὰ τῆς βάσεώς του ἐπί τινος ἀντικειμένου, ὁ δὲ ἄνω, ὁ *ὄνος* (Ἡσύχ. ἐν λ. *μύλη καὶ ὄνος*. Σουίδας ἐν λ. *μύλη*. Πολυδ. Ζ' 19. Φώτ. 336 20 ἐν λ. *ὄνος)* προσηρμόζετο δι' ἐσωτερικῆς κωνικῆς λαξεύσεως τῆς κορυφῆς του ἐπὶ τοῦ πρώτου οὕτως, ὥστε νὰ στρέφηται περιαγόμενος ἐπ' ἐκείνου. Ὑπεράνω τῆς κωνικῆς λαξεύσεως τοῦ ὄνου ἠκολούθει καὶ ἑτέρα ὁμοία λάξευσις, ἧς τὸ στενώτερον μέρος εὑρίσκετο πρὸς τὰ

5: *Μυλωνάρχης.*

6: *Κίναιδοι.*

κάτω καὶ ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν ὑποκειμένην κωνικὴν λάξευσιν. Οὕτω ὁλόκληρος ὁ ἀνώτερος λίθος, ἦτο κενὸς ἐσωτερικῶς καὶ εὐρυνόμενος πρὸς τὰ ἄνω ἐδέχετο τὸν σῖτον, ὅστις διερχόμενος διὰ μικρῶν ὀπῶν σιδηροῦ δίσκου παρεντεθειμένου ἐν ἐν τῷ μέσῳ, ἔνθα προσήπτοντο αἱ κορυφαὶ τῶν δύο κωνικῶν λαξεύσεων, κατέπιπτεν εἰς τὰ τοιχώματα τῆς μύλης καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῆς ὄνου καὶ ἐτρίβετο.

Πλὴν τῶν ὀπῶν, δι' ὧν διήρχετο ὁ σῖτος, ὁ σιδηροῦς δίσκος ἔφερε καὶ μίαν ἐν τῷ μέσῳ, εἰς ἣν εἰσήρχετο σιδηροῦν ἔμβολον ἐμπεπηγὸς ἐπὶ τοῦ κατωτέρου λίθου. Στρεφόμενος δὲ ὁ δίσκος περὶ τὸ ἔμβολον ἐκίνει καὶ τὸν ὄνον, ἐν ᾧ ἦτο ἐστερεωμένος.

Τὰ τοιχώματα τοῦ κάτω λίθου ἦσαν συνήθως λοξῶς ῥαβδωτὰ πρὸς εὐχερεστέραν τριβὴν τοῦ σίτου, ἵνα δὲ μὴ ἐφάπτωνται πολὺ πρὸς τὰ τοιχώματα τῆς κοίλης κωνικῆς λαξεύσεως τοῦ ὄνου ἐμεσολάβει μικρὸς κενὸς χῶρος, ἀνεχομένου τοῦ τελευταίου λίθου διὰ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἐμβόλου τῆς μύλης ἐρειδομένου δίσκου.

Ἐπὶ τοῦ ἐμβόλου τῆς μύλης ἐξικνουμένου μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄνου προσηρμόζετο ἐντὸς ὀπῆς ἐγκαρσίως ξύλινος τετράγωνος πῆχυς, ἐφαρμοζόμενος πρὸς ἕτερα κάθετα καὶ ὁριζόντια ἑκατέρωθεν ἐξαρτύματα. Πρὸς ταῦτα ὑπεζευγνύετο τὸ ὑποζύγιον, ὅπερ στρεφόμενον κύκλῳ τῆς μύλης περιῆγε καὶ τὸν ὄνον (Λουκ. ὄν. 42 *ὑποζευγνύουσί με τῇ κώπῃ* ...).

Εὐκρινέστερον διακρίνει ὁ ἀναγνώστης τὰς λεπτομερείας ταύτης ἐν τῇ εἰκ. 12 τοῦ Blümner (ἔ. ἄ.).

Ἐπὶ τῆς εἰκ. 3 διακρίνεται κατακόρυφος ἐξοχὴ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀνωτέρου λίθου, ἥτις δηλοῖ τὸ ἔμβολον τῆς μύλης. Ἐκ δὲ τῶν ξυλίνων ἐξαρτυμάτων καὶ τῆς *κώπης* μόλις διαφαίνονται ἴχνη τινὰ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ κτήνους, ἐκ δὲ τῆς μύλης διακρίνεται μέρος τῆς βάσεως παρὰ τοὺς ὀπισθίους πόδας.

Ὄπισθεν τοῦ ζώου εἰκονίζεται γυμνὴ ἀνδρικὴ μορφή, ἥτις κύπτει ἐν ἀριστερᾷ πρὸς τὸ κτῆνος κρατοῦσα διὰ τῆς δεξιᾶς, ὡς φαίνεται, μαστίγιον. Ἡ στάσις τοῦ ἀνδρὸς ὑπονοεῖται ἐν κινήσει κατὰ κρόταφον, ἀλλ' ἕνεκα ἀδεξιότητος τοῦ τεχνίτου τὸ ἄνω τοῦ σώματος παρίσταται ὡς κατενώπιον· ὥστε φαίνεται ὅτι ἡ δεξιὰ χεὶρ αἰωρεῖται ἀσκόπως, ἐν ᾧ ἐσκοπεῖτο νὰ δηλωθῇ ἡ πρὸς παρόρμησιν τοῦ ζώου ἁρμόζουσα αὐτῇ κίνησις ὡς ἡ τῆς ἀριστερᾶς.

Τὸ πρόσωπον παρουσιάζει ἀλλόκοτον μορφήν, ἡ δὲ κακότεχνος ἐργασία παρασύρει νὰ πιστεύσῃ

τις ὅτι ὁ ἀνὴρ ἔχει ὁμοιόμορφον κεφαλὴν πρὸς τὸ ταλαίπωρον ζῷον! Καὶ ἡ ἀπάτη αὕτη ἀπορρέει ἐκ τῆς ἀβεβαίου χειρὸς τοῦ κατασκευαστοῦ τοῦ σκύφου, ἄλλο τι προσπαθήσαντος νὰ ἐκδηλώσῃ. Τὸ στόμα δηλ. τοῦ ἀνδρός, ὡς καὶ τοῦ ζῴου, ἐφράττετο διά τινος ἀντικειμένου, τῆς *πανσικάπης*, ἵνα μὴ ἀμφότεροι κεντηθῶσιν ὑπὸ τῆς ὀρέξεως νὰ δοκιμάσωσι διὰ τῆς μασσήσεως τὴν ποιότητα τοῦ σίτου (Πολυδεύκ. Ζ' 30 *τό γέ μην τοῖς οἰκέταις τοῖς ἔνδον ἐργαζομένοις ὑπὲρ τοῦ μὴ κάπτειν τῶν ἀλφίτων περιθέμενον πανσικάπη ὀνομάζεται, τροχοειδὲς μηχάνημα τῷ τραχήλῳ περιαρμοζόμενον ὡς ἀδυνατεῖν τῷ στόματι τὰς χεῖρας προσαγαγεῖν*· πρβ. καὶ ΙΒ' 2. Εὐστάθ. εἰς Ἰλ. Θ 217 749 13· *πανσικάπη . . . μηχάνημά τι τροχῷ ἐμφερές, δι' οὗ τὸν τράχηλον διεῖρον τῶν ὑποζυγίων, ὥστε μὴ ἐσθίειν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε, φησί, μὴ δύνασθαι τὰς χεῖρας τῷ στόματι προσάγειν.* Φώτ. 403 6. Σουΐδας καὶ Ἡσύχ. ἐν λ. *πανσικάπη*. Λουκ. ὄν. 28 καὶ 42).

Ἐν τῇ παραστάσει τῆς κοσκινίσεως εἰκ. 3 εἰκονίζεται λίθινος ληνὸς μετὰ βάσεως, παρ' ᾧ ἐν δεξιᾷ κύπτει ἐπ' αὐτοῦ γυναικεία μορφὴ μετὰ βραχέος χιτῶνος καταλείποντος ἐλεύθερον τὸν ἀριστερὸν ὦμον καὶ τὸν βραχίονα. Διὰ τῶν χειρῶν κρατεῖ ἡ γυνὴ περιφερικὸν ἀντικείμενον περιθεόμενον ὑπὸ ἐξεχούσης παρυφῆς. Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μικρῶν συνεχομένων στιγμῶν γίνεται κατάδηλον ὅτι ὁ τεχνίτης ἀναπαρέστησε κόσκινον, οὗ αἱ ὀπαὶ τοῦ πλέγματος δηλοῦνται διὰ τῶν στιγμῶν, ὁ δὲ κυκλικὸς ξύλινος στέφανος διὰ τῆς ἀναγλύπτου παρυφῆς. Ἐξ ἀγνοίας ὅμως τῆς προοπτικῆς ἢ μᾶλλον ἐξ ἀδυναμίας νὰ καταστήσῃ ἄλλως εὐκρινὲς τὸ εἰκονιζόμενον κόσκινον ἀναπαρέστησε τοῦτο κατακόρυφον γεωμετρικῶς. Νομίζω ὅτι μᾶλλον τὸ δεύτερον συνέβη, διότι ἐν τῷ ληνῷ παρατηρεῖται ποιά τις γνῶσις τῆς προοπτικῆς διὰ τῆς ἐλλειψιοειδοῦς ἀπεικονίσεως τῶν κύκλων αὐτοῦ.

Τοῦ κοσκίνου ὑπῆρχον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διάφορα εἴδη, ἀλλ' ἐνθάδε εἶναι ἀδύνατον νὰ διακρίνῃ τις ποῦ πρέπει νὰ καταταχθῇ τοῦτο (Πολυδεύκ. Ζ' 74 *τὸ δὲ ἐργαλεῖον, ἐν ᾧ τὰ ἄλευρα διεσήθετο, τὸ μὲν ἐκ σχοινίου πλέγμα* ***κόσκινον,*** *εἰ δὲ τοῦ κοσκίνου κύκλῳ ἀντὶ τῶν σχοίνων λινοῦν τι σινδόνιον εἴη ἐξημμένον, ὡς ἀκριβέστερον τὸ ἄλευρον καθαίροιτο,* ***ἀλευρότησις*** *ἐκαλεῖτο, εἰ δὲ ἐξ ἐρίου εἴη* ***κρησάρα.*** Πρβ. καὶ ΙΒ' 4. Ἡσύχ. ἐν λ. *ἀλευρότησις*. ΜΕτυμ. 60 25. Ζωναρ. 125 ΒΑ 382 24. Γαλην. 19 115 Φωτ. 177, 26 ἐν λ. *κρησέρα*. Ἀθην. Δ' 647 F).

Ἐν ἀριστερᾷ παρίσταται κινουμένη πρὸς τὸν ληνὸν ἀνδρικὴ μορφὴ περιβεβλημένη ζῶσμα περὶ τὴν ὀσφύν, ἱμάτιον δηλονότι περιστρεφόμενον καὶ ἀνερχόμενον ἐκ τῶν ὄπισθεν πιθανῶς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, ἐντεῦθεν δὲ αἰωρούμενον καταπῖπτον εἴς τι μῆκος πρὸς τὰ κάτω. Τοῦτο δέ, φαίνεται, ὅτι εἰκονίζει τὸ μεταξὺ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος καὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς μορφῆς κρεμάμενον ἀντικείμενον.

Τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ σώματος εἶναι γυμνόν.

Τὰ παρὰ τὸ κάτω μέρος τοῦ προσώπου καὶ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ πλαστικὰ σημεῖα εἶναι τόσον δυσδιάκριτα, ὥστε ἀδυνατεῖ τις νὰ διακρίνῃ ἂν εἰκονίζουσι μακρὰν κόμην ἢ τὴν *πανσικάπην*.

Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρει κωνικὸν πῖλον καὶ κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν κορυφὴν σάκκου πιθανῶς ἢ πίθου, δι' οὗ μεταφέρει τὸ ἄλευρον ἐκ τῆς παρακειμένης μύλης πρὸς κοσκίνισιν ἐν τῷ ληνῷ. Ἡ γυνὴ ἀναμένει κρατοῦσα τὸ κόσκινον, ὁ δὲ ἀνὴρ μέλλει πάραυτα νὰ ἐκκενώσῃ ἐντὸς τοῦ κοσκίνου τὸ ἄλευρον. Πρὸ ὀλίγου ἡ ἀνδρικὴ μορφὴ ἐστήριζε τὸν σάκκον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου κρατοῦσα αὐτὸν διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός, νῦν δὲ μετετόπισεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὠμοπλάτης καὶ εἶτα ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ ἑδραζομένη διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐντείνει τὰς δυνάμεις ἵνα ἀνατρέψῃ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ σάκκου ἐντὸς τοῦ κοσκίνου.

Ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ στροφὴ τῆς κεφαλῆς δεικνύει τὴν σχέσιν τῆς παραστάσεως ταύτης πρὸς τὴν προηγουμένην καὶ καταδηλοῖ τὸ μέρος, ὁπόθεν τὸ ἄλευρον μετεκομίσθη.

Ἐν τῇ ἑπομένῃ παραστάσει (εἰκ. 4) εἰκονίζεται μύλη στρεφομένη ὑπὸ γυναικὸς μετὰ χιτῶνος ἐξικνουμένου μέχρι τῶν μηρῶν ὡς τῆς ἐν τῇ κοσκινίσει γυναικείας μορφῆς. Ἡ κυρίως ἀλοῦσα μηχανὴ ἑδράζεται ἐπὶ τραπέζης ἐκ λίθου ἢ ξύλου. Ἐπὶ ταύτης στερεοῦται ἡ κυρίως *μύλη*, ἐφ' ἧς στρέφεται ὁ ὄνος.

Ἡ *μύλη* εἶναι μικροῦ πάχους περιφερικὴ πλάξ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ὀλίγον καμπύλης καὶ ἀπεστρογ-

γυλωμένης γραμμῆς τοῦ ἀμέσως ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀκολουθοῦντος ὁριζοντίου ἀντικειμένου, ὁ δὲ *ὄνος* εἶναι ὀρθογώνιος λίθος μετὰ κυκλικῆς ἐν τῷ μέσῳ ὀπῆς. Ἐν ταύτῃ ριπτόμενος ὁ σῖτος κατέληγεν εἰς τὰ μεταξὺ τῶν δύο λίθων τοιχώματα καὶ ἐτρίβετο.

Ἐπὶ τοῦ *ὄνου* στερεοῦται ἐγκαρσίως ξυλίνη ράβδος, ἡ *κώπη* (Λουκ. ὄν. 42. Διόδ. Γ' 13 2. Θεόκρ. 4 58) στρεφομένη δι' ὀπῆς περὶ κατακόρυφον ἔμβολον ἐνεσφηνωμένον ἐπὶ τῆς *μύλης*.

Ἐξ ἀδυναμίας τοῦ τεχνίτου ὁ *ὄνος* παρίσταται ἐκ τῆς ἄνω αὐτοῦ πλευρᾶς, τὸ δὲ ἔμβολον ἐτέθη εἰς τὸ ἄκρον ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὥστε, ἂν ἐστρέφετο ὡς ἔχει, θὰ διέγραφε κύκλον ἐξερχόμενον τῆς *μύλης!* Καὶ ἡ κακότεχνος αὕτη ἀπεικόνισις προκύπτει ἐκ τῆς προσπαθείας νὰ ἐκδηλωθῶσι τὰ μέρη τῆς μύλης ἐν πάσαις αὐτῶν ταῖς λεπτομερείαις, ἐναντίον καὶ ἐν ἀγνοίᾳ παντὸς προοπτικοῦ νόμου.

Αἱ ὑπὸ ἀνθρώπων στρεφόμεναι μύλαι ὠνομάζοντο *χειρομύλαι* (Ξενοφ Κύρ. F' 2 31· *χειρομύλας χρὴ αὐτόθεν παρασκευάσασθαι, αἷς σιτοποιούμεθα· τοῦτο γὰρ κουφότατον τῶν σιτοποιητικῶν ὀργάνων.* Πρβ. Corp. Gloss. Β' 476 34· Γ' 197 54· 269 67). Μύλαι συγκείμεναι ἐξ ὁμοιομόρφων πως λίθων παρετηρήθησαν ὑπὸ περιηγητῶν ἐν χρήσει ἔτι ἐν τῇ νήσῳ Ἰκαρίᾳ (*Tournefort* Voyages du Levant I 402) καὶ ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Αἰγύπτῳ (*Clarke* Ann. des voyages XXII 237). Ἡ εἰκονιζομένη ὅμως μορφὴ μύλης εἶναι ὡς γινώσκω μοναδικὴ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστήμῃ. Ἐκ τούτου νομίζω ὅτι τὸ χωρίον Ζ' 19 τοῦ Πολυδεύκους (*καὶ ἡ τράπεζα μύλη*) ἁρμόζει μᾶλλον τῷ εἴδει τούτῳ. ***Μύλη*** καλεῖται ὁ κατώτερος λίθος τοῦ μύλου, τὸ δὲ αὐτὸ μέρος ὀνομάζεται κατὰ τὸν Πολυδεύκην καὶ ***τράπεζα***. ***Τράπεζα*** ὅμως ἐν κυριολεξίᾳ μόνον τὸ στήριγμα τῆς ἐν τῇ διὰ τῆς εἰκ. 4, 5 παρισταμένης *μύλης* δύναται νὰ κληθῇ καὶ ἐξ αὐτῆς καὶ ἡ ὑπερκειμένη πλάξ.

Ὑπεράνω τῆς παραστάσεως εἰκ. 4 εὑρίσκεται ἀνάγλυπτος ἡ λέξις ΜΥΛΩΘΡΟΙ. Αὕτη ἀναφέρεται εἰς πάντας τοὺς ἐν τῷ μυλῶνι ἐργαζομένους πλὴν τῆς πρώτης μορφῆς τῆς εἰκ. 5. ***Μυλωθρὸς*** ἐκαλεῖτο καὶ ὁ προϊστάμενος ἢ ἰδιοκτήτης τοῦ μυλῶνος καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἐργαζόμενοι ἄνδρες ἢ γυναῖκες (Πολυδ. Ζ' 180 καὶ 19· *ὁ τῆς ἐργασίας προεστηκὼς μυλωρὸς καὶ μυλωθρός*. Πσ. Δημοσθ. c Νικόστρ. 14 1252. Διογ. Λαέρτ. Θ' 59. Σουΐδας ἐν λ. ***Πυθέας*** *καὶ* ***μυλωθρός· ὁ μυλῶνα κεκτημένος καὶ ἐργαζόμενος.*** Ἁρποκρ. 129 14 ἐν λ. *μυλωθρός*. Ἀθήν. Δ' 168 Α. Εὐστάθ. εἰς Ὀδ. κ 161 1885 24· ξ' 104 1571 39· ***ἀλετρίδες αἵ καὶ μυλωθροὶ καὶ μυλωθρίδες*** . . . Σχόλ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 258· ***ἀλετρὶς ἡ μυλωθρὸς παρὰ Καλλιμάχῳ.***

Ἡ λέξις ΜΥΛΩΝΑΡΧΗϹ τῆς ἑπομένης παραστάσεως (εἰκ. 5) ἀναφέρεται εἰς τὴν πρώτην μορφὴν καὶ δηλοῖ τὸν προϊστάμενον. Ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ ἀναφαίνεται καὶ ἐν Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππ. 253.

Ἐν τῇ παραστάσει εἰκ. 5 εἰκονίζεται καθ' ὅμοιον τρόπον ἡ αὐτὴ μορφὴ μύλης ὡς ἐν εἰκ. 4, παρελήφθη ὅμως νὰ δηλωθῇ ἡ κυρίως *μύλη*, ὁ δ' ἕτερος ποὺς τῆς τραπέζης δὲν διακρίνεται, ὑποτίθεται ὅμως ὅτι καλύπτεται ὑπὸ τοῦ μυλωνάρχου. Καὶ ἐν ταῖς δύο παραστάσεσιν ἀπεικονίσθη μόνον ἡ μία πλευρὰ τῆς τραπέζης γεωμετρικῶς, ἄνευ δηλονότι προοπτικῆς.

Ὁ μυλωνάρχης φορεῖ χιτῶνα ποδήρη καὶ ἱμάτιον ἐρριμμένον ὡς ρωμαϊκὴν τήβεννον μέχρι τῆς κεφαλῆς, κινεῖται δὲ πρὸς τὴν μύλην προτείνων τὰς χεῖρας κεκαμμένας ἐν τῷ ἀγκῶνι. Ἡ ἐλαττωματικὴ ἐκτέλεσις τῆς συνθέσεως παρέχει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ μυλωνάρχης κρατεῖ διὰ τῶν χειρῶν τὴν μύλην. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει θὰ ἐκωλύετο ἡ περιστροφὴ τῆς κώπης, ἥτις στρεφομένη ὡς ἔχει ὑπὸ τῆς γυναικὸς θὰ κατεκρήμνιζε τὸν κύριον προϊστάμενον!

Ὑποτίθεται λοιπὸν ὅτι ὁ μυλωνάρχης εὑρίσκεται ἐν ἀποστάσει παρακολουθῶν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας ἢ ὅτι αὕτη διεκόπη πρὸς στιγμὴν καὶ τότε ὁ προϊστάμενος ἠδύνατο νὰ σταθῇ παρὰ τὴν μύλην, ὡς φαίνεται νῦν. Ἀλλ' ἡ στάσις τῆς κινούσης τὴν κώπην μορφῆς ἐλάχιστα ἐνισχύει τὴν τελευταίαν ὑπόθεσιν, τοὐναντίον φαίνεται ὅτι αὕτη δὲν ἵσταται ἀδρανής, ἀλλ' ὅτι κινεῖται.

Τὸ γένος τῆς μορφῆς ταύτης εἶναι δυσδιάκριτον, μὴ διακρινομένου εὐκρινῶς τοῦ χιτῶνος, ὃν φέρουσιν αἱ ἐν δεξιᾷ μορφαὶ τῶν εἰκ. 3 καὶ 4, φαίνεται ὅμως γυνή.

Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς μερικῆς μόνον ἀμφιέσεως τῶν λοιπῶν ἐν τῷ μυλῶνι μορφῶν δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν τὸν χιτῶνα ὡς τὸ κριτήριον πρὸς διάκρισιν τοῦ γυναικείου γένους τῶν ἐν δεξιᾷ τῶν εἰκ.

3, 4 μορφῶν. Διότι ἡ γενικὴ γυμνότης οὐδόλως ἐνδείκνυται πρὸς παράστασιν τῆς γυναικός, ἔχομεν δὲ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γνώμης ὅτι γυναῖκες παρίστανται ἐν δεξιᾷ τῶν εἰκ. 3 4 5, καὶ τὴν καμπυλότητα τῶν γραμμῶν, τὸ θηλυπρεπὲς τῶν μορφῶν, τὴν κόμμωσιν καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπὶ τῆς προκειμένης μορφῆς ἐν εἰκ. 5 διακρίνεται ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν μασχάλην ἐξόγκωσίς τις δηλοῦσα τὸν μαστόν.

Ἡ χρῆσις γυναικῶν ἐν τῷ μυλῶνι μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῶν πηγῶν (Εὐστάθ. εἰς Ὀδ. ζ 1571 39. Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρ. 258. Ἀριστοφ. Νεφ. 1358· ***ᾄδειν τε πινονθ' ὥσπερεὶ κάχρυς γυναῖκ' ἀλοῦσαν.*** Θεόφρ. Ὕμν. 4· ***καὶ τὴν σιτοποιὸν πειρᾶν λαθεῖν, κατ' ἀλέσαι μετ' αὐτῆς τοῖς ἔνδον πᾶσι καὶ αὐτῷ τὰ ἐπιτήδεια.*** Εὐστάθ. εἰς Ὀδ. κ 106 1885 25· ***ἐπιμύλιος ᾠδή, ἣν περὶ τοὺς ἀλετοὺς ᾖδον, αὕτη δὲ καὶ μυλωθρὸς ἐλέγετο ὁμωνύμως ἀνδρὶ ἢ γυναικὶ ἀθροῦσι τὴν μύλην.*** Ἡσύχ. ἐν λ. ***ἀλετρίς.*** Πλούτ. ne suav. qu. viv. p. sec. Ἐπίκ. 21 1101 F· ***παχυσκελὴς ἀλετρὶς πρὸς μύλην κινουμένη).*** Ἐκ τοῦ τελευταίου χωρίου δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἕνεκα τῆς βραχύτητος καὶ τῆς λεπτότητος τοῦ χιτῶνος τῆς ἀλετρίδος διεφαίνοντο πλήρως αἱ γραμμαὶ τῶν σκελῶν, καὶ ὅτι ἡ χωρίζουσα τὰ σκέλη γραμμὴ τῆς κυρτῆς ἐν δεξιᾷ μορφῆς τῆς εἰκ. 5 δηλοῖ τὸ ἐκ τῆς προσαρμογῆς τοῦ ὑφάσματος διαφαινόμενον περίγραμμα τῶν μηρῶν γυναικός.

Ἐκ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ στροφῆς τῆς κεφαλῆς καὶ ἐκ τῆς φορᾶς τῆς χειρὸς τῆς μορφῆς ταύτης ἐμφαίνεται ἡ πρὸς τὴν παράστασιν ταύτην σχέσις τῆς παρακειμένης ἐν δεξιᾷ ἀνδρικῆς μορφῆς (ἀριστερὰ μορφὴ τῆς εἰκ. 6) ὁμοιαζούσης καθ' ὅλου πρὸς τὴν πρώτην μορφὴν τῆς εἰκ. 4. Κρατεῖ δὲ καὶ αὕτη πίθον ἢ σάκκον, ὃς ἐξ ἀδυναμίας τοῦ τεχνίτου φαίνεται μεταφερόμενος κεκλιμένος καὶ μόλις ἐρειδόμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, ἐν ᾧ ἐσκοπεῖτο πράγματι νὰ δηλωθῇ ἡ διὰ τοῦ δεξιοῦ ὤμου μεταφορὰ αὐτοῦ. Ἡ θέσις αὕτη ὅμως θὰ ἐδείκνυεν ἐκ τῆς προοπτικῆς μικρὸν μόνον μέρος τοῦ ἀντικειμένου καὶ θὰ ἐκινδύνευεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ καταστῇ τοῦτο κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ τεχνίτου δυσδιάκριτον. Ἐκ τῆς προοπτικῆς λοιπὸν ἀδυναμίας αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀφελοῦς ταύτης προσπαθείας, ὑπομιμνῃσκούσης πολὺ παλαιοτέρους χρόνους, ἐσχεδιάσθησαν οὕτω ὁ σάκκος καὶ αἱ μύλαι τῶν λοιπῶν παραστάσεων.

Ἡ ἄγνοια τῆς προοπτικῆς προυκάλεσε καὶ τὴν στρέβλωσιν τῶν μορφῶν. Ἡ ἐν δεξιᾷ τῆς εἰκ. 5 καὶ ἡ παρὰ τὸν ὄνον τῆς εἰκ. 2 ἔχουσι τὸ ἄνω σῶμα κατενώπιον καὶ τὸ κάτω κατὰ κρόταφον, ἐν ᾧ ὁλόκληρον ἔδει νὰ ἔχῃ τὴν τελευταίαν στάσιν· ἡ πρώτη μορφὴ τῆς εἰκ. 3 ἔχει κατενώπιον τὸ ἄνω σῶμα καὶ τὸν δεξιὸν πόδα, κατὰ κρόταφον δὲ τὸν ἕτερον. Τὸ ἄνω σῶμα τῆς πρώτης μορφῆς τῆς εἰκ. 6 βλέπει κατενώπιον, ὁ δὲ ἀριστερὸς πούς ἀπεικονίσθη κατὰ γραφήν, ὁ δὲ δεξιὸς ἐντελῶς βεβιασμένως. Ἐκ τῆς αὐτῆς δεξιότητος φαίνεται ὅτι ὁ σάκκος τῆς μορφῆς ταύτης ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ πρὸς οὗ ἐφάπτεται κωνικοῦ πίλου τῆς δευτέρας μορφῆς τῆς εἰκ. 6.

Ἐκ τῆς κινήσεως τῆς πρώτης μορφῆς τῆς εἰκ. 6 καὶ ἐκ τῆς στροφῆς τῆς κεφαλῆς αὐτῆς πρὸς τὴν παράστασιν εἰκ. 5 ὑποτίθεται ὅτι μεταφέρει ἄλευρον ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ μύλης. Τὸ ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ κρατούμενον φαίνεται σχοινίον τι πρὸς σχετικήν τινα χρῆσιν τῆς ἐν τῷ μυλῶνι ἐργασίας.

Μετὰ τὴν περιγραφεῖσαν μορφὴν τῆς εἰκ. 6 ἀκολουθεῖ σύμπλεγμα τριῶν ἄλλων μορφῶν, ὅπερ ἀπὸ ἰχνογραφικῆς ἀπόψεως παρέχει μείζονά πως ζωηρότητα καὶ δεξιότητα τῶν ἄλλων συμπλεγμάτων. Τὸ σύμπλεγμα τοῦτο εἶναι μεμονωμένον, ἄνευ δηλονότι σχέσεώς τινος πρὸς τὰς ἄλλας σκηνὰς τοῦ ἀγγείου.

Αἱ ἐν αὐτῷ μορφαὶ βαίνουσιν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, ἡ δὲ πρώτη εἶναι ἀγένειος, γενειῶσαι αἱ λοιπαί.

Ἡ πρώτη μορφὴ περιβάλλει διὰ τῶν βραχιόνων τὴν ὀσφὺν τῆς ἑτέρας, παρεμβάλλουσα δὲ τὸν ἀριστερὸν πόδα μεταξὺ τῶν σκελῶν ἐκείνης προτείνει αὐτὸν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ στηριζομένη ἐπ' αὐτοῦ ἀνέχει εἴς τι ὕψος τὴν μορφὴν ταύτην, ἐν ᾧ ὁ ἕτερος πούς καμπτόμενος ἐν τῷ γόνατι φέρεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ἔντασιν τῆς προσπαθείας. Τὴν γραμμὴν τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς ἀκολουθοῦν τὸ σῶμα κλίνει καὶ αὐτὸ πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ὁ ἀριστερὸς βραχίων τῆς μέσης μορφῆς φέρεται πρός τινα ἐπὶ βάθρου κίονα, οὗ ὄπισθεν παρίσταται ἡ τρίτη μορφή. Αὕτη στηριζομένη ἐπὶ τοῦ κίονος σύρει πρὸς αὐτὴν τὸν τεταμένον βραχίονα τῆς οἱονεὶ ἀνθισταμένης ἀνωτέρω μορφῆς.

Παρὰ τὴν βάσιν τοῦ βάθρου κεῖται ἑτέρα δυσδιάκριτος μορφή, ἀνθρώπου πιθανῶς ἀκεφάλου.

Αἱ δύο ἄκραι μορφαὶ φέρουσι κωνικὸν πῖλον, ἡ δὲ μέση κυλινδροειδῆ, οὗ ἡ ἄνω ἐπιφάνεια σχηματίζει ταπεινὸν κῶνον μετὰ ἐξεχούσης αἰχμῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς. Φοροῦσι καὶ αἱ τρεῖς ἱμάτιον περὶ τὴν ὀσφὺν ὡς ζῶσμα, τῆς δὲ μέσης τὰ ἄκρα μετὰ τὴν περὶ τὴν ὀσφὺν περιστροφὴν ἀνέρχονται εἰς τοὺς ὤμους καὶ ἐκεῖθεν καταπίπτουσιν ἔμπροσθεν εἰς τι μῆκος.

Ἄνωθεν τῶν δύο πρώτων μορφῶν ἀνεγράφη ἔκτυπος ἡ λέξις ΚΙΝΑΙΔΟΙ, ἐπὶ δὲ τῆς τρίτης ἡ λέξις ΤΙΜΩΡΟΣ.

Κίναιδοι ἦτο γενικὴ λέξις περιλαμβάνουσα ὑπὸ μίαν ἔννοιαν πάντας τοὺς δημοσίᾳ ἐκτεθειμένους πρὸς τέρψιν τοῦ πλήθους διὰ χορῶν καὶ παραστάσεων παντὸς εἴδους (*O. Jahn* Die Wandgemälde d. Columbariums i. d. Villa Pamfili-Abh. d. K. bayr. Ak. d. Wiss., I Cl. VIII Bd. II, Abth. 1857 σ. 23-29 πίν. II 5, πίν. IV 12, *E. Saglio*, Daremberg-Saglio κτλ. ἐν λ. *Cinaedus*).

Εὐτελῆ ὄντα, ἀνθρωπάρια πάσης προελεύσεως, ὀχλαγωγοί, ἀγύρται, θαυματοποιοί, ἄνθρωποι τῆς ἐσχάτης κοινωνικῆς βαθμίδος ἀποτελοῦσι τὴν τάξιν ταύτην κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους. Ἡ ἐξάπλωσις αὐτῶν ἐν τῇ νοτίᾳ Ἰταλίᾳ κατ' ἀρχὰς καὶ ἔπειτα ἐν Ρώμῃ ἠκούσθη μετὰ δυσφορίας ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἀποστόλων τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς ἠθικῆς. Παρὰ τὴν αἰσχρὰν φήμην, ἣν ὁ κίναιδος προσεκτήσατο βραδύτερον ἐκ τῆς ἀθρόας εἰς τὴν τάξιν ταύτην συρροῆς παντὸς κοινωνικοῦ ἀποβράσματος, εἰσήρχετο οὗτος καὶ εἰς πλείστας μεγάλας Ρωμαϊκὰς οἰκογενείας τέρπων διὰ τῶν ἀνειμένων χορῶν καὶ κινήσεων αὐτοῦ τὰς οἰκογενειακὰς συναθροίσεις. Ρωμαῖαι δέσποιναι καὶ ἄλλαι παρθένοι δὲν ἀπηξίωσαν νὰ μετάσχωσι πολλάκις τῆς ὀρχήσεως τῶν εὐτελῶν τούτων ἀνθρώπων. Ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνηθίκου ἐννοίας ἐν ἀρχῇ, ἡ λέξις *κίναιδος* προσέλαβε μετὰ ταῦτα τὴν σημασίαν τῆς ἀηδεστέρας ἀνηθικότητος, κυρίως δὲ ἐκ τῆς ποιότητος τῶν ἀποτελούντων τὴν τάξιν ταύτην ἀνθρώπων.

Οἱ κίναιδοι ἀπήγγελλον μετὰ μουσικῆς ἢ ἄνευ αὐτῆς, κείμενα δὲ πρὸς τοῦτο συντεταγμένα παρήγαγεν ἄφθονα ἡ Μακεδονικὴ λογοτεχνία. *Κιναιδολόγοι* γενικῶς ἐκλήθησαν οἱ παρασχόντες τοιαύτην πνευματικὴν ἐργασίαν, εἰδικώτερον δὲ προσέλαβον διαφόρους ὀνομασίας ἐκ τῶν ποικίλων εἰδῶν τῆς ποιήσεως ταύτης (Στράβ. XIV 648· *ἦρξε δὲ Σωτάδης μὲν πρῶτος τοῦ κιναιδολογεῖν, ἔπειτα Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλός· ἀλλ' οὗτος μὲν ἐν ψιλῷ λόγῳ, μετὰ μέλους δὲ Λύσις* . . . Ἀθήν. XIV 620 Ε· *ὁ δὲ ἰωνικὸς λόγος τοῦ Σωτάδου καὶ τὰ παρὰ τούτου Ἰωνικὰ καλούμενα ποιήματα Ἀλεξάνδρου τοῦ Αἰτωλοῦ . . . καὶ ἄλλων τοιούτων ποιητῶν προφέρεται. Καλεῖται δὲ καὶ οὗτος κιναιδολόγος*. Σουΐδ. ἐν λ. *Σωτάδης· ἔγραψε φλύακας ἤτοι κιναίδους διαλέκτῳ Ἰωνικῇ* κτλ. Πρβ. *Curtius Wachsmut*, De Timoni Phliasio-Lipsiae 1859 σ. 3 κἑ.).

Μετὰ τῆς ὀρχήσεως συνεδέετο καὶ ποιά τις μιμητικὴ ὑπόκρισις (Στράβ. XIV 648· *Κλεόμαχος ὁ πύκτης, ὃς . . . ἀπεμιμήσατο τὴν ἀγωγὴν τῶν τοῖς κιναίδοις διαλέκτων καὶ τῆς ἠθοποιίας*. Πρβ. Ἀθήν. XIV 620 Ε. VI 252 Ε. XIV 620 Δ).

Εἰς τὴν τάξιν τῶν κιναίδων τούτων ἀναφέρεται πιθανῶς καὶ ἡ παράστασις τῆς εἰκ. 6. Ἡ ἀκριβὴς ὅμως κατανόησις τυγχάνει μοι δυσχερής πως. Πρόκειται περὶ πραγματικῆς σκηνῆς τῆς ζωῆς ἢ περὶ μιμήσεως; Οἱ κίναιδοι προσεκτήσαντο πολλάκις μεγίστην δυσμένειαν καὶ ἀντιπάθειαν ἐκ τῆς σκωπτικῆς σατυρίσεως ὡρισμένων προσώπων καὶ πράξεων τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου καὶ ἐκ τούτου ἐφείλκυσαν φυσικῶς τὴν μῆνιν πολλῶν (Ἀθήν. 621 α). Ὁ ἀνειμένος πάλιν βίος αὐτῶν ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῆς ἠθικῆς κοινωνικῆς μερίδος καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἥκιστα ἐποικοδομητικὸν τῆς κοινωνικῆς διαπλάσεως. Ἐκ τῶν δύο τούτων λόγων ἐνδέχεται ὅτι προσήγοντο ἐνίοτε εἰς δίκην, ἢ ὅτι ὑφίσταντο ἀντεκδικήσεις παρὰ τῶν ὑβριζομένων. Ἐκ τούτου, ἂν ὁ ὑβρισθεὶς δὲν κατεῖχε τὴν δύναμιν τῆς αὐτοδικίας (Ἀθήν. 621 α), ὁ κίναιδος ἤθελεν ἴσως ὑποστῇ τὰς βαρείας συνεπείας τοῦ νόμου, παραδιδόμενος μετὰ τὴν καταδίκην τοῖς ἐνδιαφερομένοις πρὸς ἐκτέλεσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἐνδιαφερόμενος ἐπεκαλεῖτο τὴν ἀρωγὴν βοηθοῦ τινος, *τοῦ τιμωροῦ*, πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς.

Ἐὰν ἡ ὕβρις εἶχε γενικωτέραν σημασίαν, ἐθεωρεῖτο δηλαδὴ ὡς καταστρεπτικὴ τῶν δημοσίων ἠθῶν καὶ τῆς κοινωνίας ὁλοκλήρου, τότε ἡ ὑπόθεσις ἐξήρχετο τοῦ στενοῦ ἰδιωτικοῦ κύκλου καὶ

20 8 14.

ἐλάμβανε χροιὰν γεγονότος ἀπαιτοῦντος πολιτειακὴν μέριμναν. Καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως ἐνηργεῖτο ἐνταῦθα ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς πολιτείας διὰ τῶν δημοσίων ἐκτελεστῶν.

Παρὰ Πολυβίῳ (2, 58, 8· πρβ. καὶ Πλουτ.'*Αρταξ*. 14, 17) εὕρηται ἡ ἐν μεταφορικῇ ἐννοίᾳ τοῦ δημίου λέξις *τιμωρός*, ὅστις κατ' οὐσίαν ἦτο δήμιος χρησιμοποιούμενος παρὰ τῶν ἰδιωτῶν ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει. Ἐνδέχεται λοιπὸν ὅτι ἔχομεν ἐπὶ τοῦ ἀγγείου τὴν λέξιν *τιμωρὸς* ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἐν ᾗ ἀναφέρει αὐτὴν ὁ Πλούταρχος καὶ ὅτι δηλοῖ αὕτη τὸν δημόσιον ἐκτελεστὴν τῶν θανατικῶν ποινῶν. Τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν ἤθελεν ἐνισχύσει καὶ ἡ παρὰ τὴν βάσιν τοῦ κίονος κειμένη μορφή, ἧς ἡ κεφαλή, ἄγνωστον ἂν ἀπὸ σκοποῦ ἢ ἐκ φθορᾶς τοῦ ἀγγείου, εἶναι δυσδιάκριτος. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἀπεκόπη ὑπὸ τοῦ τιμωροῦ.

Ἡ αὐτὴ δὲ ποινὴ φαίνεται ἐπικρεμαμένη καὶ ἐπὶ τοῦ ἄλλου κιναίδου, ὃν ὁ ἀνέχων φίλος πειρᾶται νὰ ἀποσοβήσῃ, ἐν ᾧ ὁ τιμωρὸς προσπαθεῖ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἀντίστασιν σύρων μεθ' ὅσης αὐτῷ δυνάμεως τὴν μέσην μορφὴν πρὸς τὸν κίονα, τὸ θανατικὸν ἴσως ἰκρίωμα.

Δὲν ἀποκλείεται ὅμως ὅτι ἔχομεν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ μίαν μίμησιν τῆς ἄνω περιγραφείσης σκηνῆς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, αἵτινες ἀπετέλουν μέρος τῆς θεατρικῆς παραγωγῆς τῆς κιναιδολογίας καὶ τῆς δράσεως τῶν κιναίδων.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ κίναιδοι ἤθελον εἶναι καὶ αἱ τρεῖς μορφαί, καὶ αὐτὸς ὁ τιμωρός, ἔχοντες ἄλλως τε καὶ τὸ κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ὀλικῆς σχεδὸν γυμνότητος τοῦ σώματος καὶ τὸ κωνικὸν τοῦ πίλου, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ παρίστανται (*O. Jahn* ἔ. ἀ. πίν. II 5, IV 12 καὶ ἄλλα ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενα).

Ἐκ τῆς μορφῆς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀγγείου γραμμάτων ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀγγείου τούτου δύναται νὰ ταχθῇ εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀθήνησι, τῇ 30ῇ σεπτεμβρίου 1913.

Φριδερίκος Βερσάκης.

Τὰ ἐσωτερικὰ κιονόκρανα τοῦ ναοῦ τῶν Βασσῶν

ὑπὸ

Κωνσταντίνου Ῥωμαίου.

Περὶ τῶν κιονοκράνων τῆς ἐσωτερικῆς στοᾶς, τῶν ἰδιαζόντων δηλ. ἰωνικῶν καὶ τοῦ παλαιοτάτου ἐκ τῶν γνωστῶν κορινθιακοῦ, ὀλίγα καὶ ἀνεπαρκῆ μανθάνομεν ἐκ τῶν σχετικῶν βιβλίων. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν πάντα τὰ παλαιότερον ὑπάρχοντα καὶ μελετηθέντα τεμάχια ἐξηφανίσθησαν, ἐκτὸς μικροῦ θραύσματος ἰωνικοῦ διατηρηθέντος ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἄλλως λαμπρὰ βιβλία [1] τῶν πρώτων ἐρευνητῶν δὲν παρέχουσιν εἰ μὴ πενιχρὰς καὶ ἀσυμφώνους φαινομένας εἰδήσεις καὶ εἰκόνας. Ἐντεῦθεν ἐπεκράτησεν ἀβεβαιότης φθάσασα μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε τινὲς νὰ ἀρνηθῶσι καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ κορινθιακοῦ κίονος.

Ἀλλὰ τὸ ἀπὸ τοῦ 1902 ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Καββαδία ἐπιχειρηθὲν σπουδαῖον ἔργον τῆς περισυλλογῆς τοῦ ὑλικοῦ τοῦ κτιρίου καὶ τῆς ἀναστηλώσεως αὐτοῦ ἐπέχυσε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν κιονοκράνων ἱκανὸν φῶς. Ἐν τῇ ἀνακοινώσει αὐτοῦ πρὸς τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικὸν συνέδριον ὁ διευθυντὴς τῶν ἐργασιῶν ἀπέδειξε τὴν βεβαίαν ὕπαρξιν τοῦ κορινθιακοῦ

[1] Τὰ βιβλία ταῦτα, εἰς ἃ θὰ ἀναφέρωνται αἱ ἐν τῷ ἄρθρῳ παραπομπαὶ εἶναι τὰ ἑξῆς:

Stackelberg, Der Apollotempel zu Bassae in Arkadien, Rom, 1826.

Donaldson, Cockerell κτλ. Antiquities of Athens and other places of Greece, Supplement.

Blouet, Expedition scientifique de la Morée, II.

Cockerell, The temples of Jupiter Panellenius at Aegina and of Apollo Epicurius at Bassae near Phigaleia. London 1860.

κίονος, καθώρισε τὴν ἀκριβῆ θέσιν αὐτοῦ καὶ ἀνήγγειλε τὴν εὕρεσιν συντριμμάτων τοῦ κιονοκράνου [1]. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἰωνικῶν εὑρέθησαν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη μικρὰ θραύσματα, ἐξ ὧν τινα μετηνέχθησαν ὑπὸ τοῦ συναδέλφου Κουρουνιώτου εἰς Ἀθήνας. Σημαντικὸν γωνιαῖον τεμάχιον ἀπετειχίσθη τὸ 1906 ὑπὸ τοῦ Γ. Καρβελᾶ ἐξ οἰκίας τοῦ πλησίον χωρίου Σκληροῦ. Κατὰ δὲ τὸ 1908, ὅτε συνελέχθη καὶ ἄλλο ὑλικὸν [2] τοῦ Ἰκτινείου καὶ τοῦ παλαιοτέρου ναοῦ, ἀπεκάλυψα μικρὸν ὑπὸ τὸ ἔδαφος παρὰ τὸ ἀρχαῖον οἴκημα [3], τὸ πρὸς βορρᾶν τοῦ ναοῦ, τὸ μέγιστον μέρος ἰωνικοῦ *λιθίνου* κιονοκράνου, ἐφθαρμένου καὶ τεθραυσμένου εἰς 12 τεμάχια. Πλησίον εὑρέθησαν τότε καὶ δύο γωνιαῖα θραύσματα τοῦ ἄβακος τοῦ κορινθιακοῦ. Ὥστε ἐν τῷ συνόλῳ ὑπάρχουσιν ἤδη 13 μαρμάρινα θραύσματα ἐξ ἰωνικῶν κιονοκράνων, ἐξ ὧν τὰ 7 μετὰ τῶν 12 τοῦ λιθίνου εὑρίσκονται κατατεθειμένα ἐν τῷ παρὰ τὸν ναὸν φυλακείῳ, τὰ λοιπὰ δὲ 6 ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ, καὶ 10 τοῦ κορινθιακοῦ, ἐξ ὧν 6 φυλάσσονται ἐν Ἀθήναις καὶ τὰ λοιπὰ ἐν Βάσσαις.

Οὕτως ἐδείχθη, ὅτι δὲν ἐξηφανίσθησαν διὰ παντὸς τὰ ἐνδιαφέροντα ταῦτα κιονόκρανα, ἐπιτρέπεται δὲ νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι καὶ ἄλλα ἴσως συντρίμματα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῶσιν ἐκ τῶν ἀνεξετάστων ἔτι χωμάτων ἢ σωρῶν λίθων. Ὁπωσδήποτε τὰ εὑρεθέντα, ἀνερχόμενα ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω εἰς σημαντικὸν ἀριθμόν, παρέχουσιν ἐν πρώτοις ἔδαφος εἰς ἐξακρίβωσιν τῶν παραδεδομένων ὑπὸ τῶν παλαιοτέρων ἐρευνητῶν. Εὐτυχῶς δὲ ταῦτα δὲν εἶναι τὰ μόνα ἡμῶν βοηθήματα. Πέντε ἐκ τῶν παραστάδων ἔχουσι τελείως ἀναστηλωθῆ μέχρι τῶν δύο ἀνωτάτων λίθων, τῶν ὑποδεχομένων τὰ κιονόκρανα. Οἱ λίθοι οὗτοι, ἐπειδὴ ἔχουσι κοπῆ ἔμπροσθεν συμφώνως πρὸς τὰς διαστάσεις καὶ γενικῶς τὴν μορφὴν τῶν κιονοκράνων, παρέχουσι πολυτίμους ἐνδείξεις. Ἐκτὸς τούτων ἔσχον ὡς σπουδαῖον βοήθημα εἰς τὴν μελέτην ταύτην καὶ ἀντίγραφα τῶν σχεδίων μετὰ σημειώσεων ἐκ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Haller, σχεδίων λεπτομερῶν καὶ ἀκριβῶν τοῦ ἰωνικοῦ κιονοκράνου, τὰ ὁποῖα ὁ Cockerell ἐν μέρει μόνον ἔλαβεν ὑπ᾽ ὄψιν ἐν τῷ τελευταίῳ αὐτοῦ ἔργῳ. Τὰ ἀντίγραφα ταῦτα ἐκ τοῦ ἡμερολογίου, φυλασσομένου ἐν τῇ πανεπιστημιακῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Στρασβούργου, ὡς ἔμαθον κατὰ φιλικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Dörpfeld, παρακληθεὶς ὁ καθηγητὴς Fr. Winter εἶχε τὴν μεγίστην καλωσύνην νὰ μοὶ ἀποστείλῃ.

Ἐκ τῶν 10 συντριμμάτων τοῦ κορινθιακοῦ ἀπεικονίζονται ἐν εἰκ. 1 2 3 τὰ ὀκτώ. Ἀνεικόνιστα παρέμειναν διὰ τὸ ἀσήμαντον γωνιαῖον τεμάχιον ἄβακος καὶ θραῦσμα μετὰ τοῦ ἄνω τέλους τῶν ῥαβδώσεων. Τὸ τελευταῖον καταλέγω ἐνταῦθα, διότι παρουσιάζει πλάτος ῥαβδώσεως 0·09, ἐνῷ ἐπὶ τῶν ἰωνικῶν τὸ πλάτος κατὰ τὸν λαιμὸν τοῦ κιονοκράνου δὲν ὑπερβαίνει τὰ 0·08. Τὰ σχέδια τοῦ γωνιαίου τεμαχίου **(εἰκ. 2)** ὡς καὶ πάντα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ νέα εὑρήματα ὀφείλονται εἰς τὸν εὐδόκιμον ἀρχιτέκτονα κ. Ἀν. Ὀρλάνδον μεταβάντα μετ᾽ ἐμοῦ εἰς Βάσσας πρὸς τοῦτο.

Ἐν **εἰκ. 1 α** παρίστανται φύλλα ἀκάνθης. Τὸ θραῦσμα ἔχει ὕψος 0·22 καὶ μέγιστον πλάτος 0·17. Διατηροῦνται ὁπωσδήποτε δύο ὑπερκείμενα ἀλλήλων φύλλα. Τὸ ὑπεράνω δὲν διασῴζει τὰ ἄκρα αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν κατὰ λοιπὰ φθορὰν τοῦ μαρμάρου δὲν εἶναι φανερόν, ἂν ἀνήκει εἰς ὁμοίαν σειρὰν φύλλων ὡς τὸ κάτω ἢ εἰς τὰ φύλλα τὰ καλύπτοντα τοὺς μέχρι τοῦ ἄβακος ἀνατεινομένους βλαστούς. Καὶ μετὰ τὸ τεμάχιον ἄρα τοῦτο παραμένει ἀμφίβολος, εἰ καὶ πιθανωτάτη, ἡ δευτέρα σειρὰ τῶν φύλλων τῆς ἀκάνθης, ὡς συνεπλήρωσεν ὁ Cockerell καὶ ὑπεστήριξε τελευταίως ὁ Durm ὁρμηθεὶς ἐξ ἀναλογιῶν ἐκ Δελφῶν [4]. Ἐκ τῶν λοιπῶν τεμαχίων τὰ *β γ δ* καὶ *ε* τῆς εἰκόνος ἀνήκουσιν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν βλαστῶν καὶ κατὰ τὸ μέσον τοῦ καλάθου ἕλικας. Τὸ *β* παρουσιάζει πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἴχνη τῶν συναναβαινόντων φύλλων, πρὸς τὰ δεξιὰ δὲ μικρὸν μέρος τῆς ἐφαπτομένης καὶ ἀντιστρόφως περιτυλισσομένης ἕλικος. Μεταξὺ τούτων ὀγκοῦται κατὰ τὸ μέσον τριγωνικὸν μέρος, ὅπερ εἶναι τρόπον τινὰ ἡ ῥίζα τοῦ πρὸς τὰ ἄνω ἐκφυομένου ἀνθεμίου. Κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν παρὰ τῷ τεμαχίῳ *δ* τὸ μάρμαρον ἔχει λαξευθῆ, ἵνα ἐν-

[1] Comptes rendus du Congrès international d'Archéologie σελ. 171-179.

[2] Ἐκ τοῦ ὑλικοῦ τούτου ἀρκοῦμαι νὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα 10 συντρίμματα ἐκ τῆς ζῳφόρου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχει πλὰξ παριστάνουσα ὁλόκληρον τὸ σῶμα ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς Ἀμαζόνος πιπτούσης εἰς τὰ γόνατα.

[3] Τὸ οἴκημα τοῦτο ἰδὲ ἐν ΑΕ 1910 273, ἐν τῷ περὶ τοῦ ναοῦ ἄρθρῳ τοῦ Κουρουνιώτου.

[4] Oej 1906 287 κἑ. Das korinthische kapitell in Phigaleia.

1: Συντρίμματα τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου.

τεθῇ τὸ ἐξ ἰδιαιτέρου μαρμάρου ἀποτελεσθὲν ἀνθέμιον ἢ μέρος τούτου. Καὶ ἐπὶ τῶν δύο, *β*, *δ*, παρατηρεῖται ἡ ἰδιαζόντως βαθεῖα ὀπὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὅπως ἀκριβῶς παρεστάθη ὑπὸ τοῦ Cockerell (ἔ. ἄ. pl. XV, fig. 2). Ἐπίσης διὰ τοῦ μικροῦ τεμαχίου ς, ἀνήκοντος εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ τέλους τῶν ῥαβδώσεων καὶ τῆς ἀκάνθης μέρος ἐλέγχεται ἡ ἀκρίβεια τῆς ἀποδόσεως τῶν λεπτομερειῶν τοῦ κιονοκράνου παρὰ τῷ αὐτῷ (pl. XV a).

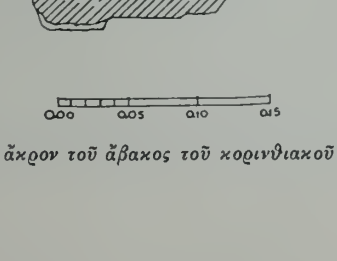
Πάντα τὰ ἀνωτέρω δὲν παρέχουσι νέας εἰδήσεις περὶ τοῦ κιονοκράνου, ἀλλ' ἐπιβεβαιοῦσι τὰς γενομένας ἀπεικονίσεις ὡς πρὸς τὰ σχετικὰ μέρη. Πρὸς τούτοις τὰ φύλλα τοῦ *α* παρέχουσιν ἀκριβεστέραν ἰδέαν τῆς ἀκάνθης τοῦ παλαιοτάτου κιονοκράνου. Ἀλλὰ τὰ τρία γωνιαῖα τεμάχια τοῦ ἄβακος, ἀνή-

2: Γωνιαῖον ἄκρον τοῦ ἄβακος τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου.

2: Γωνιαῖον ἄκρον τοῦ ἄβακος τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου.

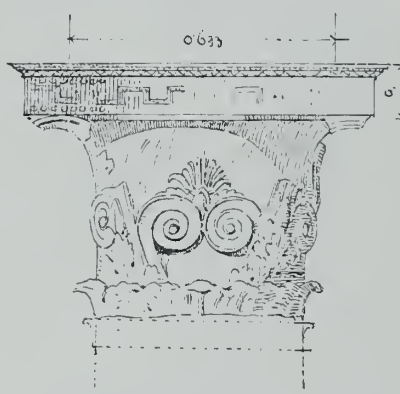
2: Γωνιαῖον ἄκρον τοῦ ἄβακος τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου.

κοντα εἰς τρεῖς διαφόρους γωνίας αὐτοῦ, ἐκτὸς τῆς ἐπιβεβαιώσεως τῶν παλαιῶν ἀπεικονίσεων ἀποκαθιστῶσι καὶ τὴν ἀλήθειαν εἰς ἀμφισβητούμενα ση-

3: Γωνιαῖον ἄκρον τοῦ ἄβακος τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου.

μεῖα. Ἐν πρώτοις παρέχουσι τὸ ἀκριβὲς ὕψος τοῦ ἄβακος, ὅπερ εἶναι 0·135 ἀντὶ τοῦ παρὰ τῷ Cockerell 0·126. Δεύτερον βεβαιοῦσι τὴν μετρίαν καμπυλότητα[1] τῶν πλευρῶν, ὡς παρὰ τῷ Donaldson (ἰδὲ **εἰκ. 4**) φαίνεται καὶ ἐν τῇ γραφικῇ μόνον

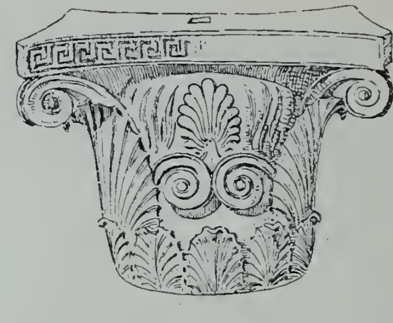

4: Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον κατὰ τὸν Cockerell.

4: Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον κατὰ τὸν Donaldson.

[1] Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου εἰκ. 3 ἐμέτρησα ἐν Βάσσαις ἐπὶ χορδῆς 0·25 βέλος 0·008. Κατὰ ταῦτα ὑπολογιζομένης ἐκ τῆς εἰκόνος παρὰ Cockerell ὁλοκλήρου τῆς χορδῆς ἑκάστης πλευρᾶς εἰς 0·87 τὸ βέλος εἶναι 0·10.

4: Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον κατὰ τὸν Stackelberg

ἀπεικονίσει παρὰ τῷ Cockerell (pl. X). Τρίτον δέ, ὅπερ καὶ σπουδαιότερον, φανερώνεται καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν τεμαχίων, ὅτι ὁ ὄπισθεν τῶν ἰχνῶν τῶν διττῶν ἑλίκων χῶρος παραμένει λεῖος ἐπὶ 0·08 τοὐλάχιστον. Αἱ ἕλικες ἄρα ἀφίσταντο τοῦ κορμοῦ τοῦ κιονοκράνου καὶ δὲν ἦσαν ἀνάγλυπτοι μέχρι τέλους, ὅπως φαίνονται ἐπὶ τῶν εἰκόνων τῶν Stackelberg καὶ Cockerell. Ὡς τὸ πρᾶγμα ἔχει φαίνεται σαφῶς μόνον ἐκ τῆς εἰκόνος τῶν Donaldson-Cockerell. Ἀλλ' ἐκ τούτου, χαρακτηριστικοῦ ἄλλως ἀξιολόγου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν μεγάλα συμπεράσματα περὶ νεωτέρας τῆς παραδεδεγμένης ἐποχῆς τοῦ κιονοκράνου καὶ τοῦ ναοῦ[2]. Ἂν τὸ κιονόκρανον τῶν Βασσῶν ὁμοιάζῃ πρὸς τὸ τῆς θόλου τῆς Ἐπιδαύρου κατὰ τὰς ἕλικας ταύτας, ὅμως κατὰ τὰ λοιπὰ εἶναι κατὰ πολὺ ἀρχαϊκώτερον. Ἐλλείπει δὲ μέχρι τοῦδε παλαιότερος ὅρος συγκρίσεως, ὥστε τὸ κιονόκρανον νὰ καταβιβασθῇ κατωτέρω τῶν χρόνων τοῦ Ἰκτίνου.

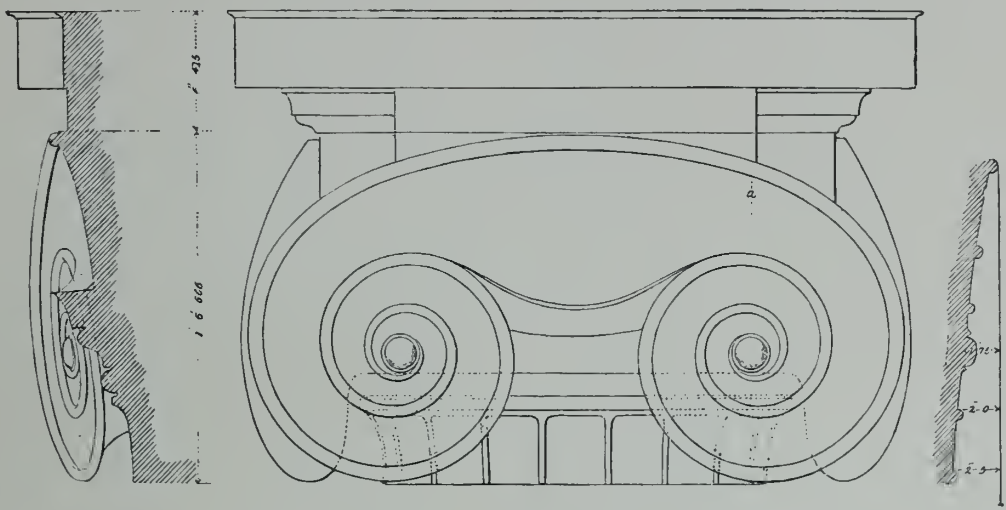
Αἱ παρατηρηθεῖσαι πλημμέλειαι παρὰ τῷ Cockerell δὲν εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ κλονίσωσι τὴν πίστιν ἡμῶν εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν σχεδίων του, διότι εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρωσι καὶ ἄλλην ἐξήγησιν. Ἐπειδὴ ἀπεικονίζει τὸ κιονόκρανον ἐν προόψει τῆς μιᾶς πλευρᾶς αὐτοῦ, δὲν ἦτο δυνατὸν ἴσως νὰ παραστήσῃ τὸν κενὸν χῶρον μεταξὺ τῶν ἑλίκων καὶ τοῦ καλάθου. Τοὐναντίον ἡ μεγίστη ἀκρίβεια περὶ πολλὰς λεπτομερείας[3] ἐνθαρρύνει ἡμᾶς, εἰς τὸ νὰ

[2] Ὡς ἔπραξε τοῦτο ὁ Durm ἔ. ἄ. στηριχθεὶς εἰς τὴν ὁμοιότητα θραυσμάτων κορινθιακοῦ κιονοκράνου προερχομένων ἐκ τῆς θόλου τῶν Δελφῶν. Τὰ τοιαῦτα δὲν εἶναι ἀρκετά. Ἡ μαρτυρία τοῦ Θουκυδίδου περὶ τοῦ λοιμοῦ τοῦ 429 ὡς περιορισθέντος ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἀντίθετος βεβαίως πρὸς τὴν παρὰ Παυσ. Η' 41, 7 εἴδησιν περὶ νόσου λοιμώδους παρὰ τοῖς Φιγαλεῦσιν, ἀλλ' ὅμως δὲν διαψεύδει καὶ τὴν περὶ τοῦ Ἰκτίνου παράδοσιν.

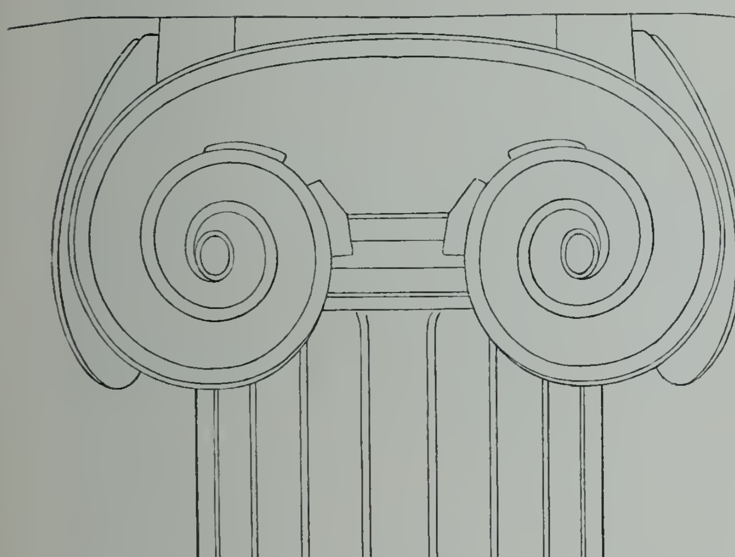
[3] Μία ἐκ τούτων ἐπὶ πλέον εἶναι, ὅτι ὁ ἄβαξ κοσμεῖται πρὸς τὰ ἄνω ὄχι μόνον διὰ κυματίου ἀλλὰ καὶ διὰ μικρᾶς κορωνίδος (ἰδὲ Cocke-

πιστεύωμεν καὶ εἰς ὅσα παραδίδει περὶ τοῦ ἰωνικοῦ.

Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον δύο κυρίως διάφοροι τύποι εἶναι παραδεδομένοι ***(εἰκ. 5)***. Τὸ κιονόκρανον ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Cockerell ἐπιστέφεται δι' ἄβακος μετὰ βάσεως σχηματιζομένης κατὰ τὰ πέρατα εἰς διπλοῦν κυμάτιον, κατὰ τὰ ἑκατέρωθεν πλάγια

5: Ἰωνικὸν κιονόκρανον κατὰ τὸν Cockerell.

5: Ἰωνικὸν κιονόκρανον κατὰ τὸν Donaldson.

παρουσιάζει τὸ ἥμισυ μόνον μέρος τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως καὶ τὸ πέρας τοῦ ἀνωτάτου μέρους τοῦ ἐχίνου καμπύλον κολπούμενον πρὸς τὰ κάτω. Τὰ ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ Haller κιονόκρανα, εἶχε δὲ οὗτος πλείονα τοῦ ἑνὸς ὑπ' ὄψιν, εἶναι ὅμοια, ἀλλὰ στεροῦνται τοῦ ἄβακος. Ἐπίσης τὸ παρὰ Stackelberg γραφικῶς παρασταθὲν (T. III καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ κειμένου) ἀνήκει εἰς τὸν αὐτὸν τύπον. Διάφορος εἶναι ὁ παρὰ τῷ Donaldson τύπος, καθ' ὃν τὸ κιονόκρανον ἄνευ ἄβακος σχηματίζεται ὁμοίως καὶ κατὰ τὰ πλάγια, μεθ' ὁλοκλήρου δηλ. τῆς ἕλικος, τὸ πέρας τοῦ ἐχίνου εἶναι ὁριζόντιον καί, ὅπερ ἐμφανέστερον, κατὰ τὴν μεταξὺ τῶν ἑλίκων καὶ τοῦ ἐχίνου χώραν παρίστανται δύο ἑκατέρωθεν διακεκομμένα σχήματα, τὰ ὁποῖα ὀρθῶς ἡρμηνεύθησαν ὡς παραγνωρισθέντα ὑπόλοιπα γωνιαίων ἀνθεμίων (Zwickelfüllung). Ἑκατέρα ἐκ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων μερίδων ἐν ταῖς ἀναπαραστάσεσι τῆς ὅλης στοᾶς ἐγενίκευσε τὸ ἴδιον κιονόκρανον ἐπὶ πασῶν τῶν παραστάδων καὶ εὗρεν ὀπαδοὺς ἐκ τῶν νεωτέρων [1]. Ἀλλ' ἡ γενίκευσις αὕτη ὑπῆρξεν αὐθαίρετος καὶ ἀπέβη πηγὴ σφαλμάτων, διότι οὕτω τινὲς ὡμίλουν περὶ τοῦ ἀποκρουομένου ὑπ' αὐτῶν

rell pl. XV), πρᾶγμα ὅπερ παρετήρησα σαφῶς κατὰ τὴν τελευταίαν εἰς Βάσσας μετάβασίν μου ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τῆς εἰκ. 3, διέφυγε δὲ τὸν Ὀρλάνδον ὡς μελετήσαντα μόνον τὸ περισσότερον ἐφθαρμένον τεμάχιον τῆς εἰκ. 2. Ἡ γνώμη ἄρα καὶ ἄλλων καὶ τοῦ Puchstein, Das ionische kapitell σελ. 29, ὅτι ὁ Cockerell ἐδημοσίευσε τὰ σχέδια τοῦ Haller nicht ohne einige Adjustements δὲν φαίνεται ὀρθή.

Περὶ τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου σημειοῦμεν ἔτι, ὅτι μετὰ τόσα συντρίμματα εὑρεθέντα ἐν τῷ χώρῳ τοῦ ναοῦ ἡ ἀφήγησις τοῦ υἱοῦ τοῦ Cockerell κατὰ τὸν R. Engelmann ἐν Oej. 1907, Beiblatt σ. 105 106 περὶ καταθρυμματίσεως αὐτοῦ ὑπὸ Τούρκων στρατιωτῶν κατὰ τὴν ἐπιβίβασιν εἰς τὸ πλοῖον ἀποβαίνει ἀπίθανος ἂν μὴ ἀδύνατος.

[1] Τὸν Donaldson ἠκολούθησεν ὁ Blouet. exped. scient. II pl. 13 καὶ ὁ Durm, Baukunst der Griechen (3te Auflage) Abb. 390 a. Πλήρεις ἕλικας καὶ διὰ τὰς πλαγίας πλευρὰς δέχεται καὶ ὁ Michaelis, Handbuch (9te Aufl.) 135. Τοὐναντίον ὁ Puchstein, das ion kapitell, 29.

τύπου ὡς περὶ παρανοήσεως ἢ ἀστηρίκτου ὑποθέσεως. Ἐνῷ ἂν ἐξητάζοντο προσεκτικώτερον καὶ μόναι αἱ περὶ τῶν κιονοκράνων ὀλίγαι εἰδήσεις θὰ εὑρίσκετο, ὅτι οἱ διάφοροι τύποι δὲν ἀποκλείουσιν ἀλλήλους ἀλλ' εὑρίσκουσιν ἀμφότεροι τὴν οἰκείαν θέσιν ἐν τῇ στοᾷ.

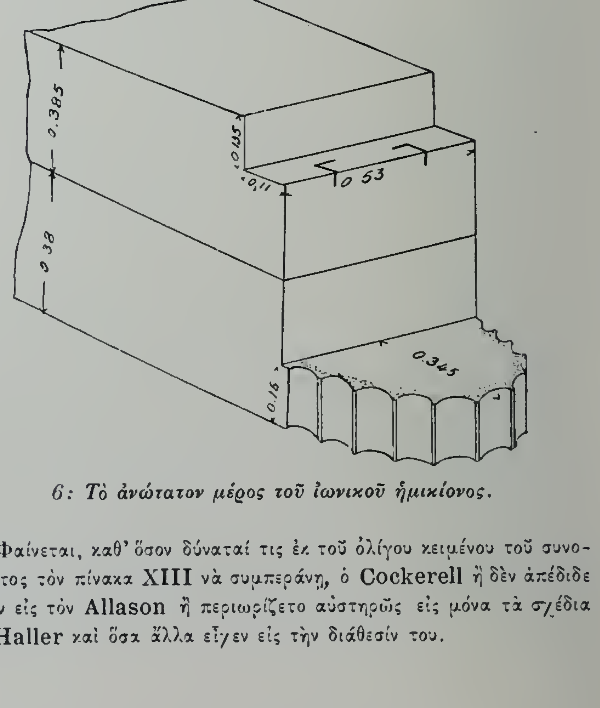
Ποῦ ἀνήκει τὸ μετ' ἀνθεμίων καὶ τῶν τριῶν πλήρων ἑλίκων κιονόκρανον εἶναι δυνατὸν μετὰ θετικότητος νὰ ὁρισθῇ. Ὁ Donaldson ἀληθῶς οὐδὲν ἐξ αὐτοῦ εἶδεν ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἐχρησιμοποίησε τὰ ὑπὸ τοῦ Allason πρὸ τοῦ πρωτοτύπου γενόμενα σχέδια, τὰ ὁποῖα καὶ ἄλλα μετὰ κύρους πρόσωπα ἐπεβεβαίωσαν [1]. Ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ Stackelberg, Haller καὶ Cockerell εἶδόν τι τοιοῦτον. Οὗτοι γνωρίζουσι μόνον τὴν κατὰ τὰ πλάγια ἡμίσειαν ἕλικα [2]. Ἀνάγκη ἄρα τὸ τοῦ Allason νὰ εἶναι ἐκ τῶν σπανίων κιονοκράνων. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Stackelberg καὶ Cockerell [3] μετὰ λύπης παρατηροῦσιν, ὅτι οὐδὲν εὑρέθη ἐκ τῶν γωνιαίων κιονοκράνων τῶν λοξῶς διευθυνομένων παραστάδων. Μήπως λοιπὸν τοιοῦτον γωνιαῖον κιονόκρανον ἦτο τὸ τοῦ Allason; Ἡ εὔλογος αὕτη ὑπόνοια ἐνισχύεται μεγάλως διὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι μόνον ἐπὶ τῶν γωνιαίων παραστάδων, αἵτινες διὰ τὴν λοξότητά των παρουσιάζουσι μεγαλυτέραν ἔκτασιν εἰς τὸν παρερχόμενον, ἥρμοζε τὸ μετὰ τριῶν πλήρων ἑλίκων κιονόκρανον. Τὸ τοιοῦτον τριμέτωπον κιονόκρανον εὐαρμοστεῖ οὕτω πρὸς τὸ γειτονικὸν κορινθιακόν, διότι ἀποβάλλον τελείως τὸ ἐπίμηκες σχῆμα τοῦ ἰωνικοῦ πλησιάζει πρὸς τὴν κυβοειδῆ μορφὴν ἐκείνου. Συγχρόνως τὰ γνωστὰ ἀνθέμια ἐννοοῦνται καλύτερον ἐνταῦθα, διότι οὕτω τὰ γειτονικὰ ἰωνικὰ δὲν στεροῦνται τῆς κατὰ τὸ μένον διακοσμήσεως, ἥτις εἶναι ἀφθονωτέρα παρὰ τῷ κορινθιακῷ.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω προστίθεται καὶ ἄλλη ἔνδειξις. Ὁ Cockerell εἶχεν ἀναγνωρίσει, ὅτι ὁ εὑρεθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἄβαξ μόνον εἴς τινα τῶν γωνιαίων παραστάδων ἠδύνατο νὰ ἀνήκῃ, διότι ἐξετείνετο ἐπὶ μακρὸν καὶ κατὰ τὰς πλαγίας πλευρὰς καὶ ἀπῄτει κιονόκρανον μετὰ πλήρους μετώπου καὶ κατὰ ταύτας. Ἐπειδὴ δὲ ἠγνόει ἢ δὲν παρεδέχετο ὡς ἐξηκριβωμένον [4] τὸ κιονόκρανον τοῦ Allason συνεπλήρωσεν ὑπὸ τὸν ἄβακα τοῦτον εἰς ἑκατέραν πλαγίαν πλευρὰν τῶν λοξῶν παραστάδων καὶ τὸ ἐλλεῖπον ἕτερον ἥμισυ τῆς ἕλικος ὑποθέσας ὅτι τὰ ἡμίση ταῦτα θὰ ἦσαν ἐξ ἰδιαιτέρων τεμαχίων κατεσκευασμένα.

Ἡ ἱστορία ἄρα τοῦ τριμετώπου κιονοκράνου, ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω, ἡ ἰδιορρυθμία αὐτοῦ συμφωνοῦσα πρὸς τὰς λοξὰς παραστάδας καὶ τὸ κορινθιακὸν καὶ ὁ σχετικὸς ἄβαξ περιορίζουσι τὸν τύπον τοῦτον μόνον εἰς τὰς δύο γωνίας. Διὰ τὸν ἄλλον τύπον ἀπομένουσιν αἱ λοιπαὶ ὀκτὼ παραστάδες.

Οὕτως ἐξομαλύνονται γενικῶς αἱ δυσχέρειαι αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῶν παραδοθέντων σχημάτων τοῦ κιονοκράνου. Ἀλλὰ πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι εἰς τὴν ἱκανοποιητικὴν ταύτην λύσιν ἐφθάσαμεν ἀποδώσαντες πλήρη πίστιν, εἰς ὅσα οἱ παλαιοὶ ἐρευνηταὶ ἐσχεδιογράφησαν ἐκ τῶν πρωτοτύπων. Ὅτι ἐν τούτῳ δὲν ἐπλανήθημεν, θὰ δειχθῇ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἀναστηλωθεισῶν παραστάδων καὶ τῶν μνημονευθέντων εὑρημάτων.

Ἐκ τῶν παραστάδων ἀνεστηλώθησαν τελείως μετὰ τῶν δύο ἀνωτάτων λίθων τῶν ὑποδεχομένων τὸ κιονόκρανον πέντε, ἡ 1η, 2α, 3η καὶ 4η πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ εἰσερχομένου ἀπὸ τῆς βορείας θύρας καὶ ἡ 3η πρὸς τὰ ἀριστερά. Ὁποῖον εἶναι τὸ κόψιμον τῶν δύο τούτων σημαντικῶν λίθων καὶ αἱ καθ' ἕκαστα διαστάσεις βλέπει τις ἐπὶ τοῦ παρακειμένου σχεδιάσματος **(εἰκ. 6)**. Τὸ ὕψος 0·465 ἀνταπο-

6: Τὸ ἀνώτατον μέρος τοῦ ἰωνικοῦ ἡμικίονος.

[1] Donaldson ἔ. ἄ. ἐν τῷ κειμένῳ εἰς pl. VIII. Πρβ. καὶ Puchstein ἔ. ἄ. 29.

[2] Stackelberg ἔ. ἄ. T. III· πρβ. σ. 40. Cockerell pl. X.

[3] Stackelberg σ. 40 Cockerell κείμενον εἰς pl. XV.

[4] Φαίνεται, καθ' ὅσον δύναταί τις ἐκ τοῦ ὀλίγου κειμένου τοῦ συνοδεύοντος τὸν πίνακα XIII νὰ συμπεράνῃ, ὁ Cockerell ἢ δὲν ἀπέδιδε πίστιν εἰς τὸν Allason ἢ περιωρίζετο αὐστηρῶς εἰς μόνα τὰ σχέδια τοῦ Haller καὶ ὅσα ἄλλα εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του.

κρίνεται ἀκριβῶς εἰς τὸ παρὰ πάντων παραδιδόμενον ὕψος τοῦ κιονοκράνου. Παρὰ τῷ Cockerell ἔχομεν ὕψος 0·469 ἄνευ τοῦ ἄβακος μετροῦντος 0·16. Ἐπὶ τῆς κάτω ἐπιφανείας τῆς μικρᾶς τομῆς τοῦ ἀνωτάτου λίθου φαίνονται τὰ ἡμίση ζητοειδῶν συνδέσμων, τῶν ὁποίων τὰ ἕτερα ἡμίση ἐσημειώθησαν ὑπὸ τοῦ Haller ἐπὶ τῆς ὑπεράνω ἐπιφανείας τοῦ κιονοκράνου ἐν χώρᾳ, ἥτις ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς. Ταῦτα πάντα ἐλέγχουσι συγχρόνως καὶ τὴν ἀκρίβειαν, μεθ' ἧς ἐγένετο ἡ ἀναστήλωσις, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν καταμετρήσεων τοῦ κιονοκράνου.

Ἐκ τῆς ἀναστηλώσεως ἀντλοῦμεν δύο σπουδαῖα διδάγματα. Πρῶτον ὅτι πᾶσαι αἱ παραστάδες πλὴν τῶν γωνιαίων εἶχον ἡμίσειαν μόνον ἕλικα καθ' ἑκατέραν πλευρὰν καὶ ἔπειτα ὅτι ὑπὲρ πάντα τὰ κιονόκρανα ὑπῆρχεν ἰδιαίτερος ἄβαξ. Πραγματικῶς, ἐὰν καὶ κατὰ τὰ πλάγια ἐξετείνετο ὁμοίως ἡ ἕλιξ ὅπως ἐπὶ τοῦ μετώπου, ἔδει νὰ ὑπάρχωσιν ἐπὶ τῶν μνημονευθέντων λίθων ἴχνη ἐργασίας εὐκολυνούσης τὴν στερέωσιν τοῦ ὑπολοίπου ἡμίσεος. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου οἱ λίθοι παραμένουσι λεῖοι καὶ ἦσαν ὡρισμένως ἀκάλυπτοι. Ὡς πρὸς τὸν ἰδιαίτερον ἄβακα ὁμοφώνως παραδέχονται, ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε καὶ ὅτι ὁ Cockerell ἠπατήθη [1] ἑρμηνεύσας οὕτω ἄλλο ἀρχιτεκτονικὸν μέλος ἄσχετον πρὸς τὸ κιονόκρανον. Ἀλλ' ὅμως. Τὸ ἐπιστύλιον ἔχον πλάτος 0·52 δὲν εὑρίσκει ἱκανὸν χῶρον, ἐὰν τεθῇ ἀμέσως ὑπὲρ τὸ κιονόκρανον. Ὁ παρεχόμενος χῶρος εἶναι 0·455 (0·345+0·11), ὡς φαίνεται ἐπὶ τῆς εἰκόνος 6. Καὶ εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ οἰκονομηθῇ τὸ πρᾶγμα, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἀνώτατον μέρος τῆς ἕλικος ἐξέχει ὑπὲρ τὰς ῥαβδώσεις τοῦ λαιμοῦ τοῦ κιονοκράνου, ἀλλὰ τὸ νὰ ἐξέχῃ τὸ ἐπιστύλιον ὑπὲρ τὸ ὑποτραχήλιον 0·065 εἶναι κάπως δύσκολον. Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ κατὰ τοῦτο, ὁ ἄβαξ τοῦ κορινθιακοῦ λύει ὁριστικῶς τὸ ζήτημα. Οὗτος μετρεῖ 0·135. Ἀλλὰ τόσον ἀκριβῶς εἶναι καὶ τὸ ὕψος τῆς τομῆς τοῦ ἀνωτάτου λίθου τῆς παραστάδος: 0·135.

Εἶναι τοῦτο λοιπὸν σύμπτωσις; Κατ' οὐδένα τρόπον. Διότι, ὅταν συμβαίνῃ ἀμέσως ὑπὲρ τὸ ἰωνικὸν κιονόκρανον νὰ ὑπάρχῃ χῶρος ἐπίτηδες παρεσκευασμένος ὕψους ἀκριβῶς ἴσου πρὸς τὸ τοῦ κορινθιακοῦ ἄβακος, ἡ σύμπτωσις ἀνάγκη νὰ εἶναι ἐναργῶς σημαντική. Ἐπὶ τῶν κιονοκράνων ἄρα τούτων ὑπῆρχεν ἰσοϋψὴς ἄβαξ. Προσέτι ἡ συμφωνία ἐκτείνεται καὶ ὡς πρὸς τὸ μῆκος. Ἐπὶ τοῦ κορινθιακοῦ τὸ μῆκος ἑκάστης πλευρᾶς τοῦ ἄβακος μετρεῖ παρὰ τῷ Cockerell 0·87. Ἄλλο τόσον μῆκος πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν καὶ εἰς τὸ μέτωπον τοῦ ἰωνικοῦ ἄβακος, διότι οὗτος ὀφείλει κατὰ πάντα λόγον νὰ εἶναι ἴσος πρὸς τὸ μέγιστον μῆκος τῆς ἕλικος, ὅπερ γνωρίζομεν ὅτι εἶναι 0·87.

Ὁ ἐκ τῆς γενομένης ἀναστηλώσεως ἀποδειχθεὶς ἄβαξ τοῦ ἰωνικοῦ ἦτο ἐξ ἰδιαιτέρου τεμαχίου μαρμάρου κατεσκευασμένος διὰ τεχνικὴν οἰκονομίαν ἕνεκα τῆς ὄπισθεν ἐξοχῆς. Διὰ τοῦτο ὁ μόνος ὑπὸ τοῦ Cockerell παρατηρηθεὶς ἄβαξ εὑρέθη κεχωρισμένος ἀπὸ τοῦ οἰκείου κιονοκράνου. Ἀλλ' ὁ ἄβαξ οὗτος ἀκριβῶς ταράττει τὴν συμφωνίαν μετὰ τοῦ κορινθιακοῦ, ἣν εἴδομεν ἀνωτέρω. Διότι μετρεῖ ὕψος 0·16 ἀντὶ τοῦ 0·135. Ἀνήκει δὲ κατὰ τὴν ὀρθὴν εἰκασίαν τοῦ Cockerell εἰς μίαν ἐκ τῶν δύο γωνιαίων παραστάδων, ὅπου ἔδει νὰ καταβληθῇ μεγαλυτέρα προσπάθεια, ὅπως τὰ κιονόκρανα πλησιάσωσι περισσότερον πρὸς τὸ γειτονικὸν κορινθιακόν. Ἀλλ' ὅμως ἡ δυσαρμονία αὕτη εἶναι μόνον φαινομενική. Τὸ κορινθιακὸν μετρεῖ παρὰ τῷ Cockerell 0·706 ὕψος μετὰ δύο σειρῶν φύλλων καὶ 0·638 μετὰ μιᾶς. Τὸ ἰωνικὸν ἐπὶ τῶν λοιπῶν παραστάδων μετρεῖ ὕψος ἐν ὅλῳ 0·604 (0·469 + 0·135), ἐπὶ δὲ τῶν γωνιαίων 0·629 (0·469 + 0·16) [2]. Ὥστε καὶ κατὰ τὸ ὕψος, ὅπως καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὰς ἄλλας λεπτομερείας, ἐπῆλθεν ἐνταῦθα μεγαλυτέρα προσέγγισις. Κατ' ἀνάγκην δὲ ἡ προσθήκη τοῦ ὕψους (0·025) ἐδόθη εἰς τὸν ἄβακα, διότι αἱ ἕλικες ἦτο ἀδύνατον περισσότερον νὰ ἐξαρθῶσιν. Μετὰ τοῦτο ἡ ἀκολουθήσασα ἀσυμμετρία ἐθεραπεύθη εὐφυέστατα. Ὁ αὐξηθεὶς ἄβαξ διῃρέθη πολλάκις ὁριζοντίως καὶ ἐσχηματίσθη πολλαπλῶς, ὥστε καὶ ἡ ἐντύπωσις, ὅτι εἶναι ὑψηλότερος τῶν ἄλλων νὰ λησμονῆται καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι τὸ κιονόκρανον ἐν τῷ συνόλῳ εἶναι ὑψηλόν, μεγάλως νὰ ἐνισχύεται συμφώνως πρὸς τὸν γνωστὸν ὀπτικὸν λόγον. Ὅτι δὲ τοὺς ὀπτικοὺς λόγους ἔχει πάν-

[1] Puchstein σ. 29. Durm, Baukunst σ. 301.

[2] Τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι τὴν διάστασιν 0·469 δὲν ἔχομεν βεβαίαν ἐπὶ τῶν γωνιαίων κιονοκράνων. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ὕψος τοῦ κυρίως κιονοκράνου ἦτο μικρότερον κατὰ 0·025, ὥστε νὰ ἐπέρχεται ἐξίσωσις πρὸς τὰ ἄλλα, διὰ τῆς πολλαπλῆς διαιρέσεως τοῦ ἄβακος ἐπετυγχάνετο τὸ αὐτό, ἡ διὰ τὸν ὀφθαλμὸν δηλ. ἔξαρσις τοῦ ὕψους.

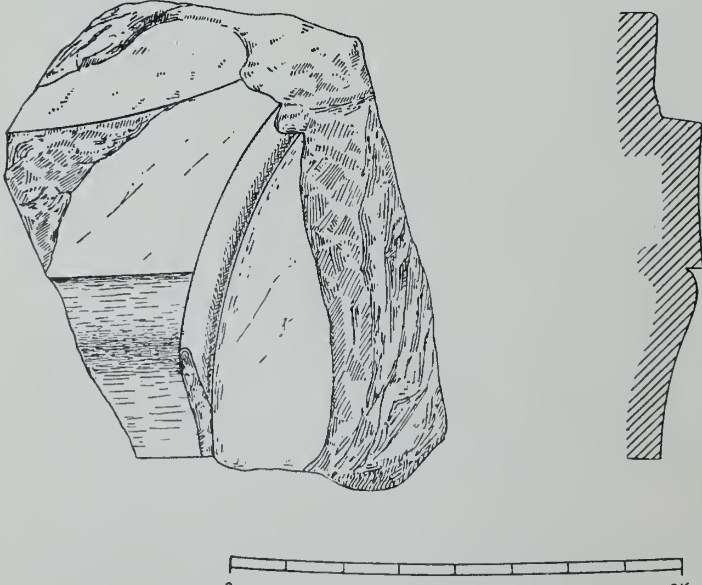
τοτε ὑπ' ὄψιν ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ὑπερόχου τούτου ἀριστουργήματος καὶ πανταχοῦ καὶ εἰς τὰ μεγάλα καὶ εἰς τὰ μικρὰ ἐπιτυγχάνει θαυμασίας ὀπτικὰς ἐντυπώσεις ὡς γλύπτης καὶ ζωγράφος θὰ λάβωμεν πάλιν ἀφορμὴν νὰ ἐκτιμήσωμεν.

Μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν συντριμμάτων τοῦ ἰωνικοῦ. Ἐν ***εἰκ. 7*** ἔχομεν τρία μαρμάρινα θραύσματα φυλασσόμενα ἐν Ἀθήναις. Τὸ 7*α*

7: Συντρίμματα ἰωνικῶν κιονοκράνων.

ἀπεικονίζεται χάριν σαφηνείας καὶ πάλιν διὰ τοῦ σχεδιογραφήματος ***εἰκ. 8.*** Διὰ τούτου γίνεται φανερὸν ὅτι ὁ ἐχῖνος δὲν ἀπετελεῖτο ὡς συνήθως ἐξ ἑνὸς κυματίου ἰωνικοῦ, ἀλλ' ὅπως εἶναι σπανιώτερον [1] ἐκ λεσβίου κυματίου καὶ σώματος ἀβακοειδοῦς λείου ἔμπροσθεν, ἰσχυρῶς κολπουμένου πρὸς τὰ ἄνω καὶ καταπίπτοντος εἰς λοξὴν ἐπιφάνειαν. Τὴν αὐτὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐχίνου παρουσιάζει εἰς ὀλίγιστα λείψανα διατηρουμένην καὶ τὸ ἐν Βάσσαις γωνιαῖον τεμάχιον. Ὅμοιον εἶναι καὶ τὸ παρὰ Blouet ἀπεικονισθὲν θραῦσμα (ἔ. ἄ. pl. 13). Ὥστε κατὰ ταῦτα βλέπομεν πληρέστατα ἐξηκριβωμένην τὴν ἐν τοῖς σχεδίοις τοῦ Haller καὶ ἀκολούθως παρὰ τῷ Cockerell εἰκόνα τοῦ ἐχίνου. Τὸ ἄνω κολπούμενον πέρας αὐτοῦ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ τοῦ Haller, ὡς ἰσχυρίσθη ὁ Puchstein (ἔ. ἄ. 29), ἀλλ' ὑπάρχει πράγματι. Ἀστήρικτος ἄρα εἶναι ἡ γνώμη τοῦ τελευταίου γράψαντος ὅτι τὸ φιγαλεικὸν κιονόκρανον στερεῖται τοῦ πρὸς τὰ κάτω καὶ τὸ μέσον

8: Τεμάχιον ἰωνικοῦ κιονοκράνου.

[1] Ἰδὲ π.χ. τὸ ἐξ Ἀθηνῶν κιονόκρανον παρὰ Durm, Baukunst εἰκ. 276.

5 9 14.

πέρατος τῆς ἕλικος. Μάλιστα, ἐὰν μὴ ἀπατῶμαι, ἐπὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις θραύσματος (εἰκ. 8), ἀμέσως ὑπὲρ τὴν λοξὴν ἐπιφάνειαν διακρίνεται λείψανον τοῦ σχοινίου, ὅπερ συνέδεε κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τὰ ἑκατέρωθεν ἄκρα τῆς ἕλικος καὶ ὅπερ σαφῶς φαίνεται ἐπὶ τοῦ λίθου [1].

Τὰ συντρίμματα *β* καὶ *γ* τῆς εἰκ. 8 παριστῶσιν ἀνθέμια ἐκ τῶν προσαρμοζομένων ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς γωνίας, ἃς ἀποτελοῦσι τὸ ἀνώτατον μέρος τοῦ ἐχίνου μετὰ τοῦ πέρατος τῆς ἕλικος. Εἶναι ἄρα τὰ μικρὰ ταῦτα θραύσματα ἐπιβεβαίωσις τοῦ κιονοκράνου τοῦ Allason, ὅπερ ὡς εἴδομεν ἐκόσμει τὰς γωνιαίας παραστάδας.

Τὸ γωνιαῖον τεμάχιον παρουσιάζει διαστάσεις, αἵτινες εἶναι ὡς ἔγγιστα αἱ αὐταὶ πρὸς ὅσας παρατηρῶ ἐν τοῖς σχεδίοις τοῦ Haller καὶ τῶν λοιπῶν. Διὰ τούτου ἐλέγχεται ἐμμέσως ὡς ἀκριβὴς ἡ πρὸς τὰ ἄνω τοξοποίησις τοῦ πέρατος τῆς ἕλικος, ἥτις παραδιδομένη ὁμοίως ὑπὸ πάντων εἶναι ἡ σπουδαιοτάτη ἰδιορρυθμία τῶν κιονοκράνων. Διότι λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ ὕψους τοῦ κιονοκράνου, ὅπερ ἐπεβεβαίωσεν ἡ ἀναστήλωσις, τὸ πέρας τῆς ἕλικος οὐδαμῶς ἄλλως εἰμὴ τοξοειδῶς θὰ διεγράφετο.

Τὰ λοιπὰ ἓξ ἐν Βάσσαις φυλασσόμενα τεμάχια δὲν παρέχουσί τι τὸ ἀξιόλογον. Δεικνύουσι μόνον μικρὰς διαφορὰς ἐργασίας, ὡς π. χ. κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνθέσεως τῶν ὀφθαλμῶν.

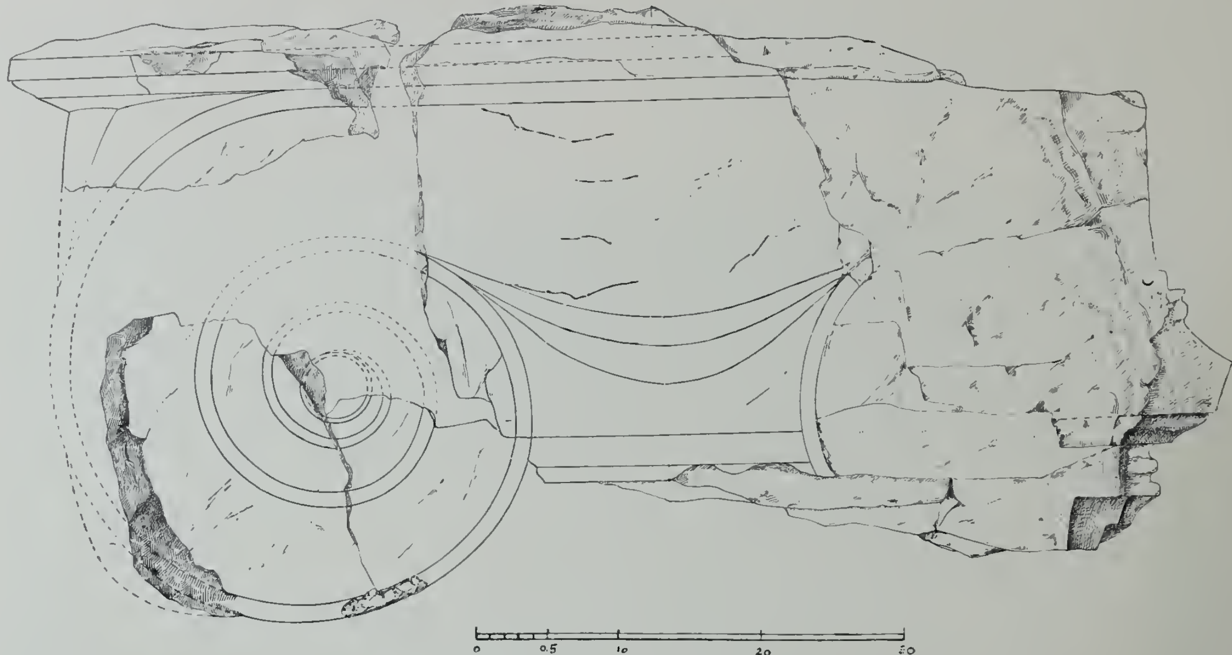
Ἐκ τοῦ ἄβακος οὐδὲν ἔχομεν λείψανον. Ἑπομένως δὲν γνωρίζομεν, ἂν ἐκοσμεῖτο μόνον κατὰ τὸ ἄνω πέρας διὰ κυματίου, ὡς ὁ τοῦ κορινθιακοῦ, ἢ καὶ κατὰ τὸ κάτω. Πάντως δὲν θὰ ἦτο ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τῶν γωνιαίων, ὡς συνεπλήρωσεν ὁ Cockerell, διότι, ὡς εἴδομεν, δὲν εἶχε τὰς αὐτὰς διαστάσεις. Ἡ δὲ ποικιλία αὕτη ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας, γνωστὴ καὶ ἐξ ἄλλων ναῶν [2], ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Stackelberg π. χ. καὶ ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, οὗ εἰκόνα ἰδὲ παρὰ Durm 276, ἡ βάσις τοῦ ἄβακος εἶνε ἁπλῆ τετράπλευρος, ἐνῷ ἐπὶ πασῶν τῶν ἄλλων ἀπεικονίσεων σχηματίζει κατὰ τὰ δύο ἔμπροσθεν πέρατα μικρὰς ἐσωτερικὰς γωνίας, χάριν προφυλάξεως ἀπὸ ὑπερβολικοῦ βάρους τῶν κάτωθι ἄκρων τῶν ἑλίκων, καὶ ἀποβαίνει οὕτω ὀκτάπλευρος. Ἀνωτέρω ἐμνημονεύθησαν καὶ ἄλλαι παραλλαγαὶ ὡς πρὸς τὸ ἄνω πέρας τοῦ ἐχίνου καὶ τὴν παράστασιν τῶν ὀφθαλμῶν.

Ἐκτὸς τῆς ἀσημάντου ταύτης ὡς πρὸς τὸν ἄβακα ἀβεβαιότητος ἐκ τῆς ἐπιμελεστέρας ἐξετάσεως τῶν παλαιοτέρων βιβλίων, ἐκ τῆς ἀναστηλώσεως καὶ τῶν εὑρεθέντων συντριμμάτων ἀποκομίζομεν ἀρκούντως σαφῆ ἰδέαν περὶ τῶν ἰωνικῶν κιονοκράνων. Πάντα εἶχον σχετικῶς μέγα ὕψος τοξοποιουμένου ἰδιαζόντως τοῦ ἄνω πέρατος τῆς ἕλικος καὶ πάντα ὑπεράνω ἐκοσμοῦντο δι' ἰδιαιτέρου ἄβακος. Διὰ τὰς δύο δὲ ταύτας ἰδιορρυθμίας ἐπλησίαζον πρὸς τὸ κορινθιακόν, πρὸς ὃ τὰ δύο ἑκατέρωθεν γειτονεύοντα εἶχον καὶ ἄλλας ὁμοιότητας, τὸ κυβοειδὲς τοῦ ὅλου σχῆμα, ἐγγύτερον ὕψος καὶ παρεμφερῆ διακόσμησιν. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἐχίνου τοὐναντίον δὲν εἶναι ἰδιάζον χαρακτηριστικόν, ἂν καὶ δὲν εἶναι ὁ συνήθης.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον εὕρημα, δηλ. τὸ λίθινον κιονόκρανον, ἀφήκαμεν τελευταῖον. Ὄχι ἄνευ σκοποῦ. Διότι οὕτω μόνον, ἀφοῦ ἐσπουδάσαμεν κατὰ τὸ δυνατὸν τὸν ἐπικρατοῦντα τύπον τοῦ κιονοκράνου, εἶνε εὐκολώτερον νὰ ἐννοήσωμεν τὴν σημασίαν τῶν πολλῶν διαφορῶν, ἃς παρουσιάζει τὸ λίθινον. Τοῦτο παρίσταται ἐν **εἰκ. 9.** Τέσσαρα συνανήκοντα τεμάχια ἀποτελοῦσι τὸ εἰκονιζόμενον μέρος. Τὰ λοιπὰ 8 εἶναι μικρά, λίαν ἐφθαρμένα καὶ ὡς στερούμενα τὰ πλεῖστα τῆς εἰργασμένης ἐπιφανείας εἶναι σχεδὸν ἄχρηστα. Πάντα ὅμως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ κιονόκρανον. Πρὸς τὰ δεξιὰ διὰ τὴν φθορὰν τοῦ λίθου ἀποκρουσθέντος εἰς μέγα βάθος φαίνονται ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ σειρὰν ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω αἱ ῥαβδώσεις, μικρὰ ταινία, στρογγύλον σῶμα, βεβαίως λείψανον ἀστραγάλου, λέσβιον κυμάτιον, σῶμα ὑπερκύπτον, καταλῆγον ἄνω λοξῶς, καὶ τέλος στρογγύλον σῶμα, ὅπερ εἶναι τὸ συνάπτον τὰ πέρατα τῶν ἑλίκων σχοινίον. Ταῦτα δὲ πάντα ἀνήκουσιν εἰς τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ πλαγίαν πλευρὰν τοῦ κιονοκράνου καὶ ἐπαναλαμβάνονται φυσικὰ καὶ ἐπὶ τῆς ὄψεως ἔμπροσθεν. Οὕτω ἔχο-

[1] Τοιοῦτον σχοινίον ὁ Haller οὐδαμοῦ παρετήρησε. Καὶ τὴν λοξὴν ἐπιφάνειαν, εἰς ἣν περατοῦται ἄνω ὁ ἐχῖνος, ἅπαξ μόνον ἐσχεδίασε. Συνήθως ἀπεικονίζει ταύτην ὡς ὁριζοντίαν, ὅπως παραλαβὼν ἐντεῦθεν ὁ Cockerell ἐδημοσίευσε.

[2] Ἰδὲ π. χ. τὰ δύο διαφέροντα κατά τι κιονόκρανα τοῦ ἀρχαίου ναοῦ ἐν Ἐφέσῳ παρὰ Durm εἰκ. 281.

9: Λίθινον κιονόκρανον.

μεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος διὰ τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ φθορὰν καὶ τὴν πρόοψιν τοῦ κιονοκράνου καὶ τὴν πλαγίαν αὐτοῦ ὄψιν [1].

Ἡ πρὸς τὰ ἀριστερὰ πλαγία πλευρὰ εἶναι ἐντελῶς κατεστραμμένη, ἡ δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ διατηρεῖ ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τῆς εἰκόνος φαινομένων μορφῶν καὶ τὸ διὰ κατακορύφου ἐπιπέδου ὁριζόμενον πέρας αὐτῶν. Οὕτως ὁ ἐχῖνος ἔχει ἐκεῖ μῆκος 0·11, ἐνῷ ὁ τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως 0·21. Τοῦτο ἐναργῶς σημαίνει ὅτι κατὰ τὰ δύο ἑκατέρωθεν πλάγια ἐπανελαμβάνετο τὸ ἥμισυ μόνον τῆς ἐμπροσθίας ὄψεως. Λόγος σπουδαῖος, ὥστε ἀπὸ τοῦδε ἀνενδοιάστως νὰ τοποθετήσωμεν τὸ κιονόκρανον ἐπί τινος ἐκ τῶν παραστάδων. Ἔπειτα τὸ μέγιστον μῆκος ἔμπροσθεν εἶναι 0·87 [2], ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κιονοκράνων. Μετὰ ταῦτα αἱ ὑπάρχουσαι διαφοραὶ πρέπει ἄλλως νὰ ἐξηγηθῶσιν.

Ἐν πρώτοις ἔχομεν τὴν διαφορὰν τοῦ ὑλικοῦ. Πάντα τὰ ἄλλα κιονόκρανα, ὁ κέραμος τῆς στέγης καί τινα φατνώματα εἶναι ὡς γνωστὸν εἰργασμένα ἐκ τοῦ λίαν ἐν Πελοποννήσῳ διαδεδομένου μαρμάρου τῆς Τεγέας. Λίθινον ἰωνικὸν κιονόκρανον ὑπὸ οὐδενὸς μνημονεύεται. Ἂν καὶ πιστεύω, ὅτι εἰς τὴν θέσιν, ἐν ᾗ εὗρον τὸ κιονόκρανον μικρὸν ὑπὸ τὸ ἔδαφος, εἶχε συλλεχθῇ ὑπό τινος ἐκ τῶν ἐρευνητῶν, ὅστις οὐδὲν περὶ τούτου ἐδημοσίευσεν. Εὔκολον δὲ εἶναι νὰ ἐξηγηθῇ τὸ διάφορον ὑλικόν. Πιθανώτατα μετὰ τὴν συντέλεσιν τοῦ κτιρίου παθόντος τινὸς ἐκ τῶν μαρμαρίνων βλάβην ἀνεπανόρθωτον ἐπεχείρησαν τὴν ἀντικατάστασιν διὰ τοῦ πλησίον τοῦ ναοῦ τεμνομένου ὡραίου ἀσβεστολίθου ἀντὶ τοῦ δυσμετακομίστου μαρμάρου. Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα θὰ καταλήξωμεν ἐξετάζοντες καὶ τὰς ἄλλας διαφοράς.

Τὸ ὅλον ὕψος τοῦ κιονοκράνου συμπεπληρωμένον κάτω συμφώνως πρὸς τὴν ἐφαπτομένην τοῦ κατωτάτου σημείου τῆς ἕλικος εἶναι 0·43 ἀπέναντι 0·469, ὅπως ἐμέτρησεν ὁ Haller ἢ 0·465 ὡς φαίνεται ἐπὶ τῶν παραστάδων. Ἡ διαφορὰ εἶναι βεβαίως αἰσθητή. Ἀλλ' ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἄνω ἐπιφάνεια ἐφθάρη πολὺ καὶ ὅτι καὶ κατὰ 0·02 εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι νῦν ταπεινοτέρα τῆς ἀρχικῆς, πρᾶγμα οὐχὶ θαυμαστὸν διὰ τὸν γνωρίζοντα τὸ λίαν εὔθρυπτον τοῦ ἀσβεστολίθου τῶν

[1] Μεταξὺ τῶν μικρῶν ἐλλείψεων τοῦ σχεδίου πρέπει νὰ σημειωθῇ ἡ ἐπὶ τῆς προόψεως ἀσαφὴς παράστασις τοῦ ὀνομασθέντος σχοινίου. Τοῦτο, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς πλαγίας ὄψεως, εἶναι ἡμικυλινδρικὸν καὶ χωρίζεται ἐμφανῶς ἀπὸ τοῦ πέρατος τοῦ ἐχίνου.

[2] Ἀπὸ τοῦ μήκους τούτου πρέπει βεβαίως νὰ ἀφαιρεθῇ κάτι, διότι τὸ κιονόκρανον ἐμετρήθη ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ ἐμπροσθία ὄψις εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου. Τοῦτο ὑπετέθη κατ' ἀνάγκην, διότι ἡ κακὴ διατήρησις δὲν ἐπιτρέπει τὸν ὑπολογισμὸν τῆς πρὸς τὰ ἔξω καμπυλώσεως τῶν περάτων. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου πρέπει νὰ προστεθῇ πάλιν κάτι διὰ τὴν σμίκρυνσιν τοῦ λίθου τὴν ἐπελθοῦσαν ἐκ τῆς φθορᾶς.

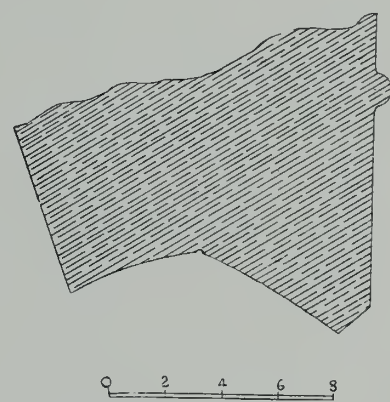
Βασσῶν, ἡ ἀπομένουσα διαφορὰ δύναται νὰ παροραθῇ. Ἀφ' ἑτέρου ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἐσκόπει νὰ ἐξεργασθῇ κιονόκρανον ἴσου ὕψους πρὸς τὰ ἄλλα, φαίνεται σαφῶς ἐκ τούτου ὅτι, ἐνῷ τὸ μέγιστον ὕψος τῆς ἕλικος κατὰ τὸ μέσον ἐσμικρύνθη σχετικῶς πολὺ (0·357 : 0·459), ἡ ὑπεράνω βάσις τοῦ ἄβακος ἐκέρδισεν εἰς ὕψος (0·073 : 0·012). Ὁ σκοπὸς ἦτο μόνον νὰ εἰσαχθῶσι νέαι ἀναλογίαι τῶν μερῶν τοῦ κιονοκράνου καὶ νέαι μορφαί. Οὕτω διὰ τοῦ ταπεινοτέρου ὕψους τοῦ μετώπου ὁ καλλιτέχνης ἐπεδίωξε φανερῶς νὰ ἀποφύγῃ τὴν ὅλως ἰδιάζουσαν εἰς τὰ κιονόκρανα τοῦ ναοῦ τοξοποίησιν τῆς ἕλικος δεξιῶς μεταγαγὼν ταύτην ἀπὸ τῆς κατὰ τὰ ἄκρα καμπυλότητος εἰς τὴν εὐθεῖαν (ἰδὲ καὶ **εἰκ. 10)**. Οὕτω παρέχεται μέτωπον στενώτερον

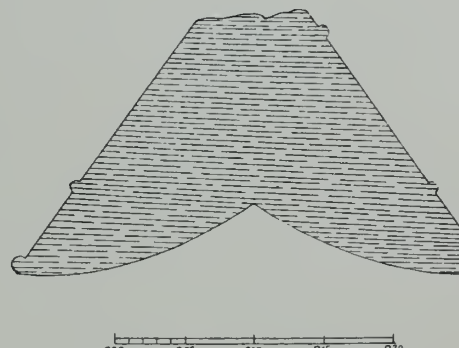
10: Γωνιαῖον ἄκρον τοῦ λιθίνου κιονοκράνου.

ἀλλ' ὡραιότερον κατὰ τοῦτο, ὅτι δὲν παρουσιάζει μέγαν κενὸν χῶρον. Ἐπίσης ἐπιτυχὴς εἶναι ἡ τροποποίησις τῆς βάσεως τοῦ ἄβακος, ἥτις δὲν παρουσιάζει τὴν κατὰ τὰ ἄκρα εἰσέχουσαν γωνίαν τῶν ἄλλων [1], ζημιοῦσαν τὴν σαφήνειαν τῆς εἰκόνος, ἀλλὰ παρέχει καὶ τὰς πέντε πλευρὰς αὐτῆς ἐμφανεῖς καὶ κεκοσμημένας διὰ λεσβίου κυματίου καὶ μικρᾶς ταινίας. Πρὸς τὰ ἄνω ἡ ἐπιφάνεια ἀνέρχεται κατὰ πρῶτον λοξῶς χάριν φυλάξεως τῶν ἐξεχόντων λεπτῶν ἄκρων καὶ εἶτα καθίσταται ἐπίπεδος.

Αἱ ἕλικες ἀποτελοῦσι καθ' ἑκάτερον ἄκρον τρεῖς γύρους ἐκτὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐνῷ ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων ἔχομεν μόνον δύο. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἐπὶ τοῦ λιθίνου ἐκφράζεται οὕτω μείζων ἐλαστικότης καὶ δύναμις. Ὁ μεταξὺ τῶν ἑλίκων ἐχῖνος εἶναι τοὐναντίον μακρότερος (0·20 : 0·18) καὶ ἡ ἀναλογία ὡς πρὸς τὸ ὕψος μεταξὺ τοῦ κυματίου καὶ τοῦ ὑποβασταζομένου ἄνω μέρους τοῦ ἐχίνου εἶναι διάφορος. Αἱ δύο ἕλικες συνδέονται διὰ σχοινίου, κολπουμένου ὡς ὁ ἐχῖνος, ὅπερ συντελεῖ βεβαίως εἰς τὴν παράστασιν τῆς συνοχῆς καὶ στερεότητος. Ἐν τέλει τὸ λίθινον παρουσιάζει διάφορον ἐργασίαν τῶν συναντωμένων περάτων τῶν λεγομένων προσκεφαλαίων, ἴσως διὰ τεχνικὴν ἀνάγκην, διότι ὁ ἀσβεστόλιθος δὲν λεπτύνεται ἀκινδύνως (πρβ. **εἰκ. 11** καὶ **12)**.

11: Ἐκ τοῦ μαρμαρίνου κιονοκράνου.

12: Ἐκ τοῦ λιθίνου κιονοκράνου.

Οὕτω ἐπὶ τοῦ λιθίνου ἔχομεν τροποποιήσεις τοῦ μαρμαρίνου κιονοκράνου σχεδὸν εἰς πάντα τὰ σημεῖα. Διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον δὲν εἶναι ἀνεξάρτητον δημιούργημα. Ὁ ἐπινοήσας αὐτὸ εἶχε πάντοτε ὑπ' ὄψιν του τὰ μαρμάρινα καὶ προσεπάθει νὰ ἐπιτύχῃ καλυτέρας λύσεις τῶν ζητημάτων. Πότε

[1] Ὡς φαίνεται ἐπὶ τῶν σχεδίων τοῦ Haller. Ἰδὲ καὶ Cockerell pl. X.

ἐποιήθη τὸ κιονόκρανον δὲν εἶναι εὔκολον νὰ εἴπωμεν. Πάντως ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ καταβῶμεν εἰς λίαν νεωτέρους χρόνους ἐστερημένους δημιουργικότητος καὶ λεπτότητος καλλιτεχνικῆς.

Ἡ κυριωτάτη ἐκ τῶν τροποποιήσεων ἦτο ἡ ταπείνωσις τοῦ πρὸς τὰ ἄνω τοξοειδοῦς πέρατος τῆς ἕλικος. Δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ κρίνωμεν τώρα τίς ἐπέτυχε περισσότερον, ὁ τοῦ μαρμαρίνου ἢ ὁ τοῦ λιθίνου κιονοκράνου καλλιτέχνης. Ἀλλ' εἶναι καλὸν νὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ἰδιάζοντος τούτου χαρακτηριστικοῦ τοῦ κιονοκράνου, τῆς τοξοποιήσεως δηλ. τῆς ἕλικος, διότι μέχρι τοῦδε δίδεται εἰς τὸ φαινόμενον ἡ μᾶλλον ἀσύστατος ἐξήγησις.

Ἐπὶ ἀρχαίου χεττιτικοῦ ἀναγλύφου τοῦ Boghazköi εὗρον ἀπεικονισμένον κιονόκρανον παρουσιάζον ψιλὴν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα καὶ ἔκτοτε στερεοτύπως ἐπαναλαμβάνουσιν ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐμιμήθη τὸν τύπον τοῦτον διατηρηθέντα μέχρι τῆς ἐποχῆς του ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀδικία τὸ νὰ νομίζεται, ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων τοιούτου ἀριστουργήματος, εἴτε Ἰκτῖνος ὠνομάζετο εἴτε ἄλλως, τόσην πτωχείαν μορφῶν εἶχε καὶ τόσον ἄγονον νοῦν, ὥστε νὰ εἶναι ἠναγκασμένος νὰ μιμηθῇ πανάρχαιον τύπον λαθροβιοῦντα ἐν Ἀρκαδίᾳ; Ἢ μήπως ὁ τύπος οὗτος εἶχέ τινα ἱερότητα ἄγνωστον; Πολὺ εὐκόλως χάριν τῆς ἐμπεδώσεως τῆς ἑρμηνείας ἐλησμονήθη ὁ σπουδαιότατος πάντων παράγων, τὸ δημιουργικὸν πνεῦμα τοῦ καλλιτέχνου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶναι ἐξηρτημέναι, προκειμένου περὶ μεγάλου ἔργου τῆς ἐποχῆς, πᾶσαι αἱ μορφαὶ καὶ διαστάσεις τοῦ συνόλου, τῶν μερῶν καὶ τῶν ἐλαχίστων ἔτι λεπτομερειῶν. Διὰ τοῦτο θὰ ἦτο προτιμότερον ἀντὶ νὰ σπεύδωμεν νὰ εὕρωμεν ὅ,τι οἱ ἀρχαῖοι ἠγνόουν, νὰ παρακολουθήσωμεν προσεκτικῶς τὸν καλλιτέχνην ἐν αὐτῷ τῷ ἔργῳ του. Διότι οὕτω μόνον διδασκόμενοι σαφῶς περὶ τῶν προβληθέντων ζητημάτων θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐννοσωμεν τὰς ἐπιτευχθείσας λύσεις αὐτῶν.

Αἱ διάφοροι μορφαὶ τροποποιοῦνται ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν καὶ ἐν τῷ ναῷ τῶν Βασσῶν αὗται καὶ ἀσυνήθεις ἦσαν καὶ περίπλοκοι. Ἐν πρώτοις ὑπῆρχον αἱ παραστάδες αἱ καταλήγουσαι εἰς ἡμικίονας καὶ ὁ ἰωνικὸς ρυθμὸς τούτων ἔπρεπε νὰ συνδυασθῇ μετὰ τοῦ κορινθιακοῦ τοῦ μοναδικοῦ κίονος τῆς στενῆς πλευρᾶς. Ἐπειδὴ αἱ δύο συστοιχίαι τῶν παραστάδων διαιροῦσι τὴν στοὰν ὄχι μόνον κατὰ μῆκος εἰς τρία κλίτη κατὰ τὸν τρόπον τῶν κιονοστοιχιῶν ἀλλὰ καὶ κατὰ πλάτος εἰς 12 χώρους, ἐὰν συναριθμήσωμεν καὶ δύο ἐκ τοῦ ἀδύτου, οἱ ἡμικίονες ἔδει νὰ ἔχωσι κατὰ λογικὴν ἀνάγκην καὶ κατὰ τὰ πλάγια μέτωπον. Τὰ πλάγια ταῦτα μέτωπα εἴδομεν ὅτι ἐξετελέσθησαν μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ, διότι δὲν θὰ ἦτο σύμφωνον πρὸς τοὺς λείους τοίχους τῶν παραστάδων, ἐὰν ἐπέστεφον αὐτοὺς τὰ ἐξέχοντα πέρατα τῶν ἑλίκων. Ἡ ἐξαίρεσις τῶν γωνιαίων λοξῶν παραστάδων ὑπηγορεύθη κατ' ἀνάγκην μεγαλυτέραν τῆς συμμορφώσεως τῶν ἑτερορρύθμων κιονοκράνων. Οὕτω καὶ τὰ τρία ταῦτα ζητήματα ἐλύθησαν συμφώνως πρὸς τὸν ἐπικρατοῦντα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀρχιτεκτονικῇ νόμον τῆς αὐστηρᾶς λογικῆς ἀκολουθίας.

Ἀλλ' ὁ καλλιτέχνης ὤφειλε μετὰ ταῦτα νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ δυσκολώτατον πάντων πρόβλημα τοῦ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, τὴν παράστασιν μετώπων κιονοκράνων, ἅτινα εἶναι κάθετα πρὸς ἄλληλα. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔφερεν εἰς μεγάλην δυσχέρειαν τοὺς ἀρχιτέκτονας, ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ ἐργασθῶσι κιονόκρανα γωνιαῖα ἔχοντα δύο τοιαῦτα μέτωπα. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀριστουργήματος τοῦ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, τοῦ Ἐρεχθείου, καὶ ἐπὶ τοῦ ναϋδρίου τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἡ δυσχέρεια δὲν ὑπερενικήθη τελείως. Διότι τὰ κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον δυσαναλόγως ἐξέχοντα καὶ ἀποτόμως καμπτόμενα πέρατα τῶν ἑλίκων δὲν ἐμποιοῦσιν εὐχάριστον ἐντύπωσιν καὶ ἐπὶ τῆς ὅλης φαιδρᾶς εἰκόνος φαίνονται ὡς ἀποτέλεσμα λυπηρᾶς βίας. Ἐν δὲ τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ πρόβλημα παρουσιάζετο ὑπὸ χειρίστην μορφήν, διότι ὄχι μόνον τὰ γωνιαῖα ἀλλὰ πάντα καὶ ὄχι μετὰ δύο ἀλλὰ μετὰ τριῶν ἕκαστον μετώπων ἔδει νὰ κοσμηθῶσιν.

Ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ ὁ Durm σελ. 310 κέ., ὀρθῶς ἐξέθηκε τὰ κατὰ τὸ πρόβλημα τοῦτο. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπέτυχον τὴν ἀρίστην δυνατὴν λύσιν παριστῶντες τὰς συναντωμένας ἕλικας ὑποχωρούσας ἀμοιβαίως κατὰ γωνίαν 45°. Κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχήν, ὅτε τὰ κιονόκρανα ἦσαν μακρὰ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τούτων ἀπεῖχον κατὰ πολὺ ἀλλήλων, κατ' ἀνάγκην τὰ κατὰ τὴν γωνίαν συμπίπτοντα

μέρη ἐξεῖχον ὑπὲρ τὸ δέον καὶ ἐπέφερον διάσπασιν τῆς εἰκόνος. Βραδύτερον διὰ τῆς συμπλησιάσεως τῶν ὀφθαλμῶν, ὥστε τὸ κέντρον αὐτῶν νὰ εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐφαπτομένου τῆς περιφερείας τοῦ κίονος ἢ μικρόν τι πρὸς τὰ ἔξω, ἐπετύγχανον σύνολον καλύτερον συγκεκροτημένον. Πάντα ταῦτα ἔχουσιν ὀρθῶς. Ἀλλὰ παραδόξως τὸ διδακτικώτερον παράδειγμα, ὁ ναὸς τῆς Φιγαλείας, ἐλησμονήθη ἐντελῶς. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἐνταῦθα κεῖνται ἐγγύτερον πρὸς ἀλλήλους ἢ ἐπὶ παντὸς ἄλλου γνωστοῦ κιονοκράνου, τοῦτο δὲ φανερῶς σημαίνει, ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἐπεζήτησε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ αὐτό, τὴν ἀδιάσπαστον δηλ. ὁλότητα τῆς εἰκόνος, κατὰ τρόπον ἐνεργητικώτερον, δικαιολογούμενον ἐκ τῆς μεγαλυτέρας ἀνάγκης. Συλλαβὼν τρόπον τινὰ τοὺς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν διερχομένους ἄξονας συνεπλησίασε περισσότερον τοῦ συνήθους τὰ συνεστραμμένα πέρατα τοῦ σώματος, ὅπερ ἔχει τὴν ἰδιάζουσαν φύσιν τοῦ ἐλατηρίου. Τί δὲ τότε συνέβη εἶναι εὐνόητον. Τὸ ὅλον ἐλαστικὸν σῶμα ὑψώθη κατὰ τὸ μέσον καὶ τὸ πέρας αὐτοῦ ἄνω ἀπέβη τοξοειδές. Δὲν εἶναι ἄρα ἡ τοξοποίησις τῆς ἕλικος ἀλλόκοτον φαινόμενον ὀφειλόμενον εἰς τὴν θαυμασίαν μακροβιότητα τοῦ κιονοκράνου τοῦ Boghazköi, ἀλλ' ἐπακολούθημα τῆς φύσεως τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ μέλους, ὑποβληθέντος ὑπὸ τοῦ καλλιτέχνου μετὰ πλήρους συνειδήσεως τοῦ σκοποῦ εἰς μικρὰν ἀλλοίωσιν τῆς θέσεως αὐτοῦ. Τὸ αὐτὸ φυσικὸν ἐπακολούθημα τείνει νὰ ἐμφανισθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ λιθίνου κιονοκράνου, ἀλλ' ἐνταῦθα ἡ ἕλιξ ταπεινοῦται κατὰ τὸ μέσον, διότι ὡς πρὸς τὴν ἐντύπωσιν προσετέθη καὶ ἄλλο βάρος τὸ ἐκ τῆς αὐξηθείσης βάσεως τοῦ ἄβακος.

Οὕτως ὁ ἀρχιτέκτων μετὰ μεγίστης δεξιότητος ἀπέφυγε τὰς δυσκολίας καὶ ἀσχημίας τῶν συναντωμένων μετώπων καὶ συγχρόνως ἐπέτυχε μεῖζον ὕψος τοῦ κιονοκράνου, ὅπερ ἐχρησίμευσε μεγάλως διὰ τὴν προσέγγισιν τῶν δύο ῥυθμῶν τῆς στοᾶς. Ἐν δὲ τῷ ζητήματι τούτῳ καὶ γενικῶς ἐν τῷ τῆς μεταχειρίσεως τῶν τριῶν ῥυθμῶν κιόνων ἐν τῷ αὐτῷ κτιρίῳ διαλάμπει τοιοῦτον καλλιτεχνικὸν πνεῦμα, γόνιμον καὶ λεπτόν, ὥστε πᾶσα ἰδέα περὶ τῆς ἔξωθεν εἰσαγωγῆς τύπου ἑτοίμου νὰ ἀποκλείεται ὡς ἐντελῶς ἀστήρικτος.

Ἤδη παρετηρήθη [1], ὅτι μεταξὺ τῶν δωρικῶν κιόνων τοῦ πτεροῦ καὶ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς στοᾶς ἐπῆλθέ τις προσέγγισις, διότι αἱ ῥαβδώσεις τῶν τελευταίων εἶναι ἀσυνήθως ἀβαθεῖς καὶ προσόμοιαι πρὸς τὰς τῶν δωρικῶν καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι ὁ αὐτὸς 20 [2], ἐνῷ ὁ κανονικὸς εἶναι 24.

Μεγαλυτέρα προσέγγισις ἦτο ἀναγκαία μεταξὺ τῶν δύο ῥυθμῶν τῆς ἐντὸς στοᾶς, δύσκολον δὲ ἦτο νὰ κατασταθῇ παρόμοιον, χωρὶς νὰ ἀποβάλῃ τὸ ἰδιάζον σχῆμα, τὸ γενικῶς ἐπίμηκες ἰωνικὸν κιονόκρανον πρὸς τὸ καλαθοειδὲς κορινθιακόν.

Ἀλλ' ὅμως κατωρθώθη τοῦτο κατὰ τὸν θαυμασιώτερον τρόπον. Εἴδομεν πῶς φυσιολογικῶς οὕτως εἰπεῖν ηὐξήθη εἰς ὕψος τὸ ἰωνικὸν κιονόκρανον, ἔπειτα προσετέθη ὁ ἄβαξ, δεύτερον τοῦτο κοινὸν χαρακτηριστικόν. Ἐν τέλει ἡ παρομοίωσις δὲν ἔγινε διὰ μιᾶς, ἢ ὀρθότερον ἡ τάσις πρὸς παρομοίωσιν δὲν εἶναι τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ μέχρι τέλους, διότι κατὰ τὰς γωνιαίας παραστάδας αἴρεται κατά τινα τόνον ὑψηλότερον. Δὲν εἶναι διάφορος ἡ σύνθεσις μουσικῆς ἁρμονίας.

Ἡ προσπάθεια πρὸς ἁρμονικὴν σύνδεσιν τῶν κιόνων τῆς στοᾶς δὲν περιορίζεται ἐπὶ τῶν κιονοκράνων. Πράγματι ἡ βάσις τοῦ κορινθιακοῦ εἶναι ἡ αὐτὴ ἀκριβῶς πρὸς τὴν τῶν παραστάδων. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν παραστάδων ἐξαπλοῦται μεγάλως, ὥστε νὰ φαίνεται παράδοξος, ἐπὶ τοῦ κορινθιακοῦ δὲ εἶναι σχετικῶς συνεσταλμένη. Τὸ παράδοξον ἑρμηνεύεται ἄριστα, ἐὰν δεχθῶμεν, ὡς πλεῖστοι λόγοι πείθουσιν, ὅτι ὁ ἡμέτερος ἀρχιτέκτων ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ἥτις συνίσταται εἰς τὴν παραγομένην ὀπτικὴν ἐντύπωσιν. Διότι οὕτω ἡ διάμετρος τῶν ἡμικιόνων μεγεθυνομένη διὰ τῶν ὄπισθεν τοίχων εἶναι διὰ τὸν ὀφθαλμὸν μεγαλυτέρα τῆς πραγματικῆς γεωμετρικῆς διαμέτρου αὐτῶν, ἐνῷ ὁ κορινθιακὸς κίων ἔχει διά-

[1] Cockerell ἐν τῷ κειμένῳ εἰς πίν. XIII καὶ XVI. Ἐπὶ τῶν νῦν εἰς φῶς ἐλθόντων πάλιν σπονδύλων τοῦ κορινθιακοῦ μετροῦνται 20 ῥαβδώσεις. Ἄλλαι τόσαι πρέπει νὰ συμπληρωθῶσιν ἐπὶ τῶν ἡμικιόνων.

[2] Πιθανῶς διὰ τὴν ἔξαρσιν τῆς ἕλικος πρὸς τὰ ἄνω ὁ ἐχῖνος παρεστάθη διὰ λεσβίου καὶ οὐχὶ δι' ἰωνικοῦ κυματίου. Διότι τὸ λέσβιον φανερώνει μικροτέραν πίεσιν. Ἄλλοι λόγοι τοῦ φαινομένου εἶναι ἴσως ἡ ἀσχημία τοῦ ἐξογκουμένου ἰωνικοῦ, μάλιστα ἐπειδὴ θὰ εἶχε μικρὸν μῆκος, καὶ ἡ ἐν τῷ ναῷ, ὡς ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου π. χ., προτίμησις τοῦ λεσβίου κυματίου. Πάντως ὅμως οὐδέποτε ὁ σχηματισμὸς οὗτος τοῦ ἐχίνου πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς Ungeschicklichkeit, ὡς ὁ Durm (σ. 302) ἐπιπολαίως κρίνων ἀποφαίνεται.

μετρον αἰσθητικῶς μικροτέραν. Καὶ ἄλλην ἔνδειξιν, ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων σκέπτεται ὡς ζωγράφος, ἔχομεν ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τῶν κιονοστοιχιῶν δαπέδου τῆς στοᾶς. Τοῦτο γεωμετρικῶς δὲν ἔχει ἀρκετὸν πλάτος, ἀλλά διαιρούμενον καταλλήλως φαίνεται πλατύτερον τοῦ πραγματικοῦ. Διότι τὸ πλάτος τοῦτο ἰσοῦται πρὸς τὸ πλάτος τριῶν πλακῶν τοῦ λοιποῦ δαπέδου, διαιρούμενον ὅμως εἰς τέσσαρας πλάκας αὐξάνεται αἰσθητικῶς κατὰ μίαν μονάδα. Ὁμοίως ἀλλά κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν διαιρεῖται καὶ ὁ πρόναος, ἵνα αὐξηθῇ κατὰ βάθος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ λοξὴ διεύθυνσις τῶν γωνιαίων παραστάδων οὐδένα ἄλλον λόγον δύναται νὰ ἔχῃ εἰμὴ τὸν αἰσθητικόν. Λόγοι πρακτικοί, καλυτέρου φωτισμοῦ ἢ εὐρυχωρίας, εἶναι δευτερεύοντες ἢ καὶ παντάπασιν ἀνύπαρκτοι. Διὰ τῆς λοξῆς διευθύνσεως ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι ὁ κορινθιακὸς κίων δὲν μένει μόνος, διότι τὴν αὐτὴν προέλευσιν ἔχουσιν ἐν μέρει καὶ αἱ γειτονικαὶ παραστάδες, αἵτινες πάλιν δὲν ἀποσπῶνται ἐντελῶς ἀπὸ τῆς σειρᾶς τῶν λοιπῶν. Ἐὰν διετήρουν καὶ αὗται τὴν κάθετον διεύθυνσιν, ἡ γωνία θὰ ἔμενε κενὴ καὶ ἡ σύνδεσις μετὰ τῆς στενῆς πλευρᾶς αἰσθητικῶς θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ἄλλως κατὰ τὸν ἀπαράβατον κανόνα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ διακοσμητικῇ ἡ γωνία εἶναι ἀνάγκη νὰ καταληφθῇ ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ κοσμήματος ἀναλόγου πρὸς τὰ τῶν πλευρῶν, ἐνταῦθα δὲ ὡς κοσμήματα τοῦ τετραπλεύρου χώρου λογίζονται οἱ κίονες.

Ἴσως φανῇ, ὅτι ἀπεμακρύνθημεν τοῦ θέματος. Ἀλλ' ὅμως διὰ τῆς ἐρεύνης ἐνισχύσαμεν τὴν γνώμην, ὅτι ἐν τῇ ἐσωτερικῇ στοᾷ εὑρισκόμεθα πρὸ ἰδιαζούσης καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ὁ καλλιτέχνης ἐνδιαφέρεται μεγάλως πρῶτον μέν, ὅπως ἀπαρτίσῃ εἰκόνας τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ὡραίας καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀνταποκρινομένας εἰς τὴν φύσιν καὶ λειτουργίαν αὐτῶν, ἔπειτα δέ, ὅπως συναρμόσῃ ταύτας πρὸς ἀλλήλας. Ὑπὲρ τῶν δύο τούτων κυρίων σκοπῶν ἐνήργησε μετὰ θαυμασίας εὑρετικότητος καὶ ὑψηλῆς καλλιτεχνικῆς ἀντιλήψεως καὶ συνετέλεσεν ἔργον, ὅπερ, ὡς ἔχον ἴδιον ὀργανισμόν, οὐδεμίαν ἔξωθεν ἑτοίμην ἐπείσακτον μορφὴν ἠδύνατο νὰ προσλάβῃ.

Τὸ νὰ ἀρνηθῇ τις τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ τὴν τέχνην τῆς Ἑλλάδος βεβαίως εἶναι μάταιον. Ἀλλὰ περισσότερον μάταιον καὶ ἀχάριστον θέμα εἶναι ὁ λεπτομερὴς καθορισμὸς τῆς ἐπιδράσεως ταύτης. Διότι τὸ νὰ εὑρίσκωμεν πότε τὴν μίαν καλλιτεχνικὴν μορφὴν καὶ πότε τὴν ἄλλην ἐν Αἰγύπτῳ ἢ Ἀσίᾳ καὶ νὰ ἑρμηνεύωμεν οὕτω ὡς ἀντίγραφα τὰς ἀντιστοίχους Ἑλληνικὰς σημαίνει φανερῶς, ὅτι διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀρνούμεθα τὴν δημιουργικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὸ δημιουργικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἄλλως δὲν ἔχομεν λόγους ἀρκετοὺς νὰ θαυμάζωμεν.

Κωνσταντῖνος Ἀ. Ῥωμαῖος.

Πλὰξ τραπέζης χριστιανικὴ

ὑπὸ

Ἀνδρέου Ξυγγοπούλου.

Ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν ὑπ' ἀριθμὸν 2893 ἀπόκειται περίεργον χριστιανικὸν ἀνάγλυφον ***(εἰκ. 1)***. Εἶναι τοῦτο πλὰξ στρογγύλη εὑρεθεῖσα τῷ 1866 ἐν Μέσα βουνῷ τῆς Θήρας ἐν θέσει Καμάρι. Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἦτο σχεδὸν ἄγνωστον. Μόνον ὁ Sybel (Katalog der Sculpturen zu Athen № 920, ὅπου καὶ ἡ παλαιοτέρα βιβλιογραφία) περιέγραψε τοῦτο ἀτελέστατα, ἐπίσης δὲ ὁ Millet (BZ 1892 648) καὶ ὁ Michon (BSAF1900 157 κἑ.) ἔγραψαν ὀλίγα περὶ αὐτοῦ.

Ἡ πλὰξ συγκολληθεῖσα ἐκ πολλῶν τεμαχίων, εἰς ἃ ἦτο τεθραυσμένη, ἔχει διάμετρον 1·14, φέρει δὲ κύκλῳ ἐν εἴδει παρυφῆς ταινίαν 0·14 πλάτους κεκοσμημένην δι' ἀναγλύφων παραστάσεων. Ὅλον τὸ ἄλλο μέρος τῆς πλακὸς εἶναι γυμνὸν καὶ βαθύτερον λελαξευμένον οὕτως ὥστε ἡ φέρουσα τὰ ἀνά-

1: Μαρμαρίνη πλὰξ τραπέζης ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ.

γλυφα παρυφὴ κεῖται ὑψηλότερον, σχηματίζουσα τὰ χείλη ἀβαθοῦς λεκάνης. Ἡ τὰ ἀνάγλυφα φέρουσα ζώνη ἀποτελεῖται πρὸς τὰ ἔσω μὲν ἐκ στενῆς ἐπιπέδου ταινίας, μετ' αὐτὴν δ' ὑπάρχει ἡ δι'ἀναγλύφων κεκοσμημένη παρυφή, τέλος δὲ πρὸς τὰ ἔξω διαθέει τὴν ὅλην πλάκα λέσβιος ἀστράγαλος ἀποτελούμενος ἐξ ἑνὸς ἀτρακτοειδοῦς καὶ δύο στρογγύλων σφαιριδίων.

Τὰ ἀνάγλυφα παριστῶσι συμπλέγματα ζώων, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπάρχουσι καὶ τέσσαρες ἀνθρώπιναι κεφαλαί, ἐναλλὰξ ἀνδρικαὶ καὶ γυναικεῖαι. Αἱ παριστάμεναι σκηναὶ ἦσαν ἀρχικῶς ὀκτώ, ἀλλὰ μία εἶναι ἐντελῶς σχεδὸν κατεστραμμένη καὶ δὲν διακρίνεται ἐξ αὐτῆς ἄλλο τι πλὴν κεφαλῆς πάνθηρος, τῶν ὀπισθίων ποδῶν ζῴου καὶ ἑνὸς δένδρου. Αἱ ἄλλαι σκηναὶ εἶναι αἱ ἑξῆς:

Δεξιόθεν τοῦ κατεστραμμένου μέρους παρίσταται γυναικεία κεφαλὴ ἐστραμμένη πρὸς ἀριστερὰ καὶ φέρουσα περίεργον κόμωσιν, εὑρισκομένη δὲ μεταξὺ δύο δένδρων. Μετὰ τὸ ὄπισθεν αὐτῆς δένδρον μία ἄρκτος πιθανῶς καταβάλλει δορκάδα ὑπτίως πεσοῦσαν καὶ κατασπαράσσει αὐτὴν **(εἰκ. 2).**

2: Τμῆμα τῆς ἐν τῇ εἰκόνι 1 πλακός.

Πλησίον τοῦ συμπλέγματος τούτου ἄλλη ἄρκτος ἔχει λάβει διὰ τῶν ποδῶν καὶ δάκνει ἀντικείμενόν τι ἀδιάγνωστον, πιθανῶς ὀστοῦν. Κατόπιν μεταξὺ πάλιν δύο δένδρων ἀνδρικὴ κεφαλὴ φέρουσα περὶ τὴν κόμην ταινίαν καὶ βλέπουσα πρὸς δεξιὰ **(εἰκ. 3)** καὶ μετὰ ταύτην πάνθηρ τρέχει πρὸς δε-

3: *Τμῆμα τῆς ἐν τῇ εἰκόνι 1 πλακός.*

ξιά, διώκων ζεῦγος δορκάδων, ὧν ἡ ἄρρην στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν ὄπισθεν ἐρχόμενον πάνθηρα, ἐν ᾧ ἡ θήλεια τρέχει δι' ὅλων αὐτῆς τῶν δυνάμεων **(εἰκ. 4, 5)**. Περαιτέρω ἄλλος πάνθηρ συλ-

4: *Τμῆμα τῆς ἐν τῇ εἰκόνι 1 πλακός.*

λαβὼν ἐκ τῶν ὀπισθίων δορκάδα καταβάλλει αὐτὴν **(εἰκ. 5)**. Μετὰ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἄλλη γυναικεία κεφαλή, μία τῶν καλλίτερον διατηρουμένων, μεταξὺ δύο δένδρων βλέπουσα πρὸς ἀριστερὰ καὶ μετ' αὐτὴν μία ἄρκτος συλλαμβάνει ἐκ τῶν ὄπισθεν τράγον ἢ μᾶλλον αἴγαγρον, καὶ στρέφει τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος **(εἰκ.6)**. Ἐν τῇ ἑπομένῃ σκηνῇ, ἥτις χωρίζεται ἀπὸ τῆς προηγουμένης διὰ δένδρου, εὑρίσκεται κάπρος μετὰ μεγάλων χαυλιοδόντων, πρὸ αὐτοῦ δὲ ζῷόν τι, λύκος ἢ μᾶλλον πιθανώτατα κύων ὁρμῶν κατ' αὐτοῦ μετ' ἀνοικτοῦ στόματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαφαίνονται ἰσχυρότατοι ὀδόντες **(εἰκ. 7)**. Παρὰ τὸν κύνα τοῦτον ἄλλος ὅμοιος κάθηται στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν προηγουμένην σκηνήν· πλησίον δὲ τούτου ἀνδρικὴ κεφαλὴ ἔχουσα ἀτημέλητον τὴν

5: Τμῆμα τῆς ἐν τῇ εἰκόνι 1 πλακός.

6: Τμῆμα τῆς ἐν τῇ εἰκόνι 1 πλακός.

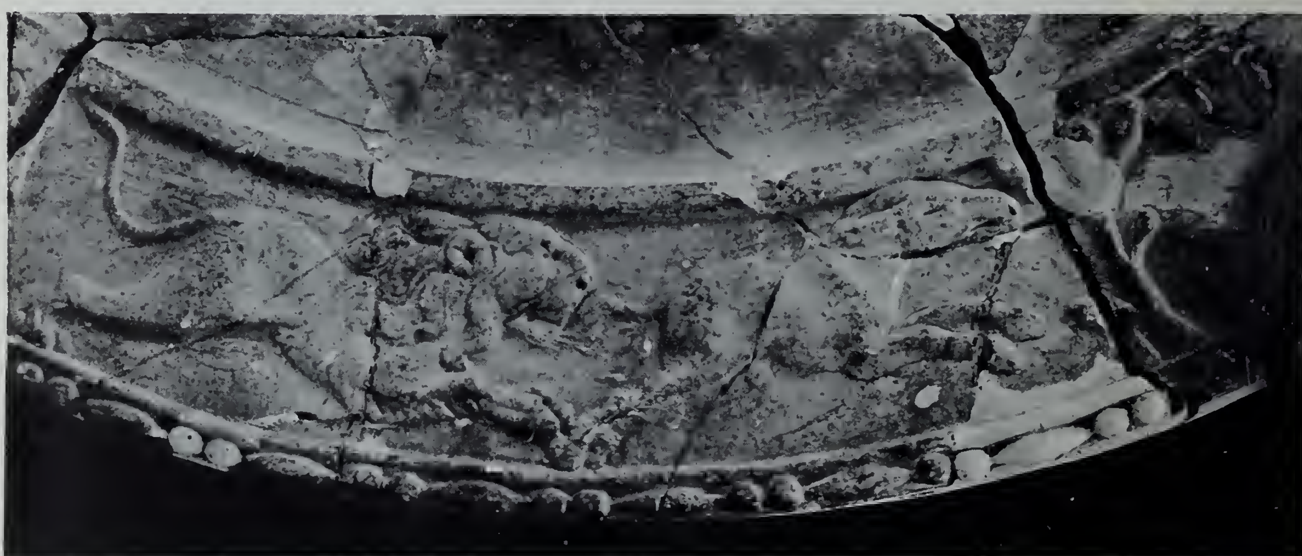

7: Τμῆμα τῆς ἐν τῇ εἰκόνι 1 πλακός.

κόμην καὶ βλέπουσα πρὸς δεξιά. Αὕτη ὅμως κατ' ἐξαίρεσιν δὲν εὑρίσκεται ὡς ἄλλαι μεταξὺ δένδρων **(εἰκ. 8)**. Τὴν κεφαλὴν ἀκολουθεῖ ἡ τελευταία σκηνή, ἐν ᾗ παρίσταται λέων ἔχων πλουσίαν χαίτην διῃρημένην εἰς βοστρύχους, τρέχων πρὸς δεξιὰ καὶ διώκων ὄνον, μεθ' ὃν ὑπάρχει δένδρον **(εἰκ.9)**.

8: *Τμῆμα τῆς ἐν τῇ εἰκόνι 1 πλακός.*

9: *Τμῆμα τῆς ἐν τῇ εἰκόνι 1 πλακός.*

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο δὲν εἶναι μοναδικόν, ἀλλ' ἀποτελεῖ μέρος σειρᾶς ὅλης τοιούτου σχήματος τεχνουργημάτων διεσπαρμένων ἀνὰ τὰ διάφορα μουσεῖα καὶ συλλογάς. Ἔχει ὅμως τοῦτο τὸ ἐξαιρετικόν, ὅτι διατηρεῖται σχεδὸν ἀκέραιον, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα πάντα εἶναι τεμάχια καὶ θραύσματα.

Τὰ περισωθέντα τοιαῦτα ἀνάγλυφα, ἅτινα πάντα κοσμοῦνται ὑπὸ λεσβίου ἀστραγάλου ἔχοντος τὸ αὐτὸ εἰς πάντα σχῆμα, δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν, ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς διακοσμήσεως αὐτῶν, εἰς δύο κυρίως ὁμάδας. Μία ὁμάς, εἰς ἣν ἀνήκει καὶ τὸ ὑπὸ μελέτην, κοσμεῖται ὑπὸ παραστάσεων ζῴων ἢ καὶ κυνηγεσίων μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχουσι καὶ ἀνθρώπινοι κεφαλαί. Δευτέραν ὁμάδα ἀποτελοῦσι τὰ ἀνάγλυφα τὰ ὁποῖα κοσμοῦνται μόνον ὑπὸ σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Περὶ τῆς δευτέρας ὅμως ταύτης ὁμάδος δὲν θὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα, καθ' ὅσον αὕτη ἀπαιτεῖ ἰδίαν

ὅλως ἔρευναν. Ἐκ τῶν τεμαχίων τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα γνωστά μοι εἶναι τὰ ἑξῆς:

Τεμάχιον τετραγώνου πλακὸς ἐκ Καΐρου ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου. Ἐπ' αὐτοῦ παρίσταται κύων διώκων δορκάδα καὶ χωριζόμενος ἀπ' αὐτῆς διὰ δένδρου· ἐπίσης παρίσταται εἷς ἰχθύς, εἰς δὲ τὴν γωνίαν ἀνθρωπίνη κεφαλὴ φέρουσα διάδημα **(εἰκ. 10)**. Τὸ τεμάχιον τοῦτο χρονολογεῖται ἀπὸ

10: Τεμάχιον ἀναγλύφου ἐκ Καΐρου ἐν Βερολίνῳ (Wulff Nº 1637).

τοῦ Δ'-Ε' αἰῶνος [1].

Ἕτερον τεμάχιον στρογγύλης τραπέζης ἐξ Achmim τῆς Αἰγύπτου ἐν τῷ αὐτῷ μουσείῳ. Ἐπ' αὐτοῦ παρίσταται ὄνος τρέχων πρὸς ἀριστερὰ καὶ στρέφων τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω **(εἰκ. 11)**.

11: Τεμάχιον ἀναγλ. ἐξ Achmim ἐν Βερολίνῳ (Wulff Nº 23).

Ἀνήκει δὲ τὸ τεμάχιον τοῦτο εἰς τὸν Γ'-Δ' αἰῶνα (*Wulff* ἔ. ἀ. Nº 23 πίν. III). Τέλος ὁ Dr Pagenstecher ἐξ Ἀϊδελβέργης εἶχε τὴν καλωσύνην νά μοι ἀνακοινώσῃ τὰ ἑξῆς προσέτι τεμάχια:

Τρία τεμάχια τραπέζης εὑρισκόμενα ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Ἰνστιτούτῳ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης καὶ προερχόμενα ἐξ Αἰγύπτου. Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τούτων παρίσταται ζῷον τρέχον πρὸς δεξιά, ἐπὶ τοῦ ἄλλου τὸ ἥμισυ σῶμα ζῴου διευθυνομένου πρὸς ἀριστερά, ἓν δένδρον καὶ περαιτέρω εἷς λέων καταβάλων ὄνον, ὃν ἔχει συλλάβει ἀπὸ τοῦ αὐχένος. Ἐπὶ τοῦ τρίτου τέλος τεμαχίου θηρίον τι, ἄρκτος πιθανῶς, οὗτινος ὅμως μόνον ἡ κεφαλὴ σῴζεται, κατασπαράσσει ὑπτίως πεσοῦσαν δορκάδα **(εἰκ. 12)**.

Τέσσαρα τεμάχια τραπέζης ἐν τῷ Museum vaterländischer Altertümer τῆς Στουτγάρδης ὁμοίως ἐξ Αἰγύπτου προερχόμενα. Ἐπὶ τοῦ πρώτου τεμαχίου εἰκονίζεται ἀνδρικὴ κεφαλὴ βλέπουσα πρὸς δεξιὰ καὶ φέρουσα κράνος. Μετ' αὐτὴν ὑπάρχει δένδρον καὶ περαιτέρω εἷς λέων ἔχει συλλάβει ἐκ τῶν ὄπισθεν ζῷον τρέχον. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου τεμαχίου ἄλλος λέων κατασπαράσσει ὑπτίως πεσὸν ζῷον, οὗτινος ὅμως ἐλλείπει τὸ πρόσθιον μέρος. μετὰ τὸ σύμπλεγμα δὲ τοῦτο παρίσταται κεφαλὴ φέρουσα ταινίαν περὶ τὴν κόμην καὶ βλέπουσα πρὸς ἀριστερὰ καὶ ἥτις δὲν εἶναι δὲν εἶναι εὔκολον νὰ εἴπῃ τις ἂν ἀνήκῃ εἰς γυναῖκα ἢ εἰς ἔφηβον **(εἰκ. 13)**. Ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων τέλος τεμαχίων βλέπει τις κατ' ἀρχὰς δύο ἄνδρας ἢ παῖδας γυμνοὺς βαδίζοντας πρὸς δεξιὰ καὶ κρατοῦντας ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ δύο ἄκρα μακροῦ ξύλου ἐξ οὗ κρέμαται δεδεμένος ἀπὸ τῶν ποδῶν ἀγριόχοιρος ὅμοιος σχεδὸν πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου (εἰκ. 7) παριστάμενον [2]. Περαιτέρω γυνὴ γονυκλινὴς κρατεῖ δοχεῖον ἐξ οὗ πίνει ἄρκτος ἢ πάνθηρ. Ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ λαγωὸς τρέχει πρὸς ἀριστερά, ἐπὶ δὲ τῆς ῥάχεως αὐτοῦ ἵσταται ἀετὸς ἔχων ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας [3], μετὰ δὲ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο τὸ ὀπίσθιον

[1] *Wulff*, Altchristliche und Mittelalterliche, Byzantinische und Italienische Bilderwerke Teil I (Altchr. Bilderw.) Berlin 1909 Nº 1637.

[2] Πρὸς τὴν σκηνὴν ταύτην ἔχει ἀναλογίας τινὰς τὸ ἀνάγλυφον τῆς συλλογῆς Ustinow ἐν Ἰόππῃ (Δ' αἰὼν περίπου) ὅπου παρίσταται ἡ «πληροφορία περὶ τῆς Ἱεριχοῦς» δύο δηλαδὴ ἄνδρες κρατοῦντες ἐπὶ ξύλου παμμεγίστην σταφυλήν. Βλ. εἰκόνα τούτου παρὰ *Wulff* Altchristliche und Byzantinische Kunst σ. 130 εἰκ. 119.

[3] Τὸ θέμα τοῦτο ἀετοῦ καθημένου ἐπὶ τῆς ῥάχεως ζῴου εὑρίσκεται

12: Τεμάχιον ἀναγλύφου ἐξ Αἰγύπτου ἐν Τυβίγγῃ.

13: Τεμάχιον ἀναγλύφου ἐξ Αἰγύπτου ἐν Στουτγάρτῃ.

μέρος ζώου βαδίζοντος πρὸς δεξιὰ ***(εἰκ. 14)***.

Τετάχιον τραπέζης ἀγνώστου προελεύσεως ἐφ' οὗ παρίσταται λέων κατασπαράσσων δορκάδα [1].

Τεμάχιον τέλος ἐν τῷ Museo dell' Università τῆς Περουγίας, ἐφ' οὗ δύο γυμνοὶ κυνηγοὶ τρέχοντες πρὸς δεξιά [2].

καὶ ἐπὶ ἄλλων μνημείων. Οὕτω παρίσταται τοῦτο ἐπὶ ἐπιστυλίου τινὸς ἐν **Safa (Kharbet-el-Beida)** τῆς Συρίας (***Vogüé***, **Syrie Centrale Paris 1865** πίν. **24, 1)**. Ἐπίσης καὶ ἐπὶ ἑνὸς ἐντύπου ὑφάσματος ἀνήκοντος εἰς τὴν Αἰγυπτιακὴν συλλογὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ μουσείου (δωρεὰ Ρόστοβιτς Nº Δ 223).

[1] ***Helbing***, **Auktions Katalog München 1913 «Antike und Byzantinische Kleinkunst» Nº 57.**

[2] Πάντα τὰ τεμάχια ταῦτα θὰ δημοσιεύσῃ ὁ κ. **Pagenstecher** ἐν τῷ ἔργῳ **Die griechisch aegyptische Sammlung Ernst von Sieglin** Τόμ. **II (der Expedition Ernst von Sieglin) Teil I Heft 2.** Καίτοι περὶ τῆς δευτέρας ὁμάδος δὲν προτίθεμαι, ὡς εἶπον, νὰ ἀσχοληθῶ ἐνταῦθα, παρέχω ἀπαρίθμησιν, οὐδεμίαν ἐν τούτοις ἀξιοῦσαν τελειότητα, τεμαχίων τινῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὴν χωρὶς νὰ προβαίνω καὶ εἰς τὴν περιγραφὴν αὐτῶν, ἥτις θά με ἦγε πολὺ μακράν.

Τεμάχια ἐκ δύο τραπεζῶν «ἀνατολικῆς προελεύσεως» ἐν Λούβρῳ (***Michon*** ἔ. ἄ. **157**). Τεμάχια εὑρεθέντα ἐν **Djemila** τῆς Αλγερίας

14: Τεμάχιον ἀναγλύφου ἐξ Αἰγύπτου ἐν Στουτγάρτῃ.

Προβαίνων νῦν εἰς τὴν μελέτην τῶν καθ' ἕκαστα παρατηρῶ, ὅτι δύο κυρίως διακοσμητικὰ στοιχεῖα εἶναι τὰ χρήζοντα ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως. Ἀφ' ἑνὸς αἱ ἀνθρώπιναι κεφαλαὶ καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰ παριστώμενα ζῶα.

Ἡ παρουσία ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τῶν τεσσάρων ἀνθρωπίνων κεφαλῶν μεταξὺ τῶν κατασπαρασσομένων καὶ ἀλληλοδιωκομένων ζώων εἶναι ἀληθῶς λίαν περίεργος. Αὗται ὅμως ἀπαντῶσιν οὐχὶ μόνον ἐπὶ τοῦ ὑπὸ μελέτην, ἀλλ' ὡς εἴδομεν καὶ ἐπὶ ἄλλων ἀκόμη. Τὸ περίεργον ἐν τούτοις εἶναι ὅτι αὗται εὑρίσκονται μόνον, καθ' ὅσον τουλάχιστον γνωρίζω, ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν φερόντων παραστάσεις ζώων, ἐπὶ οὐδενὸς δὲ τεμαχίου τῆς ἄλλης ὁμάδος τῆς φερούσης παραστάσεις ἐκ τῆς Γραφῆς.

Καὶ τί μὲν παριστῶσιν αἱ κεφαλαὶ αὗται, ἂν ἐννοεῖται ἔχωσι σημασίαν τινὰ ἢ δὲν εἶναι ἁπλῶς διακοσμητικαί, ἄδηλον. Πιθανὸν εἶναι προσωποποιήσεις τῶν τεσσάρων ἐποχῶν τοῦ ἔτους, θέμα προσφιλέστατον εἰς τὴν ἀλεξανδρινὴν καὶ ἐν γένει τὴν παλαιοτέραν χριστιανικὴν τέχνην [1]. Ἓν δὲ χαρακτηριστικώτατον παράδειγμα εἶναι τὸ ἐν Kabr-Hiram παρὰ τὴν Τύρον εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ Renan καὶ εἰς Παρισίους μετενεχθὲν μωσαϊκὸν δάπεδον [2].

Ὑπάρχουσιν ὅμως νομίζω ἐνδείξεις περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν κεφαλῶν τούτων, χάρις εἰς ἄλλην σειρὰν τεχνουργημάτων.

Ὑπάρχουσι δηλαδὴ ἐν διαφόροις μουσείοις καὶ συλλογαῖς πολυάριθμα χρυσᾶ σκεύη, ἤτοι πινάκια, ἀγγεῖα κτλ. προερχόμενα ἐξ Ἀλεξανδρείας [3]. Χρο-

(*De la Mare* RA 1849 I 196 πίν. 115) Τεμάχια εὑρεθέντα ἐσχάτως ἐν Sufetula τῆς Τύνιδος (AA 1913, 255). Τεμάχια ἐκ δύο τραπεζῶν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἑνὸς ἀγνώστου προελεύσεως, τῶν δὲ ἄλλων προερχομένων ἐκ Λαοδικείας (*Ebersolt* RA 1913 I 336 κέ.). Τεμάχιον τραπέζης ἐκ Ρώμης, ἢ πιθανώτερον κατὰ τὸν Wulff ἐξ Ἀντιοχείας, ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου (*Wulff* Altchr. Bilderwerke Nº 21 πίν. III). Τεμάχιον εὑρεθὲν «ἐν Ἑλληνικαῖς ἀνασκαφαῖς» (*Helbing*, Auktions Katalog. München 1910 πίν. 10, 524 κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Dr. Pagenstecher). Εἰς τὸν ἀνωτέρω κατάλογον δέον νὰ προσθέσω καὶ τεμάχιον ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου προερχόμενον ἐκ Gize (*Wulff* ἔ. ἄ. Nº 22 πίν. III). Ἐπ' αὐτοῦ παρίσταται βαχχικὴ σκηνή, ὡς ἐκ τούτου δὲ δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς οὐδεμίαν τῶν γνωστῶν ὁμάδων. Δυστυχῶς δὲν γνωρίζω ἂν ὑπάρχωσι καὶ ἄλλα τεμάχια φέροντα ὁμοίας παραστάσεις. Προσθετέον, ὅτι ὁ *Michon* (ἔ. ἄ.) ἀναφέρει κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ Sminoff καὶ ἄλλα τεμάχια εὑρεθέντα ἐν Βουλγαρίᾳ, ἐν Σαλαμῖνι τῆς Κύπρου καὶ ἐν Αἰγύπτῳ χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὰς ἐπ' αὐτῶν παραστάσεις.

[1] Πρβ. τὸ παράδειγμα τῆς Capella Greca ἐν ταῖς κατακόμβαις τῆς Ρώμης παρὰ *Kaufmann*, Handbuch der Christlichen Archäologie ἔκδ. 2 Paterborn 1913, 277. Περὶ τῶν τοιούτων προσωποποιήσεων βλ. *Dalton*, Byzantine art and archaeology Oxford 1911, 679 κέ..

[2] *Bayet*, Recherches pour servir à l'histoire de la peinture et de la sculpture en Orient. Paris 1879, 77 κέ.. Πρόσετι Annales archeologiques 1864 5, 205. 209. 286.

[3] *Drexel*, Alexandrinische Silbergefässe der Kaiserzeit ἐν Bonner Jahrbücher 1909, 176 κέ..

νολογεῖ δὲ ταῦτα ὁ Drexel (ἔ. ἄ. 203 κέ..) ἀπὸ τοῦ Α΄ μΧ μέχρι τοῦ Γ΄ αἰῶνος. Τὰ πλεῖστα λοιπὸν τῶν χρυσῶν τούτων σκευῶν φέρουσι παραστάσεις ζώων καὶ μεταξὺ αὐτῶν προσωπίδας παριστωμένας πάσας κατὰ κρόταφον **(εἰκ. 15)** [3].

Ἡ σχέσις μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῶν σκευῶν τούτων

15: Χρυσοῦν ἀλεξανδρινὸν δοχεῖον ἐν Caubiac (Drexel).

παραστάσεων πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων εἶναι μεγίστη, ἀναφαινομένη δι' ἁπλῆς παραβολῆς.

Νομίζω λοιπὸν ὅτι τὴν θέσιν τῶν προσωπίδων ἐκείνων κατέχουσιν ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων αἱ κεφαλαί. Διατί δὲ ὁ τεχνίτης ἀντικατέστησε τὰς προσωπίδας διὰ κεφαλῶν δὲν εἶναι εὔκολον νὰ γνωρίζῃ τις. Προσωπίδες ἄλλως τε ἀπαντῶσι καὶ ἐπὶ καθαρῶς χριστιανικῶν ἔργων, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τῶν κατακομβῶν [1], ἐπομένως οὐδεὶς θρησκευτικὸς λόγος συνέτρεχεν εἰς τὴν ἀντικατάστασιν ταύτην.

Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι γνωστὸς ὁ λόγος τῆς τοιαύτης ἀντικαταστάσεως, νομίζω ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν ν' ἀνεύρῃ τις τὰ χρησιμεύσαντα εἰς τὸν τεχνίτην ὑποδείγματα πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν κεφαλῶν.

Θὰ ἠδύνατο ὁ τεχνίτης νὰ λάβῃ τοιαῦτα ὑποδείγματα ἐκ πλείστων ἀντικειμένων καθημερινῆς χρήσεως. Προτομαὶ ἐπὶ παραδείγματι τοιαῦται εὑρίσκονται ἐπὶ δακτυλιολίθων ὡς εἶναι οἱ τρεῖς τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου [2]. Ἐπίσης ὅμοιαι κεφαλαὶ ὑπάρχουσιν ἐπὶ πηλίνων δοχείων ἐλαίου (Amulae), ὡς εἶναι ἡ τοῦ Βατικανοῦ (*Kaufmann* ἔ. ἄ. εἰκ. 238). Ὁμοίως λίαν ἀνάλογοι εἶναι αἱ κεφαλαὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Φαύστας αἱ ἑκατέρωθεν τοῦ Χριστοῦ εὑρισκόμεναι ἐπὶ τοῦ περιφήμου δοχείου τοῦ Κωνσταντίνου ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ [4]. Τέλος τοιαῦται προτομαὶ εἰκονίζονται καὶ ἐπὶ ξυλίνου κιβωτιδίου κεκοσμημένου διὰ χαλκῶν ἀναγλύφων πλακῶν. Τὸ κιβωτίδιον τοῦτο προέρχεται ἐξ Achmim καὶ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ Γ΄-Ε΄ αἰῶνος μΧ [5]. Ἐπὶ τῆς μιᾶς δὲ πλευρᾶς πλὴν ἄλλων παραστάσεων βλέπει τις εἰς τὸ ἄνω μέρος δύο ἀντιμετώπους προτομὰς πολὺ ἀναλόγους πρὸς τὰς ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων **(εἰκ. 16)**.

Ἐκεῖνα ὅμως, ἅτινα ὑπὲρ πάντα ἄλλα ἦσαν, νομίζω, προσφορώτερα, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ὑποδείγματα, ἦσαν προτομαὶ ἐπὶ νομισμάτων εὑρισκόμεναι. Πράγματι ἐὰν παραβάλῃ τις τὰς κεφαλὰς τοῦ ὑπὸ μελέτην μάλιστα ἀναγλύφου πρὸς νομίσματα τοῦ Δ΄ ἰδίως αἰῶνος **(εἰκ. 17)** θὰ παρατηρήσῃ τὴν μεγίστην πρὸς αὐτὰ ὁμοιότητα [6].

[1] Τοιχογραφία ἐν τῇ κατακόμβῃ San Genaro ἐν Νεαπόλει παρὰ *Kaufmann* ἔ. ἄ. εἰκ. 88.

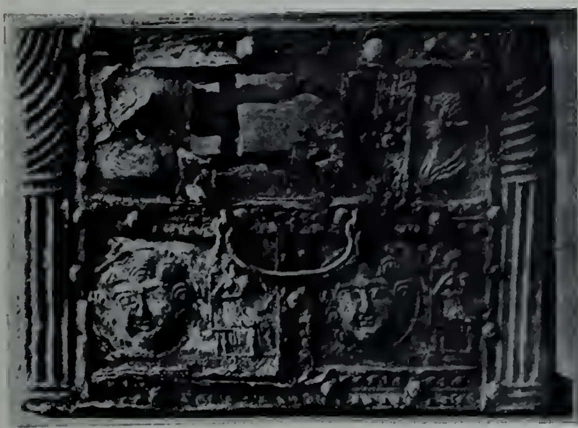
[2] *Dalton*, Catalogue of early Christian antiguities in the British Museum London 1911 Nº 15-16, πίν. I καὶ Nº 207.

[3] *Drexel* ἔ. ἄ. πίν. VII 1-3, VIII 1-2, IX 2. Καὶ ἐν τῷ κειμένῳ εἰκ. 1 3-4.

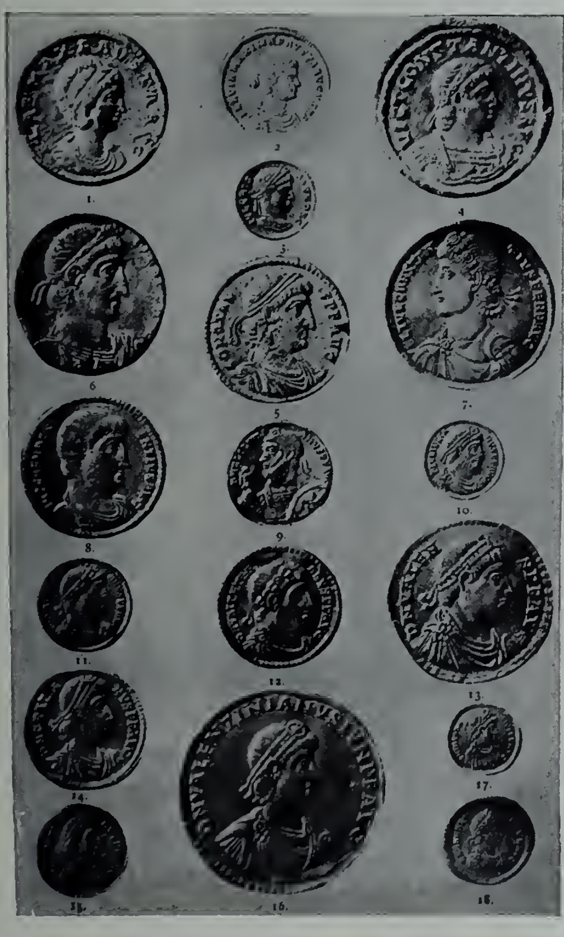
[4] *Dalton*, Catalogue Nº 916. Ὅμοιαι κεφαλαὶ εὑρίσκονται καὶ ἐπὶ χριστιανικῶν σαρκοφάγων (βλ. μίαν τοιαύτην ἐν Περουγίᾳ παρὰ *Kraus* Real-Encyclopädie der Christl. Altertümer Τόμ. I 476 εἰκ. 160).

[5] *Strzygowski*, Koptische Kunst Catalogue general des antiquités egyptiénnes du musée du Caire Vienne 1909, Nº 9037, πίν. XXIV.

[6] *Cohen-Feuardent*, Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain ἔκδ. 2. Paris 1892 τόμ. VII-VIII. *Wroth*, Imperial Byzantine coins in the

16: Πλευρὰ κιβωτιδίου ἐξ Achmim ἐν Καΐρῳ (Koptische-Kunst N° 9037).

17: Νομίσματα: 1-2 Φαύστας. 9 Κρίσπου. 4 Κωνσταντίνου II. 5 Κώσταντος· 6-7 Κωνσταντίου II. 8. Μαγνεντίου. 9-10 Ἰουλιανοῦ. 11-12 Οὐαλεντινιανοῦ I. 13 Οὐάλεντος. 14-15 Γρατιανοῦ 16 Οὐαλεντινιανοῦ II. 17 Θεοδοσίου I. 18 Ὀνωρίου (Bernoulli).

Νομίζω λοιπόν, ὅτι πολὺ λογικὸν θὰ ἦτο νὰ παραδεχθῇ τις, ὅτι αἱ κεφαλαὶ αὗται ἀπομιμοῦνται σύγχρονα πρὸς αὐτὰς νομίσματα [1].

Ἐξετάζων τις νῦν τὰ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου παριστάμενα τρέχοντα ζῷα, ὡς τὸν πάνθηρα (εἰκ. 4), τὰς δορκάδας (εἰκ. 5) καὶ μάλιστα τὸν λέοντα καὶ τὸν ὄνον (εἰκ. 9) θὰ παρατηρήσῃ, ὅτι ταῦτα παρίστανται συμφώνως πρὸς τὸ κατὰ συνθήκην εἶδος τοῦ καλπασμοῦ, καθ' ὃ οἱ ὀπίσθιοι πόδες τοῦ ζῴου στηρίζονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ οἱ ἐμπρόσθιοι εἶναι μετέωροι (ὅπερ ὁ Reinach ὠνόμασε *cabré allongé* [2].

Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ καλπασμοῦ, ὡς εἶναι ἀποδεδειγμένον, οὐδέποτε ἀπαντᾷ ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' εἶναι καθαρὰ ἐπινόησις τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν. Πράγματι δὲ ἡ τέχνη πάντων σχεδὸν τῶν ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος μεταχειρίζεται τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ καλπασμοῦ (*Reinach* ἔ. ἄ. 223 κέ.). Ἀπ' ἐναντίας ἡ Μυκηναϊκή, ἐν μέρει ἡ φοινικική, ἐπίσης δὲ ἡ τέχνη τῶν παρὰ τὰ βόρεια καὶ βορειοανατολικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου λαῶν, ἐκ ταύτης δὲ ἡ σινικὴ τέχνη καὶ ἡ τῆς σασσανιδικῆς Περσίας, παρέστησαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὰ τρέχοντα ζῷα κατὰ τὸ λεγόμενον galop volant, καθ' ὃ οἱ ἐμπρόσθιοι καὶ ὀπίσθιοι πόδες οὐδόλως ἐφάπτονται τοῦ ἐδάφους (*Reinach* R. A. 1901 II 10 κέ.). Ἡ δὲ κυρίως βυζαντινὴ τέχνη ἐν τῇ σπανίᾳ ἄλλως παραστάσει τῶν τρεχόντων ζῴων ἐξηκολούθησε τὴν παράδοσιν τῆς Σασσανιδικῆς τέχνης παραλαβοῦσα ταύτην ἐκ τῆς Ἀραβικῆς. Τὸ σπάνιον δὲ τοῦτο θέμα ἐν τῇ βυζαντινῇ τέχνῃ βλέπομεν ἐπὶ κιβωτιδίου κεκοσμημένου διὰ πλακῶν ἐξ ἐλεφαντόδοντος εὑρισκομένου δὲ ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσείῳ τῆς Ραβέννης (*Brehier* ἐν R. A. 1911 I 428 κέ.). Ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς αὐτοῦ παρίστανται λέοντες πτερωτοὶ μετὰ γρυποειδῶν κεφαλῶν καταδιώκοντες καὶ κατασπαράσσοντες ἄλλα ζῷα τρέχοντα κατὰ τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ καλπασμοῦ.

Ἐπεξετάθην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἵνα καταστήσω φανερὰν τὴν διαφορὰν τοῦ ὑπὸ μελέτην ἀναγλύφου ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς μετέπειτα κυρίως βυζαντινῆς τέχνης, διαφορὰν μεγάλως δυναμένην

British Museum. London 1908 Τόμ. I πίν. I-VI *Dalton*, Byzantine art and archaeology εἰκ. 400-401. *Bernoulli*, Römische Ikonographie Τόμ. II 3 Münztafel IX.

[1] Αἱ ἐπὶ τῆς ἐν Στουτγάρδῃ τραπέζης κεφαλαὶ (εἰκ. 13) φαίνονται ἀπομιμούμεναι ἀρχαῖα νομίσματα ἢ πιθανώτερον δακτυλιολίθους.

[2] *Reinach*, La representation du galop dans l'art ancien et moderne R. A. 1900. I 218 κέ. εἰκ. 1 γ.

νὰ βοηθήσῃ εἰς τὸν χρονολογικὸν καθορισμὸν τοῦ ἀναγλύφου.

Βλέπει δέ τις ἀμέσως πόσον τὸ ἔργον συνδέεται καὶ τεχνοτροπικῶς (stylistisch) καὶ τεχνικῶς (technisch) πρὸς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις. Καὶ ἐν ἐλλείψει δὲ πάσης ἄλλης ἐνδείξεως περὶ τῆς χρονολογίας αὐτοῦ ἡ σχέσις αὕτη πρὸς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις πολλὰ θὰ ἠδύνατο νὰ διδάξῃ.

Σπουδαιότερον εἶναι τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀναγλύφου. Μολονότι ἐκ τῶν Κυκλάδων προέρχεται καὶ ἄλλο ἀξιόλογον γλυπτόν, ἡ ἐν Νάξῳ δηλαδὴ εὑρεθεῖσα πλάξ, ἐφ' ἧς παρίσταται ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ καὶ μικρὸν μέρος τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς, καὶ ἥτις ἀπόκειται ἐν τῇ βυζαντινῇ συλλογῇ τοῦ Θησείου [1], δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι καὶ τὸ ὑπὸ μελέτην ἀνάγλυφον ἐν Θήρᾳ κατεσκευάσθη, ὅπου δηλαδὴ καὶ εὑρέθη. Ἔχει τοῦτο ἄλλην τὴν καταγωγήν. Νομίζω δὲ ὅτι πολλοὶ λόγοι συντρέχουσι νὰ παραδεχθῶμεν ὡς τόπον κατασκευῆς αὐτοῦ τὴν Αἴγυπτον.

Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο μὲ ἤγαγε ἡ μεγίστη ὁμοιότης τῶν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου διακοσμητικῶν θεμάτων πρὸς τὰ ἐπὶ καθαρῶς αἰγυπτιακῶν τεχνουργημάτων ἀπαντῶντα. Πλὴν τούτου ὅμως καὶ ἄλλοι λόγοι συντελοῦσιν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς γνώμης ταύτης. Πρῶτος καὶ σπουδαιότατος λόγος εἶναι, ὅτι πάντα σχεδὸν τὰ γνωστὰ παραδείγματα τοιούτων πλακῶν φερουσῶν παραστάσεις ζῴων, προέρχονται, ὡς εἴδομεν, ἐξ Αἰγύπτου.

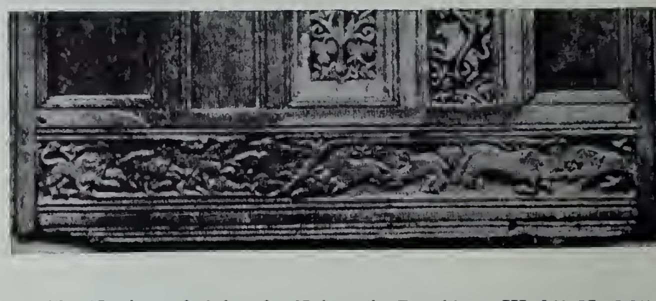
Εἴδομεν δὲ προσέτι ἀνωτέρω τὴν στενωτάτην συγγένειαν τοῦ ἀναγλύφου πρὸς τὰ χρυσᾶ ἐξ Ἀλεξανδρείας σκεύη οὐ μόνον ὡς πρὸς τὰς προσωπίδας, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα ζῷα.

Ἐὰν ἐπίσης παραδεχθῇ τις, ὅτι αἱ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τέσσαρες κεφαλαὶ εἶναι πράγματι ἀλληγορίαι τῶν τεσσάρων ἐποχῶν τοῦ ἔτους, τότε ὑπάρχει μία ἔτι ἀπόδειξις τῆς γνώμης μου, διότι εἶναι γνωστὸν πόσον σπουδαίαν θέσιν ἐπέχει ἡ ἀλληγορία καὶ ἡ προσωποποίησις ἐν τῇ ἀλεξανδρινῇ τέχνῃ.

Πρὸς τούτοις πλεῖστα κοπτικὰ τεχνουργήματα ἔρχονται εἰς ἐπικουρίαν τῆς τοιαύτης γνώμης.

[1] *Δαμιράλης* ἐν ΑΕ 1890 20 κέ. πίν. III. *Brehier*, Études sur l'histoire de la sculpture byzantine (Nouv. archives des Missions scientifiques Nouv. Serie Fasc. 3 1911) σ. 91 κέ. πίν. XXII 1.

Τὸ μουσεῖον τοῦ Βερολίνου κατέχει τεμάχιον ξυλίνου ἐπίπλου τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ Καΐρου, καὶ κοσμεῖται δι' ἀναγλύφων σανίδων [1]. Πλὴν ἄλλων κοσμημάτων φέρει τοῦτο κατὰ τὴν βάσιν μακρὰν σειρὰν ἀλληλοδιωκομένων καὶ κατασπαρασσομένων ζῴων, λεόντων, ἐλάφων, ἀντιλοπῶν κτλ. **(εἰκ. 18).** Ἡ ἀναλογία τῶν ζῴων τούτων πρὸς

18: Τεμάχιον ἐπίπλου ἐκ Καΐρου ἐν Βερολίνῳ (Wulff Nº 267).

τὰ τοῦ ἀναγλύφου εἶναι μεγάλη.

Ἀνάλογα ἐπίσης εἶναι τὰ ζῷα τὰ γεγλυμμένα ἐπὶ τεμαχίου ὀστοῦ ἀποκειμένου ἐν τῷ αὐτῷ μουσείῳ καὶ προερχομένου ὁμοίως ἐξ Αἰγύπτου (*Wulff* ἔ. ἀ. Nº 410 πίν. XIX).

Ὁμοίως ξύλινος ῥόδαξ, εὑρεθεὶς ἐν Kom-Eschkaw καὶ ἀποκείμενος ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Καΐρου παριστᾷ δορκάδα σχεδὸν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἄρρενα τοῦ ἀναγλύφου (*Strzygowski*, Koptische Kunst Nº 7216 πίν. IX).

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως παράδειγμα εἶναι τὸ ἐξ Achmim δι' ἀναγλύφων χαλκῶν πλακῶν κεκοσμημένον κιβωτίδιον, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος. Ἐπὶ ἄλλης πλευρᾶς τούτου μεταξὺ ἄλλων παραστάσεων εὑρίσκονται εἰς τὸ δεξιὸν τῆς κάτω ζώνης ζῷα τρέχοντα, καὶ μεταξὺ αὐτῶν λέων καὶ πιθανῶς δορκὰς **(εἰκ. 19).** Ἡ διακόσμησις λοιπὸν τοῦ κιβωτιδίου τούτου πλὴν ἄλλων ἐθνικῶν παραστάσεων, γοργονείων δηλαδὴ κενταύρων, Χαρίτων κτλ. παρέχει καὶ ἀμφότερα τὰ θέματα τὰ ἀποτελοῦντα τὴν διακόσμησιν τοῦ ἀναγλύφου, τὰ ζῷα δηλαδὴ καὶ τὰς κεφαλάς. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑφασμάτων ἀκόμη αἰγυπτιακῶν ἀπαντᾶται ἡ διακόσμησις αὕτη. Ἀναφέρω δ' ἓν ὕφασμα εὑρεθὲν ἐν Ἀντινόῃ, ἐφ' οὗ παρίστανται λέοντες διώκοντες λαγωούς [2].

[1] *Wulff* Altchr. Bildrw. Nº 267. Τοῦτο ὁ Wulff χρονολογεῖ ἀπὸ τοῦ Ϛ' ἢ Ζ' αἰῶνος.

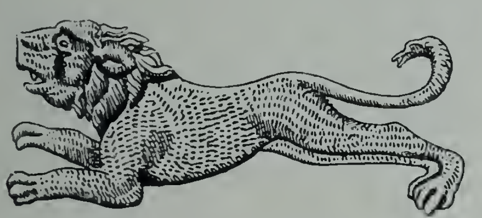
[2] Βλ. τοῦτο παρὰ *Gayet*, L'art copte. Paris. 1902 σελ. 1.

19: Πλευρὰ κιβωτιδίου ἐξ Achmim ἐν Καΐρῳ. (Kopt. Kunst Nº 9037).

Ὅτι ὁ τύπος οὗτος τῆς διακοσμήσεως ἐξ Αἰγύπτου προέρχεται καὶ λίαν ἦτο διαδεδομένος ἀποδεικνύει καὶ ἄλλη σειρὰ τεχνουργημάτων.

Ἐν Κερυνείᾳ δηλαδὴ τῆς Κύπρου ἀνευρέθησαν μεταξὺ πολλῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἐκ χρυσοῦ ἀντικειμένων καὶ πολλὰ χρυσᾶ κοχλιάρια, ὧν τὰ πλεῖστα ἀπόκεινται ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ [1]. Τὰ κοχλιάρια ταῦτα φέρουσιν ἐν τῷ κοίλῳ αὐτῶν ἀναγλύφους παραστάσεις τρεχόντων ζῴων. Τινὰ λοιπὸν τῶν παριστωμένων ζῴων παρέχουσι μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὰ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τρέχοντα. Πρὸ πάντων ὁ λέων ***(εἰκ. 20)*** ὁ ἐπὶ

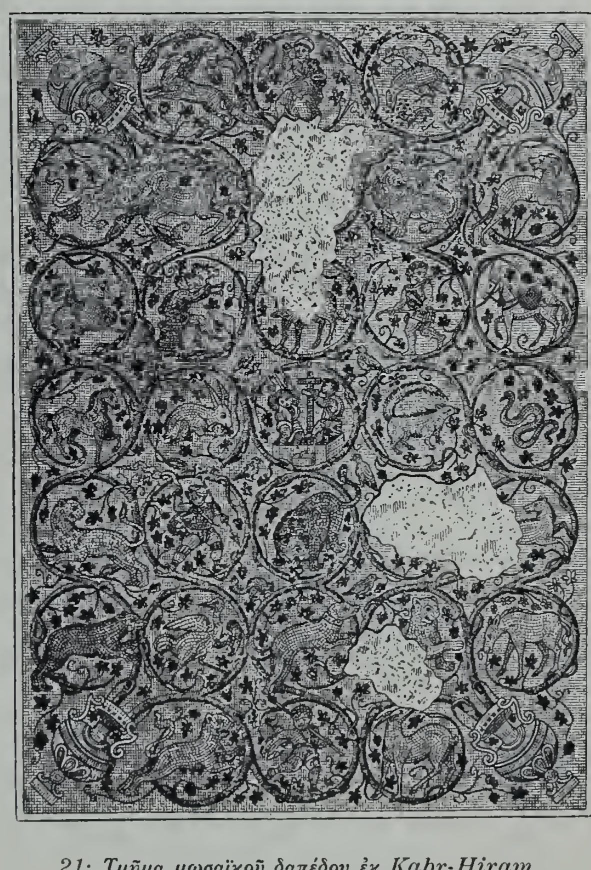

20: Λέων ἐπὶ κοχλιαρίου ἐκ Κύπρου ἐν Λονδίνῳ. (Dalton Cat. Nº 423).

ἑνὸς τούτων εὑρισκόμενος (*Dalton*, Catalogue Nº 423) εἶναι σχεδὸν ἀπαράλλακτος πρὸς τὸν πάνθηρα (εἰκ. 4) καὶ μάλιστα τὸν λέοντα (εἰκ. 9) τοῦ ἀναγλύφου. Ἀναφέρω δὲ τὰ κοχλιάρια ταῦτα, διότι εἶναι βέβαιον, ὅτι τὰ χρυσᾶ ἀντικείμενα τῶν θησαυρῶν τῆς Κερυνείας εἶναι προϊόντα συροαιγυπτιακοῦ ἐργαστηρίου (Diehl ἔ. ἄ. 296).

Τελευταῖον ἀναφέρω τὸ ἐν Kabr-Hiram εὑρεθὲν μωσαϊκὸν δάπεδον, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος.

Τὸ μωσαϊκὸν τοῦτο, ὅπερ ὁ μὲν Renan ἐχρονολόγει ἀπὸ τοῦ 575 μΧ, ἀλλ᾽ ὁ Bayet (Recherches 79 κέ.) ἀνάγει εἰς τὸ ἔτος 389, ἀναφέρω καὶ πάλιν ἐνταῦθα, διότι ἡ ἐπ᾽ αὐτοῦ διακόσμησις ἀνήκει καθ᾽ ὁλοκληρίαν σχεδὸν εἰς τὸν ἀπασχολοῦντα ἡμᾶς διακοσμητικὸν τρόπον [2]. Ἐπὶ ἑνὸς λοιπὸν τεμαχίου τοῦ δαπέδου τούτου βλέπει τις, μεταξὺ ἄλλων καθαρῶς ἀλεξανδρινῶν παραστάσεων, καὶ ζῷα τρέχοντα, ἱστάμενα ἢ κατασπαρασσόμενα ἐντελῶς ἀνάλογα πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν κοχλιαρίων τῆς Κύπρου καὶ τοῦ ἀναγλύφου παριστάμενα ***(εἰκ. 21).*** Πρὸς

21: Τμῆμα μωσαϊκοῦ δαπέδου ἐκ Kabr-Hiram. (Annal. archeolog.).

τὸ μωσαϊκὸν δὲ τοῦτο δάπεδον ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα συγγενεῖς ἔχοντα παραστάσεις [3]. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ λυχνιῶν ἔτι ἀπαντῶσι τοιαῦτα διακοσμητικὰ θέματα (βλ. *Kraus*, Real-Encyclop. der Christl.

[1] Περὶ τῶν θησαυρῶν τῆς Κερυνείας βλέπε *Diehl*, Manuel d'art byzantin. Paris. 1910, 294 κέ.. *Millet*, L'art byzantin (ἐν τῇ Histoire générale de l'art τοῦ A. Michel Τόμ. I) 274 κέ.. *Dalton*, Byzantine art and archaeology 572 κέ.. *Dalton* Catalogue Nº 396-424.

[2] Γενικὴν τούτου ἀναπαράστασιν βλ. ἐν Annales archeologiques 1863, 279.

[3] *Dalton*, Byzant. art. and archaeol. 420 κέ.. *Diehl*, ἔ. ἄ. 210 κέ..

Altertümer Τόμ. II 273 κέ. εἰκ. 120· 143· 168).

Οὕτω νομίζω, ὅτι πολλοὶ λόγοι συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς τοῦ ἀναγλύφου.

Περίεργον ἐν τούτοις θὰ φανῇ, ὅτι ἐν ᾧ ὑπάρχει παράδειγμα βυζαντινοῦ γλυπτοῦ ἐκ Κυκλάδων προερχομένου ἀποδίδω τὸ ὑπὸ ὑπὸ μελέτην εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Εἰς τοῦτο ὅμως ἔχω νὰ παρατηρήσω, ὅτι τὸ ἀνάγλυφον εἶναι πολὺ παλαιότερον τῆς ἐκ Νάξου πλακὸς ἣν ἀνωτέρω ἀνέφερα. Τὴν πλάκα ταύτην ὁ μὲν Δαμιράλης (ἔ. ἄ. 21) ἐθεώρει ἔργον «τῶν πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰώνων», ὁ δὲ Brehier (ἔ. ἄ. 92) πολὺ δικαίως ἀνάγει εἰς τοὺς περὶ τὸν ΙΑ′ αἰῶνα χρόνους[1]. Ὡς δὲ θὰ ἀποδειχθῇ κατωτέρω τὸ ἀνάγλυφον δὲν δύναται νὰ εἶναι νεώτερον τοῦ Ε′ αἰῶνος. Ἀλλὰ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν κατεσκευάσθη ἡ ἐκ Νάξου πλάξ, μίαν τῶν λαμπροτέρων ἐξ ὅσων ἐγνώρισαν αἱ Κυκλάδες κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας (*Dalton*, Byz. art and archaeol. 44), γνωρίζομεν καλῶς σχεδὸν ἑπομένως εἶναι δυνατὸν νὰ παραδεχθῇ τις. ὅτι ἐκεῖ αὕτη κατεσκευάσθη, ἀφοῦ ἄλλως τε καὶ τὸ μάρμαρον εἶναι νάξιον (Δαμιράλης ἔ. ἄ. 19). Περὶ τῆς τέχνης ὅμως κατὰ τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν κατεσκευάσθη τὸ ὑπὸ μελέτην ἀνάγλυφον οὐδὲν σχεδὸν γνωρίζομεν.

Ἐπὶ οὐδενὸς δὲ ἄλλου συγχρόνου ἔργου ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκονται τὰ διακοσμητικὰ ταῦτα θέματα, ἐν ᾧ ἀπ' ἐναντίας εἴδομεν πόσον πολυπληθῆ εἶναι τὰ τοιαῦτα παραδείγματα ἐν Αἰγύπτῳ.

Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλος ἀκόμη λόγος. Τὸ μάρμαρον τοῦ ἀναγλύφου δὲν εἶναι ἑλληνικόν. Εἶναι τοῦτο πιθανώτατα προκοννησιακόν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔτι τὸ μάρμαρον ἦτο ἑλληνικὸν δὲν θὰ ἦτο καὶ τοῦτο ἰσχυρὸς λόγος, διότι ἡ Αἴγυπτος, ὡς γνωστόν, δὲν παράγει λευκὸν μάρμαρον. Ἀπόδειξις δὲ ὅτι ἔξωθεν τὰ μάρμαρα εἰσήγοντο εἶναι, ὅτι τὸ ἕτερον τῶν τεμαχίων τοῦ Βερολίνου, τὸ ἐξ Achmim προερχόμενον, εἶναι ἐκ πεντελησίου μαρμάρου (*Wulff* ἔ. ἄ. № 23). Ἐπίσης τὰ ἐν Στουτγάρτῃ τεμάχια, τὰ προερχόμενα ἐξ Αἰγύπτου (εἰκ. 13-14), εἶναι, ὥς μοι ἀνεκοίνωσεν ὁ κ. Pagenstecher, ἐπὶ ἑλληνικοῦ μαρμάρου.

Δὲν νομίζω δὲ ὅτι θὰ ἦτο λογικὸν νὰ παραδεχθῇ τις ἐκ τούτου ὅτι ἔξωθεν ἦλθον εἰς τὴν Αἴγυπτον τὰ μάρμαρα ταῦτα ἐπεξειργασμένα.

Τέλος ἡ γνώμη ἡμῶν αὕτη ἔχει ὑπὲρ αὐτῆς πολλὰ ἀνάλογα παραδείγματα ἔργων τέχνης ἐξ Αἰγύπτου ἐλθόντων.

Οὕτω, διὰ ν' ἀρκεσθῶ εἰς τὰ μᾶλλον γνωστά, εἶναι ἀποδεδειγμένον, ὅτι αἱ δύο ἐκ πορφυρίτου σαρκοφάγοι τοῦ Βατικανοῦ, ἡ ὑποτιθεμένη τῆς ἁγ. Ἑλένης καὶ ἡ τῆς Κωνσταντίνης, προέρχονται ἐξ Αἰγύπτου[2]. Ἐκεῖθεν ἐπίσης κατάγεται τὸ ἐν Παρισίοις δίπτυχον Barberini, τὸ παριστὸν ἔφιππον αὐτοκράτορα (*Diehl* ἔ.ἄ. 73 κέ., 273 κέ.). Ὁμοίως αἱ ἐξ ἐλεφαντόστου ἀνάγλυφοι πλάκες αἱ κοσμοῦσαι τὸν ἄμβωνα τῆς ἐν Aix-la-Chapelle μητροπόλεως εἶναι αἰγυπτιακά, ὡς ἀπεδείχθη, προϊόντα[3]. Τέλος τὸ ἐν Λονδίνῳ δοχεῖον τοῦ Κωνσταντίνου, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος, ἐκεῖθεν προέρχεται[4].

Τὸ χρονολογικὸν ζήτημα ὀφείλει νῦν ν' ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς. Πᾶσαι αἱ ἐνδείξεις, ἡ ὁμοιότης δηλαδὴ τῶν κεφαλῶν πρὸς νομίσματα ἣν ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν, ἐξ ἄλλου ἡ παραβολὴ πρὸς ὅμοια ἢ ἀνάλογα τεχνουργήματα ἄγουσιν ἡμᾶς νὰ θεωρήσωμεν τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἔργον τοῦ Δ′ μΧ αἰῶνος.

Ἐν τούτοις ὑπάρχει σημεῖόν τι ἐν τῷ ἀναγλύφῳ δυνάμενον νὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς εἰς πολὺ ἀκριβέστερον χρονολογικὸν προσδιορισμόν. Τὸ σημεῖον δὲ τοῦτο εἶναι ἡ κόμωσις τῆς μιᾶς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου γυναικείων κεφαλῶν (εἰκ .2).

Πράγματι παραβάλλοντες τὴν κεφαλὴν ταύτην, ἣν ὁ Sybel περιγράφει ὡς φέρουσαν κόμωσιν· ἐν εἴδει φρυγίου πίλου, πρὸς μαρμαρίνην κεφαλὴν τοῦ Καπιτολίνου μουσείου **(εἰκ. 22)**[5], ἐπίσης πρὸς τὴν ὑποτιθεμένην κεφαλὴν τῆς ἁγ. Ἑλένης εὑρισκομένην νῦν ἐν τῇ γλυπτοθήκῃ Ny-Carlsberg παρὰ τὴν Κοπεγχάγην **(εἰκ. 23)**[6] καὶ τέλος πρὸς τὸ

[1] Ὁ *Dalton* (ἔ. ἄ. 160 σημ. 1) οὐχὶ ὀρθῶς θεωρεῖ τὴν πλάκα ταύτην ἔργον τεχνίτου ἐκ τῆς Δύσεως τῶν εὐθὺς μετὰ τοὺς Καρολίδας χρόνων.

[2] *Strzygowski*, Orient oder Rom Leipzig 1901 75 κέ..

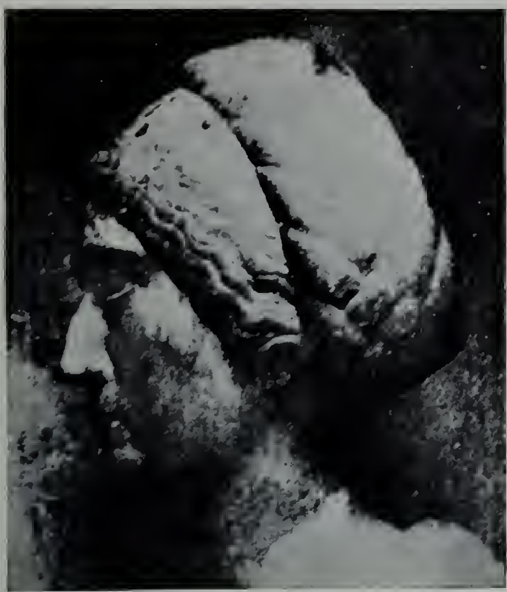
[3] *Strzygowski*, Hellenistische und koptische Kunst in Alexandria (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Bulletin de la Société archeologique d'Alexandrie V 1902) σ. 19 κέ. καὶ πίν. III. Τοῦ αὐτοῦ· Der Dom zu Aachen Leipzig 1904 5 κέ..

[4] *Strzygowski* Orien oder Rom σ. 61 κέ..

[5] *Delbrueck* ἐν RM 1913 328 κέ..

[6] *Arndt-Bruckmann*, Griech-römische Porträts № 58. *Hekler*, Die Bildniskunst der Griechen und Römer Stutt-

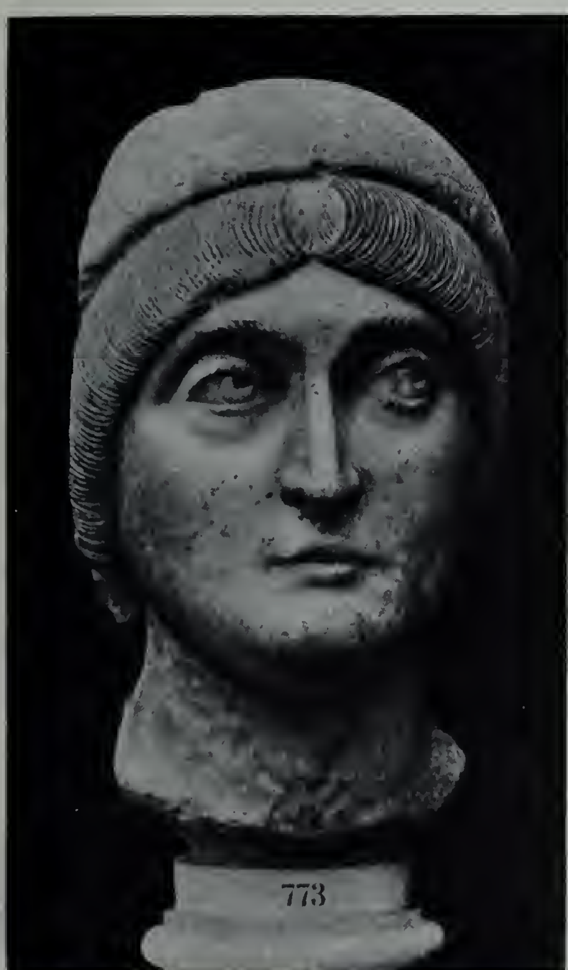
μετάλλιον τῆς ἁγ. Ἑλένης ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσείῳ ***(εἰκ. 24)***, τὸ ὁποῖον ὁ Maurice θεωρεῖ κοπὲν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 324 καὶ 329 [1] βλέπομεν, ὅτι ἡ κόμωσις εἶναι σχεδὸν ἡ αὐτή [2]. Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν εἶναι βεβαίως τυχαῖον. Δυνάμεθα δὲ ἐκ τούτου νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἴσως παρακεκινδυνευμένον νὰ θεωρήσωμεν τὸ ἀνάγλυφον ἀναγόμενον εἰς τοὺς περὶ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον χρόνους, τὸ πρῶτον δηλ. τέταρτον τοῦ Δ΄ αἰῶνος.

22: *Μαρμαρίνη γυναικεία κεφαλὴ ἐν Καπιτολίῳ. (Delbrueck).*

24: *Μετάλλιον τῆς Ἁγίας Ἑλένης ἐν Λονδίνῳ. (Maurice).*

23: *Ὑποτιθεμένη κεφαλὴ τῆς Ἁγίας Ἑλένης ἐν Κοπεγχάγῃ. (Hekler).*

Μετὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο θὰ ἔπρεπεν ἴσως ν' ἀναζητήσῃ τις τεχνικὰς ἀναλογίας μεταξὺ τοῦ ὑπὸ μελέτην ἀναγλύφου καὶ τῶν ἐντὸς δίσκων ἀναγλύφων παραστάσεων τοῦ θριαμβευτικοῦ τόξου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐν Ρώμῃ. Τοιαῦται ὅμως ἀναλογίαι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξευρεθῶσι διὰ τὸν λόγον ὅτι πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων τὰ ἀνάγλυφα τοῦ τόξου τούτου προέρχονται ἐκ παλαιοτέρου οἰκοδομήματος (*Reinach* RA 1910 I 118 κἑ.).

gart πίν. 309 a. *Wulff* Altchr. und Byzant. Kunst εἰκ. 153.

[1] *Maurice*, Numismatique constantinienne Paris 1908 Τόμ. I 91 κἑ.. *Cohen-Feuardent* ἔ. ἄ. Τόμ. VII 95 κἑ..

[2] Τὴν κόμωσιν ταύτην ἀπαντῶμεν καὶ ἐπί τινων τῶν γυψίνων νεκρικῶν προσωπίδων τῶν εὑρεθεσῶν ἐντὸς τάφων ἐν Ἀντινόῃ καὶ χρονολογουμένων ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Β΄ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Γ΄ μ.Χ αἰῶνος *Guimet*, Les portaits d'Antinoè au Musée Guimet Paris πίν. XIV κἑ.. Ἀνάλογος εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ κόμωσις πολλῶν ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων παραστάσεων, τοῦ Βούδδα πρὸ πάντων, ἐν τῇ βουδδιστικῇ τέχνῃ τῶν Ἰνδιῶν μάλιστα ἐν τῇ λεγομένῃ τέχνῃ τῆς Gandhara (ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μέχρι τοῦ Δ΄ αἰῶνος περίπου). Βλ. *Grünwedel*, Buddhistische Kunst in Indien. Berlin 1900 εἰκ. 72 κἑ.. Monuments. Piot Τόμ. VII (1900) 39 κἑ. εἰκ. 1, 2, 9 καὶ πίν. VI. Πλεῖστα παραδείγματα ἀναγλύφων παρὰ *Foucher*, L'art Greco-Bouddique du Gândhâra. Paris. 1905 Τόμ. I εἰκ. 74 κἑ.

Τὸ ὅτι δὲ ἵνα ἀποδείξωμεν τὴν αἰγυπτιακὴν αὐτοῦ καταγωγὴν ἀνεφέραμεν παραδείγματα, ἐξ ὧν τινὰ εἶναι μεταγενέστερα τοῦ ἀναγλύφου, τοῦτο δὲν νομίζω ὅτι ἐμποδίζει νὰ θέσῃ τις αὐτὸ εἰς παλαιοτέραν τῶν παραδειγμάτων ἐποχήν, βασιζόμενος ἐπὶ ἄλλων ἀσφαλεστέρων δεδομένων. Ὅτι ὁ τύπος οὗτος τῆς διακοσμήσεως εὑρίσκεται ἐπὶ ἔργων νεωτέρων τοῦ Δ´ αἰῶνος, δὲν εἶναι λόγος νὰ μὴ θεωρήσῃ τις αὐτὸν σχετιζόμενον πρὸς τὸν διακοσμητικὸν τύπον, τὸν ὄντα ἐν χρήσει καὶ κατὰ τὸν Δ´ αἰῶνα καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀκόμη.

Τελευταῖον ἔρχεται τὸ ζήτημα τῆς χρήσεως τοῦ ἀναγλύφου ὡς καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων πρὸς αὐτό.

Κατ' ἀρχὰς ἐνόμισάν τινες, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ *De la Mare* (RA 1849 I 196), ὅτι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἐχρησίμευον ὡς χείλη εἰς μεγάλα δοχεῖα, φρέατα, δοχεῖα ἁγιασμοῦ κτλ.. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην συνετέλεσεν ἴσως τὸ γεγονός, ὅτι τὰ τεμάχια, ἅτινα εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ *De la Mare* εἶναι λίαν τεθραυσμένα, διακρινομένης ἐπ' αὐτῶν μόνον τῆς ἀναγλύφου παρυφῆς, ἐνῷ τὸ ἐσωτερικὸν κοίλωμα ἔχει τελείως ἐξαφανισθῆ.

Ἄλλοι ὑπέθεσαν ὅτι ταῦτα εἶναι μεγάλαι τράπεζαι ἢ «μεγάλα πινάκια ἐλαφρῶς κοῖλα» (*Michon* ἔ. ἄ. 157). Ὁ *Wulff* (Altchr. Bilderw. № 21) νομίζει, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν ὡς τράπεζαι ἢ λεκάναι καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν παρέλαβον οἱ χριστιανοὶ χρησιμοποιήσαντες ταύτας εἰς τὰς Ἀγάπας. Αὐτὸ τοῦτο νομίζει καὶ ὁ *Ebersolt* (RA 1913 I 336).

Ἡ γνώμη, ὅτι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς τράπεζαι, φαίνεται λίαν πιθανή. Ὡς λεκάναι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμεύσωσι, διότι τὸ κοίλωμα αὐτῶν εἶναι λίαν ἀβαθές.

Ἐὰν ὅμως ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς θρησκευτικοὺς σκοπούς, ἢ ἦσαν καθημερινῆς χρήσεως εἶναι ἄδηλον. Καὶ θὰ ἔτεινε μὲν νὰ παραδεχθῇ τις τὸν θρησκευτικὸν αὐτῶν προορισμόν, βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ἑτέρα ὁμὰς τῶν ἀναγλύφων κοσμεῖται, ὡς εἴπομεν, διὰ σκηνῶν ἐκ τῶν Γραφῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀπόδειξις ἐπαρκής, διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐπὶ σκευῶν καὶ μάλιστα ἐπὶ ὑφασμάτων οὐδόλως προωρισμένων διὰ θρησκευτικοὺς σκοπούς, ἀπεικονίζοντο σκηναὶ ἐκ τῶν Γραφῶν. Ὁ Ἀστέριος Ἀμασείας ἐπὶ παραδείγματι ἀναφέρει, ὅτι οἱ πλούσιοι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ἐκόσμουν τὰ ἐνδύματά των διὰ παραστάσεων τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ (*Migne*, Patrol. Graeca Τόμ. XL 168). Ἐπίσης ὁ Θεοδώρητος Κύρου λέγει, ὅτι δὲν εἶναι σπάνιον κατὰ τοὺς χρόνους του νὰ ἴδῃ τις ὁλόκληρον τὸν βίον τοῦ Ἰησοῦ ἐνυφασμένον ἐπὶ τῆς τηβέννου ἑνὸς γερουσιαστοῦ *Migne* ἔ. ἄ. Τόμ. LXXXIII 617). Ἀλλὰ πλὴν τῶν μαρτυριῶν τούτων περιεσώθη μέχρις ἡμῶν καὶ παράδειγμα τῆς τοιαύτης συνηθείας. Ἐν τῷ γνωστῷ μωσαικῷ τοῦ San Vitale τῆς Ῥαβέννης ὁ μανδύας τῆς Θεοδώρας φέρει κάτω παρυφὴν ἐφ' ἧς εἰκονίζεται ἡ προσκύνησις τῶν Μάγων (*Diehl* ἔ. ἄ. 248).

Οὐδεμία λοιπὸν βεβαιότης ὑπάρχει περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ τῶν τραπεζῶν τούτων προορισμοῦ.

Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος.

Δόγμα Αἰτωλῶν ὑπὲρ Μυτιληναίων

ὑπὸ

Adolf Wilhelm.

Ἐν ΑΕ 1912, 225 ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου οὗ μετὰ λύπης μανθάνω τὸν πρόωρον θάνατον προέτεινε διὰ τὴν ἐν IG XII² 16 ἐκ Μυτιλήνης ἐπιγραφὴν δύο συμπληρώσεις, ὧν τὴν μὲν ἐθεώρησεν εὔληπτον, τὴν δὲ ἀσφαλῆ· καὶ αἱ δύο ὅμως συμπληρώσεις αὗται εὐκόλως ἀποδεικνύονται πεπλανημέναι. Ἡ ἐπιγραφή, περὶ ἧς πρόκειται, κατὰ τὸ ἀντίγραφον τοῦ W. R. Paton ἔχει ὡς ἑξῆς:

ΙΤΕΥΟΝΤΩ
Ι ΣΙΟΣΜΗΔΕΚΑΤΑΓ Ι ΙΙ
ΙΤΑΤΕΚΑΤ/ ΧΟ ΞΝ, \ Γ Λ ΣΕΙΝ
ΑΤΑΓΟΝΑΕΙΤΟΝΕΝΑΡΧ ΛΚΛΙΤΟ /
ΤΑΣΚΥΡΙΟΝΕΙΜΕΝΑΝΑΓ ΥΕΙΝΤΟ
/ΣΩΣΤΑΚΟΙΝΑΤΩΝΔΕΚ ΩΝΒ/ ΑΙ
ΕΡΔΕΤΩΝΣΩΜΑΤΩΝΩΝΕΝΕΚΑΛΕΟΝ
ΝΑΙΟΙΑΓΕΛΑΩΙΚΑΙΔΙΟΔΩΡΩΙΤΟΥΣΣΥΝ
ΤΟΥΣΕΝΑΡΧΟΥΣΚΑΙΛΥΚΟΝΤΟΝΣΤ −/
ΩΠΩ ΣΛΝΙΕΛΛΧΘΕΩΝΤΙΑΥΤΟΙΣ ΛΙ
ΕΝ FIΛ ΙΛΕ

Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ προεκδόντος τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐν ΑΜ 1886, 274 H. G. Lolling τὰ γράμματα ἐν μέρει εἶνε πολὺ ἐφθαρμένα καὶ ὅτι τὸ τούτου ἀντίγραφον καθ' ὅλου μὲν εἶνε ὑποδεέστερον τοῦ ὑπὸ τοῦ W. R. Paton ληφθέντος, ἔχει δέ, ἵνα μνημονεύσω μόνον τὰ κυριώτερα, ἐν στ. 5

ΕΙΜΕΝ ΑΓ ΕΝΤΟ

ἐν δὲ στ. 6 μετὰ ΤΑΚΟΙΝΑ οὐχὶ ΔΕΚ, ἀλλὰ ΔΙ· ὁ δὲ Paton ὁμολογεῖ ὅτι καὶ αὐτὸς ἀρχῆθεν μὲν ἀνεγνώρισεν ἐπὶ τοῦ λίθου ΔΙ, ὕστερον δὲ ἐβεβαιώθη περὶ τοῦ ΔΕ καίπερ μὴ εὑρίσκων κατάλληλον συμπλήρωσιν. Ὁ δὲ Π. Παπαγεωργίου ἤκαζεν: *τὰ κοινὰ τῶν δεκ[ήρ]ων* καὶ δὴ καὶ προσέθηκεν: *ἐσώθη δὲ ἐν τῷ λίθῳ πρὸς τῷ* ⌒ *καὶ τὸ* Κ. Δυστυχῶς ὅμως ἔκρινε περιττὸν νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σημασίαν ἣν ἀποδίδει εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ συμπληρωθεῖσαν λέξιν *τῶν δεκήρων*. Ὁμολογῶ ὅτι ἂν καὶ εἶνε γνωστὴ ἡ λέξις *δεκήρης* (δηλαδὴ ναῦς, Πολύβ. ΙΔ' 3, 3, Πλουταρχ. Ἀντ. 64), μὲ διαφεύγει ὅμως τί σημαίνει καθ' ἑαυτὸ καὶ δὴ ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ψηφίσματι *τὰ κοινὰ τῶν δεκήρων*. Προφανῶς ἡ καταδίωξις τῶν παρανόμως ἀγόντων ἢ καὶ ῥυσιαζόντων τινὰ Μυτιληναῖον πρόκειται νὰ γείνῃ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἔβλαψαν τὰ κοινά· δηλαδὴ τὰ κοινὰ ἐκείνων οἵτινες ἐψηφίσαντο τὸ παρὸν ψήφισμα· ὅτι δὲ οὗτοί εἰσιν οἱ Αἰτωλοὶ ἀποδεικνύουσι τὰ ὁμοιότατα *δόγματα τῶν Αἰτωλῶν ὑπὲρ*

Κείων· ἐπιγραφὴ Καρθαίας τῆς Κέω IG XII⁵ 526. 527, τῶν περὶ 262/1 πΧ χρόνων κατὰ Hiller von Gaertringen IG XII⁵ p. XVII test.· ὁ αὐτὸς δὲ ἐν IG XII⁵ p. 319 παρετήρησεν ὅτι ἐὰν ἐν IG XII⁵ 527 8 ἤθελε συμπληρωθῇ: *στρα[ταγέοντος Χαριξένου τὸ τέ]ταρτον*, τὸ δόγμα θὰ ἀνήγετο εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς ὃ καὶ ΑΕ 1905, 58 (ἴδε Jh 1911, 256), ἐὰν δέ: *στρα[ταγέοντος Πανταλέοντος τὸ τέ]ταρτον*, εἰς ἓν τῶν μετὰ 235 πΧ ἐτῶν· πρβ. προσέτι καὶ IG XII⁵ 532. 539.

Δηλίων· ἐπιγραφὴ Δήλου IG XI⁴ 1050 τοῦ ἔτους 250 πΧ κατὰ P. Roussel· τὸ βιβλίον τοῦ W. Tarn, Antigonos Gonatas σ. 209 εἰς ὃ παραπέμπει ὁ Roussel σχετικῶς πρὸς τὰ τοιαῦτα δόγματα τῶν Αἰτωλῶν δὲν ἠδυνήθην νὰ συμβουλευθῶ· πρβ. καὶ IG XI⁴ 1051.

Τηνίων· ἐπιγραφὴ Τήνου ΜΒ 1910, 43 ἀρ. 22.

Μυτιληναίων· ἐπιγραφὴ Μυτιλήνης IG XII² 15 (Jh 1911, 196), κατὰ W. R. Paton ἀρχαιοτέρα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ τρίτου πΧ αἰῶνος.

Μαγνήτων τῶν ἀπὸ Μαιάνδρου· ἐπιγραφὴ Θέρμου ΑΕ 1905, 83=Inschriften von Magnesia p. XIV, Sylloge 923· τὸ δόγμα τοῦτο χρονολογεῖται *Στραταγέοντος Ἀγελάου Ναυπακτίου τὸ δεύτερον*· εἶνε ἑπομένως ἑνὸς τῶν μεταξὺ 216 καὶ 212 ἢ 208 καὶ 205 πΧ ἐτῶν· πρβ. κάτω σ. 87.

Τηίων· ἐπιγραφαὶ Τέω LeBas-W. 85 (GgA 1898, 217), Δελφῶν Fouilles de Delphes III 2, 133, τοῦ ἔτους τοῦ ἄρχοντος Μεγάρτα, 203 πΧ ἢ καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ ἔτους τούτου (205; ἴδε H. Pomtow, Kl. 1914, 305, G. Colin, Fouilles de Delphes III 2, 393 καὶ M. Holleaux, Kl. 1913, 137).

Ὅμοιον δόγμα Αἰτωλῶν ὑπὲρ *Χίων* μνημονεύεται τέλος ἐν ψηφίσματι Χίων εὑρεθέντι ἐν Δελφοῖς καὶ ἐκδοθέντι ὑπὸ H. Pomtow ἐν Kl. 1914, 288 (πρβ. É. Bourguet RA 1914, 413 κέ.), ἀνήκοντι δὲ κατὰ τοὺς χρονικοὺς ὑπολογισμοὺς αὐτοῦ εἰς τὸ ἔτος 258 ἢ 254 πΧ. Οἱ σχετικοὶ στίχοι 3 κέ. κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ H. Pomtow ἧς δὲν κρίνω σκόπιμον ὅπως ἐξετάσω τὸ νῦν τὰ κατὰ μέρος, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς·

ἐπειδὴ τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶ]ν διά τε τὴν οἰκειότητα κα[ὶ φιλίαν τὴν ὑπάρχουσαν ἀπὸ προγόνων τ]ῶι δήμωι πρὸς Αἰτωλοὺς πρότερ[ον ἤδη συνέ-

πρασσεν ἀεὶ ἡμῖν καὶ νῦν] ἀπηγόρευσε πᾶσιν μὴ ἄγειν τὰ τ[ῶν ἡμετέρων πολιτῶν μηδένα τῶν Αἰτωλῶν· εἰ] δὲ μή, ὑποδίκους εἶναι ἐν τοῖς συνέ[δροις τοὺς ἄγοντας καὶ ἐν τῶι στρατηγῶι] τῶν Αἰτωλῶν κτλ..

Σημειωτέον ὅμως ὅτι ἐν στ. 24 κέ. τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὁ H. Pomtow ἐσφαλμένως συνεπλήρωσεν: *Ὁ δῆμος ὁ Χίων στ]εφανοῖ τὸ κοινὸν τῶν Αἰτωλῶν χρυσῶι στεφάνωι τῶι μεγίσ[τωι ἐκ τοῦ νόμου δραχμ]ῶν Ἀλεξανδρείων ἑκατὸν κτλ.*, ἀντὶ *ἀπὸ χρυσ]ῶν*, πρβ. SIG 681$_{20}$.

Περὶ τῆς γενικῆς σημασίας τῶν τοιούτων δογμάτων ἴδε H. Swoboda, Lehrbuch der griechischen Staatsaltertümer von KFHermann, III^6 350 f.

Παρατηρήσας τὴν μεγάλην ὁμοιότητα ἥτις διακρίνει τὴν ἐκ Μυτιλήνης ἐπιγραφὴν IG XII^2 16 ἐν σχέσει πρὸς τὰ μέχρι τότε γνωστὰ Αἰτωλικὰ ταῦτα δόγματα ἤδη πρὸ ἐτῶν ἐν Jh 1900, 52 (Nachlese zu griechischen Inschriften) συμπληρῶν τὸν 6^{ον} στίχον τῆς ἐκ Μυτιλήνης ἐπιγραφῆς ἔγραψα: *ὡς τὰ κοινὰ τῶν Αἰ[τωλ]ῶν βλάπτοντας*, ἡ δὲ εἰκασία αὕτη διέφυγε τὴν γνῶσιν τοῦ Π. Παπαγεωργίου, καίτοι εἶχεν ἐπιβεβαιωθῆ διὰ τῆς ἐμφανίσεως ὁμοίων φράσεων ἔν τε τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σωτηριάδου ἀνακαλυφθέντι ἐν Θέρμῳ δόγματι τῶν Αἰτωλῶν ὑπὲρ τῶν ἀπὸ Μαιάνδρου Μαγνήτων καὶ ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Πριήνης Inschriften von Priene 10, περιεχούσῃ ψήφισμα περὶ τῆς πρὸς Μαρωνίτας δικαιοδοσίας· πρβ. WS 1907, 3. Ἀρκεῖ ὅπως παραθέσω ἐκ τοῦ ἐν Θέρμῳ εὑρεθέντος δόγματος τοὺς στ. 12 κέ.·

εἰ δέ τίς κα ἄγῃ, τὰ μὲν ἐμφανέα ἀναπράσσειν ἀεὶ τὸν στραταγὸν τὸν ἔναρχον, τῶν δὲ ἀφανέων τοὺς συνέδρους καταδικάζοντας ζαμίαν ἅν κα δοκιμάζωντι ὡς τὰ κοινὰ βλαπτόντων καὶ ἐκπράσσοντας τὰς καταδίκας καὶ ἀποδιδόντας τοῖς ἀδικουμένοις κυρίοις (ἀναγν. *κυρίους*) εἶμεν κτλ..

Τὰ κοινὰ ὧν γίνεται μνεία ἐν στ. 15 προφανῶς εἶνε τὰ κοινὰ τῶν Αἰτωλῶν, ἐπομένως καὶ ἐν στ. 6 τῆς ἐκ Μυτιλήνης ἐπιγραφῆς IG XII^2 16 ἐννοοῦνται *τὰ κοινὰ τῶν Αἰτωλῶν*· δὲν ἀμφιβάλλω λοιπὸν ὅτι ὀρθῶς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ ἀντέγραψεν ὁ Lolling ΔΙ. . .ΩΝ περὶ τοῦ πρώτου μόνον γράμματος σφαλεὶς ὅπερ θὰ εἶνε Α, ἠπατήθησαν δὲ ὁ Paton καὶ ὁ Παπαγεωργίου ἀναγνωρίζοντες ἐπὶ τοῦ λίθου ΔΕΙ'..ΩΝ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑτέρα συμπλήρωσις ἣν διὰ τὸν στ. 5 τοῦ ὑπὲρ Μυτιληναίων δόγματος τῶν Αἰτωλῶν προέτεινεν ὁ Π. Παπαγεωργίου δὲν ἔχει ὀρθῶς. Ἔγραψε: *κύριον εἶμεν ἀναγ[ορε]ύειν τοὺς συνέδρους κτλ.*. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὅπως ὡς πρὸς τὸ ῥῆμα: *ἀναγ[ορε]ύειν* παρετήρησεν ἤδη ὁ Paton: sed verbum quod 'mulctare' significat, desideratur· δεύτερον δὲ τὸ *κύριον εἶμεν* ἀναφέρεται εἰς τὸν στραταγόν, περὶ οὗ ἐν στ. 4 ὁ λόγος: *τά τε καταχθέν[τ]α ἀ[ναπράσ]σειν [τὸν στρ]αταγὸν ἀεὶ τὸν ἔναρχ[ον ὄντ]α καὶ τοὺ[ς ἀγνηκό]τας κύριον εἶμεν ἀναγ . . . ε(ι?)ν το[ὺς συνέδρο]υς ὡς τὰ κοινὰ κτλ.*, πρβ. καὶ IG XII^5 526$_5$: *εἰ δέ τίς κα ἄγει τοὺς Κείους, τὸν στραταγὸν ἀεὶ τὸν ἔναρχον ὄντα τὰ ἐν Αἰτωλίαν καταγόμενα ἀναπράσσοντα κύριον εἶμεν καὶ τοὺς συνέδρους καταδικάζοντας κατὰ τῶν ἀγόντων αὐτοὺς ζαμίαν ἅγ κα δοκιμάζωντι κυρίους εἶμεν* (ἐσφαλμένως καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδόσει γράφεται: *τὰν τῶν ἀγόντων αὐτοὺς ζαμίαν*, τὴν δὲ ὀρθὴν συμπλήρωσιν ἀπέδειξα ἤδη GgA 1898, 207), IG XII^2 15$_8$: *τῶν δὲ ἀφανέων καταδικάζοντας τοὺς συνέδρους κατὰ τῶν ἀγόντων καὶ ῥυσιαζόντων ζαμίαν ἅν κα δοκιμάζωντι κυρίους εἶμεν*, ἔτι δὲ τοῦ ἄνωθι ἀναφερομένου ὑπὲρ τῶν Μαγνήτων δόγματος στίχ. 14 κέ.. Φανερὸν ἤδη ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Π. Παπαγεωργίου δοθεῖσα ἐξήγησις τῆς φράσεως: *κύριον ἔστω τοὺς συνέδρους ἀνάγ . . . ειν τοὺς ἀγνηκότας* εἶνε ἀπαράδεκτος, ἀπαράδεκτος δὲ καὶ ἡ συμπλήρωσις *ἀναγ[ορεύ]ειν τοὺς συνέδρους*, δηλαδὴ *ἐμφανίζειν*.

Ἐξακολουθῶ λοιπὸν θεωρῶν ὀρθὴν τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἐν Jh 1900, 52 δημοσιευθεῖσαν συμπλήρωσιν τῶν στ. 4 κέ. τῆς ἐκ Μυτιλήνης ἐπιγραφῆς, ἐπωφελοῦμαι δὲ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ὅπως προσθέσας συμπληρώσεις καὶ τῶν πρώτων στίχων ὑποβάλω ὁλόκληρον τὸ δόγμα, ἐφ' ὅσον σώζεται καὶ ἀνακαθίσταται, εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς AE:

[- - - μηθένα ἄγειν Αἰτωλῶν τοὺς Μυτιληναίους .
[μηδὲ τῶν πο]λιτευόντω[ν ἐν Αἰτωλίαι ἀπὸ μηδεμι-

ᾶς προφά]σιος μηδὲ κατὰ γ[ᾶν μ]η[δὲ κατὰ θά-
λασσαν· εἰ
δέ τίς κα ἄγη]ι, τά τε καταχθέν[τα ἀναπρ]ά[σ]σειν
τὸν στρ]αταγὸν ἀεὶ τὸν ἔναρχ[ον ὄντ]α καὶ τοὺ[ς
ἀγνηκό]τας κύριον εἶμεν ἀνάγ[οντα] ἐν τοὺ[ς
συνέδρο]υς ὥς τὰ κοινὰ τῶν [Αἰτωλ]ῶν β[λάπτον-
τας· ὑπ]ὲρ δὲ τῶν σωμάτων ὧν ἐνεκάλεον
Μυτιλη]ναῖοι Ἀγελάωι καὶ Διοδώρωι, τοὺς συν[έ-
δρους ἀεὶ] τοὺς ἐνάρχους καὶ Λύκον τὸν στ[ρα-
ταγὸν 40
φροντίζειν] ὅπως ΑΝΙΕΛ^ΧΘΕΩΝΤΙ αὐτοῖς [κ]αὶ
. . . . .ΕΝ ΓΙ⋮ ΙΛΕ. . . . .

Ὡς πρὸς τοὺς στ. 1-3 πρβ. IG XII^5 526_2 καὶ 527_6· IG XII^2 $15_{2\ 17}$· AE 1905, 83_{12}. Ἡ ἐν στ. 1 συμπλήρωσις *ἀπὸ μηδεμιᾶς προφάσιος* ὀφείλεται τῷ κ. W. R. Paton, ἀνταποκρίνεται δὲ ἱκανῶς εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λίθου ἀναγνωρισθέντα ἴχνη· ἡ δὲ φράσις ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἄλλα ὅμοια δόγματα τῶν Αἰτωλῶν. Ἀντὶ τῆς ὑποτακτικῆς ἥτις ἐν τῇ φράσει *εἰ δέ τίς κα ἄγηι* εἶνε συνηθεστέρα, εὑρίσκεται ἐν IG XII^5 527_8 (πρβ. add. σ. 317) ἡ εὐκτικὴ *εἰ δέ τις κατάγοι*· ἴδε Hermes 1909, 42 καὶ Jh 1911, 248. *Ἀγνηκότας*· πρβ. BCH 1881, 374 (SIG $295)_5$ καὶ IG V 26_9· ἢ *ἀχνηκότας*, πρβ. Fouilles de Delphes III$_2$, 135, DI 1411. Τὰ ἐν τέλει τοῦ στ. 5 ὑπ' ἐμοῦ συμπληρωθέντα συμφωνοῦσι πρὸς τὸ τοῦ Lolling ἀντίγραφον διότι κατὰ τοῦτο ὁ λίθος ἔχει ΕΝ καὶ οὐχὶ ΕΙΝ, ὅπως γράφει ὁ W. R. Paton· ἐὰν δὲ ἔχῃ ΕΙΝ, ὁ χαράκτης ὅπως Jh 1900, 52 εἶπον, ἴσως εἶχεν ἐν νῷ ἀντὶ τοῦ *ἐν* τὸ κοινὸν *εἰς*. Τὰ ἐν στ. 10 μετὰ τὸ ΟΠΩΣ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ἐπιγραφικοῦ ἀναγραφέντα ΑΝΙΕΛ^ΧΘΕΩΝΤΙ δὲν ἐπιτρέπουσιν ἱκανοποιητικὴν κατὰ πάντα ἀνάγνωσιν· *ἀναπραχθέωντι* (πρβ. Jh 1911, 212) ἤ: *ἐ[πανα]χθέωντι?* τὸ δὲ τοῦ Lolling ἀντίγραφον δὲν ἔχει εἰμὴ τάδε·

ΠΥΞ Ε. . . . .ΘΕΩΝΤΙ

Τὸ ῥῆμα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀναφέρεται εἰς τὰ σώματα περὶ ὧν ἐν στ. 7 ὁ λόγος, ὁ δὲ πληθυντικὸς ἴσως δικαιολογεῖται διὰ τούτου ὅτι πρόκειται περὶ πλειόνων προσώπων. Ἐν στ. 11 δύναται νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι ἀρχίζει νέα φράσις διὰ τῶν λέξεων *εἶμεν δέ*.

Ὅτι ὁ Ἀγέλαος δύναται νὰ εἶνε ὁ γνωστὸς Αἰτωλὸς ὃς ἐν ἔτει 217/6 καὶ ὕστερον (πρβ. ἄνω σ. 85) ἐχρημάτισε καὶ στρατηγὸς τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰτωλῶν, ὁ Λύκος δὲ ὁ ἐν τῇ ἐκ Μελιτείας ἐπιγραφῇ IG IX^2 205_{34} ὡς γραμματεὺς τοῦ συνεδρίου ἀναφερόμενος Λύκος Ἐρυθραῖος, εἶπον ἤδη Jh 1900, 52, ἀπεδέχθη δὲ τὴν ἐκ τούτων ἐξαγομένην χρονολογίαν τοῦ δόγματος καὶ ὁ ἐσχάτως περὶ Λέσβου γράψας H. Pistorius, Beiträge zur Geschichte von Lesbos im vierten Jahrhundert v. Chr. (Jenaer historische Arbeiten 6), 150. Ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ τρίτου πΧ αἰῶνος αἱ νῆσοι καὶ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου πελάγους πολλὰ καὶ δεινὰ εἶχον νὰ ὑποστῶσιν ἐκ τῶν συχνῶν εἰσβολῶν τῶν ἐξ Αἰτωλίας καὶ Κρήτης ὁρμωμένων πειρατῶν μαρτυροῦσιν ὁ Πολύβιος Δ' 16, 10. ΙΗ' 54 καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ IG II^5 385 c (SIG 241-243), IG II 357, IG XII^5 36 (SIG 244), πρβ. B. Niese, Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten II 450 καὶ Hiller von Gaertringen IG XII^5 p. XVIII test. 1338 b. 1343.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 17ῃ ἰουλίου 1914.

Adolf Wilhelm.

Ἐπιγραφῆς Τήνου ἀναγνώσεις

ὑπὸ

Adolf Wilhelm.

Ὀνόματά τινα τοῦ ἐκ Τήνου καταλόγου τῶν ἐπωνύμων ἀρχόντων τῆς πόλεως MB 1911, 253 δὲν ἀνεγνώσθησαν ὀρθῶς. Ἀντὶ [Ἐ]ρασιήρης στ. 22 γραπτέον [Φ]ρασιήρης· πρβ. *Φρασιηρίδης* IG XII^5 137, *Φρασιαρίδας* VII 2819· ἀντὶ *Διανίων* στ. 26 *Δια[ιτ]ίων* (ἤ: *Δια[ίτ]ων;*)· γνωστὸς εἶνε *Δί-*

αιτος *Ποσειδωνίου Θεστιάδης* IG XII 3 872 109. 110, πρβ. 1314, ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι πολλὰ εἶνε τὰ τοιαῦτα ὀνόματα *Δίαιτος, Διαίτων, Διαιτόδημος, Διαιτόμαχος* παρὰ Ἐρετριεῦσιν, ἴδε Εὑρετήριον ΑΕ 1883-87, 153 καὶ ΑΕ 1895, 137 I 118. 141 5 207. 1911, 276· καὶ 1911, 14 II 37 ἀντὶ *Δίαπτος* ἀναγνωστέον *Δίαιτος*· ἐν δὲ στ. 42: [*Κ*]*ουφίας*, πρβ. *Κουφόκριτος Τελέου* IG XII 5, 885 24· τέλος ἂν καὶ τὸ τοῦ P. Graindor ἀντίγραφον ἔχῃ Λ¯ΤΥΙΙΛΙΟΣ ἐν στιχ. 43: *Ἀστύ*[*φ*]*ιλος*.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 27ῃ ἰουλίου 1914.

Adolf Wilhelm.

Ὑπάτης ἐπιγραφαὶ

ὑπὸ

Νικολάου Γιαννοπούλου.

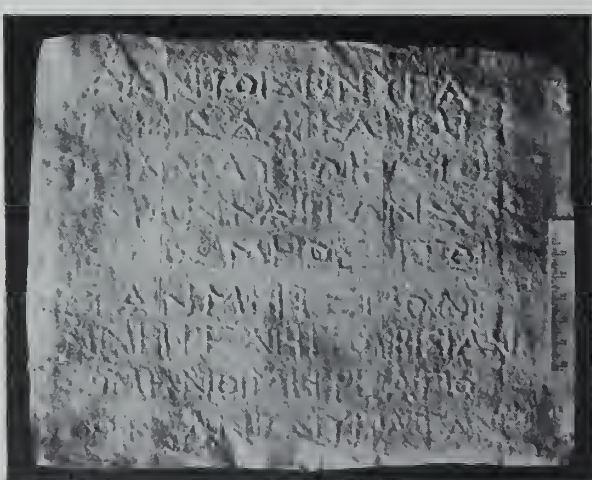
1

Ἐν *Ὑπάτῃ*, ἐν γωνίᾳ προαυλίου τῆς οἰκίας Βασιλείου Κοκώτου, ἐπὶ λίθου λευκοῦ, ἀποκεκρουμένου ἐν δεξιᾷ καὶ κάτω. Ὕψ. 0·30, πλ. 0·22, πάχ. 0·17· ὕψ. γρ. 0·05· ὁ πρῶτος στίχος κατεστράφη·

ΑΙΛ
ΥΠΑ   Ὑ]πά[τα;

2

Ἐν *Μπογομήλι*, προαστείῳ τῆς Ὑπάτης, κειμένῳ ἀνατολικῶς. Ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐντετοίχισται τεμάχιον πλακός, λίθου κυανοφαίου, ἀποκεκρουμένου ἄνω, ἀριστερὰ καὶ κάτω· δεξιὰ δὲ ἐλαφρὸν γείσωμα προέχει. Ὕψ. 0·18, πλ. 0·23· ὕψ. γρ. 0·013·

1. Ἐπιγραφὴ Ὑπάτης.
(Ἐκ τῆς ὀπισθίας ὄψεως ἐκμάγματος).

\- - - - - - - - - - - - - - -
\- - - - τὸν τοῖς ἐν Ὑπά[ται]
\- - - - κ]αὶ εἰς Δαϊκλίτα[ν;]
\- - - - ν] καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς
-- Φαρσα]λίων καὶ τῶν συμμ[ά-
χων - -]ελος μηθὲν τὸ κ - - -
\- - - -]ταν μήτε πολέ-
μου - - -]ν μήτε λῃτουργίαν
\- - - - - κο;μενοι μήτε ἀπὸ
\- - - - - υ θυσίαν ἐν Ὑπάταν
\- - - - - - - - - - - - - - -

Ἡ προκειμένη ἐπιγραφὴ εἶναι τεμάχιον ψηφίσματος τῶν Ὑπαταίων, ἀναγόμενον, ὡς ἐκ τοῦ εἴδους τῶν γραμμάτων δείκνυται, εἰς τὸν Γ' πΧ. αἰῶνα. Ἐν αὐτῷ περιείχοντο διατάξεις τινές, ὧν τὴν πλήρη ἔννοιαν δὲν κατανοοῦμεν, ἐλλείποντος δυστυχῶς μεγίστου μέρους τοῦ ὅλου ψηφίσματος.

Στίχ. 2, καίτοι ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἀσφαλὴς τὸ ὄνομα ὅμως φαίνεται οὐχὶ σύνηθες.

Ἐκ τοῦ *μήτε-μήτε* ἐξάγεται ὅτι περιείχοντο ἀπαγορευτικαί τινες διατάξεις· ἐκ τοῦ ὅλου δὲ πνεύματος φαίνεται ὅτι περιείχετο συνθήκη τις τῶν Ὑπαταίων ἢ τοῦ κοινοῦ τῶν Αἰνιάνων πρὸς τοὺς Φαρσαλίους καὶ τοὺς συμμάχους, οὓς ἀγνοοῦμεν. Ἴσως ὁ χρόνος ἀποκαλύψει ἡμῖν ἐν τῷ μέλλοντι καὶ τὸ ὑπόλοιπον τεμάχιον τῆς σπουδαίας ταύτης ἐπιγραφῆς.

Νικόλαος Ἰ. Γιαννόπουλος.

Εἰς Ὑπάτης ἐπιγραφὰς

(IG IX²)

ὑπὸ

Νικολάου Γιαννοπούλου.

Ἐπιγραφάς τινας ἐδημοσίευσα ἐν BCH 1897 152 κέ..

Ἀνέγνων καὶ τὴν ἐν IG IX² 29 ἀπελευθερωτικὴν ἐπιγραφήν, ἐντετοιχισμένην ἐν Λουτροῖς Ὑπάτης. Ἡ ἐμὴ ἀνάγνωσις διαφέρει τῆς ἐν IG IX² 29· στίχ. 6 ἀναγινώσκω: ΡΑΤΑΓΟΥΠΑΡΛΑΛ///, ἐν δὲ στίχ. 7: ΑΖΑΣΤΡΑΤΗΓΟ, ἐν δὲ στίχ. 13: ΥΡΟ, ΟΥΚΛ;. Ἐν στίχ. 5 ὁ κ. Τρύφων Εὐαγγελίδης, καθηγητής, ἀνέγνω ΑΦΡΟΔΙΤΗ, ὑπολαβὼν ὅτι τὰ λουτρὰ Ὑπάτης ἦσαν ἀφιερωμένα τῇ Ἀφροδίτῃ (ἰδὲ Τρ. Εὐαγγελίδου, *Λουτρά Ὑπάτης* 1905 30) καὶ ἀναγαγὼν αὐτὴν εἰς τὸν Δ' πΧ αἰῶνα. Ὁ λίθος ὅμως φέρει: ΕΠΑΦΡΟΔΙΤ///, ἤτοι ὄνομα, *Ἐπαφροδίτ*[ου] τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. 36, ἣν ὁ Kern δὲν εἶδε, σῴζεται καὶ νῦν ἐν τῇ ἁμαξιτῷ. Τὸ *ὠμέγα* ἔχει σχῆμα Ω.

Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 45, ἣν ὁ Kern δὲν εἶδεν, εὕρηται νῦν ἐντετοιχισμένη ἐν τῇ δυσμικῇ εἰσόδῳ τοῦ χώρου τῆς ἐμπορικῆς πανηγύρεως. Ἐξηφανίσθησαν δὲ πλεῖσται λέξεις τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ὑπὸ μεταγενεστέρας βαρβάρου χειρός.

Περιγραφὴν τῆς ἀρχαίας Ὑπάτης ἐδημοσίευσα ἐν *Ἁρμονίᾳ* Α' σ. 633 μετὰ βιβλιογραφίας. Συμπληρωτικῶς ἐδημοσίευσα *Ἀρχαιολογήματα τῆς Ὑπάτης* ἐν *Ἐπετηρίδι* Φιλ. Συλλ. Παρνασσοῦ 1912, 247 κέ..

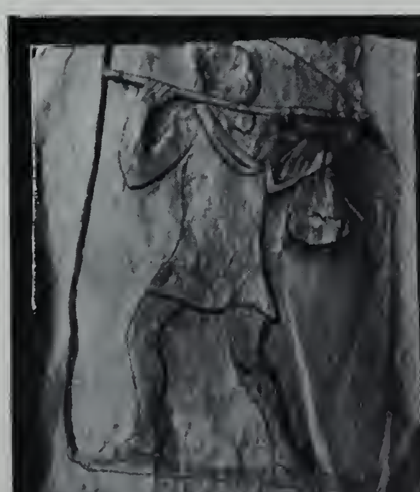
Νικόλαος Ἰ. Γιαννόπουλος.

Ὑπάτης ἀνάγλυφον

ὑπὸ

Νικολάου Γιαννοπούλου.

Ἐν Ὑπάτῃ ἔν τινι ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ ἔναντι τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου κεῖται ἐντετοιχισμένον ἀρχαῖον ἀνάγλυφον ἐκ λίθου μελανοφαίου σκληροῦ, ἀποκεκρουσμένον ἄνωθεν. Ὕψ. 0·41, πλάτ. 0·35. Ἐν ἐγκοίλῳ τετραγώνῳ εἶναι ἀναγεγλυμμένος ἀμελῶς ἀνὴρ πολεμιστής, παλίνδρομος, περιβεβλημμένος βραχὺν ἀχειρίδωτον χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, ὅπερ περιελλίσσει περὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, ἀκοντίζων δ' ἀριστερᾷ **(εἰκ. 2)**.

2. Ὑπάτης ἀνάγλυφον.

Ἡ παράστασις αὕτη ἐλήφθη ἐκ τοῦ ὀπισθίου τύπου τῶν νομισμάτων τῶν Αἰνιάνων, ἰδίως δ' ἐκ τοῦ ἀργυροῦ διδράχμου, οὗ ἡ ἐπὶ τοῦ ὀπισθίου τύπου στάσις τοῦ πολεμιστοῦ ὁμοιάζει καταπληκτικῶς πρὸς τὴν ἐν τῷ ἀναγλύφῳ στάσιν τοῦ πολεμιστοῦ, πλὴν ὅτι ὁ ἐν τῷ ἀναγλύφῳ εἰκονιζόμενος φέρει βραχὺν χιτῶνα, τὸν δώριον, ἀχειρίδω-

τον, ἐνῷ ἐπὶ τῶν νομισμάτων οὗτος παρίσταται γυμνὸς (*P. Gardner*, Catalogue of Greek coins, Thessaly atc. pl. II, 2). Καὶ ἐν τῷ ἀναγλύφῳ δὲ ὡς καὶ ἐν τῷ ἀργυρῷ διδράχμῳ τῶν Αἰνιάνων λείπουσι τὰ ἐστημένα ἐν τῷ πεδίῳ δύο βέλη, ἅτινα ἐν ἄλλοις νομίσμασι παρίστανται (*αὐτ.* pl. II, 3).

Τίνα εἰκονίζει ὁ πολεμιστὴς οὗτος ἔν τε τῷ ἀναγλύφῳ καὶ τοῖς νομίσμασιν, ἄδηλον. Ἴσως παρίστησιν ἐπιχώριόν τινα ἥρωα τῶν Αἰνιάνων, ἴσως τὸν Φοίνικα. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ παράστασις αὕτη τοῦ πολεμιστοῦ ἐλήφθη ἐκ τοῦ παρὰ Στράβωνι (431) χωρίου τοῦ Πινδάρου

Ὅς Δολόπων ἄγαγε θρασὺν ὅμιλον σφενδονᾶσαι
Ἱπποδάμων Δαναῶν βέλεσι πρόσφορον

καὶ εἰκονίζει τὸν βίον καὶ τὰς ἕξεις τοῦ ἐξόχως πολεμικοῦ τούτου ἔθνους τῶν Αἰνιάνων.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ δίδραχμον καὶ ἡ δραχμὴ τῶν Αἰνιάνων φέρουσιν ὡς τύπον κεφαλὴν Ἀθηνᾶς κατ' ἀπομίμησιν τοῦ νέου τύπου τῶν τετραδράχμων τῶν Ἀθηνῶν, συνάγεται ὅτι εἶναι μεταγενέστερα τῆς ὑπὸ τοῦ Φλαμινίνου ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας τοῦ Μακεδονικοῦ ζυγοῦ κατὰ τὸ 196 πΧ. Ὁ Gardner μάλιστα χρονολογεῖ ταῦτα ἀπὸ τοῦ 168-146 πΧ (*E. Murret*, Monnais de Thessalie 285-299. pl. II. — *P. Gardner*, Catalogue of Greek coins, Thessaly, p. 10). Συνεπῶς καὶ ἡ ἡλικία τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου δὲν εἶναι ἀρχαιοτέρα τῆς ἄνω σημειωθείσης χρονολογικῆς περιόδου.

Ἐν Ἁλμυρῷ 28ῃ ἰουλίου 1913.

Νικόλαος Ἰ. Γιαννόπουλος.

Παγασαὶ – Δημητριὰς

ὑπὸ

Νικολάου Γιαννοπούλου.

Ἐν ΠΑΕ 1912 ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος παρεδέξατο τὴν Δημητριάδα κειμένην ἐν ᾗ θέσει οὗτος ἐν προηγουμέναις ἐκθέσεσιν αὐτοῦ, δημοσιευθείσαις ἐν ΠΑΕ ἀπὸ τοῦ 1906 μέχρι τοῦ 1911, ἐτίθει τὰς Παγασάς. Ἤδη τίθησιν ἐν μὲν τῇ νομιζομένῃ ὑπ' αὐτοῦ θέσει τῶν Παγασῶν παρὰ τὰς ***Μπουρμπουλήθρας*** τὴν Δημητριάδα, τὰς δὲ Παγασὰς ἐν συνεχείᾳ αὐτῆς πρὸς Δ ἐν τῇ περιβαλλομένῃ ὑπὸ γυμνῶν λόφων πρὸς Δ καὶ Β κοιλάδι, καλουμένῃ νῦν ***Λυγαρόρρευμα***, ἔνθα παρατηροῦνται ἄσημά τινα ἴχνη τειχῶν, ἀποδιδομένων ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν, τῶν περιβαλλόντων τὴν Δημητριάδα, ἐχούσας λιμένα τὰς ***Ἁλυκάς***.

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι ἡμεῖς ἀσχέτως πρὸς τὴν ἐν *Klio* (1911 σ. 442) δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κ. Beloch μελέτην, ἣν ἡμεῖς ἠγνοοῦμεν διαμένοντες ἐν πόλει μικρᾷ καὶ ἀποκέντρῳ, οἵα εἶναι ὁ Ἁλμυρός, ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκθέσεων τοῦ κ. Ἀρβανιτοπούλου ὁρμώμενοι ἐγράψαμεν ἐν τῇ ἐν Βώλῳ ἐκδιδομένῃ ἐφημερίδι *Θεσσαλίᾳ* ἀπὸ 26 Ἰανουαρίου 1912 μέχρι 7 Φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς συνεχῆ φύλλα διὰ μακρῶν καὶ μετὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων, ὅτι ἡ Δημητριὰς ζητητέα ἐν τῇ θέσει τῶν Παγασῶν, καὶ ὅτι αἱ Παγασαὶ μετωνομάσθησαν βραδύτερον ***Δημητριὰς*** ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δημητρίου, ἢ ὑπὸ τῶν κατοίκων τιμῆς ἕνεκεν. Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης συνηγοροῦσιν αὐτὰ τὰ μνημεῖα, τὰ ἀνακαλυφθέντα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. Ἀρβανιτοπούλου, ὁ νοῦς τῶν συγγραφέων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τοποθεσίαν καὶ τὸ ἐπίγραμμα τῆς στήλης τοῦ Ἀντιγένους (***Ἀρβανιτόπουλος*** ἐν «Θεσσαλικοῖς Μνημείοις» σ. 128 10) [1].

Σειρὰν φύλλων τῆς «*Θεσσαλίας*» ἐπέμψαμεν πολλοῖς ἀρχαιολόγοις ἡμετέροις τε καὶ ἀλλοδαποῖς, ἐν οἷς καὶ τῷ ἐν Πίσῃ τῆς Ἰταλίας κ. Costanzi, ὅστις συνέστησε ταῦτα τῷ κ. Beloch, οὗτος δὲ ἔσχε τὴν εὐμένειαν νὰ ἀποστείλῃ ἡμῖν τὴν

[1] Εἶν' ἀληθῶς περίεργον ὅτι ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος ἐν «*Bulletino trasuctivo del congresso archeologico 1912*» (δημοσιευθέντι κατὰ Μάρτιον τοῦ 1913) ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Beloch εἶναι ἀναληθὴς καὶ ἐσφαλμένη.

ἐν ἀποσπάσματι τῆς «**Κλειοῦς**» μελέτην αὐτοῦ, ἐν ᾗ τὰ περὶ Δημητριάδος. Μετάφρασιν δὲ ταύτης ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῇ αὐτῇ «*Θεσσαλίᾳ*» (30 Μαρτίου 1912). Συγχρόνως δ', ἐν ἀλληλογραφίᾳ μετὰ τοῦ κ. Beloch, ἀνεπτύξαμεν αὐτῷ δευτερεύοντά τινα ζητήματα τοῦ αὐτοῦ θέματος ὑποδείξαντες συγχρόνως καὶ τὴν στήλην τοῦ Ἀντιγένους. Οὗτος δὲ ἀναγνωρίσας ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ ὅτι ἡμεῖς ἀσχέτως πρὸς τὸ ἄρθρον αὐτοῦ κατελήξαμεν εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα παρεδέξατο προσέτι ὅτι καὶ ἡ στήλη τοῦ Ἀντιγένους μεγάλως συμβάλλεται εἰς τὸ θέμα ἡμῶν.

Παρετηρήσαμεν ὅμως ὅτι ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος παρεδέξατο ὕστερον τὴν θέσιν τῆς Δημητριάδος ἐν Παγασαῖς καὶ ἐν παρόδῳ ἐμνημόνευσε μὲν τοῦ ἄρθρου τοῦ κ. Beloch, παρέλιπε δὲ νὰ μνημονεύσῃ τὰ ὑφ' ἡμῶν δημοσιευθέντα ἐν τῇ «*Θεσσαλίᾳ*», καίτοι εἴχομεν στείλῃ αὐτῷ τὰ οἰκεῖα φύλλα. Τὴν προτεραιότητα βεβαίως ἡμεῖς δὲν διεκδικοῦμεν. Αὕτη ἀνήκει τῷ κ. Beloch. Οὐχ ἧττον ὅμως πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἐν μικρᾷ πόλει οἰκοῦντας, ὅπου περιοδικὰ καὶ βιβλιοθῆκαι σπανίζουσιν, εἶναι προτεραιότης.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν εἰκασίαν τοῦ κ. Ἀρβανιτοπούλου, ὅπως διαφέρῃ οὗτος τῆς γνώμης τοῦ κ. Beloch καὶ ἐμοῦ, ὅτι αἱ Παγασαὶ ἔκειντο ἐν τῇ στενῇ λωρίδι τοῦ **Λυγαρορρεύματος** ἐν συνεχείᾳ τῆς Δημητριάδος καὶ πρὸς Δ αὐτῆς, παρατηροῦμεν ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐν αὐτῇ δὲν φαίνονται οἰκοδομήματα, ἀλλὰ καὶ ἀσθενέστατα συντρίμματα κεράμων καὶ ἀγγείων ἀπαντῶσιν, ὡς καὶ ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος λέγει. Πρὸς δὲ καὶ ὁλόκληρος ὁ χῶρος ὁ μετὰ τὸ **Λυγαρόρρευμα** καὶ τὸν βραχώδη λόφον **Ἀλογοπάτι** μέχρι τοῦ **Σοροῦ**, ἐφ' οὗ ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀμφανῶν, εἶναι κεκαλυμμένος ὑπὸ συντριμμάτων κεράμων καὶ ἀγγείων καὶ ἐνιαχοῦ διακρίνονται κρηπιδώματα οἰκιῶν ἀνηκουσῶν τῇ πόλει Ἀμφανῶν ἀναμφιβόλως.

Τὸ νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τὸ πάλαι αἱ Παγασαὶ καὶ αἱ Ἀμφαναὶ ἔκειντο ἐν συνεχείᾳ καὶ μετὰ ταῦτα αἱ Παγασαὶ καὶ ἡ Δημητριάς, εἶναι ἄτοπον ἐλλείψει χώρου πρὸς γεωργίαν καὶ δι' ἐμπορικοὺς λόγους. Φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι τὴν παρακμὴν τῆς μιᾶς πόλεως διεδέχθη ἡ ἀκμὴ τῆς ἑτέρας.

Καὶ ἡμῖν δ' ἦσαν γνωστὰ τὰ δεύτερα τείχη, ἅτινα ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος ἀναφέρει ἀποδίδων πρὶν αὐτὰ εἰς ἐπέκτασιν τῶν Παγασῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐνομίσαμεν, εἶτα δ' εἰς αὐτὰς τὰς Παγασάς. Πρὸς τὴν δευτέραν δὲ ταύτην εἰκασίαν τοῦ κ. Ἀρβανιτοπούλου ἀντίκεινται ἰσχυρῶς πρῶτον μὲν αὐτὴ ἡ θέσις τῆς πόλεως μειονεκτοῦσα στρατηγικῶς κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν, δεύτερον δὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἂν θεωρήσωμεν αὐτὸ παραγόμενον παρὰ τὸ *παγὰ* = *πηγὴ* (Στράβ. Θ' 436, 11-14), ἢ ἐκ τῆς ῥίζης *παγ-* τοῦ *πήγνυμι*, «σχετικὴ δὲ ἡ λέξις πρὸς τὸ *πάγος* διὰ τὸ λοφῶδες τοῦ τόπου» (**Ἀρβανιτόπουλος** ἐν ΠΑΕ 198 215), πάλιν δὲν εὐοδοῦται ἡ εἰκασία αὕτη τοῦ κ. Ἀρβανιτοπούλου, διότι ἀπὸ τοῦ Λυγαρορρεύματος ἄρχεται ὑψούμενος ὁ βραχώδης λόφος (*πάγος*), ἐφ' οὗ ἡ ἀκρόπολις, ὅστις εἶναι ὁ ὑψηλότερος τῶν πρὸς δυσμὰς αὐτοῦ ἐκτεινομένων λοφοσειρῶν, διατεμνομένων ὑπὸ τοῦ ῥυακίου Λυγαρορρεύματος, καὶ ἀπὸ τῶν προπόδων αὐτοῦ ῥέουσιν αἱ «*πολλαί τε καὶ δαψιλεῖς*» πηγαὶ τοῦ Στράβωνος, αἱ νῦν λεγόμεναι *Μπουρμπλῆθραι*.

Ἐξ ἄλλου δὲ αὐτὸς ὁ κ. Ἀρβανιτόπουλος ἐβεβαίωσεν ἡμᾶς ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν αὐτοῦ ὅτι ἐν ἀνασκαφαῖς πολλαχοῦ ἀνεκάλυψεν ἴχνη συνοικισμῶν τοῦ νεολιθικοῦ καὶ τοῦ χαλκοῦ αἰῶνος καὶ τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ κ. Περικλῆς Ἀποστολίδης πρὸ αὐτοῦ ἀνεῦρε μυκηναϊκοὺς τάφους μετὰ γραπτῶν ἀγγείων, δημοσιευθέντων ὑπό τε τοῦ Wolters καὶ αὐτοῦ (*Ἀποστολίδου*, Παγασαὶ 1912 σ. 34, εἰκ. 1, 2, πίν. VII). Ταῦτα δὲ πάντα δηλοῦσι σαφῶς ὅτι ὁ χῶρος, ὃν πάντες ἀπὸ τοῦ Στράβωνος καὶ ἐντεῦθεν μέχρι ἡμῶν ἀποδίδουσι ταῖς Παγασαῖς, κατῳκήθη ἤδη ἀπὸ τοῦ νεολιθικοῦ αἰῶνος μέχρι τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου καὶ βεβαίως θὰ ἐξηκολούθησε συνεχῶς οἰκούμενος μέχρι τῆς ἀκμῆς τῶν Παγασῶν καὶ τῆς Δημητριάδος.

Ἐσχάτως ὁ ἐν Kràl. Vinohrady τῆς Βοημίας καθηγητὴς γυμνασίου κ. Antonio Polàk ἔπεμψεν ἡμῖν μελέτην περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἰωλκοῦ ἐν βοημικῇ γλώσσῃ, ἐν ᾗ πειρᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι αἱ μὲν Παγασαὶ ἔκειντο ἐπὶ τοῦ *Σοροῦ*, ἔνθα συνήθως τιθέασι τὰς Ἀμφανάς, ἡ δὲ Ἰωλκὸς ἐπὶ τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ ἡ ἀκρόπολις τῶν Παγασῶν-Δημητριάδος, ἡ δὲ Δημητριάς, ὅπου ὁ κ. Beloch καὶ ἡμεῖς ἐγράψαμεν (πρβ. *Ant. Polàk* O poloze Iolku,

ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ: Zvlàztni otisk zDvacàté vyrocni zpràvy c. k. cescého gymnasia na Kràl. Vinohradech za skolni rok 1914).

Ὅτι ὅμως αἱ Παγασαὶ κατὰ τὴν νέαν ταύτην γνώμην τοῦ κ. Ἀρβανιτοπούλου ἔκειντο ἐν τῇ στενῇ λωρίδι τοῦ Λυγαρορρεύματος ἡμεῖς ὀκνοῦμεν νὰ παραδεχθῶμεν ἄνευ σαφῶν ἀποδείξεων προερχομένων ἐξ ἀνασκαφῶν.

Ἐν Ἁλμυρῷ, 9ῃ μαρτίου 1914.

Νικόλαος Ἰ. Γιαννόπουλος.

Εἰς Θεσσαλίας ἐπιγραφὰς

(ΑΕ 1913 218 1 καὶ 219 4).

ὑπὸ

Νικολάου Γιαννοπούλου.

Ἐν ΑΕ 1913 ἐδημοσίευσα πρὸς ἄλλαις καὶ δύο ἐκ Φερῶν ἀναθηματικὰς ἐπιγραφὰς κεχαραγμένας ἐπὶ στηλῶν ἀποκειμένων νῦν ἐν τῷ μουσείῳ Ἁλμυροῦ. Τούτων ἡ ἐν σελ. 218 1 εἶναι ἀναθηματικὴ τῷ *Θαυλιῳ Διί*, τετάρτη τῶν φερουσῶν τὸ νέον τοῦτο ἐπίθετον τοῦ Διός, ἡ δ' ἐν σελ. 219 4 εἶναι ἡ δευτέρα τὸ ἐπίθετον τοῦ Διὸς *Ἄφριος* φέρουσα.

Δημοσιεύων δὲ νῦν φωτογραφικὰ ἀπεικάσματα τῆς ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 4 καὶ τὸ τῆς ἐν ΔΕΟ 1901/2 24 (19) καὶ 47, παρατηρῶ ὅτι, διαρκούσης τῆς ἐκτυπώσεως τῆς ΑΕ ὁ Costanzi ἐδημοσίευσε δύο μελέτας, δι' ὧν ἑρμηνεύει τὰ δύο νέα ταῦτα ἐπίθετα τοῦ Διός, τὴν μὲν μίαν ἐν Athenaeum (Pavia 1913 406-411 καὶ 1914 49-51) περὶ τοῦ Διὸς Θαυλίου, τὴν δ' ἑτέραν ἐν Atti della R. Accademia delle Scienze in Torino (1913/4 906-913) περὶ τοῦ Διὸς Ἀφρίου, ἃς δὲν εἶχον ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἄρθρου μου, ὡς ἠγνόει καὶ ὁ Costazi τὰς ἄνω εἰρημένας ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 4 ἐπιγραφάς.

Ἐν Ἁλμυρῷ 1914.

Νικόλαος Ἰ. Γιαννόπουλος.

Εἰς Αἰγίνης ἐπιγραφὴν

(IG IV 176)

ὑπὸ

Παναγιώτου Ἠρειώτου.

Ἐν τῷ ἐν Αἰγίνῃ Ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ ὑπάρχει λίθος (τραχείτης), τοξοειδής πως τὸ σχῆμα, φέρων ἐπιγραφήν, οὗ παρατιθέμεθα ἐνθάδε ἀπείκασμα ***(εἰκ. 1)***.

Ἡ ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου ἐπιγραφὴ ἐδημοσιεύθη ἅμα τῇ ἀνευρέσει τοῦ λίθου ἔν τινι τῶν ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένων ἐφημερίδων καὶ εἶτα ὑπὸ τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ φίλου μου κ. Fränkel ἐν IG IV 176, ἀλλὰ ὁ τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῇ ἐφημερίδι δημοσιεύ-

1 (=IG IV 176): ἐπιγεγραμμένος λίθος.
(Αἱ εἰκόνες ἐγένοντο ἐκ χειρογράφων εἰκασμάτων.)

Μὲ κίνε τόδε.

σας οὐδὲν περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ λίθου ἔγρα-

ψεν ἢ μόνον ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε ἐγκεχαραγμένη ἐπὶ ἰδιορρύθμου λίθου, ὁ δὲ Fränkel ἐσημείωσεν ἐν τῷ ῥηθέντι ἔργῳ «sepulcrale esse potest, sed id minime certum». Ἐκ δὲ τῶν ἑκάστοτε ἐπισκεπτομένων τὸ μουσεῖον οἱ μὲν ἐκλαμβάνουσι τὸν λίθον τοῦτον ὡς ὁροθετικόν, οἱ δὲ ὡς ἐπιτύμβιον καὶ ἄλλοι ὡς ἄγκυραν. Πάντα ὅμως ταῦτα οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὴν χρησιμότητα τοῦ λίθου τούτου, οἷς αὐτὸ τὸ σχῆμα αὐτοῦ ἀντίκειται, διὸ ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ ἐκφράσωμεν περὶ τούτου γνώμην.

Ἡ πάλαι Αἴγινα κατῳκεῖτο, ὡς γνωστόν, ὑπὸ μεγίστου πληθυσμοῦ κατοίκων δυσαναλόγου πρὸς τὴν ἔκτασιν αὐτῆς. Ἐκτὸς τούτου ὡς τόπος ἐμπορικός, ναυτικὸς καὶ βιομηχανικὸς προσείλκυε πολλοὺς ξένους, οἵτινες τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς ἐπὶ μᾶλλον ηὔξανον· εἶχεν ἄρα ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων καὶ μεγίστην ἀνάγκην ἀφθόνου ὕδατος, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ποικίλας χρείας τούτου. Διὰ τοῦτο κατεσκευάσθη κολοσσιαῖον ὑδραγωγεῖον, ὅπερ σῳζόμενον ἔτι καὶ νῦν καὶ ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς πόλεως, ἥτις ἔκειτο ἔνθα καὶ ἡ νῦν, διασχίζει τὸ ΒΔ μέρος τῆς νήσου ἐπὶ διαστήματος τεσσάρων ὡρῶν καὶ πλέον. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο σύγκειται ἐκ τριῶν μεγάλων ὀχετῶν καὶ πολλῶν ἄλλων μικροτέρων μετοχετευόντων ὕδωρ εἰς τὸ κεντρικόν. Ἐκτὸς ὅμως τούτου ὑπῆρχε καὶ μεγίστη πληθὺς φρεάτων ποτίμου ὕδατος, ὡς δεικνύει τὸ ἀνακαλυφθὲν μέγα πλῆθος τούτων· π.χ. ἐν ἐκτάσει 1000 τετραγ. μέτρ. ἀνευρέθησαν περὶ τὰ 24 καὶ δὲν εἶνε ἀπίθανον ἔτι καὶ ἄλλα αὐτόθι νὰ ἀνευρεθῶσιν. Ἐκ δὲ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ταῦτα ἀνακαλύπτονται, δύναταί τις ἀσφαλῶς νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἦσαν δημόσια.

Τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν φρεάτων τούτων ἠντλεῖτο τὸ μὲν διὰ τῆς χειρός, τὸ δὲ διὰ διαφόρων μηχανημάτων ὡς καὶ νῦν, λ.χ. διὰ τροχιλείας, στροφείου (girgillus, κοινῶς μαγγανίου) καὶ διὰ *κηλωνείου*, κοινῶς *γερανίου* (tolleno). Ὅτι καὶ διὰ κηλωνείου ἐγίνετο ἄντλησις ὕδατος ἐκ τῶν φρεάτων μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων [1].

Τὸ μηχάνημα τοῦτο τυγχάνει, πιστεύω, γνωστὸν τοῖς πᾶσιν. Ἀποτελεῖται ἐκ μιᾶς καθέτου δοκοῦ, ἱκανῶς ὑψηλῆς, ἐμπεπηγμένης ἐν τῇ γῇ στερεῶς, ἧς ἐπὶ τῆς κορυφῆς στηρίζεται ἑτέρα πολὺ μεγαλειτέρα καὶ δυναμένη νὰ κινῆται ἐλευθέρως ἄνωθεν καὶ κάτωθεν. Ἐπὶ τοῦ ἄνω ἄκρου ταύτης προσδένεται διὰ μακροῦ σχοινίου ὁ γαυλὸς (κάδος) καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἀναρτῶνται βάρη, ἵνα ὑποβοηθῆται ἡ εὐχερὴς καὶ ταχεῖα ἀνέλκυσις τοῦ ἐν τῷ φρέατι πληρουμένου ὕδατος γαυλοῦ. Ἓν τῶν τοιούτων βαρῶν εἶνε καὶ ὁ λίθος οὗτος καὶ δὴ τραχείτης ἐκλεχθεὶς διὰ τὸ φυσικὸν βάρος τοῦ τοιούτου λίθου. Ἡ ἐντομή, ἣν φέρει ἐν τῷ μέσῳ χρησιμεύει ἵνα προσδένηται ἀσφαλῶς εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς δοκοῦ, ἡ δὲ ἀπαγορευτικὴ ἐπιγραφὴ νὰ μὴ κινῆται ἔνθεν κἀκεῖθεν ὁ ἀνηρτημένος λίθος χάριν παιδιᾶς φυσικῶς, διότι τοῦτο ἠδύνατο νὰ γένηται πρόξενον βλάβης, ἠδύνατο δηλαδὴ διὰ τῆς τοιαύτης κινήσεως νὰ καταρριφθῇ ὁλόκληρον τὸ μηχάνημα καὶ δὴ καὶ νὰ ἐπέλθῃ τελεία καταστροφὴ αὐτοῦ. Ἡ ἀπαγορευτικὴ ἄρα αὕτη ἐπιγραφὴ εἶναι προληπτικὴ τοιούτου ἀτόπου καὶ τῆς ἐκ τούτου καταστροφῆς. Ἂν τὸ φρέαρ ἦτο δημόσιον ἢ ἰδιωτικὸν εἶναι ἡμῖν ἀδιάφορον· ὁ σκοπὸς τῆς ἀπαγορευτικῆς ἐπιγραφῆς ἦτο εἷς καὶ ὁ αὐτός. Ἀλλὰ κρίνοντες ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὸ φρέαρ κεῖται, δεχόμεθα ὅτι ἦτο δημόσιον.

Παρατιθέμεθα ἐνταῦθα εἰκόνα τοῦ κηλωνείου τελείαν, ἵνα κατασταθῇ σαφὲς τὸ πρᾶγμα καὶ οὕτω δυνηθῇ νὰ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης περὶ τῆς γνώμης ἡμῶν ***(εἰκ. 2)***.

2: χρῆσις τοῦ ἄνω (εἰκ. 1) λίθου.

Ἐν τέλει προστίθεμεν ὅτι ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς ἀνευρισκομένοις ἀρχαίοις φρέασιν, ὧν πλεῖστα εἰ-

[1] Ὅρ. Πολυδ. Ζ' 143 Ἀριστ. ἀπόσπ. 554. Ἡροδ. F' 119. Plin. H. N. XIX 20 καὶ Riche Diction. d. antiquit. rom. et gr. σελ. 653. Ἡ ἐν τῷ λεξικῷ ὅμως τούτῳ εἰκὼν τοῦ κηλωνείου εἶνε κατά τι διάφορος τῆς κατωτέρω ἐνθάδε παρατιθεμένης.

δομεν καὶ ἐξητάσαμεν, εὑρίσκονται τοιοῦτοι τὸ σχῆμα λίθοι (τραχεῖται ἢ γρανῖται) ἄνευ ἐπιγραφῆς ἢ ἔχοντες σχῆμα κώνων δύο ἡνωμένων κατὰ τὴν βάσιν καὶ φερόντων περὶ τὸ μέσον ἐντομήν, δι' ἧς ἠδύναντο στερεῶς νὰ προσδένωνται εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς φερούσης τὸν γαυλὸν δοκοῦ.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ δημοσιεύομεν ἐνθάδε δύο ἐπιγραφὰς ἐγκεχαραγμένας ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ στομίου ὑπογείων τάφων ἀρχαίων εὑρεθέντων ἐν θέσει τῆς Αἰγίνης Μισοκάμπῳ παρὰ τὸν Ἅγιον Τρύφωνα, περὶ ὧν ἐγράψαμεν ἐν «Προγράμμ. τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ἑλλ. σχολείου 1892-1893 καὶ ἐν τοῖς Αἰγινητικ.» σελ. 80 καὶ *Κουρουνιώτης* ἐν ΑΕ 1913 92.

Τὸ ὕψ. τῶν γραμμάτων τῶν ἐπιγραφῶν εἶνε 0·02·

1. ΕΓΕΡΤΙΟ Ἐγερτίου.
2. ∠ΡΕΟΙΤΑ Δρεοίτα.

Δὲν εἶνε προτιμότερον διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου νὰ συμπληρώσωμεν τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῇ εὑρεθείσῃ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἢ Ἀφαίας (IG IV 1580) ἐλλιπὲς ὄνομα, ὃ ὁ ἀοίδιμος Furtwängler διὰ τοῦ *Κλεοίτα* συνεπλήρωσεν, ὀνόματος ἐν οὐδεμιᾷ τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν ἐξ Αἰγίνης ἐπιγραφῶν ἀπαντῶντος;

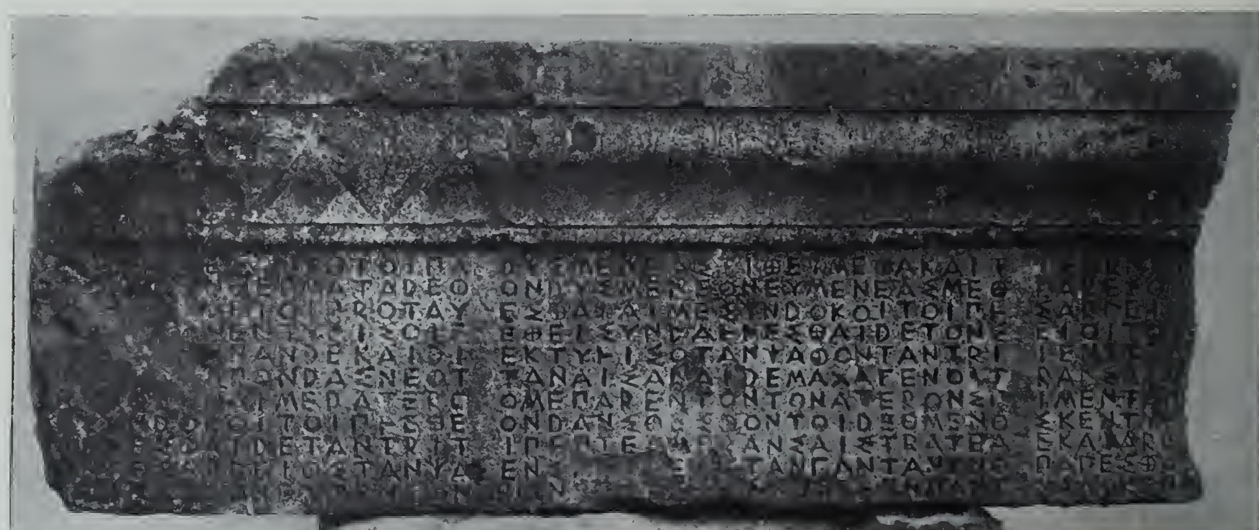
Αἴγινα.

Παναγιώτης Ν. Ἡρειώτης, *δ. φ.*.

Κνωσίων καὶ Τυλισίων συνθήκη

ὑπὸ

Ἰωσὴφ Χατζιδάκι.

1: Κνωσίων καὶ Τυλισίων συνθήκη. — (Αἱ εἰκόνες ἐγένοντο ἐκ φωτογραφημάτων τῶν λίθων.)

α

. . . . παρ]έχοντο τοὶ πα-
ρέντες τυύτ]ον [δ]έρματα δὲ φ-
ερέσθον οἱ Κν]ό[σ]ιοι πρότ αὐ-
τὸς . . . . ν ἐν Τυλίσοι Ϝ
. . . . ἐμί]ναν δὲ καὶ δι
. . . . Σ]πονδὰς δὲ νεοτ-
έρας μὲ τ]ιθέσθαι μέδ' ἀτέρο-
νς αἴ μ]ὲ συνδοκοῖ τõι πλέθε-
ι συνβ]αλλέσθαι δὲ τὰν τρίτ-
αν αἶσ]αν τὸς Ἀργείος τὰν ψά-
φον. Ὅκα] τινὰς τõν εὐμενέον

β

δυσμενέας τιθείμεθα καὶ τ-
õν δυσμενέον εὐμενέας, μὲ θ-
έσθαι, αἴ μὲ συνδοκõι τõι πλ-
έθει συνβαλλέσθαι δὲ τὸνς
ἐκ Τυλίσο τᾶν ψάφον τὰν τρι-
ταν αἶσαν. Αἴ δέ μάχα γέτοιτ-
ο μὲ παρέντον τõν ἀτέρον σπ-
ονδὰνς θέσθον τοὶ δεόμενο-
ι πέντε ἀμέρανς. Αἴ στρατέ-
α ἐνσ[είει] ἐ[ν]ς τὰν γᾶν τὰν Κνο-
[σ]ίαν [Τυλισίονς] ὀφελε͂ν παντ-

γ

ὶ σθένει . . . .
παρέχον . . . . [τὸ
ς Ἀργείο[ς . . . . Ἀργ-
εῖοι τõι . . . .
ι ἐν στρα[τείαι . . . . ἀμέ-
ρανς. Ἂι δ]ὲ . . . .
ιμεν τὰν . . . . ὁ-
ς κ' ἐν Τυλίσ[οι . . . .
εκα Ϝαρθ]μιος . . . . συνε-
πάγεσθα[ι . . . .
ναι αἴ κε κεν θ . . . .

Ὁ φέρων τὴν ἐπιγραφὴν λίθος εὑρέθη παρὰ τὰ ἐρείπια τῶν Μινωϊκῶν ἀνακτόρων Τυλίσου, ἐν τοῖς ἐπιπολαίοις στρώμασιν, ἔνθα ἀνεκαλύψαμεν καὶ λείψανα βωμοῦ Ἑλληνορρωμαϊκῶν χρόνων καὶ περὶ αὐτὸν ἴχνη τετραγώνου ἕρκους ἢ τεμένους, ἐκτισμένου διὰ μεγάλων λαξευτῶν πώρων λίθων· τοιοῦτοι λίθοι ἐξορύσσονται ἐκεῖ πλησίον ὑπὸ τῶν χωρικῶν χάριν τῶν οἰκοδομῶν. Ἐπὶ τοιούτου λίθου εἶναι κεχαραγμένη καὶ ἡ ἐπιγραφή. Ὕψ. 0·43, πλ. 1·00, πάχ. οὐχὶ πανταχοῦ τὸ αὐτὸ ἀπὸ 0·20 -0·30.

Ὁ λίθος κοσμεῖται ἄνωθεν διὰ προέχοντος 0·10 λεσβίου κυματίου, οὗ αἱ λεπτομέρειαι ἐξῄροντο διὰ χρωμάτων ἐξιτήλων νῦν. Ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ὁ λίθος εἶναι ἐξωμαλισμένος, ἀλλ᾽ οὐχὶ τόσον ἐπιμελῶς ὅσον ἡ πρόσοψις αὐτοῦ, ἐφ᾽ ἧς εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπιγραφή. Τὰ δύο ἄκρα ὡς καὶ ἡ ὀπισθία ἐπιφάνεια εἶναι ὅλως ἀνώμαλα. Μοὶ φαίνονται δὲ ὅτι ἀπεκρούσθησαν ἀπ᾽ αὐτῶν διὰ σφύρας μεγάλα τεμάχια ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις· ὅτε οἱ ἀνευρόντες τὸν λίθον ἠθέλησαν νὰ δώσωσιν αὐτῷ τὸ μέγεθος, ὅπερ θὰ ἥρμοζεν εἰς τὸν σκοπόν, δι᾽ ὃν ἤθελαν νὰ μεταχειρισθῶσι τοῦτον. Ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ εὑρέθησαν καὶ τὰ ἐν **εἰκ. 2-6** πέντε τεμάχια.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι κεχαραγμένη στοιχηδόν, πλὴν μιᾶς ἐξαιρέσεως ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ τελευταίου στίχου τῆς δευτέρας στήλης, ἔνθα τὸ Ι φαίνεται ὡς παρεντεθειμένον μεταξὺ τοῦ πρώτου γράμματος Θ καὶ τοῦ τρίτου γράμματος Α, ὅπερ θὰ ἦτο δεύτερον ἂν ἐτηρεῖτο ἀκριβῶς ἡ στοιχηδὸν διάταξις.

Ἕκαστος στίχος περιλαμβάνει 22 γράμματα ὕψ. γραμμ. 0·016, πλ. 0·012-0·016, ἀπόστ. γραμμ. 0·009, διάστιχ. περ. 0·003.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι κολοβὴ ἀμφοτέρωθεν. Σῴζει τρεῖς στήλας, ὧν μόνη ἡ μέση ὁλόκληρος. Ἐκ τῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ στήλης ἐλλείπουσιν ἐκ τῆς ἀρχῆς τῶν στίχων 3-12 γράμματα ἑκάστου στίχου. Ἡ χάραξις τῶν γραμμάτων κανονικὴ καὶ βαθεῖα.

Ὁ λίθος φυλάσσεται προσωρινῶς ἐν τῷ φυλακείῳ Τυλίσου, μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ μετενεχθήσεται εἰς τὸ μουσεῖον Ἡρακλείου.

Ἑρμηνεία.

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι συνθήκη μεταξὺ δύο ὁμόρων Κρητικῶν πόλεων, Κνωσοῦ καὶ Τυλίσου, παρεμβάσει τοῦ Ἄργους.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιγραφῆς, ἔνθα συνήθως ἐτίθετο ἐπικεφαλίς, *Τύχαι ἀγαθᾶι* ἢ *θεοῖς*, ἐλλείπει (ἰδὲ σελ. 94).

Οἱ πρῶτοι στίχοι εἶναι ἱκανῶς κολοβοί, ὥστε δὲν ἐδυνήθημεν νὰ συμπληρώσωμεν αὐτοὺς τελείως. Φαίνεται ὅμως ἐκ τῶν σῳζομένων ὅτι ἐνταῦθα θὰ ὡρίζοντο θυσίαι κοιναὶ τοῖς συμμάχοις, καὶ τίνα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις εἶχεν ἑκατέρα τῶν συμβαλλομένων πόλεων.

Ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ 7ου στίχου τῆς πρώτης στήλης μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 11ου ἀναγράφεται ὅρος, καθ᾽ ὃν οὐδετέρα τῶν συμμαχίδων ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτῃ νεωτέρας σπονδὰς ἢ συνθήκας. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἀπόφασις λαμβανομένη κατὰ πλειονοψηφίαν.

Ἐν στίχ. 9ῳ καὶ 10ῳ ὁρίζεται ὅτι πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς πλειονοψηφίας ταύτης θὰ συμβάλλωνται οἱ Ἀργεῖοι τὸ τρίτον τῶν ψήφων. Ὑποτίθεμεν, ὅτι ὁσάκις παρίστατο ἀνάγκη, θὰ συνήρχετο συνέλευσις ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν πόλεων, ἐν ᾗ τὸ τρίτον θὰ ἦσαν Ἀργεῖοι· βεβαίως δὲ καὶ ἑκατέρα τῶν συμμαχίδων θὰ ἀντεπροσωπεύετο δι᾽ ἴσου ἀριθμοῦ πληρεξουσίων. Περὶ τοῦ τόπου, ἔνθα ὤφειλεν ἡ συνέλευσις νὰ συνέλθῃ, οὐδὲν λέγει ἡ ἐπιγραφή.

Ἀπὸ τοῦ 11ου στίχου τῆς πρώτης στήλης μέχρι τοῦ 6ου τῆς δευτέρας ὁρίζεται ὅτι οὐδετέρα τῶν συμμαχίδων πόλεων δύναται νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς πολεμίους ἢ τοὐναντίον νὰ κηρύξῃ πόλεμον πρὸς φίλους ἀλλ᾽ ἢ δι᾽ ἀποφάσεως, ἧς πρὸς λῆψιν τὸ τρίτον τῶν ψήφων θὰ συνεβάλλοντο οἱ Τυλίσιοι. Οἱ δὲ Κνώσιοι ὡς ἰσχυρότεροι πιθανῶς θὰ συνεβάλλοντο τὰ ἄλλα δύο τρίτα τῶν ψήφων. Ὅμοιος ὅρος ἀναγράφεται ἐν νεωτέρᾳ συνθήκῃ μεταξὺ Ἱεραπυτνίων καὶ Λυτίων (*Cauer* DIG 117. *Μὴ ἐξέστω δὲ ἰδίᾳ μήτε πόλεμον ἐκφέρεσθαι χωρίς, μήτε εἰρήναν τιθέσθαι αἴ κα μὴ ἀμφοτέροις δόξῃ.* Ἂν καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἑκάστη τῶν τριῶν πόλεων συνεβάλλετο τὸ τρίτον τῶν ψήφων ὡς ἐν τῇ προηγουμένῃ περιπτώσει, θὰ ἦτο περιττὸν νὰ ἀναγραφῇ ὅτι τὸ τρίτον τῶν ψήφων θὰ εἶχεν ἡ Τύλισος. Φαίνεται ἄλλως τε φυσικὸν ὅτι, προκειμένου μὲν πρὸς μεταβολὴν τῆς παρούσης συνθήκης, θὰ ἀπῃτεῖτο νὰ ἔχῃ περὶ τούτου γνώμην καὶ

τὸ Ἄργος ὡς συμμετέχον ταύτης· προκειμένου δὲ περὶ εἰρήνης ἢ πολέμου ἑκατέρας τῶν συμμαχίδων πόλεων πρὸς τρίτους, ἡ ἀνάμιξις τοῦ Ἄργους ἦτο περιττή.

Ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ 6ου στίχου τῆς δευτέρας στήλης μέχρι τοῦ 9ου ὁρίζεται ὅτι, ἂν συμπλακῇ εἰς μάχην πρὸς ἐχθρὸν ἡ ἑτέρα τῶν συμμαχίδων, μὴ παρόντων τῶν συμμάχων, οἱ ἔχοντες ἀνάγκην βοηθείας ὤφειλον νὰ συνάπτωσι πέντε ἡμερῶν ἀνακωχήν, ἕως οὗ φθάσῃ βοήθεια.

Ἀπὸ τοῦ 11ου στίχου τῆς 2ας στήλης καὶ ἑξῆς ὁρίζεται ὅτι, ὅταν εἰσβάλῃ ἐχθρικὸς στρατὸς εἰς τὴν χώραν τῶν Κνωσίων, ὀφείλουσιν οἱ Τυλίσιοι νὰ σπεύδωσιν εἰς βοήθειαν παντὶ σθένει.

Ἐκ τῶν ὀλίγων σῳζομένων γραμμάτων τῆς τρίτης στήλης δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἐνταῦθα ὡρίζετο κατά τινα τρόπον καὶ ἐν τίνι μέτρῳ θὰ συμμετεῖχον καὶ οἱ Ἀργεῖοι τῆς βοηθείας ταύτης. Ἐπ' ἴσης θὰ ὡρίζετο ὅτι καὶ οἱ Κνώσιοι ἀμοιβαίως ὤφειλον νὰ σπεύδωσιν εἰς βοήθειαν τῶν Τυλισίων πρὸς ἀπόκρουσιν ἐχθρικῆς κατ' αὐτῶν ἐπιδρομῆς.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπερατοῦτο πιθανώτατα διὰ τοῦ συνήθους ὅρκου καὶ ὡρίζετο ποῦ θὰ ἱδρύοντο αἱ στῆλαι. Τοιούτων ὅμως διατάξεων οὐδὲν ἴχνος σῴζεται.

Χρονολογία.

Ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων ἡ ἡμετέρα ἐπιγραφὴ κατατακτέα περὶ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος. Συμβάλλουσι δὲ καὶ ἱστορικοὶ λόγοι πρὸς παραδοχὴν τῆς χρονολογίας ταύτης, περὶ ὧν ἴδε Vollgraff ἐν BCH 1910 321, BCH 1913 278 κέ., ἔνθα δημοσιεύεται ἀνάλογος συνθήκη τῶν αὐτῶν πόλεων.

Ἐν τῇ γραφῇ παρατηροῦνται αἱ ἑξῆς διαφοραὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Vollgraff δημοσιευθείσης ἐπιγραφῆς καὶ τῆς προκειμένης.

Τὸ βῆτα ∇ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Ἄργους ἔχει τὴν ἄνω κεραίαν ὁριζοντίαν, εἰς δὲ τὴν τῆς Τυλίσου κλίνουσαν πρὸς τὰ κάτω ᐅ, τουτέστιν ἐν τῇ Τυλισίᾳ φαίνεται τὸ γράμμα τοῦτο ἀρχαιότερον. Τοὐναντίον τὸ ἐν τῇ Τυλισίᾳ D, ὃν κυρτόν, φαίνεται ἀρχαιότερον τοῦ τῆς Ἀργείας ▷, ὄντος τριγωνικοῦ. Τὸ Γ τῆς Τυλισίας ἔχει τὴν ἄνω κεραίαν ὁριζοντίαν, τὸ δὲ τῆς Ἀργείας Λ ἰσχυρῶς κλίνουσαν πρὸς τὰ κάτω. Τὸ ἦτα γράφεται ἐν ἀμφοτέραις διὰ τοῦ Ε. Τὸ Ω ἐν τῇ Τυλισίᾳ διὰ τοῦ Ο, ἐν δὲ τῇ Ἀργείᾳ διὰ τοῦ ⊙ μετὰ στιγμῆς ἐν τῷ κέντρῳ. Τὸ ⊕ τῆς Τυλισίας φαίνεται ἀρχαιότερον τοῦ τῆς Ἀργείας Θ. Τὸ Υ τέλος τῆς ἐν Τυλίσῳ φαίνεται νεώτερον τοῦ τῆς ἐν Ἄργει. Κατὰ ταῦτα δύσκολον θὰ ἦτο νὰ ὁρισθῇ ἐκ μόνου τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων τίς τῶν δύο ἐπιγραφῶν εἶναι ἀρχαιοτέρα. Ἂν δέ τις στηριζόμενος μόνον ἐπὶ τῶν γραμμάτων Γ καὶ Υ τῆς ἡμετέρας ἐπιγραφῆς, ἤθελε νὰ πιστεύσῃ ταύτην ὡς νεωτέραν, ἡ χρονικὴ διαφορὰ θὰ εἶναι πάντως ἐλαχίστη.

Περὶ τοῦ τονισμοῦ τῆς λέξεως Τύλισος σημειοῦμεν ὅτι ἡμεῖς τονίζομεν ἐπὶ τῆς προπαραληγούσης ἀκολουθοῦντες τῇ λαϊκῇ παραδόσει· διότι τὸ ὄνομα **Τύλισος** ἐσώθη ἀναλλοίωτον ἐν τῷ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς Τυλίσου ἐκτισμένῳ χωρίῳ καὶ ὁ λαὸς τονίζει πάντοτε ἐπὶ τῆς προπαραληγούσης. Συνήθως οἱ ξένοι, ὡς ὁ Vollgraff (ἔ. ἀ.) καὶ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων γράφοντες, τονίζουσιν ἐπὶ τῆς ληγούσης κατὰ τὰ **Κνωσός, Ἀξός, Πριαισός,** κλπ.. Ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ὅμως τόπων καὶ πόλεων οἱ κανόνες δὲν εἶναι σταθεροί.

Σημειώσεις.

Ἐκ τοῦ πρώτου στίχου τῆς πρώτης στήλης ἐλλείπουσιν ἐν ἀρχῇ 11 γράμματα. Τὸ πρῶτον σῳζόμενον Ε εἶναι τὸ 12ον τοῦ στίχου τούτου. Μετὰ τοῦτο διακρίνομεν σαφῶς ἐπὶ τοῦ λίθου Χ. Τὸ ἑπόμενον γράμμα μὴ διακρινόμενον συνεπληρώσαμεν εἰς Ο. Τοῦ δὲ ἑπομένου τούτῳ Ν φαίνεται ἐπὶ τοῦ λίθου ἡ πρώτη κάθετος κεραία καὶ τὸ ἥμισυ τῆς λοξῆς· διὸ συνεπληρώσαμεν **παρέχοντο**, ἥτις λέξις ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ τῆς τελευταίας στήλης.

Τοῦ 2ου στίχου τὸ πρῶτον σῳζόμενον γράμμα Ν εἶναι τὸ 12ον τοῦ στίχου· εἶναι δὲ προφανῶς τὸ τελικὸν ν ἀποτετριμμένης λέξεως. Πρὸ τούτου οὐδὲν ἴχνος γραμμάτων διακρίνεται· διότι ὁ λίθος εἶναι βαθέως ἀποτετριμμένος. Τοῦ ἑπομένου γράμματος D διακρίνεται ἐπὶ τοῦ λίθου ἡ κάθετος κεραία καὶ τὸ κατώτερον ἄκρον τῆς κυρτῆς γραμμῆς. Τὸ 14ον γράμμα εἶναι σαφὲς Ε. Τὸ μετὰ τοῦτο R δὲν φαίνεται μὲν ἐν τῷ φωτογραφήματι, ἀλλ' ἐν τῷ λίθῳ διακρίνεται ἀσφαλῶς.

26 9 14

Στίχ. 3. Τὰ ἐν ἀρχῇ ἐλλείποντα γράμματα συνεπλήρωσα *φ[ερέσθον οἱ Κνό]σιοι.* Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ γράφεται *τοὶ* ἀντὶ *οἱ.* Τὸ Β ἐν τῷ Ἀργείῳ ἀλφαβήτῳ ἐπέχει τόπον δασείας. Ἐν τῇ διαλέκτῳ δὲ τῆς πόλεως ταύτης τίθεται ἀντὶ *σ* μεταξὺ δύο φωνηέντων. Ἴδε *Cauer* DIG 51. *Προτ* = *πρός.* Ἐν ταῖς Κρητικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀπαντᾷ καὶ *Ποτειδάων* ἀντὶ *Ποσειδάων.* (Ἴδε Σκιᾶ περὶ Κρητικῆς διαλέκτου σελ. 49).

Στίχ. 6. Τὴν ἀρχὴν δὲν ἐδυνήθην νὰ συμπληρώσω. Τὸ ⊢ ἀντὶ *λ* μόνον ἐν τῷ Ἀργείῳ ἀλφαβήτῳ ἀπαντᾷ (*Kirchhoff* Gesch. des griech. Alfabets).

Ὁ 5ος στίχος ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ F[*έκαστος τὰν ἐμίναν* ἴσον τὸ ἥμισυ, ἀλλὰ περισσεύει ἓν γράμμα. Τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ· διότι καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ τῆς 6ʹ στήλης τὸ δεύτερον γράμμα Ι εἶναι ἔξω τῆς στοιχηδὸν ἀναγραφῆς, ὥστε ὁ στίχος οὗτος ἔχει 23 γράμματα ἀντὶ 22.

Ἐν τῷ 6ῳ στίχῳ πρὸ τοῦ *πονδὰς* φαίνονται ἴχνη τοῦ Σ ἐπὶ τοῦ λίθου.

Τοῦ 10ου καὶ 11ου στίχου ἡ συμπλήρωσις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλής.

Στίχ. 8. *τῷ πλέθει* ἐνταῦθα συνώνυμον τῷ *τοῖς πολλοῖς* ἢ τοῖς πλείοσι, τῇ πλειοψηφίᾳ, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Ἴδε *Cauer* DIG 121 (ὅρκος Δρηρίων) *ἐξαγγελίω τοῦ κόσμου* **τοῖς πλίασι,** ἴσον τῇ πλειοψηφίᾳ τῶν κόσμων.

Στίχ. 10. *τὸς Ἀργείος τὰν,* ἐνταῦθα παρελείφθη τὸ *ν* πρὸ τοῦ *σ* (καὶ πρὸ φωνήεντος *τὸς Ἀργείος* καὶ πρὸ συμφώνου *Ἀργείος τὰν*).

Στίχ. 11. Τὸ *εὐμενέον* ἀντὶ *φίλων* καὶ *δυσμενέον* ἀντὶ *ἐχθρῶν* κυροῦσι τὴν συμπλήρωσιν δυ]σμενέον ἐν τῇ Γορτυνιακῇ δωδεκαδέλτῳ στήλ. VI στίχ. 46 καὶ τὴν τοῦ Vollgraff ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Ἄργους BCH 1913 281 στίχ. 5, δυσμενέ]ον.

Στήλη δευτέρα, στίχος 3ος. *Αἴ* τὸ μόριον τοῦτο συντάσσεται καὶ ἐν τῇ Γορτυν. δωδεκαδέλτῳ μετ' εὐκτικῆς. Ἴδε *Jacobsthal,* der Gebrauch der tempora und modi σελ. 106.

Στίχ. 7. *Παρέντον* ἀντὶ παρόντων. Καὶ εἰς Γορτυνιακὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Εʹ αἰῶνος ἀπαντᾷ *Ἀπέλλων* ἀντὶ *Ἀπόλλων.*

Στίχ. 8. *Σπονδὰνς θέσθον,* τὸ *ν* δὲν ἀπεβλήθη πρὸ τοῦ *σ* εἰ καὶ ἀκολουθεῖ σύμφωνον. Περὶ τῆς εἰς *νς* αἰτιατικῆς πληθυντικῆς παρατηροῦμεν ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιγραφῇ ὅτι τὸ *ν* τηρεῖται ἢ ἀποβάλλεται ἀκανονίστως εἴτε ἕπεται φωνῆεν, εἴτε ἕπεται σύμφωνον.

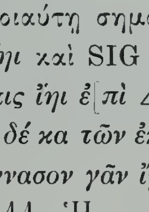
Στίχ. 9. *Στρατ*Βὰ τὸ Β ἐν τῷ Ἀργείῳ ἀλφαβήτῳ εἴπομεν ὅτι ἐπέχει τόπον δασείας, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐτέθη προφανῶς ἀντὶ τοῦ Ε μακροῦ. Ὑπέπεσε δὲ πιθανῶς ὁ Κρὴς χαράκτης εἰς τὸ ἀβλέπτημα τοῦτο συνειθισμένος νὰ χαράττῃ ἐν ταῖς Κρητικαῖς ἐπιγραφαῖς τὸ Β ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ *η.* Ἄλλη ἐξήγησις θὰ ἦτο ὅτι ἐπὶ τοῦ ὑποδείγματος, ὅπερ εἶχε πρὸ αὐτοῦ ὁ χαράκτης, ἐφέρετο γεγραμμένον ΕΙ, ἐξ ἀβλεψίας δὲ οὗτος πλησιάσας τὸ Ι πρὸς τὸ Ε ἔγραψεν Β. Ἡ λέξις *στρατεία* ἐνταῦθα συνώνυμος τῇ *στρατιᾷ.*

Τοῦ 10ου στίχου ἡ συμπλήρωσις *ἐνσ[είει]* = ἐσείῃ μοὶ φαίνεται ἀσφαλής· διότι καὶ ἐν τῇ τῆς Γόρτυνος δωδεκαδέλτῳ ἀπαντᾷ ἡ λέξις ἀπαράλλακτος καὶ ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ (*Comparetti* ἐν ΑΜ 1893 233 κέ. στήλ. V στίχ. 35, *αἰ δέ κα δικάκσαντος τō δικαστᾶ κάρτει ἐνσείει*). Καὶ ἐν ἄλλαις Κρητικαῖς ἐπιγραφαῖς συχνάκις ἀπαντᾷ τὸ *εἶμι* ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ, SIG 77 *ἐάν τις ἐπ' Ἀμύνταν ἴηι* καὶ SIG 90 *ἐάν τις ἴηι ἐπὶ τὴν χώραν* καὶ *ἐάν τις ἴηι ἐ[πὶ Διονύσιον* καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ Εʹ 77 *αἰ δέ κα τῶν ἐκτὸς Πελοποννάσω τις ἐπὶ τὰν Πελοπόννασον γᾶν ἴῃ ἐπὶ κακῷ.*

Στίχ. 11. Ἡ συμπλήρωσις *Τυλισίος* εἶναι πιστεύω ἀναμφίρηστος. Τὸ *ὀφελῖν* (= ὠφελεῖν) προφανῶς ἐνταῦθα εἶναι ἰσοδύναμον τῷ *βοηθεῖν,* πρβ. Θουκ. Αʹ 26 *ἔπεμπον ... ἄσμενοι τὴν ὠφελίαν.* Ἐν μεταγενεστέραις δὲ ἐπιγραφαῖς ἡ φράσις *ὠφελεῖν παντὶ σθένει κατὰ τὸ δυνατὸν* εἶναι συχνοτάτη.

Στήλη τρίτη. Ἐν ταύτῃ εἰς ὀλιγίστας μόνον τὰς καταφανεστάτας συμπληρώσεις ἠρκέσθημεν, νομίζοντες τολμηρὸν τὸ συνδυάζειν ὑποθέσεις ἐπὶ κειμένου τόσον κολοβοῦ ***(εἰκ. 2 αʹ - εʹ).***

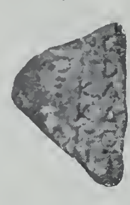
Μικρὰ τεμάχια εὑρεθέντα παρὰ τὴν ἐπιγραφήν.

τ υ χ α
\ ρ . ε .
α . τ /
ν α .
α F

2: Τεμάχιον α

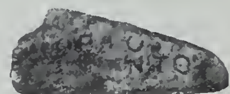
Πρὸ τοῦ ϱ φαίνεται ἡ λοξὴ κεραία τοῦ Α, μετὰ τὸ τ μία λοξὴ κεραία \.

ν ο
ο Ι δ
ε κ α
. κ α
α β ο
ν τ

2: *Τεμάχιον β.*

Μεταξὺ Ο καὶ D φαίνεται κάθετος κεραία· ἡ κάθετος τοῦ πρώτου γράμματος Ε λείπει. Τὸ πρῶτον γράμμα ἀποτετριμμένον τελείως. Ἡ πρώτη κάθετος κεραία τοῦ Ν ἐλλείπει.

. ο ῾ι ο ι
. . . ν τ ο ι

2: *Τεμάχιον γ.*

F Ι ι

2: *Τεμάχιον δ.*

Τοῦ τελευταίου Ι σῴζεται μόνον τὸ κατώτερον ἥμισυ. Πρὸ τοῦ Ν ὁ λίθος ἀποτετριμμένος· διακρίνονται μόνον ἀμυδρῶς ἴχνη τοῦ Ε ἢ F τὴν δευτέραν στιγμὴν λίαν ἀμφίβολα.

α ν
Θ ν
Θ ε ν
ν Θ ε
Ͽ ι τ
Ι ι Θ
Ͻ τ Θ

2: *Τεμαχιον ε.*

Τὸ *α* καὶ τὸ *ν* ἐλλιπῆ, ἀλλ' ἀσφαλῆ. Τὸ ⊙ πιστεύω ὅτι εἶναι καὶ ο καὶ *ϑ*. Συμπλήρωσιν ὅμως οὐδεμίαν τολμῶ νὰ ἐπιχειρήσω εἰς οὕτω μικρὸν τεμάχιον.

Τὰ τέσσαρα τεμάχια τῆς ἄνω σειρᾶς τῆς εἰκόνος 2 ἀνήκουσιν εἰς τὴν συνθήκην. Καὶ ὁ λίθος καὶ τὰ γράμματά εἰσιν ἀπαράλλακτα.

Τεμάχιον α. Σχῆμα σφηνοειδὲς πανταχόθεν ὅλως ἀνώμαλον πλὴν τῆς ὄψεως ἐφ' ἧς τὰ γράμματα. Ὕψ. 0·11, πλ. εἰς τὸ ἀνώτατον καὶ πλατύτατον 0·09, πάχ. εἰς τὸ ἄνω τὸ παχύτατον 0·11.

Τεμάχιον β. Ἔχει τὸ αὐτὸ τοῦ προηγουμένου σχῆμα περίπου. Ὕψ. 0·13, μέγιστον πλ. 0·07, πάχ. 0·10.

Τεμάχιον γ. Ὕψ. μέγιστον 0·07, μῆκ. 0·19, πάχ. 0·11. Τὸ τεμάχιον τοῦτο ἔχει καὶ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν εἰργασμένην καὶ λείαν· διὸ εἰκάζομεν ὅτι ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς βάσεως τοῦ μεγάλου λίθου.

Τεμάχιον δ. Ὕψ. 0·04, πλ. 0·09, πάχ. 0·12. Ἔχει δὲ καὶ τοῦτο τὴν κάτω ἐπιφάνειαν λείαν.

Τεμάχιον ε. Ὕψ. 0·14, πλ. 0·05, πάχ. 0·10.

Πλὴν τῆς ὄψεως ἐφ' ἧς τὰ γράμματα ἔχει καὶ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν λείαν, τὰς δὲ ἄλλας ἀκανονίστους.

Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου *α* ἄνω σῴζονται τρία εὐκρινῶς διακρινόμενα γράμματα, ἐξ ὧν μετὰ βεβαιότητος σχεδὸν δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ τὴν συνήθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν συνθηκῶν ἀφιέρωσιν Τ]ΥΧΑ[ΙΑΓΑΘΑΙ. Ἐκ τῶν διακρινομένων γραμμάτων τοῦ ἑπομένου στίχου δύναται νὰ συμπληρωθῇ ἡ λέξις Α]R[Γ]Ε[ΙΟΙ· ἐν τῷ λίθῳ μάλιστα διακρίνεται ἀμυδρῶς καὶ ἡ δεξιὰ λοξὴ κεραία τοῦ Α. Κατὰ ταῦτα τὸ τεμάχιον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς συνθήκης. Δυνάμεθα ὅμως νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι δὲν προσαρμόζεται εἰς τὴν εἰκόνα 1 σελ. 94, δι' ὃ καὶ δὲν ἀνήκει εἰς τὴν σῳζομένην πρώτην στήλην, ἀλλ' εἰς ἄλλην πρὸ ταύτης, ἥτις ἦτο πιθανώτατα κεχαραγμένη οὐχὶ ἐπὶ ἑνὸς μόνον λίθου· διότι δὲν δύναμαι νὰ εἰκάσω τόσῳ δυσαναλόγως στενόμακρον τὸν λίθον. Ἐκ τούτων πείθομαι ὅτι ἡ συνθήκη ἦτο ἀναγεγραμμένη οὐχὶ ἐπὶ ἑνὸς μόνον λίθου, οὐδὲ ἐπὶ στήλης, ἀλλ' ἐπὶ τοίχου, πιθανῶς ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ παρὰ τὸν βωμὸν τεμένους, ὡς συνειθίζετο ἄλλως τε ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν ναῶν.

Ἐκ τοῦ τεμαχίου *β* οὐδὲν διδασκόμεθα. Ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιγραφήν, οὐδεμία ἀμφιβολία, ἀλλὰ καὶ οὐδαμοῦ ταύτης προσαρμόζεται.

Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου *γ* δυνατὸν νὰ συμπληρωθῇ ἡ λέξις Κ]ΝΟΘΙΟΙ καὶ κάτωθεν ΠΑΡΕΧ]ΟΝΤΟ.

Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου *δ* μόνον ἓν δίγαμμα διακρίνεται καὶ τὸ κάτω ἄκρον καθέτου κεραίας ἄλλου γράμματος.

Τὸ κάτωθεν τῆς εἰκόνος τεμάχιον *ε* δὲν ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν συνθήκην, ἀλλ' εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν οὐχὶ πολὺ ἀπέχουσαν ταύτης χρονικῶς, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ.

Ἰωσὴφ Χατζιδάκις.

Πύλου Μεσσηνιακῆς θολωτὸς τάφος

(πίναξ 2)

ὑπὸ

Κωνσταντίνου Κουρουνιώτου.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἐν Πύλῳ τῇ Μεσσηνιακῇ θολωτοῦ τάφου ἐγένετο ὑπ' ἐμοῦ δαπάνῃ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τὸ φθινόπωρον τοῦ 1912.

Τὴν θέσιν τοῦ τάφου τούτου ἐν τῇ Πυλιακῇ χώρᾳ ὥρισεν ἤδη ἀκριβῶς ὁ πρῶτος σκάψας ἐν αὐτῷ *Σκιᾶς* ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας τοῦ 1909 ἐν σελ. 274 κέ..

Ὁ τάφος. Εἶνε ἐκτισμένος ἐπὶ χαμηλοῦ λόφου ***(εἰκ. 1)*** «ἀνήκοντος εἰς τὰ ἔσχατα κράσπεδα τῶν πρὸς Β τῆς Πυλιακῆς πεδιάδος ὑψωμάτων»,

1: Ὁ λόφος, ἐφ' οὗ παρὰ τὸ μεμονωμένον δένδρον τῆς κορυφῆς κεῖται ὁ θολωτὸς τάφος.

μεταξὺ τῶν χωρίων Τραγάνες (πρὸς ΒΑ τοῦ τάφου) καὶ Ῥωμανοῦ (περίπου πρὸς ΝΔ), εἰς ἀπόστασιν μιᾶς περίπου ὥρας ἀπὸ τοῦ πρὸς ΝΔ κειμένου Κορυφασίου, τῆς ἀρχαίας Πύλου. Ὁ Σκιᾶς ἀνέσκαψε μόνον τὸ στόμιον τοῦ τάφου, δὲν ἔσχε δὲ τὸν χρόνον ἀνακληθεὶς ἐν σπουδῇ εἰς ἄλλην ὑπηρεσίαν νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἔρευναν αὐτοῦ, ὁπότε πάντως θὰ ἀνεκάλυπτε καὶ τὴν συνεχομένην θόλον, καὶ θὰ ἀνεγνώριζε [1] τὴν ἀληθῆ σημασίαν τοῦ στομίου ἐσφαλμένως ἐκληφθέντος τότε ὡς αὐτοτελοῦς τάφου.

Καὶ ἐγὼ δὲν ἀνέσκαψα ἐντελῶς τὸν τάφον, διότι ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων,—ἦσαν τότε αἱ πρῶται ἡμέραι τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου—, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ συντελεσθῇ ἡ μᾶλλον ἐπείγουσα πρὸς πρόληψιν ἀπειλουμένης συλήσεως ἀνασκαφὴ τῆς θόλου, νὰ ἀναβληθῇ δὲ εἰς εὐθετώτερον χρόνον ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ δρόμου συνδυαζομένη πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν δευτέρου θολωτοῦ τάφου (πρβ. ΠΑΕ 1909, 277), ὅστις καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις κεῖται ἐγγύτατα πρὸς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἀνασκαφέντος ἤδη τάφου.

Ὁ τάφος [2] (διάμ. κατὰ τὴν βάσιν περ. 8·50) εἶνε ἐκτισμένος ὁμοιότατα πρὸς τοὺς θολωτοὺς τάφους τοῦ Κακοβάτου (ΑΜ 1908 299 κέ.) δι' ἀκατεργάστων ἢ ἀτελῶς μόνον κατειργασμένων, μικρῶν

[1] Τὴν ὕπαρξιν τῆς θόλου παρετήρησαν πρῶτος ὁ δημοδιδάσκαλος Ὀσμάναγα Ἰ. Μαραγκόπουλος μετὰ τοῦ σχολάρχου Γαργαλιάνων Ἀναγνωστοπούλου σκάψαντες ἐκ περιεργείας ὀλίγον παρὰ τὸ ἕτερον ἄκρον τῶν πλευρικῶν τοίχων τοῦ ὑπὸ Σκιᾶ σκαφέντος ὀρύγματος.

[2] Σχέδιον τούτου μετὰ πλειόνων λεπτομερειῶν περὶ τῆς οἰκοδομῆς καὶ τελειοτέρων φωτογραφιῶν ἐλπίζω ὅτι θὰ γίνῃ δυνατὸν νὰ συνταχθῇ καὶ δημοσιευθῇ πιθανώτατα λίαν προσεχῶς. μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ δρόμου, καὶ τοῦ ἑτέρου θολωτοῦ τάφου.

ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ ἀκανονίστου σχήματος, πωρολίθων, ἐλάχιστα μεγαλειτέρων καί πως κανονικωτέρων κατὰ τὰ χαμηλότερα μέρη. Δι᾿ εὐμεγέθων, ὀρθογωνικῶν, πωρίνων πλίνθων εἶνε μετὰ πολλῆς τέχνης, κατ᾿ ἰσοδομικόν τινα τρόπον ἐκτισμένα τὰ ἑκατέρωθεν τῆς θύρας ἄκρα τῶν τοίχων τῆς θόλου **(εἰκ. 2)**, ἀποτελοῦντα οὕτω τὰς παρα-

2: Ἐσωτερικὴ ὄψις θύρας θολωτοῦ τάφου.

στάδας τῆς θύρας, ὁμοίως δὲ καὶ ὅλον τὸ στόμιον (πρβ. ΠΑΕ 1909 278). Τῆς θόλου ἡ κορυφὴ ἔχει καταπέσει, τὸ δὲ διατηρούμενον μέρος τοῦ τάφου, περιλαμβάνον καὶ τὴν θύραν μετὰ τῶν ἀνωφλίων, ἔχει ὕψος ὀλίγον περισσότερον τῶν 3 μέτρων. Τὴν στέγην τοῦ στομίου ἀπετέλουν τρεῖς μεγάλαι, ἀκατέργαστοι, πώριναι πλάκες, ὧν σῴζονται μόνον δύο ἔχουσαι μῆκος 2·50 καὶ πλάτος 1·30, πάχος δὲ 0·60. Μῆκος ἔχει τὸ στόμιον κατὰ τὴν βάσιν 2.80 καὶ κατὰ τὴν ὀροφήν, ἔνθα ἐκτείνεται διὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς θόλου, περίπου 3·15. Ἡ θύρα τοῦ τάφου ἔχει ὕψος 2·90 καὶ πλάτος 1·45, ἀλλ᾿ οἱ πλευρικοὶ τοῖχοι, οἱ ἀποτελοῦντες ταύτην, ἔχουσι μεταγενεστέρως συγκλίνει ἐπαισθητῶς, ὥστε τὸ ἀρχικὸν πλάτος ἦτο κατά τι μεγαλείτερον. Ὁ δρόμος ἦτο ἱκανῶς εὐρύτερος τοῦ στομίου, εἶνε δ᾿ ὁμοίως διὰ πολὺ μικρῶν λίθων ἐκτισμένος καὶ διατηρεῖται, ὡς ἐφάνη ἐκ μικρᾶς σκαφῆς, ἀμέσως παρὰ τὸ στόμιον, καλῶς μέχρι περίπου τοῦ σῳζομένου ὕψους τῆς θόλου. Ὁ δρόμος διευθύνεται πρὸς ΝΑ, κατέληγε δὲ πιθανώτατα εἰς ἱκανὸν ὕψος ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς πεδιάδος βάσεως τοῦ λόφου (ἴδε εἰκ. 1). Τὸ ἀνώτερον ἓν τρίτον περίπου τῆς θόλου ἐξεῖχε καθ᾿ ὅλα τὰ φαινόμενα ὑψηλότερον τοῦ λόφου, μικρὸς δὲ τύμβος ὑψοῦτο, ὡς συνήθως, ὕπερθεν ταύτης, ἀλλὰ διὰ τῆς καταπτώσεως τῆς θόλου καὶ τῆς μεταγενεστέρας καλλιεργείας τοῦ χώρου τὸ ἔδαφος ἐξισώθη.

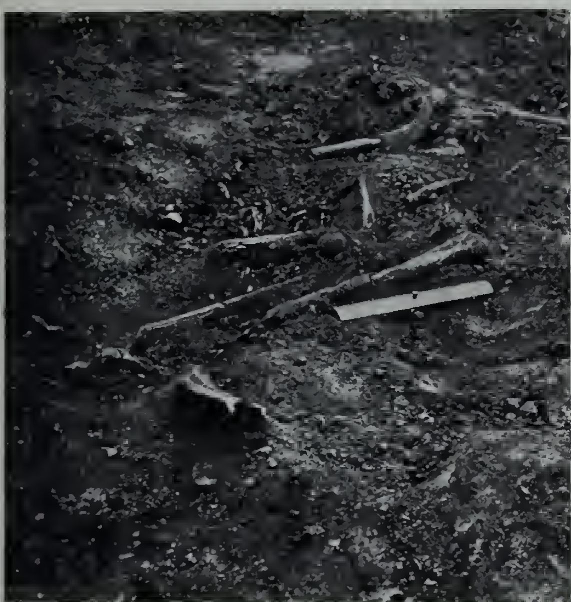
Ἐν Πύλῳ μᾶλλον ἴσως ἢ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶνε διαδεδομένη ἡ πίστις περὶ ὑπάρξεως κεκρυμμένων θησαυρῶν ἐντὸς διαφόρων τόπων, ὡς ἐκ τούτου δ᾿ ἀκμάζει ἐν τῇ χώρᾳ ἡ θησαυροθηρία καταλήγουσα συνηθέστατα εἰς τυμβωρυχίαν, καὶ σύλησιν ἀρχαίων τάφων καὶ ἐρειπίων. Εὐτυχῶς ὁ θολωτὸς τάφος διέφυγε τὴν ὑπὸ τῶν νεωτέρων σύλησιν διὰ τὸ μέγα σχετικῶς βάθος, ἐν ᾧ εὕρηται ἡ βάσις τῆς θόλου καὶ τὴν ὑπερβολικὴν σκληρότητα τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων τῆς πληρούσης ταύτην ἐπιχώσεως· οὐδ᾿ οἱ τοῖχοι δὲ τῆς θόλου ἀνευρέθησαν εὐτυχῶς ὑπὸ τῶν τυμβωρύχων.

Τὴν ἀνασκαφὴν μέχρι τοῦ ἡμίσεος περίπου τοῦ ὕψους τῆς θύρας ἐξετέλεσα ἐκ τῶν ἄνω διὰ τοῦ καταπεσόντος μέρους τῆς κορυφῆς· ἡ λοιπὴ ἐπίχωσις ἐξήχθη διὰ τοῦ στομίου, ἐσωρεύθη δὲ πρὸς μεγαλειτέραν εὐκολίαν καὶ διὰ τὴν ἐπιδιωκομένην ταχυτέραν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐργασίας ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν τάφον κειμένης ἀμπέλου.

Ὅτι ὁ τάφος δὲν εἶχε συληθῇ μετὰ τὴν κατάπτωσιν τῆς κορυφῆς ἀπεδείχθη ἐκ τῆς εὑρέσεως τῶν καταπεσόντων ἐντὸς τῆς θόλου λίθων, ἐν ᾗ τάξει εἶχον ἀρχῆθεν καταπέσει εἰς βάθος πλέον τῶν 2 μέτρων ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας. Μέχρι τῆς θέσεως ταύτης οὐδὲν ἀξιοσημείωτον παρετηρήθη ἐν τῇ ἐπιχώσει, πλὴν ὅτι ἦτο αὕτη σκληροτάτη καὶ ἐσκάπτετο μετὰ μεγίστης δυσκολίας.

Σχεδὸν ἀμέσως ὑπὸ τοὺς καταπεσόντας λίθους τῆς κορυφῆς ἐφάνησαν οἱ πρῶτοι νεκροὶ τοῦ τάφου. Ἐπὶ ἐπιχώσεως ὕψους σχεδὸν 1 μέτρου ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ τάφου ἔκειντο, πρὸ πάντων κατὰ

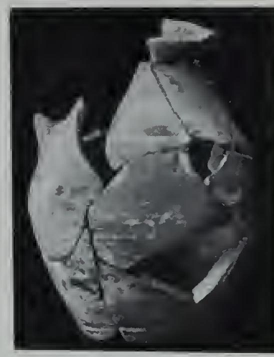
τὸ δυτικὸν ἥμισυ τούτου, πλείονες νεκροί, ἐξ τοὐλάχιστον ἐβεβαιώθησαν διὰ λειψάνων τῶν κρανίων· τούτων τὰ ὀστᾶ, πλὴν ἑνός, ἦσαν σχεδὸν τελείως διαλελυμένα. Ὁ καλῶς ὁπωσδήποτε διατηρούμενος σκελετὸς ἔκειτο ἀντικρὺ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τῆς εἰσόδου εἰς ἀπόστασιν 1·40 ἀπὸ ταύτης· ἡ θέσις τῶν ὀστῶν **(εἰκ. 3)** [1] οὐδεμίαν κατέ-

3: Λείψανα σκελετοῦ ἐν θέσει κατακειμένου ὀκλάζοντος.

λειπεν ἀμφιβολίαν, ὅτι ὁ νεκρὸς εἶχε ταφῆ κατὰ τὸν γνωστὸν τρόπον τῶν κατακειμένων ὀκλαζόντων· ὑπὸ τὴν κεφαλὴν ὑπῆρχε πλάξ, ἥτις ἴσως ἐπίτηδες ἐτέθη ἐκεῖ. Πλησίον τοῦ νεκροῦ τούτου ἔκειτο ἡ παραπλεύρως εἰκονιζομένη οἰνοχόη (ἀριθ. 1, ὕψ. 0·14, **εἰκ. 4).** Ἔχει σχῆμα περίπου ᾠοειδές, ὁ λαιμὸς εἶνε βραχύτατος, τὸ δὲ στόμιον τριφυλλιοειδές. Ἀκριβῶς ἀντίστοιχον σχῆμα ἀγγείου δὲν γνωρίζω. Τοῦ πηλοῦ τὸ χρῶμα εἶνε ὠχρέρυθρον, ἀποκλίνει δ' ἐλαφρῶς πρὸς τὸ πράσινον κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν, καθ' ἃς θέσεις φαίνεται αὕτη ἀποπεσόντος τοῦ γανώματος. Τὸ μέλαν γάνωμα εἶνε πολὺ κακῆς ποιότητος καὶ ἔχει μεταλλικὴν σχεδὸν λάμψιν, ἀπέπεσε δ' ἀπὸ πλείστων σημείων.

Ἐπὶ τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας τῆς ἐπιχώσεως τῆς ἀντιστοιχούσης πρὸς τὸ ὕψος τοῦ κατακειμένου ἐν

4: Πρόχους ἀριθ. 1.

θέσει ὀκλάζοντος καὶ τῶν λοιπῶν σκελετῶν συνελέγησαν ὀλίγα σχετικῶς ἄλλα τεμάχια ἀγγείων ἀνήκοντα πρὸ πάντων εἰς μετρίου μεγέθους σκύφους. Ὁ πηλὸς τούτων εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐρυθρός, καλῶς καθαρισμένος καὶ ὠπτημένος, ἡ δ' ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ ἐρυθρωποῦ γανώματος πολὺ ἀραιῶς ἐπιτεθειμένου. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ περίπου ὕψους ἦσαν καὶ ὀλίγα τεμάχια οἰνοχόης, τοῦ τύπου περίπου Jb. 1899 211 εἰκ. 88. Τὸ σῶμα ταύτης ἔχει μέλαν γάνωμα, ἐσκοτισμένης μεταλλικῆς λάμψεως, ἐπὶ δὲ τοῦ λαιμοῦ ὑπάρχει ζώνη μετὰ τεθλασμένης γραμμῆς. Συνελέγησαν πρὸς τούτοις καὶ ὀλίγα τεμάχια ἀρχαιοπρεπεστέρων ἀγγείων, χειροποιήτων, ἐκ χονδροειδοῦς πηλοῦ, ὁμοίων πρὸς τὰ εὑρισκόμενα καὶ ἐντὸς τῶν κατωτέρων στρωμάτων τῆς ἐπιχώσεως.

Διὰ τῶν ἀγγείων μόνον δὲν δύναται δυστυχῶς νὰ ὁρισθῇ μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος ἡ χρονολογία τῶν σκελετῶν, ἀλλὰ πάντως, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα ἕνεκα τῶν ἀρχαιοπρεπῶν μορφῶν καὶ τῆς λοιπῆς ἐργασίας δὲν δύνανται νὰ εἶνε νεώτερα τῶν γεωμετρικῶν χρόνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ὁ τρόπος τῆς ταφῆς τῶν νεκρῶν ἐν θέσει κατακειμένου ὀκλάζοντος εἶνε συνηθέστατος μὲν ἐν τοῖς Μυκηναϊκοῖς καὶ τοῖς ἔτι ἀρχαιοτέροις χρόνοις, ἐξαιρετικῶς δὲ μόνον ἀπαντᾷ κατὰ τὴν γεωμετρικὴν περίοδον [2], καὶ ἐξαφανίζεται πιθανώτατα μετὰ ταῦτα, δυνάμεθα μετά τινος ἀσφαλείας νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ οὗτος καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ αὐ-

[1] Μολονότι ἐξ ἀπειρίας τοῦ ἐργάτου ἐθραύσθησάν τινα τῶν ὀστῶν καὶ ἐξηφανίσθη τὸ κάτω μέρος τῶν ὀστῶν τῆς κνήμης καὶ οὕτω λίαν ἀτελὴς εἶναι ἡ φωτογραφία, δημοσιεύω ὅμως ταύτην, διότι μαρτυρεῖ ἀρκούντως τὴν συγκεκλιμένην θέσιν τῶν σκελῶν. Ἡ κεφαλὴ εὑρίσκετο ἔνθα εἶναι τὸ μαχαίριον.

[2] Πρβ. ***Σκιᾶν*** ΑΕ 1898, 96 Zehetmaier Leichenverbr. 134, καὶ ἐν Ἄλφ οἱ μόνοι σκελετοὶ ἡλικιωμένων BSA 1911-12. 7 τάφος ἀρ. 9. Ἡ μοναδικὴ περίπτωσις τῆς εὑρέσεως νεκροῦ ἐν θέσει ὀκλάζοντος ἐν τάφῳ κλασσικῶν χρόνων, ἣν μνημονεύει ὁ *Κεραμόπουλος* (ΑΕ 1910 199 σημ. 4), δὲν δύναται, νομίζω, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μαρτυρία, ὅτι διετηρεῖτο καὶ τότε τὸ ἔθιμον τῆς ταφῆς ***ὀκλαζόντων***, ὀφείλει δ' ἴσως ν' ἀποδοθῇ εἰς σύμπτωσίν τινα. Ἐπὶ χιλιάδων ἄλλων τάφων τῶν αὐτῶν χρόνων οὐδὲν ὅμοιον παρετηρήθη.

τοῦ στρώματος νεκροὶ ἐτάφησαν ἐν χρόνοις, οἵτινες ἂν μὴ περιλαμβάνωνται πλέον ἐντὸς τῆς περιόδου τοῦ Μυκηναίου πολιτισμοῦ, δὲν ἀπέχουσι δ' ὅμως πολὺ τοῦ τέλους ταύτης. Ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ τάφου καὶ τὴν ἀρχαιολογικὴν αὐτοῦ ἀξίαν μεγίστην ἔχει σημασίαν ἡ εὕρεσις τοῦ σκελετοῦ τοῦ κατακειμένου ὀκλάζοντος ἀδιαταράκτου, διότι ἐκ τούτου προκύπτει μετὰ βεβαιότητος τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ κατάστασις ἐν τῷ τάφῳ χαμηλότερον τοῦ στρώματος τοῦ κατακειμένου ὀκλάζοντος, εἶνε ὁποία ἦτο πρὸ τῆς ταφῆς τούτου, δηλαδὴ περίπου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου εἰς τὴν γεωμετρικήν.

Καὶ ἐπὶ τοῦ στρώματος τοῦ κατακειμένου ὀκλάζοντος ὑπῆρχον ἐπὶ πλείστων σημείων ὀλίγα ὑπολείμματα ἢ ἄλλα ἴχνη πυρῶν, ἀλλ' ἀμέσως ὑπ' αὐτὸ ἡ ἐπίχωσις ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀναμεμιγμένη μεθ' ὑπολειμμάτων πυρῶν, κατὰ δὲ τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ ἀπετελεῖτο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐκ τούτων καὶ ἐκ πολλῶν ἀνθρωπίνων ὀστῶν ἀτάκτως μεταξὺ τούτων εὑρισκομένων, καὶ κατὰ τὸ κατώτερον μέρος σχεδὸν μόνων ἐκ σωρῶν ἀνθρωπίνων ὀστῶν. Μεταξὺ τῶν ὀστῶν τούτων ἠδυνήθην νὰ διακρίνω περὶ τὰ τριάκοντα τοὐλάχιστον κρανία, ἀλλ' οἱ νεκροὶ ἦσαν ἀσφαλῶς πολὺ περισσότεροι. Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις πολλῶν ἐκ τῶν ὀστῶν ἦτο μέλαινα, ἀλλ' ἡ διατήρησις αὐτῶν ἀπέκλειε τὴν σκέψιν, ὅτι εἶχον καῆ, ἡ δὲ μέλαινα χροιὰ ὀφείλεται ἀναμφιβόλως εἰς τὸν καπνὸν τῶν ἐν τῷ τάφῳ καεισῶν ἰσχυροτάτων πυρῶν πρὸς ἐναγισμούς, καὶ εἰς τὴν ἀνάμιξιν μετὰ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν πυρῶν τούτων. Ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως καὶ μεταξὺ τῶν ὀστῶν ἀνευρίσκοντο κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ τεμάχια, ἐξ ὧν ἀπετελέσθησαν τὰ κατωτέρω ὑπὸ τοὺς ἀρ. 9-20 περιγραφόμενα ἀγγεῖα, ἀλλὰ τῶν μεγάλων ἀμφορέων (ἀρ. 21-23) τὰ πλεῖστα τεμάχια εὑρέθησαν σχεδὸν ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ τάφου.

Εἰς ἀπόστασιν 3·50 περίπου ἐσωτέρω τῆς θύρας παρὰ τὸν δεξιόθεν τῷ εἰσερχομένῳ τοῖχον, διεκρίνετο σαφῶς χῶρος ἐκτάσεως τριῶν μέτρων περίπου, ἐν ᾧ ἡ ἐπίχωσις ἀπετελεῖτο ἐκ καθαρᾶς, λεπτῆς τέφρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἦσαν ἐλάχιστα μόνον τεμάχια τῶν μεγάλων ἀμφορέων, καὶ ἐλάχιστα τεμάχια λεπτῶν ὀστῶν ζῴου (λαγωοῦ;), ὡς καὶ μία σιαγὼν κριοῦ. Τὸ πάχος τοῦ σωροῦ τούτου τῆς τέφρας ὑπερέβαινε τὰ 0·70, εἶχε δ' αὕτη κατὰ μὲν τὸ ἀνώτατον στρῶμα λευκόφαιον χρῶμα, κατωτέρω δὲ μέλαν, ἐξ οὗ δύναταί τις νὰ συμπεράνῃ, ὅτι δὲν προήρχετο ἐκ μιᾶς μόνον πυρᾶς· ὅτι δ' ἐκ θυσιῶν προήρχετο εἶνε προφανές, καὶ ἐβεβαιώθη πρὸς τούτοις διὰ τῆς εὑρέσεως τῶν ὀστῶν τῶν ζῴων. Ὡς ἐδείχθη διὰ τῆς περαιτέρω σκαφῆς ἡ τέφρα ἐκάλυπτε τάφον ἐσκαμμένον ἐν τῷ ἐδάφει τῆς θόλου, εἰς τιμὴν δὲ τοῦ ἐν τούτῳ νεκροῦ εἶχον ἀναμφιβόλως καῆ αἱ θυσίαι.

Ὁ λάκκος τοῦ τάφου τούτου (α) εἶνε ἐπιμήκης, ὀρθογωνικός, λίαν στενὸς σχετικῶς, καὶ βαθὺς (μήκ. 2·10, πλ. 0·65, βάθ. 0·80). Κατὰ τὸ ὕψος τοῦ χείλους ἐκαλύπτετο διὰ μικρῶν πλακωδῶν λίθων στερεῶς προσηρμοσμένων, ἀλλ' εἶχε καὶ δεύτερον κάλυμμα κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ βάθους αὐτοῦ ἐξ ὁμοίων πλακωδῶν λίθων, ἀλλ' ἀκριβέστερον καὶ στερεώτερον συνηρμοσμένων. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων καλυμμάτων διάστημα ἦτο πλῆρες τέφρας ὁμοίας πρὸς τὴν ὕπερθεν τοῦ τάφου, ἐν ᾗ ἦσαν καὶ δύο τεμάχια τῶν μεγάλων ἀμφορέων ληφθέντα βεβαίως μετὰ τῆς τέφρας ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς θόλου, ἔνθα ἔκειντο. Ὁ κάτωθι τοῦ δευτέρου καλύμματος χῶρος ἦτο πλήρης χώματος κονιώδους, ἐν ᾧ καὶ ἐλάχιστοι μικροὶ λίθοι.

Ὁ τάφος ἦτο ἀσύλητος Ὁ νεκρὸς ἔκειτο ἀμέσως ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἔχων τὴν κεφαλὴν πρὸς νότον. Τὰ ὀστᾶ διετηροῦντο κακῶς, ἀλλ' ἐκ τῆς καλῶς διακρινομένης θέσεως τῶν ὀστῶν τῆς κνήμης καὶ τῶν μηριαίων ἐφάνη, ὅτι μεθ' ὅλην τὴν στενότητα τοῦ λάκκου ὁ νεκρὸς ἐτάφη ἔχων πως συνεσταλμένα τὰ σκέλη πιθανώτατα κατὰ τὸν τρόπον τῶν ***ὑπτίως ὀκλαζόντων***, ὡς συνειθίζετο μάλιστα κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους (***Κεραμόπουλος*** ΑΕ 1910, 199). Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ νεκροῦ ἔκειτο τεθραυσμένη μία μεγάλη ὁπωσδήποτε οἰνοχόη (ἀριθ. 2), ἑκατέρωθεν δὲ τῶν ποδῶν παρὰ τὰς πλευρὰς τοῦ τάφου τρεῖς μικρότεραι (ἀριθ. 3-5). Κατὰ τὸ μέσον τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς διεκρίνοντο τὰ ὀστᾶ τῆς χειρὸς καὶ παρ' αὐτὰ χρυσοῦς δακτύλιος, ἀποτελούμενος ἐκ τριπλῶς εἰς κρίκον εἰλιγμένου λεπτοῦ σύρματος, ὅπερ εἶναι πλαγίως ηὐλακωμένον κατὰ τὸν μεσαῖον κύκλον. Πλησίον τῆς θέσεως ἔνθα ἦτο ὁ δακτύλιος, εὑρέθη σφόνδυλος ἑτέρου νεκροῦ, κατὰ δὲ τὸ μέσον

περίπου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, προσκεκολλημένον σχεδὸν ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ τάφου, ἓν μέγα τεμάχιον μεγάλου κρατῆρος, οὗ τὸ λοιπὸν μέρος ἔκειτο, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀμέσως, ἐν τῷ ἑτέρῳ τάφῳ· ἀμφότερα ταῦτα συνελέγησαν πιθανώτατα καὶ ἐρρίφθησαν ἐν τῷ τάφῳ μετὰ τοῦ χώματος ἐκ τοῦ δαπέδου τῆς θόλου. Τοῦ κρανίου μόνον ὀλίγα ὀστᾶ διεκρίνοντο· μεταξὺ τούτων καὶ τοῦ τέρματος τοῦ τάφου ὑπῆρχε μικρὸς κενὸς χῶρος, κατὰ δὲ τὴν ΝΔ γωνίαν ἦτο προσκεκολλημένη μόνωτος φιάλη (ἀριθ. 6). Παρὰ τὸ κρανίον εὑρέθη πρὸς τούτοις μία χάνδρα ἐκ λευκοκιτρίνης ὑελώδους μάζης, καὶ πλησίον τοῦ στήθους μικρὸν κωνικὸν κομβίον ἐκ φαιοῦ στεατίτου.

Καὶ κατὰ τὴν ἀντίστοιχον γωνίαν τῆς θόλου παρὰ τὴν θύραν ἀριστερὰ τῷ εἰσερχομένῳ ὑπῆρχεν ὁμοίως σωρὸς τέφρας, ἥτις ὅμως ἦτο ἐν μέρει μεμιγμένη μετὰ χώματος, καὶ ἐν γένει δὲν παρεῖχεν ὡς καὶ ἡ προμνημονευθεῖσα ἀπόλυτον βεβαιότητα, ὅτι δὲν εἶχε διαταραχθῇ. Κάτωθεν ταύτης ἦτο τάφος ἀποτελούμενος καὶ οὗτος ἐξ ὀρθογωνικοῦ λάκκου μήκ. 2·05, πλ. 0·70 καὶ βάθ. 1·15. Οὗτος δὲν εἶχε καλύμματα, ἀλλ' ἦτο πλήρης λεπτοῦ, ἐρυθροκιτρίνου, ὡσεὶ καυθέντος καὶ τούτου, χώματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον καὶ ἱκανοὶ μικροὶ λίθοι καὶ πλείονα τεμάχια τῶν μεγάλων ἀμφορέων καὶ ἄλλων ἀγγείων, κατὰ δὲ τὸ ἀνώτερον μέρος καὶ τεμάχιον κρανίου καὶ ὀλίγα ὀστᾶ σκελετοῦ, ἅτινα πιστεύω, ὅτι ἀνῆκον εἰς τοὺς προτέρους ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς θόλου σεσωρευμένους νεκρούς.

Ἐπὶ τοῦ πυθμένος τοῦ τάφου ἔκειτο ὁ νεκρός, πιθανώτατα, ἐν θέσει ὑπτίως ὀκλάζοντος, ὡς ἤκασα ἐκ τῆς πλαγίας θέσεως τοῦ καλῶς διακρινομένου μηριαίου ὀστοῦ. Ἐπὶ τοῦ νεκροῦ συνελέγησαν τὰ τεμάχια τοῦ μεγάλου κρατῆρος (ἀριθ. 7), οὗ ἓν τεμάχιον ὑπῆρχεν ἐντὸς τοῦ πρότερον περιγραφέντος τάφου (α), καὶ μιᾶς μεγάλης ὑδρίας (ἀριθ. 8), πρὸς τούτοις δὲ μία σφαιρικὴ χάνδρα ἐξ ὑαλώδους γαλακτόχρου μάζης. Τὸ κρανίον, τελείως σχεδὸν διαλελυμένον, εὑρίσκετο πρὸς Β εἰς ἀπόστασιν 0·30 περίπου ἀπὸ τοῦ ἄκρου τοῦ τάφου, ἐν τῷ μεταξὺ δ' ὁ χῶρος ἦτο ὀλίγον βεβαθυσμένος καὶ πλήρης ὀλίγων ὀστῶν (τῶν μηριαίων, τῆς κνήμης καὶ τῶν βραχιόνων) ἄλλου ἀρχαιοτέρου νεκροῦ συλλεγέντων ἐκεῖ, χάριν τῆς ἀνέτου καταθέσεως ἐν τῷ λοιπῷ τάφῳ τοῦ νεωτέρου νεκροῦ. Διὰ τῆς δευτέρας ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ ταφῆς ἐξηγεῖται καὶ ἡ διατάραξις τῆς ὕπερθεν τούτου τέφρας, καὶ ἡ εὕρεσις τοῦ ἑνὸς τεμαχίου τοῦ κρατῆρος ἀριθ. 7 ἐντὸς τοῦ ἑτέρου λάκκου, ὅστις καὶ διὰ τούτου ἀποδεικνύεται νεώτερος. Κατὰ τὴν δευτέραν ταφὴν ἐθραύσθη ὁ κρατήρ, ἐπανετέθησαν δ' ἐν τῷ τάφῳ τὰ τεμάχια αὐτοῦ, ἀλλὰ παρέμεινε τὸ ἓν τεμάχιον ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς θόλου, ὁπόθεν ἐλήφθη μετὰ τοῦ χώματος πρὸς πλήρωσιν τοῦ ἑτέρου τάφου.

Ὀλίγον ἐσωτέρω τοῦ δευτέρου τάφου (β) εἰς ἀπόστασιν 0·90 περίπου ἀπὸ τοῦ βορείου ἄκρου τούτου ὑπάρχει πλησίον τοῦ τοίχου τῆς θόλου ἄλλο σκαφοειδὲς ὄρυγμα μήκ· 1·50, πλάτ. 0·70 καὶ βάθ. ἐν τῷ μέσῳ μέχρι 0·60. Ἦτο τοῦτο πλῆρες χώματος κεκαυμένου, μεμιγμένου μετὰ μικρῶν λίθων, εὑρέθησαν δ' ἐν αὐτῷ ἱκανὰ τεμάχια ἀγγείων, πρὸ πάντων τῶν ἀμφορέων τοῦ ἀνακτορικοῦ ῥυθμοῦ, καὶ ὀλίγα ὀστᾶ ἀνθρώπινα. Παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ὀρύγματος τούτου εὑρέθη ἡ βάσις καὶ τὰ πλεῖστα τεμάχια τοῦ ὑπ' ἀριθ. 21 ἀνακτορικοῦ ἀμφορέως, ἓν λεπτότατον χρυσοῦν φυλλάριον, ἐπένδυμα πιθανώτατα φθαρέντος ἀναγλύπτου ὑαλίνου πλακιδίου, καὶ ἓν ἄλλο συνήθους σχήματος μυκηναϊκὸν κόσμημα ἐξ ὑάλου ***(εἰκ. 5).*** Εἰς τί ἐχρησίμευε τὸ ὄρυγμα τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω· πρὸς ταφὴν νεκροῦ ἐν οἱᾳδήποτε θέσει ἦτο πολὺ ἀκατάλληλον.

5: Μυκηναϊκὸν ὑάλινον κοσμημάτιον.

Ὀλίγον περαιτέρω τοῦ ὀρύγματος τούτου, ἀκριβῶς ἀντικρὺ τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος τῆς θύρας, ἀλλ' εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ τοίχου τοῦ βάθους ὑπῆρχεν ἕτερον σκάμμα λίαν ἀβαθὲς (μηκ. 0·90, βάθ. μέχρι 0·35) ἀκανονίστου σχήματος, καὶ ἀγνώστου ὁμοίως χρήσεως, παρὰ τὸ ὁποῖον εὑρέθησαν τέσσαρες κατειργασμένοι χαυλιόδοντες κάπρου, οἵτινες, ὡς γνωστόν, ἐχρησίμευον εἰς ἐνίσχυσιν δερματίνων κρανῶν. καὶ εὑρίσκονται συχνότατα ἐν θολωτοῖς τάφοις, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ σκάμματος τούτου, ἀντικρὺ τῆς δεξιᾶς

παραστάδος τῆς εἰσόδου καὶ εἰς ἀπόστασιν 5·50 ἀπὸ ταύτης, ἦτο βοθρίσκος στρογγύλος πλάτ. καὶ βάθ. 0·40 πλήρης ὀστῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ προφανῶς οὐχὶ εἰς ἕνα ἄνθρωπον ἀνηκόντων. Τοῦ βοθρίσκου τούτου ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς δὲν ἦτο βεβαίως νὰ δεχθῇ τὰ ὀστᾶ, ἅτινα εὑρέθησαν ἐν αὐτῷ, δύναται δέ τις τοὐναντίον νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἐχρησίμευεν, ὅπως χέωνται ἐν αὐτῷ αἱ εἰς τοὺς νεκροὺς προσφερόμεναι σπονδαί, τὰ δ' ὀστᾶ εἰσεχώρησαν κατὰ τὴν μεταγενεστέραν σώρευσιν τῶν παλαιοτέρων σκελετῶν, ὁπότε ἴσως καὶ περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν ὁ βόθρος.

Ἴχνη ἰσχυρῶν καυμάτων ἐκ μεγάλων πυρῶν φαίνονται πολλαχοῦ τοῦ δαπέδου τῆς θόλου, ὥστε νὰ δικαιοῦταί τις νὰ δεχθῇ, ὅτι αἱ θυσίαι, ὧν ἡ τέφρα ἔμεινεν ἐν τῇ θόλῳ ἐκάησαν ἐντὸς ταύτης.

Τὰ ἀγγεῖα. Εἰς τὴν χρονολογίαν τοῦ τάφου καὶ τὴν διευκρίνησιν τῶν τυχῶν αὐτοῦ συντελοῦσι πρὸ πάντων τὰ ἐν αὐτῷ εὑρεθέντα ἀγγεῖα.

Διακρίνονται ταῦτα εἰς ἀγγεῖα εὑρεθέντα ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου στρώματος τῆς ἐπιχώσεως ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς ἐπιφανείας τοῦ κατακειμένου ὀκλάζοντος, εἰς ἀγγεῖα εὑρεθέντα ἐντὸς τῶν δύο ἐν τῷ δαπέδῳ ἐσκαμμένων ἀσυλήτων τάφων, καὶ εἰς τὰ εὑρεθέντα ἐν τῇ λοιπῇ ἐπιχώσει ἀγγεῖα. Περὶ τῶν πρώτων ἀγγείων, ἅτινα εἶνε πολὺ ὀλίγα, εἴπομεν ἤδη, ὅτι δύνανται νὰ ἀνήκωσιν εἰς τοὺς πρώτους γεωμετρικοὺς χρόνους, ἢ τοὺς χρόνους τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου εἰς τὴν γεωμετρικήν, ἀλλ' ἀσφαλεστέραν χρονολογίαν παρέχουσιν εὐτυχῶς τὰ πολὺ χαρακτηριστικώτερα ἀγγεῖα, ὅσα εὑρέθησαν ἐντὸς τῶν ἀσυλήτων τάφων. Εἶνε δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς:

Ἐκ τοῦ πρώτου τάφου (α). Ἀριθ. 2. Σφαιρικὴ οἰνοχόη **(εἰκ. 6,** 1) ὕψ. 0·175. Πηλὸς καλῶς καθαρισμένος, κιτρινέρυθρος, οὗ ἡ ἐπιφάνεια, ἔνθα δὲν ὑπάρχει τὸ γάνωμα καλύπτεται δι' ἀραιοῦ λευκοκιτρίνου ἀλείμματος· γάνωμα καστανέρυθρον καὶ ἐνιαχοῦ μελανωπόν. Τὸ κόσμημα, σειρὰ συγκεντρικῶν τοξοειδῶν, ἢ μᾶλλον ἀγγιστροειδῶν γραμμῶν, εὕρηται μόνον ἐπὶ τοῦ τραχήλου. Κάτωθεν τούτου τρεῖς παράλληλοι κυκλικαὶ γραμμαί, ὧν ἡ ἀνωτάτη χρησιμεύει ὡς βάσις τοῦ κοσμήματος.

3 4

1 5 2

6: Ἀγγεῖα τάφου α.

Ἀριθ. 5 εἰκ. 6, 2. Μικροτέρα οἰνοχόη ὕψ. 0·09, ἧς τὸ σφαιρικὸν τῆς κοιλίας σχῆμα μηκύνεται ὀλίγον πρὸς τὸ στόμιον καὶ τὴν βάσιν. Ὁ λαιμὸς βραχύτερος τοῦ τῆς προηγουμένης, ἡ δὲ λαβὴ ῥαβδιοειδής. Πηλὸς καὶ τεχνικὴ ἐργασία ὅμοια πρὸς τὰ τῆς προηγουμένης. Περὶ τὸν τράχηλον τὸ αὐτὸ ἐκ συγκεντρικῶν ἀγκιστροειδῶν γραμμῶν κόσμημα.

Ἀριθ. 3-4 εἰκ. 5, 3-4. Δύο ἄλλαι ὅμοιαι περίπου οἰνοχόαι, ὧν ὁ τράχηλος κοσμεῖται διὰ συ-

στημάτων συγκεντρικῶν τόξων, οὕτως ὥστε νὰ ἀποτελῆται εἶδος φολιδωτῆς κοσμήσεως.

Ἀριθ. 6 εἰκ. 6, 5. Φιάλη σχήματος σχεδὸν ἡμισφαιρικοῦ μετὰ μετρίως ὑψηλῆς βάσεως, καὶ μιᾶς ὁριζοντίου τοξοειδοῦς λαβῆς. Αἱ πλευραὶ πολὺ λεπταί. Τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι διὰ μελανωποῦ γανώματος ἠλειμμένον, ἐπὶ δὲ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας φέρει ἐπὶ λευκοκιτρίνης ἀλοιφῆς παρὰ τὸ χεῖλος μίαν καὶ περὶ τὸ μέσον τῆς κοιλίας δύο κυκλικὰς γραμμὰς διὰ γανώματος.

Ἁπλῆ σύγκρισις τῶν σχημάτων καὶ τῆς κοσμήσεως τῶν ἀγγείων τοῦ τάφου *α* πρὸς τὴν τάξιν τῶν ἀγγείων, ἥτις ἀντιπροσωπεύεται πρὸ πάντων διὰ τῶν εὑρημάτων τῶν τάφων τῆς Σαλαμῖνος (ΑΜ 1910, 25 κέ.), καὶ ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐκλείψεως τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου, καὶ τῆς ἀρχῆς νέας περιόδου, καθ' ἣν ἐπικρατεῖ ἡ χρῆσις τοῦ σιδήρου καὶ ἀναπτύσσεται ὁ γεωμετρικὸς ῥυθμός, ἀρκεῖ ὅπως πείσῃ ἡμᾶς, ὅτι καὶ ταῦτα εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἀνήκουσιν. Οὐδεμία σχεδὸν διαφορὰ ὑπάρχει ὡς πρὸς τὸ σχῆμα μεταξὺ τῶν οἰνοχοῶν ἡμῶν καὶ τῶν ἐκ Σαλαμῖνος ἐν ΑΜ 1910 σελ. 27 εἰκ. 3-4 δημοσιευομένων, ὁ τρόπος τῆς διαθέσεως τῶν κοσμημάτων περὶ τὸν λαιμὸν εἶνε ὁ αὐτὸς παρ' ἀμφοτέροις, καὶ ἡ χρῆσις δὲ σχεδίων συνήθων πρὸ πάντων κατὰ τὴν ὀψιμωτάτην Μυκηναϊκὴν περίοδον εἶνε δεῖγμα τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Μόνον τὸ σχῆμα τῆς φιάλης ἀριθ. 6 εἶνε νέον, καὶ δὲν ἀπαντᾷ οὔτε ἐν τῇ Μυκηναϊκῇ, οὔτε ἐν τῇ γεωμετρικῇ περιόδῳ, μόνον δὲ ὡς πρόδρομος τοῦ σχήματος τῶν νεωτέρων ἰωνικῶν φιαλῶν (ὡς π.χ. Sieveking-Hackl, Vasensammlung München I πίν. 22) δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ.

Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ δευτέρου τάφου (*β*), ἀριθ. 7, ***εἰκ. 7.*** Μέγας κρατὴρ ὕψ. 0·295, πλ. κατὰ τὸ χεῖλος 0·33 μεθ' ἁπλῶν πλαγίως πρὸς τὰ ἄνω φερομένων τοξοειδῶν λαβῶν. Ὁ πηλὸς ἔχει χρῶμα ὠχρέρυθρον, εἶνε κάλλιστα ὠπτημένος, λίαν σκληρὸς καὶ πολὺ καθαρός, εἰ καὶ ἔχει χονδροτέρους τινὰς κόκκους, οἵτινες διακρίνονται ὡς μικραὶ τραχύτητες ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου. Τὸ ἐσωτερικὸν εἶνε ἠλειμμένον διὰ καστανερύθρου γανώματος· ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ κιτρινωπῆς ἀλοιφῆς, ἐφ' ἧς εἶνε διὰ γανώματος καστανερύθρου γεγραμμένα τὰ κοσμήματα. Διὰ γα-

7: Κρατὴρ ἀριθ. 7.

νώματος καλύπτεται καὶ ἡ βάσις, τὸ χεῖλος καὶ μικρὸν μέρος κάτωθεν τούτου· ἐπίσης δὲ καὶ τὸ ἄνω μέρος τῆς ῥίζης τῶν λαβῶν καὶ τὸ μέσον τοῦ ἀποτελοῦντος ταύτας τόξου.

Ἡ κυρία διακόσμησις ***(εἰκ. 8),*** ἡ αὐτὴ καὶ ἐπὶ

8: Εἰκὼν κρατῆρος ἀριθ. 7.

τῶν δύο ὄψεων, ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἡμίσεος τοῦ ἀγγείου. Ἐντὸς δύο μετοποειδῶν τετραγώνων ὁριζομένων ἑκατέρωθεν διὰ καθέτου τεθλασμένης γραμμῆς περιεχομένης ἐντὸς παραλλήλων γραμμῶν, καὶ χωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ ὀρθίου παραλληλογράμμου πλήρους ἀντιστοίχων συγκεντρικῶν ἡμικυκλίων εἶνε γεγραμμένον κόσμημα προελθὸν ἐκ πλουσιωτέρας διαρρυθμίσεως τῆς συνήθους ἐν ὀψίμοις μυκηναϊκοῖς ἀγγείοις σπείρας ἐντὸς μετόπης (π. χ. Wolters, Vasen der Akropolis I, ἀρ. 122-3, Myk. Vas. XXVII, 223). Ὡς πλήρωμα τῆς κορυφῆς τοῦ πρώτου κύματος τῆς σπείρας ὑπάρχει τὸ σύνηθες μυκηναϊκόν, ῥιπιδιοειδὲς κόσμημα, τὸ δὲ δεύτερον κῦμα τῆς σπείρας εἶνε πλῆρες καθέτως τεθειμένων πυκνῶν παραλλή-

λων γωνιῶν ἐχουσῶν ἐλαφρῶς κεκαμπυλωμένας τὰς πλευράς, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ μνημονευθέντος ἤδη ἀγγείου Myk. Vas. XXVII, 223 (Ἐθν. Μουσ. 1144).

Τὸ σχῆμα τοῦ κομψοῦ τούτου κρατῆρος, σύνηθες ἐν τῇ γεωμετρικῇ κεραμεικῇ, καὶ πρὸ πάντων ἐν Ἀργολίδι (Tiryns I 146) ἰδιάζει καὶ εἰς τὴν ὄψιμον μυκηναϊκὴν περίοδον. Ὁ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν κρατὴρ (Myk. Vas. XXXIII, 318 = Ἐθν. Μουσ. ἀριθ. 1052), ὅστις ἔχει τὴν αὐτὴν μετοποειδῆ διάταξιν τῆς διακοσμητέας ἐπιφανείας, εἶνε ἀπολύτως ὅμοιος κατὰ τὸ σχῆμα. Καὶ ὁ περίφημος κρατὴρ τῶν πολεμιστῶν (Myk. Vas. XLII-XLIII = Ἐθν. Μουσ. ἀριθ. 1426 α) ἔχει ὅμοιον περίπου σχῆμα διαφέρον μόνον κατὰ τὰς λαβὰς καὶ τὸν περιβάλλοντα τὸν λαιμὸν ἐξέχοντα δακτύλιον.

Κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῆς κοσμήσεως τάσσεται τὸ ἀγγεῖον ἡμῶν εἰς τὴν τελευταίαν περίπου τάξιν τῶν ὀψίμων μυκηναϊκῶν ἀγγείων (ἰδὲ F. L. Myk. Vas. σελ. 61 καὶ πίν. XXXIII).

Εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν πρέπει νὰ ταχθῇ καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ τάφῳ εὑρεθεῖσα ὑδρία (ὕψ. 0·39) ἀριθ. 8, ***(εἰκ. 9)***. Τὸ

9: Ὑδρία ἀριθ. 8.

σῶμα αὐτῆς εἶνε σχεδὸν ᾠοειδές, ἀλλὰ πολὺ ἐξωγκωμένον· τοῦ λαιμοῦ σῴζεται μικρὸν μόνον μέρος, ἀλλ' ἦτο σχετικῶς στενὸς καὶ πιθανώτατα περιφερικός· δύο τοξοειδεῖς λαβαὶ εὕρηνται ἑκατέρωθεν ἐπὶ τοῦ μέσου περίπου τῆς κοιλίας, ἡ δὲ τρίτη, ἡ κάθετος λαβὴ ἀπέπεσε μετὰ τοῦ λαιμοῦ οὐδὲν ἴχνος καταλιποῦσα. Μικρὰ μαστοειδὴς ἀπόφυσις ὑπάρχει παρὰ τὸν λαιμὸν τοῦ ἀγγείου ἐν τῷ μέσῳ τῆς προσθίας ὄψεως μεταξὺ τῶν δύο λαβῶν. Αἱ ὑδρίαι τοῦ σχήματος τούτου εἶνε ὀλίγον σπάνιαι, ἔχουσι δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐκ τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου, ἀλλ' ἀπαντῶσι καὶ ἐν τοῖς γεωμετρικοῖς χρόνοις (Tiryns I, 157). Ὁ πηλὸς εἶνε ὠχρέρυθρος, ὅμοιος πρὸς τὸν τοῦ ἀνωτέρω περιγραφέντος κρατῆρος, ἡ δ' ἐπιφάνεια φέρει λεπτὴν ἀλοιφὴν χρώματος ὠχροπρασίνου, ἥτις ἁπλοῦται καὶ ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ λαιμοῦ. Τὸ γάνωμα ἔχει χρῶμα ἐρυθρωπόν, καὶ μόνον εἰς σπάνια σημεῖα εἶνε μελανωπόν.

Τὸ ὑψηλότερον τῶν λαβῶν μέρος τῆς ὑδρίας διαιρεῖται εἰς δύο ζώνας χωριζομένας ἀπ' ἀλλήλων διὰ μιᾶς κυκλικῆς γραμμῆς. Τὴν πρώτην ζώνην πληροῦσι πυκνῶς κατὰ σειρὰν τεταγμένα τετράγωνα πλαγίως τεθειμένα, ὧν αἱ μὲν γωνίαι ἔσωθεν πληροῦνται διὰ συγκεντρικῶν τόξων, πρὸς ἑκάστην δὲ τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἐκτείνεται ἔξωθεν ἕλιξ φυομένη ἀπὸ τῶν γωνιῶν τούτου ***(εἰκ. 10)***. Ἓν

10: Κοσμήματα ὑδρίας ἀριθ. 8.

τετράγωνον εἶνε ἐπιμηκέστερον τῶν λοιπῶν καὶ εἶνε πλῆρες κιγκλιδοειδοῦς σχήματος (εἰκ. 10, 2). Παραπλήσιον κόσμημα ἔχει τεμάχιον ἀγγείου ἐκ Μυκηνῶν ἐν Myk. Vas. XXXIII, 332. Ἡ δευτέρα ζώνη ἔχει τὸ γνωστὸν κόσμημα τῶν συγκεντρικῶν τοξοειδῶν γραμμῶν.

Ἀγγεῖα ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τῆς θόλου. Τὰ ἐν τῇ λοιπῇ ἐπιχώσει τῆς θόλου ἀγγεῖα δὲν εἶνε τόσον ὁμοειδῆ, οὐδὲ πάντα σύγχρονα, τοὐναντίον δ' εὑρέθησαν ἀναμὶξ ἀγγεῖα πασῶν σχεδὸν τῶν Μυκηναϊκῶν περιόδων ἀπὸ τῶν πρωϊμωτάτων μέχρι τῶν ὀψιμωτάτων, πλὴν ἐν τῷ κατωτάτῳ στρώματι, ἔνθα, ἰδίᾳ πρὸς τὸ ἐσώτερον μέρος τῆς θόλου, μόνον τεμάχια πρωΐμων μυκηναϊκῶν ἀγγείων ὑπῆρχον.

Σύγχρονα περίπου πρὸς τὰ ἀγγεῖα τοῦ τάφου ***α*** εἶνε πρῶτον δύο μικραὶ οἰνοχόαι (ἀριθ. 9-10 ***εἰκ.***

11), ὅμοιαι καθ' ὅλα πρὸς τὰς ἀνωτέρω περιγρα-

11: Ὄψιμοι μυκηναϊκαὶ οἰνοχόαι ἀριθ. 9-10.

φείσας οἰνοχόας τοῦ τάφου α, πρὸς τούτοις δὲ χυτροειδῆ τινα ἀγγεῖα **(εἰκ. 12)** καὶ σκύφων τεμάχια, ἅτινα διά τε τὴν ἐργασίαν (πηλὸς ὠχρέρυθρος κάλλιστα εἰργασμένος, κιτρίνη ἀλοιφή, μελανωπόν, ἀραιὸν γάνωμα) καὶ τὰ κοσμήματα (συγκεντρικὰ ἡμικύκλια, τεθλασμένη γραμμή) εἰς τοὺς αὐτοὺς περίπου πρέπει νὰ ταχθῶσι χρόνους.

Ἓν τῶν σπουδαιοτέρων ἀγγείων τοῦ τάφου εἶνε **εἰκ. 13** ἀριθ. 11, ὕψ. σωζ. 0·11 περ. Εἶνε πολὺ ἐλλιπές, ἀλλ' εὐτυχῶς καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἡ παράστασις δύνανται ὁπωσδήποτε ἀσφαλῶς νὰ συμπληρωθῶσι. Τὸ σχῆμα αὐτοῦ εἶναι κοινότατον ἐν τῇ μυκηναϊκῇ ἀγγειοπλαστικῇ· ἦτο πυξιδοειδὲς μετὰ καθέτων τῶν πλευρῶν τῆς κοιλίας, ὡς π. χ. FL Myk. Vas. XI 67, καὶ εἶχε δύο μόνον ὦτα, ὧν αἱ

12: Τεμάχια ἀγγείων ἐκ τῆς ἐπιχώσεως.

θέσεις ὁρίζονται ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ μικρῶν σῳζομένων τμημάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ δι' ἐλαχίστων ἰχνῶν διακρινομένων ἐπὶ τῶν θέσεων, καθ' ἃς συνήπτοντο τὰ ὦτα πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου. Τοῦ κοσμήματος τοῦ λαιμοῦ σῴζεται μικρὸν μέρος, φαίνεται δ' ὅτι ἀπετελεῖτο τοῦτο ἐκ συνεχῶν τριγώνων πλήρων παραλλήλων γραμμῶν, ὧν ἡ βάσις ἐναλλὰξ εἶνε ἄλλοτε μὲν πρὸς τὰ ἄνω, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὰ κάτω. Ἡ μία πλευρὰ τοῦ ἀγγείου **(εἰκ.14)** κοσμεῖται διὰ πλειόνων χωρισμάτων σχήματος ὀρθίων παραλληλογράμμων πλήρων διαφόρων γεωμετρικῶν σχημάτων (συγκεντρικὰ ἡμικύκλια, συγκεντρικαὶ τοξοειδεῖς γραμμαί, κυματοειδεῖς γραμμαὶ κλπ.), ἐπὶ δὲ τοῦ λοιποῦ σώματος τοῦ ἀγγείου, ὀλίγῳ μεγαλειτέρου τοῦ ἡμίσεος εἰκονίζεται μέγα πλοῖον. Εἶνε ναῦς πολεμικὴ **(εἰκ. 15)**, μετ' ἐμβόλου, ἄνευ κωπῶν ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ ἱστόν, ἐφ' οὗ φέρεται μέγα ἱστίον μετ' ἐστρογγυλωμένων πλευρῶν. Τὸ μικρὸν καὶ λίαν χαμηλόν, πεφραγμένον μέρος τοῦ σώματος τῆς νηὸς εἶνε ὅλον διὰ μέλανος γεγραμμένον· ἡ πρύμνη, ἧς ἡ καμπύλωσις ἄρχεται ὀλίγον ἐσωτέρω τοῦ τέρματος τοῦ πλοίου, εἶνε ἱκανῶς ὑψηλή,

13: Ὄψιμος μυκηναϊκὴ πυξὶς ἀριθ. 11.

καὶ καταλήγει εἰς ὀλίγον παχυτέραν, κωνικὴν κορυφήν. Ἡ πρώρα εἶνε ὀρθή, ἡ δὲ στεῖρα ἔχει σχῆμα γραμμῆς καθέτου ἀρχομένης ὀλίγον ἐνδοτέρω τοῦ ἄκρου τοῦ ἐμβόλου, ἔληγε δ' ἄνω πιθανώτατα εἰς στυλίδα φέρουσαν τὸ σῆμα τοῦ πλοίου, ἰχθὺν ἀπὸ τοῦ νώτου τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι αἰωροῦνται πρὸς τὰ ἄνω δύο ταινίαι. Ὑψηλότερον τοῦ πεφραγμένου σώματος τοῦ πλοίου συνδέεται ἡ πρώρα μετὰ τῆς πρύμνης δι' εἴδους γεφύρας φερομένης ὑπὸ σειρᾶς πολλῶν ὀρθίων πασσάλων, βασιζομένων ἐπὶ τοῦ πεφραγμένου μέρους τοῦ πλοίου. Πρός τε τὴν πρώραν καὶ τὴν πρύμνην ἔληγε τὸ γεφυροειδὲς τοῦτο μέρος εἰς εἶδος κιγκλιδωτοῦ, ὑψηλοῦ ἰκρίου, οὗ τὸ κατωτατον εἶνε πεφραγμένον. Τοῦ ἱστοῦ σῴζεται μόνον μέρος τῆς κορυφῆς· ἵστατο ἐν τῷ μέσῳ, συνεκρατεῖτο δ' ἀπὸ μὲν τῆς πρῴρας διὰ μιᾶς παχείας κάλω (πρότονος) δεδεμένης ἀφ' ἑνὸς ἐπὶ τοῦ ἰκρίου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ἱστοῦ, ἀπὸ δὲ τῆς πρύμνης διὰ δύο ἄλλων ὁμοίως παχειῶν κάλων (ἐπιτόνων). Τρίτη κάλως προσδεδεμένη ὁμοίως ἐπὶ τοῦ ἰκρίου τῆς πρύμνης πλησίον τῆς θέσεως, ἔνθα εἶνε ὁμοῦ προσδεδεμέναι αἱ

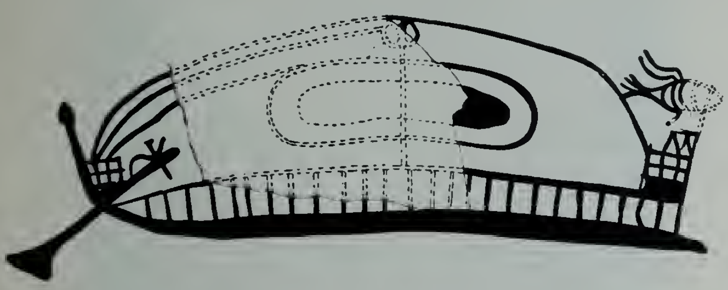

14: Εἰκὼν μυκηναϊκῆς πυξίδος ἀριθ. 11.

ἐπίτονοι, ἐχρησίμευε πιθανώτατα εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ ἱστίου. Ἡ κορυφὴ τοῦ ἱστοῦ ἔχει ἑκατέρωθεν μέγαν κρίκον, ἀφ' οὗ ἴσως ἐξηρτῶντο τὰ ἀνέχοντα τὸ ἱστίον σχοινία (πρβ. εἰκόνα πλοίου ἐν Baumeister Denk. III 1598 εἰκ. 1660). Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἱστίου δυστυχῶς οὐδόλως εἶνε σαφής· τὸ στρογγύλον σχῆμα δυσκόλως δύναταί τις νὰ δεχθῇ, ὅτι ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν πραγματικὴν μορφήν, οὐδ' εἶνε εὔκολον πρὸς τούτοις νὰ ἐξηγηθῇ τί ὁ τεχνίτης ἐπεθύμει νὰ δηλώσῃ διὰ τοῦ μέλανος κέντρου καὶ τοῦ περιβάλλοντος τοῦτο κύκλου. Τὸ πηδάλιον εἶνε ὅμοιον πρὸς μακρὰν κώπην ἔχουσαν λίαν εὐρὺν τριγωνικὸν πόδα. Περίεργον εἶναι τὸ σχῆμα τῆς λαβῆς (οἴακος) τοῦ πηδαλίου· φαίνεται, ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ ξυλίνου γόμφου, ἱκανῶς μακροῦ μετὰ παχυτέρας τριγωνικῆς περίπου κορυφῆς, ὅστις ἐνσφηνοῦται ἐντὸς τοῦ σώματος τοῦ πηδαλίου μεσολαβούσης πρὸς μείζονα στερεότητα, καὶ πρὸς κόσμον ἴσως, παχείας ῥάβδου δὶς κεκαμπυλωμένης τοξοειδῶς.

Παρὰ τὴν πρύμνην κοσμοῦσι τὸν χῶρον δύο κάθετοι κυματοειδεῖς γραμμαί, πρὸ δὲ τῆς πρώρας, εἰς ταύτην προσκεκολλημένη καὶ φέρουσα σύγχυσίν τινα εἰς τὴν ὄψιν ταύτης, κάθετος τεθλασμένη γραμμὴ κλειομένη διὰ γραμμῆς παραλλήλου πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς στείρας.

Καὶ ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς καὶ τὸ τελείως μυκηναϊκὸν σχῆμα τοῦ ἀγγείου ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ διακόσμησις τοῦ ἀγγείου διὰ γεωμετρικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον σχημάτων ἀναγκάζουσιν

15: Μυκηναϊκὸν πλοῖον πυξίδος ἀριθ. 11.

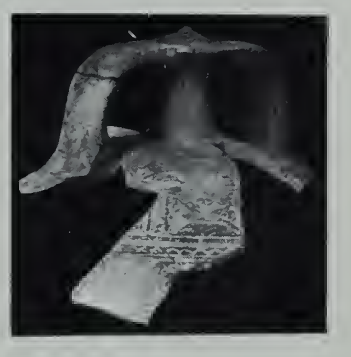
ἡμᾶς νὰ χρονολογήσωμεν καὶ τοῦτο εἰς τοὺς ὀψιμωτάτους μυκηναϊκοὺς χρόνους. Ὁ πηλὸς εἶνε μυκηναϊκός, λεπτὸς καὶ καλῶς ὠπτημένος, χρώματος ὠχρερύθρου, ἡ δ' ἐπιφάνεια εἶνε πρασινωπή, ἐστιλβωμένη.

Τοῦ πλοίου τὸ ἐγγύτερον ὑπόδειγμα εἶνε ἀναμφιβόλως τὰ ἐπὶ τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ Διπύλου πλοῖα. Ἂν παραβάλωμεν π. χ. τό, δυστυχῶς ὁμοίως ἐλλιπές, γεωμετρικὸν πλοῖον ΑΜ 1911 175, ὅπερ εἶνε ὁμοίως ἄνευ κωπῶν, καὶ μόνον δι' ἱστίων ἐξηρτυμένον, θὰ ἴδωμεν, ὅτι πάντα τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ μέρη, τὸ χαμηλὸν πεφραγμένον σῶμα, τὸ γεφυροειδὲς ζεῦγμα τῆς πρώρας μετὰ τῆς πρύμνης, καὶ τὸ ἔμβολον ἀπαντῶσιν ὁμοίως παρ' ἀμφοτέροις, ἐνῷ αἱ διαφοραί, ὡς εἶνε π. χ. ἡ καμπύλωσις τῆς πρώρας καὶ ἡ πλουσιωτέρα διαρρύθμισις ταύτης, ὀφείλονται εἰς τὴν πρόοδον τῆς ναυπηγικῆς τέχνης, ἥτις δυνατὸν εἶνε νὰ ἐπῆλθε κατὰ τὸ ὁπωσοῦν μακρὸν διάστημα, ὅπερ παρεμπίπτει μεταξὺ τῆς ζωγραφήσεως τῶν δύο πλοίων. Τὰ κιγκλιδωτὰ ἴκρια τῆς πρώρας καὶ τῆς πρύμνης χαρακτηρίζουσιν ἐπίσης τὰ γεωμετρικὰ πλοῖα τοῦ Διπύλου (πρβ. καὶ ΑΕ 1898 πίν. 5).

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀγγείου ἡμῶν παρέχει τὴν πρώτην μεγάλην καὶ εὐκρινῆ ὁπωσδήποτε παράστασιν μυκηναϊκοῦ πλοίου. Ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐπὶ μυκηναϊκῶν καὶ προμυκηναϊκῶν ἔργων πλοῖα μεθ' ὅλην τὴν ἀτελῆ σχεδίασιν, δεικνύουσιν ὅτι ὁμοίως ἦσαν περίπου ἐσχηματισμένα. Εἶχον πάντα ἀνέκαθεν τὴν ὑψηλὴν πρώραν μετὰ τοῦ ἐμβόλου καὶ τὴν καμπύλην πρύμνην· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἐπὶ τοῦ δίσκου τῆς Φαιστοῦ (Evans Scr. Min. 276, 25) πλοίου ἡ ὁμοιότης πρὸς τὰ λοιπὰ μυκηναϊκὰ πλοῖα καὶ τὸ ἡμέτερον ἀδίκως ἀμφισβητεῖται. Προσέτι δὲ καὶ ὁ τύπος, ὃν ἀντιγράφουσι τὰ ἐπὶ τῶν γνωστῶν κυκλαδικῶν, τηγανοειδῶν σκευῶν (ΑΕ 1899 90, εἰκ. 16-22) ἐγχάρακτα πλοῖα νομίζω, ὅτι δὲν εἶνε πολὺ διάφορος, συνδέονται δ' ἄλλως τε τὰ πλοῖα ταῦτα πρὸς τὸ ἡμέτερον καὶ διὰ τοῦ σήματος, ὅπερ φέρουσιν ἐπὶ τῆς πρώρας, τοῦ ἐπὶ τῆς στυλίδος ἰχθύος.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος, ἂν ἦσαν ἤδη καὶ τότε Ἑλληνικαὶ αἱ κατοικήσασαι κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους τὰς Ἑλληνικὰς χώρας φυλαί, ἢ ἂν ἀνῆκον πᾶσαι εἰς τὸ αὐτὸ ἔθνος, φαίνεται, ὅτι ἡ ναυτικὴ τέχνη ἦτο παρὰ πᾶσιν ἡ αὐτὴ καὶ σχετικῶς ὁμοίως ἀνεπτυγμένη, ὁ δὲ πρωτόγονος τύπος τοῦ πλοίου, ὅστις ἐξειλίχθη εἰς τὴν θαυμασίαν τριήρη τῶν κλασσικῶν χρόνων, εὑρίσκετο μετὰ πάντων σχεδὸν τῶν χαρακτηριστικωτάτων μερῶν ταύτης, παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις κατοίκοις τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ὁ ψευδόστομος ἀμφορεὺς ἀριθ. 12 **εἰκ. 16**

16: Τεμάχιον ψευδοστόμου ἀμφορέως εἰκ. 12.

φέρει πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν ἀγγείων τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ὀψίμου μυκηναϊκῆς περιόδου. Ὁ πηλὸς καὶ τούτου εἶνε περίπου ὁ συνήθης μυκηναϊκός, χρώματος πρασινωποῦ, ἡ δ' ἐπιφάνεια ἔχει ὁμοίως πρασίνην χροιὰν καὶ εἶνε ἐστιλβωμένη. Φαίνεται, ὅτι ἡ κόσμησις **(εἰκ. 17)** περιελάμβανεν ὅλον ἢ τὸ πλεῖστον μέ-

17: Ψευδόστομος ἀμφορεὺς ἀριθ. 12.

18: Τρίωτος μυκηναϊκὸς ἀμφορεὺς ἀριθ. 13.

ρος τοῦ σώματος τοῦ ἀγγείου (πρβ. FL Myk. Vas. XXXVIII, 393) διῃρημένον εἰς ζώνας μετὰ μετοποειδῶν χωρισμάτων· ἐντὸς ἑνὸς χωρίσματος τῆς κατωτάτης σῳζομένης ζώνης φαίνεται μέρος πτηνοῦ ἔχοντος τρία μεμονωμένα πτερὰ τεταμένα ἐπὶ τοῦ νώτου, ὅπως καὶ ἐπί τινων γεωμετρικῶν ἀμφορέων τῆς Τίρυνθος (Tiryns I πίν. 20, 4).

Ἄλλα ἀγγεῖα ὀψίμου μυκηναϊκῆς περιόδου εὑρεθέντα ἐν τῇ ἐπιχώσει τῆς θόλου εἶνε καὶ τὰ ἀκόλουθα ἀποκατασταθέντα ὁπωσδήποτε εἰς ἓν ὅλον ἐκ πολλῶν τεμαχίων. Ὁ πηλὸς (πρασινωπὸς ἢ ροδόχρους) καὶ τὸ γάνωμα, καστανωπὸν ἢ ἐρυθρωπόν, εἶναι ὅπως ἐν τῇ καλῇ Μυκηναϊκῇ ἀγγειοπλαστικῇ.

Εἰκ. 18 ἀριθ. 13, ὕψ. 0·38. Τρίωτος ἀμφορεὺς (πρβ. διὰ σχῆμα FL Myk. Vas. III, 19-20) ἔχων ἐν τῷ ὑπὸ τὸν λαιμὸν μεταξὺ τῶν τριῶν λαβῶν χώρῳ τὸ γνωστὸν μυκηναϊκὸν κόσμημα ἐκ συγκεντρικῶν τόξων φολιδοειδῶς διατεταγμένων. Εὑρέθησαν καὶ τεμάχια δύο ἴσως ἄλλων ὁμοίων ἀγγείων, ἅτινα ἐκοσμοῦντο διὰ δύο ἀντιστοίχων σειρῶν συνεχῶν συγκεντρικῶν τόξων, ὧν ἐν τῷ μεταξὺ ὑψιλοειδῆ σχήματα.

Εἰκ. 19 ἀρ. 14. Εὐρὺ τριγωνικῆς τομῆς δίωτον κύπελλον ὕψ. 0·175 καὶ πλάτ. ὅμοιον κατὰ

19: Δίωτον μυκηναϊκὸν κύπελλον ἀριθ. 14.

τὸ χεῖλος, μεθ' ὑψηλοῦ ποδὸς λαμπρᾶς, μυκηναϊκῆς ἐργασίας. Κυκλικαὶ γραμμαὶ στιλπνοῦ γανώματος περιθέουσι τὸ σῶμα καὶ τὸν ὑψηλὸν πόδα. Εὑρέθησαν καὶ τεμάχια πολλῶν ἄλλων ὁμοίων. Ἀλλ' ἔτι πλείονα ἦσαν ἐν τῷ τάφῳ μόνωτα κύπελλα (***εἰκ. 20***,1, ἀριθ. 15) ἡμισφαιροειδῆ μεθ' ὑψηλοῦ ἐπίσης ποδός. Τὰ πλεῖστα τούτων ἦσαν ἐξ ὁλοκλήρου κεκαλυμμένα διὰ μέλανος γανώματος, ὅπερ παρὰ πολλοῖς ἐξ αὐτῶν ἠλλοιώθη (ἕνεκα ἰσχυ

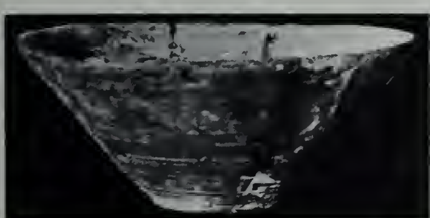

20: Μυκηναϊκὰ μόνωτα κύπελλα ἀριθ. 15 καὶ 16.

ρᾶς πυρακτώσεως;), φαίνεται δὲ τώρα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου ὡς λεπτότατος μέλας φλοιὸς εὐκόλως θρυπτόμενος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐλάχιστον ὡσεὶ ἀσβεστῶδες ὑπόθημα.

Καὶ τεμάχια τεσσάρων κυπέλλων μεθ' ὑψηλῶν καθέτων κρικοειδῶν λαβῶν (εἰκ. 20, 2, ἀριθ. 16) εὑρέθησαν ἐν τῇ ἐπιχώσει, φέροντα καὶ ταῦτα τὸ αὐτὸ ὁμοίως ἀλλοιωθὲν γάνωμα.

Εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν τῶν ὀψίμων μυκηναϊκῶν ἀγγείων πρέπει πιθανώτατα νὰ ταχθῶσι καὶ ἡμικωνικά τινα ποτήρια ἄνευ λαβῶν (**εἰκ. 21,** ἀριθ.

21: Μυκηναϊκὸν ποτήριον ἀριθ. 17.

17). Ὅμοια ποτήρια εὑρέθησαν καὶ ἐν Φυλακωπῇ (Phylakopi πίν. XXXVI 18), ἐν Κρήτῃ δ' ἐν πολὺ ἀρχαιοτέροις στρώμασι (BSA 1903-4 σ.15).

Ἴσως εἶναι ὀλίγον ἀρχαιότεραι τῶν ἀνωτέρω περιγραφέντων ἀγγείων αἱ ἀκόλουθοι τρεῖς οἰνοχόαι.

Ἀριθ. 18. Σῴζεται τὸ πλεῖστον τοῦ ἄνω ἡμίσεος καὶ ὀλίγον μέρος τῆς βάσεως, εἶχε δὲ σχῆμα περίπου σφαιροειδές, σχεδὸν ὅπως FL Myk. Vas. IX 54. Τὸ χεῖλος ὁμοιάζει πρὸς μακρὸν ῥάμφος, καὶ ἡ λαβὴ εἶνε ταινιοειδής, τομῆς περίπου τριγωνικῆς, πολὺ πλατεῖα καὶ λεπτή. Καθ' ὃ σημεῖον τελειώνει ὁ λαιμὸς ἐπὶ τοῦ ὤμου ὑπάρχει λεπτός, ἐξογκωτὸς δακτύλιος. Ὁ πηλὸς εἶνε ὠχροκίτρινος, παραπλήσιος σχεδὸν πρὸς τὸν τῶν πρωτοκορινθιακῶν ἀγγείων, τὸ δὲ γάνωμα μελανωπόν, ἢ καστανόχρουν ὅπου εἶνε ἀραιότερον, μετά τινος μεταλλικῆς λάμψεως. Τὸ ῥάμφος κοσμοῦσι κάτωθεν δύο κυματοειδεῖς ταινίαι, κυματοειδεῖς δὲ καὶ κυκλικαὶ γραμμαὶ ὑπάρχουσιν ἐπὶ διαφόρων σημείων. Τὸ κύριον κόσμημα (**εἰκ. 22**) εὕρηται ἐπὶ

22: Κόσμημα μυκηναϊκῆς οἰνοχόης ἀριθ. 18.

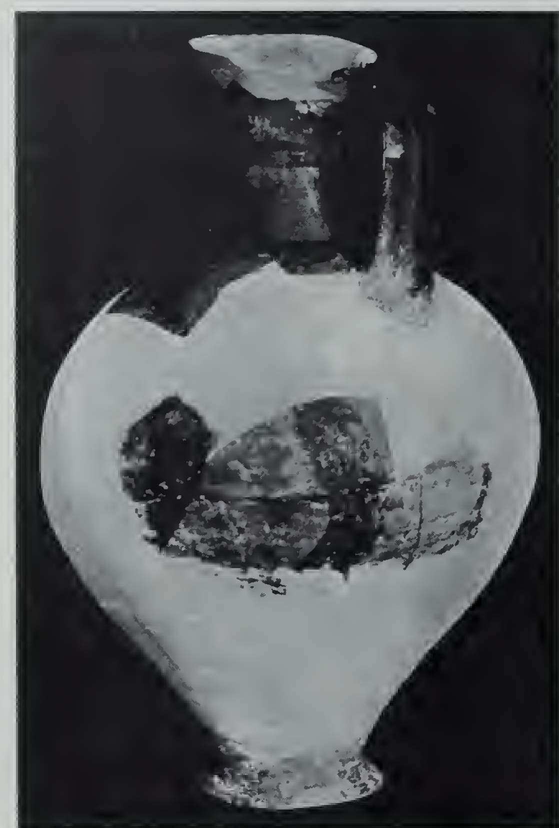
τοῦ ἀνωτάτου μέρους τοῦ ἀγγείου, καὶ ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἰδιορρύθμων σπειρῶν. Ἑκάστη τούτων εἶνε ἐν τῷ μέσῳ πυκνῶς καὶ πολλάκις εἰς κύκλους εἱλιγμένη, καὶ ἐμπρὸς μὲν διευθύνεται καθέτως ὀλίγον πρὸς τὰ ἄνω ἡ γραμμὴ τῆς σπείρας, καὶ λήγει εἰς ῥομβοειδῆ κεφαλὴν πλήρη ἐπαλλήλων γωνιῶν, ἐνῷ ὀπίσω διχοτομουμένη ἐξελίσσεται αὕτη ὡς διπλῆ σειρὰ ὄφεως· τὸ μεταξὺ τῆς οὕτω διχοτομηθείσης γραμμῆς πληροῦται διὰ πολλῶν παραλλήλων γραμμῶν. Πρὸ πάντων διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς οὐρᾶς καθίσταται φανερόν, ὅτι εἰς τὸν ἰδιόρρυθμον σχηματισμὸν τῆς σπείρας συνετέλεσεν ἡ ἀνάμνησις παραστάσεως ὄφεων.

Ἡ σπεῖρα ποικιλοτρόπως ἐσχηματισμένη εἶνε σύνηθες κόσμημα πασῶν σχεδὸν τῶν περιόδων τῆς Μυκηναϊκῆς ἀγγειοπλαστικῆς, ἀλλὰ πρὸς τὴν σπεῖραν τοῦ ἀγγείου ἡμῶν δύναται πρὸ πάντων νὰ παραβληθῇ ἡ τοῦ ἐκ Μυκηνῶν ἀγγείου FL Myk. Vas. XXXVI 364, ἥτις καταλήγει ὁμοίως εἰς κεφαλὴν ὄφεως.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο σπειρῶν φαίνεται, ὅτι ὑπῆρχε μικρότερόν τι κυκλικὸν κόσμημα, κενὸς δέ τις χῶρος παρὰ τὴν λαβὴν πληροῦται διὰ γωνιῶν,

ὧν αἱ πλευραὶ ἀποτελοῦνται ἐκ δύο παραλλήλων γραμμῶν ἐχουσῶν ἐν τῷ μεταξὺ πολλὰς ἐπαλλήλους γωνίας.

Εἰκ. 23, ἀριθ. 19. Οἰνοχόη ὁμοία περίπου πρὸς

23: Μυκηναϊκὴ οἰνοχόη ἀριθ. 19.

τὴν προηγουμένην (ὕψ. πιθατὸν 0·35). Τὸ χεῖλος δὲν εἶνε ῥαμφοειδές, ἀλλὰ πιθανώτατα κυκλικὸν καὶ μόνον πρὸς τὴν λαβὴν τοξοειδῶς ἀποκεκομμένον (πρβ. τὸ χεῖλος τῆς ἐκ Κύπρου οἰνοχόης FL Myk. Vasen XIII 89). Πηλὸς καὶ ἐργασία ὡς τῆς προηγουμένης. Βάσις καὶ χεῖλος καλύπτονται διὰ γανώματος, κυκλικαὶ δὲ γραμμαὶ περιβάλλουσι πολλαχῶς τὸν λαιμόν· ὀλίγον ὑψηλότερον τῆς βάσεως ὑπάρχει ὁριζόντιος σειρὰ τοξοειδῶν περίπου μικρῶν λεπτῶν ἐντομῶν, ἄγνωστον ἂν ἐκ τύχης ἢ ἐπίτηδες πρὸς κόσμον.

Τὸ κόσμημα ἀποτελοῦσι πλοκαμοειδεῖς γραμμαὶ ὁρμώμεναι ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ καὶ ἁπλούμεναι καθέτως ἐφ' ὅλης τῆς περιφερείας τοῦ ἀγγείου, εἶνε δὲ τοῦτο ὅμοιον πρὸς τὸ τῆς τρίτης οἰνοχόης ***εἰκ. 24,*** ἀριθ. 20, ὕψ. 0·36. Τὸ σῶμα καὶ ταύτης εἶνε σχεδὸν σφαιρικόν, καὶ μόνον πρὸς τὴν βάσιν ἐκτεί-

24: Μυκηναϊκὴ οἰνοχόη ἀριθ. 20.

νεται κυλινδροειδῶς πρὸς τὰ κάτω, καὶ καταλήγει εἰς εὐρύτερον δίσκον. Ὁ λαιμὸς εἶνε μακρότερος, τὸ δὲ στόμιον εἶνε εὐρὺ καὶ γωνιοειδές.

Ὁ πηλὸς ἐρυθρὸς μετὰ πορτοκαλίνης ἐπιφανείας, καὶ τὸ γάνωμα δὲ εἶνε ζωηρὸν ἐρυθρόν.

Ὅμοιαι τὴν κόσμησιν, καὶ περίπου καὶ τὸ σχῆμα, εἶναι ἡ μνημονευθεῖσα ἤδη ἐκ Κύπρου οἰνοχόη (Myk. Vasen XIII 89) καὶ ἡ ἐξ Ἰαλυσσοῦ (αὐτόθι VIII 50), ὡς καὶ ἡ ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ Ἀθηνῶν ἐξ Ἄργους οἰνοχόη. Τὸ σχῆμα ἀπαντᾷ καὶ ἐν Κρήτῃ (πρβ. τὴν ἐκ Γουρνιῶν οἰνοχόην τῆς δευτέρας ὑστερομινωϊκῆς τάξεως ἐν Reisinger Kretische Vasenm. πίν. I 9).

Ἀμφορεῖς ἀνακτορικοῦ ῥυθμοῦ. Ἐκ τεμαχίων εὑρεθέντων ἐντὸς τῶν κατωτάτων στρωμάτων τῆς ἐπιχώσεως, πρὸ πάντων δ' ἐν τῷ προσκειμένῳ ἐπὶ τοῦ δαπέδου στρώματι, ἐφ' ὅλης τῆς ἐκτάσεως τῆς θόλου, καὶ ἐν τῷ δρόμῳ ἀκόμη [1], συνεπληρώθη-

[1] *Σκιᾶς* ΠΑΕ 1909 πίν. I 1, σελ. 276. Ὡς πρὸς τὴν εὕρεσιν ἐν τοῖς δρόμοις μυκηναϊκῶν τάφων τεμαχίων ἀγγείων, ὧν τὸ ὑπόλοιπον εὑρίσκεται ἐν τῷ τάφῳ πρβ. *Κεραμόπουλον* ἐν ΑΕ 1910, 273.

σαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τρεῖς μεγάλοι ἀμφορεῖς τοῦ τύπου τοῦ ἀνακτορικοῦ ῥυθμοῦ. Κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν ὁμοιάζουσι πρὸς πάντα τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο γνωστὰ πρώϊμα μυκηναϊκὰ ἀγγεῖα, πρὸ πάντων δὲ πρὸς τὰ ἐν τοῖς γειτονικοῖς θολωτοῖς τάφοις τοῦ Κακοβάτου εὑρεθέντα (AM 1909 37), πρὸς ἃ συμφωνοῦσι καὶ ὡς πρὸς τὴν σύστασιν τοῦ πηλοῦ, καθαροῦ κατὰ τὰ ἄλλα, ἀλλ᾽ ἔχοντος σχετικῶς πολλὰ μικρὰ μέλανα λιθάρια καὶ οὐδὲν μόριον μαρμαρυγίου. Εἶναι καὶ οὗτοι οἱ ἀμφορεῖς ἡμῶν ἄνευ τροχοῦ κατεσκευασμένοι, ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς δὲ ἐπιφανείας διακρίνονται ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀμφορέων τοῦ Κακοβάτου αἱ λεπταὶ γραμμαὶ τοῦ ἐκ τριχῶν χρωστῆρος. Τὰ τοιχώματα καὶ τῶν ἀμφορέων ἡμῶν εἶνε, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ παχέα τῶν Κρητικῶν ἀγγείων, λεπτὰ ὅσον καὶ τὰ τοῦ Κακοβάτου, ἐν γένει δ᾽ οὐδεμία οὐσιώδης διαφορὰ παρατηρεῖται κωλύουσα νὰ δεχθῶμεν τὴν αὐτὴν προέλευσιν τῶν ἀγγείων ἡμῶν καὶ τῶν τοῦ Κακοβάτου.

Πίν. 2, ἀριθ. 21· ὕψ. 0·65. Κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς βάσεως ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἐκ Κακοβάτου ἀμφορέα AM 1909 πίν. XXIII 1, ἀλλ᾽ ἐνταῦθα ἀνωτέρω τοῦ δίσκου τῆς βάσεως ὑπάρχουσι δύο ἀνθ᾽ ἑνὸς πλαστικοὶ δακτύλιοι, διαρρυθμιζομένης οὕτω πλουσιώτερόν πως τῆς βάσεως τοῦ ἀγγείου. Ἔχει ὡς καὶ ὁ ἄρτι μνημονευθεὶς ἐκ Κακοβάτου ἀμφορεὺς τρεῖς ὁριζοντίους, τοξοειδεῖς, ἀντιστοίχους λαβὰς εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὤμου. Ὁ πηλὸς εἶνε ὠχρόξανθος προσλαμβάνων εἴς τινας θέσεις ἐλαφρῶς ὠχρέρυθρον χροιάν, κιτρινέρυθρον δὲ εἴς τινα σημεῖα, ἔνθα φαίνεται, ὅτι ἐκάη λίαν ἰσχυρῶς τὸ ἀγγεῖον, ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ πηλὸς φέρει μικρὰς ἱκανῶς βαθείας ῥωγμάς, καὶ τὸ γάνωμα ἔχει ζωηρὸν ἐρυθρὸν χρῶμα, ἐνῷ κατὰ τὸ λοιπὸν εἶνε μέλαν. Ὁ λαιμὸς καλύπτεται διὰ γανώματος, ἐφ᾽ οὗ εἶνε γεγραμμέναι δύο κυκλικαὶ παράλληλοι, λευκαὶ κυματοειδεῖς γραμμαί, καὶ λευκοὶ ῥόδακες ἐκ στιγμῶν· καὶ κατὰ τὴν βάσιν καλύπτεται μέχρις ἀρκετοῦ ὕψους διὰ γανώματος, ἐφ᾽ οὗ ὑπάρχουσιν ὁμοίως δύο λευκαὶ παράλληλοι κυκλικαὶ γραμμαί. Ἀπὸ διαφόρων σημείων τῆς οὕτω διὰ τοῦ γανώματος σχηματιζομένης κρηπῖδος κατὰ τὴν βάσιν φύονται καὶ ἁπλοῦνται ἐφ᾽ ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου, διάφοροι κλάδοι κισσοῦ διὰ πολλῶν κανονικῶν καμπυλώσεων ἐξελισσόμενοι πρὸς τὰ ἄνω, καὶ φέροντες ἐπὶ μικρῶν μίσχων πολυτρόπως ἑκατέρωθεν ἐκτεινομένων καρδιόσχημα φύλλα ἔχοντα ἑλικτὰ τὰ ἄκρα τῆς βάσεως, καὶ ἄλλα μικρότερα καὶ πυκνότερα μισχίδια ἄνευ φύλλων. Τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν γραμμῶν τῶν κλάδων καὶ τῶν μίσχων, ὡς καὶ ἡ ῥάχις τῶν φύλλων ἐτονίσθη διὰ λεπτῆς λευκῆς γραμμῆς ἀμυδρῶς νῦν ἀλλ᾽ ἀσφαλῶς διακρινομένης. Τὰ μεταξὺ τῶν κλάδων κενὰ πληροῦνται δι᾽ ἀστεροειδῶν μικρῶν κοσμημάτων ἀποτελουμένων ἐκ δακτυλίου ἔχοντος πέριξ ἀκτινοειδεῖς ἕλικας (πρβ. *Müller* AM 1909 313, πίν. XXII 2 καὶ *Reisinger* Kr. Vas. 21), ἐκ δύο μικρῶν παραλλήλων κυματοειδῶν γραμμῶν, καὶ ἁπλῶν στρογγύλων κηλίδων.

Τὸ κόσμημα [1] χρησιμοποιεῖται πολλαχῶς πρὸς κόσμησιν ἀγγείων τοῦ λεγομένου ἀνακτορικοῦ ῥυθμοῦ, ἀλλ᾽ εἶνε ἡ κόσμησις τοῦ ἀγγείου ἡμῶν ἀπολύτως ὁμοία πρὸς τὴν τῆς λαμπρᾶς οἰνοχόης τοῦ πρώτου τάφου τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν (πίν. 2, 3. FL Myk. Thong. II, III 8), πρὸς ἣν συμφωνεῖ καθ᾽ ὅλα καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ζωγραφήσεως, καὶ ἰδίᾳ τὸν σπανίζοντα εἰς τὰ λοιπὰ σύγχρονα ἀγγεῖα ποικιλμὸν τῶν κλάδων διὰ λευκοῦ χρώματος. Καὶ τὰς λευκὰς κυματοειδεῖς γραμμὰς ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ὡς καὶ τὰς κυκλικὰς γραμμὰς ἐπὶ τῆς βάσεως ἔχει καὶ ἡ οἰνοχόη, ὅπως καὶ τὰ πληροῦντα τὰ κενὰ μικρὰ κοσμήματα. Ὁ πηλὸς τῆς οἰνοχόης, κατεσκευασμένης διὰ τροχοῦ, εἶνε πολὺ διάφορος τοῦ πηλοῦ τοῦ ἀμφορέως, καθαρώτατος καὶ συμπαγέστατος, ἄνευ τῶν μικρῶν λιθαρίων, χρώματος ζωηροῦ ἐρυθροῦ, ἡ δ᾽ ἐπιφάνεια εἶνε κιτρινωπὴ καὶ ἐστιλβωμένη, ὥστε μεθ᾽ ὅλην τὴν μεγίστην ὁμοιότητα τῆς κοσμήσεως, δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ ἐργαστηρίῳ κατεσκευάσθησαν τὰ ἀγγεῖα, ἀσφαλῶς δ᾽ ὅμως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συγχρόνως ζωγραφηθέντα κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν τοῦ αὐτοῦ ὑποδείγματος.

Πίν. 2. ἀριθ. 22· ὕψ. 0·66. Ὁ ἀμφορεὺς εἶνε ὀλίγον ἐπιμηκέστερος τοῦ προηγουμένου, διαφέρει δ᾽ ἐκείνου καὶ κατὰ τὴν βάσιν, καθόσον λείπουσιν οἱ ὑπὲρ ταύτην πλαστικοὶ δακτύλιοι, καὶ

[1] Περὶ τῶν φύλλων ἴδε *Müller* AM 1909 313.

ὁ δίσκος ταύτης οὐδόλως ἐξέχει τῆς περιφερείας τοῦ ἀγγείου, ὡς παρατηρεῖται εἰς πάντας τοὺς ἀμφορεῖς τοῦ Κακοβάτου. Πρὸς τούτοις ἔχει ὁ ἀμφορεὺς ἀνὰ δύο μόνον, ἀντὶ τῶν τριῶν, καθέτους ἐπαλλήλους λαβὰς ἐπὶ τριῶν ἀντιστοίχων σημείων, καὶ εἶναι αὗται οὐχὶ τόσον τεχνηέντως κατεσκευασμέναι ὡς αἱ τῶν ἀγγείων τοῦ Κακοβάτου (πρβ. π. χ. AM 1909, πίν. XVI καὶ XVII). Ἄλλη διαφορὰ κατασκευῆς μεταξὺ τοῦ ἀγγείου ἡμῶν καὶ τοῦ προηγουμένου, καὶ τῶν πλείστων τοῦ Κακοβάτου εἶναι ὁ σχηματισμὸς τοῦ χείλους, ὅπερ ἔχει σχεδὸν τριγωνικὴν τομήν, κλίνει ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔξω, καὶ εἶνε σχεδὸν ὀξὺ κατὰ τὸ ἄκρον. Πηλὸς ἐλαφρῶς ἐρυθρότερος τοῦ προηγουμένου· ἐπιφάνεια κιτρίνη, ἐνιαχοῦ δὲ ῥοδίνη, ὀφειλομένη εἰς ἰσχυροτέραν ὄπτησιν. Ἡ βάσις καλύπτεται διὰ γανώματος μέχρι ἱκανοῦ ὕψους. Περὶ τὰς λαβὰς ἱκανὸς χῶρος ἐλλειψοειδὴς καλύπτεται ὁμοίως διὰ γανώματος, χωρίζεται δ' οὕτω ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου εἰς τρία μέρη, ὧν ἕκαστον πληροῦται διὰ κρίνων. Ἐξ ἑνὸς χονδροτέρου κλάδου ὁρμωμένου ἀπὸ τῆς ἐκ γανώματος κρηπῖδος εὐθέως πρὸς τὰ ἄνω, καὶ φέροντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἄνθος κρίνου, ἐκφύονται πλαγίως ἑκατέρωθεν πολλοὶ μικρότεροι κλαδίσκοι φέροντες καὶ οὗτοι ἄνθη, καὶ ἄλλοι λεπτότεροι μίσχοι μετ' ἀνθέων. Καὶ κάτωθεν τῶν λαβῶν ὑπάρχουσι λεπτότεροι κλάδοι μετ' ἀνθέων, ὁμοίως δὲ φύονται μικρότερα ἄνθη κρίνων ἀπὸ τῆς βάσεως πρὸς κάλυψιν τῶν παρὰ τὴν ῥίζαν τοῦ μεγάλου κλάδου κενῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ βεβαμμένου διὰ γανώματος χώρου περὶ τὰς λαβὰς καὶ παρὰ τὸν λαιμὸν φύονται πρὸς τὰ κάτω καὶ πρὸς διαφόρους διευθύνσεις μικρὰ ἀνθύλλια. Τὰ μεταξὺ τῶν ἀνθέων μικρὰ κενὰ διαστήματα πληροῦνται διὰ τοῦ κοσμήματος τῶν δύο παραλλήλων κυματοειδῶν γραμμῶν. Οἱ κλάδοι εἶνε κατὰ μίμησίν τινα τοῦ φυσικοῦ ἐσχηματισμένοι, καὶ ἔχουσι μικρά, ἐπιμήκη, ὀξέα φύλλα ἑκατέρωθεν, τὰ δ' ἄνθη εἶνε δύο εἰδῶν, καὶ τὰ μὲν μεγαλείτερα ἔχουσιν ἀντὶ τῶν στημόνων μικρὸν τρίγωνον μεταξὺ τῶν δύο ἑλικοειδῶν φύλλων, τὰ δὲ μικρότερα φέρουσι δύο στήμονας, ἀλλ' εἶνε καὶ οὗτοι μᾶλλον κοσμηματικῶς ἐσχεδιασμένοι, διαφέροντες ἀπὸ τῆς φυσικῆς μορφῆς ἣν ἔχουσι π. χ. ἐπὶ τοῦ περιφήμου Κρητικοῦ ἀγγείου (Reisinger Kr. Vas. πίν. I 8). Τὸ πρῶτον εἶδος κρίνου [1] ἀπαντᾷ συνηθέστατα ἐπὶ κρητικῶν ἀγγειογραφιῶν καὶ μυκηναϊκῶν ἀγγείων τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος (πρβ. JHS 1904 XIII, Phylakopi πίν. XXVI 7, Reisinger Kr. Vas. πίν. I 9 κτλ.), ἐξ ὁμοίων δ' ἀνθέων ἀποτελεῖται καὶ τὸ περιδέραιον τῆς ἀναγλύπτου μορφῆς ἐν BSA VII σελ. 17, ὡς πρὸς δὲ τὸ δεύτερον εἶδος δύναται νὰ παραβληθῇ τὸ κόσμημα τοῦ ἀγγείου ἐκ Gournia πίν. VIII 22 καὶ τοῦ ἐκ Θηβῶν τεμαχίου ἐν ΑΕ 1910 σελ. 237 εἰκ. 25.

Ἡ ἐπιφόρτισις τοῦ κεντρικοῦ κλάδου διὰ πολλῶν ἄλλων πρὸς τὰ πλάγια ἑκατέρωθεν ἐκτεινομένων ἐγένετο πάντως συμφώνως πρὸς τὸ κισσοειδὲς κόσμημα τοῦ προηγουμένου ἀγγείου, δὲν συμφωνεῖ δ' ὅμως πρὸς τὴν φύσιν τοῦ κρίνου· ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ κόσμημα τοῦ ἀμφορέως ἡμῶν δὲν ἀπομακρύνεται ὑπερβαλλόντως τοῦ φυσικοῦ, καὶ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι εὑρίσκεται πάσης ἄλλης παραστάσεως κρίνων πλησιέστερον πρὸς τὸ ἄρτι μνημονευθὲν περίφημον μετὰ κρίνου κρητικὸν ἀγγεῖον τῆς Κνωσοῦ.

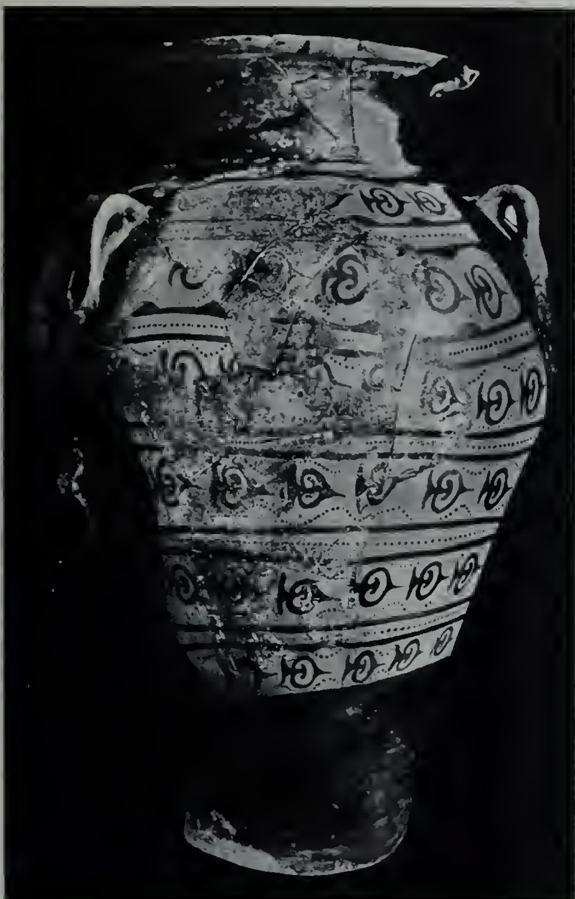
Μεταξὺ τῶν ὁμοίων πρὸς τὰς περιφήμους εἰκόνας φυτῶν καὶ ἀνθέων τοῦ ἀνακτόρου τῆς Ἁγίας Τριάδος πρέπει νὰ ζητηθῶσι καὶ τὰ πρότυπα, ἐξ ὧν οἱ ἀγγειογράφοι τῶν ἀμφορέων ἡμῶν ἀντέγραψαν τὰ σχέδια αὐτῶν.

Εἰκ. 25 ἀριθ. 23· ὕψ. 0·66. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀμφορέως [2] ὁμοιάζει πρὸς τὸ τοῦ προηγουμένου, ἀλλ' εἶνε μετ' ἐξαιρετικῆς ἀμελείας κατεσκευασμένος· καὶ εἰς τὸ σχεδίασμα δὲ παρατηρεῖται μεγίστη ἀμέλεια, πρὸ πάντων αἱ διάφοροι παράλληλοι ζῶναι παρεκκλίνουσιν ἱκανῶς τῆς ὁριζοντίου διευθύνσεως, καὶ συγχέονται κατὰ τὸ τέρμα αὐτῶν.

Διὰ ταινιῶν ἀποτελουμένων ἐκ δύο παραλλήλων γραμμῶν, ἐν τῷ μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχει σειρὰ στιγμῶν, διαιρεῖται τὸ ἀγγεῖον εἰς πολλὰς ὁριζοντίους ζώνας, ἐν αἷς εἶνε ἐζωγραφημένη σειρὰ πλαγίων κοσμημάτων ἀποτελουμένων ἐκ συνθέσεως τοῦ καρδιοσχήμου φύλλου (AM 1909, 308) καὶ τοῦ τριγωνικοῦ ἄνθους, ὅπερ εἴδομεν ἐν τῇ θέσει τῶν στημόνων τοῦ κρίνου ἐπὶ τοῦ προηγουμένου ἀμφορέως· ἄνωθεν καὶ κάτωθεν περιορίζονται τὰ κοσμή-

[1] Διὰ τὸ κόσμημα τῶν κρίνων πρβ. Reisinger Kr. Vas. 45.

[2] Μικρὰ τεμάχια τούτου ἀπεικονίζονται ἐν ΠΑΕ 1909 πίν. Δ 1 εὑρεθέντα ἐν τῷ στομίῳ ὑπὸ Σκιᾶ.

25: Ἀμφορεὺς ἀνακτορικοῦ ῥυθμοῦ ἀριθ. 23.

26: Τεμάχιον ἀμφορέως ἀνακτορικοῦ ῥυθμοῦ ἐκ Μήλου.

ματα ταῦτα διὰ συνεχοῦς κυματοειδοῦς γραμμῆς ἐκ λεπτῶν στιγμῶν.

Τὸ αὐτὸ κόσμημα ἀπαντᾷ καὶ ἐπὶ τεμαχίου ἀγγείου ἐκ Φυλακωπῆς ἐκτεθειμένου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ. Τοῦτο (ὕψ. 0·19, πλ. 0·14, **εἰκ. 26**) δὲν ἀπεικονίσθη ἐν τῇ δημοσιεύσει τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Φυλακωπῆς· ἀνήκει εἰς ἀμφορέα ἴσου περίπου μεγέθους πρὸς τοὺς ἀμφορεῖς ἡμῶν χειροποίητον· ὁ πηλὸς αὐτοῦ εἶνε ὠχρέρυθρος μετὰ μιᾶς γραμμῆς ζωηροῦ ἐρυθροῦ χρώματος ἐν τῷ μέσῳ, ἡ δ᾽ ἐπιφάνεια ἔχει κίτρινον ἐπάλειμμα, εἶνε δὲ διάφορος τοῦ πηλοῦ τῶν ἡμετέρων ἀγγείων, μολονότι ὁμοιάζει πρὸς τοῦτον ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας καὶ ὡς πρὸς τὸ πάχος· καὶ τὸ γάνωμα τοῦ Μηλίου τεμαχίου εἶνε καλλίτερον.

Τὸ κόσμημα τῶν ἀγγείων τούτων εἶνε παλαιότατον· ἀπαντᾷ ἤδη ἐπὶ ἑνὸς ἐκ Φαιστοῦ Καμαραϊκοῦ ἀγγείου (Mon. ant. XII πίν. 8, 3 = *Maraghiannis* Ant. Crét. I 14, 2), καὶ μετ᾽ ἐλαφρῶν διαφορῶν ἐπὶ τοῦ ἐκ Ψείρας ἀγγείου τῆς δευτέρας ὑστερομινωϊκῆς τάξεως (*Maraghianis* II 21, 1)· ἡ σύνθεσις αὐτοῦ ἐκ φύλλου καὶ τοῦ τριγωνικοῦ ἄνθους φαίνεται σαφῶς ἐπὶ τοῦ ἐκ Μυκηνῶν ἀγγείου (Myk. Thong. III 9), ἐκ συνθέσεως δ᾽ ὁμοίου καρδιοσχήμου φύλλου μετὰ τριῶν ἀνθέων προῆλθε τὸ ὅμοιον κόσμημα τοῦ ἀγγείου Phylakopi 131 εἰκ. 101.

Μονοχρώμων χειροποιήτων ἀγγείων εὑρέθησαν ἱκανὰ τεμάχια ἐν τῇ ἐπιχώσει. Τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀνῆκον εἰς χύτρας (**εἰκ. 27**). Ὁ πηλὸς τούτων εἶνε

27: Τεμάχια ἀγγείων χειροποιήτων.

χονδροειδής, ἰσχυρῶς ὠπτημένος καὶ ἔχει κατὰ

μὲν τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν χροιὰν ἐρυθρωπήν, ῥυπαράν, κατὰ δὲ τὴν ἐσωτερικὴν μελανότερρον. Ἄλλα τεμάχια ἀνῆκον εἰς σφαιρικὰ ἀγγεῖα· τούτων ὁ πηλὸς εἶνε μέλας, ἔχουσι δὲ τὴν ἐπιφάνειαν ἐπιμελῶς ἐστιλβωμένην (Schwarz polirt)[1].

Ἡ ἐπιμήκης λαβὴ ἀρυτῆρος (εἰκ. 27, μῆκ. 0·15) εἶνε κατεσκευασμένη ἐκ πηλοῦ χρώματος ζωηροῦ ἐρυθροῦ, λεπτοῦ, ἀλλ' ἔχοντος ἱκανὰ μικρὰ λιθάρια, τὰ δὲ λοιπὰ τεμάχια ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰκόνος ἀνήκουσι πιθανώτατα εἰς φιαλοειδές, ἀβαθὲς ἀγγεῖον ἔχον δύο κάθετα, ὑψηλὰ ὦτα· ὁ πηλὸς εἶνε ἐρυθρωπός, καθαρός, καλῶς ὠπτημένος, ἡ δ' ἐπιφάνεια εἶνε ἐστιλβωμένη, καὶ αἱ πλευραὶ σχετικῶς πολὺ λεπταὶ (πάχ. 0·006).

Χρονολογία καὶ ἱστορία τοῦ τάφου. Ἐκ τῶν ἐν ἀρχῇ ἐκτεθεισῶν παρατηρήσεων περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ εὑρίσκετο ὁ τάφος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐν αὐτῷ εὑρεθέντων ἀγγείων ὡς ἑξῆς δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ.

Ἡ χρονολογία τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ ὁρίζεται διὰ τῶν ἀρχαιοτάτων τῶν ἐν αὐτῷ ἀγγείων· εἶνε δὲ ταῦτα οἱ μεγάλοι ἀμφορεῖς (ἀριθ. 21-23), διότι τὰ μονόχρωμα ἀγγεῖα δὲν δύνανται καθ' αὑτὰ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἀκριβῆ χρονολόγησιν ὡς διατηρηθέντα ἀπὸ τῶν παναρχαίων προμυκηναϊκῶν χρόνων μέχρι καὶ τῶν γεωμετρικῶν χρόνων. Ὁ Müller μετ' ἐπισταμένην μελέτην τῶν ὁμοίων ἀμφορέων τῶν θολωτῶν τάφων τοῦ Κακοβάτου ὁρίζει τὴν χρονολογίαν τούτων εὐθὺς μετὰ τοὺς βασιλικοὺς τάφους τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, εἰδικώτερον δ' ἐν σχέσει πρὸς τὴν καθιερωμένην διαίρεσιν τῶν περιόδων τοῦ Μυκηναίου πολιτισμοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Κρητικῶν εὑρημάτων περὶ τὸ τέλος τῆς πρώτης ὑστερομινωϊκῆς τάξεως ἢ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας. Ἀλλ' ἡ χρονολογία τοῦ τάφου ἡμῶν δύναται εὐτυχῶς νὰ ὁρισθῇ ἀκριβέστερον ἐν σχέσει πρὸς τοὺς καθέτους τάφους τῶν Μυκηνῶν. Ἡ ὁμοιότης τῆς τέχνης καὶ τῆς διακοσμήσεως τοῦ ὑπ' ἀρ. 21 ἀμφορέως πρὸς τὴν ἐκ τοῦ πρώτου τάφου τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν οἰνοχόην, ἐξ ἧς καταφαίνεται ἡ σύγχρονος τῶν δύο ἀγγείων κατασκευή, φέρει τὴν χρονολογίαν τῆς οἰκοδομῆς καὶ πρώτης πιθανώτατα χρήσεως τοῦ τάφου πολὺ ἐγγὺς πρὸς τοὺς τάφους τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου τῶν Μυκηνῶν, καὶ δυνάμεθα μετά τινος βεβαιότητος νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ὁ θολωτὸς ἡμῶν τάφος εἶνε σύγχρονος πρὸς τὰς τελευταίας ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Μυκηνῶν ταφάς, δεικνύεται δὲ διὰ τούτου ὅτι, ὅτε ἀκόμη ἐν Μυκήναις ἐγίνοντο αἱ τελευταῖαι ταφαὶ ἐν τοῖς τάφοις τῆς ἀκροπόλεως, ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἂν μὴ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Μυκήναις εἶχεν ἤδη ἀρχίσῃ ἡ χρῆσις τῶν πολυτελῶν νεκρικῶν οἰκοδομημάτων, τῶν μεγαλοπρεπῶν θολωτῶν τάφων.

Ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν τοῦ κοσμήματος καὶ τὴν προσέγγισιν αὐτοῦ πρὸς τὸ φυσικὸν πρότυπον συμφωνεῖ πρὸς τὸν ἀμφορέα ἀριθ. 21 καὶ τοῦ ἀμφορέως ἀριθ. 22 τὸ κόσμημα, καὶ μολονότι δὲν γίνεται καὶ ἐπὶ τούτου χρῆσις τοῦ λευκοῦ χρώματος, νομίζω ὅτι δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι ἀμφότερα τὰ ἀγγεῖα εἶναι σύγχρονα. Ὅτι δὲ ταῦτα κατεσκευάσθησαν ἐντὸς τῶν χρόνων τῆς 1ης ὑστερομινωϊκῆς τάξεως μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῆς διαθέσεως τῶν φυτῶν τῶν κοσμημάτων πρὸς τὰ φυτὰ τῶν θαυμασίων τοιχογραφιῶν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἂν ἔχωμεν, ἐννοεῖται, πάντοτε ὑπ' ὄψει τὴν ἀπαραίτητον διαφορὰν ἕνεκα τῆς ἐκτελέσεως τῶν μὲν ὑπὸ βαναύσων ἀγγειογράφων, τῶν δ' ὑπὸ διασήμων τῶν τότε χρόνων καλλιτεχνῶν.

Τὸ τελευταῖον χρονικὸν ὅριον τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ τάφου ἐν τῇ ἀρχαιότητι παρέχεται ἡμῖν διὰ τῶν κατακειμένων ὀκλαζόντων νεκρῶν, οἵτινες εὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτου στρώματος τῆς ἐπιχώσεως ἀμέσως, ἢ ὀλίγῳ κατωτέρω τῶν καταπεσόντων λίθων τῆς στέγης. Περὶ τῆς ἡλικίας τούτων εἴπομεν ἤδη ὅτι μολονότι δὲν ἔχομεν τεκμήρια ἀπολύτως ἀσφαλῆ, πιθανώτατα δ' ὅμως δὲν εἶνε νεώτεροι τῶν πρώτων χρόνων τῆς γεωμετρικῆς περιόδου, ἴσως δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προερχόμενοι ἐκ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου.

Κατὰ τοὺς χρόνους μεταξὺ τῶν πρώτων μετὰ τὴν οἰκοδομὴν ταφῶν καὶ τῶν τελευταίων πρὸ τῆς καταπτώσεως τῆς θόλου ὁ τάφος ἐχρησιμοποιεῖτο πιθανώτατα διαρκῶς· βέβαιαι δ' εἶνε τοὐλάχιστον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν εὑρεθέντων ἀγγείων τα-

[1] Ὅμοια εὑρέθησαν καὶ ἐν τάφοις τοῦ κυκλικοῦ περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως Μυκηνῶν.

φαὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς θόλου καὶ κατὰ τὴν ὄψιμον μυκηναϊκὴν περίοδον. Ὅτε περὶ τὸ τέλος τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων ἐτάφησαν ἐντὸς τῶν λάκκων νέοι νεκροί, συνετελέσθη καὶ ἡ σύλησις τῶν ἀρχαιοτέρων, ἂν μὴ εἶχεν ἤδη γίνη αὕτη καὶ πρότερον ἔτι, καὶ ἐσωρεύθησαν τὰ ὀστᾶ τούτων πρὸ παντων κατὰ τὸ δεξιὸν ἥμισυ τῆς θόλου. Ἔχομεν δηλαδὴ ἐν τῷ ὑπ' ὄψει ἡμῶν τάφῳ τὴν πρώτην ἀσφαλῆ μαρτυρίαν συλήσεως θολωτοῦ τάφου ἴσως καὶ πρὸ τῆς γεωμετρικῆς περιόδου.

Διὰ τῆς τέφρας τῶν μεγίστων θυσιῶν, αἵτινες ἐκάησαν τότε ἐντὸς τῆς θόλου ἐσωρεύθη ἀρκετοῦ πάχους ἐπίχωσις ὡς μικρὸς τύμβος ἐφ' ἑκατέρου τῶν λάκκων. Ὀλίγῳ βραδύτερον προκειμένου νὰ γίνωσι νέαι ταφαὶ ἐν τῇ ὑπερπλήρει θόλῳ ἐκαλύφθησαν διὰ χώματος τὰ λείψανα τῶν παλαιοτέρων νεκρῶν εἰς ἱκανὸν ὕψος καὶ παρεσκευάσθη νέον δάπεδον ὑψηλότερον ἐν τῇ θόλῳ, ἐφ' οὗ ἀπετέθησαν οἱ νέοι νεκροί. Καὶ οὗτοι θὰ ἦσαν ἐκτεθειμένοι ἀκάλυπτοι, διότι σχεδὸν ἀμέσως ἐπ' αὐτῶν εἶχον καταπέσει οἱ λίθοι τῆς θόλου. Πότε ἐγένετο ἀκριβῶς ἡ καταστροφὴ τοῦ τάφου δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ὁ θολωτὸς τάφος τῆς Πύλου ἐχρησιμοποιήθη, ἴσως συνεχῶς, ἐπὶ τέσσαρας τοὐλάχιστον ἑκατονταετηρίδας. Ἂν ἐθάπτοντο ἐν τούτῳ πάντοτε μέλη τοῦ ἡγεμονικοῦ γένους, δὲν εἴμεθα δυστυχῶς εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν. Τὰ κτερίσματα μαρτυροῦσι μόνον περὶ τῆς προϊούσης πτωχείας τῶν θαπτομένων, ἡ δὲ σχετικὴ προφύλαξις τῶν λειψάνων τῶν ἀρχαιότερον ταφέντων καθιστᾷ πιθανώτατον, ὅτι οἱ ἑκάστοτε ἐκ νέου θάπτοντες ηὐλαβοῦντο ὡς συγγενεῖς τοὺς πρότερον ταφέντας.

Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης.

Πτυκτὸν κάτοπτρον ἐκ Θηβῶν

(πίναξ 3)

ὑπὸ

Νικολάου Παπαδάκη.

Τὸ χαλκοῦν κάτοπτρον, οὗ εἰκονίζεται ἐν πίν. 3 ὑπὸ ἐλαφρὰν σμίκρυνσιν[1] τὸ πῶμα, εὑρέθη πρὸ διετίας ἐν ἀρχαίῳ τάφῳ παρὰ τὰς Θήβας ἀνασκαφέντι ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐποπτείαν· ἀνήκει δέ, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ πρώτου βλέμματος, εἰς τὰ περιφερικὰ **πτυκτὰ** κάτοπτρα, ὧν δηλ. τοὺς δύο χυτοὺς δίσκους συνδέων γίγγλυμός τις — ὁρατὸς ἐδῶ ἄνω ὑπὸ τὸν συναφῆ κρίκον ἐξαρτήσεως — εὐκολύνει τὸ ἄνοιγμα καὶ πάλιν κλείσιμον μετὰ πᾶσαν χρῆσιν.

Καὶ ὁ μὲν (ἀνεικόνιστος) κάτω δίσκος, ὁ ἔχων τὴν ἀντανακλαστικὴν ἐκτάκτως λαμπρᾶς στιλβώσεως ἐπιφάνειαν, μόνον κόσμον φέρει ἐν τῇ κάτω κοίλῃ ἐπιφανείᾳ ὀλίγους ὁμοκέντρους κύκλους ἐκτύπους τοῦ ὑπὸ Pernice Jh 1905, σ. 53 περιγραφομένου τρόπου. Ἀλλὰ τὸν ἄνω, τὸ πῶμα, δὲν περιθέει μόνον, ὥς τις ἄντυξ ἢ πλαίσιον, ὀλίγον ἐσωτέρω τοῦ γύρου εἶδός τι πλέγματος ἑλικοειδοῦς μεταξὺ δύο συγκεντρικῶν κύκλων, ὅπερ, ὁλομερῶς χυτὸν μετὰ τοῦ δίσκου καὶ αὐτό, σῴζει καὶ ἴχνη ἐπαργυρώσεως, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἑλίκων· τὸ πῶμα κοσμεῖ πρὸ πάντων καλὴ ***παράστασις ἔκτυπος***, χωριστὰ εἰργασμένη καὶ ἐπικεκολλημένη ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ εἰρημένου πλαισίου (*ἔμβλημα*)[2].

[1] Διαμ. 0·185. Ὁ κάτω δίσκος ὀλίγον μικρότερος, ὡς συνήθως, ἐπιπωματίζεται ἀκριβῶς ὑπὸ τοῦ προεξέχοντος γύρου τοῦ πώματος περικαμπτομένου.

[2] Ἡ λέξις δύναται νὰ καθιερωθῇ καὶ παρ' ἡμῖν χάριν εὐκολίας, ἔστω καὶ μεμαρτυρημένη ἀρχαιόθεν περὶ μόνων τῶν ἐν μεταλλικοῖς ἀγγείοις (ὄντως **ἐμβεβλημένων**) ἀναλόγων παραστάσεων.

Τὸ ἔμβλημα θὰ εἴπῃ χυτὸν ἀμέσως ὁ βλέπων ὄχι μόνον τὸ ὕψος τοῦ (**ἰσχυρῶς ἐκτύπου**) ἀναγλύφου ἀλλὰ καὶ τὸ μέσον πάχος τοῦ ἐλάσματος, πρὸ πάντων ἐν τῷ γύρῳ, καθ' ὃν τὰ σφυρήλατα λεπτύνονται φύσει, ἔτι δὲ τὴν ἔλλειψιν τῶν χαρακτηριστικῶν κοιλάνσεων τοῦ ἀκροσφυρίου ἐπὶ τῆς ὀπισθίας του πλευρᾶς, σχεδὸν ἐπιπέδου π. χ. τῆς τοῦ δένδρου, καὶ τέλος ἀμβλύτητά τινα τῶν μορφῶν (ἀνθ' ἧς θὰ εἴχο-

Σεμνῶς ἀπέναντι ἀλλήλων, χωρὶς καὶ νὰ προσβλέπωνται ἀκριβῶς, κάθηνται ἐπὶ πετρῶν ἑκατέρωθεν κορμοῦ δένδρου, ὀπίσω εἰς τὸ βάθος ὑψουμένου, νεαρὸν ζεῦγος· δεξιὰ ἐκείνη, ἐνδεδυμένη ἀχειρίδωτον λεπτὸν χιτῶνα, ὑφ' ὃν διαφαίνονται ἁβρῶς αἱ γραμμαὶ τοῦ σώματος, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἱμάτιον, ὅπερ ἀπολισθῆσαν ἐκτὸς μικροῦ μέρους καταβαίνοντος ἔτι ἐκ τῶν νώτων, ἐπικαλύπτει μόνον τὸ κάτω σῶμα κολπούμενον ὑπὲρ τοὺς μηροὺς ἐγκαρσίως, καὶ περιβάλλουσα τὴν δεξιὰν ἀμελῶς πως ἐπὶ τοῦ τραχήλου πάνθηρος παρισταμένου ὄπισθεν ἡμέρως· ἀριστερὰ ἐκεῖνος, γυμνὸς ὅλως πλὴν μικρᾶς ἐπὶ τοῦ μηροῦ γωνίας τῆς παρδαλῆς, ἐφ' ἧς κάθηται ὑπεστρωμένης ἐπὶ τῶν πετρῶν [1], στηρίζων διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὄρθιον λίαν ἐπίμηκες ῥόπαλον ὑπὲρ ἄλλην πέτραν πρὸ τοῦ ἐν μέσῳ δένδρου· ἀμφότεροι δὲ μόλις διὰ τῶν κεφαλῶν προκλινόμενοι ἐλαφρῶς πρὸς ἀλλήλους μὲ ἀβίαστον ἄνετον κάθισμα ἔχουσιν ἐπισύρει μὲν φυσικώτατα τὸν πορρωτέρω πρὸς τὸν θεατὴν πόδα, προτείνει δὲ τὸν ἐγγύτερον ἠρέμα, διὰ δὲ τῶν ἀντιστοίχων ἑτερωνύμων χειρῶν, ἐλευθέρως καθειμένων, ἐπιψαύουσι τὰ κράσπεδα τῶν ἐκκρεμαμένων ἐπὶ τῶν πετρῶν ἐπιβλημάτων αὐτῶν, πληροῦντες ἅμα κάλλιστα οὕτω τὸν περιφερῆ χῶρον. Ἡ ὅλη στάσις αὐτῶν εἶναι προφανῶς ὁ σχηματισμὸς ὁ ἐπιτετηδευμένως ἀφελὴς τῶν καθημένων πρὸ τοῦ ὀκρίβαντος ζωγράφου ἢ τοῦ φωτογραφικοῦ φακοῦ καὶ ἐπιζητούντων νὰ ἐμφανίζωσιν ἐν ἀπόψει «τριῶν τετάρτων» ἀνεπισκιάστως σώματα ὡραῖα καὶ εὐρύθμως διατεθειμένα, βλεπόντων δὲ οὔτε πρὸς τὸν θεατὴν οὔτε πρὸς ἀλλήλους, ἀλλὰ ῥεμβωδῶς τρόπον τινὰ πρὸς μέσον τι σημεῖον.

Ἀλλὰ τίνες οἱ παριστάμενοι;

«τίς ὁ νοῦς; τί πάνθηρ καὶ ῥόπαλον συνηλθέτην;».

Ἐν πρώτοις ἀκριβεστέρα ἐπισκόπησις τοῦ νεαροῦ κορυνήτου ἀνακαλύπτει ὦτα μὲν ὀξέα μεγάλα, τράγειά τινα (ἰδίᾳ τὸ ἐσωτερικόν· πρβ. τὴν ἐν μεγεθύνσει, ἀτυχῶς ἄγαν ἀγριωπῆ καὶ ἀποτροπαίᾳ, **εἰκ. 1)**, ὀπίσω δὲ κατὰ τὴν ὀσφύν του θυσανωτὴν οὐρὰν βραχεῖαν (ἀόρατον ἐν τῷ πίνακι), ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτό, τὸ ἄλλως τόσον σοβαρόν, ῥῖνα μὲν κάτω πεπλατυσμένην καὶ ἄνω δι' ἐντομῆς βαθείας χωριζομένην τοῦ μετώπου, τοῦτο δὲ πάλιν ἀνώμαλον ἀσυνήθως καὶ ἐξωγκωμένον κατὰ τὴν κορυφήν, ἐξ ἧς ἀναβλαστάνει ὀρθία χαίτη μᾶλλον ἢ κόμη κατὰ δεσμίδας,— ἂν καὶ ὄχι ἀσφαλῶς καὶ κέρατα.

«Ὡς σεμνὸς ὁ κατάρατος!». Παρακαθήμενος τόσον εὐπρεπῶς, σχεδὸν ἀρχοντικά, καὶ δορυφορῶν τὴν καλήν του παρ' ὀλίγον ἐλάνθανεν θεοῦ τινὸς ἢ ἥρωος ἀντιλαβὼν τάξιν καὶ σχῆμα ὁ κόβαλος θεράπων!

Διότι δὲν εἶναι κἂν ὁ ὀρειβάτης θηρευτὴς Πάν, ὡς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ἐκ πρώτης ὄψεως καὶ ἐν ἀνασκοπῇ τῶν λίαν ὁμοίων τύπων αὐτοῦ ἐπὶ νομισμάτων ἰδίᾳ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀρκάδων (Brit. Mus. Coins. Πελοπονν. 32, 10 καὶ 12) τῆς σικελικῆς Μεσσήνης (Imhoof-Blum. Monn. Gr. πίν. Β' 5), τῆς Πανδοσίας κλπ.[2]. Ὅσον καὶ ἂν φαίνεται συνηγοροῦν ὑπὲρ τοῦ Πανὸς πλὴν τοῦ ῥοπάλου καὶ τὸ γνωστὸν αὐτοῦ ἔν τε θεοῖς καὶ ἀνθρώποις ἀξίωμα, δι' ὃ οὐ μόνον μετὰ Νυμφῶν καὶ Βακχῶν συχνὰ παρίσταται καὶ ἐν κατόπτροις (π. χ. Friedrichs: Berlin's Ant. Bildwerke 2, 2· ὡσαύ-

μεν ὀξυτέρας καὶ λεπτοτέρας τὰς γραμμὰς ἐν σφυρηλάτῳ), αὐξανομένην ἰδίᾳ κατὰ τὰ ***πλάγια***· μόνον κατὰ ἐκτυπώτατα σημεῖα (π. χ. τὰ γόνατα) φαίνεται δυσαναλόγως διὰ χοάνευσιν λεπτὸν καὶ πιθανῶς διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ἐν μέρει ***ἔκκρουστον***, σφυρηλατηθὲν δηλ. *ἔπειτα* ἐνταῦθα ἔσωθεν (ἀλλὰ τορέως ἔξωθεν ἴχνος χαρακτὸν οὐδὲν ἀσφαλές, πλὴν ἴσως τῶν ὀφθαλμικῶν κοιλοτήτων). Ὁπωσδήποτε ὑπάγεται βεβαίως εἰς τὰς découpées λεγομένας παραστάσεις, τὰς περικοπτομένας δηλ. τὰ ἔξω τῶν περιγραμμάτων, ὥστε δι' ἐλευθέρας ἐπιθέσεως ἐπὶ χωριστοῦ βάθους νὰ ἐξαίρωνται ἔτι μᾶλλον τἀνάγλυφα μέλη. Πρὸς δὲ προφύλαξιν ἀπὸ συνθλίψεων ἔχει ἐντακῆ εἰς τὰ κοῖλα τῶν ἐξοχῶν ἔσωθεν μολύβδινον πλήρωμα, ὅλως ἀνεξάρτητον τῆς συνεχούσης πρὸς τὸν δίσκον κόλλης (ἐξ ὕλης ὑποκιτρίνης), ὡς εἶχεν ἤδη ὀρθῶς παρατηρήσει εἰς τὰ Hellenistische Silbergefässe (58.Winckelmannsprogramm) σ. 26 ὁ Pernice.

Ἡ διατήρησις μετρία· τὴν ἐπιφάνειαν ἔχει ἐπιλάβει ὀξείδωσις ἀσχημίζουσα, ὥς τις ψώρα, πολλαχοῦ δι' ἐξογκωμάτων ὑπερύθρων, ἄλλως πρασίνη καὶ ἔτι βαθυπρασινωτέρα νῦν διὰ τὴν συντηρητικὴν παρασκευήν· πλὴν δὲ μικρῶν ῥηγμάτων ἢ σχισμῶν κατὰ τὰ προέχοντα γόνατα καὶ τὴν κόλπωσιν τοῦ ἱματίου τῆς Νύμφης ἔχει καὶ ὅλως ἀποθρυμματισθῆ τὸ πρόσωπον ταύτης ὑπὸ τοῦ σκαλίζοντος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἐργάτου διὰ τοῦ αἰχμηροῦ του ἐργαλείου (τώρα κήρινον συμπεπληρωμένον).

[1] Ἡ κεφαλὴ σαφὴς ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ, εἷς τῶν ποδῶν κάτω παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ῥοπάλου, οἱ ἄλλοι ἀποπίπτουν ὀπίσω ἐκ τῶν πετρῶν μετὰ τῆς οὐρᾶς.

[2] Πρβ. περὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ Πανὸς — καὶ τοῦ Σατύρου παραλλήλως — εἰς νεανικόν, σχεδὸν ὅλως ἀνθρωποειδῆ, πλὴν τῆς θεμελιώδους μελέτης τοῦ Furtwängler «der Satyr aus Pergamon» σ. 26-30 καὶ τῆς ἔτι προτέρας ἐν Ann. d. Inst. 1877, 199 κέ. ἰδίᾳ μὲ πυκνὴν τὴν βιβλιογραφίαν Wernicke ἐν Festschrift f. Bendorff σ. 156 κέ..

1: Σάτυρος τοῦ κατόπτρου ἐν μεγεθύνσει.

τως εὑρετηρ. Βερολ. ἀρ. 8148. Dumont-Chap. miroirs grecs ἐν Céram. gr. ἀριθ. 44-46), ἀλλὰ καὶ τῆς τιμῆς ἀξιοῦται ἀπὸ τοῦ Ε' ἤδη αἰῶνος νὰ πεντελιθίζῃ μετ' αὐτῆς τῆς Ἀφροδίτης (ἐν τῷ γνωστῷ θαυμασίῳ χαρακτῷ κατόπτρῳ Brit. Mus. Bronz. ἀρ. 289), τέλος δὲ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Θήβαις παραδίδοται συλλατρευόμενος μετὰ τῆς *Μητρὸς τῶν θεῶν* (Πινδ. Πυθ. 3, 78 καὶ ἀποσπ. 65 κέ.. Christ) [1], ἐν τούτοις ἕτερον δαίμονα, συνήθως ἀφανέστερον, ἀναγνωρίζομεν ἐνταῦθα.

Εἶναι *Σατυρίσκος* σοβαρευόμενος, ἐν ἐπισήμῳ ἐμφανίσει· πασίγνωστον μὲν ὅτι διὰ τὴν συνεξομοίωσιν τῶν τύπων ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος Πὰν καὶ Σάτυρος, ὁμότροποι πλέον καὶ ὁμοδίαιτοι ἐν τῷ πολυκινήτῳ βίῳ τοῦ Διονυσιακοῦ θιάσου, εἰς ὃν εἰσεπήδησαν ἀλληλοδιαδόχως, ἀνταλλάσσουσι πολλάκις ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἓν ἢ ἄλλο τῶν χαρακτηριστικῶν ἀμοιβαίως (πρβ. ἰδίᾳ Furtwängler Satyr aus Perg. σ. 30)· ἀλλὰ *ἡνωμένα* τὰ ἐνταῦθα προκείμενα, ἡ ἀπουσία σύριγγος καὶ κεράτων *πανείων* (ἀνθ' ὧν τὸ πολὺ ἴσως ἀποτυποῦνται μικκύλα *σατυρικά*, «οἷα τοῖς ἄρτι γεννηθεῖσιν ἐρίφοις ὑποφύεται» Λουκ. Διον. ἀρχῇ), ἡ σιμότης, τὸ ὀρθόκομον, τὸ ὅλον ἐφηβικὸν πρόσωπον καὶ τέλος ἡ παρὰ τὸν συνοδὸν πάνθηρα ἐμφαντικὴ παρουσία καὶ δέρματος πάνθηρος [2] ἐν αὐ-

[1] Προφανῶς ὡς σύνναος ὑποδεέστερος, ἀφοῦ δὴ *ὀπαδὸς* καὶ «κύων παντοδαπὸς» αὐτῆς ὑμνεῖται, ὄχι κυριολεκτικῶς *πάρεδρος*, ὡς λέγει προχείρως πως ὁ Σχολιαστὴς εἰς Πυθ. 3, 78· καὶ σκέψιν ἁπλῆν περὶ τῆς *Ῥέας*: ἐν τῷ κατόπτρῳ — καὶ ἄλλως τόσον ἀπιθάνου μορφολογικῶς — ἀποκλείουσιν ὅλως παραστάσεις δεικνύουσαι πόσον ταπεινὴ καὶ ἀπέχουσα τοῦ ὁμοτίμου ἦτο ἔν τινι γωνίᾳ ὑπὸ τὸν θρόνον αὐτῆς ἡ θέσις τοῦ Πανός· πρβ. τὸ ἐκ Τανάγρας λαμπρὸν ἀνάγλυφον Arch. Ztg. 1880 πίν. 18 καὶ τὸ πήλινον εἰδώλιον Sammlung Sabourof πίν. 137 καὶ τέλος τὸ ἐκ Θηβῶν κάτοπτρον ἐν Dumont-Chap. ἔ. ἄ. ἀριθ. 50.

[2] Τὸ «λαῖφος Λυγκός», ὃ ἔφερεν ὁ Πὰν Ὁμ. Ὕμν. 19, 23, ἀπέβαλε τῷ χρόνῳ ἐν τῇ τέχνῃ ἐθίσας, φαίνεται. τὸ ὅλον σῶμα εἰς τὴν ἀρχικὴν γυμνότητα τοῦ κάτω· ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ τὸ ἐπίβλημα τοῦ ἐν ΑΕ 1862 πίν. ΙΓ' 1. Καὶ τὸ *ἄκερων* τοῦ μὲν Πανὸς εἶναι ἐξαίρεσις, (καὶ τὸ βραχύκερων ἀκόμη ὡς τοῦ Brunn-Bruckmann 380 c

τῷ, πάντα ὁμοῦ ταῦτα καὶ ὁ ρεμβασμὸς ἐπαναφέρουσιν, ὁμολογητέον, ἡμῖν πολὺ οἰκειοτέραν, ἀπὸ Πραξιτέλους ἰδίᾳ, μορφὴν *Σατύρου* (πρβ. προχείρως Roscher: Lex. Myth. III[1], 1414) παρὰ τοῦ Πανός, οὗ μόνον τὸ ρόπαλον δύναται ἴσως νὰ ἔχῃ πρόχειρον δάνειον, ἂν μὴ καὶ τοῦτο παρ' ἄλλου ... Διὰ δὲ τὴν *ἄψογον στάσιν*, ἐν ᾗ παρίσταται, νἀποκλείσωμεν ὡς ἀνάξιον τὸν Σάτυρον θὰ ἐδικαιούμεθα τὸ πολὺ ἂν ἐπρόκειτο περὶ συνθέσεως μεγαλείας, εἰς ἣν νὰ μὴ ἐνεχώρει οὔτε «γένος οὐτιδανῶν σατύρων καὶ ἀμηχανοεργῶν» οὔτε μεταμφίεσις παιγνιώδης ἐν γένει, νὰ εἶχεν ὅμως εἰδικὴν θέσιν ὁ Πάν, λοιπὸν περὶ θρησκευτικῆς τινος παραστάσεως. Ἀλλὰ ποῦ; Καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ἀσφαλῶς Ἀριάδνη ἡ καθημένη ἀπέναντί του, πάλιν οὗτος μόλις θὰ ἐφαίνετο ἀξιώτερος τοῦ Σατύρου εἰς *φρούρησιν* ἐμπιστευτικήν, ἐνῷ ἐνταῦθα πρόκειται ἰσότιμος παρεδρία, κἄτι μυχιαίτερον μάλιστα προδήλως ...

Μετὰ γνωριμίαν ἀνὰ τὰ ὄρη ἀγνώστου διαρκείας, ἀλλὰ πάντως ἁρμονίας ἀνεφέλου, Σάτυρος νεαρὸς καὶ Ὀρειὰς ἢ Βάκχη, ὁμῆλιξ καὶ ὁμοήθης, ἐσκέφθησαν ἐν ὥρᾳ διαναπαύσεως ἀπὸ τῶν συνήθων χορειῶν καὶ αὐλῳδιῶν νὰ διαιωνίσωσι καὶ αὐτοὶ ἐν εἰκόνι τὴν εὐτυχῆ των σχέσιν· «ἐδέχθησαν» μᾶλλον· διότι εἰς τὴν αὐτάρκη εὐδαιμονίαν τῶν δρυμῶν των κάθε ἄλλο ἔμελεν αὐτοῖς, ὅτε πλανόδιος τεχνίτης, ὁ χαλκουργός μας, φωράσας αἴφνης παρά τινα καμπὴν ἀτραποῦ τἀνύποπτα σκιρτήματά των, ἔγνω μετὰ τὸ πρῶτον θάμβος νὰ προσθέσῃ πάσῃ θυσίᾳ τὸ θαλερὸν ζεῦγος εἰς τὴν ἐκλεκτήν του πελατείαν. Τὴν εὐλαβῆ του μάλιστα πρότασιν, νὰ τορεύσῃ αὐτοὺς καλοὺς καλῶς εἰς προσωπογραφίαν, ἂν ἐκάθιζον μίαν στιγμὴν ἀφίνοντες τὸ ἀεικίνητον, ἕως νὰ τοὺς ἰχνογραφήσῃ εἰς τὸ πυξίον, ἤκουσαν κατ' ἀρχὰς μὲ σκωπτικὸν γέλων καὶ ἐπεβρυχήθη ὁ συνοδός των πάνθηρ· ἀλλ' ὅτε ὁ εὐμήχανος τεχνίτης παρέστησεν ὅτι οὕτω συνηθίζει νὰ τορεύεται ἐπ' ἐσχάτων ὅλος ὁ χαριτωμένος κόσμος καὶ «ἡμίκοσμος» γῆς καὶ Ὀλύμπου — καὶ ἐπέδειξε φέρων πολλά τινα ἔκτυπα δείγματα τορεύσεων ὁμοίων κατὰ ζεύγη ὄχι μόνον τοῦ Πανός, τοῦ ἑταίρου αὐτῶν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ καλλινίκου Ἡρακλέους, τῆς Ἀφροδίτης μεθ' ἑνὸς ἢ ἄλλου τῶν λατρευτῶν της, τοῦ Ἔρωτος μετὰ Ψυχῆς ἢ Νίκης, αὐτοῦ τοῦ προτύπου πάσης ἐγκοσμίου χάριτος ζεύγους, τοῦ Διονύσου καὶ Ἀριάδνης, — ὅτι δὲν πρόκειται περὶ μεγάλων ἐπιδεικτικῶν εἰκόνων, ἀλλ' ὅτι θ' ἀπετυποῦντο μικρογλάφυροι ἐπὶ καμψοῦ σκευαρίου, οὗ ὄπισθεν θὰ παρηκολούθουν μορφασμοὺς καὶ θελκτικὰς φιλαρεσκείας καὶ μονονουχὶ παλμοὺς καρδιῶν ἐσοπτριζομένων, θὰ ἐγέλων διὰ ματαιότητας καὶ τέχνας καλλωπιζομένων, φύκη καὶ κόσμους καὶ ψεύδη, αὐτοὶ προδεικνύοντες πάντοτε ἄπλαστον καὶ ἄπραγμον τοῦ βουνοῦ κάλλος, συήνεσαν τέλος ἀποβλέψαντες εἰς ἀλλήλους καὶ μὲ γοργὸν κυβίστημα ἐκεῖνος, μὲ ἐλαφρὰν περιστροφὴν περὶ τοὺς ἄκρους πόδας αὕτη — καὶ μὲ ἅλμα ἐλαστικὸν ὁ πάνθηρ ἔλαβον ἑκατέρωθεν δένδρου τὴν σοβαρὰν θέσιν καὶ τὸ γαλήνιον σχῆμα τῶν θείων των προτύπων. Μόνον ὁ Σάτυρος προήρπασέ ποθεν καὶ ρόπαλον ἐπὶ τὸ μεγαλειότερον θέλων νὰ ὁμοιάζῃ συγχρόνως μὲ τὸν Ἡρακλέα· παλαιά του αὕτη ἀδυναμία, εἰ καὶ ἀκριβῶς *ροπαλοκλέπτης*, ὡς παρὰ Heydemann: Vase Caputi πίν. 2 (πρβ. σ. 9 σημ. 22), ἢ *Ψευδηρακλῆς*, οἷος αὐτ. σ. 15-18 ἢ ἐν τοῖς δράμασιν, δὲν εἶναι ἐνταῦθα· ἔχει μόνον τὴν ἀθῴαν ἀξίωσιν νὰ τὸν προσβλέπωμεν μὲ ὀλίγον σεβασμόν, αὐτὸν καὶ τὴν φίλην του, ὃν ἄλλως ἀξίζει, ἂν εἴμεθα δίκαιοι, καὶ μόνη των ἡ ἐρασμία συμμόρφωσις πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ λεπτοῦ κόσμου· καὶ συναπηχεῖ ἡ ὅλη σκηνογραφία τῆς ἐξοχῆς καὶ ἡ σιγηλὴ μακρὰν τοῦ θεατοῦ διεύθυνσις τῶν βλεμμάτων αὐτῶν τὸ τοῦ τεχνίτου, ἀρχομένου τοῦ ἔργου, «ἑκὰς βέβηλοι!».

Πολυπληθεῖς εἶναι, ὡς γνωστόν, αἱ ὅμοιαι ἐπὶ κατόπτρων ἔκτυποι δυαδικαὶ[1] συνθέσεις ***διονυσιακοῦ ἢ ἐρωτικοῦ*** περιεχομένου (πρβ. κυρίως πλὴν τῆς περιληπτικῆς διατριβῆς τοῦ κ. Μυλωνᾶ τὸ παρὰ Dumont-Chap. Céramique de la Grèce pr. κεφάλαιον miroirs καὶ τὸ παρὰ Daremberg-Sa-

Furtw. Glyptothek 261). τοῦ δὲ Σατύρου κανών· πρβ. διαστολὴν αὐτῶν καὶ ἐν κατόπτρῳ παραλλήλων Rev. arch. 1903, πίν. 7.

[1] Εἰς τὰς δυαδικὰς ὑπάγονται φυσικὰ καὶ αἱ παραθέτουσαι μεταξὺ Ἔρωτα, ὡς Bronzes du Louvre πίν. 30· διάφορος Rev. Arch. 1909 σελ. 247 εἰκ. 4. Dumont-Chap ἔ.ἄ. ἀριθ. 43. Μυλωνᾶς ΑΜ 1878 πίν. 9 = κάτοπτρα ἀριθ. 32, ἢ παιδίον, ὡς Röm. M. 1890 πίν. 4 (= Amelung Führer Flor. ἀρ. 257), ἐπὶ Ἑρμοῦ τινα ὡς BCH 1900 πίν. 3 = Ἐθν. Μουσ. ἀρ. 12074, ἢ τέλος ζῷον, ὡς κύνα ἢ πάνθηρα συχνά.

glio ἄρθ. speculum τοῦ de Ridder, ἰδίᾳ IV[1], 1426 κέ.): ἐξόχως ἡρμοσμέναι εἰς τὸν κυκλικὸν χῶρον καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ σκεύους εἰκονίζουσι τὰ ζεύγη εἴτε *δρῶντά* πως[1] εἴτε συνηθέστατα, ὡς τὸ ἡμέτερον, *ἀδρανῶς* παρακαθήμενα ἐν σιγῇ ἢ σπανιώτερον συνομιλίᾳ μόλις ὑποδηλουμένῃ[2]· τὸ δὲ ἀδρανὲς τοῦτο ἀντωπὸν παρακάθισμα εἶναι τὸ κανονικὸν εἰς τὰ περικεκομμένα κινητά, ἐπὶ δίσκων ἐπίθετα (découpés). Καὶ ὁμοιοτάτη μὲν ἐξ ὅλων παράστασις — μόνον νεωτέρα προφανῶς — καὶ ἐξ ἑνὸς πάντως προτύπου καταγομένη εἶναι ἡ τοῦ ἐν BCH 1900 πίν. III ἀριστ. (= Ἐθν. Μουσ. ἀρ. 12074) ἐκ Μεγαλοπόλεως· αἱ δὲ ἡράκλειοι ἀναλογίαι τοῦ ἐκεῖ ἀνδρὸς παραπέμπουσιν ἔτι ἰσχυρότερον ἢ τὸ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ῥόπαλον εἰς τὴν (ἀδημοσίευτον, ἀλλ' ὁμοιοτάτην κατὰ τὴν περιγραφὴν) ἐν Arch. Anz. 1904, σ. 24, ἀρ. 6 παράστασιν *Ἡρακλέους καὶ Ἑσπερίδος*, καθημένων ἐπὶ πετρῶν ἑκατέρωθεν δένδρου, καὶ εἰς τὸν ἐν Bullet. d'arte 1909 σ. 192 πίν. 2 δεξ. ἐξ ἡμιτόμου παραστάσεως κατόπτρου *Ἡρακλέα*, οὗ τὸ σχεδὸν ἀπαράλλακτον ἐπὶ λεοντῆς ὑπὲρ βράχον κάθισμα, ἡ αὐτὴ ἐπέρεισις τοῦ ῥοπάλου κλπ. δὲν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν ὅτι ὡσαύτως (μὲ τὴν συμπληρώσιμον ἀπέναντί του πάλιν «Ἑσπερίδα») ἀνάγεται καὶ οὗτος εἰς τὴν αὐτὴν καὶ ὁ Σάτυρος ἡμῶν πρότυπον σύνθεσιν *Ἡρακλέους*· διὸ καὶ τούτου ῥόπαλον δάνειον, ὄχι Πανὸς οὐδ' ἑαυτοῦ καλαύροπα, εἴπομεν, φέρει[3].

Ἀλλ' ἤδη ὁ πάνθηρ ὑποδεικνύει ὡς παράλληλον, ἢ ἔτι ἀπωτέρω *ἀρχέτυπον*, παράστασιν *διονυσιακήν*, οἵα π.χ. ἡ ἐν κατόπτρῳ τῆς συλλογῆς Καραπάνου (Ἐθν. Μουσ. ἀριθ. 610) παράστασις Διονύσου, θύρσον ἀντὶ ῥοπάλου ἐρείδοντος, μετ' Ἀριάδνης **(εἰκ. 2)**· καὶ εἶναι μὲν αὕτη νεωτέρα προφανῶς τῆς ἡμετέρας, ἤδη διὰ τὸ μαλθακώτερον τῶν μορφῶν καὶ τῶν πτυχῶν τὸ θορυβῶδες, ἄλλως ὅμως τόσον ὁμοία τὴν ὅλην διάθεσιν, ὥστε νὰ δικαιολογῇ τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ τῶν κατόπτρων ὁ Ἡρακλῆς οὗτος, ὅπως ἐν γένει ὁ ἐρωτοτροπῶν ἐν τῇ τέχνῃ, ἔχει ὑποκαταστῇ εἰς *ἀρχαιότερον Διόνυσον*, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ὁ ἐπὶ Σατύρου ἢ Πανὸς κλπ. στηριζόμενος μεθυσφαλὴς Ἡρακλῆς τῆς ἀπὸ Γ' αἰῶνος τέχνης (πρβ. Furtw. ἐν Roscher's Lex. Myth. I 2229)· ἄλλως δὲ οὐδεμία *τοιαύτη* παράστασις Ἡρακλέους δύναται νὰ ἀνέλθῃ πέραν τῶν μακεδονικῶν χρόνων, ἀνόμοιος δὲ καὶ ὡς πρότυπον ἀπαράδεκτος εἶναι ὁ τύπος *Ἀναπαυομένου* Ἡρακλέους (αὐτ. 2181-3), ἐνῷ ὁ Διόνυσος μετὰ τῆς Ἀριάδνης κοσμεῖ δὴ ἀνέκαθεν οἰκειότερον τὰ εἰρηνικὰ σκεύη· πρβ. αὐτοὺς περιπτυσσομένους BCH 1900 πίν. II ἢ ἀντινώτους, ἀλλ' ἐπιστρεφομένους τὰς κεφαλὰς — καὶ πάνθηρα πάλιν, ἐφ' οὗ τὸν λαιμὸν ὁμοίως ἡ χεὶρ τῆς Ἀριάδνης — ἐν Sammlung Somzée πίν. 36 (ἔτι μεταγενέστερον, ὡς ἐκ τῶν ψευδῶν πτυχῶν, κάτοπτρον), Arch. Ztg 1884 σ. 93 (ἐπὶ χρυσοῦ διαδήματος) καὶ μέχρι ὑστάτων χρόνων Arch. Epigr. Mitt. aus öst. X, σελ. 222 πίν. 8.

Ἀλλὰ καὶ *ἀφροδισιακῶν* ἢ *ἐρωτικῶν* προτύπων *συμφυρμὸς* ὄχι μόνον δὲν ἀποκλείεται ἐκ τῶν εἰρημένων ἀλλὰ καὶ πιθανολογεῖται, ἀφοῦ καὶ τόσον οἰκειοτέρα καὶ ἔτι πολυχρηστοτέρα εἶναι φύσει ἀνέκαθεν ἡ θέσις τούτων ἐν τοῖς κατόπτροις· διότι ἔχει τοσάκις τορευθῇ ὄχι μόνον ἡ Ἀφροδίτη ἐν τῇ αὐτῇ ἢ σχεδὸν τῇ αὐτῇ στάσει καὶ ἀμφιέσει, π.χ. μετ' Ἔρωτος (ὀρθίου) BCH 1900 πίν. I (Ε' αἰ. ἀττικόν), Gaz. Arch. 1876 πίν. 27 (= Dumont-Chap. Cér. II, 196. Κρήτης· ὕστερον ἐξ ἐκείνου, φαίνεται, ἐξηρτημένον, ὡς καὶ ἡ παράστασις Monum. Ined. VI, 47, 6)· ἢ μετὰ Ἑρμοῦ: Μυλωνᾶ ἀρ. 32· ἀλ-

[1] Περιπτύσσονται π. χ. Διόνυσος καὶ Ἀριάδνη BCH 1900 πίν. 2 (= Ἐθν. Μουσ. ἀρ. 7670. Staïs, Marbres et Bronzes σ. 340) ἢ Reinach. antiquités du Bosph. πίν. 43· ὡσαύτως Ἑρμῆς καὶ Νύμφη Brit. Mus. Bronz πίν. 10· ἐδῶ καὶ Ἡρακλῆς μετὰ Νύμφης Dum.-Chap. ἔ. ἄ. ἀριθ. 48 Ἁρπάζει Βορέας Ὠρείθυιαν Monuments-Piot IV, 97 εἰκ. 6, Κένταυρος Νύμφην A. Anz. 1897, 73 ἀρ. 17 Καταβάλλει Ἡρακλῆς Ἀμαζόνα A. Ztg. 1876 πίν. 1. Προσφέρει ἀλεκτρυόνα νέος («Ἄδωνις») «Νύμφῃ» («Ἀφροδίτῃ») BCH 1885 πίν. 8 = Br. Mus. Bronz πίν. 9.

[2] Ὀαρίζουσιν ἄν τις κρίνῃ ἐκ τῆς ἐλαφρᾶς χειρονομίας, «Ἀφροδίτη καὶ Ἄδωνις» (Ἀγχίσης, Πάρις) Bronzes du Louvre πίν. 30 = Photogr. Giraudon ἀριθ. 175. Ὡσαύτως ἐν Βερολ. εὑρετ. ἀρ. 8148 Πὰν καὶ Νύμφη (κατὰ Roscher: Lex. Myt. III[1] 1449).

[3] Ἂν καὶ γνωστὸν ἄλλως ὅτι καὶ ὁ Πὰν αὐτὸς φέρει πρὸ τῶν μακεδονικῶν χρόνων ῥόπαλον ἢ καλαύροπα *εὐθύν*, συχνά, πρβ Furtw. Annali 1877 σ. 212 κέ. καὶ οἱ κυνηγοὶ ἐν γένει παλαιότερον εἶχον ἀντὶ τοῦ βραδύτερον καθιερωθέντος καμπύλου λαγωβόλου ῥόπαλον ἁπλῶς (Ξενοφ. Κυνηγ. Ζ' 11), δηλ. ἀκριβῶς τὸ πρωτόγονον ὅπλον, ὃ ἐτήρησαν διαρκὲς Ἡρακλῆς καὶ Θησεύς.

Ἀλλὰ καὶ εἰς χεῖρας γυναικείας ὡς ***κατόπτρων λαβὴ*** (4 ὅλων ἐν Νεαπόλει· Villefosse ἐν Mon. Piot V, 188 εἰκ. 45) δίδεται βαθμηδὸν ἀδεῶς τὸ Ἡράκλειον ῥόπαλον αὐτό, ὡς δὴ καὶ ἐν λεπτοτέροις κοσμήμασιν (αὐτ. σημ. 1), ἀλλὰ καὶ αὐτοπρόσωπος ὁ ἥρως ὠμοφορῶν τὸ ῥόπαλον εἰσέρχεται βραδύτερον εἰς κυλίκων ἐμβλήματα Pernice: Hellenist. Silbergef. πίν. 2-4.

2: Κάτοπτρον τῆς συλλογῆς Καραπάνου (ἀριθ. 610).

λ' ἰδίᾳ μετ' «Ἀδώνιδος» ἢ «Ἀγχίσου» ἀντωποῦ καθημένου π. χ. Bronz. du Louvre πίν. 30 (τῆς αὐτῆς ὡς ἡμετ. βαθμίδος· ὄπισθεν προφαίνεται *κύων*, ὡς ἡμετ. πάνθηρ), Brit. Mus. Bronz. πίν. 9 = BCH 1885 πίν. 8 (πρεσβυτέρα τις ἀδελφὴ τῆς ἡμετέρας Νύμφης) — πρβ. Dumont-Chap. αὐτ. miroirs ἀριθ. 30, ἔτι δὲ τὸ περίφημον ἀργυροῦν ἔμβλημα Hawkins (Müller-Wies. Denkm. II, 293) καὶ τὸ πήλινον ἀνάγλυφον Arch. Ztg 1847 πίν. I —, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἔρως μετὰ «Ψυχῆς» ἢ «Νίκης», π. χ. BCH 1884 πίν. 15 ἐν ὁμοιοτάτῃ καὶ στάσει ἀμφοτέρων καὶ ἀναλήψει χλαμύδος ὄπισθεν ὑπ' ἐκείνου καὶ κολπώσει τοῦ ἱματίου ἐπὶ τοῦ μηροῦ ταύτης κλπ. Arch. Anz. 1897 σ. 73 ἀρ. 18, ὥστε δὲν χρήζει λόγων ἄλλων ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι διττάς τινας πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὰς (ἐκ τῆς Γραφικῆς, τοῦ Δ' ἰδίᾳ αἰῶνος) προτύπους πηγὰς τῶν αἰσθηματικῶν τούτων ἀπὸ πετρῶν ὀαριζόντων ἢ ἁπλῶς μὲ σιγηλόν τινα ρεμβασμὸν ἀντωπῶν καθημένων τορευτῶν ζευγῶν, *ἐρωτικὰς* δηλ. ἅμα καὶ *διονυσιακάς*· ὅτι δὲ ἐκ *Γραφικῆς* ἀνέκαθεν τὰ πρότυπα δεικνύουν π. χ. ἀγγειογραφίαι, οἷα ἡ «τυπικὴ» Furtwän.-Reichh. II, 6. 47 εἰκ. 21.

Τὴν προτίμησιν αὐτῶν καὶ ἀέναον ἐπανάληψιν ἐν τῷ αὐτῷ σχηματισμῷ ἐπὶ τῶν κατόπτρων δὲν φαίνεται ὅτι ἐξηγεῖ τόσον «ὀκνηρία δημιουργικῆς φαντασίας», ὡς θέλει ὁ Perdrizet (BCH 1900, 357, διότι δηλ. «n'imposaient pas au décorateur de grands frais d'imagination»), ὅσον ἡ *φύσις αὐτὴ τοῦ σκεύους*· τί θὰ ἠδύνατο ἀληθῶς νὰ παρασταθῇ ἁρμοδιώτερον ἐπὶ κατόπτρου ἀπὸ τὴν σχολαίαν ρέμβην αὐτῆς τῆς κατοπτριζομένης νεότητος, ἀπὸ τὴν φιλάρεσκον πρόθεσιν νὰ σκευασθῶσιν ὡς θεασόμενοι ἅμα ἑαυτοὺς καὶ πρὸ πάντων θεαθησόμενοι; ὡς αἱ πολεμικαὶ σκηναὶ ἐπὶ ἀσπίδων, αἱ νεκρικαὶ ἐπὶ ληκύθων καὶ λουτροφόρων, αἱ νύκτιαι ἐπὶ λύχνων, αἱ γαμήλιαι ἐπὶ τῶν γαμικῶν λεβήτων, αἱ ὑδροφορίαι καὶ λούσεις ἐπὶ τῶν ὑδριῶν, οὕτως εὐηρμόστουν καὶ ἐπὶ τῶν κατόπτρων κατ' ἐξοχὴν αἱ παραστάσεις καλλωπιζομένων (ὡς αἱ δύο ἀντωποὶ ἐγχάρακτοι κόραι Dum.-Chap. Céram. σ. 242 ἀρ. 15 = Furtw.-Reichh. Vas. II εἰκ. 18) ἢ εἰς ἐπίδειξιν τοῦ κάλλους σχηματιζομένων ἢ καὶ ἁπλῶς «ἀλλήλων ἀντίον ἱζανόντων καὶ ἁδὺ φωνεύντων . . .». Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο κάτοπτρον ἔχουσα παρίσταται π. χ. ἡ Ἀφροδίτη κατὰ τὴν αὐτὴν στάσιν παρὰ Μυλωνᾷ, ἀριθ. 32, καὶ πόσον *ὁμοίως καθήμενοι* ἐσωπτρίζοντο, τοὐλάχιστον πρὸ τῶν πτυκτῶν, δεικνύουσιν εἰδώλια π. χ. οἷον τὸ ΑΕ 1899 πίν. 2 ἢ τὸ Samml. Sabouroff πίν. 87. Πρὸ ἁπλῶν δίσκων κατωπτρίζοντο καὶ ὄρθιοι, ὡς ΑΕ 1908 πίν. 6-7· Samml. Sabour. πίν. 98 κλπ.· πρβ. Στάην αὐτ. σ. 142).

Καὶ ἡ τυπικὴ σύνθεσις τῶν ζευγῶν, ἡ ἀντίταξις δύο κανονικῶς προσώπων ἀπέναντι ἀλλήλων, δὲν ἔχει κυρίως μόνον λόγον τὴν πλήρωσιν τοῦ χώρου, ἣν μόνην ὄντως φαίνεται σκοποῦσα ἡ δίπλωσις τῆς Ἀθηνᾶς, αὐτῆς ἑαυτῇ ἀντωπῆς καὶ

παρίσου, ἐν τῷ γνωστῷ τυρρηνικῷ κατόπτρῳ τοῦ Gerhard ἐν 8ῳ Winckelmannsprogramm (ἀπεικονισμένῳ καὶ ΑΕ 1890 πίν. παρενθ. σ. 8, 1), ἢ τὸ πολὺ ἴσως ἀκόμη τὴν πρόθεσιν τοῦ τεχνίτου νὰ δείξῃ περιδέξιον ἱκανότητα δι' ἀντιστρόφου συνδιατάξεως μελῶν, ἀλλά τι σχετικώτερον πρὸς αἰσθήματα καὶ λογισμοὺς πάντων που καὶ πασῶν τῶν κατοπτριζομένων, τὴν εὐδαίμονα συμπαρουσίαν καὶ ὁλοκλήρωσίν των δι' ἀλλήλων· τὸ *εἰδύλλιον* ἀνατέλλει ἤδη καὶ πιθανῶς ἐν τοῖς πρώτοις κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῶν καθημερινῶν τούτων σκευῶν ἐκλογῆς· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γραφικῇ ἐμφανίζεται ἤδη ἡ «ῥωπογραφία» βαθμηδὸν (genre)· πρβ. περὶ τοῦ Ἔρωτος Furtw. Eros in der Vasenmal. σελ. 45) καὶ γνωσταὶ ἤδη ἦσαν πλὴν ἄλλων αἱ «περίφημοι Βάκχαι μεθ' ὑφερπόντων Σατύρων» τοῦ Νικομάχου [1]. Διότι ἀκριβῶς τὰ κινητὰ ταῦτα ἔκτυπα ἐμβλήματα (appliques découpées), διάδοχα τῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ δίσκου ἐκκρούστων, εἶναι τὰ πάντων νεώτατα (Perdrizet BCH 1900, 355) καὶ πίπτουσι τὰ πλεῖστα εἰς τὸν *λήγοντα Δ' αἰῶνα*· τὴν δὲ διαφορὰν αἰῶνος τοὐλάχιστον ἐν τῇ ἐξελίξει πράγματι ἀντιλαμβάνεται ἓν παραβολικὸν βλέμμα μεταξὺ π.χ. τῶν παραστάσεων BCH 1900 πίν. I, 1 καὶ III, 1. Οὐδὲ ζητοῦμεν ἡμεῖς πλέον ἐν αὐτοῖς μυθολογικὸν βάθος, οἷον ἔγραφε «die Hochzeit des Zeus und der Hera» ὁ Förster σπουδαίως τῷ 1867 ἢ ἁπλῶς παράστασιν ὡρισμένων θεῶν ἐν πᾶσιν, ὡς ὁ Collignon ἔτι BCH 1885 σ. 250· ἂν δὲ προσνέμουν ἀκόμη συχνὰ οἱ τεχνῖται ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων προτύπων χαρακτηριστικὰ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ θείου ὄντος, ἀλλὰ καὶ ἀνταλλάσσουσι καὶ παραλείπουσιν αὐτὰ ὅλως καὶ τὰ τελούμενα τόσον ἐξανθρωπίζουσι — φύσει εὐκολώτερον τὰ διονυσιακοῦ δὴ καὶ ἐρωτικοῦ τύπου — ὥστε πρὸ παραστάσεων π.χ. οἷα BCH 1885 πίν. 8. 1900 πίν. 3, θαρρῶν θὰ ὁμιλῇ περὶ «νέου καὶ νεάνιδος» ἁπλῶς ὁ θέλων νἀκριβολογῇ τὴν προαίρεσιν τοῦ τεχνίτου, ἐφ' ὅσον δὲν σκοπεῖ, ὡς ἡμεῖς ἀνωτέρω, νὰ συνυποδηλοῖ τὴν ἐξ ὡρισμένων συνθέσεων ἀνάπτυξίν των.

Καὶ μορφολογικῶς εἶναι ἀπαραγνώριστος ὁ *χρόνος* τοῦ κατόπτρου, ἂν καὶ ἡ ἐπιμελεστάτη ἐργασία καθ' ἑαυτὴν θὰ ἦτο ἀξία καὶ ἔτι δοκιμωτέρων χρόνων· ἡ Νύμφη ἢ Βάκχη μὲ τὸ στενὸν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ἰσχία στῆθος καὶ τὴν ἀμέσως ὑπ' αὐτὸ ζῶσιν, ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ χαρακτηριστικὸν πρόσωπον τοῦ Σατύρου, τὸ ἰσχυρῶς ἔκτυπον τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἡ τοπογραφικὴ ἀπόπειρα (μόλις ἄλλως ἀρχομένη διὰ τοῦ δένδρου, ἀφύλλου ἀκόμη, ὡς ἐν τῷ περιφήμῳ ἐκ Πομπηίας ψηφιδωτῷ «τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου») τάσσουσιν ἤδη τὸ ἔργον εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν μακεδονικῶν χρόνων· ἀλλ' ὄχι ὕστερον· διότι καὶ ἡ ἀξιοπρεπὴς γαλήνη τῆς παλαιοτέρας τέχνης ἐπιπρέπει ἐπ' αὐτοῦ ἀκόμη μετὰ τῆς χάριτος καὶ ὁ Σάτυρος ἔχει μυῶδες καὶ μᾶλλον στεγνὸν τὸ σῶμα, ὄχι δὲ ἀκόμη μαλθακόν, οἷον ὁ ἐξ ὁμοίου κατόπτρου Ἔρως BCH 1900 πίν. 17 (Ἐθν. Μουσ. ἀριθ. 7669). Ἡ σεμνότης τοῦ καθίσματος τῆς Νύμφης ἐνθυμίζει ἔν τισι τὴν ἀναπειθομένην Ἑλένην τοῦ γνωστοῦ ἀναγλύφου τῆς Νεαπόλεως (Bulle, Schön. Mensch πίν. 284)· ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ πλαστικῇ θὰ ἔχωσι προηγηθῇ παραστάσεις, οἷαι Arch. Jb 1913 πίν. 30, ἐνῷ τοὐναντίον ἡ Ἀριάδνη ἢ Μαινὰς Brit. Mus. sculpt. 2196 (= Schreiber Reliefbild 63 A) ἀποτελεῖ ἓν βῆμα περαιτέρω εἰς ἀνάκλισιν πλέον ἐπὶ τῆς ἀριστ. χειρός· τὸ δὲ κάθισμα τοῦ Σατύρου δὲν φαίνεται νεώτερον π.χ. τοῦ εἰς τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἀναβιβασίμου χαλκοῦ νεανίου τῆς Biblioth. nat. παρὰ Bulle ἔ. ἀ. εἰκ. 96, ἐνῷ εἶναι προφανῶς ἀρχαιότερος τῶν Σατύρων Brit. Mus. sculpt. 2195 πίν. 25, ὡς καὶ τοῦ Brunn-Brugm. II, 594 καὶ τῶν ὁμοίων, ἐπίσης δὲ τῶν ζῳωδεστέρου σχηματισμοῦ *προσώπων* BCH 1885 πίν. 10 καὶ 13 (ἐκ Μυρίνης) ἢ Pergamon VII 2, σ. 355 εἰκ. 453 καὶ λοιπῶν μεταγενεστέρων· τὸ δὲ σύνολον ὀφθαλμοφανῶς πολὺ ἀρχαιότερον τῶν καλῶν ἐκ Μυρίνης πηλίνων ζευγῶν BCH 1885 πίν. 12 (Διονύσου καὶ Ἀριάδνης μετὰ πάνθηρος πάλιν).

Ἀλλὰ περὶ τῆς *πατρίδος* καὶ τοῦ *ἐργαστηρίου*, ὁπόθεν προῆλθε τὸ κάτοπτρον, οὐδὲν βέβαιον δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν· μικρὸν φυσικὰ σημαίνει ἡ ἐν Θήβαις εὕρεσις αὐτοῦ (καὶ ὀλιγίστων ἄλλων, οἷον Arch. Anz. 1898 σ. 63 ἀρ. 21 μὲ προτομὴν

[1] Nobiles Bacchas obreptantibus Satyris Πλίν. Ἀλλ' οὐδεμία βέβαια σχέσις πρὸς τὴν ἡμετέραν παράστασιν· ἔχει ἤδη ἀναγνωρισθῇ ἡ σύνθεσις ἐν τοιχογραφίαις Πομπηίας π.χ. Helbig, Kampan. Wandmalerei σ. 238. 252. 270· πρβ. ἐν ἀναγλύφῳ Pergamon VII, σ. 335 ὄντως προσέρποντας Σατύρους ἑκατέρωθεν κοιμωμένης· καὶ ἐν Gaz. arch. 1889 πίν. 23, 1 Σάτυρος ὁ ὑπέρπων πιθ.

γυναικός, Dum.-Chap. ἀρ. 24 μὲ Διόνυσον, παρ' ᾧ πάνθηρ, καὶ Πᾶνα καὶ Σιληνόν, καὶ 50 μὲ Κυβέλην καὶ Πᾶνα, ὡς εἴπομεν ἀνωτ. σ. 119, A. Anz. 1905 σ. 168 πήλινον ἀπότυπον ἀπὸ κατόπτρου μὲ Ἀφροδίτην καὶ Ἔρωτα, ἔτι δὲ τὸ λίαν ὕποπτον «ῥομβοειδὲς» BCH 1879, 178 σημ. 3 μὲ Ἔρωτα καὶ «Νύμφην»). Ἐλάχιστα δὲ βοηθεῖ καὶ τὸ πλαισιοῦν τὴν παράστασιν κοσμηματικὸν *πλέγμα* τοῦ δίσκου, πανόμοιον πρὸς τὸ ἐκ Μεγαλοπόλεως BCH 1900 πίν. 3, ὃ θεωρῶν ὡς σῆμα πιθανὸν ἐργαστηρίου ὁ Perdrizet ἀναφέρει 3 ἔτι ὅμοια (αὐτ. σ. 355 σημ. 2)· ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὸ τῆς συλλογῆς Sabouroff πίν. 149 (καὶ τὸ ἀδελφόν του, ὡς περιγράφεται, A. Anz. 1898, σ. 63 ἀρ. 21 ἐκ Θηβῶν) εἶναι ἀνόμοια (τρίπλοκα), ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Brit. Mus. bronz. πίν. 32 δεξ. (ἐκ Κρήτης) καὶ ἅμα στέφουσι διάφορον παράστασιν, κεφαλὴν γυναικείαν· τοὐναντίον τὰ ἀληθῶς ὅμοια BCH 1885 πίν. 7 καὶ Brit. Mus. bronz. πίν. 10, 2 στέφουσιν ἀνομοίους παραστάσεις, μόνον δὲ πρὸς τῷ ῥηθέντι τῆς Μεγαλοπόλεως μένει τὸ ὁμοιότατον (ἐκ Κορίνθου) πλέγμα Bronz. du Louvre εἰκ. 30 («Ἀφροδίτη καὶ Ἄδωνις», ἐν μέσῳ Ἔρως) ἀνεπαρκὴς ἐπικουρία. Ἄχρηστος δὲ εἰς τοῦτο καὶ ὁ πάνθηρ εἴτε δεχόμενος τὴν τυπικήν, ἐξ ἱππευουσῶν ἴσως μετηγμένην, περιβολὴν τοῦ τιθασοῦ τραχήλου ὑπὸ τῆς χειρὸς τῆς ἐδῶ ***παρακαθημένης***[1] εἴτε ἁπλῶς παρακύπτων πλησίον προσώπου τινός, ***χαρακτηριστέου*** δι' αὐτοῦ, ὡς πρὸ τοῦ Διονύσου ἐν τῷ ἐξ ὁμοίου καὶ συγχρόνου τάφου κατόπτρῳ Reinach, antiqu. du Bosph, πίν. 43 κ.ἄ.

Ἔξω τῆς Βοιωτίας καὶ δὴ εἰς τὴν Ἐρέτριαν ὡς πιθανὴν πατρίδα παραπέμπει ἀληθὴς ἀφθονία εὑρισκομένων κατόπτρων, ἀλλὰ τῆς παλαιοτέρας τάξεως τῶν ἀπεριτμήτων ἐκ δίσκου ἐκτύπων· ἐκεῖθεν εἶναι π.χ. τῶν Mon. Piot IV, 77 κέ. τὰ ἀριθ. 1. 2. 4· τῶν τοῦ Ἐθν. Μουσείου τὰ ἀριθ. 7417-8. 7422-3. 7670 κ. ἄ.. Τῶν ἐλευθέρως κολλητῶν ὅμως τούτων (découpés) δὲν βλέπομεν οὐδὲ σήμερον πιθανώτερον κέντρον τῆς Κορίνθου (ὅσον καὶ ἂν ἔχῃ κλονηθῇ τὸ ἄλλοτε μοναδικόν της κῦρος) μεθ' ἃ ὑπὲρ αὐτῆς ἀνέπτυξεν ὁ Furtwängler ἐν Samml. Sab. πίν. 147 τέλει καὶ πάλιν περὶ τῆς ἐπὶ τὰ χαρακτὰ ἐπιδράσεως τῆς γείτονος σικυωνίας Γραφικῆς ἐν F.-R. Vasenm. II σελ. 42· ἄλλως δὲ ἐκεῖθεν πάντοτε εἶναι τὸ μέγιστον πλῆθος ἐν γένει ***παντὸς χρόνου*** κατόπτρων (καὶ μετ' ἀφαίρεσιν τυχὸν ἀμφιβόλων· πρβ. Bronz. du Louvre σ. 116) καὶ ἐνῷ Κορίνθιοι χαλκοτύποι ἀνέκαθεν παραδίδονται, ἐξ ἄλλου ἐκεῖ κατ' Ἀθήναιον 5.119e ἐτορεύοντο καὶ ἐπὶ χρυσῶν κρατήρων «ζῷα περιφανῆ καὶ πρόστυπα» ἐν χρόνοις ἔτι ὑστέροις μάλιστα. Καὶ οὐδόλως μὲν ἀπίθανον νὰ εἶχεν ἐγκαθιδρυθῇ καὶ εἰς ἄλλα τῶν μετ' Ἀλέξανδρον μεγάλων κέντρων ἡ βιομηχανία τῶν ἐξακολουθούντων τότε ὄντως ἐπὶ πολὺ ὁμοιομόρφων τούτων ἐκτύπων· ἀλλ' ***ἐπὶ τοῦ παρόντος*** ἀνεπαρκῆ τοὐλάχιστον εἶναι ὅσα ἐπιχειρεῖ νὰ συναγάγῃ περὶ τῆς Μ. Ἀσίας — καὶ δὴ τοῦ Περγάμου, ἐξ ἑνὸς πολὺ ὑστέρου κατόπτρου μὲ Ἀθηνᾶν καὶ Ἐγκέλαδον ὀφιόπουν, μόνης ἐνδείξεως καὶ ταύτης ὄχι καταπειστικῆς — ὁ Al. della Setta ἐν Bullet. d'arte 1909 σ. 192· ὅπως ἀνεπαρκῆ εἶναι καὶ τοῦ Six τὰ περὶ Σικυῶνος ὡς πατρίδος ἐν Arch. Jb 1905 166.

Ὁπωσδήποτε παρακολουθεῖταί πως ἡ ἐντὸς τῶν μακεδονικῶν χρόνων παρακμὴ τῆς ἐπὶ κατόπτρων τορευτικῆς· ἤρχισεν αὕτη ἤδη, ὡς συνήθως, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς διαδόσεως διὰ τῆς παγιώσεως ἑνὸς τύπου, ἔστω ἐρασμίου καὶ εὐαρμόστου ὁσονδήποτε, τοῦ σχηματικοῦ ζεύγους· τὰ παμπληθῆ του ἀντίτυπα δὲν εἶναι μόνον τῆς δημοτικότητος δείγματα, ἀλλὰ καὶ τῆς στασιμότητος ἅμα. Δεύτερον παρακμῆς προμήνυμα εἶναι ἤδη τὰ ἐπὶ τοῦ δίσκου ἴχνη ἐπαργυρώσεως· ὀλίγον ἀκόμη καὶ ἡ μετ' εὐτελείας φιλοκαλία τῶν τεχνιτῶν παραγκωνίζεται ἢ διαστρέφεται ὑπὸ τῆς περὶ τὰ πολύτιμα μέταλλα φιλοτιμίας τῶν χρόνων· καὶ πιθανώτατα μὲν ἐπεζητοῦντο καὶ κατόπτρων ἐμβλήματα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ πλέον, ἔστω καὶ οὐδενὸς περισωθέντος εἰς ἡμᾶς· ἀλλὰ κυρίως πολυτελῶν ἐκπωμάτων καὶ παντοίων δοχείων ἐμβλήματα φιλοτεχνεῖ ἔκτοτε, ὡς γνωστόν, ἐν χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ ἡ τορευτικὴ τῶν προηγμένων ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων καὶ ἑξῆς,

[1] Ὄχι βέβαια ***ἐπικαθημένης***, οἵα εἶναι ὄντως π. χ. ἡ τοῦ Λούβρου ***ἐπιπανθηρία*** φερομένη ἐν φωτογραφίᾳ Giraudon τῆς ἐνταῦθα γερμανικῆς ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἀριθ. 177, ἀνάπτυξις ἴσως ***ἐπιτραγίας***, ἧς ἀντὶ πολλῶν ἰδὲ εἰκόνα ἐν Mon. Piot I, πίν. 20 καὶ μνείαν ὁμοίων — 3 ἐκ κατόπτρων — αὐτ. IV 86: τῶν πηλίνων ἀρίστη βεβ. ἡ Ἐθν. Μουσ. ἀριθ 5659 = Winter, Typenkat. III[1] 164, 2. Ἀλλ' ὅτι ***παρακάθηται*** ἁπλῶς ἡ ἡμετέρα ἐπὶ τῶν πετρῶν βλέπει πᾶς τις.

εἰς δὲ τὴν λάμψιν αὐτῶν ἐπιζητουμένης πλέον τῆς ἐπιδείξεως τὸ χαλκοῦν κάτοπτρον ἀμεληθὲν βαθμηδὸν ἐπανέρχεται εἰς τὸν ἁπλοῦν ἀκόσμητον δίσκον, ἐξ οὗ ὡρμήθη (σύνηθες, βλέπομεν, κτέρισμα τάφων πτωχῶν ρωμαϊκῶν χρόνων). Καὶ ἐξακολουθεῖ μὲν κάποτε νὰ ἐμφανίζεται καὶ εἰς τὰς συνθέσεις τούτων τῶν ἐμβλημάτων *τὸ ζεῦγος*, πρβ. τὸ σεμνῶς ὀαρίζον τῆς Coppa tarantina di argento dorato (ἐν Bari. M. Mayer 1910 = A. Anz. 1912, 315), ὁμοιότατον τῷ ἡμετέρῳ χωρὶς νὰ λείπῃ μηδὲ ὁ παραστάτης κύων ἀντὶ τοῦ πάνθηρος, καὶ τὸ ζωηρότερον ἐξ ἀργυρᾶς φιάλης Ἡρακλέους ἑλκυσταζομένου ὑπὸ βακχικῆς κόρης (Μέθης δῆθεν) Gaz. Arch. 1880 πίν. 23, ἀλλὰ μὲ ὁσημέραι ἀγριωτέραν φιλοκαλίαν π. χ. Rubensohn: hellenist. Silbergerät σ. 42 — καὶ ἁπλῶς ἀκόλαστον πλέον ἐν τῇ ὑστάτῃ ἀντανακλάσει τῆς ἀρχαίας τορευτικῆς, τοῖς ἐπ' ἀγγείων πηλίνων ἐκτύποις, οἷον τὸ Pagenstecher: Calenische Reliefkeramik ἀριθ. 27 κ.ἄ..

Β'). Τὰ κατὰ τὸν τάφον.

Ὁ περιέχων τὸ κάτοπτρον τάφος εὑρέθη κατὰ τὴν Ν πλευρὰν τῆς ἐκ Θηβῶν εἰς Χαλκίδα ἀρχαίας ὁδοῦ (Β τῆς νῦν) μετὰ σειρᾶς ὁμοίων ὑπὸ στρῶμα γῆς βαθὺ περὶ τὸ μέτρον καὶ ἀδιατάρακτον πλὴν τῆς γεωργουμένης ἐπιφανείας, ἐν θέσει Χωρο-Βοεβόδα καὶ κτήματι Γ. Φασουλοπούλλου. Καὶ διεύθυνσιν μὲν εἶχεν, ὡς οἱ ἄπειρως πλεῖστοι, ἐκ Β πρὸς Ν, δηλ. ἐγκάρσιον πρὸς τὴν ὁδόν· ἦτο δὲ ἡρμοσμένος ἐκ μεγάλων πωρίνων ἐπιπέδων πελεκητῶν λίθων (μέσου ὕψους 0·70 × μήκ. 0·94 × πάχ. 0·15) ἀνὰ δύο εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς καὶ ἀνὰ ἕνα εἰς τὰς στενάς, τριῶν δὲ βραχυτέρων ὡς καλυμμάτων,— ὅμοιος λοιπὸν πρὸς τὸν τοῦ κατόπτρου Rein. Antiq. du Bosp. πίν. 43 «en dalles de calcaire») καὶ τοῦ εἴδους τῶν κοινῶς λεγομένων «κασσονάτων», οὓς ἀπαντῶμεν ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ κάτω ἀεὶ συνηθεστέρους ἐν Βοιωτίᾳ, προδρόμους ἐδῶ τῶν μονολίθων σαρκοφάγων. Ὁ πυθμήν, τετμημένος, ὡς καὶ ὁ ὅλος λάκκος, εἰς τὸ «στερεόν», προχωρεῖ ἀσυνήθως βαθύτερον τῶν ὀρθοστατῶν· ἀλλ' ἔτι βαθύτερον εἶχε τμηθῇ ἐν αὐτῷ πρὸς τὸ Β ἄκρον ὄρυγμα ἐγκάρσιον βάθους καὶ πλάτους περὶ τὰ 0·20 καὶ ἀνὰ δύο μικρότεροι λακκίσκοι ἢ ὀπαὶ ἑκατέρωθεν τῶν 2 ἄκρων, κεφαλῆς καὶ ποδῶν, πρὸς ἔνθεσιν, ὑποθέτομεν, αὗται μὲν τῶν 4 ποδῶν τῆς νεκρικῆς κλίνης, ἐκεῖνο δὲ ἴσως ὑποκλινιδίου τινὸς θρανίου· ὁπωσδήποτε τὰς ἐκβαθύνσεις ταύτας ἐπανευρίσκομεν ὄχι σπανίως ἐνταῦθα ἐν ὁμοίοις τάφοις.

Καὶ ἔξω μὲν αὐτοῦ ἤδη ἦσαν περιεσφηνωμένοι, ὥς τινες «βῖκοι λινοῦ» (Ἀθην. Ε' 199 f) δέκα περίπου, ἀκέραιοι καὶ τεθρασμένοι, *ὀξυπύθμενες* (ἀκριβέστερον εἰς *κομβίον* κάτω λήγοντες) *ἀμφορεῖς* τοῦ σχήματος **εἰκ. 3** (μέσον ὕψ. 0·50, μεγί-

3: Ἀμφορεὺς ὑπὲρ τὸν τάφον.

στη περιφέρεια 0·90, ἀλλὰ ποικίλλει τὸ μέγεθος), ἁπλᾶ κεράμια, δι' ἃ καὶ *οἰνοπώλην* ἐβαπτίζομεν τὸν νεκρὸν πρὶν ἀνοιχθῇ.

Ὡσαύτως εἰς τὸ ὑπὲρ τὰ καλύμματα ὑπέδαφος εὑρέθησαν (ἀκέραιαι, ἂν καὶ διερρηγμέναι) αἱ ὀρθίωτοι κρατηροειδεῖς ἢ πυξιδοειδεῖς «*λεκανίδες*» **εἰκ. 4** καὶ **5** ἐν μέσῳ· αἱ λαβαὶ χαλκόμιμοι προφανῶς, ἰδίᾳ κατὰ τὰς συμφύσεις μὲ τὸ στόμιον, καὶ οἱ κρικόζωστοι πόδες· τὸ λευκὸν *κρητιδῶδες ἐπίχρισμα* ἀμφοτέρων ἔφερεν, ἐξίτηλα σήμερον μετὰ τὴν

4: Λεκανὶς ὀψοδόκη ὑπὲρ τὸν τάφον.

πλύσιν, ἴχνη ταινιῶν τὸ πλάτος δακτυλιαίων ἀνοικτοχρώμων, οἵας σῴζει καλῶς ὁμοία ἐκ προσφάτου ἀνασκαφῆς ὁμοίου τάφου, *ῥοδόχρους* τοξοειδῶς κρεμαμένας περὶ τὴν γάστραν καὶ ὑπὲρ τὸν πόδα, ἐπὶ δὲ τῶν ὤτων ***πρασίνας*** καὶ ἐνθυμιζούσας τὸν τρόπον τοῦ χρωματισμοῦ τῶν πηλίνων εἰδωλίων, κἄπως δὲ καὶ τὰ τοῦ Ἀθηναίου Ε΄ 200 α «κεράμια πρὸς τὴν τοῦ γλυκισμοῦ χρείαν . . . *κεκηρογραφημένα χρώμασι παντοίοις*». Ἡ μεγάλη ὕψ. 0·32 (μέχρι κορυφῆς ὤτων 41), μεγίστην διάμ. 0·23· ἡ λεπτοτέρα 0·22×0·30×0·13 καὶ ἄνοιγμα στομίου μόλις 0·05.

Πλησίον ἔκειντο καὶ αἱ ἀβαθεῖς *φιάλαι* ἢ ***πινάκια*** ταπεινόποδα τῆς εἰκ. 5, μὲ γάνωμα ἐσωτερικῶς μόνον καὶ ἀτελῶς ἐμπεποτισμένον, δι' ὃ καὶ ἐνιαχοῦ ἀποτετριμμένον (ὕψ. 0·05, διάμ. 0·20), ἔτι δὲ ὁ (διὰ καλοῦ γανώματος) *μελαμβαφὴς κρατὴρ* τῆς ***εἰκ. 6*** (ὕψ. 0·30, περιφερ. κατὰ τὰ ὦτα 0·63, ἄνοιγμα στομίου 0·27). Ἑκατέρωθεν τῶν ὤτων κομβίον ὡς ἡλίσκος, ὑπὲρ δὲ ταῦτα καὶ ὑπ' αὐτὰ ζώνη λεπτὴ ἐρυθρόγραφος ἢ ἐδαφόχρωμος ἀφειμένη καὶ ὅμοιαι τρεῖς κατὰ τὰς μεταβάσεις τῶν καμπυλώσεων τῶν ποδῶν, οἷαι συνήθεις καὶ εἰς τοὺς ἐρυθρογράφους κρατῆρας (πρβ. τοὺς ἐν προθήκῃ 35 Ἐθνικοῦ Μουσείου ἢ τὸν ἀρ. 13892 τῆς 101 κλπ.).

Τέλος ὑπὲρ τὸν τάφον ἔκειντο ἀκόμη τρία μεγάλα τῶν ἐν ***εἰκ. 7*** *ἀτρακτοειδῆ μυροδόχα* (δῆθεν «lacrymateria») ἐκ πηλοῦ φαιομέλανος, ὡς καὶ 15 σχεδὸν ἄλλα ὁμοιότατα (μόνον μικρότερα τὰ πολλὰ) ἐντὸς τοῦ τάφου· τὰ μεγέθη ποικίλλουσι μεταξὺ 0·11 καὶ 0·18 μήκους καὶ ἴσης ἑκάστοτε περιφερείας τῆς γάστρας.

5: Πινάκια καὶ λεκανὶς ἄλλη ὑπὲρ τὸν τάφον.

Ἐντὸς δὲ τοῦ τάφου, πλήρους χωμάτων, ὡς συνήθως, παρὰ τὴν στεγανὴν ἁρμογὴν τῶν καλυμμάτων, εὑρέθη ὁ μὲν σκελετὸς ἐν διαλύσει ἤδη μὲ τοὺς πόδας πρὸς τὴν ὁδὸν (πρὸς Β), παρὰ δὲ τούτους ὁ ἀγάνωτος, λίαν ἐπιμήκης (κολοβὸς κάτω) *ἀμφορίσκος* εἰκ. 7 ἀριστ. μετὰ τῶν εἰρημένων ἀφθόνων μυροδοχείων. Ἐπὶ τοῦ πυθμένος διεσπαρμένα νημάτια χρυσᾶ τριχοειδῆ τὴν λεπτότητα· ἔτι δὲ ***πυξίδια*** ἐν ***εἰκ. 8,*** ὧν τὸ μὲν δεξ. (ὕψ. ὁλ. 0·077, διάμ. 0·10) ἀγάνωτον,

6: Κρατὴρ μελαγγάνωτος ὑπὲρ τὸν τάφον.

κυλικοειδὲς ἀλλ᾽ ὦτα «κώθωνος» φέρον καὶ γῦρον περὶ στόμιον ἔντμητον πρὸς ἐφαρμογὴν ὁμοίου, ἀλλ᾽ ἀώτου μετὰ τεσσάρων ὁμοκέντρων αὐλακίων γύρῳ, πώματος, εὑρέθη πλῆρες λευκῆς ὕλης, ψιμυθίου, φαίνεται· τὸ δὲ κυλινδρικὸν μὲ τὰ ἀνάστροφα ὦτα (ὕψ. 0·09, περιφερ. 0·20), φέρον γάνωμα καστανόμαυρον (καὶ δι᾽ ἀνώμαλον ὄπτησιν καὶ διὰ ποιὸν καὶ ἄνισον ἐνιαχοῦ πυκνότητα), κοσμεῖται διὰ σχηματικῆς ἀνθοστεφάνης μὲ ὑποτυπώδη φύλλα ἑκατέρωθεν τῶν ὤτων· ἐκ τούτου θὰ ἐξεχύθη πιθανῶς ἡ ἐρυθρὰ βαφὴ τῶν πέριξ χωμάτων (ἐκ φύκους δηλ. ἢ ἐγχούσης).

Παρὰ τὰ γόνατα τῆς νεκρᾶς εὑρέθη τὸ *κάτοπτρον*, γύρῳ δὲ *νήματα χαλκᾶ* ὡσεὶ μίσχοι μὲ *κεφαλάς* τινας *καλυκοειδεῖς ἐκ λευκοῦ πηλοῦ ἐπιχρύσους*, προφανῶς ὑπολείμματα προστύχου στεφάνου διαλυθέντος (ἐν **εἰκ. 9)** ἐπὶ ξυλίνου γύρου πρὸς διασάφησιν ἐμπαγέντα κατ᾽ ἄλλον στέφανον τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 11337) — καὶ ἀκριβῶς κατὰ τὴν δεξιὰν χεῖρα τὰ ἐν **εἰκ. 10** *χαλκᾶ ἐλασμάτια*, τὸ κρικωτὸν μικροσκοπικὸν κλειδίον ἀριστ., ἄλλα δύο κρικέλλια καὶ ἡλίσκοι μετὰ κεφαλῶν περὶ τοὺς 10, λείψανα πάντα ταῦτα κίστης, ἢ καὶ *κιστῶν*, ἀφοῦ καὶ παχεῖς ἧλοι παρευρέθησαν· τὸ ὅλως ἀριστερὰ παχὺ πήλινον ἐπίχρυσον κόσμημα ἦτο ὑψηλὰ ἐντὸς τῶν χωμάτων, ἡ δὲ παρ᾽ αὐτὸν *χρυσῆ δανάκη* μετ᾽ ἐκτύπου κεφαλῆς «Ἀρτέμιδος» ἀνήκει εἰς *ἄλλον* ὅμοιον γειτονικόν, ἀλλὰ νεώτερον, τάφον.

Ἑκατέρωθεν τέλος τῆς (τεθρυμμένης) κεφαλῆς ἔκειντο τὰ *ἐνώτια* τῆς εἰκ. 9 (εἰς τὸ φυσικὸν μέγεθος) — καὶ εἰς τὸ βάθος τῶν εἰρημένων σελ. 125 λακκίσκων 2 ἔτι πήλιναι κάλυκες καὶ 2-3 πάλιν χρυσᾶ νημάτια. Τῶν ἐνωτίων ὁ μὲν δισκοειδὴς ῥόδαξ ἔχει ὡς περιφέρειαν μὲν πλαίσιον πολυπληθῶν πετάλων, ἀνθοθεσίαν δὲ ἐκ τοῦ κοίλου κέντρου φυομένην ἀνὰ ἓξ μεγαλυτέρων καὶ μικροτέρων ὑπὲρ ἐκεῖνα πετάλων ἐλατῶν, ἐν δὲ τῷ μέσῳ στρογγύλον κομβίον ὡς ὕπερον (μέρος τούτων ἔχει ἀποπέσει ἐκ τοῦ δεξ.)· ὁ δὲ ἐξ ἀγκιστρίου ὄπισθεν συλλαμβάνοντος ὑποκρεμάμενος ἐρωτιδεύς, παιδίον παχυλὸν πτερυγίζον μὲ προβεβλημένον τὸ δεξιὸν σκέλος καὶ ὀτηρῶς προκύπτον ἵνα οἰνοχοήσῃ ἀπὸ οἰνοχόης ὑψουμένης διὰ τῆς ἀριστ. εἰς τὴν ἐν τῇ δεξιᾷ ὀμφαλωτὴν φιάλην, ἔχει ὡς πτερύγια πέ-

7: Ἀμφορίσκος καὶ μυροδοχεῖα.

8: Δύο πυξίδια τῆς νεκρᾶς.

ταλα χρυσοῦ ἁπλᾶ γωνιώδη, κρατούμενα ὀπίσω διὰ κρικελλίου (δι' οὗ καὶ ὅλος ἐκκρέμαται ὄπισθεν τοῦ ῥόδακος ἀπὸ τοῦ ἀγγίστρου), φορεῖ δέ, φαίνεται, ταινίαν περὶ τὴν κόμην, — ὅμοιος ἐν γένει πρὸς τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀριθ. 13124 καὶ 3422 πλὴν τοῦ ῥόδακος, καθ' ὃν τοὐλάχιστον ὅμοια τὰ ἐνώτια Marshall: Catal. of Jewellery κλπ. ἀρ. 1914-5 (μόνον ἐκεῖ ὁ δίσκος ἔχει 7 πέταλα *κοκκιδωτά*, ὡς καὶ ὁ γῦρός του).

Προσθετέον ὅμως ὅτι σχεδὸν ἀμέσως ὑπὲρ τὸ μέσον τοῦ κυρίου σκελετοῦ εὕρομεν καὶ *δευτέρου* ἡμίκαυστα ὀστᾶ *εἰς σωρὸν* (ὑφ' ὃν ἐχώρουν τὰ μηριαῖα τοῦ κυρίου νεκροῦ)· ἀδυνατοῦντες δὲ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι προτεθαμμένον εὑρόντες τὸν ἡμίκαυστον τοῦτον οἱ κατορύξαντες τὴν κυρίαν νεκρὰν θὰ ἐπέθετόν ποτε *ἐπ' αὐτῆς* ἐκεῖνον, ἀντὶ νά τα παραμερίσωσιν εἴς τινα γωνίαν, νομίζομεν μᾶλλον ὅτι τοῦτον ὕστερον ἀποθανόντα καύσαντες προσεπέθηκαν ἁπλούστατα ἐπὶ τῆς προτεθαμμένης νεκρᾶς τὰ ὀστᾶ χωρὶς νὰ διαταράξωσιν ὅλως ταύτην.

Ἀκριβῶς δ' ἐκ τοῦ σεβασμοῦ τούτου (δι' ὃν ἀνέπαφα καὶ κάτοπτρον καὶ ἐνώτια) συμπεραίνομεν ὅτι οἰκεῖός τις αὐτῇ, σύζυγος ἴσως, καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον συνετάφη οὗτος· δι' ὃ καὶ *οὐσιωδῶς σύγχρονα* θεωροῦμεν *ὅλα τὰ κτερίσματα* παρὰ τὸν πρόχειρον πειρασμὸν τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν εἰς δύο διαφοροχρόνους ταφάς, ὧν εἰς τὴν προτέραν θάνῆκε π.χ. ὁ κρατήρ, εἰς δὲ τὴν ὑστέραν τὰ μυροδόχα, τἀγάνωτα κλπ. Οὐδὲ περὶ τῆς ῥηθείσης διασπορᾶς τῶν νηματίων κλπ. φανταζόμεθα ὅτι δὲν ὀφείλεται εἰς διαρπαγήν, ἀλλ' εἰς ἁπλῆν *διάρριψιν* τῶν κτερισμάτων, γνωστὴν κατὰ τὰς ἀρχαίας κηδείας (π. χ. Pottier, Nécrop. Myr. 101-4), καθ' ἃς καὶ χρυσόπαστοι ἐσθῆτες θὰ ἐτεμαχίζοντο ἢ καὶ ἀφῃροῦντο ὑπ' αὐτῶν τῶν θαπτόντων πλὴν λειψάνων ἀποπιπτόντων ἐντός.

9: Χαλκοῖ μίσχοι καὶ πήλιναι κάλυκες στεφάνου. Χρυσᾶ ἐνώτια.

Τῶν *συγχρόνων* λοιπὸν κτερισμάτων τούτων οἱ μὲν *ἐρωτιδεῖς* τῶν ἐνωτίων ἤδη ἐνδεικνύουσι χρόνους ἀσφαλῶς *μετ' Ἀλέξανδρον* (πρβ. ἰδίᾳ Furtw. εἰς Samml. Sabour. πίν. 124). ὡς καὶ τὰ *μυροδόχα* (ὧν τἀρχαιότατα μέχρι τοῦδε ἔχουν εὑρεθῇ ἐν τάφοις τῆς νοτ. Ῥωσσίας μετὰ νομισμάτων τοῦ 280 περίπου κατὰ Watzinger AM XXVI, 99, σημ. 3 παρὰ Ρ.

10: Λείψανα κίστης, κλειδίον, ἡλίσκοι κλπ.

Ure, Black glaze pottery from Rhitzona σελ. 22, 1.

Ἀλλὰ καὶ τῶν **λεκανίδων** τῶν εἰκ. 4-5. τὸ σύμμεικτον εἶδος ἐμφανίζεται μὲν ἀργὰ ἐν γένει (Walters, hist. of pott. A, 164), ἰδίᾳ ἐν Ἰταλίᾳ — ἐν δὲ Βοιωτίᾳ νῦν ἴσως τὸ πρῶτον ὡς ἀγγεῖον καθημερινῆς χρήσεως, ἤδη ὄντως δυνάμενον νὰ ταυτισθῇ πολὺ πιθανώτερον πρὸς τὰς **λεκανίδας** τοῦ Φωτίου (λ. κέραμοι) «αὗται δέ εἰσιν αἱ λ. κεράμεαι παραπλήσιαι τῇ κατασκευῇ κρατῆρι, ἃς νῦν **ὀψοδόκας** καλοῦσιν αἱ γυναῖκες» (καὶ ἅμα **τἀγγεῖα γλυκισμοῦ** τοῦ Ἀθηναίου, ἀνωτ. σ. 125) ἢ ὅσον ἐφαίνοντο ὡς παράχρησις **γαμικῶν λεβήτων** παρὰ Brückner AM 1907 σελ. 112 καὶ Beilage IV — καὶ ἤδη Furtw. εἰς Samml. Somzée πίν. 38. Βεβαίως δὲ παράλληλος καὶ πολυτελέστερος ἀδελφὸς αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ **ὀρθίωτος λέβης** (ὧν ἰδὲ καὶ ἐκ Τανάγρας τοὺς ἀριθ. 1658-9 τοῦ Ἐθν. Μουσείου) ἀλλὰ καὶ ἡ **ὀρθίωτος πυξὶς** (ἤδη γεωμετρικὴ π.χ. ἐκ Βοιωτίας αἱ Ἐθν. Μουσ. ἀριθ. 236 καὶ 11795).

Τὰ ταπεινόποδα πινάκια τῆς εἰκ. 5 εἶναι πρόδρομα τῶν ἐν ὑστέροις μακεδονικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς τάφοις παγκοίνων γενομένων **ἀγανώτων**. Ἀλλ' ὁ κρατὴρ εἰκ. 6 κηρύσσει διὰ τοῦ γανώματος ἤδη κλπ. τὴν ἐκ τοῦ Δ' αἰῶνος τοὐλάχιστον καταγωγήν του· εἰ καὶ ἄλλως τὸ σχῆμα (κωδωνοειδὲς) μόνον ἐν ἐρυθρογράφοις ἀναφαίνεται (Wallers ἔ.ἀ. σ. 70), δὲν ἔχει ἀκόμη ἐκφυλισθῇ εἰς τὸν παρὰ Ure (ἔ.ἄ. πίν. XVII, 13) ναννώδη ἐπίγονον τοῦ λήγοντος Δ' αἰῶνος κτὅμ..

Τῶν πυξιδίων τὸ μὲν μετὰ πώματος ἀγάνωτον ἀπαντᾷ πανόμοιον ἤδη ἐν τῷ πολυανδρίῳ τῶν Θεσπιῶν (424), ἀλλὰ τὸ κακογάνωτον κυλινδρικὸν μετὰ τοῦ ἀποσυντεθειμένου κοσμήματος κλπ. δυσκόλως θἀνεβιβάζετο ὑπὲρ τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος.

Ἐν γένει σχεδὸν πάντα παραπέμπουσιν ἡμᾶς (πλὴν τῶν **ἀχρόνων** ἀμφορέων καὶ τῶν ἀβαφῶν ἐν γένει ἀγγείων) εἰς τὰς ἀρχὰς τὸ πολὺ τῶν μακεδονικῶν χρόνων. Μόνον τὸν **κρατῆρα** καὶ τὸ **κάτοπτρον** αὐτὸ κλίνομεν νὰ πιστεύσωμεν ἀρχαιότερά πως, φυλαχθέντα ἐπί τινας δεκαετηρίδας ἴσως ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἵνα συνταφῇ μὲν ἐκεῖνο, συνεπιφέρῃ δὲ οὗτος χοήν τινα ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς νεκρᾶς· διότι τὰ ὑπὲρ τὸν τάφον φυσικὰ φρονοῦμεν ὅτι ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν τελευταίαν ἐπικήδειον σπονδὴν καὶ συνεπεχώσθησαν μετὰ τοῦτο ὑπό τι «χῶμα» ἢ τύμβον, σήμερον ἠφανισμένον, μὲ τὰς ὀψοδόκας, τοὺς ἀμφορεῖς κλπ.. Προφανῶς ἐνταῦθα δὲν ἴσχυον τὰ νόμιμα τῆς Ἰουλίδος, τὰ ἐπιτάσσοντα νἀποφέρωνται τὰ ἀγγεῖα.

Νικόλαος Γ. Παππαδάκις.

Ἐπιγραφαὶ Ῥόδου, Θήρας, Νάξου, Ἀρκαδίας

ὑπὸ

Φριδερείκου Χίλλερ.

Α΄) Ῥόδου.

Ἔκτυπον ἀπέστειλεν ὁ κ. Βενετοκλῆς πρὸς τὸν κ. Ν. Πολίτην, ὁ δ' ἐχαρίσατο ἐμοὶ πρὸς κατάλληλον χρῆσιν· οὐδεὶς δὲ καταλληλότερος τόπος τῆς δημοσιεύσεως εὑρίσκοιτ' ἂν ἢ τὸ κλεινὸν ὄργανον τῆς Ἀθήνησιν Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Τὰ γράμματα εἶναι τὰ γνωστὰ τοῦ α΄ πΧ αἰῶνος, ὅτε ἀλλαχοῦ μὲν τῆς Ἑλλάδος ἔγραφον κακῶς, ἐν δὲ Ῥόδῳ σχεδὸν ἐπιμελέστατα· πρβ. Jb 1894, 23:

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΝΚΡΑΤΙΝΟΥΚΛ...
ΤΙΜΑΘΕΝΤΑΥΠΟΛΙΝΔΙΩΝΠΑΣ
ΤΕΙΜΑΙΣΚΑΙΠΡΕΣΒΕΥΣΑΝΤΑ
ΑΝΘΥΠΑΤΟΥΣΚΑΙΕΠΑΡΧΟΥΣ
ΤΑΝΤ ΙΙΕΡΑΤΕΥΣΑΝΤ

[1] [Ὁ δᾶμος ὁ Ῥοδίων ἐτίμασε]
1 Ἡράκλειτον Κρατίνου Κ[αμύνδιον,
τιμαθέντα ὑπὸ Λινδίων πάσ[αις ταῖς
τειμαῖς καὶ πρεσβεύσαντα [ποτὶ τοὺς
ἀνθυπάτους καὶ ἐπάρχους, [καὶ ταμιεύ-
5 σαντ[α κα]ὶ ἱερατεύσαντ[α - -

Στίχ. [1]· παραδείγματος χάριν συνεπλήρωσα, πρβ. IG XII^2 89· 90· 91, διότι ἡ μνεία τῆς βουλῆς (ἀρ. 92· 95) ἐν τοιαύταις ἐπιγραφαῖς ὕστερον μᾶλλον συνειθίζεται.

Στίχ. 5· *ταμιεύ[σ]αντα* ἦν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, πρβ. IG XII^1 54· 58_{13}. Τὰ λείψανα ἐπιτρέπουσι καὶ *ἄρ[ξαντα*· ἀλλὰ τοῦτο ἀπαιτεῖ ἐν Ῥόδῳ γενικήν, οἷον *ἀφράκτων*, ὡς ἐν τῇ βάσει τῶν Ἐπιχάρμων IG XII^1 43_{21}.

Στίχ. 5· λείπουσιν ἄδηλον ὅσοι στίχοι, περιέχοντες τό τε ὄνομα τοῦ θεοῦ, οὗ ἱεράτευεν ὁ Ἡράκλειτος, καὶ ἄλλα τινά.

Εἰς τὰς ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ μνημονευομένας τιμὰς ἀναφέρεται ἐπιγραφὴ ἐκ Λίνδου ἣν ἀνεκάλυψεν ἤδη ὁ Ross, εἶδον δὲ κἀγὼ (IG XII^1 $853)_9$, συμμέτρως πάνυ ἐγκεχαραγμένην.

[Λίνδιοι ἐτείμασαν]
Ἡράκλειτον Κρατείνου
Καμύνδιον
ἐπαίνωι, χρυσέωι στεφάνωι
καὶ εἰκόνι χαλκέαι κτλ..

Ὅτι δ' ἡ Κάμυνδος δῆμος ὑπῆρχε τῆς Λινδίων χώρας, ἐκ πολλῶν ἐπιγραφῶν γνωστὸν εἶναι· ἀρκεῖ δ' ἡ παραπομπὴ εἰς τὴν τοῦ Ἀθανοδώρου βάσιν (*Blinkenberg et Kinch* Exploration archéol de Rhodes III 1905, 57· 59: *στεφανωθέντα ὑπὸ τῶν δάμων τῶν ἐν Λινδίᾳ πόλει· Λαδαρμίων, Βρασίων, Κατταβίων, Πεδιέων, Λινδοπολειτᾶν, Καμυνδίων, Παγίων, Νεττιδᾶν, Κλασίων, Ἀργείων, Βουλιδᾶν, Δρυειτᾶν* [1]. Ἡ βάσις αὕτη κατὰ τὰς ἀποδείξεις τῶν σοφῶν ἐκδοτῶν ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος 42 πΧ, παρέχει δ' ἤδη τὴν δι' *ει* γραφὴν τοῦ *ι*, καθὼς καὶ αἱ τοῦ Ἡρακλείτου βάσεις.

Αἱ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἀνθυπάτους καὶ ἐπάρχους πρεσβεῖαι ὑπενθυμίζουσι τὴν τοῦ τεχνίτου Πλουτάρχου βάσιν IG XII^1 48, τὴν εἰς τὸ 82 πΧ ἀνήκουσαν, ἐπειδὴ νῦν ὅλοι ἀπεδέξαντο τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἀμέσως προβληθεῖσαν, ὑπὸ δὲ τοῦ Mommsen διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν τίτλων ἀπορριφθεῖσαν ἐξήγησιν τοῦ πρώτου Ῥωμαίου ὡς τοῦ Σύλλα, οὔπω ἀποδειχθέντος ἰμπεράτωρος· ἐνθυμίζουσι δὲ καὶ ἄλλην βάσιν δυστυχῶς πολὺ κατεστραμμένην ἀρ. 57: *πρεσβεύσαντα πο[τὶ Γναῖο[ν] Ἰούλιον Γναίου υἱὸν Κ[α]ίσαρα αὐτοκρά[τ]ορα*. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλαι ὅμοιαι ἐπιγραφαὶ ὕστερον εὑρημέναι· ἀλλ' αὗται ἀρκοῦσιν. Οἱ *ἔπαρχοι* praefecti ἦσαν, δηλονότι praefecti classis (*Magie*, De Romanorum iuris publici sacrique vocabulis sollemnibus ...140), οἷον λ.χ. ὁ ὑπὸ τῶν Τηνίων τιμηθεὶς *Κόϊντος Κοΐντου Καλπόρνιος ὁ ἔπαρχος* IG XII^{5}841.

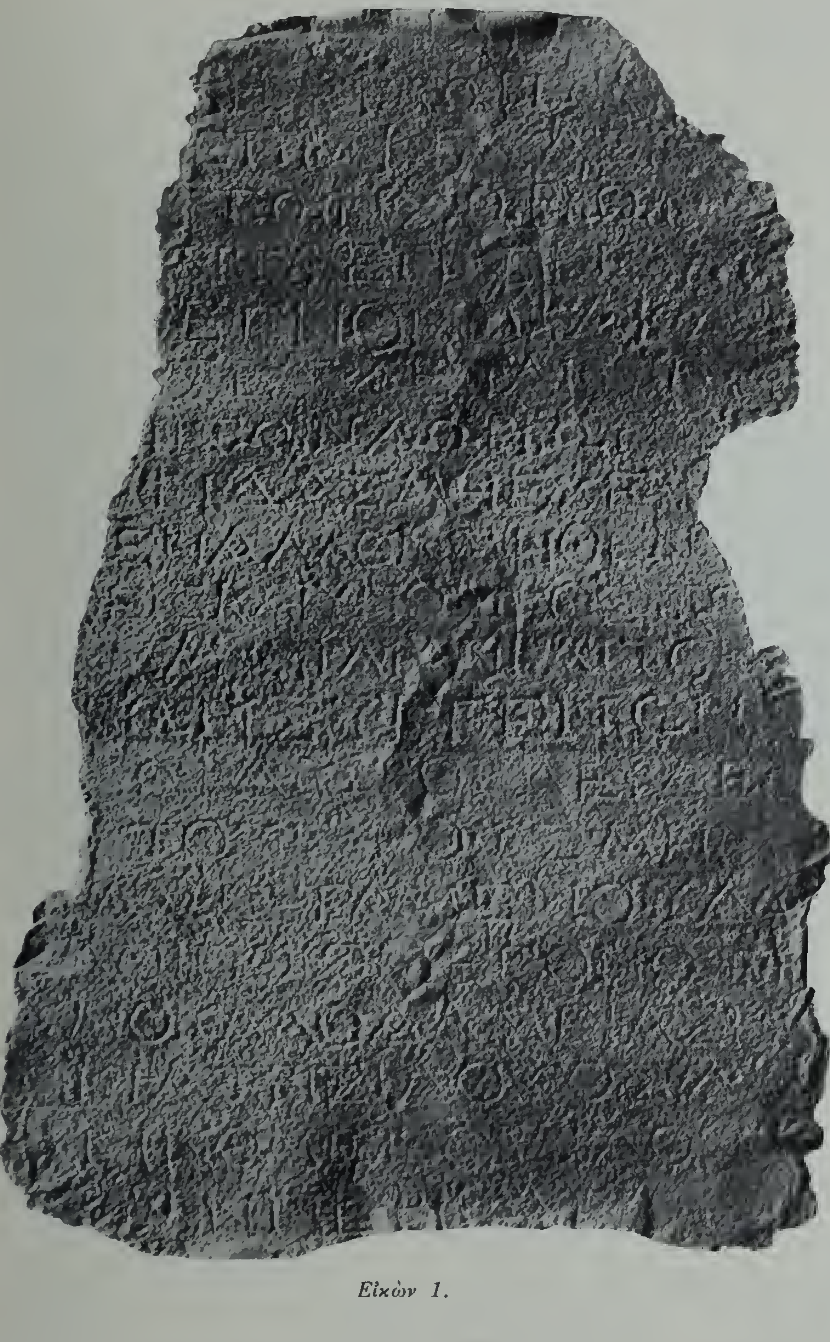
Ταύτην τὴν συμβολὴν χαριζόμεθα τοῖς ἐν Κοπεγχάγῃ φίλοις ἡμῶν, ἵνα κατὰ μικρὸν καὶ κατ' οἶκον δύναμιν συνδράμωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ

[1] Οἱ Λίνδιοι ἀπέστειλαν καὶ τὸν *ἱερέα Ἀπόλλωνος ἐς Κάμυνδον* (στ, 23· 83).

ὡραῖον ἔργον αὐτῶν, ὃ ἀνυπομόνως ἤδη περιμένει μεθ' ἡμῶν ἅπας ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος.

Β') Θήρας.

Κατ' ἔκτυπον ἀποσταλέν μοι ὑπὸ τοῦ φύλακος τοῦ Μεσαβουνοῦ ἢ τῆς ἀρχαίας πόλεως Θήρας, Γεωργίου Βαμβακούση ἐκ Γωνίας, δήμου Καλλίστης, μεσιτεύοντος ὡς καὶ ἄλλοτε πολλάκις τοῦ φίλου μου Ἐ. Βασιλείου, ἐπιμελητοῦ τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ διευθυντοῦ τοῦ ἐν Θήρᾳ μουσείου. Τὸ ἔκτυπον ἔχει ὕψ. 0·33, πλ. 0·22, διατηρεῖται δὲ κατὰ τὰ φαινόμενα μόνον τῆς δεξιᾶς ἄκρας μέρος τι. Ὕψος τῶν γραμμάτων 0·01-0·012 ***(εἰκ. 1).***

Εἰκὼν 1.

ΞΡΓΗΙΧΩΡΙΩΝ
ΕΠΙΣΚΕΥΑΞΙ
ΤΩΝΧΩΡΙΩΝ
ΝΤΑΕΠΙΞΚΕΥ
ΕΓΝΟΝΟΚΑΚΑ
ΣΕΣ ΔΕΤΑΝ Ο
ΙΙΤΩΝΧΩΡΙΩΝ
ΙΕΙΔΑΣΜΗΕΧΕΤ
ΕΝΑΛΛΟΝΜΗΘΕΝ/
)ΕΙΣΚΑΙΥΠΟΔΙΚΟΣΤΩ
:ΜΑΝΧΙΛΙΑΝΚΑΙΤΟΕ
ΤΩΝΣΥΓΓΕΝΩΝ
\ΩΙΔΩΡΟΚΛΕΙΔΕΞ
ΞΤΟΥΕΤΟΥΣΜΗΝ
ΜΟΥΙΣΤΑΜΕΝΟΥΔΙ
ΛΟΙΠΟΙΟΙ¯ΕΓΟΝΟΤΕ¯
ΜΟΥΛΑΟΔΑΜΕΙΑΣΚΑ
ΚΡΑΤΗΣΙΛΟΧΟΣΔΩ
ΓΙΝΟΜΕΝΟΙΔΙΔΟΝ
ΑΝΠΕΡΚΑΤΑΣ

I -
[1] - - - - - - - ὤγ κα καλλι]εργῆι χωρίων
[2] - - - - - - - - - - - - - - - ἐπισκευάζ[ηι
1 - - - - - - - - - - - - - - - τῶν χωρίων
- - - - - - - - - - - - - - - ντα ἐπισκευ-
- - - - - - - - - - τέγος στ]εγνὸν ὄκα κα-
- - - - - - - - - - - - - - - ς· ἐς δὲ τὰν - ο-
5 - - - - - - - - - - - - - - ἐ]πὶ τῶν χωρίων

ὧν αὐτὸς ἐκτήσατο Δωροκ]λείδας. μὴ ἐχέτ[ω 34
δὲ ἐξουσίαν μηθεὶς θέμ]εν ἄλλον μηθένα 32
ἐς τὸ τέμενος· ἔστω δὲ ὁ] θεὶς καὶ ὑπόδικος τῶ[ι 36
δάμωι τῶι Θηραίων δρα]χμᾶν χιλιᾶν, καὶ τὸ ἐπ[ι- 36
δέκατον ἔστω τοῦ κοινοῦ] τῶν συγγενῶν. 31 + κενὸν
11 Δίδωμι δραχμὰς - -]λωι Δωροκλεῖ Δεξ[ι- 29+
τοῖς ἐγγόνοις ἐφ' ὧι ἑκ]άστου ἔτους μην[ὸς 33+
- - καὶ μηνὸς Πανά]μου ἱσταμένου δω- 25+
σοῦντι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ] λοιποὶ οἱ γεγονότες 36
- - ἐκ τᾶς θυγατρός] μου Λαοδαμείας, Κα[ρ-
τιδάμας - - - - - -] Κρατησίλοχος Δω- 21+
ροκλείδας καὶ οἱ ἐκ τού]των γινόμενοι διδόντ[ω 38
ἕκαστος αὐτῶν τὰν συμβολὰν] ἅνπερ κα τάσ[σηι
ὁ νόμος κτλ..

Στίχ. 2 λ. χ. *τὰ δέοντα ἐπισκευᾶς* ἢ ἄλλως, πρβ. IG XII 7, 398₉ *τῆς τε σκηνῆς ἐπεσκεύασαν τὰ χρήζοντα.*

Στίχ. 3 πρβ. IG XII⁷ 62 25 *τέγη στεγνὰ παρέξει κ[αὶ κα]ταλείψας παραδώσει.*

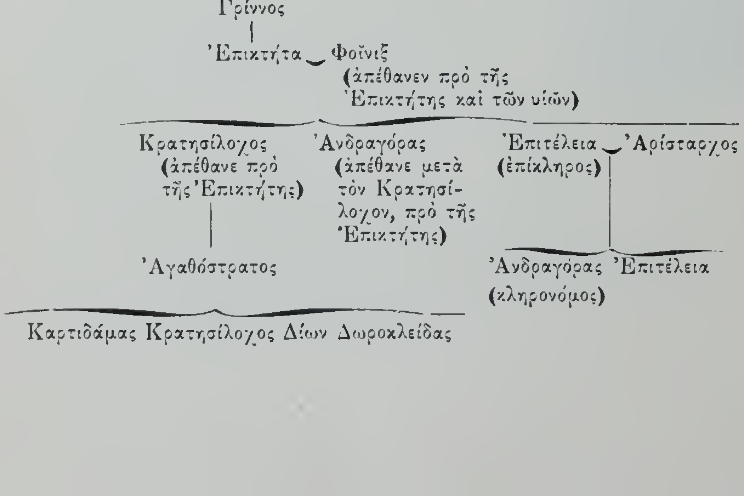
Στίχ. 5· πρβ. τὴν διαθήκην τῆς Ἐπικτήτης IG XII³ 330 29· *δίδωμι δραχμὰς τρισχιλίας τῶι προδεδηλωμένωι κοινῶι ... ὥστε ὀφείλεσθαι αὐτὰς ἐπὶ τοῖς ὑπάρχουσί μοι 'αὐτοκλήτοις' χωρίοις.*

Στίχ. 6· *μὴ ἐχέτω* κτλ.· ὅμοια ἔχει ἡ αὐτὴ ἐπιγραφὴ στ. 41 καὶ ἐν τοῖς ἑπομένοις. Ἐκ ταύτης παρελάβομεν καὶ τὸ *τέμενος* (τῶν ἡρώων).

Τὸ *θέμ]εν* (στ. 9) καὶ *θεὶς* (10) σημαίνει *θάπτειν.*

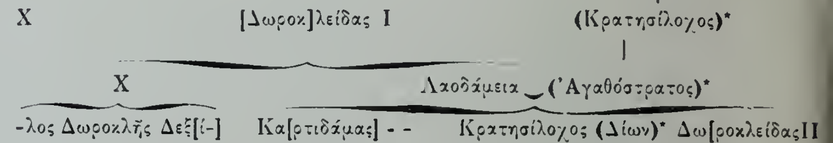
Στίχ. 11· πρβ. τὴν Ἐπικούρου διαθήκην Διογ. Λαέρτ. Ι' 16 (*Laum,* Stiftungen II 16, 14): *κατὰ τάδε δίδωμι τὰ ἐμαυτοῦ πάντα Ἀμυνομάχωι Φιλοκράτους Βατῆθεν καὶ Τιμοκράτει Δημητρίου Ποταμίῳ* . . . καὶ τὴν σημείωσιν πρὸς τὸν στ. 5.

Συνεπληρώσαμεν ἤδη ὀνόματά τινα ἐκ τῆς διαθήκης τῆς Ἐπικτήτης· παρατίθεμεν δὲ μέρος τῆς γενεαλογίας, ἥντινα παρέχει ἡ ἐνδοξοτάτη αὕτη τῆς Θήρας ἐπιγραφή·

Ἐκ τῶν υἱῶν τῶν Ἀγαθοστράτου ἀναφέρονται, καθὼς φαίνεται, τρεῖς ἐν τῇ νέᾳ ἐπιγραφῇ: *Κα* -, *Κρατησίλοχος*, *Δω* -, κατὰ τὴν αὐτὴν σειράν· λείπει ὁ Δίων. Τὸ κενὸν ἐν τῷ στίχῳ 18 ἀπαιτεῖ τοὐλάχιστον 10-12 γράμματα, ἀρκεῖ λοιπὸν δι' ὄνομα μακρότερον τοῦ *Δίωνος*· ἀλλ' οὐδὲ τὸ τοῦ πατρὸς *Ἀγαθοστράτου* ἀρέσκει, διότι τὰ ἄλλα δύο ἀσυνδέτως ἕπονται.

Λοιπὸν τί συμβαίνει; Ὁ πενθερὸς τοῦ Ἀγαθοστράτου ἀνώνυμος ὢν δι' ἡμᾶς συνέγραψε τὴν διαθήκην. Ἀφῆκε τὴν οὐσίαν καὶ τοῖς ἐν τῷ στίχῳ 13 ἀναφερομένοις -*λωι, Δωροκλεῖ, Δεξ[ι* - (τὸ ξ εἶναι ἀμφίβολον), οἳ πιθανῶς ἔγγονοι (τοῦ υἱοῦ παῖδες) αὐτοῦ ὑπῆρχον, καὶ τῇ κόρῃ Λαοδαμείᾳ ἢ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς (στ. 17 *υἱοὶ* ἢ *ἔγγονοι;*). Τὸ δ' ὄνομα τοῦ πατρὸς τῆς Λαοδαμείας φαίνεται ἐκ τοῦ στίχου 6 ὅτι ἦν [*Δωροκ*]*λείδας*, ἀφ' οὗ ὁ Ἀγαθοστράτου ἐκλήθη. Ἐκ τούτων προτείνομεν ὡς συμπλήρωσιν τοῦ προτέρου στέμματος (IG XII ³ 330) τὸ δεύτερον τόδε:

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ὑπέστη πολλὰς βλάβας, ἀληθῶς μετὰ πολλῆς καὶ τολμηρᾶς φαντασίας θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ ἀποδίδων τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τοῦ κειμένου. Ἡμεῖς δ' ὡς πρῶτοι ἐκδόται περιοριζόμεθα εἰς παρατηρήσεις, αἵτινες θέλουσι δώσει ἀφορμὴν τοῖς ἐπιγινομένοις σοφωτέροις πρὸς περαιτέρω μελέτην. Ὁ στίχος 10 διὰ τοῦ κενοῦ τέλος ἐμφανίζει τοῦ πρώτου μέρους· ἔστι δὲ τοῦτο ἢ μᾶλλον ἦν [*νόμος τοῦ κοινοῦ*] *τῶν συγγενῶν.* Τὸ δεύτερον μέρος εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς διαθήκης, ἥτις προεκάλεσε τὴν αἰτίαν τοῦ νόμου.

Ὁ τῆς Ἐπικτήτης υἱὸς Ἀνδραγόρας συνήγαγε κοινὸν ἀνδρείου τῶν συγγενῶν (XII³ 330 22), ὁ δὲ Δωροκλείδας, μιᾷ γενεᾷ νεώτερος κατὰ τὸ στέμμα, ἴσως δὲ μόλις διαφέρων τῇ ἡλικίᾳ, τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ διέταξε πληρωμὰς ἢ συμβολάς, ὀφειλομένας τῷ αὐτῷ κοινῷ, οὗ καὶ οὗτος ὁ νόμος ὑπάρχει καὶ ὁ περὶ τῆς Ἐπικτήτης. Φαίνεται ἡ νέα ἐπιγραφὴ οὐ πλέον ἢ μιᾷ γενεᾷ νεωτέρα τῆς

προτέρας. Ἐὰν ὁ Homolle ὀρθῶς ὥρισε τὴν χρονολογίαν τῶν Δηλίων ψηφισμάτων, οἷς τιμᾶται ὁ Ἀρχίνικος Γοργώπα Θηραῖος, ὁ μετὰ τῶν παίδων ἤδη ἐν τῇ τῆς Ἐπικτήτης διαθήκῃ ἀναφερόμενος περὶ τὰ ἔτη 210-195, — καὶ οὐδεὶς νομίζω ἀντεῖπεν, συμφωνεῖ δὲ καὶ ὁ P. Roussel ἐν τῷ ἄρτι ἐκδοθέντι θησαυρῷ IG XI^4 709 710 — ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ δώσωμεν ὡς ἔγγιστα τὰ ἔτη 177-162 τῇ τοῦ Δωροκλείδα διαθήκῃ· ἀκριβεστέρα δὲ χρονολογία οὔπω ἐπιτρέπεται.

Ἐπειδὴ δὲ ηὗρε τὸ ἀπόθραυσμα ὁ τῆς ἀρχαίας Θήρας φύλαξ, πιθανώτατον εἶναι ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς ἀρχαίας πόλεως. Δὲν θέλω ὅμως νὰ συμπεράνω ἐκ τούτου εἰκασίας περὶ τοῦ τόπου, οὗ ἦν τὸ Μουσεῖον τῆς Ἐπικτήτης, διότι ἐγώ, ὁ ἄλλοτε ἐκφράσας τὴν ἰδέαν ὅτι τοῦτο τὸ Μουσεῖον εἶναι τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἐντὸς καὶ ὑπὸ τοῦ μετοχίου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἀνεσκαμμένον ἡρῷον, δὲν εἶμαι ἀμερόληπτος. Ἄσμενος δὲ παραπέμπω τοὺς ἀναγνώστας εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ φίλου μου Dragendorff (Thera II 238-256) περὶ τῶν ἡρῴων εἰρημένα. Ὅστις θὰ συνεχίσῃ τὰς Θηραϊκὰς ἀνασκαφάς, αἵτινες πλείστας ἔτι ὑπισχνοῦνται ἀνακαλύψεις, ἐκεῖνος καὶ τοῦτο τὸ ζήτημα λαβέτω ὑπ' ὄψιν.

IG XII^3 883. Εἶδον κατὰ τὸ 1910 καὶ πάλιν τὸν λίθον· περὶ δὲ τοῦ ὀνόματος ***Πολυκράτου*** οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία.

Ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει εἶδον ἐν Θήρᾳ 1) ἀγαλμάτιον μικρὸν τρικέφαλον Ἑκάτης τριμόρφου, πόλος δὲ τῶν τριῶν κεφαλῶν εἷς πᾶσι κοινός· λευκοῦ μαρμάρου, ὕψος 0·10· εὑρέθη ἐν Οἴᾳ (Καμάρι).

2) πλάκα μαρμαρίνην μ. 0·450, ὕψ. 0·175, πλ. 0·04, ἐξ Οἴας· [Ἀπ]|ΟΛΛΩΝΟΣ|.

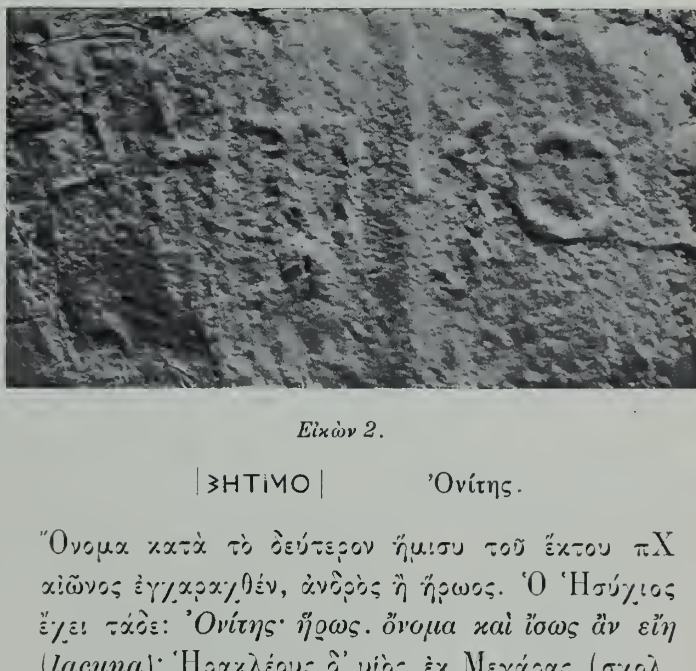
3) στήλην ἐπιτύμβιον, κοσμηθεῖσαν δι' ἀναγλύφου γυναικὸς στεκούσης ἐπὶ βάσεως (ὡς ἀνδριάντος), ὕψος 0·65, μ. 0·35, πάχ. 0·065, προελεύσεως ἀδήλου. Πλοίαρχός τις Θηραῖος ἔφερεν αὐτὴν ἐξ ἀγνώστου τόπου, καὶ κατὰ τὴν καλὴν διάθεσιν, ἥτις καὶ ἄλλως διακρίνει τοὺς Θηραίους (*Hiller*, Thera III 22), ἐχαρίσατο τῷ μουσείῳ.

Μεταξὺ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ ἐγχαραχθέντος ἐν τῇ τετραγώνῳ πλακὶ εἶναι τὸ ὄνομα ΤΕΙΜΑΡΙΟΝ ΧΑΙΡΕΙΝ, γράμμασι τοῦ β' περίπου μΧ αἰῶνος.

Τὸ ὄνομα Τιμάριον ἤρεσε τῷ Μελεάγρῳ, δηλαδὴ ὡς ἑταιρικὸν (Ἀνθ. Παλ. Ε' 96· 204, ΙΒ' 113), δὲν εὑρίσκεται ἐν τοῖς Ἀττικοῖς (*Bechtel*, Att. Frauennamen 1902)· αὕτη δὲ διὰ τοῦ κρηδέμνου χαρακτηρίζεται ὡς τιμία γυνή. Ἴσως ὑπό τινος ὤφθη ὁ λίθος πρότερον ἐν ἄλλῳ μέρει.

Γ') Νάξου.

Ἔκτυπον μικροῦ τινος, ὡς φαίνεται, πινακίσκου (ἀναθηματικοῦ;), ἀποσταλέν μοι πρό τινων ἐτῶν ὑπὸ τοῦ φίλου κ. Ναυπλιώτου, διδασκάλου καὶ ἐπιμελητοῦ τῶν ἐκεῖ ἀρχαιοτήτων. Τὸ ἔκτυπον ἔχει μ. 0·19, ὕψ. 0·10, τὰ δὲ γράμματα ὕψ. 0·03-0·045 ***(εἰκ. 2)***·

Εἰκὼν 2.

|ƎΗΤΙΜΟ| Ὀνίτης.

Ὄνομα κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ἕκτου πΧ αἰῶνος ἐγχαραχθέν, ἀνδρὸς ἢ ἥρωος. Ὁ Ἡσύχιος ἔχει τάδε: ***Ὀνίτης· ἥρως. ὄνομα καὶ ἴσως ἂν εἴη*** (*lacuna*)· Ἡρακλέους δ' υἱὸς ἐκ Μεγάρας (σχολ. Λυκόφρονος 38) ἢ Δηϊανείρας (Ἀπολλοδ. βιβλ. Β'165, Ὀνήτης Hercher) οὕτως ἢ Ὀδίτης (Διόδ. Δ' 37, 1) καλεῖται. Ὅτι δὲ ἡ γραφὴ Ὀνίτης εἶναι ὀρθή, ἀποδεικνύει ἡ Ναξία ἐπιγραφή, ἀπέδειξε δὲ καὶ ὁ τῶν Μολπῶν νόμος ὁ ἐν τῷ Δελφινίῳ ἐν Μιλήτῳ εὑρεθείς, καθὼς ἐξηγήσατο ὁ Wilamowitz, Satzungen einer milesischen Sängergilde (SBAB 1904, 9 καὶ Berl. Klassikertexte V 1 1907, 27).

Τὴν ὑπὸ τοῦ Lobeck (Pathol. 388· 395) καὶ

ἄλλων προβληθεῖσαν ἐτυμολογίαν ἀπὸ τοῦ *ὀνίνημι*, ὡς *Ὀνήτωρ*, *Ὀνήτης*, *Ὀνάτας* «Helfer», ἀντικατέστησεν ὁ Wilamowitz διὰ τοῦ *ὄνος*. ὀνομάζων τὸ Μιλησίων γένος τῶν Ὀνιταδῶν 'Eselinge' καὶ ὁ Κλεισθένης ταῖς τῶν Σεκυωνίων φυλαῖς ἐχαρίσατο τὰ περίφημα ἐκεῖνα ὀνόματα τῶν Ὑατῶν, Ὀνεατῶν, Χοιρεατῶν.

Δ΄) Ἀρκαδίας:

α΄) Ἀλιφείρας.

Κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1902 ὁ ἔφορος Κ. Κουρουνιώτης περιῆλθε τὴν Ἀρκαδίαν, ἔγραψε δ' ἐν τῷ σημειωταρίῳ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς, ἃ νῦν ἀνεκοινώσατο ἡμῖν ὡς προσθήκην τῆς ἡμετέρας συλλογῆς (IG V² σ. 105), ἥτις δὲν εἶχεν ἄλλα νὰ μνημονεύσῃ παρ' ἓν ὄνομα ἐπὶ δακτυλιδίου κακῶς ἀντιγεγραμμένον, ὃ νῦν ἀπόλωλεν ἢ κρύπτεται.

«Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος εἰς τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ ὕψους τοῦ λόφου τῆς Ἀλιφείρας» (Πολύβ. Δ΄ 78, Παυσ. Η΄ 26 5) «δέκα λεπτὰ πρὶν φθάσωμεν εἰς τὰ ἐρείπια, ἀριστερὰ τῆς ἀτραποῦ τῆς ἀγούσης εἰς ταῦτα εὑρέθησαν τάφοι κατακομβοειδεῖς, οἵτινες ἀνεσκάφησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Παραστάδες πέντε (0·50 πλάτος), εἰσέτι κατὰ τὸ πλεῖστον κεχωσμέναι ὁρίζουσι τέσσαρα ὀρθογώνια ἀνοίγματα βάθος περίπου 3·20 καὶ ὕψος περίπου 2·50. Εἶχε καὶ ἀέτωμα, οὗτινος τὰ ἄκρα κεῖνται εἰσέτι ἐκεῖ πλησίον. Ἡ μετρικὴ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῆς δευτέρας παραστάδος. Αἱ λοιπαὶ ἐπὶ τῶν καλυπτήρων. Ἐκ τιτανολίθου.

1 γράμματα· ΑΕΘΟΟΠΣΩ. Φαίνεται τοῦ Γ΄ πΧ αἰῶνος·

Πρωτεύσαντα νέων εὐταξίαι, ὡς ἐπέκρινεν
εὐκλεὲς ἀρχαῖον [κ]τ[ί]σμα [1]Ἀλίφ[η]ρα [2]τόδε,
εἰκοσέτη φθίμενόν σε, Θέ[ω]ν, [3]ὑπεδέξατο Λήθης
λειμὼν [4]καὶ σεμνὸς Φερσεφόνης θάλαμος·
Τιμείας δὲ πατήρ, ἐλεεινὰ δὲ καὶ Κλεαρίστη
μήτηρ μυράμενοι τῶιδε ὑπέθεντο τάφωι.

[1]) ΕΤΟΣΜΛ, διώρθ. Wilamowitz [2]) ΑΛΙΦΦΟΡΟ [3]) ὄνομα κύριον ἀνέγνω Wilamowitz [4]) ὁ Robert ἐν Hermes 1902, 132· 137 ἀναφέρει καὶ τὸ ἐκ Θουρίων τῆς Ἰταλίας χρυσοῦν ἔλασμα IG XIV 642 6, καθ' ὃ τῷ μακαρίτῃ ὁδοιπορητέον· '*λειμῶνάς τε ἱεροὺς κατὰ* (*τἄ*)*λσεα Φε*[*ρ*]*σε*[*φ*]*ονείας*' καὶ τὸν *λειμῶνα* τῆς Πλατωνικῆς Νεκυίας, Πολιτ. Ι΄ 614 (Hoefer καὶ Stoll LM II 2 Lethe).

2	ΑΠΕΛΛΙΧΕ.ΕΛ.Α	Ἀπέλλιχε [Τ]ελ[έ]α
	ΚΑΛΛΙΕΡΑΧΑΙΡΕ	Καλλιέρα χαῖρε.

Φαίνονται δύο ἐπιγραφαί, ἡ δευτέρα (Α, κοσμήματά τινα) μεταγενεστέρα.

3	ΤΕΙΣΙΑΧΑΙΡΕ	Τεισία χαῖρε.
4	ΝΙΚΑ	Νίκα.

β΄) Φιγαλείας.

Ἐν τῷ ψηφίσματι τῶν Μεσσηνίων IG V² 419 παρέλιπον τὴν μνείαν τῶν ὑπὸ τοῦ Wilhelm GA 1903, 791 σεσημειωμένων, ἔγραψα δὲ καὶ ἄλλα διορθώσεως δεόμενα, ἃ ἄξιον ἀνενεγκεῖν ἐν τῇ Ἐφημερίδι, ἥτις καὶ περιεῖχε τὴν ὑπὸ τοῦ Πιττάκη ἔκδοσιν (1859, 3493 ἐκ Βλάστου). Ἐν τοῖς πρώτοις στίχοις ἀναγινώσκονται ἔτι ἀσφαλῶς·

Ι Ι Ρ L Ξ Β Ε Υ Τ Α Ι Κ Α Ι Δ Ι Α Λ
Λ Ω Ν Τ Ι Μ Α Ι Ο Ξ Κ Λ Ε Ο Π Α Τ Ρ Ο Ξ

ἀναπληρωτέα δ' ἐν ἀρχῇ τῶν στίχων 17 γράμματα. Ἔγραψα ἐκεῖ·

ἐπειδὴ ἐπελθόντες ο]ἱ πρεσβευταὶ καὶ διαλύοντες οἱ παρὰ τῶν Αἰτω]λῶν Τίμαιος Κλεόπατρος

διότι ἐν τῷ τέλει τοῦ α΄ στίχου διακρίνονται ἴχνη τινὰ ὡς YC, πλάττων τὸ *διαλύοντες* κατ' ἀναλογίαν τοῦ *ἄρχοντες*· ἐὰν δὲ ταῦτα θεωρῶμεν ὡς κίβδηλα, κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἐκ Μαγνησίας ψηφίσματος (ἀρ. 43 Kern) '*παρὰ Μεσσηνίων· ἐπειδὴ παραγενόμενοι πρεσβευταὶ παρὰ Μαγνήτων Φ.*' κτλ. συμπληροῦμεν·

ἐ π ε ι δ ὴ π α ρ α γ ε ν ό μ ε ν ο] ι π ρ ε σ β ε υ τ α ὶ κ α ὶ δ ι α λ-
λ α κ τ α ὶ π α ρ ὰ τ ῶ ν Α ἰ τ ω] λ ῶ ν Τ ί μ α ι ο ς Κ λ ε ό π α τ ρ ο ς

Ὅστις ἀπορρίπτει τὴν ἔκθεσιν τοῦ ε ἐν τῷ α΄ στίχῳ δύναται νὰ εἰκάσῃ ὅτι δύο γράμματα, κατὰ τὰς γνωστὰς ἀνωμαλίας τοῦ στοιχηδόν, κατεῖχον μίαν θέσιν.

Τὸ 'διαλλακταί' ἔχει ἤδη ὁ Πιττάκης, τὰ δ' ἄλλα τοῦ α' στίχου καὶ οἱ πρότεροι ἐκδόται, οἵτινες ἄλλως δὲν ἐφρόντισαν τὸ στοιχηδὸν καὶ τὸν ὀρθὸν ἀριθμὸν τῶν γραμμάτων.

Στίχ. 5 ἐσφαλμένως ἀντικατέστησα τὸ ὀρθὸν καὶ ἀναμφίβολον '*διαλυθῆμεν*' διὰ τοῦ κοινοῦ *διαλυθῆναι*.

Στίχ. 8 [*χος*, ...]*δας* ὀρθῶς Wilhelm GGA.

Στίχ. 10 '*καὶ*|' Wilhelm. Ἀμφίβολον δὲ τὸ Ι, καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ στίχου 11 [*ι τοῖς Φια*]*λέοις* ἀπαιτεῖται ἀναντιρρήτως.

Στίχ. 14 '*Μεσανίω*|[*ς*'. Τὸ Ι παραλειφθὲν κατ' ἀρχὰς προσετέθη ὕστερον κακῶς.

Στίχ. 16 λείπει ἓν γράμμα ἐν τῇ ἀρχῇ· ἴσως δὶς ἐγέγραπτο τὸ χ κατὰ λάθος· *τὰν δὲ χ*|*χώραν καρπίζεσθαι*.

Στίχ. 18 *ὅπεῖ* ἀντὶ τοῦ *ὅπαι*.

Στίχ. 19 *ἐν*]*μένοντι*, κατ' ἀναλογίαν τοῦ ***Ἀνφίμα***|[*χος* κτλ. (στ. 7).

Στίχ. 19. 20 ***φιλ***|[***ίαι τᾶι ποτὶ Με***]***σσανίως*** ἀντὶ τοῦ ***φιλ***|[***ίαι τᾶι πὸτ τὼς Μ***]***εσσανίως***, ὅπου καὶ ἓν γράμμα ἐπερίσσευε.

γ') Λυκοσούρας.

Ἐν τῇ ἐκ ***Λυκοσούρας*** βάσει ΑΕ 1895, 270 (2) = Syll.² 309 = IG V² 535 τιμᾶται ὁ ***Θεαρίδας Φιλοποίμενος*** ὑπὸ τοῦ πάππου Θεαρίδου τοῦ Λυκόρτου. Ὁ πρεσβύτερος Θεαρίδας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θεωρητέος ὡς ἀδελφὸς τοῦ Πολυβίου. Ὁ δὲ νεώτερος Θεαρίδας φαίνεται ὅτι, παρὰ τὴν προτέραν γνώμην μου, ὁ αὐτὸς ὑπῆρχε τῷ ἀναφερομένῳ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν εἰσενεγκάντων IG V² 442 [*Θ*]***εαρίδας Φιλ***[***οποίμεν***]***ος καὶ ὑπὲρ τὰν θυγατέ***[***ρα*** . . . . .]***ειαν*** $\overset{\text{K}}{\text{M}}$, ἤτοι μνᾶς εἴκοσιν. Ὁ κατάλογος οὗτος, παραπλήσιος ὢν τοῖς ὑπ' ἀριθ. 440/1 καὶ 439, φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τοὺς μετὰ τὴν Κορίνθου ἅλωσιν χρόνους, ἴσως δὲ καὶ ἡ ἐν Λυκοσούρᾳ βάσις νεωτέρα εἶναι τοῦ ἔτους 146. Περὶ τοῦ ὀνόματος γράφει ὁ Dittenberger: Quod Thearidas filio nomen Philopoemenis imposuit, id iure familiaritatis notissimae, quae inter nobilem illum ducem Achaeorum et Lycortae Polybiique familiam intercedebat, vestigium existimat Leonardos». Ὀρθῶς πάνυ. Ἐὰν δὲ τὸ ὄνομα τῆς θυγατρὸς τοῦ Θεαρίδου καλῶς συνεπληρώθη ὑφ' ἡμῶν *Μεγάκλ*]*εια*, φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐγγόνης τοῦ Φιλοποίμενος, διότι εἰς ταύτην ἀνήκει τὸ ἐπίγραμμα (IG V² 461):

Τᾶ]ς τρίτον εὐόπλου Φιλόποίμενος αἷμα [λαχούσας
ξε]ῖνε Μεγακλείας αἴνεσον εὐξενίαν,
ἃ]ν ἀπὸ Δαμοκράτους λέκτρων ἠνέγκατο μά[τηρ,
τᾶ]ς ξενίας [ἁγνὰ]ν Κύπριδος ἱροπόλον.

Ἐπειδὴ δ' υἱὸς τοῦ εὐόπλου Φιλοποίμενος οὐδαμοῦ ἀναφέρεται, τὴν δὲ νεκρικὴν ὑδρίαν αὐτοῦ ἔφερε κατὰ τὸ 182 *ὁ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν παῖς* ***Πολύβιος*** (Πλουτ. Φιλοπ. 21), οὐχ ὁ Δαμοκράτης υἱός, ἀλλ' ἡ μήτηρ τῆς Μεγακλείας κόρη φαίνεται γεγονέναι τοῦ Φιλοποίμενος.

220	Φιλοποίμην (253-183 πΧ)		
187	κόρη ‿ Δαμοκράτης	Λυκόρτας στρατηγὸς 182 πΧ	198
	Μεγάκλεια ἱέρεια Ἀφροδίτης	Θεαρίδας — Πολύβιος[1] (π 198-117)	165
		Φιλοποίμην	132
		Θεαρίδας	98
		[Μεγάκλ]εια	65

Προσεγράψαμεν τὰ ἔτη, 100 ἔτη = 3 γενεάς, ἐκ τῆς τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τοῦ Πολυβίου γνωστῆς περίπου χρονολογίας, δὲν ἀγνοοῦμεν δὲ τὸ ποσὸν τῆς ἀκριβείας. Ἡ δὲ σκαπάνη φέροι εἰς φῶς τὴν πληρεστέραν ἀλήθειαν.

Westend 14/1 ἰανουαρίου 1914.

Φριδερεῖκος Χίλλερ.

[1] Τὴν κρίσιν τὴν τῶν Μεγαλοπολιτῶν τὴν μεταξὺ Θουριέων καὶ Μεσσηνίων (Inschr. von Olympia 46), ἐν ᾗ ἀναφέρονται κριταὶ καὶ Θεαρίδας [Λυκόρτα] καὶ Πολύβιος [Λυκόρτα], ὁρίσωμεν ὡς ἔγγιστα πρὸς τὸ ἔτος 168.

Ἀνάγλυφον ἀναθηματικὸν εἰς Ἀσκληπιὸν[1]

ὑπὸ

Παναγιώτου Καστριώτου.

1: Ἀνάγλυφον ἀναθηματικὸν εἰς Ἀσκληπιόν.

Τὸ παρὸν ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ τῶν σπανίων διὰ τὴν ἐν αὐτῷ παράστασιν εἶναι ἀποκεκρουμένον ἀριστερά, ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, περισῷζον μέρος τῆς δεξιᾶς παραστάδος. Σῳζόμενον ὕψ. 0·20, πλ. 0·20, πάχ. 0·05. μαρμάρου πεντελησίου. Τὸ ὄνομα τοῦ ἀναθέτου, ὡς ἐκ τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ ἀναγλύφου δὲν σῴζεται.

Παρίσταται Ἀσκληπιὸς ἱστάμενος (λείπει ἡ κεφαλὴ καὶ οἱ ἄκροι πόδες ὡς καὶ τὰ ἄκρα τῶν χειρῶν), ἐν χιτῶνι καὶ ἱματίῳ πτυσσομένῳ ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν μασχάλην καὶ καταλίποντι γυμνὸν τὸ δεξιὸν τοῦ στήθους καὶ ἔχων τὴν δεξιὰν τεταμένην καὶ ἐρειδομένην ἄνωθεν κλίνης ἀσθενοῦς. Πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ θεοῦ γυναικεία μορφή, ἡ μήτηρ ἢ ἡ ἀδελφή, ἢ ἡ σύζυγος ἴσως τοῦ ἀσθενοῦς γονυπετὴς ἐν ἱκεσίᾳ, ἁπτομένη, διὰ τῆς ὑψωμένης δεξιᾶς, τοῦ ἱματίου τοῦ θεοῦ. Εὑρέθη ὑφ' ἡμῶν ἐν ταῖς κατὰ τὴν ΜΑ γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως γενομέναις ἀνασκαφαῖς πρὸς εὕρεσιν τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἀσφαλῶς προέρχεται ἐκ τοῦ ἐγγὺς τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν

[1] Ἀριθ. Καταλ. Συλλογῆς Γλυπτῶν Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου 3325.

11 11 14.

κειμένου 'Ασκληπιείου, ἐν ᾧ ἐνεκάθευδον οἱ ἀσθενεῖς καὶ ὁ 'Ασκληπιὸς ἐπεσκέπτετο αὐτούς, ὡς περιγράφει ὁ 'Αριστοφάνης ἐν τῷ Πλούτῳ (στ. 630 κέ.) καὶ πολλάκις κατ' οἶκον μετέβαινε πρὸς ἴασιν. Τοιαύτας ἐπισκέψεις τοῦ 'Ασκληπιοῦ ἔχομεν ἐπὶ ἀναγλύφων [1]. Καὶ ἡμεῖς ἀνεγράψαμεν ὅμοια παραδείγματα ἐν τοῖς περὶ τοῦ 'Ασκληπιείου (πρβ. τὰ ἡμέτερα «*Μνημεῖα τῶν 'Αθηνῶν*» ἔκδ. β' σ. 143 κέ., καὶ Π. Καββαδία ἐν τοῖς περὶ τοῦ 'Ασκληπιείου τῆς 'Επιδαύρου, 'Αθην. 1891 καὶ 1900).

'Η παράστασις τοῦ ἀναγλύφου τούτου [2] εἶναι, ὡς εἴπομεν, τῶν σπανίων. 'Ως γνωστὸν οἱ "Ελληνες συνήθιζον, ἱστάμενοι νὰ ἱκετεύωσι τὸ θεῖον, ἐξαιτούμενοι παρ' αὐτοῦ τὴν πλήρωσιν πόθου, ἢ εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ δι' οἱονδήποτε λόγον· ἐλάχιστα δὲ παραδείγματα εἶναι ἡμῖν γνωστὰ φέροντα ἱκέτας γονυπετεῖς, ἀλλὰ πάντοτε γυναῖκας, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης καὶ ἐν τῇ δημοσιευομένῃ εἰκόνι.

Φαίνεται ὅτι ἡ συνήθεια τοῦ γονυπετῶς ἱκετεύειν ἢ προσκυνεῖν ἔχει ἀσιατικὴν καταγωγήν, τῶν Περσῶν, 'Ασσυρίων καὶ Αἰγυπτίων ἐγγιζόντων διὰ τοῦ προσώπου τὸ ἔδαφος ὁσάκις προὔκειτο νὰ ἐμφανισθῶσι πρὸ τῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν, τῶν ἡγεμόνων ἢ ἄλλων ἀρχόντων (Curt. VIII, 5, 22). Τοῦτο ὅμως ἐθεωρεῖτο ἀνάξιον ὑπὸ τῶν 'Ελλήνων καὶ δουλοπρεπὲς (Valerius Maximus VI, 3, ext. 2. — Αἰλιανὸς Ποικίλη 'Ιστορία 1, 21. — Πολύβιος 30, 19, 5. — 'Ηρόδοτος Ζ' 136). 'Αλέξανδρος ὁ Μέγας κατὰ μίμησιν τῶν Περσῶν ἐπεζήτησε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς Βαβυλῶνα ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐλῇ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς προσκυνήσεως, ἀλλ' ἀντέστησαν γενναίως οἱ Μακεδόνες, ὡς ἀναγράφει ὁ 'Αρριανὸς ἐν τῇ 'Αναβάσει 'Αλεξάνδρου (IV, 10, 5 κέ.).

"Ηδη ἐπὶ τῶν ὁμηρικῶν χρόνων ἀναφέρεται ἡ ψαῦσις τῶν τοῦ ἱκετευομένου γονάτων ὑπὸ τοῦ ἱκετεύοντος· «γουνοῦμαί σε καὶ λίσσομαί σε» λέγει ἡ Θέτις ('Ομ. 'Ιλ. Α 427 κτλ.) καὶ ἡ 'Αλθαία ἱκετεύουσα τὴν Περσεφόνην διὰ τὸν τοῦ υἱοῦ τοῦ Μενελάου θάνατον γονυπετεῖ (πρόχνυ καθεζομένη δεύατο δὲ δάκρυσιν κόλποις 'Ιλ. Ι 568). Τοῦτ' αὐτὸ πράττει καὶ ἡ "Ηρα (ἐν "Υμνῳ 'Απόλλωνος, Πυθιονίκης 158 κέ.) ἐπικαλουμένη χθονίους θεούς· καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης παριστῶσι γονυπετοῦσαν τὴν 'Ηλέκτραν καὶ 'Ελένην ὅτε αὗται ἐπικαλοῦνται τὸν θάνατον, τοῦτ' αὐτὸ ἴσως ἔπραξαν καὶ αἱ Θηβαῖαι γυναῖκες ἐν τοῖς 'Επτὰ ἐπὶ Θήβας στ. 95 καὶ 215 καὶ αἱ Περσίδες γραῖαι ἐν τῷ χορῷ τῶν Περσῶν ἐπικαλούμεναι τὸν Δαρεῖον. Ταῦτα πάντα τὰ παραδείγματα πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι παρὰ μὲν τοῖς ἀσιατικοῖς λαοῖς οἱ ἄνδρες ἱκετεύοντες ἐγονυπέτουν, παρὰ δὲ τοῖς "Ελλησι δὲν ἀναφέρονται ἄνδρες, εἰ μὴ μόνον γυναῖκες ὡς εἴδομεν ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χωρίοις, ἅπερ ἐνισχύουσι καὶ χωρία ἀρχαίων συγγραφέων, ὡς τοῦ Θεοφράστου (Χαρακτήρων 16), τοῦ Πολυβίου 15, 29, 9 καὶ 32, 15, 7), τοῦ Πλουτάρχου (περὶ δεισιδαιμονιῶν 3 σ. 166 [1]), τοῦ Διογένους Λαερτίου (VI, 37), δι' ὧν πληροφορούμεθα ὅτι οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες προσηύχοντο ὄρθιοι καὶ ὅτι τὸ γονυπετεῖν ἐν τῇ προσευχῇ καὶ ἱκεσίᾳ ἐθεωρεῖτο γυναικοπρεπές, δεισιδαιμονιῶδες καὶ θρησκοληπτικόν.

'Εντεῦθεν βλέπομεν ὅτι καὶ ἐκ τῶν χωρίων τῶν συγγραφέων καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ μνημείων παραστάσεων μόνον γυναῖκες παρίστανται γονυπετεῖς ἱκετεύουσαι.

Αἱ ἐπὶ τῶν μνημείων παραστάσεις σπανίζουσιν. Τὰ παριστῶντα γονυπετεῖς ἱκέτιδας ἀνάγλυφα τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ περιέγραψεν ὁ Otto Walter [1]. Τὸ σήμερον ὑφ' ἡμῶν ἐνταῦθα δημοσιευόμενον ἀνάγλυφον ἐκ τῶν ὁμοίων ἀττικῶν εἶναι τὸ ἕκτον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν, εὑρεθὲν εἰς τὰς πρὸς εὕρεσιν τοῦ 'Ωδείου τοῦ Περικλέους ἀνασκαφὰς ἡμῶν.

Φαίνεται δ' ὅτι τὴν τοιαύτην συνήθειαν τῆς ἀρχαιότητος διετήρησεν ὁ 'Ελληνικὸς ὀρθόδοξος λαὸς μέχρι σήμερον, διότι προσευχόμενος δὲν γονυπετεῖ, ὡς πράττουσιν οἱ καθολικοὶ καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι, ἀλλ' ὀρθοστατεῖ καὶ μόνον, κατ' ἐξαίρεσιν, κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἅπαξ τοῦ

[1] Πρβ. *Π. Καστριώτου*, Κατάλογος τῶν Γλυπτῶν τοῦ 'Εθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ὑπ' ἀριθ. 1397 — V. Staïs, Les Marbres et bronzes du Musée National σ. 234. — 'Αραβαντινός «'Ασκληπιός» 'Αθῆν. 1907 σ. 204. — Σβορῶνος, «Τὸ 'Εθν. Μουσεῖον» πίν. LVIII.

[2] Φέρει ἀριθ. Συλλογῆς Γλυπτῶν 'Αρχαιολ. Μουσείου 3325.

[1] Τὴν βιβλιογραφίαν ἴδε παρὰ Stengel, Die griechische kultusalterthümer 73 κέ.. — Sittl, Gebärden der Griechen und Römer 177 κέ.. — Otto Walter, «*Knienden Adoranten auf Attischen reliefs*» ἐν Jahresheften des Österreichischen arch. Instit. Band XXII 1910 σ. 230-243. — Καὶ 'Αρβανιτοπούλου ἐν ΑΕ 1910 σ. 380.

ἐνιαυτοῦ, γονυπετῶς ἀκροᾶται τῶν τοῦ ἱερέως εὐχῶν. Τὸ τοιοῦτον βεβαίως ἔχει μεγίστην σημασίαν ὡς πρὸς τὴν διὰ τῶν αἰώνων τήρησιν τῆς παλαιᾶς ταύτης τῶν προγόνων ἡμῶν συνηθείας. Μόνον δ᾽ ἐν ἐξαιρετικαῖς περιστάσεσι καὶ δὴ ἐν ταῖς ἱεραῖς νηστείαις ἐπιτρέπει ἢ μᾶλλον ἐπιβάλλει κανονίζουσα ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τὰς λεγομένας «*μετανοίας*» αἵτινες εἶναι εἶδος γονυπετῶς ἱκετεύοντος καὶ τὸ πρόσωπον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἔχοντος, τῆς Περσικῆς, Ἀσσυριακῆς καὶ Αἰγυπτιακῆς συνηθείας [1].

Παναγιώτης Καστριώτης.

[1] Ὁ τύπος τῆς πρὸ θεοῦ *ἐν γόνασι* γυναικός, ὁ γνωστὸς ἡμῖν ἐκ σειρᾶς ἀττικῶν ἀναγλύφων τοῦ Ε′ καὶ Δ′ αἰῶνος πΧ φαίνεται ὅτι ἀντιγράφει διάσημόν τι ἀττικὸν πρωτότυπον παρεμφερές, οὗ ἀντίγραφον ἴσως εἶναι τὸ βραδύτερον ἐν τῇ Πανεάδι (Καισάρεια Φιλίππου) τῆς Περαίας τῆς Παλαιστίνης ἀναφερόμενον σύμπλεγμα, ὅπερ οἱ χριστιανοὶ μετεβάπτισαν εἰς ἄγαλμα Χριστοῦ καὶ Βερονίκης. Τὸ ἄγαλμα ἀποδίδει ὁ Εὐσέβιος κατ᾽ ἐπικρατοῦσαν μέχρι τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ παράδοσιν εἰς τὴν αἱμορροοῦσαν Βερονίκην, ἥτις ἵδρυσε τοῦτο εἰς τὴν πατρίδα αὐτῆς ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν θεραπείαν (πρβ. Λουκ. η′ 43-49).
Ὁ Εὐσέβιος περιγράφει αὐτὸ ὡς ἑξῆς: (Ἐκκλ. Ἱστορ. Βιβλ. VII, κεφ. 17 σελ. 287) ἔκδ. Schwarz.
Ἑστάναι, ἐφ᾽ ὑψηλοῦ λίθου πρὸς μὲν ταῖς πύλαις τοῦ αὐτῆς οἴκου *γυναικὸς ἐκτύπωμα χάλκεον ἐπὶ γόνυ κεκλιμένον καὶ τεταμέναις ἐπὶ τὸ πρόσθεν ταῖς χερσὶν ἱκετευούσῃ ἐοικός, τούτου δὲ ἄντικρυς ἄλλο τῆς αὐτῆς ὕλης, ἀνδρὸς ὄρθιον σχῆμα, διπλοΐδα κοσμίως περιβεβλημένον καὶ τὴν χεῖρα τῇ γυναικὶ προτεῖνον* κτλ. Ἴδ. Γ. Α. Σωτηρίου «*Ὁ Χριστὸς ἐν τῇ τέχνῃ*» Ἀθῆναι 1914 σ. 22 κέ..
Καθ᾽ ἡμᾶς τοῦτο οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἀντίγραφον Ἀσκληπιοῦ καὶ ἱκέτιδος γυναικὸς γονυπετοῦς, ὡς τὸ ὑφ᾽ ἡμῶν ἐνταῦθα δημοσιευόμενον.

Γενιτσὰ

ὑπὸ

Γεωργίου Οἰκονόμου.

Ἡ ἐν τῷ τελευταίῳ Ἑλληνοτουρκικῷ πολέμῳ ἐξασφαλίσασα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλονίκην αἱματηρὰ μάχη τῶν Γενιτσῶν καὶ τὸν τόπον τοῦτον κατατάξασα εἰς τοὺς λαμπροτάτους τῆς Ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας, ἔδωκεν ἐσχάτως ἀφορμὴν πρὸς ζήτησιν τοῦ ἐτύμου τῆς τοπωνυμίας, ἔχομεν δὲ μέχρι τοῦδε δύο ἐτυμολογίας μίαν μὲν τοῦ κ. Γ. Μιστριώτου συνδέουσαν τὸ ὄνομα «Γιανητσὰ» πρὸς τὴν τουρκικὴν λ. *γιουνὰν* = Ἕλλην, Γιουνανητσὰ-Γιανητσὰ (ΑΕ 1913, 20 καὶ 230), δευτέραν δὲ τὴν τοῦ κ. Γ. Χατζηδάκη παράγουσαν τοῦτο ἐκ τοῦ κυρίου ὀνόματος *Γιάννης* καὶ δὴ καὶ ἐκ τῆς παραλλαγῆς αὐτοῦ *Γιαννιτσέας-Γιαννιτσὸς* (Ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου 1913-4, 71). Σημειῶ δὲ ὅτι ἤδη ὁ Leake (Travels in Northern Greece III 266) γράφει «Iánnitza or Ghiánnitza more commonly known to the inhabitants, being chiefly Turks, by the corrupted Turkish form of Yenidjé».

Ὁ τόπος λέγεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπιχωρίων οὐχὶ μόνον Γιαννιτσά, ἀλλὰ καὶ Γενιτσά [2], ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων μόνον *Γενιτζέ* καὶ δὴ καὶ *Γενιτζὲ Βαρδὰρ* πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου ἐν Ξάνθῃ καπνοφόρου τόπου Γενιτζὲ τοῦ Καρασοῦ Γενιτζέ, ὅπως παρετήρησεν ἤδη ὁ Leake αὐτ. 267 (καὶ ὁ Χατζηδάκης αὐτόθι). Ὑπάρχει δὲ καὶ ἄλλο Γενιτζὲ ἐν Μ. Ἀσίᾳ μεταξὺ τοῦ Μιχαλὶτς καὶ τῆς Πανόρμου βορρειανατολικῶς τῆς Μανυάδος λίμνης (BCH 1913, 354· JHSt 1912, 66). Ἐν λ. Γενιτζὲ εἶναι σαφῆ τὰ δύο συνθετικὰ μέρη *γενὶ* = νέος καὶ ἡ καὶ ἐν ἄλλοις τοπωνυμικοῖς ἀπαντῶσα κατάληξις *-τζέ*, ἧς ἡ σημασία δὲν εἶναι σαφής. Ἐπειδὴ ὅμως φέρεται ἡ ἔνστασις ὅτι οἱ Τοῦρκοι παρέλαβον τὴν τοπωνυμίαν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Γιαννιτσὰ καὶ μετέτρεψαν εἰς Γενιτζὲ κατὰ τοὺς φωνητικοὺς νόμους τῆς γλώσσης αὐτῶν, εἶναι ἀνάγκη νὰ δειχθῇ καὶ ἄλλως ὅτι ἡ τοπωνυμία ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐν τῇ Τουρκικῇ γλώσσῃ. Νομίζω λοιπὸν ὅτι τοῦτο καθίσταται ἀναμφήριστον ἂν λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι οὐχὶ μακρὰν τῆς κωμοπόλεως Γενιτσῶν, ὥραν περίπου ἀπέχουσα, κεῖται ἡ μητρόπολις αὐτῶν, ἥτις φέρει διδακτικὸν διὰ τὴν προκειμένην συζήτησιν ὄνομα ***Ἐσκιτζὲ*** (ἐσκὶ = ἀρχαῖος, παλαιὸς) ἤτοι Παλαιόπολις ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Νεάπολιν τὸ Γενιτζέ.

[2] Ἀναμιμνήσκω ὅτι ἐν τῷ δημώδει λόγῳ τῆς λ. Γενίτσαρος (Γενὶ τσαρὶ = νέον στράτευμα) μόνος σχεδὸν ὁ τύπος Γιανίτσαρος εἶναι γνωστός.

Ὅτι δὲ καὶ ἡ κατάληξις εἶναι Τουρκικὴ καὶ συνήθης ἐν Τουρκικοῖς τοπωνυμικοῖς, φαίνεται καὶ ἐξ ἄλλων, ἃ ἔχω πρόχειρα, παραδειγμάτων τοῦ *Σερφιτζὲ* τῆς Τουρκικῆς ὀνομασίας τῶν Σερβίων καὶ τοῦ *Γκουμεντζὲ* Γουμέντζης. Ὅτι δὲ τὸ Ἐσκιτζὲ συνδέεται πρὸς τὸ Γενιτζὲ φαίνεται σαφῶς καὶ ἐκ τῶν σλαβικῶν ὀνομάτων τῶν αὐτῶν τόπων, διότι τὸ μὲν Γενιτζὲ καλεῖται *Παζάρ*, τὸ δὲ Ἐσκιτζὲ *Βέτι-Παζάρ* ἤτοι Παλαιὸν Π. (Struck Makedonische Niederlande 68). Σημειῶ πρὸς τούτοις ὅτι ἡ θρᾳκικὴ *Ξάνθη* καλεῖται ὑπὸ τῶν Τούρκων *Ἐσκιτζὲ* ἐν ἀντιθέσει πάντως πρὸς τὸ πλησίον ἐκεῖ Καρασοῦ Γενιτζέ. Ὡσαύτως εὑρίσκεται *Γενιτζέ-κιοϊ* ἐν Μ. Ἀσίᾳ πλησίον τῆς Μανυάδος λίμνης (BCH 1913. 354 - JHSt.1912. 66). Εἶναι δὲ ἄξιον πλείστης προσοχῆς ὅτι καὶ ὁ ἤδη κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης (1430) γράψας Θεσσαλονικεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀναγνώστης τοῦ τύπου ***Γενητζὰ*** ποιεῖται χρῆσιν. Παραθέτω ὅλον τὸ χωρίον, ὅπερ ἔχει ὡς ἑξῆς· «*τὰς δέ γε λοιπὰς ἁπάσας οἰκίας καὶ τοὺς νεὼς σχεδὸν πάντας διωρίσατο τοῖς τ' ἀπ' ἄλλων τόπων ἐθελήσασιν ἴσως τὴν πόλιν* (δηλ. τὴν Θεσσαλονίκην) *ἀνθ' ἧς οἰκοῦσιν ἑλέσθαι, παρασχεθῆναι καὶ τοῖς ἀπὸ* ***Γενητζῶν*** *ἀπαναστᾶσι* ***Τούρκοις***· *τόπος δ' οὗτός ἐστι πεδιὰς ὅλος ἡμέρας ὁδὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ δύσιν μέρους ἀπέχων τῆς πόλεως, εἴτε τῇ τούτου ἐπιτηδειότητι εἴτε σπουδῇ τοῦ τοῦτον ἀρχῆθεν ἐκλεξαμένου πρὸς οἴκησιν* ***πολλοὺς ἐσχηκὼς οἰκήτορας Τούρκους*** *ὃν δὴ τόπον, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ θέαν καὶ ζώων ἀγρίων θήραν ὁ Μουράτης ἐκεῖσε καθ' ὃν καιρὸν ἐνεδήμει τῇ πόλει, γενόμενος, σχεδὸν τῶν ἐνοικούντων καθίστησιν ἔρημον* ***ἀπανίστασθαι*** *τούτους τὸ τάχος κελεύσας* ***καὶ μετοικεῖν εἰς Θεσσαλονίκην***» (ἔκδ. Βόννης σελ. 524). Ἐκ τούτου δὲ τοῦ σπουδαίου χωρίου πρὸς ἄλλοις, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐν Γενιτσοῖς Τουρκικὴ ἐγκατάστασις εἶναι παλαιοτέρα τοῦ Σουλτάνου Μουρὰτ τοῦ Β', ὅτι δὲ πολλοὶ ἦσαν οἱ κάτοικοι εἴτε διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ τόπου εἴτε «*σπουδῇ τοῦ τοῦτον ἀρχῆθεν ἐκλεξαμένου πρὸς οἴκησιν*», ὅστις δὲν ὀνομάζεται μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀναγνώστου, ἀλλὰ εἶναι σαφὲς ὅτι ἦτο Τοῦρκος, πάντως δὲ ἐπιφανέστατός τις. Ὄντως δὲ εἶναι ἡμῖν γνωστὸν ὅτι ἐπὶ Μουρὰτ τοῦ Α' ὁ ἐπισημότατος αὐτοῦ στρατηγὸς Ἐβρενός, ἐκυρίευσε περὶ τὸ 1361 τὰ ἐν τῇ μεσημβρινῇ Θρᾴκῃ Κουμουλτζινὰ (νῦν Γκιουμουλτζίναν πρὸς δυσμὰς τοῦ Δορίσκου) καὶ τὸ Βαρδάρι πρὸς ἀνατολὰς τῆς Βερροίας (Παππαρρηγόπουλος Ἱστορ. Ἑλλ. Ἔθνους Ε' 268)· ἀσφαλῶς δὲ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους πρέπει νὰ ἀναχθῇ καὶ ἡ κτίσις τῶν Γενιτσῶν καὶ δὴ καὶ ὑπὸ τοῦ Χατζῆ Γαζῆ Ἀχμὲτ Ἐβρενός, ὅστις εἶναι τεθαμμένος αὐτόθι ἐν μνημείῳ σφόδρα διὰ τοῦτο τιμωμένῳ ὑπό τε τῶν Γενιτσαίων (Struck αὐτ.) καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ὀθωμανῶν καθόλου θεωρούντων τὰ Γενιτσὰ ὡς ἱερὰν πόλιν. Τότε δὲ θὰ μετῳκίσθησαν ἐκ τοῦ Ἐσκιτζὲ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ εἰς τὴν Νέαν πόλιν.

Γεώργιος Π. Οἰκονόμος.

Ἀγγελίαι.

Α΄). Εἰδήσεις περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κερκύρας τοῦ 1914.

Εἰς τρεῖς τόπους τῆς ἀρχαίας πόλεως ἐγένοντο ἐν Κερκύρᾳ ἐφέτος ἐπὶ 45 περίπου ἡμέρας ἀνασκαφαί: ἐν τῷ χώρῳ τοῦ ναοῦ τοῦ λεγομένου συμβατικῶς τῆς Γοργοῦς, εἰς τὰ πέριξ τοῦ ναοῦ παρὰ τὸ Καρδάκι καὶ τρίτον ἐντὸς τῆς βασιλικῆς ἐπαύλεως (**Mon répos**) ἐπὶ χώρου περιβαλλομένου ὑπὸ ἱκανῶς ἰσχυροῦ τείχους, ὅστις διὰ τοῦτο πιθανώτατα θὰ ἦτο ἡ ἀκρόπολις τῆς παλαιᾶς Κερκύρας.

Ὁ ναὸς τῆς Γοργοῦς ἀπεκαλύφθη ἐντελῶς κατὰ τὴν βορείαν πλευράν, ὅπου διατηροῦνται σχεδὸν πάντες οἱ θεμέλιοι λίθοι τῆς περιστάσεως. Μεταξὺ τῆς βορείας ταύτης πλευρᾶς καὶ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου εὑρέθη πολυάριθμον ὑλικὸν ἐξ ἀρχαίων κτιρίων, πιθανῶς στοῶν, χρησιμοποιηθὲν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους δι' ἄγνωστον προορισμόν. Δύο ἐνεπίγραφοι λίθοι συνελέχθησαν ἐντεῦθεν. Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἀναφέρεται τὸ γένος τῶν Χερσικρατιδῶν, ἑλκόντων τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τοῦ περιφήμου οἰκιστοῦ τῆς πόλεως, τοῦ ἐκ Κορίνθου Χερσικράτους συγχρόνου τοῦ Ἀρχίου, τοῦ οἰκιστοῦ τῶν Συρακουσῶν. Ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ἔχομεν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν Ἀρτέμιδα. Εὐνόητον εἶναι, ὅτι διὰ τῆς μοναδικῆς ταύτης εὐκαιρίας δὲν λύεται τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῷ ναῷ λατρευομένης θεότητος. Ἀξιολογώτατα ἦσαν ἔτι τὰ εὑρήματα περιέργου πηλίνης ὑδρορρόης καὶ δύο μεγάλα τεμάχια ἀναγλύφων κοσμούντων τὴν ὑπὲρ τὸν πρόναον ζῳοφόρον.

Παρὰ τὸ Καρδάκι εὑρέθησαν μερικὰ τεμάχια ἐκ τῶν πηλίνων ἀκρωτηρίων τοῦ ναοῦ, ἅτινα ἦσαν ὡς φαίνεται Νῖκαι ἢ κόραι ἁπλῶς, τῶν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6ου αἰῶνος χρόνων. Ἀτυχῶς δὲν κατωρθώθη νὰ βεβαιωθῇ δι' ἐπιγραφῆς ἡ ἐν τῷ ναῷ λατρευομένη θεότης.

Ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως ἐβεβαιώθησαν αἱ ἐπὶ τοῦ βράχου θεμελιώσεις μεγάλου ναοῦ (**45×25**), ὀλίγον μικροτέρου τοῦ τῆς Γοργοῦς. Ἀξιόλογα ἦσαν καὶ ἐνταῦθα πήλινα τῆς στέγης, ὡς κολοσσιαῖαι κεφαλαὶ λεόντων καὶ γοργόνων, αἵτινες ἀπετέλουν ἐναλλασσόμεναι τὴν ὑδρορρόην καθ' ὅμοιον τρόπον πρὸς τὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Θέρμῳ.

Κωνσταντῖνος Ἀ. Ῥωμαῖος.

Β΄). Μυτιλήνης καὶ καταληφθεισῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου.

Μία ἐκ τῶν πρώτων φροντίδων τῆς Γενικῆς Διοικήσεως τῶν ὑπὸ ἐνδόξου Ἑλληνικοῦ στόλου καταληφθεισῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ὑπῆρξεν ἡ περισυλλογὴ καὶ διάσωσις τῶν ἐν αὐταῖς ἐγκατεσπαρμένων ἀρχαιοτήτων, αἵτινες οὐδεμιᾶς ἠξιοῦντο προσοχῆς ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως. Τοῦ ἔργου δὲ τούτου ἀνατεθέντος εἰς ἐμέ, περιηγήθην πάσας τὰς νήσους, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Θάσου, ἥτις βραδύτερον ἀπεσπάσθη ἀπὸ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως τῶν νήσων καὶ προσεκολλήθη εἰς τὴν τῆς Μακεδονίας.

Ἐν Θάσῳ, ἐκτὸς τῆς πολυτίμου ἀρχαιολογικῆς συλλογῆς τῆς ἀπὸ ἐτῶν ἐκεῖ ὑπαρχούσης, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλαι πολλαὶ ἀρχαιότητες κατὰ τὰς ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐνεργηθείσας αὐτόθι διὰ τῶν ἑταίρων αὐτῆς κ.κ. **Avejou** καὶ **Picard** ἀνασκαφάς, δημοσιευόμεναι ὑπ' αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐδωρήθησαν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει ἱκανῆς σπουδαιότητος ἀρχαιολογικαὶ συλλογαὶ ὑπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐν Θάσῳ Βακουφίου, καὶ ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν Θασίων κ. Πολυγνώτου Κλωνάρη καὶ τοῦ ἰατροῦ κ. Δημητριάδου.

Ἐν Λήμνῳ περισυνελέξαμεν ἱκανὰς ἀρχαιότητας, ἐν αἷς ὑπάρχει σπουδαία ἐξ Ἴμβρου προερχομένη ἐνεπίγραφος ἀνάγλυπτος νεκρικὴ στήλη, ἀρίστης διατηρήσεως καὶ παρελάβομεν τὴν ὑπὸ τοῦ φιλογενοῦς κ. Ὀδ. Παντελίδου δωρηθεῖσαν τῷ κράτει ἀρχαιολογικὴν συλλογήν, ἀποτελουμένην ἐκ πλείστων πηλίνων ἀρχαίων, ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων. Ὡσαύτως δὲ ἐν Λήμνῳ εὑρισκόμενος μετέβην διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15 τορπιλλοβόλου καὶ ἐξήτασα τὴν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Λήμνου βυθισθεῖσαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου πΧ αἰῶνος νησίδα, ἧς καθωρίσαμεν μετὰ τοῦ κυβερνήτου αὐτοῦ κ. Χρυσάνθου τό τε βάθος καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἥτις εἶναι ἡ νῆσος τοῦ Φιλοκτήτου Χρύσηα.

Ἐκ Σαμοθράκης, Ἴμβρου καὶ *Τενέδου*, ἃς λεπτομερῶς περιηγήθημεν, συνελέξαμεν πάντα τὰ κινητὰ ἀρχαῖα καὶ ἐκομίσαμεν μετὰ τῶν ἐκ Λήμνου ἀρχαίων εἰς Μυτιλήνην.

Οὕτω μόνον ἐν Θάσῳ κατελίπομεν ἐπὶ τόπου τὰς ἀρχαιότητας, διότι ἕνεκα τῆς πληθύος καὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελεσθῇ ἀξιόλογον ἐπιτόπιον Μουσεῖον.

Ὡσαύτως ἐν Χίῳ ὑπάρχει σπουδαία ἀρχαιολογικὴ συλλογή, ἰδίᾳ ἐξ ἐπιγραφῶν ἀποτελουμένη, ἧς ἡ ἵδρυσις ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸν ἀοίδιμον γυμνασιάρχην Χίου Γ. Ζολώταν καὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ὁποίων ἡ δημοσίευσις ἐγένετο ὑπὸ τῆς λογίας αὐτοῦ θυγατρὸς δεσποινίδος Αἰμιλίας Γ. Ζολώτα ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀθηνᾷ». Ἐν Χίῳ ἐγένοντο ἔτι ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Κουρουνιώτου ἔξωθι τοῦ χωρίου Λατόμι καὶ πλησίον τῶν χωρίων Πυργὶ καὶ Ὀλύμπων εἰς τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς Χίου ἔνθα ἀνεσκάφη ὁ περίβολος καὶ μέρος τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ τοῦ Φαναίου Ἀπόλλωνος, ἀνακαλυφθέντων καὶ ἑξήκοντα περίπου ἀργυρῶν δραχμῶν καὶ διωβόλων Χίου τῆς 5ης πΧ ἑκατονταετηρίδος.

Ἐν Μυτιλήνῃ πλὴν τῶν ἀρχαίων, ἅτινα ἐκομίσαμεν ἐκ τῶν νήσων καὶ τὰ ὁποῖα ἕνεκα ἐλλείψεως καταλλήλου οἰκήματος ἔχομεν εἰσέτι κεκλεισμένα ἐντὸς κιβωτίων ἔν τινι δωματίῳ τοῦ Διοικητηρίου, ὑπῆρχον καὶ ἐπιτόπιοι συλλογαὶ ἐν τῷ Γυμνασίῳ καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει. Ἐκ τῶν ἀρχαίων τούτων ὡς καὶ ἐκ τῶν κομισθέντων ἐκ τῶν ἄλλων νήσων εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελεσθῇ ἀξιόλογος ἀρχαιολογικὴ συλλογή, μέλλουσα νὰ πλουτισθῇ καὶ ὑπὸ τῶν εὑρεθησομένων εἰσέτι ἀρχαίων διὰ τῶν γενησομένων εἰς τὰς νεκροπόλεις τῆς Μυτιλήνης ἀνασκαφῶν.

Ἐν Μυτιλήνῃ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1913 ἐνήργησα δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς πόλεως, κειμένῳ ἐπὶ μικρᾶς χερσονήσου, ἥτις ὑπὸ συγγραφέων ἀναφέρεται ὡς νησὶς ἐν ἱστορικοῖς χρόνοις. Ἀτυχῶς κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς οὐδὲν ἄξιον λόγου εὑρέθη πλὴν μικροῦ

μαρμαρίνου ἀγαλματίου τρισωμάτου Ἑκάτης, διότι ἅπαξ ὁ χῶρος τοῦ φρουρίου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ κατεστράφη κατασκαφεὶς εἰς βάθος πολλῶν μέτρων.

Πολυτιμότατον δ' ὅμως εὕρημα εἶναι ὁ χρυσοῦς ἐκ Καστελλορίζου στέφανος, ὃν ἐκόμισα εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Κεντρικὸν Μουσεῖον. Εὑρέθη ἐντὸς τετραγώνου λιθίνης θήκης ἐπὶ τέφρας καὶ ὀστῶν κείμενος καὶ ἀποτελεῖται ἐκ 33 φύλλων κισσοῦ μετὰ τοῦ ἄνθους αὐτοῦ ἐν ἀρίστῃ διατηρήσει. Ἐκ Καστελλορίζου ὡσαύτως, ὅπου ἐπὶ μῆνα ἐνήργησα ἀνασκαφὰς εἰς ἅπαντα τὰ σημεῖα τῆς νησῖδος, ἐκομίσαμεν ἐντὸς ἐννέα κιβωτίων εἰς Μυτιλήνην πλεῖστα ἀρχαῖα, ἐν οἷς διακρίνονται ἐπιγραφαὶ καὶ Λυκιακὰ ἀνάγλυφα.

Νικόλαος Κυπαρίσσης.

Γ') Ἀνασκαφαὶ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους

Ἐξαγορασθέντων ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας δύο μικρῶν οἰκίσκων κειμένων κατὰ τὴν ΜΑ γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἀριστερὰ ἄνωθεν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ ἀνασκαφὰς εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ ἀναζητήσῃ τὸ ἐκεῖ περίπου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφερόμενον Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους.

Τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀνέθετο εἰς ἐμέ, τὴν δὲ διαχείρισιν τῆς ὅλης ἐργασίας εἰς τὸν κ. Χ. Ἡλιόπουλον.

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἤρχισαν τὴν 3 Φεβρουαρίου ἑ. ἔ. ἐξηκολούθησαν δὲ ἀδιαλείπτως μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου. Ἀνεσκάφη ὁλόκληρος ὁ χῶρος ὁ ὑπὸ τῶν δύο οἰκίσκων κατεχόμενος μέχρι του στερεοῦ ἐδάφους. Ἡ ἐπίχωσις ἦτο μεγίστη ἀπὸ 5-7 μέτρων καὶ τοῦτο διότι τὸ ἔδαφος εἶναι ἐπικλινὲς ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως κατερχόμενον ἠρέμα μέχρι τῆς ὁδοῦ.

Τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος εὑρέθη τεχνητῶς ἐξωμαλυσμένον καὶ ἐπ' αὐτοῦ εὕρομεν εἰς μεγάλην ἔκτασιν στρῶμα παχὺ καθαρᾶς τέφρας καὶ ξύλων ἀπηνθρακωμένων ἐκ τοῦ πυρποληθέντος πιθανῶς Ὠδείου τοῦ Περικλέους προερχόμενον, ὡς καὶ σωρείαν κεράμων στέγης ἡμικαύστων τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων.

Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἡμῶν ταύταις ἐν πρώτοις ἦλθεν εἰς φῶς μέρος τοῦ βαλεριανείου λεγομένου τείχους, ἔργου καθ' ἡμᾶς φραγκικῶν χρόνων, ὅπερ ἦν ἐκτισμένον ἐξ ἀρχαίου ὑλικοῦ, εἰλημμένου τὸ πλεῖστον ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὠδείου καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου. Βαθύτερον σκάψαντες εὕρομεν ὑδραγωγεῖον τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἀποτελούμενον ἐκ πηλίνων ὀχετῶν τετραγώνου σχήματος. Τοῦτο θεωρῶ ὡς συνέχειαν τοῦ τῆς Ἐννεακρούνου τοῦ διὰ τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου διερχομένου ὑδραγωγείου. Ἐπίσης εὕρομεν πολλὰ κτίσματα θολωτά, χριστιανικῶν χρόνων, χρησιμεύοντα ὡς ὀστοθήκη ἢ νεκροταφεῖον τῆς παρακειμένης παλαιᾶς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὡς καὶ χριστιανικὰς τινας ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς.

Ἐν δὲ τοῖς θεμελίοις τῶν κατεδαφισθέντων οἰκιῶν εὕρομεν ἐντετειχισμένα πολλὰ τεμάχια σπονδύλων ἐκ τοῦ Παρθενῶνος προερχομένων ἐκσφενδονισθέντα ἐκεῖ κατὰ τὴν φοβερὰν καταστροφὴν αὐτοῦ ἐν ἔτει 1687 ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη.

Ἐκεῖ εὕρομεν καὶ κεφαλὴν νεανίου τῶν ῥωμαϊκῶν χρονων καλῶς διατηρουμένην, ὡς καὶ ἑρμαϊκὴν στήλην. Ἡ στήλη αὕτη διαιρεῖται δι' ἐγχαράκτου γραμμῆς καθέτως καὶ φέρει ἐν ἀναγλύφῳ ἔνθεν τὸ σύμβολον τοῦ Ἑρμοῦ τὸ κηρύκειον, ἔνθεν δὲ τὸ σύμβολον τοῦ Διονύσου τὴν ὑδρίαν.

Βεβαίως σπουδαῖα εὑρήματα δὲν ἀνεύρομεν, ἀλλ' οὐδεὶς δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἀπετύχομεν, διότι κατόπιν τῶν διὰ τῶν αἰώνων γενομένων καταστροφῶν καὶ δῃώσεων, τῆς δι' αὐτῶν ὡς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν ἀπεδείχθη, διελεύσεως τοῦ ὑδραγωγείου τῆς Ἐννεακρούνου (ῥωμαϊκῶν χρόνων) τῆς εἶτα κατασκευῆς τοῦ λεγομένου βαλεριανείου τείχους, καὶ τοῦ μετενεχθέντος κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πρὸς χρῆσιν μεταγενεστέρων οἰκοδομημάτων ὑλικοῦ τοῦ Ὠδείου, ὡς ἡμεῖς παρετηρήσαμεν, δὲν ἠδυνάμεθα νὰ γίνωμεν εὐτυχέστεροι εἰς εὑρήματα δυνάμενα ἀκραδάντως νὰ ἀποδείξωσι τὴν τοποθεσίαν τοῦ Ὠδείου· οὐδ' ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσιν, ἀφ' οὗ, ὡς γνωστόν, τὸ ἵδρυμα ἦν ξύλινον, καὶ μόνον τὰ ἑδώλια καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ κίονες αὐτοῦ ἦσαν λίθινοι· οὐχ ἧττον ἐκ τοῦ εὑρεθέντος παχέος στρώματος τέφρας καὶ ξυλανθράκων καὶ τῆς μεγάλης σωρείας κεράμων στέγης, ἡμικαύστων, προερχομένων, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ ἐμπρησθέντος Ὠδείου, ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος, καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς τινος ἀναθηματικῆς εὑρεθείσης μὲν ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, ἀλλὰ πάντως ἐκ τοῦ Ὠδείου προερχομένης, ὡς θέλομεν ἀποδείξει καὶ αὐτῷ ἀνηκούσης, ἀναγεγραμμένης ἐπὶ σπονδύλου κίονος καὶ ἀναφερούσης τὸν ἀνιδρυτὴν τοῦ Ὠδείου βασιλέα τῆς Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνην, τοῦθ' ὅπερ περιέσωσεν ἡμῖν καὶ ὁ Βιτρούβιος, πάντα ταῦτα πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ὡς ἐν τῇ προσεχῶς δημοσιευομένῃ πραγματείᾳ μετὰ σχεδίου καὶ εἰκόνων τῶν ἀνασκαφῶν καὶ εὑρημάτων θέλομεν ἀποδείξῃ ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους.

Παναγιώτης Καστριώτης.

Δ') Θεσσαλίας

Κατὰ τὴν πρώτην ἑξάμηνον τοῦ ἔτους 1914 συνελέξαμεν ἀρχαῖά τινα, μάλιστα ἐπιγραφάς, καὶ μετεκομίσαμεν εἰς τὰ ἐν Λαρίσῃ καὶ Βόλῳ μουσεῖα, καθαρίσαντες δὲ καὶ στερεώσαντες τοὺς ἐν Διμηνίῳ γνωστοὺς δύο θολωτοὺς τάφους εὕρομεν ἐν τῷ ἀρτίῳ σῳζομένῳ πεπηγότα ἐξ ἐπιτοπίου **καύσεως** χώματα, τέφραν καὶ τινας ψηφῖδας ἐν εἴδει ἐπιμήκους ἀσπῖδος· ἐγγὺς αὐτοῦ ἀνεσκάψαμεν ψευδοθολωτὸν ὀρθογώνιον τάφον κτιστὸν διὰ μικρῶν λίθων καὶ πεπωματισμένον διὰ τριῶν μεγάλων πλακῶν. Ἐν αὐτῷ ὑπῆρχον δύο νεκροί, ἀγγεῖά τινα γεωμετρικὰ τοῦ κοινοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ τύπου καὶ δύο χαλκᾶ μαχαίρια· ἔξω δὲ τοῦ Κάστρου τοῦ Βόλου, τῆς ἀρχαίας **Ἰωλκοῦ** δῆλον ὅτι, βορειοδυσμικῶς καὶ εἰς ἀπόστασιν 300 μ. ἐν θέσει «Πασπαλιᾶ», ἔνθα πρὸ ἐτῶν εἴχομεν εὕρει τάφους, ἠρευνήσαμεν καὶ ἑτέρους ποικίλων χρόνων, ἀπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν μέχρι τῶν Βυζαντιακῶν· πάντες ἦσαν πτωχοί· παρ' αὐτοὺς εὕρομεν μέγαν θολωτόν, ἐν σπουδῇ ποτε καὶ λίαν ἀμελῶς κτισθέντα, οὗ τὸ ἄνω ἥμισυ τῆς θόλου εἶχε καταπέσει, διαμέτρου κατωτάτου 6·67 μ.· ἐνεῖχεν 70 νεκρούς, ἐπὶ τόπου καέντας, περὶ τὰ τριακόσια ἀγγεῖα τοῦ γεωμετρικοῦ Θεσσαλικοῦ τύπου, ὧν πλεῖστα βεβαμμένα καὶ ἱκανὰ λόγου ἄξια, δύο ληκύθους μετὰ παραστάσεων τοῦ μελανομόρφου ῥυθμοῦ καὶ χρήσεως λευκῆς βαφῆς, πιθανῶς τῆς Ἰωνικῆς σχολῆς, ξίφη σιδηρᾶ, ὀλίγα χαλκᾶ ἀγγεῖα, ὀμφαλοὺς ἀσπίδων, ψηφῖδας, χαλκοῦς πλατεῖς δακτυλίους, δύο χρυσοῦς, δύο διαδημάτια ἁπλᾶ χρυσᾶ, κρίκους τινὰς καὶ ἥλους χρυσοῦς, σφραγῖδα στεατίτου μαιανδρικῶν γλυφῶν, μικρὸν σκαραβαῖον, ψέλλιον στρεπτὸν χρυσοῦν ἀξιόλογον κττ. ἡ ἐξερεύνησις αὐτοῦ ἐτελέσθη δαπάναις τοῦ δήμου Παγασῶν, δι' ὧν καὶ πρό τινων ἡμερῶν ἠρξάμην τῆς συνεχείας τῶν ἐν Δημητριάδι (πρώην Παγασαῖς) ἀνασκαφῶν. Τὸ δ' ἐκτυπούμενον δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἔργον μου περὶ τῶν γραπτῶν στηλῶν Δημητριάδος - Παγασῶν δὲν προυχώρησεν ἕνεκα τῆς ἀπεργίας τῶν τυπογράφων· ἐλπίζομεν ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦδε τοῦ ἔτους θὰ εἶναι ἕτοιμον τὸ Α' τεῦχος μετὰ 10 πολυχρώμων πινάκων.

Ἐν Δημητριάδι τῇ 1 Ἰουλίου 1914.

Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος.

Ἐκδοθήσεται τόδε τὸ τεῦχος (1ον καὶ 2ον = σελ. 1-124) τῇ 15 11 14.

13 11 14

Τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους καὶ ἀνασκαφαὶ κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως

(πίναξ 4)

ὑπὸ

Παναγιώτου Καστριώτου.

Αἱ ἀνασκαφαὶ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους, ἃς ἀνέλαβον κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν ***ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν*** καὶ ἀριστερὰ ἄνωθεν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου παρέσχον ἡμῖν πράγματα, ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἀνοικοδομήσεως μικρῶν καὶ πτωχικῶν οἰκιῶν, αἵτινες λάθρα διὰ νυκτὸς κτισθεῖσαι παρουσιάσθησαν πρωΐαν τινὰ ὡς ἰδιοκτησίαι, ἐν ᾧ τὰ οἰκόπεδα, ἐφ' ὧν ἐκτίσθησαν αὗται ἀνῆκον κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ δημόσιον.

Ἄλλη δ' αἰτία τῆς μὴ εὐχεροῦς ἀποκαλύψεως τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων τοῦ ἄστεως εἶναι καὶ ἡ ἄδεια τῶν Βαυαρῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ δὴ τοῦ Schubert, ἐπιτρεψάντων τὴν ἐπέκτασιν τῆς πόλεως, μετὰ τὸν ὡς πρωτευούσης τοῦ νέου βασιλείου καθορισμὸν τῶν Ἀθηνῶν ἐν ἔτει 1835, πρὶν ἢ γίνωσιν ἀνασκαφαί· ἀλλ' ἡ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ νεοτεύκτου κράτους ἦτο τότε τοιαύτη, ὥστε ὁπωσδήποτε δικαιολογεῖ τὴν ἔλλειψιν τῆς προορατικότητος ταύτης.

Ἐντεῦθεν πολλαὶ ζημίαι ἐπῆλθον εἴς τε τὸ δημόσιον καὶ τὴν ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν διὰ τὴν ἀποζημίωσιν οἰκοδομημάτων, κειμένων ἐπὶ ἀρχαίων ἱδρυμάτων, ὧν ἐκσκαφὴ διενηργήθη ὑπὸ τοῦ δημοσίου, ἢ ὑπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἢ ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα ἐγκαθιδρυμένων ἀπὸ τοῦ 1845 καὶ ἐντεῦθεν ξένων ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν.

Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῶν Βαυαρῶν συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μὴ καθορισθῇ τελέως ὁ τοπογραφικὸς χάρτης τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ὡς ὁ τῆς Ρώμης καὶ νὰ παρελκυσθῇ ἐπὶ μακρόν, λόγῳ τῶν ἀπαιτουμένων ὑπερόγκων πρὸς ἀποζημίωσιν δαπανῶν, ἡ περαιτέρω ἐνέργεια ἀνασκαφῶν. Πολλὰ ἐκ τούτου σπουδαῖα οἰκοδομήματα μένουσιν εἰσέτι τεθαμμένα, ἀγνοουμένης τῆς θέσεως αὐτῶν, ἄλλων δὲ πολλῶν ἀμφισβητεῖται καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν ἐκ τῶν πολλῶν ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ Θησείου ἐν ἐνδοιασμῷ τίθεται ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων ἡ ἀληθὴς ὀνομασία· διότι, ὡς γνωστόν, ἄλλοι μὲν καλοῦσιν αὐτὸ ναὸν τοῦ Ἄρεως, ἄλλοι Ἡρακλέους, ἄλλοι Ἀπόλλωνος Πατρῴου καὶ ἄλλοι τέλος, κατὰ τὴν πιθανωτάτην γνώμην, Ἡφαίστου.

Ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἡμέτερον ἔργον.

Ἐπὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν γενομένων ἀνασκαφῶν ἀναφέρομεν ὅτι προέβημεν εἰς τὴν κατάρριψιν τῶν ἐξαγορασθέντων δύο μικρῶν οἰκίσκων καὶ τὴν ἐπιμελῆ ἀποκάθαρσιν τοῦ τόπου, ἀλλὰ τὸ στενὸν καὶ σκολιὸν τῶν ὁδῶν παρεκώλυε τὰ μέγιστα τὴν μεταφορὰν τῶν χωμάτων καὶ τῶν ἄλλων ὑλικῶν ὡς ἐκ τῆς δυσκολίας τοῦ νὰ πλησιάζωσι τὰ κάρρα· ἐντεῦθεν δὲ πλεῖσται ὅσαι δυσχέρειαι παρουσιάζοντο ἡμῖν καθ' ἑκάστην καὶ ἔτι μείζονες προέκυπτον ἐφ' ὅσον προεβαίνομεν εἰς τὴν ΜΑ γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως, ἔνθα ἠλπίζομεν νὰ εὕρωμεν τὸ ἀναζητούμενον Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους.

Κατὰ τὰς ἐπικρατούσας γνώμας μέχρι πρό τινος ἐνομίζετο ὅτι τέσσαρα ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀρχαιότητι Ὠδεῖα ἐν Ἀθήναις [1].

α'). Τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους κατὰ τὴν ΜΑ τῆς Ἀκροπόλεως γωνίαν καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου.

β'). Τὸ περὶ τὴν Ἐννεάκρουνον κατὰ τὸν Ἰλισσόν, ὅπερ ἦν καὶ τὸ ἀρχαιότατον πάντων.

γ'). Τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ τῆς Ρηγίλλης, ὅπερ κατὰ τὰς ΜΔ ὑπωρείας τῆς Ἀκροπόλεως μέχρι τοῦδε ἐν ἐρειπίοις διατηρεῖται.

δ'). Τὸ τοῦ Ἀγρίππα ἐν Κεραμεικῷ, μικρὸν ὂν

[1] Πρβ. **Wachsmuth, Die Stadt Athen im Alterthum Α' σ. 276 καὶ 672. — E. Curtius, Stadtgeschichte v. Athen σ. 54 καὶ 142. — W. Dörpfeld Athen. Mittheilungen 1892 σ. 252.—Judeich, Topographie v. Athen σ. 275.**

ἐχρησίμευεν εἰς διαλέξεις καὶ ἦτο κεκαλυμμένον, ῥωμαϊκὸν θέατρον, Ὠδεῖον ἐπίσης καλούμενον.

Ἄλλοι ὅμως ἀρχαιολόγοι νομίζουσιν, ὅτι τὸ Ὠδεῖον τοῦ Ἡρώδου ἱδρύθη ἐκεῖ ὅπου τὸ πάλαι ἦτο τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους, ἐλαττοῦντες οὕτω τὸν ἀριθμὸν τῶν Ὠδείων τῶν Ἀθηνῶν εἰς τρία [1], ὁ δὲ καθηγητὴς Loeschcke ἔν τινι μελέτῃ αὐτοῦ: «*die Enneakrounos-Episode*» ἐν Dorpat-Programm 1883 σελ. 10 τοποθετεῖ, μετ' ἄλλων τὴν Ἐννεάκρουνον ἐγγὺς τοῦ θεάτρου τοῦ Ἡρώδου καὶ συναποτελεῖ οὕτω μετὰ τῶν τριῶν ἄλλων Ὠδείων ἓν καὶ μόνον, ὅπερ πολλάκις, ἐν τῇ ῥοῇ τοῦ χρόνου, κατ' αὐτόν, θὰ μετεσκευάσθη, ἀναλόγως τῶν ἑκάστοτε παρουσιαζομένων ἀναγκῶν εἰς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος.

Ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι προκειμένου περὶ Ὠδείων, πρέπει ὁ ἐρευνητὴς νὰ γινώσκῃ τὰς σχέσεις τὰς μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν τοιούτων καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν, ἅπερ σπουδαιοτάτας, ὡς γνωστόν, εἶχον διαφορὰς ἐσωτερικῶς τε καὶ ἐξωτερικῶς. Καὶ προκειμένου μὲν περὶ τῆς θέσεως τῶν διαφόρων Ὠδείων τῶν Ἀθηνῶν παρατηροῦμεν ὅτι, μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου ὑπὸ τοῦ Strack καὶ κατόπιν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐν ἔτει 1862, οὐδεμία πλέον παρέμεινεν ἀμφιβολία ὅτι τὸ Ὠδεῖον τοῦ Ἡρώδου, ἦν αὐτὸ τοῦτο τὸ ῥωμαϊκόν [2], διότι φέρει τὸν θεμελιώδη τύπον τοῦ ῥωμαϊκοῦ θεάτρου, ἔχοντος στέγην ξυλίνην καὶ ἰσχυρὰ καὶ παχέα τοιχώματα, μετὰ τοξοειδῶν παραθύρων καὶ θυρῶν.

Τὸ δὲ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους, οὗ ἠγνοεῖτο μέχρι τοῦδε ἡ ἀκριβὴς θέσις, καθόσον οὐδέποτε κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἐγένοντο ἀνασκαφαί, ἕνεκα τοῦ συνοικισμοῦ τῆς πόλεως, κεῖται, ὡς φρονοῦμεν, ἐνταῦθα ὅπου ἡμεῖς ἐξετελέσαμεν τὰς ἀνασκαφάς, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, δύο μικρῶν ἰδιωτικῶν οἰκίσκων τοῦ Μυστακοπούλου, δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῇ εἰσηγήσει τοῦ σεβαστοῦ ἀντιπροέδρου αὐτῆς κ. Γ. Μιστριώτου καὶ τοῦ τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς ἀγορὰν τῶν οἰκιῶν ἀναλαβόντος συμβούλου κ. Ἀλεξ. Φιλαδελφέως· ἀμφοτέροις δὲ ὁμολογοῦμεν πλείστας ὅσας χάριτας.

Αἱ περὶ Ὠδείου τοῦ Περικλέους μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἶναι ὀλίγισται, τούτων τρεῖς μόνον εἶναι αἱ σπουδαιόταται:

Ἐν πρώτοις ὁ Βιτρούβιος (V 21) ἀπαριθμῶν τὰ περὶ τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου λέγει τὰ ἑξῆς:

Exeuntibus e theatro simistra parte Odeum, quod Themistocles [3] columnis lapideis dispositis navium malis et antennis e spoliis persicis pertexit.

Τὸ τοῦ Ρωμαίου ἀρχιτέκτονος ἀριστερὰ (sinistra) τοῖς ἐξιοῦσι τοῦ θεάτρου, δηλοῖ, καθ' ἡμᾶς, βορειοανατολικῶς αὐτοῦ, διότι βεβαίως ἡ εἴσοδος καὶ ἔξοδος ἦν κατὰ τὴν πρὸς τὴν πόλιν καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐστραμμένην πλευράν, νοητέον δὲ ὡς πρὸς τὸν ἐν τῷ κοίλῳ θεατὴν καὶ οὐχὶ ὡς πρὸς τὸν ἐν τῇ σκηνῇ ὑποκριτήν, οὕτως ὥστε ἀριστερὰ μὲν θεωρεῖ τὴν Α πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ δὴ τὴν ΜΑ, δεξιὰ δ' ἐπομένως τὴν Στοὰν τοῦ Εὐμένους Δ τοῦ θεάτρου, τὸ δ' ἱερὸν τοῦ Διονύσου περὶ οὗ λαλεῖ ὁ Βιτρούβιος πρὸς Μ.

Εἶτα ὡς δευτέραν μαρτυρίαν ἀξίαν λόγου ἔχομεν τὸ χωρίον τοῦ ῥήτορος Ἀνδοκίδου [4] ἔχον ὧδε:

«**Ἐπεὶ δὲ παρὰ τὸ Πρόπυλον τοῦ Διονύσου ἦν ὁρᾶν ἀνθρώπους πολλοὺς ἀπὸ τοῦ Ὠδείου καταβαίνοντας εἰς τὴν Ὀρχήστραν**».

Ἡ μαρτυρία αὕτη συμπίπτει πρὸς τὴν θέσιν ἔνθα ἡμεῖς ἀνεσκάψαμεν, πρὸς τὸ Ὠδεῖον δηλαδὴ τοῦ Περικλέους· διότι ὁ δοῦλος, ὅστις κατὰ τὴν νύκτα τῶν Ἑρμοκοπιδῶν, εἶδε τὰ γενόμενα διηγεῖται, ὅτι ἐκ τοῦ Περιβόλου τοῦ Διονύσου εἶδε τοὺς συνωμότας ἀπὸ τοῦ Ὠδείου εἰς τὴν Ὀρχήστραν τοῦ θεάτρου (τοῦ Διονύσου) **καταβαίνοντας** [5] καὶ ἐκεῖ χορεύοντας καὶ μυκτηρίζοντας καὶ χλευάζοντας τὰ μυστήρια.

Κατὰ δὲ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀππιανοῦ [6] μανθάνομεν ὅτι τὸ Ὠδεῖον τοῦτο, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ

[1] Οἱ Curtius καὶ Petersen ἐξ ἄλλου τοποθετοῦσιν ἐν τῇ θέσει τοῦ Ὠδείου τοῦ Ἡρώδου τὴν Ἠλιαίαν, διότι θεωροῦσι προσφυέστατον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸν τόπον, θεατροειδῆ ὄντα. Πρβ. N. Potitis ἐν Congrés International d'archeologie σ. 288.

[2] Ἴδε τὰ ἐμὰ «*Μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν*» ἐκδ. β' 1896 σ. 121.

[3] Ἀντὶ Περικλέους, βεβαίως ἐκ λάθους μνήμης (lapsus memoriae).

[4] Ἀνδοκίδου, Περὶ μυστηρίων σελ. 38.

[5] Ἡ πρόθεσις κατὰ τοῦ **καταβαίνοντας** σημαίνει ὅτι τὸ Ὠδεῖον ἔκειτο ἀκριβῶς ὑψηλότερον τῆς Ὀρχήστρας, ἄλλη δὲ θέσις δὲν ὑπάρχει, διότι πρὸς τὰ ΒΔ τοῦ θεάτρου κεῖται τὸ Ἀσκληπιεῖον καὶ πρὸς Μ τούτου ἡ Στοὰ τοῦ Εὐμένους.

[6] Μιθριδατικὸς κ. 38 πρβ. καὶ Herzberg-Καρολίδου, Ἱστορία τῆς

Σύλλα πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν τῷ 86 πΧ, ἐνέπρησεν ὁ στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου Ἀριστίων [1] «*ἵνα μὴ ἑτοίμοις ξύλοις αὐτίκα ὁ Σύλλας ἔχοι τὴν Ἀκρόπολιν ἐνοχλεῖν*» ὅπερ ἀποδεικνύει καὶ τὴν γειτνίασιν τοῦ Ὠδείου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τὸ δὲ ἵνα μὴ ἑτοίμοις ξύλοις ἐνοχλεῖν, σημαίνει ἵνα μὴ τὸ τοῦ Ὠδείου ὑλικόν, ὅπερ κατὰ Βιτρούβιον, ὡς προείπομεν, ἦν ἐστεγασμένον ἐκ τῶν ἱστῶν καὶ κεραιῶν τῶν νηῶν τῶν ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ Περσικοῦ στόλου, μεταχειρισθῶσιν οἱ πολέμιοι πρὸς κατασκευὴν πολιορκητικῶν μηχανῶν (ἰκρίων) καὶ δι' αὐτῶν ἀνέλθωσιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ σημεῖον οὖσαν χαμηλοτέραν, ὡς ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου βράχου τοῦ καὶ κατὰ συγκυρίαν ὁμοιάζοντος, μακρόθεν ὁρωμένου, πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ Γλάδστωνος **(εἰκ. 1)**.

1: Ἡ ΒΑ γωνία τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἐκ δὲ τοῦ Βιτρουβίου [2] μανθάνομεν πρὸς τούτοις, ὅτι τὸ Ὠδεῖον ἔμεινεν ἐν ἀχρηστίᾳ, μετὰ τὸν ἐμπρησμόν, ἐπὶ τρεῖς περίπου δεκαετηρίδας, ἤτοι μέχρι τοῦ 52 πΧ ὅτε ὁ βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνης Β' ὁ Φιλοπάτωρ (63/2-52/1 πΧ) ἀνῳκοδόμησεν αὐτὸ καὶ οὕτω ἐτέθη αὖθις εἰς χρῆσιν.

«Idem (Odeum) etiam incensum Mithridatico bello rex Ariovarzanes restituit».

Ὁ δὲ Παυσανίας [3] λέγει:

«*Ἔστι δὲ πλησίον τοῦ τε ἱεροῦ τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ θεάτρου κατασκεύασμα ποιηθῆναι δὲ τῆς σκηνῆς αὐτὸ ἐς μίμησιν τῆς τοῦ Ξέρξου λέγεται, ἐποιήθη δὲ καὶ δεύτερον· τὸ γὰρ ἀρχαῖον στρατηγὸς Ρωμαίων ἐνέπρησε Σύλλας Ἀθήνας ἑλών*».

Οὕτως ὁ Παυσανίας καλεῖ αὐτὸ κατασκεύασμα λησμονηθέντος τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν ἐκείνου ἀνοικοδομηθέντος. Ἐσφαλμένως δὲ οὗτος ἀναφέρει ὅτι ὁ Σύλλας ἐνέπρησεν ἀντὶ τοῦ Ἀριστίωνος, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀππιανός, ὅστις καὶ δικαιολογεῖ τοῦτο ἐπαρκῶς.

Ἀνῳκοδομήσατο δὲ αὐτὸ ὁ Ἀριοβαρζάνης, ἴσως κατὰ τὸ ἀρχαῖον σχέδιον, διὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων Γαΐου Μάρκου Σταλλίωνος καὶ Μεναλίππου [4], οἷς οἱ Ἀθηναῖοι ἵδρυσαν καὶ ἀναθηματικὴν στήλην ὡς ἐκ τῆς κατωτέρω ἐπιγραφῆς μανθάνομεν:

Βασιλέα Ἀριοβαρζάνην Φιλοπάτορα
τὸν ἐκ βασιλέως
Ἀριοβαρζάνου Φιλορωμαίου καὶ βασιλίσσης
Ἀθηναΐδος φιλοστόργου οἱ κατασταθέντες ὑπ' αὐτοῦ
εἰς τὴν τοῦ Ὠδείου κατασκευὴν
Γάϊος καὶ Μᾶρκος Στάλλιον Γαΐου υἱὸν καὶ
Μενάλιππος, ἑαυτῶν εὐεργέτην [5].

Ἑλλάδος (Βιβλιοθήκη Μαρασλῆ) τόμ. Α' σελ. 471 κατὰ μετάφρασιν Π. Καρολίδου.

[1] Ὁ Ἀριστίων οὗτος ὁ δημοκόπος τύραννος τῶν Ἀθηνῶν ἦν ὁ ἐξ Αἰγυπτίας θεραπαινίδος υἱὸς τοῦ φιλοσόφου Ἀθηνίωνος.

[2] V, 9, 1.— Βαλερίου Μαξίμου 5, 7.

[3] Α' 20, 4.

[4] Vitr. V, 9, 1.

[5] I. G. III 541. — Pittakis l'Ancienne Athènes p. 209. — Franz El. Epigr. p. 233 n. 88.

Τὸ Ὠδεῖον τοῦτο ἀπώλεσεν, ὡς εἴπομεν, τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ ὄνομα, δοθὲν εἰς μικρόν τι κεκαλυμμένον θέατρον, ὅπερ ὁ Ἀγρίππας (63-12 πΧ), ἔτη τινὰ μετὰ ταῦτα, παρὰ τὴν ἀρχαίαν ὀρχήστραν τῆς Ἀγορᾶς, ἵδρυσεν (Ἀγριππεῖον) [1].

Τοῦτο ὁ Παυσανίας καλεῖ Ὠδεῖον. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ὁ πολυτάλαντος Ἀθηναῖος ὁ Ἡρώδης Ἀττικὸς (164-180 μΧ) τὸ φερώνυμον Ὠδεῖον ᾠκοδομήσατο, ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον δύο Ὠδεῖα. Ἐὰν δὲ τὸ ὑφ' ἡμῶν ἀναζητούμενον νῦν, καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τὴν γενομένην τῷ 86 πΧ ἐχρησιμοποιεῖτο, τοῦτο δὲν γινώσκομεν. Ἓν μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐκτὸς τῶν τριῶν τούτων Ὠδείων, οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξε καὶ ὅτι τὸ μέρος τοῦτο συμφωνεῖ καθ' ὅλου πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Βιτρουβίου λεγόμενα καὶ πρὸς ὅσα ὁ Παυσανίας (Α´ 24, 4) περὶ θεάτρου καὶ Ὠδείων ἀναγράφει. Διότι οὗτος, ἀφ' οὗ περιέγραψε τὸν περίβολον τοῦ Διονύσου Ἐλευθερέως, κατὰ πρῶτον ἀνέφερε τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους καλῶν αὐτὸ *κατασκεύασμα* καὶ εἶτα μετέβη εἰς τὸ θέατρον, ὅπερ ἐχωρίζετο ἐκείνου διὰ σκηνικοῦ τινος οἰκοδομήματος. Ὅτι δὲ ἡ πύλη, δι' ἧς ἡ συγκοινωνία Ὠδείου καὶ θεάτρου Διονύσου ἐγίγνετο, ἔκειτο πρὸς Α τοῦ περιβόλου, διαπιστοῖ τὴν περιγραφὴν τοῦ Βιτρουβίου καὶ Παυσανίου, ὅτι τὸ Ὠδεῖον ἔκειτο πρὸς Α τοῦ θεάτρου. Ἐντεῦθεν ἀνάρμοστον θὰ ἦτο ἐὰν ἐθέτομεν τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους ἐκεῖ, ὅπου ὁ Ἡρώδης ἵδρυσε τὸ ἑαυτοῦ, ἤτοι πρὸς Δ τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου.

Ὁ Περικλῆς ᾠκοδομήσατο τοῦτο ἐν ἔτει 456/5 πΧ καὶ ἦν, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος [2] «***Τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινὲς καὶ κάταντες, ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον, εἰκόνα λέγεσθαι γενέσθαι καὶ μίμημα τῆς βασιλικῆς σκηνῆς, ἐπιστατοῦντος καὶ τούτῳ Περικλέους***». Ὡς δὲ μανθάνομεν ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, τὰ ἑδώλια ἦσαν λίθινα ὡς καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ αὐτοῦ κίονες οἱ ὑποβαστάζοντες τὴν ὀροφήν, καὶ ἥτις ἐκ τῶν πλοίων τῶν Περσικῶν νηῶν κατὰ Βιτρούβιον (9, 1) καὶ τῶν ἄλλων λαφύρων τοῦ Περσικοῦ στόλου εἶχε κατασκευασθῆ, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ὡς καὶ παρ' ἡμῖν νῦν ὅτε κατεσκευάζομεν ἀνδριάντας ἐκ τηλεβόλων εἰλημμένων ἐκ τῶν ἐχθρῶν εἰς ἀνάμνησιν, οὕτω καὶ ἐκεῖνοι ἐποίουν ὁμοίως [3].

Εἶχε δὲ σχέδιον εἰλημμένον ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἀποληγούσης ἄνω εἰς ὀξὺ ὡς εἰς κόρυμβον τρόπον τινά.

Οἱ δὲ κωμικοὶ πολλὰ διεκωμῴδησαν αὐτὸ καὶ μάλιστα πρὸς τὸ κωνοειδὲς αὐτοῦ σχῆμα παρέβαλον τοῦ Περικλέους τὴν κεφαλήν. Δι' ὃ ὁ διάσημος Κρατῖνος ἐν ταῖς ***Θρᾴσσαις*** αὐτοῦ (παρὰ Πλουτάρχῳ ἐν βίῳ Περικλέους) ἐπιλέγει παίζων:

> « *ὁ σχινοκέφαλος Ζεὺς ὁδὶ προσέρχεται*
> *ὁ Περικλῆς τῴδεῖον ἐπὶ τοῦ κρανίου ἔχων*

Καὶ κατεσκεύασε μὲν ὁ Περικλῆς τὸ Ὠδεῖον ἐκ τῶν λαφύρων τῶν Περσῶν, ἀλλὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ ἔλαβεν ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ Ξέρξου, κατ' εἰσήγησιν τῆς Ἰάδος Θαργηλίας [4], ἥτις ἐκπάγλου κάλλους γυνὴ οὖσα καὶ ἐφελκύσασα τὴν εὔνοιαν τοῦ Πέρσου μονάρχου (Πλουτάρχ. ἐν βίῳ Περικλ. κδ´) κατώρθωσε νὰ ἱδρύσῃ Ὠδεῖον ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ, ἐν ᾧ πλεῖσται Ἰάδες μαθήτριαι τῆς Λεσβίας Σαπφοῦς ᾖδον κατακηλοῦσαι τοῦ Πέρσου μονάρχου τὰ ἡδυπαθῆ αἰσθητήρια.

Τὴν Θαργηλίαν μιμουμένη ἡ συμπολῖτις αὐτῆς Ἀσπασία ἐν Ἀθήναις παραγενομένη κατέπεισε τὸν Περικλέα νὰ ἱδρύσῃ καὶ αὐτὸς ἐν Ἀθήναις, κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ Ξέρξου σκηνῆς, Ὠδεῖον, ἀλλὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχιτεκτόνων ἀγνοούντων τὸ σχῆμα αὐτῆς, ἐπεστάτησεν αὐτὸς οὗτος ὁ Ὀλύμπιος, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (ἔ. ἄ. ΙΓ´).

Τὸ δὲ Ὠδεῖον ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον, εἰκόνα λέγουσι γενέσθαι καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς». Ἐντευθεν ἐξηγεῖται πῶς ἡ Μυτιλήνη, ἡ ἕδρα τῆς Σαπφοῦς (μοισοπόλος οἶκος) θεωρεῖται ἡ πατρὶς τῶν Ὠδείων, ἐν οἷς κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Λεσβίας ποιητρίας καὶ τῆς Ἰάδος Θαργηλίας, ἔψαλλον ᾄσματα γλυκερὰ καὶ λυσίπονα, τῶν ὁποίων ἀθλοθέτης ἐγένετο αὐτὸς οὗτος ὁ Περικλῆς.

Εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ Ὠδείου κατὰ συγκυρίαν διεσώθη ἐπὶ μικρῶν νομισματικῶν κερματίων (κολλύ-

[1] Φιλόστρατος, Βίοι Σοφιστῶν ΙΙ, 5, 3 καὶ 8, 2. — Πρβ. καὶ N. Politis ἐν Congrès International d'Archéologie 1905 σ. 287.

[2] Βίος Περικλέους 13.

[3] Ὁ δὲ Θεόφραστος ἐν τοῖς Χαρακτῆρσι: ***Περὶ ἀδολεσχίας*** 3, 22. λέγει: «***Πόσοι εἰσὶ κίονες τοῦ Ὠδείου:***».

[4] Ἰδὲ Γ. Μιστριώτου, «***Ἀρχαιολογικαὶ Μελέται***» ἐν ΑΕ 1913 σελ. 24 καὶ ἐν διαλέξει αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (***Ἐφημερὶς «Ἀθῆναι»***, 25 Μαΐου 1914).

δων) ἀποκειμένων ἐν τῷ ἡμετέρῳ Ἐθνικῷ Νομισματικῷ Μουσείῳ[1]. Ἐπὶ τούτων παρίσταται τὸ Ὠδεῖον, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος, περιφερὲς μετὰ κιονοστιχίας ἐν τῇ προσόψει[2] (**εἰκ. 2**).

Εἰκ. 2. Τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους ἐπὶ νομίσματος.

Ὅτι τὸ ***συμβολικὸν κερμάτιον*** φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ Ὠδείου ἐπιρρωνύει καὶ ἡ συνήθεια, ἣν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τοὺς ἀπὸ Ἀδριανοῦ μέχρι Γορδιανοῦ Γ´ ὅτε οὐδὲν πλέον ἔνδοξον ἔχοντες, ἀνῆγον ἑαυτοὺς εἰς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους τῆς ἰσχύος αὐτῶν καὶ ἀναπαρίστων ἐπὶ τῶν νομισμάτων τὰ ἐν τῇ πόλει αὐτῶν ὑπάρχοντα διάσημα μνημεῖα, ὡς προχείρως ἔχομεν ἐπὶ ἑτέρου νομίσματος, εἰκονίζοντος τὴν μεσημβρινὴν ὄψιν τῆς Ἀκροπόλεως μετὰ τῶν ἱερῶν αὐτῆς καὶ τοῦ πρὸς Μ κάτωθεν αὐτῆς κειμένου θεάτρου τοῦ Διονύσου, ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστόν, μεγάλως συνέτεινεν εἰς τὴν εὐχερῆ ἀποκάλυψιν τοῦ ἀπὸ πολλοῦ ὡς ἐξαφανισθέντος θεωρουμένου θεάτρου τοῦ Διονύσου.

Καὶ ἦν μὲν τὸ Ὠδεῖον μικρόν, ἀλλὰ πολυτελὲς διὰ στύλων κεκοσμημένον, οἵτινες ἦσαν ἅμα μὲν ἔσω τε καὶ ἔξω τοῦ τῆς σκηνῆς οἰκοδομήματος, ἅμα δὲ καὶ ὑπὲρ τὰς τῶν ἑδωλίων σειρᾶς κατὰ ρυθμὸν στοᾶς, κύκλῳ περιθεούσης τὸν περίβολον. Ἦν δὲ ἐστεγασμένον, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, διὰ σκηνοειδοῦς ἢ κωνοειδοῦς εἰς ὀξὺ ἀπολῃγούσης ξυλίνης νης στέγης καὶ τοῦτο μᾶλλον ἵνα ἡ ἀκουστικὴ ᾖ τελεία[3].

[1] Τὴν πληροφορίαν ταύτην ὀφείλω εἰς εὐγενῆ ἀνακοίνωσιν τοῦ φίλου συναδέλφου κ. Ἰ. Σβορώνου.

[2] Πρῶτος ὁ ἀοίδιμος καθηγητὴς Ἀθ. Ρουσόπουλος ἐξήνεγκε τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἐπὶ τοῦ κολλύβου εἰκονιζόμενον οἰκοδόμημα παρίστα αὐτὸ τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους (Πλουτάρχ. Περικλ. 13, 7-8). Πρβ. Ἀθαν. Ρουσοπούλου, Ἐγχειρίδιον τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας, ἔκδοσις γ´ τμῆμα α´. Ἀθήνῃσι 1875, σ. 271, σημείωσις 219.—Ἀ. Ποστολάκα, Κερμάτια Συμβολικά. Ἀθήνῃσιν ΑΩΠ´ ὑπ' ἀριθ. 95 καὶ 175 σελ. 20 καὶ 32 (ἐκ τοῦ Θ´ τόμου τοῦ Περιοδικοῦ Ἀθηναίου).

Παρίσταται ἀφ' ἑνὸς μὲν οἰκοδόμημα περιφερὲς μετὰ στέγης πυραμιδοειδοῦς, ἐχούσης ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικρὰν ἐξοχὴν ἐφ' ἧς σφαιρίον. Τὸ δὲ οἰκοδόμημα ἐπὶ πέντε ὁρατῶν κιόνων στηριζόμενον, ἔχει τὴν εἴσοδον αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀριστερὸν τῷ ὁρῶντι μέρος, ἐπὶ τῆς ἑτέρας δὲ ὄψεως Νίκη καθημένη πρὸς δεξιὰ ἔχουσα τὸν δεξιὸν βραχίονα πρὸς τὰ ὄπισθεν καὶ κάτω τεταμένον.

[3] Ἡσύχιος ἐν λέξει *Ὠδεῖον* καὶ Σχόλια Ἀριστοφ. καὶ Αἰσχίνου. — Διόδωρος Λ´ 48.

Ἐν τῷ Ὠδείῳ τούτῳ ἐγυμνάζοντο καὶ οἱ διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ἀναγκαιοῦντες μουσικοὶ χοροὶ καὶ ἐν γένει ἐν αὐτῷ ἀνεπτύχθη ἡ πρώτη ἐν Ἀθήναις μουσικὴ κίνησις. Ἐν αὐτῷ ὁ κιθαρῳδὸς Φρύνις ἔλαβε τὸ πρῶτον μουσικὸν βραβεῖον παίξας δημοσίᾳ κατὰ τὰ Παναθήναια (Σχολ. Ἀριστ. 971. Wachsmuth, Die Stadt Attisch. σ. 554). Ἐπίσης ὡς καὶ σήμερον παρ' ἡμῖν, ἐχρησίμευεν ὡς τόπος μουσικῶν συμφωνιῶν (Conserts). Ἐν αὐτῷ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἤκουον δημοσίᾳ ἀπαγγελίας ποιημάτων, τραγῳδιῶν καὶ κωμῳδιῶν καὶ διαλέξεων[4] πρὶν ἢ ἀπὸ σκηνῆς διδαχθῶσι πολλῷ πρότερον τῆς τῶν θεάτρων κατασκευῆς. Ἔχομεν δ' ὡρισμένας μαρτυρίας ἀρχαίων συγγραφέων, οἵτινες ἐκτὸς τῶν μουσικῶν ἀγώνων, ἀναφέρουσιν ὅτι καὶ εἰς ἄλλας ἀνάγκας τῆς πόλεως ἐχρησίμευεν, ἰδίᾳ ὅμως ὡς χῶρος ἔνθα ἐφυλάττετο καὶ ἐμετρεῖτο ὁ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀνήκων σῖτος, ὅστις καὶ ἐπωλεῖτο ἐν καιρῷ σιτοδίας (πρβ. Ψευδοδημοσθένην ΛΑ´ 37 καὶ Σχόλια Σουΐδα καὶ Φωτίου). Ἐπίσης καὶ ὡς σκοπιὰ διὰ τοὺς ἱππεῖς[5] «*ἐξεκάθευδον δὲ καὶ οἱ ἱππεῖς ἐν τῷ Ὠδείῳ*». Ἐκτάκτως δὲ καὶ ὡς δικαστήριον[6] καὶ εἰς φιλοσόφων συνεντεύξεις καὶ συζητήσεις ἐχρησίμευε[7].

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀναφέρονται. Νῦν εἴπωμεν τί ἐκ τῆς σκαπάνης ἡμῶν εἰς φῶς προήχθη κατὰ τὰς ἐπὶ ὀκτάμηνον ἀδιαλείπτως διενεργηθείσας ἀνασκαφάς.

Ἀνασκαφαί.

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν ἤρξαντο τὴν 3ην Φεβρουαρίου ἐ.ἔ. ἤτοι εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν δύο μικρῶν οἰκίσκων τοῦ Ἰ. Μουστοπούλου ἀπαλλοτριωθέντων, ὡς εἴπομεν, δαπάνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀντὶ δραχμῶν 7,000 καὶ κατὰ πρότασιν τοῦ ἀντιπροέδρου αὐτῆς κ. Γ. Μιστριώτου.

Ἐργάτας εἴχομεν ἀπὸ 15-20 μετὰ τριῶν κάρ-

[4] Σωτίων παρ' Ἀθηναίῳ VIII, 336.— Διόγ. Λαέρτ. VII, 7, 6

[5] Ξενοφ. Ἑλληνικὰ II, 4, 9, 25. — Πρβ. καὶ Judeich Topographie v. Athen σ. 275. — S. Curtius, Stadtgeschichte v. Athen.— C. Wachsmuth, Die Stadt Athen im Alterthum.

[6] Ἀριστοφ. Σφ. 1104.— Διογέν. Λαέρτ. Θ´ 396.

[7] Πλουτάρχ. Περὶ φυγῆς ΙΔ´.

ρων διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν χωμάτων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. Χρ. Ἡλιοπούλου, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῇ ἡ διαχείρησις ὡς καὶ ἡ ἐποπτεία τῆς ὅλης ἐργασίας, ἣν τόσον ἐπιτυχῶς διεξήγαγεν.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἦλθον εἰς φῶς ἴχνη τοῦ λεγομένου *Βαλεριανείου* τείχους, ὅπερ σημειοῖ καὶ ὁ Judeich (Topographie von Athen σ.103). Τοῦτο ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων κροκκαλοπαγῶν ὀγκολίθων ἰσοδομικοῦ συστήματος (Breccia) πάχους 2 μέτρων. Τὸ τεῖχος τοῦτο τὸ πρῶτον ὠνομάσθη *Βαλεριάνειον* ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Στ. Κουμανούδη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀττάλου, ἔνθα ἀνεκαλύφθη αὐτὸ τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1877 [1]. Τοῦτο ***(εἰκ. 3)*** ἀπὸ τοῦ βορείου τῆς Ἀκροπόλεως μέρους

Εἰκ. 3. Τὸ Βαλεριάνειον τεῖχος.

ἀρχόμενον, ἔνθα καὶ πρό τινων ἐτῶν ἀνεκαλύφθησαν ἴχνη αὐτοῦ (πρβ. Π. Καββαδία, ΠΑΕ 1901 σ.12) λέγεται κοινῶς τεῖχος τοῦ Βαλεριανοῦ· διότι τινὲς παραδέχονται ὅτι ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἐν ἔτει 252 μΧ· ἀλλ' ὁ Bohn (Die Stoa d. König Attalos II, zu Athen, Berlin 1882) παρατηρεῖ ὅτι τὸ ὀχυρωματικὸν τεῖχος ***(εἰκ. 4)*** τὸ κατακαλύψαν τὴν στοάν, κατεσκευάσθη ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑλικοῦ τῆς στοᾶς καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τεχνοτροπίαν καὶ ὅτι ἡ οἰκοδομία τοῦ ὀχυρωματικοῦ αὐτοῦ τείχους ὁμοιάζει πρὸς τὴν οἰκοδομίαν τῆς πύλης τῆς Ἀκροπόλεως τῆς ὑπὸ Beulé ἀνακαλυφθείσης, φρονεῖ δὲ ὅτι ἡ πύλη ἐκείνη τῆς Ἀκροπόλεως καὶ πᾶν τὸ πρὸς αὐτὴν σχετιζόμενον δέον νὰ τεθῇ, ἐκ τεχνικῶν οἰκοδομικῶν λόγων, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527-565 μΧ). Τὴν γνώμην δὲ ταύτην ὁ Bohn ἀποδεικνύει διὰ μακρῶν ἐν τῇ «*Περὶ Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως*» ἐξαιρέτῳ μονογραφίᾳ αὐτοῦ· ὥστε καὶ τὸ κατακαλύψαν τὴν στοὰν τοῦ Ἀττάλου ὀχυρωματικὸν τεῖχος τὸ ἀρχόμενον, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἀπὸ τῆς ΒΔ γωνίας τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς τοὺς χρόνους τῶν Βουργουνδικῶν ἢ Φλωρεντινῶν ἡγεμόνων τοῦ ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνος, πολὺ δ' ὀλιγώτερον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Βαλεριανοῦ (Γ' αἰών). Τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν Bohn γνώμην ἔχει καὶ ὁ Cur-

[1] Ὁ ἴδιος ὅμως βραδύτερον ὠνόμασεν αὐτὸ φραγκικὸν ἔργον. Πρβ. ΠΑΕ 1897 σ. 18.

Εἰκ. 4.

tius[1]. Ὁ Judeich[2] ἐξ ἄλλου, ἀποδίδει αὐτὸ εἰς τὸν μεταγενέστερον αἰῶνα, ἤτοι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀτζαγιώλη (1402-1435 μΧ). Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην τασσόμεθα καὶ ἡμεῖς, κρίνοντες ἐκ τῆς κατασκευῆς τοῦ τείχους, καὶ ἐκ τῶν γενομένων ἐκεῖ ὑφ' ἡμῶν σχετικῶν εὑρημάτων κάτωθεν τῶν θεμελίων τοῦ τείχους εὑρεθέντων, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι ἔργον οὐχὶ ἀρχαιότερον τοῦ ΙΕ' μΧ. αἰῶνος.

Τὸ ὀχυρωματικὸν τοῦτο τεῖχος ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς ΒΔ τῆς Ἀκροπόλεως ἄκρας, ἐκτεινόμενον πρὸς Β ἔνθα μέρος τούτου ἀνεφάνη ἐκεῖ πρὸς τὴν οἰκίαν Μιχαλέα κατὰ τὰς ἐκεῖθεν ἐργασίας τῆς ἐκχωματώσεως (πρβ. ΠΑΕ 1911 σ. 12) προχωρεῖ μέχρι τοῦ βορείου τοίχου τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀττάλου, ἔνθα σῴζονται ἀκόμη λείψανα αὐτοῦ, ἐκεῖθεν δὲ κατὰ γωνίαν ὀξεῖαν ἐστρέφετο πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Κατηφόρη (Διογένειον Γυμνάσιον)[3] καὶ ἐκεῖθεν κατὰ κλίσιν σχεδὸν ὀρθογώνιον πρὸς τὴν ΜΑ τῆς Ἀκροπόλεως ἄκραν ἔνθα αἱ ἡμέτεραι ἀνασκαφαὶ ἐνηργήθησαν.

Ἐν τῷ τείχει τούτῳ εὑρέθησαν, πρὸ ἐτῶν, πλεῖσται ὅσαι πολύτιμοι ἀρχαιότητες, ἰδίως ἐπιγραφαὶ καὶ ἄλλα γλυπτά. Ὡς ἐν τῷ Διογενείῳ Γυμνασίῳ εὑρέθησαν ἐντετειχισμένα κατὰ τὰς ἐν ἔτει 1860 ἀνασκαφὰς ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας[4], ὡς γνωστόν, πλεῖστοι Ἑρμαῖ ἐνεπίγραφοι (Κοσμηταὶ) ἐναποκείμενοι νῦν ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 384-416[5].

Οἱ Ἑρμαῖ οὗτοι ἐνετοιχίσθησαν φύρδην μίγδην πιθανῶς ἕνεκα τῆς σπουδῆς τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ τείχους τούτου ἐν καιρῷ πολέμου, ὅτε ἠναγκάζοντο οἱ πρόγονοι ἡμῶν νὰ μεταχειρίζωνται ἀρχαῖον ὑλικὸν ἐκ τῶν πλησιέστερον κειμένων ἀρχαίων μνημείων, ὡς πρόχειρον, ὡς ἐν τῷ προκειμένῳ τείχει (Βαλεριανοῦ) μετεχειρίσθησαν τὸ ὑλι-

[1] Stadtgeschichte v. Athen αὐτόθι.
[2] Topographie v. Athen σ. 113.
[3] Judeich αὐτόθι σ. 337.

[4] ΠΑΕ 1861.— Bulletino 1861, 136.— Arch. Zeitung 1861, 171.— ΑΕ ΙΙ. 1861. Τεῦχος 8.— Dumont, Essat sur l'Ephebia attique I, σ. 166 καὶ 224. — BCH 1877 σ. 229. — Wachsmuth, b. Pauly-Wissowa V, 734 f.
[5] Ἰδ. Π. Καστριώτου, Κατάλογον Γλυπτῶν Ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου. Ἀθῆναι 1908 σ. 76.

κὸν τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου καθὼς καὶ τοῦ ἡμετέρου Ὠδείου.

Τοῦτ᾽ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τείχους τοῦ Περιβόλου τῆς πόλεως ἐπὶ Θεμιστοκλέους, συμφωνοῦντα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου ἀναφερόμενα περὶ τῆς καταστάσεως αὐτοῦ (Βιβλ. Α΄ 93), ἐν ᾧ μετεχειρίσθησαν ἀρχαίας στήλας καὶ ἄλλα ὑλικὰ ἐκ τοῦ ἐκεῖ πλησίον νεκροταφείου τοῦ Κεραμεικοῦ, αἱ δὲ γενόμεναι ἀνασκαφαὶ ἐπίστωσαν τὰ ὑπὸ Θουκυδίδου λεγόμενα [1].

Τοιαύτην δυστυχῶς τύχην ὑπέστησαν πλεῖστα ἀρχαῖα οἰκοδομήματα διαφόρων πόλεων ἐνισταμένου πολέμου, ἀπόδειξις αὐτὸ τὸ Παναθηναϊκὸν Στάδιον, καταστραφὲν τελείως, ἀφαιρεθέντων τῶν ἑδωλίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὅτε οἱ Τοῦρκοι μετέβαλον αὐτὰ εἰς ἄσβεστον. Τὸ δὲ θέατρον τῆς Σπάρτης τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστη, χρησιμοποιηθέντων τῶν ἑδωλίων διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς νέας Σπάρτης, ὡς ἐν πολλαῖς οἰκοδομαῖς παρετήρησα ἐκεῖ, ἐνεργῶν ἀνασκαφὰς ἔν τε τῇ πόλει καὶ τῷ Μενελαΐῳ τῷ 1899.

Τοῦτ᾽ αὐτὸ συνέβη καὶ ἐν Παγασαῖς, ἔνθα ἀνεκαλύφθησαν τῷ 1908 ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κ. Ἀρβανιτοπούλου αἱ ἔγχρωμοι πλάκες τοῦ νεκροταφείου τῆς πόλεως ἐντὸς πύργου ὀχυρωματικοῦ καὶ πλεῖστα ἄλλα παραδείγματα ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν.

Ἐξαίρεσιν μόνον ἔχομεν τὸ διασωθὲν θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου, διαφυγὸν τὴν λεηλασίαν ταύτην, ὡς ἀναφυέντος ἐπ᾽ αὐτοῦ δάσους καὶ καλύψαντος αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἁρπακτικῶν διαθέσεων τῶν κρατούντων Τούρκων. Ἀλλ᾽ εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἴσως καὶ ἡ ἀπομόνωσις αὐτοῦ κειμένου μακρὰν τῆς μόνης ἀξιολόγου πόλεως τοῦ Ναυπλίου.

Ἐν τῷ ἐνταῦθα ἀνακαλυφθέντι Βαλεριανείῳ λεγομένῳ τείχει ἐκτὸς τῶν μεγάλων κροκκαλοπαγῶν σχήματος ἰσοδομικοῦ λίθων (Breccia) ***(εἰκ. 5),*** εὕρομεν πλεῖστα ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια ἑλληνικῶν

Εἰκ. 5.

καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐν τῷ διακένῳ δὲ αὐτοῦ καὶ ἑδώλια ἐκ τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους ὡς καὶ βάθρα ἐφ᾽ ὧν ἦσαν ποτὲ

[1] Θουκυδ. βιβλ. Α΄ 93 *«πολλαί τε στῆλαι ἀπὸ σημάτων καὶ λίθου εἰργασμένοι ἐγκατελέγησαν»*. Πρβ. Π. Καστριώτου, Κατάλογος Γλυπτῶν Ἐθν. ἀρχαιολ. Μουσείου ἀριθ. 38, 2687, 2891. — Noack Ἀνασκαφαὶ Διπύλου ἐν ΑΜ 1907

24 11 14.

ἱδρυμένα ἀγάλματα. Ἐπίσης ὡραίαν τρίγλυφον ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου προερχομένην [1]. Καὶ αὐτοὶ οἱ κροκκαλοπαγεῖς λίθοι πιθανῶς προέρχονται ἐκ τοῦ κρηπιδώματος τῆς σκηνῆς τοῦ Ὠδείου ἢ καὶ τῶν ἀναλημμάτων αὐτοῦ.

Ἐν τοῖς θεμελίοις τῶν κατεδαφισθεισῶν δύο οἰκιῶν εὕρομεν πλεῖστα τεμάχια ἀρχαίου ὑλικοῦ ὡς καὶ περὶ τὰ πεντήκοντα τοιαῦτα ἐκ σπονδύλων τοῦ Παρθενῶνος, ἐκσφενδονισθέντα ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως **(εἰκ. 5 α)** κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη ἐν

Εἰκ. 5 α. Τεμάχια σπονδύλων ἐκ τοῦ Παρθενῶνος.

ἔτει 1687 συμβᾶσαν φοβερὰν ἔκρηξιν τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὸν βομβαρδισμὸν αὐτοῦ. Πολλὰ τῶν τεμαχίων τούτων φέρουσιν εἰσέτι τὰ ἴχνη τῆς ἐκ τῆς ἐκρήξεως τῆς πυριτιδαποθήκης πυρκαϊᾶς.

Τὸ Ὠδεῖον τοῦτο, μετὰ τὴν καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος καὶ κατόπιν, σὺν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων, ἐρείπιον γενόμενον θὰ ἐχρησίμευσεν ὡς λατομεῖον τῶν περιοίκων. Ἰδίως τὸ ὑλικὸν αὐτοῦ μετεχειρίσθησαν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ Βαλεριανείου τείχους καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν πέριξ ἐκεῖ οἰκιῶν τῶν ἀνεγερθεισῶν ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς συστάσεως τοῦ βασιλείου, ἀναλαβόντες αὐτόκλητοι καταπατηταὶ οἰκοπέδων.

Τοιαύτην δυστυχῶς τύχην ὑπέστησαν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, πλεῖστα δὲ καὶ ἐνταῦθα ἐδώλια κυρίως ἐκ τοῦ Ὠδείου καὶ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου παρατηροῦνται νῦν ἐντετοιχισμένα ἐν ταῖς πέριξ οἰκίαις. Ὡς δὲ ἐξ ἐπιστολῆς ὁ καθηγητὴς κ. Dörpfeld, ὁ μετ' ἐνδιαφέροντος καὶ κύρους γνώμης ἀπὸ τετάρτου αἰῶνος παρακολουθῶν πάσας τὰς γενομένας ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀνατολῇ ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας, ἀνεκοίνωσέ μοι ἐκ Κερκύρας, παραδέχεται ὅτι ἀσφαλῶς θέλει εὑρεθῇ ἐνταῦθα τὸ ὑφ' ἡμῶν ἀναζητούμενον Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους **(εἰκ. 6)**, ἐφιστᾷ δὲ τὴν προσοχήν μου μήπως εὕρω ἐν τῷ Βαλεριανείῳ τείχει ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ Ὠδείου τούτου, διότι λέγει, στρογγύλα μεγάλα τεμάχια γείσου, ἅπερ αὐτὸς οὗτος παρετήρησε πρὸ ἐτῶν, ἐναποκείμενα νῦν ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου καὶ ἐν τῇ Β πλευρᾷ τοῦ νεωτέρου ναοῦ τοῦ Διονύσου, ἅτινα κατ' αὐτόν, εἰς οὐδὲν ἄλλο τῶν πέριξ ἀρχαίων οἰκοδομημάτων προσαρμόζονται. Ἐκφράζει δὲ τὴν γώμην ὅτι ταῦτα ἀσφαλῶς ἀνήκουσιν εἰς τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους [2].

[1] Ὡς μοι ἀνεκοίνωσεν ὁ ὑποδιευθυντὴς τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου καθηγητὴς Knackfuss τὸ τρίγλυφον τοῦτο εἶναι τὸ γωνιαῖον ἀριστερὸν μέρος τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, ἤτοι ἡ παραστάς.

[2] Καὶ ὁ ἔφορος Φρ. Βερσάκης (ἐν ΑΕ 1913 σ. 70, εἰκ. 26, 27) ἀναφέρει ὅτι ἀνεῦρεν ἀπέναντι τῆς μεγάλης στοᾶς τοῦ Ἀσκληπιείου καὶ ἀνατολικῶς αὐτῆς θεμέλια περιφεροῦς οἰκοδομήματος, ὡς καὶ πολλὰ τεμάχια μαρμάρινα τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος, ὑποθέτει δὲ ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐκ τοῦ καταστραφέντος Ὠδείου τοῦ Περικλέους.

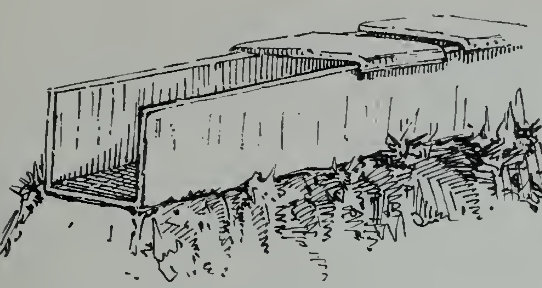
Εἰκ. 6. Τεμάχιον γείσου ἐκ τοῦ Ὠδείου.

Προχωρούσης τῆς ἀνασκαφῆς εὕρομεν εἰς βάθος 3 μέτρων ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ βάθους καὶ παραλλήλως τοῦ Βαλεριανείου τείχους **(εἰκ. 7)** ὑδραγωγεῖον πήλινον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Εἶναι δὲ τοῦτο τετράγωνος ὀχετὸς καλυπτόμενος ἄνωθεν δι' ὁριζοντίων πλακῶν ὕψ. 0·46, πλ. 0·30, πάχ. 0·05 **(εἰκ. 8)** καὶ παρ' αὐτὸ ἕτερον πήλινον ἐπίσης ἐκ στρογγύλων σωλήνων διαμ. 0·24 (τὸ δεύτερον τοῦτο θεωρῶ μεταγενέστερον), ἀμφότερα διευθυνόμενα ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, ἤτοι πρὸς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο ἀνεγνωρίσαμεν εὐθὺς ὅτι εἶναι συνέχεια τοῦ παρὰ τὴν Ἐννεάκρουνον ὑδραγωγείου τοῦ εὑρεθέντος κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου διὰ τοῦ κ. Dörpfeld γενομένας ἀνασκαφὰς ἐν ἔτει 1902 (πρβ. F. Graeber «Die Enneakrunos» ἐν ΑΜ 1905 σ. 23), ὅπερ τότε ἀνεῦρον ὅτι κατήρχετο ἀπὸ τῆς ΜΑ γωνίας τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Τὸ αὐτὸ ὑδραγωγεῖον εὗρε, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, καὶ ὁ ἔφορος κ. Κουρουνιώτης ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου πρὸς τὴν ΝΔ ἄκραν αὐτοῦ οὐ μακρὰν τῆς σῳζομένης γωνίας τοῦ ἀρχαιοτέρου ναοῦ τοῦ Διονύσου, ἐκ τυχαίας ἐκεῖ καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους. Εἶναι τοῦτο συνέχεια τοῦ ὑπονόμου ὅστις φέρει εἰς τὴν Ἐννεάκρουνον πρὸς Δ τῆς Ἀκροπόλεως.

Τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ εἶναι κατεστραμμένον, ἀλλ' ἐφαίνετο μικρὸν μέρος, ἔνθα ἐγένετο ἐπισκευὴ διὰ μικρῶν λίθων ἐκτισμένων δι' ἀσβέστου. Ὁ ὑπόνομος οὗτος ἀκολουθῶν τὴν γραμμὴν ἐκ Δ πρὸς Α στρέφεται εἶτα πρὸς Β διευθυνόμενος πρὸς τὴν σκηνὴν τοῦ θεάτρου πρὸς ἣν διεύ-

Εἰκ. 7.

Εἰκ. 8. Πήλινον ὑδραγωγεῖον Ἐννεακρούνου.

θυνσιν μόνον ἐπὶ μικρὸν διάστημα ἦτο δυνατὸν ὡς ἐκ τῆς στενότητος νὰ ἐξετασθῇ [1].

Τὸ ὑφ' ἡμῶν νῦν ἀνακαλυφθὲν ὑδραγωγεῖον εἶναι συνέχεια ἐκείνου, κατήρχετο δὲ βορειόθεν τῆς πόλεως ἐκ τοῦ Λυκαβηττοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ ἔχον τὰς πηγὰς αὐτοῦ. Καὶ ἄλλοτε πρὸ ἐτῶν εἶχεν εὑρεθῇ τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο κατὰ τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Ἀδριανοῦ καὶ Κυδαθηναίων, ἔνθα νῦν ἡ Ἀγορὰ τῆς συνοικίας Πλάκας (πρβ. Kaupert ἐν Karten v. Attika εἰς ὕψ. 0·83·2).

Προχωρούσης τῆς σκαφικῆς ἐργασίας ἀνεσκάφη ὁλόκληρος ὁ χῶρος ὁ ὑπὸ τῶν κατεδαφισθεισῶν οἰκιῶν κατεχόμενος μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, βάθος 5-7 μ. διότι ποικίλλει τὸ ἔδαφος ἕνεκα τοῦ ἐπικλινοῦς τῆς θέσεως. Εὑρέθη δὲ τὸ ἀρχικὸν ἔδαφος τῆς ἐπιφανείας τεχνητῶς ἐξωμαλυσμένον καὶ κανονικῶς ἐπίπεδον, ὡς λαξευτὴ πλατεῖα ἐν μεγάλῃ ἐκτάσει, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἐνταῦθα ὑπῆρχε μέγα δημόσιον κατάστημα καὶ οὐχὶ ἰδιωτικὴ οἰκία. Ἑπομένως ὁ χῶρος οὗτος εἶχε χρησιμοποιηθῇ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Εἶτα παρετηρήθησαν ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, κατὰ τὸ κέντρον, ἐσκαμμένα τρία λεκανοειδῆ κοιλώματα βάθους 0·20, σχήματος κύκλου καὶ διαμέτρου τὰ μὲν δύο 1·50, τὸ δὲ τρίτον 0·80 (πρβ. σχεδιογρ.).

Κατ' ἀρχὰς ἐνομίσαμεν ὅτι τὰ κοιλώματα ταῦτα εἶχον κατασκευασθῇ ἵνα δέχωνται τὰ ὄμβρια ὕδατα, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἔδαφος ἦτο πλακόστρωτον, ἢ ὅτι βραδύτερον κατεσκευάσθησαν πρὸς ἔνθεσιν πίθων ἐν οἷς ἀπεταμιεύοντο δημητριακοὶ καρποὶ (πρβ. Αἰσχίνην κατὰ Τιμάρχου 11, 12).

Κατὰ δὲ τὴν ΒΑ γωνίαν εὕρομεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους λελαξευμένην αὔλακα διὰ τὴν διοχέτευσιν τοῦ ὕδατος πρὸς τὸ πλησίον ἐκεῖ ἀποκαλυφθὲν φρεατοειδὲς ὄρυγμα (πρβ. σχέδιον) διαμ. 1·50 καὶ βάθ. μέτρ. 3. Ἴσως ὅμως προχωρεῖ ἔτι βαθύτερον διότι δὲν ἐκαθαρίσθη μέχρι τοῦ πυθμένος. Εἰς τί ἐχρησίμευε τὸ ὄρυγμα τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ἴσως ὡς καταβόθρα τῶν ὀμβρίων ὑδάτων, ἢ καὶ ὡς δεξαμενὴ ὕδατος. Σημειωτέον δὲ ὅτι τοῦτο εὑρίσκεται κατὰ ἓν μέτρον βαθύτερον καὶ ἑπομένως θὰ εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ ἄνωθεν τούτου διερχομένου ὑδραγωγείου, ὅπερ κατεσκευάσθη βραδύτερον διὰ σκοπὸν γενικωτέρας χρήσεως καὶ μετοχετεύσεως τοῦ ὕδατος πρὸς δυσμάς.

Ὅμοιαι λεκανοειδεῖς κοιλότητες εὑρέθησαν ἐν Ἐλευσῖνι παρὰ τὴν ἐκεῖ θριαμβικὴν ἁψῖδα (πρβ. ΠΑΕ 1877 σ. 54) παρὰ τὰ λείψανα δεξαμενῶν, εἰς ἃς τὸ ὕδωρ, ὡς φαίνεται, ἐξεχέετο πρός τινα σκοπόν. Καὶ ἐν Μεγάροις παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς Ἀφεσίου εὑρέθησαν ὅμοιαι κοιλότητες πλησίον δεξαμενῶν (ΠΑΕ 1871 σ. 216) καὶ αὗται ὁμοίως ἐξηγήθησαν καὶ ἡρμηνεύθησαν ὑπὸ τῶν ἐνεργησάντων τὰς ἀνωτέρω ἀνασκαφάς.

Πήλινα εὑρήματα.

Παρὰ τὰς κοιλότητας εὕρομεν φύρδην μίγδην ἐν τοῖς χώμασι πλεῖστα τεμάχια πηλίνων εἰδωλίων καὶ ἀγγείων. Τούτων τὰ μᾶλλον ἄξια μνείας, ἅτινα καὶ δημοσιεύομεν μετ' εἰκόνος εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Προτομὴ Διὸς Ἄμμωνος **(εἰκ. 9, 1)**.

Εἰκ. 9. Πήλινα εὑρήματα 1-5.

2. Δύο μορφαὶ συμπλέγματος, ὧν σῴζονται μόνον αἱ κεφαλαὶ μετὰ μέρους τοῦ στήθους (εἰκ. 9,2).

3. Τραγικὴ προσωπὶς (εἰκ. 9, 5).

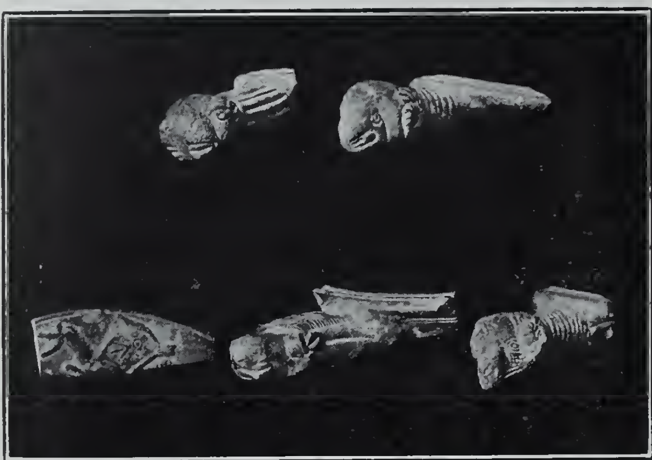
[1] Πρβ. Κ. Κουρουνιώτην ἐν ΑΕ 1913 σ. 107.

4. Κεφαλὴ πλαγγόνος (εἰκ. 9, 4).

5. Τὸ ἀριστερὸν μέρος κεφαλῆς ζῴου (κριός;) (εἰκ. 9, 6).

6. Θραῦσμα μουσικοῦ ὀργάνου (λύρα) (εἰκ. 9, 3).

7. Ἀγγεῖον φιαλοειδὲς (τριβλίον) μετὰ προχύτου καὶ λαβῆς σωληνοειδοῦς ἀποληγούσης εἰς κεφαλὴν κριοῦ. Πηλὸς ἐρυθρὸς ἄνευ γανώσεως. Ἔσωθεν φέρει διὰ λευκῆς γραφῆς κόσμημα ἑλικοειδὲς (εἰκ. 11, 2). Ὅμοιαι λαβαὶ τοιούτων ἀγγείων εὑρέθησαν καὶ ἄλλαι ἀποληγουσαι, ἄλλων μὲν εἰς κεφαλὴν κριοῦ καὶ ἄλλων εἰς ἵππου ***(εἰκ. 10)***.

Εἰκ. 10. Πήλινα εὑρήματα 1-5.

8. Τεμάχια χείλους ἀγγείου φέροντα ἔξωθεν κόσμημα ἑλικοειδὲς διὰ λευκοῦ χρώματος ***(εἰκ. 11)***.

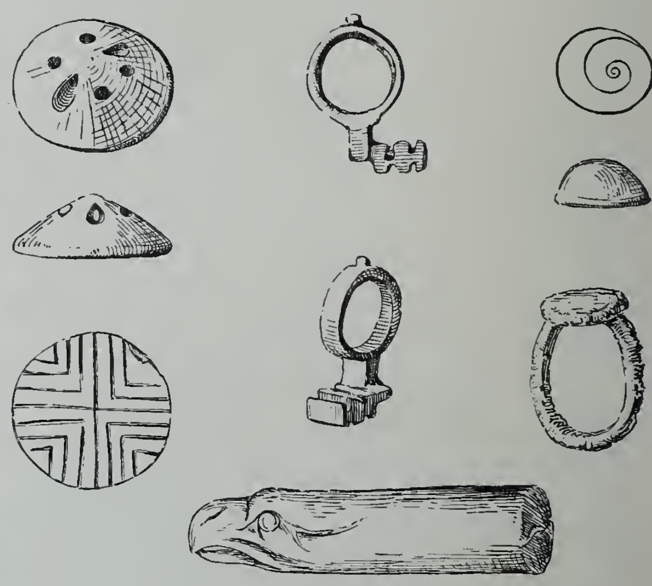

Εἰκ. 11. Πήλινα εὑρήματα 1-2.

Τὰ ἀνωτέρω ἀγγεῖα καὶ τεμάχια τούτων ἐδημοσιεύσαμεν μετ' εἰκόνος καίτοι οὐδεμίαν ἄλλην ἀξίαν ἔχοντα ἢ πρὸς ὁρισμὸν μόνον τῆς χρονολογίας αὐτῶν, διότι ὅμοια ἐντελῶς τούτοις μετὰ μεμαρτυρημένης χρονολογίας, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν ὁμοῦ ἐπιγραφῶν ἤτοι Β'-Γ' μΧ αἰῶνος, εὑρέθησαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ A. Brückner ἐν ταῖς συγχρόνως ἐνεργουμέναις ἀνασκαφαῖς ἐν τῷ Κεραμεικῷ· ἑπομένως καὶ τὰ ἡμέτερα εἶναι τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων. Ἐπίσης εὕρομεν τεμάχιον ἐκ χείλους ἀγγείου φιαλοειδοῦς φέρον ἀνάγλυπτον λαγωόν, πηλοῦ ἐρυθροῦ, τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἔχοντος ὁμοιότητα πρὸς τὰ λεγόμενα ἀρρητινὰ ἀγγεῖα (terra sigillata) (εἰκ. 10, 3).

Καὶ ἕτερα μικρὰ εὑρήματα ἔχομεν τὰ ἑξῆς:

Σφραγῖδα στεατίτου λίθου, χρώματος ὑποπρασίνου, φέρουσαν γλυφὴν γεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ· διαμ. 0·03 ***(εἰκ. 12, 1)***.

Εἰκ. 12. 1-5.

Ἐργαλεῖον λίθινον (πέλεκυς λελεασμένος) νεολιθικῆς ἐποχῆς âge de la pierre polie) μέγεθος 0·10 περίπου.

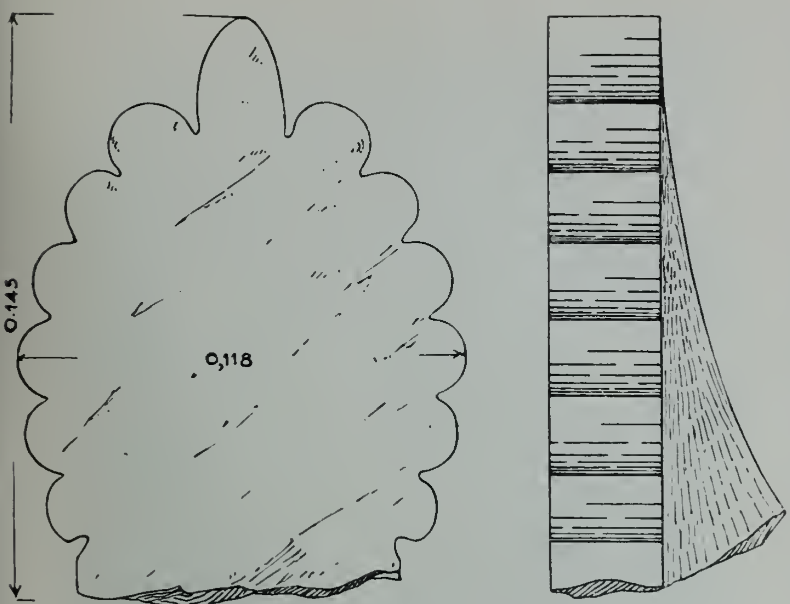
Κλεῖδα χαλκῆν (εἰκ. 12, 2).

Δακτύλιον χαλκοῦν ἄνευ γλυφῆς ἐπὶ τῆς σφενδόνης (εἰκ. 12, 4).

Μικρὰν ψῆφον φακοειδῆ φέρουσαν οἱονεὶ γεγλυμμένον κοχλίαν. Τοῦτο εἶναι τὸ γνωστὸν κάλυμμα (operculum) κοχλίου τῆς θαλάσσης, φυσικὸν (εἰκ. 12, 3).

Ἄκρον ἐργαλείου, λευκοῦ μαρμάρου, ἀπολήγοντος εἰς κεφαλὴν ἀετοῦ (εἰκ. 12, 5).

Ἀκροκέραμος μαρμάρινος ***(εἰκ. 13)*** μικροῦ οἰ-

Εἰκ. 13. Μαρμάρινος ἀκροκέραμος.

κοσμήματος ὕψ. 0·14, οὗ ὅμοιοι εὑρέθησαν καὶ ἄλλοι. Νὰ ἀνῆκεν ἆρά γε καὶ οὗτος εἰς τὸ Ὠδεῖον;

Εὑρέθησαν ἐπίσης ἐν τοῖς χώμασι καὶ 20 νομίσματα χαλκᾶ, κατιωμένα, διαφόρων ἐποχῶν, ἅπερ ἀποσταλέντα τῷ διευθυντῇ τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου κ. Σβορώνῳ πρὸς ἐξέτασιν ἐθεωρήθησαν ἀναγόμενα, ἓν μὲν εἰς τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, 2 Βυζαντιακὰ τῶν χρόνων Νικηφόρου Φωκᾶ, τὰ δὲ λοιπὰ ὡς ἐντελῶς κατεστραμμένα, ἄχρηστα.

Ἄξιον μνείας θεωρῶ τὸ εἰς τὸ βάθος καὶ ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους εὑρεθὲν παχὺ στρῶμα, πάχ. 0·20, καθαρᾶς τέφρας καὶ ξύλων ἀπηνθρακωμένων ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πυρᾶς προερχόμενον, ὡς καὶ σωρείαν πηλίνων κεράμων στέγης εὑρεθέντων εἰς μεγάλην ἔκτασιν καὶ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἰδίως πρὸς τὸ ΜΔ τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου μέρος. Τῶν ἀπηνθρακωμένων τούτων ξύλων εὕρομεν μεγάλα τεμάχια. Κατὰ πρόχειρον δὲ ἐξέτασιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Μηλιαράκη, ταῦτα εἶναι ῥητινώδους ὕλης, καταλλήλου διὰ ναυπηγίαν. Ἐπίσης εὕρομεν καὶ πολλὰ τεμάχια μαρμάρου κεκαυμένα καὶ σχεδὸν εἰς ἄσβεστον μεταβεβλημένα ἐκ μεγάλης πυρκαϊᾶς. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος πυρποληθέντος Ὠδείου καὶ οὕτω πιστοῦται τὸ ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀναφερόμενον, ὡς καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Μιστριώτης ἐν τῇ διαλέξει αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ ἀνέφερε (πρβ. Ἐφημερὶς «Ἀθῆναι» 20 Μαΐου 1914).

Ἄξια λόγου εὑρήματα εἴχομεν ἐν τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου, κάτωθεν τῶν θεμελίων τῶν κατεδαφισθεισῶν οἰκιῶν, εἰς βάθος 2 ½ μέτρων ἐντετοιχισμένην ὡραίαν κεφαλὴν νεανίου **(εἰκ. 14)** εἰκονιστικήν, ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὕψ. 0·33 ἔχουσαν ζωηρὰν ἔκφρασιν καὶ ἐπιμελῶς

Εἰκ. 14. Κεφαλὴ εἰκονιστική.

ἐξειργασμένην. Εἶναι φυσικοῦ μεγέθους σῳζομένη μετὰ μικροῦ τοῦ λαιμοῦ μέρους, ἀλλ' ἀποκεκρουμένη τὴν ῥίνα, ἧς σῴζεται μόνον ὁ ἀριστερὸς ῥώθων. Τὸ μεσόφρυον ὀλίγον προέχον οὕτως, ὥστε μετὰ τοῦ μετώπου σχηματίζει ἀβαθῆ αὔλακα. Τὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου κατερχομένην εἰς βραχέα ἑλικοειδῆ βοστρύχια κόμην διαθέει στέφανος περιβάλλων αὐτήν. Πρὸ τοῦ μετώπου τέσσαρα σφαιρία θυσανοειδῆ, ἐξαρτώμενα οἱονεὶ ἐκ τοῦ στεφάνου δίκην κοσμήματος. Τὸ χεῖλος μὴ καλῶς διατηρούμενον ἦν ἡμιανεῳγμένον ἀφῖνον νὰ φαίνωνται οἱ ὀδόντες. Ὁ δὲ πώγων σχηματίζει μετὰ τοῦ κάτω χείλους νύμφην. Παρίστησι πιθανῶς ῥωμαῖον αὐτοκράτορα.

Ἄλλο εὕρημα ἐπίσης σπουδαῖον εἴχομεν μεταξὺ τῶν παλαιοτέρων θεμελίων τῶν οἰκιῶν μεγάλην μαρμαρίνην στήλην Ἑρμαϊκήν, ἀποκεκρουμένην ἄνω. Ταύτης σῴζεται τὸ ἥμισυ μέρος τὸ πρὸς τὰ κάτω ἄριστα· ὕψ. σωζόμενον 1·09, πλάτ. 0·61, πάχ. 0·25, μαρμάρου πεντελησίου **(εἰκ. 15)**. Ἐπ' αὐτῆς ὑπάρχουσιν ἀναγεγλυμμέναι παραστάσεις, ἄνω μὲν τὰ ἀνδρικὰ σύμβολα, κάτω δὲ πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ κηρύκειον, σύμβολον τοῦ Ἑρμοῦ, μετὰ πτερυγίων καὶ ἀριστερὰ ἀγγεῖον, στάμνος, τὸ σύμβολον τοῦ Διονύσου μετὰ δύο καθέτων λαβῶν. Τὸ στόμιον τῆς ὁποίας εἶναι προοπτικῶς δεδηλωμένον. Ἡ ὅλη παράστασις χωρίζεται εἰς τὸ μέσον διὰ βαθείας ἐγχαράκτου γραμμῆς καθέτου. Ἄνωθεν ἀπέληγεν εἰς κεφαλὰς Ἑρμῶν.

Ἡ στήλη αὕτη εἶναι ἀξία λόγου ἕνεκα τῆς διπλῆς παραστάσεως Ἑρμῶν, καὶ μοναδικὴ διὰ τὸ σχῆμα αὐτῆς, τὸ πρῶτον εὑρεθεῖσα ἐν Ἀθήναις [1], διότι, ὡς γνωστόν, ἐν Ἀθήναις ἦτο ἐν χρήσει τὸ σχῆμα τῆς τετραγώνου ἐργασίας.

Τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, ἦτο ἁδρότερον ἐξειργασμένον, ὡς οὔσης ἐντεθειμένης εἰς βάθρον. Ἐπίσης ἡμιτελῶς ἐξειργασμένη ἦτο καὶ ἡ ἀντίθετος πλευρὰ τῆς στήλης, ἐξ οὗ συμπεραίνομεν ὅτι θὰ ἦτο ἱδρυμένη ἐπὶ τοίχου. Τὸ ἄνω μέρος διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὰ τὰ ἴχνη καύσεως ἐκ πυρκαϊᾶς τόσον

Εἰκ. 15. Ἑρμαϊκὴ στήλη.

ἰσχυρᾶς, ὥστε τὸ μάρμαρον σχεδὸν τρίβεται, ἐν ᾧ τὸ κατώτερον μέρος ἔνθα τὰ εἰκονιζόμενα τῶν θεῶν σύμβολα διατηροῦνται ἐν ἀρίστῃ καταστάσει.

Ἡ στήλη αὕτη δὲν εὑρέθη μὲν κατὰ χώραν, φρονοῦμεν ὅμως ὅτι ἐκεῖ που θὰ ἦτο ἱδρυμένη, οὐδ' ἦτο εὔκολον μακρόθεν νὰ μετακομισθῇ ἕνεκα τοῦ βάρους αὐτῆς.

Τοιοῦτοι Ἑρμαῖ ἱδρύοντο ἐν τοῖς προθύροις τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκιῶν, στροφαῖοι ἢ στροφεῖς καλούμενοι [2]. Τὸ μέγα σέβας ὅπερ ἀπενέμετο αὐτοῖς παρὰ τῶν Ἀθηναίων δηλοῦται ἐκ τοῦ τρόμου καὶ τῆς ἀγανακτήσεως ἅπερ ᾐσθάνθησαν ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἐν μιᾷ νυκτὶ περιεκόπησαν τὰ πρόσωπα τῶν κατὰ τὴν πόλιν Ἑρμῶν πρὸ τοῦ ἔκπλου τῆς εἰς Σικε-

[1] Ἐν Ἀρκαδίᾳ εὑρέθησαν ἑρμαϊκαὶ στῆλαι, καθ' ὅμοιον τρόπον διατεταγμέναι μὲ τέσσαρας καὶ πέντε καὶ ἓξ πολλάκις Ἑρμᾶς, ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κ. Ἀρβανιτοπούλου, ἀλλ' αὗται ἀπέληγον οὐχὶ εἰς κεφαλὰς Ἑρμῶν, ἀλλ' εἰς πυραμιδοειδῆ σχήματα (πρβ. ΑΕ 1906 σ. 35 κέ.). Καὶ ἐν Τεγέᾳ ἐπίσης εὑρέθησαν ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κ. Ρωμαίου (πρβ. ΑΕ 1911 σ. 149 κέ.).

[2] Θουκυδ. VI, 27.— Αἰλ. Π. Ἱστορ. Β' 41. — Ἀθην. I, 637. — Λουκιαν. *Πλοῖον ἢ εὐχαὶ* 20.— Σουΐδ. ἐν λ. Πολυδ. 27.

λίαν ἐκστρατείας (423 πΧ). Τοῖς τοῦτο κατεργασαμένοις ὀνομάζει ὁ Ἀριστοφάνης *Ἑρμοκοπίδας* [1], ἆρά γε καὶ ἡ ἡμετέρα στήλη νὰ ἐγένετο θῦμα τῶν Ἑρμοκοπιδῶν;

Πλεῖστα παραδείγματα εὕρηνται παρὰ Παυσανίᾳ καὶ ἄλλοις συγγραφεῦσιν ὅτι Ἑρμαῖ ἐτίθεντο ἐν τοῖς ὁρίοις τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κτημάτων καὶ ἐν ταῖς πύλαις τῶν πόλεων. Ἐπίσης πρὸ τῶν ναῶν, παρὰ τοῖς τάφοις, ἐν τοῖς Γυμνασίοις, ταῖς Παλαίστραις, ταῖς βιβλιοθήκαις, ταῖς στοαῖς, ταῖς Ἀγοραῖς, ταῖς γωνίαις τῶν ὁδῶν καὶ ταῖς λεωφόροις, ὡς σταθμοὺς καὶ ὁδόμετρα ἐπιγραφομένων ἐν αὐτοῖς τῶν ἀποστάσεων (σταδιασμοί), ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν εἰς τοὺς ἀγῶνας νικητῶν. Οἱ ἐν ταῖς τριόδοις ἱστάμενοι Ἑρμαῖ εἶχον ἐνίοτε τρεῖς ἢ τέσσαρας κεφαλὰς (πρβ. Ἁρποκρατίωνα καὶ Ἡσύχιον ἐν λ. Ἑρμαῖ) ὥσπερ διδάσκοντες τὰς ὁδοὺς καὶ ἔχοντες διὰ τοῦτο ὑπογραφὴν ποῦ μὲν ἄγει αὕτη ἡ ὁδός, ποῦ δὲ ἐκείνη, ἑκάστης κεφαλῆς πρὸς ὁδόν τινα νευούσης. Ὅθεν καὶ αἱ ὀνομασίαι τρικέφαλος καὶ τετρακέφαλος Ἑρμῆς. Ἡ ἡμετέρα Ἑρμαϊκὴ στήλη ἔχουσα ἀσφαλῶς τοιαύτην σημασίαν, ἱδρυθεῖσα, θὰ ἦτο τὸ μεθόριον τῶν δύο ἱερῶν, ἡ πρὸς δεξιὰ ἡ ἔχουσα καὶ τὸ διακριτικὸν ἔμβλημα τὸ κηρύκειον, πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἑρμοῦ, ἡ δὲ πρὸς ἀριστερὰ ἔχουσα τὸ διακριτικὸν ἔμβλημα τὴν στάμνον, πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ Διονύσου, διότι, ὡς γνωστόν, ἡ στάμνος ἰδιάζει τῷ Διονύσῳ, ὡς γινώσκομεν τοῦτο ἐκ πολλῶν παραστάσεων ἐπὶ ἀγγειογραφιῶν, ἔνθα παρίσταται ὁ Διόνυσος καὶ παρ' αὐτῷ τράπεζα ἐφ' ἧς στάμνος (πρβ. Aug. Frickenhaus «*Lenaeenvasen* ἐν Zweiundsiebzigstes Programm zum Winkelmann's Feste 1912). Ἐξ ἄλλων γινώσκομεν ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (Βάτραχ. 22 κ. Σχολ. ἐν σελ. 545) καλεῖ τὸν Διόνυσον υἱὸν σταμνίου.

Κατὰ τὴν μεσημβρινοανατολικὴν πλευρὰν καὶ ἐν μέτρον ὕπερθεν τοῦ ὑδραγωγείου, ὅπερ ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν, εὕρομεν δύο κτίσματα, ὡσεὶ δωμάτια, χριστιανικῶν χρόνων, (πρβ. **πίν. 1** καὶ **εἰκ. 16)**,

Εἰκ. 16.

[1] Θουκυδ. VI, 27,1. Ὅσοι Ἑρμαῖ ἦσαν λίθινοι ἐν τῇ πόλει τῇ Ἀθηναίων (εἰσὶ δὲ κατὰ τὸ ἐπιχώριον, ἡ τετράγωνος ἐργασία, πολλοὶ καὶ ἐν ἰδίοις προθύροις καὶ ἱεροῖς, μιᾷ νυκτὶ οἱ πλεῖστοι περιεκόπησαν τὰ πρόσωπα). Πρβ. καὶ Ἡροδ. II, 51.

ἐκ μικρῶν λίθων καὶ κεράμων ἐκτισμένα. Οἱ τοῖχοι τούτων συγκλίνοντες πρὸς τὰ ἄνω ἐσχημάτιζον τὴν θόλον, ἥτις ἔχει νῦν καταπέσει. Ἐντὸς τῶν δωματίων τούτων εὕρομεν σωρείαν ὀστῶν ἀνθρωπίνων, ὡς καί τινας ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς χριστιανικῶν χρόνων, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος. Ἐκ τούτου εἰκάζομεν ὅτι τὰ κτίσματα ταῦτα ἦσαν ὀστοθήκη, νεκροταφείου ἀνήκοντος τῇ περιοχῇ ἐκκλησίας τινός, ὡς συνηθίζεται καὶ μέχρι σήμερον νὰ γίνεται. Καὶ τοιαύτη ἐκκλησία ἦτο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἥτις ἐξέλιπε νῦν. Ταῦτα μοι ἀνεκοίνωσαν οἱ περίοικοι, ἐκ παραδόσεως γινώσκοντες, ὅτι ἐγγύτατα τῆς θέσεως ταύτης ὑπῆρξέ ποτε μεγάλη ἐκκλησία, ἔχουσα πολλὰ κελλία· ταύτην κατέστρεψαν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν ἐπανάστασιν πολιορκοῦντες τὴν Ἀκρόπολιν τῷ 1827 μετὰ τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων πρὸς διάσωσιν χριστιανῶν. Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ τὰ Ἀττικά, ἢ περὶ δήμων τῆς Ἀττικῆς συγγράψας Δ. Σουρμελῆς (Ἀθῆναι 1862, σελ. 134) λέγων τάδε: «*ὅτι τὴν ἐκεῖ χριστιανικὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἀνέτρεψαν οἱ Τοῦρκοι δι' ὑπονόμου πυρίτιδος τῷ 1827*». Ἐπὶ τῆς θέσεως δὲ ταύτης ἀνήγειραν πρὸ εἰκοσαετίας περίπου τὸ νῦν σῳζόμενον μικρὸν ἐκκλησίδιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐπίσης τιμώμενον, εἰς ἀνάμνησιν τῆς καείσης παλαιᾶς ἐκκλησίας, ἥτις θὰ ἦτο βεβαίως καὶ αὐτὴ ἐξ ἀρχαίου ὑλικοῦ ἐκτισμένη, καθὼς καὶ αἱ νῦν παρακείμεναι οἰκίαι. Βεβαίως προχωρούσης τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὰς συνεχομένας οἰκίας Τρακάδα, Ἀντωνακοπούλου, αἵτινες γέμουσιν ἀρχαίου ὑλικοῦ, θέλουσιν ἔλθει εἰς φῶς σημαντικὰ εὑρήματα μέλλοντα νὰ διαφωτίσωσι πληρέστερον τὰ κατὰ τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους.

Μετὰ τὴν μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους ἀνασκαφὴν τοῦ ὅλου χώρου καὶ τῶν γενομένων ὑφ' ἡμῶν παρατηρήσεων ἡ περαιτέρω ἀνασκαφὴ ἐξηκολούθησε δυτικῶς τοῦ μέρους τούτου πρὸς τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως ἐπὶ οἰκοπέδου ἀνήκοντος τῷ Δημοσίῳ. Πρὸς τοῦτο ἀνωρύξαμεν πλατεῖαν τάφρον 7 μέτρων· εὕρομεν δὲ ἐκεῖ θεμέλια οἰκιῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἐκτισμένα διὰ μεγάλων εἰργασμένων λίθων εἰλημμένων ἐκ τοῦ καταστραφέντος Ὠδείου. Ὡσαύτως εὕρομεν μεγάλους πίθους ἐκτισμένους διὰ λίθων καὶ ἄνευ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀσβεστοχρίσματος. Ἑπομένως οὗτοι δὲν ἐχρησίμευον πρὸς ἐναπόθεσιν ὑγρῶν, ὕδατος, οἴνου ἢ ἐλαίου, ἀλλὰ μᾶλλον δι' ἐναπόθεσιν δημητριακῶν καρπῶν. Εὕρομεν ὅμως καὶ μέγαν πίθον λιθόκτιστον, δι' ἀσβέστου ἔσωθεν ἐπικεχρισμένον δι' ἀποταμίευσιν οἴνου ἢ ἐλαίου ὃν καὶ διετηρήσαμεν (Πρβ. καὶ Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 810: «*Τὸ φρέαρ δι' ἐλαίου μεστόν*», ὅρα καὶ Σουΐδαν ἐν λ. λάκκος).

Διὰ τῆς ἀποκαλύψεως καὶ τοῦ βορείου μέρους τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου παρετηρήθη (πρβ. πίν. 1) ὅτι οὗτος ἐτερματίζετο κατὰ τὴν ΒΔ ἄκραν εἰς βράχον, ὅστις ἦτο καθέτως κεκομμένος, ἀποτελῶν οὕτω οἱονεὶ τοῖχον μήκ. 3 μέτρων· δεξιὰ διακρίνονται κατὰ χώραν δύο δόμοι ἐκ μεγάλων λίθων κροκκαλοπαγῶν σχήματος τραπεζίου, ἔνθα ἴσως, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἀν. Ὀρλάνδου τοῦ καὶ τὸ σχέδιον τῶν ἀνασκαφῶν ἐκπονήσαντος, ἐνταῦθα θὰ ἦτο ἡ εἴσοδος τοῦ Ὠδείου.

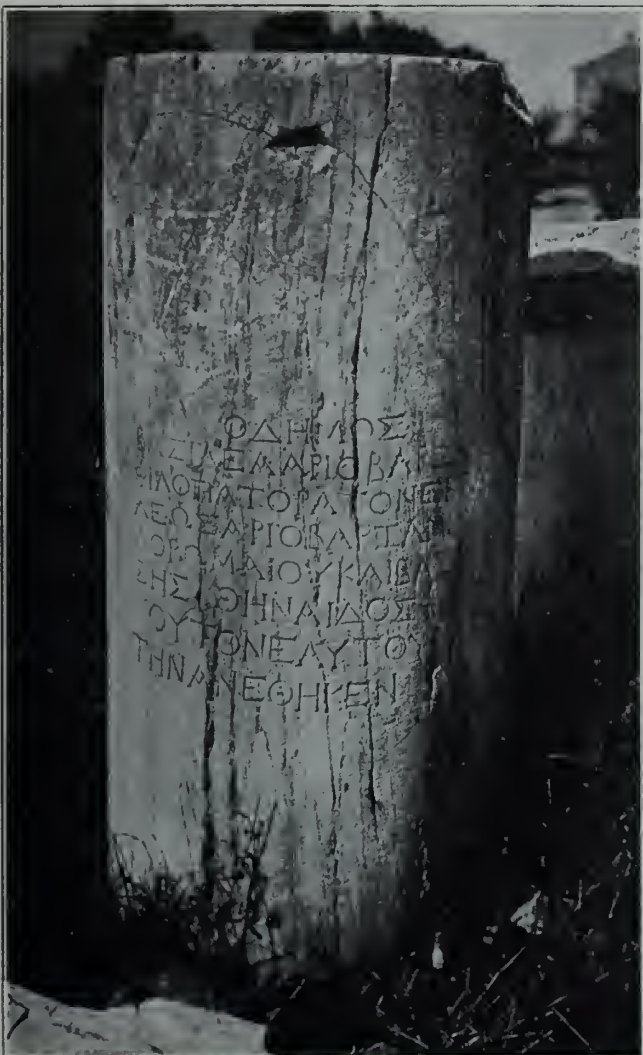
Προχωρούσης τῆς ἀνασκαφῆς ὄπισθεν τοῦ βράχου εὕρομεν εἰς μικρὸν βάθος ἔδαφος ἐστρωμένον δι' ἀμμοκονίας· πλησίον δὲ καὶ μικρὰν δεξαμενὴν ἀσβεστόχριστον, πολὺ μεταγενεστέρων χρόνων, περὶ ἧς εἰκάζομεν, ἐὰν κρίνωμεν καὶ ἐκ τοῦ κεκονιαμένου δαπέδου ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς λουτρὸν παρακειμένης τινὸς οἰκίας.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἀνασκαφῶν συνεχόμενοι ὑπὸ ἀπορίας διὰ τὴν μὴ εὕρεσιν κίονός τινος ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ Ὠδείου, οἵτινες παραδίδονται ἡμῖν ὄντες μαρμάρινοι, ἐπεσκεψάμεθα τὰς πέριξ οἰκίας καὶ τοὺς περὶ τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου τόπους μήπως τυχὸν εὕρωμεν ἔστω καὶ τεμάχια ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐρεύνῃ ἡμῶν ταύτῃ δὲν ἐπετύχομεν, ἠλπίζομεν ὅμως ὅτι ἐν ταῖς μελλούσαις ἀνασκαφαῖς τῶν συνεχομένων οἰκιῶν αἵτινες γέμουσιν ἀρχαίων ὑλικῶν πιθανῶς νὰ εὑρεθῶσιν, ἐκτὸς ἂν ἠσβεστοποιήθησαν ἢ ἀπεκομίσθησαν διὰ δευτέραν χρῆσιν. Ἀλλὰ Ἀγαθῇ Τύχῃ! ἡμέραν τινά, διερχόμενος διὰ τοῦ περιβόλου τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, παρετήρησα εὐμεγέθη σπόνδυλον κίονος, ἀρραβδώτον [1] ὑψ. 1·60, διαμ. 0·75, ἐφ' οὗ φέρεται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφὴ ***(εἰκ. 17)***:

Ὅτι ὁ τιμώμενος βασιλεὺς τῆς Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνης ὁ Β' εἶναι ὁ ἀνεγείρας τὸ καὲν Ὠ-

[1] Ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου εὕρομεν τρία ἕτερα μικρότερα τεμάχια σπονδύλων κιόνων, ἀλλ' ἄνευ ἐπιγραφῆς.

25 11 14.

Εἰκ. 17. Σπόνδυλος κίονος ἐκ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους ἐφ' οὗ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ εἰς Ἀριοβαρζάνην.

ὁ δῆμος
βασιλέα Ἀριοβαρζάνην
φιλοπάτορα τὸν ἐκ βασι-
λέως Ἀριοβαρζάνου φι-
λορωμαῖον καὶ βασιλίσ-
σης Ἀθηναΐδος φιλοστόρ-
γου τὸν ἑαυτοῦ εὐεργέ-
την ἀνέθηκεν [1].

δεῖον, τὸ ὑπὸ τοῦ Βιτρουβίου ἀναφερόμενον (Vitr. V, 9, 1) προσεπιμαρτυρεῖ ἤδη καὶ ἡ ἄνω ἐπιγραφή, εὑρεθεῖσα κατὰ τὰς τῷ 1862 γενομένας ἀνασκαφὰς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου.

Ὁ κίων, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, ἦν ἐντετοιχισμένος ἐν τῷ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, κατὰ τοὺς ἐσχάτους ῥωμαϊκοὺς χρόνους κατασκευασθέντι προμαχῶνι. Βεβαίως δὲν ἐνδείκνυται διὰ ποίαν εὐεργεσίαν ἀνετέθη αὐτῷ ὁ τιμητικὸς οὗτος κίων ὑπὸ τοῦ δήμου, πάντως ὅμως ἀναγράφει εὐεργεσίας μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους καὶ δι' ἄλλας ἴσως μείζονας ἢ ἐλάσσονας εὐεργεσίας, αἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ συμπεριληφθῶσι λεπτομερῶς ἐν τῷ ἀναθηματικῷ κίονι, ὅστις ἀνετίθετο τῷ Ἀριοβαρζάνῃ συλλήβδην ἐπὶ ταῖς πρὸς τὸν δῆμον εὐεργεσίαις αὐτοῦ. Ἄλλως τοῦτο οὔτε ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐγίνετο, οὔτε νῦν γίνεται προκειμένου περὶ ἐκφράσεως ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης πρός τινα. Ἡ δὲ διδομένη τινὶ προσωνυμία τοῦ εὐεργέτου ἦν ἡ μεγίστη ἔκφρασις εὐγνωμοσύνης· καὶ ἐν τῷ ἀναθηματικῷ κίονι δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους. Ἀλλὰ γεννᾶται νῦν τὸ ζήτημα ποῦ ὁ δῆμος τὸν ἀναθηματικὸν τοῦτον κίονα, ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, ἵδρυσεν; ἐν τῷ ἀνοικοδομηθέντι ὑπὸ τοῦ Ἀριοβαρζάνου Ὠδείῳ, ἐν ᾧ νὰ ἐπιδεικνύεται ὡς εὐεργέτης ὁ φιλαθήναιος βασιλεύς, ἢ ἀλλαχοῦ; λ. χ. ἐν τῇ Ἀγορᾷ ἢ ἐν τῷ παρακειμένῳ θεάτρῳ τοῦ Διονύσου, ἔνθα ἐπίσης ἠδύνατο, ὡς γινώσκομεν ἐκ τῶν συγγραφέων καὶ ἐπιγραφῶν, νὰ ἐπιδεικνύεται ἡ πρὸς τὸν εὐεργέτην εὐγνωμοσύνη τοῦ δήμου; Φρονοῦμεν ὅθεν, ὅτι ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή, ἐν ᾗ ἀναγινώσκεται ὁ Ἀριοβαρζάνης ὡς εὐεργέτης τοῦ δήμου, εὑρίσκετο ἀρχικῶς ἐν τῷ Ὠδείῳ καὶ ὅτι μετηνέχθη ἐκεῖθεν ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον ὅπως ἐντοιχισθῇ ἐν τῷ ἄνω ῥηθέντι προμαχῶνι.

Ὅτι ὁ σπόνδυλος ἐφ' οὗ ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ ἀνῆκεν εἰς ἵδρυμά τι, καὶ δὴ εἰς τὸ Ὠδεῖον δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς βέβαιον, διότι οἱ ἐσωτερικοὶ κίονες αὐτοῦ ἦσαν λίθινοι καθὼς καὶ τὰ ἑδώλια, καὶ ὅτι ἐφ' ἑνὸς τῶν σπονδύλων τῶν κιόνων τούτων, εἰς μνήμην ἀΐδιον τοῦ εὐεργέτου καὶ ἀνιδρυτοῦ τοῦ καέντος Ὠδείου, ἀνέγραψαν, ὡς ἦτο ἑπόμενον, οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριοβαρζάνου, οὗ μνημονεύει ἡ ἐπιγραφή. Ἄλλως δὲ καὶ ὁ σπόνδυλος οὗτος φέρει ἀναθυρώσεις καὶ τόρμους ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, ἐξ ὧν συνάγομεν ὅτι οὗτος

[1] Ἀ. Ρουσόπουλος ΑΕ 1862 σ. 167.— Σ. Κουμανούδης ἐν Φιλίστορι 1862 σ. 462.— Περβάνογλους ἐν Bulletino 186?, σ. 120.— IG III, 542.

συνείχετο ἑκατέρωθεν πρὸς ἄλλους σπονδύλους ὁμοίου ἀρραβδώτου κίονος, πάντως ἐκ παρακειμένου οἰκοδομήματος προερχομένου. Ἐπίσης δὲ καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου εὕρομεν καὶ δύο ἕτερα τεμάχια ὁμοίων σπονδύλων, μὴ ἀνήκοντα εἰς οὐδὲν ἕτερον οἰκοδόμημα, ἢ εἰς τὸ παρακείμενον καὶ ὑφ' ἡμῶν ἀνασκαπτόμενον Ὠιδεῖον τοῦ Περικλέους. Εἶναι δὲ γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων ἴδιον εἶναι οἱ ἀρράβδωτοι κίονες.

Ἐκτὸς τῶν κιόνων οἵτινες ἀναφέρεται ὅτι ἦσαν λίθινοι, καὶ τὰ ἑδώλια ἐπίσης ἦσαν λίθινα, ὡς ἐξάγεται τοῦτο ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πλουτάρχου λέγοντος ὅτι τὸ Ὠιδεῖον ἦτο «***πολύεδρον καὶ πολύστυλον***».

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῶν ἀνασκαφῶν ἡμῶν εὕρομεν πολλὰ λίθινα τεμάχια ἑδωλίων θεάτρου, ἅτινα ἐξελάβομεν ὅτι δυνατὸν νὰ ἀνήκωσι καὶ τῷ παρακειμένῳ Διονυσιακῷ θεάτρῳ. Πάμπολλα τοιούτων εὑρίσκονται ἐντετοιχισμένα καὶ ἐν ταῖς παρακειμέναις οἰκίαις, ἀλλ' ἡ εὕρεσις μαρμαρίνου ἑδωλίου **(εἰκ. 18)** ἐπὶ τῆς δεξιᾶς προσόψεως τοῦ ὁποίου σῴζεται ἀνάγλυπτος γλαύξ, ῥίπτει ἐνδοιασμόν τινα ὡς πρὸς τὸ οἰκοδόμημα εἰς ὃ ἀνῆκε τοῦτο.

Εἰκ. 18. Ἑδώλιον ἐκ τοῦ Ὠιδείου τοῦ Περικλέους.

Ὡς γνωστόν, ἡ γλαὺξ ἦτο σύμβολον τῶν Ἀθηνῶν καὶ φέρεται ἐπὶ τῶν τετραδράχμων νομισμάτων αὐτῶν, ἅτινα διὰ τοῦτο καὶ ***Γλαῦκες*** ἐκαλοῦντο. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἐπισταμένης ἐπισκοπήσεως ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ παρετήρησα ὅτι οὐδεὶς θρόνος φέρει τὸ σύμβολον τοῦτο. Δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἀσφαλῶς εἰς ποῖον οἰκοδόμημα ἀνῆκεν ὁ θρόνος οὗτος, ἀλλ' ἐπειδή, ὡς γνωστόν, τὸ ἐπὶ Λυκούργου κτισθὲν θέατρον ἀφιερώθη τῷ Διονύσῳ Ἐλευθερεῖ, οὗ ὁ θρόνος τοῦ Διονύσου φέρει ἐν ἀναγλύφῳ τὰ σχετικὰ σύμβολα, ἤτοι δύο Σατύρους καὶ ἑκατέρωθεν σταφυλάς, ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι ὁ ἡμέτερος θρόνος μὲ τὸ σχετικὸν σύμβολον τῆς γλαυκὸς ἀνῆκεν εἰς ἱέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς τιμὴν τῆς ὁποίας ἴσως ἦτο ἀφιερωμένον τὸ Ὠιδεῖον τοῦ Περικλέους. Οὕτω δ' ἐξηγεῖται εὐκόλως ὁ τύπος τῆς γλαυκὸς ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ θρόνου τῆς ἱερείας τεθεὶς καὶ ὅτι οὗτος δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ προέρχηται ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὠιδείου τοῦ Περικλέους.

Ἡ ὕπαρξις τῆς γλαυκὸς ταύτης ἐπὶ τοῦ ἑδωλίου, καθ' ἡμᾶς δύναται νὰ ἔχῃ καὶ ἑτέραν συμβολικὴν ὑποτύπωσιν τοῦ ἐπὶ Περικλέους ἱδρυθέντος Ὠιδείου, ὅστις Ἀθηναῖος ὤν, καὶ ἱδρυτὴς συγχρόνως ἠθέλησε νὰ διαιωνίσῃ τὸ σύμβολον τῆς πατρίδος του ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον καὶ τὰ Ἀθηναϊκὰ νομίσματα, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἔφερον τὸν τύπον τοῦτον.

Τεμάχια ὁμοίων ἑδωλίων μετὰ γλαυκῶν ἐπὶ τῆς προσόψεως **(εἰκ. 19** καὶ **19** α**)** εὗρον ἐν τῇ ἀπο-

Εἰκ. 19. Ἑδώλιον ἐκ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους.

θήκῃ τοῦ Ἐθν. Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου ὑπ' ἀρ. 3215, ἐκ τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως μετακομισθέντα. Ταῦτα εἶχον κατατεθῆ περισυλλεγέντα μετ' ἄλλων γλυπτῶν ἐκ τῶν κάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως μερῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1837. Περὶ αὐτῶν ἰδὲ καὶ Sybel[1] ἐν τῷ Καταλόγῳ αὐτοῦ ἐν σελ. 188 καὶ ὑπ' ἀρ. 2510 κέ. ἐν ᾧ προστίθησιν ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ θεατροειδοῦς οἰκοδομήματος. Καθ' ἡμᾶς τὰ ἑδώλια ταῦτα ἐξ οὐδενὸς ἄλλου οἰκοδομήματος δύνανται νὰ προέρχωνται ἢ ἐκ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους, εἰς ὃ ἀνήκει καὶ τὸ ἀνωτέρω (εἰκ. 18) περιγραφέν.

Ἐπίσης εὑρέθη ἐν τοῖς κάτω στρώμασι ἐπὶ τοῦ στερεοῦ σχεδὸν ἐδάφους ἀνδρικὴ μαρμαρίνη εἰκονικὴ κεφαλή, φυσικοῦ μεγέθους, μετὰ μέρους τοῦ λαιμοῦ, ἀγένειος καὶ ἀμύσταξ, ἀποκεκρουμένη τὸ ὄπισθεν δεξιὸν ὑπὲρ τὸ μέτωπον καὶ τὴν ῥίνα, στεφανηφόρος, διὰ στεφάνου ἐκ φύλλων δάφνης περιβαλλομένη ἀφίνει τοὺς βοστρύχους νὰ καταπίπτωσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου. Ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν οὐσιωδῶν τοῦ προσώπου χαρακτηριστικῶν, ἤτοι ὅτι τὰ μῆλα τῶν παρειῶν εἶναι ἐξωδηκότα, τὰ χείλη προτεταμένα, ἡ ῥὶς σιμὴ καὶ πλατεῖα, ἀγόμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι αὕτη δὲν παρίστησιν Ἕλληνα ἄνδρα, ἀλλὰ βάρβαρον καὶ οὐχὶ κοινόν, ἀλλ' ἡγεμόνα τινά. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐν τοῖς ἡμετέροις καὶ ξένοις Μουσείοις γνωστῶν κεφαλῶν, πρὸς οὐδεμίαν ἠδυνήθην νὰ ταὐτίσω. Ἐκ παραβολῆς ὅμως πρὸς περισωθέντα νομίσματα τοῦ βασιλέως τῆς Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνου, τοῦ ἀνιδρύσαντος, ὡς εἴπομεν, τὸ πυρποληθὲν Ὠδεῖον, καὶ τοῦ τρόπου τῆς παραστάσεως τῶν ὀφθαλμῶν ἐχόντων τι τὸ ἡγεμονικὸν καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἀτενίζον, δὲν διστάζομεν νὰ ἀποδώσωμεν αὐτὴν εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν βασιλέα Ἀριοβαρζάνην, οὗτινος, ἀναμφιβόλως, ὡς εὐεργέτου ἡ πόλις, πλὴν τῆς γνωστῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς (εἰκ. 17), εἶχε καὶ δαφνοστεφῆ εἰκόνα αὐτοῦ στήσει **(εἰκ. 20)**[1].

Καίτοι τὰ τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν εὑρήματα δὲν ἦσαν τοιαῦτα, οἷα ἀνεμένομεν καὶ σὺν ἡμῖν ἅπας ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος, ὥστε νὰ πείσωσιν ἡμᾶς ὅτι εὕρομεν αὐτὸ τοῦτο τὸ Ὠδεῖον, οὐχ ἧττον ὅμως θεωροῦμεν ὡς πληρωθεῖσαν διακαῆ ἐπιθυμίαν ἡμῶν καὶ τὴν εὕρεσιν τῶν ὀλίγων τούτων δι' ὧν ἐξηνέγκομεν θετικὰ συμπεράσματα εἰς ὁρισμὸν τῆς θέσεως αὐτοῦ. Ἀπεδείχθη δὲ ὅτι διὰ τῶν αἰώνων

[1] Katalog der Sculpturen zu Athen, Marburg 1881. — Πρβ. καὶ Müller-Schöll n. 165. de Saulcy. Rev. arch. 1845, 262.— Gerhard, Annali 1837, 116.

[1] Μεταξὺ τῶν εὑρημάτων ἡμῶν εἶναι καὶ τὸ ἄνωθεν εἰκονιζόμενον ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον εἰς τὸν Ἀσκληπιὸν ὅπερ ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Α'- Β' τεύχει τῆς ΑΕ τοῦ παρόντος ἔτους σελ.136. εἰκ. 1. Εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν σπανίων διὰ τὴν ἐν αὐτῷ παράστασιν· προέρχεται δὲ πιθανῶς ἐκ τοῦ ἐγγὺς κειμένου Ἀσκληπιείου.

Εἰκ. 19α. Ἑδώλιον ἐκ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους.

ὑπέστη πλείστας μεταβολὰς καὶ δῃώσεις. Οὕτω, ὡς εἴδομεν, καὲν ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος καὶ ἀνοικοδομηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀριοβαρζάνου κατεστράφη πάλιν ἐκ βάθρων καὶ τὸ ὑλικὸν αὐτοῦ ἐχρησίμευσεν εἰς οἰκοδομὴν ἄλλων κτιρίων. Ἐν αὐτῷ εὑρέθη νεκροταφεῖον, δι' αὐτοῦ διῆλθεν ὑδραγωγεῖον καὶ εἶτα τὸ Βαλεριάνειον λεγόμενον τεῖχος. Πασῶν δὲ τούτων τῶν ἐπιγενομένων ἐν τῷ Ὠδείῳ μεταβολῶν, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἐλεηλατήθη καὶ τὸ ὑλικὸν αὐτοῦ διεσπάρη. Ὥστε μεθ' ὅλα ταῦτα τί ἐδυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν; Ἐν τούτοις πολλαὶ ἐνδείξεις ὑπάρχουσιν ὡς π. χ. τὸ ἐκ τῆς πυρᾶς παχὺ ἐκ τέφρας καὶ ἀπηνθρακωμένων τμημάτων ξύλων καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου εὑρεθὲν στρῶμα καὶ αὐταὶ αἱ ἡμίκαυστοι κεραμίδες ἐκ τῆς στέγης, αἱ ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Σύλλα ἀσφαλῶς προερχόμεναι, ὡς καὶ τὸ ἐξωμαλυσμένον καὶ τεχνητῶς ἰσοπεδωμένον ἔδαφος, τοῦθ' ὅπερ δεικνύει ὅτι ἦν ἐν χρήσει καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἀνῆκον βεβαίως οὐχὶ εἰς ἰδιωτικὴν οἰκίαν, ἀλλ' εἰς δημόσιον οἰκοδόμημα.

Βεβαίως ἐπιγραφὰς δὲν εὕρομεν, αἵτινες ῥητῶς καὶ κατηγορηματικῶς νὰ ἀποδείξωσι τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὰ εὑρεθέντα ὀλίγα μαρμάρινα ἑδώλια καὶ ὁ ἐνεπίγραφος σπόνδυλος κίονος, καίτοι δὲν εὑρέθησαν κατὰ χώραν, ἐν τούτοις εἰσὶ ταῦτα λείψανα ἱκανὰ ἐμφαίνοντα ὅτι εὑρισκόμεθα ἐπὶ τὰ ἴχνη αὐτοῦ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους!

Ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἥτις ἀφειδῶς μέχρι τοῦδε ἀνέλαβε τὴν δαπάνην τῆς ἀπαλλοτριώσεως κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ὡς καὶ τὴν ἐκσκαφὴν καὶ ἐξερεύνησιν τοῦ χώρου τούτου θέλει συνεχίσει τὸ εὔελπι ἔργον πρὸς ἐντελῆ καθορισμὸν τῆς τοπογραφίας τῆς πόλεως κατὰ τὰ μέρη ταῦτα.

Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἑτέρα μικρὰ οἰκία ΒΑ τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν ἀνήκουσα τῷ Β. Δημητρίου ἀντὶ δραχ. 1800. Καὶ ταύτην κατεδαφίσαμεν καὶ ἀνεσκάψαμεν, διότι ὑπὸ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἐξακολουθεῖ τὸ περιζωννύον τὴν Ἀκρόπολιν Βαλεριάνειον λεγόμενον τεῖχος. Ἐν τῷ διακένῳ αὐτοῦ μεταξὺ πολλῶν ἀρχιτεκτονικῶν λίθων εὕρομεν καὶ ἄλλα τμήματα μαρμαρίνων ἑδωλίων τοῦ Ὠδείου. Καὶ ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐνταῦθα παρετηρήσαμεν εἰς πλεῖστα μέρη κεκαυμένα χώματα μετ' ἀνθράκων. Κάτωθεν τῆς οἰκίας ταύτης εὕρομεν τὸν βράχον καθέτως κεκομμένον χρησιμεύοντα οὕτω ὡς τέρμα τοῦ πρὸς βορρᾶν [1] μέρους, ἡ συνέχεια τοῦ πρὸς Α μέρους τούτου ἀπετελεῖτο διὰ μεγάλων εἰργασμένων κροκκαλοπαγῶν λίθων ἰσοδομικῶν οἰκοδομήματός τινος.

Τὸν χῶρον τοῦτον θεωροῦμεν ὡς ἀποτελοῦντα τὴν σκηνὴν τοῦ Ὠδείου καὶ ἐξ ἄλλων μὲν λόγων,

[1] Τὸ πρὸς δυσμὰς ἄκρον τοῦ κεκομμένου τούτου βράχου ἐξακολουθεῖ οὐχὶ κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, ἀλλὰ κυκλικῶς, σχηματίζον οὕτω κανονικὸν κύκλον, ὡς παραδίδεται ἡμῖν ὅτι περιφερὲς ἦτο τὸ σχῆμα τοῦ Ὠδείου.

Εἰκ. 20. Κεφαλὴ Ἀριοβαρζάνου (;).

Εἰκ. 20. Κεφαλὴ Ἀριοβαρζάνου (;).

Εἰκ. 21. Μαρμαρίνου προσωπείου ὄψις προσθία.

Εἰκ. 21 α. Μαρμαρίνου προσωπείου ὄψις ὀπισθία.

ἰδίᾳ ὅμως ἐκ τῆς συνεχείας τῶν λίθων ὑπὸ τὸ Βαλεριάνειον τεῖχος καὶ τὸ ὑδραγωγεῖον ἀποτελούντων ἴδιον ἐπίμηκες οἰκοδόμημα καὶ ἐκ τοῦ λιθίνου δαπέδου αὐτοῦ (πρβ. πίν. 1). Οἱ κατὰ χώραν εὑρεθέντες κατ' ἀρχὰς δύο δόμοι λίθων, προχωρούσης τῆς ἀνασκαφῆς, ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἀπετέλουν ἁπλοῦν τεῖχος, ἀλλ' ὅτι ἀνῆκον εἰς οἰκοδόμημα τοῦ Ὠδείου καὶ δὴ εἰς αὐτὴν τὴν σκηνὴν μήκ. 10·0 καὶ πλ. 8·00 (πρβ. πίν. 1).

Ἡ καταστροφὴ καὶ ἐπὶ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου ὑπῆρξε τόσον μεγάλη, ἀφ' οὗ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀποκαλυφθέντων θεμελίων ἀφηρέθησαν πολλοὶ λίθοι· πλεῖστοι δὲ ἀνετράπησαν καὶ μετεκινήθησαν. Ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἦτο ἡ σκηνὴ τοῦ Ὠδείου πιστοῦται, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἔκ τε τοῦ σχήματος πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐκεῖ εὑρέσεως δύο μαρμαρίνων προσωπείων, ὑπερφυσικοῦ μεγέθους **(εἰκ. 21, 21α)**, χρησιμευόντων ὡς ἀρχιτεκτονικὸς διάκοσμος τοῦ προσκηνίου. Ἀμφοτέρων τῶν προσωπείων τούτων ἐλλείπουσι δυστυχῶς τὰ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν κάτω μέρη τοῦ προσώπου, διατηροῦσιν ὅμως τὴν πλουσίαν αὐτῶν κόμην ἔμπροσθεν μὲν καὶ ἑκατέρωθεν τῶν ὤτων κυματοειδῶς κατερχομένην, ὄπισθεν δέ, εἰς ὀφιοειδεῖς βοστρύχους κατὰ συνθήκην πρὸς τὰ ἄνω διατυπωμένους, διατηροῦντας δὲ ἔτι ζωηρῶς τὸν ἐρυθρὸν χρωματισμόν.

Ὅτι πάντα τὰ Ὠδεῖα καὶ τὰ θέατρα εἶχον θυμέλην καὶ σκηνὴν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τοῦτο εἶναι ἡμῖν γνωστόν, οὐ μόνον ἐκ τῶν συγγραφέων, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν διασωθέντων μνημείων· ἰδίᾳ ὅμως διὰ τὸ Ὠδεῖον τοῦ Περικλέους ἀναφέρουσιν οἱ συγγραφεῖς, οὓς καὶ ἐν ἀρχῇ ἐμνημονεύσαμεν. Πρὸς τούτοις γνω-

ρίζομεν ἐκ τοῦ Σχολ. τοῦ Ἀριστοφάνους ὅτι ὁ ἐκ Λέσβου περίφημος διθυραμβοποιὸς καὶ κιθαρῳδὸς Φρύνις [1], κιθαρῳδήσας ἐν τῷ Ὠιδείῳ τοῦ Περικλέους κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων ἐν ἔτει 456 πΧ ἐνίκησε, λαβὼν τὸ πρῶτον βραβεῖον.

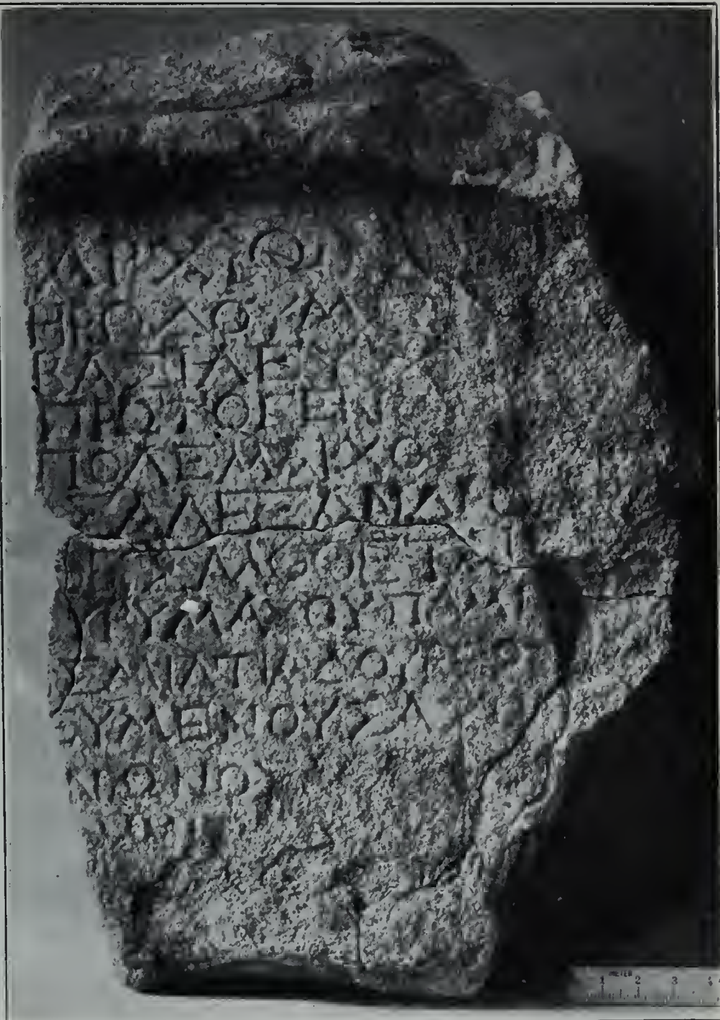
Ἡ κατὰ χώραν εὕρεσις τῆς σκηνῆς τοῦ Ὠιδείου (ἔστω καὶ τῶν θεμελίων), εἶναι σπουδαιοτάτη ἀνακάλυψις, καὶ θεωρῶ ἐμαυτὸν εὐτυχῆ διότι κατόπιν πολυμήνου ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης καθ' ἣν ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἡμῶν Ἑταιρεία οὐδεμιᾶς ἐφείσθη δαπάνης, κατωρθώσαμεν νὰ καθορίσωμεν ἀναμφισβητήτως τὴν ἀκριβῆ θέσιν τοῦ πολυθρυλήτου Ὠιδείου τοῦ Περικλέους! Ὁ χῶρος οὗτος θέλει καταστῆ μετ' ὀλίγον παγκόσμιον προσκύνημα, διότι ἐν τῷ Ὠιδείῳ τούτῳ ἀντήχησαν τὰ μέλη καὶ ἡ φωνὴ τῶν ἀρίστων τῆς ἀρχαιότητος μουσουργῶν!

Ἐπιγραφαί.

Ἐπιγραφὰς ἐλαχίστας εὕρομεν καὶ ταύτας κολοβὰς ***(εἰκ. 22)***.

Ἡ ἄνωθι ἐπὶ στήλης λευκοῦ μαρμάρου ἐπιγραφή, ἀποκεκρουμένη δεξιά, ἀριστερὰ καὶ κάτω ὡς καὶ μικρὸν ἄνω φέρει ἀνάγλυπτον ἀετωμάτιον καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἀσπίδιον· ὕψ. σῳζόμενον 0·27, πλ. 0,19, ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἐν ᾧ ἀναγράφεται κατάλογος ὀνομάτων ἀρχόντων [2], τὴν σχέσιν τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν ὡς πρὸς τὸ ἡμέτερον Ὠιδεῖον. Πάντως ὅμως ἡ ἐπιγραφὴ καίπερ ἀτελὴς παρέχει ἡμῖν τὸ ἐνδόσιμον νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ἀναγομένην εἰς τὸν δημόσιον βίον τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, ὅμοιαι τῇ ὁποίᾳ εὑρέθησαν ἤδη αἱ ἐν CIA III, Nº 1005-1013 δημοσιευθεῖσαι ὡς καὶ τελευταίως ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Στ. Δραγούμη ἐν ΑΕ 1905 σ. 181 δημοσιευθεῖσα.

Ἡ χρονολογία αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ὁρισθῆ ἀσφαλῶς ἅτε ἐλλείποντος του ὀνόματος τοῦ ἄρχοντος, οὐ μόνον ὁ τίτλος καὶ τὸ πατρωνυμικὸν *Ἡρώδου* σῴζεται, ἐκτὸς ἂν δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀνὴρ

Εἰκ. 22. Ἐπιγραφὴ ἐκ τοῦ Ὠιδείου τοῦ Περικλέους.

Ἄρχων - - - - -
- - - - - - Ἡρώδου Μ[αραθώνιος]
Βασιλεὺς
- - - - - - Πρωτογένου - - - - - -
Πολέμαρχος
- - - - - ς Ἀλεξάνδρο[υ] - - - - -
Θεσμοθέτα[ι]
- - - - - - Συμμάχου Παμ[βωτάδης
- - - - - ς Μιλτιάδου - - - - - - -
- - - - - - Εὐμένους Ἀζ[ηνιεὺς]
- - - - - - - - νωνος - - - - - - -

οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ διάσημον τότε γένος τῶν Ἀττικῶν, καὶ τότε ὡρισμένως ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τὸν Β' μΧ αἰῶνα. Ἐπίσης σῴζεται τοῦ *Βασιλέως* καθὼς καὶ τοῦ *Πολεμάρχου* μόνον τὸ *πατρωνυμικόν*. Ἐπίσης ἐκ τῶν *Θεσμοθετῶν* σῴζονται τὰ πα-

[1] Ἀριστοφάνους Νεφέλαι 971. Ὁ Φρύνις κιθαρῳδὸς Μυτιληναῖος οὗτος δὲ δοκεῖ πρῶτος κιθαρίσαι παρ' Ἀθηναίοις καὶ νικῆσαι Παναθηναίοις ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος κτλ. (456/5. ἐκδ. Meyer A IV, 181). — Πρβ. καὶ Curtius, Stadtgeschichte v. Athen σ. 142. — Ἡσύχ. ἐν λ.

[2] Πρβ. CIA Catalogi archontum aliorumque magistratuum.

τρωνυμικὰ τεσσάρων μόνον ὀνομάτων ἀντὶ ἕξ, ὡς γνωστὸν ἡμῖν ἐξ ἄλλων ἐπιγραφῶν. Ἑπομένως ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς τύπους τῶν τοιούτων ἐπιγραφῶν βλέπομεν ὅτι ἡ πλὰξ ἡμῶν εἶναι κολοβὴ καὶ κάτωθεν καὶ ἐντεῦθεν γνωρίζομεν ὅτι λείπουσιν ὁ *Κῆρυξ* τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλῆς, ὁ *Αὐλητής, Κῆρυξ Ἄρχοντος* καὶ *Δημόσιος*.

2. Τεμάχιον ἐπιγραφῆς ὕψ. 0·20, πλ. 0·15, λευκοῦ μαρμάρου ἀποκεκομμένον πανταχόθεν **(εἰκ. 23)**.

Εἰκ. 23. Τεμάχια ἐπιγραφῶν.

καθ' ὑ]πομνημ[ατισμὸν
τῆς ἐξ Ἀρεί]ου Π[άγου βουλῆς.

Πρβ. IG 696. 712ª, 751. 894ª κτλ..

3. Ἐπὶ τεμαχίου κιονίσκου ἐπιτυμβίου (εἰκ. 23).

Κλεους — Ἀτηρι - - -
Ριζονις — Κουτα - - -

Τὸ ὄνομα *Ριζονὶς* εἶναι ἐθνικὸν πόλεως Δαλματικῆς (πρβ. Πολύβιον - Στράβωνα).

4. Κιονίσκος ἐπιτύμβιος χριστιανικῶν χρόνων, ἀποκεκρουμένος ἄνω. Φέρει ἀνάγλυπτον σταυρὸν καὶ δύο πτηνὰ ἑκατέρωθεν. Κάτωθεν τὴν ἐπιγραφὴν (εἰκ. 23).

κατ]οικητήριον
COCTA

Πρβ. IG III 2158. Κουμανούδη, Ἐπιγρ. Ἐπιτύμβιοι ἀριθ. 3568.

5. (εἰκ. 23).

οἰκητή]ριον
Στεφά-
νου καὶ Σο-
λομωνίδος.

Τὸ ὄνομα *Σολομωνὶς* εἶναι ἑβραϊκόν· πρβ. Σουΐδα ἐν λ. *Ἀντίοχος*. Αἱ χριστιανικαὶ αὗται ἐπιγραφαὶ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων προέρχονται πιθανῶς ἐκ τοῦ ἐγγὺς Ἀσκληπιείου. Ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις ἐγένετο δευτέρα χρῆσις αὐτῶν.

6. Ἐπὶ τεμαχίου μαρμάρου σῴζονται τὰ γράμματα (εἰκ. 23).

ΜΗΛΙΚ]ΕΙΟ

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 19ῃ Νοεμβρίου 1914.

Παναγιώτης Καστριώτης.

Θεσσαλικαὶ ἐπιγραφαὶ

ὑπὸ

Ἀποστόλου Σ. Ἀρβανιτοπούλλου.

Γ'). Ἐπιγραφαὶ Γόννων

(συνέχεια· ὅρα ΑΕ 1914 4-23).

ϑ') Ψηφίσματα ϑεωροδόκων καὶ σπονδοφόρων

(βλ. ἄνω ἀριθ. 101).

Ἀριϑ. 232 (εἰκ. 1· καταλ. ἀριϑ. 171). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη οὐχὶ πολύ· ἄνω λήγει εἰς πλατύ, ἱκανῶς προεξέχον, ὁριζόντιον, ἁπλοῦν μέτωπον, οὗ ἡ δεξιὰ γωνία ἀπεσχίσθη καὶ ἐλλείπει. Ὕψ. 0·94, πλ. 0·382, πάχ. 0·10.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·007-0·014, διάστιχ. 0·004.

Σφάλματα τοῦ χαράκτου ὀλίγα τινὰ καὶ μικρὰ ὑπάρχουσιν: ἐν στίχ. 5 παρέλιπε τὸ Σ, ἀρκτικὸν τοῦ *στήλην*, διότι ἡ προηγουμένη λέξις ἔληγεν εἰς Σ· ἐν στίχ. 14 φαίνεται ὅτι ἔγραψεν Ο ἀντὶ Ω, ἀλλὰ διώρθωσε, προσθεὶς κεραίαν λοξὴν κάτω δεξιά· ἀλλ', ἐπειδὴ προσομοίως καὶ ἀλλαχοῦ ἀποδίδει τὸ Ω, δὲν κατελογίσαμεν τοῦτο ὡς σφάλμα· ἐν στίχ. 19 καὶ 20 παρέλιπεν, ἢ γραπτῶς μόνον εἶχεν ἀποδώσει, τὴν στιγμὴν τοῦ Θ καὶ τὴν ἔσω κεραίαν τοῦ Α τοῦ *λάχωσιν*· ἐν στίχ. 23 ἔγραψε κατ' ἀρχὰς κάθετον κεραίαν τοῦ Ε, ἀλλὰ διώρθωσε τὸ ὅλον εἰς ΔΕ· ἐν τέλει τοῦ στίχ. 31 τὸ Ι μόλις διακρίνεται· ἐν στίχ. 36 παρέλιπε τὸ ἕτερον Λ.

Ἐν στίχ. 27 ὁ χαράκτης ἔγραψεν ἐμφανῶς *ἀποδεδειγμέναις*· ἀλλ' εἶναι φανερὸν ἐκ τῶν στίχ. 42-43 ὅτι ἐνταῦθα ἁρμόττει τὸ *ἀποδέχεσθαι*, οὐχὶ τὸ *ἀποδείκνυσθαι*· ἐν δὲ στίχ. 47 ὁ χῶρος ἀπαιτεῖ κατὰ τὸ ἐλλεῖπον τμῆμα οὐχὶ πλείονα τῶν 17 γραμμάτων, περιλαμβανομένων καὶ τῶν τριῶν τελευταίων, ὧν ἴχνη ⌐⌒‾ ἐσώθησαν· τούτου ἕνεκα τὸ *πᾶσι* χωρεῖ μέν, μόλις δέ.

Ὁ λίθος περιλαμβάνει ἐμφανῶς δύο ψηφίσματα, ἓν μὲν τῆς πόλεως τῶν Γοννέων ἀπὸ στίχ. 1-9,

Εἰκ. 1 (ἐπιγρ. ἀριϑ. 232) ψήφισμα τῶν Γοννέων περὶ ἐκλογῆς ϑεωροδόκου καὶ ψήφισμα τῶν Ἀϑηναίων περὶ ϑεωροδοκούντων τοὺς σπονδοφόρους

(ἅπασαι αἱ εἰκόνες ἐποιήθησαν ἐκ τῆς ὀπισθίας ὄψεως ἐκτύπων).

Ἔδοξε τῆι πόλει τῆι Γοννέων [θεωροδόκον ἑλέσθαι κατὰ τὸ ψήφι[σμα, ὃ ἤνεγκαν οἱ θεωροὶ τῶν Ἀθην[αίων Σωσιγένης καὶ Ἀρχεπτόλεμο[ς· καὶ ἀναγράψαι τὸ ψήφισμα εἰς ⟦*σ*⟧τήλην λιθίνην καὶ θεῖναι εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς· θεωροδόκος Νίκαιος Ἀριστοκράτους ἑκὼν προσεδέξατο· κύριον. Εὐκλῆς Εὐκλέου Ποτάμιος εἶπεν· ἐπειδή τινες τοὺς ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκπεμπομένους σπονδοφόρους θεωροδοκοῦντες φανερὰν καθιστᾶσι τὴν πρὸς τὸ[ν δῆμον εὔνοιαν καὶ φιλανθρωπίαν, καθήκει δὲ τῶι δήμωι μηθενὸς λείπεσθαι τῶν εἰς τιμὴν καὶ χάριν ἀνηκόντων πρὸς τοὺς εὐεργετεῖν τὸν δῆμον αἱρουμένους· τύχη ἀγαθῆι· δεδόχ(θ)αι τῆι βουλῆι· τοὺς προέδρους, οἵτινες ἂν λ(ά)χωσιν προεδρεύειν εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἐκκλησίαν, χρ[η]ματίσαι περὶ τούτων, γνώμην δὲ ξυμβάλλεσθαι τῆς βουλῆς εἰς τὸν δῆμον ὅτι δοκεῖ τῆι βουλῆι· ὅσοι θεωροδοκοῦντες τυγχάνουσιν ἐν ταῖς πόλεσιν, ταῖς ἀποδεδε⟨*ι*⟩γμέναις σπονδὰς τῶν τε Ἐλευσινίων καὶ Παναθηναίων καὶ Μυστηρίων, ὑπάρχειμ μὲν αὐτοὺς ἤδη προξένους τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων, εἶναι δὲ αὐτοῖς, φιλοτιμουμένοις εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἄλλο ἀγαθὸν εὑρέσθαι παρὰ τοῦ δήμου, ὅτου ἂν δοκῶσιν ἄξιοι εἶναι· τοὺς δὲ σπονδοφόρους τοὺς ἐπαγγέλ⟦*λ*⟧οντας τά τε Ἐλευσίνια καὶ τὰ Παναθήναια καὶ Μυστήρια προσαποφέρειν εἰς τὸ Μητρῷον ἐν τ[οῖ]ς λόγοις τὰ ὀνόματα τῶν θεωροδοκούντων πατρόθεν, ὅταν καὶ τὰς πόλεις τὰς ἀποδεξαμένας τὰ]ς σπονδὰς ἀποφέρωσιν, ὅπως καὶ] τούτων γινομένων οἵ τε φιλοτίμως πρ]ὸς τὴν πόλιν διακείμενοι γνωστο]ὶ [κα]θιστῶνται καὶ ὁ δῆμος πᾶσι φιλάνθρωπος] φαίνηται

(τέρμα).

ἕτερον δὲ τῆς βουλῆς τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ στίχ. 9-47· τὸ ὀλιγολόγον τῶν ἐπαρχιωτῶν Γοννέων, ἀνθρώπων ἁπλουστέρων, ὡς γεωργῶν, ποιμένων καὶ πολεμιστῶν τὰ πολλά, εὕρηται εἰς χαρακτηριστικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μακρολογίαν τῶν λογίων Ἀθηναίων, ἥτις ἄλλως ἀπητεῖτο, εἶναι δὲ καὶ καλλιεπεστάτη· ἐνθυμίζει ὅμως ἡ διαφορὰ αὕτη τὰς μομφὰς τοῦ Ἀριστοφάνους, καταριθμοῦντος ταῖς Ἀθήνησι πληγαῖς καὶ τὸ *ψήφισμα μακρόν*· τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος θὰ ἦτο μακρότερον ἔτι, ἂν δὲν παρελίποντο πρὸ τοῦ ***Εὐκλῆς*** τοῦ στίχ. 9 τὰ συνήθη παρ' Ἀθηναίοις τυπικὰ *ἐπὶ δεῖνος ἄρχοντος* κτλ.· ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχῆς τοῦ τῶν Γοννέων ψηφίσματος ἐλλείπει παραδόξως τὸ *Ἀγαθῆι τύχηι*, ὅπερ ἴσως ἀπεδίδετο γραπτῶς ἐπὶ τοῦ μετώπου μετ' ἄλλων κοσμημάτων.

Ὁ δὲ νοῦς τῶν ψηφισμάτων τούτων εἶναι ὁ ἑξῆς· οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπιθυμοῦντες νὰ προσελκύωσι ξένους εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν ἑορτασμὸν τῶν παρ' ἑαυτοῖς Ἐλευσινίων, Παναθηναίων καὶ Μυστηρίων νὰ ἀναγάγωσιν εἰς Πανελλήνιον ἑορτήν, ἐξαπέστελλον εἰς διαφόρους πόλεις *σπονδοφόρους*, ἵνα τελῶσι τὴν *ἐπαγγελίαν* τῶν ἑορτῶν τούτων, ὑποδηλοῦντες διὰ τοῦ ὑπουργήματος τῶν ἐπαγγελλόντων ὅτι θεωροῦσι τὰς ἑορτὰς ταύτας ἰσαξίας τοῖς Ὀλυμπίοις, ἐν οἷς οἱ ἐπαγγέλλοντες *θεωροὶ* ἐκαλοῦντο εἰδικῶς *σπονδοφόροι* (πρβ. π.χ. *Παυσ.* Ε' 15, 10).

Κατὰ δὲ τὴν προκειμένην περίστασιν ὥπλισαν τοὺς ἑαυτῶν σπονδοφόρους διὰ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ψηφίσματος, ἵνα τὸ αὐτὸ περιαγάγωσιν ἀνὰ τὰς φιλίως ὁπωσδήποτε, ἐννοεῖται, διακειμένας αὐτοῖς πόλεις, καὶ δημιουργήσωσιν εὐκολώτερον θεωροδόκους, ὡς χορηγοῦντες μὲν αὐτοῖς ἤδη ἅμα τῇ ἀποδοχῇ τῆς θεωροδοκίας τὴν προξενίαν τοῦ Ἀθηναίων δήμου μετὰ τῶν σὺν αὐτῇ τιμῶν, ὑπισχνούμενοι δὲ αὐτοῖς, φιλοτιμουμένοις, καὶ ἄλλα ἀγαθά, ἐξάπτοντες δὲ τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν διὰ τῆς προσαγωγῆς καὶ γνωστοποιήσεως τῶν ὀνομάτων ἑκάστου μετὰ τοῦ πατρόθεν καὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἐν Ἀθήναις. Κατὰ ταῦτα εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τὸ ψήφισμα τοῦτο τῶν Ἀθηναίων, ἢ τμήματα αὐτοῦ νὰ ἀναπληρωθῶσιν ἐκ τούτου.

Ἡ δὲ πόλις τῶν Γοννέων εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι ἀπεδέξατο τὰς σπονδὰς καὶ τὴν ἐπαγγελίαν, καίτοι τοῦτο δὲν ἀναγράφεται διαρρήδην ἐν τῷ ψηφί-

σματι, ὡς ἀναγράφεται ἐν τῷ γνωστῷ, τῷ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ εὑρεθέντι, ἀλλὰ τὴν ἀποδοχὴν ἐξέφρασεν ἀνεπισήμως· διότι τοῦτο ὑποδεικνύει ἡ ἐνταῦθα ἀναγραφομένη ἀπόφασις αὐτῶν περὶ ἐκλογῆς θεωροδόκου πολίτου Γοννέως, τῆς πόλεως αὐτῆς μὴ ἀναλαβούσης τὴν θεωροδοκίαν, πρὸς ἀποφυγὴν βεβαίως δαπανῶν· φαίνεται λοιπὸν ἐκ τούτων ὅτι οἱ Γοννεῖς δὲν ὑπεσχέθησαν τὴν ἀποστολὴν *ἐπισήμων* θεωρῶν εἰς Ἀθήνας ἐξ ἑαυτῶν πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὰς ἐκεῖ ἑορτάς. Περὶ τῶν λεπτομερειῶν, τῶν κατὰ τὴν θεωρίαν, σπονδοφορίαν καὶ θεωροδοκίαν, λέγομεν τὰ δέοντα ἐν τοῖς ὑπομνήμασι κατὰ στίχους.

Στίχ. 1-2. Τὸν αὐτὸν τύπον ψηφίσματος ἀπηντήσαμεν ἄνω ἐν ἀριθ. 101· δυστυχῶς τὸ τελευταῖον τοῦτο ψήφισμα εἶναι λίαν ἐφθαρμένον καὶ ἐλλιπές, παρέχει δὲ πολλὰς δυσχερείας πρὸς ἀναπλήρωσιν καὶ κατανόησιν· ἀλλ' ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βεβαιοῦται ὅτι ὁ ἐνταῦθα ἐκλεγείς, ὡς ἑκὼν προσδεξάμενος καὶ ἐγκριθείς, θεωροδόκος ***Νίκαιος***, ἐγένετο ipso jure πρόξενος τῶν Ἀθηναίων· οὕτω συμβιβάζονται τὰ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 101 ψηφίσματι δύο ὑπουργήματα, τοῦ ἐκεῖ ἀναφερομένου, ὄντος πιθανώτατα Γοννέως οὐχὶ ξένου, διαμένοντος ἐν Γόννοις ἐπὶ χρόνον τινὰ ἑκάστοτε, ἐκλεγέντος μὲν θεωροδόκου ξένης πόλεως, ἴσως τῶν Ἀθηναίων ἐπίσης, ἀναγνωρισθέντος δὲ καὶ ὡς προξένου αὐτῆς ἐν Γόννοις· οὕτω τὸ συμπληρωθὲν ἐκεῖ μετ' ἀμφιβολίας ***Ἐρικεινέα*** δὲν δύναται νὰ εἶναι πιθανόν· ἀντὶ δὲ τοῦ συμπληρωθέντος ***τῆς πόλεως*** θὰ ἔκειτο ἐθνικόν τι, π.χ. ***Ἀθηναίων***. Περὶ τούτων θὰ εἴπωμεν ἔτι τὰ δέοντα ἐν τῇ ἀναγραφῇ συμπληρωματικῶν παρατηρήσεων εἰς ἁπάσας τὰς δημοσιευθείσας ἐκ Γόννων ἐπιγραφάς, ἀφ' οὗ περατωθῇ ἡ ἔκδοσις αὐτῶν.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ἐλλείπει ἐνταῦθα ἡ ἀναγραφὴ τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως· τοῦτο δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ ἐκ τῶν προειρημένων, καθ' ἃ οἱ Γοννεῖς ἀνεπισήμως ἀπεδέξαντο τὴν ἐπαγγελίαν τῶν Ἀθηναίων, ἐν ᾧ τὸ ψήφισμα αὐτῶν, τὸ εὑρεθὲν ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ, ἐξαντλεῖ πᾶσαν τυπικότητα καὶ ἐπισημότητα, καταδηλοῦν τὴν προθυμοτάτην συμμετοχὴν τῶν Γοννέων εἰς τὰ ***Λευκοφρύηνα*** τῶν Μαγνήτων ἐκείνων.

Στίχ. 2-4. Ἡ ἐκλογὴ θεωροδόκου τελεῖται ***κατὰ τὸ ψήφισμα***, ὃ ἐκόμισαν οἱ ἐξ Ἀθηνῶν σπονδοφόροι· ἡ προσθήκη αὕτη δὲν εἶναι ἁπλῶς τυπική, ἀλλ' ἔχει λόγον τὴν βεβαίωσιν τοῦ ὅτι οἱ Γοννεῖς ἀναγνωρίζουσι καὶ ἐπικυροῦσι τὴν ἐκλογὴν τοῦ Νικαίου ὡς προξένου τῶν Ἀθηναίων ἐν Γόννοις, καθ' ἃ ἐκ τῶν στίχ. 29-31 ἐξάγεται· ἐν τῷ μνημονευθέντι ὑπ' ἀριθ. 101 ψηφίσματι ἐκφράζεται διαρρήδην ἡ ἔγκρισις καὶ ἐπικύρωσις ***ἑλέσθαι πρόξενον Ἀθηναίων καὶ θεωροδόκον*** (ἐνν. ***αὐτῶν***).

Τὸ δὲ ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων ἐκόμισαν δύο, ὁ Σωσιγένης καὶ ὁ Ἀρχεπτόλεμος, οὓς οἱ Γοννεῖς καλοῦσι ***θεωρούς***, ἐν ᾧ τὸ ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων ἀποκαλεῖ αὐτοὺς ἐν στίχ. 12 καὶ 36 (πρβ. καὶ στ. 27 καὶ 43) ***σπονδοφόρους***· ἡ διαφορὰ αὕτη τῆς προσωνυμίας ἐνέχει τινὰ ψυχρότητα τῶν Γοννέων, μὴ ἀναγνωριζόντων τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καθιερουμένην προσωνυμίαν, καίτοι οἱ τελευταῖοι οὗτοι προσπαθοῦσι νὰ δικαιολογήσωσιν αὐτήν, ὑπαναγράφοντες δὶς τοὺς τοιούτους ὡς κομιστὰς ***σπονδῶν***· παρ' ἑαυτοῖς ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκαλοῦσι τοὺς ἐπαγγέλλοντας ἄνευ προσχήματος ***σπονδοφόρους*** καὶ διὰ τοὺς εἰρημένους σκοποὺς καὶ κατά τινα μεγαληγορίαν, ὡς ὄντας τοῦ γένους τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ Κηρύκων, ***ἐξ ὧν οἱ σπονδοφόροι ἐκπέμπονται***[1]. Ἀλλ' οἱ Γοννεῖς τοσοῦτον αὐστηροὶ δείκνυνται, ὥστε καὶ τοὺς ἐκ Μαγνησίας τῆς ἐπὶ Μαιάνδρῳ ἀποσταλέντας ὀνομάζουσιν ἁπλῶς ***ἀπεσταλμένους ἄνδρας***, οὐδὲ ***θεωροὺς*** κἄν· φαίνεται λοιπὸν ὅτι οἱ Γοννεῖς μόνον τοὺς ἐπαγγέλλοντας τὰ Ὀλύμπια ἀνεγνώριζον ὡς σπονδοφόρους, τοὺς δ' ἐξ Ἀθηνῶν ἀποσταλέντας ἐκάλεσαν ***θεωροὺς*** ἁπλῶς ἢ διά τινα φιλανθρωπίαν, ἢ ἕνεκα τῆς κοι-

[1] Εἶναι ἡ φράσις τοῦ ψηφίσματος αὐτῶν τῶν *γενῶν* ἐν IG II[1] 605· τούτου δύναται νὰ συμπληρωθῇ τὸ *εἰς τοὺς ἐκπεμπομένους ἐξ ἑαυτῶ[ν **σπονδοφόρους*** οὐχὶ ***ἀγαθούς***, ὡς συμπληροῖ ὁ Köhler. Καὶ οἱ λογισμοὶ Ἐλευσινόθεν ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς δὶς ***σπονδοφόρους*** *εἰς μυστήρια τὰ μ[εγάλα]*· μοὶ εἶναι ἄγνωστον διὰ τί ὁ Köhler δὲν συνεπλήρωσεν ὁμοίως ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει, ἐν ᾗ ἀφῆκεν ἁπλῶς *σπον]δοφόροις εἰς μυστήρι[α* - - - - -· ἐκ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ψηφίσματος συνάγομεν ὅτι ***Μυστήρια*** ἁπλῶς καλοῦσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἑορτὴν διάφορον τῶν ***Ἐλευσινίων***· ἀλλ' ἡ παρουσία τῶν σπονδοφόρων ἔν τε τῷ ἐκ Γόννων καὶ ἐν Ἀττικοῖς ψηφίσμασι δηλοῖ ὅτι τὰ *μεγάλα* ***Μυστήρια*** ἐκαλοῦντο καὶ ἁπλῶς ***Μυστήρια***· βλ. τα ἡμέτερα ὑπομνήματα εἰς στίχ. 25-35 τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ψηφίσματος. Σημειωτέον δ' ὅτι τοὺς σπονδοφόρους τούτους ἀπέγραφεν ὁ ἱεροφάντης, καθ' ἃ δηλοῖ τὸ ψήφισμα τῶν Εὐμολπιδῶν καὶ Κηρύκων ***τοῖς ἀποδημοῦσιν ἐπὶ τὰς σπονδοφορίας διατελεῖ μετ εὐνοίας*** (ἐνν. *ὁ ἱεροφάντης*) ***ἀπογράφων τὴν ἐπαγγελίαν***.

νοτέρας χρήσεως τῆς λέξεως θεωρός, ἢ δι' ἀμφότερα.

Ὁ δὲ **Σωσιγένης** καὶ **Ἀρχεπτόλεμος** εἶναι, καθ' ὅσον γινώσκω, ἄγνωστοι ἐν τῇ Ἀττικῇ προσωπογραφίᾳ· ἐπίσης ἄγνωστος εἶναι καὶ ὁ ῥήτωρ τῆς βουλῆς **Εὐκλῆς Εὐκλέου Ποτάμιος**. Ἀπεστέλλοντο δὲ συνήθως τρεῖς ἄνδρες πρὸς ἐπαγγελίαν· πρβ. **P. Boesch** *Θεωρὸς* 30-33· ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἱκανὰ παραδείγματα, οἷον τὸ ἐνταῦθα, ἀποστολῆς δύο μόνον, ὧν ὁ πρῶτος βεβαίως λογίζεται ὡς ὁ *ἀρχιθέωρος*.

Στίχ. 5-9. Ἡ ἀναγραφὴ καὶ ἀνάθεσις τοῦ ψηφίσματος τούτου τελεῖται κατὰ τὸν κοινότατον τρόπον, ἐν ᾧ ἐν τῷ εὑρεθέντι ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ ἔδοξεν **ἀναγράψαι καὶ τὸ ψήφισμα τόδε εἰς τὰ κοινὰ γράμματα καὶ ἀνενεγκεῖν εἰς τὸ νομοφυλάκιον**, ἵνα ἰσχύῃ εἰς τὸν πάντα χρόνον· ἡ διαφορὰ αὕτη εἶναι ἕτερον δεῖγμα τῆς ἀνεπισήμου καὶ σχεδὸν ἀδιαφόρου ὑποδοχῆς τῶν Ἀθηναίων ἐν Γόννοις.

Ὁμοίως ἡ ἐκλογὴ ἑνὸς πολίτου, ἑκόντος μάλιστα προσδεξαμένου, ὡς θεωροδόκου, δηλοῖ ὅτι δὲν **ἀπεδειχθη θεωροδόκος ἡ πόλις**, ὡς ἀπεδείχθη διὰ τὰ Λευκοφρύηνα· καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαίνων πρὸς τοὺς ἀποσταλέντας Ἀθηναίους σπονδοφόρους καὶ ἡ μὴ δόσις ἐκεχειρίου δεικνύουσιν ὅτι αἱ σχέσεις τῶν Γοννέων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις (περὶ τὸ 250 πΧ) ἦσαν μὲν ἁπλῶς φιλικαί, ἀλλ' οὐχὶ λίαν στεναί, οὐδ' «ἐγκάρδιοι», ὡς κοινῶς λέγομεν.

Ὁ δὲ **Νίκαιος Ἀριστοκράτους** θὰ ἦτο βεβαίως τις τῶν πλουσίων Γοννέων, ἵνα ἑκάστοτε ὑποδέχηται καὶ φιλοξενῇ τοὺς σπονδοφόρους, ἐκ τῶν ἑαυτοῦ δαπανῶν· ἴσως εἶναι μέλος τῆς μεγάλης οἰκογενείας, ἧς εὕρομεν Μαυσσωλλεῖον ἐν Γοννοκονδυλόνι ἢ Ὀλυμπιάδι, καθ' ἃ λεπτομερέστερον ἀναγράφομεν ἐν τῇ κάτω ὑπ' ἀριθ. 261 δημοσιευθησομένῃ ἐπιγραφῇ. Περὶ δὲ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ ψηφίσματος διὰ τῆς λέξεως **κύριον** βλ. τὰ προειρημένα ἐν ἀριθ. 64 Α· 75· 78· 79· 108 καὶ τὰ λεγόμενα κάτω εἰς ἀριθ. 234· 237.

Ἀπὸ τοῦ στίχ. 9 μέχρι τέλους ἀναγράφεται τὸ ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων, ὃν τοῦ τύπου τῶν πάντως ἀπὸ τοῦ ἔτους που 372 πΧ ἐν χρήσει, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις εὑρεθέντων ψηφισμάτων.

Στίχ. 10-24. Τὸ ψήφισμα λαμβάνει φροντίδα περὶ τῆς θεωροδοκίας τῶν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις ἀποστελλομένων σπονδοφόρων· περὶ δὲ τῶν ἐκ τῶν πόλεων, τῶν ἀποδεξαμένων τὰς σπονδάς, ἀποστελλομένων εἰς Ἀθήνας ἐπισήμων θεωρῶν, ὡς ἀντιπροσώπων τρόπον τινὰ ἑκάστης τῶν πόλεων, καὶ περὶ τῶν εἰς Ἀθήνας ἐπίσης ἀποστελλομένων θεωρῶν, ἀλλ' ἐν διαμέσῳ τινὶ πόλει διαμενόντων παρὰ θεωροδόκοις [1], θὰ ἐλαμβάνετο μέριμνα δι' ἄλλων ψηφισμάτων.

Ἐνταῦθα ἐλθόντος τοῦ λόγου ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω γνώμας τινάς, ἐνισχυούσας μὲν τὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Boesch, ἕν τισι δὲ διαφόρους τῶν παρ' αὐτῷ: κυριώδης σημασία τοῦ **θεωρὸς** εἶναι τοῦ ἀποστελλομένου ἔκ τινος ἀποδεξαμένης τὴν ἐπαγγελίαν πόλεως πρὸς τὴν ἑορτάζουσαν, ἵνα μετάσχῃ τῶν ἑορτῶν ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῆς [2]· ἡ δ' ἐπωνυμία ὡς **θεωροῦ** τοῦ ἐπαγγέλλοντος τὴν ἑορτήν, ἤτοι ἐν γένει τοῦ **σπονδοφόρου**, εἶναι μᾶλλον καταχρηστική.

Ἐπίσης **θεωροδόκος** εἶναι κυρίως ὁ ἐν τῇ ἑορταζούσῃ πόλει φιλοξενῶν τοὺς ἐπισήμους ἢ ἀνεπισήμους θεωρούς, ὡς **ξενοδόκος, πανδοκεὺς** κττ., καταχρηστικώτερον δ' ὠνομάσθη **θεωροδόκος** ὁ τοὺς ἐπαγγέλλοντας τὰς ἑορτὰς ἀνὰ τὰς πόλεις ἀπεσταλμένους σπονδοφόρους φιλοξενῶν. Ἡ δὲ πρώτη σημασία τοῦ **θεωρὸς** εἶναι τοῦ περιηγητοῦ, τοῦ πρὸς σπουδήν, μάθησιν ἢ τέρψιν ἐπισκεπτομένου τὰς ξένας πόλεις καὶ τοὺς τόπους ἐν γένει καὶ μελετῶντος τὰ κατ' αὐτάς.

Στίχ. 25-35. Εἶναι ἐμφανὲς ἐκ τῶν χορηγουμένων ὑποσχέσεων καὶ τῶν ἐξ ὑπαρχῆς προξενιῶν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, προλαμβάνοντες διὰ τούτων τὴν προθυμίαν τῶν θεωροδοκούντων, προσπαθοῦσι νὰ προσελκύσωσι ξένους εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ δημιουργήσωσι φίλους ἀνὰ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον.

Ἡ δὲ ἀναφορὰ τριῶν διακεκριμένων ἑορτῶν, τῶν **Ἐλευσινίων, Παναθηναίων** καὶ **Μυστηρίων** παρέχει δυσχερείας εἰς τὴν κατανόησιν, διότι καὶ τὸ

[1] Τοιαύτη περίπτωσις ἀναφέρεται ἐν Ἀττικῷ ψηφίσματι, ἔνθα Κρὴς Κυδωνιάτης *καταπλεύσας εἰς τὸν Πειραιᾶ θεωρὸς ἀπεσταλμένος εἰς Δελφούς*, τιμᾶται ἐν Ἀθήναις ἕνεκα προξενίας παρ' Ἀθηναίοις τοῦ ἑαυτοῦ πατρός.

[2] Ἡ συνήθης περὶ τούτων φράσις εἶναι *ἀποστέλλειν θεωροὺς εἰς* (πόλις ἢ ἑορτή)· ἐν ἀριθ. 4332 στίχ. 2 τῶν Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ κατὰ ταῦτα *ἐπειδὴ ὁ ἀποσταλεὶ[ς θεωρὸς εἰς Πύθια* κτλ..

πρῶτον νῦν ἐμφανίζεται ἡ παράθεσις αὕτη, καθ' ὅσον γινώσκω· τὸ νὰ δεχθῶμεν ἁπλῶς σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν καὶ νὰ νοήσωμεν δύο ἑορτάς [1], ἤτοι τὰ **Παναθήναια** καὶ τὰ **Ἐλευσίνια μυστήρια**, νομίζω ὅτι καθίσταται δυσχερές, ἕνεκα τῆς σαφοῦς διακρίσεως τούτων ἐνταῦθά τε καὶ ἐν στίχ. 37-38· ἀλλὰ πάλιν τὸ νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι **Μυστήρια** νοοῦνται τὰ **μικρὰ** λεγόμενα, δὲν ἁρμόττει τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς σπονδοφορίας καὶ τοῖς ἐν γένει ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ διαλαμβανομένοις.

Τοὐναντίον ἐκ τῶν λογισμῶν Ἐλευσινόθεν, περὶ ὧν προείπομεν ἐν τοῖς ἄνω σελ. 169 καὶ σημ. 1, καταφαίνεται ὅτι **Μυστήρια** ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ νοοῦνται **τὰ μεγάλα**, ἤτοι τὰ κυρίως μυστήρια, ἅτινα ἔβλεπον οἱ μύσται ἐν τῷ Τελεστηρίῳ, μετέχοντες καὶ τῶν λοιπῶν ἐκεῖ ἑορτῶν. Οὕτως απομένει νὰ νοήσωμεν ὡς **Ἐλευσίνια** τὰς μεγάλας προκαταρκτικὰς **ἐν Ἀθήναις** ἑορτὰς τῆς συνολικῆς, σπουδαιοτάτης καὶ μεγίστης καὶ ὄντως Πανελλήνιον χαρακτῆρα ἐχούσης ἑορτῆς [2].

Ἦτο δὲ ἀναγκαῖον ἐν τοῖς ἐπισήμοις γράμμασι νὰ διακρίνωνται τὰ **ἐν Ἀθήναις Ἐλευσίνια** τῶν ἐν **Ἐλευσῖνι Μυστηρίων**, ἵνα οἱ καλούμενοι μόνον εἰς τὰ Ἐλευσίνια γινώσκωσιν ὅτι δὲν θὰ μετεῖχον ἀναγκαίως τῆς ἐν Ἐλευσῖνι ἑορτῆς, ἀλλὰ τῆς ἐν Ἀθήναις μόνον· ἴσως δυνάμεθα νὰ ἐνισχύσωμεν ἔτι μᾶλλον τὴν διάκρισιν, παραδεχόμενοι ὅτι οἱ προσκαλούμενοι εἴς τε τὰ Ἐλευσίνια καὶ τὰ Μυστήρια ἠδύναντο νὰ μυηθῶσιν, ἤτοι ὅτι εἶχον τὸ πρὸς τὴν μύησιν καὶ τὰ συναφῆ αὐτῇ δικαιώματα πάντα, ὅπερ δέον νὰ λογισθῇ παρ' Ἀθηναίοις μεγίστη τιμή, ἥτις ἀπὸ Δημητρίου μάλιστα τοῦ Πολιορκητοῦ ἤρξατο νὰ χορηγῆται ἐκτενέστερον εἰς τοὺς Πανέλληνας.

Κατὰ ταῦτα νῦν τὸ πρῶτον νομίζω ὅτι μανθάνομεν ἐκ τοῦδε τοῦ ψηφίσματος τὴν σπουδαιοτάτην διάκρισιν τῶν Ἐλευσινίων ἀπὸ τῶν Μυστηρίων, ἐπισήμως παραδεδεγμένην καὶ λόγον σημαντικὸν ἔχουσαν· σὺν τῷ χρόνῳ διὰ τῆς καταχρήσεως συνέπεσον τὰ πάντα, καὶ ἠδύνατό τις νὰ θεωρήσῃ τὴν ὅλην ἑορτὴν ἔν τε Ἀθήναις καὶ ἐν Ἐλευσῖνι τελουμένην λόγῳ καὶ ἔργῳ ὡς **Ἐλευσίνια-Μυστήρια**, Ἐλευσίνια μυστήρια.

Στίχ. 35-47. Σημαντικὸν εἶναι τὸ βεβαιούμενον περὶ τῶν σπονδοφόρων ὅτι ἐλογίζοντο ὡς ἐπίσημοι δημόσιοι ἄρχοντες, ὅπερ ἠδύνατό τις νὰ ὑπονοήσῃ καὶ ἐκ τῶν λογισμῶν Ἐλευσινόθεν· διότι κατα τὸν μέγαν ἐν Ἀθήναις νόμον καὶ οἱ σπονδοφόροι, λαμβάνοντες χρήματα δημόσια, ὑπήγοντο εἰς δόσιν λόγου καὶ εὐθυνῶν, ἐπειδὴ **οὐδείς ἐστιν ἀνυπεύθυνος τῶν καὶ ὁπωσοῦν πρὸς τὰς ἀρχὰς προσεληλυθότων**· περὶ τῆς σημασίας τοῦ νόμου τούτου καὶ τῶν συναφῶν βλ. τῆς ἐμῆς εἰδικῆς πραγματείας **Περὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀρχόντων** κτλ. (ἐν Ἀθήναις 1900) σελ. 24-25 μάλιστα.

Οἱ σπονδοφόροι λοιπὸν ὤφειλον νὰ δώσωσι μετὰ τὸ πέρας τῆς σπονδοφορίας **λόγον καὶ εὐθύνας**· καὶ ὁ μὲν **λόγος** ἀνεφέρετο εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δοθέντων αὐτοῖς χρημάτων, ἵνα δαπανήσωσι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑπηρεσίας αὐτῶν, δηλοῦται δ' ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ διὰ τοῦ **ἀποφέρειν λόγον εἰς τὸ Μητρῷον**· περὶ τῶν ὁμοίων καὶ παραπλησίων ἐκφράσεων ἐγράψαμεν τὰ δέοντα, συναγαγόντες πάντα τὰ σχετικὰ παραδείγματα ἔκ τε τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν συγγραφέων, ἐν τῇ μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ ἡμῶν σελ. 73-75.

Μετὰ δὲ τῆς δόσεως τοῦ λόγου τούτου κατέθετον οἱ σπονδοφόροι ἐν εἴδει δόσεως καὶ **εὐθυνῶν**, ἤτοι ἐκθέσεως περὶ τοῦ διοικητικοῦ μέρους τῆς ἑαυτῶν ὑπηρεσίας, τὰ ὀνόματα μετὰ τῶν πατρικῶν, καὶ μετὰ τῶν ἐθνικῶν βεβαίως, τῶν θεωροδόκων τιμῆς ἕνεκα· ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο συνεπληρώσαμεν τὸν στίχ. 46 διὰ τοῦ **γνωστοί**, διακρίναντες ἴχνος τοῦ Γ· ἐκ τοῦ ἐν τῷ Μητρῴῳ δὲ γραμματείου, τοῦ περιέχοντος τὰ ὀνόματα τῶν ἀποδεξαμένων τὰς σπονδὰς πόλεων καὶ τῶν ἐν αὐταῖς θεωροδόκων κατὰ τὰς ἀνακοινώσεις καὶ ἐκθέσεις τῶν σπονδοφόρων, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ὑπονοήσωμεν ὅτι ἀνεγράφοντο ἐπὶ στήλης ἰδίας μὲν αἱ πόλεις, ἑτέρας δὲ οἱ θεωροδοκήσαντες, οἵτινες ἐλάμβανον ἕκαστος τὰ τίμια τῆς προξενίας.

Τοιαῦται λοιπὸν στῆλαι, ἀνατεθειμέναι βεβαίως εἴς τι ἱερόν, καὶ ἐκτεθειμέναι εἰς τὸ κοινὸν φιλοτιμίας ἕνεκα καὶ διαφημίσεως, εἶναι εὔλογον νὰ ἀναμένωμεν ὅτι θὰ εὑρεθῶσιν, ἢ ὅτι θὰ εὑρέθησαν ἤδη καὶ ἴσως λανθάνουσιν ὑπὸ μορφὴν καταλόγων ἐν

[1] Παρὰ *Πολυβ.* ΚΗ' 19, 4 ἀναφέρονται δύο μόνον θεωρίαι καὶ ἑορταί, τὰ Παναθήναια καὶ τὰ Μυστήρια. Περὶ τοῦ ζητήματος σκοπῶ νὰ διαλάβω εἰδικώτερον ἐν τέλει τῶν ἐπιγραφῶν τούτων.

[2] Πρβ. **Foucart *les grands mystères d'Eleusis*** (1900) σελ. 89 κέ. μάλιστα.

ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλ' ἡμεῖς, μὴ ἔχοντες ἐν Θεσσαλίᾳ ἀντίτυπον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων μηδὲ τῶν ἄλλων σχετικῶν βοηθημάτων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρευνήσωμεν ἐν τῷ παρόντι δεόντως, ἵνα ὑπαγάγωμεν ὑπὸ τοιαύτην κατηγορίαν προξενίας τινὰς ἢ καταλόγους τῶν ἤδη εὑρεθέντων καὶ δυναμένων νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπ' αὐτήν.

Ἐν τέλει σημειωτέον ὅτι, καθ' ἃ ἐξάγομεν ἐκ τοῦ στίχ. 35-36, οἱ σπονδοφόροι ἐκαλοῦντο ἐπισήμως *ἐπαγγέλλοντες* τὰς τρεῖς ταύτας τῶν Ἀθηναίων μεγάλας ἑορτὰς ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα· αἱ πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοιούτων ἐπαγγελιῶν διατάξεις καὶ ἄλλα σχετικὰ τῇ ἐπαγγελίᾳ περὶ τελέσεως τῶν σπονδῶν, θυσιῶν καὶ ὅρκων, ἀπαραιτήτων βεβαίως πρὸς κραταίωσιν τῆς ἀποδοχῆς, θὰ ἀνεγράφοντο ἐν Ἀθήναις δι' ἰδίων νόμων καὶ ψηφισμάτων ἐπὶ στηλῶν· δὲν εἶναι ἄρα ἀπίθανον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἐν τοῖς ἤδη ἐκεῖ ηὑρημένοις λανθάνουσιν ἴσως καί τινα εἰς τοιαῦτα ἀναφερόμενα.

Ὄντως δ' ἐξετάσαντες προχείρως κατά τινα εἰς Ἀθήνας μετάβασιν ἡμῶν τὰς Ἀττικὰς ἐπιγραφάς, ᾐκάσαμεν ὅτι πρὸς τοιοῦτόν τι ἔργον καὶ τοιαύτας λεπτομερείας ἀνεφέροντο μάλιστα μὲν τὸ ἐν IG IV² 510 e ψήφισμα, λίαν ἐφθαρμένον δυστυχῶς, ἴσως δὲ καὶ τὸ 510 h καὶ πιθανῶς τὸ 535 d, οὗ μάλιστα δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ καί τινα λέξιν, ἀφεθεῖσαν ἀσυμπλήρωτον, *ἐπηγγ*]*ελμέν*[α].

ι'). *Ἕτερα ψηφίσματα ὑπὲρ δικαστῶν καὶ βολιμοδικαστῶν* (βλ. ἄνω ἀριθ. 64-88).

***Ἀριθ. 233** (εἰκ. 2· καταλ. ἀριθ. 170).* Στήλη μαρμάρου λίαν ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς πλατύ, ἠπίως προεξέχον, ὁριζόντιον, ἁπλοῦν μέτωπον, ἀποσχισθὲν δεξιὰ καὶ ἐλλεῖπον· ὑπ' αὐτὸ ἀπεδόθη πλαστικῶς, ἐξέχουσα ὀλίγον κορωνίς, ἥτις θὰ ἔφερέ ποτε γραπτὰ κοσμήματα· ὁμοίως ἐξεχούσας κορωνίδας ἀπαντῶμεν σπανίως καὶ ἐπί τινων γραπτῶν στηλῶν τῆς Δημητριάδος-Παγασῶν. Ὕψ. 0·37, πλ. 0·338, πάχ. 0·09.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ οὐχὶ ἐπιμελῶς, καίτοι ἐπὶ ὁριζοντίων χαραγῶν, ἠγμένων διὰ τοῦ κανόνος, ἀλλὰ καὶ τούτων οὐχὶ ἐπιμελῶς, μόλις δ' ἐνιαχοῦ διακρινομένων νῦν· ὁ πρῶτος στίχος

Εἰκ. 2 (ἐπιγρ. ἀριθ. 233)· ψήφισμα τῶν Γοννέων ὑπὲρ Κιεριέων δικαστῶν.

⟨***Φεραίων***⟩ ⟦***Κιεριέων***⟧ δικαστῶν.
Ἀγαθῇ τύχῃ· ἱερομνημονοῦντος Δη-
μοκράτου τοῦ Ἀσάνδρου· ταγευό⟦***ν***⟧των δ[ὲ
Θεοφάνου τοῦ Ἀρμ[έ]ου, Εὐφήμου τοῦ Εὐδή-
μου, Παρμενίωνος τοῦ Τιμοθέου, Παρμενί-
ωνος τοῦ Μαννίχου, Ἀσά[ν]δρου τοῦ Δικαίου· τα-
μιευόντω(ν) δὲ Ἀντιγόνου τοῦ Εὐβιότου καὶ
Ἀντιόχου τοῦ Παρμενίωνος· γραμματε[ύ-
οντος δὲ Ἀσάνδρου τοῦ Ἀσίου· ἔδοξεν τῆ[ι
πόλει τῇ Γοννέων· τοῖς παραγενομένοις
δικασ[τ]αῖς ἐκ Κιερίου Κορράγῳ Πετραίου κα[ὶ
Φρύνῳ [Π]ολυκράτους καὶ Ἡρακλείδῃ Νικασ[ί]π-
που καὶ τῷ γραμματεῖ αὐτῶν Νικάρχῳ Στρατ[ο]-
ν[ίκου
δοῦναι ⟨***δὲ αὐτοῖς***⟩ [π]ροξε[ν]ίαν, ἰσοπολειτείαν, ἐπ[ι]νομ[ίαν,
ἔνκτησιν, ἀσφάλε[ι]αν, καθ' ἃ καὶ τοῖς λοιποῖς προ-
ξένοι]ς ὑπάρχει· κα[ὶ] τὸ ψήφισμα τοῦτο τού[ς
ἐνάρχους ταγοὺς ἀγορά]σαντας κίονα [λιθί-
νην ἀναγράψαι καὶ στῆσαι ἐπὶ τὸ ἱερὸν τῆς] Ἀ[θην-
[ᾶς· τὸ δὲ γενόμενον ἀνήλωμα εἰς ταῦτα κτλ.].

ἐχαράχθη περὶ τὸ μέσον ἐπὶ τῆς κορωνίδος διὰ μειζόνων γραμμάτων· ὕψ. γραμμ. 0·005-0·01, διάστιχ. 0·009.

Σφάλματα τοῦ χαράκτου ὑπάρχουσιν ἱκανά: ἐν

στίχ. 1 ἔγραψε *Φεραίων* ἀντὶ *Κιεριέων*, ὅπερ ἐμφανῶς συνάγεται ἐκ τοῦ στίχ. 11· τοῦτο συνέβη διότι πιθανώτατα ταυτοχρόνως ὁ αὐτὸς τεχνίτης ἔγραψε καὶ τὸ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 64 δημοσιευθὲν ψήφισμα ὑπὲρ *δικαστῶν* ***Φεραίων***, ἐκδοθὲν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν αὐτῶν τοῖς ἐνταῦθα ἀρχόντων· ἐν στ. 3 παρέλιπε τὸ πρῶτον Ν τοῦ *ταγευόντων*, ἢ εἶχε γράψει αὐτὸ ἐκ δευτέρας φροντίδος ὑπεράνω ἐπὶ τοῦ διαστίχου, ἔνθα ὅμως δὲν διακρίνεται σαφῶς· ἐν στίχ. 7 τὸ τελικὸν Ν τοῦ *ταμιευόντων* εἶχε γράψει κατ' ἀρχὰς ὡς Δ ἢ Σ καὶ διώρθωσεν εἰς Ν· ἐν τέλει τοῦ στίχ. 9 εἶναι ἀβέβαιον, ἂν ὑπῆρχε Ι· ἐν στίχ. 14 τὸ *δὲ* ***αὐτοῖς*** ἐτέθη ἀτόπως βεβαίως· τοῦτο ἀναγνωρίσας, ὡς φαίνεται, καὶ αὐτὸς ὁ χαράκτης ἢ ὁ ἐπόπτης τῆς χαράξεως, ἐπειράθη νὰ ἀπαλείψῃ αὐτό· ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἐσφυρηλάτησε διὰ τῆς βελόνης τὸ *δοῦναι* καὶ τὸ ὑπ' αὐτὸ *ἔνκτησιν*· θὰ εἶχε δέ τινα λόγον τὸ *δοῦναι δὲ* ***αὐτοῖς***, ἂν προηγεῖτο ἡ φράσις *τοὺς παραγενομένους δικαστὰς - - ἐπαινέσαι, δοῦναι δὲ* ***αὐτοῖς***· ἐν τῷ ψηφίσματι ὑπ' ἀρ. 64 ὑπάρχει ὁ αὐτὸς τύπος, ἤτοι ἄνευ τοῦ *δὲ* ***αὐτοῖς***· ἐν στίχ. 14 ἐπίσης φαίνεται ὅτι εἶχε παραλίπει τὸ Ι τοῦ *προξενίαν* καὶ ἔγραψεν αὐτὸ κατόπιν, μόλις χαράξας καὶ ἐνσφηνώσας μεταξὺ τῶν ἄλλων γραμμάτων ὡς ἐν συμπιλήματι ἐπὶ τοῦ Ν.

Τὸ λεκτικὸν τοῦ ψηφίσματος εἶναι τὸ αὐτὸ τῷ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 64 σὺν τῇ διαφορᾷ ὅτι ἐν στ. 2 τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑπάρχει *ἱερομνημονοῦντος* ἀντὶ τοῦ ἐκεῖ *ἱερομνημονεύοντος* καὶ ἐν στίχ. 6 ὁ ταγὸς ἐκφέρεται *Μάννιχος* ἀντὶ τοῦ ἐκεῖ *Μάνιγχος*· τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ὑπάρχει καὶ τύπος *Μάνινχος* ἄνω ἐν ἀριθ. 132· κατὰ ταῦτα ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 69 ψηφίσματι στίχ. 11-12 δυνάμεθα νὰ ἀναγνῶμεν *Μ[αν]νίχου*, ἢ νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ τέταρτος τύπος τοῦ ὀνόματος τούτου *Μάνιχος* ἁπλῶς· τὸ τελευταῖον τοῦτο εὐνοεῖ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς χώρου ἐν τέλει τῶν ἐκεῖ.

Οἱ ἐκ Κιερίου δικασταὶ οὗτοι ἦλθον ἐπ' *εὐθείας* βεβαίως δίκας ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει, καθ' ὃ παρεγένοντο καὶ ἐκ Φερῶν δικασταὶ ἐπὶ *εὐθείας* καὶ ἕτεροι ἐπὶ *βολίμους* δίκας· περὶ τῆς ἑρμηνείας τῶν δικῶν τούτων ἐν γένει ἐπεφυλάχθημεν νὰ δημοσιεύσωμεν τὰς ἡμετέρας γνώμας, ἵνα πρότερον διερευνήσωμεν τὰ κατ' αὐτὰς ἐν Ἀθήναις, ὅταν αἱ ἡμέτεραι ἀσχολίαι ἤθελον ἐπιτρέψει νὰ μεταβῶμεν ἐκεῖσε καὶ νὰ ἴδωμεν τὰ ἀναγκαῖα βοηθήματα, ὧν τελείως στερεῖται ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Μουσείου Βόλου· διὸ προνοοῦντες ἐγράψαμεν ἐν ΑΕ 1911 130 «*λεπτομερέστερον περὶ πάντων τούτων,* ***μάλιστα περὶ τῶν δικῶν,*** *διαλαμβάνομεν ἐν τέλει τῆς μελέτης ἡμῶν ταύτης ἐν τοῖς περὶ τῆς Γοννέων πολιτείας*»· πρβ. καὶ ΑΕ 1913 101-102.

Τὴν δὲ πρόχειρον καὶ μετ' ἀμφιβολίας τεθεῖσαν ἐ.ἀ. ἑρμηνείαν τῶν *βολίμων* δικῶν ὡς *συμβολίμων*, ἧς ἐγκαίρως εἴχομεν κατανοήσει τὸ ἀβάσιμον, ἀλλὰ δὲν ἐσπεύσαμεν ἕνεκα ἐπειγουσῶν ἡμῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐργασιῶν νὰ δημοσιεύσωμεν τὴν ἐπανόρθωσιν, κατενόησε πρῶτος ὁ Haussoullier καὶ δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ [1] ἐκ Παρισίων ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16/29 Μαΐου 1912 ἔγραψέ μοι διεξοδικῶς τὰς ἑαυτοῦ ἀντιρρήσεις, εἰπὼν ὅτι ἐν Θεσσαλίᾳ συνέβαινεν ὅ τι ἐν Βοιωτίᾳ, ἔνθα, κατὰ τὸ γνωστὸν χωρίον τοῦ Πολυβίου, μὴ κατορθουμένης τῆς συγκροτήσεως ἐγκύρων δικαστηρίων ἐξ ἐπιχωρίων, μετεκαλοῦντο πρὸς ἐκδίκασιν ξένοι δικασταί· ἀλλ' οὐ μόνον ἐν Βοιωτίᾳ, ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ ἐγίνετο χρῆσις ξένων δικαστῶν, ὡς θὰ καταδείξωμεν ἐν τέλει τῶν ἐπιγραφῶν τούτων.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἑρμηνείαν τῶν βολίμων μάλιστα δικῶν γράφει ὁ Haussoullier: «τὸ ἐπ' ἐμοὶ διατίθεμαι νὰ νοήσω διαφόρως τὸν νέον τοῦτον ὅρον: ***εὐθεῖα δίκη*** εἶναι ἡ δίκη, ἡ δικαζομένη ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν ξένων δικαστῶν, ἤτοι δίκη μήπω ἐλθοῦσα ὑπὸ τὴν κρίσιν μηδενὸς δικαστηρίου (παρ' ἡμῖν νῦν ἐν Ἑλλάδι καλεῖται ***πρωτοείσακτος***)· ***βόλιμος δίκη*** εἶναι ἡ δίκη, ἥτις, δικασθεῖσα ἅπαξ, παρεπέμφθη ἐνώπιον ἑτέρων δικαστῶν, τῶν ***βολιμοδικαστῶν*** (παρ' ἡμῖν νῦν ***κατ' ἀναβολὴν*** ἢ ***ἐξ ἀναβολῆς*** καλουμένη)· ***βόλιμος*** παρήχθη ἐκ τοῦ ***βάλλω***, ὅπερ ἐνταῦθα ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ***ἀναβάλλω***. Διὰ τί δὲ δίκη τις παρεπέμφθη ἐκ νέου εἰς ἄλλους δικαστάς; διὰ λόγους πλείονας τοῦ ἑνὸς βεβαίως· π.χ. ἕνεκα ψευδομαρτυριῶν, προσέτι π.χ. ὅτε οὐδέτεροι τῶν διαδίκων ἀπεδέξαντο τὴν ἀπόφασιν, τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν πρώτων δικαστῶν».

Σύμφωνον τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Haussoullier, ἀλ-

[1] Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Haussoullier, λίαν διδακτικὴν πρὸς τὸ θέμα, ἀπέστειλα πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῇ Revue Épigraphique μετὰ τοῦ νέου δικαστικοῦ ψηφίσματος τῶν Φαλανναίων, ὅπερ εἶδον ἐσχάτως ὅτι ἐδημοσίευσεν ὁ A. M. Woodward ἐν JHS 1913 332 κἑ.

λ' ἄνευ τῶν λόγων, οὓς φέρει ὁ εἰρημένος, ἐξέφρασε *κατόπιν* ὁ Wilhelm, δημοσιεύσας ἐν τῇ ΑΕ 1912 253 χωρίον τοῦ Ἡσυχίου, ἐξ οὗ καταδείκνυται ὅτι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δίκαι καλούμεναι *ἀναβόλιμοι*, ἤτοι αἱ καθ' ὑπέρθεσιν καὶ ἀναβολήν.

Στίχ. 11-18. Περὶ τοῦ ὀνόματος ***Κόρραγος*** βλ. τὰ προειρημένα ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθ. 87· 105· 149· 165 Α ψηφίσμασι· τὰ λοιπὰ ὀνόματα εἶναι γνωστὰ καὶ κοινὰ ἐν Θεσσαλίᾳ· τὸ πατρικὸν τοῦ ἐν στίχ. 13 γραμματέως φαίνεται ἐκ τῶν ὑπολειφθέντων ἰχνῶν ὅτι ἦτο ***Στρατόνικος***, καίτοι μόλις χωροῦσι κατὰ τὸ τέρμα τοῦ λίθου τὰ δύο τελευταῖα γράμματα· ἡ γραφὴ ***ἰσοπολειτεία*** ἀπαντᾷ ὁμοίως καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 64 ψηφίσματι καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ὑφ' ἑνὸς συντάξεως καὶ ὑφ' ἑνὸς χαράξεως τῶν ψηφισμάτων ἀμφοτέρων· ἐν στίχ. 18 διεκρίναμεν ἴχνη τοῦ ἐκτὸς ἀγκυλῶν τεθέντος Α.— Περὶ δικαστῶν ἐκ Κιερίου διαλαμβάνουσι καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. 77· 81· 82· 234 ψηφίσματα.

Ἀριθ. 234 (εἰκ. 3· καταλ. ἀριθ. 181). Στήλη

Εἰκ. 3 (ἐπιγρ. ἀριθ. 234)· ψήφισμα τῶν Γοννέων ὑπὲρ Κιεριέων δικαστῶν.

[1] [- - - προνοηθῆναι δὲ τοὺς ἐνάρ]-
[2] [χους ταγούς, ὅπως καὶ τὸ ψήφισμα τοῦτο]
ἀναγρα]φῆ[ι εἰς κίονα λιθίνην καὶ τε-
θῆι εἰ]ς τὸ ἱε[ρὸν τῆς Ἀθηνᾶς· τὴν δὲ ἐσο-
μ]ένην εἰς τα[ῦτα δ]α[πάνην δοῦ-
ναι τὸν ταμίαν ἀ[π]ὸ τῶν [τῆς πόλεως
π]ροσόδων· διαποστεῖλαι δ[ὲ καὶ πρὸς
τὴν [Κ]ιε[ρ]ιέων πόλιν τὰ δ[εδομένα φι-
λάνθρωπ[α] τοῖς δικαστα[ῖς καὶ τῶι
γρ[[α]]μμ[α]τε[ῖ] αὐτῶν τοὺς ἐν[άρχους τα-
γο]ύ[ς]· τοῦ[τ]ο τὸ (ψ)ήφισμα κ[ύριον· κριταὶ
Πα]ρμενίων Μικύθου, Ξεν[οκράτης Οἰνί-
ου, Μν]ασίας Φιλινίου· προν[οηθῆναι δὲ καὶ πρ-
ὸς τὴν π]όλιν τὴν Κιεριέων [γράψαι, ὅπως τε-
θῆι ἐν τῆι ἀ]γορᾶ, οὗ ἂν α[ἱρῶνται, καὶ παρ' ἐκεί-
νοις τόδε τὸ ψήφισμ]α
(τέρμα).

μαρμάρου ὑπομέλανος, ἀριστερὰ μόνον ἀκέραιος, ἐκ δύο τμημάτων, ἀνηκόντων ἀλλήλοις, συναρμοσθεῖσα. Ὕψ. 0·16, πλάτ. 0·20, πάχ. 0·05.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν καλῶς, ἑκάστου στίχου περιορισθέντος μεταξὺ τεσσάρων, ἀνὰ δύο διπλῶν, ὁριζοντίων χαραγῶν, ἠγμένων λίαν ἐλαφρῶς διὰ τοῦ κανόνος καὶ οὐχὶ πανταχοῦ εὐδιακρίτων· τὰ πλεῖστα τῶν γραμμάτων διατηροῦσι πορφυρᾶν πρὸς τὸ ῥόδινον ἀποκλίνουσαν βαφήν· ὕψ. αὐτῶν 0·03-0·012, διάστ. 0·003.

Σφάλματα τοῦ χαράκτου ὑπάρχουσιν ἐν στ. 2, ἔνθα πρὸ τοῦ ΤΟ διακρίνονται ἴχνη Σ διορθωθέντος ἀτελῶς· φαίνεται λοιπὸν ὅτι εἶχε γράψει ἐκεῖ ἄλλο τι π.χ. ***ἐπὶ*** ἢ ***ἐν*** καὶ διώρθωσεν ***εἰ***]ς ***τὸ ἱε***[***ρόν***· ἐν στίχ. 7 τὸ τελικὸν Α τοῦ ***φιλάνθρωπα*** φαίνεται ὅτι εἶχεν ἀποδοθῆ διὰ βαφῆς μόνον, ἢ μόλις εἶχε χαραχθῆ καὶ ἀπετρίβη· ἐν στίχ. 8 παρέλιπε τὸ πρῶτον Α τοῦ ***γραμματεῖ***· ἐν στίχ. 9 ἐλησμόνησε νὰ χαράξῃ τὴν ἔσω κεραίαν τοῦ Ψ, ἀφεὶς Υ μόνον, ἢ εἶχεν ἀποδώσει αὐτὴν διὰ βαφῆς.

Ἐν στίχ. 11 δὲν δύναται νὰ τεθῇ τὸ ***αὐτούς***, τὸ μὲν διότι ὁ χῶρος δὲν ἐπαρκεῖ πρὸς ὑποδοχὴν τοσούτων γραμμάτων, ὑπολογιζομένης ἐξ ἄλλων στίχων τῆς εἰς γράμματα μεγίστης δυνάμεως ἑκάστου, τὸ δὲ διότι ὑπονοοῦνται εὐχερῶς οἱ *ταγοί*, ἀφ' οὗ φαίνεται πιθανὸν ὅτι δὶς ἀνεγράφοντο, ἐν στίχ. 9 καὶ [2]· ἐν τέλει τοῦ στίχ. 14 μετὰ τὰ ἴχνη ^ τοῦ τελικοῦ Α ἐσώθη ἐπ' ὀλίγον κενὴ ἐπιφάνεια, καὶ δὴ τοσοῦτον, ὥστε θὰ ὑπελείποντο ἴχνη γραμμάτων, ἂν ὑπῆρχον· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὑπελείφθησαν, εἰκάζομεν ὅτι ἐπερατοῦτο ἐνταῦθα πιθανώτατα ἡ ἐπιγραφή.

Τὸ ψήφισμα εἶναι ἀκριβῶς συνέχεια τοῦ προη-

22 12 14.

γουμένου· ἀλλ' ἡ τομὴ ἐμφαίνει ὅτι δὲν ἀνῆκεν αὐτῷ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος· καὶ ἄλλαι ἐνδείξεις πείθουσιν ὅτι τὸ ἐνθάδε εἶναι διάφορον τοῦ προηγουμένου.

Αἱ πλεῖσται τῶν συμπληρώσεων εἶναι ἀσφαλεῖς· ἐν στίχ. 1 ὑπάρχουσιν ἴχνη τινά, ἀνήκοντα πιθανώτατα Φ καὶ Η· ἐν στίχ. 8-9 ἡ τεθεῖσα συμπλήρωσις εἶναι ἀναγκαία καὶ ἁρμόττει τοῖς περισωθεῖσιν· ἡ φράσις ***τοῦτο τὸ ψήφισμα κύριον*** εἶναι ἀσυνήθης ἀντὶ τοῦ ἁπλοῦ ***κύριον***, περὶ οὗ βλ. ἀριθ. 232 καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς.

Οὕτως οἱ τρεῖς μετὰ ταῦτα κατονομαζόμενοι ἄνδρες εἶναι οἱ ***κριταί***, περὶ ὧν βλ. τὰ ἐν ἀριθ. 64Α· 75· 78· 79 λεγόμενα. Καὶ ὁ μὲν ***Παρμενίων Μικύθου*** ἀπαντᾷ ἤδη ἐν ἀριθ. 78 ὡς κριτὴς ἐπίσης, ἐν δὲ ἀριθ. 104 ὡς ταγός, ὁμοίως δὲ κάτω ἐν ἀριθ. 240· ὁ δεύτερος κριτὴς ἦτο πιθανώτατα ὁ γνωστὸς ***Ξενοκράτης Οἰνίου***, ἀπαντῶν ἄνω ἐν ἀριθ. 64 Α ὡς κριτὴς ἐπίσης καὶ ἐν ἀριθ. 89 ὡς ταμίας[1]· δὲν δύναταί τις ὅμως νὰ ἀποκλείσῃ ὅλως οἱονδήποτε ἄλλον· ὁ τρίτος κριτὴς εἶναι ἄγνωστος· ἡ συμπλήρωσις ***Μν***]***ασίας*** ἐνδείκνυται ὑπὸ τοῦ χώρου καὶ τῶν ἰχνῶν, εὕρηται δὲ τὸ ὄνομα ἄνω ἐν ἀριθ. 223, ***Φιλινίας*** δ' ἐν ἀριθ. 190· 221 κλ..

Αἱ ἀπὸ τοῦ στίχ. 12-14 συμπληρώσεις παρέχουσί τινα δυσχέρειαν ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῶν λέξεων, οὖσάν πως ἀνώμαλον, ὅπερ δὲν εἶναι ἄηθες ἐν τοῖς ψηφίσμασι τούτοις, ὡς εἴπομεν ἄνω ἐν ἀριθ. 88· φαίνονται ὅμως ἀρκούντως εὐάρμοστοι καὶ πρὸς τὰ περισωθέντα ἀσφαλεῖς· ἐν τούτοις δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ καὶ μετά τινος παραλλαγῆς τῶν λέξεων ὡς ἑξῆς·

προν[οηθῆναι δὲ καὶ
πρὸς τὴν π]όλιν τὴν Κιεριέων [γράψαι, ὅπως καὶ παρ'ἐ-
κείνοις ἐν τῆι ἀ]γορᾶι, οὗ ἂν α[ἱρῶνται τεθῆι τό-
δε τὸ ψήφισμ]α.

Ἀριθ. 235 (εἰκ. 4· καταλ. ἀριθ. 184). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἀριστερὰ μόνον ἀκέραιος,

Εἰκ. 4 (ἐπιγρ. ἀριθ. 235) ψήφισμα τῶν Γοννέων ὑπὲρ δικαστῶν (;).

[1] [- - - προξενίαν κτλ. τοῖς τε δι-
[2] [κασταῖς δεῖνι δεῖνος, δεῖνι - - - - -]
α[- - - - - - - - - - - - - καὶ τῶι
γρα[μματεῖ αὐτῶν δεῖνι Πο-
λυ[λάου ὅτι τὴν δικαστείαν καὶ ἀναστρο-
φὴ[ν πεπόηνται ἀξίως αὐτῶν τε καὶ τῆς ἐ-
ξα[ποστειλάσης πόλεως καὶ ἡμῶν· καὶ παρα-
κλ[ηθέντες ἐπὶ τὰς δίκας κτλ..

τὰ δ' ἔμπροσθεν κάτω ἀπεσχισμένη. Ὕψ. 0·175, πλ. μετὰ τῆς ἀποσχίσεως 0·20, ἄνευ αὐτῆς 0·045, πάχ. 0·05.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·014-0·017, διάστιχ. 0·007.

Τὸ ἴχνος τοῦ στίχ. 1, ὡς ἐξ Α προερχόμενον, θεώρησον πιθανώτατον· τὸ ἴχνος τοῦ τελευταίου γράμματος τοῦ στίχ. 2 ἁρμόττει Μ, τὸ αὐτὸ τοῦ στίχ. 3 Λ, ἐξ οὗ μόνον ***Πο***]|***λύλ***[***αος*** οὐχί τι ὅμοιον δύναται νὰ συναχθῇ, τὸ αὐτὸ τοῦ στίχ. 4 Ν, τὸ τοῦ στίχ. 5 Π ἢ Γ· τοῦ δὲ στίχ. 6 τὰ δύο τελευταῖα γράμματα ἁρμόττουσι ΛΗ, ΛΙ πιθανώτερον, ἴσως δὲ ΑΗ, ΑΙ.

Κατὰ ταῦτα ποικίλως δύναται νὰ συμπληρωθῇ τὸ περισωθέν, εἶναι δὲ δυσχερὲς νὰ προσαρμοσθῇ πρός τι γνωστὸν τυπικὸν ψηφίσματος· διότι ὁ μὲν στίχ. 2 δύναται ποικιλώτατα νὰ συμπληρωθῇ, ὁ δὲ 5 νὰ νοηθῇ ***ἐ***|***ξ ἀ***[***γορᾶς***, ἀλλ' ἧττον εὐαρμόστως, καὶ ὁ 6 ***ἐκ***]|***κ***[***λησία***-(κλητος κττ.).

[1] Ἐν ἀριθ. 89 στίχ. 6 ἀπαντᾷ ὡς πατρικὸν τοῦ ταγοῦ τούτου τὸ ***Δινίου***, ἐν ᾧ ἐν ἀριθ. 64 Α στίχ. 19 ὑπάρχει ***Οἰ***[***ν***]***ίου***. Ἐν ἀνεκδότῳ ἐπιγραφῇ τῶν ***Χυρετιῶν*** ἀπαντᾷ στρατηγὸς (Περραιβῶν) ***Οἰνίας Ξενοκράτους Γοννεύς***, πατὴρ πιθανώτατα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος· οὕτως ἄρα τὸ ***Δινίου*** ἀναγνωστέον ***Οἰνίου***, ἄλλως τε καὶ τοῦ Δ ὄντος ἐπὶ τοῦ λίθου παρεκκεκλιμένης χαράξεως τοῦ Ο.

Ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν πιθανωτάτην τὴν ὡς ἄνω προσαρμογὴν τῶν περισωθέντων εἰς δικαστικὸν ψήφισμα, περιέχον διατάξεις προσομοίας ταῖς ἐν τῷ δημοσιευθέντι ἄνω ὑπ' ἀριθ. 70, καθ' ὃ καὶ συνεπληρώσαμεν τόδε, καίτοι οἱ στίχ. 3-4 δὲν δύνανται ἀσφαλῶς νὰ προσαρμοσθῶσι πρὸς τὰ κατὰ τὴν θέσιν ταύτην γνωστὰ τυπικὰ τῶν ψηφισμάτων τούτων ἐν γένει.

Ἀριθ. 236 (εἰκ. 5· *καταλ. ἀριθ. 186).* Στήλη

Εἰκ. 5 (ἐπιγρ. ἀριθ. 236)· ψήφισμα τῶν Γοννέων ὑπὲρ δικαστῶν (;).

[1] [- - - - ἐκ τῶν κοινῶν τῆς πόλεως προ-]
1 σόδ[ων· προνοηθήτωσαν δὲ οἱ ταγοὶ
οἱ πε[ρὶ δεῖνα, ἵνα καὶ τὸ ἀντίγραιφον παραληφ[θῆι τοῦ ψηφίσματος ὑπ' αὐτῶν ἐκ
τοῦ ἀρ[χείου, ὅπως καὶ οἱ δικασταὶ τοὺς αἰ-
τιασ[αμένους αὐτοὺς καὶ φθείρειν περί τινω[ν δικῶν ἀμύνωνται κτλ..

μαρμάρου λευκοφαίου, ἀριστερὰ μόνον ἀκέραιος, ὄπισθεν δ' ἀπεσχισμένη. Ὑψ. 0·09, πλάτ. 0·073, πάχ. 0·036.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ σχεδὸν καλῶς· ὕψ. γραμμ. 0·005-0·012, διάστιχ. 0·005.

Ἀριστερὰ τῶν περισωθέντων γραμμάτων ἀφείθη τι διάστημα ὡς ᾤα· τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχ. 1 ἴχνος Ι φαίνεται προελθὸν ἐκ φθορᾶς, ἐχούσης ἔμφασιν γράμματος· ἴχνη σαφῆ Δ καί τινα Ω μετὰ τὸ ΣΟ τοῦ στίχ. τούτου διεσώθησαν· ἐπίσης ἐν στίχ. 6 ὑπάρχουσιν ἐν ἀρχῇ ἴχνη ΩΝΔ.

Τὰς δὲ συμπληρώσεις ἐξετελέσαμεν παραδείγματος ἕνεκα, προσαρμόσαντες τὰ περισωθέντα πρὸς νοῦν τινα, ἀνάλογον τοῦ προηγουμένου καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 70, ἔνθα ἀναφέρεταί τις *ἐπιβαλόμενος καὶ φθείρειν τοὺς δικαστὰς περί τινων δικῶν·* πρὸς ἄμυναν τῶν δικαστῶν κατὰ τοιούτων αἰτιάσεων χορηγεῖται αὐτοῖς ἀντίγραφον τοῦ ψηφίσματος τούτου· σημειωτέον ὅμως ὅτι τὰ ἀπὸ τοῦ στ. 3 κέ. ἴχνη δύνανται νὰ προσαρμοσθῶσι κυρίοις ὀνόμασι ταγῶν, δικαστῶν ἢ ὁμοίων· τὸ ἐν στίχ. 4 *ἀρχεῖον* θὰ εἶναι αὐτὸ τὸ *νομοφυλάκιον*, ὡς ἀποκαλεῖται ἐν τῷ ψηφίσματι τῶν Γοννέων, τῷ εὑρεθέντι ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ.

Ἀριθ. 237 (εἰκ. 6· *καταλ. ἀριθ. 183).* Στήλη

Εἰκ. 6 (ἐπιγρ. ἀριθ. 237)· ψήφισμα τῶν Γοννέων ὑπὲρ δικαστῶν ἢ μεγάλου εὐεργέτου.

- - - - ἐπινομίαν, ἰ]σ[οπολιτείαν,
ἐπιγαμίαν, ἔ]γκτησ[ιν, ἀσφάλειαν,
ἀσυλίαν πολ]έμου καὶ ε[ἰρήνης, καθάπερ καὶ τ]οῖς λοιποῖς π[ροξένοις τῆς
πόλεως καὶ π]ολίταις· προ[νοηθῆναι δὲ το]ὺς ἐνάρχ[ους ταγοὺς
καὶ τοὺς τ]αμίας, ὅ[πως καὶ
τὸ ψήφισμ]α τοῦτο [ἀναγραφῆι εἰς
κίονα λι]θίνην κ[αὶ τεθῆι εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθη]νᾶς τῆς [ἐν ἀκροπόλει· τὴν δὲ] εἰς ταῦ[τα γενησομένην δαπάν]ην δοῦ[ναι τοὺς ταμίας ἀπὸ
τῶν κοινῶ]ν τῆς [πόλεως προσόδων· κύρι]ον· [κριταὶ κτλ..

μαρμάρου ὑπομέλανος, πανταχόθεν ἀποκεκομμένη. Ὕψ. 0·195, πλάτ. 0·108, πάχ. 0·055.

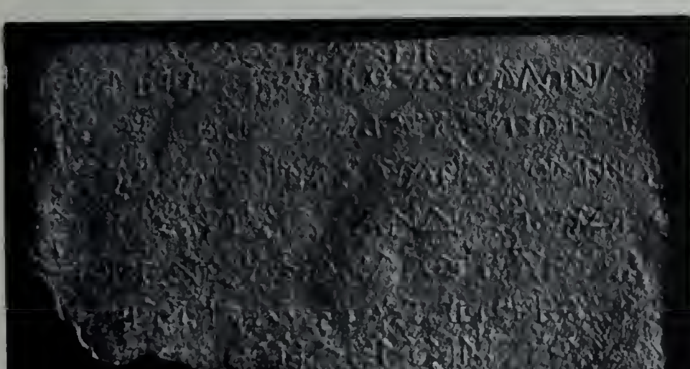
Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ ἐπιμελῶς, ἑκάστου στίχου περιοριζομένου μεταξὺ τεσσάρων χαραγῶν, ἀνὰ δύο ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, ὁριζοντίως ἠγμένων διὰ τοῦ κανόνος, μὴ ἰσοϋψῶν ὅμως, μηδὲ πανταχοῦ εὐκρινῶς διακρινομένων· ὕψ. γρ. 0·007-0·012, διάστιχ. 0·006.

Ἴχνος Σ διεκρίναμεν ἐν στίχ. 1, σαφέστερα δὲ ἴχνη ΟΝ ἐν στίχ. 14· ταῦτα εἶναι ὁμολογουμένως ΟΝ, ἤτοι δύναταί τις νὰ ἐκλάβῃ αὐτὰ ὡς ΩΝ καὶ νὰ συμπληρώσῃ *προσόδ*]*ων*· ἀλλ' ἡμεῖς, ὑπολογίσαντες τὴν δύναμιν ἑκάστου στίχου εἰς ποσὸν γραμμάτων ἐκ τῶν ἀσφαλῶς συμπληρουμένων στίχων, καὶ τὰ ἑκατέρωθεν ἐλλείποντα κατ' αὐτὴν διανείμαντες, ἠκάσαμεν ὅτι, ἵνα φθάσωμεν εἰς τὰ ἐν τέλει σωθέντα, ὑποχρεούμεθα νὰ συμπληρώσωμεν ὡς ἄνω· ἐπίσης ἐν στίχ. 11-12 δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συμπληρώσωμεν *εἰς ταῦ*[*τα δα*|*πάν*]*ην*, διότι οἱ στίχοι οὗτοι θὰ καθίσταντο ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς λίαν βραχεῖς.

Ἡ διὰ τοῦ *κύριον* ἐπικύρωσις ἀπαντᾷ μόνον ἢ μάλιστα ἐν δικαστικοῖς ψηφίσμασι· βλ. ἄνω ἀριθ. 64 Α· 75· 78· 79· 234· ἐν κοινῷ ψηφίσματι ἀπαντᾷ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 108· ἐν ἀριθ. 232 πρόκειται περὶ ἐξαιρετικῆς περιπτώσεως, ὡς εἴπομεν ἐκεῖ.

Ἐν στίχ. 5 δύναταί τις ἀντὶ τοῦ *τῆς πόλεως* νὰ θέσῃ *ὑπάρχει*, ἐν δὲ στίχ. 11-12 ἠδύνατο νὰ κεῖται *ἐσομένην* καὶ *τὸν ταμίαν*· πιθανώτερα ὅμως εἶναι τὰ ἤδη τεθέντα ἄνω.

Ἀριθ. 238 (*εἰκ. 7· καταλ. ἀριθ. 176*). Στήλη

Εἰκ. 7 (ἐπιγρ. ἀριθ. 238)· ψήφισμα τῶν Γοννέων ὑπὲρ δικαστῶν.

Ἀγα]θ[ῆ]ι τύχηι·
ἱε]ρ[ο]μν[ημον]οῦντος Ἀπολλωνίδο[υ
τοῦ Εὐβι]ότ[ου· τ]αγευ[ό]ντων Σί[μ-
μου τοῦ Λυσιμ]άχου, Ἀρι[στ]ομέν[ου
τοῦ Θεο]λύ[του, Ἀ]σάνδρο[υ] τοῦ Δι[κ-
αι]ογέν[ου, Ἀ]σάνδ[ρ]ου [τοῦ] Εὐ[βιό-
του,] Δημη[τρί]ου το[ῦ Ἱ]ππ[ο]κρά[του·
ταμιευόν]των Δημ[α]ιν[έ]τ[ου τοῦ
δεῖνος καὶ - -]ν[- - -]ονο[- τοῦ Ἀσ-
- - - - - -· γραμμ]α[τεύοντος κτλ..

μαρμάρου λευκοφαίου, λίαν εὐθρύπτου, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς ἀέτωμα μετ' ἀκρωτηρίων, ἀποκοπέντων τὰ πολλὰ καὶ ἀποσχισθέντων. Ὕψ. 0·245, πλάτ. 0·29, πάχ. 0·08.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ καλῶς, ἀλλ' ἀπετρίβη πολλαχοῦ ἱκανῶς, ἕνεκα μάλιστα τοῦ εὐθρύπτου τῆς ὕλης· ὕψ. γραμμ. 0·005-0·015, διάστιχ. τῶν μὲν στίχ. 1-2 μηδέν, τῶν λοιπῶν 0·012.

Ἡ ἔλλειψις διαστίχου μεταξὺ τῶν στίχ. 1-2 δύναται νὰ παράσχῃ ἡμῖν τὴν ὑποψίαν ὅτι ὅλος ὁ στ. 1 προσετέθη ἐκ δευτέρας φροντίδος, λησμονηθεὶς τὸ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ χαράκτου· πρβ. καὶ τὰ περὶ τῆς ἐλλείψεως τοῦ *ἀγαθῇ τύχῃ* λεχθέντα ἄνω ἐν ἀριθ. 232 σελ. 168.

Αἱ δὲ πολλαχοῦ διασωθεῖσαι σκιαὶ τῶν γραμμάτων βεβαιοῦσι μὲν τὰς συμπληρώσεις τῶν στίχ. 2· 4· 6· 7· 8, καθιστῶσι δὲ πιθανὰς τὰς τῶν λοιπῶν, δυναμένας καὶ ἄλλοθεν νὰ βεβαιωθῶσιν ἐνιαχοῦ, ὡς θὰ εἴπωμεν ἐν τοῖς κατὰ στίχους ὑπομνήμασι.

Στίχ. 1-2. Ὁμοία ἀρχὴ ψηφίσματος εὕρηται ἄνω ἐν ἀριθ. 64 καὶ 233, ἤτοι ἐν καθαρῶς δικαστικοῖς ψηφίσμασιν· ἐν ἄλλοις οὐδαμοῦ εὑρέθη ἄχρι τοῦδε ἀναγεγραμμένος ἱερομνήμων· οὗτος λοιπὸν εἶναι ὁ λόγος, δι' ὃν ἐτάξαμεν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ψήφισμα ἐν τοῖς δικαστικοῖς, καίτοι δὲν δύναταί τις νὰ ἀποκλείσῃ ὅλως ἕτερόν τινα ἐξαιρετικὸν προσδιορισμὸν αὐτοῦ.

Στίχ. 2-3. *Ἀπολλωνίδης* ἀπαντᾷ συχνότατα ὡς φρουρὸς ἢ ἄρχων· ἐν ἀριθ. 51 πατρὸς *Φορμίωνος*, ἐν 70· 87· 132 *Ξενοκρίτου*, ἐν 177 *Εὐπολέμου* καὶ *Φιλολάου*· ἔτι δὲ ἀπαντᾷ ταγὸς *Ἐπῖνος Ἀπολλωνίδου* ἐν ἀριθ. 151· 155. Τὰ περισωθέντα σκιώδη ἴχνη δύνανται μετὰ μεγίστης μὲν πιθανό-

τητος νὰ προσαρμοσθῶσι πρὸς τὸ τεθὲν πατρικὸν **Εὐβιότου**, μεθ' ἥττονος δὲ πρὸς τὸ **Εὐπολέμου**· τὸ δὲ **Ἐπίνου** οὔτε τὰ ἴχνη οὔτε ὁ χῶρος εὐνοεῖ.

Στίχ. 3-4. Ἀπηντήσαμεν ἤδη κριτὴν καὶ γραμματέα *Λυσίμαχον Σίμ(μ)ου* ἄνω ἐν ἀριθ. 64· 65· 66· 67· 68· ἐπειδὴ τὰ περισωθέντα γράμματα καὶ ἴχνη καθιστῶσι σχεδὸν ἀσφαλεῖς τὰς ἄνω ἡμετέρας ἀναγνώσεις, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ψηφίσματι *Σῖμμος Λυσιμάχου* εἶναι σχετικὸς τῷ ἐν τοῖς λοιποῖς, πιθανῶς υἱὸς ἐκείνου οὗτος.

Στίχ. 4-5. Τὸ πατρικὸν τοῦ *Ἀριστομένους* εἶναι σύμφωνον τοῖς περισωθεῖσι γράμμασι καὶ ἴχνεσιν· οὕτως ὁ ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 70 ψηφίσματι ταμίας *Θεόλυτο*[ς δύναται νὰ συμπληρωθῇ ὡς ὢν πατρὸς *Ἀριστομένους* καὶ νὰ θεωρηθῇ πατὴρ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος· πρβ. καὶ ἀριθ. 113, ἔνθα δύναται νὰ διαμφισβητηθῇ πως ὁ τελευταῖος ταγὸς ὑπὸ τούτου· ἀπαντᾷ ὅμως *Ἀριστομένης* πατὴρ τοῦ ταγοῦ *Χάρητος* ἄνω ἀριθ. 87.

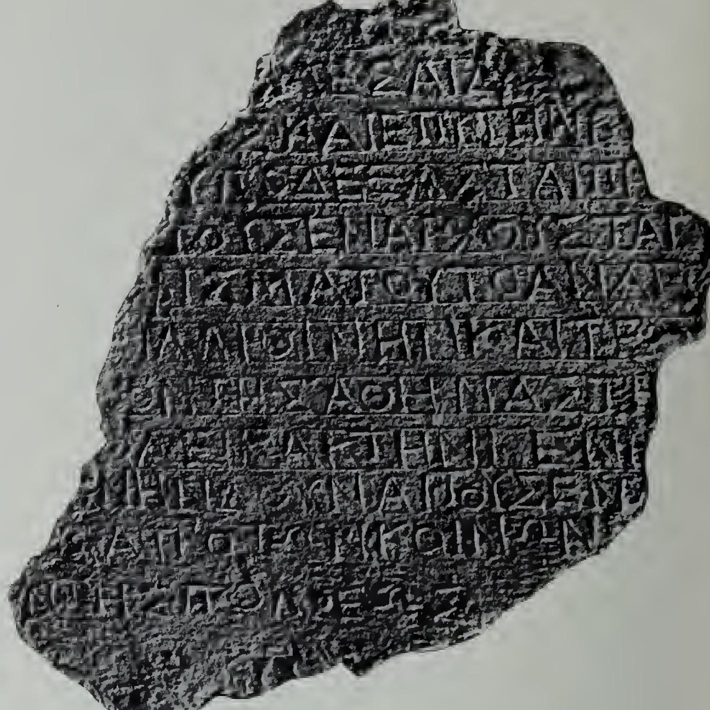
Στίχ. 5-6. Εἶναι ἤδη γνωστὸς ὁ ταμίας *Ἄσανδρος Δικαιογένους* ἄνω ἐν ἀριθ. 65· 66· 67· 68, ὁ αὐτὸς πιθανῶς τῷ ἐνταῦθα ταγῷ, οὗ ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἀσφαλής.

Στίχ. 6-7. *Ἄσανδρος **Εὐβιότου***, ἀσφαλῶς συμπληρωθείς, εἶναι βεβαίως σχετικὸς τῷ **Εὐβιότῳ Ἀσάνδρου** ταγῷ ἐν τοῖς ἄνω ἀριθ. 80 Β· 95 ψηφίσμασι, πιθανῶς πατὴρ ἐκείνου οὗτος· ὁ δὲ ταγὸς *Δημήτριος Ἱπποκράτους* οὐδένα εὑρέθη ἄχρι τοῦ νῦν ἔχων σχετικόν, ἐκτὸς ἐάν τις θελήσῃ νὰ συμπληρώσῃ ἄνω ἐν ἀριθ. 89 *Ἱπποκράτης Δημητρίου*· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο πρβ. ἀριθ. 51.

Στίχ. 8-10. Ἀπηντήσαμεν *Δημαίνετον* πολλῶν πατρικῶν ἄνω ἐν ἀριθ. 65· 66· 67· 68· 177 κλ.. Τοῦ ἑτέρου ταμίου εἴχομεν κατ' ἀρχὰς ἀναγνώσει καὶ συμπληρώσει τὸ ὄνομα διὰ τοῦ *Ὀ*]-*ν*[*ορ*]*τόνου*· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν βεβαιοῦται, διότι τὸ μὲν ὄνομα θὰ ἦτο μοναδικόν, τὰ δὲ σωθέντα σκιώδη ἴχνη καὶ ἄλλο τι δύνανται νὰ ὑποδείξωσιν, εἰς - - *μ*]*όνο*[*υ* κττ., καίτοι παραμένει τὸ ὑποτεθέν, λίαν περίεργον ἄλλως ὄνομα, ὡς τὸ πάντων πιθανώτατον. Τοῦ στίχ. 10 μόλις διακρίνεται ἴχνος τι γράμματος, ἴσως Α.

***Ἀριθ. 239** (εἰκ. 8· καταλ. ἀριθ. 178)*. Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, εὐτελοῦς, ὁμοιάζοντος ἁπλῷ τιτανολίθῳ, ἐκ τῶν πλευρῶν μόνον ἀκέραιος, ἀλλ' ἀπεσχισμένη καὶ κατὰ τὰς ἀκμὰς αὐτῶν τὰ πολλά. Ὕψ. 0·21, πλ. ὁλικὸν τῆς στήλης 0·295. πάχ. 0·10.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ καλῶς, ἑκάστου στίχου περιοριζομένου ἐντὸς δύο ὁριζοντίων χαραγῶν, ἠγμένων διὰ τοῦ κανόνος, ἐλλειπουσῶν κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους, ἴσως διότι ἀπεδίδοντό ποτε διὰ βαφῆς μόνον· ὕψ. γραμμ. 0·006-0·013, διάστιχ. 0·005.

Εἰκ. 8 (ἐπιγρ. ἀριθ. 239)· ψήφισμα τῶν Γοννέων ὑπὲρ δικαστῶν.

[- - - ἀσυλίαν, ἀσφάλειαν]
καὶ ἐν πολέμωι καὶ] ἐ[ν εἰρή-
νηι· κα]λέσαι δ[ὲ ἐς αὔρι-
ον αὐτοὺ]ς καὶ ἐπὶ τὴν κ[οινὴν
ἑστίαν καὶ] ὑποδέξασ(θ)αι· πρ[ονοη-
θῆναι δὲ] τοὺς ἐνάρχους ταγ[ούς,
ὅπως καὶ τὸ ψή]φισμα τοῦτο ἀναγ[ρα-
φῆι εἰς κίον]α λιθίνην καὶ τε[θῆι
εἰς τὸ ἱερ]ὸν τῆς Ἀθηνᾶς τ[ῆς ἐν ἀ-
κροπό]λει· κα(ὶ) τὴν γεν[ησομέ-
νην δαπά]νην δοῦναι τοὺς ἐν[άρχους
ταμίας] ἀπὸ τῶν κοινῶν [προσ-
όδω]ν τῆς πόλ-εως.
(κενὸν ὕψ. 0·03).

Σφάλματα τοῦ χαράκτου ὑπάρχουσιν ἐν στίχ. 4, ἔνθα ἔγραψεν **ὑποδέξασται**· τοῦτο εἶναι ἴσως δεῖγμα κοινοτέρας προφορᾶς τοῦ Θ ἐν τοιαύτῃ θέσει, καθ' ἃ καὶ σήμερον ἐν τῇ κοινῇ λαλιᾷ προφέρεται τὸ ΣΘ ὡς ΣΤ, π. χ. *ἀστενὴς* ἀντὶ *ἀσθενής*· ἐν στ. 9 ἔγραψε ΚΑΚ ἀντὶ ΚΑΙ· ἴχνη τινὰ γραμμάτων ὑπὲρ τὸν στίχ. 1 διακρίνονται, ἀλλ' οὐχὶ ὅλως βέβαια· πρὸ τοῦ Λ τῆς ἀρχῆς τοῦ στίχ. 2 διακρίνονται ἴχνη Α, ἐν τέλει δὲ τοῦ στίχ. 4 μετὰ τὸ Ρ ὑπάρχει ἴχνος Ο.

Ἐκ τῶν περισωθέντων γραμμάτων ἐν στίχ. 2-4 βεβαιούμεθα ὅτι πρόκειται περὶ ἐπισήμου ὑποδοχῆς τιμωμένων προσώπων, τοῦ ῥήματος ἔχοντος ἐνταῦθα τὴν παρ' ἡμῖν συνήθη ἔννοιαν τοῦ φιλοφρόνως, ἑορταστικῶς καὶ ἐπισήμως εἰσάγειν προσερχομένους σπουδαίους ἄνδρας· οἱ πρὸ αὐτοῦ ἄρα στίχοι θὰ εἶχον περίπου οὕτως, ὡς συνεπληρώσαμεν αὐτούς, ἐπιτασσομένης προσκλήσεως τῶν τιμωμένων εἰς τὴν κοινὴν τράπεζαν ἢ ἑστίαν καὶ ἑστιάσεως αὐτῶν.

Πρὸς τίνας δὲ θὰ ἀπεδίδοντο τοιαῦται τιμαί; πρὸς μεγάλους εὐεργέτας, ἢ ἐπισήμους ἀντιπροσώπους πόλεώς τινος, ἢ θεωροὺς εἰδικώτερον ἢ σπονδοφόρους· ἀλλ' ἐν τῷ ψηφίσματι τῶν Γοννέων, τῷ εὑρεθέντι ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ, καίτοι γίνεται προθυμοτάτη ὑποδοχὴ τῶν θεωρῶν, ἀποδίδεται αὐτοῖς **ἔπαινος** μόνον καὶ **ἐκεχείριον**· τοὐναντίον δ' ἐν τῷ ψηφίσματι τῶν Φαλανναίων ὑπὲρ δικαστῶν ἐκ Μητροπόλεως τῆς ἄνω Θετταλίας, οὗ ἐμνήσθημεν ἐν τοῖς ἄνω ἀριθ. 233 σελ. 173 σημ. 1, λέγεται ἐν στίχ. 28-29 ***καλέσαι δὲ αὐτοὺς καὶ ἐ|πὶ τὴν κοινὴν ἑστίαν τοὺς ταγοὺ[ς*** κτλ..

Κατὰ ταῦτα δύναται εὐλόγως τὸ ψήφισμα τοῦτο νὰ ταχθῇ ἐν τοῖς δικαστικοῖς· ἐν στίχ. 2-3 θὰ ἥρμοζε καὶ ἡ συμπλήρωσις ***κα]λέσαι δ[ὲ τοὺς δι|καστὰ]ς*** κτλ., ὑπονοουμένου μετ' αὐτῶν καὶ τοῦ γραμματέως βεβαίως· ἀλλ' ἔχει κάλλιον τὸ *αὐτούς*, ὡς περιλαμβάνον πάντας· οἱ *δικασταὶ* ἄλλως θὰ ἀνεφέροντο πολλάκις ἐν τοῖς προηγουμένοις.

Ἐν στίχ. 10-11 κατονομάζονται οἱ ταμίαι ὡς ***ἔναρχοι***, ὅπερ ἀσύνηθες μέν, ἀλλ' ὀρθόν· ἧττον πιθανὴ θὰ ἦτο ἡ συμπλήρωσις ***τοὺς ἐν[άρχους | ταγούς]***, διότι πρόκειται περὶ δαπάνης, ἣν ἁρμόδιοι νὰ καταβάλλωσιν ἦσαν οἱ ταμίαι, ἐν ᾧ οἱ ταγοὶ θὰ ἐπέβλεπον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιτασσομένων.

Μεταξὺ τοῦ Λ καὶ Ε τοῦ στίχ. 12 ὁ χαράκτης ὑπερεπήδησεν ἀνωμαλίαν τοῦ λίθου, ἀφεὶς μικρὸν κενὸν διάστημα κατὰ τὴν σημειωθεῖσαν παῦλαν.

Ἀριθ. 240 (εἰκ. 9· καταλ. ἀριθ. 175). Στήλη μαρμάρου λευκοφαίου, ἐνιαχοῦ ὑπομέλανος, ἱκανῶς εὐθρύπτου, ἄνω μόνον ἀποκεκομμένη, ἐνιαχοῦ δ' ὄπισθεν ἀπεσχισμένη· κατωτάτω εἶναι ἐσχηματισμένη καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ πλάτος ὡς λήγουσα εἰς βραχὺν γόμφον, ἵνα ἁρμοσθῇ ἐπὶ τόρμου βάθρου, ἢ ἐπὶ βράχου τῶν ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Ὕψ. σωθὲν 0·607, πλ. 0·368, πάχ. 0·08.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἀβαθῶς καὶ ἐπιμελῶς, ἀλλ' ἀπετρίβη ἱκανῶς, περὶ τὸ μέσον μάλιστα καὶ δεξιά, ἕνεκά τε τοῦ εὐθρύπτου τῆς ὕλης καὶ τῆς πάλαι ἐν ὑπαίθρῳ παραμονῆς τῆς στήλης· ὕψ. γραμμ. 0·006-0·012, διάστιχ. 0·004.

Πολλαχοῦ διετηρήθησαν μόλις σκιαί τινες τῶν γραμμάτων, μετὰ δυσχερείας διακρινόμεναι καὶ ἐνιαχοῦ δυνάμεναι νὰ συγχέωνται πρὸς ποικίλα γράμματα· ἐν τοῖς τοιούτοις ἐτηρήσαμεν τὸ σύστημα τοῦ νὰ ἀναγράφωμεν ἔξω τῶν ἀγκυλῶν πάντα τὰ ἀσφαλῶς καὶ ἀναμφισβητήτως συναγόμενα, ἔστω τινὰ μετὰ δυσχερείας συγκομιζόμενα, γράμματα.

Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ψηφίσματος δὲν εἶναι ἐμφανής, διότι ἡ ἐν τέλει ἀναγραφὴ τοῦ τυπικοῦ, καθ' ὃ καὶ ὁ στρατηγὸς τῶν Περραιβῶν μνημονεύεται καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἡ ἔννομος ἐκκλησία, ἧς προστατοῦσιν οἱ ταγοί, εἶναι ἀσυνήθης· ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 90 ψηφίσματι (πρβ. καὶ ἀριθ. 91) εὕρομεν ἀναγεγραμμένα πάντα ταῦτα ἐν ἀρχῇ ψηφίσματος ὑπὲρ μεγάλων εὐεργετῶν· ὅμοιον τυπικὸν τούτῳ λανθάνει ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 88 Β ψηφίσματι, ἀλλ' ἐκ τῆς φθορᾶς καθίσταται ἀβέβαιον, ἂν πρόκηται περὶ δικαστῶν ἢ μεγάλου εὐεργέτου. Ἡ πρὸς ἀνάθεσιν τῆς στήλης καὶ ἐν τῇ πατρίδι τοῦ τιμωμένου ἢ τῶν τιμωμένων διαταγὴ δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διαγνωστικὸν κατατάξεως, διότι ἀπαντᾷ ἐν ποικίλοις ψηφίσμασιν.

Ἀλλ' ἐκ τοῦ μνημονευθέντος ἄνω ἐν ἀριθ. 233 ψηφίσματος τῶν Φαλανναίων ὑπὲρ δικαστῶν ἐκ Μητροπόλεως εὕρηται καθ' ὅλα ὅμοιον τυπικόν, ἤτοι ἐν στίχ. 38 κέ. *ἐδόθη ἡ προξενία κ[αὶ ἡ πολιτεία ἱερητεύοντος τοῦ Ἀσκληπ|ιοῦ* κτλ.· τού-

Εἰκ. 9 (ἐπιγρ. ἀριθ. 240)· ψήφισμα τῶν Γοννέων ὑπὲρ Μονδαιέων δικαστῶν.

προνοηθῆναι δὲ τοὺς ἐνάρχους τ]α[γούς,
ὅπως τὰ ψηφίσματα ἀναγραφ]ῶσ[ιν εἰς
κίονας λιθίνας καὶ τε]θῶσιν [ἐν τῶι
ἱερῶι τῆ]ς [Ἀθ]ην[ᾶς τῆς] ἐν ἀκροπό[λει,
διδυμ]ένης τῆ[ς δαπ]άνης ἀπὸ τ[ῶν
τ]ῆς πόλεως [προσ]ό[δ]ων· γρά[ψαι δὲ
κα[ὶ] πρὸς τοὺ[ς Μονδ]αι[έ]ων ταγοὺ[ς
καὶ τὴν πόλ[ι]ν [δι' ἐπ]ιστολῆς, ἵ[να ἀ-
κολούθως κ[αὶ π]αρ' ἐκείνοις ἡ [προξε-
νία ἀναγρα[φῆ] εἰς κίον[α] λ[ιθί]ν[ην καὶ
τεθῇ ἐν [τ]ῶ ἱε[ρῶ] τῆς Θέμ[ιδος· ἐ]δ[όθη
ἡ προξεν[ί]α [κα]ὶ πολιτε[ία στρατη-
γοῦντος Ἀπ[ολ]λοδώρο[υ Φαλλα]ν[ναί]ο[υ
τὸ δεύτερον, [ἱε]ρέως [δὲ τοῦ] Ἀσκλ[ηπ-
ιοῦ Γλα]ύκου [τοῦ Ξ]ενο[κρίτου, τα]γευ
ό]ντων [δὲ Π]αρμ[ενίωνος τ]οῦ Μικ[ύ-
θου, Ξ]α[ν]θίου το[ῦ Ε]ὐ[δήμ]ου, Δημ[οκρά-
τ]ους [τ]οῦ Δημάρ[χ]ο[υ, Χρυσάπ;]α [τοῦ Φι-
λ]ώτου, Αἰνησί[ο]υ το[ῦ Φι]λ[ινίο]υ, [ταμι]ε[ύ-
οντος δὲ Ἐπικράτου[ς το]ῦ Μικ[ύθου,
προστατούντων δὲ [τῆ]ς ἐνν[όμου ἐκ-
κλησίας κοινῇ τῶν τα[γ]ῶν [π]άν[των,
μηνὸς Ξανδικοῦ δευ[τ]έρ[α.
(κενὸν ὕψ. 0·195)

του δ' ἕνεκα, παραβάλλοντες καὶ τὰ ἐν τῷ προηγουμένῳ ψηφίσματι λεχθέντα περὶ τῆς *κοινῆς ἑστίας*, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ θεωρήσωμεν πιθανωτάτην τὴν κατάταξιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος εἰς τὰ δικαστικὰ ψηφίσματα.

Στίχ. 1-4. Ἐλάχιστα ἴχνη τοῦ ἐν στ. 1 γράμματος Α διεσώθησαν· ἐκ δὲ τῶν περισωθέντων ἐν στίχ. 2-3 φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ δύο ψηφισμάτων, οὐχὶ περὶ ἑνός· διότι πρὸ τοῦ Ω τοῦ στ. 2 ὑπάρχει μὲν ἴχνος προσόμοιον μᾶλλον Ψ καὶ ἧττον Φ, ἀλλὰ πρὸ τοῦ Θ τοῦ στίχ. 3 διακρίνονται πολλὰ καὶ σαφῆ ἴχνη Ε· ἡ συμπλήρωσις ἄρα *ὅπως τὸ ψήφισμα τοῦτο ἀναγράψ*]*ωσ*[*ιν εἰς*| *κίονα λιθίνην καὶ*] *θῶσιν* [*ἐν τῶι*| *ἱερῶι* κτλ. δὲν δύναται νὰ λογισθῇ πιθανωτέρα τῆς ἄνω τεθείσης, καίτοι δι' αὐτῆς εἰσάγεται δυσερμήνευτος διάταξις περὶ δύο ψηφισμάτων, περὶ ἧς βλ. τὰ λεχθέντα ἄνω ἐν ἀρ. 88· ἦτο ὅμως δυνατὸν νὰ ἀναγραφῶσι *δύο* ψηφίσματα *εἰς κίονα λιθίνην*· ὁμοίως ἐν στίχ. 4 τὰ ἴχνη εὐνοοῦσι τὴν τεθεῖσαν συμπλήρωσιν, οὐχὶ τὴν *τῶι*] *ἐν ἀκροπό*[*λει*.

Στίχ. 5-6. Τὸ συμπληρωθὲν *διδομ*]*ένης* ἀντὶ *ἐσομ*]*ένης* ἢ ὁμοίου εὐνοοῦσι τὰ περισωθέντα ἴχνη· τὸ δὲ *κοινῶν* ἐν τέλει τοῦ στίχ. 6 δὲν δύναται νὰ τεθῇ, μὴ ὑπάρχοντος χώρου πρὸς τοσαῦτα γράμματα.

Στίχ. 7-11. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ τὸν στίχ. 7 *Κονδ*]*αιέων*, ἀποβλέπων εἰς τὰ δημοσιευθέντα ἄνω ὑπ' ἀριθ. 109· 110· (181) ψηφίσματα· ἀλλ' ἴχνη σκιώδη μέν, σαφῆ δέ, ὑπολειφθέντος Μ ἐπιβάλλουσι τὴν ἄνω τεθεῖσαν συμπλήρωσιν. Εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ *Μονδαία* ἐξ ἐπιγραφῶν μόνον, παρὰ *Dittenb.* Syll.[2] 453· 793 ὡς ὅμορος τῇ Ἀζώρῳ καὶ ὡς ἔχουσα κυρίως τιμωμένην θεότητα τὴν *Θέμιδα*· ἐν BCH (VII) 1883 185 κἑ. (πρβ. AM [VIII] 1883 381) δὲν βεβαιοῦται, ἂν πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ πιθανώτερον *Κ*]*ονδαίαι* ἢ

Μ]ονδαίαι. Περὶ τῆς θέσεως τῆς Μονδαίας καὶ τοῦ ναοῦ τούτου τῆς Θέμιδος, κειμένου πιθανῶς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως καὶ διασῴζοντος ἅπαν σχεδὸν τὸ ἀρχεῖον τῆς πόλεως, καθ' ἃ διεσώθη τὸ ἐκ Γόννων τόδε ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος, βλ. ΠΑΕ 1912 236-237 [1] καὶ ΑΕ 1912 154 καὶ σημ. 1.

Στίχ. 11-13. Περὶ τοῦ λόγου, δι' ὃν ἐξαιρετικῶς ἀναγράφεται ἔν τισι ψηφίσμασιν ὁ στρατηγὸς τοῦ κοινοῦ τῶν Περραιβῶν καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἢ ὁ ἱερομνήμων, εἴπομέν τινα ἐν τοῖς ἄνω δημοσιευθεῖσι ψηφίσμασιν ὑπ' ἀριθ. 64 καὶ μάλιστα ἐν ἀριθ. 90 καὶ 91, θὰ διαλάβωμεν δ' εὐρύτερον καὶ ἐν τέλει τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, ἐν τοῖς περὶ τῆς ***Γοννέων Πολιτείας.***

Εἶναι δ' ὁ στρατηγὸς οὗτος τῶν Περραιβῶν ὁ τέταρτος γινωσκόμενος, ὧν πρῶτος *Δημήτριος Δημαινέτου Γοννεύς*, δεύτερος *Κλέων Τιμοθέου Γοννεύς*, δὶς στρατηγήσας, τρίτος ***Ὀρθαγόρας Φιλίππου Ἐρικινεὺς*** καὶ τέταρτος ***Ἀπολλόδωρος (Διοδώρου;) Φαλανναῖος***, δὶς στρατηγήσας [2]· καὶ τοῦ μὲν ἐθνικοῦ αὐτοῦ ἡ συμπλήρωσις δύναται νὰ θεωρηθῇ σχεδὸν βεβαία, λαμβανομένων πρὸ ὀφθαλμῶν τῶν περισωθέντων ἰχνῶν καὶ τοῦ χώρου· ἡ δὲ παράλειψις τοῦ πατρικοῦ αὐτοῦ, ἀσυνήθης οὖσα, φαίνεται ὅτι λόγον ἔχει τὸ ὅτι ἦτο λίαν γνωστὸς ἐν Γόννοις, ἴσως μάλιστα τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἧς εὕρομεν ἐν Φαλάννῃ ***Διόδωρον Ἀπολλοδώρου*** καὶ ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 90 (πρβ. 96) ψηφίσματι ***Ἀπολλόδωρον*** καὶ ***Διόδωρον τοὺς Διοδώρου.***

Στίχ. 14-15. Περὶ τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῶν παρὰ τοὺς Γόννους ἐρειπίων ναοῦ αὐτοῦ βλ. τὰ προειρημένα ἐν ταῖς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 63 καὶ 90 ἐπιγραφαῖς· ἡ δὲ συμπλήρωσις ἀμφοτέρων τῶν ὀνομάτων εἶναι ἀσφαλής, στηριζομένη εἰς σκιώδη μέν τινα, ἀλλ' ἀσφαλῶς εἰκαζόμενα ἴχνη γραμμάτων· εἶναι δ' ἀμφότερα τὰ ὀνόματα γνωστὰ ἐν Γόννοις, ἀπαντᾷ δὲ *Ξενόκριτος* πατὴρ ταγοῦ καὶ ταμίου ἐν τοῖς ἄνω ὑπ' ἀριθ. 70· 87· 132 ψηφίσμασι.

Στίχ. 15-20. Τῶν ταγῶν ὁ ***Παρμενίων Μικύθου***, ἀσφαλῶς συμπληρούμενος, φαίνεται ὢν ὁ αὐτὸς τῷ ταγῷ καὶ κριτῇ τῶν ἄνω ψηφισμάτων ὑπ' ἀριθ. 78· 104· 234 καὶ τοῦ κάτω ἀριθ. 243, υἱὸς δὲ τοῦ ταγοῦ ***Μικύθου τοῦ Παρμενίωνος*** τοῦ ἀναγραφομένου ἐν τῷ ψηφίσματι τῆς ἐπὶ Μαιάνδρῳ Μαγνησίας καὶ ἐν τῷ κάτω ὑπ' ἀριθ. 242 δημοσιευομένῳ.

Ξανθίας Εὐδήμου (ἢ ***Εὐφήμου;)*** δὲν ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ κατ' ἀμφότερα. Ὁ ***Δημοκράτης Δημάρχου***, ἀσφαλῶς συναγόμενος ἐκ τῶν περισωθέντων γραμμάτων, φαίνεται ὢν ὁ αὐτὸς τῷ εἰσφέροντι ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 177 καταλόγῳ· ἴσως δὲ εἶναι πατὴρ τοῦ ταμίου, τοῦ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 80 Β ψηφίσματι ἀπαντῶντος· ἐν ἀριθ. 151 δυσχερῶς δύναταί τις νὰ συμπληρώσῃ *Δημο[κράτους τοῦ Δημάρχου.*

Ὁ υἱὸς τοῦ ***Φιλώτου*** ταγὸς δυσχερῶς δύναται νὰ συμπληρωθῇ ὡς ***Κρατεύας***, καίτοι οὕτω θὰ ἦτο ὁ αὐτὸς τῷ ταγῷ τοῦ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 104 ψηφίσματος· τὰ ἴχνη εὐνοοῦσι τὸ ὄνομα *Χρυσάπ]α*, περὶ οὗ βλ. τὴν ἄνω ὑπ' ἀριθ. 182 δημοσιευθεῖσαν ἐπιγραφήν. Ὁ δὲ ***Αἰνησίας***, συμπληρωθεὶς μεθ' ἱκανῆς πιθανότητος ὡς ὢν υἱὸς ***Φιλινίου***, δύναται νὰ θεωρηθῇ σχετικὸς πρὸς τὸν ταγὸν ***Παρμενίωνα*** τὸν ***Αἰνησίου*** τῶν ἄνω ὑπ' ἀριθ. 65· 66· 67· 68· 95 ψηφισμάτων, διότι τὸ ὄνομα ***Αἰνησίας*** εἶναι σπάνιον καὶ δὲν ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων.

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ στίχ. 19-20 εἶναι βεβαία· φαίνεται λοιπὸν ὅτι διά τινα σπουδαῖον λόγον ἐταμίευσε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τοῦ ψηφίσματος εἷς ταμίας, ἐκλιπόντος ὁπωσδήποτε τοῦ ἑτέρου· ἐκτὸς ἂν ὑπολάβωμεν ὅτι νοεῖται ὁ ταμίας τῆς ἑτέρας ἑξαμήνου μόνον· ὡς πρὸς δὲ τὴν ἔλλειψιν τοῦ γραμματέως λόγον πιθανώτερον τῆς παραδρομῆς ὑπὸ τοῦ χαράκτου δὲν δύναταί τις νὰ φέρῃ. Ὁ δ' ***Ἐπικράτης Μικύθου*** φαίνεται ὢν ὁ αὐτὸς τῷ ταγῷ τῶν ἄνω ψηφισμάτων ὑπ' ἀριθ. 65· 66· 67· 68 καὶ ἴσως πατὴρ τοῦ ταγοῦ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 70 ψηφίσματος.

Στίχ. 21-23. Τὸ *προστατεῖν* ἢ *προστατεύειν* (πρβ. *ἱερομνημονεῖν-ἱερομνημονεύειν*) τῆς ἐννόμου ἐκκλησίας ἀπηντήσαμεν ἤδη ἄνω ἐν ἀριθ. 90, ἔνθα συμπληρωτέον νῦν πιθανώτερον κατὰ τὰ ἄνω

[1] Διότι καὶ τὰ ὑπὲρ τὸ χωρίον ***Παλαιόκαστρον Συκιᾶς*** ἐρείπια, ἐφ' ὧν ἱδρύομεν τὴν ***Μονδαίαν***, εἶναι ὁμοίως σημαντικὰ καὶ ἀνάλογα περιέχουσιν, οἷα τὰ μεταξὺ τῶν χωρίων Βλαχογιάννη καὶ Μολόγουστας, ἔνθα φαίνονται κείμεναι αἱ *Μύλαι.*

[2] Πέμπτος ἐν ψηφίσματι τῶν *Χυρετιέων* ἀνεκδότῳ, ὑφ' ἡμῶν εὑρεθέντι, ***Οἰνίας Ξενοκράτους Γοννεύς*** (πρβ. ἄνω ἀριθ. 234) καὶ ἔκτος ἐξ ἑτέρου, ἐκεῖθεν ἐπίσης ψηφίσματος, ***Θαύμιος Κύφου Ὀλοσσόνιος.***

(πρβ. καὶ ΑΕ 1913 101) ὡς ἑξῆς·

6 ἐκκλησίας] ἐννό[μο]υ· προστ[ατευ-
όντων τῆς ἐκκ]λησίας [τ]ῶν ταγῶ[ν καὶ
τοῦ ἱερέως Στ]ρ[ατ]ονίκου·

ὁμοίως ἄνω ἐν ἀριθ. 72 φαίνεται λίαν πιθανωτέρα ἡ ἑξῆς συμπλήρωσις καὶ ἀνάγνωσις:

[1] [- - - προστατευόντων τῆς ἐννόμου ἐκκλησί-]
ας τῶν ταγῶν Θ[ε - - - - καὶ δεῖνος κτλ.,

ἤτοι ὅτι ἐν τούτῳ ἀναγράφεται ὅτι προήδρευον τῆς ἐννόμου ἐκκλησίας δύο τοὐλάχιστον τῶν ταγῶν. Ἐπεῖχον λοιπὸν οἱ ταγοὶ θέσιν πρυτάνεων, εἷς δ' αὐτῶν ἐχρημάτιζεν ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ ὡς ἐπιστάτης ἢ μόνος, ἢ μεθ' ἑνὸς ἑτέρου, ἢ μετὰ τοῦ ἱερέως τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἂν μὴ παρίστατο ἱερομνήμων ἢ ὁ στρατηγὸς τῶν Περραιβῶν· βλ. καὶ τὰ λεχθέντα ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 155 ψηφίσματι καὶ τὰ λεγόμενα ἐν τέλει ἐν τοῖς περὶ τῆς ***Γοννέων πολιτείας***.

Ὁ δὲ μὴν *Ξανδικὸς* νῦν τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ· θεωρεῖται δὲ ὢν τῶν καθαρῶς Μακεδονικῶν καὶ φαίνεται ὅτι εἰσήχθη εἰς Γόννους ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἕνεκα τῆς συχνῆς ἐκεῖ παραμονῆς βασιλέων τινῶν τῆς Μακεδονίας, ὧν ὁ Φίλιππος εἶχεν, ὡς γνωστόν, ὁρμητήριον καὶ καταφύγιον τοὺς Γόννους· ἡ εἰκασία τοῦ ὅτι ὑπὸ τῶν Περραιβῶν εἰσήχθη ὁ μὴν εἰς Μακεδονίαν, δὲν φαίνεται ἐν τῷ παρόντι βάσιμος· τοὐναντίον δέ, τὸ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀνέκαθεν ἦτο κοινὴ ἡ λέξις παρὰ Μακεδόσι καὶ Περραιβοῖς, εἶναι λίαν πιθανόν. Ἐξ αὐτοῦ δύναταί τις νὰ ἀναπληρώσῃ *Ξαν*]*δικο*|ῦ τὴν ἄνω ὑπ' ἀριθ. 82 ἐπιγραφήν, περὶ ἧς θὰ εἴπωμεν πλείονα ἐν τέλει, διαγνώσαντές τινα ἔτι ἴχνη μετὰ δευτέραν ὄψιν τοῦ λίθου καὶ ἐξέτασιν.

Ἀριθ. 241 (εἰκ. 10· καταλ. ἀριθ. 195). Στήλη μαρμάρου ὑπομέλανος, ἐκ τῶν πλευρῶν μόνον ἀκέραιος. Ὑψ. 0·195, πλ. 0·365, πάχ. 0·07.

Εὑρέθη περὶ τὸ μέσον τοῦ βουνοῦ τῆς ἀκροπόλεως, κατὰ τὴν Νοτανατολικὴν κλίσιν αὐτῆς, ἐπὶ τοῦ νῦν ἐδάφους κειμένη, καταπεσοῦσα, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς κορυφῆς.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη βαθέως καὶ καλῶς, ἀλλ' ἀπετρίβη τοσοῦτον οἰκτρῶς ἕνεκα τῆς πάλαι ἐν

Εἰκ. 10 (ἐπιγρ. ἀριθ. 241)· ψήφισμα τῶν Γοννέων ὑπὲρ δικαστῶν (;).

ΛΙ
ΙΛΝΑΞΙ
ΤΕΙΜΙΛΚ / Ϲ ΙΛ
ΛΓΟΚΙ Υ
ΟΛΕΛ
ΤΟΥΣΛΓΛ
Ο ΤΟΥ ΧΟΥΣ
ΝΤ ΣΔΞΛ
Ι ΛΕΚ Ν ΙΙΕΙ
/ ΝΛΥ ΙΙΝΛΓΕΤ
ΡΛΙΞΝΟΝΕ ΡΛΧΟΛ
ΟΥΣΤΛΙΟ
Σ Ν
ΙΟ

[1] [- - - - - - - - - - - - - - ἐπιγα-]
1 μί]α[ν, κτλ., - - - - - - - - - - - ἀσφάλ-
ε]ιαν, ἀσ[υλίαν πολέμου καὶ εἰρήνης καὶ τὰ λοιπὰ
τείμια κ[αθ' ἃ κ]α[ὶ Γοννεῦσιν. Ταγευόντων Ἑλ-
λ]ανοκ[ράτους το]ῦ [- - - - - - - - - - - - -
π]ολεμ[- - - - - - - - - - - - - - - - -
ά]τους, [Ἀ]γα[σίνου - - - - - - - - - - -
.]ο[υ] τοῦ [- - -]χου, Σ[- - - - - - ταμιεύ-
ο]ντ[ος] δὲ [Ἀ - - - - - - - μηνὸς - - - -
. .]δεκ[άτηι - - - -]ν[- - - - Γονν]έω[ν; - - -
- - - - - -]ν[ ]υ[- - - - - - - - - -]ετ[- - - - -
τοῖς πα]ρα[γ]ενο[μ]έ[νοις ἐξ Ἄτ]ρ[α]χ[;ος δικασταῖς
δεῖνι - - - -]ους, [- -]ο[- - - - - - - - - - -
- - - - - - - -]σ[- - - - -]ν[- - - - - - - -
- - - - - - - - - - -]ο[- - - - - - - - - - -

ὑπαίθρῳ ἐκθέσεως καὶ τῶν ἐπιφυέντων λειχήνων,

23 12 14.

ὥστε μόλις σκιώδη τινὰ γράμματα, λίαν συγκεχυμένα διεσώθησαν· δύναταί τις ὅμως διὰ πολλῶν ἐκτύπων ἐπὶ λεπτοῦ χάρτου καὶ δι' ἐπιμόνου ἀναγνώσεως νὰ συναγάγῃ τινὰ πλείονα καὶ ἀσφαλέστερα τῶν ἄνω παρατεθέντων ὑφ' ἡμῶν, διότι ἡμεῖς, ἐπιλιπόντος τοῦ λεπτοῦ χάρτου, ἐλάβομεν ἔκτυπα ἐπὶ ἁδροτέρου, δυσχεραίνοντος τὴν ἀνάγνωσιν· παραθέτομεν δὲ καὶ εἰκόνα καὶ μεταγραφήν, ἵνα κατανοηθῇ τὸ μέγεθος τῆς φθορᾶς καὶ ἡ δυσχέρεια τῆς ἀναγνώσεως· ὕψ. γραμμ. 0·006-0·011, διάστιχ. 0 003.

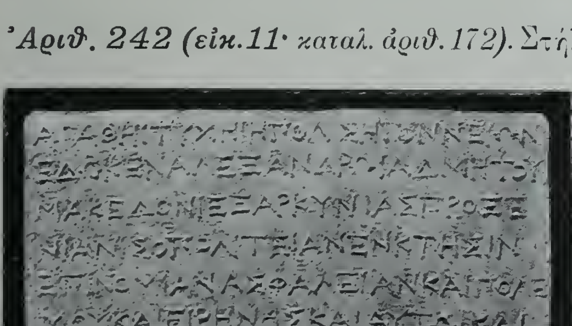
Μέχρι τοῦ στίχ. 3 φαίνεται ὅτι ἐπερατοῦτο ψήφισμα, ἀπ' ἐκείνου δ' ἤρχετο ἕτερον δικαστικόν, ὡς ἐκ τοῦ στίχ. 11 καταφαίνεται· ὅτι δύο ψηφίσματα, κοινὸν προξενικὸν καὶ ὑπ' αὐτὸ δικαστικόν, ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς στήλης, ἀποδεικνύουσι τὰ ἤδη εὑρεθέντα καὶ ἐν τοῖς ἄνω δημοσιευθέντα ὑπ' ἀριθ. 80-88.

Ὅτι πρόκειται περὶ δικαστικοῦ ὄντως ψηφίσματος ἐνταῦθα, δηλοῦσι τὰ διαγνωσθέντα ἐν στίχ. 11· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν στίχων δὲν δύναταί τις νὰ ἐπιμείνῃ πλέον τοῦ ἄνω γενομένου ἔργου πρὸς συμπλήρωσιν, ἀφ' οὗ ἡ ἐπιγραφὴ παρεδόθη ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει.

Αἱ ἑκατέρωθεν κάθετοι γραμμαὶ δηλοῦσι τὸ σῳζόμενον μέρος τῶν πλαγίων ἑδρῶν τῆς στήλης, αἱ δὲ στιγμαὶ τὴν συνέχειαν τῶν μὴ σῳζομένων.

ια'). Ἕτερα ψηφίσματα προξενίας πλήρους τύπου (βλ. ἄνω ἀριθ. 89-108).

Ἀριθ. 242 (εἰκ.11· *καταλ. ἀριθ. 172***).** Στήλη

Εἰκ. 11 (ἐπιγρ. ἀριθ. 242)· ψήφισμα προξενίας τῶν Γοννέων ὑπὲρ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀδμήτου Μακεδόνος ἐξ Ἀρκυνίας.

Ἀγαθῆι τύχηι· ἡ πόλις ἡ Γοννείων
ἔδωκεν Ἀλεξάνδρωι Ἀδμήτου
Μακεδόνι ἐξ Ἀρκυνίας προξε-
νίαν, ἰσοπολιτείαν, ἔνκτησιν,
ἐπινομίαν, ἀσφάλειαν καὶ πολέ-
μου καὶ εἰρήνης καὶ αὐτῶι καὶ
ἐγγόνοις, ἐπειδὴ Ἀλέξανδρος
εὔνους ὢν διὰ παντὸς διατε-
λεῖ πρὸς τὴν πόλιν· ταγευόν-
τ[ω]ν τ[ῶ]ν περὶ Μίκυθον τὸν Π[αρ-
[μενίωνος, Εὔδημον τὸν Νικάνορος; κτλ.].

μαρμάρου λευκοφαίου, ὀλίγον ὑπομέλανος, κάτω μόνον ἀποκεκομμένη· ἄνω λήγει εἰς ἠπίως προεξέχον, στενόν, ὁριζόντιον, ἁπλοῦν γεῖσον, ὑφ' ὃ ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς ἀκτηρίδος ὑπάρχει ἐκτύπως ἀναγεγλυμμένη Μακεδονικὴ ἀσπὶς κυκλοτερής, διαμέτρου 0·138, μετ' ἄντυγος καὶ γλυπτῶς ἀποδεδομένων κοσμημάτων, ἀκριβῶς ὁμοίων τοῖς ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 97 ψηφίσματι περιγραφομένοις· ἐνισχύοντο δ' αἱ λεπτομέρειαι αὗται τῆς κοσμήσεως διὰ βαφῶν, μὴ ἐγκεκαυμένων βεβαίως, διότι μόλις ἐπ' ὀλίγας ὥρας διετηρήθησαν, οὖσαι παιπαλώδεις καὶ εἰς κόνιν ἀποτετριμμέναι, μάλιστα ἡ ἐπὶ τοῦ ὀμφαλοῦ κυανῆ· ὁ δὲ ὀμφαλὸς αὐτὸς μιμεῖται, καίπερ ἐπιπολαίως, κρανοφόρον κεφαλὴν ἀγενείου ἀνδρὸς μετὰ λαιμοῦ, κατὰ τὸν ἀριστερὸν κρόταφον, Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου πιθανῶς, διὰ τὴν πρὸς τὸν τιμώμενον ὁμωνυμίαν ἢ ἄλλον τινὰ λόγον. Ὕψ. 0·52, πλάτ. 0·36, πάχ. 0·095.

Εὐθὺς ὑπὸ τὴν ἀσπίδα ἐχαράχθη βαθέως καὶ λίαν ἐπιμελῶς ἡ ἐπιγραφή, τῶν γραμμάτων σχεδὸν πάντων διατηρούντων ζωηρὰν καὶ ἀνεξίτηλον, ὡς ἐγκεκαυμένην βεβαίως, πορφυρᾶν βαφήν· ὕψ. γραμμ. 0·009-0·015, διάστιχ. 0·014.

Ἐν τέλει τοῦ στίχ. 8 τὸ προτελευταῖον γράμμα ἔγραψεν ὁ χαράκτης σχεδὸν Τ ἀντὶ Τ· τὸ δ' ἐν στίχ. 1 *Γοννείων* ἀντὶ *Γοννέων* φαίνεται ὅτι ἐγένετο κατὰ συνεκδρομὴν ἐκ τῆς ὀνομαστικῆς *Γοννεῖς* καὶ θὰ ἦτο ἔν τινι κοινοτέρᾳ χρήσει· ἐκ τοῦ **Γόννειος*, ἤτοι *Γόννιος* δὲν παρήχθη βεβαίως, διότι οὐδαμοῦ τῶν ψηφισμάτων τούτων οὐδὲ τῶν λοιπῶν ἐπιγραφῶν ἀπαντᾷ τοιοῦτον ἐθνικόν, οὐ ἄλλως τὸ **ι** ἦτο λίαν δυσχερὲς ἐν τοιούτοις χρόνοις νὰ παρασταθῇ δι' **ει**· ἐπίσης ἀπίθανος φαίνεται ἡ ἑρμηνεία διὰ τῆς παραδοχῆς κλειστῆς προφορᾶς

τοῦ Ε, περὶ ἧς βλ. ΑΕ 1913 101.

Τὸ τυπικὸν τοῦ ψηφίσματος εἶναι τοῦ διαμέσου τύπου, ἤτοι τοῦ πλήρους πρὸς τὸν συνεπτυγμένον, διαφέρον τῶν τοῦ δευτέρου μόνον κατὰ τὴν δι' ὀλίγων φράσεων αἰτιολογίαν· ὅμοιον τυπικὸν εὕρομεν ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 109 ψηφίσματι.

Ὡς πρὸς δὲ τοὺς ταγοὺς εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι ἀνεγράφοντο πάντες, διότι καὶ ἐν τοῖς ἄνω ὑπ' ἀρ. 86 καὶ 87 ψηφίσμασιν ἅπαντες μνημονεύονται, καίπερ διὰ τῆς *περὶ* ἐκφερόμενοι· ὁμοίως καὶ ἐν τῷ ψηφίσματι, τῷ εὑρεθέντι ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ· ἴσως ἡ ἐκφορὰ αὕτη εἶχε λόγον τὴν ἐμφανεστέραν ὑπόδειξιν τοῦ ἑκάστοτε προϊσταμένου τοῦ συνεδρίου τῶν ἀρχόντων τούτων· φαίνεται ὅμως ὅτι ἐνίοτε ἐξεφέρετο διὰ τῆς *περὶ* εἷς μόνον ταγός, ὁ προεδρεύων βεβαίως, καθ' ἃ εἴπομεν ἐν τῷ ἄνω ὑπ' ἀριθ. 94 ψηφίσματι.

Ἡ δὲ παρουσία τοῦ ταγοῦ ***Μικύθου τοῦ Παρμενίωνος***, περὶ οὗ καὶ τῶν σχετικῶν αὐτοῦ βλ. τὰ προειρημένα ἐν ἀριθ. 240, ἐμφαίνει ὡς πιθανὴν τὴν εἰκασίαν τοῦ ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐξεδόθη κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ καὶ τὸ ἐκ Μαγνησίας τῆς ἐπὶ Μαιάνδρῳ, καὶ ὅτι ἄρα ἀμφότερα ἀνήκουσι τοῖς περὶ τὸ 225 χρόνοις, εἰς οὓς μετὰ πιθανότητος ἀνάγει ὁ Kern τὸ μνημονευθέν· τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος εὐνοεῖ τοιαύτην ἐκδοχὴν καὶ ἔτι μᾶλλον τὴν μέχρι τοῦ 250 πΧ ἀναγωγὴν αὐτοῦ.

Ἡ Μακεδονικὴ πόλις ***Ἀρκυνία*** νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται, οὖσα ἄγνωστος μὲν παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι, καθ' ὅσον δὲ γινώσκω καὶ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς· ἑτέραν, ὁμοίως ἄγνωστον, Μακεδονικὴν πόλιν *Δέγμην* ἢ *Δέγμαν* (=*Δέρμην;*) εὕρομεν ἐπὶ δύο γραπτῶν στηλῶν τῆς Δημητριάδος-Παγασῶν, περὶ ὧν βλ. τὰ ἐμὰ *Θεσσαλικὰ Μνημεῖα* Ι ἀριθ. 57· 139.

Τὸ ὄνομα ***Ἄδμητος*** περιέργως νῦν τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν ταῖς Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς.

Ἐν Ὀλοοσσόνι τῇ 1 Μαρτίου 1913.

Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλλος.

Περὶ Γιανητσῶν

ὑπὸ

Γεωργίου Μιστριώτου.

Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (1913 ἐν σελ. 24) ἔγραψα τὴν ἐμὴν εἰκασίαν, καθ' ἣν τὸ ὄνομα ***Γιανητσὰ*** εἶναι συγκεκομμένη λέξις ἀντὶ Γιουνανητσὰ καὶ σημαίνει πόλιν τῶν Ἰώνων ἤτοι τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὁ κ. Χατζηδάκης ἐνόμισεν, ὅτι δύναται νὰ ἐπικρίνῃ τὴν ἐμὴν εἰκασίαν, περιέπεσεν ὅμως εἴς τινα ἁμαρτήματα π. χ. νομίζει, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσι τὸ Ἑλληνικὸν γένος οὐχὶ Γιουνάνηδες, ἀλλὰ Ῥούμ, ὅπερ δὲν εἶναι ἀκριβές. Διότι Ῥοὺμ ὀνομάζουσι τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὸ κράτος τῶν Βυζαντινῶν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀνέμενον, ἵνα ὁ κ. Χατζηδάκης ἀπολογηθῇ, αἴφνης ἐν φυλλαδίῳ ἐπιγραφομένῳ ***Περὶ ἀναλογικῶν μεταβολῶν ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι*** (ἐν σελ. 19) λέγει, ὅτι διερχόμενος τὸν χαριέστατον Λουκιανὸν παρετήρησεν, ὅτι κατὰ τὸν δεύτερον μΧ αἰῶνα ἡ Πέλλα ἦτο ταπεινὸν χωρίον. Ἐντεῦθεν ἐξάγει τὸ συμπέρασμα· «Νοεῖται δὲ ὅτι ἂν ἤδη κατὰ τὴν δευτέραν μΧ ἑκατονταετηρίδα ἡ Πέλλα ἦτο ταπεινὴ καὶ ὀλιγάνθρωπος, δυσκόλως θὰ πιστευθῇ, ὅτι, ὅτε κατὰ τὴν ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα οἱ Τοῦρκοι ἐπέδραμον τὴν Μακεδονίαν, ἐσῴζοντο ἀκόμη αἱ κατὰ τὸν ἀττικὸν τρόπον χαραχθεῖσαι εὐθεῖαι ὁδοί, τὰ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κτισθέντα πάλαι κατ' Ἀττικὸν ῥυθμὸν δημόσια οἰκοδομήματα». Τίς εἶπε, κ. Χατζηδάκη, ὅτι ἡ Πέλλα διετηρεῖτο μεγαλοπρεπὴς καὶ πολυάνθρωπος, ὡς ἦτο ἐπὶ τοῦ Ἀρχελάου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου; Τοῦτο εἶναι παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ ὀρθῶς ἐλέχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων «*τὰ πάντα πέφυκε καὶ ἐλασσοῦσθαι*». Κατὰ ταῦτα ἡ Πέλλα ἐταπεινώθη καὶ ἐγένετο ὀλιγάνθρωπος, ἀλλ' ἐσῴζοντο ἔτι τὰ ἐρείπια τῶν δημοσίων οἰκοδο-

μημάτων. Καὶ αἱ Μυκῆναι κατεστράφησαν καὶ αἱ Ἀθῆναι ἐταπεινώθησαν, ἀλλ' ἔμενον οἱ κυκλώπειοι βωμοὶ ἐκείνων καὶ ὁ Παρθενὼν καὶ τὰ Προπύλαια τούτων.

Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κτίσεως τῶν Γιαννητσῶν ἐσῴζετο ἡ Πέλλα ἢ τοὐλάχιστον τὰ ἐρείπια αὐτῆς. Ἡ Τουρκικὴ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, ἡ αἰχμαλωτισθεῖσα καὶ διαιτωμένη ἐν τῷ Ἀκταίῳ, ἠρωτήθη παρὰ φίλου μου περὶ τοῦ ὀνόματος καὶ εἶπεν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι γράφουσι *Γενιτσὰ* καὶ σημαίνει νέαν πόλιν. Ἄρα ἐσῴζετο καὶ ἡ παλαιὰ πόλις καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς ταύτην ὠνόμασαν τὴν κτισθεῖσαν *νέαν πόλιν*. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφεύγωμεν εἰς εἰκασίας, διότι ὁ Ἰωάννης Ἀναγνώστης περιγράφων τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης λέγει, ὅτι ἐκεῖ πολλὰ ἔτη βραδύτερον τῆς κτίσεως τῶν Γιαννητσῶν ἐσῴζοντο δημόσια οἰκοδομήματα. Τοῦ συγχρόνου τούτου συγγραφέως τὴν ἀνάγνωσιν συνιστῶμεν τῷ κ. Χατζηδάκη, διότι ἄλλως αὐτοσχεδιάζομεν. Ἀφ' οὗ δ' ἐν Θεσσαλονίκῃ πολὺ βραδύτερον ἐσῴζοντο, διατί ὁ κ. Χατζηδάκης ἀπορεῖ, ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἐν Πέλλῃ;

Ἀλλὰ τέλος πάντων, τίς εἶναι αὐτὸς ὁ Γιάννης ἐξ οὗ οἱ Τοῦρκοι ὠνόμαζον τὰ Γιαννιτσά; Δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προδότης τῶν Ἑλλήνων. Διότι οἱ ὠφελούμενοι ἐκ τῶν προδοσιῶν δὲν τιμῶσι τοὺς προδότας. Δὲν δύναται δὲ νὰ εἶναι καὶ Ἕλλην ἥρως, διότι ὁ τοιοῦτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τιμηθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἄλλως οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδύναντο νὰ τιμήσωσι χριστιανικὸν ὄνομα.

Ἐπὶ πᾶσι τούτοις δὲν εἶναι εὔστοχος ἡ παρομοίωσις τοῦ δαφνοστεφοῦς ἡμῶν βασιλέως πρὸς τὸν Μουράτην, διότι ἀμφότεροι ἐξώρμησαν ἐκ Γιαννητσῶν, ἵνα καταλάβωσι τὴν Θεσσαλονίκην. Ναί· ἐξώρμων, ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς ἡμῶν δὲν ἔμεινεν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, ἀλλὰ ταχέως ἤλαυνε πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐνταῦθα εἶχον τοὺς τάφους τῶν βασιλέων αὐτῶν, δι' ὃ καὶ μετὰ πείσματος ἠγωνίσαντο πρὸς τὸν ἡμέτερον στρατόν. Εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι τὸ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενον λέγει οὐχὶ ἄλλος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κ. Χατζηδάκης δι' ἄλλων λέξεων· «Τὰ Γιαννιτσὰ πρότερον κατακτηθέντα εἶχον δεχθῇ Τούρκους ἐποίκους, παρ' αὐτοῖς ἔμεινε πρότερον ὁ Σουλτᾶνος καὶ ἐντεῦθεν ἐκίνησε πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην». Τοῦτο ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὀνομάζομεν **πρωτεύουσαν**, ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

Ἔγραφον ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Νοεμβρίου 1914.

Γεώργιος Μιστριώτης,
Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

Συμπληρωτικαὶ χρονολογικαὶ μελέται

ὑπὸ

Κωνσταντίνου Μαλτέζου.

Ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι τοῦ 1913 ἐδημοσίευσα δύο μελέτας, τὴν μὲν «Περὶ τοῦ ἄρχοντος Ἀρχίππου (318/7 πΧ) καὶ τοῦ τύπου *μετ' εἰκάδας*» (σελ. 109-116), τὴν δὲ «Ἡ ἐννεακαιδεκαετηρὶς ἐν Ἀθήναις» (σελ. 117-124). Ἀλλὰ κατ' Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1913 ἐξετυπώθη τὸ τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ πρώτου μέρους τῆς Συναγωγῆς τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν «Inscriptiones Graecae.— Editio Minor», ὑπὸ J. Kirchner, περιέχον **πάντα** τὰ σῳζόμενα Ἀττικὰ ψηφίσματα ἀπὸ τοῦ 403/2 μέχρι τοῦ 230/29 πΧ. Διὰ τῆς πολυτίμου ταύτης ἐκδόσεως τοῦ Kirchner ἀνεθεώρησα ἀμφοτέρας τὰς μνημονευθείσας μελέτας μου, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ἀναθεωρήσεως ταύτης δημοσιεύω κατὰ σειρὰν ἐνταῦθα.

Μελέτη Α'.

(Περὶ τοῦ τύπου μετ εἰκάδας).

Ἐν τῇ Μελέτῃ ταύτῃ, προκειμένου περὶ τοῦ 6' μέρους τῆς ἐπιγραφῆς II_2, 231 b (Ed. M. 448), ὑπέθεσα ὅτι ὁ χαράκτης ἀντὶ νὰ θέσῃ *ἐνάτῃ με-*

τ' *εἰκάδας* τοῦ κοίλου μηνὸς Μαιμακτηριῶνος τοῦ ἔτους 318/7 πΧ, ἐχάραξεν *ἕνει καὶ νέαι*, ἀναγνώσας τὸν τύπον *μετ' εἰκάδας* κατ' εὐθεῖαν, ἐνῷ ἔδει νὰ λάβῃ αὐτὸν κατὰ τὴν ἀντίστροφον ἔννοιαν, τοῦ τύπου *μετ' εἰκάδας* ὄντος ἀμφιβόλου ἐνίοτε ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν καὶ δυναμένου νὰ παρεξηγηθῇ. Τοῦτο δὲ διότι κατὰ τοὺς χρονολόγους καὶ κατ' ἐμέ, τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχίππου (318/7) ἦτο *κοινόν*, ἐνῷ, ἂν ἡ συμπλήρωσις τῆς ἐπιγραφῆς *ἕνει καὶ νέαι* ὀρθῶς εἶχεν, τὸ ἔτος θὰ ὑπῆρξεν *ἐμβόλιμον*[1]. Ἐκ τῆς ἄνω ὑποθέσεως ὁρμηθεὶς ἐμελέτησα πάσας τὰς γνωστάς μοι ἀττικὰς ἐπιγραφάς, ἐν αἷς φέρεται ὁ τύπος *μετ' εἰκάδας*, κατέληξα δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα (1913, 16) ὅτι ὁ τύπος οὗτος ἐδήλου ὁτὲ μὲν τὴν κατ' εὐθεῖαν ἀρίθμησιν, ὁτὲ δὲ τὴν ἀντίστροφον, ἐπομένως ἡ ἐμὴ ὑπόθεσις περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ τύπου *μετ' εἰκάδας* εἶνε ὀρθή.

Κατωτέρω δημοσιεύω τὰ συμπεράσματα τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς μελέτης μου ταύτης, τῇ βοηθείᾳ τῆς *Editio Minor* τοῦ Kirchner (προκειμένου περὶ τῶν ψηφισμάτων τῶν μέχρι τοῦ ἔτους 230/29), καταλήγω δέ, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὸ αὐτὸ ἐξαγόμενον.

α'). Κατ' εὐθεῖαν ἀρίθμησις

1) II$_5$, *128 c*. (Ed. M. 585) [Πυθοδήλου?] (336/5 πΧ) «[δεκάτης πρ]υτ[ανείας], Θαρ[γηλιῶνος δευτέρ]αι μετ' εἰκάδ[ας, δευτέραι τῆς] πρυτανείας». Ὁ Kirchner συμπληροῖ, ὡς ἐγώ, *δευτέρᾳ* τῆς πρυτ., τῆς τελευταίας πρυτανείας ἐχούσης 39 ἡμέρας, θέτει δὲ τὴν ἐπιγραφὴν οὐχὶ εἰς τὸ ἔτος τοῦ Πυθοδήλου, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ 318/7 καὶ τοῦ 307/6 πΧ. Ὅτι ὄντως δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ἔτους τοῦ Πυθοδήλου, δεικνύει τὸ γ^{ον} μέρος τῆς ἐπιγραφῆς II$_5$, 120 b (Ed. M. 330), ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ὅτι ἡ τελευταία πρυτανεία τοῦ ἔτους διήρκεσε 37 καὶ οὐχὶ 39 ἡμέρας.

2) II$_5$, 169 (Ed. M. 339). Τὸν πέμπτον στίχον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης συμπληροῖ ὁ Kirchner *ἕκτ[η φθίνοντος* . . .] καὶ οὐχὶ *ἕκτ[η μετ' εἰκάδας* . . .], ἡ δὲ συμπλήρωσις αὐτοῦ εἶνε ἡ ἁρμόζουσα πρὸς τὴν στοιχηδὸν γραφὴν τῆς ἐπιγραφῆς, ὀρθὴ δὲ χρονολογικῶς. Ἡ ἐπιγραφὴ ἄρα αὕτη πρέπει νὰ διαγραφῇ ἐκ τῆς συλλογῆς τῶν φερουσῶν τὸν τύπον μετ' εἰκάδας.

Τὰ λοιπὰ δύο παραδείγματα (3) καὶ (4) τῆς μελέτης μου διατηροῦνται ὡς ἔχουσιν, σὺν τῇ παρατηρήσει ὅτι ἡ συμπλήρωσις τῆς ἐπιγραφῆς (3) (Ed. M. 642) ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Wilhelm καὶ οὐχί, ὡς ἐδημοσίευσα, ὑπὸ τοῦ Sundwall.

Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς τὰς φερούσας τὸν τύπον *μετ' εἰκάδας* κατ' εὐθεῖαν ἀριθμούμενον, προσθέτω τὰς ἑξῆς:

α'). II$_5$, 115 b (Ed. M. 350)· στοιχ. 26.

[. . . . . Κ]ολλυτε[ὺς ἐγρ-]
[αμμάτευε . . . . . .]ριῶνος ἕ . . . .
[. . . . .]ει καὶ δεκά[τει]
[τῆς πρυτανείας . . . . . .

Ὁ Kirchner δέχεται μετὰ τοῦ Ferguson ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος τοῦ Ἀριστοφάνους ἄρχ. (331/30 πΧ).

Ἂν δεχθῶμεν ὅτι ὄντως πρόκειται περὶ τοῦ ἔτους τοῦ Ἀριστοφάνους, ἡ μόνη δυνατὴ συμπλήρωσις τοῦ στίχου 3, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἐπιγραφῆς II$_5$, 175 b (Ed. M. 349), εἶνε Ἀνθεστη]ριῶνος, τοῦ στίχου ἔχοντος 27 γράμματα· ὅτε ἀναγινώσκομεν

- - - Ἀνθεστη]ριῶνος ἕ[κτει
[μετ' εἰκάδας, ὀγδό]ει καὶ δεκά[τει
[τῆς πρυτανείας].

τῆς ἀναγνώσεως λαμβανομένης κατ' εὐθεῖαν.

β'). II$_5$, 271 b (Ed. M. 640). Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην, ἣν εἶχον κατατάξῃ εἰς τὰς ἀμφιβόλου ἀριθμήσεως (ὑπ' ἀριθ. 28) «[*Κλεάρχο*]*υ ἄρχ*.» μεταθέτω εἰς τὰς κατ' εὐθεῖαν ἀναγινωσκομένας, τοῦ 6^{ου} στίχου συμπληρουμένου [*ἕκτει καὶ εἰκ*]*οστεῖ τῆς πρυτ*. κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Wilhelm, ἣν καὶ ὁ Kirchner ἀποδέχεται.

[1] Εἰς τὸν ἄρχοντα Ἄρχιππον (318/7) ὁ *Kirchner* ἀποδίδει καὶ τὸ ψήφισμα IG II$_5$, 245 c (Ed. M. 449)

[Ἐ]πὶ τῆς Αἰαντίδ[ος ἕκτης πρυτ-]
[α]νείας· ὀγδόηι [ἐπὶ δέκα, ἕκτηι]
τῆς πρυτανείας· [ἐκκλησία· . .

ἀνῆκον ἀσφαλῶς εἰς ἔτος ἐμβόλιμον. Παρατηρητέον ὅτι ἐν τῷ ψηφίσματι δὲν ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος, οὐδὲ τὸ ὄνομα ἢ ὁ δῆμος τοῦ γραμματέως. Εἶνε μὲν πιθανὸν ὅτι τὸ ψήφισμα ἀνήκει εἰς τοὺς ἀπὸ τοῦ 318/7 μέχρι τοῦ 307/6 χρόνους, ἀλλ' οὐδὲν ἀπολύτως παρέχει τὸ ἐνδόσιμον ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ ἔτος τοῦ ἄρχοντος Ἀρχίππου. Οὐδαμῶς ἀπίθανον νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ ἑπόμενον ἔτος, τὸ τοῦ Δημογένους, ὅπερ κατ' ἐμὲ ὑπῆρξεν ἐμβόλιμον.

γ'). (Ed. M. 674). «[Ἐ]πὶ *Γλαυκίππου ἄρχοντος*» (277/6 πΧ) «*Ἐπὶ τῆς Ἀντιοχίδος τετάρτης πρυτανείας*», «*Πυανοψιῶνος δευτέραι μετ' εἰκάδας· ἐκκλησία*].

Ψήφισμα ὑπὲρ τῶν πρυτάνεων τῆς Ἀντιοχίδος φυλῆς, θυσάσης ἤδη τὰ *Στήνια* (τῇ IX τοῦ Πυανοψιῶνος). Ἐκ τούτου λείπει ἡ ἡμέρα τῆς πρυτανείας. Ὡς ὅμως ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν Ed. M. 675 καὶ 676, τὸ ἔτος ταῦ Γλαυκίππου ὑπῆρξεν ἐμβόλιμον. Ἐπομένως ἡ δευτέρα μετ' εἰκάδας τοῦ Πυανοψιῶνος ἐν μὲν τῇ κατ' εὐθεῖαν ἀριθμήσει συμπίπτει πρὸς τὴν 15ην τῆς IV πρυτανείας, ἐν δὲ τῇ ἀντιστρόφῳ πρὸς τὴν 22αν αὐτῆς. Ἀλλὰ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐξάγομεν ὅτι δὲν εἶχον ἔτι τελεσθῇ τὰ Χαλκεῖα, ἅτινα ἐτελοῦντο τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ μηνὸς (*Mommsen*, Heortologie). Ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς ἐπιγραφῆς συνάγω ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦτο τοῦ δήμου δὲν ἐγένετο τῇ προηγουμένῃ ἡμέρᾳ τῆς τελέσεως τῶν Χαλκείων, ἐπομένως θεωρῶ πιθανωτάτην τὴν κατ' εὐθεῖαν ἀνάγνωσιν.

δ'). II5, 245 d (Ed. M. 547)· (α. 318/7-308/7)

1 - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
2 ....ος ἐγ[ραμμάτευεν· Πυανοψιῶ-]
3 [νος] δευτέρα[ι μετ' εἰκάδας, πέμπτηι]
4 [τῆς] πρυτανείας - - - -

Τὸ ἔτος ὑπῆρξε κοινόν, τῶν τριῶν πρώτων πρυτανειῶν ἐχουσῶν ἀνὰ 35 ἡμέρας ἢ τῶν δύο ἀνὰ 35 ἡμέρας καὶ τῆς μιᾶς 36.

Οἱ στίχοι ὅμως 2/3 δύνανται νὰ συμπληρωθῶσι καὶ οὕτως: [*Πυανοψιῶ*|*νος*] *δευτέρα*[ι *ἱσταμένου εἰκοστεῖ τῆς*] *πρυτανείας*· τοῦ Ἑκατομβαιῶνος ὄντος πλήρους καὶ τῆς πρώτης πρυτανείας ἐχούσης 36 ἡμέρας, τῆς δὲ δευτέρας 35 ἡμέρας, ἢ τἀνάπαλιν.

ε'). Τέλος τὴν ἐπιγραφὴν II, 278 (Ed. M. 684) «[*Ἐπὶ Φιλοκράτους ἄρχοντ*]*ος* . . . [*Μεταγειτνιῶνος ὀγδόῃ μετ' εἰκά*]*δας, τετάρ*[*τῃ καὶ εἰκοστῇ τῆς πρυτανείας*]», ἣν ἐν τῇ προηγηθείσῃ μελέτῃ μου (ΑΕ 1913, 113) εἶχον κατατάξῃ εἰς τὰς κατ' ἀντίστροφον ἀναγινωσκομένας, πρέπει νὰ κατατάξωμεν εἰς τὰς κατ' εὐθεῖαν ἀναγινωσκομένας, συμπληροῦντες μετὰ τοῦ Kirchner *ἕκτῃ μετ' εἰκάδας*· καθόσον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς II5, 331c, τὸ ἔτος τοῦ ἄρχοντος Φιλοκράτους ὑπῆρξεν ἐμβόλιμον, καὶ ἡ 24η τῆς δευτέρας πρυτανείας συνέπεσε τῇ 26ῃ τοῦ Μεταγειτνιῶνος, τοῦ Ἑκατομβαιῶνος μηνὸς ὄντος πλήρους.

β') Ἀντίστροφος ἀρίθμησις.

1) II, 256 καὶ II5, 256). «*Ἐπὶ Φερεκλέους ἄρχοντος*» (304/3 πΧ). «*Ἐπὶ τῆς Λεωντίδος ἕκτης πρυτ.*». «*Ποσιδεῶ*[*νος ὀγδόῃ μετ'*] *εἰ*[*κ*]*άδας, τε*[*τ*][*άρτε*]*ι κ*[*αὶ εἰκοστεῖ τῆς π ρυτανείας*» (ἀριθ. Μελέτ. 10).

Ἡ συμπλήρωσις ὀγδόῃ μετ' εἰκάδας, ἣν ἐδέχθην, ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Koehler, ἐνῷ ὁ Kirchner δέχεται (Ed. M. 482) τὴν συμπλήρωσιν «*τρίτῃ*», προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Unger. Ἡ ἑτέρα ἐπιγραφὴ (II 257) τοῦ αὐτοῦ ἄρχοντος φέρει [*Θαργηλιῶνος πέμπ*]*τει μετ' εἰκ*[*άδας, πέμπτει καὶ εἰκοστεῖ τῆς πρυτ.*] κατὰ συμπλήρωσιν τοῦ Koehler, ἣν δέχομαι (ἀριθ. 12 Μελέτης μου), ἐνῷ ὁ Kirchner (Ed. M. 485) συμπληροῖ μετὰ τοῦ Unger «[*ἑβδόμει καὶ εἰκοστεῖ τῆς πρυτ.*]». Εἰς τὸν αὐτὸν ἄρχοντα ἀνήκει ἡ ἐπιγραφὴ 256 b μετὰ καθαρῶς ἀντιστρόφου ἀριθμήσεως.

Τὸ ἔτος τοῦ Φερεκλέους ὑπῆρξε κοινόν, ὡς δὲ ἔδειξα (ΑΕ 1913, 112), μία τῶν 5 πρώτων πρυτανειῶν, ἡ VIη πρυτανεία καὶ τέσσαρες τῶν τελευταίων ἓξ πρυτανειῶν εἶχον ἀνὰ 30 ἡμέρας. Ὁ Kirchner ὅμως, μὴ δεχόμενος ὅτι ὁ τύπος *μετ' εἰκάδας* ἐλήφθη ποτὲ κατὰ τὴν ἀντίστροφον ἔννοιαν, συμφωνῶν τῇ γνώμῃ τοῦ Unger, ἀναγκάζεται νὰ δεχθῇ λόγῳ τῶν χρονολογικῶν δεδομένων τῶν ἄνω ἐπιγραφῶν, τὴν ἑξῆς ἀνώμαλον καὶ ἀπίθανον διάρκειαν τῶν πρυτανειῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο·

29, 29, 29, 30, 29, ***24, 33,*** 30, 30, 30, ***32,*** 30.

Ὀρθότερον καὶ συμφωνότερον πρὸς ὅλα τὰ χρονολογικὰ δεδομένα εἶνε νὰ δεχθῶμεν τὴν ἀντίστροφον ἔννοιαν τοῦ τύπου μετ' εἰκάδας καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας ἐπιγραφὰς τοῦ ἔτους τοῦ Φερεκλέους.

2) Ἀνάλογον ἀνώμαλον καὶ ἀπίθανον διάρκειαν τῶν πρυτανειῶν ὑποθέτει ὁ Kirchner καὶ διὰ τὸ ἔτος τοῦ Νικοκλέους (302/1 πΧ), οὗ ἔχουσιν ἀνευρεθῇ πολλὰ ψηφίσματα (ΑΕ 1913, 112-113). (Ed. M. 499-505).

Ed. M. 499). «[*Ἐπὶ Νικοκλέου*]*ς ἄρχοντος ἐπὶ τ*[*ῆς . . . ἑβδό*]*μης πρυτ.*». «[*Γαμηλιῶνος ἐν*]*δεκάτει,*

τρίτει κ[αὶ δεκάτει τῆς πρυ]τ.», φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθῇ [*Γαμηλιῶνος δω*]*δεκάτει*, ὅτε ἐκ τῶν ἓξ πρώτων πρυτανειῶν αἱ τέσσαρες εἶχον ἀνὰ 29 ἡμέρας, αἱ δὲ δύο ἀνὰ 30 ἡμέρας.

Ed. M. 500. «*Ἐπὶ Νικοκλέους ἄρχ. ἐπὶ τῆς Οἰνεῖδος ὀγδόης πρυτ.*», «*τρίτῃ μετ' εἰκάδας, ἑβδόμῃ καὶ εἰκοστῇ τῆς πρυτανείας*». Τῆς ἑβδόμης πρυτανείας ἐχούσης 30 ἡμέρας, ἡ 1η τῆς ὀγδόης πρυτανείας ἔδει νὰ ἔπιπτε τῇ 30ῇ τοῦ Γαμηλιῶνος, τοῦ ἔτους 302/1 πΧ ὄντος 7ου τοῦ 7ου κύκλου (ὅρα ΑΕ 1908, 300, πίν. Α'). Ἀλλ' ὡς φαίνεται ὁ Γαμηλιὼν τοῦ 302/1 εἶχεν 29 ἡμέρας, μιᾶς τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ τεθείσης ἐμβολίμου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἔν τινι τῶν μετέπειτα μηνῶν τοῦ ἔτους. Τούτου ἕνεκα ἡ πρώτη τῆς ὀγδόης πρυτανείας συμπίπτει μετὰ τῆς πρώτης τοῦ Ἀνθεστηριῶνος, καὶ ἡ 27η τῆς πρυτανείας συμπίπτει μετὰ τῆς 27ης (τρίτης μετ' εἰκάδας), τοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνὸς ὄντος ἐπίσης κοίλου, ἡ δὲ 28η (δευτέρα μετ' εἰκάδας) συμπίπτει μετὰ τῆς 28ης τῆς πρυτανείας (κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν 501). Ἐκ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς 502 «*Μουνυχιῶνος* [*ἐνάτῃ μετ'*] *εἰκάδας, δευτέρᾳ καὶ εἰκ*[*οστῆι τῆς πρυτ.*]» ἐξάγομεν τὴν ἐνάτην μετ' εἰκάδας = 21 τοῦ Μουνυχιῶνος συμπίπτουσαν πρὸς τὴν 22αν τῆς δεκάτης πρυτανείας, ἑπομένως ἐκ τῶν ἐννέα πρώτων πρυτανειῶν αἱ πέντε εἶχον ἀνὰ 29 ἡμέρας, αἱ δὲ τέσσαρες ἀνὰ 30 ἡμ..

Ὁ Kirchner ὅμως τὴν ἐπιγραφὴν 501 συμπληροῖ [*Ἀνθεστηριῶνος τετάρτηι μετ'*] *εἰκάδας*, τὴν δὲ 502 «*Μουνυχιῶνος* [*τρίτηι μετ'*] *εἰκάδας*» ἀναγινώσκων κατ' εὐθεῖαν, συνάγει δὲ ἐντεῦθεν τὴν ἑξῆς διάρκειαν τῶν πρυτανειῶν:

29, 29, 29, 29, 29, 30|***27, 32, 32, 28,*** 30, 30.

Ὀρθὸν εἶνε καὶ ἐνταῦθα νὰ ἀναγνώσωμεν κατὰ τὴν ἀντίστροφον τὸν τύπον μετ' εἰκάδας, ὅτε ἡ διάρκεια τῶν πρυτανειῶν εἶνε ἡ κανονική.

Σημ. Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνει ἡ στοιχηδὸν ἐπιγραφὴ (Ed. M. 504), ἔχουσα οὕτως:

[Ἐπὶ Νικοκλέους ἄρχ]οντος ἐπὶ τῆ- 26
[ς Αἰαντίδος δωδεκάτ]ης πρυτανε- 26
[ίας, ἧι Νίκων Θεοδώρο]υ Πλωθεὺς ἐ- 26
[γραμμάτευεν· Σκιροφ]οριῶνος δε- 26
[υτέραι (μετ') εἰκάδας, δευτέ]ραι καὶ εἰ-
[κοστεῖ τῆς πρυτανείας].

Ὁ Wilhelm θεωρεῖ ὅτι κατὰ λάθος παρελείφθη ἐν τῷ στίχῳ 5 ἡ λέξις *μετ'*. Ἂν τοῦτο εἶνε ἀληθὲς ἡ δευτέρα μετ' εἰκάδας θὰ ἀναγνωσθῇ κατ' εὐθεῖαν ὡς ἡ 22α τοῦ μηνός. Πάντως ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ὡς φρονῶ, ἐχαράχθη ἐσφαλμένως· ἆρά γε πρόκειται περὶ παραλείψεως τῆς *μετ'*, ἢ περὶ οὐσιωδεστέρου σφάλματος;

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ λοιπὰ λεχθέντα, προκειμένου περὶ τῆς ἀντιστρόφου ἀριθμήσεως, περὶ τῶν ψηφισμάτων τῶν περιεχομένων ἐν τῷ ἐκδοθέντι τόμῳ τῆς Ed. M. τοῦ Kirchner, δηλ. τῶν ψηφισμάτων II, 372 (Ed. M. 794) καὶ II 179 (Ed.M. 361) διατηροῦνται ὅσα ἐλέχθησαν ἐν τῇ ῥηθείσῃ μελέτῃ μου (ΑΕ 1913, 113-114).

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ προσθέσωμεν τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν (Ed. M. 703)·

Ante med. s. III.

[ἐπὶ . . . . ἄ]ρχοντος ἐπὶ τ[ῆς . . . .]
[. . . ἐνάτης πρ]υτανείας, ἧι [. . ων Μιλτι-]
[άδου Ἀλωπεκῆ]θεν ἐγ[ραμμ]άτ[ευε]ν· ἐ[λαφη-]
[βολιῶνος δε]υτέρα[ι με]τ' εἰκ[άδ]ας, τρ[ιακ-]
[οστῆι τῆς πρ]υτανείας.

Ἐκ ταύτης ἐξάγεται ἀσφαλῶς τὸ ἔτος κοινόν, τῆς ἀναγνώσεως οὔσης ἀντιστρόφου, δηλ. τῆς δευτέρας μετ' εἰκάδας δηλούσης τὴν 29ην τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος. Ὅθεν ἡ IX πρυτ. = 30 ἡμ., ἡ X = 30, ἡ XI = 30 καὶ ἡ XII = 29 ἡμ.. Εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ Kirchner καὶ ἡ ἐπιγραφὴ 703 (Ed. M.) «[*Μαιμακτηρι*]*ῶνος δεκάτει ὑστέραι, ἑνδεκάτει τῆς πρυτανείας*», ἥτις δὲν συμφωνεῖ οὔτε πρὸς κοινὸν οὔτε πρὸς ἐμβόλιμον ἔτος, ἑπομένως εἶχε χαραχθῇ ἐσφαλμένως.

γ'). Ἀμφίβολος ἀρίθμησις.

Αἱ ἀμφιβόλου ἀριθμήσεως ἐπιγραφαὶ αἱ δημοσιευθεῖσαι ἐν τῇ προηγηθείσῃ μελέτῃ μου (ΑΕ 1913, 114-116) διατηροῦνται, πλὴν τῆς II5, 271 b (ὑπ' ἀριθ. 28), ἣν προηγουμένως μετέθεσα εἰς τὰς ἀσφαλῶς κατ' εὐθεῖαν ἀναγινωσκομένας.

Ἐπὶ τῆς ὑπ' ἀρ. 27 «*ἐπὶ Κτησικλέους*» (334/3), παρατηρῶ, ὅτι εἶνε ἡ πρώτη εἰς ἣν ἀπαντᾷ ὁ τύπος μετ' εἰκάδας.

Ἐπὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 29 (II, 312. Ed. M. 654)

«*Ἐπὶ Διοτίμου*». «*Σκιροφοριῶνος ἕκτει μετ' εἰκάδας, πέμπτει καὶ εἰκοστεῖ τῆς πρυτανείας*» ἐπιπροσθέτως παρατηρῶ ὅτι, ἂν ὁ Σκιροφοριὼν ἦτο κοῖλος ἁρμόζει ἡ ἀντίστροφος ἀρίθμησις, ἂν δὲ ἦτο πλήρης ἡ ἀρίθμησις παραμένει ἀμφίβολος.

Ἐπίσης ἐπὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 32 (II 304. Ed. M. 769) [*Ἐπ' Ἀντιμάχου*] *ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Αἰ[αν]τίδος τετά[ρ]της πρυτανεί[ας]*». «*Πυανοψιῶνος [ἕκτ]ει μετ' εἰ[κ]άδας, πέμπ[τ]ει καὶ εἰκοστεῖ τῆς πρυτ[ανείας]*», προσθέτω ὅτι τὸ ἔτος τοῦ Ἀντιμάχου συνάγεται κοινόν, καὶ ἐν μὲν τῇ κατ' εὐθεῖαν ἀριθμήσει αἱ τρεῖς πρῶται πρυτανεῖαι εἶχον ἀνὰ 30 ἡμέρας᾽ αἱ δύο ἀνὰ 30 ἡμ. καὶ ἡ μία 29, ἐν δὲ τῇ ἀντιστρόφῳ ἀριθμήσει αἱ δύο εἶχον ἀνὰ 29 ἡμέρας καὶ ἡ μία 30 ἡμέρας.

Ἡ ἐπιγραφὴ ὅμως II 303 (Ed. M. 768), ἥτις κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Kirchner ἔχει οὕτως:

θεοὶ

[Ἐπ' Ἀ]ντιμάχου [ἄρχ]ο[ν]τος, ἐπὶ τῆς Ἱππο[θωντίδος δ-]

[εκ]άτης πρυτα[νεί]ας, ἧι Χα[ι]ρ[ι]γένης [Χαιριγένου]

[ς Μυ]ρρινούσι[ος ᵛ] ἐγ[ρ]αμμ[ά]τευεν· [Μ]ο[υνιχιῶνος ἑ-]

[νδεκάτ]ει, μ[ι]ᾶ[ι κα]ὶ εἰκοσ[τ]εῖ τῆς πρ[υτανείας],

παρέχει τὸ ἔτος ἐμβόλιμον, μετ' ἀνωμάλου διαρκείας τῶν πρυτανειῶν. Καὶ ὄντως κατὰ τὸν Unger ἔχομεν διὰ τὰς τέσσαρας πρώτας πρυτανείας ἀνὰ 30 ἡμέρας, διὰ δὲ τὰς λοιπὰς ἑπτὰ ἀνὰ 33 ἡμέρας, ὅπερ *μοὶ φαίνεται ἀπαράδεκτον*. Ὅθεν προτείνω τὴν ἑξῆς συμπλήρωσιν τῶν στίχων 4 καὶ 5.

[ς Μυ]ρρινούσι[ος ᵛ] ἐγ[ρ]αμμ[ά]τευεν· [Μ]ο[υνιχιῶνος ᵛ]

[εἰκοστ]εῖ, μ[ι]ᾶ[ι κα]ὶ εἰκοσ[τ]εῖ τῆς πρ[υτανείας].

Ἐκ τῆς συμπληρώσεως ταύτης συνάγεται τὸ ἔτος κοινόν, οὗ αἱ τέσσαρες τῶν ἐννέα πρώτων πρυτανειῶν εἶχον ἀνὰ 30 ἡμέρας καὶ αἱ λοιπαὶ πέντε ἀνὰ 29 ἡμέρας.

Εἰς τὰς τοῦ εἴδους τούτου ἐπιγραφὰς προστίθενται αἱ ἑξῆς δύο:

α) II 244 (Ed. M. 454) «Ἐπὶ Καιρίμου ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς Ἐρε[χ]θηΐδος δεκάτ[ης πρυτανείας]» «[Σκιροφοριῶνος πέμπ]τει μετ' εἰκά[δας]».

β) II 5 373 c. (Ed. M. 783).

[Ἐπὶ - - - - ἄρ]χοντος, ἐπὶ τῆς Αἰαντίδος δωδεκάτης πρυτανείας, ἧι
- - - ένωνος Ἐπικηφίσιος ἐγραμμάτευεν· Βουλῆς ψηφίσματα
[Θαργηλιῶν]ος ὀγδόει μετ' εἰκάδας, τρίτει καὶ εἰκοστεῖ τῆς πρυτανείας.

Ὁ Koehler ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ συμπληροῖ *Σκιροφοριῶνος*, ὅτε, τῆς ἀναγνώσεως οὔσης ἀντιστρόφου, ἡ τελευταία (XII) πρυτανεία εἶχε 30 ἡμ., ἀποκλειομένης τῆς κατ' εὐθεῖαν ἀναγνώσεως. Ἀλλ' ὁ Johnson θέτει *Θαργηλιῶνος* καὶ ἀποδίδει τὸ ψήφισμα εἰς τοὺς χρόνους τῶν 13 φυλῶν (πιθ. τῷ 204/3 πΧ), ὅτε ἡ ἀνάγνωσις εἶνε ἡ κατ' εὐθεῖαν, τοῦ ἔτους ὄντος κοινοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει τῶν 13 φυλῶν, ὀρθῆς ὑποτιθεμένης τῆς συμπληρώσεως Θαργηλιῶνος, θὰ ἁρμόζῃ ἡ ἀντίστροφος ἀρίθμησις, ἐὰν τὸ ἔτος ὑπῆρξεν ἐμβόλιμον.

Μελέτη Β'.

(Ἡ ἐννεακαιδεκαετηρὶς ἐν Ἀθήναις).

Ἐν τῇ Μελέτῃ ταύτῃ, προκειμένου περὶ τοῦ χρονολογικοῦ εἴδους τῶν ἐτῶν 338/7-300/299 πΧ, ἔδειξα ὅτι ὑφίστανται διαφοραὶ μεταξὺ τοῦ ἐμοῦ πίνακος καὶ τῶν τοῦ Ferguson καὶ τοῦ Sundwall (ΑΕ 1913, 117-118) ὡς πρὸς τὰ ἔτη 328/7, 327/6, 325/4, 324/3, 318/7, 313/2, 311/0, 309/8, 308/7, 307/6 καὶ 305/4. Ἐκ τούτων ἐπὶ τῶν ἐτῶν 311/0, 309/8 καὶ 308/7 δὲν ἔχουσιν ἀνευρεθῇ ἐπιγραφαὶ παρέχουσαι τὸ εἶδος αὐτῶν, περὶ δὲ τοῦ ἔτους τοῦ ἄρχοντος Ἀρχίππου (318/7) καὶ τοῦ ἔτους τοῦ ἄρχοντος Ἀντικλέους (325/4) ἠσχολήθην ἐν τῇ πρώτῃ μου μελέτῃ (ΑΕ 1913, 109-114). Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ μελέτῃ ἐξήτασα τὸ εἶδος ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἐτῶν 328/7, 324/3, 313/2, 307/6 καὶ 305/4, περὶ ὧν θὰ ἐπανέλθω συμπληρωτικῶς ἐνταῦθα. Τελευτῶν δὲ θὰ ἐξετάσω τὸ εἶδος τοῦ ἔτους 327/6, τοῦ Ἡγήμονος ἄρχοντος, περὶ οὗ εἶχον παραλείψῃ νὰ ἀσχοληθῶ ἐν τῇ μνημονευθείσῃ μελέτῃ, καθόσον ἠγνόουν τὰς ἐπιγραφὰς Ed. M. 356 καὶ 357.

α'). Ἄρχων Εὐθύκριτος (328/7 πΧ).

Εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦτον ἀναφέρεται ἡ ἐπιγραφὴ II_5 178b (ΑΕ 1913, 118). Ἐν τῷ 5ῳ αὐτῆς στίχῳ τὸ τελευταῖον γράμμα ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Wilhelm Π καὶ συνεπληρώθη ἡ ἀρχὴ τοῦ ἑπομένου στίχου π[ροτέραι], ταύτην δὲ τὴν συμπλήρωσιν δέχονται ὁ Ferguson, ὁ Sundwal καὶ ὁ Kirchner (Ed. M. 354)· ἐκ ταύτης συνάγεται ἀσφαλῶς τὸ ἔτος κοινόν. Ἐγὼ ὅμως ἔλαβον ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ σῳζόμενον γράμμα εἶνε ἓν Γ, ὅπερ θεωρῶν ὡς πιθανὸν Ε, συνεπλήρωσα *ἕ[κτει καὶ εἰκοστεῖ]*, ἐξ οὗ συνάγεται τὸ ἔτος τοῦ Εὐθυκρίτου ἐμβόλιμον.

Πρό τινος ἐξήτασα αὐτὴν ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ, εὗρον δ' ὅτι τὸ σῳζόμενον γράμμα ἔχει οὕτως: Ε δηλ. Ε οὗ ἡ μέση γραμμὴ εἶνε ἐξεσμένη, ἡ δὲ κατωτέρα ὑφίσταται ἀλλ' ὀλιγώτερον βαθεῖα τῆς ἀνωτέρας. Ἐνῷ λοιπὸν ἐν τῇ ῥηθείσῃ Μελέτῃ μου (ΑΕ 1913, 118) συνεπέρανα τὸ ἔτος τοῦ Εὐθυκρίτου *πιθανῶς* ἐμβόλιμον, ἤδη συμπεραίνω τοῦτο *ἀσφαλῶς* ἐμβόλιμον.

β'). Ἄρχων Ἡγησίας (324/3 πΧ).

Περὶ τοῦ ἔτους τοῦ ἄρχοντος τούτου οὐδὲν νεώτερον τῶν ὅσων ἐξετέθησαν ἐν ΑΕ 1913, 119 ὑφίσταται.

γ') Ἄρχων Θεόφραστος 313/2 πΧ).

Εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦτον ἀναφέρεται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφὴ (II 236), ἣν παραθέτω ἐνταῦθα κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Sundwall (ΑΕ 1913, 119)·

[Ἐπὶ Θεοφράσ]του ἄρχοντος
[Ἐπὶ τῆς Ἀκαμαντίδ]ος ἕκτης πρυτανε[ίας, ἧι . .]
[. . . . .]ου Ἁγνούσιος [ἐ]γρ[αμμάτευ-]
[εν· Γαμηλιῶνος ἐνάτ]ει ἐπὶ δέκα, [μ]ι[ᾶ]ι κ[αὶ τριακ-]
[οστεῖ τῆς πρυτανε]ίας·

ἐξ ἧς ἐξάγεται τὸ ἔτος τοῦ Θεοφράστου κοινόν. Ἀλλ' ὁ Kirchner δὲν δέχεται τὴν συμπλήρωσιν ταύτην, τὸ μὲν διότι ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι κεχαραγμένη στοιχηδὸν ἐκ 36 γραμμάτων, ἐνῷ διὰ τῆς συμπληρώσεως [*ἐνάτ*]ει ὁ δ' στίχος θὰ ἔχῃ 37 γράμματα· τὸ δὲ διότι τὸ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αὐτοῦ στίχου σῳζόμενον γράμμα, κατὰ τὸν Kirchner, δὲν εἶνε Ι. Ὁ Kirchner τὸν 4ον συμπληροῖ «[*εν· Γαμηλιῶνος ἕκτ*]*ει ἐπὶ δέκα,* [*π*]*έ*[*μπτει καὶ δε*]*κάτει τῆς πρυτ.*]». Ἕνεκα τῆς μεγάλης διαφορᾶς ἐξήτασα τὴν ἐπιγραφὴν ἐν τῷ Ἐθν. Ἐπιγραφικῷ Μουσείῳ, ὁμολογῶ δ' ὅτι οὐδὲν ἐξήγαγον οὔτε ὑπὲρ τῆς μιᾶς οὔτε ὑπὲρ τῆς ἄλλης ἀναγνώσεως, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἠδυνήθην νὰ ἀναγνώσω εἰς τὸ τέλος τοῦ στίχου 4.

Ἂν δεχθῶμεν τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Kirchner, τὸ ἔτος ἐξάγεται ἐπίσης κοινὸν ὡς ὅ τε Sundwall καὶ ἐγὼ δεχόμεθα.

δ'). Ἄρχων Ἀναξικράτης (307/6 πΧ).

Ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν ἱστορικῶν πηγῶν καὶ τῶν ἐπιγραφῶν συνήγαγον (ΑΕ 1913, 121) ὅτι προσετέθησαν αἱ δύο νέαι φυλαὶ διαρκοῦντος τοῦ ἔτους, ὅτι τὸ ἔτος ἐγένετο ἐμβόλιμον, τοῦ Πυανοψιῶνος ἢ τοῦ Μαιμακτηριῶνος μετονομασθέντος Γαμηλιῶνος πρώτου, μετατοπισθέντος δ' οὕτω τοῦ τακτικοῦ μηνὸς ὡς καὶ τῶν ὑπολοίπων κατὰ 30 ἡμέρας, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Ferguson καὶ Sundwall, οἵτινες θεωροῦσι τὸ ἔτος τοῦ Ἀναξικράτους κοινόν, ἔχον ἐξ ἀρχῆς ἱδρυμένας τὰς 12 φυλάς. Ἐκ δὲ τῶν ἐπιγραφῶν, συμπληρουμένων ὡς δεικνύω, συνεπέρανα (σελ. 123) ὅτι αἱ τρεῖς τῶν 5 πρώτων πρυτανειῶν διήρκεσαν ἀνὰ 36 ἡμέρας, αἱ δύο ἕτεραι ἀνὰ 35 ἡμ., ἡ ἕκτη 30, ἡ ἑβδόμη 29, ἡ ὀγδόη 30, ἡ ἐνάτη, ἡ δεκάτη καὶ ἡ ἑνδεκάτη ἀνὰ 29 ἡμ. καὶ ἡ δωδεκάτη 30 ἡμέρας, δηλ. τὸ ὅλον ἔτος εἶχε 384 ἡμέρας.

Τὴν ἐπιγραφὴν II_5 345b, ἣν συνεπλήρωσα (σ. 122) «*Ἀνθεστηριῶνος ἐνάτει ἱσταμένου, ὀγδόει τῆς πρυτανείας*» ὁ Kirchner (Ed. M. 455) συμπληροῖ «*Μεταγειτνιῶνος ἐνάτει ἱσταμένου, τρίτει τῆς πρυτανείας*». Διὰ τῆς τοιαύτης συμπληρώσεως τοῦ Kirchner συνάγεται ὅτι ἡ πρώτη πρυτανεία διήρκεσε 36 ἡμέρας, συμπέρασμα σύμφωνον πρὸς τὸ ἐμόν. Ἡ συμπλήρωσις δ' αὕτη εἶνε ἐξ ἴσου πιθανὴ ὡς ἡ ὑπ' ἐμοῦ προταθεῖσα.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ὅμως ἐπιγραφῶν ὁ Kirchner συνάγει ὅτι αἱ πρυτανεῖαι II-V διήρκεσαν ἀνὰ 30 ἡμέρας, ἡ VI καὶ ἡ VII ἀνὰ 29, ἡ VIII καὶ ἡ IX ἀνὰ 26, ἡ X καὶ XI ἀνὰ 39 καὶ ἡ XII 40 ἡμέρας, τὸ ὅλον δὲ ἔτος διήρκεσε 384 ἡμέρας. Η

διανομὴ αὕτη, ὡς φρονῶ, δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτή, διότι οὐδεὶς ἀποχρῶν λόγος ὑπῆρξεν ὅστις νὰ ἀναγκάσῃ τὰς μὲν τελευταίας πρυτανείας νὰ διαρκέσωσι 39 καὶ 40 ἡμέρας, δύο δὲ τῶν μέσων νὰ διαρκέσωσι μόνον 26 ἡμέρας.

Πλὴν τῶν ἐν τῇ προηγηθείσῃ μελέτῃ μου ἐξετασθεισῶν ἐπιγραφῶν (σελ. 121-123), ὁ Kirchner ἀποδίδει εἰς τὸν αὐτὸν ἄρχοντα τὰς ἑπομένας δύο ἐπιγραφάς:

1) *Ed. M. 461.*

[- - - - - ἐπὶ Ἀναξικράτου]
[ς ἄρχοντος, ἐπὶ τῆς . . . . δε-
[κάτης πρυτανείας, ἧι Λυσίας Νοθίπ-]
[π]ου Δ[ιομεεὺς ἐγραμμάτευεν· Ἐλαφη-]
[β]ολιῶνο[ς ἐνάτει ἱσταμένου, ἐνάτε]
[ι] τῆς πρυ[τανείας.

Ἡ συμπλήρωσις τῶν δύο πρώτων στίχων εἶνε λίαν ἀμφίβολος. Θεωρῶ προτιμοτέραν τὴν κάτωθι συμπλήρωσιν τῆς ἐπιγραφῆς:

[- - - - - ἐπὶ Ἀναξικράτ-]
[ους ἄρχοντος ἐπὶ τῆς Λεωντίδος / Αἰαντίδος ἐ-]
[νάτης πρυτανείας, ἧι Λυσίας Νοθίπ-]
[π]ου Δ[ιομεεὺς ἐγραμμάτευεν· Ἐλαφη-]
[β]ολιῶνο[ς ἐνάτει ἱσταμένου, ὀγδόη-]
[ι] τῆς πρυ[τανείας - - -

ἥτις συμφωνεῖ τελείως πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν II 493, ὡς συνεπληρώθη ὑπ' ἐμοῦ (ΑΕ 1913, 122).

2) *II 344. Ed. M, 462.*

[Ἐπὶ Ἀναξικράτους ἄ]ρχοντος ἐπὶ τ-
[ῆς . . . . υ υ δ]εκάτης πρυτα-
[νείας· υ υ υ ἧι Λυσίας] Νοθίππου [Δ]ι[ο-]
[μεεὺς ἐγραμμάτευεν·] Ἐλα[φηβολιῶ-]
[νος . . . . ἱσταμέν]ου.

Τὸ ὅτι ὁ Kirchner ἀδυνατῶν νὰ συμπληρώσῃ τοὺς στίχους 2 καὶ 3, θέτει δύο κενὰ ἐν τῷ στ. 2 καὶ τρία κενὰ ἐν τῷ στ. 3, ὅπως προσαρμόσῃ ταύτην πρὸς τὰς ἐπιγραφὰς Ed. M. 460 καὶ 461, δεικνύει ὅτι ἡ ἐν γένει ἀνάγνωσις αὐτῆς δὲν εἶνε ἡ ὀρθή. Ἡ λοιπὸν ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐσφαλμένως, ὅτε οὐδὲν κωλύει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀντὶ Ἐλαφηβολιῶνος ἔδει νὰ χαραχθῇ Σκιροφοριῶνος τῆς πρυτανείας οὔσης δωδεκάτης, ἤ, ὅπερ πιθανώτερον, δὲν πρόκειται περὶ τοῦ Ἀναξικράτους ἄρχοντος, τῆς σῳζομένης λέξεως Νοθίππου, μὴ θεωρουμένης ὡς ἐπαρκοῦς ὅπως ἀποδοθῇ εἰς τὸν Ἀναξικράτην ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη.

ε'). *Ἄρχων Εὐξένιππος (305/4 πΧ).*

Περὶ τοῦ ἄρχοντος τούτου οὐδὲν νεώτερον ἔχω νὰ προσθέσω εἰς ὅσα ἔγραψα ἐν ΑΕ 1913, 123-124. Προκειμένου δὲ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς II 238 (Ed. M. 447) ὑπέθεσα ὅτι πιθανὸν νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸν Γ' αἰῶνα, καὶ δὴ εἰς τοὺς χρόνους Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ. Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα εἶχε καταλήξῃ πρὸ ἐμοῦ ὁ Ρῶσσος Stschukareff (ὅρα Ed. M. ὑποσημείωσις ἐπιγραφῆς 477).

ϝ') *Ἄρχων Ἡγήμων (327/6 πΧ).*

Τοῦ ἄρχοντος τούτου ἀνευρέθησαν αἱ ἑπόμεναι δύο ἐπιγραφαί. (Ed. M. 356):

[Ἐπὶ Ἡγήμ]ονος ἄρχοντο[ς ἐ-]
[πὶ τῆς Ἱπ]ποθων[τί]δ[ος τ]ε[τά-]
[ρτης πρυ]τανεία[ς, ἧι Αὐτο-]
[κλῆς Φ]ανίου [Ἀχ]αρ[ν]ε[ὺς] ἐ[γ-]
[ραμμ]άτευεν· δευτ[έραι] φθ-
[ίν]οντος, ἕκτει [κ]α[ὶ ε]ἰ[κ]οσ-
[τῆ]ι τῆ[ς π]ρυτανεία[ς - - - -.

Ed. M. 357.

Προξενί[α - - - - - - Ἐρε-]
τριεῖ. Ἐπ[ὶ Ἡγήμονος ἄρχοντος ἐπὶ τῆ-]
ς Αἰαντ[ίδος ἕκτης πρυτανείας, ἧι Αὐ-]
τοκλῆς [Φανίου Ἀχαρνεὺς ἐγραμμάτε-]
υεν· ἕνηι κ[αὶ νέαι, ἐνάτηι τῆς πρυταν-]
είας.

Ἐκ τῶν δύο τούτων ἐπιγραφῶν, ὡς καὶ ἐκ τῆς Ed. M. 358 περὶ ἧς θὰ ἀσχοληθῶμεν κατωτέρω, ὁ Kirchner συνάγει τὸ ἔτος τοῦ Ἡγήμονος ἐμβόλιμον, μετὰ τῆς ἑξῆς ἀνωμάλου διανομῆς τῶν πρυτανειῶν: I-III = 40 ἡμ., IV = 39, V = 38, VI καὶ VII = 37, VIII καὶ IX = 38 καὶ X = 37 ἡμέραι.

Ἀλλ' εἰς τοὺς στίχους 2/3 περισσεύει χῶρος διὰ τὸν ἀριθμὸν τῆς πρυτανείας ἐξ 7 γραμμάτων, φρονῶ δ' ὅτι πρέπει νὰ συμπληρωθῇ ἑ[βδ]|[όμης]

πρυτ.. Ἐπίσης ἐν τῇ ἐπιγραφῇ 357, στίχ. 5, πρέπει νὰ συμπληρωθῇ «*τρίτηι*» τῆς πρυτανείας, ὅτε τὸ ἔτος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἐπιγραφῶν συνάγεται *κοινόν*. Καὶ ὄντως ἐν τῇ πρώτῃ πρόκειται περὶ τῆς 29ης τοῦ Ἀνθεστηριῶνος = 236ης ἡμέρας τοῦ ἔτους (κατὰ τὸν ἡμέτερον πίνακα Α. ΑΕ 1908, 300), ἑπομένως αἱ ἓξ πρῶται πρυτανεῖαι εἶχον ἀνὰ 35 ἡμέρας (35×6 + 26 = 236)· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πρόκειται περὶ τῆς ἕνης καὶ νέας τοῦ Ποσιδεῶνος, 178ης ἡμέρας τοῦ ἔτους, συμπιπτούσης μετὰ τῆς τρίτης τῆς ἕκτης πρυτανείας (35×5 + 3 = 178). Ὥστε ἡ σύμπτωσις εἶνε τελεία.

Πλὴν τῶν ἄνω δύο ἔχει ἀνευρεθῇ ἡ ἐπιγραφὴ II 175 (Ed. M. 358), ἔχουσα οὕτως:

[Ἐπὶ Ἡγήμονο]ς ἄρχο[ντος]
[ἐπὶ τῆς . . . .] της πρυτανείας, ἧι
[Αὐτοκλῆς Φανίου Ἀχαρνε]ὺς ἐγραμματευεν· Ἐ-
[λαφηβολιῶνος ἕνηι καὶ ν]έαι ἐμβολίμωι, πέμ-
[πτηι καὶ εἰκοστῆι τῆς πρ]υτανείας· ἐκκλησ[ί-]
[α]· - - - - - - -

Ὁ Kirchner ὑποθέτει ὅτι τὸ ψήφισμα ἐγένετο τὴν 31ην τοῦ Ἐλαφηβολιῶνος μηνὸς τοῦ ἄρχοντος Ἡγήμονος, συμπιπτούσης πρὸς τὴν 25ην τῆς *ὀγδόης* πρυτανείας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ, προκειμένου περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς πρυτανείας, σῴζεται ἡ κατάληξις ***της***, ὁ Kirchner δέχεται μετὰ τοῦ Unger ὅτι πρόκειται περὶ σφάλματος τοῦ χαράκτου.

Ἡ συμπλήρωσις αὕτη εἶναι ἡ ὀρθὴ καὶ πρόκειται ὄντως ἐνταῦθα περὶ τοῦ Ἡγήμονος ἄρχοντος; Ἀλλὰ καὶ τοῦ τελευταίου τούτου δεκτοῦ γενομένου, ἀφ᾽ οὗ ἡ ἐπιγραφὴ ἐχαράχθη ἐσφαλμένως, τί τὸ κωλῦον νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ σφάλμα ἐγένετο οὐχὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῆς πρυτανείας, ἀλλὰ λ. χ. εἰς τὸν μῆνα, καὶ νὰ συμπληρώσωμεν «*Μουνιχιῶνος*» «*πέμ|πτηι καὶ δεκάτηι υ τῆς πρυτανείας*»;. Τότε δὲ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη θὰ συνεφώνει πρὸς τὰς προηγουμένας δύο, παρέχουσα ἐπίσης τὸ ἔτος κοινὸν καὶ τὰς μὲν VII, VIII καὶ IX πρυτανείας πιθανῶς ἐκ 36 ἡμερῶν, τὴν δὲ X ἐκ 37 ἡμερῶν, τοῦ ὅλου ἔτους συγκειμένου ἐκ 355 ἡμερῶν.

Φρονῶ ὅμως ὅτι τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπιγραφήν, εἰ καὶ δυνάμεθα νὰ διορθώσωμεν καὶ συμπληρώσωμεν ὡς ἄνω, δὲν πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ᾽ ὄψιν, ἀλλ᾽ ὅτι πρέπει νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὰς ἐπιγραφὰς Ed. M. 356 καὶ 357 προκειμένου νὰ συναγάγωμεν συμπέρασμα περὶ τοῦ εἴδους τοῦ ἔτους τοῦ ἄρχοντος Ἡγήμονος.

Ἐν Ἀθήναις, Αὔγουστος 1914.

Κωνσταντῖνος Μαλτέζος.

Μονὴ «Ἅγιος Γεώργιος» ΑΡΜΑ ἐν τῇ Ἐρετρικῇ

(πίναξ 5)

ὑπὸ

Ἀθανασίου Σ. Γεωργιάδου.

Ὑπέρκειται πρὸς ἄρκτον ἡ μονὴ «Ἅγιος Γεώργιος» τῆς τῶν Ἐρετριέων πόλεως κατὰ 6 χιλ. περίπου· ἵδρυται δὲ αὕτη ἐν τῷ μέσῳ δασώδους συναγκείας ἐξ ἐλαιῶν, πεύκων καὶ θάμνων. Καλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἡ μονὴ αὕτη *Ἁρμάς*, ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ΑΡΜΑ τῆς ἐπὶ τεμαχίου μαρμάρου ἐγκεχαραγμένης καὶ ἐντετοιχισμένης ἐξωτερικῶς ὕπερθεν τοῦ ἱεροῦ καὶ ἀριστερόθεν ἑτέρας ἐντετοιχισμένης ἐπίσης ἐπιτυμβίου στήλης, ἐφ᾽ ἧς ἀνάγλυπτον ἀνθέμιον (***εἰκ. 2*** καὶ ἐν τῷ πίν. σχεδ. διατομῆς). Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ λέξις Ἀρμὰ δὲν δύναται νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς τὴν χρονολογίαν τῆς ἱδρύσεως τῆς Μονῆς, ὡς κατ᾽ ἀρχὰς ὑπεθέσαμεν, διότι οἱ Βυζαν-

Εἰκ. 1. Γενικὴ ὄψις τῆς Μονῆς.

τιακοὶ χρονολογοῦντες μετεχειρίζοντο τὴν ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογίαν, ἣν δύναται πᾶς τις νὰ διαπιστώσῃ μελετῶν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων ἔν τε τοῖς κτιρίοις, τοῖς τοίχοις καὶ τοῖς χειρογράφοις.

Εἰκ. 2. Ἀνθέμιον ὕπερθεν τοῦ ἱεροῦ.

Ἡ Μονὴ αὕτη ὁμορεῖ τῷ χωρίῳ «Φίλα», διελύθη δὲ δυνάμει τοῦ περὶ διαλύσεως τῶν Μονῶν νόμου, τὰ δὲ κτήματα αὐτῆς περιῆλθον τῇ κοινότητι τῶν Φιλητῶν. Ἐλλείψει πόρων ἡ ἐκκλησία κατέστη ἐπισφαλὴς καὶ σὺν τῷ χρόνῳ θέλει καταρρεύσει.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Μονῆς **(εἰκ. 1-4** καὶ πίν. κατ. καὶ διατομῆς) ἵδρυται ἐπὶ ἀρχαίου ναοῦ ἀγνώστου ἡμῖν, τοῦτο δὲ τεκμαίρεται ἐκ τῶν ἑξῆς. Εἴς τινα μέρη τῶν θεμελίων φαίνονται οἱ ἀρχαῖοι λίθοι, αἱ δὲ γωνίαι πᾶσαι τοῦ ναοῦ, αἱ θόλοι καὶ τὰ παράθυρα ἐκτίσθησαν ἐξ ἀρχαίου ὑλικοῦ, ψαμμίτου λίθου, κάλλιστα λελαξευμένου, ἐξαχθέντος ἐκ τῶν ἐγγὺς τῷ τάφῳ τοῦ Σαλγανέως ἐν Βοιωτίᾳ παρὰ τῇ ἀκτῇ Χαλίων λατομείων ψαμμίτου λίθου, ἐκτεινομένων ἐξ Α πρὸς Δ ἐπὶ 1000 περίπου μέτρων παραλλήλως τῇ ἀκτῇ· ἐξεμεταλλεύθησαν δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πρὸς κατασκευὴν ναῶν κλπ. ἐν Χαλκίδι καὶ τῇ Ἐρετρικῇ.

Εἰρήσθω δ᾽ ἐν παρόδῳ ὅτι, ὡς ἐπισταμένως ἐξη-

Εἰκ. 3. Ὄψις τοῦ ἱεροῦ.

τάσαμεν, ὁ ἐν Ἐρετρίᾳ ναὸς τοῦ δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, ὡς ἐπίσης πολλὰ ἄλλα μνημεῖα καὶ τάφοι ἐκ τοῦ ψαμμίτου τούτου λίθου κατεσκευάσθησαν, εὐφυοῦς ὄντος πρὸς καλὴν λάξευσιν. Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Ἐρετρικῇ λατομείων καὶ τῆς κατασκευῆς τῶν ναῶν καὶ λοιπῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων ἀλλαχοῦ θέλομεν πραγματευθῆ.

Εὕρηνται δὲ πρὸς τούτοις στῆλαι μαρμάρινοι ἢ ἐξ ἀσβεστολίθου, κιονόκρανα Δωρίου καὶ Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ κακότεχνα, ἐφ᾽ ὧν ἑδράζονται αἱ ἐσωτερικαὶ θόλοι τῆς ἐκκλησίας, καὶ τεμάχια ἀρχαίων κεράμων καὶ ὀπτοπλίνθων.

Ἐπίσης εὕρηται ἐπιτυμβία πλὰξ μαρμαρίνη μήκ. 0·30 καὶ πλάτ. 0·35 ἐφ᾽ ἧς κεχάρακται

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ.

Ἡ πλὰξ αὕτη ἐτέθη ὑπὸ τῶν ἱερέων ὡς βαθμὶς πρὸ τῆς ἀριστερᾶς θύρας τοῦ ἱεροῦ (ὅρ. Σχ. κατόψεως).

Περὶ τοῦδε τοῦ ὀνόματος «Ἀπολλώνιος» παρατηρῶ ὅτι τοῦτο ἀπαντᾷ δεκάκις ὡς δημότου

Εἰκ. 4. Πλαγία ὄψις.

Ἐρετρικῆς (πρβ. Ἐρετρ. Ἐπιγρ. ΑΕ 1895 καὶ 1911. Ἐξωτερικῶς ὕπερθεν τοῦ ἱεροῦ ἐνετοιχίσθη ἐν τῷ μέσῳ ἐπιτυμβία μαρμαρίνη πλὰξ ὕψ. 0·75, πλ. 0·65, ἐφ᾽ ἧς ἀνθέμιον γλυπτὸν καλῆς τέχνης καὶ ἀρίστης συνθέσεως (εἰκ. 2 καὶ 3). Χάριν μείζονος ἐρεύνης εἰσελθόντες ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ ναοῦ καὶ αὐτὰ τὰ ἱερὰ ἄμφια τὰ ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ἄραντες ἀνεύρομεν ὅτι αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ μαρμαρίνης πλακὸς μήκ. 0·72, πλ. 0·69 καὶ πάχ. 0·08, ἐφ᾽ ἧς ἀνάγλυπτος μαίανδρος (πίν. 5 σχ. 1). Ἐν τοῖς τέσσαρσι δὲ σχηματιζομένοις ὀρθογωνίοις ἐλαξεύθη τροχὸς παρεμφερὴς πρὸς τὸν ὕπερθεν τοῦ λαβάρου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, οὗ τὴν ἐξήγησιν ἀφίεμεν ἄλλοις εἰδήμοσιν.

Ἡ εὐφυὴς τοῦδε τοῦ μαιάνδρου σύνθεσις τοῦ κατὰ πρῶτον γνωστοῦ γενομένου, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἐπιμαρτυρεῖ τὸ δαιμόνιον τοῦ ἀρχιτέκτονος πνεῦμα ἐν τῇδε τῇ συνθέσει. Ὁ **Μαίανδρος** οὗτος, ὃν καλοῦμεν Ἐρετρικὸν μαίανδρον, πενταπλοῦς καὶ συνεχής ἐστι τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν τετραπλῶν ὄντων.

Φαίνεται δέ μοι ὅτι ὁ Βυζαντῖνος τεχνίτης ἀντιγράψας τὸν αὐτόθι ἐν τῷ ἀρχαίῳ ναῷ ὑπάρχοντα τοιοῦτον μαίανδρον προσέθηκεν εἰς τὰ οὕτω σχηματιζόμενα ὀρθογώνια τὸ σύμβολον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὀρθοδόξου Χριστιανισμοῦ. Ἐὰν κατὰ τὸν ἄξονα ΑΒ σχ. 2 στρέψωμεν τὸ ἥμισυ τούτου ὁ μαίανδρος κλείεται καὶ ἀπὸ συνεχοῦς μεταποιεῖται εἰς μὴ τοιοῦτον, καὶ καλὸν κόσμημα τοῖς ἀρχιτεκτονοῦσιν ἐν τοῖς καλλωπισμοῖς τῶν οἰκοδομημάτων ἔσεται. Τὸ μέγεθος ὅμως τοῦ μαιάνδρου τούτου βαίνει μόνον μέχρις ὁρίου τινός.

Ὥσπερ ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴρηται ἡ σύνθεσις τοῦ σχεδίου τοῦ ναοῦ οὐδὲν τὸ ἔκτακτον ἐν αὐτῷ ἐμφανίζει: ἡ κτίσις αὐτοῦ κακότεχνος, ἐκ τούτου δὲ οἱ τοῖχοι διερράγησαν ἐν πολλοῖς, αἱ θόλοι ἄλλαι μὲν τομῆς σφαίρας, ἄλλαι δὲ ἐλλείψεως ἀπὸ τῶν γενέσεων ἀρχόμεναι εἰς τομέα σφαίρας περατοῦνται.

Τὰ ἐσωτερικὰ κονιάματα δὲν ἐγένοντο. Ἔσωθεν τοῦ νάρθηκος τοῦ ναοῦ, ὅστις ἐκτίσθη βραδύτερον, διεσώθησαν τούτου τοιχογραφίαι τινὲς **(εἰκ. 5** καὶ **6** ἀπὸ τῆς γραμμῆς ΑΒ, ὅρ. σχ. διατομῆς) μέχρι τοῦ πόλου τῆς θόλου, ἀπὸ δὲ τῆς γραμμῆς ταύτης ΑΒ μέχρι τοῦ δαπέδου ἐξηφανίσθησαν ἐξ ἀμαθείας τῶν μοναχῶν, ὑδροχρωματισθεῖσαι. Δαπάνῃ δὲ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐλήφθησαν φωτογραφίαι τινὲς τούτων ὡς καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ ὄψεις τοῦ ναοῦ.

Αἱ τοιχογραφίαι αὗται εἰσὶ κακίστης τέχνης καὶ κοινῆς συνθέσεως πᾶσαι ἐκ τοῦ μαρτυρολογίου τῶν Ἁγίων εἰλημμέναι.

Εἰκ. 5. Τοιχογραφίαι νάρθηκος.

Εἰκ. 6. Τοιχογραφίαι νάρθηκος.

Φαίνεται δέ μοι ὅτι ἐπὶ τῶν γωνιωδῶν ἀρχαίων ἐκ ψαμμίτου λίθου ἐξωτερικῶς τοῦ ἱεροῦ τῶν ὑπὸ τῶν κτιστῶν λαξευθέντων διὰ τὴν κτίσιν τῶν γωνιῶν, διακρίνονται ἀμυδρῶς ἴχνη γραμμάτων βουστροφηδὸν κεχαραγμένων. Δὲν βεβαιῶ τοῦτο, ἀλλὰ δέον ἵνα ἐξαχθῶσι τινὲς τούτων καὶ ἐρευνηθῶσι.

Μικρά τις ἀνασκαφὴ φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ πέριξ τῆς Μονῆς ταύτης, διότι φαίνεταί μοι ὅτι αὐτόθι ὑπῆρξεν *Ἐρετρικὸς δῆμος*. Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ σκαπάνη θέλει ἀποκαλύψει τὸ ὄνομα τούτου.

Ἀθανάσιος Σ. Γεωργιάδης,

Μηχανικός,
σύμβουλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Οἱ ἀπολογισμοὶ τῆς οἰκοδομίας τοῦ Παρθενῶνος

ὑπὸ

Ἀντωνίου Δ. Κεραμοπούλλου.

Τελευταῖος γράψας διὰ μακρῶν περὶ τῶν ἀπολογισμῶν τῆς οἰκοδομίας τοῦ Παρθενῶνος (American Journal of Archaeology 1913 σελ. 53-80) εἶνε ὁ W. B. Dinsmoor[1]. Οὗτος παρεδέχθη, ὅτι δέκα καὶ ἑπτὰ ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς τοὺς λογαριασμοὺς ἐκείνους πολλῶν μαρμαρίνων θραυσμάτων ἀνήκουσιν εἰς αὐτούς. Τὰ θραύσματα ταῦτα κατέταξεν οὕτως, ὥστε νὰ εἶνε ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ ὅλη σειρὰ τῶν λογαριασμῶν ἀπετέλει ποτὲ μίαν στήλην ἐπιγεγραμμένην κατὰ τὰς δύο εὐρείας πλευρὰς καὶ τὰς δύο στενάς. Ἡ κυρία εὐρεῖα ὄψις καὶ αἱ στεναὶ πλευραὶ δὲν ἔπαθον ὑπὸ τῶν καιρῶν σπουδαίως, ἐν ᾧ ἡ ὀπισθία εὐρεῖα ὄψις διακρίνεται ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἐπενεχθείσης διαβρώσεως καὶ διαυλακώσεως.

Περιεῖχε δὲ ἡ μὲν κυρία ὄψις τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἑπτὰ πρώτων ἐτῶν τῆς οἰκοδομίας τοῦ ναοῦ ἤτοι 447/6-441/0 πΧ εἰς δύο σελίδας (columnas), ἡ ὀπισθία τὰ ἑπόμενα ἓξ ἔτη, ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μέχρι τοῦ δεκάτου τρίτου ἤτοι 440/39-435/4 πΧ ἐπίσης εἰς δύο σελίδας, ἡ δεξιὰ στενὴ πλευρὰ τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς οἰκοδομίας ἤτοι τὸ 434/3 πΧ καὶ ἡ ἀριστερὰ τὸ δέκατον πέμπτον καὶ τελευταῖον ἤτοι τὸ 433/2 πΧ.

Ἤδη ὅμως τῷ 1910, κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς πρὸς Β ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν κειμένης ῥωμαϊκῆς ἀγορᾶς, εἶχεν εὑρεθῇ καὶ δημοσιευθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Φιλαδελφέως ἐν τοῖς ***Πρακτικοῖς*** σ. 124 ἁπλῶς ὡς «τεκτονικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ Ε´ πΧ αἰῶνος» ἕτερον τεμάχιον (μέγιστον ὕψος ἐπιγεγραμμένης πλευρᾶς 0·24, πλ. 0·09), ὅπερ ἀνεγνώρισεν ὡς ἀνῆκον εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τῆς οἰκοδομίας τοῦ Παρθενῶνος ὁ Franz Groh, ὅτε συνέγραφε (βοημιστὶ) τὴν ἐκδοθεῖσαν ἤδη τοπογραφίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν συνεχείᾳ τοῦ παραδείγματος τοῦ Dinsmoor θὰ ὀνομάσωμεν αὐτὸ διὰ τοῦ γράμματος R.

Παρακληθεὶς ἀπέστειλα τῷ Groh ἔκτυπα τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καὶ ἐβεβαίωσα αὐτόν, ὅτι καὶ τὸ μάρμαρον ἦτο ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν ἄλλων θραυσμάτων. Οὕτω ἀνέγνωσε πληρέστερον καὶ ἀνεδημοσίευσε προσηκόντως ὁ Groh τὸ εὕρημα τοῦτο ἐν τόμῳ πανηγυρικῷ ἐκδοθέντι τῷ 1913 πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Πράγᾳ καθηγητοῦ Josef Kràl σ. 225 κέ.. Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον ἔφορος τῆς Ἀκροπόλεως γενόμενος ἐγὼ εὗρον ἕτερον ἀπόκομμα (θὰ καλῶμεν αὐτὸ διὰ τοῦ γράμματος S) τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τῶν Προπυλαίων πρὸς τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ Παρθενῶνος, μικρὸν πρὶν φθάσωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένην κλίμακα τὴν φέρουσάν ποτε ἐνεπιγράφους στήλας (πρὸς Δ τοῦ Παρθενῶνος). Κατὰ τὴν εἰρημένην ὁδὸν αἱ ἀνωμαλίαι ἢ κοιλότητες τοῦ βράχου ὡμαλίσθησαν κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἢ τουρκικοὺς χρόνους διὰ λιθοστρώτου ἐκ μικρῶν λίθων. Ἐν τοιούτῳ λιθοστρώτῳ εὑρέθη τὸ νέον ἐνεπίγραφον θραῦσμα. Ὕψος τῆς ἐπιγεγραμμένης τούτου πλευρᾶς μέγιστον 0·18, πλ. 0·095, πάχ. 0·191· ὥστε ἐκ τοῦ ὅλου ποτὲ πάχους τῆς στήλης λεί-

[1] Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ μνημονεύονται καὶ πᾶσαι αἱ προγενέστεραι ἐργασίαι, αἷς παραβλητέον νῦν καὶ Bannier, AM 1913, 227 κέ..

πουσι μόνον χιλιοστά τινα, κατ᾽ ἀκολουθίαν δὲ τὸ θραῦσμα δὲν εἶνε ὀπισθόγραφον, διατηρουμένης μόνον τῆς προσθίας ὄψεως, ὡς πειθόμεθα ἐκ τῆς καλῆς διατηρήσεως τῆς ἐπιφανείας καὶ τῶν γραμμάτων. Ἡ μελέτη τοῦ τεμαχίου τούτου, καταγραφέντος ἐν τῷ ἐπιγραφικῷ μουσείῳ ὑπ᾽ ἀριθ. 5378, ἤγαγέ με εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐξέτασιν καὶ πάντων τῶν λοιπῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Groh ἀναγνωρισθέν, ὅπερ καὶ ἐκομίσθη πρὸς τοῦτο εἰς τὸ ἐπιγραφικὸν μουσεῖον καταγραφὲν συγχρόνως ὑπ᾽ ἀριθμὸν 5378 α. Ἡ ἐξέτασις δὲ ἔδειξεν, ὅτι τοῦτο ἦτο ὀπισθόγραφον. Ἡ δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φιλαδελφέως καὶ τοῦ Groh πλευρὰ εἶνε τῆς προσθίας ὄψεως τῆς στήλης, ἡ δὲ ἑτέρα (RR) τῆς ὀπισθίας, δι᾽ ὃ εἶνε καὶ λίαν βεβλαμμένη. Ὕψος μέγιστον τῆς ἐπιγεγραμμένης πλευρᾶς RR 0·26, πλάτος 0·15.

Πλὴν τούτων τῶν νέων μερῶν τῆς ἐπιγραφῆς ὁ Otto Walter μοὶ ὑπέδειξε συγχρόνως καὶ ἕτερον μικρὸν τεμάχιον (T ***εἰκ. 1***) ἀποκείμενον ἐν τῷ μικρῷ μουσείῳ τῆς Ἀκροπόλεως (ἀριθ. εὑρετ. Ἀκροπόλεως 4060), περὶ οὗ εἶχε τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι ἀνήκεν εἰς τὴν αὐτὴν στήλην.

Εἰκ. 1. Τεμάχιον (T) τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ἀπολογισμῶν τοῦ Παρθενῶνος. Μέγεθος φυσικόν.

Τὰ τρία ταῦτα κόμματα μαρμάρου (R, S, T) φέροντα τέσσαρα κολοβὰ κείμενα ἐπιγραφῆς εἶνε βέβαιον, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὴν στήλην τοῦ Παρθενῶνος, ὄχι μόνον διότι ἔχουσι συγγενὲς τὸ περιεχόμενον, ἀλλὰ καὶ διότι ἠδυνήθην νὰ εὕρω ποῦ προσαρμόζουσι πρὸς ἄλλα τῶν ἤδη γνωστῶν τεμαχίων τῆς στήλης.

Τὸ τεμάχιον T (μετηνέχθη εἰς τὸ ἐπιγραφικὸν μουσεῖον καὶ κατεγράφη ὑπ᾽ ἀριθ. 6675 α), σχίζα μᾶλλον τῆς προσόψεως τῆς στήλης ὂν (ὕψ. 0·10, πλ. 0·045, πάχ. 0·09) προσαρμόζει εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ τεμαχίου I καὶ περιέχει μέρος τῶν ἀριθμῶν τῶν στίχων 96-99 (τέταρτον ἔτος τῆς οἰκοδομῆς), ὧν ἀριθμῶν ἕτερον μέρος εὕρηται ἐπὶ τοῦ τεμαχίου N. Κατὰ ταῦτα ἔχομεν

96	Χ Χ Χ Χ Η [Η - - - -]	Π Ε Υ Κ Ι Ν Α Κ [- - - -
97	- - - - - - - - - - Δ] Ͱ Ͱ Ͱ Ι Ι Ι Ι	Π Ε Ρ Ι Ε Λ Ε Ν Ε Τ Ο κτλ.
98	[illegible]	Χ Ρ Υ Ξ Ο Ξ Τ Α [τ ε ρ ε ς
99	[illegible] [Ξ Ξ Η Ε] Κ Τ Ε	Χ Ρ Υ Ξ Ο Ξ Τ Α [τ ε ρ ε ς

Τὸ τεμάχιον RR προσαρμόζει πρὸς τὸ C καὶ τὸ Q, χωρίζεται δὲ ἀπὸ τοῦ F διὰ μικροῦ χάσματος προερχομένου ἐκ πελεκήσεως τῶν συντριμμάτων τούτων, ὅτε ποτὲ ἐνετειχίσθησαν εἰς νεωτέρους τοίχους, ἀλλ᾽ εὑρίσκεται ἐν ἀκριβεῖ πρὸς αὐτὸ ἀντιστοιχίᾳ ἐπιγραφικῇ κατά τε τὴν προσθίαν πλευρὰν καὶ κατὰ τὴν ἑτέραν.

Τὸ τεμάχιον S προσαρμόζει πρὸς τὸ R καὶ ἔχει ἀντιστοιχίαν ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως τῆς στήλης πρὸς τὸ F.

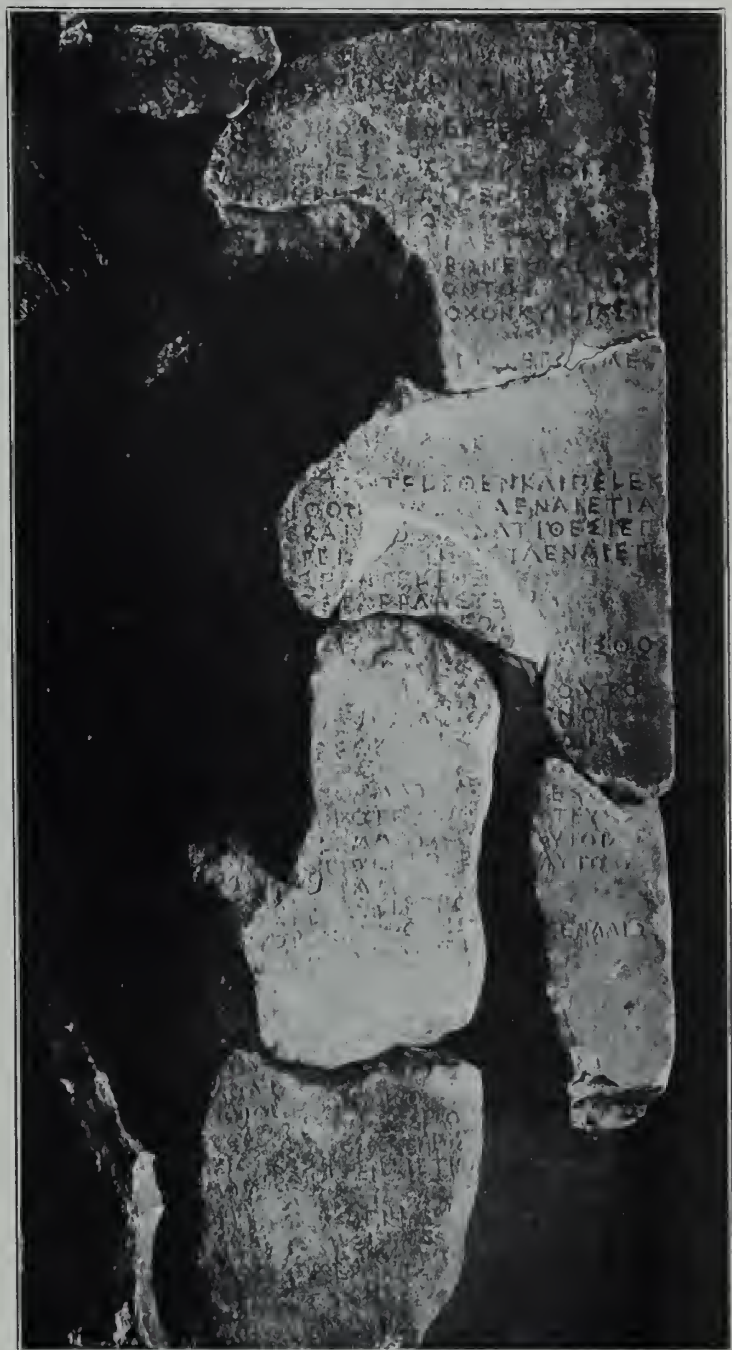
23 1 15.

Αἱ **εἰκ. 2** καὶ **3** δεικνύουσι τίνα ὄψιν ἔχουσι τὰ μέρη τῆς στήλης τὰ συντεθέντα τῇ βοηθείᾳ τῶν νέων τεμαχίων R (RR) καὶ S.

Ἕπεται ἡ μεταγραφὴ τοῦ κειμένου (σ. 200-1):

Εἰκ. 2. Σύνθετον ἐξ ἁρμοζόντων τεμαχίων μέρος τῆς προσθίας ὄψεως τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ἀπολογισμῶν τοῦ Παρθενῶνος.

Εἰκ. 3. Ἡ ὀπισθία ὄψις τῆς εἰκ. 2.

Ἐκ τῆς ὀπισθίας ὄψεως, ἧς ἔχομεν τὴν κορυφὴν καὶ συνέχειαν νῦν μέχρι τοῦ στίχου 57, πορίζόμεθα, ὅτι ὁ 57ος στίχος τῆς δευτέρας σελίδος τοῦ Dinsmoor πρέπει νὰ ἀριθμηθῇ 45ος καὶ οὕτω καθεξῆς, ὥστε ὁ 69ος νὰ ἀριθμηθῇ 57ος, κατ' ἀντιστοιχίαν δὲ ἐπὶ τῆς προσθίας ὄψεως τῆς στήλης ὁ 34ος στίχος τῆς πρώτης σελίδος πρέπει νὰ ἀριθμηθῇ 37ος. Ἐν τῇ μιᾷ ὄψει εἶνε διαφορὰ δώδεκα

R
Ε Ν
ἀ ν α λ]Ο[μ α τ α
λ] ι Θ Ο[τ ό μ ο ι ς Π ε ν τ ε λ ε - - - -
L Ι Θ Α Λ[ο γ ο γ ί α ς Π ε ν τ ε λ ε̃ θ ε ν
L Ι Θ Ο L[κ ί α ς
Τ Ε Κ Τ Ο ξ[ι μ ι σ θ ὸ ς
Ο Ν Ε Μ Α Τ ([ν
Η Υ Γ Ο Ρ Λ[ο ĩ ς
κ]Α Τ Α Μ Ε[ν ι ο ν
π]Ε Ρ Ι Ε Λ Ι[ν ε τ ο τ ο ε ν ι α υ τ ο τ ο υ τ ο
[[sign] [sign] [sign]] χ] ᴾ Υ ξ Ο ξ Τ[α τ ε ρ ε ς λ α μ φ σ α κ ε ν ο ι
[sign] [sign] [sign] [ξ ξ Η Ε Κ Τ Ε χ ρ υ] ξ Ο ξ [τ α τ ε ρ ε ς κ υ ζ ι κ ε ν ο ι
Ε Γ Ι Τ Ι [ς τ ρ ι τ ε ς α ρ χ ε ς] Η ΕΙΕ[ὐ θ έ μ ο ν ἐ γ ρ α μ μ ά τ ε υ ε
F Η Α L Α Ι [ε υ ς ε π ι Λ υ σι μ α χ] Ι Δ C [ἄ ρ χ ο ν τ ο ς Ἀ θ ε ν α ί ο ι σ ι ν
ξ Τ Ρ Α Τ[ο κ λ ε ς — — — — — — — — — — — — — — —
ξ Α Λ Α Μ[ι ν ι ο ς — — — — — — — — — — — — — — —
Τ Ι Ο ξ Κ — — — — — — — — — — — — — — — —
Κ Α Ι Η Ο — — — — — — — — — — — — — — — —
Ρ Ο Ι ξ Ι [— — — — — — — — — — π α ρ ὰ τ ὃ ν π ρ ο τ έ ρ;
[sign] [sign] - - ;ο ν ἐ π ι σ τ α τ ο] Ν (κενὸν)
[sign] [sign][[sign]] χ ρ υ σ ο σ τ α τ]Ε Ρ Ε ξ L Α[μ φ σ α κ ε ν ο ι
[sign][[sign] [sign] ξ ξ Η Ε Κ Τ Ε] χ ρ υ σ ο σ τ α τ]Ε Ρ Ε ξ Κ Υ [ζ ι κ ε ν ο ι
π α ρ α τ α μ ι ο]Ν Η Ο Ι Τ[α τ ε σ θ ε ο
ἐ τ α μ ί ε υ ο ν]Η Ο Ι ξ Ε Χ[σ ε κ ε σ τ ὸ ς S
ἐ γ ρ α μ μ ά τ ε]Υ Ε Α Θ Μ Ο[ν ε υ ς
π α ρ α τ α μ ι ο]Ν Η Ο Ι Τ/[τ ε ς θ ε ο ἐ τ α μ
ί ε υ ο ν Η ο ι ς]Ε Χ ξ Ε Ⲅ[ε σ τ ο ς ἐ γ ρ α μ
μ ά τ ε υ ε Ἀ θ μ]Ο Ν Ε Υ[ς
Α Γ Ο
Ν Ε

στίχων, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τριῶν.

Τοὺς στίχους 29-38 περιέχοντας κοινοτοπίας τῶν λογαριασμῶν τοῦ ἑνδεκάτου καὶ τοῦ δωδεκάτου ἔτους τῆς οἰκοδομίας συνεπλήρωσεν ὁ Dinsmoor ὀρθῶς. Ἀπὸ τοῦ στ. 37 ταράσσεται ἡ στοιχηδὸν γραφή. Τὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ στίχου 39 χάσμα λέξεων δύναται νὰ συμπληρωθῇ *παρὰ πρακ*]*τόρον*. Μὴ ὄντος βεβαίου τοῦ πρώτου γράμματος, θὰ ἠδύνατό τις νὰ σκεφθῇ ἄλλην τινὰ λέξιν, ὡς *φ*]*όρον* ἢ *π*]*όρον* (δασμοφόρων, μισθοφόρων, σιτοφόρων κλ.) ἢ *φρα*]*τόρων*. Ἕπεται ἐφθαρμένη πως ἡ λέξις Η*ιερον*, ἥτις ἐν ἀπορίᾳ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς καλύπτουσα ἕτερόν τι οἷον ΚL]*ερον*. Ἂν πρέπῃ νὰ τονίσωμεν *ἱερῶν* ἢ *ἱερὸν* μοὶ εἶνε ἐπίσης ἄδηλον. Μετὰ τὰ ἑπόμενα δύο γράμματα ΗΟ εἶνε κενὸν πέντε θέσεων. Ἡ πέμπτη θέσις δὲν εὑρίσκω, ὅτι δύναται νὰ καταληφθῇ ὑπ' ἄλλου γράμματος ἢ τὸ Μ, δι' οὗ σχηματίζεται μετὰ τῶν ἑπομένων τὸ ὄνομα *Μ*]*ενδαῖος* ὡς ἐθνικὸν ἢ ὡς κύριον ὄνομα (πρβ. Fick-Bechtel *Personennamen* ² 333 κέ.). Αἱ λοιπαὶ τέσσαρες θέσεις θὰ κατείχοντο τότε ὑπὸ λέξεώς τινος, οἷον *ʽόσοις*, *ʽοίον*, *ʽοπόσα*, *ʽοσίων*, *ʽόπλον*, *ʽόρμον*, *ʽόρκον*, *ὅνεκα*, *ʽοῆθεν* κττ.· τὸ τελευταῖον μάλιστα δημοτικὸν *ʽοῆθεν* θὰ ἥρμοζεν, ἂν ἡ προηγουμένη λέξις ἦτο κύριον ὄνομα *ʽΙέρων*. Ἂν τὸ Μενδαῖος ἐκληφθῇ ὡς κύριον ὄνομα ἀνδρὸς Ἀθηναίου, τότε πρέπει νὰ ἀκολουθῇ τὸ δημοτικὸν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἑπομένου στίχου, καταλῆγον εἰς Ν. Τὰ μόνα δὲ δημοτικά, ἅτινα πληροῦσιν οὕτω τὸ χάσμα, εἶνε [*Κεφαλῆθε*]*ν* ἢ [*Ξυπεταιῶ*]*ν*. Ἂν δὲ

```
                                                              RR                F
29                                   περιεγένετο τό]ΕΝΙ[αυτο ΤΟΥΤΟ
30 [[illegible] - - - - - - - - - - - - - - - χρυσοστατερ]Ε≶ LAMψ[σακ]¯ΝΟΙ
   [[illegible] ≶ ≶ ΗΕΚΤΕ]- - - - - - - - χρυσοστατε]ΡΕ≶ ΚΥΙΙΚ[εν]ΟΙ

   Τοῖς ἐπιστάτεσι Hοῖς Ἀντικλε͂ς ἐγ]ΡΑΜΜΑΤΕΥΕ[ἐπι]ΙΕ≶
   δοδεκάτες βολε͂ς Hει                  ]ΠΡΟΤΟ≶ ΕΛΡ[αμμ]ΛΤΕΥʟ ἐπ
35 ι Λυσιμάχο ἄρχοντος Ἀθεναίοισιν]L ΕΜΜΑΤΑΤϹ[ενι]λΥΤΟΤΑ[δε
     - - -                  περιγενόμενο]ΝΕΚΤΟΠΡΟΤΕ[ροενι]ΑΥΤΟ
       [[illegible]         χρυσοστατε͂ρ]F ≶ LA, Ϲ≶ΑΚΕΙ[οι]
       [[illegible] ≶ ≶ ΗΕΚΤΕ]   χρυσοστατ]ΕΡΕ≶ ΚΥΙΙΚΕΝ ο[ι
     - - -                 ;παραπρακ]ΤΟΡΟΝΗΙΕΡΟΝΗϹ . . . . μ]ΕΝΔΑΙΟ≶
40                                     ΝΤΟΙΝ ΑΔΥΝΑΤΟΙΝ
                       [ἀναλόματα]
     - - -                       ὀνεμάτ]ϽΝ            RR                F
     - - -                       μισθομά]ΤΟΝ
     - - -             Q         λιθοτ]ΟΜ[οις Πεντελε- -
45   - - -                       λιθα]ΛΟΛΙ/[ς Πεντελε͂θεν
                                             κτλ.
```

ἐκληρθῇ ὡς ἐθνικὸν *Μενδαῖος* (ἢ πληθ. *Μενδαίος*) ἐγείρει τὴν ὑπόνοιαν μήπως καὶ εἰς τὰ προηγούμενα γράμματα τοῦ στίχου κρύπτωνταί πως ἐθνικὰ ὀνόματα *Τορώνη* ἢ *Πιέρων*. Ὥστε μένει ἄδηλον, τίνα ἔννοιαν κρύπτει ὁ στίχος. Τὸ σκότος δὲ δὲν διαλύεται εἰς ἐμὲ τοὐλάχιστον οὐδ' ὑπὸ τοῦ ἑπομένου στίχου, ὅστις πιθανῶς εἶνε συνέχεια αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ κατ' ἀρχὰς ἀνέγνωσα *ντοιναδυνατοιν* = *ν τοῖν ἀδυνάτοιν*, εἶτα δὲ *..ο.. ἀδύνάτοι ν* = *..ο..α δυνατοί ν*. Τί ἠκολούθει ἐν τῷ χάσματι, ἄγνωστον. Ἐπὶ τοῦ θραύσματος F οὐδὲν γράμμα εἶχεν ὁ στίχος [1].

Πλείονα διδασκόμεθα ἐκ τῆς προσθίας ὄψεως R τοῦ τεμαχίου τούτου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ S καὶ τὸ F, μεθ' ὧν ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητον σύμπλεγμα. Τὸ R περιλαμβάνει ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ δύο γράμματα ἐκ τῆς ἀναγραφῆς τῶν εἰσπραχθέντων πρὸς τὴν οἰκοδομίαν ποσῶν. Προσέτι παρατηρεῖ ὁ Groh (ἔ.ἀ.), ὅτι «Ἐκ τοῦ ἑπομένου στίχου, ἐν ᾧ ὁ λίθος ἔχει θέσιν διὰ δύο γράμματα, ὑπελείφθη μόνον ἕν, τὸ Ο, κείμενον ἀκανονίστως πρὸς τὴν στοιχηδὸν διάταξιν τῶν ἑπομένων στίχων. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἀραιᾶς ἐπικεφαλίδος τῶν ἑπομένων δαπανῶν (ἀναλ]**ώ**[ματα) τῆς οἰκοδομίας. Αὗται δὲ μνημονεύουσιν ἔργων ἀφορώντων μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκοδομίας: πληρώνονται δηλαδὴ οἱ μαρμαροκόποι (λιθοτόμοι), ἡ μετακόμισις τῶν μαρμάρων ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν (λιθαγωγία), ἡ ἀνέλκυσις αὐτῶν ἐπὶ τὴν Ἀκρόπολιν (λιθουλκία), οἱ τέκτονες, διάφορα ὑλικὰ (ὠνήματα), οἱ ἡμερομίσθιοι ἐργάται (ὑπουργοὶ) καὶ ὁ μηνιαῖος μισθὸς τοῦ ἀρχιτέκτονος (καταμήνιον). Ἐξ αὐτῆς δὲ ταύτης τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν δαπανῶν, ἥτις εἶνε πλήρης, καταφαίνεται, ὅτι ὁ λογαριασμὸς οὗτος μόνον εἰς τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς οἰκοδομίας δύναται νὰ ἀναφέρηται· κατὰ τὰ ὕστερα ἔτη προστίθενται καὶ ἄλλαι δαπάναι. Ἐν τοῖς στίχοις 11-12 (τοῦ τεμαχίου R) ἀναγράφεται τὸ περίσσευμα ἐκ τῶν ἐνιαυσίων δαπανῶν, ἐν ᾧ ἐπαναλαμβάνονται οἱ λαμψακηνοὶ καὶ οἱ κυζικηνοὶ χρυσοῖ στατῆ-

[1] Ἂν ἡ συμπλήρωσις **παρὰ πρακ]τόρων** εἶνε ὀρθή, ἴσως παρέχει ἀπόδειξιν, ὅτι ἀληθῶς οἱ πράκτορες δὲν ἦσαν ἀρχή, ἀλλὰ δημόσιοι ὑπηρέται, ὡς φρονεῖ ὁ Wilamowitz *Arist. und Athen* I, 196 σημ.) διότι ἂν ἦσαν ἀρχή, θὰ εἶχον παρ' ἑαυτοῖς γραμματέα ὡς οἱ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ Dinsmoor μνημονευόμενοι ξενοδίκαι.

ρες, οἵτινες ἔμειναν ἀδαπάνητοι καθ᾽ ὅλον τὸ ἔργον. Ἐν στίχῳ 13 [37 κατὰ τὴν ἐμὴν ἀρίθμησιν] ἄρχεται ὁ λογαριασμὸς τοῦ ἑπομένου, πιθανώτατα τοῦ δευτέρου ἔτους, ἐπειδὴ τὸ τεμάχιον τοῦτο πρὸς οὐδεμίαν ἄλλην θέσιν ἁρμόζει [πρβ. τὴν εἰκόνα τῆς ὅλης στήλης, ἔνθα τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ τεμάχια ἐσχεδιάσθησαν, παρὰ Dinsmoor ἔ. ἀ. σ. 54]. Ἐκ τοῦ praescriptum ἐσώθη μόνον ἡ ἀναφορικὴ ἀντωνυμία *῾ει* καὶ τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ ὀνόματος τοῦ γραμματέως Ε.... Τὰ λείψανα τῶν ὑπολοίπων δύο στίχων εἶνε τόσον ὀλίγα, ὥστε δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ συμπληρωθῶσι. Κατὰ ταῦτα πρόκειται περὶ τεμαχίου περιέχοντος κυρίως λογαριασμοὺς τοῦ πρώτου ἔτους τῆς οἰκοδομίας τοῦ Παρθενῶνος».

Ἡ καὶ ἄλλως πιθανὴ γνώμη τοῦ Groh, ὅτι τὸ *῾ει* ἀναφέρεται εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἐκυρώθη ὑπὸ τῆς σχέσεως τοῦ τεμαχίου R πρὸς τὸ F. Ἀληθῶς ὁ στίχος οὗτος τοῦ R ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν στίχον ΕΠΙΤΕ τοῦ F. Διὰ τὸ ἔτος ὅμως τούτου τοῦ ἑπομένου λογαριασμοῦ (ἐπὶ τε̃......῾ει) ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, ἐπειδὴ ὁ μὲν Groh ἀποδίδει αὐτοὺς εἰς τὸ δεύτερον ἔτος (446/5 πΧ) καὶ συμπληροῖ «*ἐπὶ τε̃[ς δευτέρας ἀρχε̃ς] hε̃ι Ἐ*...», ὁ δὲ Dinsmoor (ἔ.ἄ. σ. 63) εἰς τὸ τρίτον (445/4 πΧ), ἰσχυριζόμενος, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 446 ἕνεκα τῆς εἰς Εὔβοιαν ὑπὸ τὸν Περικλέα ἐκστρατείας (Θουκ. Ι, 114, Διόδ. XII, 7) δὲν ἐγένοντο ἐργασίαι εἰς τὸν Παρθενῶνα· ἑπομένως πρέπει τότε νὰ συμπληρώσωμεν «*ἐπὶ τε̃[ς τρίτες ἀρχε̃ις] ῾ε̃ι* Ἐ...».

Εὐτυχῶς ὑπάρχει νομίζω τεκμήριον πρὸς λύσιν τῆς ἀμφισβητήσεως: Τὰ γράμματα ΙΔΟ τοῦ τελευταίου ἢ προτελευταίου στίχου τοῦ R ἀνήκουσιν, ὡς φρονῶ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἄρχοντος *Λυσιμαχ]ίδο* ἄρξαντος κατὰ τὸ 445/4 ἤτοι κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς οἰκοδομίας τοῦ Παρθενῶνος (τῷ 446/5 ἄρχων ἦτο ὁ Καλλίμαχος), κατ᾽ ἀκολουθίαν δὲ πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Dinsmoor, εἰ καὶ αὕτη παρέχει ἓν γράμμα ὀλιγώτερον τῶν ἀπαιτουμένων ὑπὸ τῆς συμπληρώσεως τοῦ 38 στίχου. Ἀλλὰ ἡ συμπλήρωσις τοῦ Groh δίδει δύο γράμματα περισσότερα, ὥστε εἶνε χειροτέρα. Προφανῶς, γενομένης δεκτῆς τῆς συμπληρώσεως τοῦ Dinsmoor, τὸ ἕτερον ἐκ τῶν δύο Ι τοῦ ὀνόματος τοῦ Λυσιμαχίδου πρέπει νὰ παρεμβληθῇ ἐν τῇ στοιχηδὸν διατάξει, ὡς συμβαίνει πολλάκις καὶ δὴ καὶ ἐνταῦθα ἐν τῷ σῳζομένῳ μέρει τῶν στίχων 37 καὶ 38.

Εἰς τὸ αὐτὸ περίπου ἔτος ἄγουσι καὶ συμπεράσματά τινα τοῦ Kirchner ἀναγράφοντος ἐν τῇ Prosopographia attica τὰ κύρια ὀνόματα τὰ ἀπαντῶντα ἐν τῇ ἐπιγραφῇ IG, I 296. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ στήλης ἀναγραφούσης ἀπολογισμοὺς ἐπιστατῶν ἔργου τινὸς διαρκέσαντος ὀκτὼ τοὐλάχιστον ἔτη (IG, I 289-296). Ὄγδοον ἔτος εἶνε ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑπ᾽ ἀριθ. 296 λογαριασμός. Τὰ ἄλλα ἑπτὰ ἔτη προηγοῦνται κατὰ σειρὰν ἐπὶ τοῦ λίθου καὶ ἀναγράφησαν προφανῶς καθ᾽ ἕκαστον τὸν ἐνιαυτόν, ἐπειδὴ ἐμφανίζουσι διαφορὰς γραφῆς. Οἱ λογαριασμοὶ εἶνε ἁδρομερεῖς, ἀναγραφομένου τοῦ ὀνόματος τοῦ γραμματέως τῶν ἐπιστατῶν τοῦ ἔργου, τοῦ ὀνόματος ἑκάστου τῶν ἐπιστατῶν, οἵτινες ἦσαν ἄλλοι ἑκάστοτε, τοῦ ὅλου ποσοῦ τοῦ λήμματος (λέμματος κεφάλαιον), τοῦ ὅλου ποσοῦ τοῦ ἀναλώματος καὶ τελευταῖον τοῦ παραδοθέντος «τοῖς νέοις ἐπιστάταις» ὑπολοίπου, ὁσάκις ὑπάρχει ὑπόλοιπον. Ἡ ὅλη στήλη εἶνε λίαν ἐφθαρμένη, ἀλλ᾽ ἀπόπειρά τις ἐβελτίωσε τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Köhler εἰς τὸ ὄγδοον ἔτος, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἑπομένου κειμένου ἐν παραβολῇ πρὸς τὸ IG, I 296·

Ε Υ Θ Ε Μ Ο Ν Ο Σ Λ Ρ Α Μ . / Ι Ξ Υ Ο[ν τ ο ς
Ε Π Ι Σ Τ Α Τ / . Λ Υ Τ Ο[κ] Ⅼ Ͱ [ς] Ι Ͱ Ͱ [α ι ε
Υ Σ: Σ Τ Ρ Α Τ Ο[κ λ] Ε [ς . . . . . . C Ι [λ ο ν;]
Ε Ρ Χ Ι Ε Υ Σ Μ . . Ι Ι Τ Ι Κ
Μ

Ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ, ἐκεῖ ὅπου ὁ Köhler ἀνέγνωσε ΜΥΤ..., ἐγὼ ἀναγινώσκω *Αὐτο[κ]λε̃ς Πειραιεύς*. Εἰς τὸν τρίτον στίχον μετὰ τὸ ἐλλεῖπον ἑξαγράμματον ἴσως δημοτικὸν τοῦ Στρατοκλέους ἀναγινώσκω *Φί[λον]*. Μετὰ τὸ Ἐρχιεὺς τοῦ τετάρτου στίχου ἐσκέφθην ὄνομά τι οἷον *Μ[έλ]η-*

τ[ος] ἢ *Μένιππος*· ἂν δ' οἱ ἐπιστάται εἶνε 4 μόνον, τότε ὁ πέμπτος στίχος συμπληρωτέος *λέ*[*μ*[*ματος κεφάλαιον*..].

Τὴν ἐπιγραφὴν λοιπὸν ταύτην ὁ Kirchhoff χρονολογεῖ «ad Ol. 82-83 exeuntem vel 84 ineuntem» ἤτοι 452-444 πΧ. Ὁ Kirchner (ἔ.ἄ.) τὸν μὲν γραμματέα τῶν ἐπιστατῶν Εὐθήμονα τάσσει ἀορίστως εἰς τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος, τὸν δὲ ἐπιστάτην Στρατοκλέα καὶ τὸν Ἐρχιέα (Φίλωνα) — Prosop. II σ. 539 — περὶ τὸ ἔτος 445. Ἀλλ' ὁ ἐπιστάτης Στρατοκλῆς νομίζω ὅτι ἀναγράφεται καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Παρθενῶνος στ. 39 *Στρατ*[*οκλῆς*] (ἀντὶ [- - -*στρατ*[*ος*] τοῦ Dinsmoor). Προσέτι νομίζω, ὅτι ἐν στίχῳ 37 ἔχομεν τὸ αὐτὸ ὄνομα τοῦ γραμματέως τῶν ἐπιστατῶν *Ε*[*ὐθήμονος*], καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι *ἴσως* πάντες οἱ ἐπιστάται τοῦ Παρθενῶνος καὶ ὁ γραμματεὺς αὐτῶν ἐπὶ [*Λυσιμαχ*]*ίδου* ἄρχοντος (445/4) εἶνε τὰ αὐτὰ πρόσωπα πρὸς τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ 296 ἀναγραφόμενα. Ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ καλῶς, τί ζητεῖ μεταξὺ τῶν δημοτῶν τῆς Ἀττικῆς ἐκεῖνος ὁ *Σαλαμ*[*ίνιος*, εἰ καὶ ἴσως ἠδύνατό τις νὰ παραβάλῃ τὸν Ἀθηναῖον πολιτικόν, ὃν ὁ Ἀριστοτέλης (Ἀθην. Πολ. 41) ὀνομάζει Ἡρακλείδην Κλαζομένιον, ἅτε καταγόμενον ἐκ Κλαζομενῶν. Ὅρα καὶ Πλάτ. Ἴων. 541 D ἔνθα καὶ Ἀπολλόδωρος ὁ Κυζικηνὸς καὶ Φανοσθένης ὁ Ἄνδριος. Πάντως ὅμως δὲν εὑρίσκω τρόπον πρόσφορον παρεμβολῆς τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπιστατῶν ἐν τῷ χάσματι, ἔνθα πλὴν ἄλλων θὰ ἔπρεπε νὰ δηλωθῇ καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς βουλῆς. Ἐν τοῖς στίχοις 42-43 φαίνεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τούτου ἀλλὰ περί τινος συγγραμματέως, οἱονεί: «*καὶ* ὁ *ἶς ὁ δεῖνα* (δημοτικὸν) ὃς *καὶ τοῖς προτέ*[*ροισι*[*ν ἐπιστάτεσι χσυνεγραμμάτευε*]· *λε̃μμα*: *τὸ π-εριγενόμενο*]*ν*.

Οὕτως αἱ δύο ἐπιγραφαί, ἡ τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. 296 σχετίζονται καὶ συμπληροῦνται ἢ χρονολογοῦνται ἀμοιβαίως.

Ἐρωτᾶται ἤδη, ἂν ἡ ἐπιγραφὴ 296 περιλαμβάνῃ ἐπίσης ἀπολογισμὸν τῶν χάριν τοῦ Παρθενῶνος ἢ - καὶ - χάριν ἄλλων κτιρίων γενομένων δαπανῶν. Τὸ ζήτημα θὰ ἐλύετο, ἂν ἐσῴζετο ἡ ἀναγραφὴ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μὲν 296 τοῦ κεφαλαίου τοῦ λήμματος, ἐν δὲ τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Παρθενῶνος ἡ ἀναγραφὴ τῶν καθ' ἕκαστον λημμάτων κατὰ τὸ ἔτος 445/4. Ἂν τότε τὸ ἄθροισμα τούτων τῶν καθ' ἕκαστον κεφαλαίων ἰσοῦτο πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦ λήμματος τῆς ἐπιγραφῆς 296, θὰ ἦτο βέβαιον, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ 296 περιεῖχε τὸν κεφαλαιώδη ἀπολογισμὸν τῶν δαπανῶν τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα γίνεται δῆλον, ὅτι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ 296 δὲν πρόκειται περὶ τῶν ἔργων τοῦ Παρθενῶνος, διότι τὸ παραληφθὲν ὑπὸ τῶν ἐπιστατῶν τοῦ ἔτους 445 ὑπόλοιπον τοῦ προηγουμένου ἔτους ἦτο (IG, I 295 στ. 9 κέ.) Μ𐅄ΗΗΗΓ-ΔΔΓ[Ͱ]Ͱ, ἐν ᾧ οἱ ἐπιστάται τοῦ Παρθενῶνος τῷ 445/4 παρέλαβον παρὰ τῶν προτέρων ἐπιστατῶν μέγα ποσόν, οὗ ὁ ἀριθμὸς ἄρχεται ἀπὸ ⊗⊗..., ὥστε ἐν τῇ ἐπιγραφῇ 296 πρόκειται οὐχὶ περὶ τοῦ Παρθενῶνος, ἀλλὰ περὶ ἄλλου ἔργου, καίπερ τοῦ γραμματέως καί τινων ἐπιστατῶν τοὐλάχιστον ὄντων τῶν αὐτῶν ἀμφοτέρωθι. Ἂν οἱ ἀπολογισμοὶ IG, I 289-296 ἀληθῶς εἰς ἓν (τὸ Θησεῖον;), οὐχὶ δὲ εἰς πλείονα οἰκοδομήματα ἀναφέρωνται, δὲν εἶνε σαφές. Προσέτι δυνάμεθα νὰ κάμωμεν καὶ τοὺς ἑξῆς συλλογισμούς. Γνωρίζομεν δηλαδή, ὅτι, ἐν ᾧ κατὰ τὰ ἔτη 437-432 εἰργάζοντο ἐν τῷ Παρθενῶνι, ἔχομεν δὲ τοὺς εἰδικοὺς ἀπολογισμοὺς τῶν ἐτῶν τούτων διὰ τὸν Παρθενῶνα, κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη ᾠκοδομοῦντο καὶ τὰ Προπύλαια· ἔχομεν δὲ καὶ τῶν ἐργασιῶν τούτων τοὺς ἀπολογισμούς. Ἀλλὰ πάντες οὗτοι οἱ ἀπολογισμοὶ καὶ κολοβοὶ εἶνε καὶ κατὰ διάφορον τρόπον συντεταγμένοι ἔν τισι σημείοις· διότι ἄλλοι μὲν μνημονεύουσι τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπιστατῶν, ἄλλοι δ' οὐχί. Συμβαίνει δὲ νὰ μὴ ἔχωμεν πλήρη ἀπολογισμὸν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους δι' ἑκάτερον τῶν ἔργων τούτων μετὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπιστατῶν, ὥστε νὰ γνωρίζωμεν, ἂν οἱ αὐτοὶ ἐπιστάται ἐφρόντιζον περὶ ἀμφοτέρων τῶν ἔργων. Γινώσκομεν μόνον, ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 435/4 καὶ 434/3 εἰς μὲν τὸν Παρθενῶνα γραμματεὺς τῶν ἐπιστατῶν ἦτο ὁ Ἀντικλῆς (ἀπὸ τοῦ 443-438 βεβαίως συγγραμματεὺς ἄλλου γραμματεύοντος, ἀπὸ δὲ τοῦ 437-432 μόνος γραμματεύς), εἰς δὲ τὰ Προπύλαια ἦτο ὁ Ἐπικλῆς (435) καὶ ὁ Διογένης (434). Συνάγομεν λοιπόν, ὅτι δι' ἑκάτερον τῶν ἔργων τούτων ὁ γραμματεὺς τῶν ἐπιστατῶν ἦτο ἄλλος. Ἂν δ' ἀπίδωμεν εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τοῦ 443 μέχρι τοῦ 438 οἱ ἐπιστάται τοῦ

Παρθενῶνος ἀπησχόλουν ἕνα γραμματέα καὶ ἕνα ὑπογραμματέα, θὰ ἐννοήσωμεν βεβαίως καὶ οὕτως ὅτι καὶ τὰ Προπύλαια, ἔργον ὄχι μικρόν, ἔδει νὰ ἀπασχολῶσι τοὐλάχιστον ἕνα γραμματέα καθ᾿ ὁλοκληρίαν ἀφωσιωμένον εἰς τὸ ἔργον τοῦτο.

Ἀλλ᾿ ἦσαν καὶ οἱ ἐπιστάται τῶν δύο ἔργων διάφοροι; Αἱ ἐπιγραφαὶ IG, I 298-296 περιέχουσιν, ὡς εἴπομεν, ἀπολογισμοὺς τῶν ἐπιστατῶν δι᾿ ὀκτὼ ἔτη τοὐλάχιστον. Ἐκ τῶν ἐτῶν τούτων οἱ ἐπιστάται τοῦ τελευταίου (445) εἴδομεν ὅτι πιθανῶς εἶνε πάντες ἤ τινες μόνον οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς ἐπιστάτας τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος. Ἂν οἱ ἀπολογισμοὶ τοῦ Παρθενῶνος ἐσῴζοντο κάλλιον, ἴσως θὰ ἦτο, νομίζω, δυνατὸν νὰ ἀποδειχθῇ, ὅτι καὶ τῶν δύο προηγουμένων ἐτῶν (IG, I 295 καὶ 296) 446 καὶ 447 οἱ ἐπιστάται ἦσαν καθ᾿ ὅμοιον τρόπον οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη. Εἰ καὶ εἶνε δὲ πάντως ἀδύνατον νὰ συμβαίνῃ τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰ προηγούμενα ἔτη, διότι κατὰ ταῦτα οὐδεμία ἐργασία ἐγίνετο χάριν τοῦ Παρθενῶνος, συμπεραίνομεν ὅμως καὶ οὕτω, ὅτι, ἐν ᾧ πρόκειται περὶ δύο διαφόρων ἔργων, οἱ ἐπιστάται δύνανται νὰ εἶνε οἱ αὐτοί, ἀποτελοῦντες ἴσως κεντρικὴν οἰκονομικὴν ἀρχήν, διαχειριζομένην τὰ διαθέσιμα πρὸς δημόσια οἰκοδομήματα χρήματα. Ἀλλ᾿ ἐπειδὴ ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέπτυξαν μεγάλην οἰκοδομικὴν δραστηριότητα καὶ πλεῖστα μεγάλα ἔργα ἐξετέλουν, ἴσως τοῦτο ἐγένετο αἰτία, ὥστε ἡ πιθανὴ ἐκείνη μία κεντρικὴ ἀρχὴ τῶν ἐπιστατῶν ἤρξατο νὰ τεμαχίζηται εἰς πλείονας, ἀσχολουμένας εἰδικῶς δι᾿ ἕκαστον ἢ — κατ᾿ ἀρχὰς — τινὰ μόνον τῶν ἐν ἐνεργείᾳ τότε μεγάλων ἔργων. Οὕτω ἔχομεν εἰδικοὺς ἐπιστάτας τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Ἐρεχθείου καὶ ἄλλων ἔργων ἀγνώστων (IG, I 297 κέ. 556 Suppl. σελ. 146) χωρὶς νὰ ἀπίδωμεν εἰς τοὺς εἰδικοὺς τειχοποιοὺς καὶ τοὺς τριηροποιούς.

Ὁμοίαν μετάπτωσιν καταστάσεως πορίζόμεθα κατὰ τἀνωτέρω καὶ εἰς τὰ πρόσωπα τῶν γραμματέων, ὡς δεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι ἐνίοτε, παλαιότερον, εἷς καὶ ὁ αὐτὸς γραμματεὺς ἐχρησίμευε διὰ δύο τοὐλάχιστον ἔργα, ὡς τοῦτο συνέβη ἐπὶ τοῦ Ἁλαιέως Εὐθήμονος. Τὸ αὐτὸ ἴσως συνέβαινε καὶ κατὰ τὰ ἔτη, καθ᾿ ἃ ὁ Ἀντικλῆς ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Παρθενῶνος ἦτο συγγραμματεὺς μετ᾿ ἄλλου γραμματέως, τοῦ γενικοῦ πιθανῶς τῶν ἐπιστατῶν γραμματέως. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἦτο, φαίνεται, πολυάσχολος, διὰ τοῦτο ὕστερον ἄλλοτε μὲν ὡρίζετό τις ὡς συγγραμματεὺς αὐτοῦ, ἀλλ᾿ ἀμφότεροι ἐμνημονεύοντο εἰς τοὺς λογαριασμοὺς ἑκάστου ἔργου, ὡς συνέβη ἐν τῷ Παρθενῶνι (443-438), ἄλλοτε δὲ ὡρίζετό τις εἰδικὸς δι᾿ ἕκαστον μέγα τοὐλάχιστον ἔργον γραμματεύς, ὡς συνέβη ἐν τοῖς ἔτεσι 435-433 ἔν τε τῷ Παρθενῶνι καὶ τοῖς Προπυλαίοις. Ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν πιστεύω, ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 435-433 ὁ ἕτερος τῶν δι᾿ ἑκάτερον τῶν ἔργων τούτων γραμματέων ἦτο ὁ γενικὸς γραμματεὺς τῶν ἐπιστατῶν, ἂν οὗτοι ἐξηκολούθουν νὰ ὑπάρχωσιν ὡς κεντρικὴ ἀρχὴ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἔργων, ὡς ἐδέχθην αὐτοὺς διὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους. Ὁ Ἀντικλῆς δὲ ἀσφαλῶς, νομίζω, δὲν ἦτο τοιοῦτος, διότι δὲν θὰ ἠδύναντο οἱ ἐπιστάται νὰ χρονολογῶσι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ γραμματέως μόνου τοὺς κεφαλαιώδεις ἀπολογισμοὺς αὐτῶν κατὰ τὴν μέθοδον τῶν ἐπιγραφῶν IG, I 289-286, ἂν ὁ γραμματεὺς ἦτο συνεχῶς ὁ αὐτός.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐδείχθη, ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ στίχου 27 καὶ ἑξῆς λογαριασμοὶ εἶνε τοῦ τρίτου ἔτους τῆς οἰκοδομίας τοῦ Παρθενῶνος ἤτοι τοῦ 445/4. Δὲν ἐδείχθη ὅμως, ἂν ἀληθῶς οἱ ἀμέσως προηγούμενοι λογαριασμοὶ (R) εἶνε τοῦ πρώτου ἔτους (447) καὶ ἂν ἑπομένως λείπῃ ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ δευτέρου ἤτοι τοῦ 446, ὡς φρονεῖ ὁ Dinsmoor. Ὁ Groh ἐν ἐπιστολῇ ἐκφράζεταί μοι τὴν γνώμην, ὅτι πιθανῶς οἱ λογαριασμοὶ τοῦ δευτέρου ὡς καὶ οἱ τοῦ πρώτου ἔτους ἦσαν βραχεῖς, ἅτε τοῦ ἔργου ἐν τῇ ἀρχῇ ὄντος, καὶ κατ᾿ ἀκολουθίαν ὅτι πιθανῶς ἐχώρουν καὶ ὑπῆρχον ἀμφότεροι, ὅτε τὸ R βεβαίως θὰ ἀνεφέρετο εἰς τὸ δεύτερον ἔτος. Διὰ τούτου ὅμως δὲν αἴρονται οἱ ὑπολογισμοὶ τοῦ Dinsmoor περὶ τῆς διατάξεως τῶν ἀπολογισμῶν ἐπὶ τῆς στήλης οὔτε αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ περὶ τῶν λειψάνων τοῦ F *στίχ.* 42 ΚΑΙΗΟ καὶ *στίχ.* 43 ΡΟΙΣΙ, ἔνθα φαντάζεται ὁ Dinsmoor (σ. 63) κρυπτομένην ἔκφρασίν τινα ἀναφερομένην εἰς τοὺς προτέ*ρους* ἐπιστάτας, εἰς τὴν κατ᾿ αὐτὸν μὴ ἐκτέλεσιν τῆς ἀναληφθείσης ἐντολῆς καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης ὑπὸ τούτων τῶν προτέρων ἐπιστατῶν εἰς τοὺς τοῦ ἑπομένου ἔτους. Ἀληθῶς οἱ στίχοι 41-43 φαίνονται περιέχοντες ἀσύνηθές τι, μὴ

ἁπάντων ἀναλόγως εἰς τοὺς ἀπολογισμοὺς τῶν ἄλλων ἐτῶν. Ἂν δ᾽ ἐξετάσωμεν τὴν συνέχειαν ἐπὶ τοῦ τεμαχίου S στ. 47 κέ., βλέπομεν *δύο* λήμματα παρὰ τῶν ταμιῶν τῆς θεοῦ «οἷς Ἐχσέκεστος ἐγραμμάτευεν Ἀθμονεύς». Τὰ λήμματα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους (ἀφ᾽ οὗ εἰς ἀμφότερα εἶναι ὁ Ἐξήκεστος γραμματεὺς) καὶ βεβαίως ἐντὸς τοῦ 445. Δέχομαι δηλαδή, ὅτι πράγματι κατὰ τὸ 446 δὲν ἐγένετο ἐργασία ἐν τῷ Παρθενῶνι καὶ διὰ τοῦτο οἱ ταμίαι δὶς ἐχορήγησαν κατὰ τὸ 445 χρήματα εἰς τοὺς ἐπιστάτας [1]. Ἡ πρώτη δόσις ἀντιπροσωπεύει τὸ ποσόν, ὅπερ θὰ ἐχορήγουν κατὰ τὸ 446, ἂν ἐγίνοντο ἐργασίαι Τὴν δόσιν ταύτην θὰ ἀνέμενέ τις νὰ ἴδῃ συμπεριλαμβανομένην εἰς τὸν ἀριθμὸν ⯀⯀.. (στ. 44), ὅστις πιθανώτατα εἶνε τὸ «παρὰ τῶν προτέρων ἐπιστατῶν» λῆμμα, εἰ καὶ ἡ ἐν τῷ κειμένῳ τῆς ἐπιγραφῆς παρεχομένη συμπλήρωσις εἶνε ἀβεβαία καὶ ἐγράφη, μόνον ἵνα δείξῃ, πῶς νομίζω ὅτι δέον νὰ νοηθῇ ὁ τόπος. Πάντα ὅμως τὰ λήμματα δὲν ἐλαμβάνοντο εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους, ἀλλ᾽ ἐφ᾽ ὅσον προυχώρουν αἱ ἐργασίαι καὶ ἐνεφανίζετο ἡ περαιτέρω ἀνάγκη χρημάτων. Τὰ παρ᾽ ἰδιωτῶν καὶ τὰ ἐκ πωλήσεως ὑλικῶν κλ. προερχόμενα λήμματα κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη δὲν εἶνε δυνατὸν βεβαίως νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἐπραγματοποιοῦντο εὐθὺς ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἀρχῆς τῶν ἑκάστοτε ἐπιστατῶν, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ, ὡς ἐπετυγχάνοντο κατὰ προσπάθειαν ἢ κατὰ τύχην. Βάσις τῆς ἐργασίας ἦσαν τὰ ὑπὸ τῆς πολιτείας ὡρισμένα κύρια κεφάλαια. Ἠδύναντο δὲ ταῦτα νὰ εἶνε τὸ ταμεῖον τῆς Ἀθηνᾶς [2] καὶ ἡ **ἀπαρχὴ** αὐτῆς ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ φόρου ἴση πρὸς $1/_{60}$ αὐτοῦ, ἥτις κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος (444) ἀνῆλθεν εἰς τὸ ποσὸν 42,675 δραχμῶν καὶ πέντε ὀβολῶν κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Dinsmoor (σ. 64 κέ.).

Καταπληκτικὸς ὅμως πάντως ἦτο ὁ ἀριθμὸς τοῦ ἐν στίχῳ 44 λήμματος, παρὰ τῶν προτέρων πιθανῶς ἐπιστατῶν ληφθέντος. Τοῦτο ἀνήρχετο **τοὐλάχιστον** εἰς τὸ ποσὸν τῶν 200,000 δραχμῶν, εἶνε δὲ δυνατὸν νὰ ἦτο καὶ ὑπερδιπλασίως μεῖζον. Ὅμοιον δὲ ποσὸν ἀναφαίνεται κατὰ τὸ ὄγδοον ἔτος (Dinsmoor στ. 9). Καὶ διὰ μὲν τὸ τρίτον ἔτος θὰ ἠδύνατο τὸ μέγα τοῦτο ποσὸν νὰ ἑρμηνευθῇ ὡς μεῖναν ἀδαπάνητον ἢ ἀδιάθετον, ὡς λέγομεν σήμερον, ἕνεκα τῶν περιωρισμένων ἐργασιῶν τοῦ πρώτου ἔτους καὶ τῆς παντελοῦς ἀργίας κατὰ τὸ δεύτερον. Ἀλλ᾽ ὅταν βλέπωμεν αὐτὸ ἐπανερχόμενον κατὰ τὸ ὄγδοον ἔτος μετὰ τῶν καθ᾽ ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς οἰκοδομίας ἀδαπανήτων παραμεινάντων λαμψακηνῶν καὶ κυζικηνῶν στατήρων, δικαιούμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι τὸ ἔργον ἐθεμελιώθη, ἀφ᾽ οὗ πρῶτον ἐχορηγήθη τοῖς ἐπιστάταις μεγάλη πίστωσις ἐπαρκοῦσα εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον πρόοδον τῆς ἐργασίας, ἔστω καὶ ἂν τυχὸν ἐπί τινα χρόνον μηδὲν ἄλλο λῆμμα ἤθελεν εἰσρεύσει εἰς τὸ ταμεῖον τῶν ἐπιστατῶν. Ἡ μεγάλη ἐκείνη πίστωσις εἶχεν ἐξασφαλισθῇ ἐκ προνοίας καὶ ἐκ τοιαύτης προνοίας παρέμενεν ἀδιάθετος, ἐφ᾽ ὅσον ἄλλα λήμματα εἰσεφέροντο καὶ ἐπήρκουν πρὸς τὸ ἔργον. Ὅτι ὅμως τὸ ποσὸν ἐκεῖνο τῶν 200,000 δὲν ἔμεινε μέχρι τέλους ἀδιάθετον καθὼς οἱ ξενικοὶ στατῆρες, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ δεκάτου τετάρτου ἔτους (434/3), καθ᾽ ὃ τὸ παρὰ τῶν προτέρων ἐπιστατῶν λῆμμα (Dinsmoor σ. 74) πλὴν τῶν ξενικῶν χρυσῶν στατήρων ἀνέρχεται μόνον εἰς τὸ ποσὸν 1,470 δραχμῶν. Ὥστε εἶχον θέσει χεῖρα ἐπὶ τοῦ ποσοῦ τῶν 200,000 δραχμῶν ἤδη πρὸ τοῦ δεκάτου τετάρτου ἔτους καὶ δὴ καὶ ἱκανόν τινα χρόνον πρὸ αὐτοῦ, ὥστε νὰ ἐλαττωθῇ ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ποσὸν εἰς 1470 δραχμάς. Δυστυχῶς οἱ ἀπολογισμοὶ τῶν ἀμέσως προηγουμένων ἐτῶν εἶνε βεβλαμμένοι ἐν τῷ σχετικῷ μέρει τῶν λημμάτων. Φαίνεται ὅμως, ὅτι ἀπὸ τοῦ ὀγδόου ἔτους, καθ᾽ ὃ ἐστεγάσθη ὁ ναός, εὑρέθη, ὅτι ἠδύναντο νὰ δαπανήσωσι καὶ ἐκ τῆς μεγάλης πιστώσεως ποσά, χωρὶς νὰ κινδυνεύῃ πλέον νὰ μείνῃ ἀτελὲς μέχρις ἀχρηστίας τὸ οἰκοδόμημα, ἐὰν ἀντίξοοι καιροὶ ἤθελον ἐπενέγκει στείρευσιν τῶν ἄλλων χρηματικῶν πηγῶν αὐτοῦ. Συνεπληροῦτο τότε ἡ βάσις τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος καὶ εἰργάζοντο εἰς τὰ ἀετώματα κατὰ τὸ 8ον καὶ 9ον ἔτος, κατὰ δὲ τὸ 10ον ἐτέθησαν καὶ τὰ ὁριστικὰ θυρώματα τοῦ ναοῦ. Καὶ ἐξηκολούθησε μὲν ἡ ἐργασία τῶν γλυπτῶν τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ 432, ἀλλὰ τὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐπιστατῶν πάγια κυρίως ποσὰ χρημάτων ἦσαν, φαίνεται, τόσον πολλά, καὶ ἐξησφάλιζον τὴν πρόοδον τοῦ ἔρ-

[1] Πρβ. *Cavaignac*, Études sur l'histoire financière d'Athènes au V siècle, 1908 σ. 82.
[2] *Cavaignac* ἔ.ἀ. σ. 77.

γου οὕτως, ὥστε κατὰ τὸ ἐνδέκατον ἔτος (437) οἱ Ἑλληνοταμίαι ἔπαυσαν παρέχοντες τὴν ἀπαρχὴν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἔδιδον αὐτὴν εἰς τὰ τότε ἀρξάμενα Προπύλαια. Τὸ αὐτὸ δὲ ἔπραξαν καὶ οἱ ταμίαι τῶν τῆς Ἀθηνᾶς χρημάτων, εἰ καὶ οὗτοι ἐμφανίζονται καὶ πάλιν εἰσφέροντες εἰς τὸν Παρθενῶνα τῷ 434, ὅτε ἐπλησίαζον καὶ τὰ Προπύλαια εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν, ἐπελθοῦσαν τῷ 433/2 (ὅρα καὶ Dinsmoor σ. 78 κέ.). Προκύπτει λοιπόν, ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἀπὸ τοῦ $8^{ου}$ ἔτους καὶ ἑξῆς οἱ ἐπιστάται διέθετον μεγάλα ποσὰ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ λήμματος τῶν 200,000 +, οὕτως ὥστε τοῦτο κατὰ τὸ $14^{ον}$ ἔτος ἠλαττώθη εἰς 1470 δραχμάς.

Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος.

Ἐκ τῆς Βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης

ὑπὸ

Γεωργίου Οἰκονόμου.

1. Ἅγιος Δημήτριος.

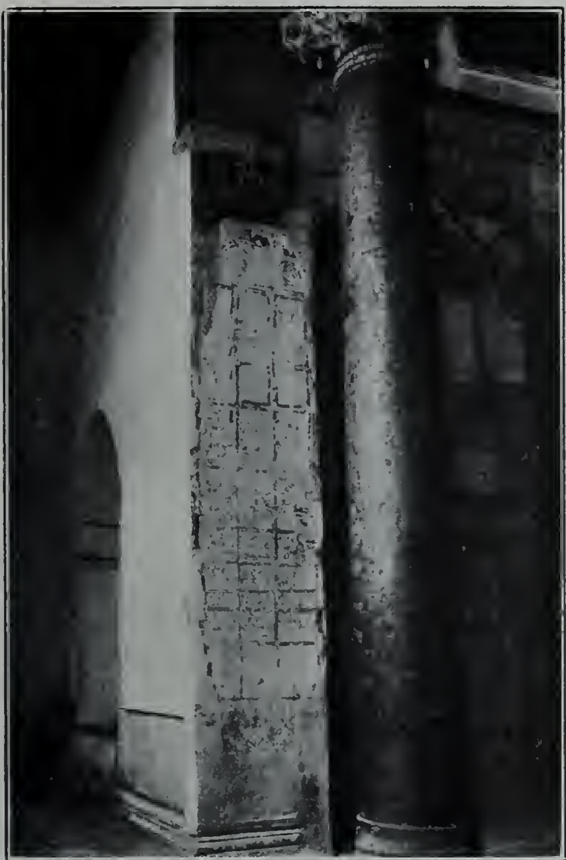
Ὁ *στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ* καὶ *μυροβλήτης* Ἅγιος, ὅστις κατὰ τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ ἡμέραν ἐδέχθη εἰς τὴν γενέτειραν Θεσσαλονίκην τοὺς πρώτους εὐτυχεῖς Ἕλληνας στρατιώτας, ἠθέλησε καὶ τὴν ἐπιστήμην αὐτὸς πρῶτος νὰ χαιρετίσῃ ἐκ τῆς παγκάλου αὐτοῦ ἐκκλησίας.

Εἶναι γνωσταὶ αἱ πρό τινων ἐτῶν γενόμεναι ἐν τῇ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἀνακαλύψεις τῶν περιφήμων ψηφωμάτων καὶ ἡ ἐκ τούτων κτηθεῖσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς βυζαντιακῆς τέχνης θέσις τοῦ μνημείου (πρβ. Παπαγεωργίου Byz. Zeitschr. 1908 XVII 322. Diehl Manuel d'art byzantin 190-196. 345, Tafrali Topographie de Thessalonique 168. 171 μετὰ τῆς προγενεστέρας βιβλιογραφίας, ἢ προσθετέος ὁ Dalton Byzantine Art and Archaelogy 378 καὶ Tafrali Mélanges d'archéologie byzantine).

Βραχὺ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς ἀριστερᾶς παραστάδος τοῦ νάρθηκος τῆς ἐκκλησίας τεμάχιον ἐπιχρίσματος, διεφάνη δὲ ὑπ' αὐτὸ ἐπιφάνεια μετὰ χρωμάτων. Τὸ πρᾶγμα ἦτο ἱκανῶς δελεαστικόν, ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν ὑπ' ἐμοῦ σκόπιμον ἀφαίρεσιν καὶ ἄλλων τεμαχίων καὶ νὰ συντελεσθῇ ἔπειτα ἡ ὁλοσχερὴς ἀποκάλυψις τῆς κυρίας ὄψεως τῆς παραστάδος, ἥτις ἀπέδωκεν ἡμῖν ἐπιφάνειαν πλήρη ἐζωγραφημένων ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ἃς εἶχε κατακαλύψει τὸ ἐν τουρκικοῖς βεβαίως χρόνοις ἐπιστρωθὲν ἐπίχρισμα, ὅτε ἡ ἐκκλησία μετετράπη εἰς ὀθωμανικὸν τέμενος. Ἀκριβῆ εἰκόνα τῶν πραγμάτων παρέχουσιν αἱ παρατιθέμεναι φωτογραφίαι, συμπληρούμεναι διὰ τοῦ σχεδιογραφήματος τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀ. Ὀρλάνδου.

Τὸ ὕψος τῆς παραστάδος συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ἄβακος τοῦ ἐπικράνου εἶναι 5·20 μ. Ἡ βάσις εἶναι κάτω δεξιὰ ἀποκεκρουμένη. Τὸ πλάτος τῆς παραστάδος εἶναι νῦν 0·90, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι βεβαίως τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς πλάτος ὡς ἀδιστάκτως πείθεταί τις, ἐὰν ἀποβλέψῃ εἰς τὸ ἐπίκρανον, ὅπερ εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν στενώτερον αὐτῆς ***(εἰκ. 1)***.

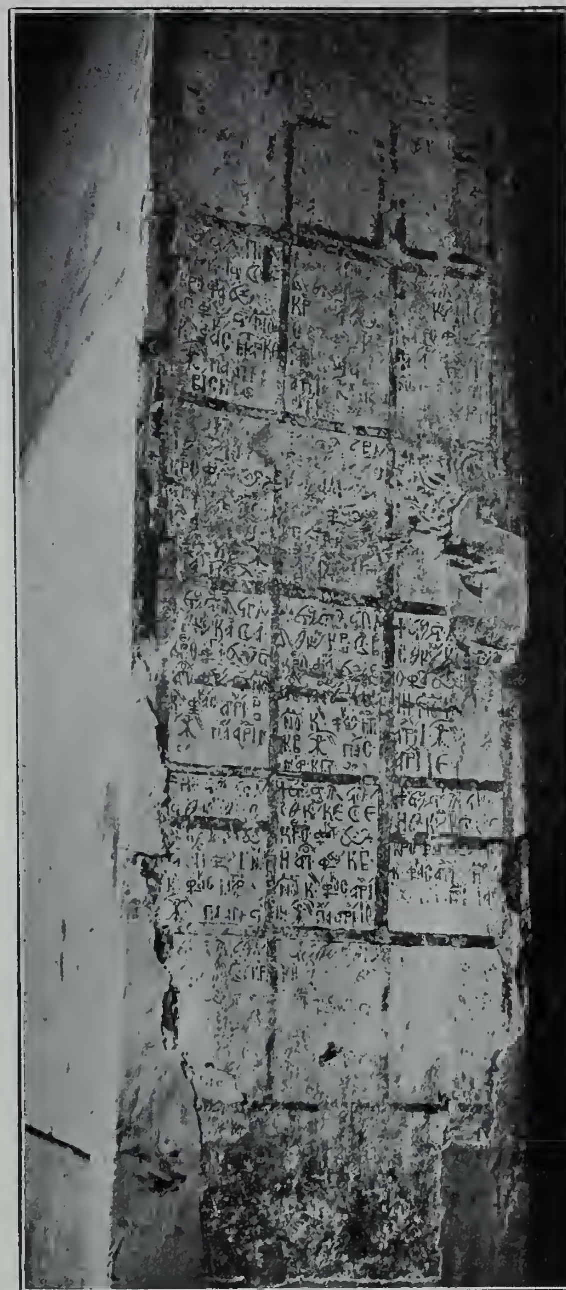
Ἡ ἐπιφάνεια τῆς παραστάδος εἶναι κεχωρισμένη εἰς εἴκοσι ἓν ἐν ὅλῳ ὀρθογώνια, ἀνὰ τρία εἰς ἑπτὰ στίχους, περιλαμβανόμενα ἐντὸς ἐρυθρῶν πλαισίων καὶ ἔχοντα τὸ ἔδαφος λευκὸν ***(εἰκ. 2)***. Κυρίως τὸ λευκὸν εἶναι ἐπίθετον χρῶμα ἐπὶ τῆς ἐρυθρᾶς ἐπιφανείας τῆς παραστάδος, εἶναι δὲ τοῦτο πολλαχοῦ φανερόν, ἔνθα ἀπολεπιζομένου τοῦ λευκοῦ ὑπεκφαίνεται τὸ ἐρυθρόν. Τῶν ὀρθογωνίων τὰ ἄνω ἓξ εἶναι μικρότερα τῶν ὑπολοίπων, ἔχουσι δὲ ἕκαστον ἴδιον πλῆρες ἐρυθρὸν πλαίσιον, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα ἔχουσι κοινὰς τὰς διαμέσους ταινίας. Αἱ ἐν τῇ $5^{η}$ καὶ τῇ $6^{η}$, ἴσως δὲ καὶ τῇ $2^{α}$ σειρᾷ, διὰ μέσου τῶν ὀρθογωνίων φαινόμεναι ἐρυθραὶ ταινίαι, φαίνεται ὅτι

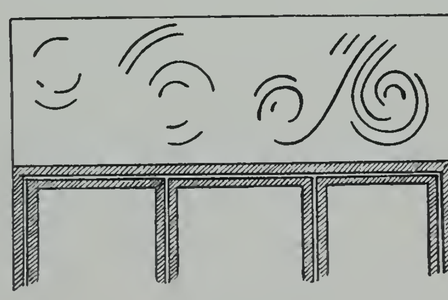
Εἰκ. 1.

εἶναι λείψανα προηγουμένης ἐσφαλμένης διαιρέσεως τῆς ἐπιφανείας. Ἅπαντα τὰ ὀρθογώνια πλὴν ἑνός, τοῦ τελευταίου τῆς 4ης σειρᾶς, εἶναι πλήρη ἐζωγραφημένων ἐπιγραφῶν, ἐπιστέφει δὲ τὴν στήλην ἄνω, κάτωθεν τοῦ ἐπικράνου τῆς παραστάδος καὶ καθ' ὅλον αὐτῆς τὸ πλάτος, ζώνη τεσσάρων σπειρῶν ὁμορρόπων πρὸς ἀριστερὰ ὡς φαίνεται ἐν τῷ παρακειμένῳ ἰχνογραφήματι ***(εἰκ. 3)***. Ὡσαύτως πλῆρες ὁμοίου τινὸς κοσμήματος ἦτο καὶ τὸ ἀρχῆθεν οὐχὶ ἐπιγεγραμμένον ὀρθογώνιον, ὡς ἐμφαίνεται νῦν ἐκ τῶν ἀμυδρῶν ἰχνῶν τοῦ ἐρυθροῦ. Τὸ ἀφαιρεθὲν ἐπίχρισμα ἦτο πάχους 0·01 μ..

Αἱ ἐντὸς τῶν ὀρθογωνίων ἐπιγραφαὶ διὰ μέλανος χρώματος γεγραμμέναι, πλὴν μιᾶς λέξεως δὶς δι' ἐρυθροῦ ἀπαντώσης, ἅπασαι δὲ ἐν συγκοπαῖς, παρέχουσιν ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ἐντύπωσιν γριφώδους συνταγματίου καὶ ἀναμιμνήσκουσιν ὁμοίως γεγραμμένα χειρόγραφα. Ἡ διατήρησις τῶν ἐπιγραφῶν δὲν εἶναι ἐν πᾶσι τοῖς ὀρθογωνίοις ἡ αὐτή, γενικῶς ὅμως τοιαύτη, ὥστε νὰ διακρίνηται μετὰ

Εἰκ. 2.

Εἰκ. 3.

βεβαιότητος, ὅτι πανταχοῦ πρόκειται περὶ ὁμοίου περιεχομένου. Καλῶς σῴζονται οἱ πίνακες τῆς τρίτης, πέμπτης καὶ ἕκτης σειρᾶς, ἀμυδρότερα εἶναι τὰ γράμματα τῆς τετάρτης, σχεδὸν δὲ ἐσβεσμένα τὰ τῶν δύο πρώτων καὶ τὰ τῆς τελευταίας.

Ἡ μεταγραφὴ τῶν πινάκων, τῶν ἀναγινωσκομένων νῦν, εἶναι ἡ ἑξῆς·

3ης σειρᾶς 1ος πίναξ:

† Ἔτος ϛϡπη´ (=6988) ἰνδικτιῶνος 3ης
ἡλίου κύκλοι 16 σελήνης 5
κρεοφαγίας ἑβδομάδες ἕξ
ἀπόκρεως Φεβρουαρίου 6. Νομικῶν
φάσκα Μαρτίου 29
Χριστιανῶν Πάσχα Ἀπριλίου 2
Βίσεκτον (δι᾽ ἐρυθροῦ χρώματος).

3ης σειρᾶς 2ος πίναξ:

† [Ἔτος 69]89 [ἰνδικτιῶνος
4ης ἡλίου κύκλοι 19 σελήνης 2ος
κρεοφαγίας ἑβδομάδες
ἐννέα· ἀπόκρεως Φεβρουαρίου 26
Νομικῶν Φάσκα
Ἀπριλίου 20· Χριστιανῶν [Πάσχα
Ἀπριλίου 22.

3ης σειρᾶς 3ος πίναξ:

[† Ἔτος] 6990 ἰνδικτιῶνος
[4ης] ἡλίου κύκλοι 19 σελήνης 2 ος
2ος κρεοφαγίας ἑβδομάδες
6· ἀπόκρεως Φεβρουαρίου . .
Νομικῶν Φάσκα . .
Χριστιανῶν Πάσχα Ἀπριλίου

4ης σειρᾶς 1ος πίναξ:

[† Ἔτος 6991 ἰνδικτιῶνος]
[4ης] ἡλίου κύκλοι 18 σελήνης
κρεοφαγίας ἑβδομάδες ἕξ
ἀπόκρεως Φεβρουαρίου —. Νομικῶν
Φάσκα Ἀπριλίου
— — Χριστιανῶν
Πάσχα Μαρτίου 30.

(Μετὰ τὴν ἡμερομ. τοῦ Φάσκα φαίνεται ὅτι ἦτό τι πλέον τοῦ συνήθους γεγραμμένον).

4ης σειρᾶς 2ος πίναξ:

ὅμοια διὰ τὸ ἔτος 6992.

4ης σειρᾶς 3ος πίναξ:

δὲν φέρει οὐδεμίαν ἐπιγραφήν, ἀλλ᾽ εἶναι κεκαλυμμένος ὑπὸ σπειρῶν ἐζωγραφημένων, ὧν μόνον ἴχνη διακρίνονται σήμερον.

5ης σειρᾶς 1ος πίναξ:

† Ἔτος 6993 ἰνδικτιῶνος
[4ης] ἡλίου κύκλοι 21 σελήνης 1
κρεοφαγίας ἑβδομάδες ἕξ
ἀπόκρεως Φεβρουαρίου 6. Νομικῶν Φάσκα Ἀπριλίου 2
Χριστιανῶν Πάσχα Ἀπριλίου 10.

5ης σειρᾶς 2ος πίναξ:

† Ἔτος 6994 ἰνδικτιῶνος
4ης ἡλίου κύκλοι 22 σελήνης 6
κρεοφαγίας ἑβδομάδες 5
Ἀπόκρεως Ἰανουαρίου 26
Νομικῶν Φάσκα Μαρτίου
22, Χριστιανῶν Πάσχα
Μαρτίου 26 3c´´.

5ης σειρᾶς 3ος πίναξ:

† Ἔτος 69[95 ἰνδικτιῶνος
5ης ἡλίου κύκλοι 2[2 σελήνης — κρεοφαγίας ἑβδομάδες 8 [ἀπόκρεως Ἰανουαρίου
18 Νομικῶν Φάσκω
Ἀπριλίου 10 Χριστιανῶν [Πάσχα
Ἀπριλίου 15.

6ης σειρᾶς 1ος πίναξ:

† Ἔτος 6996 ἰνδικτιῶνος
; 6ης ἡλίου κύκλοι 25 σελήνης [-
[κρεοφαγίας ἑβδομάδες]
6. ἀπόκρεως Φεβρουαρίου 10 Νομικῶν Φάσκα Μαρτίου 30
Χριοτιανῶν Πάσχα Ἀπριλίου 6.

6ης σειρᾶς 2ος πίναξ:

† Ἔτος 6997 ἰνδικτιῶνος
7ης ἡλίου τύκλοι 25 σελήνης 5
Κρεοφαγίας ἑβδομάδες
8 Ἀπόκρεως Φεβρουαρίου 22
Νομικῶν Φάσκα Ἀπριλίου
18 Χριρτιανῶν Πάσχα 19.

6ης σειρᾶς 3ος πίναξ:

† Ἔτος 6998 ἰνδικτιῶνος

8ης ἡλίου κύκλοι 2[ ] σελήνης 6
Κρεοφαγίας ἑβδομάδες Νομι-
κῶν Φάσκα Ἀπριλίου 7
Χριστιανῶν Πάσχα Ἀπριλίου 11

7ης σειρᾶς 1ος πίναξ:

† Ἔτος 6999 ἰνδικτιῶνος
.] ἡλίου κύκλοι 25 σελήνης .... Κρεο-
φαγίας ἑβδομάδες 6· ἀπό[κρεως
Φεβρουαρίου 6 Νομικῶν
Φάσκα Μαρτίου 27
Χριστιανῶν Πάσχα Ἀπριλίου

7ης σειρᾶς 2ος πίναξ:

† Ἔτος 7000 ἰνδικτιῶνος 6ης ἡλίου κύκλοι
28 σελήνης . κρεοφαγίας ἑβδομάδες
7 ἀπόκρεως Φεβρουαρίου
Νομικῶν Φάσκα
Χριστιανῶν [Πάσχα.

Τῆς *7ης σειρᾶς ὁ 3ος πίναξ* ὅλως ἐξίτηλος.

Λαμβάνοντες ὡς ἀφετηρίαν τὰ ἐν τοῖς ἀναγνωσθεῖσι πίναξι σαφῶς διαγινωσκόμενα ἔτη ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ ὑπολογίζοντες ἀπ' αὐτῶν πρὸς τὰ ἄνω εὑρίσκομεν ὅτι ὁ πρῶτος τῆς ἀναγραφῆς πίναξ ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔτος 6982 ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἤτοι εἰς τὸ (6982—5508=) 1474 ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως, ὁ δὲ τελευταῖος εἰς τὸ ἔτος 7001=1493. Ἔχομεν ἄρα τὰς ἀναγραφὰς τῶν κινητῶν ἑορτῶν ἤτοι τὰ Πασχάλια εἴκοσι συναπτῶν ἐτῶν.

Αἱ ἀναγραφαὶ αὗται εἶναι διά τε τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, μοναδικαὶ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν βυζαντιακῶν ἐκκλησιῶν, ἔχουσι δὲ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἰδίαν ἀξίαν. Ἀλλ' ὅ,τι κυρίως ἀποτελεῖ αὐτῶν τὴν σημασίαν εἶναι ἡ μαρτυρία, ἣν ἐμμέσως παρέχουσι περὶ τοῦ χρόνου τῆς εἰς μουσουλμανικὸν τέμενος μετατροπῆς τῆς ἐκκλησίας. Ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου δὲν μετετράπη ἅμα τῇ ὀθωμανικῇ κατακτήσει τῆς Θεσσαλονίκης 1430 εἰς τέμενος γινώσκομεν παρὰ τοῦ Δούκα ἔκδ. Βόννης σ. 201 (πρβ. Tafrali σ. 173)· *τὰ δὲ τῶν μοναστηρίων κρειττότερα, ὧν αἱ φῆμαι πανταχοῦ ἐκηρύττοντο ἐποίησε* (Μουρὰτ ὁ Β') *βωμοὺς τῆς αὐτῶν θρησκείας πλὴν τοῦ ναοῦ τοῦ μεγάλου μάρτυρος Δημητρίου· καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ εἰσελθὼν καὶ θύσας κριὸν ἕνα οἰκείαις χερσὶν προσηύξατο, εἶτα ἐκέλευσε τοῦ εἶναι ἐν χερσὶ χριστιανῶν· πλὴν καὶ τὸν τοῦ τάφου κόσμον καὶ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἀδύτων ἅπαντα οἱ Τοῦρκοι ἐνοσφίσαντο, τοίχους μόνον ἀφέντες κενούς.*

Ἐμμέσως δὲ περὶ τῆς παραμονῆς τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ μαρτυροῦσιν ἥ τε χρονολογία τοῦ ἐπιγράμματος τοῦ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ τάφου τοῦ ἐπιφανοῦς Ἕλληνος Σπαντουνῆ († 1481) καὶ ἡ ἐν χαράγματι, ὑπὸ τοῦ Παππαγεωργίου ἔ.ἄ. σ. 363 ἀρ. 16 δημοσιευθέντι, χρονολογία 1484 ἢ ἀπὸ κτίσ. κόσμου 6992, ἐξ ὧν ἐπιτρέπεται ἀσφαλῶς νὰ συναγάγωμεν ὅτι *τοὐλάχιστον* μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ὁ Ἅγιος Δημήτριος κατείχετο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Ἐν ταῖς νέαις ἀναγραφαῖς εἴδομεν ὅτι τὰ δύο χρονικὰ πέρατα εἶναι τὰ ἔτη 1474 καὶ 1493· ζήτημα δὲ σπουδαῖον εἶναι ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ χρόνου τῆς ἐπὶ τῆς παραστάδος ἀναγραφῆς τῶν πινάκων τούτων. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι καὶ οἱ 20 πίνακες ἀνεγράφησαν ἐφ' ἅπαξ, τότε ἔτος τῆς ἀναγραφῆς ἀνάγκη νὰ εἶναι τὸ ἀμέσως τοῦ 1474 προηγούμενον ἤτοι τὸ 1473, διότι ἄλλως ἡ ἀναγραφὴ κινητῶν ἑορτῶν παρελθόντων ἐτῶν οὐδένα σκοπὸν θὰ ἐπλήρου ἐν ᾧ τόπῳ ἐγένετο. Παρατηροῦμεν ἐν τούτοις ὅτι οἱ πίνακες διὰ τοῦ ἀνθεμωτοῦ πίνακος, τοῦ 3ου τῆς 4ης σειρᾶς, διακρίνονται εἰς δύο συστάδας, ὧν ἡ πρώτη περιέχει ἕνδεκα πίνακας, ἡ δὲ δευτέρα, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς 5ης σειρᾶς, ἐννέα ἤτοι α=1474—1484 καὶ β=1485—1493. Πιθανώτατον εἶναι ὅτι αἱ ἄλλως ἐντελῶς ἀσυνήθεις, ὡς εἶπον, ἐν ὁμοίῳ τόπῳ τοιαῦται ἀναγραφαὶ ἐγένοντο ἐπ' ἐκτάκτῳ τινὶ γεγονότι στενώτατα βεβαίως συνδεομένῳ πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἔτη δέ, καθὰ τοῦτο δυνατὸν νὰ συνέβη, εἶναι τὸ 1473 καὶ τὸ 1484 ἤ, ἐὰν θεωρήσωμεν τὸ ἀνθέμιον τῆς τετάρτης σειρᾶς ὡς ὅλως τυχαῖον, μόνον τὸ 1473. Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ εἰκάσῃ τις ὅτι αἱ ἀναγραφαὶ αὗται συνδέονται πρὸς παράτασιν τῆς ἐν χερσὶ τῶν χριστιανῶν παραμονῆς τῆς ἐκκλησίας χορηγηθεῖσαν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἀποτελεῖ ἁπλῆν εἰκασίαν, ἥτις δὲν δύναται ἄλλως νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Γεώργιος Π. Οἰκονόμος.

Σκύφος Ὁμηρικὸς ἐκ Κεφαλληνίας

(πίναξ 6)

ὑπὸ

Νικολάου Κυπαρίσση.

Κατὰ τὰς ἐν Κεφαλληνίᾳ ἀνασκαφάς, αἵτινες κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1912 ἐνηργήθησαν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας δι' ἐμοῦ καὶ τοῦ συμβούλου αὐτῆς κ. Ἀλεξάνδρου Φιλαδελφέως δαπάναις τοῦ φιλαρχαίου Ὀλλανδοῦ χορηγοῦ κ. Ἀδριανοῦ Γκούκωπ καὶ δὴ ἐν τῇ θέσει, ἥτις καλεῖται *Κοκκολᾶτα*, ἀπεκαλύφθησαν πλεῖστοι τάφοι μετὰ πολλῶν καὶ ποικίλων κτερισμάτων (ἴδε ΠΑΕ τοῦ 1912 σελ. 109), μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα ἀξιολογώτατος σκύφος, ἀνήκων εἰς τὴν τάξιν τῶν καλουμένων «Ὁμηρικῶν».

Περὶ τῶν Ὁμηρικῶν σκύφων ἐκ μὲν τῶν ξένων ἔχει γράψει μακρὰν κριτικωτάτην πραγματείαν ὁ Carl Robert (ἴδε Fünfzigstes Programm zum Winckelmannsfeste τοῦ ἔτους 1890 σελ. 1-97 «Homerische Becher»), ἣν ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ποιούμεθα πολλὰς παραπομπὰς εἰς αὐτὴν κατωτέρω.

Ἔτι δὲ ὁ κ. E. Pottier ἐν τῷ συγγράμματι Les monuments grecs № 14-16, années 1885-1889 vol. II pl. 8)· καὶ ὁ A. S. Murray ἔχει δημοσιεύσει τεμάχιον σκύφου εὑρισκόμενον ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ (Classical Review σ. 327)· ὁ Watzinger ἐν ΑΜ 1901 σελ. 58-67 καὶ ὁ Zahn ἐν τῷ συγγράμματι «Priene» τοῦ Theod. Wiegand καὶ Hans Schrader ἐν σελ. 401-411.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων δὲ ὁ Στέφανος Κουμανούδης ἐν ΑΕ τοῦ 1884 σ. 60-66 (πίν. 5) καὶ τοῦ 1887 σ. 67-76 (πίν. 5), ὁ κ. Ἀλέξανδρος Φιλαδελφεὺς ἐν ΑΕ τοῦ 1907 σ. 83-90 (πίν. 4) καὶ ὁ κ. Ἀπόστολος Ἀρβανιτόπουλος ἐν ΑΕ τοῦ 1910 σ. 81-94 (πίν. 2).

Οἱ Ὁμηρικοὶ οὗτοι σκύφοι, καλούμενοι οὕτω διότι κοσμοῦνται διὰ παραστάσεων εἰλημμένων ἐκ τῆς Ὀδυσσείας ἢ τῆς Ἰλιάδος, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται τῆς τάξεως ταύτης καὶ οἱ ἔχοντες παραστάσεις ἐκ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, εἶνε λεπτότατα καὶ εὔθραυστα ἡμισφαιριοειδῆ ἀγγεῖα, ἐν σχήματι μαστῶν, κατεσκευασμένα ἐξ ἐρυθρωποῦ χώματος, ἔχοντος λάβει διὰ τῆς ὀπτήσεως καὶ διὰ τῆς γανώσεως ὄψιν μέλανος μετάλλου (ἴδε Robert σ. 2). Καὶ ὁ μὲν πηλὸς αὐτῶν εἶναι ἱκανῶς ὠπτημένος, ἡ δὲ μέλαινα γάνωσις ἡ προσδίδουσα εἰς τὸ ἀγγεῖον τὴν μεταλλικὴν ὄψιν δὲν εἶναι καθ' ἅπαν τὸ ἀγγεῖον ἡ αὐτή (ἴδ. Watzinger, ΑΜ 1901 σελ. 67).

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἀνεγνώριζον τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Σάμια καλούμενα, μέχρις οὗ στηριχθέντες τινὲς ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως τῶν πλείστων αὐτῶν, τῶν Μεγάρων, ὠνόμασαν ταῦτα Μεγαρικά.

Ἡ ὀνομασία δ' ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἡ ἀκριβής, διότι ἐκτὸς τῶν Μεγάρων εὑρέθησαν πλεῖστα καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις τόποις ὡς ἐν Ἀττικῇ, ἐν Βοιωτίᾳ, ἐν Μεγαρίδι, ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ Λιμηρᾷ, ἐν Σύρῳ (ἴδ. ΕΑ, 1884, σ. 61), ἐν Ἀνθηδόνι, ἐν Τανάγρᾳ, ἐν Θήβαις, ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐν πολλαῖς νήσοις.

Καὶ ἡ εὕρεσις δὲ τοῦ ἡμετέρου σκύφου ἐν Κεφαλληνίᾳ δεικνύει τὴν εὐρυτάτην διάδοσιν τῶν ἀγγείων τούτων.

Ἐπειδὴ δὲ πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν ἀρχαίων περὶ τῶν Σαμιακῶν ἀγγείων γνωρίζομεν δηλ. τὸ ἁπλοῦν καὶ εὔωνον, τὸ λεπτὸν καὶ εὔθραυστον καὶ ἡ εὐρεῖα διάδοσις αὐτῶν, συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τοὺς εἰδικώτερον ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν παραστάσεων καλουμένους Ὁμηρικοὺς σκύφους, δυνάμεθα μετὰ πολλῆς πιθανότητος νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐν Σάμῳ ἱδρύθη καὶ ἠσκήθη τὸ πρῶτον τὸ ἐργαστήριον τῶν

ἀγγείων τούτων, εἶτα δὲ κατ᾽ ἀπομίμησιν καὶ ἐν πολλοῖς τόποις, οὐ μόνον ἐν νήσοις καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι (ἴδε Robert σελ. 3-4).

Ὁ Robert ἐν σελ. 5 πάντας τοὺς σκύφους τούτους, οὐ μόνον τοὺς δι᾽ Ὁμηρικῶν παραστάσεων ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν γένει διὰ μυθολογικῶν σκηνῶν κεκοσμημένους, διαιρεῖ εἰς δύο τεχνικῶς οὐσιωδῶς διαφόρους τάξεις. Ἐν τῇ μιᾷ αἱ παραστάσεις μορφῶν καὶ κοσμημάτων ἀπετυποῦντο δι᾽ ἰδίων σφραγίδων ἐπὶ τοῦ ἤδη ἑτοίμου ἀγγείου, ὡς ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐχαράσσοντο καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ διὰ χωνοειδοῦς ἐργαλείου.

Εἰς τὰ ἀγγεῖα τῆς τάξεως ταύτης συναντῶμεν μὲν πρωτοτύπους ἐργασίας, ἀλλ᾽ ἁπλῶν, ἀσήμων πηλοπλαστῶν ἐργαζομένων μετὰ μεγάλης ἐλευθερίας εἰς τὰς συνθέσεις τῶν ἐπὶ τῶν ἀγγείων παραστάσεων, εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ κατάταξιν τῶν μορφῶν.

Ἐν τῇ ἑτέρᾳ τάξει ἀνήκουσιν ἀγγεῖα, ἰδίᾳ οἱ Ὁμηρικοὶ σκύφοι, ὧν αἱ μορφαὶ καὶ ἐν γένει αἱ παραστάσεις εἶναι ἀποτυπώματα μητρῶν εἰλημμένων ἐκ τελείως ἐξειργασμένων προτύπων καὶ περιλαμβανουσῶν καὶ τὰς ἐπιγραφάς.

Ἀλλὰ τὰ πρότυπα ταῦτα, ἐξ ὧν ἐλαμβάνοντο αἱ μῆτραι, δὲν κατεσκευάζοντο ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν πηλοπλαστικὴν τῶν σκύφων βιομηχανίαν, ἀλλ᾽ ἦσαν μᾶλλον ἔργα πρωτότυπα ἀξιολόγων Ἑλλήνων τορευτῶν τοῦ ἀργύρου εὑρισκόμενα ἐν κατοχῇ ἰδιωτῶν ἢ ἐν ἱεροῖς.

Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τοῦ τεχνικοῦ χαρακτῆρος τῶν παραστάσεων ὑπενθυμίζοντος τὴν γλυπτικὴν μεταλλοτεχνίαν (ἴδ. Watzinger AM τοῦ 1901 σ. 67 μετὰ τῆς αὐτόθι βιβλιογραφίας) καὶ ἐκ πληθύος φαινομένων ἐπὶ τῶν τοιούτων σκύφων (ὡς λ. χ. ἐκ τῆς ἀτελοῦς ἀποτυπώσεως τῶν ἐπιγραφῶν, τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως γραμμάτων τινῶν, τῆς παραλείψεως ἔν τισι μορφαῖς λεπτομερειῶν), ὧν πάντων ἡ ἐξήγησις ὑπάρχει ἐν τῇ ἐλλιπεῖ μήτρᾳ.

Εἶναι δὲ τοσαύτη ἡ συγγένεια καὶ ἡ ὁμοιότης τῶν σῳζομένων Ὁμηρικῶν σκύφων καὶ ὡς πρὸς τὴν τέχνην καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐπ᾽ αὐτῶν εἰκονιζομένας παραστάσεις, ὥστε οὐ μόνον πρέπει νὰ ἀνήκωσιν οὗτοι εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ εἰς τὴν αὐτὴν πηλοπλαστικὴν βιομηχανικὴν σχολήν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τούτων νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν αὐτὸν καλλιτέχνην (ὡς νομίζει ὁ Robert διὰ τοὺς ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Α καὶ Β ὑπ᾽ αὐτοῦ περιγραφομένους σκύφους ἐν σελ. 8-18).

Τὰ τῶν τορευτῶν πρωτότυπα ἔργα, ἐξ ὧν ἐλήφθησαν αἱ μῆτραι τῶν Ὁμηρικῶν σκύφων ἀνάγονται εἰς τὴν τρίτην πΧ ἑκατονταετηρίδα καὶ δύνανται νὰ ἐκταθῶσι μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς δευτέρας, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηρίων ἀποδεικνύει ὁ Robert ἐν σελ. 19-20 καὶ ὁ Στέφανος Κουμανούδης ἐν ΑΕ τοῦ 1884 σελ. 65.

Οἱ κατασκευασταὶ αὐτῶν ἀνήκοντες εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς Ἀλεξανδρινῆς παιδείας φαίνεται, ὅτι ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν ἄμεσον πρὸς τοὺς κύκλους τῶν λογίων, ἐξ ὧν ἔλαβον τὴν ἔμπνευσιν τῆς δημιουργίας τῶν ἑαυτῶν ἔργων, ἐχόντων ἕνεκα τούτου σπουδαίαν σημασίαν ὡς προερχομένων ἐκ τῆς γνώσεως αὐτῶν τῶν ποιημάτων καὶ παρεχόντων ἀνεκτίμητον ὑλικὸν διὰ τὴν φιλολογικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν (ἴδε Robert σελ. 67-68).

Τοιαύτην σπουδαίαν σημασίαν καὶ τοιοῦτον φιλολογικὸν διαφέρον κέκτηται καὶ ὁ ἀνὰ χεῖρας ἡμέτερος ζῳωτὸς ἐπιγεγραμμένος Ὁμηρικὸς σκύφος διά τε τὰς ἐπ᾽ αὐτοῦ ἀναγλύπτους παραστάσεις καὶ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ διὰ τὴν καλὴν αὐτοῦ διατήρησιν.

Ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν σκύφων, οἵτινες εἶναι ἀντίτυπα μητρῶν εἰλημμένων ἐκ τῶν προτύπων μεταλλουργημάτων καὶ φέρει παραστάσεις ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ κύκλου.

Τὸ ὕψος τοῦ σκύφου εἶναι 0·073, ἡ ἄνω διάμετρος 0·13 καὶ ἡ κάτω διάμετρος 0·04.

Ἡ μέλαινα αὐτοῦ γάνωσις εἶναι οὐ μόνον ἐξωτερικὴ ἀλλὰ καὶ ἐσωτερική. Φέρει καθ᾽ ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν περιφέρειαν ὑπὸ τὸ χεῖλος ταινίαν πλοκαμοειδοῦς κοσμήματος ἐντὸς ζώνης ὑπὸ γραμμῶν δηλουμένης ***(εἰκ. 1)***.

Κάτω ἐν τῷ μέσῳ μὲν τῆς βάσεως τοῦ σκύφου ὑπάρχει ἀνάγλυπτος ῥόδαξ ὀκτώφυλλος περιβαλλόμενος πανταχόθεν ὑπὸ ὅρμου μαργαριτῶν, ἐν τῷ ἐξωτάτῳ δὲ μέρει αὐτῆς πλοκαμοειδὲς κόσμημα ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ χείλους, ἀλλ᾽ ἐντελεστέρας ἐκτελέσεως ***(εἰκ. 2)***.

Αἱ ἐπὶ τοῦ σκύφου ἀπεικονιζόμεναι παραστάσεις ἀποτελοῦνται ἐξ ἕνδεκα ἀνθρωπίνων μορφῶν, ὑπὲρ

Εἰκ. 1. Ἀλεξάνδρου καὶ Μενελάου μονομαχία.

Εἰκ. 2. Ἡ βάσις τοῦ σκύφου.

ἑκάστην τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἀνάγλυπτος ἐπιγραφὴ δηλοῦσα τὴν εἰκονιζομένην μορφήν, καὶ ἐξ ἑνὸς τύμβου καὶ διαιροῦνται εἰς τέσσαρας σκηνὰς διαφόρου ὑποθέσεως.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη σκηνὴ ὑπόθεσιν ἔχει τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Μενελάου μονομαχίαν, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ὑπὸ τοῦ Πανδάρου τόξευσιν τοῦ Μενελάου τῇ προτροπῇ τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ δὲ τρίτη τὴν ἀριστείαν τοῦ Διομήδους καὶ ἡ τετάρτη τὴν ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ Ἀχιλλέως ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου θυσίαν τῆς Πολυξένης.

Τὸ κέντρον τῆς πρώτης σκηνῆς ἀποτελοῦσιν οἱ μονομαχοῦντες Μενέλαος καὶ Ἀλέξανδρος καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῶν ἐκ δεξιῶν μὲν εἰκονίζεται ἡ Ἀφροδίτη, ἐξ ἀριστερῶν δὲ ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Ὀδυσσεύς. Τὴν δευτέραν σκηνὴν ἀποτελοῦσιν ὁ Πάνδαρος καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, τὴν τρίτην μόνος ὁ Διομήδης καὶ τὴν τετάρτην αἱ λοιπαὶ τρεῖς μορφαί, ὁ Νεοπτόλεμος μετὰ τῆς Πολυξένης καὶ τοῦ τύμβου καὶ ὁ Ἀχιλλεύς.

Τὸν σκύφον εὑρισκόμενον προσωρινῶς ἐν τῷ Κεντρικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν ὑπ' ἀρ. 14624, μέχρις οὗ μετακομισθῇ εἰς τὸ μετ' οὐ πολὺ ἀποπερατούμενον Μουσεῖον τοῦ Ἀργοστολίου, ἀπεικόνισεν ἐν τῷ **πίν. 6** ὁ καλλιτέχνης ζωγράφος κ. Εὐάγγελος Ἰωαννίδης.

Συγχρόνως δ' ὅμως κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ τάφου, ἐν ᾧ εὑρέθη ὁ ἀνὰ χεῖρας σκύφος, εὑρέθη καὶ τὸ ἐν εἰκ. 7 εἰκονιζόμενον τεμάχιον Ὁμηρικοῦ σκύφου, φέρον μέρος τοῦ ὑπὸ τὸ χεῖλος τοῦ σκύφου πλοκαμοειδοῦς κοσμήματος καὶ τὰ τέσσαρα τελευταῖα γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς Νεοπτόλεμος καὶ κάτωθι αὐτῶν τὰ δύο τελευταῖα τῆς λέξεως Πολυξένα. Τὸ τεμάχιον φέρει ἴχνη θραύσεως ἀρχαίας καὶ κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευράς. Ἡ εὕρεσις καὶ τοῦ τεμαχίου τούτου, ἀνήκοντος εἰς Ὁμηρικὸν σκύφον προφανῶς ὅμοιον τῷ ἡμετέρῳ πιστοποιεῖ ἔτι μᾶλλον τὴν διὰ πολλῶν ἀντιτύπων διάδοσιν τῶν ἀρχικῶν συνθέσεων τῶν μεταλλικῶν καλλιτεχνημάτων.

Σκηνὴ πρώτη.

Ἀλεξάνδρου καὶ Μενελάου μονομαχία.

Ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ εἰκονίζεται ἡ ἐν τῷ Γ τῆς

Ἰλιάδος ὑμνουμένη Ἀλεξάνδρου καὶ Μενελάου μονομαχία.

Ὁ θεοειδὴς Ἀλέξανδρος ἔχει καταπέσει ἤδη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ παρίσταται συρόμενος ἐκ τῆς κόμης μετὰ βίας ὑπὸ τοῦ Μενελάου. Ἀμφότεροι φέρουσι θώρακα καὶ ἀσπίδα· καὶ ὁ μὲν ἀρηΐφιλος Μενέλαος φέρει ἔτι τὴν περικεφαλαίαν αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἔχει ἀπολέσει αὐτὴν ἐν τῇ πάλῃ.

Διότι ἐν ᾧ ὁ Μενέλαος κατὰ τὸν ποιητὴν ἥρπασε τὸν Ἀλέξανδρον ἐκ τῆς ἱπποδασείης κόρυθος καὶ ἔσυρεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἡ Ἀφροδίτη λύσασα τὸν περὶ τὸν λαιμὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὀχέα (ἱμάντα) τῆς κόρυθος ἠλευθέρωσεν ἐκ τοῦ κινδύνου τοῦ ἀποπνιγμοῦ αὐτόν, καταλειφθείσης μόνης τῆς περικεφαλαίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Μενελάου· ταύτην δ᾽ ὅμως ὁ Μενέλαος ἐξεσφενδόνησε πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων καὶ οὕτω ἔμεινεν ἄνευ περικεφαλαίας ὁ Ἀλέξανδρος.

Ἰλιάδος Γ στίχ. 369-378

Ἦ, καὶ ἐπαΐξας κόρυθος λάβεν ἱπποδασείης,
ἕλκε δ᾽ ἐπιστρέψας μετ᾽ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιούς·
ἄγχε δέ μιν πολύκεστος ἱμὰς ἁπαλὴν ὑπὸ δειρήν,
ὅς οἱ ὑπ᾽ ἀνθερεῶνος ὀχεὺς τέτατο τρυφαλείης.
καί νύ κεν εἴρυσσέν τε, καὶ ἄσπετον ἤρατο κῦδος,
εἰ μὴ ἄρ᾽ ὀξὺ νόησε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη,
ἥ οἱ ῥῆξεν ἱμάντα βοὸς ἶφι κταμένοιο·
κεινὴ δὲ τρυφάλεια ἅμ᾽ ἕσπετο χειρὶ παχείῃ.
τὴν μὲν ἔπειθ᾽ ἥρως μετ᾽ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς
ῥῖψ᾽ ἐπιδινήσας, κόμισαν δ᾽ ἐρίηρες ἑταῖροι.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Μενέλαος ὁρμᾷ αὖθις κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν δὲ στιγμὴν ταύτην ἔχει ἀπεικονίσει ὁ τεχνίτης ἐπὶ τοῦ σκύφου.

Ἰλιάδος Γ 379.

« Αὐτὰρ ὁ ἂψ ἐπόρουσε, κατακτάμεναι μενεαίνων
ἔγχεϊ χαλκείῳ . . . ».

Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην συμπλοκὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἔχει ἤδη καταπέσει καὶ γονατίσει ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδός, ἐν ᾧ ὁ ἀριστερός, κεκαμμένος κατὰ τὸ γόνυ, ἀδρανὴς ἐκτείνεται, ὡς ἀδρανὴς καὶ παράλυτος φαίνεται ἡ ἀριστερά του χείρ, δι᾽ ἧς ἔτι κρατεῖ τὴν ἀσπίδα.

Αἱ δυνάμεις ἔχουσι καταλίπει πλέον τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις καταβάλλει ὑστάτην προσπάθειαν διὰ τῆς δεξιᾶς του χειρός, ὅπως ἀποσπάσῃ ἐκ τῆς κόμης αὐτοῦ τὴν χεῖρα τοῦ Μενελάου. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν διεύθυνσιν, πρὸς ἣν ὁ Μενέλαος σύρει τὸν Ἀλέξανδρον, οὗτος στρέφει ἀποτόμως τὴν κεφαλὴν προσβλέπων πρὸς τὴν αἰφνιδίως ἀναφανεῖσαν σώτειράν του Ἀφροδίτην, πρὸς ἣν καὶ ὁ Μενέλαος προσβλέπει αἰσθανόμενος ἴσως, ὅτι ἐκφεύγει καὶ πάλιν τῶν χειρῶν του ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ ὑπὸ ἀνωτέρας βοηθούμενος βοηθείας. Τοιαύτην βοήθειαν θέλων νὰ ἀποκρούσῃ ὁ Μενέλαος ὑψοῖ οἱονεὶ αὐτομάτως διὰ τῆς ἀριστερᾶς του χειρὸς τὴν ἀσπίδα, ἀλλὰ μάτην· διότι κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν ἡ προστατεύουσα τὸν Ἀλέξανδρον Ἀφροδίτη ἐμφανίζεται ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀρχαίας πρεσβύτιδος

Ἰλ. Γ 386

« γρηΐ εἰκυῖα παλαιγενέϊ »

καὶ ἁρπάζει αὐτὸν καὶ περικαλύψασα δι᾽ ἀέρος κομίζει εἰς εὐώδη κοιτῶνα

Ἰλ. Γ 380

« . . . . τὸν δ᾽ ἐξήρπαξ᾽ Ἀφροδίτη
ῥεῖα μάλ᾽, ὥστε θεός, ἐκάλυψε δ᾽ ἄρ᾽ ἠέρι πολλῇ,
κάδδ᾽ εἷσ᾽ ἐν θαλάμῳ εὐώδεϊ κηώεντι ».

Ἡ Ἀφροδίτη ὄντως ἐν τῷ σκύφῳ εἰκονίζεται γραῖα, ἔχουσα τὴν κόμην ἀναδεδεμένην δι᾽ ὀθόνης καὶ φέρουσα ποδήρη πολύπτυχον χιτῶνα. Διὰ ζωηρῶν γραμμῶν εἰκονίζεται αὕτη ἐκτείνουσα τὰς ἰσχνάς της χεῖρας, ἵνα ἁρπάσῃ καὶ σώσῃ τὸν προσφιλέστατον αὐτῇ Ἀλέξανδρον.

Ὁ καλλιτέχνης ἐνταῦθα δὲν ἠκολούθησε πιστῶς τὴν περιγραφὴν τοῦ Ὁμήρου, καθ᾽ ἣν ἡ Ἀφροδίτη ὡς θεὰ ἔσωσε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς εὐώδη θάλαμον, μετεμορφώθη δὲ μόνον ὅταν μετέβη εἰς τὴν Ἑλένην ὡς γραῖα παλαιά, γνώριμος καὶ προσφιλὴς αὐτῇ, ἵνα καὶ ταύτην ὁδηγήσῃ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ᾽ ἡ Ἀφροδίτη ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἑλένης ἐκ τοῦ κάλλους αὐτῆς ἅτε ἔχουσα γυμνὸν τὸν λαιμὸν καὶ τὸ στῆθος.

Ἰλ. Γ 396

Καί ῥ᾽ ὡς οὖν ἐνόησε θεᾶς περικαλλέα δειρὴν
στήθεά θ᾽ ἱμερόεντα καὶ ὄμματα μαρμαίροντα . .

Ὁ καλλιτέχνης τοῦ προτύπου καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἐφάνη πιστὸς εἰκονίσας τὴν Ἀφροδίτην γυμνὴν μέχρις ὀσφύος, δὲν κατώρθωσε δ' ὅμως ἐν τῇ κατεσκληκυίᾳ γραίᾳ νὰ διασώσῃ περικαλλέα δειρὴν καὶ στήθη ἱμερόεντα καὶ ὄμματα μαρμαίροντα, ὥστε νὰ ἀναγνωρίζηται ὑπ' αὐτὴν ἡ Ἀφροδίτη καὶ ἄνευ τῆς ἐπιγραφῆς (εἰκ. 1).

Εἰς τὴν σκηνὴν τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Μενελάου μονομαχίας ἀνήκουσι καὶ αἱ μορφαὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ τοῦ Ὀδυσσέως.

Ὁ Ἀγαμέμνων εἰκονίζεται τρέχων δρομαίως πρὸς τὸν μαχόμενον Μενέλαον, φέρων κράνος, οὗ ἡ κορυφὴ δὲν ἔχει ἀπεικονισθῆ, θώρακα, χιτωνίσκον, ξίφος, οὗ μόνον τὸ κάτω μέρος διακρίνεται καὶ πέδιλα. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κρατεῖ δόρυ, τὴν δὲ δεξιὰν ἐκτείνει μετὰ συνεσφιγμένης παλάμης ἴσως εἰς ἔνδειξιν ἀπειλῆς. Δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι κρατεῖ λίθον, διότι ὁ Ἀγαμέμνων ἐκώλυε τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ βάλλωσι διὰ λίθων τοὺς Τρῶας μικρὸν πρὸ τῆς μονομαχίας.

Ἰλ. Γ 79-82

«Τῷ δ' ἐπετοξάζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
ἰοῖσίν τε τιτυσκόμενοι, λάεσσί τ' ἔβαλλον.
αὐτὰρ ὁ μακρὸν ἄϋσσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων.
Ἴσχεσθ', Ἀργεῖοι, μὴ βάλλετε, κοῦροι Ἀχαιῶν.»
(εἰκ. 1).

Ὄπισθεν τοῦ Ἀγαμέμνονος ὡσαύτως τρέχων πρὸς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν εἰκονίζεται ὁ Ὀδυσσεὺς φέρων τὸν πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, θώρακα, χιτωνίσκον καὶ πέδιλα **(εἰκ. 3).** Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατεῖ δόρυ, ἐνῷ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὑποτίθεται ὅτι κρατεῖ τὴν λαβὴν τοῦ ξίφους του, οὕτως ὥστε νὰ λαμβάνῃ τοῦτο θέσιν ὁριζοντίαν.

Ὅτι ἀμφότεροι οὗτοι Ἀγαμέμνων καὶ Ὀδυσσεὺς ἀνήκουσιν εἰς τὸ σύμπλεγμα τῆς μονομαχίας, μανθάνομεν παρὰ τῆς Ἑλένης, ἥτις ἐλθοῦσα εἴς τινα πύργον, ἵνα ἴδῃ τὴν μονομαχίαν, συναντᾷ τὸν Πρίαμον, εἰς ὃν ἐρωτῶντα ὀνομάζει τοὺς ἥρωας, οὓς βλέπει ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Ἀχαιῶν.

Πρῶτον ὀνομάζει τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ δεύτερον τὸν Ὀδυσσέα.

Ἰλ. Γ 178

«Οὗτος γ' Ἀτρείδης, εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων,
ἀμφότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθός, κρατερός τ' αἰχμητής.

καὶ ἐν στ. 200

Οὗτος δ' αὖ Λαερτιάδης, πολύμητις Ὀδυσσεύς,
ὃς τράφη ἐν δήμῳ Ἰθάκης κραναῆς περ ἐούσης,
εἰδὼς παντοίους τε δόλους καὶ μήδεα πυκνά.

Ὁ καλλιτέχνης τοῦ προτύπου δὲν ἀπεικόνισε καὶ τοὺς λοιποὺς ὑπὸ τῆς Ἑλένης ἀναφερομένους ἥρωας, τὸν Αἴαντα καὶ τὸν Ἰδομενέα, διότι μόνον ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἦσαν οἱ κυρίως τῆς μονομαχίας μετέχοντες· οὗτοι μόνοι λαμβάνουσι μέρος καὶ κατὰ τὴν πρὸ τῆς μονομαχίας μεταξὺ τῶν ἐπισήμων Τρώων καὶ τῶν Ἑλλήνων τελετὴν τῶν ὁρκίων.

Ἰλ. Γ 267

Ὤρνυτο δ' αὐτίκ' ἔπειτα ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων,
ἂν δ' Ὀδυσεὺς πολύμητις· ἀτὰρ κήρυκες ἀγαυοὶ
ὅρκια πιστὰ θεῶν σύναγον, κρατῆρι δὲ οἶνον
μίσγον, ἀτὰρ βασιλεῦσι ὕδωρ ἐπὶ χεῖρας ἔχευαν κτλ.

Εἰκ. 3. Ἀριστεία Διομήδους.

Σκηνὴ δευτέρα.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Πανδάρου τόξευσις τοῦ Μενελάου.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ σκηνῇ εἰκονίζεται ἡ ἐν τῇ τετάρτῃ ῥαψῳδίᾳ τῆς Ἰλιάδος ὑμνουμένη τόξευσις τοῦ Μενελάου ὑπὸ τοῦ Πανδάρου τῇ προτροπῇ τῆς Ἀθηνᾶς.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἀφροδίτης συντελεσθεῖσαν σωτηρίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἐξαφάνισιν αὐτοῦ ἐκ τοῦ

Ἐτυπ. 2 6 15.

πεδίου τῆς μάχης, ἡ Ἀθηνᾶ κατὰ γνώμην τῆς Ἥρας καὶ τῇ συγκατανεύσει τοῦ Διὸς προτρέπει τὸν Πάνδαρον, ὅπως τοξεύσῃ τὸν Μενέλαον, ἵνα οὕτω δοθῇ ἐκ τῶν Τρώων ἡ πρώτη ἀφορμὴ πρὸς παράβασιν τῶν ὁρκίων. Τούτου γενομένου ἐπέρχεται ἡ τῶν ὁρκίων σύγχυσις καὶ γίνεται μάχη κρατερὰ καὶ φόνος πολὺς ἑκατέρωθεν.

Οὕτω ἐν τῇ τετάρτῃ ῥαψῳδίᾳ τῆς Ἰλιάδος τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες γεγονὸς τὸ προκαλέσαν τὴν τῶν ὁρκίων σύγχυσιν εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Πανδάρου τόξευσις τοῦ Μενελάου, ἣν ἐπιτυχῶς ἐξέλεξεν ὁ καλλιτέχνης τοῦ προτύπου πρὸς ἀπεικόνισιν ἐν τῇ ὅλῃ σειρᾷ τῶν Ἰλιακῶν σκηνῶν.

Ἡ Ἀθηνᾶ κατελθοῦσα ἐκ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀναζητήσασα διὰ μέσου τῶν στρατοπέδων τὸν Πάνδαρον εὗρεν αὐτὸν καὶ κατέπεισε τοῦ ἄφρονος τὰς φρένας διὰ τῶν ἑξῆς λόγων:

Ἰλ. Δ στίχ. 93-103

«Ἦ ῥά νύ μοί τι πίθοιο, Λυκάονος υἱὲ δαΐφρον;
τλαίης κεν Μενελάῳ Μενελάῳ ἐπιπροέμεν ταχὺν ἰόν·
πᾶσι δέ κε Τρώεσσι χάριν καὶ κῦδος ἄροιο,
ἐκ πάντων δὲ μάλιστα Ἀλεξάνδρῳ βασιλῆϊ.
τοῦ κεν δὴ πάμπρωτα παρ' ἀγλαὰ δῶρα φέροιο,
αἴ κεν ἴδῃ Μενέλαον Ἀρήϊον, Ἀτρέως υἱὸν
σῷ βέλεϊ δμηθέντα, πυρῆς ἐπιβάντ' ἀλεγεινῆς.
ἀλλ' ἄγ', ὀΐστευσον Μενελάου κυδαλίμοιο·
εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενέϊ κλυτοτόξῳ,
ἀρνῶν πρωτογόνων ῥέξειν κλειτὴν ἑκατόμβην,
οἴκαδε νοστήσας ἱερῆς εἰς ἄστυ Ζελείης.»

Ὁ Πάνδαρος εὐθὺς τότε λαβὼν τὸ ἐκ κεράτων ἀγρίου αἰγὸς μέγα καὶ ἐπίχρυσον τόξον του καὶ ἐξαγαγὼν ἐκ τῆς φαρέτρας τὸ τὰς βαθείας ὀδύνας ἐμποιοῦν πτερόεν βέλος, ἀφ' οὗ προσηυχήθη εἰς τὸν κλυτότοξον Ἀπόλλωνα, ἐπέθηκε τὸν πικρὸν ὀϊστὸν ἐπὶ τῆς νευρᾶς τοῦ τόξου, ἔτεινεν αὐτὴν καὶ ἐτόξευσε τὸν Μενέλαον (Ἰλ. Δ στίχ. 105-126).

Ἀλλ' ἡ Ἀθηνᾶ, προστατεύουσα τὸν Μενέλαον, διηύθηνε τὸ βέλος οὕτως ὥστε τοῦτο ἐλαφρὰν μόνον νὰ προξενήσῃ εἰς αὐτὸν πληγὴν (Ἰλ. Δ στίχ. 127-140).

Ἐν τῷ σκύφῳ εἰκονίζεται ἡ Ἀθηνᾶ φέρουσα ποδήρη πολύπτυχον καὶ κατὰ τὴν ὀσφὺν ἀναδιπλούμενον χιτῶνα, θώρακα καὶ κράνος. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κρατεῖ τὴν ἀσπίδα καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ δόρυ· βαδίζει πρὸς τὸν Πάνδαρον, ὅστις εἰκονίζεται φέρων θώρακα, φαρέτραν, πέδιλα καὶ τὸν Φρυγικὸν πῖλον. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατεῖ τὸ τόξον του καὶ ὑψοῖ τὴν ἀριστερὰν μέχρι τῶν ὤτων. Ἐν ᾧ δὲ βαδίζει πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν προβάλλων ζωηρῶς τὸν ἀριστερὸν πόδα, στρέφει ἀποτόμως τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ δεξιὰ ***(εἰκ. 4)***.

Εἰκ. 4. Ἡ ὑπὸ τοῦ Πανδάρου τόξευσις τοῦ Μενελάου.

Καθ' ἡμᾶς εἶναι ἡ στιγμή, καθ' ἣν μόλις ἔχει ἀφίσει τὸ ἐχεπευκὲς βέλος κατὰ τοῦ Μενελάου. Προλαβὼν δὲ μόνον νὰ λάβῃ τὸ τόξον διὰ τῆς δεξιᾶς του χειρὸς σπεύδει μὲν πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, ἀλλὰ συγχρόνως διὰ τῆς ἀποτόμως πρὸς τὸν Μενέλαον στρεφομένης κεφαλῆς του παρακολουθεῖ τὴν φορὰν τοῦ βέλους. Τοῦτ' αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ ὑψουμένη ἀριστερά του χείρ.

Οὕτω τοῦ βέλους οὔπω μέχρι τοῦ Μενελάου καταφθάσαντος, ὁ καλλιτέχνης σοφῶς ἐν τῇ συνθέσει τῶν ἀποτελούντων τὰς διαφόρους σκηνὰς προσώπων, ἀπέφυγεν ἐν τῇ δευτέρᾳ σκηνῇ τὴν ἐπανάληψιν τῆς παραστάσεως τοῦ Μενελάου, ὅπερ δὲν θὰ κατώρθου, ἐὰν εἶχεν ἤδη πληγωθῇ ὁ Μενέλαος.

Ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου παρεδέχθημεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ὁ Μενέλαος ἀνήκει μόνον εἰς τὴν πρώτην σκηνήν, προσβλέπων πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀφροδίτης καὶ αὐτομάτως ὑψῶν τὴν ἀσπίδα πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον θείας βοηθείας, ἣν αἰσθάνεται συντελουμένην, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι τὴν δευτέραν σκηνὴν ἀποτελοῦσι μόνον αἱ παραστάσεις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Πανδάρου.

Σκηνὴ τρίτη.

Διομήδους ἀριστεία.

Τὴν τρίτην ἐπὶ τοῦ σκύφου σκηνὴν ἀποτελεῖ μόνος ὁ Διομήδης.

Τὴν μόνωσιν ταύτην τοῦ Διομήδους σοφῶς ὁ καλλιτέχνης τοῦ προτύπου εἰκόνισεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὀδυσσέως δρομαίου βηματισμοῦ αὐτοῦ, οὗ ἕνεκα φαίνεται οὗτος ἐντελῶς ξένος πρὸς τὴν ἑτέρωθεν αὐτοῦ τελουμένην θυσίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἀποτόμου καὶ κατ' ἀντίθετον τοῦ βηματισμοῦ διεύθυνσιν στροφῆς τῆς κεφαλῆς, ἧς ἕνεκα ἀποχωρίζεται τοῦ τε Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος.

Ὡσαύτως δὲ διὰ τοῦ ἀναβαθμοῦ, ἐφ' οὗ πατεῖ ἤδη ὁ δεξιὸς τοῦ Διομήδους πούς, ὁ καλλιτέχνης ἠθέλησε νὰ ὑποδείξῃ προοπτικῶς τὸ ὑψηλότερον ἐπίπεδον, εἰς ὃ ἀνέρχεται καὶ ἐφ' οὗ μέλλει νὰ δράσῃ, ἐν ᾧ πάντα τὰ λοιπὰ ἐπὶ τοῦ σκύφου πρόσωπα δρῶσιν ἐπὶ χαμηλοτέρας ἐπιφανείας.

Διὰ τοῦ Διομήδους ἀντιπροσωπεύεται ἐπὶ τοῦ σκύφου ἡ πέμπτη ῥαψῳδία τῆς Ἰλιάδος, ἧς μόνη ὑπόθεσις εἶναι ἡ ἀριστεία αὐτοῦ.

Διὰ τὸν καλλιτέχνην θὰ ἦτο δυσχερὲς νὰ ἀπεικονίσῃ τὰς πράξεις πάσας καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Διομήδους τὰ ἐν τῇ ῥαψῳδίᾳ ταύτῃ ὑμνούμενα, ἢ τοὐλάχιστον ἡ ἀπεικόνισις αὐτῶν θὰ ἀπῄτει ὁλόκληρον σκύφον.

Ἀπεικόνισε λοιπὸν αὐτὸν ἕτοιμον νὰ δράσῃ ἢ μᾶλλον πορευόμενον ἤδη ἀποφασιστικῶς εἰς δρᾶσιν μνησθέντα καὶ πάλιν τῆς θούριδος ἀλκῆς (Ἰλ. Δ στίχ. 418).

Τοῦτο ἐξεδήλωσεν ὁ καλλιτέχνης διὰ ζωηροτάτων γραμμῶν ἐν τῷ σχεδιογραφήματι τοῦ Διομήδους (εἰκ. 3).

Διακρίνει τις ἐν τῇ εἰκόνι αὐτοῦ ὅλον τὸ πολεμικὸν μένος καὶ τὸ θάρσος, δι' ὧν ὥπλισεν αὐτὸν ἡ Ἀθηνᾶ, ἵνα διακριθῇ μεταξὺ τῶν Ἀργείων καὶ προσλάβῃ κλέος ἐσθλόν. Νομίζει τις βλέπων τὴν εἰκόνα, ὅτι ἐκ τῆς κόρυθος καὶ τῆς ἀσπίδος, τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ὤμων ἐκπέμπεται ἀκάματον πῦρ καὶ ἄκων ἀναπολεῖ τοὺς στίχους τοῦ Ὁμήρου·

Ἰλ. Ε στίχ. 1-8

«Ἔνθ' αὖ Τυδείδῃ Διομήδεϊ Παλλὰς Ἀθήνη
δῶκε μένος καὶ θάρσος, ἵν' ἔκδηλος μετὰ πᾶσιν
Ἀργείοισι γένοιτο, ἰδὲ κλέος ἐσθλὸν ἄροιτο.
δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ,
ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅστε μάλιστα
λαμπρὸν παμφαίνῃσι, λελουμένος Ὠκεανοῖο·
τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων·
ὦρσε δέ μιν κατὰ μέσσον, ὅθι πλεῖστοι κλονέοντο.»

Ὁ Διομήδης ἐν τῷ σκύφῳ εἰκονίζεται ἔχων ἐστραμμένα τὰ νῶτα, ἵνα διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς ἀνέλθῃ ὁρμητικῶς ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐδάφους, ὅπερ δηλοῦται δι' ἑνὸς οἱονεὶ ἀναβαθμοῦ. Φέρει διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς δόρυ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τὴν ἀσπίδα (ἥτις δὲν σῴζεται, ἐλλείποντος μικροῦ τεμαχίου τοῦ σκύφου), πέδιλα καὶ περικεφαλαίαν, ἧς ὁ λόφος δὲν ἔχει καλῶς ἀποτυπωθῇ ἐπὶ τοῦ σκύφου. Ἐκ τῆς ἀσπίδος καὶ τῆς περικεφαλαίας ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὁ Πάνδαρος ἐρχόμενον κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρώων.

Ἰλ. Ε 181-182

«Τυδείδῃ μιν ἔγωγε δαΐφρονι πάντα ἐΐσκω,
ἀσπίδι γιγνώσκων, αὐλώπιδί τε τρυφαλείῃ.»

Εἶναι γυμνὸς καὶ φέρει μόνον ἱμάτιον πορπώμενον περὶ τὸν λαιμόν, ὅπερ ὅμως κολπούμενον ζωηρῶς ὑπὸ τοῦ ἀντιθέτως πνέοντος ἀνέμου καταλείπει ὅλον τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ σώματος γυμνόν.

Καθ' ἡμᾶς ὁ καλλιτέχνης τοῦ προτύπου ἐξέλεξεν ὡς στιγμὴν ἀπεικονίσεως του Διομήδους τὴν στιγμήν, καθ' ἣν οὗτος ἀναχωρεῖ διὰ νὰ ἐπιτεθῇ ὥσπερ λέων κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Τρώων, ἀφ' οὗ περιεβλήθη πρότερον ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ὑπὸ ἀνωτέρας δυνάμεως κατὰ τοὺς στίχους τοῦ ποιητοῦ.

Ιλ. Ε 121-143

«Ὣς ἔφατ' εὐχόμενος· τοῦ δ' ἔκλυε Παλλὰς Ἀθήνη,
γυῖα δ' ἔθηκεν ἐλαφρά, πόδας καὶ χεῖρας ὕπερθεν·
ἀγχοῦ δ' ἱσταμένη ἔπεα πτερόεντα προσηύδα·
θαρσῶν νῦν, Διόμηδες, ἐπὶ Τρώεσσι μάχεσθαι·
ἐν γάρ τοι στήθεσσι μένος πατρώϊον ἧκα
ἄτρομον, οἷον ἔχεσκε σακέσπαλος ἱππότα Τυδεύς·
ἀχλὺν δ' αὖ τοι ἀπ' ὀφθαλμῶν ἕλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν,
ὄφρ' εὖ γινώσκῃς ἠμὲν θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα.
τῷ νῦν, αἴ κε θεὸς πειρώμενος ἐνθάδ' ἵκηται,
μήτι σύγ' ἀθανάτοισι θεοῖς ἀντικρὺ μάχεσθαι
τοῖς ἄλλοις· ἀτὰρ εἴ κε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη
ἔλθῃ σ' ἐς πόλεμον, τήν γ' οὐτάμεν ὀξέϊ χαλκῷ.
Ἣ μὲν ἄρ' ὣς εἰποῦσ' ἀπέβη γλαυκῶπις Ἀθήνη.
Τυδείδης δ' ἐξαῦτις ἰὼν προμάχοισιν ἐμίχθη·
καί, πρίν περ θυμῷ μεμαὼς Τρώεσσι μάχεσθαι,
δὴ τότε μιν τρὶς τόσσον ἕλεν μένος, ὥστε λέοντα,
ὅν ῥά τε ποιμὴν ἀγρῷ ἐπ' εἰροπόκοις ὀΐεσσιν
χραύσῃ μὲν τ' αὐλῆς ὑπεράλμενον, οὐδὲ δαμάσσῃ·
τοῦ μέν τε σθένος ὦρσεν· ἔπειτα δὲ τ' οὐ προσαμύνει,
ἀλλὰ κατὰ σταθμοὺς δύεται, τὰ δ' ἐρῆμα φοβεῖται·
αἱ μέν τ' ἀγχιστῖναι ἐπ' ἀλλήλῃσι κέχυνται,
αὐτὰρ ὁ ἐμμεμαὼς βαθέης ἐξάλλεται αὐλῆς·
ὣς μεμαὼς Τρώεσσι μίγη κρατερὸς Διομήδης.»

Σκηνὴ τετάρτη.

Θυσία Πολυξένης.

Ἡ ἐπὶ τοῦ σκύφου σκηνὴ τῆς θυσίας τῆς Πολυξένης εἶναι ἐντελῶς ἀποκεκλεισμένη καὶ ἀπομεμονωμένη μεταξὺ τῶν τριῶν προσώπων, ἅτινα ἀπαρτίζουσιν αὐτὴν **(εἰκ. 5).**

Εἰκ. 2. Ἡ θυσία τῆς Πολυξένης ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ Ἀχιλλέως.

Ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ Ἀθηνᾶ στρέφουσα τὰ νῶτα πρὸς τὴν τελουμένην θυσίαν καὶ πρὸς τὸν Πάνδαρον ἀποβλέπουσα ἀποχωρίζεται ἐντελῶς αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Διομήδης διὰ τοῦ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν δρομαίου βηματισμοῦ του δεικνύει, ὅτι οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς αὐτήν.

Οὕτω ἐν τῇ σκηνῇ ταύτῃ μένουσι μόνα τὰ πρόσωπα τὰ ἀποτελοῦντα τὸ σύμπλεγμα τῆς θυσίας, ἐν ᾧ γίνεται συμφυρμός τις προσώπων, ὡς ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν, εἰς τὰς τρεῖς πρώτας σκηνάς, αἵτινες συνεκτικῶς πρὸς ἀλλήλας συνδέονται.

Διὰ ποῖον λόγον ὁ τεχνίτης ἐν τῷ αὐτῷ σκύφῳ καὶ μεταξὺ τῶν πρὸς ἀλλήλας συνεχομένων σκηνῶν τῆς Ἰλιάδος προσέθηκε τὸ σύμπλεγμα τῆς θυσίας τῆς Πολυξένης, δὲν δυνάμεθα εὐλόγως νὰ ἑρμηνεύσωμεν.

Μίαν μόνην τεχνικὴν δικαιολογίαν εὑρίσκομεν, ἀναφερομένην εἰς τὴν συμμετρίαν τῶν ἐπὶ τοῦ σκύφου παραστάσεων, ὅτι δηλ. ἀπέναντι τοῦ ὑπάρχοντος συμπλέγματος τῆς μονομαχίας ὁ τεχνίτης ἠθέλησε νὰ θέσῃ συμμετρικῶς καὶ ἕτερον σύμπλεγμα, τὸ τῆς θυσίας τῆς Πολυξένης, διὰ νὰ ὑπάρχωσι δύο συμπλέγματα εἰς τὰ δύο ἀντίθετα μέρη τοῦ σκύφου, τῶν λοιπῶν προσώπων δρώντων μεμονομένως.

Τὴν θυσίαν τῆς Πολυξένης συναντῶμεν καὶ εἰς Βερολίνιον σκύφον, περὶ τοῦ ὁποίου κατωτέρω γίνεται λόγος (Antiquarium ἀρ. 3161).

Ὁ συνθέτης τῆς θυσίας τῆς Πολυξένης ἀμφοτέρων τῶν σκύφων εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν προφανῶς τὴν Ἑκάβην τοῦ Εὐριπίδου. Τὸ κέντρον τῆς θυσίας ἐν τῷ ἡμετέρῳ σκύφῳ καταλαμβάνει ὁ τύμβος τοῦ Ἀχιλλέως, ἀποτελούμενος ἐξ ὀρθοῦ χώματος, ἐφ᾽ οὗ ὑπάρχει νεκρικὴ στήλη καταλήγουσα εἰς τριγωνικὸν ἐπίκρανον.

Ὁ τύμβος τοῦ ἡμετέρου σκύφου εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸν τάφον τοῦ Ἕκτορος ἐν τῷ σκύφῳ D παρὰ τῷ Bobert ἐν σελ. 26 καὶ πρὸς τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως ἐν τῷ σκύφῳ b ἐν σελ. 73.

Πρὸ τοῦ τύμβου γίνεται ἡ διὰ κοινῆς γνώμης

Ἑκάβη στίχ. 189

«σφάξαι σ᾽ Ἀργείων κοινὰ
ξυντείνει πρὸς τύμβον γνώμα
Πηλείδα, γέννα»,

καὶ ἐν πλήρει συνόδῳ τῶν Ἀχαιῶν ἀποφασισθεῖσα σφαγὴ τῆς Πολυξένης.

Ἑκ. στ. 109

«ἐν γὰρ Ἀχαιῶν πλήρει ξυνόδῳ
λέγεται δόξαι σὴν παῖδ᾽ Ἀχιλεῖ
σφάγιον θέσθαι».

Ἡ θυσία τελεῖται ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως Νεοπτολέμου, ὅστις ἐτάχθη ἐπιστάτης καὶ ἱερεὺς τοῦ θύματος. Τοῦτο ὡς καὶ τὸ σχῆμα τοῦ τύμβου συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν περιγραφὴν τῶν στίχων, ἐν οἷς ὁ Ὀδυσσεὺς λέγει εἰς τὴν Ἑκάβην:

Ἑκ. στ. 220

«ἔδοξ᾽ Ἀχαιοῖς παῖδα σὴν Πολυξένην
σφάξαι *πρὸς ὀρθὸν χῶμ᾽ Ἀχιλλείου τάφου*.
ἡμᾶς δὲ πομποὺς καὶ κομιστῆρας κόρης
τάσσουσιν εἶναι· θύματος δ᾽ ἐπιστάτης
ἱερεύς τ᾽ ἐπέστη τοῦδε παῖς Ἀχιλλέως...».

Ὁ Ἀχιλλεὺς εἰκονίζεται γυμνὸς φέρων μόνον ὑποδήματα, ξίφος καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ κρατῶν τὸ δόρυ.

Εἶναι δὲ τὸ εἴδωλον, τὸ φάντασμα τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις, καίπερ γυμνός, φέρει τὰ ὅπλα συμφώνως πρὸς τὸν στίχον

Ἑκ. στ. 111

«τύμβου δ᾽ ἐπιβὰς
οἶσθ᾽ ὅτε χρυσέοις ἐφάνη ξὺν ὅπλοις».

Κάθηται ἐπὶ τοῦ ἄκρου τῆς νεκρικῆς αὐτοῦ λιθίνης ἔξωθεν οὐχὶ καλῶς κατειργασμένης, ὡς συνήθως, νεκρικῆς θήκης, ἐξ ἧς ὑποτίθεται ὅτι ἐξῆλθε καὶ θεᾶται τὴν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τελουμένην θυσίαν τῆς Πολυξένης. Τὸ κάλυμμα τῆς νεκρικῆς θήκης δὲν εἶναι τελείως προσηρμοσμένον ἐπ᾽ αὐτῆς εἰς δήλωσιν τῆς προσφάτου ἐξόδου τοῦ Ἀχιλλέως.

Ὁ συνθέτης τῆς σκηνῆς ταύτης εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς στίχους τῆς Ἑκάβης

Ἑκ. στ. 37

«Ὁ Πηλέως γὰρ παῖς *ὑπὲρ τύμβου* φανεὶς
κατέσχ᾽ Ἀχιλλεὺς πᾶν στράτευμ᾽ Ἑλληνικὸν
πρὸς οἶκον εὐθύνοντας ἐναλίαν πλάτην.
αἰτεῖ δ᾽ ἀδελφὴν τὴν ἐμὴν Πολυξένην
τύμβῳ φίλον πρόσφαγμα καὶ γέρας λαβεῖν.»

Ἔτι δὲ καὶ τὸν ἀνωτέρω στίχον

Ἑκ. στ. 111

. . . τύμβου δ᾽ ἐπιβάς.»

Ὅτι δὲ εἶναι τὸ φάντασμα τοῦ Ἀχιλλέως γίνεται δῆλον οὐ μόνον ἐκ τῶν ἄνω στίχων ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν κατωτέρω στίχων, οὓς ὁ Ὀδυσσεὺς λέγει

εἰς τὴν Ἑκάβην θέλουσαν νὰ θυσιασθῇ ἀντὶ τῆς ἑαυτῆς θυγατρός.

Ἑκ. στ. 389
«Οὔ σ', ὦ γεραιά, κατθανεῖν Ἀχιλλέως
φάντασμ' Ἀχαιούς, ἀλλὰ τήνδ' ᾐτήσατο.»

Ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ σκηνῇ τῆς θυσίας τῆς Πολυξένης καὶ τύμβος καὶ νεκρικὴ θήκη δὲν εἶναι παράδοξον, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, διότι ὑποτίθεται ὅτι ἐκ τοῦ τύμβου ἐξῆλθε τὸ φάντασμα τοῦ Ἀχιλλέως μετὰ τῆς νεκρικῆς αὐτοῦ θήκης.

Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ δι' ὀρθῶν χωμάτων σχηματισμὸς τῶν τύμβων εἶναι ἔθος πανάρχαιον, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κατασκευῆς τῶν σκύφων μὴ ἐπικρατοῦν καὶ ἴσως λησμονηθέν, βλέπομεν ὅτι ἐπεβάλλετο ἡ διά τινων σημείων τῆς συγχρόνου ταφῆς δήλωσις τοῦ τάφου.

Καὶ τοιαῦτα σημεῖα ἐξέλεξεν ὁ τεχνίτης οὐ μόνον τὴν νεκρικὴν στήλην ἀλλὰ καὶ τὴν νεκρικὴν θήκην, ἧς ἡ μεγάλη χρῆσις κυρίως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τῶν σκύφων συμπίπτει.

Ὁ Ταλθύβιος ἀφηγούμενος εἰς τὴν Ἑκάβην τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐθυσιάσθη ἡ Πολυξένη λέγει

Ἑκ. στ. 521
«παρῆν μὲν ὄχλος πᾶς Ἀχαϊκοῦ στρατοῦ
πλήρης πρὸ τύμβου σῆς κόρης ἐπὶ σφαγάς·
λαβὼν δ' Ἀχιλλέως παῖς Πολυξένην χερὸς
ἔστησ' ἐπ' ἄκρου χώματος, πέλας δ' ἐγὼ. . .».

Εἶτα δὲ ὁ Νεοπτολεμος λαβὼν ἐκ τῆς κώπης τὸ ἀμφίχρυσον φάσγανον ἐξεῖλκεν ἐκ τοῦ κολεοῦ καὶ ἔνευσεν εἰς ἐκλεκτοὺς νεανίας τοῦ στρατοῦ τῶν Ἑλλήνων νὰ συλλάβωσι τὴν παρθένον.

Ἀλλ' αὕτη εἶπεν εἰς αὐτούς:

Ἑκ. στ. 547
«Ὦ τὴν ἐμὴν πέρσαντες Ἀργεῖοι πόλιν,
ἑκοῦσα θνήσκω· μή τις ἅψηται χροὸς
τοὐμοῦ· παρέξω γὰρ δέρην εὐκαρδίως·
ἐλευθέραν δέ μ', ὡς ἐλευθέρα θάνω,
πρὸς θεῶν μεθέντες κτείνατ'. ἐν νεκροῖσι γὰρ
δούλη κεκλῆσθαι βασιλὶς οὖσ' αἰσχύνομαι.»

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους τῆς Πολυξένης ὁ Ἀγαμέμνων διέταξε τοὺς συλλαβόντας αὐτὴν νεανίας νὰ ἀφίσωσιν αὐτὴν ἐλευθέραν, ὡς μέλλουσαν ἑκουσίως νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ Πολυξένη δὲ:

Ἑκ. στ. 558
«. . . λαβοῦσα πέπλους ἐξ ἄκρας ἐπωμίδος
ἔρρηξε λαγόνος ἐς μέσον παρ' ὀμφαλόν,
μαστούς τ' ἔδειξε στέρνα θ' ὡς ἀγάλματος
κάλλιστα· καὶ καθεῖσα πρὸς γαῖαν γόνυ
ἔλεξε πάντων τλημονέστατον λόγον·
ἰδοὺ τόδ' εἰ μὲν στέρνον, ὦ νεανία,
παίειν προθυμεῖ, παῖσον, εἰ δ' ὑπ' αὐχένα
χρῄζεις, πάρεστι λαιμὸς εὐτρεπὴς ὅδε.
ὁ δ' οὐ θέλων τε καὶ θέλων οἴκτῳ κόρης
τέμνει σιδήρῳ πνεύματος διαρροάς·
κρουνοὶ δ' ἐχώρουν· ἡ δὲ καὶ θνήσκουσ' ὅμως
πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν,
κρύπτουσ' ἃ κρύπτειν ὄμματ' ἀρσένων χρεών.»

Τὴν ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω στίχων περιγραφομένην θυσίαν τῆς Πολυξένης εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ καλλιτέχναι τοῦ προτύπου τῆς θυσίας τῆς Πολυξένης ἔν τε τῷ Βερολινίῳ σκύφῳ καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ. Ὑπάρχει μόνον ἡ διαφορά, ὅτι ἐν μὲν τῷ Βερολινίῳ σκύφῳ ἐξελέγη πρὸς ἀπεικόνισιν ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἡ Πολυξένη καταρρίψασα τοὺς πέπλους δεικνύει εἰς τὸν Νεοπτόλεμον τοὺς μαστοὺς καὶ τὰ κάλλιστα ὡς ἀγάλματος στέρνα της καὶ προτρέπει αὐτὸν νὰ πλήξῃ αὐτὴν ὅπου προτιμᾷ **(εἰκ. 6)**, ἐν δὲ τῷ ἡμετέρῳ σκύφῳ ἡ στιγμή, καθ' ἣν ὁ Νεοπτόλεμος ἑκὼν ἄκων πλήττει αὐτὴν διὰ τοῦ ξίφους εἰς τὰ γυμνά της στήθη.

Ἡ Πολυξένη ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας σκύφῳ ἔχει γονατίσει πρὸ τοῦ τύμβου, οὕτως ὥστε νὰ ἀποκρύπτῃ τὸ πλεῖστον μέρος αὐτοῦ καὶ εἶναι γυμνὴ μέχρις ὀσφύος κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ ποιητοῦ. Οἱ πόδες αὐτῆς διακρίνονται μεταξὺ τῶν ποδῶν τοῦ Νεοπτολέμου.

Οὗτος φέρει πέδιλα, τὴν θήκην τοῦ ξίφους καὶ ἱμάτιον, ὅπερ ἔχει πορπωθῇ πρὸ τοῦ λαιμοῦ, οὕτως ὥστε τῶν ἄκρων αὐτοῦ καταπιπτόντων ὄπισθεν νὰ μένωσιν αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐλεύθεραι πρὸς δρᾶσιν.

Ἔχει ἐκτείνει καὶ κάμψει κατὰ τὸ γόνυ τὸν δεξιὸν αὐτοῦ πόδα καὶ ἔχει στηρίξῃ ἐπὶ τοῦ μηροῦ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν τῆς Πολυξένης, ἧς τὸ σῶμα εἶναι κεκαμμένον διὰ βιαίας κινήσεως τοῦ Νεοπτολέμου.

Εἰκ. 6. Ὁ Βερολίνιος σκύφος ἀπεικονίζων τὴν θυσίαν τῆς Πολυξένης.

Διὰ τοῦ καρποῦ τῆς ἀριστερᾶς του χειρὸς κρατεῖ τὸν καρπὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς τῆς Πολυξένης, ἵνα μὴ αὐτὴ δυνηθῇ νὰ φέρῃ ἀντίστασιν κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ σφαγιασμοῦ.

Ἐν τούτοις ἡ Πολυξένη διὰ τῆς ἀριστερᾶς της χειρὸς προσπαθεῖ νὰ ἀποσπάσῃ τὴν χεῖρα τοῦ Νεοπτολέμου ἀπὸ τῆς δεξιᾶς της χειρὸς κατὰ τὴν ὑστάτην στιγμήν, καθ' ἣν οὗτος διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐπιφέρει εἰς τὰ γυμνά της στέρνα τὸ θανατηφόρον πλῆγμα διὰ τοῦ ἀμφιχρύσου φασγάνου.

Καὶ τὸ μὲν πρόσωπον τῆς Πολυξένης οὐδαμῶς διακρίνεται, κρυπτόμενον ὑπὸ τῶν συμπεπλεγμένων χειρῶν αὐτῆς τε καὶ τοῦ Νεοπτολέμου, διακρίνεται δ' ὅμως μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ ὑπὸ τὸν μηρὸν τοῦ Νεοπτολέμου οἱ πλόκαμοι τῆς λυθείσης κόμης της.

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ ἐξέτασις τῶν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου σκύφου παραστάσεων ἀποδεικνύει, ὅτι αὗται ἔχουσι ληφθῇ ἐκ τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὁμήρου καὶ δὴ ἐκ τῆς τρίτης, τετάρτης καὶ πέμπτης ῥαψῳδίας, πλὴν τῆς παραστάσεως τῆς θυσίας τῆς Πολυξένης, ληφθείσης ἐκ τῶν ἀμέσως μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον γεγονότων καὶ ὅτι ἐν αὐταῖς εἰκονίζεται τὸ ἀξιολογώτατον γεγονός, οἱονεὶ ἡ ψυχή, ἑκάστης τῶν ἀνωτέρω ῥαψῳδιῶν.

Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Robert περιγραφομένων σκύφων συναντῶμεν ὡσαύτως ἐν μὲν τῷ σκύφῳ C (σελ. 21-26) παραστάσεις ἐχούσας ὡς ὑπόθεσιν τὴν κατακλεῖδα τῆς Ἀγαμέμνονος ἀριστείας ἐκ τῆς ἑνδεκάτης ῥαψῳδίας, ἤτοι τὴν φυγὴν τῶν Ἀχαιῶν στρατηγῶν, ὡς ὀρθῶς ἑρμηνεύει ὁ Κουμανούδης ἐν ΑΕ τοῦ 1887 σ. 74, ἐν δὲ τῷ σκύφῳ D (σελ. 26-29) συναντῶμεν παραστάσεις ὧν ἡ ὑπόθεσις ἔχει ληφθῇ ἐκ τῆς τελευταίας ῥαψῳδίας τῆς Ἰλιάδος καὶ δὴ τὰς λιτὰς τοῦ Πριάμου ἐν τῇ κλισίῃ τοῦ Ἀχιλλέως.

Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀπ. Ἀρβανιτοπούλου ἑρμηνευομένων παραστάσεων τῶν ἀπεικονιζομένων ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευθέντων τεμαχίων Ὁμηρικῶν σκύφων (ἴδ. ΑΕ τοῦ 1910 σ. 81-94, πίν. 2) καταλέγονται ὡσαύτως καί τινες ὡς ἀνήκουσαι εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ εἰκονίζουσαι τὸ ὁπλοποιΐας τέλος, τὴν ὁρκίων σύγχυσιν, τὴν Διομήδους ἀριστείαν καὶ τὴν Ἰλίου πέρσιν. Καὶ ναὶ μὲν αἱ παραστάσεις πι-

θανώτατα ἀναφέρονται εἰς τὰς ῥηθείσας Ἰλιακὰς σκηνάς, ἀλλὰ τὰ ἐπὶ τῶν δημοσιευθέντων τεμαχίων περισωθέντα μέρη αὐτῶν εἶναι τόσον ὀλίγα καὶ ἀσήμαντα, ὥστε δὲν νομίζομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν μετὰ βεβαιότητος περὶ αὐτῶν.

Αἱ παραστάσεις πάντων τῶν ἀνωτέρω σκύφων προφανῶς εἶναι μέρη μόνον μεγάλης σειρᾶς ζωγραφικῶν ἔργων, ἐν οἷς ἀπεικονίζετο συστηματικῶς πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος, ἴσως δὲ καὶ ὁ περὶ τὴν Αἰθιοπίδα.

Τοιαῦτα ἔργα ὑπῆρχον ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὡς τὸ τοῦ Σαμίου ζωγράφου Θέωνος, γράψαντος εἰς πολλοὺς πίνακας τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον (Πλίν. 35,138).

Ἔτι δὲ Ἱέρωνος τοῦ δευτέρου βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 268-215 πΧ ἡ θαυμασία θαλαμηγὸς ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου (ἐν V 207 d) μνημονευομένη εἶχε θαλάμους, ὧν τὸ δάπεδον «ἐν ἀβακίσκοις συνέκειτο ἐκ παντοίων λίθων, ἐν οἷς ἦν κατεσκευασμένος πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος θαυμασίως».

Ἐκ τούτων εὔλογον εἶναι τὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι καὶ οἱ τῶν μετάλλων τορευταὶ ἀπεικόνισαν εἰς τὰ ἔργα αὐτῶν πάντα τὸν περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθον, οὗ μόνον ὀλίγας σκηνὰς γνωρίζομεν ἐκ τῶν διασωθέντων σκύφων.

Ἡ πιθανὴ εὕρεσις καὶ ἄλλων Ὁμηρικῶν σκύφων θέλει συμπληρώσει ἴσως τὴν ὅλην σειρὰν τῶν Ἰλιακῶν σκηνῶν, ὡς ηὔξησε τὰς ἐπ' αὐτῶν γνώσεις ἡμῶν ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἡμετέρου σκύφου.

Ἀλλὰ δὲν ἀρυόμεθα μόνον τὴν ὠφέλειαν ταύτην ἐκ τοῦ ἡμετέρου σκύφου· δι' αὐτοῦ δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ ὁρίσωμεν καὶ τὰς μορφὰς τὰς ἐπὶ τοῦ ἄνευ ἐπιγραφῶν Βερολινίου σκύφου, ἐν ᾧ εἰκονίζεται ἡ θυσία τῆς Πολυξένης καὶ ὃν ὁ Robert ὑπὸ τὸ στοιχεῖον b ἐν σελίδι 73 καὶ ἑξῆς περιγράφει ***(εἰκ. 6)***.

Εἰκ. 7.

Οὕτω ἡ πλησίον τοῦ Νεοπτολέμου ἐν τῷ Βερολινίῳ σκύφῳ μορφὴ ὀρθῶς ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Robert ἐκ τοῦ πίλου ὡς Ὀδυσσεύς. Ἀλλ' ἐν τῇ μορφῇ, ἣν οὗτος ὡς Ἀγαμέμνονα ἐκλαμβάνει, ἡμεῖς ἀναγνωρίζομεν μετὰ βεβαιότητος τὸ εἴδωλον τοῦ Ἀχιλλέως, καθήμενον ἐπὶ τῆς νεκρικῆς θήκης, γυμνόν, ὡς καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ σκύφῳ, φέρον μόνον ξίφος, οὗ ὁ ἱμὰς διαγωνίως τοῦ στήθους καλῶς διακρίνεται, πέδιλα καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ κρατοῦν τὸ δόρυ, ὅπερ δὲν ἐνετυπώθη καλῶς.

Ὡσαύτως δ' ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι τὸ ἱμάτιον τοῦ Νεοπτολέμου ἐν τῷ Βερολινίῳ σκύφῳ ἔχει πορπωθῇ πρὸ τοῦ λαιμοῦ, οὕτως ὥστε τῶν ἄκρων αὐτοῦ καταπιπτόντων ὄπισθεν νὰ μένωσιν αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐλεύθεραι πρὸς δρᾶσιν, ὡς καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ σκύφῳ.

Ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς τρεῖς μορφὰς τοῦ Βερολινίου σκύφου, αἵτινες ἑτέρωθεν τοῦ τύμβου εἰκονίζονται, εἰκάζει μὲν ὁ Robert, ὅτι εἶναι τρεῖς ἥρωες καὶ ὑποπτεύει τὸν Μενέλαον καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Θησέως, ἀλλ' ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἑρμηνεία αὐτῶν δὲν εἶναι ἀσφαλής. Ὀρθότατα δὲ κατωτέρω εἰκάζει, ὅτι αἱ τρεῖς αὗται μορφαὶ πιθανώτατα δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν θυσίαν τῆς Πολυξένης, ἀλλ' ἀνήκουσιν εἰς ἄλλην ἀρχικῶς σύνθεσιν.

Ὁ ἡμέτερος σκύφος ἐβεβαίωσε τὴν εἰκασίαν ταύτην τοῦ Robert· διότι δυνάμεθα καὶ ταύτας νὰ ὁρίσωμεν μετὰ μεγίστης πιθανότητος.

Καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης μορφῆς εἰκονίζεται ὁ Ἀγαμέμνων κρατῶν διὰ τῆς ὑψουμένης δεξιᾶς δόρυ, μὴ ἐντυπωθὲν ἐν τῷ σκύφῳ, διὰ δὲ τῆς δευτέρας ὁ Πάνδαρος κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἴσως συνεπτυγμένον πως τὸ τόξον του.

Ἐν τῇ τρίτῃ δ' ὅμως μορφῇ μετὰ βεβαιότητος ἀναγνωρίζομεν τὸν Διομήδην τοῦ ἡμετέρου σκύφου, οὗτινος ὡσαύτως τὸ δόρυ δὲν ἔχει ἐντυπωθῇ ἐπὶ τοῦ σκύφου, ἐν ᾧ πάντως θὰ ὑπῆρχεν, ὡς καὶ ὁ Robert παρατηρεῖ.

Τὴν μορφὴν ὡσαύτως τοῦ Διομήδους, πιθανῶς δὲ καὶ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Πανδάρου, συναντῶμεν ἐν τῷ ἐκ Χαλκίδος σκύφῳ τῷ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλ. Φιλαδελφέως δημοσιευθέντι ἐν ΑΕ τοῦ 1907 σελ. 83-90, πίν. 4).

Δεχόμενοι δὲ μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ἡ μορφὴ αὕτη τοῦ Βερολινίου σκύφου εἶναι ἡ τοῦ Διομή-

δους τοῦ ἡμετέρου σκύφου, ὀφείλομεν ὡσαύτως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ μέρος ἐφ' οὗ πατεῖ ὁ δεξιὸς αὐτοῦ ποῦς δὲν εἶναι ἀσπὶς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κειμένη, ὡς νομίζει ὁ Robert, ἀλλ' ἀναβαθμός τις, εἰς δήλωσιν προοπτικῶς ὅτι ὁ Διομήδης μέλλει νὰ ἀνέλθῃ εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, ὡς ἤδη ἀνωτέρω ἔχομεν διαλάβει.

Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ὅτι ὁ ἡμέτερος σκύφος εἶναι τὸ ἀληθὲς καὶ ἀκριβὲς ἀντίτυπον μίτρας, εἰλημμενης ἐκ τοῦ ὡραίου μεταλλικοῦ προτύπου.

Ὁ Βερολίνιος δ' ὅμως σκύφος ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τῶν σκύφων ἐκείνων, ἐφ' ὧν ἑτοίμων ἤδη, ἐνετυποῦντο σφραγῖδες διαφόρων παραστάσεων κατ' ἐλευθέραν βούλησιν αὐτῶν τῶν πηλοπλαστῶν. Ἀλλ', ὡς ὀρθῶς ἔχει καθορίσει ὁ Robert, οἱ τοιοῦτοι ἄσημοι πηλοπλάσται ἔχοντες μεγίστην ἐλευθερίαν εἰς τὰς ἐπὶ τῶν σκύφων συνθέσεις αὐτῶν, δὲν ἐτήρουν ἀκριβῆ κατάταξιν τῶν παραστάσεων τῶν προτύπων, ἅτινα ἔβλεπον καὶ ἐμιμοῦντο.

Ἡ εὕρεσις τοῦ σκύφου τῆς Κεφαλληνίας καὶ ἡ σύγκρισις τῶν ἐπ' αὐτοῦ παραστάσεων πρὸς τὰς ὁμοίας τοῦ Βερολινίου σκύφου βεβαιοῖ ἤδη καὶ τοῦτον τοῦ Robert τὸν καθορισμόν.

Μία λοιπὸν γνώμη εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἐν τῇ παραβολῇ καὶ μελέτῃ τῶν δύο τεχνικῶς ἀνομοίων τούτων σκύφων: ὅτι ὁ μὲν τεχνίτης τοῦ ἡμετέρου σκύφου εἶδε τὸ ὡραῖον πρότυπον καὶ ἔλαβεν αὐτοῦ μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς ἀκριβῆ μίτραν, ὁ δὲ τεχνίτης τοῦ Βερολινίου ὅτι μετ' ἐπιπολαιότητος, εἴτε εἶδε τὸ πρότυπον εἴτε ἀντίτυπον αὐτοῦ, ἔλαβεν ἐκείνας μόνον τῶν παραστάσεων, ὅσων εἶχεν ἀνάγκην, χωρὶς νὰ σκεφθῇ ὅτι αἱ ἐπὶ τοῦ προτύπου παραστάσεις τοῦ Ὀδυσσέως, τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ τοῦ Πανδάρου δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν θυσίαν τῆς Πολυξένης, ἀλλ' ὅτι τούτων οἱ μὲν δύο πρῶτοι εἰς τὴν μονομαχίαν τοῦ Μενελάου καὶ Ἀλεξάνδρου, ἧς τὴν παράστασιν μὴ ἔχων ἀνάγκην αὐτῆς, δὲν ἔλαβεν, ὁ δὲ τρίτος εἰς τὴν τόξευσιν τοῦ Μενελάου τῇ προτροπῇ τῆς Ἀθηνᾶς, ἧς τὴν εἰκόνα ὡσαύτως παρέλιπε.

Τέλος ἐλπίζομεν ὅτι ἡ εὕρεσις καὶ ἄλλων Ὁμηρικῶν σκύφων θέλει συμπληρώσει ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ὅλην σειρὰν τῶν ἐκ τῆς Ἰλιάδος εἰλημμένων σκηνῶν, αἵτινες ἀπετέλουν καλλιτεχνικὸν καὶ συνθετικῶς ἐντελέστατον ἔργον, ὀφειλόμενον εἰς τὴν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μεγάλην διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν τῶν Ὁμηρικῶν ἐπῶν.

Νικόλαος Κυπαρίσσης.

Κρητικῆς Γέννας ἐπιγραφαὶ

ὑπὸ

Εὐσταθίου Ν. Πετρουλάκι.

Αἱ ἑξῆς ἐπιγραφαὶ εὑρεθεῖσαι ἐν χωρίῳ Γέννᾳ τῆς ἐπαρχίας Ἀμαρίου μετεκομίσθησαν εἰς τὸ μουσεῖον Ῥιθύμνης.

Εἰκ. 1 (μουσ. ἀρ. 38). Ἐπιτάφιος πλὰξ ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου· ὕψ. 0·515, πλ. 0·325-0·334, πάχ. 0·12· ὕψ. γραμμ. 0·02, 0·027.

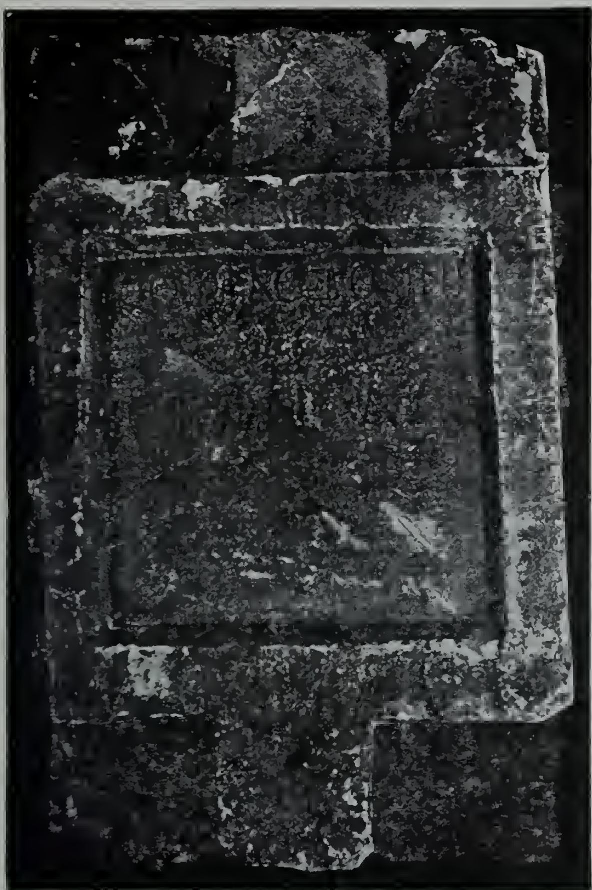
Εἰκ. 2 (μουσ. ἀρ. 43). Ἐπιτάφιος (;) πλὰξ ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου· ὕψ. 0·25, πλ. 0·36, πάχ. 0·16· ὕψ. γραμμ. 0.025.

Εἰκ. 3 (μουσ. ἀρ. 40). Τεμάχιον πλακὸς ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου· ὕψ. 0·25, πλ. 0·31, πάχ. 0·07· ὕψ. γραμμ. 0·03, 0·033.

Εἰκ. 4 (μουσ. ἀρ. 35). Ἐπιτάφιος πλὰξ ἐξ ἐγχωρίου τιτανολίθου τεθραυσμένη εἰς δύο· ὕψ. 0·27, πλ. 0·17, πάχ. 0·06. Φέρει ἐξ σειρᾶς γραμμάτων λίαν ἐφθαρμένων· ὕψ. γραμμ. 0·02.

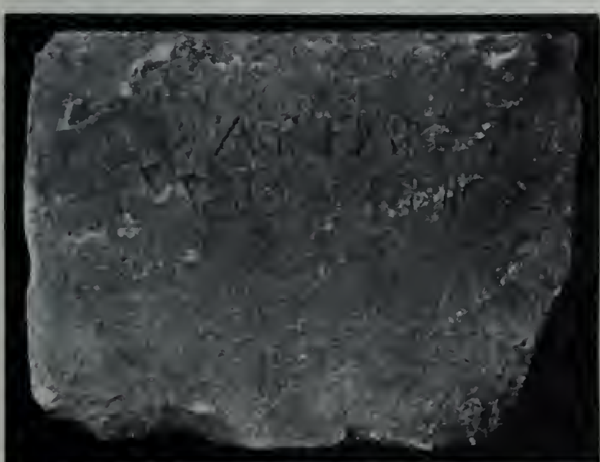
Εἰκ. 5 (μουσ. ἀρ. 34). Ἐπιτάφιος στήλη ἐκ φαιοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου ἀποκεκρουσμένη κατὰ τὸ ἄνω μέρος· ὕψ. 0·227, πλ. 0·22, πάχ. 0·152· ὕψ. γραμμ. 0·025.

Εἰκ. 6 (μουσ. ἀρ. 44). Ἐπιτάφιος στήλη ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου· ὕψ. 0·36, πλ. 0·70,

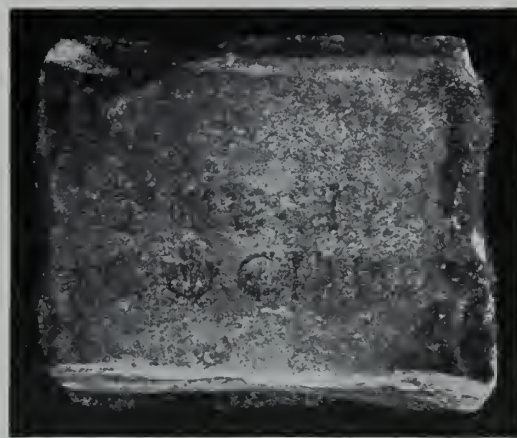
Εἰκ. 1.

Σούρας Τοννί-
ου
ἐτῶν Λ.

Εἰκ. 2.

Ἀτταῖος
Δαμι - - οσμιος.

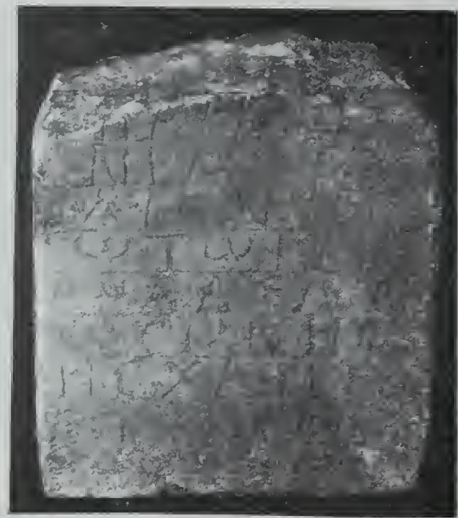
Εἰκ. 3.

σω σιρα
σωσιριω.

Εἰκ. 4.

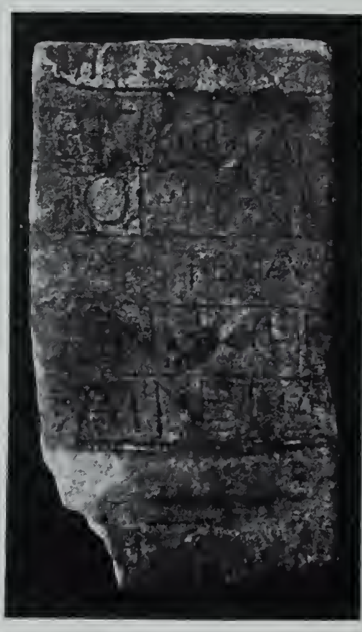
Διονυσίου
.ι..ει.
. . . . - - -
τ - μνή-
5 μης χάριν
ἐτῶν =.

Εἰκ. 5.

Παρμο·
νιμος
Διονυσί-
ω τῶ ἰδί-
ω ἀδελφ-
ως μνήμ-
ης χάριν
ἐτῶν Κ.

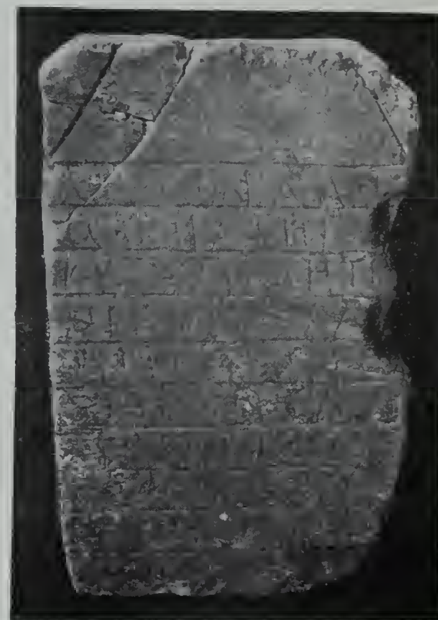
πάχ. 0·09· ὕψ. γραμμ. 0·03.

Εἰκ. 6.

Εγιαφρδε
ιτοεπαφρ-
ο, δ.ιτονυ
μνήμης
χάριν, ἐτῶν -.

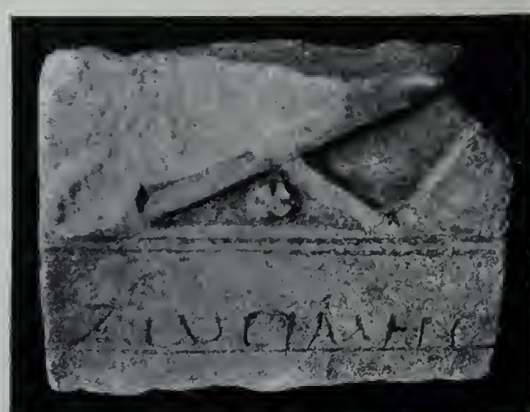
***Εἰκ. 7** (μουσ. ἀρ. 39).* Ἐπιτάφιος πλὰξ ἐκ φαιοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου· ἡ ἀριστερὰ ἄνω γωνία ἔχει θραυσθῆ εἰς δύο· ὕψ. 0·355, πλ. 0·233, πάχ. 0·055· ὕψ. γραμμ. 0·024.

Εἰκ. 7.

Ἀμμωνία Ἀμ·
μωνία τῇ γλ[υ-
κυτάτῃ μητ[ρὶ
μνήμης χά·
ριν, ἐτῶν ἑ-
ξήκοντα
πέντε.

***Εἰκ. 8** (μουσ. ἀρ. 37).* Τὸ ἄνω τμῆμα ἐπιταφίου στήλης ἐκ φαιοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου· ὕψ. 0·163, πλ. 0·229, πάχ. 0·07· ὕψ. γραμμ. 0·022.

Εἰκ. 8.

Ζωσίμη Σ - - - -

Περὶ τοῦ γυναικείου τούτου ὀνόματος πρβ. Pape ἐν τῷ λεξικῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων ἐν τῇ σχετικῇ λέξει καὶ *Dittenberger* SIG 843, 3 καὶ 868, 22.

Ἐν Ρεθύμνῃ.

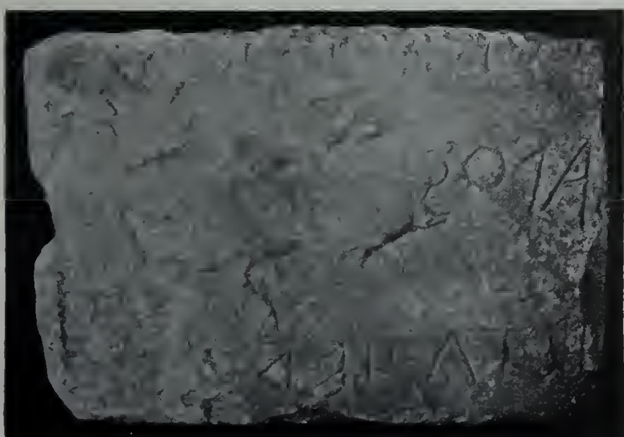
Εὐστάθιος Ν. Πετρουλάκις.

Ἐλευθέρνης ἐπιγραφαὶ

ὑπὸ

Εὐσταθίου Ν. Πετρουλάκη.

***Εἰκ. 1** (μουσ. ἀρ. 33).* Πλὰξ ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου· ὕψ. 0·45, πλάτ. 0·67, πάχ. 0·18· ὕψ. γραμμ. 0·10, 0·05· γραφὴ βουστροφηδόν.

Εἰκ. 1.

Αλοι
- εται εδ.

***Εἰκ. 2** (μουσ. ἀρ. 42).* Τεμάχιον ἐκ φαιοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου βεβλαμμένον πανταχόθεν· ὕψ. 0·156, πλ. 0·74, πάχ. 0·112· ὕψ. γραμμ. 0.029· βουστροφηδὸν γραφή.

Εἰκ. 2.

\- - - ρανδερλ - οιηθιγ.ο.η - - -
\- - - οσδιαλαιηεχσενιογτζο - -
\- - - οριοσαιτιστοινυποινικα - -
\- - - οινυμηδικαζονταστο - ζ -
\- - - οσημρ - - - ιδ.ρκαρ - οσαιτο - -
\- - - - - - - - - - - - - - - - - - -

***Εἰκ. 3** (μουσ. ἀρ. 26).* Τεμάχιον ἐκ φαιοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου βεβλαμμένον καθ᾽ὅλα τὰ μέρη· γραφὴ βουστροφηδόν· ὕψ. 0·17, πλάτ. μέγιστον 0·20, πάχ. 0·10· ὕψ. γραμμ. 0·026.

Εἰκ. 3.

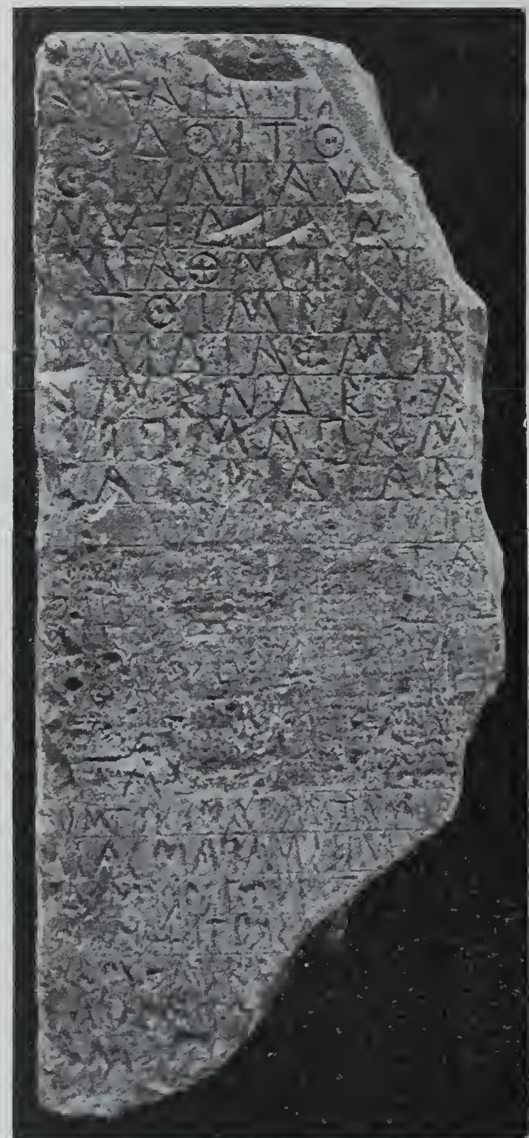
ο - - -
χνον
οαιλη
ιαποσ
λοιαιδ
νκρονον
α]ργυρονδ

***Εἰκ. 4** (μουσ. ἀρ. 18).* Φωτογραφίαν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μετὰ σχετικῶν σημειώσεων περὶ τοῦ τόπου, χρόνου τῆς εὑρέσεως αὐτῆς κλπ. ἐδημοσίευσα ἐν Glotta 1908 σελ. 68. Νῦν ἐπανέρχομαι εἰς ταύτην μετὰ μικρῶν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς ἀναφερομένων συμπληρώσεων.

Ἡ ἐπιγραφὴ εὑρέθη κατὰ τὴν μικρὰν ἀνασκαφήν, ἣν τῷ 1908 ἐξ ὀνόματος τῆς τότε Κρητικῆς πολιτείας ἐνήργησα ἐν Ἐλευθέρνῃ πλησίον τοῦ χωρίου Πρινὲ ἐν θέσει Πυργί· ἀπετέλει μέρος τοῦ καλύμματος ἑνὸς ἐκ τῶν πολλῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων

χριστιανικῶν τάφων παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Ἄννης.

Ἐγχώριος φαιὸς ἀσβεστόλιθος· ὕψ. 0·690, πλ. μέγιστον 0·30, πάχ. 0·223· ὕψ. γραμμ. 0·019, 0·027. Ἐκτὸς τῆς κυρίας ἐπιγραφῆς εὑρίσκονται καὶ ὀκτὼ σειραὶ λίαν ἀπεξεσμένων γραμμάτων ἐπὶ τῆς πλαγίας ἀριστερᾶς πλευρᾶς.

Εἰκ. 4.

οσ - -
- - επλίας α-
ποδοῖτο - - - -
- - - - τὸ]ν ἄργυρο-
ν Ϝιδιαμ [ενος? - - -
- - - - κρέσθαι μὲ-
ν τοῖς ἐνεκύροις - - -
- - κρ]εσθαι δὲ μὴ
ημεν δέ τα
- - - -ς ἄπας περ[ι]
τὰ πριατα ε
- - - - - - -
ἐνέκυρα - - - - -
- - νοε - - ο - - -ροσκ
- ετεσε - - - - σκ
- ντον ε - νεκυρων
- ο – α - - - - -
- - - - - - - - - -
ὅστι - - - - κιθαριστὰς
- - - ἴση μή ιν ἀπαμίαι
- διν πόλι πτυριτ[- -
- - - - ικοτῆρας ἐ - υ
δύ]εσθαι κε
λ]απαίον
ις - - - - -

Τὸ *ἀπαμίαι* πιθανῶς ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ *ἀφαμίαι* ἐξ οὗ τὸ *Ἀφαμιῶται*, οἱ γνωστοὶ δοῦλοι παρὰ τοῖς Κρησί· πρβ. Pape, Griech. Deutsch. Hand-Wörterbuch ἐν σχετικῇ λέξει.

Ἀπὸ τοῦ 20 στίχου ἡ ἀνάγνωσις ὀφείλεται εἰς τὸν τέως Γενικὸν Διοικητὴν Κρήτης κ. Στέφανον Δραγούμην, εἰς ὃν εἶχον στείλει χάρτινον ἔκτυπον μετὰ φωτογραφίας. Ὁ κ. Δραγούμης ὅμως εἰς τὸν 23ον στίχον θέλει *αἶκοτ' ἤρανες*, ἐγὼ ὅμως βλέπω μόνον *-ικοτῆρας*.

Δυστυχῶς ἡ ἐντελὴς σχεδὸν ἔλλειψις σχετικῶν βοηθημάτων παρ' ἡμῖν καὶ ἡ μεγάλη καταστροφὴ τοῦ λίθου καθιστῶσιν ἀδύνατον τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιγραφῆς.

Εἰκ. 5 *(μουσ. ἀρ. 25)*. Τεμάχιον ἐπιταφίου

Εἰκ. 5.

ἀνε]παύσατο
- Καρίων
- ος η μ -
- - - -

πλακὸς ἐλλιποῦς, ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου· ὕψ. 0·16, πλάτ. 0·15, πάχ. 0·034· ὕψ. γραμμ. 0·04.

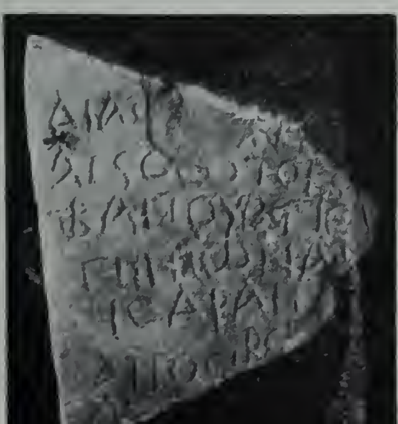
***Εἰκ. 6** (μουσ. ἀρ. 30).* Τεμάχιον στήλης ἐκ φαιοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου· ὕψ. 0·39, πλ. 0·165, πάχ. 0·10· ὕψ. γραμμ. 0·055.

Εἰκ. 6.

Ελ
ον π.

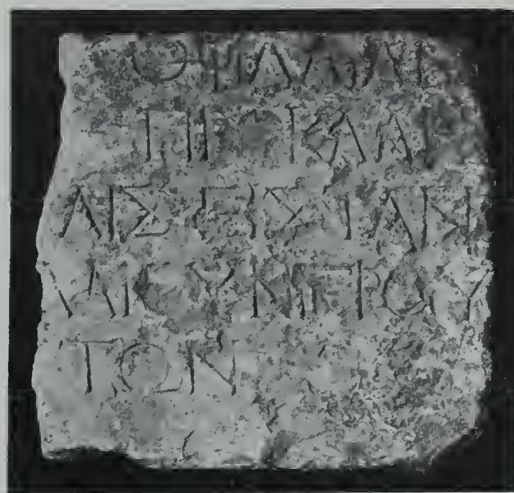
***Εἰκ. 7** (μουσ. ἀρ. 31).* Τεμάχιον πλακὸς ἐκ φαιοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου· ὕψ. 0·25, πλ. 0·205, πάχ. 0·048· ὕψ. γραμμ. 0·022.

Εἰκ. 7.

Δια - - - - ντ
αγ - θ - οτοκο -
καὶ τοῦ αγιο-
γην. ωνα -
5 ισαραη
αποστρε-
ασ.

***Εἰκ. 8** (μουσ. ἀρ. 27).* Πλὰξ ἐκ φαιοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου· ὕψ. 0·455, πλάτ. 0·475, πάχ. 0·15· ὕψ. γραμμ. 0·055.

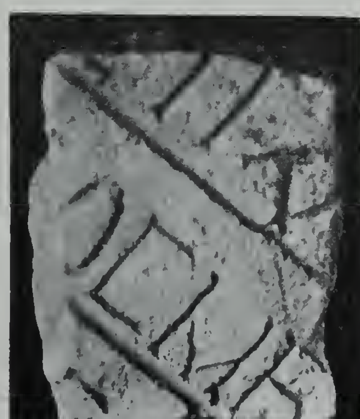

Εἰκ. 8.

Ὀφιλλίαν
- Πρόκλαν
- λις εἰς τὰν
- λλιουν - ρου
- των - - -

Ὀφιλλία ὄνομα γυναικὸς θηλ. τοῦ *Ὀφίλλιος*. *Πρόκλα -ης* καὶ *Πρόκλη -ης*.

***Εἰκ. 9** (μουσ. ἀρ. 45).* Τεμάχιον ἐκ φαιοῦ ἐγ-

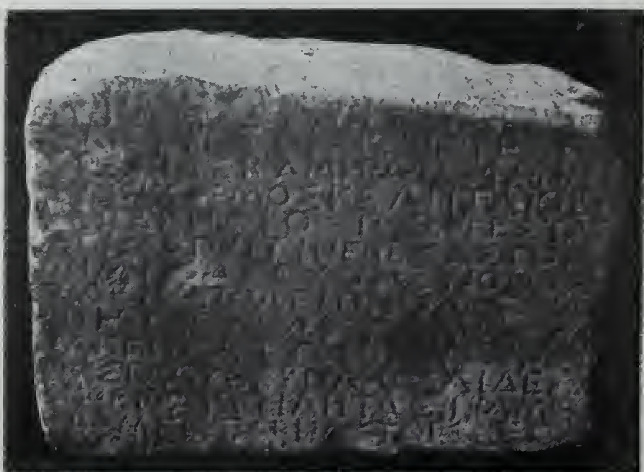

Εἰκ. 9.

. ω; .
. οσμε
. . . - - -

χωρίου τιτανολίθου· ὕψ· 0·07, πλάτ. 0·09 πάχ. 0·046· ὕψ. γραμμ. 0·025.

***Εἰκ. 10** (μουσ. ἀρ. 28).* Στήλη ὀρθογωνίου σχήματος ἐξ ἐγχωρίου φαιοῦ τιτανολίθου βεβλαμμένη καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη· εἶναι ἐπιγεγραμμένη ὄχι μόνον ἐπὶ τῆς ἐμπροσθίας ἐπιφανείας ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν αὐτῆς κειμένων πλευρῶν· ὕψ. 0·18, 0·16, πλ. 0·26, πάχ. 0·13.

Εἰκ. 10.

- - - - - - - - - - - - - - - - -
- - τωι - - - κα - - - - - - - -
- - κατιε. ρ(;)ιας καὶ πρεσγ[η]-
ία]ς αι δε κα μὴ ἀποφανῆ - -
- χο κόσμος κέληται ὁ 'Ελ-
ου]θερναῖος πέντε στατ-
ῆρ]ας ἀπυτίνεν ἕκαστον [τ-
ον μὴ [π]αρεχόμενον· ὅσ[τι-
ς δέ κ ἀπολείπη[ι τ]ὰν πολ[ι]-
τηίαν τῶν ἀρτεμιτᾶν [ἐ]-
παγγηλάτω τοῖς κόσμ[οις]
[τοι]ς 'Ελουθερναίοις· ἐκ δέ [κα]
μὴ ἐπαγγείλη τὰ ὀινιαμη - -
- - μεντ - - - - τοῖς ετ.

Εἰκ. 10 προσθία ὄψις.

Ὕψ. 0·18, 0·16, πλάτ. 0·227· ὕψ. γραμμ. 0·008, 0·009, 0·010, 0·011, 0·013· ἀπόστασις γραμμ. 0·005, 0·007, 0·010.

πρεσγ[ηία]ς = πρεσβείας. Τὸ σ ἐν τῇ Κρητικῇ διαλέκτῳ ἕνεκα τῆς ἀσθενεστάτης διαρθρώσεώς του ἀφομοιοῦται ἢ μᾶλλον καταπνίγεται ὑπὸ τῶν ἐπακολουθούντων ἰσχυροτέρων φθόγγων. Ἡ τοιαύτη ἀφομοίωσις ἐν μὲν ταῖς ἀρχαιοτέραις ἐπιγραφαῖς δὲν ἀναγράφεται πάντοτε (πρβ. *Σκιᾶ*, Περὶ τῆς Κρητικῆς διαλέκτου σελ. 65 κέ. κνέσθαι Πυθ. 1, 56, 1), ἐν δὲ ταῖς κατὰ τὴν Γορτ. Δωδ. γεγραμμέναις ἡ ἀφομοίωσις ἀπαντᾷ πάντοτε μὲν ἐντὸς τῆς αὐτῆς λέξεως, συχνάκις δὲ ἐν τῇ συμφραστικῇ συμφθορᾷ (Satzsanhi· ὅρα *Σκιᾶ* ἔ. ἄ. [*πλί*]*οδ δέ ληθ*. A, VI, 1 Baunack. Die Inschrift, von Gortyn σελ. 18. *τὰθ θυγατέρας· τιλ λει. τᾶδ δαίσιος*).

Ἐν ταῖς μεταγενεστέραις ἐπιγραφαῖς ἐπειδὴ ὑπερισχύει ἡ δύναμις τῆς ἐτυμολογίας τὸ σ οὐδεμίαν ὑφίσταται ἀφομοίωσιν ἕνεκα συμφραστικῆς συμφθορᾶς (πρβ. *Σκιᾶ* ἔ.ἄ. *τᾶς δίκας* Cauer 119. 47. 51). Πρὸ τοῦ *γ* τὸ σ ἀφωμοιώθη ἐπίσης (πρβ. *Σκιᾶ* ἔ. ἄ. *πρεγευταὶ* Te Cauer 128, 4), διετηρήθη δὲ ἐν τῷ *πρεσγευτὰνς* CIA II 547, 12, *πρεσγεύοντας* CIA II, 547, 15· (πρβ *Σκιᾶ* ἔ.ἄ.)· πρβ. ἐπίσης Dittenberger Sylloge 1, 120, 6, 7, 18, *πρισγέες-πρι*[*σγε̃ες, πρισγεῖες, ἀποφανῆι* (πρβλ. *Σκιᾶ* Περὶ τῆς Κρητ. διαλέκτ. σελ. 101 *ἐπαίρηι* Πυθ. 1. 81, *πάθηι* 11. 62. 1 κλπ.

Ἐλουθερναῖος· τὸ ευ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀπαντᾷ πλειστάκις μεταβεβλημένον εἰς *ου* (πρβ. *Σκιᾶ* Περὶ τῆς Κρητ. διαλ. σελ. 130) ***Ἐλουσ***[*ιν*]*ιω* Mus 1 ven *οὐε*(*ργ*)*ε*[*ταν*]ς CIA II 547. *στρατονομένοι* Mus III 53, 4 *ἐλούθερον* αὐτ. 18 κλπ. Ἡ μεταβολὴ αὕτη, ὡς παρατηρεῖ ὁ κ. Σκιᾶς, θὰ ἦτο ὅλως ἀδύνατος ἂν τὸ *ευ* εἶχε τὴν σημερινὴν συμφωνώδη προφορὰν ἢ ἂν τὸ *ου* ἦτο μονόφθογγον. Ὁ τύπος ***Ἐλουθερναῖος*** δὲν μοι εἶναι ἄλλοθέν ποθεν γνωστός. ***Ἀποτίνεν*** = ἀποτίνειν. Ἐν τῇ ἀσυναιρέτῳ καταλήξει τοῦ ἀπαρεμφάτου ἀπαντᾷ πάντοτε ε (πρβ. *Σκιᾶ* Περὶ τῆς Κρητ. διαλ. σελ. 104) *τίνεν* Πυθ. I 72, 2, *κ*[*ατα*](*δ*)[*ι*]*καζ*(*ε*)[*ν*] Πυθ. II 38.

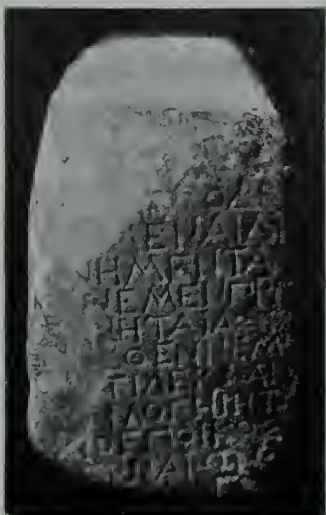
Πολιτηΐαν· περὶ τῆς συχνῆς χρήσεως τῆς *ηι* ἀντὶ τῆς ει εἰς τὰ εἰς -*ειον* καὶ -*εια* οὐσιαστικά, εἰς τὰ εἰς -*ειος* ἐπίθετα καὶ εἰς τὰ ἐκ τούτων ἐπιρρήματα πρβ. *Σκιᾶ* Περὶ τῆς Κρητ. διαλ. σελ. 117 *πρυτανήιον* Mon. ant. C 5 *ἑταιρηιᾶν* λnd B II 12, *οἰκηΐως* Cauer 118, 13.

Ἀρτεμιτᾶν. Ἀρτεμίτα.

Ἐπαγγηλάτω· περὶ τῆς χρήσεως τοῦ η πρὸς δήλωσιν τοῦ συνηρημένου ἢ ἐκτεταμένου μακροῦ ε πρβ. *Σκιᾶ* Περὶ τῆς Κρητ. διαλ. σελ. 186 ϛʹ.

Εἰκὼν 10 α. (Ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ἐπιφανείας πλευρά).

Βεβλαμμένη καθ' ὅλα τὰ μέρη· ὕψ. 0·18, πλ. 0·125· ὕψ. γραμμ. 0·014-0·015.

Εἰκ. 10 α.

. . οδε
- - - μ]εναι δ - - -
- - ν]ημεντα - -
- - νεμεν πρ - -
- - ν]ηταιασ - -
- - - θεννεμ - -
- - - τιδεκλ.α - - -
- - - ιλογη.ητ[ω] -
- - ι]ο ἔποικος - -
[ἐλουθ]ερναίων - -
- - - - γ - - - -

Εἰκ. 10 β. (Ἡ πρὸς τ' ἀριστερὰ τῆς ἐπιφανείας πλευρά).

Βεβλαμμένη καὶ ἡ πλευρὰ αὕτη καθ' ὅλα αὐτῆς τὰ μέρη· ὕψ. 0·16, πλ. 0·085, 0·103· ὕψ. γρ. 0·011-0·014.

Εἰκ. 10 β.

- - - - - -
- - ν - - -
- - καλ - - -
- - εὔων - - -
- - επαμ[ήδσς?] - -
- - δεκ[α] - - -
- - οστω - -
- συν [νοῖς] - -
'Αρτα]μίτ - - -
ἧ ἰδία - ['Ελουθ-]
ε]ρνα[ίων . . . - - -

'Εν Ρεθύμνῃ.

Εὐστάθιος Ν. Πετρουλάκις.

Ἡ προϊστορικὴ γέφυρα τῆς Ἐλευθέρνης

ὑπὸ

Εὐσταθίου Ν. Πετρουλακη.

Ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τοῦ χωρίου Πρινὲ τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου παρὰ τὴν νεκρόπολιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἐλευθέρνης εἰς θέσιν καλουμένην «*Χαλοπότα*» ὑπάρχει μικρὸς ποταμὸς καὶ ἐπ᾽αὐτοῦ ἡ γέφυρα, ἧς τὰς εἰκόνας παραθέτομεν.

Μνείαν τῆς γεφύρας ταύτης ποιεῖται ὁ Spratt ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ Travels and Researches in Crete τόμ. II σελ. 94-95 παραθέτων καὶ εἰκόνα αὐτῆς. Ἐὰν καὶ ἄλλοι τινὲς ἀναφέρουσιν αὐτὴν δέν μοι ἦτο εὔκολον ἐνταῦθα διὰ τὴν σχεδὸν παντελῆ ἔλλειψιν βοηθημάτων νὰ ἐξακριβώσω.

Τινὲς ἐκ τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν ὀγκολίθων εἶχον ὑποστῆ φθοράν τινα ἐκ τῆς πολυκαιρίας χωρὶς ὅμως ἡ φθορὰ αὕτη νὰ ἦτο τοιαύτη ὥστε νὰ ὑπῆρχε φόβος καταπτώσεως αὐτῆς.

Πρὸ ἐτῶν, ὡς μανθάνω τῷ 1883, καταιγὶς ἐπελθοῦσα ἀπέκοψε πολλὰ ἐκ τῶν ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ δένδρων καὶ παρασύρασα αὐτὰ ἀπέφραξε τὸ στόμιον τῆς γεφύρας· τὸ ρεῦμα δὲ κατελθὸν καὶ προσκόψαν πρὸ τῆς ἀποφραχθείσης γεφύρας θὰ παρέσυρεν ἀσφαλῶς αὐτήν, ἐὰν μὴ διὰ τῆς ὑπερπηδήσεως ταύτης εὕρισκε διέξοδον· ὅπως δήποτε ὅμως διέσεισεν ἐπαρκῶς τὴν γέφυραν. Τοῖχός τις κατασκευασθεὶς ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ δήμου Ἐλευθερναίων παρὰ τοὺς πόδας τῆς γεφύρας ὑπεστήριξεν αὐτὴν προσωρινῶς.

Τῷ 1908 ὁ νῦν πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος κ. Ἐλευθέριος Βενιζέλος παρὰ τὰς πολλαπλᾶς ἄλλας ἐργασίας αὐτοῦ εὕρισκε καιρὸν νὰ ἐνθυμηθῇ καὶ τῆς μοναδικῆς ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους γεφύρας τῆς Ἐλευθέρνης καὶ νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς τότε Βουλῆς τῶν Κρητῶν νὰ ψηφίσῃ πίστωσιν πρὸς στερέωσιν αὐτῆς ὑπὸ τὸν ῥητὸν ὅρον τὰς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον γενησομένας ἐργασίας νὰ παρακολουθήσῃ ἀρχαιολόγος, ὥστε ἡ γενησομένη στερέωσις οὐδαμῶς νὰ παραβλάψῃ τὸν ἀρχικὸν τύπον τῆς γεφύρας, ἐν ᾧ ἄλλως ἔγκειται καὶ ἡ ὅλη σπουδαιότης αὐτῆς.

Ἔχων τὴν τιμὴν νὰ διευθύνω τὴν ἀρχαιολογικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Νομοῦ Ρεθύμνης παρηκολούθησα μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας τὰς γενομένας καὶ πᾶσαν φροντίδα κατέβαλον ὥστε ὁ ἀρχικὸς τῆς γεφύρας τύπος νὰ παραμείνῃ ἀκέραιος.

Βεβαίως ἡ ἐνταῦθα ἔλλειψις καταλλήλων τεχνιτῶν κατοπτρίζεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἐν τῇ χονδροειδῶς πως γενομένῃ ἐργασίᾳ. Οὐχ ἧττον χάριν τῆς ἀληθείας πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι καὶ ἡ παρ᾽ ἡμῖν ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων εἰς τοιαῦτα ἔργα ὀργάνων οὐκ ὀλίγον ἐπέδρασεν εἰς τὴν χονδροειδῆ τοῦ ἔργου ἐκτέλεσιν.

Ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ταύτης θέσεως ὀφείλω νὰ ἐξάρω τὴν προθυμίαν καὶ γενναιότητα, μεθ᾽ ἧς πάντες οἱ ἐπὶ τῆς Παιδείας σύμβουλοι τῆς τέως Κρητικῆς πολιτείας εἰσήκουσαν τὰς συστάσεις μου διὰ τὴν ἀλλεπάλληλον παροχὴν συμπληρωματικῶν πιστώσεων πρὸς καλυτέραν στερέωσιν τῆς γεφύρας· τοιοῦτοι δ᾽ ἦσαν οἱ κκ. Μίνως Πετυχάκις, Βασίλειος Σκουλᾶς καὶ ὁ τέως Γενικὸς Διοικητὴς Κρήτης κ. Στέφανος Δραγούμης.

Οὐχ ἧττον μέγας ἔπαινος ὀφείλεται εἰς τὸν ἐνθουσιώδη νομομηχανικὸν Ρεθύμνης κ. Τσολίναν διὰ τὴν προθυμίαν καὶ δραστηριότητα μεθ᾽ ἧς παρηκολούθησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας, φιλοπονήσας καὶ τὸ παρατιθέμενον σχεδιάγραμμα αὐτῆς, ἐν ᾧ σαφῶς δείκνυται ἡ γενομένη ἐργασία.

Ἀμφότεροι οἱ πόδες τῆς γεφύρας στηρίζονται ἐπὶ βράχου.

Ἡ ὑπ᾽ ἀριθ. ***1 εἰκὼν*** παριστᾷ τὴν βορείαν ὄψιν τῆς γεφύρας μετὰ τὴν στερέωσιν.

Ἡ πρὸ τῆς στερεώσεως φωτογραφία τῆς ὄψεως ταύτης καταστραφεῖσα δὲν ἐπανελήφθη, καθ᾽ ὅσον οὐδεμίαν οὐσιώδη διαφορὰν ἐδείκνυε.

2 8 15.

Εἰκ. 1.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. ***2 εἰκὼν*** παριστᾷ τὴν νοτίαν ὄψιν

Εἰκ. 2.

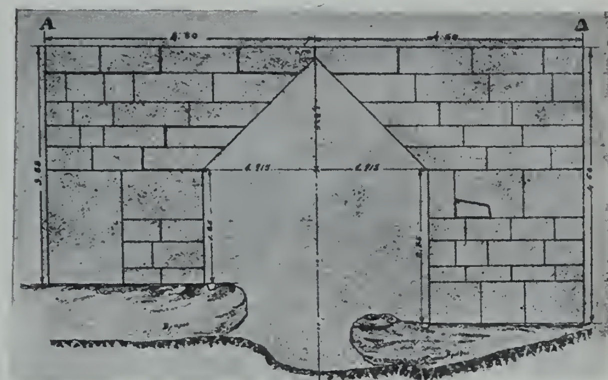
τῆς γεφύρας πρὸ τῆς στερεώσεως καὶ συμπληρώσεως. Τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ τμῆμα αὐτῆς φαίνεται ὅτι εἶχε μείνει ἀτελείωτον κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν κατασκευὴν τῆς γεφύρας, καὶ οὕτω ὅμως ἔμενεν ἀρκε-

Εἰκ. 3.

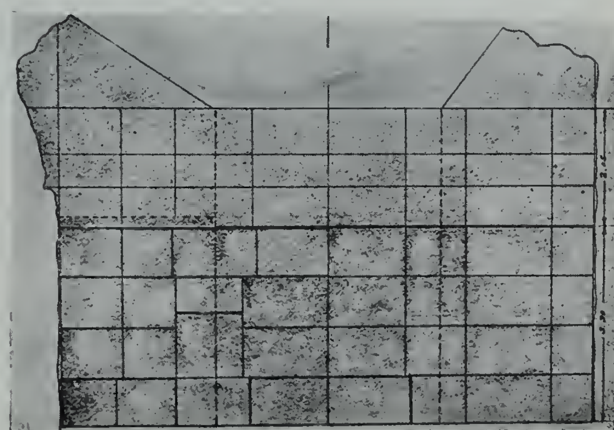
τὸν πλάτος· τὸ παρὰ τὴν ξηρολιθίαν δεξιὰ βάθρον εἶναι νεώτερον κατασκευασθὲν κατὰ τὴν πρώτην στερέωσιν αὐτῆς.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. ***3 εἰκὼν*** παριστᾷ ἐπίσης τὴν νοτίαν ὄψιν τῆς γεφύρας μετὰ τὴν στερέωσιν καὶ συμπλήρωσιν.

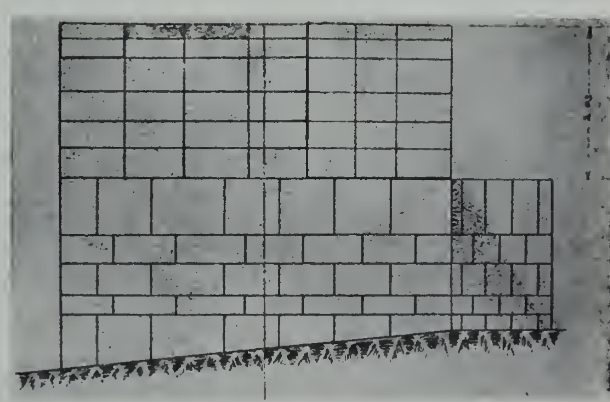

Εἰκ. 4.

Ἡ γέφυρα Ἐλευθέρνης ἀπὸ πολλῶν χιλιετηρίδων ἐξυπηρετοῦσα τὴν συγκοινωνίαν τῶν ἑκατέ-

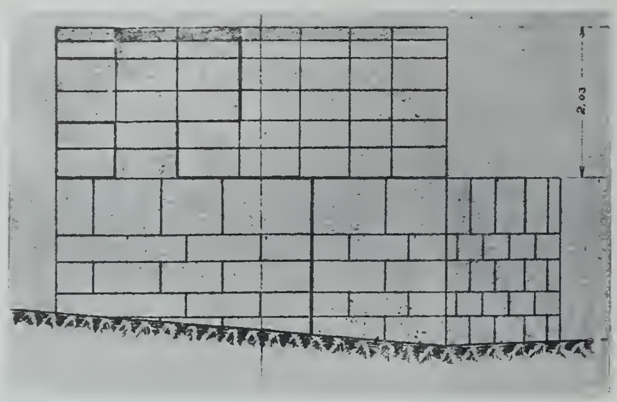

Εἰκ. 5.

Εἰκ. 6.

ρωθεν τοῦ ποταμοῦ, ἐφ᾽ οὗ αὕτη, κειμένων χωρίων, θὰ ἐξακολουθήσῃ μετὰ τὴν γενομένην ἐργα-

Εἰκ. 7.

σῖαν παρέχουσα ἐπ᾽ ἄπειρον ἔτι τὰς ὑπηρεσίας αὐτῆς.

Ἀνάλογον παράδειγμα διευθετήσεως ὀγκολίθων ὅρα *Spinger-Michaelis*, Handbuch d. Kuntgesch Ἔκδ. 8 τόμ. 1 σελ. 98 εἰκ. 206.

Ἡ γέφυρα Ἐλευθέρνης εἶναι μοναδικὸν παράδειγμα τοιούτου τύπου ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἔνθα ὡς φαίνεται, διὰ τὴν ἔλλειψιν μεγάλων ποταμῶν ὀλίγαι γέφυραι ἐκ λίθων ὑπῆρχον.

Ἡ πρώτη βεβαίως ἀρχὴ τῶν γεφυρῶν ἀνάγεται εἰς λίαν παμπαλαίους χρόνους καὶ ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρησιμοποιουμένη ὕλη ἦτο βεβαίως τὸ ξύλον.

Ἤδη κατὰ τὴν λιθικὴν καὶ μεταλλικὴν περίοδον χησιμοποιοῦνται ξύλιναι γέφυραι διὰ τὴν μετὰ τῆς ξηρᾶς συγκοινωνίαν τῶν ἐπὶ τῶν λιμνῶν διὰ πασσάλων ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ κατεσκευασμένων καλυβῶν· πρβ. *Forrer*, Real-lexikon der prählstorischen Altertümer ἐν λέξει Brücke.

Ἡ πρώτη ἐκ λίθου γέφυρα τὴν ὁποίαν ἀναφέρουσιν οἱ συγγραφεῖς εἶναι ἡ τῆς Βαβυλῶνος, ἥτις κατεσκευάσθη ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Νιτώκριδος (πρβ. *Daremberg-Saglio, Pottier* DdA ἐν λέξει pons καὶ Ἡροδότου Α´ 185, Β´ 100.

Ἡ τελειοποίησις ὅμως καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν γεφυρῶν ὀφείλεται εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ἐν Ρεθύμνῃ.

Εὐστάθιος Ν. Πετρουλάκις.

Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἠπείρου

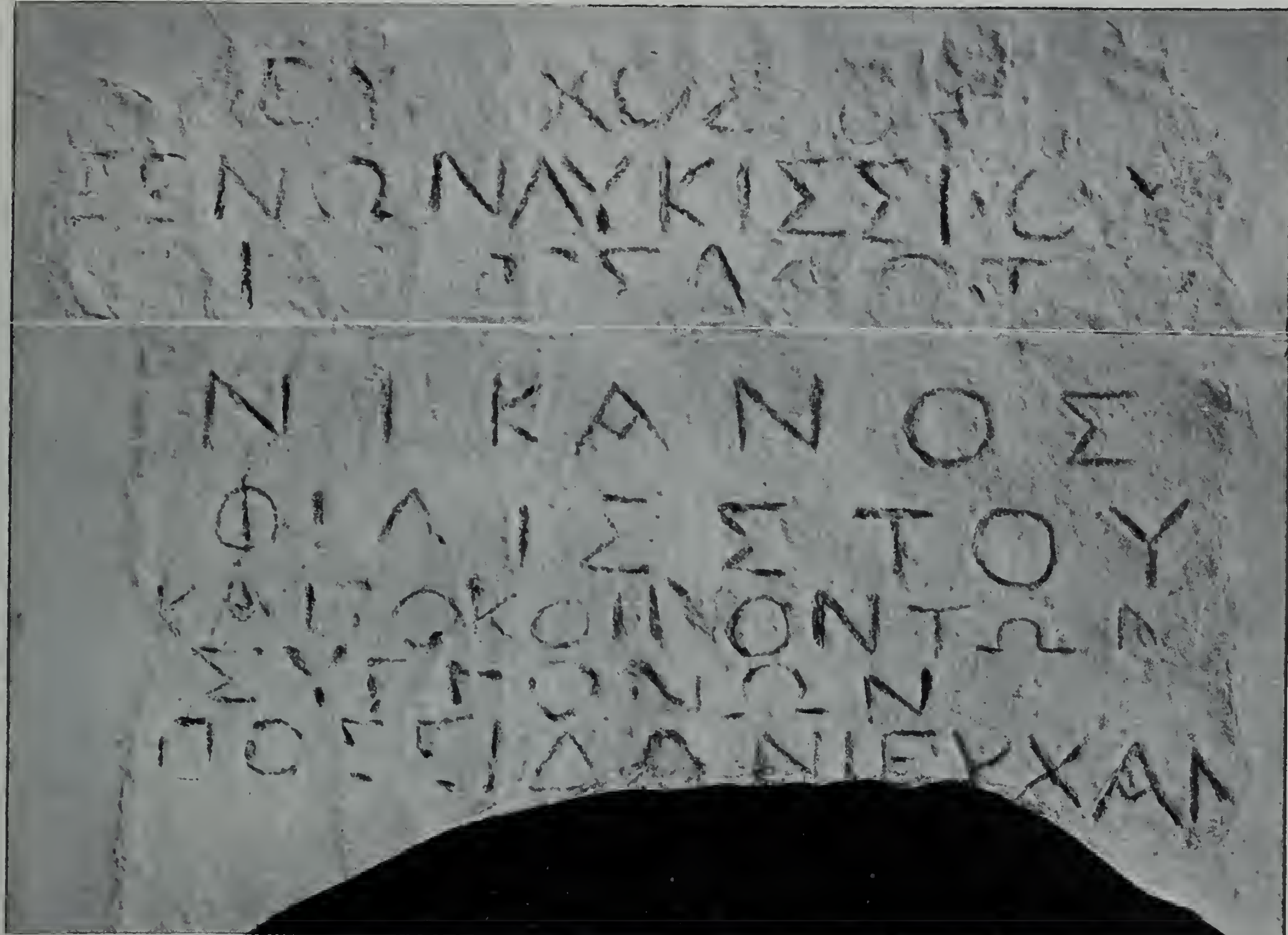
ὑπὸ

Δημητρίου Εὐαγγελίδου.

Περιελθὼν τὴν ΒΔ μάλιστα Ἤπειρον, ὅτε ἤμην ἀπεσπασμένος παρὰ τῇ Γ. Διοικήσει Ἠπείρου χάριν τῶν αὐτόθι ἀρχαιοτήτων, συνέλεξα ἱκανὰς ἐπιγραφάς, ὧν τινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν Ν. Ἑλληνομνήμονι Ι´ σ. 287 καὶ ΙΑ´ σ. 458. Ἐνταῦθα παρέχω νῦν καί τινας ἀνεκδότους καὶ ἐκείνων ἔκτυπα μετὰ μικρῶν παρατηρήσεων.

1 (εἰκ. 1). Στήλη ἐκ τιτανολίθου μετὰ κορωνίδος καὶ κυματίων ἄνω καὶ ταύρου ἀναγλύπτου ἐν τῷ μέσῳ. Ὑψ. 0·82, πλ. 0·21-0·24, πάχ. 0·10. Εὑρέθη ἐν τῷ χωρίῳ Σαλιαρῇ ΒΔ τοῦ Τεπελενίου ἐντὸς ὀθωμανικοῦ μνημείου καὶ μετηνέχθη εἰς Ἰωάννινα. Ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας ἔχει ἐρυθρὸν ἐκ χώματος ἐπίπαγον λελεασμένον ἐκ τῆς χρήσεως, ὀπίσω δὲ κατὰ μῆκος τῆς πλακὸς ἀναθύρωσιν. Κατὰ τὸ μέσον τῆς πλακὸς ἐπὶ ἐξέχοντος κανόνος βαίνει πρὸς ἀριστερὰ ταῦρος στρέφων τὴν κεφαλὴν ὀλίγον ἐμπρός. Οὗτος ἔχει ἀποτετριμμένην τὴν μορφὴν καὶ εἶναι κοινῆς ἐργασίας (ὕψ. ταύρου 0·15).

Ἡ ἐπιγραφὴ σύγκειται ἐξ ὀκτὼ στίχων, ὧν τρεῖς ἐπὶ τῆς κορωνίδος, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπ᾽ αὐτὴν ἐπὶ τῆς πλακὸς μέχρι τοῦ ταύρου, οὗτινος τὴν ῥάχιν ἀκολουθεῖ ὁ τελευταῖος στίχος. Δὲν εἶναι μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας κεχαραγμένη, διὸ καὶ τὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων ποικίλλει: τῶν πρώτων στίχων εἶναι 0·015-0·016, τοῦ 7ου 0·01 καὶ τῶν λοιπῶν 0·013. Κατὰ τὸ σχῆμα αὐτῶν ἡ ἐπιγραφὴ δύναται ν᾽ ἀνήκῃ εἰς τὴν τρίτην πρὸς τὴν δευτέ-

Εἰκ. 1. Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ κοινοῦ τῶν Συγγόνων εἰς Ποσειδῶνα

Ονα - - - ος
Ξένων Λυκίσσο(τ)υ
- - ν(ε)σιος Λυ . τα
Νίκανος
Φιλίσστου
καὶ τὸ κοινὸν τῶν
συγγόνων
Ποσειδῶνι εὐχάν.

ραν πΧ ἑκατονταετηρίδα. Τοῦ πρώτου καὶ τρίτου στίχου ἐλάχιστα ἀσφαλῆ γράμματα διακρίνονται.

Οἱ πέντε πρῶτοι στίχοι παρέχουσι τὰ ὀνόματα τεσσάρων ἀνδρῶν, οἵτινες καὶ τὸ κοινὸν τῶν συγγόνων, δηλ. τῶν εἰς τὸ αὐτὸ γένος ἀνηκόντων [1], ἀνέθηκαν τῷ Ποσειδῶνι τὴν στήλην ταύτην. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἑνώσεως τῶν συγγενῶν τούτων εἰς κοινόν, ἵνα προσενέγκωσι τῷ θεῷ θυσίαν τινά, πρὸς λατρείαν δῆλα δὴ τοῦ θεοῦ. Τὰ μετὰ θρησκευτικοῦ σκοποῦ κοινὰ ἦσαν οὐχὶ ἀσυνήθη ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ οἰκογενειακὰ κοινὰ ἢ συγγενῶν κοινὰ δὲν ἦσαν ἐν γενικῇ χρήσει. Ἰδίως δ' ἔχομεν τοιαῦτα κοινὰ ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ δὴ πρὸς κληρονομικὴν ταφὴν (πρβ. Ziebarth, das griechische Vereinswesen σ. 6-12. Αὐτ. σ. 136 κέ. καὶ περὶ τοῦ κοινοῦ ὡς δηλωτικοῦ τῶν ἑνώσεων τούτων).

Ὅμοιόν πως τῷ ἐνταῦθα κοινῷ εἶναι τὸ ἐν Σμύρνῃ κοινὸν τῶν *ἐγλελοιπότων συνγενέων* (ΑΜ 1887, 245 Nº 1). Ἐν δὲ Κῷ ἔχομεν κοινὸν τοῦ Διομέδοντος, οὗ μετεῖχον «τοὶ κατ' ἀνδρογένειαν» καὶ «οἱ ἐγ Διομέδοντος γεγενημένοι καὶ οἱ ἐπίγονοι αὐτῶν» καὶ «οἱ ἐγ Διομέδοντος καὶ οἱ ἔγγονοι αὐτῶν». Σκοπὸς τῆς ἱδρύσεως τοῦ κοινοῦ τούτου ἦτο

[1] Κατ' ἀρχὰς ἐξέλαβον τὸ κοινὸν τῶν *Συγγόνων* ὡς νέον τινὰ Ἠπειρωτικὸν λαόν, ὅπερ νῦν θεωρῶ οὐκ ὀρθόν. Πρβ. ΑΕ 1913 σ. 235 καὶ Ν. Ἑλληνομνήμονα 1913 σ. 287.

ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς ἀφηρωϊσθείσης οἰκογενείας τοῦ ἱδρυτοῦ, τοῦ Διομέδοντος καὶ τῶν προγόνων του (Ziebarth ἔ.ἀ.).

Πρὸς παρόμοιον σκοπὸν συνήρχετο καὶ τὸ κοινὸν τῶν συγγόνων τούτων, ἐν Ἀτιντανίᾳ πιθανώτατα· ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ἔθυσαν ἴσως τῷ Ποσειδῶνι ταῦρον ἢ μᾶλλον ἀνέθηκαν τὴν παροῦσαν στήλην μετὰ ὁμοιώματος ταύρου ἐπ' αὐτῆς, ὡς πολλάκις ἐγίνετο ἀνατιθεμένων μικρῶν εἰδωλίων ἢ ἄλλων ἀντικειμένων εἰς ὑπόμνησιν τοῦ πραγματικοῦ ἀναθήματος.

Ὅμοιον ἀνάγλυφον «Ποσειδῶνι καὶ Ἀμφιτρίτῃ» ὑπέδειξέ μοι πάνυ εὐγενῶς ὁ κ. Κουρουνιώτης τὸ ἐκ Μακεδονίας AM 1902, 316 ἀρ. 39 (= Baege, de Macedonum sacris σ. 22).

Συνηθεστάτη δὲ θυσία τῷ Ποσειδῶνι ἦν ὁ ταῦρος, ὅθεν παρ' Ἡσιόδῳ (Ἀσπ. 104) ὁ Ποσειδῶν λέγεται καὶ *ταύρεος* (πρβ. καὶ Ἰλ. υ 403), ἐξ αὐτοῦ δὲ πιθανώτατα καὶ προῆλθε (πρβ. Harrison, Themis σελ. 163), λατρευόμενος μάλιστα καὶ ὡς ταῦρος (Gruppe, Griech. Myth. II σ. 1338).

Τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα ἐν τῷ δευτέρῳ στίχῳ εἶναι πιθανώτατα Λυκίσσκος. Διπλασιασμὸν δὲ συμφώνων καὶ μάλιστα τοῦ *σ* πρὸ τοῦ *τ* ἢ *κ* καὶ ἐν Carapanos, Dodone σ. 55 ἀριθ. 8 (προσστάτα), σ. 60 ἀρ. 14 (Δοεσστός), ὡσαύτως ἐκ Θεσσαλίας IG IX² 109 α, 38, 121 κτλ. (Λυκίσσκος). Πρβ. R. Meister, die griechische Dialecte I σ. 257. Ὁ Kretschmer, Einleitung σ. 258 ἀποδίδει τὸν διπλασιασμὸν τῶν ἁπλῶν συμφώνων ἢ τὸν μὴ διπλασιασμὸν αὐτῶν εἰς τὴν μὴ ἐπαρκῆ γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ὡς θεωρεῖ τοὺς Ἠπειρώτας οὗτος (πρβ. M. P. Nilsson, Studien zur Geschichte des alten Epeiros σ. 1 κέ. καὶ ἐσχάτως C. Klotzsch, Epirotische Geschichte bis zum Jahre 280 v. Chr. 1911 σ. 2 σημ. 1 ἔνθα ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία).

Τὰ ὀνόματα δὲ Φίλιστος καὶ Φιλίσκος συνήθη καὶ ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς. Ὁ Νίκανος τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ ἐνταῦθα.

2. Στήλη λευκοῦ λίθου ὕψ. 0·33, πλ. 0·20, πάχ. 0·10. Κατὰ τὰς δύο καθέτους ἄκρας τῆς ἐπιφανείας ἔχει εἰσέχον περιθώριον. Εὑρέθη πρὸ πολλοῦ ἐν τοῖς ἐρειπίοις Γέρμας ἔναντι τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ μετηνέχθη νῦν εἰς Ἰωάννινα.

ΛΥΚΟΦΡΩΝ	Λυκόφρων
ΘΕΟΔΟΤΟΥ	Θεοδότου
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡ	γυμνασιαρ-
ΧΗΣΑΣΕΡΜΑΙ	χήσας Ἑρμᾶι
ΗΡΑΚΛΕΙ	Ἡρακλεῖ.

Τὸ ζεῦγος Ἑρμοῦ - Ἡρακλέους εἶναι σύνηθες προκειμένου περὶ γυμνασίων, ἀμφοτέρων τῶν θεῶν διακρινομένων ἐπὶ τῇ τῶν ἀγώνων προστασίᾳ. Πρβ. JHS, XXI (1901) σ. 281, ἔνθα ὁ Milne λέγει ὅτι ὁ συμφυρμὸς οὗτος δύο θεῶν ἐγένετο κατ' ἀναλογίαν ζευγῶν αἰγυπτιακῶν θεῶν. Ἀλλ' ἴσως τὸ Ἑρμῆς Ἡρακλῆς σημαίνει Ἑρμῆν Ἡρακλέους ἁπλούστατα, ὡς ἔχομεν τοιαύτας παραστάσεις, ἐν Σπάρτῃ π.χ. πρβ. Tod and Wace, Catalogue of the Sparta Museum σ. 167 ἀριθ. 442 a. Συχνότατα ὅμως τῷ Ἑρμῇ ἀκολουθεῖ ὁ Ἡρακλῆς ἐν ἀναθηματικαῖς ἐπιγραφαῖς διὰ τοῦ *καί*. Πρβ. IG, XII 5 ἀρ. 290, XII 7 ἀρ. 421-426 κτλ. ἐπιγραφὰς γυμνασιαρχησάντων.

3. Εἰκ. 2. Ἐπὶ βράχου αὐτοφυοῦς δεξιᾷ τῆς

Εἰκ. 2.

Τέρ|μω|ν.

ὁδοῦ, ἥτις ἄγει ἀπὸ τοῦ χωρίου Νιβίτσης (ὄπισθεν τῆς Χιμάρας) πρὸς τὴν μονὴν Κοκαμέας (Ἴδε Ν. Ἑλληνομν. ΙΑ' (1913) σ. 465) ὑπάρχει διὰ βαθέως ἐγκεχαραγμένων γραμμάτων ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφή. Ὁ χῶρος, ὃν καταλαμβάνουσι τὰ γράμματα, εἶναι σχετικῶς λελεασμένος καὶ μετρεῖ ὕψ. 0·22 καὶ πλ. 0·23 περίπου· τὸ δ' ὕψος τῶν γραμμάτων 0·045-0·055

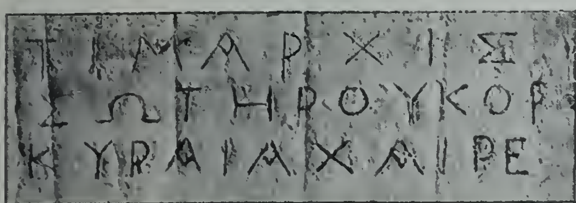
Τέρμων (Λατιν. Terminus) εἶναι τὸ ὅριον καὶ ὁ λίθος ὁ παριστῶν αὐτό. Ὁ ὅρος, ἀρχαιότατα, ὅτε ἡ εἰκονικὴ παράστασις ἐννοίας τινὸς ἦτο ἰσχυροτέρα ἢ ἡ ἀφῃρημένη αὐτῆς ἔκφρασις, ἐθεωρεῖτο

ἱερόν τι καὶ ὑπὸ τῶν θεῶν τεθειμένον καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ μεγίστου τῶν θεῶν, τοῦ Διὸς (Preller, Röm. Mythol. I σ. 254 κέ.).

Ἀλλὰ πιθανώτατα αὐτὸς ὁ θεός, ὁ Τέρμων, ἐπιστεύετο ἐκπροσωπούμενος ἐπὶ τοῦ λίθου, ὅστις οὕτω διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ἐξησφάλιζε τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ ὁρίου. Διὸ καὶ ἰδίᾳ ἐλατρεύετο καὶ θυσίαι προσεφέροντο αὐτῷ. Πρβ. Πλουτ. Νουμ. 16 «ὁ δὲ Τέρμων ὅρος ἄν τις εἴη, καὶ θύουσιν αὐτῷ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ κατὰ τοὺς τῶν ἀγρῶν περιορισμούς».

Ἐνταῦθα τὸν ὅρον καὶ δὴ θεόν, ἐκπροσωπεῖ βράχος, λίαν σπάνιον (Πρβ. Saglio-Daremberg ἐν λ. Terminus, Terminatio).

4. Εἰκ. 3. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐκ λευκοῦ ἀσβεστολίθου μετὰ κυματίων ἄνω· ὕψ. 0·70, πλ. 0·36, πάχ. 0·15. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ κεχαραγμένων ὁριζοντίων εὐθειῶν γραμμῶν. Εἶναι ἐντετειχισμένη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παραστάδος τῆς θύρας τοῦ ὑπογείου τοῦ σχολείου ἐν τῷ χωρίῳ Φοινίκῃ τοῦ Δελβίνου.

Εἰκ. 3. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.

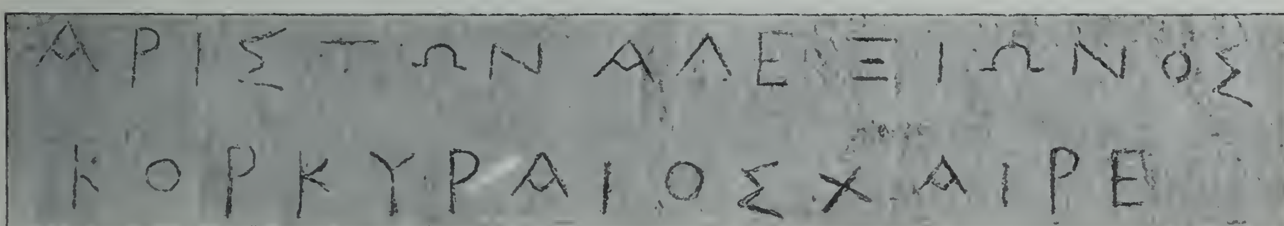
Τιμαρχὶς Σωτήρου
Κορκυραία, χαῖρε.

Χρόνων τῆς Γ' πΧ ἑκατονταετηρίδος.

Σώτηρος ἀναφέρεται Χαιρωνεύς τις χαλκοτέχνης ἐν Kaibel, Epigr. ἀρ. 269 καὶ ἕτερος αὐτ. ἀριθ. 503 καὶ 877 α, ἄλλος δ' ἐν Φιλοστρ. Βίοι Σοφ. Τόμ. II, B, σ. 107 (ἔκδ. Kayser).

Ἐκ Δωδώνης ἔχομεν *Σώταιρον* (Arch. Epigr. Mitth. Oesterr. IV (1880) σ. 59 «eine Spielart von Σώτηρος Gomperz») καὶ ἐκ Κορίνθου τὸν ἐν Θεσσαλικῇ ἀρχαϊκῇ ἐπιγραφῇ AM XXI 110 καὶ 248 (= IG IX² 257).

5. Εἰκ. 4. Ἐπιτύμβιος στήλη μετ' ἀετώματος ἐξ ἀσβεστολίθου ὕψ. 0·72, πλ. 0·47, πάχ. 0·10. Ὑπὸ τὸ ἀέτωμα ἡ ἐπιγραφὴ καὶ μετ' αὐτὴν ἐπὶ τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας ἐγλυμμένος σταυρὸς ἐκ μεταγενεστέρας χρήσεως τοῦ λίθου ἐπὶ χριστιανικοῦ τάφου. Εὑρέθη κεχωσμένη πρὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἔναντι τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος σχολείου τοῦ χωρίου Φοινίκης τοῦ Δελβίνου.

Εἰκ. 4. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.

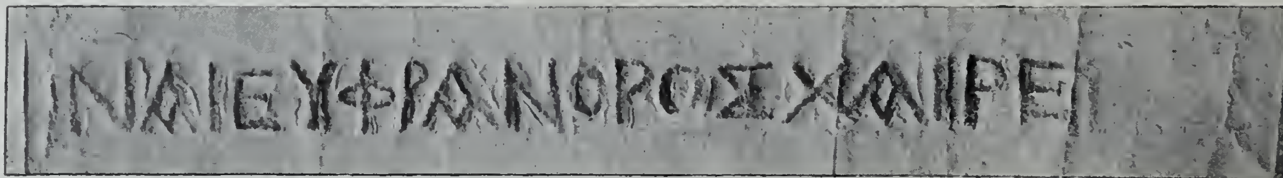
Ἀρίστων Ἀλεξίωνος
Κορκυραῖος, χαῖρε.

Ἡ προκειμένη καὶ ἡ προηγουμένη ἐπιγραφὴ ἀνήκουσιν εἰς Κορκυραίους, ὧν πιθανώτατα σημαντικὴ ἀποικία ὑπῆρχεν ἐν Φοινίκῃ, ἥτις δίωρον ἀπέχει τῆς παραλίας, ἧς ἔναντι κεῖται ἡ νῆσος Κέρκυρα. Φυσικὸν ἄλλως εἶναι νὰ ὑποθέσῃ τις μεγάλην καὶ στενὴν τὴν σχέσιν τῆς Κερκύρας πρὸς τὴν Ἤπειρον ἤδη ἀρχαιότατα (πρβ. Klotzsch, Epirotische Geschichte bis zum Jahre 280 v. Chr. 1911 σ. 4-8).

6. Εἰκ. 5. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐξ ἀσβεστολίθου ἐν σχήματι ναΐσκου μετ' ἐπιστυλίου καὶ ἀετώματος ἐπὶ δύο ἰωνικῶν κιονίσκων· ὕψ. 0·33, πλ. 0·42, Ἀποτετμημένη τὰ κάτω εἶναι ἐντετειχισμένη ἄνωθι τῆς θύρας τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τοῦ αὐτοῦ χωρίου. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου. Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ναΐ, εἶναι πιθανῶς κλητικὴ τῆς Ναΐδος, ὀνόματος, ὅπερ εἶχε καὶ ἑταίρα τις ἐν Ἀθήναις. Πρβ. Ἀθήν. 13, 592 c.

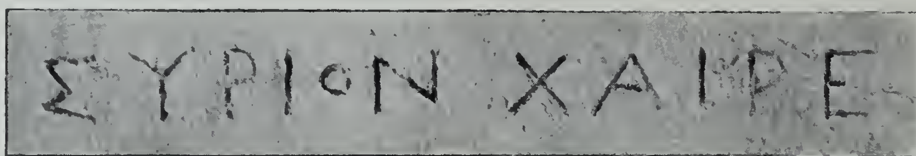
7. Εἰκ. 6. Ἐπιτύμβιος στήλη μετ' ἀετώματος ἐξ ἀσβεστολίθου· ὕψ. 1·14, πλ. 0·43-0·47, πάχ.

Εἰκ. 5. Ἐπιτύμβιος ἐπ γραφή.

Ναῒ Εὐφράνορος χαῖρε.

0·125. Εἰς δύο κατὰ τὸ μέσον τῆς στήλης συναρμοζόμενα τεμάχια. Ὑπὸ τὸ ἀέτωμα ἡ ἐπιγραφὴ καὶ κάτωθι αὐτῆς κατὰ τὰ δύο ἄκρα δύο ἐγχάρακτοι ῥόδακες ἐγγεγραμμένοι ἐν κύκλῳ, κατωτέρω δὲ τούτων φαίνονται ἀμυδρότατα τὰ ἴχνη ἐρυθρᾶς βαφῆς, δι᾽ ἧς εἶχε γραφῆ ἴσως κλίνη, ὅσον δύναταί τις νὰ κρίνῃ ἐκ τοῦ σχηματιζομένου σχήματος.

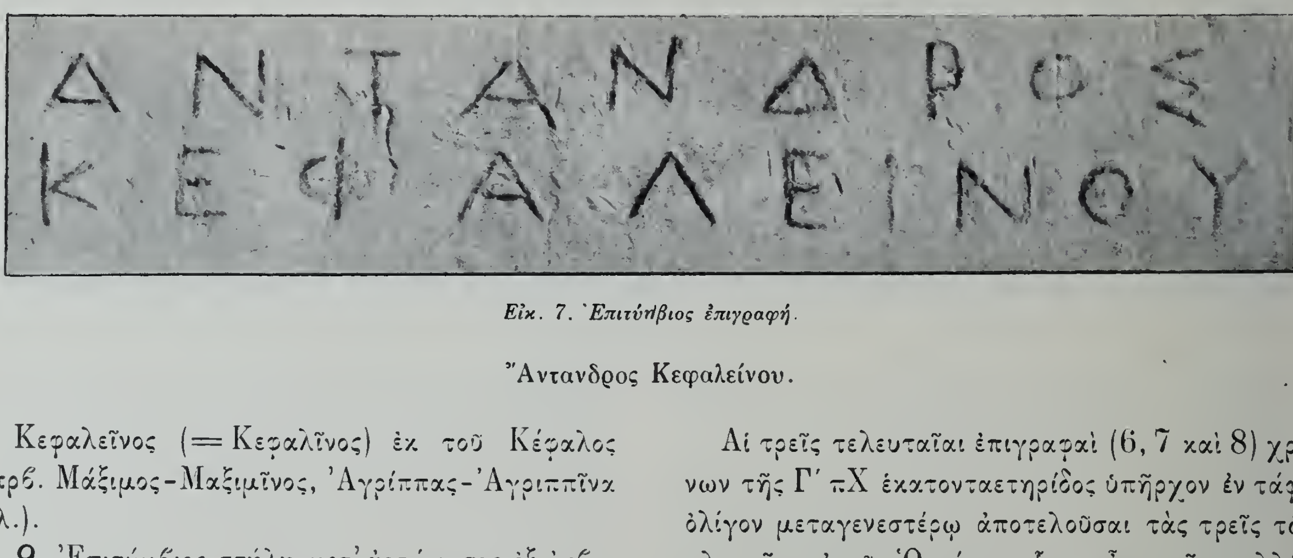

Εἰκ. 6. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.

Σύριον χαῖρε.

Σύριον. ὄνομα γυναικός. Πρβ. IG II 3 4140.

8. Εἰκ. 7. Ἐπιτύμβιος στήλη μετ᾽ ἀετώματος ἐξ ἀσβεστολίθου· ὕψ. 0·86, πλ. 0·47, πάχ. 0·12

Εἰκ. 7. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.

Ἄντανδρος Κεφαλείνου.

Κεφαλεῖνος (= Κεφαλῖνος) ἐκ τοῦ Κέφαλος (πρβ. Μάξιμος-Μαξιμῖνος, Ἀγρίππας-Ἀγριππῖνα κλ.).

9. Ἐπιτύμβιος στήλη μετ᾽ ἀετώματος ἐξ ἀσβεστολίθου· ὕψ. 0·44, πλ. 0·49, πάχ. 0·14. Ἀποκεκρουμένη τὰ κάτω μετὰ μέρους τῆς ἐπιγραφῆς. Τὰ γράμματα ἀνάγλυπτα.

- - - ΩΝΟΣ   - - - ωνος

Μόνον ἡ κατάληξις τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς σῴζεται.

Αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἐπιγραφαὶ (6, 7 καὶ 8) χρόνων τῆς Γ′ πΧ ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχον ἐν τάφῳ ὀλίγον μεταγενεστέρῳ ἀποτελοῦσαι τὰς τρεῖς τῶν πλευρῶν αὐτοῦ. Ὁ τάφος οὗτος εἶναι τῶν πολλῶν εὑρισκομένων ἐν τῷ ἀγρῷ Ζήσου Μήτρου, ἔνθα τὸ νεκροταφεῖον τῆς πόλεως Φοινίκης ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ, ἥτις ἄγει πρὸς βορρᾶν. Εἰς τὴν αὐτὴν εὐθεῖαν καὶ ὀλίγον ἀπωτέρω εὑρέθησαν καὶ αἱ 3, 4 καὶ 9 ἐπιγραφαί.

10. Εἰκ. 8. Τεμάχιον στήλης ἐξ ἀσβεστολίθου ὕψ. 0·20, πλ. 0.27, πάχ. 0·125. Ἐντετειχισμένον

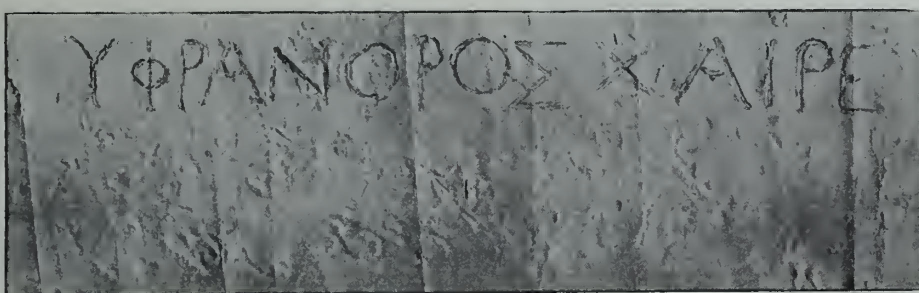
ἐπὶ τῆς ΒΑ γωνίας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ χωρίου Φοινίκης, ἀπετέλει μέρος μεγάλης στήλης, ἧς τεμάχιον (ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ πάχους αὐτοῦ) εὑρέθη ἐπὶ μικροῦ ἐμπρὸς τοίχου φέρον ἀνάγλυπτα φύλλα δρυὸς ὑπὸ ἀστράγαλον (πρβ. ἀρ. 11, 16, 17 καὶ 18, καὶ Balkancommission III σ. 177 εἰκ. 151 ἐξ Ἀπολλωνίας). Τῆς Γ' πΧ. ἑκατονταετηρίδος. Τοιαῦτα ἀνάγλυπτα φύλλα ἢ γεισόποδας καὶ ἀστράγαλον φέρουσι καὶ ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἀκαρνανίας (πρβ. IG IX[1] ἀρ. 439, 496, 507 κτλ.) καὶ ἐξ Ἀμβρακίας (πρβ. Hermes 1891 σ. 148-149 (Köhler) ἔνθα οὐκ ὀρθῶς ἀνεγνώσθη «Κλεοῖ Ἐπιμένεος» δέον «Κλεοῖ Εὐθυμένεος» ὡς εὐχερῶς καὶ ἀσφαλῶς ἀναγινώσκεται. Σῴζονται μόνον τάδε:

Εἰκ. 8. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.

ΠΑΤΡΟΣ Σωσί ἢ Ἀντί]πατρος.

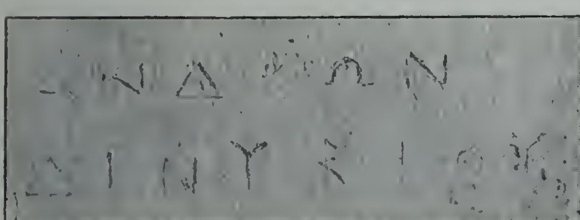
11. Εἰκ. 9. Τμῆμα ἐπιτυμβίου στήλης ἐξ ἀσβεστολίθου· ὕψ. 0·39, πλ. 0·36. Ἐντετειχισμένον ἐπὶ τῆς Ν ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας τῆς μονῆς τοῦ Μεσοποτάμου παρὰ τὴν Φοινίκην. Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν κλάδοι δρυὸς ἀνάγλυπτοι. Τῆς Γ' πρὸς τὴν Β' πΧ ἑκατονταετηρίδα.

Εἰκ. 9. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή

δεῖνα] Εὐφράνορος χαῖρε.

12. Εἰκ. 10. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐξ ἀσβεστο-

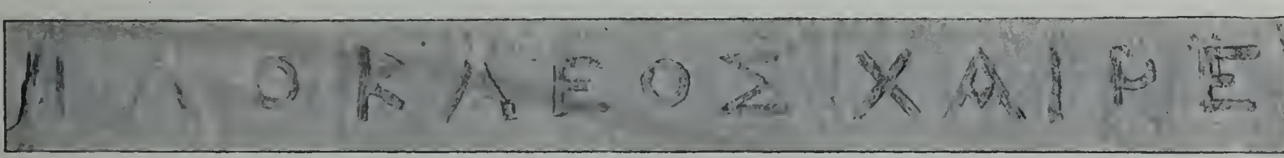
Εἰκ. 10. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.

Ἄνδρων Δι[ο]νυσίου.

λίθου· ὕψ. 0·70, πλ. 0·35, πάχ. 0·10. Εὑρέθη ἐν θέσει «Κουφολόγγι» τοῦ χωρίου Χαντὶρ ἀγὰ τοῦ Δελβίνου, ἔνθα μέχρι τῆς ἐκκλησίας Σαρωνιᾶς πλεῖστοι τάφοι ὑπάρχουσιν. Ἄνω κυκλικῶς λελαξευμένη καὶ τὴν ἐπιφάνειαν οὐχὶ ἐπαρκῶς λελεασμένη. Τῆς Γ' πΧ ἑκατονταετηρίδος

Ὁ χαράκτης παρέλειψε κατὰ λάθος τὸ ο τοῦ Διονυσίου.

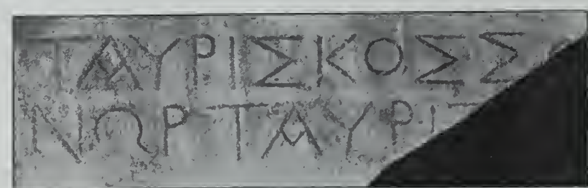
13. Εἰκ. 11. Ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐκ λευκοῦ λίθου· ὕψ. 0·65, πλ. 0·60, πάχ. 0·13. Εὑρίσκετο ἐντετειχισμένη ἐπὶ τῆς πηγῆς ἄνωθεν τοῦ χωρίου Τρανουσίστα ἔναντι τοῦ Ἀργυροκάστρου. Ἡ ἐπιγραφὴ ἐπὶ μιᾶς τῶν στενῶν πλευρῶν. Τῆς Γ' πΧ ἑκατονταετηρίδος.

Εἰκ. 11. Ἐπιτύμβιος ἐπιγραφή.

δεῖνα Φ]ιλοκλέος χαῖρε.

14. Εἰκ. 12. Ἐπιτύμβιος στήλη μετ' ἀετώματος ἐξ ἀσβεστολίθου· ὕψ. 0·75, πλ. 0·92, πάχ. 0·13. Ἀποκεκρουμένη κάτω καὶ δεξιᾷ. Ὑπὸ τὸ ἀέτωμα ἔχει γεισίποδας καὶ κατωτέρω ἐντὸς πλαισίου ἀνάγλυπτα τὰ γράμματα. Εὑρέθη ἡμικεχωσμένη ὄπισθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Σωτῆρος ὀλίγον νοτιώτερον τῶν ἐρειπίων τῆς Γέρμας καὶ ἄνωθεν τοῦ χωρίου Λετοβίστας (ἔναντι τοῦ Ἀργυροκάστρου), ἔνθα καὶ ἑτέρα ὁμοία ἐπιτύμβιος πλὰξ ἀνευρέθη ἔχουσα καὶ ἕτερον ἀέτωμα ἀνάγλυπτον ὑπὸ τὸ κορυφαῖον καὶ ὑπ' αὐτὸ ἐπιγραφὴν νῦν ἀποκεκρουμένην.

Εἰκ. 21. Τμῆμα ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς.

Ταυρίσκος Σ(ω)[σίωνος, Νικά-]
νωρ Ταυρίσ[κου, χαίρετε].

Τὸ ἥμισυ ἀκριβῶς τῆς ἐπιγραφῆς ἐλλείπει, ἔχον ὡς ἀνωτέρω κατὰ πιθανὴν συμπλήρωσιν. Τῆς Α' πΧ. ἑκατονταετηρίδος.

15. Ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐκ λευκοῦ ἀσβεστολίθου· ὕψ. 0·18, μήκ. 1·14, πάχ. 0·34. Ἀποκεκρουμένη πάσας τὰς πλευρὰς πλὴν τῆς **ἐμπροσθίας**· ἐπὶ τῆς κάτω φέρει τόρμους συνδέσμων. Εἶναι ἐντετειχισμένη ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τοῦ νάρθηκος τῆς ἐκκλησίας Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ χωρίου Σούχας (ἔναντι καὶ ΝΑ τοῦ Ἀργυροκάστου). Τὰ γράμματα ἐπὶ μιᾶς τῶν στενῶν πλευρῶν λίαν βαθέως κεχαραγμένα εἶναι γωνιώδη καὶ ἔχουσιν ὕψ. 0·045. Τῶν μΧ ῥωμαϊκῶν χρόνων.

ΛΥϹΙΜΑΧΕΦΙΛΙΠΠΟΥΑΝΔΡΩΝΛΥϹΗΝΟϹ
ΠΡΑΥΛΕϹΩϹΤΡΙΩΝΟϹΦΙΛΙϹΤΑϹΩϹΤΡΙΩΝΟϹ
ΧΑΙΡΕΤΕ

Λυσίμαχε Φιλίππου, Ἄνδρων Λυσῆνος,
Πραΰλε Σωστρίωνος, Φιλίστα Σωστρίωνος,
χαίρετε.

Λυσὴν -ῆνος ἀπαντᾷ ἐπὶ νομίσματος ἠπειρωτικοῦ καὶ ἐπὶ ἄλλων τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἰλλυρίας. Πρβ. Gardner, Catalogue of the Coins Brit. Mus. Thessaly to Aetolia σ. 90, σ. 70, σ. 57. Ἐν γένει δὲ τὰ εἰς *-ήν, -ῆνος* ὀνόματα εἶναι συνήθη ἐν Μεγαρίδι, Κορίνθῳ καὶ ταῖς ἀποικίαις αὐτῆς (Κερκύρᾳ, Κορίνθῳ καὶ Ἀπολλωνίᾳ. (Πρβ. Fick, Griech. Personnennamen σ. 28), ἐν Ἠπείρῳ δ' ἔχομεν τὸ προκείμενον· καὶ Ἀγὴν ἐπὶ νομίσματος Gardner ἔ.ἀ. σ. 90. Ὀνόματα εἰς *-ήν, -ῆνος* ἐπὶ νομισμάτων πλεῖστα ἰδὲ παρὰ Gardner ἔ.ἀ. καὶ von Schlosser, Beschreibung der altgriechischen Münzen σποράδην (Ἀγήν, Ἀρήν, Ἀριστήν, Ἀρχήν, Βοικήν, Γοργήν, Δαμήν, Καλλήν, Λαήν, Λυκήν, Λυσήν, Μνασήν, Νικήν, Παρμήν, Τιμήν, Χαιρήν.

Σωστρίων ἐπὶ νομίσματος Δυρραχίου Gardner ἔ. ἀ. 71.

Φιλίστα καὶ ἐν Carapanos Dodone I 59 ἀρ. 13.

16. Ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐξ ἀσβεστολίθου· ὕψ. 0·24, πλ. 0·41. Ἐντετειχισμένη ἐπὶ τῆς οἰκίας Παπαναστάση τοῦ χωρίου Καμαρίνας παρὰ τὰ ἐρείπια πιθανῶς τῆς ἀρχαίας πόλεως Κασώπης (βορείως Πρεβέζης). Ἡ ἐπιγραφὴ ἐντὸς πλαισίου, ὑφ' ὃ φύλλα δρυὸς ἀνάγλυπτα. Τῆς Β' πΧ ἑκατονταετηρίδος.

.ΙΛΩΤΕΡΑ Φ]ιλωτέρα
.ΝΔΡΟΜΕΝΕΟΣ Ἀ]νδρομένεος.

Φιλωτέρα ἐλέγετο καὶ ἡ ἀδελφὴ Πτολεμαίου Α'. Πρβ. καὶ ἐκ Μακεδονίας κτλ. ἐν *Ἀθηνᾶς* ΚΕ' (1913) σ. 442 ἀρ. 30 καὶ σ. 447, 47 (Ν. Παππαδάκης).

17. Ἐπιτύμβιος στήλη ἐξ ἀσβεστολίθου· ὕψ. 0·32. πλ. 0·23, πάχ. 0·07. Ἀποκεκρουμένη τὰ μάλιστα ἀριστερᾷ. Εὑρέθη ἐν θέσει «Τσάκαλο» τοῦ ἀνωτέρω χωρίου, ἔνθα ἀρχαία νεκρόπολις. Ἄνω ἔχει γεισόποδας ἀναγλύπτους, ὑφ' οὓς σειρὰν φύλλων κισσοῦ καὶ ἑτέραν φύλλων ἐλαίας ἢ δάφνης. Τῶν αὐτῶν καὶ ἡ προηγουμένη χρόνων.

....ΝΙΚΟ. Ἀνδρό]νικο[ς
.ΙΡΕ χα]ῖρε.

18. Ἐπιτύμβιος πλὰξ ἐξ ἀσβεστολίθου· ὕψ. 0·65, πλ. 0·60, πάχ. 0·10. Ἀποκεκρουμένη πανταχόθεν. Ἄνω φέρει γεισίποδας, εἶτα ἀστράγαλον καὶ δύο ζώνας ἀναγλύπτων κλάδων. Εἶναι ἐντε-

τειχισμένη ἐπὶ τῆς βαθμῖδος τῆς πρὸ τῆς πύλης τοῦ ἱεροῦ βήματος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μονῆς τοῦ Ζαλόγγου ΒΑ τῆς Καμαρίνας. Ἐντὸς πλαισίου ἀνάγλυπτα τὰ γράμματα.

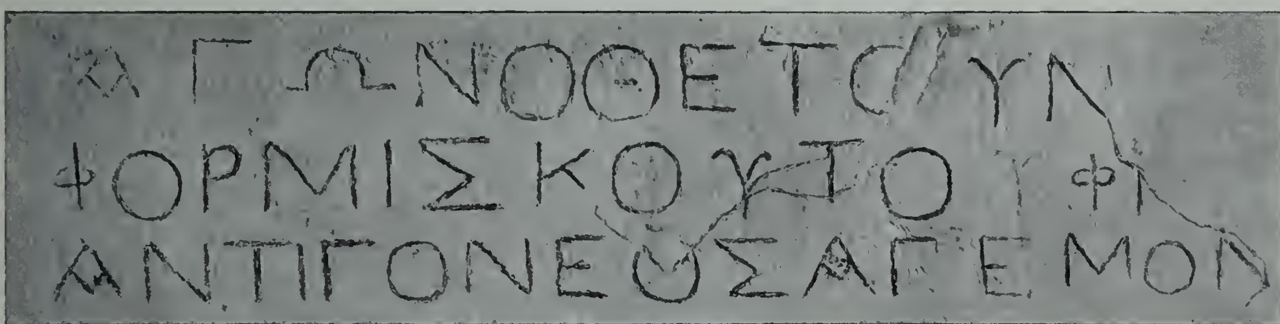
ΑΝΙΚΑΤΟΣ	Ἀνίκατος
.ΕΦΑΛΟΥ	Κ]εφάλου.

19. Πλὰξ ἐκ τιτανολίθου· ὕψ. 0·84, πλ. 0·635, πάχ. 0·22. Φέρει εἰσέχον περιθώριον κατὰ τὰς τρεῖς ἄκρας πλὴν τῆς ἄνω, ἔνθα καὶ ἀριστερᾷ εἶναι ἀποκεκρουμένη, ἔχουσα τόρμους συνδέσμων κάτω. Εὑρέθη, ὡς καὶ ἡ ἑπομένη, ἐν θέσει «Βορτοπό» τοῦ χωρίου Ραδοτόβι (ΒΔ τῶν Ἰωαννίνων). Νῦν χρησιμεύει ὡς ἁγία Τράπεζα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ ῥηθέντος χωρίου. Τὰ γράμματα λίαν ἀποτετριμμένα καὶ δυσανάγνωστα.

ΟΣΛΥΣΑΝΙΑ
ΛΟΣΚΑΛΥ.ΑΤΟΣΤΑΝΑΥΤΟΥ
ΤΕΡΑΛΑΜΙΑΝΑΔΜΑΤΟΥΘΕΟΙΣ

ος Λυσανία
λος Καλύρ(;)ατος τὰν αὐτο(ῦ)
μα]τέρα Λαμίαν Ἀδμάτου θεοῖς.

20. Εἰκ. 13. Πλὰξ λευκοῦ τιτανολίθου ὕψ. 0·70, πλ. 0·94, πάχ. 0·14. Πανταχόθεν ἀποκεκρουμένη νῦν κατασυνετρίβη ὑπὸ τῶν χωρικῶν εἰς τεμάχια συναρμοζόμενα. Ὅτε ἐξήχθη, ἡ πλὰξ ἐσῴζετο ἀκεραία, τότε δὲ εἶδεν αὐτὴν ὁ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ῥηθέντος χωρίου Ἰω. Μπίρης, ἐξ οὗ ἔχω καὶ τὴν πλήρη ἀνάγνωσιν.

Εἰκ. 13. Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή.

Ἀγωνοθετοῦντ[ος
Φορμίσκου τοῦ Φι[λίππου
Ἀντιγονέος Ἁγεμό[ναι.

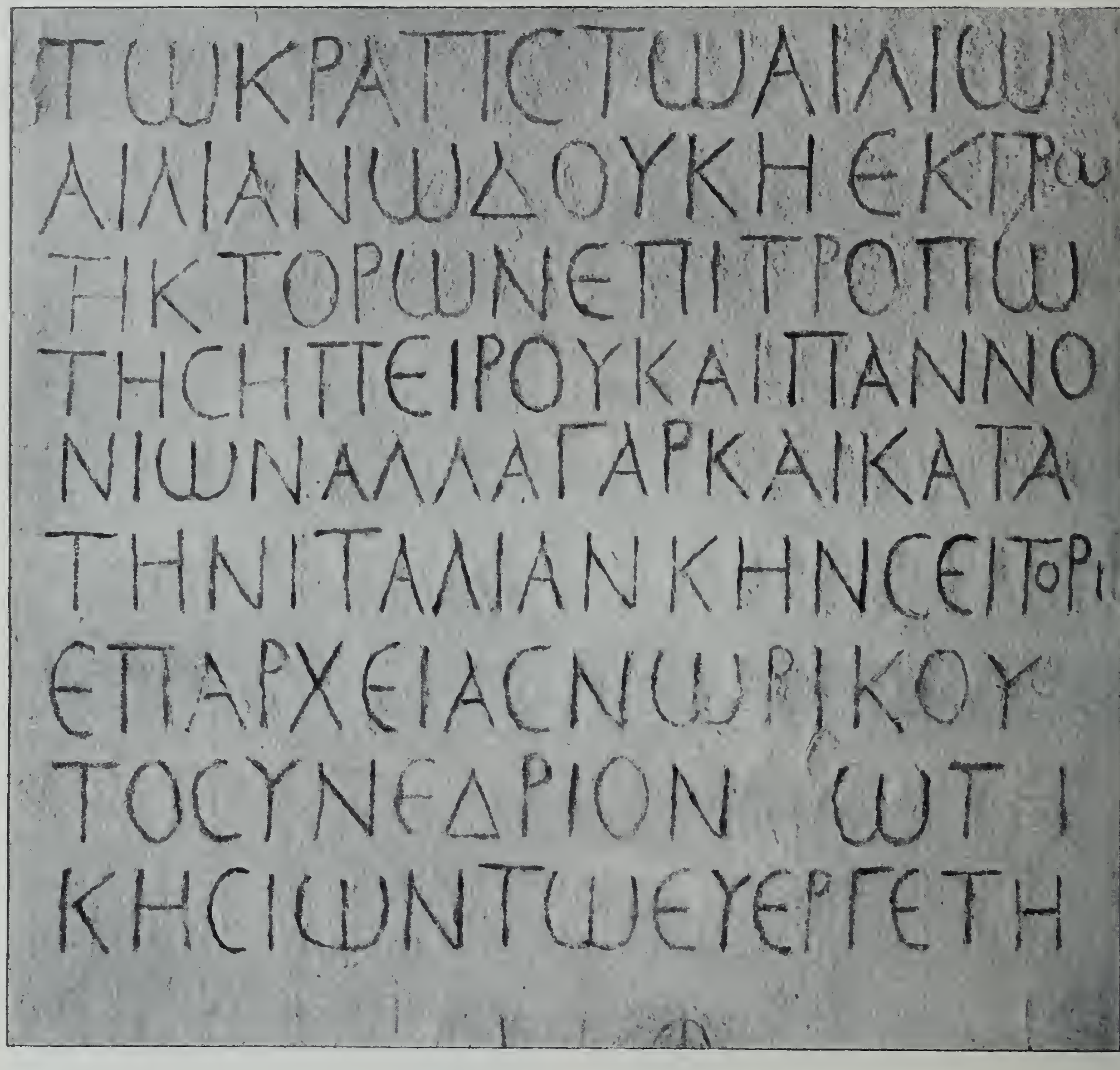
Ὁ Φορμίσκος ὁ Φιλίππου ἦτο ἐξ Ἀντιγονείας, πόλεως τῆς Ἀτιντανίας τῆς Β. Ἠπείρου, κτισθείσης ἴσως ὑπὸ τοῦ Πύρρου ἢ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πτολεμαίου πρὸς τιμὴν τῆς πρώτης συζύγου τοῦ Πύρρου καὶ μητρὸς τοῦ Πτολεμαίου Ἀντιγόνης (πρβ. Beloch, Griech. Gesch. III 2 σ. 317). Παρ' αὐτῇ γνωστὰ εἶναι τὰ ὁμώνυμα στενά.

Ὁ πρῶτος ἰδὼν τὴν ἐπιγραφὴν χωρικὸς ἀνέγνωσεν ἁπλῶς *ἀγεμόνα*, ἀλλ' ἴσως ὀρθοτέρα εἶναι ἡ ἀνάγνωσις *Ἁγεμόναι* (Ἡγεμόνῃ), ὅπερ εἶναι γνωστὴ προσωνυμία τῆς Ἀρτέμιδος (πρβ. Gruppe, Griech. Myth. und Religionsgesch. I σ. 350 6). Πιθανῶς ὅμως ἦτο καὶ *Ἁγεμόνι*, ὅπερ ἐπίθετον ἀπεδίδετο τῷ Ἡρακλεῖ καὶ τῷ Ἑρμῇ, οἵτινες ἦσαν καὶ προστάται τῶν ἀγώνων (πρβ. Roscher, Lexicon ἐν λ. Ἡγεμὼν Ἀρχηγέτης 5, 6 καὶ 7).

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιγραφῆς φαίνεται ὅτι τὸ οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ εὑρέθη, ἦτο ἴσως γυμνάσιον· ἄλλως τε καὶ διότι αὐτόθι σῴζονται σπόνδυλοι ἰωνικῶν κιόνων καὶ λείψανα θεμελίων πέριξ. Ἐνταῦθα πιθανῶς ἐξετείνετο ἡ πόλις Εὔροια (Προκοπ. Περὶ κτισμ. 4, 1), περὶ ἧς ἄλλοτε.

21. Εἰκ. 14. Βάθρον ἐξ ἀσβεστολίθου μετὰ κυματίων ἄνω καὶ κάτω· ὕψ. 1·08, πλ. 0·57-0·63, πάχ. 0·41. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας φέρει ὀπὰς μετ' ἐκβαθυσμάτων δύο ποδῶν φυσικοῦ μεγέθους πρὸς ἔνθεσιν ἀγάλματος. Εὑρέθη ἐν τῷ ἀγρῷ Ἀμπετινάγᾶ εἰς θέσιν «Γκουντίνα» Λαμποβήθρας τῆς Παραμυθιᾶς τῷ 1907, ἔνθα εἰς μεγάλην ἔκτασιν εὑρίσκονται λείψανα τῆς πόλεως Φωτικῆς ῥωμαϊκῶν χρόνων (τεμάχια λατιν. ἐπιγραφῶν BCH 1892 σ. 174 καὶ δὴ σημ. 1) καὶ βυζαντιακῶν (ἐρείπια ἐκκλησιῶν). Ἐδημοσιεύθη ἐν BCH 1907 σ. 38-45 ὑπὸ H. Grégoire κατ' ἀντίγραφον τοῦ εὑρόντος Δ.

Παναγιωτίδου, ἰατροῦ. Εὑρὼν τὸν λίθον κατακεχωσμένον καὶ ἐκσκάψας ἀπεκάλυψα πάλιν, παρέχω δ' ἐνταῦθα ἔκτυπον τῆς ἐπιγραφῆς, διότι τὸ ἀντίγραφον τοῦ Grégoire δὲν εἶναι πλῆρες

Εἰκ. 14. Τιμητικὴ ἐπιγραφὴ Φωτικῆς.

Τῷ κρατίστῳ Αἰλίῳ
Αἰλιανῷ, Δουκη(ναρίῳ) ἐκ πρωτηκτόρων, ἐπιτρόπῳ
τῆς 'Ηπείρου καὶ Παννονίων, ἀλλὰ γὰρ καὶ κατὰ
τὴν 'Ιταλίαν κηνσείτορι
ἐπαρχείας Νωρικοῦ
τὸ συνέδριον (Φ)ωτικησίων τῷ εὐεργέτῃ.

ψη(φίσματι) Φ(ωτικησίων).

Στίχ. 2. Μετὰ τὸ ΔΟΥΚΗ ὑπάρχει σημεῖόν τι πρὸς δήλωσιν τῆς συντμήσεως. *'Εκ πρωτηκτόρων* ἀναγινώσκεται σαφῶς ἐπὶ τοῦ λίθου, διότι τὸ Π εἶναι μετὰ τοῦ Ρ συνεπτυγμένον.

Στίχ. 8. Τὸ τελευταῖον γράμμα εἶναι καθαρὸν Ι ἐπὶ τοῦ λίθου, ἐν ᾧ ἐπὶ τῆς εἰκόνος δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς Η κατὰ λάθος τοῦ τσιγκογράφου.

Στίχ. 10. 'Αναγνωστέον *ψη(φίσματι* ἢ *-φισμα) Φ(ωτικησίων)*, διότι τὸ Φ εἶναι εἰς ἀπόστασιν ἱκανὴν ἀπὸ τοῦ ΨΗ. Τὸ Η δὲν φαίνεται ἐν τῇ εἰκόνι ὑπάρχον σαφῶς ἐπὶ τοῦ λίθου.

Περὶ τοῦ cursus honorum τοῦ Αἰλίου Αἰλιανοῦ πρβ. νῦν καὶ v. Domaszewski, Bonner Jahrb. 117 σ. 190.

Παραθέτω καί τινας λατινικὰς ἐπιγραφάς, ὧν ἡ μὲν I καὶ II ἐδημοσιεύθη-αν ἐν BCH 1892 σ. 174, ἡ δὲ III ἀνευρέθη ὑπ' ἐμοῦ..

I. Πλὰξ ἀσβεστολίθου εἰς 5 τεμάχια τεθραυσμένη· ὕψ. 1·21, πλ. 1·46, πάχ. 0·13. Ἀποκεκρουμένη ἄνω, ἀριστερὰ καὶ δεξιά. Φέρει ἐξέχον περιθώριον. Εὑρέθη ἐπὶ τάφου ὀλίγον ΒΑ τῆς «Ὀβραϊκῆς» τοποθεσίας τῆς Παραμυθιᾶς. Ἐδημοσιεύθη ἐν BCH 1892 σ. 174 κέ. ἀρ. 2. Ἐγὼ ἀνέγνωσα τάδε·

BVSSACR
RAVIXITAN
(X)XVIII
ḺVNVSVXORI
IBAEBENEMERITAE
EISIBI

Ἡ BCH ἔ.ἀ. ἐπιγραφὴ 3) εἶναι ἐπὶ πλακὸς ὕψ. 0·58, πλ. 0·39, πάχ. 0·155. Κάτωθι τῆς ἐπιγραφῆς ὑπάρχει ἀνάγλυπτος ῥόδαξ ἐπὶ καυλοῦ (ῥιπίδιον;).

Ὁμοίαν πλάκα εἶδον αὐτόθι καὶ ἑτέραν, μετ' ἀποκεκρουμένης τῆς ἐπιγραφῆς, ἔχουσαν ἀνάγλυπτον ῥάβδον μεταξὺ δύο πίθων καὶ κατωτέρω καλαθίσκον καὶ ἄλλο τι κυκλικὸν ἀντικείμενον, ὅπερ δὲν ἠδυνήθην νὰ ἑρμηνεύσω.

II. Ἡ BCH ἔ.ἀ. ἐπιγραφὴ 4 ἀνευρέθη ὑπ' ἐμοῦ ἐντετειχισμένη ἐν τῇ κλίμακι τῆς οἰκίας τοῦ Ταχὴρ Μπολάτη ἐντὸς τῆς Παραμυθιᾶς· ὕψ. 0·18, πλ. 0·26. Σῴζει τὰ ἑξῆς:

HEONICANO	T]heonica No...
VIX· AN	vix(it) an(nos)
ORESTI Ν	Oresti N...

III. Ἐν δὲ τῷ χωρίῳ Δραγουμῇ πρὸς Ν τῆς Παραμυθιᾶς περὶ τὰς τρεῖς ὥρας, παρὰ τὴν κρήνην τοῦ χωρίου, ἀνεῦρον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν ἐπὶ πλακὸς λευκοῦ λίθου ὕψ. 0·63, πλ. 0·44, πάχ. 0·12:

ARISTIDESVIXIT	Aristides vixit
ANNOSXXV	annos XXV
ANDIAEFVI	..andiae fui(t)
..NI. .FECERV	. ni.... feceru(nt).

Δημήτριος Εὐαγγελίδης.

Δισκοβόλος ἐπὶ Ἑλληνικοῦ σκαραβαίου

ὑπὸ

Δημητρίου Εὐαγγελίδου.

Σκαραβαῖος ἐκ βαθέως ἐρυθροῦ σκληροῦ λίθου (σαρδώνυχος;) μήκ. 0·019, πλ. 0·013, ὕψ. ἢ πάχ. 0·01 ***(εἰκ. 1)***[1]. Εὑρίσκεται ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ ἐκ Λαμπόβου τοῦ Ἀργυροκάστρου Ἀποστόλου Βόδα, ὅστις λέγει ὅτι προέρχεται ἐξ Ἀπολλωνίας τῆς Β. Ἠπείρου. Τὸ σῶμα τοῦ σκαραβαίου εἶναι σαφῶς ἄνω δεδηλωμένον, ἡ δὲ κάτω ἐπίπεδος ἐπιφάνεια ἐλλειψοειδὴς οὖσα περιβάλλεται πέριξ ὑπὸ δύο γραμμῶν παραλλήλων, ὧν μεταξὺ μικραὶ κάθετοι, καὶ ἐν τῷ μέσῳ φέρει ἔγγλυπτον παράστασιν δισκοβόλου.

Εἰκ. 1. Δισκοβόλος ἐπὶ σκαραβαίου (2:1).

Ὁ μυώδης ἀθλητὴς ἱστάμενος διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς καὶ μόλις ἁπτόμενος τοῦ ἐδάφους διὰ τῶν ἄκρων δακτύλων τοῦ ἀριστεροῦ, ὅστις εἶναι ὄπισθεν ἐκείνου κεκαμμένος, κλίνει τὸν κορμὸν ὀλίγον δεξιὰ καὶ κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς ὑπεράνω τῆς ἐπὶ τοῦ βραχίονος κεκλιμένης κεφαλῆς τὸν δίσκον ἰσχυρῶς, ἐν ᾧ ἡ ἀριστερὰ κεκαμμένη ὡσαύτως ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν μόλις κατέλιπεν αὐτόν.

Οἱ πόδες κάτω ἅπτονται τῶν γραμμῶν τοῦ περιθωρίου, ὁ δὲ δίσκος διακόπτων εἶναι ἐπ' αὐτῶν.

Θαυμαστὴ εἶναι ἡ ἐξεργασία τοῦ δισκοβόλου. Ἡ κεφαλὴ ἔχει ἐσχηματοποιημένην τὴν κόμην, ἥτις ἐμπρὸς περιελισσομένη εἰς σειρὰν σπειροειδῶν βοστρύχων ἐπικάθηται ὡς μία μᾶζα ἐπὶ τοῦ κρανίου, ἔνθα δηλοῦται διὰ σειρᾶς στιγμῶν, καὶ κα-

[1] Ἡ εἰκών, διπλασία τοῦ πραγματικοῦ, ληφθεῖσα ἐκ γυψίνου ἐκμαγείου δὲν εἶναι ἀρίστη· τοῦτο δὲ διότι τὸ ἐκμαγεῖον γενόμενον διὰ γύψου οὐχὶ καλῆς ποιότητος ἀπετρίβη πολλαχοῦ τῆς ἐπιφανείας, ἐν ᾧ ὁ λίθος εἶναι λειότατος καὶ οὐδεμίαν παρουσιάζει φθοράν.

ταπίπτει ὀπίσω εἰς λελυμένους βραχεῖς πλοκάμους μέχρι τοῦ αὐχένος. Ὁ ὀφθαλμὸς εἶναι ἐσχεδιασμένος κατ᾽ ἐνώπιον, τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ προσώπου εὐκρινῶς εἰκονισμένα ἐν κατατομῇ ἀποδίδονται λεπτότατα ἐν τῇ ἀρχαϊκῇ χαρακτηριστικῇ αὐτῶν ἐκφράσει. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἐπιμέλεια περὶ τὴν παράστασιν τῶν μυῶν τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ στέρνου, ὑφ᾽ ὃ σαφῶς δηλοῦται καὶ ὁ ὀμφαλός, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἐξεικόνισις τῶν δακτύλων συλλαμβανόντων τὸν δίσκον, ἐν ᾧ τοὐναντίον παρατηρητέα ἡ παράλειψις τοῦ ἀνδρικοῦ μορίου.

Ἡ στάσις αὕτη εἶναι ἡ ἀμέσως προηγουμένη τῆς τοῦ δισκοβόλου τοῦ Μύρωνος. Ὁμοίαν ἔχομεν ἐπὶ νομισμάτων τῆς Κῶ (πρβ. Gardner, Types σελ. 116 καὶ JHS 1913 σ. 164 Pl. XIII, 17).

Κατὰ τὴν δισκοβολίαν ὁ ἀθλητὴς ἱστάμενος ἐπὶ τῆς βαλβῖδος διακρινομένης διὰ γραμμῆς ἐμπρὸς καὶ ἴσως κατὰ τὰς πλευρὰς (πρβ. E. N. Gardiner, Greek athletic sports and festivals σελ. 318 κέ. καὶ Jhb 1908 σ. 95) κρατεῖ τὸν δίσκον διὰ τῆς δεξιᾶς συνήθως καὶ ὑποβαστάζων διὰ τῆς ἀριστερᾶς φέρει κατ᾽ ἀρχὰς αὐτὸν ἄνω ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν δι᾽ ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀνατεταμένων καὶ ἐλαφρῶς κεκαμμένων, εἶτα δὲ «φέρων τὸ βάρος τοῦ σώματος περισσότερον πρὸς τὰ ἐμπρός, στηριζόμενος κυρίως ἐπὶ τοῦ προβεβλημένου δεξιοῦ σκέλους, ἔστρεφεν ἀποτόμως τὸν κορμὸν δεξιά, καταλειπούσης πλέον τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὸν δίσκον, τοῦ δὲ ἀριστεροῦ σκέλους στηριζομένου μόνον ἐπὶ τῶν δακτύλων (ἡμέτερος δισκοβόλος) . . . Ἀποστρέφων δὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν δισκοφόρον, ἐπικύπτων ἐπὶ τοῦ ἰσχυρῶς καμπτομένου δεξιοῦ σκέλους καὶ κυρτῶν ὅλον τὸν κορμὸν ἕως νὰ ὑποβλέψῃ τὰ πλευρά, ἔφερε τὴν δεξιὰν χεῖρα τελείως τεταμένην καὶ φέρουσαν τὸν δίσκον πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἄνω» (Χρυσάφη, Δελτίον τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὀλυμπ. Ἀγώνων ἐν Ἀθήναις 1906, 15 Μαρτίου, ἀρ. 3 σελ. 55-65), ἐν ᾧ ἡ ἀριστερὰ διωλίσθαινε μέχρι τοῦ δεξιοῦ γόνατος (Δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος). Πρβ. τὰς στάσεις τῆς Ἑλληνικῆς δισκοβολίας καὶ E. N. Gardiner ἔ.ἄ. καὶ ἐν Gazette Archéol. 1888, 291 πίν. 29.

Ὁ Gardiner ὁ τελευταῖος μελετήσας λεπτομερῶς τὰ τῆς δισκοβολίας (πρβ. ἔ.ἄ. καὶ JHS XXVII 1-39) δὲν παραδέχεται ἰδίαν στάσιν ἀνταποκρινομένην εἰς τὴν τοῦ προκειμένου δισκοβόλου κρίνων ἀδύνατον αὐτήν, φρονεῖ δὲ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ τοῦ δισκοβόλου τοῦ Μύρωνος καὶ ὅτι εἰκονίσθη οὕτω ἕνεκα καλλιτεχνικῶν λόγων (πρβ. JHS 1907 σ. 29-31 καὶ Gr. Sp. and fest. σ. 330-331). Ἀλλὰ δὲν βλέπομεν τὸν λόγον τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας. Ἡ πρὸς τὰ δεξιὰ κλίσις τοῦ κορμοῦ δὲν προῆλθεν ἐξ ἀδυναμίας τοῦ τεχνίτου νὰ παραστήσῃ τὴν πρὸς τὰ ἐμπρὸς διὰ βραχύνσεως κλίσιν, ἀλλ᾽ εἶναι ἀναγκαία στάσις στιγμιαία, ἐξ ἧς μετὰ μίαν στιγμὴν θὰ φέρῃ κάτω καὶ ὀπίσω τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ θὰ κλίνῃ ἐμπρός. Οὕτω οὐδαμῶς διεστραμμένη καὶ βεβιασμένη εἶναι, ἀλλ᾽ εὐχερῶς ἑρμηνεύεται καὶ δυνατὴ εἶναι, εἰκονιζομένη ἐπὶ πολλῶν μνημείων (πρβ. τὸ Κῷον νόμισμα, τὸν ἡμέτερον σκαραβαῖον, καὶ τὸν Παναθην. ἀμφορέα JHS 1907 σ. 32 εἰκ 20 μὲ μόλις καθειμένην τὴν χεῖρα).

Ἐν τῇ γλαφυρᾷ ταύτῃ ἀνατάσει ὁ νεαρὸς δισκοβόλος παρέχει τὸ θαῦμα τῆς σωματικῆς διαπλάσεως μὲ τὴν ῥυθμικὴν κίνησιν τῶν μελῶν καὶ τὸ σύμμετρον παιγνίδιον τῶν μυώνων αὐτοῦ, ἅπερ ἀπεκρυστάλλωσεν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ὁ καλλιτέχνης. Αἱ χεῖρες ὑψηλά, συγκεντροῦσαι ἅπασαν τὴν δύναμιν, ἥτις καταφερομένη ἐπὶ τοῦ μέλλοντος νὰ κατέλθῃ δίσκου θὰ φέρῃ αὐτὸν μακράν, ἀναδεικνύουσι λαμπρῶς τὴν διάρθρωσιν τοῦ ἰσχυροῦ στέρνου μὲ τὸ κανονικὸν κῦμα τῶν συνταρασσομένων μυῶν, συσπωμένων ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτῶν ἐντάσει.

Ὁ δεξιὸς ποὺς στερεώτατα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐρεισθείς, ὡσεὶ ἐκ τῆς γῆς ἀνεβλάστησε καὶ ἐκορμώθη, συγκρατεῖ ἀκλόνητος τὸ δονούμενον σῶμα, ἐμπήγων εἰς τὸ χῶμα τοὺς ἐμπροσθίους δακτύλους μὲ ηὐλακωμένον τὸν μηρὸν ἐκ τῆς δραστικότητος τῶν μυώνων. Εἰς ἀντιστάθμισμα τούτου ὁ ἀριστερὸς μόλις κεκαμμένος ἅπτεται τοῦ ἐδάφους ἐλαφρός, ἀλλ᾽ ὡσαύτως ἰσχυρὸς καὶ διὰ τῆς εἰκονιζομένης ἐντάσεως τῶν μυῶν συντονιζόμενος πρὸς τὴν ὅλην σφοδρὰν κεκινημένην εἰκόνα.

Τέλος ἡ κεφαλή, κλίνουσα δεξιὰ οἱονεὶ παρακολουθοῦσα τὴν κίνησιν, ὡς ἵνα δώσῃ νέαν ὁρμὴν εἰς τὸν ἐντεταμένον βραχίονα, διαγράφει ὀξέως τὴν λεπτὴν κατατομήν της καὶ συμμετέχει εἰς τὴν παρασκευαζομένην ἐπιτυχίαν.

Καὶ ἡ διάθεσις δὲ τῶν μελῶν καὶ ἡ διάταξις

τῶν κινήσεων διὰ τῆς ἀντιθέσεως καὶ συγκρούσεως αὐτῶν συντελεῖ εἰς τὴν ἀρτιωτέραν καλλιτεχνικὴν ἀπόδοσιν τοῦ θέματος· ἡ δεξιὰ χεὶρ ἔχουσα ἀντίρροπον τὸν διαγωνίως διατεθειμένον ἀριστερὸν πόδα καὶ ἰσχυρότατα δρῶσα ἀντιθέτως πρὸς αὐτὸν ἀκίνητον ὄντα ἐν τῇ διασταυρουμένῃ κινήσει καὶ τῇ καμπτομένῃ στάσει, ἡ ἀριστερὰ οἱονεὶ λελυμένη πρὸς τὸν στερρῶς ἐχόμενον τοῦ ἐδάφους δεξιὸν πόδα καὶ ἀμφότεροι οὗτοι συγκρατοῦντες ἀκραδάντως τὸν κορμόν, ὅστις ὡς ὑπερφυσικόν τι δένδρον βιαίως σειόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου μόλις κλίνεται, παρέχουσι ζωηροτάτας ἀντιθέσεις, σφοδροτάτων κινήσεων ἐλατήρια καὶ ὀργανικὴν τούτων ἐκδήλωσιν.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ἡ ὅλη στάσις εἶναι τοσοῦτον ἀκριβὴς καὶ τοσοῦτον τολμηρῶς συνέλαβεν αὐτὴν ὁ τεχνίτης, ἡ παράστασις διατηρεῖ πολλὰ τῆς συνθηματικῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης, ἥτις ὅμως εἶναι ἱκανὴ δυσκολωτάτας στάσεις νὰ ἐπιτυγχάνῃ καὶ διὰ τῆς ποικιλίας τῆς κινήσεως ἐκφραστικωτάτη νὰ εἶναι. Ἡ κεφαλὴ εἶναι μεγάλη ἀναλόγως πρὸς τὸ λοιπὸν σῶμα, ὅπερ ἔχει τὴν βραχύτητα τὴν ῥωμαλέαν καὶ συνεπτυγμένην [1]. Ἔπειτα ἐν ᾧ τὸ πρόσωπον εἶναι κατὰ κρόταφον, ὁ ὀφθαλμὸς παρίσταται κατ' ἐνώπιον· ἡ ῥὶς προβάλλει ἱκανῶς ἰσχυρά· ἡ ὅλη ἔκφρασις τοῦ προσώπου εἶναι ἀόριστος καὶ ἡ ἐλαφροτάτη, ἡ μόλις αἰσθητὴ ἀνάσυρσις τῆς γωνίας τῶν χειλέων παρέχει ζωήν τινα· πρὸς τούτοις ὁ κορμὸς τοῦ δισκοβόλου εἶναι ὅλος κατ' ἐνώπιον προβεβλημένος (καὶ ἐν τῷ δεξιῷ ποδὶ ἐπετεύχθη τοῦτο διὰ τῆς προοπτικῆς βραχύνσεως), ἔχων κανονικὴν καὶ ἀδιατάρακτον τὴν διάρθρωσιν αὐτοῦ καὶ μόνον διὰ τῆς ζωηρᾶς καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀνησύχου παραστάσεως τῶν μυῶν πραΰνων τὴν ἀντίθεσιν ταύτην τῆς κανονικότητος πρὸς τὴν κεκινημένην στάσιν. Ὁ καλλιτέχνης δὲν ἠλευθερώθη εἰσέτι συνθηματικῶν τινων συνηθειῶν τοῦ ἐργαστηρίου, ἃς εὐλαβεῖται καὶ προσέχει, βαθμηδὸν προβαίνων εἰς τὴν λύσιν τῶν δεσμῶν τούτων καὶ μετ' ἀσφαλείας κύριος γινόμενος τῆς ὀρθῆς καὶ κατὰ φύσιν ἀποδόσεως τῶν μορφῶν.

Εὑρίσκετο δὲ ἡ τέχνη εἰς τὸ στάδιον τοῦτο τῆς ἐξελίξεώς της κατὰ τοὺς μετὰ τὰ Περσικὰ χρόνους, ὅτε τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐξεδηλώθη διὰ πρωτοφανοῦς ὁρμῆς ὑπέροχον εἰς ὅλα τὰ πεδία τῆς πνευματικῆς ἀνθήσεως.

Ἀλλὰ καὶ ἔτι ἀκριβέστερον δύναταί τις νὰ ὁρίσῃ τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς τοῦ τύπου τοῦ προκειμένου σκαραβαίου. Ὡς εἴπομεν, οὗτος ὑπάρχει ἐπὶ νομίσματος τῆς Κῶ· ἀλλ' ἡ Κῶς μέχρι τοῦ 479 ἦτο ὑπὸ τὴν Περσικὴν κυριαρχίαν· ὥστε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εὐθὺς μετὰ τὸ 479, ὅτε ἀπηλευθερώθη, ἔκοψε τὰ πρῶτα αὐτῆς νομίσματα (πρβ. καὶ Six, Gazette Archéol. 1888 σελ. 293). Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐπὶ τοῦ σκαραβαίου δισκοβόλου εἶναι ἀρχαϊκωτέρα τῆς τοῦ Κῴου νομίσματος, ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν σημαίνει, διότι ὁ τύπος κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι ἐντελῶς ὁ αὐτός. Ὥστε εὐθὺς μετὰ τὸ 479 ἐδημιουργήθη ὁ τύπος οὗτος.

Τοιαύτης δὲ καλλιτεχνικῆς ἀντιλήψεως ἔργον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι προϊὸν μικροῦ τεχνίτου, ἀλλὰ σημαντικοῦ τινος καλλιτέχνου δημιούργημα, διαπρέψαντος ἐπὶ ἀθλητικαῖς παραστάσεσιν. Καὶ ἡ παράστασις τοιούτου δισκοβόλου καὶ ἐπὶ νομισμάτων τῆς Κῶ σημαίνει ὅτι σπουδαῖόν τι θὰ ὑπῆρχε πρότυπον, οὗ τὴν ἀναπαράστασιν ἐφιλοδόξησε νὰ ἀποδώσῃ ὁ νομισματοκόπος καὶ δὴ ὡς τύπον νὰ λάβῃ ἐν τῷ ἐπισήμῳ αὐτῆς νομίσματι πόλις.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰργάζοντο ἐν τῇ ἐξεικονίσει ἀθλητῶν μεγάλοι καλλιτέχναι, ὡς ὁ Μύρων, ὅστις θαυμασίως ἐξέφρασε τὰς ἐν μεγίστῃ ἐντάσει κινήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐν μιᾷ στιγμῇ ἠρεμίας. Μάλιστα δὲ ὁ Πυθαγόρας διεκρίθη ἐπὶ τῇ ἀποδόσει τῶν ῥυθμικῶν κινήσεων καὶ τῶν ἀναλογιῶν αὐτοῦ. Εἰς αὐτὸν πρῶτον ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι τὴν ἀντίληψιν τῶν πολυερμηνεύτων «ῥυθμοῦ καὶ συμμετρίας» (πρῶτον δοκοῦντα ῥυθμοῦ καὶ συμμετρίας ἐστοχάσθαι Διογ. Λαερτ. 8, 25), διότι ὁ Πυθαγόρας ἐκανόνισεν οὕτω τὰς κινήσεις τῶν μελῶν, ὥστε πλήρης νὰ προκύπτῃ ἰσορροπία τῶν γραμμῶν καὶ κανονικὴ ἀντιστοιχία δράσεως. Ἂν δὲ ἄλλοι ἐφήρμοσαν ὡρισμένον σύστημα ἀναλογιῶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι, ὁ Πυ-

[1] Ἐν τῇ παρατιθεμένῃ διπλασίᾳ τοῦ πραγματικοῦ εἰκόνι τοῦτο προσπίπτει εὐκόλως, ἐν τῷ λίθῳ ὅμως δὲν ἐμποιεῖ τοσαύτην ἐντύπωσιν τὸ μέγεθος τῆς κεφαλῆς. Πρὸς τῇ ἀρχαϊκῇ τεχνοτροπίᾳ καὶ δι' ἄλλον λόγον ἐποίησε ταύτην ὁ καλλιτέχνης μείζονα τοῦ δέοντος, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ εἰκονίσῃ ἀκριβῶς ἐν τοσαύτῃ σμικρότητι τας ἐλαχίστας γραμμὰς τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ προσώπου, ὅπερ ἐπέτυχε θαυμασίως.

θαγόρας ὑπελόγισε ταύτας ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν στάσεως καὶ κινήσεως τῶν μορφῶν (πρβ. H. Lechat, Pythagoras de Rhégion σ. 46-56). Εἰς αὐτὸν ἀποδίδει ὁ Brunn (Griech. Kunstgesch. II σ.247 κέ.) τὰς ὀργανικὰς ἐνεργείας τῶν μελῶν τοῦ ἐν βαδίσματι σώματος, τὸν *χιασμὸν* δῆλα δὴ αὐτῶν σπουδαιοτάτην παρατήρησιν τῆς φυσιολογικῆς κινήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Οἱ τρόποι οὗτοι τῆς τέχνης τελείως εἶναι ἐφηρμοσμένοι ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου δισκοβόλου μὲ τὰς ἐξόχως ὑπολογισμένας στάσεις τῶν βραχιόνων καὶ κνημῶν, μὲ τὴν διαγώνιον διάθεσιν αὐτῶν, μὲ τὰς πλήρως ἀνταποκρινομένας καθέτους καὶ παραλλήλους γραμμάς, μὲ τὴν διασταυρουμένην ἐνέργειαν τῶν μελῶν ἐν τῇ κινήσει αὐτῶν καὶ μὲ τὴν ὀργανικὴν πάντων συνένωσιν πρὸς ἀποτέλεσιν τοῦ τόσον ἐλαφροῦ, εὐκάμπτου καὶ μυώδους ἀθλητοῦ, ὅστις ἐν τῇ χαριέσσῃ αὐτοῦ ἀνατάσει, ὁλόκληρος εἰς ἑαυτὸν συγκεντρωμένος καὶ οἱονεὶ συνεσφιγμένος, ὠθεῖ μὲ πάντα μῦν καὶ μὲ πᾶν μέλος τὸν δίσκον, ὅστις θ' ἀναδείξῃ αὐτὸν νικητήν.

Ὅσον καὶ ἂν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σχηματίσῃ τις ἀσφαλῆ κρίσιν ἐκ τοῦ παρόντος μικροῦ καλλιτεχνήματος, δὲν εἶναι ἑλκυστικὸν νὰ σκεφθῇ τις ὅτι πάντως χεὶρ Πυθαγόρου ἠδύνατο νὰ διαπλάσῃ τοιαύτας μορφὰς ἐπὶ τοσοῦτον ἀποδιδούσας τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ;

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅλου ἀνταγωνισμοῦ, ὃν ἀναφέρουσιν οἱ ἀρχαῖοι περὶ τοῦ Πυθαγόρου καὶ Μύρωνος (πρβ. καὶ νίκην τοῦ Πυθαγόρου διά τινος παγκρατιαστοῦ Πλίν. 35, 59) δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ δισκοβόλον τινὰ κατεσκεύασεν ὁ Πυθαγόρας, πρὸς ὃν ὁ Μύρων ἀντιπαρέβαλε τὸν περιβόητον αὐτοῦ ἀθλητὴν (νεώτερον πάντως τοῦ ἐπὶ τοῦ σκαραβαίου), εἰς ἐκεῖνον δὲ δυνάμεθα τότε ν' ἀποδώσωμεν τὸ πρωτότυπον τοῦ ἐπὶ τοῦ σκαραβαίου καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ Κῴου νομίσματος δισκοβόλου.

Δημήτριος Εὐαγγελίδης.

Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ Θεσσαλίας

ὑπὸ

Νικολάου Γιαννοπούλου.

Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1913 πτωχὸς ἀρχαιοσυλλέκτης, ἐκ Βελεστίνου, ἐπώλησεν εἰς τὴν ἐν Ἁλμυρῷ Φιλάρχαιον Ἑταιρείαν «Ὄθρυν» ἀνάγλυφον, δυστυχῶς τεθραυσμένον εἰς πέντε τεμάχια ὑπὸ βαρβάρου χειρὸς χωρικοῦ πρὸς εὕρεσιν ἐν αὐτῷ κεκρυμμένων χρημάτων. Εὐτυχῶς ὅμως τὰ τεμάχια ὅλα συνελέγησαν καὶ προχείρως συνεδέθησαν ταῦτα ἐν θήκῃ ξυλίνῃ.

Τὸ ἀνάγλυφον, κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ κομιστοῦ, εὑρέθη ἐν τῷ χωρίῳ Γιαχαλάρ, τοῦ πρώην δήμου Ἀρμενίου. Εἶναι δὲ λίθου λευκοῦ καὶ ἔχει μῆκος μὲν 0·65, ὕψος δὲ 0·50 καὶ πάχος 0·10. Παρίστησι δὲ δεξιᾷ μὲν ἄνδρα ἡμίγυμνον, ἡμικεκλιμένον, ὑπεγείροντα κάτωθι τοῦ ἱματίου τὸ δεξιὸν γόνυ καὶ ἀτενίζοντα ἀριστερά, ὑψοῦντα δὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀπέναντι τοῦ μετώπου, δι' ἧς κρατεῖ τι, ἴσως πτηνόν, τὴν δ' ἀριστερὰν στηρίζοντα ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου τῆς κλίνης κατὰ τὸν ἀγκῶνα καὶ φέροντα αὐτὴν ἐπὶ τοῦ στήθους, δι' ἧς κρατεῖ ἕτερον ἀντικείμενον ἄδηλον ἐκ τοῦ χρόνου. Παρὰ δὲ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ κατέναντι αὐτοῦ παρίσταται γυνὴ καθημένη ἐπὶ θώκου, περιβεβλημένη δὲ χιτῶνα ποδήρη καὶ ἱμάτιον. Καὶ τοὺς μὲν πόδας στηρίζει ἐπὶ ὑποποδίου, τῶν δὲ χειρῶν, τὴν μὲν ἀριστερὰν ὑψοῖ εἰς τὴν κεφαλὴν μέχρι τοῦ ἀριστεροῦ ὠτὸς καὶ ἔχουσα τὴν παλάμην ἀνοικτήν, οἱονεὶ ἀκροωμένη, τὴν δὲ δεξιὰν φέρει πρὸς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ὀλίγῳ κάτωθι τοῦ καρποῦ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἣν κρατεῖ. Ὄπισθεν δὲ τῆς καθημένης ταύτης μορφῆς ἵσταται ἑτέρα, ὡσεὶ παιδική, ἤτοι παῖς ὄρθιος, γυμνός, φέρων τὴν δεξιὰν χεῖρα πρὸς τὸ στῆθος, τὴν δ' ἀριστερὰν φαίνεται ἔχων

Εἰκ. 1. Ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον ἐκ Θεσσαλίας.

φυσικῶς κρεμαμένην ὄπισθεν καὶ ἀτενίζων πρὸς τὴν ἡμικεκλιμένην μορφήν. Ὄπισθεν δὲ τούτου ἕτερος ἀνὴρ ἵσταται ὄρθιος ἐκ πλαγίου ἀγένειος, φέρων βραχὺν δώριον χιτῶνα μετὰ βραχειῶν χειρίδων, διηκουσῶν μέχρι που τοῦ μέσου τοῦ ἄνω μέρους τοῦ βραχίονος, καὶ ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον πορπουμενον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου κατέρχεται πρὸς τὰ ὄπισθεν, καλύπτον διαγωνίως κατὰ τὸ ἥμισυ τὸ στῆθος καὶ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα, ἐκ δὲ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καταπίπτον μέχρι που τῶν γονάτων πτυχοῦται, ἀφίνον νὰ φαίνηται τό πλάγιον δεξιὸν μέρος. Καὶ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἧς εἶναι γυμνὸν μόνον τὸ ἀπὸ τοῦ καρποῦ μέρος, κρατεῖ ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἵππον, ὃς εἶχε δηλωθῇ διὰ τοῦ χρωστῆρος, οὗ (ἵππου) φαίνεται τὸ πρόσθιον μέρος μετὰ τῶν προσθίων ποδῶν· τὴν δὲ δεξιὰν κάμπτων φέρει μέχρι τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἵππου, οἱονεὶ θωπεύων αὐτόν. Στηρίζεται δ' ὁ ἔφηβος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, ὑπεγείρων ἐλαφρῶς τὸν δεξιὸν πρὸς τὰ ὄπισθεν, ἐνῷ τοὐναντίον ὁ πρὸ αὐτοῦ ἱστάμενος παῖς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὑπεγείρων τὸν ἀριστερόν. Κάτωθι δὲ τῆς κλίνης καὶ παρὰ τοὺς πόδας τῆς καθημένης γυναικείας μορφῆς φαίνεται καθήμενος ὀκλάδην βοῦς, οὗ ἐφθάρη ἀποκρουσθεῖσα ἡ κεφαλή. Τὸ ἀνάγλυφον ἄνω φέρει μετώπην, στηριζομένην ἐπὶ δύο κιόνων ἀδήλου ῥυθμοῦ, ὧν ἐσώθη μέρος τοῦ ἀριστεροῦ, διότι αἱ τρεῖς γωνίαι τοῦ ἀναγλύφου λείπουσιν ἀποκρουσθεῖσαι, πλὴν τῆς ἄνω δεξιᾶς, ἧς λείπει μόνον τὸ ἀπόκρουσμα τῆς μετώπης· ἀλλὰ δεξιὸς κίων ὄπισθεν τῆς ἡμικεκλιμένης μορφῆς δὲν ὑπάρχει, οὐδὲ φαίνονται ἴχνη ἀποκρούσεως, τοὐναντίον δ' ὁ λίθος εἶναι λεῖος καὶ κανονικός, ὡς ἀρχικῶς κατεσκευάσθη. Φαίνεται λοιπὸν πιθανὸν ὅτι μετὰ τοῦ ἀναγλύφου τούτου ἕτερον ἀνάγλυφον θὰ συνείχετο, ὅπου θὰ ὑπῆρχεν ὁ δεξιὸς κίων. Συνεπῶς λοιπὸν λείπουσι καὶ τὰ κιονόκρανα.

Τὸ ἀνάγλυφον ἀνήκει εἰς τὰ *ἀναθηματικὰ* (ex voto) τοῦ Ἀσκληπιοῦ· διότι ἡ ἡμικεκλιμένη μορφὴ τοῦ πρεσβύτου οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει ὅτι δηλοῖ τὸν Ἀσκληπιόν, πρεσβύτην πωγωνιῶντα καὶ ἔχοντα τὰ στέρνα προτεταμένα, τείνοντα δὲ τὴν

χεῖρα, δι' ἧς κρατεῖ πτηνόν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον μετέχει ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ δύο παραστάσεων ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, μιᾶς ἐκ τοῦ ἐν Φαρσάλῳ εὑρεθέντος ὑπὸ Fougères ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου ὡς πρὸς τὸν ἔφηβον τὸν κρατοῦντα ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἵππον [1] καὶ ἑτέρας ὡς πρὸς τὸν ἡμικεκλιμένον Ἀσκληπιὸν ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ εὑρεθέντος ὑπὸ Doublet ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου ὡς πρὸς τὸν ἡμικεκλιμένον Ἀσκληπιόν, ἐν ᾧ παρίσταται Ἀσκληπιὸς ἡμικεκλιμένος ἐπὶ κλίνης καὶ κρατῶν διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς φιαλοειδῆ κρατῆρα (patère), διὰ δὲ τῆς ἑτέρας στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου τῆς κλίνης· πρὸ αὐτοῦ δὲ ὁ λατρευτής, ἐπίσης πωγωνιῶν πρεσβύτης ἱστάμενος ὄρθιος καὶ περιβεβλημένος διὰ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἐκτείνει τὴν ἀριστερὰν πρὸς τὴν ἡμικεκλιμένην θεότητα οἱονεὶ δεόμενος· παρὰ δὲ τὴν κλίνην ἵσταται τράπεζα μετὰ πλακούντων καὶ πρὸ αὐτῆς δοῦλος ὁδηγῶν πρὸς θυσίαν [2].

Τὸ ἡμέτερον λοιπὸν ἀνάγλυφον μετέχει ἀμφοτέρων ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ ἐφήβου, κρατοῦντος ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἵππον, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἡμικεκλιμένην μορφὴν τοῦ πρεσβύτου, δι' ἧς ὑποδηλοῦται ὁ Ἀσκληπιός, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, μετὰ μικρῶν παραλλαγῶν ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας, διότι ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀναγλύφῳ ὁ Ἀσκληπιὸς παρίσταται κρατῶν πτηνὸν διὰ τῆς δεξιᾶς, ἀντὶ δὲ τοῦ παρὰ τὴν κλίνην δούλου ὁδηγοῦντος κριὸν πρὸς θυσίαν ἐνταῦθα παρίσταται βοῦς ὀκλάζων. Ὁ δὲ λατρευτὴς ἐν τῷ προκειμένῳ ὑπὸ κρίσιν ἀναγλύφῳ φαίνεται ὅτι ὑποδηλοῦται ἐν τῇ παιδικῇ μορφῇ, μεταξὺ δῆλα δὴ τοῦ ἱσταμένου ἐφήβου καὶ τῆς καθημένης γυναικείας μορφῆς· ὁ δὲ θεὸς παρίσταται ἐνταῦθα κρατῶν πτηνὸν ἐν ᾧ ἐν ἄλλοις ἀναγλύφοις κρατεῖ ὄφιν ἢ μῆλον, ἰδίως ἐν ἀναγλύφοις ἐξ Ἐπιδαύρου [3], ἄλλοτε δὲ πτηνόν, ὡς ἐπὶ νομίσματος χαλκοῦ τῆς Τρίκκης [4].

Ἀλλὰ τίς ἡ καθημένη γυναικεία μορφή, τείνουσα τὴν χεῖρα παρὰ τὸ ἀριστερὸν οὖς, οἱονεί, ὅπως ἀκούσῃ εὐμενῶς τῆς δεήσεως τοῦ λατρευτοῦ παιδός, ἣν δὲ στηρίζει διὰ τῆς δεξιᾶς; Καθ' ἡμᾶς οὐδεμία ἀμφιβολία καταλείπεται ὅτι ἐν αὐτῇ παρίσταται θεότης τις. Εἰ δὲ καὶ τὰ πρόσωπα τῶν μορφῶν τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου εἶναι ἱκανῶς ἐκ τοῦ χρόνου ἐφθαρμένα, δὲν διστάζομεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐν αὐτῇ παρίσταται ἡ Ἀφροδίτη, διότι ἡ κόμμωσις τῆς κεφαλῆς, αἱ ἐλαφρῶς ἀνασυρόμεναι πρὸς τὰ ἄνω τρίχες τῆς κόμης, ὁ ὄπισθεν σχηματιζόμενος ἐκ τῶν πλοκάμων κόρυμβος, τοιαύτην τινὰ θεότητα ὑποδηλοῦσι μετὰ τοῦ ἐξαιρετικοῦ φαινομένου τῆς σεμνοπρεποῦς καὶ σοβαρᾶς ἀμφιέσεως. Δυστυχῶς ἐλαφρὸν ἀπόκρουσμα τοῦ λίθου ἄνω τοῦ μετώπου δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ διακρίνωμεν ἐὰν ὑπῆρχε διάδημα. Τὸ νὰ ὑποθέσωμεν ἄλλην τινὰ θεότητα, οἷον τὴν Ἑστίαν, ὡς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τῆς Φαρσάλου δὲν βλέπομέν τι ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς θεᾶς, εἰ καὶ ἐν ἐκείνῳ ἡ αὐτὴ διάταξις καὶ ἡ αὐτὴ ἀμφίεσις παρατηρεῖται τῆς καθημένης θεᾶς. Ὅπως δήποτε ὅμως ἡ κάτωθι ἐπιγραφὴ τοῦ ἀναγλύφου, ἥτις νῦν λείπει ἐξ ἀποκρούσεως τοῦ λίθου ἐκ τοῦ χρόνου, ἐπληροφόρει ἡμᾶς ἐπαρκῶς περὶ τῆς καθημένης ταύτης γυναικείας θεότητος.

Ὄπισθεν δὲ τῆς παιδικῆς μορφῆς ἵσταται ἔφηβος φέρων βραχὺν χιτῶνα, δώριον, μετὰ βραχειῶν χειρίδων ἄνω τοῦ ἀγκῶνος καὶ ἱμάτιον, ὅπερ πορπούμενον περὶ τὴν δεξιὰν ὠμοπλάτην καταπίπτει πρὸς τὰ ὄπισθεν εἰς πτυχὰς καὶ πρὸς τὰ ἔμπροσθεν, καλύπτον τὴν δεξιὰν χεῖρα μέχρι που τοῦ καρποῦ, δι' ἧς κρατεῖ ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἵππον ἐκ τοῦ πλαγίου ὁρώμενον κατὰ τὸ πρόσθιον μέρος. Ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τῆς Φαρσάλου ὁ ἵππος ἵσταται κατ' ἐνώπιον, ὁ δὲ ἔφηβος ἔχει σχεδὸν τὴν αὐτὴν διάταξιν. Καὶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ δὲ ὑπὸ κρίσιν ἀναγλύφῳ ὡς καὶ ἐν τῷ τῆς Φαρσάλου βλέπομεν ἐν τῷ ἐφήβῳ τὴν λατρείαν τῶν προγόνων· οὗτος δὲ δὲν εἶναι ἕτερος ἢ εἷς θάνατος ἐξυψούμενος εἰς ἀξίαν ἥρωος ἢ τοῦ δαίμονος προστάτου καὶ ὡς τοιοῦτος κατέστη τὸ ἀντικείμενον τοπικῆς λατρείας. Ὁ πρόγονος οὕτως ἀποθεωθεὶς ἔχανε τὸ ἀτομικὸν αὐτοῦ ὄνομα. Ἐλατρεύετο δὲ κυρίως ὑπὸ γενικὸν ὄνομα, ὅπερ προσδιώριζε τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα τοῦ δαίμονος αὐτοῦ, ἤτοι *ἐπίκουρος, εὐμενής, χρηστός, εὔκολος* κλπ., ὡς παρ' ἡμῖν οἱ ἄγγελοι. Ἡ εὐεργετικὴ δὲ πρᾶξις αὐτοῦ δὲν ὑπερέβαινε τὸ σύμπλεγμα τῶν λατρευτῶν αὐτοῦ (ἐν τοῖς ἀναγλύφοις).

2 21 15.

[1] G. Fougères, *BCH* XII, 181-187, pl. V.
[2] G. Doublet, *BCH* XVI, 1892, 148, pl. V.
[3] *AE* 1885, πίν. Β' 9.
[4] Percy Gardner. *Catalogue of Greek coins, Thessaly*, p. 52. pl. XI. 3.

Ἐν τῷ προκειμένῳ δὲ ἀναγλύφῳ ἐξετείνετο μέχρι τῆς παιδικῆς μορφῆς τοῦ λατρευτοῦ. Τὰ συνήθη δὲ ἐπίθετα, τὰ ὁποῖα προσδιώριζον αὐτόν, ἀνεκάλουν τὴν φύσιν αὐτοῦ ἐπικουρικήν, γλυκεῖαν ἢ εὔνουν. Ὅταν δὲ προὔκειτο περί τινος ἥρωος πολεμιστοῦ, ὥριζον τὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξησκεῖτο ἡ ἐπήρεια αὐτοῦ. Ἐκαλεῖτο δὲ τότε «*θεὸς προστάτης ἐν ταῖς μάχαις*», ἢ «*θεὸς σύμμαχος*» κτλ.. Ἐν Δελφοῖς ἐτιμᾶτο εἷς ἥρως φύλαξ τῶν τειχῶν (Τειχοφύλαξ)· ἐν Κνίδῳ δ' ἐτιμᾶτο εἷς ἥρως ***Ἐπίμαχος***, οὗ ἡ λατρεία συνείχετο μετὰ τῆς λατρείας τῆς Δήμητρος, τῆς Κόρης καὶ τοῦ Πλούτωνος [1]. Ἐν Τανάγρᾳ δ' ἀνευρέθη ἀνάγλυγλυφον ἀναθηματικὸν (ex voto) τῷ ἥρωϊ ἐφίππῳ ***Ἀλεξιμάχῳ***, προστάτῃ κατὰ τὰς μάχας [2]. Ἐν δὲ τῷ τῆς Φαρσάλου ὁ ἔφηβος ἥρως φέρει τὸ ὄνομα ***Σύμμαχος***, ἀνήκων εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν Τὸ ὄνομ' αὐτοῦ προσδιορίζει τὸν θεόν, ὅστις ἐν ταῖς μάχαις παρέχει εἰς τοὺς λατρευτὰς αὐτοῦ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ δόρατος καὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ. Ἡ ἰδέα δὲ αὕτη, ὅτι εἰς ἥρωας ἄστεώς τινος ἢ οἰκογενείας τινὸς ἀπεδίδετο μέρος ἐνεργητικὸν ἐν ταῖς μάχαις, εἶναι λίαν ἀρχαία. Ἐν Μαραθῶνι ἐπίστευσαν ὅτι εἶδον τὴν σκιὰν τοῦ Θησέως εἰς τὰς τάξεις τῶν πολεμιστῶν Ἀθηναίων [3]. Ἐν Σαλαμῖνι δέ, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐνεφανίσθησαν ὁ Αἴας καὶ ὁ Τελαμών, οἵτινες συνεπολέμησαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων [4]. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἐπανήγαγεν εἰς τούτους τοὺς ὑπερφυσικοὺς ἥρωας πᾶσαν τὴν τιμὴν τῆς νίκης «*Τόδε γὰρ οὐκ ἡμεῖς κατεργασάμεθα ἀλλὰ θεοὶ καὶ ἥρωες*» [5]. Καὶ ὁ Κολοτρώνης δὲ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους κατά τινα μάχην ἀπέδωκεν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ἐπελαύνοντα ἔφιππον τὴν νίκην αὐτοῦ κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἀλλὰ ποίαν ἰδιότητα ἔχει ὁ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀναγλύφῳ παριστάμενος ἥρως; Αὕτη βεβαίως θὰ ἐδηλοῦτο ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ὅπερ ἀτυχῶς δὲν διεσώθη. Ἡ δὲ σημασία τοῦ ἵππου τὸν ὁποῖον κρατεῖ ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ; Γενικῶς παραδέχονται ὅτι ἐπὶ τῶν ἐπιτυμβίων ἢ ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων ὁ ἵππος συμβολίζει τι [6].

Ἡ παρουσία λοιπὸν τοῦ ἵππου οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μετὰ τῶν συνήθων ἀσχολιῶν τοῦ ἀποθανόντος, διότι ἐπὶ πλείστων Βοιωτικῶν ἀναγλύφων παρίσταται γυνὴ κρατοῦσα ἵππον ἀπὸ τοῦ χαληνοῦ [7]. Φαίνεται ὅμως λίαν πιθανὸν ὅτι ὁ ἵππος ἐπὶ τῶν παραστατικῶν μνημείων ἔχει σχέσιν μετὰ τῶν χθονίων θεοτήτων καὶ τῶν ψυχῶν τῶν νεκρῶν [8]. Ὁ ἵππος προσέτι ἐδόθη κατ' ἀρχὰς ὡς ἰδιότης διακριτικὴ εἰς ἥρωάς τινας ἐν σχέσει μετὰ τῶν καταχθονίων πνευμάτων ὡς εἰς τοὺς Διοσκούρους τῶν Θηβαίων, οὓς οἱ ποιηταὶ καλοῦσι «*θεοὺς λευκοπώλους*» [9]. Βραδύτερον ὁ τύπος ἐπεξετάθη, ὁ δὲ ἵππος κατέστη ἰδιότης τῶν ἡρώων ἐν γένει. Οὕτως ἐξηγεῖται ὁ τύπος τοῦ ἐφίππου ἥρωος, τοῦ παρισταμένου ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων. Ὁ θάνατος ἀφηρωϊσθεὶς παρεστάθη εἰς ἵππον κάτωθεν στηλῶν τινων ἀττικῶν ἢ ἐπὶ ἀναρίθμων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων εἰδικῶς ἐν Θεσσαλίᾳ, ὅπου ἡ παράστασις τοῦ ἐφίππου ἥρωος κατέστη λίαν κοινὴ μέχρι τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἄλλοτε πάλιν ὁ αὐτὸς ἥρως παρίσταται ὄρθιος πλησίον τοῦ ἵππου, ὃν κρατεῖ ἀπὸ τοῦ χαληνοῦ, ἐνώπιον κλίνης, ὅπου λαμβάνει τὸ νεκρικὸν δεῖπνον, ἢ πολλάκις ἐνώπιον μικροῦ βωμοῦ, ἐνῷ γυνὴ ἐκχέει ἐν κυπέλλῳ τὸ περιεχόμενον οἰνοχόης ἔναντι συμπλέγματος λατρευτῶν [10].

Ὁ Fougères λέγει ὅτι ἐν Θρᾴκῃ, ὅπου ὁ θεὸς ὁ ἄρχων τῶν καταχθονίων πνευμάτων, ὁ «*θεὸς σωτὴρ*» παρίστατο ἔφιππος, ὁ τύπος τοῦ ἐφίππου ἥρωος ἦτο ἐν μεγάλῃ φήμῃ [11]. Ἀλλ' ἐν Θρᾴκῃ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Dumont, τἀνάγλυφα τὰ παριστάντα τὸν ἔφιππον ἥρωα ὑπὸ διαφόρους τύπους εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναθηματικά, φέροντα ἀναθηματικὴν ἐπιγραφήν: ***Κυρίῳ ἥρωϊ***, ἢ ἁπλῶς: ***κυρίῳ***, εἶτα ἕπεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀνατιθέντος αὐτὸ καὶ ἐν τέλει «***εὐχήν***». Τίς δὲ ὁ ἡμίθεος οὗτος, ὁ τοσούτῳ λατρευόμενος ἐν Θρᾴκῃ, οὗ τὸ μόνον τέμενος εὑ-

[1] Newton, *Discoveries at Halicarnassos* II, 714.—Πρβ. Fougères, *BCH*. XII, 181.

[2] *Collection Sabouroff* I, pl. XXIX.— Fougères, *αὐτόθι*, σελ. 185.

[3] Πλούταρχ. *Θησεύς*. 35, 64

[4] Ἡρόδοτ. VIII, 109. 3.

[5] Milhhöfer, *Anfänge der Kunst*, σελ. 234.— Fougères, *BCH*, XII.

[6] *Mitteil. Athen*. III σελ. 373 ἀρ. 159 133.

[7] *Mitteil Athen* III σελ 373, ἀρ. 129 133.

[8] Furtwängler, *Mitteil Athen* VII, σ. 165 — Wolters, *Arch. Zeitung* 1882, σ. 304.— Fougères *BCH* XII, 185.

[9] Εὐριπ. *Φοίνισ* 606.—*Ἡρακλ μαιν*. 29.—Ἡσύχ. *Διόσκουροι*.

[10] Fougères, *BCH* XII 186 καὶ τὰς παρ' αὐτῷ πηγάς.

[11] Furtwängler, *Collection Sabouroff*, τόμ.I, σ. 39 σημ.1. — Πρβ. Fougères, *BCH* XII, 186

ρέθη ἐν Βατούμ;[1]. Ἀλλὰ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνευρέθη ὅμοιον ἀνάγλυφον ἐν τῷ χωρίῳ Σέλῳ τοῦ Ὀλύμπου ὑπὸ τοῦ Heuzey μεθ' ἱππέως θηρεύοντος, φέρον τὴν ἐπιγραφήν: «*Ἀγάθων ἥρωϊ εὐχήν*»[2]. Ὁ δὲ Monceaux περιγράφων ἕτερον ἀνάγλυφον ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθὲν ἐν Καΐτσῃ τοῦ Δομοκοῦ, ταῖς ἀρχαίαις Ἀγγείαις, ἀποφαίνεται ὅτι «*οἱ ἀρχαιολόγοι δὲν εἶναι εἰσέτι σύμφωνοι ἐπὶ τῆς παραστάσεως τῶν ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων*»[3]. Πιθανὴ ἑπομένως ἐξήγησις εἶναι ὅτι ἡ ἀφηρώϊσις τοῦ νεκροῦ ἐγένετο ὑπὸ τὸν γενικὸν τύπον τοῦ ἱππέως θηρεύοντος. Μετὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν μακεδονικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων ἡ ἀφηρώϊσις ἦν συνήθης, διὸ καὶ ἐπεκράτησεν ὁ τύπος τοῦ θηρεύοντος νεαροῦ ἱππέως ἔχοντος πρὸ αὐτοῦ βωμόν[4]. Ἡ δὲ γνώμη τοῦ Fougéres ὅτι τὰ νομίσματα τῆς Φαρσάλου παριστῶσιν ἔφιππον ἥρωα ἁπλῶς καὶ οὐχὶ τὸν Ἀχιλλέα συμφώνως τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Παυσανίου[5], ἐφ' ἧς ἐστηρίχθησαν ἄλλοι τε ἀρχαιολόγοι καὶ ἰδίως ὁ E. Murret[6], δὲν φαίνεται ἡμῖν ὀρθή, διότι τὰ νομίσματα τῆς Φαρσάλου καὶ ἰδίως τὰ χαλκᾶ ἔχουσι τρεῖς τύπους: 1) Ἀχιλλέα ἔφιππον μετὰ δόρατος ἢ μαστιγίου. 2) Ἀχιλλέα ἔφιππον καὶ ὄπισθεν ἀκολουθοῦντα Πάτροκλον, συμφώνως πρὸς τὸ ἀνάθημα τῶν Φαρσάλων ἐν τῷ μαντείῳ τῶν Δελφῶν, ὅπερ περιέγραψεν ὁ Παυσανίας: «*Ἀνέθεσαν* (ἐν Δελφοῖς) *Φαρσάλιοι δὲ Ἀχιλλέα τε ἐπὶ ἵππῳ καὶ Πάτροκλος συμπαραθεῖ οἱ τῷ ἵππῳ*»· καὶ 3) Ἀχιλλέα ἔφιππον, τὸν Πάτροκλον ἀκολουθοῦντα καὶ τὸν Μέμνωνα πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου πληττόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως[7].

Τέλος πρὸ τῆς κλίνης φαίνεται ἡ μορφὴ ὀκλάζοντος ταύρου, οὗ ἡ κεφαλὴ ἀπεκόπη ἀποξεσθέντος τοῦ λίθου, ὅστις φαίνεται ὅτι προσηνέχθη ὡς θυσία εἰς τὸν Ἀσκληπιόν. Μέχρι τοῦδε ἐγνωρίζομεν ἐκ τοῦ Πλάτωνος ὅτι προσεφέροντο ἀλέκτορες εἰς τὸν Ἀσκληπιόν· ἐκ δὲ τοῦ ἐκ Δήλου ἀναγλύφου ὅτι καὶ κριοὶ προσεφέροντο εἰς θυσίαν, ἰδίως δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων[8]. Διὰ δὲ τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου βλέπομεν ὅτι καὶ βόες καὶ ταῦροι προσεφέροντο.

Ὁ χρόνος τοῦ ἀναγλύφου τούτου συμπίπτει εἰς τὸ τέλος τοῦ Ε' πΧ αἰῶνος, ἢ περὶ τὰς τροπὰς τοῦ Δ' πΧ αἰῶνος, εἰ καί, ἐλλειπούσης τῆς ἐπιγραφῆς, δὲν δυνάμεθα ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων νὰ κρίνωμεν. Ὡς δ' ἐξάγεται ἐκ τῆς καθόλου τεχνοτροπίας τοῦ ἀναγλύφου τούτου, νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀρχαιότερον τοῦ τῆς Φαρσάλου, ὅπερ ὁ Fougères ἀνήγαγεν εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς Δ' πΧ ἑκατονταετηρίδος.

Καίτοι δὲ ἡ κατάστασις, ἐν ᾗ ἐκ τῆς φθορᾶς τὸ μνημεῖον τοῦτο εὑρίσκεται καὶ ἰδίως κατὰ τὰ πρόσωπα, ἐν τούτοις ὅμως θ' ἀναγνωρίσῃ τις ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ μίαν τελειότητα ἐκτελέσεως, ἐπιμέλειαν ὀλίγον κοινὴν εἰς παραστάσεις τοιούτου εἴδους. Αἱ λεπτομέρειαι εἶναι λίαν τέλειαι ὡς πρὸς τὴν στάσιν τοῦ ἐφήβου ἥρωος, τοῦ ἵππου, τοῦ λατρευτοῦ παιδός, τῆς καθημένης θεότητος, τοῦ ἡμικεκλιμένου πρεσβύτου, ὡς πρὸς τὴν διάπλασιν τῶν γραμμῶν τοῦ σώματος, ὡς πρὸς τὰς πτυχὰς τῶν ἐνδυμάτων. Τὸ πᾶν δὲ χαρακτηρίζει ἐν τῇ γλυπτικῇ ταύτῃ ἡ ἔμπνευσις τῆς ἀττικῆς σχολῆς καὶ ἑπομένως στενῶς συνδέεται μετὰ τῆς τεχνοτροπίας τῆς ἐπιτυμβίας στήλης ἐκ Φερῶν τοῦ Κινέου καὶ τῆς Φρασιμήδας. Ἂν μὴ δ' ἀπατώμεθα, βλέπομεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἀναγλύφῳ ἔργον ἂν οὐχὶ καλλιτέχνου τινὸς διασήμου τῆς ἀττικῆς σχολῆς, πάντως ὅμως μαθητοῦ αὐτῆς.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν τόπον τῆς προελεύσεως, ἂν μὴ ὁ κομιστὴς αὐτοῦ ἐπ' ἐλπίδι μείζονος ἀμοιβῆς ἐμήκυνε τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ, πάντως ὅμως δὲν εἶναι ξένος τῶν Φερῶν. Εἶναι γνωστὴ ἐξ ἐπιγραφῶν ἡ λατρεία τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Φεραῖς[9]. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὄντως ἐν Γιαχαλὰρ εὑρέθη τὸ ἀνάγλυφον, τότε τοῦτο θὰ ἀνήκῃ τῷ ἀρχαίῳ *Ἀρμενίῳ*, κειμένῳ ἐπὶ τῇ Βοιβηΐδι παρὰ τὸ χωρίον Πέτρα (Ἀδδᾶ-Τεπέ).

Ἐν Ἀλμυρῷ, Ἰουνίῳ, 1914

Νικόλαος Ἰ. Γιαννόπουλος.

[1] Albert Dumont, *Voyage en Thrace*, μετάφρ. Α. Ζωηροῦ ἐν περιοδικῷ *Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου* Κωνσταντινουπόλεως, τόμ. F' σ. 376 377.

[2] Heuzey, *Mont Olympe*, Nº 5.— Τοῦ αὐτοῦ, *Mission de Macédoine*, 410, σ. 26, 1.

[3] Monseaux, *BCH* VII, 53-56.

[4] Π. Καστριώτης, *AE* 1911, σελ. 120-121 καὶ τὰς παρ' αὐτῷ πηγάς.

[5] Παυσαν. Χ, 13, 5.

[6] E. Murret, *Monnaies de Thessalie* ἐν *BCH* τόμ. V, pl. II σ. 285 καὶ ἑξῆς.

[7] Ἡ παράστασις αὐτὴ φαίνεται ἐπὶ ἀγγείων τοῦ Ε' αἰῶνος πΧ, δημοσιευθέντος ὑπὸ Millingen, *Ancient unitited monuments series I, Painted Greek vases,* pl. XL.

[8] Girard, *BCH* pi. II, σ. 71, ἀρ. 16 — Fougères, *αὐτόθι*, XVI, 1892, 149.

[9] Fougères *BCH*, 1889, 381, 3. — Ν. Ι Γιαννόπουλος, *AE* 1913, 218, 2.

Χριστιανικὰ μνημεῖα Νικοπόλεως

ὑπὸ

Ἀλεξάνδρου Φιλαδελφέως.

Ἡ Νικόπολις ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπ' Ἀκτίῳ, τῷ 31 πΧ ἔτει, περιφανεστάτην αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας νίκην. Εἰς μνήμην τότε τοῦ μεγάλου τούτου γεγονότος, δι' οὗ ὁ Ὀκτάβιος ἐγένετο ἀπόλυτος κύριος ἁπάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης, ἀνηγέρθη ὑπ' αὐτοῦ πλησίον τοῦ χώρου, ὅπου διεξήχθη ἡ γιγάντειος περὶ τοῦ κόσμου πάλη καὶ ἀκριβῶς ἐν ᾗ θέσει εἶχε στρατοπεδεύσει, ἡ φερώνυμος τῆς νίκης τοῦ Αὐγούστου *Νικόπολις*.

Ταύτης τὸν πληθυσμὸν ἀπετέλεσαν πλεῖσται περιοικίδες πόλεις ἔκ τε τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς ἔναντι Ἀκαρνανίας μέχρι τῆς Ναυπάκτου, οὕτω δ' ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων αὐτῆς ταχέως ὑπερέβη τὰς 300,000, καὶ τοῦτο διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ πανίσχυρος καὶ φιλότεχνος ἱδρυτὴς αὐτῆς περιεφρούρησε δι' ἐξαιρετικῶν ὅλως προνομιῶν, περιεκόσμησε δὲ διὰ λαμπροτάτων μνημείων, (ναῶν, θεάτρων δεξαμενῶν ἀγορῶν, ὑδραγωγείων κλπ.), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἔξοχος αὐτῆς ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τῆς νοτιωτάτης ἠπειρωτικῆς χερσονήσου θέσις καθίστα ταύτην κυρίαν τριῶν μεγάλων ἐπὶ δύο θαλασσῶν λιμένων, οἵτινες ἀνέδειξαν τὴν Νικόπολιν μίαν τῶν ἐμπορικωτάτων πόλεων τῆς ἀρχαιότητος, ἀληθῆ διάδοχον τῆς Κορίνθου ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι.

Τὸ δ' εὐκραέστατον αὐτῆς κλῖμα, ἡ ἄφθονος καὶ πλουσία φυτεία καὶ ἡ παροιμιώδης τῶν ἰχθύων πλησμονή, ἡ μέχρι σήμερον πλουτίζουσα τὴν Πρέβεζαν, κατέστησαν τὸ πάλαι τὴν Νικόπολιν τὸ εὐαρεστότατον θερινὸν ἐνδιαίτημα τῶν πολυταλάντων πατρικίων τῆς ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας καὶ ἀλλαχόθεν τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Ἤδη κατὰ τοὺς πρώτους μΧ αἰῶνας ἡ Νικόπολις εἶχεν ἀνέλθει εἰς μεγίστην ἀκμήν, ἰσότιμος δὲ πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τοὺς Δελφοὺς παρίστατο ἐν τῷ Ἀμφικτυονικῷ Συνεδρίῳ, εὐθὺς δ' ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἠσπάσθη καὶ αὕτη τὸ δόγμα τοῦ Θεανθρώπου, ἐπὶ δὲ τῶν καταστραφέντων ἀρχαίων ναῶν ἢ καὶ παραπλεύρως τούτων ἀνηγέρθησαν περίλαμπροι καὶ μεγαλοπρεπεῖς χριστιανικοί, ἄλλοι μέν, οἱ καὶ ἀρχαιότατοι, εἰς σχῆμα «Βασιλικῶν», ὡς εἴθιστο κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ἄλλοι δὲ εἰς ῥυθμὸν Βυζαντιακόν, διότι ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἡ μεγάλη τοῦ Αὐγούστου πόλις οὐ μόνον ὑπὸ τὸ σκῆπτρον, ὡς καὶ σύμπασα ἡ Ἤπειρος, τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων διετέλεσεν, ἀλλὰ καὶ μητρόπολις χριστιανικὴ ἐπιφανεστάτη ὑπῆρξεν, ἑνὸς τῶν πρώτων αὐτῆς ἐπισκόπων, τοῦ Ἡλιοδώρου μετασχόντος, βραχύ τι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου.

Ἀλλ' ἤδη ὀρδαὶ βαρβάρων κατακλύζουσι τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν, οἱ δὲ Γότθοι πρῶτοι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα πλήττουσι καιρίως τὴν παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν μεγαλόπολιν, κατεδαφίζουσι δὲ τὰ τείχη καὶ πλεῖστα αὐτῆς καλλιμάρμαρα μνημεῖα. Ταῦτα οὐχ ἧττον ἀνοικοδομοῦσι βραδύτερον ὁ μέγας τοῦ Βυζαντιακοῦ Κράτους διακοσμητὴς Ἰουστινιανός, καὶ ἄλλοι πολλοὶ Ἕλληνες αὐτοκράτορες. Καὶ ἀκμάζει μὲν ἐκ νέου ἡ ὡραία ἑλληνορρωμαικὴ πόλις, ἐπὶ πολλοὺς δ' αἰῶνας κρατεῖ τὰ σκῆπτρα τοῦ ἐμπορίου ἐν Ἠπείρῳ καὶ τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, ἀλλὰ δυστυχῶς κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἡ βάρβαρος τοῦ Κρούμου φυλὴ εἰσβαλοῦσα τὸ τελευταῖον καταστρέφει ὁλοσχερῶς αὐτήν, ἔκτοτε δ' ἡ Νικόπολις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐρημοῦται, μετὰ δὲ τὴν κατὰ τὸν ΙΕ' περίπου αἰῶνα ἵδρυσιν τῆς Πρεβέζης μεταβάλλεται εἰς ἀπέ-

ραντον ἐρειπιῶνα, τροφοδοτοῦσα μὲ τἀπειροπληθῆ αὐτῆς μάρμαρα καὶ τὴν λοιπὴν οἰκοδομικὴν ὕλην τὴν νεαρὰν ταύτην πολίχνην.

Τὸ δ' ἔργον τῆς πλήρους ταύτης καταστροφῆς συνετέλεσαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας οἱ βουκόλοι, οἱ ποιμένες καὶ παντοῖοι ἀλῆται, οἵτινες διαρκῶς κατασκηνοῦσιν ἐντὸς τῶν μεγαλοπρεπῶν ἄλλοτε ἀνακτόρων καὶ θεάτρων, στοῶν καὶ ἐπαύλεων, πρὸ παντὸς δὲ σμῆνος ἀρχαιοκαπήλων καὶ τυμβωρύχων, ὡς ἀγέλη κοράκων ἐπιπεσὸν ἐπὶ τὴν δύστηνον τῆς Νίκης πόλιν, οἵτινες ἀγρίως ὑπεξήρεσαν καὶ ἐσύλησαν ὅ,τι ἀφῆκεν ἔτι ἡ προτέρα καταστροφὴ καὶ διαρπαγή.

Ἀλλὰ Τύχῃ ἀγαθῇ καὶ θείᾳ συνάρσει ἐκραγέντος τοῦ Βαλκανικοῦ πρὸ διετίας πολέμου ἠλευθερώθη καὶ ἡ πολυπαθὴς Νικόπολις, ἐπὶ δὲ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς κατ' εὐτυχῆ οἰωνὸν διεξήχθη ἡ νικηφόρος ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων μάχη, ἥτις ἀπήλλαξε τοῦ βαρβαρικοῦ ζυγοῦ τὸ μὲν πρῶτον τὴν Πρέβεζαν, εἶτα δὲ τὰ θρυλλικὰ Ἰωάννινα, διότι ἡ Πρέβεζα εἶνε ἡ κατὰ τὸ Ἰόνιον κλεὶς τῆς Ἠπείρου.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει τῆς μεγάλης καὶ ἑλληνικωτάτης πατρίδος τοῦ Πύρρου καὶ Ἀβέρωφ προέβη ἀμέσως εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ταύτης ἔρευναν, εἰς ἐμὲ δ' ἔλαχεν ὁ εὐτυχὴς κλῆρος νἀνασκάψω τὴν ἔνδοξόν ποτε καὶ περιφανῆ τοῦ Αὐγούστου πόλιν, ἐπὶ δύο δὲ συναπτὰ ἔτη, κατὰ τὴν θερινὴν αὐτῶν περίοδον (1913 καὶ 1914), δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀνέσκαψα πολλὰ σπουδαιότατα μνημεῖα, πλῆθὺν δὲ τάφων ἀνώρυξα, ὧν τὰ πορίσματα διὰ μακρῶν ἐν τοῖς «Πρακτικοῖς» τῶν ἐτῶν 1913-14 ἐξέθηκα. Ἐνταῦθα θὰ περιλάβω μόνον περὶ τῶν χριστιανικῶν μνημείων καὶ ἰδίᾳ δύο ἐξ αὐτῶν, τῶν μᾶλλον σημαντικῶν, μιᾶς χριστιανικῆς «Βασιλικῆς» καὶ ἑνὸς μεγάλου ναοῦ Βυζαντιακοῦ, ὧν τὰ ἐρείπια ἔτι καὶ σήμερον διεγείρουσι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ περιηγητοῦ, μαρτυροῦσι δὲ διὰ τοῦ σχήματος αὐτῶν τὴν προτέραν αὐτῶν ἰδιότητα.

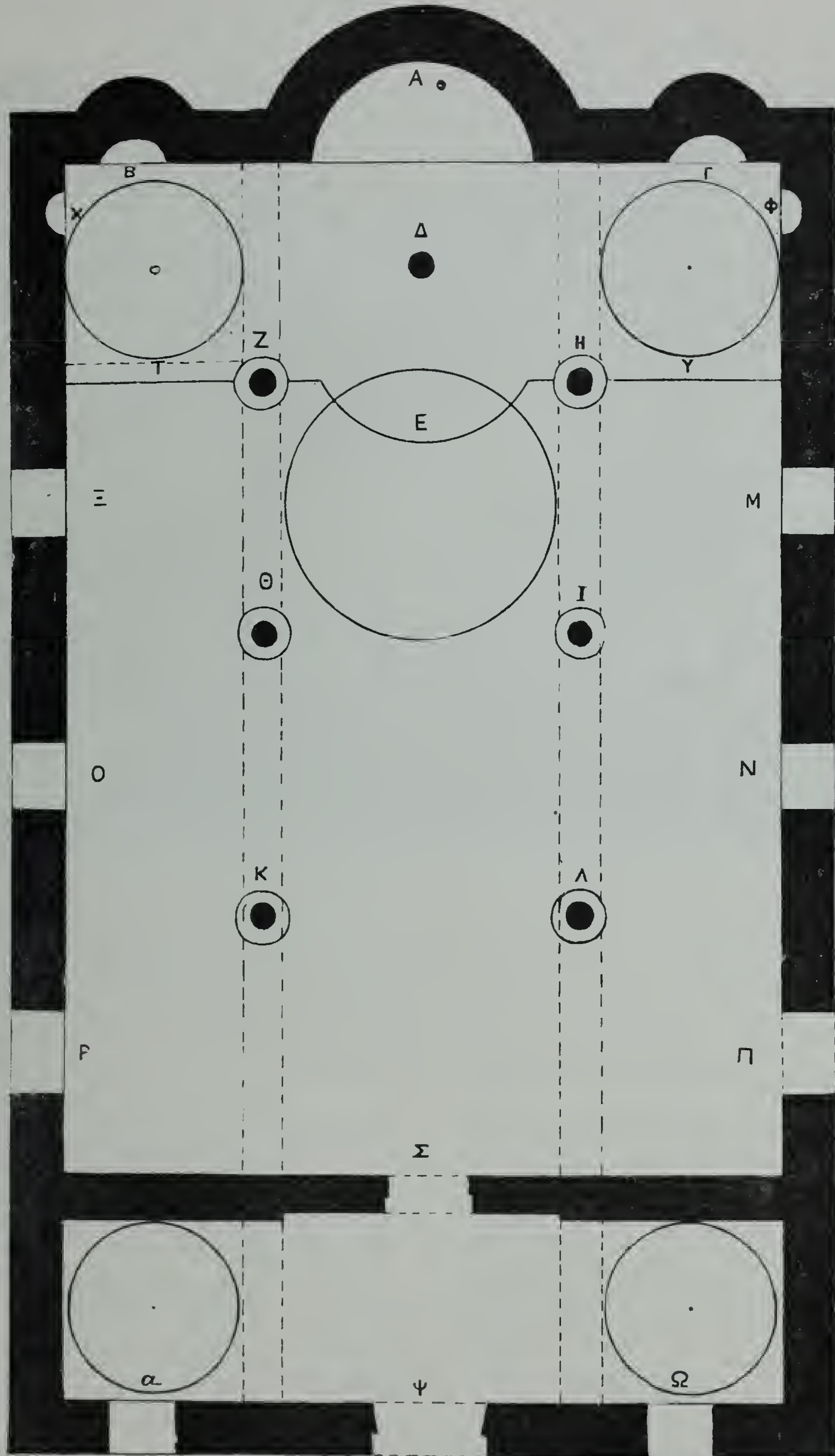
I. Ναὸς Ἀναλήψεως.

Τὰ ἐρείπια τοῦ βυζαντινοῦ τούτου ναοῦ εὕρηνται ἐν θέσει περιβλέπτῳ, ἐπὶ λόφου πρὸς τὸ ΝΑ τῆς Νικοπόλεως καὶ ἄνωθι τῆς λιμνοθαλάσσης, ὅπου νῦν τὸ Ἰχθυοτροφεῖον, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μάζωμα». Ὁ ναὸς οὗτος (ἴδ. κάτοψιν **εἰκ. 1)** κατεστράφη πιθανὸν ἐκ πυρκαϊᾶς ὁμοῦ μετὰ τῶν κτιρίων Νικοπόλεως, κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ἴσως ὅμως καὶ βραδύτερον. Ὅτι δὲ διὰ τοῦ πυρὸς ἐφθάρη, περὶ τούτου μαρτυροῦσι πλεῖστα κεκαυμένα ξύλα, δοκοὶ κτλ. ἅτινα ἀνευρέθησαν ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ κατὰ τὴν γενομένην ἀνασκαφήν.

Ὁ ρυθμὸς αὐτοῦ εἶνε καθαρῶς χριστιανικός, ἡ δὲ κάτοψις δεικνύει σχέδιον «Βασιλικῆς» παλαιοτάτης [1], ἥτις δ' ὅμως βραδύτερον ἐπεσκευάσθη. Ἡ ἐπισκευὴ αὕτη πιθανὸν νὰ ἐγένετο κατὰ τὴν β', μεγάλης ἀκμῆς, περίοδον τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν *Μακεδόνων* καλουμένων βασιλέων (Θ'-ΙΒ' αἰ.), ὁπότε ὁ βυζαντινὸς ναὸς ἔλαβεν ἐσωτερικῶς σχῆμα σταυροῦ ἐντὸς τετραγώνου κτιρίου, ἐπὶ τῶν γωνιῶν καὶ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὁποίου ἄνωθεν ἀνυψώθησαν πέντε *τροῦλλοι* ἢ *οὐρανίσκοι*. Τοῦ τελευταίου σχήματος τούτου διεσώθησαν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις πλεῖστοι ὅσοι ναοί, ἐν οἷς πολλοὶ καὶ ἐν Ἀττικῇ. Οἱ τροῦλλοι οὗτοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν βαρεῖς καὶ ὀγκώδεις, σὺν τῷ χρόνῳ δ' ὅμως καὶ ἰδίως ἐπὶ Παλαιολόγων ἐγένοντο λαγαροὶ καὶ λεπτοί, ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ πολυγώνου *τυμπάνου*, ἐφ' οὗ οὗτοι ἐδράζοντο.

Ὁ ναὸς τῆς «Ἀναλήψεως» ἐμπρησθεὶς κατέπεσε, διεσώθησαν δ', ὡς βλέπει τις ἐν μέρει ἐκ τῆς ἐπισυνημμένης φωτογρ. ἀρ. 2, μόνον ἡ ἀνατολικὴ καὶ μεσημβρινὴ πλευρὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁλόκληρος, ἐλάχιστον δὲ μέρος τῆς δυτικῆς, μόνον δηλ. τὸ *κωδωνοστάσιον*, τελείως δὲ κατέπεσε μεθ' ἁπάσης τῆς στέγης καὶ ἡ βορεία πλευρά, ἐκ δὲ τῆς καταπτώσεως ἐπληρώθη ἅπας ὁ ἐσωτερικὸς χῶρος τοῦ ναοῦ χωμάτων, λίθων, πλίνθων καὶ ξύλων, ἐσχηματίσθη δ' οὕτω ἐπίχωσις εἰς ὕψος δύο καὶ πλέον μέτρων, μὴ ἐπιτρέπουσα νἀντιληφθῇ τις πῶς ποτε ἦν ἐσωτερικῶς διερρυθμισμένος ὁ λαμπρὸς οὗτος βυζαντιακὸς ναός. Διὸ καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προέβην εἰς τὴν ἐκσκαφὴν ὁλοκλήρου τοῦ ἐσωτερικοῦ χώρου, διαρκέσασαν δεκαπέντε ὅλας ἡμέρας, διαφωτίσασαν ὅμως ἡμᾶς τελείως περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ

[1] Πρβ. *Diehl*, Manuel etc. εἰκ 29, 35 *Lampakis*, Mémoire etc. εἰκ. 10 κλπ..

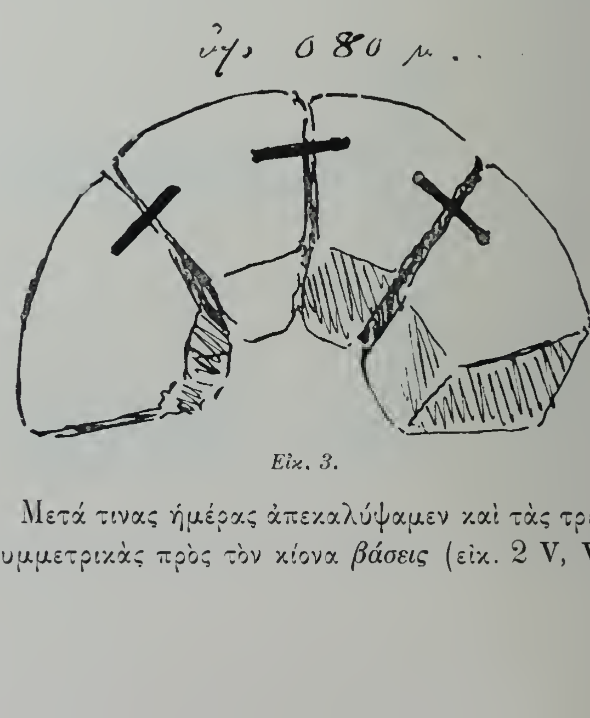
Εἰκ. 1

σχήματος τοῦ ναοῦ.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνεσκάψαμεν περὶ τὸν κίονα ***(εἰκ. 2*** II***)***, τὸν μόνον ὁρατὸν κατὰ τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος πρὸ τῆς ἐκσκαφῆς, ἀπεκαλύψαμεν δὲ ὁλόκληρον τὸ κάτω μέχρι τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους τμῆμα αὐτοῦ, ὅπερ παραδόξως φέρει ἐξωτερικὴν *διὰ λίθων* με σιδηροῦς συνδέσμους συνεχομένην καὶ ἐνιαχοῦ διὰ πλίνθων ***ἐπένδυσιν (εἰκ. 3)***. Ἡ ἐπένδυσις αὕτη πιθανὸν νὰ ἐγένετο ἐν χρόνοις ὑστέροις χάριν πλείονος ἀσφαλείας, διότι ἴσως ἐκ σεισμοῦ ἠπειλήθη ποτὲ κατάπτωσις τοῦ κτιρίου, εἶνε δὲ λίαν ἐπιμεμελημένης κατασκευῆς, ὥστε ἀποκλείεται ἡ ὑπόνοια μήτι ἡ ἐπισκευὴ ἐγένετο ἐν χρόνοις τελείας παρακμῆς, οἷον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, διότι ὑπάρχει πιθανότης ὅτι ἡ Νικόπολις τελείως καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν Βουγλάρων κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐπέζησεν ἀφανέστατα μέχρι τῆς ΙΕ' ἑκατονταετηρίδος, ὁπότε, ὡς εἴπομεν, ἤρξατο συνοικιζομένη ἡ *Πρέβεζα*.

Εἰκ. 2 Ναὸς Ἀναλήψεως ἐν Νικοπόλει. — Ἐσωτερικὴ αὐτοῦ ὄψις μετα τὴν ἀνασκαφήν. I. Μεγάλη ἀψίς. II. Σωζόμενος κατὰ χώραν κίων τῆς ἐσωτερικῆς στοᾶς. III. Κίων ἐφ' οὗ ἡ *ἁγία Τράπεζα*. IV. Πλὰξ ἁγ. Τραπέζης. V, VI, VII. Βάσεις λοιπῶν κιόνων στοᾶς. VIII. Μικρὰ κόγχη Διακονικοῦ. IX, X. Παράθυρα. XI. Κατώφλιον καὶ παραστὰς μεσημβρινῆς θύρας. XII. Κίων ἐκπεσὼν ἐκ τῆς πλησίον **(VI)** βάσεως αὐτοῦ καὶ δεικνύων τὴν ἐξωτερικὴν *λιθίνην ἐπένδυσιν*. XIII. Μικρὰ κόγχη προθέσεως. XIV. Γένεσις τρούλλου. XV. Γένεσις κυλινδρικοῦ τοῦ μεσημβρινοῦ κλίτους θόλου. —.—.—.—.—.—. Ἡ διακεκομμένη διὰ στιγμῶν γραμμὴ δηλοῖ τὸ πρὸ τῆς ἐκσκαφῆς ὕψος τῆς ἐπιχώσεως. XVI. Ἱερὸν βῆμα. XVII Γραμμὴ δηλοῦσα τὴν ἔκτασιν τοῦ Ἱεροῦ. XVIII καὶ XIX. Ἴχνη γενέσεως τόξου. XX. Ὀπαὶ δοκῶν ἐσωτερικῆς στοᾶς ἢ ὑπερῴου.

Εἰκ. 3.

Μετά τινας ἡμέρας ἀπεκαλύψαμεν καὶ τὰς τρεῖς συμμετρικὰς πρὸς τὸν κίονα *βάσεις* (εἰκ. 2 V, VI,

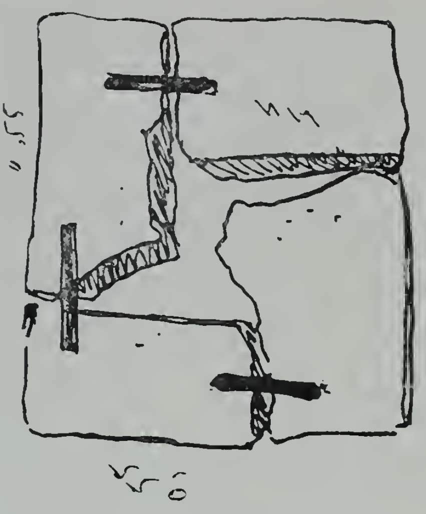
VII), ἐξ οὗ πασιφανῶς συνάγεται, ὅτι οἱ τέσσαρες οὗτοι κίονες ὑπεβάσταζον ἄνωθεν τὸν *κεντρικὸν τροῦλλον*, ὡς ἐν πολυαρίθμοις ὁμοιοσχήμοις ναοῖς. Παραπλεύρως μάλιστα τῆς βάσεως VI εὑρέθη χαμαὶ κείμενος ὁ κίων XII, ὅστις δεικνύει ἡμῖν θαυμασίως τὴν παράδοξον ταύτην στερέωσιν. Προϊούσης δὲ τῆς ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη μεταξὺ τῶν πρὸ τῆς μεγάλης ἀψῖδος (Α) κιόνων τούτων *ἡμικυκλικὴ μαρμαρίνη βάσις*, ἥτις οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ αὐτὸ τὸ ἱερὸν βῆμα (Ε), ὅπερ ἐξετείνετο ἑκατέρωθεν πρὸς τοὺς πλευρικοὺς τοῦ ναοῦ τοίχους, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν καθέτων βαθέως κεχαραγμένων γραμμῶν (XXII). Βραδύτερον ἀπεκαλύφθη καὶ ὁ κιων, ἐφ᾽ οὗ ἐστηρίζετο ἡ *ἱερὰ τράπεζα*, ἧς εὑρέθη παραπλεύρως ἡ μεγάλη ὀρθογωνίως καὶ ἐπιμελῶς κατειργασμένη λιθίνη πλὰξ (ἰδ. φωτ. εἰκ. 2, III καὶ IV ἐν σχ. κατόψεως Δ).

Συγχρόνως ἀπεκαλύπτοντο ὁλόκληρος ἡ μεγάλη ἀψὶς καὶ αἱ *πλευρικαὶ κόγχαι*, αἱ φέρουσαι ἔκπαλαι τὸ ὄνομα τῆς *Προθέσεως* καὶ τοῦ *Διακονικοῦ* ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ (εἰκ. 2 VIII καὶ XIII). Ἀλλὰ παραπλεύρως καὶ ἐγκαρσίως πρὸς ταύτας ὑπάρχουσι καὶ ἔτι *μικρότεραι κόγχαι*, ὡς εἴθισται ἔτι καὶ νῦν ἐν πλείστοις χριστιανικοῖς ναοῖς.

Σκάψαντες δ᾽ εἶτα πρὸς τὸ Δ μέρος, ὅπου ὁ Νάρθηξ μετὰ τοῦ Κωδωνοστασίου, ἀπεκαλύφθησαν ἐν πρώτοις δύο ἔτι βάσεις κιόνων, ὧν ὅμως ὁ μὲν πυρὴν ἦν *τετράγωνος*, ἡ δ᾽ ἐπένδυσις, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν, στρογγύλη. Οἱ δύο οὗτοι *πενσοί*, ὡς ἐκαλοῦντο παρὰ Βυζαντίνοις οἱ τετράγωνοι κίονες (piliers), εἶνε ἐκτισμένοι, ὡς ἡ λιθίνη ἐπένδυσις, δηλ. διὰ ὀρθογωνίων λίθων, σιδηροῖς συνδέσμοις συνεχομένων καὶ διὰ πλίνθων. Τὸ παρὸν σχῆμα δεικνύει τὴν κατασκευὴν ἐνίων τοιούτων **(εἰκ. 4).**

Οἱ σύνδεσμοι οὗτοι εἶνε ἁπλῶς ἐπιμήκεις ἄνευ ἐγκαρσίων κεραιῶν, ὡς τὰ γνωστὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις σχήματα: ⊢⊣ ⌐⊣ καὶ παρόμοια, μόνον δὲ κάμπτονται καθέτως ⊓ εἰς τὰς ὀπὰς τῶν λίθων, ὅπου στερεοῦνται διὰ μολύβδου.

Ἐπὶ τῶν πενσῶν καὶ κιόνων τούτων ἐστηρίζοντο τόξα, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ σωζομένου ἐν μέρει παρὰ τὸν Νάρθηκα καὶ ἐκ τῶν ἰχνῶν ἐπὶ τῶν τοίχων ἑκατέρωθεν τῆς μεγάλης ἀψῖδος τῶν *ἑδραστηρίων* τῶν τόξων λίθων, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν καλουμένην *γένεσιν* ἢ *γέννησιν* (naissance de l'arc,

Εἰκ. 4.

XVIII καὶ XIX). Πιθανὸν ἐπὶ τῶν τόξων τούτων νὰ ἐστηρίζετο *ὑπερῷον* ἢ γυναικωνῖτις, ὡς καλεῖται τοῦτο παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις, διότι ἀπέναντι ἐπὶ τοῦ σωζομένου μεσημβρινοῦ τοίχου ὑπάρχουσιν ἀντίστοιχοι εἰς τὸ ὕψος τῶν τόξων ὀπαὶ (πρβ. εἰκ. 2 XX).

Πρὸς Δ δὲ καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ ναοῦ ἀπεκαλύφθησαν *δύο θύραι*, ἡ μία παραλλήλως τῆς ἑτέρας (εἰκ. I Σ. Ψ), ὧν ἡ μία εἶνε τοῦ Νάρθηκος, ἡ δ᾽ ἑτέρα, ἡ κυρία τοῦ ναοῦ εἴσοδος, κατά τι τῆς πρώτης μεγαλειτέρα, μετὰ *μαρμαρίνου κατωφλίου*, μήκ. 1·16, πλάτ. 00·8. Παραπλεύρως δὲ ἑκατέρωθεν δύο μικρότεραι πρὸς Β καὶ Ν *θύραι* (ΡΠ), ἀπέχουσαι περὶ τὸ 1·25 ἀπὸ τοῦ τοίχου, τοῦ χωρίζοντος τὸν κυρίως ναὸν ἀπὸ τοῦ νάρθηκος. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν πλευρικῶν τοίχων ὑπάρχουσιν ἀνὰ *δύο παράθυρα*. Σώζονται δηλ. μόνον τὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου, διότι ὁ βόρειος, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, τελείως κατέπεσε. Τῶν παραθύρων τούτων τὸ ἄνοιγμα εἶνε ὀρθογωνικόν, ὡς βλέπει τις ἐν εἰκ. 2 IX καὶ οὐχὶ ἄνωθεν ἀψιδωτόν, ὡς θ᾽ ἀνέμενέ τις ἐν ναῷ Βυζαντινῷ. Τοιαύτη ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ ναοῦ διαρρύθμισις, οἵα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς σαφῶς ἀπεδείχθη. Ἤδη ἂς ἐξετάσωμεν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς ὄψιν :

Αὕτη παρουσιάζει τὸν τύπον τῶν βυζαντινῶν ναῶν τῆς ἄνω μνησθείσης ἱστορικῆς περιόδου, ὁπότε ἐγίνετο χρῆσις *μικτὴ λίθου καὶ κεράμου*. τῆς τελευταίας διατεθειμένης κατὰ ζώνας ὁριζοντίους, ἀνὰ ὡρισμένα διαστήματα, κατὰ σύστημα ὅπερ

ἰδίως ἐπεκράτησεν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, οἷον ἐν Καισαριανῇ, ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ἐν «Παλαιοπαναγιᾷ» Μανωλάδας (Ἀχαΐας), ἐν Δαφνίῳ, ἐν τῷ τοῦ Σωτῆρος (Ναύπλιον), ἐν τῇ «Ὤμορφη Ἐκκλησιᾷ», παρὰ τὴν θέσιν Γαλάτσι Ἀττικῆς, ἐν τῷ ναῷ «Παρηγορητρίας» (Ἄρτης) κλπ. κλπ. Ἡ τοιχοδομία αὕτη εἶνε κατάδηλος καὶ ἀρίστη ἐν τῷ ἀνατολικῷ τοίχῳ, ὅπου ὁ δεκάγωνος ἔξωθεν μύαξ καὶ αἱ δύο ἑκατέρωθεν κόγχαι, ἐν τῷ μεσημβρινῷ ὅμως τοίχῳ εἶνε κεκαλυμμένη ὑπὸ ἀμμοκονιάματος, ἐνιαχοῦ δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν διατηρεῖται, ἕνεκα μεταγενεστέρων ἐπισκευῶν, ὁπότε ἀδιακρίτως ἐγένετο φύρδην μίγδην χρῆσις λίθων καὶ κεράμου, ἀλλὰ πάντοτε μετ᾽ αὐστηρᾶς συμμέτρου ἐσωτερικῆς ξυλοδεσίας, διότι πανταχοῦ οἱ τοῖχοι εἶνε κατὰ μῆκος ὁριζοντίως διάτρητοι διὰ δύο τετραγώνων ὀπῶν παραλλήλων, ἐν οἷς ὑπῆρχον δοκοί, ὧν τινων διεσώθησαν πυρίκαυστα τεμάχια. Ἐσωτερικῶς δ᾽ ὅμως ἅπαντες *ἀνεξαιρέτως* οἱ τοῖχοι εἶνε ἐπικεχρισμένοι *δι᾽ ἀμμοκονιάματος λευκοῦ*, ἐφ᾽ οὗ *δὲν ὑπάρχει οὐδὲ ἴχνος γραφῆς*. Λέγω δὲν «ὑπάρχει» καὶ οὐχὶ σῴζεται, διότι, ὡς ἐξ ἐπισταμένης ἐρεύνης ἐπείσθην, φαίνεται ὅτι οὐδέποτε ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν τοίχων τούτων ἀπεικονίσθησαν μορφαὶ Ἁγίων ἢ ἄλλος τις ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν συνήθης διάκοσμος, διότι δὲν ἐξήτασα μόνον τὴν τῶν διασωζομένων ἐπιφάνειαν, ἀλλ᾽ ἐνιαχοῦ καὶ τὰ ὑπ᾽ αὐτὴν ἀρχαιότερα στρώματα, ἅτινα οὐδαμοῦ παρουσίασαν ἴχνη τοιχογραφίας, ἀλλὰ μόνον *κυανοῦ ὑδατοχρωματισμοῦ* ἄνευ οὐδενὸς σχεδίου ἢ γραφῆς. Ἀλλὰ πῶς δέον νὰ ἐξηγηθῇ ἡ παντελὴς αὕτη ἐν ὀρθοδόξῳ ναῷ γυμνότης τῶν τοίχων καὶ δὴ ἐν χρόνοις, καθ᾽ οὕς, ὡς οἱ ἐν Καισαριανῇ, Δαφνίῳ, Ὁσίῳ Λουκᾷ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι κατάκοσμοι τυγχάνουσιν ἐξ ἁγιογραφιῶν; Ἡ ἀπορία εἶνε ὄντως σοβαρὰ καὶ δυσεξήγητος, δύο μόνον ἐπιτρέπουσα λύσεις: Ἢ ὅτι ὁ ναὸς κατεσκευάσθη κατὰ τοὺς τῶν *εἰκονομάχων χρόνους*, ὅτε καὶ πάλιν πλεῖστοι ναοὶ διεκοσμοῦντο μὲ γραφὰς ποικίλας ἐκ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωϊκοῦ κόσμου ὁμοίας τὸν ῥυθμὸν πρὸς τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἤ, ὅπερ τὸ πιθανώτατον, μετά τινα ἐκ σεισμοῦ ἢ ἄλλου αἰτίου καταστροφὴν ἀνῳκοδομήθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ὡς ναὸς τοῦ δυτικοῦ δόγματος (περὶ οὗ ἴδε κατωτέρω), ἀφεθεὶς ἐλλείψει χρημάτων ἄνευ διακοσμήσεως.

Καὶ ἤδη ἐπὶ τὴν στέγην: Αὕτη εἶχε βεβαίως τὸν τύπον τῶν ἐκκλησιῶν τῆς β´ ἐνδόξου καλλιτεχνικῆς περιόδου τῆς Βυζαντινῆς τέχνης. Εἶχε δηλ. προεξέχον καὶ ἄνω ψαλιδωτὸν τὸ *μέσον κλίτος*, ταπεινότερα δ᾽ ἑκατέρωθεν τὰ *πλευρικὰ* μὲ *τέσσαρας τρούλλους*, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἐν ταῖς γωνίαις καὶ *ἕνα ὑψηλότερον* ἐν τῷ κέντρῳ. Τοῦτο δ᾽ ἐξάγεται ἐκ τῶν σωζομένων ἐρειπίων τῶν δύο γωνιαίων μεσημβρινῶν τρούλλων, οἵτινες ἔξωθεν περιβάλλονται ὑπὸ *ὀκταγώνου τυμπάνου*. Ἐξ αὐστηρᾶς ἀνάγκης συμμετρικῆς θὰ ὑπῆρχον *ἕτεροι δύο* καὶ ἐπὶ τοῦ καταπεσόντος ἀριστεροῦ ἐκ βορρᾶ κλίτους, ἅπαξ δὲ τούτου δεκτοῦ γενομένου, ἀναγκαίως ἐπίσης δέον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ κεντρικός, ὅστις καὶ ὑψηλότερος καὶ μείζων θὰ ἦτο.

Τέλος ἐν περιλήψει διὰ βραχέων περιγράφω ὧδε τὰ ἐξῆς ἐντὸς τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιχώσεως ἀνευρεθέντα ἀντικείμενα, γλυπτὰ κλπ..

1) Κέραμοι φέρουσαι σφραγῖδα μὲ γράμματα: Τ\R καὶ ΗΤ.

2) Ἀγγεῖα πήλινα μαστοειδῆ, σφαιρικὰ ὡς τοὺς κοινοὺς παρ᾽ ἡμῖν «κουμπαράδες», ἐκ πηλοῦ ἐρυθροῦ, ὕψ. 0·15 μὲ μικροτάτην εἰς μέγεθος μονολέπτου ἄνωθεν ὀπήν. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα πιθανὸν νὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἀκουστικήν.

3) Ἐνεπίγραφοι, πλὴν τεθραυσμέναι ἐπιτύμβιοι στῆλαι: ὕψ. 0·21, πλάτ. 0·31.

ΤΙΤΤΗΝ

Ὕψ. 0·35, πλ. 0·29

ΜΙΔΟΣ
ΕΚΜΙΑ
ΧΑΙΡΕ

4) Κόσμημα *τριαινοειδές*, προελθὸν ἐκ τοῦ ἐκφυλισμοῦ τοῦ λεσβίου κύματος· ὕψ. 0·19, πλάτ. 0·12.

5) Χείρ, πιθανὸν γυναικεία, *ἀρίστης τέχνης*, κρατοῦσα θραῦσμα νάρθηκος. Πιθανὸν ἐξ ἀγάλματος Κόρης ἢ Δήμητρος· ὕψ. 0·09, πλ. 0·15.

6) Κόσμημα βυζαντινὸν ἐκ δύο τεμαχίων, ἅτινα συνηρμολόγησα, θαυμαστῆς κομψότητος καὶ πρωτοτυπίας ***(εἰκ. 5)***.

Τοῦτο θἀπετέλει τμῆμα *στηθαίου* ἢ *διαστύλου*, οἷα εἴθιστο νὰ τίθενται ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις βυζαν-

Εἰκ. 5.

τουρκικά τινα, ὡς καὶ ἐπιστόμιον καπνοσύριγγος (*λουλές*) εὑρέθησαν εἰς ἱκανὸν βάθος ἀπὸ τοῦ πρὸ τῆς ἐκσκαφῆς ἐπιπέδου, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ναὸς ἦν ἐν χρήσει ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Τοῦτο ἐνισχύει καὶ ἡ ἐν Πρεβέζῃ παράδοσις, καθ' ἣν πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἐτελεῖτο ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς «Ἀναλήψεως» πανήγυρις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανε μέρος ὁ λαὸς Πρεβέζης καὶ τῶν περὶ τὴν Νικόπολιν χωρίων. Ὁ Πούκεβιλ μάλιστα, ὁ περιγράψας τὴν Ἤπειρον πρὸ ἑνὸς αἰῶνος, μνημονεύει τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναλήψεως ὡς *καθολικοῦ*, ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν δ' ἀνοικοδομηθέντος ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν συνόρων τῶν Ἐνετικῶν κτήσεων, αἵτινες ἐξικνοῦντο μέχρι τῶν μεσημβρινῶν τειχῶν τῆς Νικοπόλεως. Ὁ αὐτὸς ἀναφέρει καὶ τὴν προμνησθεῖσαν πανήγυριν, καθ' ἣν οἱ Ἐνετοὶ ἔρριπτον καὶ μερικὰς βολὰς τηλεβόλων ὑπὸ τὸ πρόσχημα δῆθεν ὅτι κατετρόπωσαν ἅπαξ ἔτι τοὺς πέραν τῶν Κασσιοπίων ὀρέων ἐν Παραμυθίᾳ Μουσουλμάνους.

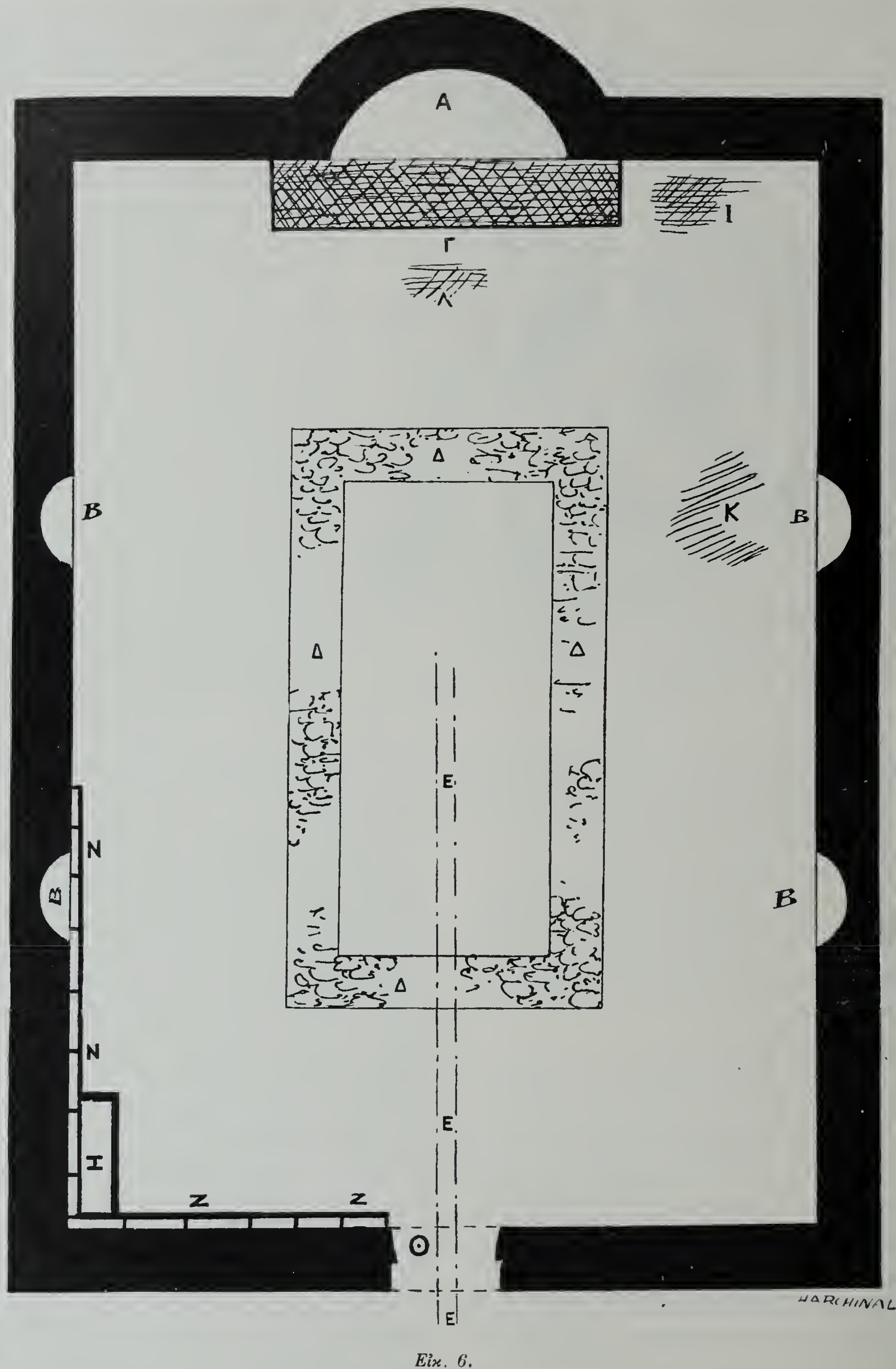
τινοῖς ναοῖς ἀντὶ τοῦ βραδύτερον ἀποκλείοντος τὸ ἱερὸν Εἰκονοστασίου ἢ καὶ ἐν τοῖς μεταξὺ τῶν κιόνων διαστήμασι καὶ ἀλλαχοῦ.

7) Ἐπίμηκες μαρμάρινον κιονόκρανον, ὅπερ θὰ ἐπέστεφε πιθανὸν παραστάδα τινὰ ἐν τῷ ναῷ. Τοῦτο κοσμεῖται ἑκατέρωθεν κατὰ τὰς στενὰς πλευρὰς ὑπὸ διπλῆς ἀκάνθης, φέρει δ' ἄνωθεν καὶ κάτωθεν ὀπὰς ὀρθογωνίους πρὸς στερέωσιν· ὕψ. 0·25, μήκ. 0·38, πάχ. 0·15.

8) Τμῆμα μαρμαρίνης γλυφῆς ἐκ κορωνίδος μὲ *φύλλα καρδιόσχημα* (λεσβίου κύματος) καὶ *ὅρμον* κάτωθεν· ὕψ. 0·18, πλ. 0·25, πάχ. 0·06. Τοῦτο μεθ' ὅλον τὸν ἀρχαῖον ῥυθμόν του ἀποπνέει καθαρὰν βυζαντινὴν τεχνοτροπίαν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς χρήσεως τοῦ *τρυπάνου*, δι' οὗ ἀντὶ σμίλης κατειργάζοντο οἱ βυζαντινοὶ μαρμαρογλύφοι τὰ ἐπὶ μαρμάρου κοσμήματα, παρέχοντα οὕτω ὄψιν τριχάπτου ἀντὶ τῆς παρ' ἀρχαίοις ἀπαραμίλλου πλαστικότητος. Ἐπίσης ἀνεύρομεν καὶ ἄλλα τινὰ κεράμεια κοσμήματα, γλυφὰς κλ., ἀνάξια δ' ὅμως λόγου. Περιέργως δ' ὅμως *οὐδὲν νόμισμα βυζαντινόν, οὐδὲ κἂν ῥωμαϊκόν*, ἀνευρέθη, ἀλλὰ μόνον

II. Βασιλικὴ «Ἁγίων Ἀποστόλων».

Ταύτης τὰ ἐρείπια εὕρηνται ἀκριβῶς ἐν ἀντιθέτῳ τῆς Νικοπόλεως, ἐπίσης ἐκτὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς, χώρῳ, πρὸς Δ δηλ. καὶ πλησίον τοῦ *Μικροῦ θεάτρου*, ὅπερ ὁ λαὸς ἐκ τῶν ὑπογείων αὐτοῦ κάτωθεν σκοτεινῶν στοῶν «Σκοτεινὴν» καλεῖ. Ὁ ναὸς οὗτος εἶνε ὅλως διάφορος τοῦ προηγουμένως περιγραφέντος, ἀνήκει δὲ πάντως εἰς τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας, ὡς ἐμφαίνει τὸ εἰς σχῆμα *Βασιλικῆς* διασωθὲν ἐρείπιον. Τοῦτο εἶνε ἐπίμηκες ὀρθογώνιον παραλληλόγραμμον, ὡς δεικνύει ἡ ἐν **εἰκ. 6** κάτοψις αὐτοῦ (σελ. 256), ἔχει δὲ μῆκος μὲν 19μ., πλάτος δὲ 14μ.. Σώζονται δ' ἐν μέρει μόνον οἱ τρεῖς, πρὸς Β, πρὸς Α καὶ πρὸς Ν τοῖχοι, ἔχει δὲ καταπέσει ὁλόκληρος ὁ δυσμικὸς καὶ ὁλόκληρος ἡ στέγη, ὡς βλέπει τις ἐν τῇ ἐν σελ 257 **εἰκ. 7**. Τὸν ναὸν τοῦτον ἀνεγνώρισα τὸ πρῶτον πέρυσιν μεταξὺ τῶν πολυαρίθμων μεγαλοπρεπῶν τῆς Νικοπόλεως ἐρειπίων ἐκ τοῦ πρὸς Α μύακος, ὅστις οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶνε ἢ ἡ ἱερὰ κόγχη τῆς μεγάλης καλουμένης ἁψῖδος τῶν χριστιανικῶν ναῶν.

Εἰκ. 6.

Τὴν πρώτην ταύτην ὑπόνοιάν μου ἐπιστοποίησεν εἶτα καὶ ἡ πληροφορία παρὰ τῶν χωρικῶν, ὅτι τὸ κτίριον τοῦτο καλοῦσιν «Ἅγιοι Ἀπόστολοι». Ἤκουσα δὲ μετ᾽ ἀληθοῦς συγκινήσεως τὸ ὄνομα

Εἰκ. 7. Α. Ἀψὶς, ὁλόκληρος σχεδὸν καταπεσοῦσα.— Β.Β.Β.Β. Τέσσαρες κόγχαι ἢ νύμφαι ἐν τῷ Β καὶ Ν τοίχῳ.— Γ. Ἐπίμηκες βῆμα, ἐπέχον πιθανὸν θέσιν «Ἁγίας Τραπέζης». — ΔΔΔΔ. Ἐπίμηκες ὀρθογώνιον θεμέλιον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, ἐφ' οὗ ἐστηρίζοντο ἴσως κίονες περιστυλίου ἢ ἐσωτερικῆς στοᾶς.— ΕΕ. Ὀχετὸς πλινθόκτιστος κάτωθεν τοῦ δαπέδου, ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ κτιρίου.— ΖΖ. Λίθινον κράσπεδον ἐν εἴδει ὀρθομαρμαρώσεως κατὰ μῆκος τοῦ δυτ. καὶ τοῦ βορ. τοίχου.— Η. Τάφος. — Θ. Κατώφλιον θύρας κυρίας εἰσόδου. — Ι. Ψηφῖδες καὶ τεμάχια ψηφιδωτοῦ ἀφθόνως ἐκεῖ που κατεσπαρμένα. — Κ. Τάφρος, ἣν ἔσκαψαν τυμβωρύχοι. — Λ. Τάφρος, ὅπου ἀνευρέθησαν ὀστᾶ ἀνθρώπινα.

τοῦτο καὶ μετὰ χαρᾶς ἅμα, διότι ἀνεμνήσθην ὅτι ἐκ τῶν ὀλίγων προνομιούχων πόλεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἃς ἐπεσκέφθη καὶ καθηγίασε διὰ τῆς θείας αὐτοῦ διδασκαλίας καὶ ἀγάπης ὁ θεόπνευστος τοῦ Θεανθρώπου Ἀπόστολος *Παῦλος*, ἦν καὶ τὸ ὡραῖον καὶ πλούσιον τοῦ Αὐγούστου κτίσμα, ἡ «ΙΕΡΑ» Νικόπολις.

Μετ' εἰλικρινοῦς λοιπὸν ἐνθουσιασμοῦ ἐπελήφθην τῆς σκαφικῆς ἐρεύνης τοῦ σεπτοῦ τούτου μνημείου, ὅπου ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἀντήχουν ἔτι αἱ ἐμπνευσμέναι ᾠδαὶ τῶν πρώτων χριστιανῶν ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ κόγχῃ. Εὐθὺς δὲ μετ' ὀλίγων ἡμερῶν ἐπίπονον, ἕνεκα τῆς σκληρότητος τοῦ ἐδάφους, καὶ δραστηριωτάτην ἀνασκαφὴν, ἀπεκαλύφθη τὸ πλεῖστον τοῦ ἀρχαίου δαπέδου μετὰ θεμελίων τοίχων καὶ ἄλλων λίθων, εἰς ὧν τὴν περιγραφὴν ἤδη προβαίνομεν.

Ἐν πρώτοις ἀπεκαλύφθη μέγα ἐπίμηκες *μαρμάρινον κατώφλιον*, δηλοῦν τὴν κυρίαν ἀπὸ Δ τοῦ ναοῦ εἴσοδον. Τοῦτο ἔχει μῆκος 1·80 περίπου, εὕρηται δ' ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ ἄξονος τοῦ κτιρίου. Ἥμισυ μέτρον κάτωθεν τοῦ κατωφλίου τούτου λίθου ἀνευρέθη τετραγωνικὸς *πλινθόκτιστος*, ὡς ἄριστα διατηρηθείς, *ὀχετός*, βαίνων κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ Δ πρὸς Α εἰς μῆκος 5·45. Φθάνει δηλ. πρὸς τὸ κέντρον σχεδὸν τοῦ ναοῦ, ὅπου διακρίνεται θεμέλιόν τι, ἐφ' οὗ πιθανῶς ἦτο ἱδρυμένη κρήνη τις. Πέριξ τοῦ θεμελίου τούτου, εἰς ἴσην σχεδὸν ἁπανταχόθεν ἀπόστασιν, ἀπεκαλύφθη εὐρὺ *τετραγωνικὸν θεμέλιον*, ὅπερ ἀπέχει ἀπὸ τῶν πλευρικῶν τοίχων καὶ ἀπὸ τῆς εἰσόδου 3·45· ὁ δὲ τοῖχος τοῦ θεμελίου ἔχει πάχος περὶ τὰ 0·85. Πρόκειται λοιπὸν προφανῶς περὶ θεμελίου, ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο *ἐσωτερική τις στοὰ* ἢ *περιστύλιον*, ἀνέχουσα *ἀνώτερόν τινα ὄροφον* καὶ *τὴν στέγην*, ἥτις πιθανὸν νὰ ἦτο περὶ τὸ κέντρον ἠνεῳγμένη, ἀποτελοῦσα τὸ *αἴθριον* ἢ *atrium* τῶν ἀρχαίων ἰδιωτικῶν οἴκων

καὶ τῶν πρώτων χριστιανικῶν Βασιλικῶν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου γνωρίζομεν ἐκ πληθύος παραδειγμάτων ὅτι αὗται ἦσαν τελείως ἄνωθεν ἐστεγασμέναι καὶ ὅτι συνήθως ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Αἰθρίου ὑπῆρχεν ἡ *Φιάλη* (τὸ ἄλλως *Περιρραντήριον* ἢ *Κάνθαρος*), ὁπόθεν οἱ πιστοὶ ἐρραντίζοντο μὲ τὸ ἱερὸν ὕδωρ, ὡς εἴθισται μέχρι σήμερον παρὰ τοῖς Καθολικοῖς. Ἴσως λοιπὸν χάριν τοῦ «Περιρραντηρίου» τούτου ὑπῆρχεν ἐκεῖ ὁ ὀχετός, ἵνα τὰ ὕδατα, τὰ ἐκρέοντα ἐκ τῆς χρήσεως τοσούτων προσκυνητῶν μὴ ρυπαίνωσι τὸ ἔδαφος, ἀλλ' ἐκχέωνται διὰ τοῦ ὀχετοῦ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας. Τοιαύτης φιάλης τμῆμα εὑρέθη καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναλήψεως καὶ ἐν τῇ Βασιλικῇ ταύτῃ, δηλ. ὀγκῶδες θραῦσμα πηλίνου ἀγγείου, ἐκ τοῦ μέρους τοῦ σχηματίζοντος τὸ στόμιον, πάχους ἢ πλάτους πλέον τῶν 0·10. Τοιοῦτον ὀγκῶδες ἀγγεῖον πίθος δὲν ἦτο, διότι τὰ χείλη πίθου δὲν ἔχουσι τοιαύτην καμπήν, ἀναμφισβητήτως λοιπὸν ἀνήκει εἰς τὴν ἱερὰν φιάλην, ἧς τὰ χείλη εἶχον ὄντως τὸ σχῆμα τοῦτο.

Ἐὰν ὅμως διὰ τῆς περαιτέρω σκαφῆς ἢ ἄλλως πως ἦτο δυνατὸν ν' ἀποδειχθῇ ὅτι *ὄντως ὑπῆρχεν ἄνοιγμα ἄνωθεν ἐπὶ τῆς στέγης*, τότε ἡ ἡμετέρα Βασιλικὴ θὰ προσελάμβανε χαρακτῆρα μεγίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς τέχνης, διότι θὰ διεπιστοῦτο διὰ τοῦ μᾶλλον περιφανοῦς τρόπου ἡ θεωρία πολλῶν τῆς Δύσεως σοφῶν ἀρχαιολόγων, οἵτινες δι' ἀδροτάτων τεκμηρίων ἀπέδειξαν ὅτι ἡ καλουμένη *Βασιλική*, ὁ πρῶτος δηλ. χριστιανικὸς τοῦ Θεοῦ οἶκος, δὲν προῆλθεν ἐκ τῆς Βασιλικῆς τῶν δικαστῶν, τῶν «Βασιλείων Στοῶν» δηλαδὴ τῆς ἀρχαιότητος, τῶν κατὰ τὸν τύπον τῆς περιφήμου τῶν Ἀθηνῶν ἀνεγειρομένων, ἀλλ' ἐκ τοῦ *ἰδιωτικοῦ οἴκου* καὶ δὴ ἐκ τοῦ *οἴκου τῶν Πατρικίων* τῆς Ρώμης καὶ τῶν ρωμαϊκῶν μεγαλουπόλεων, ὅπου οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ κρύφα συνήρχοντο, ἵνα τελῶσι τὰ τῆς λατρείας των [1]. Κατὰ τούτους τὸ atrium ἐπέχει τὴν θέσιν τοῦ *Implurium*, ὅπου ὑπῆρχε κρήνη καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο ἀνοικτὸν ἄνωθεν πρὸς φωτισμὸν καὶ ἀερισμὸν τοῦ οἴκου. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν ἦτο πρέπον ἐν οἴκῳ συναθροίσεως καὶ προσευχῆς, διὰ τοῦτο βραδύτερον, ὑψωθέντος τοῦ μεσαίου κλίτους, ἠνοίχθησαν πλάγια ἑκατέρωθεν παράθυρα ἄπλετον διαχέοντα φῶς εἰς τὴν Βασιλικήν. Ὅτι δὲ τοιοῦτον φωτισμὸν εἶχε καὶ τὸ ἡμέτερον κτίριον εἶνε ἀναμφισβήτητον, διότι εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐν αὐτῷ ἀρχαιολογικῆς ἐρεύνης παρετήρησα ὅτι ἐν τοιούτῳ εὐρυχωροτάτῳ κτιρίῳ *οὐδὲν οὐδαμοῦ παράθυρον* ὑπάρχει, ἡ δὲ θύρα δὲν εἶχε κἂν τὸ μέγεθος τοιοῦτον, ὥστε νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἐκεῖθεν, ὡς ἐν πολλοῖς ἀρχαίοις ναοῖς, εἰσήρχετο ἱκανὸν φῶς. Μόνον λοιπὸν διὰ τῆς ἀποδοχῆς καὶ τῆς ἀποδείξεως ὅτι ὑπῆρχε *κεντρικὴ ναῦς* ἢ κλίτος, ὅπερ ἄνωθεν, ὑπερέχον κατὰ τὸ ὕψος τὰς ἑκατέρωθεν στέγας τῶν πλευρικῶν κυτῶν, εἶχε πολυάριθμα κατὰ τὸ πρὸς Β καὶ Ν μῆκος *παράθυρα*, λύεται τελείως τὸ ζήτημα τοῦ φωτισμοῦ.

Ἐκτὸς ὅμως πάντων τούτων ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἐργασιῶν ἡμῶν παρουσιάσθη καὶ ἕτερον τεκμήριον οὐχὶ ἐκ τῶν ἀσθενεστάτων πρὸς πιστοποίησιν τῆς ἰδιότητος τοῦ κτιρίου, ἐὰν ὑπάρχῃ καὶ ἀμφιβολία τις ἔτι· ἀριστερὰ δηλ. τῷ εἰσιόντι καὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ δυτικοῦ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ βορείου τοίχου ἀπεκαλύφθη εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἐδάφους καὶ παρὰ τὰ κράσπεδα τῶν τοίχων σειρὰ *λιθίνων ὀρθογωνίων πλακῶν* (εἰκ. 6 καὶ 7 ΖΖΖ), ἐν δὲ τῇ ΒΔ γωνίᾳ τοῦ κτιρίου *τάφος*, ὅστις κατὰ τὰς δύο πλευρὰς ἀπετελεῖτο ἀπ' αὐτὰς δὴ ταύτας τὰς λιθίνας πλάκας, κατὰ τὰς λοιπὰς δ' ἦν διὰ πλίνθων ἐκτισμένος. Καὶ κάτωθεν μὲν εἶχεν ὡς ἐπίστρωσιν μεγάλας καμπύλας, ἐν εἴδει κοιτίδων, κεράμους, ἄνωθεν δὲ λιθίνας καλυπτηρίους πλάκας. Πρόκειται προφανῶς λοιπὸν περὶ *τάφου χριστιανικοῦ*, διότι *οὐδὲν ἀπολύτως* ἐν αὐτῷ ἀνευρέθη, πρὸς δέ, διότι οὐδέποτε ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐθάπτοντο ἄνθρωποι ἐντὸς ἰδιωτικῶν ἢ δημοσίων κτιρίων, ἐνῷ τοὐναντίον πάντες γνωρίζομεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔθαπτον καὶ θάπτουσι μέχρι σήμερον πλείστους, περιφανεῖς ἰδίως, νεκροὺς ἐντὸς αὐτῶν τῶν ναῶν, τοὺς δ' ἐπισκόπους ἢ ἱερὰ λείψανα ἐν τῷ ἱερῷ ὑπ' αὐτὴν ἔτι τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν.

Σκελετοὺς νεκρῶν εἶχον ἀνεύρει καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναλήψεως, οὓς ἐκ παραδρομῆς ἀνωτέρω δὲν ἐμνημόνευσα, ἐν δὲ τῇ παρούσῃ Βασιλικῇ ἐκτὸς

[1] Τὴν θεωρίαν ταύτην πρῶτος ἐξήνεγκεν ὁ χριστιανολόγος *Dehio* ἐν τῷ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ *von Bezold* ἔργῳ αὐτῶν: *Die Kirchliche Baukunst im Abendlande*, εἶτα δ' ἐνίσχυσαν ταύτην ὁ *Schulze* (Archäol. der Christl. Kunst.) καὶ ὁ *Abbé Lemaire* ἐν τοῖς *Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles.*

τοῦ τάφου, περὶ οὗ πρὸ ὀλίγου ὡμίλησα, ἀνεῦρον καὶ πολλὰ ὀστᾶ ἀνθρώπων παρὰ τὴν ἀψῖδα πρὸς Α ἐν θέσει Λ τῆς εἰκ. 6 καὶ 7. Ἀκριβῶς δὲ πρὸ τῆς μεγάλης ἀψῖδος σκάψαντες ἀπεκαλύψαμεν μέγα κτίσμα, ἐν σχήματι κτιστῆς ἐπιμήκους τραπέζης μήκ. 5·53, ὕψ. 1·25, πλάτ δὲ 1·06 (ἴδ. εἰκ. 6 καὶ 7 Γ), πρὸς δεξιὰ δὲ ταύτης ἀνευρέθησαν πλῆθος *ψηφίδων* καὶ τεμάχια ὅλων *μωσαϊκῶν* φέροντα σχήματα συνήθη διακοσμητικά, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐὰν οὐχὶ ὁλόκληρον ἀλλὰ βεβαίως τὸ πρὸς τὴν ἀψῖδα τμῆμα τοῦ ἐδάφους τῆς Βασιλικῆς ἦν διὰ *ψηφιδωτοῦ ἐπεστρωμένον.*

Ἐκ δὲ τοῦ σχήματος τῆς Ἱερᾶς Τραπέζης ἢ τοῦ *Ἱεροῦ βήματος*, τοῦ πρὸ τῆς ἀψῖδος, δέον νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἡ Βασιλικὴ αὕτη τῆς Νικοπόλεως ἦν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων, εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους ἀναγομένη. Τοῦτο δὲ καὶ εὐεξήγητον εἶνε, διότι τοιαύτης θείας τιμῆς τυχοῦσα ἡ μεγαλόπολις αὕτη τῆς Ἠπείρου, νὰ φιλοξενήσῃ δηλ. ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον κήρυκα τοῦ Θείου Λόγου, βεβαίως εὐθὺς μετ᾽ ὀλίγον θὰ ἀνήγειρε ναὸν εἰς τὸν ἀληθῆ Θεὸν καὶ δὴ ἐν τῷ σχήματι τῷ μόνῳ τότε ἐν χρήσει, διότι ὁ σταυρωτὸς καὶ θολωτὸς τύπος τοῦ Βυζαντινοῦ ῥυθμοῦ μόλις περὶ τὸν Ϛ´ αἰῶνα τελέως ἀνεπτύχθη καὶ ταῦτα οὐχὶ ἐν ταῖς δυτικαῖς, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς χώραις τῆς μεγάλης Ὀρθοδόξου Αὐτοκρατορίας. Κατὰ ταῦτα ἡ Βασιλικὴ τῶν «Ἁγίων Ἀποστόλων» ἀνήκει πιθανῶς εἰς τὸν *Δ´* ἢ *Ε´* αἰῶνα καὶ τοῦτο διότι ἀφ᾽ ἑνὸς τότε ἐπεκράτει καθ᾽ ὅλην τὴν γραμμήν, ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς χριστιανικῆς οἰκοδομῆς, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ διότι ὁλόκληρον τὴν Νικόπολιν πολλάκις ἀνευρευνήσας οὐδαμοῦ παρετήρησα ἕτερον χριστιανικὸν ναὸν σχήματος Βασιλικῆς ἄνευ τρούλλων ἢ ὁπωσδήποτε προδίδοντα ὁμοίαν ἀρχαιότητα.

Ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας δὲ *κόγχας* ἢ *νύμφας* (ΒΒΒΒ), αἵτινες ὑπάρχουσιν ἑκατέρωθεν ἐπὶ τῶν πλευρικῶν τοίχων, αὗται πιθανὸν νὰ ἔφερον ἀγάλματα Ἀποστόλων ἢ ἁγίων προσώπων, ὡς εἴθιστο κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, διότι, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τοῦ Ε´ καὶ ἐφεξῆς αἰῶνος ἐξέπεσεν ἐν μέρει ἡ ἀνδριαντοποιΐα. Πρὸς τοῦτο μάλιστα καὶ χυδαῖοί τινες τυμβωρύχοι ἀνώρυξαν βόθρον ἐν θέσει Κ πρὸ τῆς ΝΑ κόγχης ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἀνευρέσεως γλυπτοῦ τινος, ὡς ἔχουσι πράξει τὸ αὐτὸ ἐν ἅπασι τοῖς ἐν Νικοπόλει κτιρίοις, ὅπου ὑπάρχουσι τοιαῦτα ἐπὶ τῶν τοίχων ἡμικυκλικὰ κουφώματα ἢ «νύμφαι».

Μεταξὺ τῶν χωμάτων τῆς σκαφῆς δὲν εὑρέθησαν μέχρι τοῦδε δυστυχῶς ἀντικείμενα ἄξια λόγου. Μόνον *γλυπτικά τινα κοσμήματα ἑλληνορρωμαϊκῆς τέχνης, νομίσματά* τινα ἐφθαρμένα *ῥωμαϊκὰ* καὶ τεμάχια *μαρμαροκονίας* φέροντα βαθὺ *πομπηϊανὸν ἐρυθρὸν χρῶμα*. Ἐν τούτοις καὶ τὰ τρία ταῦτα εἴδη εὑρημάτων ἐνισχύουσι τὴν ἀρχαιότητα τοῦ κτιρίου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη οἰκοδομικὴ τοῦ κτιρίου ἀνάγεται εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἱδρύσεως, διότι εἶνε ἐκτισμένον μὲ ἐπιμήκεις πλίνθους κατὰ μῆκος διατεθειμένας ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν τοῦ τοίχου, τοῦ ἐσωτερικοῦ πληρουμένου μὲ μικροὺς λίθους καὶ ἄφθονον ἄσβεστον, ὥστε νἀποτελῆται οἱονεὶ σύμφυρμά τι συμπαγὲς καὶ σχεδὸν ἀδιάρρηκτον. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον εἶνε ᾠκοδομημένα τὰ πλεῖστα ἐν Νικοπόλει κτίρια τῆς καθαρῶς ῥωμαϊκῆς περιόδου.

Πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς γνώμης ἡμῶν περὶ τῆς Βασιλικῆς ταύτης ἀναφέρω καὶ τὸ ἑξῆς σπουδαῖον τεκμήριον: Ὅτι πρὸς τὸ ΒΑ αὐτοῦ εὕρηται ἐρείπιον σχεδὸν *κυκλικόν*, τελείως δὲ κατεστραμμένον, οὗ δ᾽ ὅμως οἱ πέριξ τοῖχοι διασπασθέντες καὶ πεπτωκότες παρουσιάζουσι *τέσσαρας κόγχας* ἢ *ἀψῖδας*. Τὸ κτίριον τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ με εἶχεν ἐμβάλει εἰς μεγάλην ἀπορίαν, διότι μόνον ὡς λουτρὸν ἠδύνατο νὰ ἐκληφθῇ, ἀλλὰ καὶ τούτου δὲν πληροῖ ἁπάσας τὰς συνθήκας. Ἤδη λοιπὸν νομίζω ὅτι ἀνεκάλυψα τὸν προορισμὸν αὐτοῦ *βαπτίζων* αὐτὸ — ἡ λέξις εἶνε ἐν πλήρει κυριολεξίᾳ — «*Βαπτιστήριον*», διότι ὄντως τοιαῦτα *κυκλικά, πολύγωνα, ὀκτάγωνα* ἢ *σταυροειδῆ* κτίρια εὕρηντο τὸ πάλαι παρ᾽ ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς μεγάλαις Βασιλικαῖς τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν οἷς ἐτελεῖτο ἡ διὰ *καταδύσεως* βάπτισις τῶν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν προσερχομένων. (Πρβ. σχήματα βαπτιστηρίων ἢ *Φωτιστηρίων* Λατερανοῦ, Ῥαβέννης, Φλωρεντίας, «ὀκτάγωνον» Γρηγορίου τοῦ ἐκ Νύσσης, Ἁγ. Κωνσταντίνης ἐν Ῥώμῃ κλπ. κλπ.).

Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν τῷ προσεχεῖ τεύχει, ὁπότε θέλω ἐκθέσει λεπτομερῶς τὰ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ

περιέργου μνημείου τούτου, ὡς καὶ ἑτέρων χριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν.

Τοιαῦται ἐν περιλήψει αἱ ἐν Νικοπόλει σκαφικαὶ ἡμῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἔρευναι αἵτινες θέλουσιν εὐθὺς μετ' ὀλίγον συνεχισθῆ, διότι, ὡς ἐξάγει τις ἐκ τῶν ὀλίγων ἤδη συντελεσθέντων ἐν αὐτῇ σκαφικῶν ἔργων, ἡ ὑπὸ χριστιανικὴν ἀρχαιολογικὴν ἔποψιν ἔρευνα τῶν ἐν αὐτῇ χριστιανικῶν μνημείων θέλει διαχύσει ἄφθονον φῶς ἐπὶ πλείστων σκοτεινῶν ζητημάτων, θὰ προσθέσῃ δὲ τίς οἶδε ὁποῖα σημαντικὰ ἔργα τέχνης βυζαντινῆς τῶν καλλίστων χρόνων τῆς κραταιᾶς καὶ θεοφρουρήτου ἐκείνης Αὐτοκρατορίας.

Ἀλέξανδρος Φιλαδελφεύς.

Προσθῆκαι καὶ ἐπανορθώσεις εἰς τὰ περὶ πλακὸς τραπέζης χριστιανικῆς

ὑπὸ

Ἀνδρέου Ξυγγοπούλου.

Σκοπὸς τοῦ παρόντος σημειώματος εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δημοσίευσις καὶ ἄλλου ἀναγλύφου ἀνήκοντος εἰς τὴν σειρὰν τῶν τραπεζῶν τὰς ὁποίας περιεγράψαμεν εἰς τὸ ἄρθρον «Πλὰξ τραπέζης χριστιανικὴ» τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὸ προηγούμενον τεῦχος τῆς ΑΕ (σελ. 70-84), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐπανόρθωσις τινῶν οὐχὶ ὀρθῶς γραφέντων εἰς τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο.

Ὁ κ. Κεραμόπουλος λίαν εὐγενῶς μοὶ παρεχώρησε τὴν φωτογραφίαν ἑνὸς ἀναγλύφου τεμαχίου τραπέζης εὑρεθέντος ὑπ' αὐτοῦ πρὸ ἐτῶν ἐν Ἀμφίσσῃ καὶ κατατεθέντος εἰς τὸ ἐκεῖ γυμνάσιον.

Ἐπὶ τοῦ εἰς δύο τεθρασμένου τεμαχίου τούτου βλέπομεν ἀριστερὰ πιθανῶς αἴγαγρον ξέοντα τὸ ῥύγχος του διὰ τοῦ ἑνὸς τῶν ὀπισθίων ποδῶν, παρὰ τὸ ζῶον τοῦτο ὑπάρχει φαλακρὰ κεφαλὴ φέρουσα πώγωνα καὶ ἐστραμμένη πρὸς δεξιὰ μετ' αὐτὴν ὑπάρχει δένδρον πλησίον τοῦ ὁποίου βλέπομεν ζῶον, οὗ ἐλλείπει ἡ κεφαλή, τρέχον πρὸς δεξιὰ ***(εἰκ. 1)***.

Εἰκ. 1. Τεμάχιον ἀναγλύφου τραπέζης ἐν Ἀμφίσσῃ.

Καὶ τὸ τεμάχιον τοῦτο, ὅπως καὶ πάντα τὰ περιγραφέντα ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ, φέρει πρὸς τὰ ἔσω μὲν καὶ ὑπεράνω τῶν παραστάσεων ἐπίπεδον στενὴν ταινίαν πρὸς τὰ ἔξω δὲ καὶ ὑπὸ τὴν ἀνάγλυφον ζώνην λέσβιον ἀστράγαλον ὁμοίου σχήματος πρὸς τὰ ἄλλα.

Περὶ τῆς κεφαλῆς τοῦτο μόνον δύναταί τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι αὐτὴ φαίνεται εἰκονιστική, πόθεν ὅμως ἀντεγράφη καὶ τί σημαίνει δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρὸς ἀριστερὰ ζῷον τὸ ξέον τὸ ῥύγχος του διὰ τοῦ ποδός, τοῦτο παρουσιάζει μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τοιοῦτον ζῷον εὑρισκόμενον ἐπὶ μιᾶς μικρογραφίας τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 586 γραφέντος ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Rabula συριακοῦ εὐαγγελίου τοῦ ἀποκειμένου ἐν τῇ Λαυρεντιανῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Φλωρεντίας [1], ἐπίσης δὲ καὶ πρὸς τὸ εἰκονιζόμενον ἐπὶ μικρογραφίας τινὸς τοῦ ἐν Σινᾷ ἀποκειμένου χειρογράφου τῆς Τοπογραφίας τοῦ Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστου [2].

Ἀμφοτέρων δὲ τῶν χειρογράφων τούτων ἡ εἰκονογράφησις ἔχει γνωστὴν σχεδὸν τὴν καταγωγήν. Καὶ ἡ μὲν τοῦ συριακοῦ εὐαγγελίου τοῦ Rabula φαίνεται στενότατα συνδεδεμένη μὲ τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Συρίαν [3], ἡ δὲ τῆς Τοπογραφίας τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας καταγομένου Κοσμᾶ φαίνεται, ὅτι εἶναι καθαρῶς ἀλεξανδρινή [4]. Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται ἅπαξ ἔτι ἡ στενοτάτη πρὸς τὴν συριακὴν καὶ ἀλεξανδρινὴν τέχνην σχέσις τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν ἀναγλύφων τραπεζῶν ἧς μέρος ἀποτελεῖ καὶ τὸ νῦν ἐκδιδόμενον τεμάχιον.

Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ τεμαχίου τούτου, καίτοι ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀλεξανδρινὴν τέχνην εἶναι πασίδηλος, οὐδὲν μετὰ βεβαιότητος δύναται νὰ λεχθῇ καθ' ὅσον δυστυχῶς οὐδὲ ἡ ποιότης τοῦ μαρμάρου ἐφ' οὗ εἶναι γεγλυμμένον τὸ τεμάχιον τοῦτο μοὶ εἶναι γνωστή.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὸ νέον τοῦτο τεμάχιον. Ἐνταῦθα ὅμως δέον νὰ ἐπιφέρωμεν καὶ ἐπανόρθωσίν τινα εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον.

Περιγράφοντες δηλαδὴ ἐκεῖ ἓν τῶν ἀναγλύφων τεμαχίων τραπέζης τῶν ἀποκειμένων εἰς τὸ Museum vaterländischer Altertümer τῆς Στουτγάρδης (βλ. προηγούμενον ἄρθρον σελ. 75 κέ. καὶ εἰκ. 13) ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται πλὴν ἄλλων παραστάσεων καὶ δύο κεφαλαὶ ἐκ παραδρομῆς ἐξελάβομεν τὴν μὲν πρὸς ἀριστερά, τὴν φέρουσαν κράνος, ὡς ἀνδρικήν, τὴν δὲ πρὸς δεξιὰ ὡς φέρουσαν ταινίαν περὶ τὴν κόμην καὶ ἀνήκουσαν εἰς γυναῖκα ἢ ἔφηβον. Κατόπιν ὅμως ἐξετάσαντες καλλίτερον ταύτας παρετηρήσαμεν, ὅτι ἡ μὲν φέρουσα κράνος παριστᾷ μᾶλλον τὴν Ἀθηνᾶν, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ περιδεραίου τὸ ὁποῖον φέρει, ἡ δὲ ἄλλη κεφαλὴ φέρει περὶ τὴν κόμην στέφανον καὶ παριστᾷ τὸν Ἀπόλλωνα. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ πόθεν αἱ κεφαλαὶ αὗται ἀντεγράφησαν ἡμεῖς θεωροῦμεν λίαν πιθανόν, ὅτι ὡς ὑποδείγματα ἐχρησίμευον ἀλεξανδρινὰ νομίσματα [5]. Τοῦτο δὲ φαίνεται πιθανὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς μεγάλης ὁμοιότητος ὡς πρὸς τὴν τεχνοτροπίαν τῶν κεφαλῶν τοῦ ἀναγλύφου πρὸς τὰ νομίσματα καὶ ἐξ ἄλλου ἐπειδὴ θὰ ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ ἀλεξανδρινὸς τεχνίτης ὁ κατασκευάσας τὸ ἀνάγλυφον θὰ εἶχε προχειρότατα τοιαῦτα νομίσματα κυκλοφοροῦντα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὥστε νὰ δύναται ν' ἀπομιμηθῇ ταῦτα.

Τὸ ἐκ τῆς ἐξακριβώσεως ὅμως ταύτης προκύπτον γεγονός, ὅτι ἐπὶ ἑνὸς μνημείου τῆς σειρᾶς τῶν διὰ ζώων καὶ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν κοσμουμένων τραπεζῶν εὑρίσκονται κεφαλαὶ Ἀπόλλωνος καὶ Ἀθηνᾶς εἶναι πολὺ σπουδαῖον καθ' ὅσον οὕτω ἐγείρονται ἀμφιβολίαι περὶ τοῦ ἂν τὰ μνημεῖα ταῦτα εἶναι χριστιανικὰ ἢ ἐθνικά.

Διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου νομίζω, ὅτι βοηθεῖ ἡ παραβολὴ πρὸς ἄλλας σειρὰς μνημείων τῆς αὐτῆς περίπου ἐποχῆς ὅπου βλέπομεν νὰ παρουσιάζεται τὸ αὐτὸ φαινόμενον.

Τοιαῦται σειραὶ ὑπάρχουσι πολλαὶ ἐξ ὧν ἀρκοῦμαι ν' ἀναφέρω τινάς.

Οὕτω εἰς τὴν ὁμάδα τῶν λεγομένων μικρασιατικῶν σαρκοφάγων [6] ὑπάρχουσι σαρκοφάγοι καθαρῶς ἐθνικαί, ὑπάρχει ὅμως καὶ μία ἀναμφισβητήτως χριστιανική, τὸ ἐν Βερολίνῳ δηλαδὴ ἀποκείμενον τεμάχιον τὸ προερχόμενον ἐκ τοῦ Sulu Monastir (ἀρχαία μονὴ τῆς Περιβλέπτου ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν Ψαμαθείων) ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ

[1] Βλ. εἰκόνα παρὰ *Kaufmann* Handbuch der christlichen Archäologie ἐκδ. 2 Paderborn 1913 εἰκ. 180.

[2] Εἰκὼν παρὰ *Millet* L'art byzantin (ἐν *Michel* Histoire de l'art τόμ. I) σελ. 189 εἰκ. 106.

[3] *Diehl* Manuel d'art byzantin Paris 1910 σελ. 234 κέ.. *Wulff* Altchristliche und byzantinische Kunst Berlin-Neubabelsberg σ. 295 κέ..

[4] *Diehl* ἔ.ἀ. σ. 224 κέ. *Wulff* ἔ.ἀ. σ. 287 κέ..

[5] Catalogue of the coins in the British Museum: Alexandria πίν. III 140, 141, 144 IV 1890 *Dattari* Numi aug. alexandrini Caïro 1901 πίν. XI Nº 2448. X Nº 4274.

[6] Ἀπαρίθμησιν τῶν σαρκοφάγων τούτων βλ. παρὰ *Mendel* ἐν BCH τόμ. XXXIII (1909) σελ. 33 κέ., συμπλήρωσιν δὲ ταύτης παρὰ *Mendel* Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines du Musée imper. ottoman. Constantinople 1912 τόμ. I σ. 312· βλ. καὶ *Reinach* ἐν Monnuments Piot τόμ. IX (1902) σ. 208 Βιβλιογραφία παρὰ *Mendel* Catalogue Nº 19, 20, 112.

παριστὸν τὸν Ἰησοῦν μετὰ τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου [1]. Τὸ ἴδιον φαινόμενον παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὰ μικρὰ ἐξ ὀστοῦ ἢ ἐλεφαντόδοντος ἀνάγλυφα τὰ ὁποῖα εἰς μέγα πλῆθος ἀνευρέθησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἰδίως εἰς τὸ Kom παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον διὰ τὸν στολισμὸν ἐπίπλων [2].

Μεταξὺ αὐτῶν ὑπερτεροῦσι τὰ εἰκονίζοντα ἐθνικὰς παραστάσεις ὡς Νηρηΐδας, Μαινάδας, Ὀρχηστρίδας κτλ., δὲν ἐλλείπουσιν ὅμως καὶ χριστιανικὰ θέματα ὡς εἶναι ἡ θυσία τοῦ Ἀβραὰμ ἐν Βερολίνῳ [3] καὶ ἄλλα.

Τὸ γενικὸν συμπέρασμα ἐκ τῆς μελέτης τῶν διαφόρων τούτων σειρῶν μνημείων εἶναι, ὅτι εἰς πάσας ταύτας παρατηροῦμεν τὸ αὐτὸ φαινόμενον τῆς ὑπάρξεως ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ σειρᾷ μνημείων ἄλλων καθαρῶς ἐθνικῶν ὡς καὶ ἄλλων καθαρῶς χριστιανικῶν. Τὸ αὐτὸ περίπου συμβαίνει καὶ διὰ τὰς ἀναγλύφους τραπέζας αἱ ὁποῖαι ἀπασχολοῦσιν ἡμᾶς. Ὡς εἴπομεν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον μεταξὺ τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν τραπεζῶν ὑπάρχουσι μνημεῖα καθαρῶς ἐθνικὰ ὧν ἀντιπρόσωπος εἶναι ἐν τεμάχιον τραπέζης ἐν Βερολίνῳ φέρον βακχικὰς σκηνὰς (βλ. προηγ. ἄρ. σελ. 76 σημ. 2). Ὡσαύτως ὑπάρχουσι πολυάριθμα τεμάχια καθαρῶς χριστιανικὰ ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπ' αὐτῶν σκηνῶν τῆς Γραφῆς (βλ. προηγ. ἄρθρ. σ. 76 σημ. 2). Ὑπάρχει ὅμως καὶ μία τρίτη κατηγορία ἥτις ἀπετέλεσε τὸ θέμα τοῦ προηγουμένου ἄρθρου καὶ εἰς ἣν ἀνήκει καὶ ἡ τράπεζα τοῦ ἡμετέρου μουσείου, ἧς ὅμως ὁ χριστιανικὸς ἢ μὴ χαρακτήρ, μετὰ τὴν ἐξακρίβωσιν μάλιστα τῆς ὑπάρξεως ἐπὶ ἑνὸς μνημείου τῆς κατηγορίας ταύτης κεφαλῶν Ἀπόλλωνος καὶ Ἀθηνᾶς, δὲν εἶναι εὔκολον νὰ καθορισθῇ. Οὐδὲν βεβαίως ἐπ' αὐτῶν δεικνύει ἀμέσως χριστιανικὸν χαρακτῆρα, οὐδὲ εἶναι ὅμως εὔκολον νὰ θεωρήσῃ τις ταῦτα ἐθνικὰ στηριζόμενος μόνον εἰς τὴν ἐπὶ ἑνὸς τούτων ὕπαρξιν κεφαλῶν Ἀπόλλωνος καὶ Ἀθηνᾶς. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι τὰ ἐπ' αὐτῶν διακοσμητικὰ θέματα, τὰ τρέχοντα δηλαδὴ καὶ ἀλληλοσπαρασσόμενα ζῷα εὑρίσκονται καὶ ἐπὶ καθαρῶς χριστιανικῶν ἔργων, ὡς εἶναι ἐπὶ παραδείγματι τὰ χρυσᾶ κοχλιάρια τῶν θησαυρῶ τῆς Κερυνείας ἐν Κύπρῳ, περὶ ὧν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ ἐγένετο λόγος (σελ. 81 εἰκ. 20). Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι καὶ ἐπὶ καθαρῶς χριστιανικῶν ἔργων, ὡς εἶναι αἱ τοιχογραφίαι τῶν κατακομβῶν, εἴδομεν (προηγ. ἄρθρ. σ. 78 σημ. 1) ὅτι εὑρίσκονται τραγικαὶ προσωπίδες καθαρῶς δηλαδὴ ἐθνικὰ σύμβολα [4]. Ὁμοίως δέ, ὅτι ἐπὶ τοῦ πυθμένος ἑνὸς ὑαλίνου ποτηρίου κοσμουμένου διὰ φύλλου χρυσοῦ μετὰ παραστάσεων καὶ ἀποκειμένου ἐν τῷ Βατικανῷ ἀνήκοντος δὲ εἰς τὸν Dedalius ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφῆς, ὑπάρχει καὶ μία σκηνὴ εἰς ἣν εἰκονίζεται ἡ Ἀθηνᾶ [5]. Ἐν τούτοις τὸ ἔργον εἶναι καθαρῶς χριστιανικὸν ἀνῆκον εἰς τὸν Γ' μΧ αἰῶνα.

Τέλος πολλῆς προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος ἐπισκόπου τῆς ἐν Πόντῳ Ἀμασείας Ἀστερίου τοῦ ὁποίου μνεία ἐγένετο καὶ εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον. Οὗτος εἰς ἕνα τῶν λόγων αὐτοῦ ὁμιλῶν περὶ τῶν πολυτελῶν ἀμφιέσεων τῆς ἐποχῆς του λέγει: [6] «Ἐκεῖ (ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων) λέοντες καὶ παρδάλεις· ἄρκτοι καὶ ταῦροι καὶ κύνες· ὗλαι καὶ πέτραι καὶ ἄνδρες θηροκτόνοι, καὶ πᾶσα ἡ τῆς γραφικῆς ἐπιτήδευσις μιμουμένη τὴν φύσιν. Ἔδει γὰρ μὴ τοὺς τοίχους αὐτῶν μόνον, ὡς ἔοικεν, καὶ τὰς οἰκίας κοσμεῖσθαι· ἀλλ' ἤδη καὶ τοὺς χιτῶνας καὶ τὰ ἐν ἐκείνοις ἱμάτια». Κατωτέρω δὲ προσθέτει, ὅτι ἄλλοι εὐλαβέστεροι «ἀνελιξάμενοι τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ταῖς ὑφανταῖς παρέδωκαν» εἰκονίζοντες ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων τὸν Ἰησοῦν καὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ.

Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης συγγραφέως σχεδὸν συγχρόνου πρὸς τὴν ὁμάδα τῶν μνημείων περὶ ἧς νῦν ὁ λόγος, ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ἀφ' ἑνὸς μέν,

[1] Περὶ τῆς σαρκοφάγου ταύτης βλ. *Strzygowski* Orient oder Rom. Leipzig 1901 σελ. 40 κέ.. *Κωνσταντοπούλου* Ἱστορία τῆς βυζαντιακῆς τέχνης μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀθῆναι 1902 σ. 73 κέ. *Wulff* Beschreibung der Bildw. der christlichen Epochen. Berlin 1909 τόμ. I (Altchr. Bildwerke) Nº 26.

[2] *Strzygowski* Hellenistische und koptische Kunst in Alexandria. (Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Bulletin de la société archologique d'Alexandrie τόμ. V 1902) *Wulff* Beschreibung der christl. Epochen ἔ.ἀ. Nº 431 κέ. *Strzygowski*, Koptische Kunst (Catalogue général du Musée de Caïre Vienne 1908) Nº 7070 κέ.. *Wulff* Altchr und byzant Kunst σ. 189 κέ .

[3] *Wulff* Beschreibung der christl. Epochen ἔ.ἀ Nº 428.

[4] Πλὴν τοῦ ἐκεῖ ἀναφερομένου παραδείγματος βλ. *Wulff* Altchr. und byzant Kunst. πίν. I καὶ εἰκ. 47. Ἐπίσης *Marucchi-Segmüller* Handbuch der christlichen Archäologie Cöln a. Rh 1912 εἰκ. 22

[5] Εἰκὼν παρὰ *Kaufmann* ἔ.ἀ. εἰκ. 252.

[6] *Migne* Patrologia graeca τομ. XL σ. 168.

3 2 15.

ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ διὰ ζώων καὶ κυνηγίων διακόσμησις τῶν οἰκιῶν ὡς καὶ τῶν ἐνδυμάτων ἦτο λίαν ἐν χρήσει, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἔτι σπουδαιότερον, ὅτι ὁ διὰ τοιούτων ζώων καὶ κυνηγίων διακοσμητικὸς τρόπος ἦτο ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς. Ἡ δὲ ἐκ τῶν λόγων τοῦ συγγραφέως τούτου ἐξαγομένη πληροφορία τῆς συνυπάρξεως παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῶν διακοσμητικῶν τούτων θεμάτων ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς παραστάσεις τῆς Γραφῆς εἶναι λίαν πολύτιμος δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις τοῦ χριστιανικοῦ χαρακτῆρος τῶν διὰ ζώων κεκοσμημένων τραπεζῶν αἱ ὁποῖαι ὁμοίως συνυπάρχουσι παρὰ τὰς διὰ σκηνῶν ἐκ τῆς Γραφῆς κεκοσμημένας.

Ἑπομένως λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει πάντα ταῦτα, ἐπίσης δὲ τὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συμβαίνοντα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μάλιστα δανεισμὸν ἐθνικῶν στοιχείων ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καὶ τἀνάπαλιν ὁμοίως τέλος τὴν παρατηρουμένην σύγχυσιν μεταξὺ ἐθνικῶν καὶ χριστιανικῶν συμβόλων οὐδὲν θετικὸν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ χριστιανικοῦ ἢ μὴ χαρακτῆρος τῶν μνημείων τῆς κατηγορίας ταύτης.

Ὀνομάζοντες δὲ ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ τὴν ἐν τῷ ἡμετέρῳ μουσείῳ πλάκα χριστιανικὴν ἠθέλομεν μᾶλλον νὰ δηλώσωμεν, ὅτι αὕτη ἀνήκει εἰς χριστιανικοὺς χρόνους ἢ ὅτι πράγματι εἶναι χριστιανική, τὸ ὁποῖον, ὡς εἴδομεν, δὲν εἶναι εὔκολον νὰ καθορισθῇ.

Ἐπίσης μίαν ἔτι προσθήκην. Ἐν σελ. 82 τοῦ προηγουμένου ἄρθρου λέγοντες, ὅτι ἐπὶ οὐδενὸς ἄλλου συγχρόνου ἔργου ἐν Ἑλλάδι ἀπαντῶσι τὰ διακοσμητικὰ ταῦτα θέματα δὲν ἐλάβομεν ὑπ' ὄψει τὴν ἀνάγλυφον παράστασιν τὴν εὑρισκομένην ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ μουσείῳ (ἀρ. 2705) [1] συμπλέγματος τοῦ Ὀρφέως τοῦ προερχομένου ἐξ Αἰγίνης [2]. Ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ συμπλέγματος τούτου βλέπομεν λίαν ἐπιπολαίως ἐπεξειργασμένον ἀνάγλυφον παριστὸν λέοντα ὁ ὁποῖος ἔχει καταβάλλει ὑπτίως πεσὸν ζῶον, δορκάδα πιθανῶς **(εἰκ. 2)**. Ἡ παράστασις αὕτη ἥτις παρέχει ἀναλογίας

Εἰκ. 2. Ἡ βάσις τοῦ συμπλέγματος τοῦ Ὀρφέως ἐν τῷ Ἐθνικῷ ἀρχαιολογικῷ μουσείῳ.

τινὰς πρὸς τὸ σύμπλεγμα τὸ εὑρισκόμενον ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῶν τεμαχίων τῆς Στουτγάρδης (βλ. προηγ. ἄρθρ. εἰκ. 13 δεξιὰ) προφανῶς ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ αὐτὸ διακοσμητικὸν πνεῦμα τὸ ὁποῖον κυριαρχεῖ εἰς τὴν διακόσμησιν πάντων τῶν ἀναγλύφων τῆς ἀπασχολούσης ἡμᾶς σειρᾶς τῶν τραπεζῶν.

Καὶ τὸ μὲν μάρμαρον ἐφ' οὗ εἶναι ἐπεξειργασμένον τὸ σύμπλεγμα εἶναι πάριον ἀποκλεῖον οὕτω ἐν μέρει τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο ἦλθεν ἀλλαχόθεν, ὡς καὶ ἡ τράπεζα τοῦ ἡμετέρου μουσείου. Εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ παράστασις αὕτη τοῦ Ὀρφέως εὑρίσκεται ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τῆς κοπτικῆς τέχνης, ὡς ἤδη παρετηρήθη [2]. Ἑπομένως οὐδὲν τὸ παράδοξον ἂν ἐπὶ ἔργου ἐφ' οὗ τόσον ἀμέσως ἔχει ἐπιδράσει ἡ κοπτικὴ τέχνη εὑρίσκομεν τὸ αὐτὸ διακοσμητικὸν θέμα τὸ ὁποῖον καὶ ἐπὶ γνησίων αἰγυπτιακῶν προϊόντων ὡς εἶναι ἡ ὁμὰς τῶν τραπεζῶν.

Τέλος ἐπανερχόμεθα πάλιν εἰς τὴν χρονολογίαν τῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ μουσείῳ τραπέζης. Ὡς εἴπομεν εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον (σελ. 82 κέ.) ἡ κυριωτέρα χρονολογικὴ ἔνδειξις εἶναι ἡ ὁμοιότης μιᾶς τῶν κεφαλῶν πρὸς προτομὰς καὶ νομίσματα τῆς Ἁγίας Ἑλένης. Τὸ τοιοῦτον, ὡς εἴδομεν, ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ τοποθετήσωμεν τὴν ἡμετέραν πλάκα εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ Δ' μΧ αἰῶνος. Καὶ ἄλλαι ὅμως ἐνδείξεις φαίνεται, ὅτι ἔρχονται εἰς

[1] Κατάλογος τῶν Γλυπτῶν τοῦ Ἐθν. Ἀρχαιολ. Μουσείου ὑπὸ Π. Καστριώτου ἀριθ. 2705.

[2] Περὶ τοῦ συμπλέγματος τούτου ὁμιλεῖ ὁ Strzygowski ἐν τῷ ἄρθρῳ Reste altchristliche Kunst in Griechenland δημοσιευθὲν ἐν τῷ περιοδικῷ Römische Quartalschrift τόμ. III (1889) σ. 105 καὶ πίν. VI. Τὸ περιοδικὸν ὅμως τοῦτο δὲν εὑρίσκεται ἐν Ἀθήναις. Βραχυτάτη περίληψις τοῦ ἀνωτέρω ἄρθρου τοῦ Strzygowski εὑρίσκεται παρὰ *Cabrol* Dictionnaire d'archeologie chretienne et de liturgie τόμ. I 1 σ. 3089 καὶ εἰκ. 1006. Βλ. ἐπίσης καὶ *Wulff* Altchrist. und byzant. kunst σ. 149.

[2] *Wulff* ἔ. ἀ. σ. 149.

ἐπιβεβαίωσιν τῆς γνώμης ταύτης. Ὁ κ. Σβορῶνος εὐηρεστήθη νά μοι ὑποδείξῃ, ὅτι καὶ ἄλλαι τρεῖς κεφαλαὶ τῆς τραπέζης ταύτης ἀπεικονίζουσι μέλη τῆς οἰκογενείας τῆς Ἁγίας Ἑλένης. Οὕτω καὶ ἡ ἐν τῇ εἰκόνι 3 τοῦ προηγουμένου ἄρθρου κεφαλὴ φαίνεται ἀνήκουσα εἰς τὸν Κρίσπον πρὸς νομίσματα τοῦ ὁποίου ἔχει ὁμιότητα [1]. Ἐπίσης ἡ γυναικεία κεφαλὴ τῆς εἰκ. 6 ὁμοιάζει κατὰ τὰ χαρακτηριστικὰ πρὸς νομίσματα τῆς Φαύστας [2]. Τέλος δὲ ἡ ἐν τῇ εἰκόνι 8 ἀνδρικὴ φαίνεται παριστῶσα τὸν Μεγάλον Κωνσταντῖνον ἐν νεανικῇ ὅμως ἡλικίᾳ, ἐξ ἧς δὲν διεσώθησαν νομίσματα. Καὶ πρὸς τὰ παλαιότερα ὅμως ἐκ τῶν διασωθέντων νομισμάτων αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ὁμοιότητες [3].

Οὕτω ὁ καθορισμὸς καὶ τῶν λοιπῶν κεφαλῶν καθιστᾷ ἔτι πιθανωτέραν τὴν χρονολογίαν ἣν εἰς τὸ ἀνάγλυφον ἐδώκαμεν.

Ἀνδρέας Ξυγγόπουλος.

[1] *Cohen Feuardent* Description historique des monnaieis frappécs sous l'empire romain ἔκδ. 2. Paris 1892 τόμ. VII σ. 338 κέ. *Maurice* Numismatique constantinienne Paris 1988 τόμ. I πίν. XI 1-9, Πρβ. καὶ τὴν ἐν τῷ προηγ. ἄρθρῳ εἰκ. 19. 3.

[2] *Cohen-Feuardent* ἔ.ἄ. σ. 332 κέ.. *Maurice* ἔ.ἄ. πίν. XI 10-11. Πρβ. καὶ τὴν ἐν τῷ προηγ. ἄρθρῳ εἰκ. 17 1-2.

[3] *Cohen-Feuardent* ἔ. ἄ. σ. 240 Nº 106 καὶ σελ. 244 κέ.. *Maurice* ἔ.ἄ. πίν. VIII 8-15.

Δημητριὰς - Παγασαὶ

ὑπὸ

Ἀποστόλου Σ. Ἀρβανιτοπούλλου.

Ὁ ἐν Ἁλμυρῷ ἀρχαιολογῶν Ν. Γιαννόπουλλος ἐν τῇ *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1914 90-92 ἀποδίδει μοι γνώμην, ἣν δὲν ἔσχον ποτέ, οὔτε ἔγραψα, οὔτε ἔχω· γράφει δῆλα δὴ σελ. 91 «ὁ Ἀρβ. *παρεδέξατο* ὕστερον *τὴν θέσιν τῆς Δημητριάδος ἐν Παγασαῖς* καὶ *ἐν παρόδῳ* ἐμνημόνευσε μὲν τοῦ ἄρθρου τοῦ κ. Beloch, *παρέλιπε* δὲ νὰ μνημονεύσῃ τὰ ὑφ' ἡμῶν δημοσιευθέντα ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ (ἐφημερίδι τοῦ Βόλου), καίτοι εἴχομεν στείλει αὐτῷ τὰ οἰκεῖα φύλλα. Τὴν *προτεραιότητα* βεβαίως ἡμεῖς *δὲν διεκδικοῦμεν*. Αὕτη ἀνήκει τῷ κ. Beloch».

Ἀλλ' ἐγὼ *δὲν παρεδεξάμην* ἁπλῶς τὴν θέσιν τῆς Δημητριάδος ἐν Παγασαῖς· ὡς ὁ Beloch, ἀπὸ τῶν ἐμῶν δημοσιευμάτων ὁρμώμενος καὶ ἐπὶ χωρίου τοῦ Πλινίου στηριζόμενος, ἐταύτισε τὰς Παγασὰς τῇ Δημητριάδι, oppidum Pagasa, ***idem postea*** Demetrias dicta, ὁμοίως ἐγώ, λαβὼν ἐξ αὐτοῦ νέαν καὶ ἰσχυρὰν ἀφορμήν, καὶ ἐξετάσας πληρέστερον ἐρείπια πόλεως, ἅτινα εἶχον ἀνακαλύψει τῷ 1909, ἔγραψα καὶ διατείνομαι ὅτι ἀνακριβῶς ὁ Πλίνιος - Beloch ἐκφέρουσι τοιαύτην γνώμην, ἀληθῆ δὲ καὶ ἀκριβῆ λέγει ὁ Στράβων, πληροφορῶν ὅτι ὁ βασιλεὺς Δημήτριος ***ἔκτισεν, ἐτείχισε, δὲν μετωνόμασεν*** ἁπλῶς, οὔτε δι' ἐπεκτάσεώς τινος τῶν προγενεστέρων αὐτοῦ Παγασῶν οὔτε ἄλλως, ἐπώνυμον ἑαυτοῦ τὴν Δημητριάδα, συνοικίσας εἰς τὴν ***νέαν*** ταύτην πόλιν ἄλλας τε κώμας καὶ τὰς Παγασὰς αὐτάς, ὅτι δῆλα δὴ πρόκειται περὶ ***δύο*** πόλεων, ἃς ἐγὼ ἀκριβῶς καθώρισα ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* 1912, μνημονεύσας οὐχὶ ἐν *παρόδῳ*, ἀλλὰ δι' ὅσων ἐνεδέχετο μακρῶν τῆς γνώμης τοῦ Beloch, ὡς θὰ ἀποδείξῃ ἡ περαιτέρω τῶν σχετικῶν χωρίων παράθεσις.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἀναιρέσας διεσάφησα τὴν γνώμην τοῦ Πλινίου - Beloch καὶ διετύπωσα ἑτέραν, ἐμὴν καὶ σύμφωνον τῷ Στράβωνι, δὲν ὑπεχρεούμην νὰ ἀναγράψω καὶ ἀναιρέσω τὰς γνώμας πάντων, τῶν ἐκφρασάντων τὴν αὐτὴν τῷ Beloch ἰδέαν, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον, μὴ γράφων πλήρη ἱστορίαν τῶν πόλεων τούτων, ἐπεφυλάχθην προσηκόντως, εἰπὼν ἐν *Πρακτ.* 1912 185-186 «οὕτως ἐπέρχεται τὸ ζήτημα περὶ Παγασῶν - Δημητριάδος, ἀνακινηθὲν ἐν τῇ Klio τοῦ 1911 σελ. 442 κέ. ὑπὸ τοῦ Beloch, ὅπερ ἐξετάζω προχείρως μὲν ἐν κεφ. 10, *εἰς εὐθετώτερον* δὲ χρόνον *θὰ ἐξετάσω* ἐν ἰδιαιτέρᾳ μελέτῃ»· καὶ πάλιν ἐν σελ. 218 λέγω

ὅτι «καὶ ταῦτα μὲν *ἐν τῷ παρόντι* εἶναι τὰ ἡμέτερα συμπεράσματα ***συντόμως καὶ ἁδρότερον ἐκπεφρασμένα·*** *λεπτομερέστερον δὲ περὶ τούτων* ***σκοπῶ*** *νὰ διαλάβω* κτλ.»[1].

Δὲν ἠδίκησα ἄρα τὸν Ν. Γιαν., παραλιπὼν νὰ μνημονεύσω τῶν ἑαυτοῦ δημοσιευμάτων, ἄλλως τε καὶ διότι ὁ μὲν Beloch, ἐκφράζων τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ἐστηρίχθη που, εἰς τὸ χωρίον τοῦ Πλινίου, ὁ δὲ Ν. Γιαν. οὐδαμοῦ, γενικωτάτας μόνον καὶ ἀορίστους εἰκασίας ἀναγράψας, καὶ ταύτας *ὑστερώτερον* τῶν σαφῶν καὶ καθωρισμένων γνωμῶν τοῦ Beloch.

Οὐδὲ περὶ *προτεραιότητος* τούτου ἢ ἐκείνου ἠδυνάμην νὰ γράψω ἐκεῖ, ἢ ἀλλαχοῦ ἢ ἐνταῦθα· διότι οὔτε ὁ Ν. Γιαν., οὔτε ὁ Beloch, οὐδὲ ἄλλος τις δύναται νὰ διεκδικήσῃ προτεραιότητα, ἀφ᾿ οὗ πρὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν ὁ Dodwell ἀνέγραψε τὴν Δημητριάδα κειμένην ἐκεῖ ἀκριβῶς, ἔνθα νῦν θεωροῦμεν αὐτήν· φαίνεται δὲ ὅτι καί τινες παλαιοὶ ἐγχώριοι γεωγράφοι δὲν ἔσχον ποτὲ ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τοῦ ὅτι ἡ Δημητριὰς ἔκειτο ἐν τῇ περὶ τὴν θέσιν «Δόντια» μεγαλοπρεπεῖ ἀρχαίᾳ πόλει· ἀλλ᾿ ἐξ ἀτυχοῦς γνώμης τοῦ ἐπιφανοῦς Leake, πρώτου[2] ἀναγράψαντος τὴν θέσιν τῶν Παγασῶν μὲν περὶ τὰ «Δόντια», τῆς Δημητριάδος δ᾿ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ «Γορίτσας» ἀρχαίᾳ πολίχνῃ, ἐπεκράτησε πεπλανημένη ἰδέα, ἣν ***πρῶτον*** μὲν διέσεισαν ἰσχυρῶς αἱ ἐμαὶ ἀνασκαφαὶ καὶ ἀντιρρήσεις, περὶ ὧν διαλαμβάνω ἐν τοῖς κάτω ἐνθάδε, ***δεύτερον*** δ᾿ ἐνίσχυσεν ἡ ὀξύνους τόλμη τοῦ Beloch, καίπερ ἐπὶ ἑτέρας βάσεως στηριχθεῖσα, ***τρίτον*** δ᾿ ἐβεβαίωσεν ἡ ὑπ᾿ ἐμοῦ τὸ πρῶτον γενομένη ἀνακάλυψις *ἑτέρας πόλεως ὡς Παγασῶν*· τίνα δ᾿ ἐν λόγῳ καὶ ἀριθμῷ θεωρεῖ ἐνταῦθα ἑαυτὸν ὁ Ν. Γιαν.; νομίζομεν δικαίως ὅτι οὐδένα.

Λέγει δ᾿ ἔτι ὁ Ν. Γιαν. σελ. 90: «*ἡμεῖς ἀσχέτως* πρὸς τὴν μελέτην τοῦ κ. Beloch, *ἣν ἡμεῖς ἠγνοοῦμεν*, διαμένοντες ἐν πόλει μικρᾷ καὶ ἀποκέντρῳ, οἷα εἶναι ὁ Ἁλμυρός, ***ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκθέσεων τοῦ Ἀρβ. ὁρμώμενοι,*** ἐγράψαμεν ἐν τῇ ἐν Βόλῳ ἐκδιδομένῃ ἐφημερίδι Θεσσαλίᾳ ἀπὸ 26 Ἰαν. 1912 μέχρι 7 Φεβρ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους εἰς συνεχῆ φύλλα *διὰ μακρῶν καὶ μετὰ πολλῶν ἐπιχειρημάτων* ὅτι ἡ Δημητριὰς *ζητητέα* ἐν τῇ θέσει τῶν Παγασῶν καὶ ὅτι αἱ Παγασαὶ ***μετωνομάσθησαν*** βραδύτερον Δημητριὰς ἢ ὑπ᾿ αὐτοῦ τοῦ Δημητρίου, ἢ ὑπὸ τῶν κατοίκων τιμῆς ἕνεκεν. *Ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης* συνηγοροῦσιν αὐτὰ τὰ μνημεῖα, τὰ ἀνακαλυφθέντα ὑπ᾿ αὐτοῦ τοῦ Ἀρβ., ὁ νοῦς τῶν συγγραφέων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τοποθεσίαν καὶ τὸ ἐπίγραμμα τῆς στήλης τοῦ Ἀντιγένους (ἀριθ. 10 τοῦ Καταλόγου μου)».

Καὶ ἡ μὲν διαβεβαίωσις τοῦ Ν. Γιαν. ὅτι αἰτία τῆς ἀγνοίας τῆς μελέτης τοῦ Beloch ὑπῆρξε τὸ ἀπόκεντρον τοῦ Ἁλμυροῦ, δὲν εἶναί τι σπουδαῖον ἐπιχείρημα· διότι οὔτε τὸ κεντρικὸν τοῦ Βόλου, οὐδὲ τὸ κεντρικώτερον τῶν Ἀθηνῶν ἰσχύουσι περὶ τῶν τοιούτων· καὶ ἐγὼ ἐπὶ μακρὸν θὰ ἠγνόουν ἄλλας τε καὶ αὐτὴν τὴν πραγματείαν τοῦ Beloch, ἂν μὴ ἀπέστελλέ μοι αὐτὴν φιλοφρόνως ὁ συγγραφεύς, καὶ τὸ ἀπόκεντρον τοῦ Ἁλμυροῦ δὲν ἠμπόδισε τὸν Ν. Γιαν. νὰ γνωρίσῃ ἡμῖν ἐν σελ. 91 ὅτι «ἐσχάτως ὁ ἐν Král-Vinohrady τῆς *Βοημίας* καθηγητὴς γυμνασίου κ. Antonio Polák ***ἔπεμψεν ἡμῖν*** μελέτην περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἰωλκοῦ *ἐν Βοημικῇ γλώσσῃ*»· τὴν μελέτην ταύτην, ἂν μὴ ἀπεστέλλετο ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, οὐ μόνον ὁ Ν. Γιαν. θὰ ἠγνόει εἰς τὸν αἰῶνα πιθανώτατα, καὶ τοῦτο οὐχὶ ἕνεκα τοῦ ἀποκέντρου τοῦ Ἁλμυροῦ, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ οὐδέποτε βεβαίως θὰ ἐμάνθανον, εἰ μὴ κατά τινα συγκυρίαν, οὐχὶ ἕνεκα τῆς κεντρικότητος τοῦ Βόλου καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἔνθα δὲν συγκομίζονται εὐχερῶς καὶ τὰ εἰς Βοημικὴν γλῶσσαν γραφόμενα.

Καὶ ὅμως τήν τε πραγματείαν καὶ τὰς γνώμας τοῦ Polák ἐγίνωσκε σαφῶς πολὺ πρὸ ἐμοῦ ὁ Ν. Γιαν., καίπερ ἐν τῷ ἀποκέντρῳ Ἁλμυρῷ κατοικῶν· ἐγὼ δὲ κατόπιν λαβὼν αὐτήν, ἀποσταλεῖσάν μοι φιλοφρόνως ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, οὐδὲν ἠδυνήθην νὰ κατανοήσω, ἐζήτησα δὲ τὴν φιλικὴν ἐπικουρίαν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἀνδρεάδου καὶ δι᾿ αὐτοῦ τὴν τοῦ κ. Βρυζάκη, γραμματέως ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἵνα μάθω ἀκριβέστερον τὰ κατὰ τὸν κ. Polák καὶ γράψω αὐτῷ νὰ

[1] Διέλαβον ἤδη λεπτομερέστατα περὶ τούτων ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τοῦ νέου συγγράμματός μου *Γραπταὶ στῆλαι Δημητριάδος Παγασῶν* ἐν 8ῳ καὶ 9ῳ τυπογρ. φύλλῳ, ἐκτυπωθεῖσιν ἀπὸ Ὀκτωβρίου μέχρι Δεκεμβρίου ἐ. ἔ..

[2] Ὁ *Φιλιππίδης* καὶ ὁ *Κωνσταντᾶς* ἐν τῇ ἑαυτῶν Γεωγραφίᾳ σελ. 211 212 αναγράφουσι πρὸ τοῦ Leake τὴν Δημητριάδα ὡς ἐπὶ τοῦ βουνοῦ «Γορίτσα,» κειμένην· ἀλλὰ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ᾿ ὄψιν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων.

μοι ἑρμηνεύσῃ ἐν ἄλλῃ γλώσσῃ τὰ ἑαυτοῦ συμπεράσματα· μηδὲν δὲ μαθών, ἀπετάθην πρὸς αὐτὸν τὸν Ν. Γιαν., ὅστις μοὶ ἀπέστειλε προθύμως ἀντίγραφον ἐπιστολῶν τοῦ Polàk, γαλλιστὶ συντεταγμένων, δι᾽ ὧν ἔμαθον τί λέγει περὶ τῆς Ἰωλκοῦ καὶ τῶν λοιπῶν.

Δὲν ἦτο ἄρα ἀναγκαῖον νὰ *ἐπιπιστώσῃ* καὶ *δικαιολογήσῃ* οὐδόλως, πολλῷ δὲ ἧττον διὰ τοῦ ἀποκέντρου τοῦ Ἁλμυροῦ, ὁ Ν. Γιαν. τὴν ἄγνοιαν τῆς πραγματείας τοῦ Beloch, οὗ ἄλλως τὴν θεωρίαν περὶ *μετονομασίας* τῶν Παγασῶν εἰς Δημητριάδα εἶχον ἐγὼ διακηρύξει ἐν Βόλῳ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰαν. 1912, ἤτοι ***πρὸ*** τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐν τῇ ἐφημερίδι «Θεσσαλίᾳ» δημοσιευμάτων τοῦ Ν. Γιαννοπούλλου.

Ὁπωσδήποτε ὅμως ἀγνοῶν ὁ Ν. Γιαν., ὡς αὐτὸς λέγει, καὶ ὡς ὑποχρεούμεθα νὰ πιστεύσωμεν αὐτῷ, τὰ τῆς γνώμης τοῦ Beloch, *ὡρμήθη* ***ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκθέσεων*** *τοῦ Ἀρβ.*· ἀλλ᾽ αἱ ἐκθέσεις τοῦ Ἀρβ. ἐδημοσιεύθησαν ἐν τοῖς Πρακτ. τοῦ 1907, 1908 καὶ 1909, τὸ δ᾽ ἐπίγραμμα τοῦ Ἀντιγένους μηνὶ Φεβρ. τοῦ 1909· ἀκριβῶς δ᾽ ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων τούτων, μάλιστα τῆς κυριώδους ***τοῦ 1908,*** ἐστηρίχθη ὁ Beloch, ὡς λέγει διαρρήδην ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, καὶ ὡς θὰ ἴδωμεν διὰ παρατιθεμένων χωρίων αὐτῆς· ἐγίνωσκε δὲ ὁ Ν. Γιαν. πολλῷ κάλλιον τοῦ Beloch τὰς ἐκθέσεις μου ταύτας καὶ ἐν καιρῷ, διότι ἅμα ἐκδιδόμεναι ἀπεστέλλοντο αὐτῷ· ἐγίνωσκε δὲ πρὸς τούτοις κάλλιστα πάντων τῶν ξένων τὰ ἀνακαλυφθέντα ὑπ᾽ ἐμοῦ μνημεῖα, ἰδὼν αὐτὰ πολλάκις, ἄριστα δὲ τοὺς τόπους τῶν ἀνασκαφῶν· πῶς λοιπὸν δὲν ἐπεχείρησεν εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τοῦ 1908-1909 νὰ ὑποστηρίξῃ, ἢ ἁπλῶς νὰ ἐκφράσῃ ἢ ὑποπτεύσῃ τὸν ταυτισμὸν τῆς Δημητριάδος καὶ τῶν Παγασῶν; μήπως ἆρά γε ὁ Beloch ἐπελθὼν οὕτω δι᾽ ἐμοῦ ἐν Βόλῳ ἐπετέλεσεν ἔργον μαίας *καὶ φροντίδ᾽ ἐξήμβλωκεν ἐξηυρημένην;*

Πρὸς τοιαύτην ἔγκαιρον μάλιστα ἔκφρασιν εἶχεν ἔτι τὸ ὑπ᾽ ἐμοῦ ἐν τῷ θεάτρῳ εὑρεθὲν τμῆμα βάθρου ἀνδριάντος, ἀνατεθέντος ὑπὸ τοῦ *κοινοῦ τῶν Μαγνήτων*, περὶ οὗ βλ. *Πρακτικὰ* 1909 221, καὶ τὸ κατὰ τὸ ἔτος 1909 γραφὲν ὑπ᾽ ἐμοῦ ὅτι πλεῖστα τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ Κάστρῳ Βόλου *ψηφισμάτων τῶν* ***Δημητριέων*** *καὶ τῶν Μαγνήτων* εἶχον κομισθῆ ἐκ τῆς παρὰ τὰ «Δόντια» ἀρχαίας πόλεως, ἐκ τῆς ***Δημητριάδος*** ἄρα (βλ. *Θεσσαλ. Μνημ*, Ι σελ. 6)· ἐπίσης τὸ ὅτι πολλαὶ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ τῶν ἐν τῷ Κάστρῳ τοῦ Βόλου ἐκομίσθησαν ἐκ τῆς παρὰ τὰ «Δόντια» ἀρχαίας πόλεως, τινὲς δ᾽ εὑρέθησαν ἐκεῖ ἀναμφιβόλως (βλ. *Πρακτικὰ* 1908 221)· ἀπεδίδοντο δὲ αὗται ὀρθῶς ἀπὸ δεκαετηρίδων πᾶσαι τῇ ***Δημητριάδι***· ταῦτα λοιπὸν πάντα προέλεγον σαφῶς τὴν ἀληθῆ θέσιν τῆς Δημητριάδος, ἣν ἐκ προνοίας δὲν ἐξέφραζον μὲν ἐγώ, ὁ δὲ Ν. Γιαν. μόλις ἐν ἔτει 1912 καὶ *μετὰ* τὸν Beloch ἐξαπίνης καὶ ὑπὸ κυοφορίαν τεσσάρων ὅλων ἐτῶν προέτεινεν ὁμοίως τῷ Beloch, οὐχὶ δ᾽ ὁμοίως ἐμοί.

Λέγει δὲ ὁ Ν. Γιαν. ὅτι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ Beloch γνώμης «*συνηγοροῦσιν αὐτὰ τὰ μνημεῖα, τὰ ἀνακαλυφθέντα ὑπ᾽* ***αὐτοῦ*** *τοῦ Ἀρβ.*», ὑποδηλῶν ὅτι ***αὐτὸς πρῶτος*** προσήρμοσε τὰ ὑπ᾽ ἐμοῦ ἀνακαλυφθέντα μνημεῖα πρὸς τὴν ζήτησιν εὐρυτέρων συμπερασμάτων περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς ἱστορίας τῆς Δημητριάδος καὶ τῶν Παγασῶν.

Ἀλλ᾽ ἡ ἱστορικὴ ἔκθεσις τῶν ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν στηλῶν λεχθέντων τε καὶ γραφέντων ὑπ᾽ ἐμοῦ, ἀποδεικνύει ὅτι λίαν ἐνωρὶς εἶχον ἐγὼ προσαρμόσει τὰ εὑρήματα δεόντως πρὸς ἐξαγωγὴν νέων συμπερασμάτων, καὶ δὴ μετὰ τόλμης τοσοῦτον περισσῆς, ὥστε, ἂν δὲν ἐπήρχετο ἡ πραγματεία τοῦ Beloch καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς νέαι καὶ ἀκριβεῖς ἀντιλήψεις περὶ τῶν πόλεων τούτων, ὑπ᾽ αὐτοῦ τε καὶ ὑπ᾽ ἐμοῦ ὑποστηριχθεῖσαι καὶ ἀποδειχθεῖσαι, ***οὐδεὶς*** βεβαίως ἐδικαιούμην νὰ λέγωμαι ἐν ἐπιστήμοσιν ἀρχαιολόγοις.

Δύο μόλις μῆνας δῆλον ὅτι μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς πρώτης ὁμάδος τῶν στηλῶν [1], εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1907, μεταβὰς εἰς Ἀθήνας, ἀνεκοίνωσα δημοσίᾳ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἐν μηνὶ Ἰαν. 1908, καὶ εὐθὺς ἐδημοσίευσα ἐν τῷ «Μηνιαίῳ

[1] Τῶν ἀνασκαφῶν ἠρξάμην κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου 1907· τὰς πρώτας στήλας εὗρον κατ᾽ Αὔγουστον, ἐξηκολούθησα δὲ ἀνασκάπτων καὶ πολλὰς στήλας ἐξάγων συνεχῶς ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, Ὀκτωβρίῳ καὶ Νοεμβρίῳ, ὅτε διέκοψα αὐτὰς λόγῳ τοῦ χειμῶνος· βλ. ***Πρακτ.*** 1907 175 «ἐν Παγασαῖς ἐξετελέσαμεν εὐρυτέραν ἀνασκαφὴν ἀπὸ τοῦ τέλους Ἰουλίου μέχρι τοῦ τέλους Νοεμβρίου»· βλ. καὶ *Θεσσ.* ***Μνημ.*** Ι σελ. 70.

Παραρτήματι τῆς ἐφημερίδος Ἀθῆναι» μηνὸς Φεβρουαρ. 1908 τάδε περὶ τοῦ ζητήματος:

«Πρὸ τῶν ἐξαιρέτων εὑρημάτων τῶν Παγασῶν καὶ ἄλλα ζητήματα μέγιστα λύονται καὶ ἡ *Ἱστορία* οὐχὶ μόνον *ἐπαυξάνεται*, ἀλλὰ καὶ ***διαψεύδεται***· εἶναι δῆλα δὴ σήμερον γνωστὸν ὅτι ὁ περίφημος υἱὸς τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἵδρυσε περὶ τὸ 293 πΧ τὴν Δημητριάδα διὰ συνοικισμοῦ μικρῶν πολισμάτων τῆς Μαγνησίας· μεταξὺ τῶν κωμοπόλεων τούτων ἦσαν καὶ αἱ *Παγασαί*, αἵτινες συμφώνως πρὸς τὴν Ἱστορίαν ἢ θὰ ἐγκατελείφθησαν ἐντελῶς, ἢ θὰ εἶχον ἐλαχίστους κατοίκους· ***καὶ ὅμως*** *τὰ εὑρήματα* παρουσιάζουσι τὰς Παγασὰς μεγάλην καὶ διεθνῆ πόλιν· ἀκριβῶς δὲ ἡ ἀκμὴ αὕτη ***συμπίπτει*** μὲ τοὺς χρόνους τῆς ἱδρύσεως *τῆς Δημητριάδος* καὶ ἐξακολουθεῖ ἐπὶ δύο τοὐλάχιστον αἰῶνας· αἱ δὲ ἀνασκαφαί, ἃς ἐξετελέσαμεν ἐν Δημητριάδι, ἀπέδειξαν ὅτι ἐκεῖ ὀλίγος καὶ πτωχὸς πληθυσμὸς ὑπῆρχεν· ἐκ τούτου *ἀποδεικνύεται* ὅτι ἡ Δημητριὰς παρέμεινεν ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς πόλις καθαρῶς στρατιωτική, ἐν ᾧ αἱ Παγασαὶ ἦσαν ἡ κοσμικὴ πόλις τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου *ἀσυγκρίτως πολυανθρωποτέρα* τῆς Δημητριάδος κτλ.». Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι καὶ διὰ τῶν πρώτων ἤδη εἰκασιῶν μου προπαρασκευάζεται ὁ ταυτισμὸς τῶν θεωρουμένων Παγασῶν μετὰ τῆς ἀληθοῦς Δημητριάδος.

Περαιτέρω δ' ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1907 182 ἔγραφα συντόμως «αἱ Παγασαὶ παρέχουσι λίαν σπουδαῖον ὑλικόν, *ἑρμηνεῦον* οὐ μόνον τὴν ἱστορίαν τῆς μεγάλης ταύτης καὶ ἐμπορικωτάτης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πόλεως, ἀλλὰ καὶ *γενικώτερα* ζητήματα κτλ.».

Ἔτι περαιτέρω δ' ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1908 218-220 ἔγραφα εὐρύτερον τάδε:

«Μέχρι δὲ τῆς κτίσεως τῆς παρακειμένης Δημητριάδος ἤκμαζον μὲν αἱ Παγασαί, ἀλλ' οὐχὶ τόσον, ὅσον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς Γ' πΧ ἑκατονταετηρίδος· διότι αἱ *εὑρεθεῖσαι στῆλαι καὶ ἄλλαι ἐπιγραφαὶ* ἀνήκουσι κατ' ἐλάχιστον μὲν εἰς τὴν Δ', κατὰ μέγιστον δὲ τμῆμα εἰς τὴν Γ' πΧ ἑκατονταετηρίδα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ***ἀντίκειται σπουδαίως*** πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν καὶ ὡρισμένως πρὸς τὴν παρὰ Στράβωνι πληροφορίαν, ἔνθα αἱ Παγασαὶ ἀναφέρονται ὡς πολίχνη, ἐξ ἧς μάλιστα ἀφῃρέθησαν κάτοικοι πρὸς συνοικισμὸν τῆς Δημητριάδος. Καὶ ὅμως ὁ χῶρος τῆς Δημητριάδος φύσει ὀλίγας μόνον χιλιάδας κατοίκων δύναται νὰ περιλάβῃ, καὶ δὴ τρεῖς μέχρι τεσσάρων· ἐξ ἄλλου δὲ ἡ πόλις αὕτη, ὡς ἐφ' ὑψηλοῦ κειμένη, εἶναι ἀπρόσφορος δι' ἐμπορικὴν κίνησιν, ἀφ' οὗ μετὰ μεγίστης δυσχερείας δύναται νὰ ἀνέλθῃ ἐκεῖ φορτηγὶς ἅμαξα, κατάλληλος δὲ πρὸς ἀσφαλῆ διαμονὴν στρατοῦ· καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναι, ἃς ἐξετελέσαμεν ἐν Δημητριάδι, ἀποδεικνύουσιν ὅτι καὶ ἡ πόλις ἦτο μικρὰ καὶ οἱ κάτοικοι πτωχοὶ καὶ οὐδεμία σπουδαία ἐμπορικὴ κίνησις ἐγίνετο ἐκεῖ. Οὕτω νομίζομεν ὅτι αἱ Παγασαὶ ἀπετέλουν ***συμπλήρωμα τῆς Δημητριάδος ἔκτοτε,*** οὖσαι ἡ πόλις τοῦ ἐμπορίου, τοῦ πλούτου, τῆς κινήσεως καὶ τῆς ζωῆς, ἐν ᾧ ἡ Δημητριὰς παρέμεινεν ὡς στρατιωτικὸν κέντρον· ἴσως λοιπὸν ***ἡ φημιζομένη ἀκμὴ τῆς δευτέρας ταύτης πόλεως δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν πρώτην.*** Καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Φθιωτίδων Θηβῶν, ἃς ὑπεστήριζεν ὁ Κάσσανδρος, πρὸς τὴν Δημητριάδα, ἣν ὑπεστήριζεν ὁ Δημήτριος, ὁ Ἀντίγονος καὶ Φίλιππος ὁ Ε', *δὲν κατανοεῖται*, ἂν δὲν θεωρηθῇ ὡς ἀπευθυνόμενος πρὸς τὰς Παγασάς. Οὕτως ἑρμηνεύεται ἡ ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Ε' τῷ 217 πΧ γενομένη καταστροφὴ τῶν Φθ. Θηβῶν, ἐξ ἧς αἱ Παγασαὶ ἀνυψώθησαν εἰς μεγίστην ἀκμήν· *ἐκ τῶν χρόνων δὲ τούτων προέρχονται αἱ πλεῖσται τῶν Παγασιτικῶν στηλῶν*. Κατὰ δὲ τοὺς Μακεδονικοὺς πολέμους ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς Γ' πΧ ἑκατονταετηρίδος μέχρι τοῦ 146 πΧ οὐδαμοῦ ἀναφέρονται αἱ Παγασαί· ἀλλ' ἴσως ***δέον νὰ ὑπονοῶμεν αὐτὰς ἐν τῇ ἀναφορᾷ τῆς Δημητριάδος, μεθ' ἧς εἶχον ἔκτοτε κοινὰς τὰς τύχας***». Πῶς ἄλλως ἢ διὰ τούτων ὑποδεικνύεται σαφέστερον ὁ ταυτισμὸς Δημητριάδος-Παγασῶν;

Πρὸς τούτοις ἐν τοῖς ἐμοῖς *Θεσσαλ. Μνημ.* κατὰ μῆνα Ἰαν. τοῦ 1909 σελ. 67-68 ἔγραφα τάδε:

«Ὅτε δ' ἐκτίσθη τῷ 293 πΧ ἡ Δημητριὰς ὑπὸ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ ἐκ πολλῶν κωμῶν τῆς Μαγνησίας καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν Παγασῶν, ἡ τελευταία αὕτη πόλις δὲν ἠρημώθη, οὐδ' ἐξέπεσεν, ὡς θ' ἀνέμενέ τις, *καὶ ὡς λέγεται* ***κοινῶς*** *ἐν τῇ Ἱστορίᾳ*· διότι αἱ ἀνασκαφαὶ ***ἀπέδειξαν*** ὅτι ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Δημητριάδος ἤκμασε σημαντικώτατα ἡ πόλις· αἱ πλεῖσται δῆλα δὴ τῶν

εὑρεθεισῶν στηλῶν ἐποιήθησαν κατὰ τὴν Γ'-Β' πΧ ἑκατονταετηρίδα. Καὶ τὸ *γεγονὸς* μὲν τοῦτο ἀφ' ἑνός, καὶ ἀνασκαφαί, ἃς ἐξετελέσαμεν ἐν Δημητριάδι τῷ 1907 ἀφ' ἑτέρου, ***ἀπέδειξαν*** ὅτι αἱ μὲν Παγασαὶ παρέμειναν ἀκμαῖαι, ὡς πόλις τοῦ ἐμπορίου, τοῦ πλούτου, τῆς κινήσεως καὶ τῆς ζωῆς, ἐν ᾧ ἡ Δημητριὰς καὶ θέσιν ἀκατάλληλον πρὸς ταῦτα κατεῖχε καὶ χῶρον ἀνεπαρκῆ· μόνον ἄρα ὡς στρατιωτικὸν κέντρον 4-5 χιλιάδων ἀνθρώπων ἐχρησίμευε κτλ.».

Ἐν δὲ τοῖς *Πρακτ.* 1909 147 ἔγραψα ὀλίγα τινὰ περὶ τοῦ τοπογραφικοῦ ζητήματος, διότι εἶχον ἤδη ἐξαντλήσει τὸ θέμα διὰ τῶν προεκτεθέντων, ἀλλὰ λίαν ἰσχυρῶς προκαλοῦντα τὸν ταυτισμόν, τάδε:

«Ἐκ τούτου (ἤτοι ἐκ τῆς εὑρέσεως τάφου, ὀλίγῳ ὑστέρων χρόνων τῆς Α' μΧ ἑκατονταετηρίδος ὄντος, καὶ τούτου *ἐντὸς τῆς πόλεως* ἀποκαλυφθέντος) ***ἀποδεικνύεται*** ὅτι ἡ πόλις τῶν Παγασῶν ***εἶχε περιορισθῆ*** κατὰ τοὺς ὀλίγον πΧ χρόνους καὶ ἐφεξῆς εἰς μικρὸν τμῆμα παρὰ τὴν Βόρειον ἀκτήν, ἤτοι τὸν ἐσωτερικὸν ἢ ἐμπορικὸν λιμένα, ἔνθα τὰ ***Ῥωμαϊκὰ*** καὶ *Βυζαντιακὰ* ἐρείπια ἀφθονοῦσιν»· ἀκριβῶς δὲ τοῦτο λέγει καὶ ὁ Στράβων, κατὰ τὴν ***Ῥωμαϊκὴν*** περίοδον (20 μΧ) γράψας περὶ τῆς ***Δημητριάδος*** ὅτι «*νῦν* δὲ *συνέσταλται* μέν, τῶν δ' ἐν Μαγνησίᾳ πασῶν ὅμως διαφέρει».

Ταῦτα λοιπὸν ἀναγνοὺς καὶ τὸν Πλίνιον ὡς σημαντικὴν πηγήν, παραμεληθεῖσαν, θεωρῶν ὁ Beloch, ἤκασεν ἐν Klio 1911 442-445 ὅτι Δημητριὰς εἶναι αἱ τέως θεωρούμεναι καὶ λεγόμεναι Παγασαί, ὅτι ἡ δευτέρα αὕτη πόλις ***μετωνομάσθη*** Δημητριὰς διά τινος ἴσως ἐπεκτάσεως καὶ ὅτι τὰ τείχη αὐτῆς ἀνήκουσι τῇ Δ' πΧ ἑκατονταετηρίδι, ὡς εἶχον ἐγὼ πρότερον (ἐσφαλμένως) χρονολογήσει αὐτά· ἐπιτίθεται δ' ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς καὶ δριμέως ἐναντίον τοῦ Στράβωνος, ὡς εἶχον ἐπιτεθῆ καὶ ἐγώ, καίτοι λίαν ἠπιώτερον, καθ' ἃ βλέπει τις ἐν τοῖς ἄνω· χωρῶν δὲ ὁ Beloch λίαν περαιτέρω ἐμοῦ ὡς πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπίθεσιν λέγει:

Das ganze Unheil hat *Strabon* angerichtet, oder vielmehr der *blinde Glaube* an Strabons Unfehlbarkeit. Dem gegenüber pflegt man Plinius' *entgegenstehendes* Zeugniss unbeachtet bei Seite zu werfen... Und *doch* zeigt Strabon hier *recht wenig* Sachkenntniss, wenn er meint, dass Pagasae eine πολίχνη gewesen sei, während es doch im IV. Jahrhundert, wie sein *aus dieser Zeit* stammender ***Mauerring*** zeigt, eine sehr bedeutende Stadt gewesen ist. Wie er diesen *Irrtum* begangen hat, werden wir ihm auch dem *weiteren Irrtum* zutrauen dürfen, dass er als ***Neugründung*** angesehen hat, was *nichts weiter* war, als eine *Erteilung* von Stadtrechten.

Εὐχερῶς τις διαβλέπει ὅτι αἱ τοιαῦται σκέψεις καὶ περαιτέρω πολλαὶ ἔτι τοῦ Beloch ἀποτελοῦσιν αὐτόχρημα *ἐπεξήγησιν* τῶν ἐμῶν, ἃς προέγραψα· ἀλλ' ὁ Beloch, ὢν *ἐπιστήμων* εἰδικὸς καὶ διακεκριμένος, ἀποδίδει μοι πανταχοῦ τὸ προσῆκον, λέγων εὐθὺς μὲν ἀρχόμενος τῆς ἑαυτοῦ μελέτης καὶ τὴν ἐπὶ τῆς «Γορίτσας» ἀρχαίαν πόλιν ἀκατάλληλον ὡς Δημητριάδα θεωρῶν, τάδε:

Die Bevölkerung kann sich also nur auf *wenige tausende* belaufen haben, Arvanitopullos schätzt 3-4000 (Πρακτικὰ 1908 S. 219): der Hügel ist so steil, dass ein *Lastwagen nur mit grösster Mühe hinaufgelangen könnte.* Die Ausgrabungen, die *Arvanitopullos* hier vorgenommen hat (Πρακτικὰ 1907 S. 171 ff.) sind ohne Ergebniss geblieben, weder öffentliche Bauten noch Kunstwerke sind gefunden worden.

Περαιτέρω δ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα δηλοῖ ὁ Beloch, ὡς ἐμπρέπει σοφῷ καὶ φιλαλήθει ἐπιστήμονι, ὅτι ἐγὼ ὑπῆρξα ὁ ὑποδείξας τὸν ταυτισμόν, ὃν αὐτὸς διατείνεται διὰ τοῦ Πλινίου, λέγων:

Es ist schwer verständlich wie nach dem allem noch *jemand* glauben kann, *hier oben* habe Demetrias gestanden - - - Und *doch* ist ***niemand*** ein Zweifel gekommen; ***nur Arvanitopullos***[1] meint, Demetrias möge wohl nur das στρατιωτικὸν κέντρον gewesen sein, während Handel und Verkehr und überhaupt das städtische Leben ihren Sitz in Pagasae gehabt hätten (Πρακτικὰ 1908 S. 219). ***Der so nahe liegende Gedanke:*** Demetrias ist nichts weiter als ein *neuer Name* für Pagasae, ist ***auch ihm*** nicht gekommen, obgleich die Sache bei Plinius sogar *ausdrücklich* bezeugt ist; oppidum Pagasa, idem postea Demetrias dicta (IV 29)[2]. Und doch haben uns

[1] Ἐν μεταφράσει τούτων, φιλοτεχνηθείσῃ ὑπὸ Ν. Γιαν. καὶ δημοσιευθείσῃ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ «Θεσσαλίᾳ» 1912, τὸ **nur Arv.** ἀποδίδεται διὰ τοῦ ***καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρβ.***

[2] Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Πλινίου εἶχον περισυλλέξει ἤδη τῷ 1907,

die Funde der letzten Jahre gelehrt, dass Pagasae im III. und II. Jahrhundert, also in der Zeit, während der es unter diesem Namen ***niemals erwähnt ist, eine grosse und blüende Stadt gewesen ist***; die gemalten Stelen, die hier in so grosser Zahl zum Vorschein gekommen sind, würden *allein zum **Beweise*** genügen. ***Weiteres*** bei Arvanitopullos a. a. O. S. 218 ff.

Τέλος εἰσερχόμενος εἰς τὴν κατὰ Στράβωνος ἐπίθεσιν, εἰς τὴν τοπογραφικὴν ἐξέλεγξιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων καὶ εἰς τὴν χρονολογίαν τῶν τειχῶν τῶν τέως λεγομένων Παγασῶν, προστίθησιν ὁ Beloch τάδε:

Dass die Stadt bei dieser Gelegenheit vergrössert worden ist, ist möglich und sogar wahrscheinlich; Arvanitopullos' *weitere Untersuchungen* werden uns darüber hoffentlich Aufschluss geben ... Wohl aber sind die Mauern non «Pagasae» niedergerissen, und dann, im II. oder im I. Jahrhundert neuerichtet worden (*Arvanitopullos* a. a. O. S. 203)». Ὑπεχρεούμην ἄρα νὰ ἐξετάσω καὶ πιστοποιήσω τὰ πράγματα, μάλιστα τοὺς χρόνους τῆς ποιήσεως τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, καὶ ἄλλως νὰ ἐξερευνήσω εὐρύτερον τὸ ζήτημα, ἀφ' οὗ τοσοῦτον εὐγενῶς ὁ Beloch ἐξεκάλεσεν ἐπὶ τὰς περαιτέρω ἐρεύνας μου· ἔπραξα δὲ ὄντως τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὴν μελέτην τῆς ἑαυτοῦ πραγματείας τῷ 1912 διὰ χρημάτων τῆς Λιμενικῆς Ἐπιτροπείας Βόλου καὶ ἰδοὺ τὰ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1912 213-218 ἀναγραφέντα ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης μου ταύτης:

«***Ἄγνωστος πόλις*** παρὰ τὰς Παγασάς· ἡ ***ἀληθὴς Δημητριὰς καὶ αἱ ἀληθεῖς Παγασαί***· Νήλεια, Ὀρμένιον, Ἰωλκός. — Ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1909 ἐγράψαμέν τινα περὶ ἀρχαίας ***πόλεως***, ἣν *τότε τὸ πρῶτον* παρετηρήσαμεν ὑπάρχουσαν Νοτίως τῶν Παγασῶν· εὑρόντες εὐκαιρίαν ἐφέτος, περιήλθομεν τὰ κατ' αὐτὴν καὶ ἐποιήσαμεν πρόχειρον διάγραμμα αὐτῆς· ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς: Ἐκκινοῦντες ἐκ τοῦ μνημονευθέντος τρίτου πύργου Νοτίως καὶ ἀφίνοντες ἀριστερὰ τὸν λόφον τοῦ Ἁγίου Ἠλία καὶ τὴν εἰς Ἁλμυρὸν ἁμαξιτόν, συναντῶμεν μετ' οὐ πολὺ ποτάμιον, καλούμενον Λιγαρόρεμα· εὐθὺς ἀπὸ τῆς δεξιᾶς ὄχθης αὐτοῦ ἄρχεται *τεῖχος*, τὸ μὲν πρῶτον *μὴ διακρινόμενον* καλῶς, καθ' ὅσον δ' ἀναβαίνομεν τὸ ὑπερκείμενον ὄρος *ἐμφανὲς καθιστάμενον*· ἐκ τοῦ ἐνταῦθα τέρματος αὐτοῦ φαίνεται πιθανὸν ὅτι *συνήπτετο* μετὰ τοῦ τείχους τῶν λεγομένων Παγασῶν ἐγγύς που τοῦ τρίτου πύργου καὶ τοῦ λόφου Ἁγίου Ἠλία. Προχωροῦντες ἐκεῖθεν πρὸς τὴν πρώτην κορυφήν, καὶ μετροῦντες *δύο πύργους*, συναντῶμεν ἴχνη ἀβέβαια πύλης ἢ πυλίδος· παράκειται ἐνταῦθα δεξιὰ ἱδρυμένον γεωδαιτικὸν σημεῖον· προχωρεῖ δ' *ἐμφανέστερον* ἐντεῦθεν τὸ τεῖχος ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ ὄρους· μετροῦμεν *ἐννέα ἔτι πύργους* καὶ συναντῶμεν μεγάλην ***πύλην***. Οἱ τρεῖς τελευταῖοι πύργοι *διατηροῦνται ἄριστα*· ἐποιήθησαν δὲ ... Ἀπὸ τῆς πύλης ... προχωρεῖ *ἀείποτε ἐμφανές*, ἀκολουθοῦν τὴν κορυφογραμμὴν τοῦ ὄρους *τὸ τεῖχος* ... Ἀπὸ δὲ τοῦ ***εἰκοστοῦ ἑβδόμου πύργου τῆς πόλεως*** τὸ τεῖχος παρετηρήσαμεν ὅτι προχωρεῖ Δυσμικῶς, Βορροδυσμικῶς καὶ Βορείως *ἐπὶ μακρὸν* μετὰ πύργων ὁμοίων, *διατηρουμένων* ἐνιαχοῦ πολὺ καλῶς, καὶ διαβαῖνον *πάλιν* τὸ Λιγαρόρεμα ὑψηλά, ἀνέρχεται πρὸς τὰς Παγασάς = τὴν Δημητριάδα καὶ *συνάπτεται* πρὸς τὸ τεῖχος αὐτῶν κατὰ τὴν Φεραϊκὴν πύλην· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἑβδόμου πύργου *δὲν παρηκολούθησα* αὐτὸ λεπτομερῶς, ἐπελθούσης τῆς νυκτός· *εἶναι ὅμως ἐμφανὴς* ἡ ὡς ἄνω ἐκτεθεῖσα διεύθυνσις αὐτοῦ, μόνον δ' ἡ κατόπιν συνένωσις αὐτοῦ, συμπεσοῦσα *ἐντὸς τῆς νεωτέρας πόλεως*, εἶναι ἀφανής. Ἡ οὕτω σχηματιζομένη ***πόλις*** εἶναι μεγάλη, ὀλίγον ὑπολειπομένη κατ' ἔκτασιν τῆς τῶν λεγομένων Παγασῶν ..., τὰ δὲ τείχη καὶ οἱ πύργοι ἐποιήθησαν ἐκ μικρῶν τὰ πολλὰ λίθων· τοὺς τεραστίους ἐκείνους λαξευτοὺς ὀγκολίθους, ὧν μεγάλην καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικὴν χρῆσιν παρετηρήσαμεν ἐν ταῖς λεγομέναις Παγασαῖς, δὲν συναντῶμεν ἐνταῦθα· *ῥυθμὸς* τῆς τειχοδομίας εἶναι μὲν ὁ ἰσοδομικός, ἀλλ' *ἀρχαιοτέρου τύπου*, συγγενοῦς τῷ πολυγωνικῷ, διότι προτιμῶνται οἱ πρὸς τὸ κυβικὸν κλίνοντες λίθοι ...· κατὰ ταῦτα *οἱ χρόνοι*, καθ' οὓς ἐποιήθησαν τὰ τείχη τῆς πόλεως ταύτης καὶ οἱ πύργοι, *δὲν δύ-*

ἀλλὰ δὲν ἐθεώρουν σημαντικόν καὶ εἶχον δίκαιον, ὡς ἐκ τῶν κάτω ἐνθάδε ἀναγραφομένων προκύπτει· ὅτι δ' εἶχον αὐτό ὑπ' ὄψει, λέγω ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1907 174 «ἂν δὲ καὶ ***πρὸ τοῦ Δημητρίου*** κατῳκεῖτο ἡ πόλις αὕτη (ἡ ἐπὶ τῆς Γορίτσας δῆλα δή) - - δὲν δυνάμεθα ὡρισμένως νὰ εἴπωμεν, καίτοι ἀποκλίνομεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν *Δημοσθένους, Παυσανίου*, ***Πλινιου*** κλ. ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης».

ναντιαι νὰ εἶναι κατώτεροι τῶν ἀρχῶν που τῆς Δ΄ πΧ ἑκατονταετηρίδος· τοὐναντίον φαίνονται τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ τέλους που τῆς Ε΄ πΧ ἑκατονταετηρίδος δυνάμενοι νὰ ἐξικνῶνται· εἶναι ἄρα ταῦτα ἐμφανῶς καὶ *ἀσφαλῶς ἀρχαιότερα* τῶν τειχῶν τῶν λεγομένων Παγασῶν. Ἐνταῦθα ἐπέρχεται τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ *τίς εἶναι ἡ πόλις αὕτη·* φυσικωτάτην ἀπάντησιν εἰς τοῦτο παρέχομεν τὸ ὅτι ***αὗται εἶναι αἱ Φεραϊκαὶ Παγασαί,*** ἤτοι ἡ ὑπὸ τῶν Φεραίων κατὰ τὸ τέρμα που τῆς Ε΄ πΧ ἑκατονταετηρίδος τειχισθεῖσα πόλις, ἡ οὖσα ἐπίνειον τῶν Φερῶν, καθ᾽ ἃ εἴπομεν ἔν τε τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1907 καὶ 1908, συναγαγόντες πάντα τὰ σχετικὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ ἐν Θεσσαλ. Μνημ. I σελ. 66 κέ.. Τούτου δεκτοῦ γινομένου, *ὑποχρεούμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰ ἰσχυρὰ τείχη τῆς Βορειοτέρας πόλεως,* ἣν συνήθως καλοῦμεν Παγασάς, *ὡς ποιηθέντα κατὰ τὰς ἀρχάς που τῆς Γ΄ πΧ ἑκατονταετηρίδος·* τοῦτο δὲν ἀποκλείει βεβαίως ὁ ῥυθμὸς τῆς τειχοδομίας αὐτῶν, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον *ἐνισχύει* τὴν τοιαύτην ἐκδοχήν· διότι ἡ ἰσχυροτάτη αὕτη δι᾽ ὀγκολίθων τειχοδομία, αἱ βαθεῖαι γωνιώσεις διὰ ποιήσεως πλαισίου ἐπὶ τῶν γωνιαίων λίθων τῶν πύργων καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ μηνύουσιν ὅτι τὰ κτίσματα ἀνήκουσι *τοῖς πρώτοις χρόνοις τῶν Διαδόχων.* Οὕτω φαίνεται ***λυόμενον ὁριστικῶς*** τὸ ζήτημα, ὅπερ *διὰ τῶν ἐμῶν ἀνασκαφῶν τὸ πρῶτον ἀνακινηθέν, ἐνισχύθη καὶ ἐπεξετάθη* ὑπὸ τοῦ Beloch ἐν τῇ Klio 1911, καταλήξαντος εἰς τὸ συμπέρασμα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Πλινίου ὅτι τὸ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τῆς «Γορίτσας» ἀρχαῖον πόλισμα δὲν εἶναι ἡ Δημητριάς, ἀλλ᾽ ὅτι τὰς Παγασὰς συνοικίσας ὁ Δημήτριος *μετωνόμασε* Δημητριάδα. Ἀλλ᾽, ὡς εἶναι ἐμφανὲς ἐκ τῶν εἰρημένων, *οὐδὲ ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Beloch καὶ τοῦ Πλινίου ἔτυχε τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἀκριβοῦς·* διότι ὁ Δημήτριος ***δὲν μετωνόμασε*** τὰς Παγασάς, ***ἀλλ᾽ ἔκτισε νέαν μεγάλην πόλιν*** Βορείως αὐτῶν, καὶ ἰσχυρότατα ἐτείχισεν αὐτήν, καταστήσας ἐπώνυμον ἑαυτοῦ καὶ ἀντίπαλον τῆς Ἀλεξανδρείας, Λυσιμαχείας, Ἀντιοχείας, Σελευκείας κττ., ὀνομάσας αὐτὴν κατὰ τὸ σύστημα ἐκείνων Δημητριάδα. Κατὰ ταῦτα ἐπανέρχεται ἐν ἰσχύι ἡ πληροφορία τοῦ Στράβωνος, ἐν ᾧ ἡ τοῦ Πλινίου, μεθ᾽ ὅλην τὴν ἐνίσχυσιν ὑπὸ τοῦ Beloch ἐξαρθεῖσα ἐπί τι εἰς λάμψιν, μεταβαίνει πάλιν εἰς τὸ πρότερον αὐτῆς σκότος, εἰς ὃ τέως εἶχεν ἀπορριφθῆ· ἡ δὲ πρὸς τὸν γεωγράφον πίστις ἐνισχύεται πολλῷ μᾶλλον ἐντεῦθεν, ***προκειμένων δύο πόλεων.*** Λέγει δῆλον ὅτι ὁ Στράβων Θ΄ 436 15 ***ἔκτισε*** *δὲ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἐπώνυμον ἑαυτοῦ τὴν Δημητριάδα μεταξὺ Νηλείας καὶ* ***Παγασῶν ἐπὶ θαλάττῃ,*** *τὰς πλησίον πολίχνας εἰς αὐτὴν συνοικίσας Νήλειάν τε* ***καὶ Παγασὰς*** *καὶ Ὀρμένιον, ἔτι δὲ* κτλ.. Αἱ ἀληθεῖς Παγασαί, περὶ ὧν προείπομεν, ὄντως *δὲν εἶναι ἐπὶ θαλάττῃ,* ἀλλ᾽ ἀπέχει τὸ Νοτιώτατον τέρμα τοῦ τείχους αὐτῶν περὶ τὸ $1/2$ χιλιόμετρον ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Οὕτως ἀποκαθισταμένης τῆς ἀληθοῦς Δημητριάδος, αἱ Παγασαὶ μετατίθενται εἰς τὴν ἄνω εὑρεθεῖσαν *ἄγνωστον πόλιν* ἐντεῦθεν τὸ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ Γορίτσας πόλισμα εἶναι ἐμφανῶς ἡ Νήλεια, τὸ δὲ περαιτέρω ὑπὲρ τὰ Λεχώνια ἐπὶ τοῦ λόφου Νεβεστίκη εἶναι τὸ Ὀρμένιον· ἀποδεικνύεται δ᾽ οὕτω καὶ ἡ πρότερον ὑπ᾽ ἐμοῦ τε καὶ ἄλλων ἐξενεχθεῖσα γνώμη περὶ τῆς Ἰωλκοῦ, ὅτι κεῖται ἐπὶ τοῦ Κάστρου τοῦ Βόλου, ἀληθὴς καὶ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος ἄριστα ἐνισχυομένη, λέγοντος *τῆς δὲ Δημητριάδος* ***ἑπτὰ σταδίους*** *ὑπέρκειται τῆς θαλάττης Ἰωλκός,* τούτων κάλλιστα κατανοουμένων νῦν, ἀφ᾽ οὗ εὑρέθη ἡ ἀληθὴς Δημητριάς· αἱ δὲ ἀληθεῖς Παγασαὶ *ἐξηκολούθησαν οἰκούμεναι* καὶ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Δημητριάδος ὡς κώμη· τοῦτο μηνύει εὑρεθὲν ἐθνικὸν Παγασίτης. . . Καὶ *ταῦτα μὲν ἐν τῷ παρόντι εἶναι τὰ ἡμέτερα συμπεράσματα, συντόμως καὶ ἁδρότερον ἐκπεφρασμένα·* λεπτομερέστερον δὲ περὶ τούτων σκοπῶ νὰ διαλάβω μετ᾽ οὐ πολύ . . .· ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα πλέον ἀσφαλῶς θὰ ἀναζητήσωμεν καὶ πιθανώτατα θὰ εὕρωμεν τὸν *τάφον* τοῦ βασιλέως Δημητρίου, τὰ *βασίλεια* τῶν Μακεδόνων, τὰ *ψηφίσματα* τῶν Μαγνήτων κττ.» [1].

[1] Τὰ αὐτὰ καὶ περαιτέρω ἕτερα πορίσματα τῶν ἐρευνῶν μου ἀνεκοίνωσα ἐν τῷ Γ ἀρχαιολ. συνεδρίῳ τῆς Ῥώμης, ἔνθα, ἐπιστρατευθείς, δὲν παρέστην· ἀνέγνω δὲ ἀντ᾽ ἐμοῦ ὁ Pernier τὴν πραγματείαν μου, ἧς μικρά τις περίληψις, μὴ ποιηθεῖσα ὑπ᾽ ἐμοῦ μηδὲ πλήρως τὴν γνώμην μου διατυποῦσα, ἐδημοσιεύθη ἐν Bollettino Riassuntivo del III Congresso Archeologico Internazionale Roma 1912 σελ. 69 «Il presidente (= Pernier) comunica il saluto di Arvanitopullos *assente*, il quale ha mandato il *manoscritto* di un suo *lavoro* sulle stele dipinte di Pagasae. Il Dr. Arv. . . . *non crede* che il Beloch *abbia ragione* κτλ ». Τὸ ὅτι διαφωνῶ οὕτω πρὸς τὸν Beloch θεωρεῖ ο

5 3 15·

Νῦν ἂς παραβάλῃ τις τὰ ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα ταῦτα πρὸς τὸ κατηγορηθέν μοι ὑπὸ Ν. Γιαν. ὅτι «*ἐν παρόδῳ*» ἐμνημόνευσα τοῦ Beloch καὶ ὅτι «ὡς πρὸς δὲ τὴν εἰκασίαν τοῦ Ἀρβ. ***ὅπως διαφέρῃ οὗτος τῆς γνώμης τοῦ Beloch καὶ ἐμοῦ,*** ὅτι αἱ Παγασαὶ ἔκειντο ἐν τῇ στενῇ λωρίδι τοῦ Λιγαρορρεύματος», καὶ ἂς κρίνῃ ἕκαστος δεόντως· μόνον οὐχὶ κατηγόρησεν ὁ Ν. Γιαν. ὅτι ἐγὼ ***ἔκτισα*** τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους τῆς εἰρημένης πόλεως, ἣν ἀνεκάλυψα, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ *διαφέρω τῆς γνώμης αὐτοῦ* ***καὶ*** *τοῦ Beloch*

Εἶναι δ' ἐπίσης ἀστήρικτα καὶ τὰ κατόπιν εὐθὺς μετὰ τὰ ἄνω ὑπὸ Ν. Γιαν. λεγόμενα «Λιγαρορεύματος ἐν συνεχείᾳ τῆς Δημητριάδος καὶ πρὸς Δ αὐτῆς, *παρατηροῦμεν* ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐν αὐτῇ δὲν φαίνονται *οἰκοδομήματα*, ἀλλὰ καὶ ἀσθενέστατα συντρίμματα *κεράμων* καὶ ἀγγείων ἁπαντῶσιν, ὡς καὶ ὁ Ἀρβ. λέγει. Πρὸς δὲ καὶ ὁλόκληρος ὁ χῶρος ὁ μετὰ τὸ Λιγαρόρρευμα καὶ τὸν βραχώδη λόφον Ἀλογοπάτι μέχρι τοῦ Σωροῦ, ἐφ' οὗ ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀμφανῶν, εἶναι κεκαλυμμένος ὑπὸ συντριμμάτων *κεράμων* καὶ ἀγγείων καὶ *ἐνιαχοῦ* διακρίνονται κρηπιδώματα *οἰκιῶν*, ἀνηκουσῶν *τῇ πόλει Ἀμφανῶν* ***ἀναμφιβόλως.*** Τὸ νὰ *εἰκάσωμεν* ὅτι τὸ πάλαι αἱ Παγασαὶ καὶ αἱ Ἀμφαναὶ *ἔκειντο ἐν συνεχείᾳ* καὶ *μετὰ ταῦτα* αἱ Παγασαὶ καὶ ἡ Δημητριάς, *εἶναι ἄτοπον ἐλλείψει χώρου πρὸς γεωργίαν καὶ δι' ἐμπορικοὺς λόγους*».

Διότι, ἐν ᾧ ἐγὼ ἔγραψα ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1912 περὶ ***πόλεως τετειχισμένης***, ἧς ἐμέτρησα 27 πύργους εἰς τὸ ἧττον τοῦ ἡμίσεος διάστημα τοῦ περιβόλου, ἧς εἶπον ὅτι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον εὐδιάκριτα *τὰ τείχη*, ὅτι Βορείως *συνάπτονται* τοῖς τῆς ἀληθοῦς Δημητριάδος, ἐφ' ὧν ἔδη ἐνιαχοῦ ἡ τειχοδομία τοῦ βασιλέως Δημητρίου, ὁ Ν. Γιαν. ποιεῖται λόγον περὶ συντριμμάτων κεράμων, ὡς εἰ ταῦτα μόνον ἢ μάλιστα ἐνεδείκνυον τὰς ἀρχαίας πόλεις, καὶ περὶ κρηπιδωμάτων οἰκιῶν — λίαν σπανίων ἐνταῦθα καὶ πάντως μεταγενεστέρων τῶν ἀπὸ Χρ. χρόνων — , ἀνηκουσῶν ταῖς Ἀμφαναῖς, καὶ ταύταις *ἀναμφιβόλως*, ἐν ᾧ αἱ Ἀμφαναὶ ἀπέχουσιν ἐντεῦθεν ὑπὲρ τὸ χιλιόμετρον καὶ εἶναι αὐτοτελῶς τετειχισμέναι· εἰκάζει δὲ ὁ Ν. Γιαν. περὶ πόλεων ὡς δυναμένων νὰ κεῖνται *ἐν συνεχείᾳ*, ἐν ᾧ ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα *τρεῖς* πόλεις, κεχωρισμέναι ἀλλήλων εὐδιακρίτως, καὶ ἔχουσαι περιβόλους ἰδίους, *διαφόρων χρόνων* ἑκάστη, αἱ Ἀμφαναί, αἱ Παγασαί, ἡ Δημητριάς· ἐν ᾧ δὲ αὐτὸς θεωρεῖ *ἄτοπον* τὴν εἰκασίαν αὐτοῦ, δικαιολογεῖ τὴν ἀτοπίαν δι' ἐπιχειρημάτων ἀλόγων, ἤτοι *δι' ἔλλειψιν χώρου* πρὸς γεωργίαν, ὡς εἰ μόνον ἐκ τῶν χωραφίων τούτων ἠδύναντο νὰ ζήσωσιν οἱ κάτοικοι, καὶ διά τινων ἀγνώστων καὶ ἀορίστων *ἐμπορικῶν* λόγων.

Τὸ δὲ πάντων περιεργότατον εἶναι ὅτι, ἐν ᾧ ἐν σελ. 90 ὁ Ν. Γιαν. λέγει περὶ τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἀνακαλυφθείσης πόλεως ὅτι ἐν αὐτῇ «παρατηροῦνται ***ἄσημά*** *τινα ἴχνη τειχῶν*», ἐπιλαθόμενος μετ' οὐ πολύ, ἐν σελ. 91 μόλις, προβιβάζει τὰ ἄσημα ἴχνη εἰς πόλιν· λέγει δὲ πρὸ τούτου ὅτι «καὶ *ἡμῖν ἦσαν γνωστὰ* τὰ δεύτερα τείχη, ἅτινα ὁ Ἀρβ. ἀναφέρει, ἀποδίδων πρὶν αὐτὰ εἰς ἐπέκτασιν τῶν Παγασῶν, *ὡς καὶ ἡμεῖς ἐνομίσαμεν*, εἶτα δ' εἰς αὐτὰς τὰς Παγασάς»· ἀλλὰ δὲν διευκρινεῖ *πότε ἦσαν αὐτῷ γνωστὰ* καὶ διὰ *τί δὲν ἔγραψεν* οὐδαμοῦ περὶ αὐτῶν· οὐδὲ νῦν διευκρινεῖ, τί ζητοῦσιν ἐνταῦθα τὰ τείχη ταῦτα καὶ πρὸς τί ἐκτίσθησαν· μήπως ἐποιήθησαν εἰδικῶς χάριν τῆς γνώμης μου, ***ἵνα διαφέρω*** τῆς τοῦ Ν. Γιαν. ***καὶ*** τοῦ Beloch;

Θαυμασίως δ' ἐν συνεχείᾳ τούτοις λέγει ὁ Ν. Γιαν. τὰ ἑξῆς: «πρὸς τὴν δευτέραν δὲ ταύτην εἰκασίαν τοῦ Ἀρβ. *ἀντίκεινται ἰσχυρῶς* πρῶτον μὲν *αὐτὴ ἡ θέσις τῆς πόλεως μειονεκτοῦσα* ***στρατηγικῶς*** κατά τε ξηρὰν καὶ θάλασσαν, δεύτερον δὲ *αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως,* ***ἂν θεωρήσωμεν*** αὐτὸ παραγόμενον παρὰ τὸ παγά=πηγή».

Ἀλλ' ἐρωτῶ διὰ τί ἀντίκειται ἰσχυρῶς εἰς τὴν γνώμην μου, περὶ τοῦ ὅτι ἡ δευτέρα αὕτη πόλις εἶναι αἱ Φεραϊκαὶ Παγασαί, ἡ θέσις αὐτῆς; πόθεν δὲ βεβαιοῖ ὁ Ν. Γιαν. ὅτι ἡ θέσις αὐτῆς *μειονεκτεῖ στρατηγικῶς;* τίνος δὲ μειονεκτεῖ; τῆς Δημητριάδος; ἀλλ' εἶναι ἀρχαιοτέρα αὐτῆς· τῶν Ἀμφανῶν; ἀλλ' οὐδὲν εἶναι παραδεδομένον περὶ τοῦ ὅτι αἱ Ἀμφαναὶ ἐπλεονέκτουν στρατηγικῶς τῶν Παγασῶν· ἀλλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν ὅτι μειονεκτεῖ αὐτῆς καὶ πάσης ἄλλης πόλεως καὶ χώρας, δὲν παύει τοῦ νὰ εἶναι ἀρχαία πόλις, οὐδὲ ἀντίκειται τὸ μειονέκτημα τοῦτο ἢ ἄλλο τι ὅμοιον πρὸς τὴν γνώμην μου.

Ν. Γιαν. σελ. 90 σημ. 1 ὡς *περίεργον*· δὲν εἶναι ὅμως περίεργον, ἀλλὰ πολὺ σημαντικὸν τὸ πρᾶγμα, ὡς παντὶ δῆλον.

Ἔπειτα πῶς ἀντίκειται εἰς τὴν γνώμην μου *αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως*, καὶ τοῦτο ὑπὸ ὅρους, δῆλα δὴ ***ἂν θεωρήσωμεν αὐτὸ παραγόμενον ἐκ τοῦ παγά; ἂν δὲν*** θεωρήσωμεν αὐτὸ ἐντεῦθεν παραγόμενον — καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθές, ὅτι δὲν παράγεται ἐκ τοῦ *παγά*, ὡς ἀπέδειξα ἐν *Πρακτ.* 1908 214 σημ. 1 —, τότε ***δὲν*** ἀντίκειται οὔτε ἰσχυρῶς οὔτε ἀνισχύρως πρὸς τὴν γνώμην μου.

Διὰ τοιούτου εἱρμοῦ σκέψεων, αὐτόχρημα παιδαριωδῶν, πειρᾶται ὁ Ν. Γιαν. νὰ μετάσχῃ ἐπιστημονικῆς συζητήσεως, καὶ μάλιστα ὡς ἐλεγκτὴς καὶ κατήγορος, οὐχὶ πρός τινα διαλεύκανσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1912, ἔνθα δὲν ἐξέθετον ἱστορίαν τῶν πόλεων τούτων, ὡς προεῖπον, δὲν ἐμνημόνευσα γνώμης αὐτοῦ, μηδαμοῦ μὲν στηριζομένης, μεταγενεστέρας δὲ τῆς τοῦ Beloch, ἣ *ὡμοίαζεν* ἰσχυρῶς ἡ τοῦ Ν. Γιαν. ὡς πρὸς τὸ *ἀποτέλεσμα* μόνον, πάντως δὲ διαφόρου τῆς ἐμῆς, δι' ἧς ἀνῃρεῖτο καὶ ἡ τοῦ Beloch, διασαφουμένη ἰσχυρῶς.

Ἐν Βόλῳ τῇ 1 Δεκεμβρίου 1914.

Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλλος.

Σημείωσις. Δύο τῶν κρατίστων ἐρευνητῶν τῆς Θεσσαλίας, ὁ Fr. Stählin καὶ ὁ Otto Kern ἀπεδέξαντο τὰς περὶ Δημητριάδος-Παγασῶν διατυπωθείσας ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τοῦ 1912 γνώμας μου, ὁ μὲν δι' ἐπιστολῆς πρός με, ὁ δὲ Kern διὰ τῆς ἐν τῇ Berliner Philol. Wochens. 1915 № 2 στήλ. 52 κέ. δημοσιευθείσης κρίσεως, ἔνθα μηδὲ τῆς τοῦ Beloch γνώμης μνείαν ποιούμενος γράφει τάδε: Den *Hauptinhalt* auch dieses Bandes bilden wieder die thessalischen und jetzt auch makedonischen Forschungen von *Arbanitopullos.* Unzweifelhaft trägt sein Finderglück auch diesmal die *Palme* davon. Eine *Umwälzung der Topographie* bringt vor allem die ***glänzende Entdeckung der Ruinen von Demetrias;*** denn was wir ***alle*** bisher für die *Mauern* von Pagasai hielten, ***sind die*** von Demetrias; *Pagasai lag unmittelbar südlich davon,* und die westlichen Mauerreste von Goritza, die zuletzt C. Fredrich so eingehend studiert hat, gehören eben *sicher* nicht Demetrias an. sonder sind vielleicht die Reste von Neleia. Jetzt *erklärt sich mit einem Schlage* der uns so oft aufgefallene Umstand, dass *so wenige Inschriften* sicher von dem Hügel von Goritza stammen *Für Demetrias bedeutet Arbanitopullos' neuer Bericht* ***ein neues Leben:*** wir dürfen hoffen, dass er uns einst eine ausführliche Monographie über diese so wichtige Stadt schenkt.

Ἀθήνησι, τῇ 1 Μαρτίου 1915

Α. Σ. Α.

Διόρθωσις.

Ἐν σελίδι 203 διαγραπτέον τὴν ἐν παρενθέσει τεθεῖσαν φράσιν (*τὸ Θησεῖον;*), ἐπειδὴ κατ' ἄλλας ἐπιγραφικὰς ἐργασίας εἰς ἄλλους, νεωτέρους χρόνους τίθεται ἡ οἰκοδομία τοῦ Θησείου, δὲν ἦτο δὲ σκοπὸς τῆς ἐνθάδε μελέτης νὰ χωρήσῃ εἰς ἐπέξοδον ἄλλων ζητημάτων πλὴν τῶν πρὸς ἃ στενῶς συνάπτεται.

Α. Δ. Κ.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΥΛΩΝΑΣ

Τῇ ἐνάτῃ Νοεμβρίου ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ ἑβδομήκοντα ἐννέα ἐτῶν ὁ τοῖς πᾶσι σεβαστὸς καὶ ἀγαπητὸς ἐκ τῶν παλαιοτέρων ἀρχαιολόγων Κυριακὸς Μυλωνᾶς. Διὰ παντὸς τοῦ βίου ἀσχολούμενος εὐαρέστως περὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν, ἣν τοσοῦτον ἠγάπησε, καὶ μέχρι καὶ τῆς τελευταίας αὐτοῦ στιγμῆς ἐπ' αὐτὴν μετ' ἀγάπης ἐγκύπτων εὗρεν εὐθανασίαν, ὡς ὀλίγοις δέδοται, ἀποτίσας τὸ κοινὸν χρέος ἀνωδύνως καὶ ἐν πλήρει τῇ πίστει, ὅτι μόνη ἀληθὴς ἀμοιβὴ τῶν πόνων τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἐκ τῆς ἐργασίας ἡδονή.

Ὁ Μυλωνᾶς ἀνῆκεν εἰς τὴν γενεὰν τῶν πρώτων ἐπιστημόνων ἐρευνητῶν τῆς ἀρχαιότητος ἐν Ἑλλάδι, εἰς ἣν ἀνῆκεν ὁ Κουμανούδης, ὁ Εὐστρατιάδης, ὁ Σταματάκης, τὴν πάνυ προσφυῶς ἡρωϊκὴν γενεὰν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας κληθεῖσαν.

Γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ τῷ 1836 καὶ διακούσας τὰ γυμνασιακὰ μαθήματα ἐν τῇ σχολῇ τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐν Ἀθήναις, μετέβη βραδύτερον διὰ φιλολογικὰς σπουδὰς εἰς Γερμανίαν, ἔνθα μετὰ πενταετῆ εὐδόκιμον ἀκρόασιν τῶν ἐξοχωτέρων φιλολόγων καὶ ἀρχαιολόγων ὑποβαλὼν ἐναίσιμον διατριβὴν de Smyrnaeornm rebus gestis ἀνηγορεύθη διδάκτωρ ἐν τῷ πανεπιστηρίῳ τῆς Γοττίγγης. Οὕτω διὰ τῶν διδαγμάτων σοφῶν καθηγητῶν, οἷοι ὁ Böckh, ὁ Kurtius κ.ἄ., συγκεκροτημένος ἐπανῆλθε τῷ 1866 εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔταξεν ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν τῆς πατρίδος ὑπηρεσίαν, ἐν ᾗ καὶ παρέμεινε δι' ὅλου τοῦ βίου. Κεκτημένος ὅλα τὰ ἐφόδια τῆς ἐπιστήμης ὁ Μυλωνᾶς, φιλόπονος, ἐρευνητικός, μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν δὲ ἀρετῶν συνδυάζων καὶ ἄλλας κοινωνικὰς ἐπετέλεσε πιστῶς καὶ εὐόρκως πᾶσαν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν, ἐργαζόμενος παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀείποτε μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης ὑπ' αὐτοῦ μνημονευομένων ἀρχαίων συναδέλφων Κουμανούδη καὶ Εὐστρατιάδου ὑπὲρ τῆς διασώσεως καὶ τῶν ἐλαχίστων λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος, καὶ αὐτὸς ἀνασκάπτων καὶ ἐρευνῶν.

Ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος συνετέλεσεν εἴπέρ τις καὶ ἄλλος εἰς τὴν ἀνύψωσιν ταύτης εἰς τὴν ἐξαίρετον θέσιν, ἣν σήμερον ἔχει αὕτη.

Ὡς ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου προσεπάθησε διὰ τῶν μαθημάτων αὐτοῦ καὶ δι' ἀρχαιολογικῶν ἐκδρομῶν νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας, καθῆκον δ' αὐτοῦ ἐθεώρει νὰ ἐνισχύῃ διὰ συνετῶν συμβουλῶν καὶ ἐνθαρρύνῃ τοὺς νεωτέρους τῶν συναδέλφων καὶ μαθητὰς αὐτοῦ.

Ἐλατήριον πάσης κινήσεως καὶ πράξεως αὐτοῦ ἦτο πάντοτε ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ εἰλικρίνεια, ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ ἀγάπη τῆς τάξεως, ἀρεταί, αἵτινες καὶ τὸν ἄλλον ἰδωτικὸν καὶ κοινωνικὸν τοῦ ἀνδρὸς βίον ἐκόσμουν, ἀποτελοῦσι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν συγγραφῶν καὶ τῶν πολυαρίθμων ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ ξένοις περιοδικοῖς δεδημοσιευμένων ἐπιστημονικῶν διατριβῶν αὐτοῦ.

Διὰ τοιούτων ἀρετῶν καὶ τρόπων πεπροικισμένος ὁ Μυλωνᾶς καὶ πολλὰ καλὰ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης ἐργασάμενος, καὶ ζῶν ἐτιμᾶτο καὶ ἠγαπᾶτο παρὰ πάντων τῶν συναδέλφων αὐτοῦ Ἑλλήνων καὶ ξένων, καὶ ἐκλιπὼν μετ' εὐγνωμοσύνης καὶ σεβασμοῦ θὰ μνημονεύηται πάντοτε ὑπὸ πάντων, ὅσοι τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ θὰ τιμῶσι καὶ μελετῶσι. Καὶ τοῦτο ἔστω ὁ ἀμάραντος τοῦ ἀνδρὸς στέφανος.

***Ἐκδοθήσεται τόδε τὸ τεῦχος** (3ον **καὶ** 4ον = **σελ.** 143-274) **τῇ** 7 3 15.*

6 3 15.

Βοιωτίας σκύφος ἔκτυπος ἐπιγεγραμμένος.

Βοιωτίας σκύφος ἔκτυπος ἐπιγεγραμμένος.

Ἀμφορεῖς θολωτοῦ τάφου Πύλου Μεσσηνιακῆς.

1

3

2

'Αμφορεῖς θολωτοῦ τάφου Πύλου Μεσσηνιακῆς.

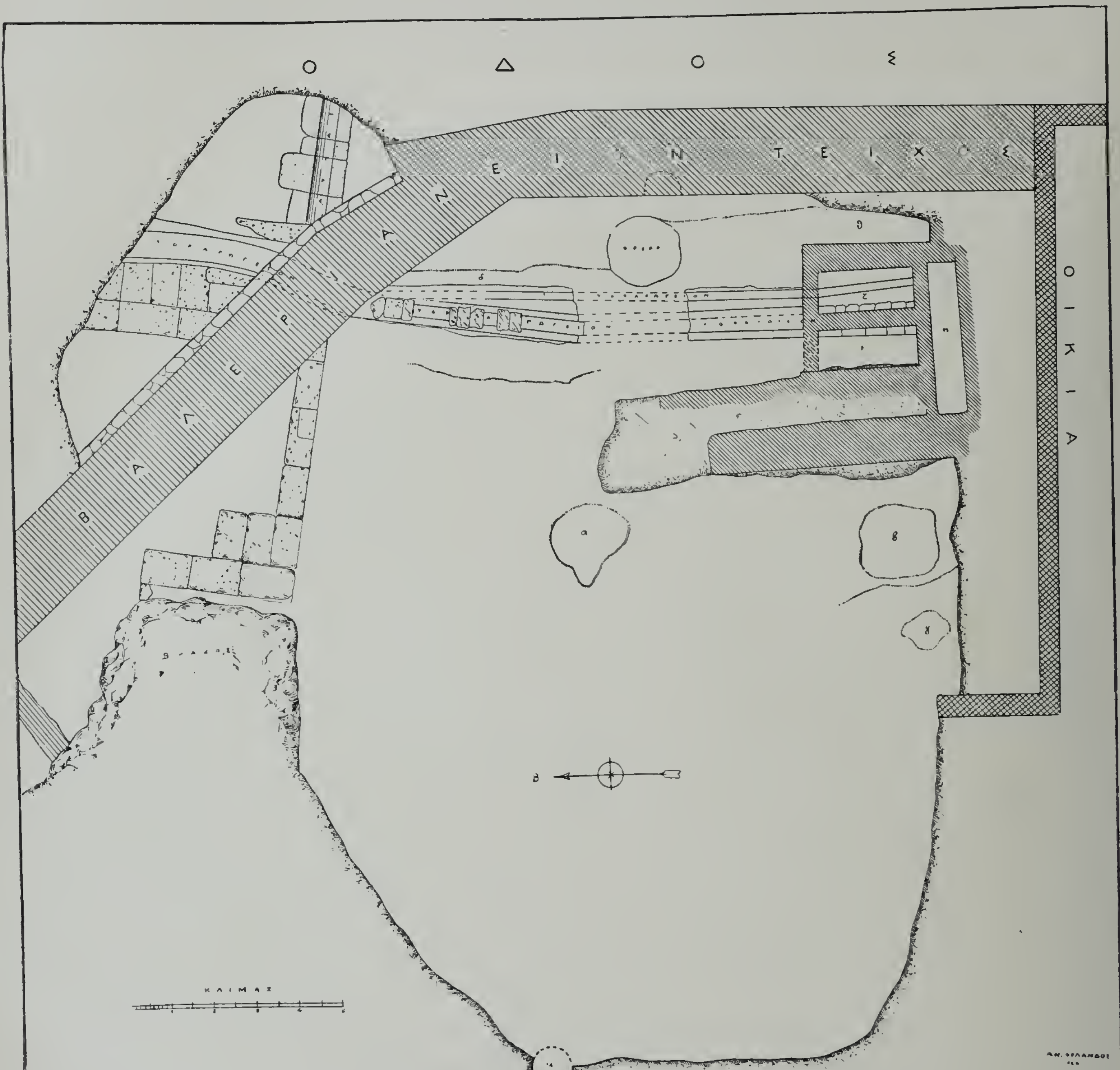
1) 'Αμφορεὺς ἀριθ. 21. 2) 'Αμφορεὺς ἀριθ. 22. 3) Οἰνοχόη ἐκ τοῦ πρωίου βασιλικοῦ τάφου τῆς ἀκροπόλεως Μυκηνῶν

Πτυκτὸν κάτοπτρον ἐκ Θηβῶν

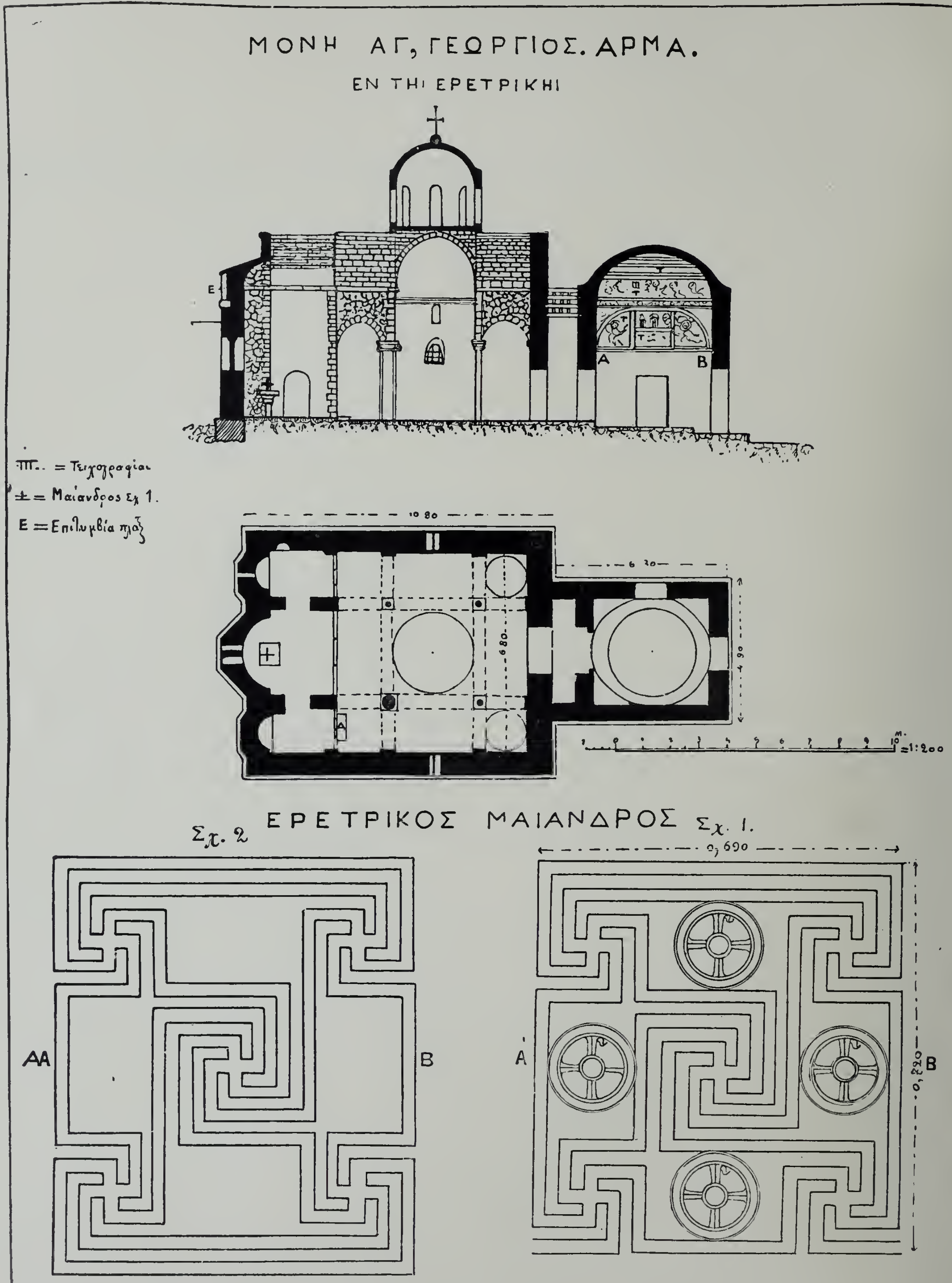
Πτυκτὸν κάτοπτρον ἐκ Θηβῶν.

Θεμέλια τῆς Σκηνῆς τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους.

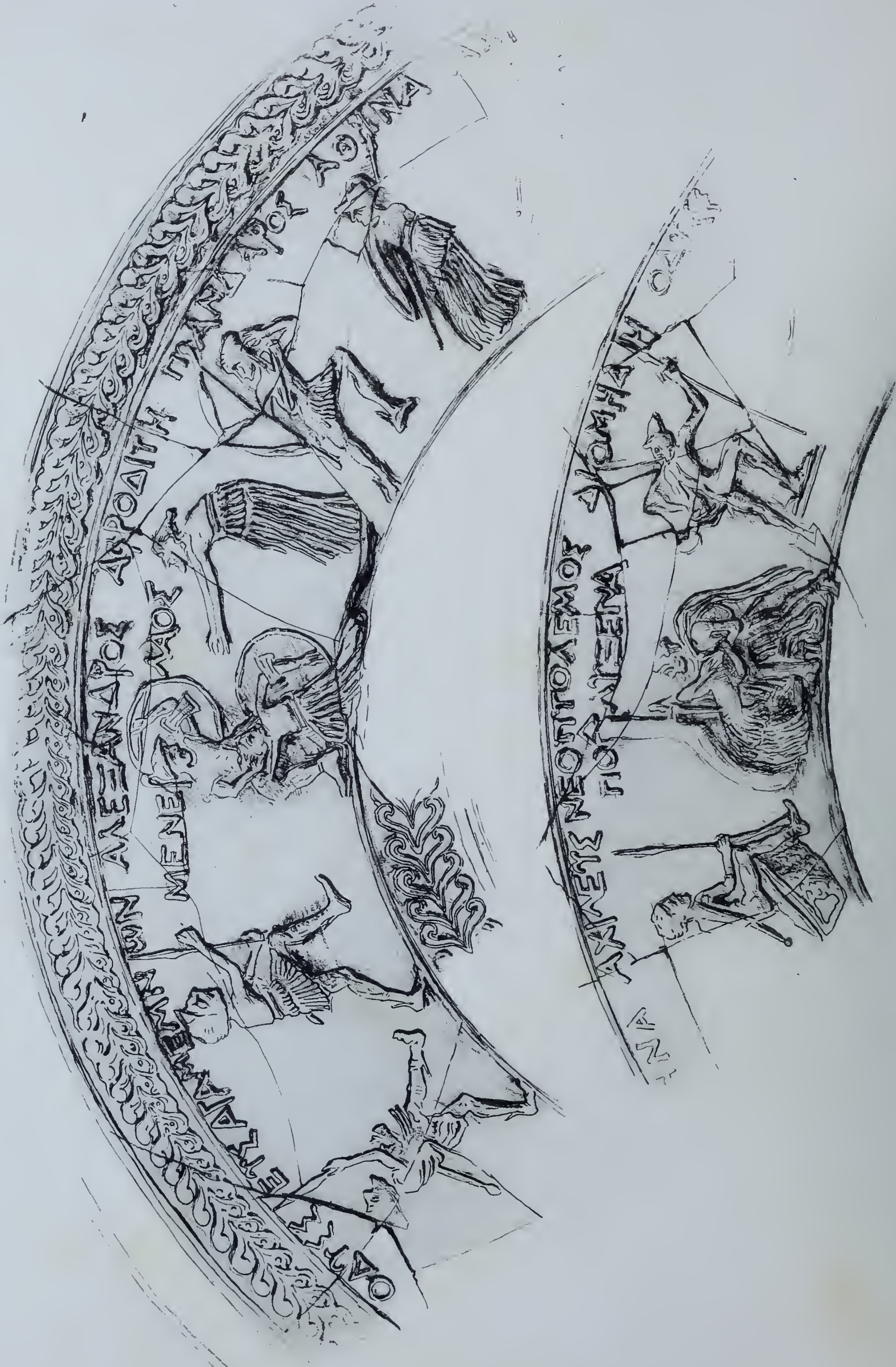
Θεμέλια τῆς Σκηνῆς τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους.

Μονὴ «Ἅγιος Γεώργιος» ΑΡΜΑ ἐν τῇ Ἐρετρικῇ.—Ἐρετρικὸς μαίανδρος.

Μονὴ «Ἅγιος Γεώργιος» ΑΡΜΑ ἐν τῇ Ἐρετρικῇ.—Ἐρετρικὸς μαίανδρος.

Σκύφος Ὁμηρικὸς ἐκ Κεφαλληνίας

Σκύφος Ὁμηρικὸς ἐκ Κεφαλληνίας